

KUTLU
ÇAĞRININ
İZİNDE

— 1 —

Türk Basınında
İstanbul'un
Fethi

ISBN 978-625-6281-00-4 (TK)
ISBN 978-625-6281-01-1 (1. CİLT)

**KUTLU ÇAĞRININ İZİNDE 1
TÜRK BASININDA İSTANBUL'UN FETHİ**

© 2024 CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI

Yayıncı Sertifika No: 45482

1. Baskı, İstanbul 2024

Hazırlayanlar Dursun Gürlek, Doç. Dr. Oğuz Göksu, Muhammet Özdemir

Grafik Tasarım Muhammed Nur Anbarlı

İletişim

Kızılırmak Mahallesi, Mevlânâ Bulvarı, No: 144

06520 Çankaya, Ankara, Türkiye

T +90 312 590 20 00 | webinfo@iletisim.gov.tr

Baskı ve Cilt

Optimum Basım / Matsis Matbaa

Tevfikbey Mahallesi, Dr. Ali Demir Caddesi, No: 51/1

34295 Küçükçekmece, İstanbul

T +90 212 463 71 25 | www.optimumbasim.com.tr

Sertifika No: 41707

KUTLU ÇAĞRININ İZİNDE

1

Türk Basınında
İstanbul'un
Fethi

İçindekiler

TAKDİM

CUMHURBAŞKANI RECEP TAYYİP ERDOĞAN → 11

İstanbul Nasıl Fethedildi? → 15

Fatih ve Bizans – Prof. Ş. Ü. (Necip Fazıl Kısakürek) / *Büyük Doğu* → 19

İslâm Dünyası'nın Tarihî Tefrikası: Beşyüz Yıl Önce / *İslâm Dünyası* → 25

Fetih Marşı – Arif Nihat Asya / *İslâm'ın İlk Emri Oku* → 46

500 Sene Evvel İstanbul Nasıl İmar Edildi? – Tahsin Öz / *Arkitekt* → 49

Fethettiğimiz İstanbul – Rüstem Duyuran / *Arkitekt* → 56

İstanbul Fethinin Türkiye Tarihinde Önemi – Mustafa Akdağ / *Türk Dili* → 74

Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi – İhsan İleri / *Dünya ve Türkiye* → 81

Düştü Düşecek Bizans – Yavuz Bülent Bakiler / *Tohum* → 94

İstanbul'un Fethi – Halûk Y. Şehsuvaroğlu / *Resimli 20. Asır* → 97

Fatih'in Yaralandığı Harp – Mithat Sertoğlu / *Resimli 20. Asır* → 105

İstanbul Fethinin Dört Asır Süren Hazırlıkları – İsmail Hâmî Danişmend / *Hafta* → 109

İstanbul'un Fethi – Orhan Seyfi Orhon / *Tohum* → 116

İstanbul'un Fethinin Dünyadaki Tesirleri – Samih Nafiz Tansu / *Milliyet* → 120

500'üncü Yılı Kutlarken / *Cumhuriyet* → 124

Fethin Önemi – Hasan Âli Yücel / *Cumhuriyet* → 127

İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar – Yahya Kemal / *Tohum* → 132

Fetih Esnasında Galata – Celâl Esat Arseven / *Dünya* → 136

500'üncü Yıl – Hasan Bedreddin Ülgen / *Hürriyet* → 142

İstanbul'un Fethi – S. Ârif Emre / *İslâm Medeniyeti* → 146

Fatih'in Türk Milletine Ebedî Vediası: 29 Mayıs 1453 – Mehmed Reşid / *Hürriyet* → 149

Fetih Üzerinde Düşünelim – N. Mustafa Polat / *Bâbîâlîde Sabah* → 152

Türk Tarihinin Ebediyen Malı Olan Şehir İstanbul'un Fethi – Prof. Dr. Enver Ziya Karal
/ *Ulus* → 155

İstanbul İçin Mısralar – Nihad Sâmi Banarlı / *Hürriyet* → 162

İbni Kemal'e Göre İstanbul'un Fethi – Prof. Dr. A. Süheyl Ünver / *Vatan* → 166

500'üncü Fetih Yılı Kutlama Hazırlıkları Nasıl Başladı ve Nasıl Nihayete Erdi?– Tahsin Öz / *Yeni İstanbul* → 169**500'üncü Yılda** – Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay / *Yeni Sabah* → 176**Yüz Sene Evvelki “İstanbul Kapıları”** – Ercan Güneri / *Petek* → 178**Fetih Destanı** – Cahid Tanyol / *Hafta* → 182**İstanbul Kaç Defa ve Kimler Tarafından Muhasara Edildi?** – Altan Kıymaz / *Petek* → 184**Fetih ve İstanbul Üniversitesi** – Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan / *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları* → 188**Fetih ve Dünya** – Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak / *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları* → 203**Fetihten Sonra İstanbul** – Prof. Dr. M. C. Şehabeddin Tekindağ / *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları* → 208**İstanbul'un Fethi** – Feridun Dirimtekin / *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları* → 216**İstanbul'un Fethi** – Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan / *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları* → 231**Yol Ortasında Bir Çınar** – Mustafa Şerif Onaran / *Türk Dili* → 242**İstanbul'un Fethinden Sonra İlim ve Sanat** – Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver / *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları* → 244**Zeynebime Şiirler** – Jülide Gülizar Ergüven / *Türk Dili* → 264**29 Mayıs'ın Ehemmiyeti** – Nihad Sami Banarlı / *Tohum* → 266**Fetih** – Kenan Seyithanoğlu / *İslâm Medeniyeti* → 270**Fetih Ruhunu Zedeleyen Hareketlerimiz** – Kemaleddin Nomer / *Tohum* → 271**İstanbul'un Beşyüzüncü Fetih Yıldönümü Kutlama Teşebbüsü: Bunun Tarihçesi ve Hazin Akibeti** – Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver / *Türk Yurdu* → 276**İstanbul'un Fethi** – Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk / *Türk Yurdu* → 290**İstanbul Fethinin Bugün Taşıdığı Anlam ve Önem** – Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin / *Türk Yurdu* → 304**Mutlu Yıldönümü** – Veli Ertan / *Türk Yurdu* → 313**Fethin Felsefesi** – Nurettin Topçu / *Türk Yurdu* → 322**İstanbul'un Fethini Kutlama Projesi ile İlgili Bir Belge** – Hamit Z. Koşay / *Türk Yurdu* → 327

- İstanbul'un Gerçek Fethi** – Ahmet B. Karabacak / *Türk Yurdu* → 333
- Fatih ve İstanbul'un Fethi** – Ali Hâdi Okan / *Türk Yurdu* → 339
- Bekliyoruz!** – Mustafa Ateş / *İslâm'ın İlk Emri Oku* → 349
- Fetih ve Fatih** – Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş / *Türk Kültürü* → 353
- Fethi Kutlayan Mutlu Bir Eser** – M. Şekip Tunç / *Bilgi* → 359
- Feth-i Mübin** – Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu / *Yeni İstiklâl* → 363
- İstanbul'un Fethinin Mânâsı** – Prof. Dr. Süheyl Ünver / *İslâm Medeniyeti* → 367
- Fetih Hakkında Bibliyografya** – Dr. M. C. Şehabeddin Tekindağ
/ *İslâm Medeniyeti* → 374
- Rum Mayası** – Prof. Dr. M. Şekip Tunç / *İslâm Medeniyeti* → 393
- Fethin 515. Yılı Münasebetiyle** – Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu
/ *İslâm Medeniyeti* → 397
- Ve 29 Mayıs** – Ali Himmet Berki / *İslâm Medeniyeti* → 404
- Çehresi Değişen Şehir** – Ekrem Hakkı Ayverdi / *İslâm Medeniyeti* → 415
- İstanbul'un Kuruluşu** – Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç / *İslâm Medeniyeti* → 424
- İstanbul Nasıl Fethedildi** – Kadircan Kaflı / *Bugün* → 432
- Fetih Gününden Sonra** – Nihad Sami Banarlı / *Meydan Mecmuası* → 442
- İstanbul'un Fethi** – Mehmed Emre / *Türkiye'de ve Dünyada Sabah* → 447
- İstanbul'un Fethinin 522. Yıldönümünü Kutlarken**
– Ord. Prof. Fahreddin Kerim Gökay / *Türkiye'de ve Dünyada Sabah* → 451
- 522. Yıldönümünde İstanbul Fethinin Felsefî Cephesi**
– Dr. Hasan Küçük / *Tohum* → 455
- Manevî Fetih ve Akşemseddin** – Selçuk Eraydın / *Tohum* → 463
- İstanbul'un Fethi Münasebetiyle: Eşsiz Bir Yıldönümü**
– Veli Ertan / *Tohum* → 472

“İnna fetahnâ leke
fethan mübînâ.”

“Şüphesiz biz sana apaçık
bir fetih verdik.”

(Fetih Sûresi, 1. âyet)

Hattat: Hattat Hâmid

Hattat Hâmid Aytaç (1891-1982): XX. yüzyılın meşhur Türk hattatı.

Hattat Hâmid Aytaç, günümüz hat sanatını sürdüren büyük hattatların üstadı olarak öğrenim silsilesinde kritik bir yerde durur. Hatta 1928 harf inkılâbından sonra hat sanatını şahsî çabalarıyla sürdürmesi ile bu sanatın sönmesine engel olduğu söylenmektedir. Yetmiş beş yıllık sanat hayatının en parlak devresi 1920-1965 yılları arasına rastlar. Bu sürede ve sonrasında sayısız eser veren Hâmid Aytaç’a, Türk sanatı ve kültürüne üç çeyrek asra varan hizmeti ve katkıları sebebiyle İstanbul’da 1982 yılında Aydınlar Ocağı Bilim ve Sanat Kurulu tarafından “Üstün Hizmet Armağanı” verildi. En önemli eserlerinden biri, satırlarda “Allah” lafızlarını alt alta getirerek, diğeri de Hasan Rızâ Efendi’nin mushaf-ı şerifini esas alarak yazdığı Kur’ân-ı Kerim’lerdir. İslâm Konferansı Teşkilâtı’na bağlı Milletlerarası İslâm Kültür Mirasını Koruma Komisyonu tarafından 1986 yılında İstanbul’da düzenlenen milletlerarası ilk hat müsabakasına onun adı verildi.

TAKDİM

İstanbul'u fethederek Peygamber Efendimizin müjdesine mazhar olan, Müslümanların yedi asırlık hayalini gerçeğe çeviren Fatih Sultan Mehmed Han bizlere kıymetli bir emânet bıraktı. Biz de bu emanet ile birlikte bütün Türkiye'ye sahip çıkmak amacıyla 22 yıldır her türlü zorluğa rağmen fetih ruhu ile çalışmaya devam ediyoruz. Fatih Sultan Mehmed'in kararlılığı, azmi ve fetih ruhunu örnek alan bizler de onun emaneti aziz İstanbul'u dünyanın en önemli finans, ticaret, bilim, kültür ve sanat merkezlerinden biri hâline getirdik. Hayatımızı adadığımız bu şehir için hep üretmeye, bu şehre hizmet etmeye çalıştık. Ecdadımız Fatih gibi hedeflerimizi yüksek tutarak, yapılamaz denilenleri yapmaya, ulaşılamaz denilenlere ulaşmaya gayret ettik.

Şimdi de Türkiye Yüzyılı vizyonu doğrultusunda milletimiz için mücadelemizi sürdürüyor, yeni projeleri hayata geçirmek için kararlılıkla yolumuza devam ediyoruz. Hayallerimiz, Türkiye için... Hedefimiz bu millete nice yeni fetihler, nice yeni zaferler kazandırarak fethin 600. yıl dönümü olan 2053'te Fatih Sultan Mehmed Han'a layık bir Türkiye bırakabilmektir.

Dünya tarihinin akışını değiştiren, çağ kapatıp çağ açan İstanbul'un fethi, Anadolu'nun ebedî Türk yurdu olarak kalacağının tarihe kazınmış mührüdür. Nice fetihlere sahne olan tarihimizde hiçbir zafer kolay kazanılmamış; İstanbul'un fethi de emeğin, hazırlığın, azmin, kararlılığın, fedakârlığın neticesinde gerçekleşmiştir. Fetih bizim için sadece fethetmek, galip gelmek değildir, aynı zamanda dirilişin, inşanın, ihyanın, inancın sembolüdür.

Toprakları değil, gönülleri fethetme hedefiyle yola koyulan Fatih Sultan Mehmed, uyguladığı hoşgörü ve adaletli yönetimi ile sadece

bir şehri değil, gönülleri de fethetmiş; İstanbul'u kültürün, sanatın ve bilimin merkezi hâline getirmiştir. O gün fethedilen bir toprak parçası değil, milyonlarca gönül olmuştur. Fatih Sultan Mehmed ve kutlu askerlerinin İstanbul'u fethederken sahip oldukları inanç, kararlılık ve azim, milletimize hizmet etme, Türkiye'yi 2053'e, 2071'e taşıma yolunda bizlere ilham vermektedir.

Bu vesileyle tarihimizin en şanlı zaferlerinden biri olan İstanbul'un Fethi'nin 571. yıl dönümünü tebrik, Peygamber Efendimizin övgüsüne mazhar olan Fatih Sultan Mehmed Han'ı ve kutlu ordusunu rahmetle yâd ediyorum.

1950'lerden itibaren gazete ve dergilerde İstanbul'un fethine dair çıkan haberleri, fetih yıl dönümü coşkusu yansıtan görüntüleri, dönemin önemli kalemalarının yazılarını kayda alması açısından tarihî vesika niteliği taşıyan bir arşiv çalışması olan bu eser, aynı zamanda fetih ruhunun gelecek nesillere anlatılmasına da katkı sağlayacaktır.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından hazırlanan üç ciltlik çalışmanın "Kutlu Çağrının İzinde Türk Basınında İstanbul'un Fethi" isimli bu cildinin fetih ruhunu genç nesillere aktaracağına inanıyor, emeği geçenleri tebrik ediyorum.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANI
RECEP TAYYİP ERDOĞAN

İstanbul'un fethinin 569. yıl dönümü, Atatürk Havalimanı'nda düzenlenen "İstanbul'un fethi kutlamaları" ve "Millet Bahçesi" ilk fidan dikim töreni ile birlikte kutlandı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, eşi Emine Erdoğan ile birlikte katıldığı töreni, TBMM Başkanı Mustafa Şentop ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ile birlikte takip ettiler.

İllüstrasyon: Mahmut Acar

*Feth-i İstanbul'a fırsat bulmadılar evvelûn
Feth idüb Sultan Mehmed didi tarih âhîrûn.*

AVNÎ

FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN
DİVAN ŞAİRİ OLARAK MAHLÂSİ

İstanbul Nasıl Fethedildi?

Osmanlı tarihinde büyük önem arzeden gelişmelerden biri de hiç şüphesiz İstanbul'un fethidir. Orta Çağ'ı kapatıp Yeni Çağ'ı açan bu hadise tarih kitaplarının en parlak sayfalarından birini teşkil etmekte ve bu özelliğinden dolayı kaynaklarda uzun uzun anlatılmaktadır.

Osmanlı Cihan Devleti'nin sınırları hem Anadolu'da, hem Rumeli tarafında bir hayli genişlemişti, ancak Bizans'ın başkenti henüz fethedilememişti. Konstantiniyye, Marmara ile Karadeniz'i birleştiren Boğaz üzerinde bulunmasından dolayı Türkler için büyük bir tehlike teşkil ediyordu. Diğer bir ifadeyle, bu coğrafi yapısıyla Osmanlı Devleti'ni ikiye ayırıyordu. Nitekim Varna Muharebesi'nden önce, Bizanslılar Osmanlı ordusunun Asya'dan Avrupa'ya geçmesini engellediler. Sultan İkinci Murad, Boğaz'ın bir yakasından diğer yakasına geçmek için Ceneviz gemicilerine, her asker başına ödeme yapmak zorunda kaldı. Osmanlı topraklarının daha da genişlemesi için ortadaki bu engelin kaldırılması gerekiyordu.

Stratejik konumu bakımından ilgi odağı olan Bizans, hem doğudan, hem batıdan ele geçirilmek istendi. Batıdan Hunların, Avarların, Bulgarların, Venediklilerin hücumlarıyla karşılaştı. Doğudan Arapların, İranlıların ve Türklerin hedefi oldu. Bütün bunların neticesi olarak Bizans Devleti'nin sınırları hayli daralmış, imparatora bağlı topraklar da küçüldükçe küçülmüştü.

İstanbul'un Müslümanlar tarafından fethedileceğini müjdeleyen hadis, Bizans'ın başkenti Konstantiniyye'nin Osmanlı topraklarına katılmasında büyük rol oynadı. Bu bilindiği için gerek Emeviler, gerekse Abbasiler zamanında bu kadim şehir defalarca kuşatıldı, fakat alınamadı. Fatih'ten önceki Osmanlı hükümdarları tarafından da muhasara edildiyse de yine fethedilemedi.

Kudretli bir komutan olduğu kadar, derin ilminin yanında tarihe de meraklı olan Sultan İkinci Mehmed, kuşatmalardaki başarısızlıkların sebebini araştırmaya başladı. Kadim Bizans surlarının ne kadar sağlam olduğunu bildiği için, bunları tahrip edecek top gücüne bir an önce sahip

olmak istiyordu. Padişah derhâl emir verdi ve Edirne'de kuvvetli toplar dökülmeye başlandı. Meşhur top ustası Urban da bu işle görevlendirildi. Hazırlanan bu topların en büyüğü ve en kuvvetlisi havan topuydu. Bunların balistik hesaplarının bile Fatih tarafından yapıldığı rivayet ediliyor. Bu toplar, elli altmış öküzün veya mandanın çektiği kağı arabalarıyla, birkaç günlük meşakkatli yolculuktan sonra Bizans surlarının önüne getirildi ve şimdiki Bayrampaşa ve Maltepe'de mevzilendirildi. Bu ateş ejderhaları ile o sağlam surlar delik deşik edildi. Elli üç günlük şiddetli kuşatmadan sonra fetih gerçekleşti. Fatih ve askerleri Akşemseddin gibi büyük hocalar da dâhil, dualarla, tekbirlerle şehre girdiler.

Fatih Sultan Mehmed, Bizans halkına din ve vicdan hürriyeti verdi. Doğruca Ayasofya'ya gitti. Mabedin kapısında atından indi. İkinci namazını orada kıldı. İstanbul 29 Mayıs 1453 tarihinde Salı günü fethedilmişti. Büyük kiliseyi hemen camiye çevirdi, ilk cuma namazının kılınması için hazır hâle getirdi. Fatih ve hocası Akşemseddin Hazretleri birlikte büyük bir cemaatle ilk cuma namazlarını kıldılar.

Fatih, şehirden kaçanların serbestçe dönebileceklerini, onların canlarına ve mallarına asla dokunulmayacağını ilan ettirdi. O sırada ölen Patrik'in yerine seçilen Genadyos'a din hürriyeti bağışladı ve bazı imtiyazlar verdi. Kendisine koca bir saray tahsis ettirdi. Törenle makamına gönderildi.

İstanbul'un nasıl fethedildiği tarih kitaplarında bütün ayrıntılarıyla anlatılıyor. Bazı garazkâr kalemlerin yanı sıra, birtakım Bizanslı tarihçiler de fetih olayından söz ederken gerçekleri dile getiriyorlar.

Bizde her yıl mayıs ayının 29'unda tarihî bir gelenek olarak fetih kutlamaları yapılıyor, çeşitli törenler düzenleniyor. Bu arada gazetelerde ve dergilerde de İstanbul'un fethiyle ilgili çeşitli yazılar yayımlanıyor. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki, bu coşkulu yayın harekâtı fethin beş yüzüncü yılı olan 1953'te başladı. O tarihte ve daha sonraki zamanlarda, basında ciltler dolduracak yazılar neşredildi. İşte bu eserde o yazıların en önemlilerinden sadece bir bölümü yer almaktadır. Ciddi araştırmalardan ibaret olan bu makaleler, muhakkak okuyucunun ufkunu açacak ve tarih sevgisine katkıda bulunacaktır.

Unutulmasın ki, İstanbul'un fethi tarih sevgisinden mahrum olan birtakım kötü niyetlilerin dediği gibi işgal değil, tam bir ihyadır.

Kültür tarihçisi Dursun Gürlek, 40 yılı aşkın bir süre, dergi ve gazete gibi süreli yayınlarda İstanbul'un Fethi, Fatih Sultan Mehmed Han ve Ayasofya hakkında çıkan her türlü yazıyı özenle arşivledi. Dursun Gürlek Hoca, bu nadide arşivi Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığına açtı. Böylece, bugün pek çoğu aramızdan ayrılmış kültür, sanat, edebiyat ve bilim dünyamızın meşhur simalarının farklı tarihlerde, farklı mecralarda kaleme aldığı yazılar, fethin 571. yılında 8 aylık bir emekle hazırlanan bu eserle yeniden okuyucuyla buluştu.

Elbette biliyoruz ki, Türk basınında değişmeyen gündem konuları İstanbul'un Fethi, Fatih Sultan Mehmed Han ve Ayasofya'ya dair yazılar, bu

eserde sunduğumuz örneklerden ibaret değildir. Ancak bu kitaba aldığımız haber, köşe yazısı, edebiyat, araştırma ve inceleme yazıları gibi farklı türlerde örnek metinler, sadece Dursun Gürlek Hocamızın arşivinden temin edilen örneklerle sınırlıdır.

Bu vesileyle Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı olarak, bu nadide arşivini bizimle paylaşarak, elinizdeki üç ciltlik eserin doğuşuna vesile olan kültür tarihçisi Dursun Gürlek Hoca'ya teşekkür ediyoruz.

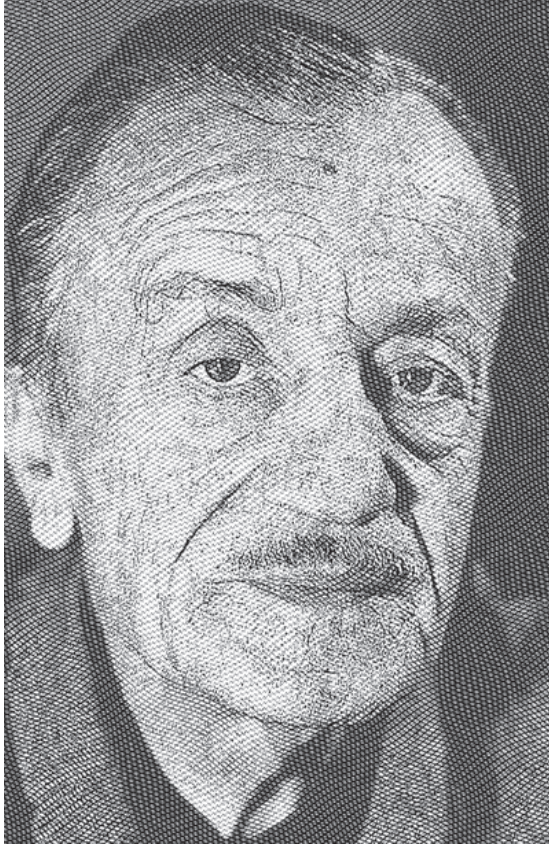
Geniş bir periyoda yayılmış gazete ve dergi gibi süreli yayınlardan derlediğimiz yazıların imlası, bugün kullanılan imladan bazı farklılıklar arz etmektedir. Bu çalışmada, anlam kayması, ifade bozukluğu gibi düzeltilmesi zorunlu olan durumlar dışında, tarihimizin ve basın tarihimizin uzun bir kesitine tanıklık eden bu metinlerin genel yapısına dokunmamayı tercih ettik. Sadece anlam bozukluğu ya da dizgi hatası kaynaklı ifadeleri düzeltmekle yetindik. Zaman zaman da izaha muhtaç bazı noktaları küçük dipnotları ile açıkladık.

“Kutlu Çağrının İzinde Türk Basınında” üst başlığını taşıyan; “İstanbul’un Fethi”, “Fatih Sultan Mehmed” ve “Ayasofya Camii” isimli üç ciltlik bu eserin aynı zamanda basın yayın tarihimize de ışık tutacağını ve yeni çalışmalara esin kaynağı olacağını ümit ediyoruz.

Fâtih ve Bizans

Prof. Ş. Ü. (Necip Fazıl Kısakürek)*

Prof. S. Ü. (Necip Fazıl Kısakürek), "Fâtih ve Bizans", *Büyük Doğu*, Cilt: 5, Sayı: 48, 16 Şubat 1951, ss. 15-16.

Necip Fazıl Kısakürek

Bizans'tan dünyaya üç hediye kalmıştır: Eski Yunan felsefesi, Roma hukuku ve Ayasofya kilisesi..

Roma hukukunu devrimize eriştiren Bizans İmparatoru Jüstinyen'dir. Onların mecmualar halinde toplanması için bir hukuk ilmi seferberliği yaptı. Bu sayede onlar bugün elimizdedir. Yine Ortodoks keşişleri, putperest Yunan ediplerinin, filozoflarının eserlerini toplayarak naklettiler ve bu sebeple İstanbul'un fethinden sonra Avrupa'da Rönesans'ın başlamasına vesile oldular.

1453'te, Haziran ayının ilk Cuma günü, 23 yaşındaki genç Türk padişahı Fâtih Sultan Mehmet, zafer alayıyla, Forum'a (Sultanahmet Meydanı) geldi. Ayasofya'nın önünde atından indi. Kilisenin imparatorlar kapısından içeri girdi. Bu âbidenin muhteşem sanat yapısı ve ince mimarisi karşısında hayran kalmıştı. Fakat orada henüz kırılmış bir taş sütun gözüne ilişti ve tehevvürle sordu:

"Lâkin buna ne olmuş?.."

Bir sipahi onun bu kızgınlığını çocukça bulmuş olacaktı ki Padişahı yatıştırmak maksadıyla, "Sultanım, kâfir işi bu!" dedi.

Tarih, bu sözden dolayı, Padişahın, bu zavallı sipahiye öldürdüğünü kaydeder.

Çünkü İstanbul fethedilmişti, ama genç Fâtih

* Merhum Necip Fazıl Kısakürek, yazılarında farklı müstear isimler kullanmıştır. Bu yazıda kullandığı "Prof. Ş. Ü." rumuzu da bu müstearlardan birisidir.

için bu kâfi değildi. Daha yapılacak pek çok iş vardı. O, genç ve dinç Osmanlı devletinin istikrar bulmasını, yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmasını istiyordu. Onun, kütleleri peşinden sürükleyen dedeleri kurucu idiler. Halbuki onda, yapıcı olmak kudreti de vardı. Bu suretle cehle, taassuba, dinî anlayışsızlığa ilk darbeyi vurmak mevkiinde bulunuyordu.

Bundan sonra, mâbedin ortasına doğru ilerledi. İçerisi Bizanslılarla doluydu. Burada, mağlûplara karşı, dünyanın en nazik ve müşfik lisaniyele, 500 seneyi aşarak devrimize kadar ulaşan güzel nutkunu irad etti. Bizans'ın halk lisanı olan Rumcayla onlara dedi ki:

“Ey Bizanslılar, Rum ahali!.. İnancımış olduğunuz azizler, ne sizi, ne de şehrinizi koruyabildi. Çünkü ben kuvvetliydim. Herkes, her şey kuvvetli olana yardım eder. Ben muharebe ettim. Dövüşte galip geldim, siz mağ-

lûp oldunuz. Askerlerimle şehrinizi işgal ettim. Fakat ben zalim değilim! Gayem, İstanbul'u almaktı. Maksat hâsıl oldu. Yalnız unutmayın ki, sizin asıl düşmanlarınız Türkler değildir. Onlara karşı kuvvete muhtaçtınız. Dininiz, mezhebiniz, kültür ve medeniyetinize göz dikilmişti. Öyle değil mi? İnancınız bana, doğru ve samimî konuşuyorum. Yine hür ve serbestsiniz, bu şehirde eskisi gibi yaşayacaksınız. Ben İslâmım, lâkin hepimiz bir tek Allah'a, Mutlak Kâdir'e inanıyoruz. Eğer hakikaten dininize bağlı iseniz, benimle işbirliği yapınız! Hayat eskisi gibi devam etsin! Bir tarafta Ortodoks Rum ahali, bir tarafta İslâm Türk halkı... Ebediyen pâyidar olalım... Zaman nankördür. Düşmanlarımız hiçbir vakit uyumayacaklardır. Bu hakikatler üzerinde durmadan, yarın tarih kitapları benim sadece bir zalim, barbar olduğumu

yazacaklar. Ben yakılmış, yıkılmış, sakinleri zulüm görmüş, bomboş ve mazlum bir şehir istemiyorum...”

Patrikhanenin ihtiyar ruhban heyeti, bir kenarda Padişahı dinliyordu. Padişahın yanına gelip önünde eğildiler. Fâtih'in etrafında İslâm âlimleri bulunuyordu. Genç hükümdar, bu din adamlarına ayrı ayrı hürmet göstererek, Patrikhanenin hak ve salâhiyetlerini tanıdı. Eski Başvekil Notaras'a Rum milletinin her türlü selâmetini temin eyledi.

Yine tarih kaydeder ki, İmparatorun, bilahare bulunan cesedinden kesilmiş başı, Padişah'a sunulmuştur. O, bu başa teessürle bakıp onu alından öpmüş; vatanını müdafaada kahramanca dövüşerek ölen İmparator için, “Fakat ne kadar cesurdu!” demiştir. Sonra başı, kilisedeki gümüş

TARİH GÖRÜŞÜ

FATİH VE BİZANS

Yazan: Prof. S. Ü.

BİZANS'TAN dünyaya üç hediye kalmıştır: Eski Yunan felsefesi, Roma hukuku ve Ayasofya kilisesi...

Roma hukukunu devrimize eriş-tiren Bizans İmparatoru (Jüstin-yen) dir. Onların mecmualar halin-de toplanması için bir hukuk ilmi seferberliği yaptı. Bu sayede on-lar bugün elimizdedir. Yine Orto-doks kesişleri, putperest Yunan e-diblerinin, filozoflarının eserlerini topluyarak naklettiler ve bu sebeb-le İstanbul fethinden sonra Av-rupada (Rönesans) ın başlamasına vesile oldular.

1453 te, Haziran ayının Cuma günü, 23 yaşındaki genç Türk Pa-dışahı Fatih Sultan Mehmet, zafer alayıyla, Forum'a (Sultanahmet meydanı) geldi, Ayasofyanın önün-de atından indi. Kilisenin impara-torlar kapısından içeri girdi. Bu âbidenin muhteşem sanat yapısı ve ince mimarisi karşısında hayran kalmıştı. Fakat orada henüz kırıl-mış bir taş sütun gözüne ilişti ve tehevvürle sordu:

«— Lâkin buna ne olmuş?...»

Bir sipahi onun bu kızgınlığını çocukça bulmuş olacaktı ki, Padi-sahı yatıştırmak maksadiyle:

«— Sultanım, kâfir işi bu!»

Dedi.

Tarih, bu sözden dolayı, Padişah-ın, bu zavallı sipahiyi öldürdüğü-nü kaydeder.

Çünkü İstanbul fethedilmişti, a-ma genç Fatih için bu kâfi değildi. Daha yapılacak pek çok iş vardı. O, genç ve dinç Osmanlı devleti-nin istikrar bulmasını, yüksek bir medeniyet seviyesine ulaşmasını

istiyordu. Onun, kütelleri peşinden sürükleyen dedeleri kurucu idiler. Halbuki onda, yapıcı olmak kud-reti de vardı. Bu suretle cehle, ta-assuba, dinî anlayışsızlığa ilk dar-beyi vurmak mevkiinde bulun-yordu.

Bundan sonra, mâbedin ortasına doğru ilerledi. İçerisi Bizanslılarla doluydu. Burada, mağlûplara kar-şı, dünyanın en nazik ve müşfik li-saniyle, 500 seneyi aşarak devri-mize kadar ulaşan güzel nutkunu irat etti. Bizansın halk lisani olan Rumcayla onlara dedi ki:

«— Ey Bizanslılar, Rum ahalit.. İnlanmış olduğunuz azizler, ne sizi, ne de şehrinizi koruyabili. Çünkü ben kuvvetliydim. Herkes, her şey, kuvvetli olana yardım eder. Ben muharebe ettim. Dövüşte galip gel-dim, siz mağlûp oldunuz. Askerle-rimle şehrinizi işgal ettim. Fakat ben zalim değilim! Gayem, İstan-bulu almaktır. Maksat hâsıl oldu. Yalnız unutmayın ki, sizin asıl düş-manlarınız Türkler değildir. Onla-ra karşı kuvvete muhtaçtınız. Di-niniz, mezhebiniz, kültür ve mede-niyetinize göz dikilmişti. Öyle de-ğil mi? İnancınız bana; doğru ve sa-mimi konuşuyorum: Yine hür ve serbestsiniz, bu şehirde eskisi gibi yaşayacaksınız. Ben İslâmım; lâkin hepimiz bir tek Allaha, Mutlak Ka-dire inanıyoruz. Eğer hakikaten dininize bağlı iseniz, benimle iş bir-liği yapınız! Hayat eskisi gibi de-vam etsin! Bir tarafta Ortodoks Rum ahali, bir tarafta İslâm Türk halkı... Ebediyen pâyidar olalım... Zaman nankördür. Düşmanlarımız hiçbir vakit uyumiyacaklardır. Bu hakikatler üzerinde durmadan, ya-rın tarih kitapları benim sadece bir zalim, barbar olduğumu yazacak-lar... Ben yakılmış, yıkılmış, sakin-leri zulüm görmüş, bomboş ve maz-lum bir şehir istemiyorum...»

Patrikhanenin ihtiyar ruhban he-yeti, bir kenarda Padişahı dinli-yordu. Padişahın yanına gelip ö-nünde eğildiler. Fatihin etrafında İslâm âlimleri bulunuyordu. Genç hükümdar, bu din adamlarına ayrı ayrı hürmet göstererek, Patrikha-nenin hak ve salâhiyetlerini tanıdı. Eski Başvekil (Notaras) a Rum mîl-letinin her türlü selâmetini temin eyledi.

Yine tarih kaydeder ki, İmpara-torun, bilâhare bulunan cesedinden kesilmiş başı, Padişaha sunulmuş-tur. O, bu başa teessürle bakıp onu alnından öpmüş; vatanını müdafa-nından öpmüş; vatanını müdafa-ada kahramanca dövüşerek ölen

İmparator için: «Fakat ne kadar cesurdu!» demistir. Sonra başı, ki-lisedeki gümüş bir vazoya koydu-rarak ruhban heyetine takdim et-miş, başın Ayasofya mihrabına gö-mülmesini emretmiştir. Mağlûba karşı bu kadar zarif, âdil hareket de ancak Sultan Mehmede yakışır-dı.

Fatih tam mânasıyla (entelektüel) bir insan, yüksek bir politi-kacı idi. Evvelce Katolik âyinine sahne olduğundan Ortodokslarca mekruh bir ibadetgâh sayılan Aya-sofya'yı camiye tahvil ettirdi. Mi-marî üslûbuna, mozayıklara el sür-dürmedi.

Fatih, muasırları arasında, Garp âleminde «Koca Türk» diye anılı-yordu. Ama onun yüceliğinin ger-çek mânasını torunları pek kavrı-yamadılar. Yavuz Sultan Selimler, Kanunî Sultan Süleymanlar gibi büyük olanları oldu. Devleti geniş-lettiler, nizam, intizam içinde bü-yüttüler. Fakat hiçbir Fatih'e ben-zemedi. Onun milletlerarası dünya gidişine ayak uyduramadılar. Gü-nün birinde taassup o kadar şah-landı ki, Sultan Mahmut devrinde, Padişah'tan, Ayasofya caminin mo-zayıklarını söktürmesini istediler. İkinci Mahmut, bir isyan ihtimali-ni gözönünde bulundurarak bunu kabul etti. Yalnız, atasına saygısı yüzünden, sadece üzerini kireçle sıvattı.

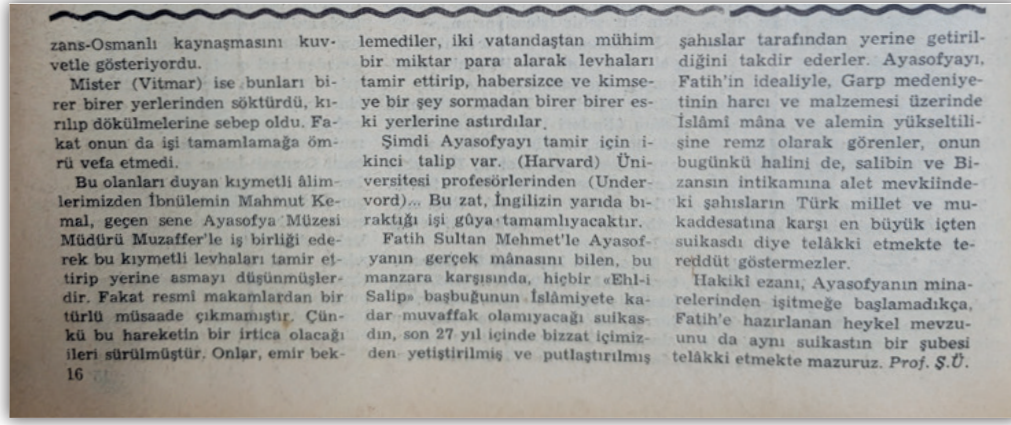
C.H.P. idaresi ise, Ayasofya'yı Bi-zans-Osmanlı Eserleri Müzesi ha-line koydurdu. Fakat birkaç sene evvel (Vittmar) adında Amerikalı bir misyoner, Ayasofya'yı tamire talip oldu. Arkeoloji Müzesi Müdü-rü Aziz Ogan, bu talebi, şart gözet-meksizin kabul etti. (Vittmar) faa-liyete geçti. Gayesi bu Bizans âbi-desinin, mozayıklarıyla Hristiyan ifadesini meydana koymaktır. Yal-nız malûm bir hissî tesiriyle, 500 seneden beri orada vücuda getiril-miş Müslüman eserlerine, ilâvele-rine hoyratlık göstererek, onlara nefretle muamele etmiştir. Mah-mut devrinde mozayıklar silinince, cami Osmanlı-İslâm sanatıyla süs-lenmişti. Âbidenin heybetine uy-gun İslâm büyüklerinin adları mu-azzam levhalar halinde altın yazı-larla askılara konulmuştu. Bu ya-zıları, o zaman kazasker, musiki-şinas ve hattat olan Mustafa İzzet yazmıştır. Hristiyan yapıyı bu İslâm sanatı başka bir ifadeye bürü-müştü. Fatihin çok arzu ettiği Bi-

(Sahifeyi çeviriniz)

15

bir vazoya koydurarak ruhban heyetine takdim etmiş, başın Ayasofya mihrabına gömülmesini emretmiştir. Mağlûba karşı bu kadar zarif, âdil hareket de ancak Sultan Mehmed'e yakışırdı.

Fatih tam mânasıyla entelektüel bir insan, yüksek bir politikacı idi. Evvelce Katolik âyinine sahne olduğundan Ortodokslarca mekruh bir ibadetgâh sayılan Ayasofya'yı camiye tahvil ettirdi. Mimarî üslûbuna, mozayıklara el sürdürmedi.

Fâtih muasırları arasında, Garp âleminde “Koca Türk” diye anılıyordu. Ama onun yüceliğinin gerçek mânasını torunları pek kavrayamadılar. Yavuz Sultan Selimler, Kanunî Sultan Süleymanlar gibi büyük olanları oldu. Devleti genişlettiler, nizam, intizam içinde büyüttüler. Fakat hiçbiri Fâtih’e benzemedi. Onun milletlerarası dünya gidişine ayak uyduramadılar. Günün birinde taassup o kadar şahlandı ki, Sultan Mahmud devrinde, Padişah’tan, Ayasofya Camiinin mozayıklarını söktürmesini istediler. İkinci Mahmud, bir isyan ihtimalini gözönünde bulundurarak bunu kabul etti. Yalnız, atasına saygısı yüzünden, sadece üzerini kireçle sıvattı.

CHP idaresi ise, Ayasofya’yı Bizans-Osmanlı Eserleri Müzesi haline koydurdu. Fakat birkaç sene evvel Vitmar (Whittemore) adında Amerikalı bir misyoner, Ayasofya’yı tamire talip oldu. Arkeoloji Müzesi Müdürü Aziz Ogan, bu talebi, şart gözetmeksizin kabul etti. Vitmar faaliyete geçti. Gayesi bu Bizans âbidesinin, mozayıklarıyla Hristiyan ifadesini meydana koymaktı. Yalnız malûm bir hissin tesiriyle, 500 seneden beri orada vücuda getirilmiş Müslüman eserlerine, ilâvelerine hoyratlık göstererek, onlara nefretle muamele etmiştir. Mahmud devrinde mozayikler silinince cami Osmanlı-İslâm sanatıyla süslenmişti. Âbidenin heybetine uygun İslâm büyüklerinin adları muazzam levhalar halinde altın yazılarla asklara konulmuştu. Bu yazıları, o zaman kazasker, musikişinas ve hattat olan Mustafa İzzet yazmıştır. Hristiyan yapıyı bu İslâm sanatı başka bir ifadeye bürümüşü. Fâtih’in çok arzu ettiği Bizans-Osmanlı kaynaşmasını kuvvetle gösteriyordu.

Mister Vitmar ise bunları birer birer yerlerinden söktürdü, kırılıp dökülmelerine sebep oldu. Fakat onun da işi tamamlamaya ömrü vefa etmedi.

Bu olanları duyan kıymetli âlimlerimizden İbnülemin Mahmut Kemal geçen sene Ayasofya Müzesi Müdürü Muzaffer’le işbirliği ederek bu kıymetli levhaları tamir ettirip yerine asmayı düşünmüşlerdir. Fakat resmî makamlardan bir türlü müsaade çıkmamıştır. Çünkü bu hareketin bir irtica olacağı ileri sürülmüştür. Onlar, emir beklemediler, iki vatandaşın mühim bir miktar para alarak levhaları tamir ettirip, habersizce ve kim-

seye bir şey sormadan birer birer eski yerlerine astırdılar.

Şimdi Ayasofya'yı tamir için ikinci talip var. Harvard Üniversitesi profesörlerinden Undervord... Bu zat, İngiliz'in yarıda bıraktığı işi gûya tamamlayacaktır.

Fâtih Sultan Mehmed'le Ayasofya'nın gerçek mânâsını bilen, bu manzara karşısında, hiçbir Ehl-i Salip başbuğunun İslâmiyete kadar muvaffak olamayacağı suikasdın, son 27 yıl içinde bizzat içimizden yetiştirilmiş ve putlaştırılmış şahıslar tarafından yerine getirildiğini takdir ederler. Ayasofya'yı, Fâtih'in idealiyle, Garp medeniyetinin harcı ve malzemesi üzerinde İslâmî mâna ve alemin yükseltilişine remz olarak görenler, onun bugünkü halini de, salibin ve Bizans'ın intikamına alet mevkiindeki şahısların Türk millet ve mukaddesatına karşı en büyük içten suikasdı diye telâkki etmekte tereddüt göstermezler.

Hakikî ezanı, Ayasofya'nın minarelerinden işitmeye başlamadıkça, Fâtih'e hazırlanan heykel mevzuunu da aynı suikasdın bir şubesi telâkki etmekte mazuruz.

İslâm Dünyası'nın Tarihî Tefrikası: Beşyüz Yıl Önce

"İslâm Dünyası'nın Tarihî Tefrikası: Beşyüz Yıl Önce", *İslâm Dünyası*, Yıl: 2, Sayı: 58, 1 Mayıs 1953, ss. 8-9.

“

Fâtih, siyasette, harp ve sulhte asrının o derece üstünde bir simadır ki, ona ne destan yazmaya, ne âbide dikmeye ihtiyaç yoktur. Destanı cihan tarihidir. Heykel ve âbidesi; İstanbul şehridir.

Ressam Fausto Zonaro'nun resmettiği, Fatih Sultan Mehmet'in fetih gerçekleştikten sonra Topkapı'dan İstanbul'a girişi.

Başlamadan Önce, Lüzumlu Açıklama

İstanbul fethinin 500'üncü yılı münasebetiyle lâzım ve lâyük olduğu derecede hazırlanamadığımızı saklamaya imkân yoktur. Yeniden yazamadık, ancak hiç olmazsa Fâtih asrına ait belli başlı garp eserlerini Türkçeye çevirmek kabil idi, yapılmadı!

Ortaya Fâtih'in resmi diye en âdî karikatürden daha acemice, renkli göstermelikler çıkarıldı!

Fetih mevzuu; gözü açıkların istismar âleti ve rezaleti oldu. Birer ikişer formalık, çocuk karalamaları biçiminde risaleler birbirini takip eyledi!

Büyük gazeteler ne yapacak ve yazacaklar bilmiyoruz. Fakat biz, sayfalarımızın azlığı, yerimizin darlığı, uzun etüdlere mütehammil olmamasına rağmen, en ciddî vesaike, en mevsuk kaynaklara başvurarak Fâtih'in Manisa sarayından kalkıp da Aya-sofya'da Cuma namazı kılincaya kadar müddetteki tarihini tam bir tarafsız görüş ve ilmî araştırma zihniyeti ile bu dar sayfaların birkaç haftalığına sıkıştırmaya uğraştık.

Tarih, her şeyden önce tarafsız olmalı ve vesikaların ihtimallere en yakın hakikat olarak naklettiklerinde herhangi bir sebeple tahrifata kalkışmamalıdır.

Bu itibarla biz Fâtih Sultan Mehmed'i, hakiki çehresiyle yani orta çağın bir mislini daha göremediği en üstün bir hükümdar ve emsaline nazaran mer-

* Derginin 58. sayısında başlayan bu yazı dizisi, kesintisiz 8 sayı devam etmiştir. Yazı dizisi kitaba tek bir yazı şeklinde alınmış olup, sadece ilk sayının referans bilgileri verilmiştir.

hametli ve yine emsaline ve zamanının telâkkisine göre en âdil ve hakşinas bir sultan olmak haysiyeti ile gerçek hüviyeti ile bildirmeye çalıştık.

İstanbul'un fatihi; elbette "Emîrlerin en büyüğü ve askeri de askerlerin en iyisidir" ama, devlet ve siyaset işlerini yürütmenin evliyalık olmadığı da bilinmelidir. Bu itibarla hakikati, hakiki vaziyeti ile görmekten korkmamalı ve ne her hareketini ilâhî bir ilham eseri, ne de fiillerini asrımızın zihniyeti ile ölçerek, haksız hükümlere varmanın sebebi saydık. Orta çağı kapayıp yeni çağı açan büyük Hakanı, bizim düşündüğümüz ve inandığımız gibi değil de, olduğu gibi göstermeye uğraştık. Böyle olduğu halde dahi Fâtih Sultan Mehmet Hân-ı Sani; yalnız asrının değil, bütün asırların üstünde en büyük, en kahraman, en diplomat, siyaseti imkân verdikçe en merhametli ve en müşfik bir Hakan olarak ortada beliriverdi.

Fâtih, siyasette, harp ve sulhte asrının o derece üstünde bir simadır ki, ona ne destan yazmaya, ne âbide dikmeye ihtiyaç yoktur. Destanı cihan tarihidir. Heykel ve âbidesi; İstanbul şehridir. Müessir olduğu hadise ve vak'aların, halinin ve hareketinin olduğu gibi anlatılması; onu yalnız devrinin değil, günümüzün ve ileriki günlerin de en büyük, en üstün imparatoru ve millet hadimi olarak tanıtmaya yeter ve artar.

500 Yıl Önce

Manisa Sarayından, Edirne Tahtgâhına

Manisa hâkimi veliahd Mehmet bin Murat, babasının vefat haberini 5 Şubat 1451'de aldı. İkinci Murad'ın irtihali Edirne tahtgâhında gizli tutularak şehzadeye süratle haber uçurulmuştu. Veziriâzam Halil Paşa'nın tavsiye ve teşebbüsü ile hükümdarlıktan yine veliahtlığa indiğini bir türlü hazmedememiş olan Mehmet bin Murat, yüreğinde yaşattığı gayeleri tahakkuk ettirmek imkânına kavuşmuş bulunuyordu. Geçmiş tarihten acı dersler almış olan şehzade, ne olur ne olmaz umulmadık hadiselerle karşılaşmayı önlemek üzere bir an önce payitahta kavuşmak lazım geldiğine derhal karar verdi. Zeki olduğu kadar da azimli şehzade hemen hazırlandı ve maiyetine tek bir emir verdi:

"Beni seven arkamdan gelsin!"

Başka bir tamamlayıcı tafsilat yok!

Hükümdarların yakınında yaşayanlar, azdan çok şeyler anlamak ve kısa sözden uzun mânâ çıkarmak mecburiyetindedirler. Bu kifayeti gösteremeyenler idbara düşmekle kalmaz, hayatını verdiği bile olur. Mehmet bin Murat, atına atlıyor, mahmuzu basıyor ve Manisa sarayı kapısından ok gibi fırlıyor. Sadık adamları da sebebini sormadan arkasından ılgar etmişlerdir.

Çanakkale'ye geliyorlar, Rumeli yakasındaki Gelibolu'ya geçiyorlar. İşte burada şehzade, artık bu süratli yolculuğunun sebebini maiyetine bildirmekte mahzur görmüyor, çünkü, devlet merkezinin pek yakınındadırlar.

İslâm Dünyasının Tarihi Tefrikası : 1

Beşyüz yıl **Önce****Başlamadan önce, lüzumlu açıklama :**

İstanbul fethinin 500 nölü münasebetiyle lâzım ve lâzık olduğu derecede hazırlanmadığımızı saklamağa imkân yoktur. Yeniden yazamadık, ancak hiç olmazsa Fatih asrına ait belli başlı garp eserlerini Türkçeye çevirmek kabil idi, yapılmadı!

Ortaya Fatih'in resmi diye en âdi karikatürden daha acemice, renkil göstermelikler çıkarıldı!

Fatih mevzuu; gözü açıkların istismar âleti ve rezaleti oldu. Birer ikişer formalık, çocuk karalamaları biçiminde risaleler birbirini takip eyledi!

Büyük gazeteler ne yapacak ve yazacaklar bilmiyoruz. Fakat biz, sayfalarımızın azlığı, yerimizin darlığı, uzun etüdlere mütehammil olmasına rağmen, en elddi vesaike, en mevruk kaynaklara baş vurarak Fatih'in Manisa sarayından kalkıp da Aysofyada Cuma namazı kılınca kadar müddetteki tarihini tam bir tarafsız görüş ve ilmi araştırma zihniyeti ile bu dar sayfaların bir kaç haftalığına sıkıştırmağa uğraştık.

Tarih, her şeyden önce tarafsız omalı ve vesikaların ihtimallere en yakın hakikat olarak naklettiklerinde herhangi sebeple tahrifata kalkışmamalıdır.

Bu itibarla biz Fatih Sultan Mehmed'i, hakikî çehresiyle yani orta çağın bir mislini daha göremediği en üstün bir hükümdar ve emsaline nazaran merhametli ve yine emsaline ve zamanının telâkkisine göre en âdil ve hakînas bir sultan olmak haysiyeti ile gerçek hüviyeti ile bildirmeğe çalıştık.

İstanbulun fatihi; elbette (Emirlerin en büyüğü ve askeride askerlerin en iyisidir) ama, devlet ve alyaset işlerini yürütenin evliyalık olmadığı da bilinmelidir. Bu itibarla hakikatî, hakikî vaziyeti ile görmek, ten korkmamalı ve ne her hareketini ilâhî bir ilham eseri, ne de fiillerini asrımızın zihniyeti ile ölçerek, haksız hükümlere varmanın sebebi saydık. Orta çağı kapayıp yeni çağı açan büyük Hakani, bizim düşündüğümüz ve inandığımız gibi değil de, olduğu gibi göstermeğe uğraştık. Böyle olduğu halde dahi Fatih Sultan Mehmet Han sanı; yalnız asrının değil, bütün asırların üstünde en büyük, en kahraman, en diplomat, elyaseti imkân verdikçe en merhametli ve en müflik bir Hakan olarak ortada beliriverdi.

Fatih, alyasette, harp ve sulhte asrının o derece üstünde bir alımdır ki, ona ne destan yazmağa, ne âbide dikmeğe ihtiyas yoktur. Destanı olan tarihtir. Hey-

kel ve âbideol; İstanbul şehridir. Müessir olduğu hâdis ve vak'aların, halinin ve hareketinin olduğu gibi anlatılması; onu yalnız devrinin değil, günümüzün ve ileriki günlerin de en büyük, en üstün imparatoru ve millet hadimi olarak tanıtmaya yeter ve artar.

500 YIL ÖNCE!

— 1 —

Manisa sarayından, Edirne tahtgâhına

Manisa hâkimi veliahd Mehmet bin Murat, babasının vefat haberini 5 Şubat 1451 de aldı. İkinci Muradın irtihali Edirne tahtgâhında gizli tutularak şehzadeye süratle haber uçurulmuştu. Veziriazam Halil paşanın tavsiye ve teşebbüsü ile hükümdarlıktan yine veliahtlığa indiğini bir türlü hazmedememiş olan Mehmet Bin Murat, yüreginde yaşadığı gayeleri tahakkuk ettirmek imkânına kavuşmuş bulunuyordu. Geçmiş tarihten acı dersler almış olan şahzade, ne olur ne olmaz umulmadık hâdiselerle karşılaşmağı önlemek üzere bir an önce payitahta kavuşmak lâzım geldiğine derhal karar verdi. Zeki olduğu kadar da azimli şehzade hemen hazırlandı ve maiyetine tek bir emir verdi:

— Beni seven arkamdan gelsin!

Başka hiç bir tamamlayıcı tafsilat yok!

Hükümdarların yakınında yaşayanlar, azdan çok şeyler anlamak, ve kısa sözden uzun mâna çıkarmak mecburiyetindedirler. Bu kifayeti gösteremiyenler idbara düşmekle kalmaz, hayatını verdiği bile olur. Mehmet Bin Murat, atına atlıyor, mahmuzu basıyor ve Manisa sarayı kapısından ok gibi fırlıyor. Sadık adamları da sebebini sormadan arkasından ılgar etmişlerdir.

Çanakkaleye geliyorlar, Rumeli yakasındaki Geliboluya geçiyorlar. İşte burada şehzade, artık bu süratli yolculuğun sebebini maiyetine bildirmekte mahzur görmüyor, çünkü, devlet merkezinin pek yakınındadırlar.

— Babam öldü ve ben hükümdarlığımı ilana gidiyorum. Bana karşı yapılacak her aksiliği ezeceğim. Benimle berabersiz değil mi?

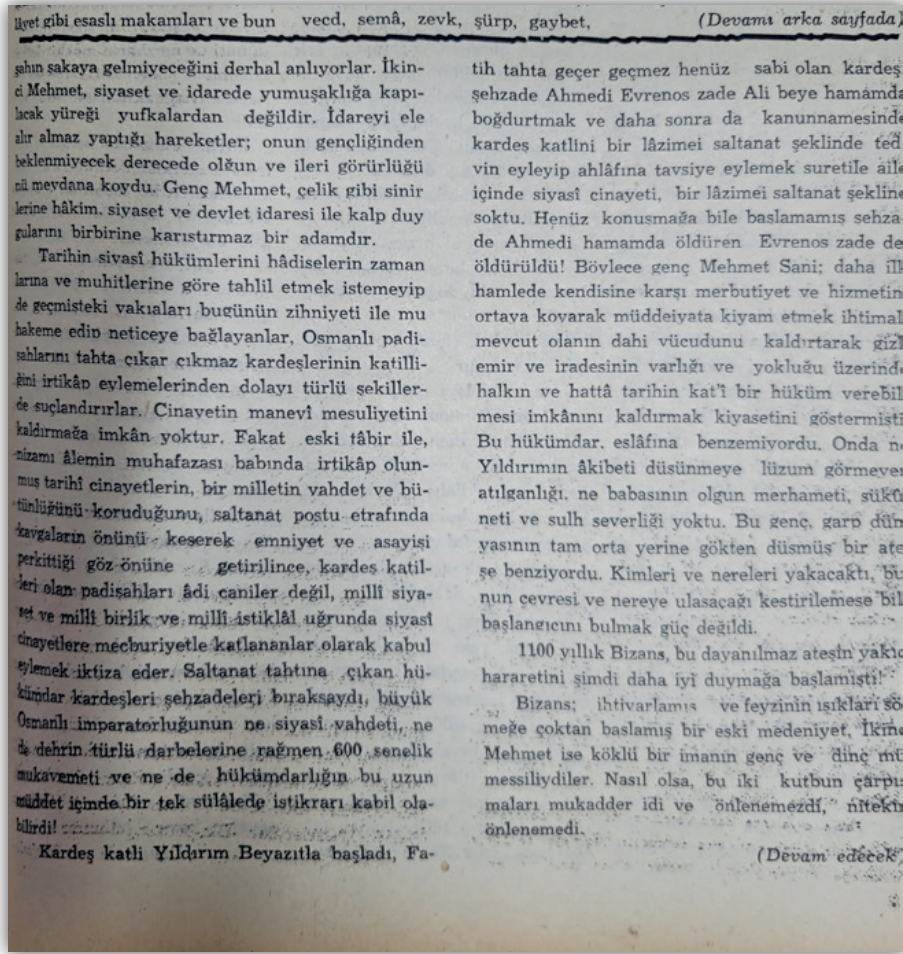
Hepsi de sadakatlerini teyit ediyor ve and içiyorlar. Etraftaki sadık adamlara haber salıyor, toplanıyorlar ve böylece bir seçkin kuvvetin başına geçerek, önüne çıkabilecek her maniayı ezmeye azmetmiş olarak, Edirneye yitiriyor. Şehir, genç sultanı hürmet ve muhabbetle karşıyor ve böylece yeni sultanın müfekkiresindeki her türlü tehlike ve ihtimalleri silinip gidiyor. Şimdi, veliahd Mehmet Bin Murat; fiilen Osmanlı Hakani, Sultan Mehmet Sani Bin Murad Sanidir.

Tahta çıkınca, vezirleri de, halk da bu padi-

“Babam öldü ve ben hükümdarlığımı ilana gidiyorum. Bana karşı yapılacak her aksiliği ezeceğim. Benimle berabersiz değil mi?”

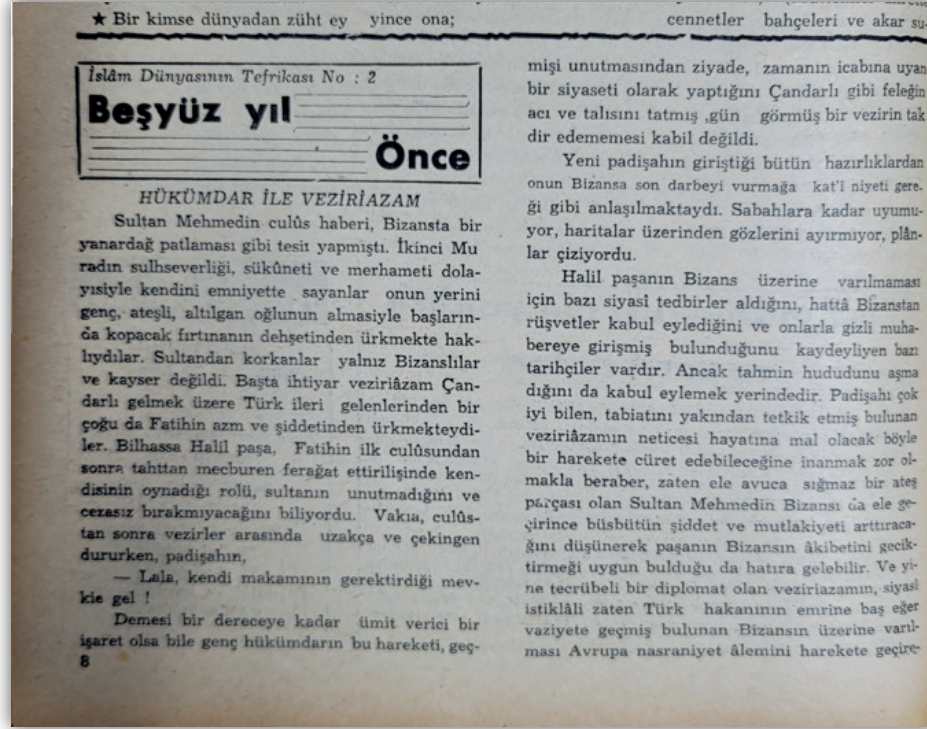
Hepsi de sadakatlerini teyit ediyor ve and içiyorlar. Etraftaki sadık adamlara haber salıyor. Toplanıyorlar ve böylece bir seçkin kuvvetin başına geçerek, önüne çıkabilecek her maniayı ezmeye azmetmiş olarak, Edirne'ye yürüyor. Şehir, genç sultanı hürmet ve muhabbetle karşıyor ve böylece yeni sultanın müfekkiresindeki her türlü tehlike ve ihtimalleri silinip gidiyor. Şimdi, veliahd Mehmet bin Murat; fiilen Osmanlı Hakani, Sultan Mehmed-i Sani bin Murad-ı Sani'dir.

Tahta çıkınca, vezirleri de, halk da bu padişahın şakaya gelmeyeceğini

derhal anlıyorlar. İkinci Mehmet, siyaset ve idarede yumuşaklığa kapılacak yüreği yufkalarından değildir. İdareyi ele alır almaz yaptığı hareketler; onun gençliğinden beklenmeyecek derecede olgun ve ileri görürlülüğünü meydana koydu. Genç Mehmet, çelik gibi sinirlerine hâkim, siyaset ve devlet idaresi ile kalp duygularını birbirine karıştırmaz bir adamdır.

Tarihin siyasî hükümlerine göre tahlil etmek istemeyip de geçmişteki vakıaları bugünün zihniyeti ile muhakeme edip neticeye bağlayanlar, Osmanlı padişahlarını tahta çıkar çıkmaz kardeşlerinin katillliğini irtikâp eylemelerinden dolayı türlü şekillerde suçlandırırlar. Cinayetin manevî mesuliyetini kaldırmaya imkân yoktur. Fakat eski tabir ile nizam-ı âlemin muhafazası babından irtikâp olunmuş tarihî cinayetlerin, bir milletin vahdet ve bütünlüğünü koruduğunu, saltanat postu etrafından kavgaların önünü keserek emniyet ve asayiş berkeitteği göz önüne getirilince, kardeş katilleri olan padişahları âdi caniler değil, millî siyaset ve millî birlik ve millî istiklâl uğrunda siyasî cinayetlere mecburiyetle katlananlar olarak kabul eylemek iktiza eder. Saltanat tahtına çıkan hükümdar kardeşleri şehzadeleri bıraksaydı, büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun ne siyasî vahdeti, ne de dehrin türlü darbelerine rağmen 600 senelik mukavemeti ve ne de hükümdarlığın bu uzun müddet içinde bir tek sülâlede istikrarı kabil olabilirdi!

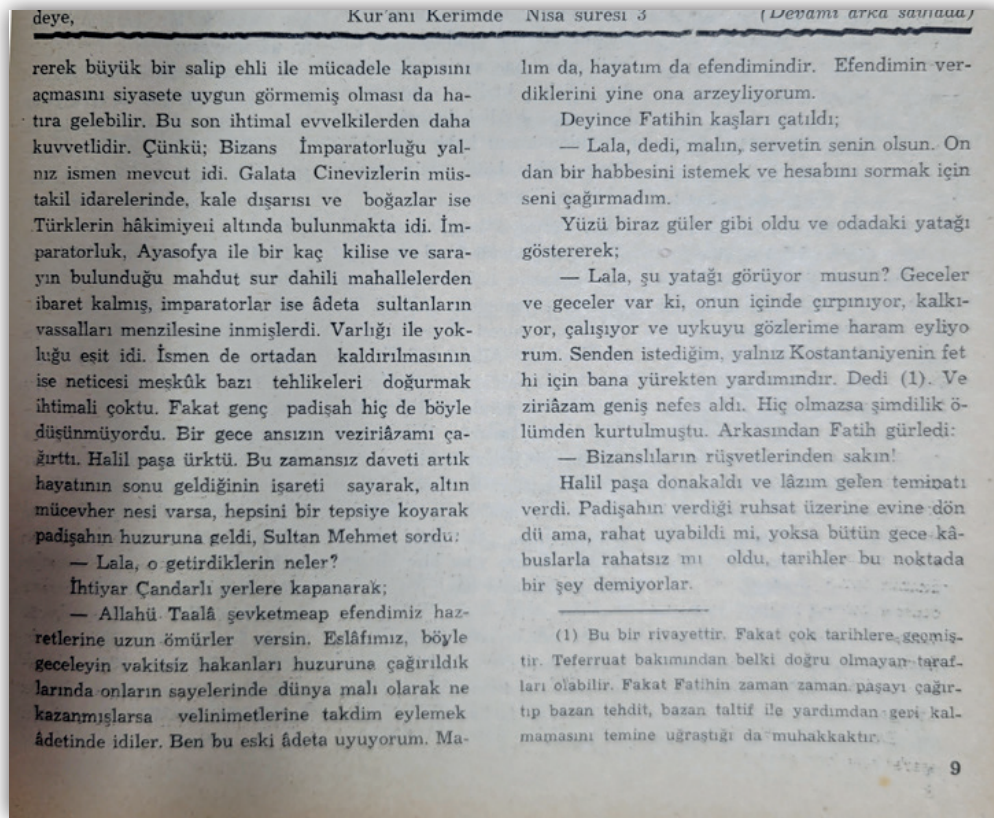

Kardeş katli Yıldırım Beyazıt'la başladı, Fâtih tahta geçer geçmez henüz sabi olan kardeşi şehzade Ahmed'i, Evrenoszâde Ali Bey'e hamamda boğdurtmak ve daha sonra da kanunnamesinde kardeş katlini bir lâzime-i saltanat şeklinde tedvin eyleyip ahlâfına tavsiye eylemek suretiyle aile içinde siyâsî cinayeti, bir lâzime-i saltanat şekline soktu.

Henüz konuşmaya bile başlamamış şehzade Ahmed'i hamamda öldüren Evrenoszâde de, öldürüldü! Böylece genç Mehmed-i Sani; daha ilk hamlede kendisine karşı merbutiyet ve hizmetini ortaya koyarak müddeiyata kıyam etmek ihtimali mevcut olanın dahi vücudunu kaldırarak gizli emir ve iradesinin varlığı ve yokluğu üzerinde halkın ve hattâ tarihin kat'î bir hüküm verebilmesi imkânını kaldırmak kıyasetini göstermişti.

Bu hükümdar, eslâfına benzemiyordu. Onda ne Yıldırım'ın âkibeti düşünmeye lüzum görmeyen atılganlığı, ne babasının olgun merhameti, sükûneti ve sulh severliği yoktu. Bu genç, garp dünyasının tam orta yerine gökten düşmüş bir ateşe benziyordu. Kimleri ve nereleri yakacaktı, bunun çevresi ve nereye ulaşacağı kestirilemese bile başlangıcını bulmak güç değildi.

1100 yıllık Bizans, bu dayanılmaz ateşin yakıcı hararetini şimdi daha iyi duymaya başlamıştı!

Bizans; ihtiyarlamış ve feyzinin ışıkları sönmeye çoktan başlamış bir eski medeniyet, İkinci Mehmet ise köklü bir imanın genç ve dinç mümes-siliydiler. Nasıl olsa, bu iki kutbun çarpışmaları mukadder idi ve önlenemezdi, nitekim önlenemedi.

Hükümdar ile Veziriazam

Sultan Mehmed'in cülûs haberi, Bizans'ta bir yanardağ patlaması gibi tesir yapmıştı. İkinci Murad'ın sulh severliği, sükûneti ve merhameti do-layısıyla kendini emniyette sayanlar onun yerini genç, ateşli, atılgan oğ-lunun almasıyla başlarında kopacak fırtınanın dehşetinden ürkmekte haklıydılar. Sultandan korkanlar yalnız Bizanslılar ve kayser değildi. Baş-ta ihtiyar veziriazam Çandarlı gelmek üzere Türk ileri gelenlerinden bir çoğu da Fâtih'in azm ve şiddetinden ürkmekteydiler. Bilhassa Halil Paşa, Fâtih'in ilk cülûsundan sonra tahttan mecburen feragat ettirilişinde ken-disinin oynadığı rolü, sultanın unutmadığını ve cezasız bırakmayacağını biliyordu. Vakıa, cülûstan sonra vezirler arasında uzakça ve çekingen du-rurken, padişahın;

"Lala, kendi makamının gerektirdiği mevkie gel!" demesi bir dereceye kadar ümit verici bir işaret olsa bile genç hükümdarın bu hareketi, geçmi-şi unutmamasından ziyade, zamanın icabına uyan bir siyaseti olarak yap-tığını Çandarlı gibi feleğin acı ve tatlısını tatmış, gün görmüş bir vezirin takdir edememesi kabil değildi.

Yeni padişahın giriştiği bütün hazırlıklardan onun Bizans'a son darbe-yi vurmaya kat'i niyeti gereği gibi anlaşılmaktaydı. Sabahlara kadar uyumuyor, haritalar üzerinden gözlerini ayırmıyor, plânlar çiziyordu.

Halil Paşa'nın Bizans üzerine varılmaması için bazı siyasî tedbirler aldığını, Bizans'tan rüşvet kabul eylediğini ve onlarla gizli muhabereye girişmiş bulunduğunu kaydeleyen bazı tarihçiler vardır. Ancak tahmin hududunu aşmadığını da kabul eylemek yerindedir. Padişahı çok iyi bilen, tabiatını yakından tetkik etmiş bulunan veziriâzamın neticesi hayatına mal olacak böyle bir harekete cüret edebileceğine inanmak zor olmakla beraber, zaten ele avuca sığmaz bir ateş parçası olan Sultan Mehmed'in Bizans'ı da ele geçirince büsbütün şiddet ve mutlakiyeti artıracığını düşünerek paşanın Bizans'ın âkibetini geciktirmeyi uygun bulduğu da hatıra gelebilir. Ve yine tecrübeli bir diplomat olan veziriâzamın, siyasî istiklâli zaten Türk hakanının emrine baş eğer vaziyete geçmiş bulunan Bizans'ın üzerine varılması Avrupa nasraniyet âlemini harekete geçirerek büyük bir salıp ehli ile mücadele kapısını açmasını siyasete uygun görmemiş olması da hatıra gelebilir. Bu son ihtimal evvelkilerden daha kuvvetlidir. Çünkü; Bizans İmparatorluğu yalnız ismen mevcut idi. Galata Cenevizlerin müstakil idarelerinde, kale dışarı ve boğazlar ise Türklerin hâkimiyeti altında bulunmakta idi. İmparatorluk, Ayasofya ile birkaç kilise ve sarayın bulunduğu mahdud sur dahili mahallelerden ibaret kalmış, imparatorlar ise âdetâ sultanların vassalları menzilesine inmişlerdi. Varlığı ile yokluğu eşit idi. İsmen de ortadan kaldırılmasının ise neticesi meşkûk bazı tehlikeleri doğurmak ihtimali çoktu. Fakat genç padişah hiç de böyle düşünmüyordu. Bir gece ansızın veziriâzamı çağırttı. Halil Paşa ürktü. Bu zamansız daveti artık hayatının sonu geldiğinin işareti sayarak, altın mücevher nesi varsa, hepsini bir tepsiye koyarak padişahın huzuruna geldi. Sultan Mehmet sordu:

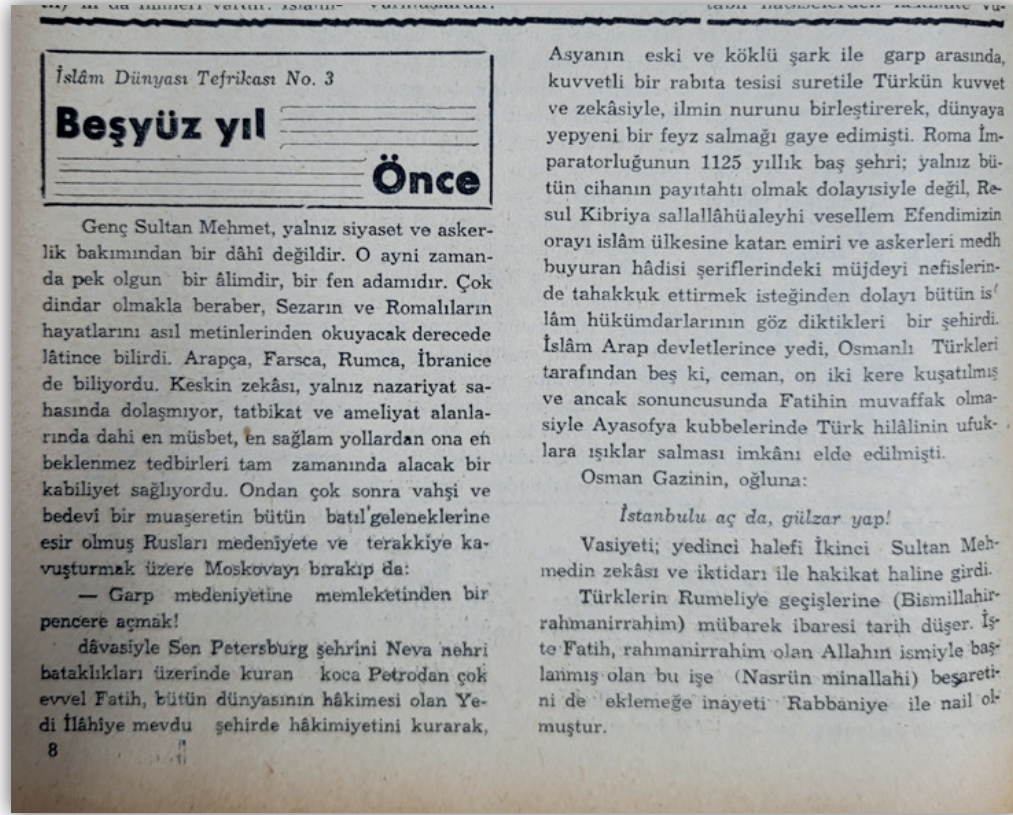
“Lala, o getirdiklerin neler?”

İhtiyar Çandarlı yerlere kapanarak; “Allahü Tealâ şevketmeap efendimiz hazretlerine uzun ömürler versin. Eslâfımız, böyle geceleyin vakitsiz hakanları huzuruna çağırıldıklarında onların sayelerinde dünya malı olarak ne kazanmışlarsa velinimetlerine takdim eylemek âdetinde idiler. Ben bu eski âdete uyuyorum. Malım da, hayatım da efendimindir. Efendimin verdiklerini yine ona arzeliyorum.” deyince, Fâtih'in kaşları çatıldı:

“Lala” dedi, “malın, servetin senin olsun. Ondan bir habbesini istemek ve hesabını sormak için seni çağırmadım.”

Yüzü biraz güler gibi oldu ve odadaki yatağı göstererek, “Lala, şu yatağı görüyor musun? Geceler ve geceler var ki, onun içinde çırpınıyor, kalkıyor, çalışıyor ve uykuyu gözlerime haram eyliyorum. Senden istediğim, yalnız Kostantiniye'nin fethi için bana yürekten yardımındır.”¹ dedi.

¹ Bu bir rivayettir. Fakat çok tarihlere geçmiştir. Teferruat bakımından belki doğru olmayan tarafları olabilir. Fakat Fâtih'in zaman zaman paşayı çağırıp bazan tehdit, bazan taltif ile yardımdan geri kalmamasını temine uğraştığı da muhakkaktır.

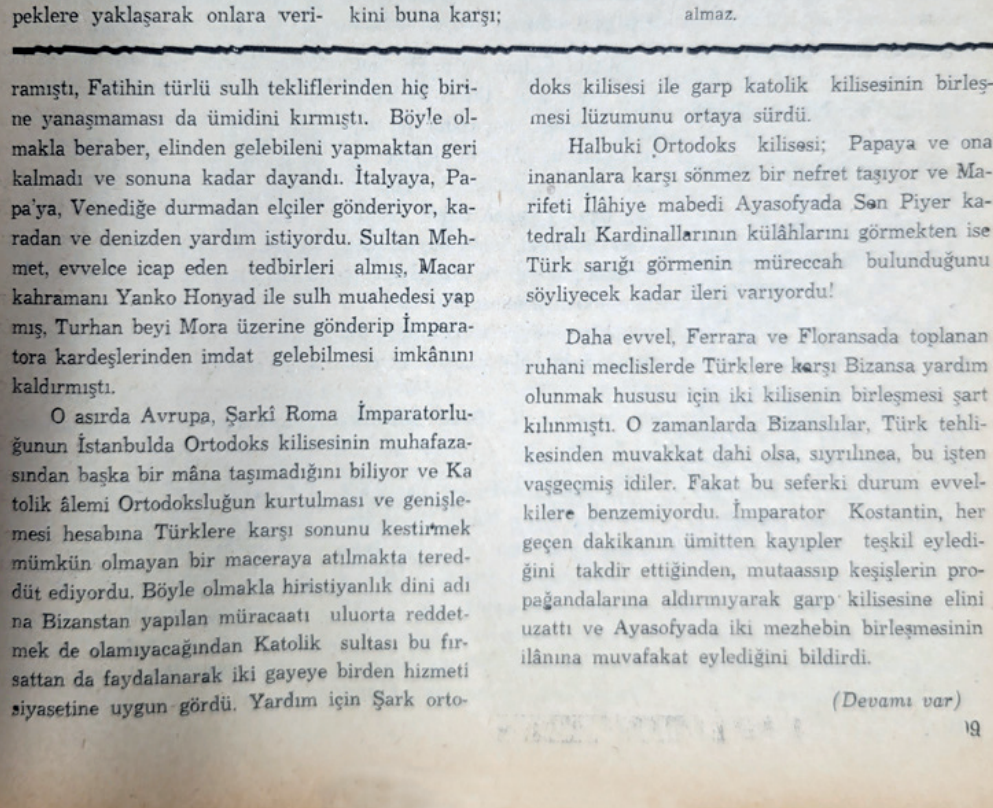

Veziriâzam geniş nefes aldı. Hiç olmazsa şimdilik ölümden kurtulmuştu. Arkasından Fâtih gürledi:

“Bizanslılar’ın rüşvetlerinden sakın!”

Halil Paşa donakaldı ve lâzım gelen teminatı verdi. Padişahın verdiği ruhsat üzerine evine döndü ama, rahat uyuyabildi mi, yoksa bütün gece kâbuslarla rahatsız mı oldu, tarihler bu noktada bir şey demiyorlar.

Genç Sultan Mehmet, yalnız siyaset ve askerlik bakımından bir dâhî değildir. O aynı zamanda pek olgun bir âlimdir, bir fen adamıdır. Çok dindar olmakla beraber, Sezar’ın ve Romalılar’ın hayatlarını asıl metinlerinden okuyacak derecede Lâtince bilirdi. Arapça, Farsça, Rumca, İbranice de biliyordu. Keskin zekâsı, yalnız nazariyat sahasında dolaşmıyor, tatbikat ve ameliyat alanlarında dahi en müsbet, en sağlam yollardan ona en beklenmez tedbirleri tam zamanında alacak bir kabiliyet sağlıyordu. Ondan çok sonra vahşi ve bedevî bir muaşeretin bütün batıl geleneklerine esir olmuş Rusları medeniyete ve terakkiye kavuşturmak üzere Moskova’yı bırakıp da “Garp medeniyetine memleketinden bir pencere açmak!” davasıyla Sen Petersburg şehrini Neva şehri bataklıkları üzerinde kuran Koca Petro’dan çok evvel Fâtih, bütün dünyasının hâkimesi olan Yed-i İlâhiye mevdû’u şehirde hakimiyetini kurarak, Asya’nın eski ve köklü şark ile garp arasında, kuvvetli bir rabita tesisi suretiyle Türk’ün kuvvet ve zekâsıyla, ilmin nurunu birleştirerek, dünyaya yepyeni bir feyz salmayı gaye edinmişti. Roma İmparatorluğu’nun 1125 yıllık baş şehri; yalnız bütün cihanın payitahtı olmak dolayısıyla değil, Resul-i Kibriya Sallallâhü

Aleyhi ve Sellem Efendimiz'in orayı İslâm ülkesine katan emiri ve askerleri medh buyuran hadîs-i şeriflerindeki müjdeyi nefislerinde tahakkuk ettirmek istediğinden dolayı bütün İslâm hükümdarlarının göz diktikleri bir şehirdi. İslâm Arap devletlerince yedi, Osmanlı Türkleri tarafından beş ki, cem'an, on iki kere kuşatılmış ve ancak sonuncusunda Fâtih'in muvaffak olmasıyla Ayasofya kubbelerinde Türk hilâlinin ufuklara ışıklar salması imkânı elde edilmişti.

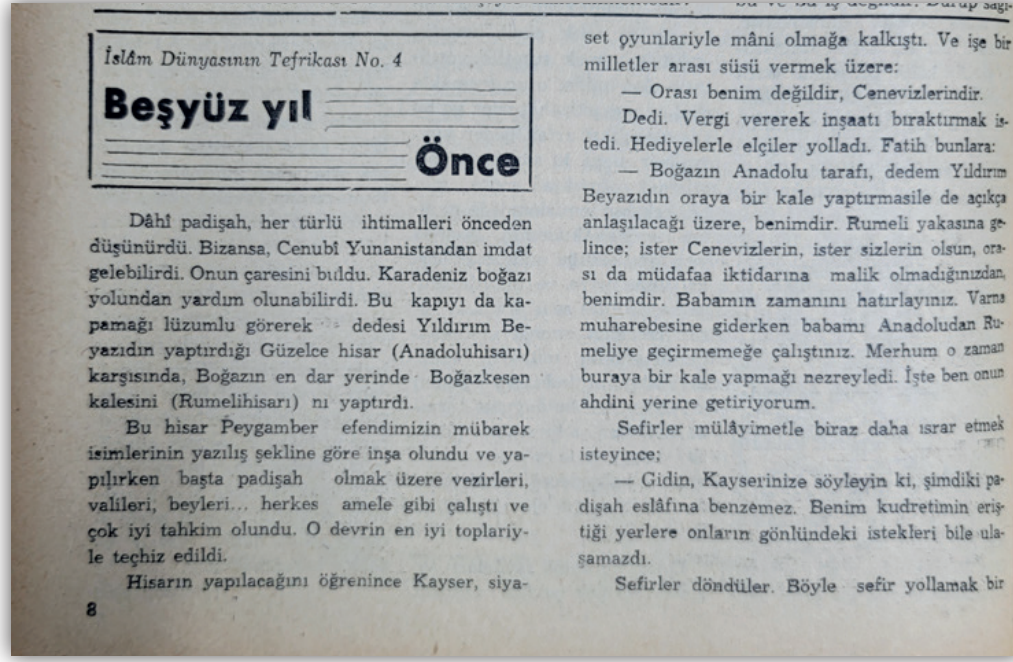
Osman Gazi'nin, oğluna "*İstanbul'u aç da, gülzâr yap!*" vasiyeti, yedinci halefi Sultan İkinci Mehmed'in zekâsı ve iktidarı ile hakikat haline geldi.

Türkler'in Rumeli'ye geçişlerine "Bismillahirrahmanirrahim" mübarek ibaresi tarih düşer. İşte Fâtih, "Rahmanirrahim" olan Allah'ın ismiyle başlanmış olan bu işe "Nasrun minallahi" beşaretini de eklemeye inayet-i Rabbaniye ile nail olmuştur.

Avrupa tarihlerinden taassup ve garazlarına uyan bazıları; Bizans'ın Fâtih elinde son nefesini vermesine âdeta ağlar.

Halbuki, Fâtih'in İstanbul'u almasıyla Bizans son nefesini verip dünya hayatına veda etmiş oldu. Ahlâk ve siyaset bakımından çürümüş, bozulmuş ve Katoliklik'in pençesine büsbütün düşerek daha sonra Endülüs'te ve başka yerlerde İslâmlara, yahudilere tatbik olunan Katolik engizisyonlarının otodafelerinde² hem cesetleri, hem ruhları ve mezhepleri, hem de

² Otodafe: Kâfir olduğu düşünülen kişiye engizisyonca verilen yakma cezası.

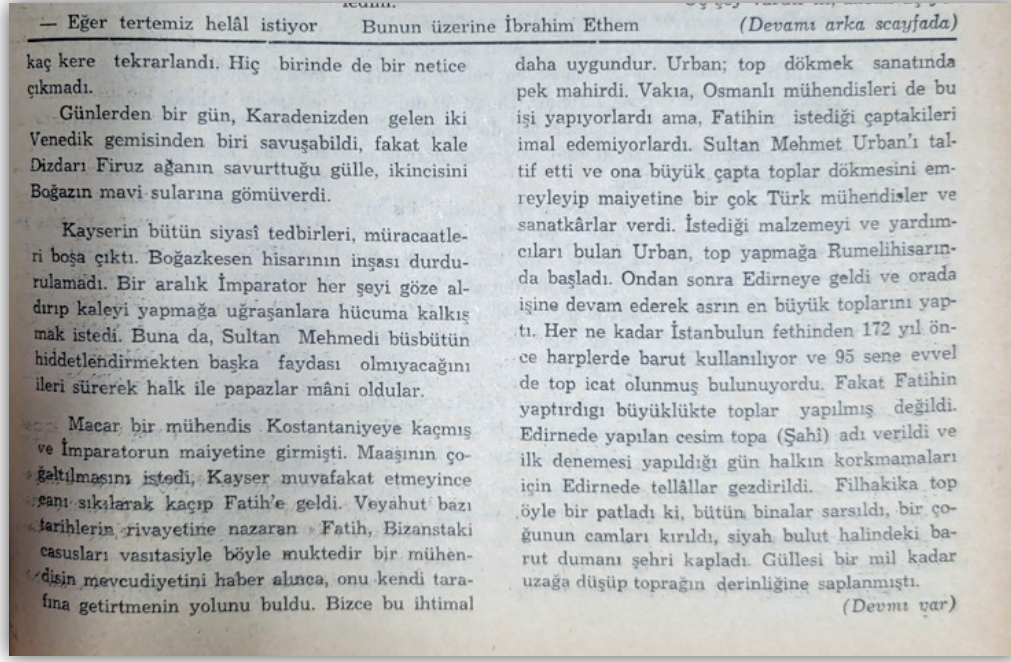

milliyetleri yok olacak bir kavme yeni bir hürriyet, yeni bir feyz vererek onları 'ba'sü ba'delmevt'e ulaştırdı. Yıkıldığı hâkimiyetin yerine yeni bir medeniyet kurdu ve insan için hakların en mukaddesi olan vicdan ve iman hakkını mağluplara sağladı.

Eslâfına nazaran, her bakımdan çok değerli olan İmparator Konstantin Dragozes'e Katolik âyinini Ayasofya mâbedinde yaptırmadıkça her şekilde yardımdan geri duran Papalık ve garp katolik devletlerinin eğer gerçekten kuvvetli bir yardımları vaki olup da Fâtih muhasarayı bırakmak mecburiyetinde kalsaydı, Bizans İmparatorluğu tamamıyla Katoliklik'e istihale edecek ve ne Ortodosluk, ne milliyet diye Bizans'a en küçük bir pay bile kalmayacaktı. Fâtih'in İstanbul'u alması, siyaset görüşü ile de ancak mukabele-i bilmişil ve genişlemeye doğru yürüyen Osmanlı İmparatorluğu'nu her türlü tehlikelerden koruyacak bir tedbirdir. Çünkü, bilindiği üzere daha Yıldırım Beyazıt zamanında Osmanlı padişahlarına eyalet beylerbeylerinden fazla itaatkâr kalmaya –çok kere kendi hırslarından, hanedan ve taht kavgalarından dolayı– mecbur kalmış olan Kayserlerden Emmanuel Paleologos; şehir içinde İslâm mahallesi kurdurmaya, cami yaptırmaya, kadı ve imam tayin ettirmeye razı olmuştu. Sirkeci'deki tekke o zaman bir şer'î mahkeme idi. Fakat Aksak Timur Ankara savaşında galip gelip de, şehzadeler arasında post kavgasına girilerek Osmanlı İmparatorluğu batmak ihtimalleri gösterince, Bizanslılar ahitlerini bozdular:

“İstanbul içinde bir müslüman kalmasın; yoksa hepsi de öldürülecektir.” diye şehir içinde tellallar dolaştırdılar. Bir tek gün içinde çıkabilenler mallarını bırakıp canlarını kurtardılar. Yollarda çetelerin hücumlarına uğrayarak bir çokları da şehit edildi. Cami tahrip olundu.

Fâtih'in hareketi, yalnız buna mukabil sayılsa yine de haklıdır.

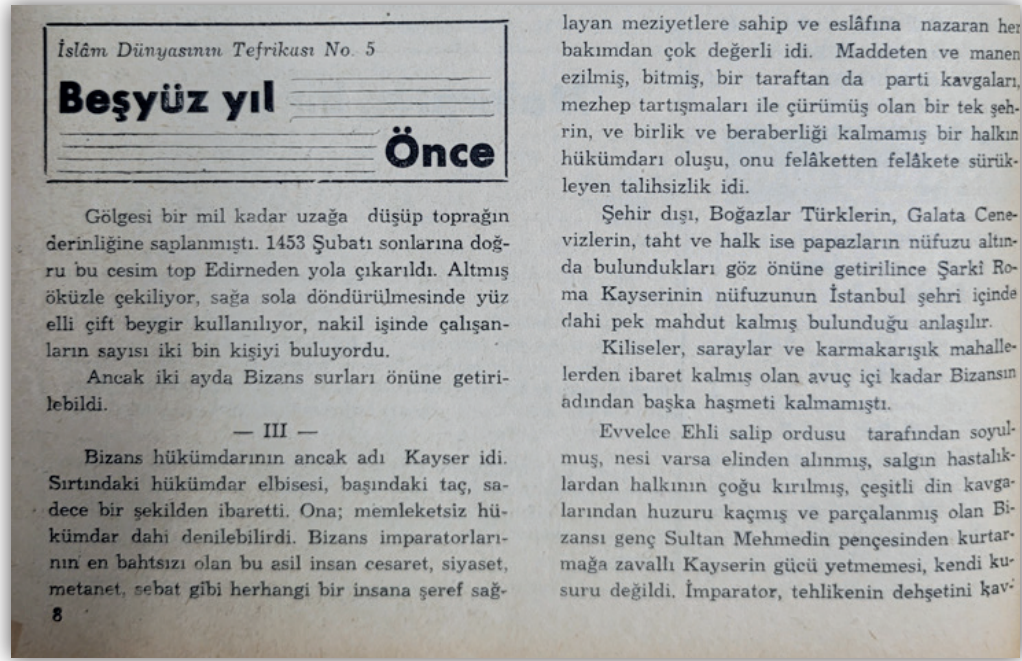
Dâhî padişah, her türlü ihtimalleri önceden düşünürdü. Bizans'a, Cenubî Yunanistan'dan imdat gelebilirdi. Onun çaresini buldu. Karadeniz boğazı yolundan yardım olunabilirdi. Bu kapıyı da kapamayı lüzumlu görerek dedesi Yıldırım Beyazıd'ın yaptırdığı Güzelcehisar (Anadolu Hisarı) karşısında, Boğaz'ın en dar yerinde Bogazkesen Kalesi'ni (Rumelihisarı) yaptırdı.

Bu hisar Peygamber Efendimiz'in mübarek isimlerinin yazılış şekline göre inşa olundu ve yapılırken başta padişah olmak üzere vezirleri, valileri, beyleri... herkes amele gibi çalıştı ve çok iyi tahkim olundu. O devrin en iyi toplarıyla teçhiz edildi.

Hisarın yapılacağını öğrenince Kayser, siyaset oyunları ile mâni olmaya kalkıştı. Ve işe bir milletler arası süsü vermek üzere, "Orası benim değildir; Cenevizliler'indir." dedi. Vergi vererek inşaatı bıraktırmak istedi. Hediyeyle elçiler yolladı.

Fâtih bunlara "Boğaz'ın Anadolu tarafı, dedem Yıldırım Beyazıd'ın oraya bir kale yaptırmamasıyla da açıkça anlaşılacağı üzere, benimdir. Rumeli yakasına gelince; ister Cenevizliler'in, ister sizlerin olsun, orası da müdafaa iktidarına malik olmadığınızdan, benimdir. Babamın zamanını hatırlayınız. Varna muharebesine giderken babamı Anadolu'dan Rumeli'ye geçirmemeye çalıştınız. Merhum o zaman buraya bir kale yapmayı nezreyledi. İşte ben onun ahdini yerine getiriyorum."

Sefirler mülâyimetle biraz daha ısrar etmek isteyince; "Gidin, Kayseri'nize söyleyin ki, şimdiki padişah eslâfına benzemez. Benim kudretim eriştiği yerlere onların gönlündeki istekleri bile ulaşamazdı."

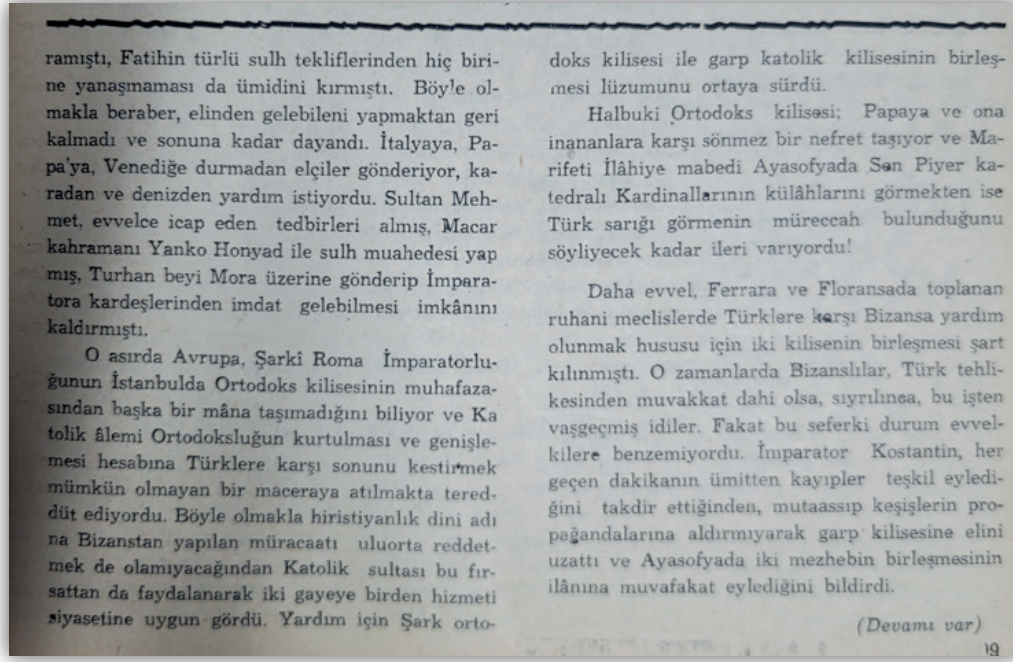

Sefirler döndüler. Böyle sefir yollamak birkaç kere tekrarlandı. Hiç birinde de bir netice çıkmadı.

Günlerden bir gün, Karadeniz'den gelen iki Venedik gemisinden biri savuşabildi, fakat Kale Dizdarı Firuz Ağa'nın savurttuğu gülle, ikincisini Boğaz'ın mavi sularına gömüverdi.

Kayser'in bütün siyasî tedbirleri, müracaatları boşa çıktı. Boğazkesen hisarının inşası durdurulamadı. Bir aralık İmparator her şeyi göze aldırıp kaleyi yapmaya uğraşanlara hücumla kalkışmak istedi. Buna da, Sultan Mehmed'i büsbütün hiddetlendirmekten başka faydası olmayacağını ileri sürerek halk ile papazlar mâni oldular.

Macar bir mühendis Kostantiniye'ye kaçmış ve İmparator'un maiyetine girmişti. Maaşının çoğaltılmasını istedi. Kayser muvafakat etmeyince canı sıkılarak kaçıp Fâtih'e geldi. Veyahut bazı tarihlerin rivayetine nazaran Fâtih, Bizans'taki casusları vasıtasıyla böyle muktedir bir mühendisin mevcudiyetini haber alınca, onu kendi tarafına getirtmenin yolunu buldu. Bizce bu ihtimal daha uygundur. Urban; top dökmek sanatında pek mahirdi. Vakıa, Osmanlı mühendisleri de bu işi yapıyorlardı ama, Fâtih'in istediği çaptakileri imal edemiyorlardı. Sultan Mehmet Urban'ı taltif etti ve ona büyük çapta toplar dökmesini emreyleyip maiyetine bir çok Türk mühendisler ve sanatkârlar verdi. İsteddiği malzemeyi ve yardımcılarını bulan Urban, top yapmaya Rumelihisarı'nda başladı. Ondan sonra Edirne'ye geldi ve orada işine devam ederek asrın en büyük toplarını yaptı. Her ne kadar İstanbul'un fethinden 172 yıl önce harplerde barut kullanılıyor ve 95 sene evvel de top icat olunmuş bulunuyordu. Fakat Fâtih'in yaptırdığı büyüklükte toplar yapılmış değildi. Edirne'de yapılan cesim topa (Şahî) adı

verildi ve ilk denemesi yapıldığı gün halkın korkmamaları için Edirne'de tellâllar gezdirildi. Filhakika top öyle bir patladı ki, bütün binalar sarsıldı, bir çoğunun camları kırıldı, siyah bulut halindeki barut dumanı şehri kapladı. Gülleri bir mil kadar uzağa düşüp toprağın derinliğine saplanmıştı.

1453 Şubatı sonlarına doğru bu cesim top Edirne'den yola çıkarıldı. Altmış öküzle çekiliyor, sağa sola döndürülmesinde yüz elli çift beygir kullanılıyor, nakil işinde çalışanların sayısı iki bin kişiyi buluyordu.

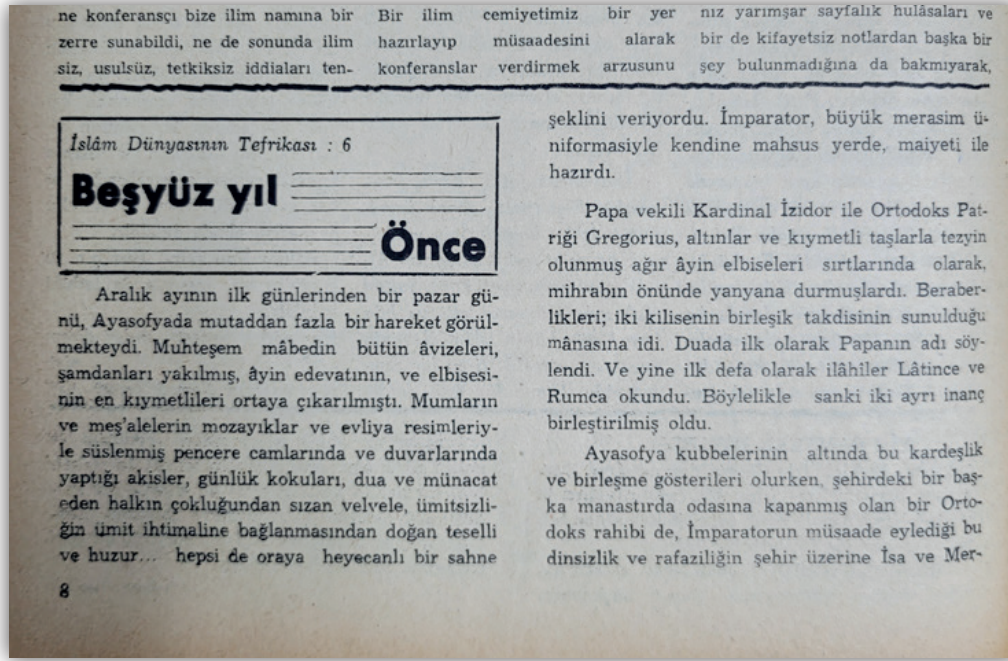
Bizans hükümdarının ancak adı Kayser idi. Sırtındaki hükümdar elbisesi, başındaki taç, sadece bir şekilden ibaretti. Ona; memleketsiz hükümdar dahi denilebilirdi. Bizans imparatorlarının en bahtsız olan bu asil insan cesaret, siyaset, metanet, sebat gibi herhangi bir insana şeref sağlayan meziyetlere sahip ve eslâfına nazaran her bakımdan çok değerli idi. Maddeten ve manen ezilmiş, bitmiş, bir taraftan da parti kavgaları, mezhep tartışmaları ile çürümüş olan bir tek şehrin ve birlik ve beraberliği kalmamış bir halkın hükümdarı oluşu, onu felaketten felakete sürükleyen talihsizlik idi.

Şehir dışı, Boğazlar Türklerin, Galata Cenevizlerin, taht ve halk ise papazların nüfuzu altında bulundukları göz önüne getirilince Şarkî Roma Kayseri'nin nüfuzunun İstanbul şehri içinde dahi pek mahdut kalmış bulunduğu anlaşılır.

Kiliseler, saraylar ve karmakarışık mahallelerden ibaret kalmış olan avuç içi kadar Bizans'ın adından başka haşmeti kalmamıştı.

Evvelce Ehl-i Salip Ordusu³ tarafından soyulmuş, nesi varsa elinden

³ Haçlı ordusu.

alınmış, salgın hastalıklardan halkının çoğu kırılmış, çeşitli din kavgalarından huzuru kaçmış ve parçalanmış olan Bizans'ı genç Sultan Mehmed'in pençesinden kurtarmaya zavallı Kayser'in gücü yetmemesi, kendi kusuru değildi. İmparator, tehlikenin dehşetini kavramıştı. Fâtih'in türlü sulh tekliflerinden hiç birine yanaşmaması da ümidini kırmıştı. Böyle olmakla beraber, elinden gelebileni yapmaktan geri kalmadı ve sonuna kadar dayandı. İtalya'ya, Papa'ya, Venedik'e durmadan elçiler gönderiyor, karadan ve denizden yardım istiyordu. Sultan Mehmet, evvelce icap eden tedbirleri almış, Macar kahramanı Yanko Honyad ile sulh muahedesi yapmış, Turhan Bey'i Mora üzerine gönderip İmparator'a kardeşlerinden imdat gelebilmesi imkânını kaldırmıştı.

O asırda Avrupa, Şarkî Roma İmparatorluğunun İstanbul'da Ortodoks kilisesinin muhafazasından başka bir mâna taşımadığını biliyor ve Katolik âlemi Ortodoksluk'un kurtulması ve genişlemesi hesabına Türkler'e karşı sonunu kestirmek mümkün olmayan bir maceraya atılmakta tereddüt ediyordu. Böyle olmakla Hristiyanlık dini adına Bizans'tan yapılan müracaatı uluorta reddetmek de olamayacağından Katolik sultanı bu fırsattan da faydalanarak iki gayeye birden hizmeti siyasetine uygun gördü. Yardım için şark ortodoks kilisesi ile garp katolik kilisesinin birleşmesi lüzumunu ortaya sürdü.

Halbuki ortodoks kilisesi; Papa'ya ve ona inananlara karşı sönmez bir nefret taşıyor ve Marifet-i İlâhiye mabedi Ayasofya'da Sen Piyer Katedrali Kardinalleri'nin külâhlarını görmekten ise Türk sarığı görmeyen mürec-cah bulunduğunu söyleyecek kadar ileri varıyordu!

Daha evvel, Ferrara ve Floransa'da toplanan ruhani meclislerde Türkler'e karşı Bizans'a yardım olunmak hususu için iki kilisenin birleşmesi

kimler ve mevzuların neler olduğunu henüz bilmediğimiz gibi, mevzuların izahlarında, ilk konferanslarda olduğu gibi, ilmin tarafsız kalması ve ciddi tahkikata dayanması esaslarına itibar ve buriyetini yüklenmiş bulunduğumuza üzülmüyoruz.

Zeki Velidi Togan; açış nutkunda bir de hadisten bahseyledi.

(Allaha götüren yollar, dünya-

lan nesneler veya âlim olarak takdim edilen zatlar Profesör Vilyam'ın iddiaları, yahut Zeki beyin hediyelekleri biçiminde ise ler, o zaman ortaya fırlatılan dâ-

(Devamı arka sayfada)

yemin gazaplarını çekeceğini iddia ediyor ve garptan imdat gelmesinden ziyade, Ortodoksluğun Katoliklik elinde perişan olmaması için eğer başka çare kalmadı ise, Türklerin gelmesine dua eyliyordu!

Bu zatın adı, Yorgi Shulariyus'dur ki, Fatihin şehri alışından sonra Gennadiyüs ismiyle Patrik nasbolunmuştur. Keşiş Shulariyusa göre, Katolik kilisesiyle birleşmek, imana ihanet idi ve bunu önlemek lâzımdı.

Devlet ileri gelenlerinden bir çokları, meselâ: Başvekil dükkân Notarası dahi aynı kanaattiydi. İmparatora muhalefet edememekle beraber iki kilisenin birleşmesini ve Bizansın Lâtin mezhebi tahakkümüne baş eğmesini ne mukabilinde olursa olsun, kabul etmeyi aklı almıyordu. İşte bundan dolayı İmparator bir taraftan garp âleminin yar-

dımını elde etmek üzere fedakârlıklara boyun eğerken, din ve dünya bakımından ona yardımda bulunması lâzım gelenlerin çoğu da halkı rafazilikten uzaklaşmağa teşvik suretiyle onun teşebbüsüne çelme takmaktaydılar. Sa'saali olan birleşme âyininin elde edilen faydalar, hiç de muhteşem olmadı.

Kardinal İzidorun da iltiması üzerine, bir kaç kadirge ve bir kaç yüz asker gönderildi. Bunları getirenler arasında değerli cenkçiler, mahir kumandanlar da vardı. Ancak bütün bunların kifayetsizlikleri, yapılan yardımın tam ve ciddi saymağı imkânsız bırakıyordu.

Hakikati halde, İmparator ile şehrinin mukadderatı, başbaşa bırakılmışlardı denilebilir!

(Devamı var)

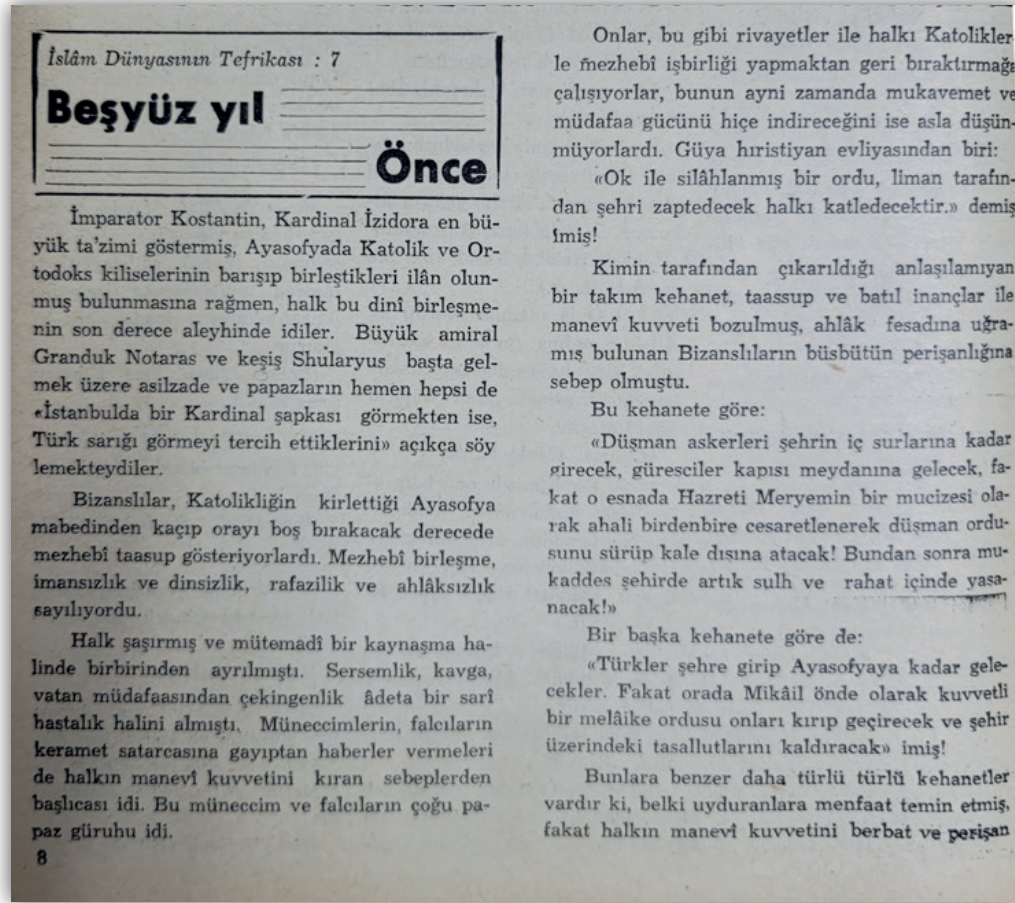
19

şart kılınmıştı. O zamanlarda Bizanslılar, Türk tehlikesinden muvakkat dahi olsa, sıyrılınca, bu işten vazgeçmiş idiler. Fakat bu seferki durum evvelkilere benzemiyordu. İmparator Konstantin, her geçen dakikanın ümitten kayıplar teşkil eylediğini takdir ettiğinden, mutaassıp keşişlerin propagandalarına aldırmayarak garp kilisesine elini uzattı ve Ayasofya'da iki mezhebin birleşmesinin ilânına muvafakat eylediğini bildirdi.

Aralık ayının ilk günlerinden bir Pazar günü, Ayasofya'da mutaddan fazla bir hareket görülmekteydi. Muhteşem mâbedin bütün âvizeleri, şamdanları yakılmış, âyin edevatının ve elbisesinin en kıymetlileri ortaya çıkarılmıştı. Mumların ve meş'alelerin mozayıklar ve evliya resimleriyle süslenmiş pencere camlarında ve duvarlarında yaptığı akisler, günlük kokuları, dua ve münacat eden halkın çokluğundan sızan velvele, ümitsizliğin ümit ihtimaline bağlanmasından doğan teselli ve huzur... hepsi de oraya heyecanlı bir sahne şeklini veriyordu. İmparator, büyük merasim üniformasıyla kendine mahsus yerde, maiyeti ile hazırды.

Papa Vekili Kardinal İzidor ile Ortodoks Patriği Gregorius, altınlar ve kıymetli taşlarla tezyin olunmuş ağır âyin elbiseleri sırtlarında olarak, mihrabın önünde yanyana durmuşlardı. Beraberlikleri; iki kilisenin birleşik takdisinin sunulduğu mânasına idi. Duada ilk olarak Papa'nın adı söylendi. Ve yine ilk defa olarak ilâhiler Lâtince ve Rumca okundu. Böylelikle sanki iki ayrı inanç birleştirilmiş oldu.

Ayasofya kubbelerinin altında bu kardeşlik ve birleşme gösterileri olurken, şehirdeki bir başka manastırda odasına kapanmış olan bir Ortodoks rahibi de, İmparatorun müsaade eylediği bu dinsizlik ve rafiziliğin şehir üzerine İsa ve Meryem'in gazaplarını çekeceğini iddia ediyor ve garptan imdat gelmesinden ziyade, Ortodoksluğun Katoliklik elinde

perişan olmaması için eğer başka çare kalmadı ise, Türklerin gelmesine dua eyliyordu.

Bu zatın adı, Yorgi Shulariyus'dur ki, Fâtih'in şehri alışından sonra Gennadiyüs ismiyle Patrik nasb olunmuştur. Keşiş Shulariyus'a göre, Katolik kilisesiyle birleşmek, imana ihanet idi ve bunu önlemek lâzımdı.

Devlet ileri gelenlerinden bir çokları, meselâ Başvekil Dük Notaras dahi aynı kanaatteydi. İmparator'a muhalefet edememekle beraber iki kilisenin birleşmesini ve Bizans'ın Lâtin mezhebi tahakkümüne baş eğmesini ne mukabilinde olursa olsun, kabul etmeyi akli almıyordu. İşte bundan dolayı İmparator bir taraftan garp âleminin yardımını elde etmek üzere fedakârlıklara boyun eğerken, din ve dünya bakımından ona yardımda bulunması lâzım gelenlerin çoğu da halkı rafizilikten uzaklaşmaya teşvik suretiyle onun teşebbüsüne çelme takmaktaydılar. Şaşaalı olan birleşme âyininin elde edilen faydalar, hiç de muhteşem olmadı.

Kardinal İzidor'un da iltiması üzerine, birkaç kadirga ve birkaç yüz asker gönderildi. Bunları getirenler arasında değerli cenkçiler, mahir kumandanlar da vardı. Ancak bütün bunların kifayetsizlikleri, yapılan yardımı tam ve ciddî saymayı imkânsız bırakıyordu.

Hakikati halde, İmparator ile şehrinin mukadderatı, başbaşa bırakılmışlardı denilebilir.

solmuş, düşünceye dalıp kendin- damdır! imanları da islamları da hastadır.

eylemek noktalarından pek zararlı olmuştur.

Halk; İmparatorlarının etrafında toplanarak vatanlarını müdafaaya uğraşacakları yerde, türlü bahanelerle askerlikten kaçıyorlar, dedikodu, mezhep ve siyaset kavgaları, ahlâksızlık, rüşvet ve para hırsı ve çeşitli sefahatlerle kıymetli dakikaları havaya savuruyorlardı. Katolikliğe karşı nefret o derece umumî bir hal almıştı ki milletçe katolik olmaktan ise, müslümanlığa girmeyi tercih edecek duruma düşmüşlerdi. Nitekim, Ayasofya rahiplerinden biri âlenen islâmiyeti kabul etmiş, tarihi dünya kılığını bırakarak müslüman kadını biçiminde giyinmiş ve hattâ halka karşı hıristiyanlığa hakaret sayılabilecek sözler söyleyecek kadar ileri gitmişti.

★

Sultan Mehmet Sani, 1452 yılı Ağustosunun 28 inde Boğazkesen hisarından çıkarak, bütün İstanbul surlarının etrafını dolaştı, hendeklerin önlerine kadar ilerledi. Bu keşif işine karşı Bizanslılar kale üzerinden bakmak, Meryemin resimlerini dolaştırıp dualar okumaktan başka mukabelede bulunamadılar.

Sultan Mehmet, surları tetkikten sonra, harp tedariklerini tamamlamak üzere Edirneye döndü. Aynı ay içinde bütün ağaları, beyleri, beylerbeyleri, âlimleri ve ileri gelenleri bir toplantıya çağırarak, Bizanslı taarruzla zaptetmek kararını

bildirdi. Fatihalar okundu ve Sultanın kararı tasvip edildi. 1453 şubatına doğru Edirne'de yaptırılmakta olan büyük topraklar ile sair muhasara edevatı hemen hemen tamamlanmıştı. Bu ay içinde yola çıkarıldı ve meşakkatli bir sevk işinden sonra İstanbul surları karşılarında yerlerine konular.

(5 Nisan) da dağlardan birbiri arkasına yuvarlanan çığlar gibi, Fatihin ordusu da bir insan seli halinde Bizans surları önündeki vâdiyi kaplayıverdi. Ordu; çok muhteşem, askerinin silâhları mükemmel, elbise ve zırhları müzeyyen ve sağlamdı. Sultan, beygirinin üzerinde, ordusunun kâh başında, kâh içinde, kâh ardında dolaşıyor, emirler veriyor, menzil kurulacak yerleri tayin ediyordu.

Kendisi için umumî karargâh yerini seçince, Otağı hümayûn kurulmadan, önünde tuğlar ve bayraklar dikilmeden ilk işi namaz seccadesini yere yaymalarını emreylemek oldu.

Yalınayak namaza durdu. Secdeleri uzatıyordu. Arkasındaki ordu da padişahlarına uymuşlar, surların önünde muazzam bir ordu, harbe başlamadan evvel Allaha kulluk vazifesini yerine getirmeğe koyulmuşlardı. Bu ulvi manzara, kalelerine kapanmış Bizanslıların asabını büsbütün bozmuştu.

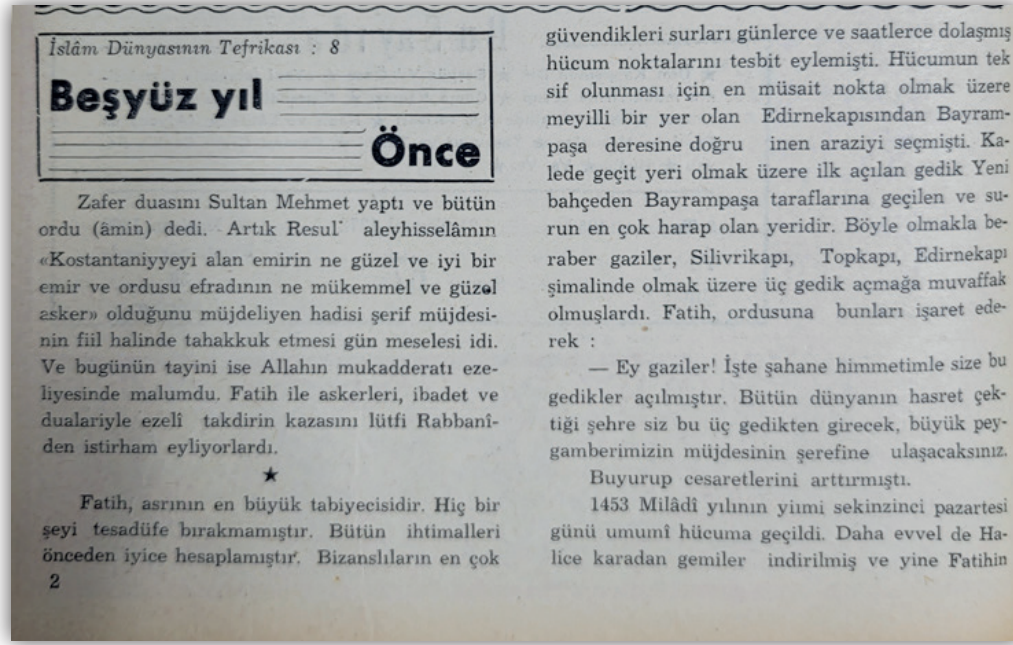
(Devam edecek)

İmparator Konstantin, Kardinal İzidor'a en büyük ta'zimi göstermiş, Ayasofya'da Katolik ve Ortodoks kiliselerinin barışıp birleştikleri ilân olunmuş bulunmasına rağmen, halk bu dinî birleşmenin son derece aleyhinde idiler. Büyük Amiral Granduk Notaras ve Keşiş Shularyus başta olmak üzere asilzade ve papazların hemen hepsi de "İstanbul'da bir Kardinal şapkası görmekten ise, Türk sarığı görmeyi tercih ettiklerini" açıkça söylemekteydiler.

Bizanslılar, Katolikliğin kirlettiği Ayasofya mâbedinden kaçıp orayı boş bırakacak derecede mezhebî taassup gösteriyorlardı. Mezhebî birleşme, imansızlık ve dinsizlik, rafizilik ve ahlâksızlık sayılıyordu.

Halk şaşırmış ve mütemadî bir kaynaşma halinde birbirinden ayrılmıştı. Sersemlik, kavga, vatan müdafaasından çekingenlik âdeta bir sarî hastalık halini almıştı. Müneccimlerin, falcıların keramet satarcasına gayıptan haberler vermeleri de halkın manevî kuvvetini kıran sebeplerden başlıcası idi. Bu müneccim ve falcıların çoğu papaz güruhu idi.

Onlar, bu gibi rivayetler ile halkı Katoliklerle mezhebî işbirliği yapmaktan geri bıraktırmaya çalışıyorlar, bunun aynı zamanda mukavemet ve müdafa gücünü hiçe indireceğini ise asla düşünmüyorlardı. Güya Hıristiyan evliyasından biri, "Ok ile silâhlanmış bir ordu, liman tarafından şehri zaptedecek, halkı katledecektir." demiş imiş!

Kimin tarafından çıkarıldığı anlaşılamayan bir takım kehanet, taassup ve batıl inançlar ile manevî kuvveti bozulmuş, ahlâk fesadına uğramış bulunan Bizanslılar'ın büsbütün perişanlığına sebep olmuştu.

Bu kehanete göre:

“Düşman askerleri şehrin iç surlarına kadar girecek, güreşçiler kapısı meydanına gelecek, fakat o esnada Hazret-i Meryem'in bir mucizesi olarak ahali birdenbire cesaretleterek düşman ordusunu sürüp kale dışına atacak! Bundan sonra mukaddes şehirde artık sulh ve rahat içinde yaşanacak!”

Bir başka kehanete göre de:

“Türkler şehre girip Ayasofya'ya kadar gelecekler. Fakat orada Mikâil önde olarak kuvvetli bir melâike ordusu onları kırıp geçirecek ve şehir üzerindeki tasallutlarını kaldıracak” imiş!

Bunlara benzer daha türlü türlü kehanetler vardır ki, belki uyduranlara menfaat temin etmiş, fakat halkın manevî kuvvetini berbat ve perişan eylemek noktasından pek zararlı olmuştur.

Halk, İmparatorlarının etrafına toplanarak vatanlarını müdafaaya uğraşacakları yerde, türlü bahanelerle askerlikten kaçıyorlar, dedikodu, mezhep ve siyaset kavgaları, ahlâksızlık, rüşvet ve para hırsı ve çeşitli sefahatlerle kıymetli dakikaları havaya savuruyorlardı. Katolikliğe karşı nefret o derece umumî bir hal almıştı ki, milletçe katolik olmaktan ise, müslümanlığa girmeyi tercih edecek duruma düşmüşlerdi. Nitekim, Ayasofya rahiplerinden biri alenen İslâmiyeti kabul etmiş, târik-i dünya kılığını bırakarak Müslüman kadını biçiminde giyinmiş ve hatta halka karşı Hıristiyanlığa hakaret sayılabilecek sözler söyleyecek kadar ileri gitmişti.

baai Ebuzziya, İstanbul 1943. S. 506.

(Devamı arka sayfada)

icat eylediği kavs şeklinde ateş açan havan toplarıyla Galata surlarından şehre aşırma ateşler yağdırılmağa başlanmıştı.

Fatih bir Türk atına binmiş olduğu halde ordusunun önüne geçti. Askerin tekbir ve kelime-i şahadet âvazeleri gök kubbeyi inletmeğe başladı. Fazla cesaret gösterecekler mükâfat vadolundu, bilhassa kaleye ilk zafer sancağını dikecek askerin, yalnız kendisinin değil, sülâlesinin büyük mü kâfat göreceği ilân kılındı.

Kaleler üzerine oklar, top gülleleri yıldırım gibi yağıyordu. Sura ilk tırmanan Ulubatlı Hasan oldu. Hasan, şahadet şerbetini içti ama, genç Türk sancağı da köhne Bizansın kalesi yamacında dalgalanmağa başladı.

★

İmparator Kostantin, Ayasofyada Patriğin yaptığı ayinde bulunduktan sonra, adamlarıyla veda-
laştı. Asker elbisesini giyerek sırtında hükümdarlık, mantosu olduğu halde, İmparatorluk sarayın-

dan çıkarak kaderini aramağa koştu.

Tacüttevârih, İmparatorun Tekfur sarayında kaldığını ve Türk askeri şehre girdikten sonra Ayasofyaya doğru firar ederken telef olduğunu yazar. Ne de olsa, İmparatorun tanınmıyarak öldürüldüğü muhakkaktır. Çünkü. Eğer tanınsaydı esir olarak yakalanıp Fatihin huzuruna getirecek kimsenin çok mükâfat göreceği tabiydi.

Nihayet 857 senesi cemaziyelevvelinin yirminci salı günü güneş ufukları ağartmağa başlarken şehir alındı.

Bizansın 1100 yıllık paytahtı, artık Türklerin eline geçmiş ve marifeti ilâhiye namına ya pılan Ayasofya mabedi de vahdeti ilâhiyenin ve vahdeti islâmiyenin ibadetgâhı oluvermişti.

Büyük fetih ile orta çağ kapanmış, yeni bir medeniyet asrı açılmış ve bu da bir Türk hakının ve islâm kılıcının adalet, ilim, medeniyet nurları yağdırmasıyla başlamıştı.

S O N

3

*

Sultan Mehmed-i Sani, 1452 yılı Ağustosunun 28'inde Boğazkesen hisarından çıkarak, bütün İstanbul surlarının etrafını dolaştı, hendeklerin önlerine kadar ilerledi. Bu keşif işine karşı Bizanslılar kale üzerinden bakmak, Meryem'in resimlerini dolaştırıp dualar okumaktan başka mukabelede bulunamadılar.

Sultan Mehmed, surları tetkikten sonra, harp tedariklerini tamamlamak üzere Edirne'ye döndü. Aynı ay içinde bütün ağaları, beyleri, beylerbeyleri, âlimleri ve ileri gelenleri bir toplantıya çağırarak, Bizans'ı taarruzla zaptetmek kararını bildirdi. Fâtihalar okundu ve Sultan'ın kararı tasvip edildi. 1453 Şubatına doğru Edirne'de yaptırılmakta olan büyük toplar ile sair muhasara edevatı hemen hemen tamamlanmıştı. Bu ay içinde yola çıkarıldı ve meşakkatli bir sevk işinden sonra İstanbul surları karşılarında yerlerine kondular.

5 Nisan'da dağlardan birbiri arkasına yuvarlanan çığlar gibi, Fâtih'in ordusu da bir insan seli halinde Bizans surları önündeki vadiyi kaplayıverdi. Ordu, çok muhteşem, askerin silahları mükemmel, elbise ve zırhları müzeyyen ve sağlamdı. Sultan, beygirinin üzerinde, ordusunun kâh başında, kâh içinde, kâh ardında dolaşıyor, emirler veriyor, menzil kurulacak yerleri tayin ediyordu.

Kendisi için umumî karargâh yerini seçince, Otağ-ı Hümayûn kurulmadan, önünde tuğlar ve bayraklar dikilmeden ilk işi namaz seccadesini yere yaymalarını emreylemek oldu.

Yalınayak namaza durdu. Secdeleri uzatıyordu. Arkasındaki ordu da

padişahlarına uymuşlar, surların önünde muazzam bir ordu, harbe başlamadan evvel Allah'a kulluk vazifesini yerine getirmeye koyulmuşlardı. Bu ulvi manzara, kalelerine kapanmış Bizanslıların asabını büsbütün bozmuştu.

Zafer duasını Sultan Mehmed yaptı ve bütün ordu “âmin” dedi. Artık Resulullah Aleyhisselâmın “Kostantiniye’yi alan emirin ne güzel ve iyi bir emir ve ordusu efradının ne mükemmel ve güzel asker” olduğunu müjdeleyen hadîs-i şerif müjdesinin fiil halinde tahakkuk etmesi gün meselesi idi. Ve bugünün tayini ise Allah’ın mukadderat-ı ezeliyesinde malumdur. Fâtih ile askerleri, ibadet ve dualarıyla ezeli takdirin kazasını lütf-u Rabbanîden istirham ediyorlardı.

*

Fâtih, asrının en büyük tabiyecisidir. Hiçbir şeyi tesadüfe bırakmamıştır. Bütün ihtimalleri önceden iyice hesaplamıştır. Bizanslıların en çok güvendikleri surları günlerce ve saatlerce dolaşmış, hücum noktalarını tespit etmişti. Hücumun teksif olunması için en müsait nokta olmak üzere meyilli bir yer olan Edirnekapısı’ndan Bayrampaşa deresine doğru inen araziye seçmişti. Kalede geçit yeri olmak üzere ilk açılan gedik Yenibahçe’den Bayrampaşa taraflarına geçilen ve surun en çok harap olan yeridir. Böyle olmakla beraber gaziler Silivrikapı, Topkapı, Edirnekapı şimalinde olmak üzere üç gedik açmaya muvaffak olmuşlardı. Fâtih, ordusuna bunları işaret ederek, “Ey gaziler! İşte şahane himmetimle size bu gedikler açılmıştır. Bütün dünyanın hasret çektiği şehre siz bu üç gedikten girecek, büyük peygamberimizin müjdesinin şerefine ulaşacaksınız.” buyurup cesaretlerini artırmıştı.

1453 Milâdî yılının yirmi sekizinci pazartesi günü umumî hücumla geçildi. Daha evvel de Haliç’e karadan gemiler indirilmiş ve yine Fâtih’in icat eylediği kavs şeklinde ateş açan havan toplarıyla Galata sırtlarından şehre aşırma ateşler yağdırılmaya başlanmıştı.

Fâtih bir Türk atına binmiş olduğu halde ordusunun önüne geçti. Askerin tekbir ve Kelime-i Şehadet âvazeleri gök kubbeyi inletmeye başladı. Fazla cesaret gösterecekler mükâfat vadolundu. Bilhassa kaleye ilk zafer sancağını dikecek askerin, yalnız kendisinin değil, sülâlesinin büyük mükâfat göreceği ilan kılındı.

Kaleler üzerine oklar, top gülleleri yıldırım gibi yağıyordu. Sura ilk tırmanan Ulubatlı Hasan oldu. Hasan, şehadet şerbetini içti ama, genç Türk sancağı da köhne Bizans’ın kalesi yamacında dalgalanmaya başladı.

*

İmparator Konstantin, Ayasofya’da Patrik’in yaptığı âyinde bulunduktan sonra, adamlarıyla vedalaştı. Asker elbisesini giyerek sırtında hükümdarlık mantosu olduğu halde, İmparatorluk sarayından çıkarak kaderini aramaya koştu.

Tacü’t-Tevârih, İmparator’un Tekfur Sarayı’nda kaldığını ve Türk askeri şehre girdikten sonra Ayasofya’ya doğru firar ederken telef olduğunu

yazar. Ne de olsa, İmparator'un tanınmayarak öldürüldüğü muhakkaktır. Çünkü eğer tanınsaydı, esir olarak yakalanıp Fâtih'in huzuruna getirecek kimsenin çok mükâfat göreceği tabiiydi.

Nihayet 857 senesi Cemaziyelevvelinin yirminci Salı günü güneş ufukları ağartmaya başlarken şehir alındı.

Bizans'ın 1100 yıllık payitahtı, artık Türklerin eline geçmiş ve marifet-i İlâhiye namına yapılan Ayasofya mâbedi de vahdet-i İlâhiye'nin ve vahdet-i İslâmiye'nin ibadetgâhı oluvermişti.

Büyük fetih ile ortaçağ kapanmış, yeni bir medeniyet asrı açılmış ve bu da bir Türk hakanının ve İslâm kılıcının adalet, ilim, medeniyet nurları yağdırmasıyla başlamıştı.

Fetih Marşı

Arif Nihat Asya

Arif Nihat Asya, "Fetih Marşı", *İslâm'ın İlk Emri Oku Mecmuası*, Sayı: 15, Mayıs 1962.

Arif Nihat Asya

*Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek;
Dağlardan çektirilen, kalyonlar çekilecek;
Kerpetenlerle surun dişleri çekilecek...
Yürü hâlâ ne diye oyunda, oynaştasın...
Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.*

*Sen de geçebilirsin yardan, anadan serden;
Senin de destanını okuyalım ezberden.
Haberin yok gibidir taşıdığın değerden...
Elde sensin, dilde sen; gönüldesin, baştasın;
Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.*

*Yüzüne çarpmak gerek zamanenin fendini;
Göster; kabaran sular nasıl yıkar bendini?
Çocuk görme, hor görme delikanlım kendini...
Şu kırık abideyi yükseltecek taştasın;
Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.*

*Bu kitaplar Fâtih'tir, Selim'dir, Süleyman'dır;
Şu mihrap Sinanüddîn, şu minare Sinan'dır...
Haydi artık uyuyan destanını uyandır...
Bilmem, neden gündelik işlerle telâştasın?
Kızım, sen de Fâtihler doğuracak yaştasın.*

FETİH MARŞI

Yelkenler biçilecek, yelkenler dikilecek;
Dağlardan çektirilen, kalyonlar çekilecek;
Kelpetenlerle surun dişleri çekilecek...
Yürü hâlâ ne diye oyanda, oynaşdasın..
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Sen de geçebilirsin yardım, anadan serden;
Senin de destanını okuyalım ezberden..
Haberin yok gibidir taşıdığın değerden..
Elde sensin, dilde sen; gönüldesin, baştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

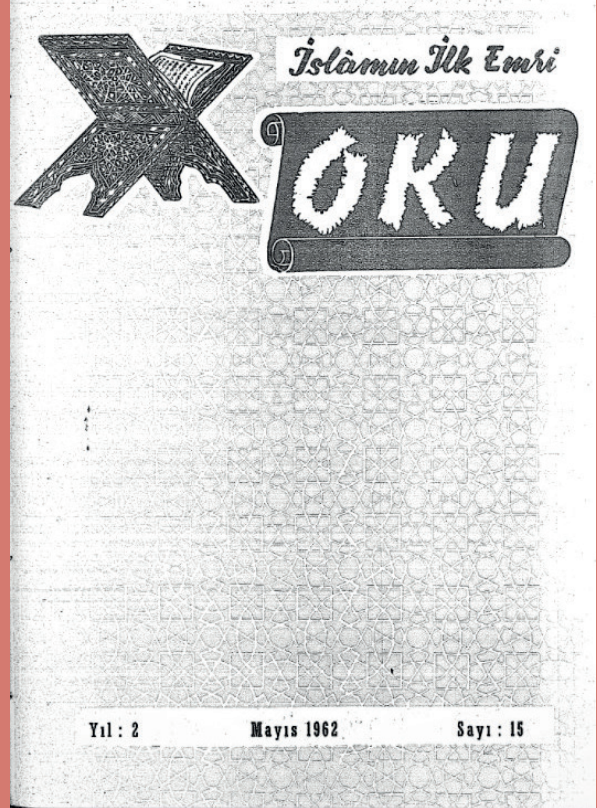
Yüzüne çarpmak gerek zamanın fendini;
Göster: kabaran sular nasıl yıkar bendini?
Çocuk görme, hor görme delikanlım kendini..
Şu kırık abideyi yükseltecek taştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Bu kitaplar Fatih'tir, Selim'dir, Süleyman'dır;
Şu mihrap Sinanüddin, şu minare Sinan'dır..
Haydi artık uyuyan destanını uyandır..
Bilmem, neden gündelik işlerle telâştasın?
Kızım, sen de Fatihler doğuracak yaştasın.

Delikanlım, işaret aldığın gün atandan
Yürüyeceksin Millet yürüyecek arkandan..
Sana selâm getirdim Ulubatlı Hasan'dan..
Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın;
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Bırak, bozuk saatler yalan yanlış işlesin;
Çelebiler çekilip haremle kışlasın!
Yürü aslanım, fetih hazırlığı başlasın..
Yürü, hâlâ ne diye kendinle savaştasın?
Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.

Arif Nihat ASYA

*Delikanlım, işaret aldığın gün atandan
Yürüyeceksin, millet yürüyecek arkandan
Sana selâm getirdim Ulubatlı Hasan'dan..
Sen ki burçlara bayrak olacak kumaştasın;
Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.*

*Bırak, bozuk saatler yalan yanlış işlesin;
Çelebiler çekilip haremlede kışlasın!
Yürü aslanım, fetih hazırlığı başlasın..
Yürü, hâlâ ne diye kendinle savaştasın?
Fâtih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın.*

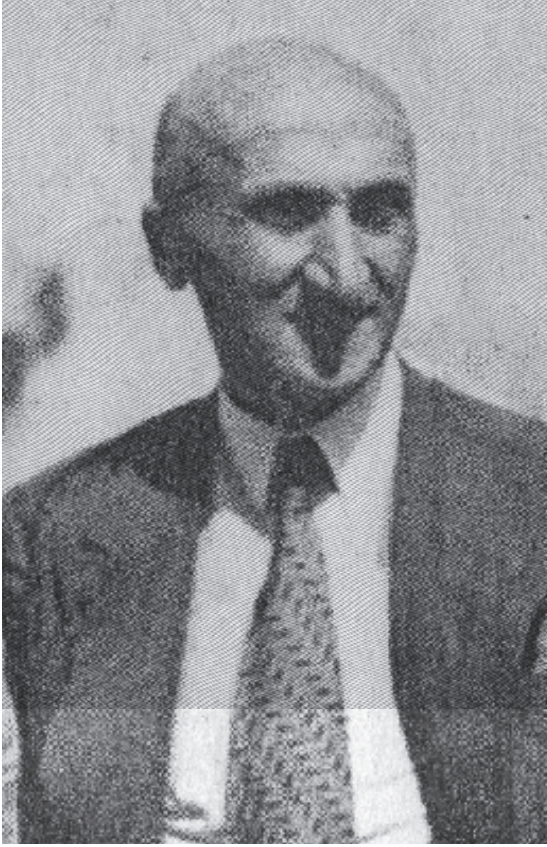

Bakır işleme ve baskı ustası, aynı zamanda yayıncı olan 1593 doğumlu Matthäus Merian, bastığı haritalarla meşhur idi. 1641 tarihli Galata'dan İstanbul'a bakış panoraması.

500 Sene Evvel İstanbul Nasıl İmar Edildi?

Tahsin Öz

Tahsin Öz, "500 Sene Evvel İstanbul Nasıl İmar Edildi?", *Arkitekt: Mimarlık, Şehircilik ve Belediyecilik Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 1-4, 1953, ss. 3-4.

Tahsin Öz

Türk sanat tarihi, Türk hudutları içine giren memleketlerin nasıl imar edildiğini, ileri ihtiyaçlar gözönünde tutularak, şehirlerin ne surette bezendiğini belirtmektedir.

Selçuklular zamanından kalmış olan kültürel ve sosyal binalar, bu durumun nasıl başladığını, zamanla inkişafını, bu devrede tebarüz eden bir ekolü göstermektedir. Bilhassa iç ve dış ticaretin emin bir surette yürümesi için yol kavşaklarında yapılmış olan kervansaraylar, memleket ekonomisinde gördüğü vazife kadar, mimarî bakımdan birer sanat abidesidir.

Yine Bursa'nın zaptını müteakip, asırlarca kartal yuvası gibi kale içinde sıkışmış kalmış olan bu şehircik, Orhan Bey'in yaptırdığı cami, hamam, imaret ve Bey-hanı ile geniş ovaya yayılmış, Gazi Murat Hüdavendigâr, mamuresiyle Çekirgeye hayat vermiş, Yıldırım Beyazıt ise, külliyesini kendine mahsus hızla en son noktaya ulaştırmıştır ki, bugünkü Bursa'nın imâr hududu altı asır evvel çizilivermiş ve yine mimarî bir devre daha belirmiştir.

İstanbul'a gelince; imar fethin arifesinde muhasara ve hücumlarla harabolan surların tamiri ile başlıyor. (1) Su ihtiyacını karşılamak için bent genişletiliyor. Diğer taraftan genç Fatih, Ayasofya ve Pantocrator papaz odalarını medrese haline ifrağ ile zamanının en büyük âlimlerinden Molla Hüsrev ve Molla Zeyreği müderris seçiyor. (2) Fatih vakfiyesinde, sanat kıymeti (kenise-i nefise-i münakkasa) sözleriyle belirtilen Ayasofya camiye tahvil ediliyor. Camii kebir ismini alan bu mabede öyle geniş vakıflar

tahsis ediliyor ki hayatı bu suretle hem kurtuluyor hem de ebedileşiyor.

Fatih'in şehirde ilk yaptırdığı mühim bina (1454) Fatih Sarayı'dır. Bir müddet sonra Eski Saray ismini alan bu saray şimdiki Üniversitenin yerinde olup Süleymaniye Camii sahasına kadar ulaşmakta idi. Bir müddet sonra (1458) Eyüp Camii ve türbesi yapılmıştır.

En mühim mimarî eserlerden biri, şüphesiz Fatih külliyesidir. Bu mamure cami, medâris-i semaniye (sekiz medrese), darüttalim (ilk mektep), kütüphane, darüşşifa, imaret, tabhane, misafirhane ve kervansaraydan mürekkep olarak (1462-1470) senelerinde yapılmıştır. Bu külliye o asra kadar emsali görülmemiş kültürel ve sosyal bir plân arz etmektedir. Bugünün tedris kademelerine örnek bir haldedir. Binaenaleyh Fatih, Üniversitenin ilk bânisidir. Bilhassa camii iki pilpaye ile iki

sütuna oturtulması suretiyle geniş bir mekân tesisi, Ayasofya'ya benzerliği bulunmadıktan başka, Bursa ekolünden bile ayrılarak Türk mimarisinde bir inkılâbı göstermekte ve mimarî organlar yönünden de hususiyet arz etmektedir.¹

Bunu güzel İstanbul'un en güzel ve hâkim noktasına kurulan (1472-1478) Yeni Saray (Topkapı Sarayı) takip etmektedir. Hatta şehrin bir tacı halinde bulunan ve birçok binalardan mürekkep olan bu saray planı konstrüksiyon, süsleme sanatları yönünden cidden şaheserler serisidir. Görülüyor ki, hükümdar, şehrin baştanbaşa ana hattını çizmiştir.²

Fatih külliyesi ve Ayasofya Camii için Fatih vakfiyesindeki tesisleri gözden geçirilince;³

Fatih Akdeniz medreseleri ilerisinde, Sultan Pazarı (Suku-Sultaniye) kurulmuş olup 286 dükkân ve 32 hücrenden mürekkeptir. Bundan sonra Sarraçlar çarşısı geliyor ki 116 dükkândır. Saraçhane civarında Mimar Ayas Mescidi yanında beylik dükkânlar adı ile 35 dükkân bulunmakta imiş. Görülüyor ki, bugünkü Fatih semti, o vakitler ilim müesseseleri kadar ticaret ve sanat yönünden de bir mamure halindedir. Yine vakfiyeye göre Bedesten'de 118 sandık bulunmaktadır. Batpazarı da buraya bağlı olup dükkân sayısının 849 olduğu beliriyor. Bunlardan başka bakırcılar 45, Balık Pazarı 11, Debakhane 27, Kirişhane 6, Eski Odalar 10, Darphane 8, Kule-i Cedit 2, Unkapanı Çarşısı 31, Künföz Kapı 22, Silahhane 32, Ayasofya Çarşısı 39, Dikilitaş Çarşısı 77, Odunpazarı 45 dükkândır, müteferrik bir hayli dükkân da bulunmaktadır.

¹ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No. 11975.

² Prof. Dr Süheyl Ünver, *Fatih Külliyesi ve Zamanının İlim Hayatı*, İstanbul, 1949.

³ Fatih külliyesinin mimarı, Sinaneddin bin Yusuftur. Cami ve külliyenin bazı kısımları 765 yılında bir zelzeleden harap olduğundan Sultan III. Mustafa zamanında 1767-1771 yıllarında mimar Ahmet Halife eliyle tamir edilmiş ve bilhassa cami esaslı tadiller görmüş olup şimdiki halini almıştır. Bugün darüttalim, kütüphane, darüşşifa ve Akdeniz tetümme medreselerinden eser kalmamıştır. Kervansaray harabe halinde, toprak altındadır. Karadeniz tetümme medreselerinden ikisi kalmış ve bunlar da tadile uğramış, ilk okul olarak kullanılmaktadır.

ARKİTEKT

MİMARLIK, ŞEHİRCİLİK VE BELEDİYEÇİLİK DERGİSİ

REVUE MENSUELLE D'ARCHITECTURE - D'URBANISME ET DES ARTS DÉCORATIFS ■ MONTHLY PUBLICATION ON ARCHITECTURE CITY PLANNING AND DECORATION ■ MONATS HEFT FÜR BAUKUNST STAEDTEBAU UND DEKORATION

MTİYAZ SAHİBİ VE BAŞ YAZARI: ZEKİ SAYAR, U. NEŞRİYAT MÜDÜRÜ ABİDİN MORTAŞ
ADRES: ARKİTEKT ANADOLU HAN No 32 EMINÖNÜ. İSTANBUL TELEF.: 21307

KURULUŞU: 1931
SAYI: 255 - 56 - 57 - 258

Abone şartları:

Yıllık: 15.— T.L.
Altı Aylık: 8.— T.L.
Sayısı: 3.— T.L.

Yabancı Memleketler için: 17.50 T.L.
İlan tarifemiz talep üzerine gönderilir.

ARKİTEKT'in KOLLEKSİYONLARI:

1931—1935	25.— T.L.
1936—1940	20.— T.L.
1941—1945	18.— T.L.
1946—1952	16.— T.L.

Bütün yazı; foto; resim ve abone bedelleri ARKİTEKT'in adresine posta ile gönderilmelidir. Adreslerini değiştiren abonelerin en geç iki ay içinde idarehanemizi haberdar etmeleri lazımdır. Aksi takdirde kaybolan dergilerden Müdürlüğümüz mesuliyet kabul etmez.

Pour tout payement et demande des renseignements; ainsi que pour tout envoi des documents, tels que photos, articles, annonces bibliographie à insérer, s'adresser à la Direction

Adress: ARKİTEKT
No. 32 Anadolu Han, Eminönü
İstanbul

Ankara Müessesimiz:
Y. Mimar Neşet AKATAY

500 SENE EVVEL İSTANBUL NASIL İMAR EDİLDİ

Yazan: Tahsin ÖZ

Türk sanat tarihi, Türk hudutları içine giren memleketlerin nasıl imar edildiğini, ileri ihtiyaçlar gözönünde tutularak, şehirlerin ne surette bezediğini belirtmektedir.

Selçuklular zamanından kalmış olan kültürel ve sosyal binalar, bu durumun nasıl başladığını, zamanla inkişafını, bu devrede tebarüz eden bir ekolu göstermektedir. Bilhassa iç ve dış ticaretin emin bir surette yürümesi için yol kavşaklarında yapılmış olan kervansaraylar, memleket ekonomisinde gördüğü vazife kadar, mimari bakımdan birer sanat abidesidir.

Yine Bursanın zaptını müteakip, asırlarca kartal yuvası gibi kale içinde sıkışmış kalmış olan bu şehircik, Orhan Beyin yaptırdığı cami, hamam, imaret ve Bey-hanı ile geniş ovaya yayılmış, Gazi Murat Hüdavendigâr, mamuresile Çekirgeye hayat vermiş, Yıldırım Bayazıt, külliyesini kendine mahsus hızla en son noktaya ulaştırmıştır ki, bugünkü Bursanın imar hududu altı asır evvel çizilivermiş ve yine mimari bir devre daha belirmiştir.

İstanbul gelince; imar fethin arifesinde muhasara ve hücumlarla harabolan surların tamiri ile başlıyor (1) Su ihtiyacını karşılamak için bent genişletiliyor. Diğer taraftan genç Fatih, Ayasofya ve Pantacratör papaz odalarını medrese haline ifrag ile zamanının en büyük âlimlerinden Molla Hürev ve Molla Zeyreği müderris seçiyor (2). Fatih vakfiyesinde, sanat

kiymeti (kenise-i nefise-i münakkasa) sözlerle belirtilen Ayasofya camiiye tahvil ediliyor. Camii kebir ismini alan bu mabede öyle geniş vakıflar tahsis ediliyor ki hayatı bu suretle hem kurtuluyor hem de ebedileşiyor.

Fatihin şehirde ilk yaptırdığı mühim bina (1454) Fatih Sarayıdır. Bir müddet sonra Eski Saray ismini alan bu saray şimdiki Üniversitenin yerinde olup Süleymaniye camii sahasına kadar ulaşmakta idi. Bir müddet sonra (1458) Eyüp camii ve türbesi yapılmıştır.

En mühim mimari eserlerden biri, şüphesiz Fatih külliyesidir. Bu mamure cami, mederasi-semaniye (sekiz medrese), tetümme medreseleri (sekiz adet), darü'ttâlim (ilk mektep), kütüphane, darü'ssıffa, imaret, tabhane, misafirhane ve kervansaraydan mürekkep olarak (1462-1470 senelerinde) yapılmıştır. Bu külliye o asra kadar emsal görülmemiş kültürel ve sosyal bir plân arz etmektedir. Bugünün tedris kademelerine örnek bir haldedir. Binaaleyh Fatih, Üniversitenin ilk banisidir. Bilhassa camii iki pilpaye ile iki sütuna oturtulması suretile geniş bir mekân tesisi, Ayasofyaya benzerlik bulunmadıktan başka, Bursa ekolundan bile ayrılarak Türk mimarisinde bir inkılâbı göstermekte ve mimari organlar yönünden de hususiyet arz etmektedir (1).

(1) Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No. 11975.

Vakfiye, (mühimmatı-halk için) 54 değirmen yaptırılmış olduğunu ve bunların semtlerini de göstermektedir. Diğer faslında da Fatih Camii civarındaki hamamdan başka, Alaca Hamamı, Azaplar Hamamı, Balatkapısı Hamamı, Çavuşbaşı Hamamı, Direklince Hamamı, Kazasker Hamamı, Kule Hamamı, Yahudiler Hamamı, Tahtakale Hamamı ve Sırt Hamamı zikredilmektedir.

Hanlar; Bey Kervansarayı, Bodrum Kervansarayı, Eski Han, Hân-ı Ce did-i Sultani, Hân-ı Kadim-i Sultani sıralanmakta ve bu meyanda birçok

Bunu güzel İstanbul'un en güzel ve hâkim noktasına kurulan (1472-1478) Yeni Saray (Topkapı Sarayı) takip etmektedir. Halâ şehrin bir taci halinde bulunan ve birçok binalardan mürekkep olan bu saray plân, konstrüksiyon, süsleme sanatları yönünden cidden şaheserler serisidir. Görülüyor ki hükümdar, şehrin baştanbaşa ana hattını çizmiştir (2).

Fatih külliyesi ve Ayasofya camii için Fatih vakfesindeki tesisleri gözden geçirilince; (3).

Fatih Akdeniz medreseleri ilerisinde, Sultan Pazarı (Suku-Sultanıye) kurulmuş olup 286 dükkân ve 32 hücreden mürekkeptir. Bundan sonra Sarraçlar çarşısı geliyor ki, 116 dükkândır. Sarāhane civarında Mimar Ayas mescidi yanında beylik dükkânlar adı ile 35 dükkân bulunmakta imiş. Görülüyor ki, bugünkü Fatih semti, o vakitler ilim müesseseleri kadar ticaret ve sanat yönünden de bir mamure halindedir. Yine vakfiyeye göre Bedestende 118 sandık bulunmaktadır. Batı pazarı da buraya bağlı olup dükkân sayısının 849 olduğu belliriyor. Bunlardan başka bakırcılar 45, Balık pazarı 11, Debakhane 27, Kirishane 6, Eski odalar 10, Darphane 8, Kule-i cedid 2, Unkapı çarşısı 31, Künfoz kapı 22, Silahane 32, Ayasofya çarşısı 39, Dikilitaş çarşısı 77, Odun pazarı 45 dükkândır, müteferrik bir hayli dükkân da bulunmaktadır.

Vakfiye, (mühimmatı-halk için) 54 değirmen yaptırılmış olduğunu ve bunların semtlerini de göstermektedir. Diğer faslında da Fatih camii civarındaki

(2) Prof. Dr. Süheyl Ünver. Fatih Külliyesi ve Zamanının İlim Hayatı. İst. 1949.

(3) Fatih külliyesinin mimarı, Sinaneddin bini Yusufur. Cami ve külliye'nin bazı kısımları 1765 yılında bir zelzeleden harab olduğundan Sultan Mustafa III zamanında 1767-1771 yıllarında mimar Ahmet Halife elile tamir edilmiş ve bilhassa cami esaslı tadiller görmüş olup şimdiki halini almıştır. Bugün darü'ttâlim, kütüphane, darüşşifa ve Akdeniz tütümme medreselerinden eser kalmamıştır. Kervansaray harabe halinde toprak altındadır. Karadeniz tütümme medreselerinden ikisi kalmış ve bunlar da tadile uğramış, ilk okul olarak kullanılmaktadır.

(4) Tahsin Öz. Topkapı Sarayı Müzesi İst. 1933.

(5) Tahsin Öz. Zwei Stiftungsurkunden des Sultan Mehmed II. Fatih. İstanbul. 1935.

Fatih Mehmed II. Vakfiyeleri. Vakıflar Umum Müdürlüğü. Ankara. 1938.

Osman Ergin. Fatih İmaret Vakfiyesi. İstanbul. 1945.

hamandan başka, Alaca hamam, Azaplar hamamı, Balatkapısı hamamı, Çavuşbaşı hamamı, Direklice hamamı, Kazasker hamamı, Kule hamamı, Yahudiler hamamı, Tahtakale hamamı ve Sirt hamamı zikredilmektedir.

Hanlar; Bey kervansarayı, Bodrum kervansarayı, Eski han, Hanı-cedidi-Sultanı, Hanı-kadimi-Sultanı sıralanmakta ve bu meyanda birçok evler de bulunmaktadır. Bunlara o devrin en büyük spor ve kahramanlık sahası olan Okmeydanı'na da ilâve etmek lâzımdır.

Bir de bu devir hayır sahiplerinin yaptıkları tesisler var. Başta Fatih'in Sadrazamı Mahmut Paşanın yaptırdığı camii ile medresesi ve muhteşem bir mimarî eser olan hamamı gelir. Bunlara birçok dükkân, han ve ev vakfedilmiştir. Fatih'in hocası Molla Gürani Taşkasap'ta, Veziri Murat Paşa Aksaray'da, Sancaktarı Hayrettin Samatyada, Nişancısı Mehmet Paşa Kumkapı'da, şair ve âlim Molla Aşk Salma Tomruk'ta, Saman emini Sinan ve Yavaşca Şahin Uzunçarşı'da, Hoca Hayrettin Mimar Sinan-ı Atik Kumrulumescitte, mimar Ayas Saraçhanede, İbni Mağnisa Muhittin efendi Atpazarında, ve Yavuz Ersan Unkapanında, Sarı Beyazıt Vefada, Daya Hatun Tarakçılarda, Molla Şerafettin Otakçılarda, Topçubaşı Süleyman ağa Bâlâda, diğer Topçubaşı Hasan ağa Cankurtaranda, Ulemadan Akbiyyık Muhittin efendi Akbiyyıkta, Kadı Mehmet efendi Kasımpaşada, Sadrazam Rum Mehmed Paşa Üsküdar'da hayır müesseselerini kurmuşlar, bunları yaşatmak için yaptırılan birçok binaları şehrin her tarafına serpiştirmişlerdir.

Bu faziletli zevatın ancak bir kısmının isimlerini verdik. Maksadımız, bir şehrin zaptı belki bazen kılıç ve pazu kuvveti ile olabilir, fakat hakiki sahip olmak için canı ve malı ile bağlanmak gerektiğini tebarüz ettirmektedir. İşte 500 sene evvel İstanbul fatihleri, onun ebedi surette evladlarının elinde kalması için şehrin dört köşesine programlı bir surette nasıl yayılmış ve millî temelleri nasıl atmış oldukları belliriyor. İşte bu suretle gelişen imar hareketleri ve verilen mimarî eserler sayesinde, köhne Bizans payitahtı mamur bir Türk şehri oluvermiştir.

Burada dikkata şayan en mühim nokta, şehrin bunca sosyal ve kültürel abidelerle bunları yaşatacak binlerce binanın Fatih Sultan Mehmed ile aynı gaye etrafında toplanmış olan fatihlerin hayırkâr tesisleri olmasıdır.

Üstün bilgiye bu kadar iyi niyet ve azim inzıam etikten sonra şüphesiz her kalenin kapısı açılır, her harabe mamur olur.

Ruhları şad olsun aziz fatihlerin.

evler de bulunmaktadır. Bunlara o devrin en büyük spor ve kahramanlık sahası olan Okmeydanı'nı da ilâve etmek lâzımdır.

Bir de bu devir hayır sahiplerinin yaptıkları tesisler var. Başta Fatih'in Sadrazamı Mahmut Paşa'nın yaptırdığı camii ile medresesi ve muhteşem bir mimarî eser olan hamamı gelir. Bunlara birçok dükkân, han ve ev vakfedilmiştir. Fatih'in hocası Molla Gürani Taşkasap'ta, Veziri Murat Paşa Aksaray'da, Sancaktarı Hayrettin Samatyada, Nişancısı Mehmet Paşa Kumkapı'da, şair ve âlim Molla Aşk Salma Tomruk'ta, Saman Emni Sinan ve Yavaşca Şahin Uzunçarşı'da, Hoca Hayrettin Mimar Sinan-ı Atik Kumrulu Mescit'te, Mimar Ayas Saraçhane'de, İbni Mağnisa Muhittin

Efendi Atpazarı'nda ve Yavuz Ersinan Unkapanı'nda, Sarı Beyazıt Vefa'da, Daya Hatun Tarakçılar'da, Molla Şerafettin Otakçılar'da, Topçubaşı Süleyman Ağa Bâlâ'da, diğer Topçubaşı Hasan Ağa Cankurtaran'da, ule-madan Akbıyık Muhittin Efendi Akbıyık'ta, Kadı Mehmet Kasımpaşa'da, Sadrazam Rum Mehmed Paşa Üsküdar'da hayır müesseselerini kurmuş-lar, bunları yaşatmak için yaptırılan birçok binaları şehrin her tarafına serpiştirmişlerdir.

Bu faziletli zevatın ancak bir kısmının isimlerini verdik. Maksudımız, bir şehrin zaptı belki bazen kılıç ve pazu kuvveti ile olabilir, fakat hakikî sahip olmak için canı ve malı ile bağlanmak gerektiğini tebarüz ettirmek-tir. İşte 500 sene evvel İstanbul fatihleri, onun ebedî surette evlatlarının elinde kalması için şehrin dört köşesine programlı bir surette nasıl yayıl-mış ve millî temelleri nasıl atmış oldukları beliriyor. İşte bu suretle gelişen imar hareketleri ve verilen mimarî eserler sayesinde, köhne Bizans payi-tahtı mamur bir Türk şehri oluvermiştir.

Burada dikkate şayan en mühim nokta, şehrin bunca sosyal ve kültü-rel abideleriyle bunları yaşatacak binlerce binanın Fatih Sultan Mehmed ile aynı gaye etrafında toplanmış olan fatihlerin hayırkâr tesisleri olması-dır.

Üstün bilgiye bu kadar iyi niyet ve azim inzıam ettikten sonra şüp-hesiz her kalenin kapısı açılır, her harabe mamur olur.

Ruhları şad olsun aziz fatihlerin.

Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

Fethettiğimiz İstanbul

Rüstem Duyuran*

Rüstem Duyuran, "Fethettiğimiz İstanbul", *Arkitekt: Mimarlık, Şehircilik ve Belediyecilik Dergisi*, Yıl: 22 Sayı: 1-4, 1953, ss. 5-14.

*İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdür Yardımcısı

Beşyüz yıl önce, 1453 yılının 29 Mayıs günü, Türk askerlerinin canları bahasına fethettikleri İstanbul, iki bin yıldan fazla uzun bir geçmişe sahip çok ünlü bir şehir idi. İstanbul, bu şöhretini, mevkiinin tabii, iktisadî ve stratejik önemine borçluydu. Aynı şartlar bugün, belki de eskisinden daha fazla olarak, mevcuttur ve şehir dünyanın en güzel ve en büyük şehirlerinden biri olmak vasfını devam ettirmektedir.

İstanbul'un ilk kuruluşundan fethine kadar geçirdiği tarihî safhaları ve arkeoloji ve sanat tarihi bakımından önemli olan eski eserlerini bir makale çerçevesi içinde mütalâa etmek hemen hemen imkânsız olmakla beraber *Arkitekt*'in sayın okurlarına bu husustaki klâsik bilgilerin ana hatlarını kısaca vermeye çalışacağız.

İstanbul'un ilk kuruluşu hakkında elimizde henüz yeter derecede tarihî ve arkeolojik belgeler mevcut değildir. Her ne kadar Plinius bugünkü Sarayburnu civarında Byzantion'dan evvel (Lygos) adını verdiği bir şehrin mevcudiyetinden bahsediyorsa da bunun hakkında bilgimiz hemen hiç yoktur. Yalnız son yıllarda gerek Topkapı Sarayı'nın büyük avlusunda¹, gerekse Aya İrini Kilisesinin iç döşemesi altında yapılan kazılarda² bulunan seramik malzeme, Plinius'un bahsettiği devirlerde, yani Milâttan

¹ Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusunda T. Tarih Kurumu adına yapılan kazı neticeleri hakkında bkz: A. Ogan, "1937 yılında T.T.K. tarafından yapılan Topkapı Sarayı Hafriyatı", T.T.K., *Belleten*, 1940, s. 317 ve devamı.

² Aya İrini Kilisesi içindeki kazının neticeleri henüz yayınlanmamıştır. Bulunan parçaları kazı direktörü M. Ramazanoğlu'nun delâletine kazı yerinde gördük.

Tabula Peutingeriana (Segm. IX) daki İstanbul tasviri

Tabula Peutingeriana (Segm. IX)

FETHETTİĞİMİZ İSTANBUL

Yazan: Rüstem DUYURAN

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdür Muavini

Begyüz yıl önce, 1453 yılının 29 Mayıs günü, Türk askerlerinin canları bahasına fethettikleri İstanbul, iki bin yıldan fazla uzun bir geçmişe sahip çok ünlü bir şehir idi. İstanbul, bu şöhretini, mevkiinin tabii, iktisadi ve stratejik önemine borçluydu. Aynı şartlar bugün, belki de eskisinden daha fazla olarak, mevcuttur ve şehir dünyanın en güzel ve en büyük şehirlerinden biri olmak vasfını devam ettirmektedir.

İstanbulun ilk kuruluşundan fethine kadar geçirdiği tarihi safhaları ve arkeoloji ve sanat tarihi bakımından önemli olan eski eserlerini bir makale çerçevesi içinde mütalâa etmek hemen hemen imkânsız olmakla beraber Arkitekt'in sayın okurlarına bu husustaki klasik bilgilerin ana hatlarını kısaca vermeğe çalışacağız.

İstanbulun ilk kuruluşu hakkında elimizde henüz yeter derecede tarihî ve arkeolojik belgeler mevcut değildir. Her ne kadar Plinius bugünkü Sarayburnu civarında Byzantion'dan evvel (Lygos) adını verdiği bir şehrin mevcudiyetinden bahsediyorsa da bunun hakkında bilgimiz hemen hiç yoktur. Yalnız son yıllarda gerek Topkapı Sarayının büyük avlusunda (1), gerekse Aya İrini kilisesinin iç döğemesi altında yapılan kazı-

larda (2) bulunan bazı seramik malzeme, Plinius'un bahsettiği devirlerde, yani Milâttan evvelki bininci yılın başlarında, Sarayburnu mıntıkasının meskûn olduğunu göstermiştir. Bu sahada yapılacak olan sistemli sondajların İstanbulun ilk kuruluşu hakkındaki bilgilerimizi arttıracakları şüphesizdir.

Eski tarihçilerden birçoklarının anlattıklarına göre, M. E. Yedinci yüzyılda, 658/654 yılları arasında, Megara'lı kolonistler başlarında Byzas olduğu halde Sarayburnuna çıkmışlar ve burada (Byzantion) adını verdikleri yeni bir şehir kurmuşlardır. Eski Lygos ta etrafı kuvvetli bir surla çevrilen Byzantion'un içinde kalmıştı.

Üç tarafı deniz ile çevrili olan Byzantion, az zamanda ekonomik ve stratejik büyük bir gelişme kaydetti. Eski tarihçiler şehrin gelişmesindeki sebepleri şöyle izah ederler: Etrafındaki arazi zengindi, kıyılarında binbir çeşit balık avlanabiliyordu, Karadenize gidip gelen gemileri kontrol edebilecek çok elverişli bir mevkie malikti, Asyaya geçen en rahat yolun üzerinde bulunuyordu ve nihayet her türlü geminin barınmasına elverişli olan pek mahfuz bir limanı vardı.

Pers harpleri sırasında Şehir Persler tarafından

evvelki bininci yılın başlarında Sarayburnu mıntıkasının meskûn olduğunu göstermiştir. Bu sahada yapılacak olan sistemli sondajların İstanbul'un ilk kuruluşu hakkındaki bilgilerimizi arttıracakları şüphesizdir.

Eski tarihçilerden birçoklarının anlattıklarına göre, M.E. yedinci yüzyılda, 658/654 yılları arasında, Megaralı kolonistler başlarında Byzas olduğu halde Sarayburnu'na çıkmışlar ve burada "Byzantion" adını verdikleri yeni bir şehir kurmuşlardır. Eski Lygos da etrafı kuvvetli bir surla çevrilen Byzantion'un içinde kalmıştı.

Üç tarafı deniz ile çevrili olan Byzantion, az zamanda ekonomik ve stratejik büyük bir gelişme kaydetti. Eski tarihçiler şehrin gelişmesindeki sebepleri şöyle izah ederler: Etrafındaki arazi zengindi, kıyılarında binbir çeşit balık avlanabiliyordu. Karadeniz'e gidip gelen gemileri kontrol

edebilecek çok elverişli bir mevkie malikti, Asya'ya geçen en rahat yolun üzerinde bulunuyordu ve nihayet her türlü geminin barınmasına elverişli olan pek mahfuz bir limanı vardı.

Pers harpleri sırasında Şehir Persler tarafından zapt ve tahrip edilmişti. Fakat az sonra Ispartalılar tarafından kurtarıldı. Bundan sonra Byzantion ustaca bir siyaset kullanarak M.S. ikinci yüzyılın sonlarına kadar otonomisini muhafaza edebildi. Fakat M.S. 193/194 yılında Roma imparatoru Septimus Severus üç yıl süren çetin bir muhasaradan sonra şehri zaptetti. Byzantionlular bu muhasara sırasında büyük yararlıklar gösterdilerse de nihayet teslim olmak zorunda kalmışlardı. İmparator, müdafileri katletti, surları –Pausanias (IV, 31, 5) bunları Rodos ve Messene duvarlarından sonra “en kuvvetli” diye tavsif etmekte olup efsaneye göre şehrin kurucusu Byzas tarafından Poseidon ve Apollon gibi tanrıların yardımcılarıyla inşa edilmişlerdi.– yıktırdı ve nihayet site olmak hakkını kaldırdı. Mamafih az sonra, oğlu Karakalla'nın dikkat nazarını buraya çekmesi üzerine, Byzantion'u yeniden inşaaya karar vererek yıkılan surlar yerine daha batıda ve eskisinden çok daha sağlam olmak üzere yeni surlar inşa ettirdi. Bunlar, bugünkü Eminönü'nden başlamak üzere Çemberlitaş yakınına kadar uzuyor ve oradan Hippodrom'u içine alarak Ahırkapı yanında denize ulaşacak şekilde bir seyir takip ediyorlardı. Surlardan başka Akropolis'in doğu yamacında bir tiyatro, bir Kynegion ve Akropolis'in üzerinde Apollon, Artemis ve Afrodite tapınakları yeni baştan ihya edildi. Bugünkü Ayasofya meydanı ile Atmeydanı arasına rastlayan mahalde hamamlar inşa edildi ve Hipodromun ilk şekli kuruldu.³ İmparator şehrin adını dahi (Augusta Antonina) olarak değiştirdi ise de bu yeni isim uzun müddet tutunamadı ve şehir yine Byzantion adını taşımakta devam etti.

Büyük Kostantin Byzantion'u İmparatorluğun merkezi olarak seçince şehirde birçok değişiklikler yapıldı.

Evvela surlar daha batıya (takriben Haliç sahilindeki Azapkapı'dan başlamak ve Davutpaşa ile Hekimolğu Ali Paşa camilerinin yanından geçerek Marmara sahiline inecek şekilde) alınarak şehir sahası büyütüldü. Sonra bu saha içinde yeni caddeler, meydanlar açıldı, müteaddit tapınaklar ve saraylar inşa edildi, Hipodrom büyütüldü ve böylece yepyeni bir imaj kazanan şehir, 11 Mayıs 330 tarihinde Nea=Roma adı verilerek Roma İmparatorluğunun merkezi ilân edildi. Fakat bu yeni isim de tutunamadı, az sonra yerini Konstantinopolis'e bıraktı.

Mütemadiyen büyüyen ve gelişen şehre artık Konstantin surları içindeki saha kâfi gelmiyor ve halk sur dışında yeni kurulan mahallelerde oturuyordu. Nihayet beşinci yüzyılın başlarında İmparator Teodosios II. (408-450) devrinde şehremini Antemius, Konstantin surlarından 1200

³ Septimus Severus devri Hippodrom kalıntılarını Sultanahmet'te inşa edilmekte olan Adalet Sarayı arsasında rastladık. Buluntulardan bahseden kazı raporu İstanbul Arkeoloji Müzeleri yıllığının 1952 sayısında (No. 5) tarafımızdan yayınlanmıştır.

Ayasofya Müttesi

zapt ve tahrip edilmişti. Fakat az sonra İspartalılar tarafından kurtarıldı. Bundan sonra Byzantion ustaca bir siyaset kullanarak M. S. ikinci yüzyılın sonlarına kadar ötonomisini muhafaza edebildi. Fakat M. S. 193/194 yılında Roma imparatoru Septimus Severus üç yıl süren çetin bir muhasaradan sonra şehri zaptetti. Byzantionlular bu muhasara sırasında büyük yararlıklar gösterdilerse de nihayet teslim olmak zorunda kalmışlardı. İmparator, müdafileri katletti, surları - Pausanias (IV, 31, 5) bunları Rodos ve Messene duvarlarından sonra «en kuvvetli» diye tavsif etmekte olup efsaneye göre şehrin kurucusu Byzas tarafından Poseidon ve Apollon gibi tanrıların yardımlarıyla inşa edilmişlerdi - yıktırdı ve nihayet Site olmak hakkını kaldırdı. Mavi az sonra, oğlu Karakalla'nın dikkat nazarını buraya çekmesi üzerine, Byzantion'u yeniden inşaya karar vererek yıkılan surlar yerine daha batıda ve eski-

sinden çok daha sağlam olmak üzere yeni surlar inşa ettirdi. Bunlar, bugünkü Eminönünden başlamak üzere Çemberlitaş yakınına kadar uzuyor ve oradan Hippodrom'u içine alarak Ahırkapı yanında denize ulaşacak şekilde bir seyir takip ediyorlardı. Surlardan başka Akropolis'in doğu yamacında bir tiyatro, bir kynegion ve akropolisin kuzey yamacında bir stadyon kuruldu. Akropolisin üzerinde Apollon, Artemis ve Afrodite tapınakları yeni baştan ihya edildi. Bugünkü Ayasofya meydanı ile Atmeydanı arasında rastlayan mahalde hamamlar inşa edildi ve Hippodromun ilk şekli kuruldu (3). İmparator şehrin adını dahi (Augusta Antonina) olarak değiştirdi ise de bu yeni isim uzun müddet tutunamadı ve şehir yine Byzantion adını taşımakta devam etti.

Büyük Kostantin Byzantion'u imparatorluğun merkezi olarak seçince şehirde birçok değişiklikler yapıldı.

metre daha batıda eskisinden çok daha kuvvetli yeni bir sur inşa ederek şehri büyütme ve böylece sur dışında kalmış olan mahalleleri de muhafaza altına almaya muvaffak oldu. Mütteaddit yüksek kulelerle tahkim edilmiş olan bu surlar Marmara denizi kıyısındaki Mermer Kule'den başlıyor ve İmparator I. Teodosios tarafından zafer takı olarak yaptırılan Yıldızlı Kapı'yı içine alarak⁴ Haliç'e doğru uzanıyordu. Aynı İmparator devrinde, 447'de, bu surun önünde ikinci bir sur inşa edildi ve bunun önünde de büyük bir hendek kazıldı. Böylece İstanbul'un fethine kadar devam eden bin yıl zarfında kara tarafından gelen hücumlara muvaffakiyetle karşı koyan muazzam bir istihkâm hattı teşkil edilmiş oldu. Kara

⁴ Yedikule'deki Yıldızlı Kapı'nın İmparator I. Teodosios zamanında zafer tâkı olarak inşa edildiği umumiyetle kabul edilmektedir. Geçen yıl İstanbul Üniversitesi Bizantoloji Profesörü Schweinfurt, "İstanbul Suru ve Yıldızlı Kapı", T.T.K., *Belleten*, Sayı: 62, s. 261 ve devamı." adı altında yayınladığı enteresan bir etütte bu zafer tâkının İmparator Teodosius II. devrinde inşa edilmiş olması lâzım geldiğini ileri sürmektedir.

Tekfur Sarayı

Evvelâ surlar daha batıya (takriben Haliç sahilindeki Azapkapıdan başlamak ve Davutpaşa ile Hekimoğlu Ali Paşa camilerinin yanından geçerek Marmara sahiline incek şekilde) alınarak şehir sahası büyütüldü. Sonra bu saha içinde yeni caddeler, meydanlar açıldı, müteaddit tapınaklar ve saraylar inşa edildi, Hippodrom büyütüldü ve böylece yepyeni bir sima kazanan şehir, 11. Mayıs, 330 tarihinde Nea Roma = Yeni Roma adı verilerek Roma İmparatorluğunun merkezi ilân edildi. Fakat bu yeni isim de tutunamadı, az sonra yerini (Konstantinopolis) e bıraktı.

Mütemadiyen büyüyen ve gelişen şehre artık Konstantin surları içindeki saha kâfi gelmiyor ve halk sur dışında yeni kurulan mahallelerde oturuyordu. Nihayet Beşinci yüzyılın başlarında imparator Teodosios II. (408-450) devrinde şehrimini Antemius, Konstantin surlarından 1200 m. daha batıda eskisinden çok daha kuvvetli yeni bir sur inşa ederek şehri büyütmeğe ve böylece sur dışında kalmış olan mahalleleri de muhafaza altına almağa muvaffak oldu. Müteaddit yüksek ku-

lelerle tahkim edilmiş olan bu surlar Marmara denizi kıyısındaki Mermer Kuleden başlıyor ve İmparator Teodosios I. tarafından zafer taksiri olarak yaptırılan Yıldızlı Kapı'ya içine alarak (4) Haliçe doğru uzanıyordu. Aynı İmparator devrinde, 447 de, bu surun önünde ikinci bir sur inşa edildi ve bunun önünde de büyük bir hendek kazıldı. Böylece İstanbulun fethine kadar devam eden bin yıl zarfında kara tarafından gelen hücumlara muvaffakiyetle karşı koyan muazzam bir istihkâm hattı teşkil edilmiş oldu. Kara surlarında Edirne kapı ile Haliç sahilii arasındaki Saraylar mntakasnda, İmparator Heraklios (610-641), İmparator Leon (813-820) ve nihayet İmparator Manuel Komnen (1143-1180) de virlerinde bazı değişiklikler ve ilâveler yaptı; ise de (5) diğer kısımlar esas şekillerini İstanbulun fethine kadar muhafaza etmişlerdir.

Hâlen büyük kısmı ayakta duran kara surlarının Marmara denizinden Haliç sahiline kadar uzunluğu altıbuçuk kilometreyi bulmaktadır. İlk sıranın, yani Antemius'un yaptırdığı surun, vasatı yüksekliği 12 m. o-

surlarında Edirnekapı ile Haliç sahilii arasındaki Saraylar mntakasnda, İmparator Heraklios (610-641), İmparator Leon (813-820) ve nihayet İmparator Manuel Komnen (1143-1180) devirlerinde bazı değişiklikler ve ilâveler yapıldı ise de⁵ diğer kısımlar esas şekillerini İstanbul'un fethine kadar muhafaza etmişlerdir.

Hâlen büyük kısmı ayakta duran kara surlarının Marmara denizinden Haliç sahiline kadar uzunluğu altıbuçuk kilometreyi bulmaktadır. İlk sıranın, yani Antemius'un yaptırdığı surun, vasatı yüksekliği 12 metre olup 96 burç ile takviye edilmiştir. Burçların yükseklikleri 17/18 metre arasında değişmektedir. Daha sonra, 447'de yapılan ön sıranın yüksekliği vasatı

⁵ Bugünkü Tekfur sarayı ile Haliç arasındaki surların geçirdikleri değişiklikler hakkında bu konu ile uğraşmış olan bilginlerin mütâlaaları birbirinden oldukça farklıdır. Feridun Dirimtekin son yıllarda yayınladığı eserinde (*İstanbul'un Fethi*, İstanbul 1949, s. 84 ve devamı) mevcut literatürü bir araya topladığı gibi bunlara kendi görüşlerini de eklemiştir.

8,40 metredir ve burçların yükseklikleri 9/11 metre arasındadır. Surların önündeki hendeğin genişliği vasatî olarak 18 metre, derinliği 7 metredir.⁶

Şehrin deniz tarafından gelecek taarruzlara karşı koyabilmesi için Haliç ve Marmara sahillerini boydan boya çevreleyen Sahil surları, bilhassa Marmara sahillerinde bulunanlar, oldukça iyi bir şekilde muhafaza edilmişlerdir. Fakat denizden gelecek olan taarruzlar daha kolaylıkla defedilebileceğinden sahil surları, kara surlarına nazaran daha zayıf yapılmışlardı.

Beşinci ve altıncı yüzyıllarda şehirde büyük yapı faaliyetinin mevcut olduğu, dinî ve dünyevî birçok abidevî yapıların inşa edildiği –meselâ Büyük ve Küçük Ayasofyalar, Havariyyun kilisesi ve saraylar gibi– yeni cadeler ve forumlar açıldığı görülmektedir. Bu mâmur şehir aynı zamanda devrinin en büyük ilim ve sanat merkezi olmuştur.

Müteakip yüzyıllarda harici tazyikler, kilise-Saray mücadeleleri şehir için zararlı olmuştur. Bilhassa İkonoklast İmparatorlardan V. Leon ve halefleri devrinde yerleri bir daha doldurulamayacak derecede kıymetli olan birçok sanat eserleri mahvolmuştur.

Dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru İmparator I. Basil'in (867-886) kurduğu Makedonya sülalesi imparatorları devrinde İstanbul'da yine bir gelişme görülmektedir. Bu devirde yeni saraylar, kiliseler, manastır vesair yapılar inşa edildi. Daha sonra, Kommnenler sülâlesinden Manuel II. (1143-1180) zamanında Sultanahmet Camii ile Marmara denizi arasındaki sahayı kaplamış olan meşhur imparator sarayları terkedilerek, imparatorlar Edirnekapı ile Haliç arasındaki Velaherna saraylarına naklettiler.

1204 yılı Nisan ayının on üçü İstanbul için çok kara bir gün oldu. O gün, şehrin büyüklük, güzellik ve zenginliğine hayran olan Haçlı orduları büyük bir hırsla İstanbul'a girdiler. Halkın çoğu katledildi, şehir baştan-başa yağma ve tahrib edildi. Sanat eserlerinin bir kısmı Avrupa'ya taşındı, bir kısmı da ebedî olarak mahvedildi. Hemen bütün madenî eserler, bu meyanda Sultanahmet meydanındaki örme dikili taşın kaplamaları dahi, para darpetmek üzere izabe ocaklarına atıldı.

Takriben altmış yıl sonra, 26 Temmuz 1261'de Lâtinler İstanbul'u terkettillerse de kaçarken ötede beride kalmış olan kıymetli eserleri bakımından çok fakir bir duruma düştü. Bu durumda Türklerin fethine kadar büyük bir değişiklik olmamış ve şehir Lâtin işgalinin açtığı yaralardan kendisini kurtaramamıştır.

Fetih sıralarında İstanbul nüfusunun miktarı hakkında çeşitli yazarlar tarafından verilen rakamlar birbirinden pek farklı olmakla beraber son araştırmalara göre⁷ bunun 40-50 bin arasında olduğu anlaşıyor.

⁶ Hendeğin bilhassa Edirnekapı, Topkapı ve diğer büyük kapılara rastlayan kısımları son yıllarda âdeta sistemli bir şekilde doldurulmakta ve bu suretle kazanılan düzlüklerde çeşitli yapılar kurulmaktadır. Fetih ile çok büyük ilgisi olan bu tarihi hendeğin hiçbir suretle doldurulmaması lâzımdır kanaatındayız.

⁷ A. M. Schneider "XV. Yüzyılda İstanbul'un Nüfusu" başlığıyla Türkçe'ye çevrilmiş olan etüdünde (T.T.K. *Belleten*, Sayı: 61, 1952, s. 35 ve devamı) bu konuyu bertafsil incelemekte ve yukarıda arzettiğimiz tahminde bulunmaktadır.

Bozdoğan Su Kemeri

lup 96 burç ile takviye edilmiştir. Burçların yükseklikleri 17/18 m. arasında değişmektedir. Daha sonra, 447 de yapılan ön sıranın yüksekliği vasatı 8,40 m. dir ve burçların yükseklikleri 9/11 m. arasındadır. Surların önündeki hendekin genişliği vasatı olarak 18 m., derinliği 7 m. dir (6).

Şehrin deniz tarafından gelecek taarruzlara karşı koyabilmesi için Haliç ve Marmara sahillerini boydan boya çevreleyen Sahil surları, bilhassa Marmara sahillerinde bulunanlar, oldukça iyi bir şekilde muhafaza edilmişlerdir. Fakat denizden gelecek olan taarruzlar daha kolaylıkla defedilebileceğinden sahil surları, kara surlarına nazaran daha zavıf yapılmışlardır.

Beşinci ve altıncı yüzyıllarda şehirde büyük yapı faaliyetinin mevcut olduğu, dini ve dünyevi birçok âbidevi yapıların inşa edildiği - meselâ Büyük ve Küçük Ayasofyalar, Havvariyyun kilisesi ve saraylar gibi - yeni caddeler ve forumlar açıldığı görülmektedir. Bu mamur şehir aynı zamanda devrinin en büyük ilim ve sanat merkezi olmuştur.

Müteakip yüzyıllarda harici tazyikler, kilise - Sa-

ray mücadeleleri şehir için zararlı olmuştur. Bilhassa İkonoklast İmparatorlardan Leon V. ve halefleri devrinde yerleri bir daha doldurulamayacak derecede kıymetli olan birçok sanat eserleri mahvolmuştur.

Dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru İmparator Basil I. (867-886) in kurduğu Makedonya sülâlesi imparatorları devrinde İstanbul'da yine bir gelişme görülmektedir. Bu devirde yeni saraylar, kiliseler, manastır vesair yapılar inşa edildi. Daha sonra, Komnenler sülâlesinden Manuel II. (1143-1180) zamanında Sultanahmet camii ile Marmara denizi arasındaki sahayı kaplamış olan meşhur imparator sarayları terk edilerek imparatorlar Edirnekapı ile Haliç arasındaki Velaherna saraylarına naklettiler.

1204 yılı Nisan ayının on üçü İstanbul için çok kara bir gün oldu. O gün, şehrin büyüklük, güzellik ve zenginliğine hayran olan Haçlı orduları büyük bir hırs- la İstanbul'a girdiler. Halkın çoğu katledildi, şehir baştanbaşa yağma ve tahrib edildi. Sanat eserlerinin bir kısmı Avrupa'ya taşındı, bir kısmı da ebedi olarak mahvedildi. Hemen bütün madeni eserler, bu meyanda Sul-

Filhakika surların çevrelediği onüç kilometre karelik şehir sahasının bilhassa orta ve batı taraflarında nüfus pek azalmıştı. Buralardaki geniş boş sahalar tarla veya bahçe olarak kullanılıyordu. Hippodrom ve Saraylar mıntıkası da harap ve metruk bir durumda idi.

Fethi müteakip Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerinden getirilen halk kütleleri İstanbul'a yerleştirilmek suretiyle nüfus az zamanda çoğaltıldı. Topkapı Sarayı'nda bulunan 1477 yılına ait bir istatistiğe göre bu sıralarda, yani Fatih'ten yirmibeş yıl sonra İstanbul'un nüfusu 70-80 bin arasında idi. Bu rakam onaltıncı yüzyılda, Kanunî devrinde yüzbinleri aşacaktır.

Türkler yalnız şehrin nüfusunu artırmakla kalmadılar. Onu daha ilk günden itibaren camiler, saraylar ve hamamlar gibi âbidevi yapılarla güzelleştirmeye gayret ettiler. Fakat bununla beraber eski devirlerden kalan âbidelerin de muhafaza ve onarımına çalışıldı. Bugün Ayasofya ayakta

Yıldızlı Kapı

tanahmet meydanındaki örme dikili taşın kaplamaları dahi, para darpetmek üzere izabe ocaklarına atıldı.

Takriben altmış yıl sonra, 26 Temmuz 1261 de Lâtinler İstanbulu terkettilerse de kaçarken ötede beride kalmış olan kıymetli eserleri de beraberlerinde götürmeği ihmal etmediklerinden İstanbul gerek halkı, gerekse kıymetli eserleri bakımından çok fakir bir duruma düştü. Bu durumda Türklerin fethine kadar büyük bir değişiklik olmamış ve şehir Lâtin işgalinin açtığı yaralardan kendisini kurtaramamıştır.

Fetih sıralarında İstanbul nüfusunun mikdarı hakkında çeşitli yazarlar tarafından verilen rakamlar birbirinden pek farklı olmakla beraber son araştırmalara göre (7) bunun 40-50 bin arasında olduğu anlaşıyor. Filhakika surların çevrelediği onüç kilometre karelik şehir sahasının bilhassa orta ve batı taraflarında nüfus pek azalmıştı. Buralardaki geniş boş sahalara tarla veya bahçe olarak kullanılıyordu. Hippodrom ve Saraylar mıntıkası da harap ve metrük bir durumda idi.

Fetih müteskip Anadolu ve Rumelinin muhtelif yerlerinden getirilen halk küteleri İstanbul'a yerleştirilmek suretiyle nüfus az zamanda çoğaltıldı. Topkapı sarayında bulunan 1477 yılına ait bir istatistiğe göre bu

sıralarda, yani Fetih'ten yirmibeş yıl sonra, İstanbul nüfusu 70/80 bin arasında idi. Bu rakam onaltıncı yüzyılda, Kanuni devrinde yüzbinleri aşacaktır.

Türkler yalnız şehrin nüfusunu arttırmakla kalmadılar. Onu daha ilk günden itibaren camiler, saraylar ve hamamlar gibi âbidevi yapılarla güzelleştirmeye gayret ettiler. Fakat bununla beraber eski devirlerden kalan âbidelerin de muhafaza ve onarımına çalışıldı. Bugün Ayasofya ayakta duruyorsa bunu hiç şüphesiz ki Türklerin daimi ihtimamlarına borçlu olduğu artık herkes tarafından kabul edilen bir hakikattir. Aradan beşyüz yıl gibi uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen Fetih'ten evvelki devirlerde yapılmış birçok yapılar bugün ayakta durmaktadırlar. Ecdadımızın eski eserlere, güzel ve faydalı yapılara ne kadar büyük bir ilgi ve ihtimam gösterdiklerini bu husus açıkça anlatmaktadır.

İstanbul Fetih'ten evvelki devirlere ait eski eserlerinin isimlerini gösterir tam bir listesi birçok sayfayı doldurabilirdi. Biz burada en önemlilerini zikretmekle iktifa ediyoruz (8):

a) Dini yapılar: Fetih'ten evvelki devirlere ait olan dini yapıların en önemlisi hiç şüphesiz ki, bugün

duruyorsa bunu hiç şüphesiz ki Türklerin daimi ihtimamlarına borçlu olduğu artık herkes tarafından kabul edilen bir hakikattir. Aradan beşyüz yıl gibi uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen fetihten evvelki devirlerde yapılmış birçok yapılar bugün ayakta durmaktadırlar. Ecdadımızın eski eserlere, güzel ve faydalı yapılara ne kadar büyük bir ilgi ve ihtimam gösterdiklerini bu husus açıkça anlatmaktadır.

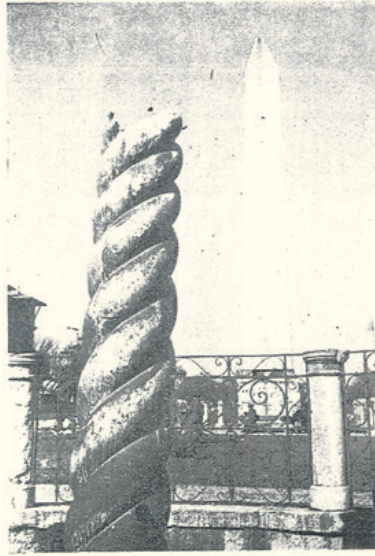
İstanbul'un fetihten evvelki devirlere ait eski eserlerinin isimlerini gösterir tam bir listesi birçok sayfayı doldurabilirdi. Biz burada en önemlilerini zikretmekle iktifa ediyoruz.⁸

⁸ Yukarıda da arzettiğimiz üzere hâlen mevcut olan eski eserlerin pek mahdut bir listesini ve yalnız isim olarak verebiliyoruz. (A. M. Schneider, *Byzanz, Vorarbeiten zur Topographie und Archæologie der Stadt*, Berlin, 1936.). Ancak 1936 yılından beri bu hususta yayınlanan literatür henüz bir araya toplanmamıştır.

Yerebotan Sarnıcı

Yılanlı Sütun

Müze olarak kullanılan eski Ayasofya kilise-camiidir. Bizans İmparatorluğunun dinî hayatının mihrakı, sanat ve mimarisinin en büyük şaheseri olan bu muazzam mabet, Fethi müteakip camiye kalbedilmiş ve Fatih ilk cuma namazını burada kılmıştı. Fetihten sonra camiye çevrilmek suretiyle hayatîyetlerini muhafaza eden önemli kiliseler arasında Akataleptos manastır kilisesi (Kalender camii), Pantepeptos manastır kilisesi (Eski İmaret camii), Pantokrator kilisesi (Zeyrek kilise camii) ve Gastria manastır kilisesi (Sancaktar mescidi) ni zikredebiliriz. Daha sonraları camiye çevrilmiş olanların başlıcaları: Panakhrantos adıyla anılan Konstantin Lips manastır kilisesi (Fenari İsa camii), Khora manastır kilisesi (Kariye camii), Studios manastır kilisesi (İmrahor camii), Aya Sergios ve Bakhos kilisesi (Küçük Ayasofya camii), Ayos Nikolaos kilisesi (Kefeli mescidi), Aya Andrea in Krisi (Koca Mustafa paşa camii), Myrelaion kilisesi (Bodrum camii), Pammakaristos kilisesi (Fethiye camii), Ayos Nikolaos kilisesi (Kefeli mescidi), Aya Marla kilisesi (Odalar camii), Aya Teodosia kilisesi (Gül camii) dir. Eski İstanbul'un en eski ve karakteristik dinî yapılarından biri olan Aya İrini kilisesi Fetihten sonra cephanelik olarak kullanılmış ve bilahare Askeri Müze olmuştur. Hâlen boştur.

Fetihten sonra yıkılmış olan başlıca kiliseler: Havvariyun kilisesi, Aya Anastasia, Aya Yani, Aya Eufemia ve Aya Tekla'dır. Devrinin en ünlü eserlerinden birisi olan Havvariyun kilisesi, Fetihten az sonra yıkılarak yerinde Fatih Camii inşa edilmiştir. Aya Anastasia'nın yerinde Sinan tarafından Sokullu Mehmet Pa-

a) Dinî yapılar: Fetihten evvelki devirlere ait olan dinî yapıların en önemlisi hiç şüphesiz ki, bugün müze olarak kullanılan eski Ayasofya kilise-camiidir. Bizans İmparatorluğunun dinî hayatının mihrakı, sanat ve mimarisinin en büyük şaheseri olan bu muazzam mabet, fethi müteakip camiye kalbedilmiş ve Fatih ilk cuma namazını burada kılmıştı. Fetihten sonra camiye çevrilmek suretiyle hayatîyetlerini muhafaza eden önemli kiliseler arasında Akataleptos Manastır Kilisesi (Kalender Camii), Pantokrator Kilisesi (Zeyrek Kilise Camii) ve Gastria Manastır Kilisesi'ni (Sancaktar Mescidi) zikredebiliriz. Daha sonraları camiye çevrilmiş olanların başlıcaları: Panakhrantos adıyla anılan Konstantin Lips Manastır Kilisesi (Fenari İsa Camii), Khora Manastır Kilisesi (Kariye Camii), Studios Manastır Kilisesi (İmrahor Camii), Aya Sergios ve Bakhos Kilisesi (Küçük Ayasofya Camii), Ayos Nikolaos Kilisesi (Kefeli Mescidi), Ayios Andreas in Krisei Manastırı (Koca Mustafa Paşa Camii), Myrelaion Kilisesi (Bodrum Camii), Pamma-

Buondelmonti'nin İstanbul tasviri

şa camii. Aya Yani'nin yerinde ise Onsekizinci yüzyılın en güzel mimari eserlerinden olan Hekimoğlu Ali paşa camii kurulmuştur. Aya Eufemia'nın kalıntıları son zamanlarda eski Hapishane binasının altında bulundu. Aya Tekla (Toklu İbrahim dede mesçiti) nin pek az kısmı hâlen ayakta durmaktadır.

b) **Dünyevi yapılar:** Büyük imparator saraylarının daha Bizans döneminde terk edilmiş olduklarına yukarıda işaret etmiştik. Bu sebeple Sultan Ahmet camii ile Marmara denizi arasındaki sahaya rastlayan Saray kalıntılarının büyük kısmı zamanla toprak veya yeni yapılar altında kalmışlardır. Bunların bir kısmı, bilhassa fevkalâde maharetle işlenmiş olan renkli mozaikler. 1935 yılındanberi bu muntakada yapılan arkeolojik ka-

zılar neticesinde meydan çıkarılmıştır. Bu kazılara hâlen devam edilmektedir (9). Son Bizans imparatorlarının oturdukları sarayların bir parçasını teşkil eden Edirnekapıdaki (Tekfur Sarayı) oldukça iyi bir şekilde muhafaza edilmiş olup Eski İstanbulun kıymetli eserlerinden birisidir.

Bu kategoriye dahil olan eski eserler arasında yukarıda kısaca bahsettiğimiz deniz ve kara surlarını zikredebiliriz. Ayrıca Eski Şehre ait olan su tesisleri de mühim bir yekûn tutmaktadırlar. İmparator Valens zamanında, Dördüncü yüzyılın ortalarında, inşa edilen «Bozdoğan su kemeri» pek empozan bir âbidedir. Açık hava sarnıçlarından Aetius (Çukurboston) Aspar (Sultan Selim Camii yanında), ve Mokius (Altı

karisto Kilisesi (Fethiye Camii), Aya Maria Kilisesi (Odalar Camii), Aya Teodosia Kilisesi'dir (Gül Camii). Eski İstanbul'un en eski ve karakteristik dinî yapılarından biri olan Aya İrini Kilisesi fetihten sonra cephanelik olarak kullanılmış ve bilahare Askerî Müze olmuştu. Hâlen boştur.

Fetihden sonra yıkılmış olan başlıca kiliseler: Havüariyyun Kilisesi, Aya Anastasia, Aya Yani, Aya Eufemia ve Aya Tekla'dır. Devrinin en ünlü eserlerinden birisi olan Havariyyun Kilisesi, fetih sırasında pek harap bir vaziyette idi. Bu sebeple fetihten az sonra yıkılarak yerine Fatih Camii inşa edilmiştir. Aya Anastasia'nın yerinde Sinan tarafından Sokullu Mehmet Paşa Camii, Aya Yani'nin yerinde ise onsekizinci yüzyılın en güzel mimarî eserlerinden olan Hekimoğlu Ali Paşa Camii kurulmuştur. Aya Eufemia'nın kalıntıları son zamanlarda Eski Hapishane binasının altında bulundu. Aya Tekla'nın (Toklu İbrahim Dede Mescidi) pek az kısmı hâlen ayakta durmaktadır.

Vavossore'nin İstanbul tazyiri

Panvinio'daki Hippodrom izviri

Mermer Çukur bostanı) sarnıçları, kapalılardan ise Bazilik (Yerebatan), Filoksenos (Binbirdirek), Myre-Myrelaion (Bodrum camii) sarnıçlarıyla Sfendone içindeki «Soğuk Sarnıç» ı, Acemusluk sokağı ve nihayet Gülhane parkı içinde ve Topkapı sarayı ile deniz arasındaki, sahada bulunan Manganlar sarayı ve diğer sarnıçlar (10) ilk akla gelenler arasındadır.

Vaktiyle Hippodrom'u ve forumları süsleyen dikili taş ve sütunların başlıcaları bugün dahi ayakta durmaktadır: Arkadius sütunu (Avret taşı), Konstantin sütunu (Çemberlitaş), Gotlar sütunu (Sarayburnu parkında), Marsiyan sütunu (Kızıtaşı) ve nihayet Atmeydanındaki Theodosius ve Konstantin Porfirojenet dikili taşları ve Burmalı veya Yılanlı sütun bu kabil eserlerdendir.

Son olarak sayın okuyucularımıza Eski İstanbul tasvir eden birkaç gravür takdim etmek istiyoruz: Bunlardan birincisi İstanbulu Fetih'ten evvel, 1420 yıllarında ziyaret etmiş olan Floransalı Christoph Buondelmonti'nin kuş bakışı plânıdır. Eser, Fetih'ten evvelki İstanbul ve Galatayı oldukça tafsilatlı bir şekilde tasvir etmesi bakımından hususi bir değer taşımaktadır. Buondelmonti'nin 1422'de yazılmış olan

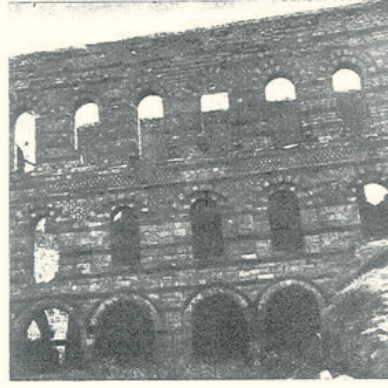
(Liber insularum) adlı kitabında bulunan bu plânı, Du-cange ve Banduri bakır gravürü olarak teksir ettilei. Hâlen Venedik, Vatikan, Paris ve diğer kütüphanelerde birbirinden az çok farklı olmak üzere on kadar kopya mevcuttur. Resmimiz Paristeki elyazmasında bulunan plândan alınmıştır.

İkinci gravür Fetih'ten sonraki İstanbulu kuş-bakışı olarak tasvir eden - hâlen elimizde mevcut - eski eserdir. Plânın orijinali kaybolmuştur. En eski nüshası Nürnberg'te Germanisches Museum'da muhafaza edilmekte olup Venedik'te 1500/1550 yılları arasında tûbi ve gravür olarak tanınan G. Andrea Vavassore'nin imzasını taşımaktadır. Vavassore'nin ağaç oymasından yaptığı bu eser, bilhassa onaltıncı yüzyılda pek çok teksir edilmiş ve bu arada bazı ilâveler de görmüştür. Eserde yalnız Fatih caminin gösterilmiş olması, Orijinalinin Fatih devrinde, belki de G. Bellini tarafından yapılmış olması ihtimalini ortaya çıkarmıştır (11).

Üçüncü ve sonuncu gravür, Veronalı Rahip O. Panvinio'nun eserinde yayınlanmış olup Atmeydanı ve yöresini göstermektedir. Bu eserin orijinali kaybolmuştur. Alt tarafındaki latince ibareden bu orijinalin, Fetih'ten az evvel meydana getirildiği anlaşıl-

b) Dünyevî yapılar: Büyük imparator saraylarının daha Bizans devrinde terkedilmiş olduklarına yukarıda işaret etmiştik. Bu sebeple Sultan Ahmet Camii ile Marmara denizi arasındaki sahaya rastlayan saray kalıntılarının büyük kısmı zamanla toprak veya yeni yapılar altında kalmışlardır. Bunların bir kısmı, bilhassa fevkalâde maharetle işlenmiş olan renkli mozaikler, 1935 yılından beri bu mıntıkada yapılan arkeolojik kazılar neticesinde meydana çıkarılmıştır. Bu kazılara hâlen devam edilmektedir.⁹ Son Bizans imparatorlarının oturdukları sarayların bir parçasını teşkil eden Edirnekapi'daki Tekfur Sarayı oldukça iyi bir şekilde muhafaza edilmiş olup eski İstanbul'un kıymetli eserlerinden birisidir.

⁹ Arasta kazıları ve bu civarda yapılmış olan diğer kazılar hakkında mevcut literatür için: R. Duyuran, "1952 Yılında Arkeolojik Çalışmalar", *Arkitekt*, Sayı: 9-10, 1952, s. 191 ve devamı.

Tekfur Sarayından iki görünüş

maktadır (12). Hippodrom ve Saraylar mıntıkasının Onbeşinci yüzyılda ne kadar harap ve bakımsız olduklarını göstermesi itibarıyla Panvinio'nun eserinde bulunan bu resim dikkate şayandır.

(1) Topkapı sarayının ikinci avlusunda T. Tarih Kurumu adına yapılan kazı neticeleri hakkında bak: A. Ozan: 1937 yılında T. T. K. tarafından yapılan Topkapı sarayı hafriyatı, T. T. K. Bülteni, 1940, sah. 317 ve devamı.

(2) Aya İrini kilisesi içindeki kazının neticeleri henüz yayımlanmamıştır. Bulunan parçaları kazı direktörü M. Ramazanoğlu'nun delâletiyle kazı yerinde gördük.

(3) Septimus Severus devri Hippodrom kalıntılarına Sultanahmette inşa edilmekte olan Adalet Sarayı arasında rastladık. Buluntulardan bahseden kazı raporu İstanbul Arkeoloji Müzeleri yılının 1952 sayı (No 5) sında tarafımızca yayımlanmıştır.

(4) Yedikuledeki Yıldızlı kapı'nın İmparator Teodosios I. zamanında zafer taşı olarak inşa edildiği umumiyetle kabul edilmektedir. Geçen yıl İstanbul Üniversitesi Bizantoloji profesörü Schweinfurt: İstanbul Suru ve Yıldızlı Kapı (T. T. K. Bülteni, sayı 62, sah. 261 ve devamı) adlı altında yayımladığı entomasyon bir etütte bu zafer taşının İmparator Teodosios II. devrinde inşa edilmiş olması lazım geldiğini ileri sürmektedir.

(5) Bugünkü Tekfur sarayı ile Haliç arasındaki surların geçirdikleri değişiklikler hakkında bu konu ile uğraşmış olan bilgilerin mütalaları birbirinden oldukça farklıdır. Feridun Dirimtekin son yıllarda yayımladığı eserinde (İstanbul'un Fethi, İstanbul 1949, sah. 84 ve devamı) mevcut literatürü bir araya topladığı gibi bunlara kendi görüşlerini de eklemiştir.

(6) Hendeğin bilhassa Edirnekapı, Topkapı ve diğer büyük kapılara rastlayan kısımları son yıllarda âdetâ sistemli bir şekilde doldurulmakta ve bu suretle kazanılan düzlükler-

de çeşitli yapılar kurulmaktadır. Fethi ile çok büyük ilgisi olan bu tarihi hendeğin hiçbir suretle doldurulmaması lâzımdır kanaatindeyiz.

(7) A. M. Schneider (XV. Yüzyılda İstanbul Nüfusu) başlıkla Türkiye'ye çevrilmiş olan etüdüne (T. T. K. Bülteni, sayı 61, 1952, sah. 35 ve devamı) bu konuyu birtarafî incelemede ve yukarıda arzettiğimiz tahminde bulunmaktadır.

(8) Yukarıda da arzettiğimiz üzere hâlen mevcut olan eski eserlerin pek mahdud bir listesini ve yalnız isim olarak verebiliyoruz. A. M. Schneider, eserlerin mühim bir kısmını, bunlar hakkında mevcut literatürden de bahsetmek suretiyle, bir araya toplamaya muvaffak olmuştur (Bak: A. M. Schneider: Byzanz, Vorarbeiten zur Topographie und Archæologie der Stadt, Berlin 1936). Ancak 1936 yılından beri bu hususta yayınlanan literatür henüz bir araya toplanmamıştır.

(9) Arasta kazıları ve bu civarda yapılmış olan diğer kazılar hakkında mevcut literatür için: R. Duyuran: 1952 yılında Arkeolojik çalışmalar, Arkitekt, sayı 9/10, 1952, sah. 191 ve devamı.

(10) Manganlar sarayı ve bu sahada bulunan diğer sarnıçlar için R. Demangel - E. Mamboury: Le Quartier des Manges et la première Région de Const. Paris 1939.

(11) Moedmann'ın ileri sürdüğü bu ihtimal, Schneider tarafından (Hâşiyeye 7 de sözü geçen etüt) -Fatih Camii'nden başka bir ikinci Moschea- (Camii) kelimesinin Eski Saray ile Bedesten arasındaki sahada mevcut olması ve bunun da 1501 de başlamış olan Bayazıt caminin yerini göstermesi lazım geldiği düşüncesiyle - kabul edilmemekte ve eserin orijinalinin 15. ci yüzyıl sonunda yapılmış olduğu kanaati izhar edilmektedir.

(12) Schneider bu eser üzerinde de (Hâşiyeye 7 de sözü geçen etütte) durmakta ve resmin kuzey-batı ucunda görülen camii: Firuz ağa camini gösterdiğini ileri sürerek Panvinio'nun gravürünün 15. ci yüzyıl sonunda yapılmış olduğunu kabul etmektedir.

Bu kategoriye dahil olan eski eserler arasında yukarıda kısaca bahsettiğimiz deniz ve kara surlarını zikredebiliriz. Ayrıca Eski Şehre ait olan su tesisleri de mühim bir yekûn tutmaktadırlar. İmparator Valens zamanında, dördüncü yüzyılın ortalarında, inşa edilen "Bozdoğan Su Kemeri" pek empozan bir âbidedir. Açık hava sarnıçlarından Aetius (Çukurbostan) Aspar (Sultan Selim Camii yanında) ve Mokius (Altı Mermer Çukurbostanı) sarnıçları, kapalılardan ise Bazilik (Yerebatan), Filoksenos (Binbirdirek), Myre-Myrelaion (Bodrum Camii) sarnıçlarıyla Sfendone içindeki "Soğuk Sarnıç"ı, Acımusluk Sokağı ve nihayet Gülhane Parkı içinde ve Topkapı Sarayı ile deniz arasındaki sahada bulunan Manganlar Sarayı ve diğer sarnıçlar¹⁰ ilk akla gelenler arasındadır.

¹⁰ Manganlar Sarayı ve bu sahada bulunan diğer sarnıçlar için: R. Demangel-E. Mamboury, *Le Quartier des Manges et la Première Région de Const.*, Paris 1939.

Vaktiyle Hipodrom'u ve forumları süsleyen dikili taş ve sütunların başlıcaları bugün dahi ayakta durmaktadırlar: Arkadius Sütunu (Avdet Taşı), Konstantin Sütunu (Çemberlitaş), Gotlar Sütunu (Sarayburnu Parkı'nda), Marsiyan Sütunu (Kıztaşı) ve nihayet Atmeydanı'ndaki Thedosis ve Konstantin Porfirojenet dikili taşları ve Burmalı veya Yılanlı Sütun bu kabil eserlerdendir.

Son olarak sayın okuyucularımıza Eski İstanbul'u tasvir eden birkaç gravür takdim etmek istiyoruz:

Bunlardan birincisi İstanbul'u fetihten evvel, 1420 yıllarında ziyaret etmiş olan Floransalı Christoph Buondelmonti'nin kuş bakışı planıdır. Eser, fetihten evvelki İstanbul ve Galata'yı oldukça tafsilatlı bir şekilde tasvir etmesi bakımında hususî bir değer taşımaktadır. Buondelmonti'nin 1422'de yazılmış olan "Liber Insularum" adlı kitabında bulunan bu planı, Ducange ve Banduri bakır gravürü olarak teksir ettiler. Hâlen Venedik, Vatikan, Paris ve diğer kütüphanelerde birbirinden az çok farklı olmak üzere on kadar kopya mevcuttur. Resmimiz Paris'teki elyazmasında bulunan plandan alınmıştır.

İkinci gravür fetihten sonraki İstanbul'u kuşbakışı olarak tasvir eden, hâlen elimizde mevcut en eski eserdir. Planın orijinali kaybolmuştur. En eski nüshası Nürnberg'te Germanisches Museum'da muhafaza edilmekte olup Venedik'te 1500-1550 yılları arasında tâbi ve gravür olarak tanıyan G. Andrea Vavassore'nin imzasını taşımaktadır. Vavassore'nin ağaç oymasından yaptığı bu eser, bilhassa onaltıncı yüzyılda pek çok teksir edilmiş ve bu arada bazı ilâveler de görülmüştür. Eserde yalnız Fatih Camiinin gösterilmiş olması, orijinalin Fatih devrinde, belki de G. Bellini tarafından yapılmış olması ihtimalini ortaya çıkarmıştır.¹¹

Üçüncü ve sonuncu gravür, Veronalı Rahip O. Panvinio'nun eserinde yayınlanmış olup Atmeydanı ve yöresini göstermektedir. Bu eserin orijinali kaybolmuştur. Alt tarafındaki lâtince ibareden bu orijinalin, fetihten evvel meydana getirildiği anlaşılmaktadır.¹² Hipodrom ve Saraylar mıntıkasının onbeşinci yüzyılda ne kadar harap ve bakımsız olduklarını göstermesi itibarıyla Panvinio'nun eserinde bulunan bu resim dikkate şayandır.

¹¹ Mordtmann'ın ileri sürdüğü bu ihtimal, Scheider tarafından (Hâşiye 7'de sözü geçen etüt) –Fatih Camiinden başka bir ikinci Moschea– (Cami) kelimesinin Eski Saray ile Bedesten arasındaki sahada mevcut olması ve bunun da 1501'de başlanmış olan Bayazıt Camii'nin yerini göstermesi lâzım geldiği düşüncesiyle kabul edilmemekte ve eserin orijinalinin onbeşinci yüzyılın sonunda yapılmış olduğu kanaati izhar edilmektedir.

¹² Schneider bu eser üzerinde de (Hâşiye 7'de sözü geçen etütte) durmakta ve resmin kuzey-batı ucunda görülen camiin Firuz Ağa Camii'ni gösterdiğini ileri sürerek Panvinio'nun gravürünün on beşinci yüzyılın sonunda yapılmış olduğunu kabul etmektedir.

Ey benim emrar-ı namıdar ve erkân-ı sadakatarım. Tarife hacet yoktur ki şimdilik malik olduğumuz şu devlet ve memleket ecdadımızın canlarıyla, kanlarıyla kazanılmış ve cedden cedde intikal ederek bize nasip olmuştur. İhtiyarlarınız o devirleri yaşamış, gençleriniz ise tevatir olarak duymuştur. Tarihleri pek eski olmayup daha dünkü şeylerdir. Ecdadımızın az kuvvetle çok iş, azim ve metanetle büyük işler başardılar. Ceddimiz en güç şartlara göğüs gererek sabır ve tahammül ile gayelerine ulaşmış, büyük işler başarmışlardır. Küçük mukaddeme ile umulmaz neticeler almışlardır. Bütün bu muvaffakiyetleri arasında birçok ülkeleri ele geçirerek müslümanlığı genişletmek için, her türlü hamleyi yaptılar. Ümitlerinde yanılmadılar. Kuvvei kalple fakat savleti gazanferane ile Çukurova'dan, Toros Cibali eteklerinden kopan düşman savletlerini muzafferane

boyun eğdirdiler. Bütün bu işler kolay olmadı. Ey ihtiyar fedakârlar, ey genç ateşli ve şahbaz delikanlılar, bu kadar zaferin pek kolay olmadığı malûmunuzdur. Fedayı can etmeyen âşık visale erer mi? Ey benim kıymetli fedakâr arkadaşlarım ve cesur yoldaşlarım. Ecdadımızın katlandığı nice musibetlerin türlü mükâfatını görüp göçen, biz onların asil ve kahraman evlâtları maliki bulunduğumuz devletin genişlemesini arzu ediyor isek, hep beraber davâmızda karar kılalım. Dedelerimiz gibi hazerde ve seferde birleşelim. İmdi bizlere düşen nedir? Müsrif miras yediler gibi elimizdeki mülkü çürütecek miyiz? Hayır, asla, hayır kat'a, ecdadımıza lââyık olduğumuzu ispat edeceğiz.

**FATİH SULTAN MEHMED HAN'IN
TARİHÎ FETİH NUTKUNDAN**

Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

İstanbul Fethinin Türkiye Tarihinde Önemi

Mustafa Akdağ

Mustafa Akdağ, "İstanbul Fethinin Türkiye Tarihinde Önemi", *Türk Dili Aylık Dergi*, Türk Dil Kurumu, Sayı: 20, Cilt: II, Ankara, 1 Mayıs 1953, ss. 486-489.

Mustafa Akdağ

29 Mayıs 1953'te 500. yıl dönümüne eriştiğimiz İstanbul fethinin gerek Türk tarihinde, gerek dünya tarihinde ne büyük bir önemi olduğunu anlamak için fetihten önceki Türk tarihinin gidişini hatırlamak gerektir.

XI. yüzyılın başında bile Anadolu daha Bizans memleketi idi, Türkler de bu yarınki vatanlarına komşu olan İran toprakları üzerinde Büyük Selçuki Devleti idaresinde yaşıyorlardı. Otu ve suyu bol Anadolu yaylalarının çekiciliğine kapıldıkları anlaşılan kalabalık Oğuz Boyları Bizans sınırlarına yüklenmekte ve Selçuki hükümdarı ile İstanbul imparatorunu mukadder bir ölüm kalım harbine zorlamakta idiler. En sonra, bilindiği üzere, 1071 yılında Malazgirt'te Türk hakani Alp Arslan Bizans ordularını darmadağın ederek Küçük Asya'yı göçebe Oğuz kütlelerinin ihtiyacına açtı.

İlk hamlede Marmara'ya dayanan ve batıda Ege çevrelerine kadar inen Selçuki ordularının peşinden bütün orta Anadolu yaylalarına sel gibi akan Oğuzlar sayesinde buralarda Türkler kesin olarak tutundular. Önceleri bu fetholunan yerler, İran-Türk Selçuki devletinin bir eyaleti durumunu almışken, kısa bir zamanda, Anadolu Rum Selçukileri adı ile bağımsız bir devlet oldu. Kendilerine başkent olarak Konya'yı seçen Selçukoğulları iki buçuk yüzyıla yakın bir müddet Türk ülkesinin başında kaldılar. Haçlı sürülerine rağmen bu hanedanın zamanı, Türklerin, bu yeni toprakları hayret edilecek hummalı bir çalışma ile kendilerine en bayındır bir vatan yapmaya

İSTANBUL FETHİNİN TÜRKİYE TARİHİNDE Ö N E M İ

MUSTAFA AKDAĞ

29 Mayıs 1953'te 500. yıl dönümüne eriştiğimiz İstanbul fethinin gerek Türk tarihinde, gerek dünya tarihinde ne büyük bir önemi olduğunu anlamak için fetihden önceki Türk tarihinin gidişini hatırlamak gerektir.

XI. Yüzyılın başında bile Anadolu daha Bizans memleketi idi, Türkler de bu yarınki vatanlarına komşu olan İran toprakları üzerinde Büyük Selçuki Devleti idaresinde yaşıyorlardı. Otu ve suyu bol Anadolu yaylalarının çekiciliğine kapıldıkları anlaşılan kalabalık Oğuz boyları Bizans sınırlarına yüklenmekte ve Selçuki hükümdarı ile İstanbul imparatorunu mukadder bir ölüm kalım harbine zorlamakta idiler. En sonra, bilindiği üzere, 1071 yılında Malazgirt'te Türk hakani Alp Aslan Bizans ordularını darmadağın ederek Küçük Asya'yı göçebe Oğuz kütlelerinin ihtiyacına açtı.

İlk hamlede Marmara'ya dayanan ve batıda Ege çevrelerine kadar inen Selçuki ordularının peşinden bütün orta Anadolu yaylalarına sel gibi akan Oğuzlar sayesinde buralarda Türkler kesin olarak tutundular. Önceleri bu fetholunan yerler, İran-Türk Selçuki devletinin bir eyaleti durumunu almışken, kısa bir zamanda, "Anadolu Rum Selçukileri" adı ile bağımsız bir devlet oldu. Kendilerine başkent olarak Konya'yı seçen Selçukoğulları iki buçuk yüzyıla yakın bir müddet Türk ülkesinin başında kaldılar. Haçlı sürülerine rağmen bu hanedanın zamanı, Türklerin, bu yeni toprakları hayret edilecek hummalı bir çalışma ile kendilerine en bayındır bir vatan yapmağa muvaffak oldukları, kavim hayatından ve göçebelikten kurtulup muntazam teşkilâtli, birleşik karakterli medeni bir toplum haline geldikleri, şerefli ve başarılı bir çağ olarak karşımıza çıkar. Bu çağda Türkler başlıca enerjilerini bayındır bir ülkede ileri teşkilâtli, iktisadi bünyesi sağlam bir toplum kurmağa harcadıklarından, Malazgirt seferinden sonra yapılan fetihlere yenileri katılamamış, bütün Marmara çevresi,

muvaffak oldukları, kavim hayatından ve göçebelikten kurtulup muntazam teşkilâtli, birleşik karakterli medeni bir toplum haline geldikleri, şerefli ve başarılı bir çağ olarak karşımıza çıkar. Bu çağda Türkler başlıca enerjilerini bayındır bir ülkede ileri teşkilâtli, iktisadi bünyesi sağlam bir toplum kurmaya harcadıklarından, Malazgirt seferinden sonra yapılan fetihlere yenileri katılamamış, bütün Marmara çevresi, Ege taraflarında bazı önemli yerler, kuzey Anadolu sahillerinin birçok kısımları Türk ülkesi sınırları içine alınamamıştı.

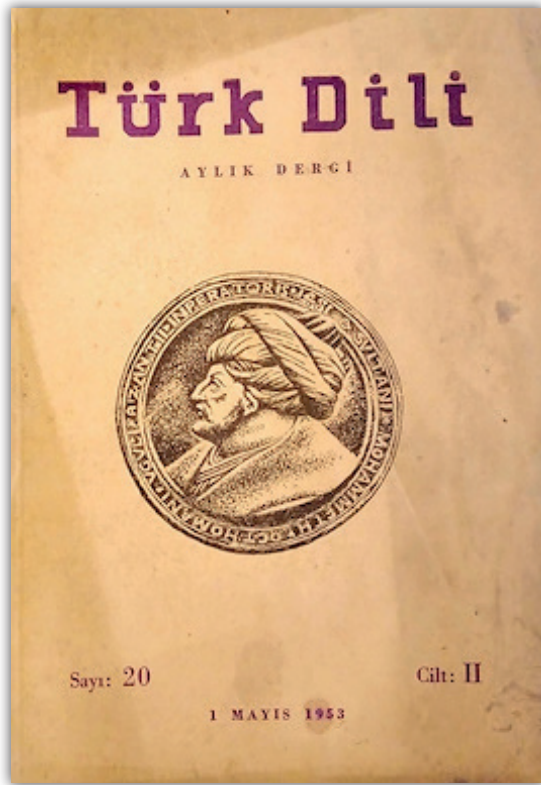
Bununla beraber, sağlam yapılı bir millet haline geldiğini söylediğimiz Anadolu Türk topluluğu, bu iki buçuk yüzyıllık ömrü içinde kendini Küçük Asya'nın ve Bizans'ın hristiyan unsurlarına daha yakından tanıtmış, kalabalık, üretici ve yaylacı halkı sayesinde onların sınai ürünlerini satın almak ve onlara ziraat ve hayvan ürünleri vermek suretiyle Bizans Rumlarının iktisadi faaliyetlerini kendisine sınıksı bağlamıştı. XIII. yüzyılın sonlarına doğru Bizans sınırlarında bulunan Türk uç beylerinin Türkmen halkı ile karşılarında bulunan Bizans Rum halkı arasındaki münasebetler, iki taraf kadınlarının bile birbirlerine gidip gelecekleri derecede ileri idi. Ne Rumların Türklere ne de Türklerin Rumlara karşı en ufak din taassupları yoktu. 1300 yılından başlayarak Osmanoğulları idaresindeki Türk ülkesinin kendi jeopolitik tamamlığını kurmak için yaptığı ikinci

hamleyi bilhassa Marmara çevresi Bizans halkı hiç de bir yabancı akını diye karşılamadı. Hatta Bizans'ın köhnemiş istikrarsız rejimi yerine oturmakta olan muntazam teşkilatlı Türk siyasi egemenliğinden daha çok refah ve huzur göreceğini kabul etti.

Şunu kesin olarak söyleyebiliriz ki Türklerin 1453'te İstanbul'u fethederek bütün Balkanlara ve Karadeniz-Ege havzasına hakim olmalarıyla son bulan büyük tarihi hadise, öyle tazyik yolu ile değil, ne ekonomik bakımdan ne de hükümet ve cemiyet olarak bir türlü ilerleyememiş ve hatta köhnemiş bir topluluğun komşuları olan daha teşkilatlı ve düzenli, aynı zamanda içtimai müesseseler ve teşkilat alanında yeni bir çağ açan başka bir topluluğa bağlanmaya mecbur olmaları şeklinde meydana gelmiştir. Türklerin Bizans İmparatorluğunu ortadan kaldırarak İstanbul'a ve bu havalinin hristiyan ortodoks halkına egemenliklerini kabul ettirmeleri, kahredici bir askeri yengi

ile mi, yoksa aksine daha yüksek ve fert için daha çekici yeni bir idare sayesinde onlara kendini sevdirmek suretiyle mi olduğunu bir tarih sorusu olarak düşünürken insanın hareket noktası Müslümanlık-Hristiyanlık çarpışması veya Türklük-Rumluk rekabeti şeklinde olursa açık bir sonuca varılamaz. Fakat bu hususta mesela Bizans teşkilâtı, hükümet tarzı ve iktisadi imkanları ile karşısında kendisiyle rekabet eden Türk teşkilâtı, hükümet tarzı ve iktisadi imkanları karşılaştırılır ve fert bakımından hangisinin daha refah sağlayıcı olduğu tesbit edilirse o zaman verilen hüküm, bilimsel hakikate daha uygun düşer.

Türkler Orta Anadolu'da kendilerini tamamıyla iktisadi faaliyetlere, memleket imarına, dini müesseselerin millileştirilmesine (tarikat faali-

Ege taraflarında bazı önemli yerler, kuzey Anadolu sahillerinin birçok kısımları Türk ülkesi sınırları içine alınamamıştı.

Bununla beraber, sağlam yapılı bir millet haline geldiğini söylediğimiz Anadolu Türk topluluğu, bu iki buçuk yüzyıllık ömrü içinde kendini Küçük Asya'nın ve Bizans'ın hristiyan unsurlarına daha yakından tanıtmış, kalabalık, üretici ve yaylacı halkı sayesinde onların sinai ürünlerini satın almak ve onlara ziraat ve hayvan ürünleri vermek suretile Bizans Rumlarının iktisadi faaliyetlerini kendisine sınırsız bağlamıştı. XIII. Yüzyılın sonlarına doğru Bizans sınırlarında bulunan Türk uç beylerinin Türkmen halkı ile karşılarında bulunan Bizans Rum halkı arasındaki münasebetler, iki taraf kadınlarının bile birbirlerine gidip gelecekleri derecede ileri idi. Ne Rumların Türklere, ne de Türklerin Rumlara karşı en ufak din taassupları yoktu. 1300 yılından başlayarak Osmanlıları idaresindeki Türk ülkesinin kendi geopolitik tamamlığını kurmak için yaptığı ikinci hamleyi bilhassa Marmara çevresi Bizans halkı hiç de bir yabancı akını diye karşılamadı, hattâ Bizans'ın köhnemiş istikrarsız rejimi yerine oturmakta olan muntazam teşkilâtli Türk siyasi egemenliğinden daha çok refah ve huzur göreceğini kabul etti.

Şunu kesin olarak söyleyebiliriz ki Türklerin 1453'te İstanbul'u fethederek bütün Balkanlara ve Karadeniz-Ege havzasına hâkim olmaları son bulan büyük tarihi hâdise, öyle tazyik yolu ile değil, ne ekonomik bakımdan, ne de hükümet ve cemiyet olarak bir türlü ilerleyememiş, ve hattâ köhnemiş bir topluluğun komşuları olan daha teşkilâtli ve düzenli, aynı zamanda içtimai müesseseler ve teşkilât alanında yeni bir çağ açan başka bir topluluğa bağlanmağa mecbur olmaları şeklinde meydana gelmiştir. Türklerin Bizans İmparatorluğunu ortadan kaldırarak İstanbul'a ve bu havalinin hristiyan ortodoks halkına egemenliklerini kabul ettirmeleri, kahredici bir askerî yengi ile mi, yoksa aksine daha yüksek ve fert için daha çekici yeni bir idare sayesinde onlara kendini sevdirmek suretile mi olduğunu bir tarih sorusu olarak düşünürken insanın hareket noktası Müslümanlık-Hristiyanlık çarpışması veya Türklük-Rumluk rekabeti şeklinde olursa açık bir sonuca varılamaz. Fakat bu hususta meselâ Bizans teşkilâtı, hükümet tarzı ve iktisadi imkânları ile karşısında kendisiyle rekabet eden Türk teşkilâtı, hükümet tarzı ve iktisadi imkânları karşılaştı-

yeti) vermiş olarak mütevazı bir devlet halinde yaşarlarken Bizans İmparatorluğunda hükümeteşizlik, keyfi idare, iktisadi çöküm ve uyrukların Bizans derebeylerince soyulması gibi halk kütlelerini bezdirecek tahammülü güç bir toplum hayatının bir vakıa halinde devam ettiğini Avrupalı tarihçiler de söylüyorlar.

Zamanın gereklerini, yeni ihtiyaçları ve dünyanın iktisadi değişmelerini kavrayamadığı için daha ileri bir toplum olma yolunda her türlü tekâmül imkanlarını kaybettiği anlaşılan Bizans toplumuna, Türklerden önce Avrupalılar kendi idarelerini kabul ettirmek için fırsatlar ele geçirmişlerdir. Mesela Haçlı seferleri zamanında bir defa Lâtinler İstanbul'u

lır ve fert bakımından hangisinin daha refah sağlayıcı olduğu tesbit edilirse o zaman verilen hüküm, bilimsel hakikate daha uygun düşer.

Türkler Orta Anadolu'da kendilerini tamamen iktisadi faaliyetlere, memleket inarına, dinî müesseselerin millileştirilmesine (tarikât faaliyeti) vermiş olarak mütevazî bir devlet halinde yaşarlarken Bizans İmparatorluğunda hükümete, keyfî idare, iktisadi çöküm ve uyrukların Bizans derebeylerince soyulması gibi halk kütlelerini bezdirecek tahammülü güç bir toplum hayatının bir vakıa halinde devam ettiğini Avrupalı tarihçiler de söylüyorlar.

Zamanın gereklerini, yeni ihtiyaçları ve dünyanın iktisadi değişmelerini kavrayamadığı için daha ileri bir toplum olma yolunda her türlü tekâmül imkânlarını kaybettiği anlaşılan Bizans toplumuna, Türklerden önce Avrupalılar kendi idarelerini kabul ettirmek için fırsatlar ele geçirmişlerdir. Meselâ Haçlı seferleri zamanında bir defa Lâtinler İstanbul'u bile zaptetmişlerdir. Fakat dikkate şayandır ki Grek-Lâtin medeniyetinin başlıca merkezlerinden biri sayılan Bizans halkı Avrupa hristiyanlığının her türlü himaye ve yardım teklifini ret ve fena idarede yaşama pahasına da olsa onlardan ayrı kalmayı tercih ettiği halde, Türk egemenliği altına girmek bahis konusu olunca aynı gayreti göstermek şöyle dursun, Türk akınına karşı koymak isteyen Bizans derebeylerinin yenilmesi için Türk ordularına yardım bile etmiştir.

Bu alanda, Bizans'ın ve Balkanların derebeyleri bir yana, geniş hristiyan halk kütlelerini kendine çeken yeni Türk rejiminin esaslarını kaydettiğimiz zaman Osmanlıların başarıları sebebi çok daha iyi anlaşılacaktır.

Bir defa, Türklere 1300 yılından başlayarak yeni bir hareket veren Osmanlı rejimi daha kuruluştan merkezîyetçi olup derebeyliğini kesin olarak yıkıyordu. Türk idaresini kabul eden fert müslüman olsun, hristiyan olsun, doğrudan doğruya devletin uyruğu olmakta ve başka bir fert tarafından birtakım kötü geleneklerle emeği elinden alınmak ve angarya hizmetleri görmeğe mecbur olmak gibi huzursuzluklardan kurtulmakta idi.

Devlet nazari olarak müslüman egemenliği şeklinde kurulmakla beraber, hukukî ilkeler bakımından din farkı gözetilmeden

bile zaptetmişlerdir. Fakat dikkate şayandır ki Grek-Lâtin medeniyetinin başlıca merkezlerinden biri sayılan Bizans, halkı Avrupa hristiyanlığının her türlü himaye ve yardım teklifini ret ve fena idarede yaşama pahasına da olsa onlardan ayrı kalmayı tercih ettiği halde, Türk egemenliği altına girmek bahis konusu olunca aynı gayreti göstermek şöyle dursun, Türk akınına karşı koymak isteyen Bizans derebeylerinin yenilmesi için Türk ordularına yardım bile etmiştir.

Bu alanda, Bizans'ın ve Balkanların derebeyleri bir yana, geniş hristiyan halk kütlelerini kendine çeken yeni Türk rejiminin esaslarını kaydettiğimiz zaman Osmanlıların başarıları sebebi çok daha iyi anlaşılacaktır.

müslüman ve hristiyan kanun karşısında eşit sayılıyor. (Hristiyanların fert başına verdikleri 30 akçelik cizye bir yana bırakılırsa) her fert devlete ancak varlığı ölçüsünde vergi vermeğe yükümlü tutuluyordu. Bugüne kadar saklanmış olan o devrin mahkeme tutanaklarının da pek güzel gösterdikleri üzere, adalet karşısında dahi, din ve asalet bahis konusu olmadan herkes eşitti. Bizans toprakları üzerinde uzun zamandan beri bir türlü sonu gelmiyen hükümsizlik ve hele her biri birer derebeyi durumunda olan valilerin keyfi idareleri düşünülünce, Türk idaresinde yepyeni bir hukuk ilkesi olarak meydana çıkan yukarıda söylediğimiz esasların halk için ne büyük bir önemi olduğu kendiliğinden anlaşılır. Hristiyan halk için belki bunların hepsinden de üstün ve çekici olan başka bir yenilik, Türk egemenliği altına giren yerlerde çabucak meydana gelen iktisadi canlılıktı. Gerçekten herhangi bir şehir ve çevresi Osmanlıların eline geçince birdenbire şehir ve köyler nüfus kalabalığı ile dolup taşıyor, pazarlar meydana geliyor, alış veriş canlanıyordu. Böylece Bursa, Edirne, İstanbul gibi şehirler zaptolunduklarından az sonra eski sınırlarından taşarak çok büyümüşler, geniş bir çevrenin ürünlerini çeken kuvvetli birer istihlâk merkezi oluvermişlerdir.

1300 yılından önce Türk toplumu Konya-Ankara-Amasya-Sivas-Kayseri çevresinde halkalanmış siyasi, iktisadi, içtimai faaliyeti de buralarda toplanmıştır. Fatih devrinde ise toplumun her türlü faaliyetinin ağırlık merkezi Marmara çevresine geçmiş durumda idi. Osmanlıların, devletin ağırlık merkezini böyle batıya göturmeleri, şüphesiz içtimai ve iktisadi sonuçları bakımından, kendi tarihimiz için büyük bir olgudur. Osmanlı toplumunun meydana getirdiği bu durum Türk tarihi için çok hayırlı olmakla beraber, doğu Anadolu ve en çok Maraş, Halep, Şam, Rıkk, Urfa, Diyarbakır gibi kalabalık Türkmen kütellerinin toplandığı sahalarda, bu siyasi, iktisadi ve kültürel ağırlık merkezinden uzak kalmaları dolayısıyla, eski kalabalık ve canlı durumlarını kaybetmeğe başlamışlar ve hattâ batıya zaman zaman göçmeler de olmuş, buna karşılık, yukarıda da söylediğimiz gibi, İstanbul ve Rumeli çevresinin iktisadi gelişmesi buraların yoksul halkına yeni bir refah getirmiştir.

Özet olarak şu söylenebilir ki Türklerin Marmara çevresini zaptetmeleri, İstanbul'a girmeleri kendilerine ideal bir geopo-

Bir defa, Türklere 1300 yılından başlayarak yeni bir hareket veren Osmanlı rejimi daha kuruluşun merkezîyetçi olup derebeyliğini kesin olarak yıkıyordu. Türk idaresini kabul eden fert müslüman olsun, hristiyan olsun, doğrudan doğruya devletin uyruğu olmakta ve başka bir fert tarafından birtakım kötü geleneklerle emeği elinden alınmak ve angarya hizmetleri görmeye mecbur olmak gibi huzursuzluklardan kurtulmakta idi.

Devlet nazari olarak müslüman egemenliği şeklinde kurulmakla beraber, hukuki ilkeler bakımından din farkı gözetilmeden müslüman ve hristiyan kanun karşısında eşit sayılıyor. (Hristiyanların fert başına verdikleri 30 akçelik cizye bir yana bırakılırsa) her fert devlete ancak varlığı

ölçüsünde vergi vermeye yükümlü tutuluyordu. Bugüne kadar saklanılmış olan o devrin mahkeme tutanaklarının da pek güzel gösterdikleri üzere, adalet karşısında dahi, din ve asalet bahis konusu olmadan herkes eşitti. Bizans toprakları üzerinde uzun zamandan beri bir türlü sonu gelmeyen hükümeteşizlik ve hele her biri birer derebeyi durumunda olan valilerin keyfi idareleri düşünölünce, Türk idaresinde yepyeni bir hukuk ilkesi olarak meydana çıkan yukarıda söyledığımız esasların halk için ne büyük bir önemi olduğı kendiliğinden anlaşılır. Hristiyan halk için belki bunların hepsinden de üstün ve çekici olan başka bir yenilik, Türk egemenliğı altına giren yerlerde çabucak meydana gelen iktisadi canlılıktı. Gerçekten herhangi bir şehir ve çevresi Osmanlıların eline geçince birdenbire şehir ve köyler nüfus kalabalığı ile dolup taşıyor; pazarlar meydana geliyor, alış veriş canlanıyordu. Böylece Bursa, Edirne, İstanbul gibi şehirler zaptolunduklarından az sonra eski sınırlarından taşarak çok büyümüşler, geniş bir çevrenin ürünlerini çeken kuvvetli birer istihlâk merkezi oluvermişlerdir.

1300 yılından önce Türk toplumu Konya, Ankara, Amasya, Sivas, Kayseri çevresinde halkalanmış siyasi, iktisadi, içtimai faaliyeti de buralarda toplanmıştır. Fatih devrinde ise toplumun her türlü faaliyetinin ağırlık merkezi Marmara çevresine geçmiş durumda idi. Osmanlıların, devletin ağırlık merkezini böyle batıya götürmeleri, şüphesiz içtimai ve iktisadi sonuçları bakımından, kendi tarihimiz için büyük bir olgudur. Osmanlı toplumunun meydana getirdiğı bu durum Türk tarihi için çok hayırlı olmakla beraber, Doğı Anadolu ve en çok Maraş, Halep, Şam, Rakka, Urfa, Diyarbakır gibi kalabalık Türkmen kütlelerinin toplandığı sahalar, hep siyasi, iktisadi ve kültürel ağırlık merkezinden uzak kalmaları dolayısıyla, eski kalabalık ve canlı durumlarını kaybetmeye başlamışlar ve hatta batıya zaman zaman göçmeler de olmuş, buna karşılık, yukarıda da söyledığımız gibi İstanbul ve Rumeli çevresinin iktisadi gelişmesi buraların yoksul halkına yeni bir refah getirmiştir.

Özet olarak şu söylenebilir ki Türklerin Marmara çevresini zaptetmeleri, İstanbul'a girmeleri kendilerine ideal bir jeopolitik durum sağlamış ve parlak bir gelecek hazırlamıştır. Türk egemenliğı altına giren öteki kavimler de (hususiyile Rumlar) herkesin hür ve eşit olmasını kabul eden yeni Türk rejimi sayesinde hem iktisadi hem içtimai yönden büyük bir huzura ve tam bir güvene kavuşmuştur.

Görölüyor ki Türk milletinin büyük bir bayram olarak kutlaması tabii olan İstanbul'un 500. yıldönümü, başka hiçbir millet ve zümre için bir yas günü olamaz.

Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi*

İhsan İleri

İhsan İleri, "Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi", *Dünya ve Türkiye: Tarafsız Siyasî, İktisadî, İçtimai Aylık Dergi, İstanbul'un 500'üncü Fetih Yılı Özel Sayısı*, Yıl: 4, Sayı: 40-41, 20 Mayıs 1953, ss. 3-9.

“
İstanbul'a giren
Osmanlı ordusu ve
Fatih Sultan Mehmed
Bizanslılar tarafından
harap edildiğini
görünce dünyanın en
güzel beldesi olan bu
şehre acıyarak hiçbir
esere el sürülmemesi
için askerine emir
vermiş.

Fatih Sultan Mehmet Müeyyet Han, pederi Sultan Murad'ın vefatından sonra ikinci defa tahta geçerek yirmi üç yaşında yedinci Osmanlı Padişahı oldu.

Sultan Mehmed'in velâdetinde olduğu gibi cülûsunda da birçok felâketler oldu. Hareket-i arz, güneş tutulması, su baskınları gibi her devirde devam edegelen tabii âfetler, zamanın padişahını iğfal için açığöz softalar çeşitli tefsirlerde bulundular. Hayra yoranlar olduğu gibi şerre yoranlar da eksik değildir. Bilhassa birdenbire türeyen kâhinler, falcılar, âlimler her fırsatta çeşitli tefsirlerde bulunarak, kimi padişahın talihinin ferhunde olacağını, kimi ise kılıcının keskin ve şöhretinin dünyaya ün salacağını ilân ettiler. Bütün bu âfakî sözlere hiç kıymet vermeyen devrin genç ve zeki hükümdarı işe başlamak için geceyi gündüze katarak planlarını tahakkuk ettirmek için gereken tedbirleri aldı ve ilk iş olarak, vârisi bulunduğu Osmanlı Devletinin Asya ve Avrupa gibi en güzel ve mamur şehirlerinin hâkimi iken bununla da iktifa etmeyerek devletini genişletmek için faaliyetine hız verdi ve ilk iş olarak devrinin muzaffer kumandanlarıyla boy ölçüşecek her türlü siyasî, içtimai ve iktisadî bilgilerin noksan olanlarını tamamlamak için saraya devrinin tanınmış âlimlerini, doktorlarını, ressamlarını, feylesoflarını, müzisyenlerini davet etti. Hulâsa olarak garp medeniyetinin

* Bu yazının sonunda, yazının *Kritovulos Tarihi*'nden özetlendiği notu yer almaktadır. (Mikhael Kritovulos, 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed'in hayatına ve seferlerine dair eseriyle tanınan Bizanslı tarihçidir.)

Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un Fethi

Yazan: İhsan İleri

Fatih Sultan Mehmet Müeyyet Han, pederi Sultan Murad'ın vefatından sonra ikinci defa tahta geçerek yirmi üç yaşında yedinci Osmanlı Padişahı oldu.

Sultan Mehmed'in velâdetinde olduğu gibi cülûsunda da bir çok felâketler oldu. Hareketi arz, güneş tutulması, su baskınları gibi her devirde devam edegelen tabii âfetler, zamanın padişahını iğfal için açık-göz softalar çeşitli tefsirlerde bulundular. Hayra yoranlar olduğu gibi şerre yoranlar da eksik değildi. Bilhassa birdenbire türeyen kâhinler, falcular, âlimler her fırsatta çeşitli tefsirlerde bulunarak kimi padişahın talihinin ferhunde olacağını, kimi ise kılıcının keskin ve şöretinin dünyaya ün salacağını ilân ettiler. Bütün bu âfaki sözlerle hiç kıymet vermiyen devrin genç ve zeki hükümdarı işe başlamak için geceyi gündüze katarak plânlarını tahakkuk ettirmek için gereken tedbirleri aldı, ve ilk iş olarak, vârisi bulunduğu Osmanlı Devletinin Asya ve Avrupa gibi en güzel ve mamur şehirlerinin hâkimi iken bununla da iktifa etmiyerek devletini genişletmek için faaliyetine hız verdi, ve ilk iş olarak devrinin muzaffer kumandanlarıyla boy ölçüşecek her türlü siyasi, içtimai, ve iktisadi bilgilerinin noksan olanlarını tamamlamak için saraya devrinin tanınmış âlimlerini, doktorlarını, ressamlarını, felesoflarını, müzisyenlerini davet etti. Hulâsa olarak garp medeniyetinin henüz neşvünüma bulmağa çalışan yeniliklerini gölgede bırakacak üstün bilgilere sahip olmak için fikrî çalışmalarını asla ihmal etmedi. Mühim meşgaleleri olmasına rağmen ve en başta o zaman Osmanlılara huzur vermiyen Venediklileri ve Bizans hükümdarının tahtını elinden alarak imparatorluğunu genişletmek için lüzumlu bütün tedbirleri aldı. Fakat bu muazzam tasavvurlarını tahakkuk ettirmek için evvelce dahili bir istikrarın temini ve halkın şikâyetlerini dindirecek çareler aradı. Bunun için de o zaman devlet hizmetinde vukubulan yolsuzlukları önlemek için mesullerini cezalandırdı. Yeni vazifelere dürüst ve halkın hizmetini ifa edecek namuslu memurlar, mahkemelere tarafsız vicdanlı kadılar tayin etti. Halkın bizar olduğu ve takatinin üstündeki vergi ağırlığını hafifletti. Bu suretle dahili bir huzur ve sükûn tesis etti.

Fatih Sultan Mehmed'in yeni arzuları başgösterdi. Fatih'in Karadeniz boğazı hakkında bir tasavvuru vardı. Boğaz Osmanlı saltanatının sayeyi endaz olduğu iki kıtayı yani Avrupa ile Asyayı yekdiğerinden ayıran, müteferrik ve fakat Karadenizi Marmaraya ılsak edip ortadaki mahzurları kaldırmak için çareler düşünüyordu. Zira o zaman Rum Kayzeri türlü türlü entrikalar çevirmek suretile Osmanlılara zarar veriyordu. Boğazın en mutena yerinde kendisine ait köşkünde oturan Kostantin Kayzer

zaman zaman kendisine iltica eden Türk Prenslerini iğfal ederek memleket aleyhine kıskırtmaktan geri kalmıyordu.

İşte bütün bu hâdisat, Sultan Fatih'in muhayyalesini ihata eden iğfal fikrini her gün biraz daha kamçılıyordu. Ve İstanbul'un fethi için icabeden lüzumlu plânları hazırlamağa başladı. O devirde İtalyanlar ve bilhassa Venedikliler tarafından Osmanlılara yapılan sarkıntılık, padişahı her gün bir hal çaresi bulmak için tahrik ve teşvik ediyordu. Nihayet Boğazın en dar yerinde bir hisar inşasına mecbur etti. Ve İstanbul'un fethi hususundaki tasavvurunun ilk temeltasını teşkil eden hisar Fatih'in iğfal işini kolaylaştırdı. Ve bu tasavvurunu tahakkuk ettirmek için mevsimin bahar oluşunu tasarladı. Ve kışın bu inşaat için gerekli malzeme inşaiyenin, taş, ke-reste, demir ve levazımâtı sairenin tedarik edilme-si için maiyetine emrû ferman eyledi. Ve bu işleri başarakca mahir, faal ve dürüst elemanların eline tevdi etti. Padişahın bu hazırlıklarını haber alan, zamanın Bizans hükümdarı Kostantin ve ahalisini bir dehşet ve korku aldı. Bu hazırlıkları kendi mukad-deratları bakımından hiç te fali hayır saymıyorlar-dı. Bu tahminlerinde de yanılmadıklarını birbirlerine söyleyerek zamanı öldürüyorlardı.

Zira hisarın inşasındaki maksat apaçıktı. Kendi ülkeleri için zapt ve gaspata başka bir şey değildi. Bu endişe içinde ne yapacağını düşünemiyen Bizans hükümdarı Kostantin'in şaşkın bir halde ilk baş vurduğu çare şu oldu.

Hissettikleri felâketin mânevi ıstırabını zamanın hâkanına ve genç hükümdarına duyurmak ve merhametini celbetmek için bir heyeti sefaret gönder-meğe karar verdi. Ve bu suretle hâdisatı ve mukad-deratları helki önlerim ümidiyle hemen tezeb-büse geçti. Giden elçiler iki kıta arasında inşa edil-en hisarın kanunı aykırı ve iki devletin arasında husule gelecek gayri memnunluğu boyan ettiler ve bu şekilde devlet anlayışına göre inşaat yapanları men etmeği her iki devletin deruhte eylediği mukaveleler mevcut idi. Bütün bu izahata rağmen ve ak-tedilen muahedeye sadakat gösterilmemesinin Osmanlı Devletinin azameti siyasisine yakışır bir hareket olmadığını da belirttiler. Her iki devlet arasında imzalanan muahede gereğince: Hukuk ve ahde riayet etmenin bilhassa Osmanlı İmparatorluğunun başta gelen şiarı olduğunu anlattılar. Ve padişaha karşı hiç bir taarruzda bulunmayacaklarını da ilâve ederek Rumların da tarafı padişahın ve Osmanlı-lardan aynı muamelelerin ifasını temenni ettiler. Zamanın kahraman hükümdarı Fatih Sultan Mehmet, misafirlerine şu cevabı verdi:

BİZANS ELÇİLERİNİN ALDIĞI CEVAP

— Ey Rum elçileri ben zannedirim ki, ne size karşı bir tecavüzde ve ne de ahkâmı ahde muhalif bir muamelede bulunmuyorum. Muradım ve maksadım sizlere ıras zarar etmeyecek surette kendi menafiini hifzetmekten ibarettir. Komşularına mu-zur olmamak üzere her biri kendi menafiini gözet-mek her halde muhakkak ve mahzurdan gayri sa-lim, ve bütün insanlara müsaade olunur bir şeydir. Görüyorsunuz ki; yekdiğerinden müteferrik Avru-

henüz neşvünema bulmaya çalışan yeniliklerini gölgede bırakacak üstün bilgilere sahip olmak için fikrî çalışmalarını asla ihmal etmedi. Mühim meşgaleleri olmasına rağmen ve en başta o zaman Osmanlılara huzur vermeyen Venediklilerin ve Bizans hükümdarının tahtını elinden alarak imparatorluğunu genişletmek için lüzumlu bütün tedbirleri aldı. Fakat bu muazzam tasavvurlarını tahakkuk ettirmek için evvelce dahili bir istikrarın temini ve halkın şikâyetlerini dindirecek çareler aradı. Bunun için de o zaman devlet hizmetinde vuku bulan yolsuzlukları önlemek için mesullerini cezalandırdı. Yeni vazifelere dürüst ve halkın hizmetini ifa edecek namuslu memurlar, mahkemelere tarafsız vicdanlı kadılar tayin

etti. Halkın bizar olduğu ve takatinin üstündeki vergi ağırlığını hafifletti. Bu suretle dahilî bir huzur ve sükûn tesis etti.

Fatih Sultan Mehmed'in yeni arzuları başgösterdi. Fatih'in Karadeniz Boğazı hakkında bir tasavvuru vardı. Boğaz Osmanlı saltanatının sayeyi endaz olduğu iki kıtayı yani Avrupa ile Asya'yı yekdiğerinden ayıran, müteferrik ve fakat Karadeniz'i Marmara'ya ilsak edip ortadaki mahzurları kaldırmak için çareler düşünüyordu. Zira o zaman Rum Kayseri türlü türlü entrikalar çevirmek suretiyle Osmanlılara zarar veriyordu. Boğazın en mutena yerinde kendisine ait köşkünde oturan Kostantin Kayser zaman zaman kendisine iltica eden Türk Prenslarini iğfal ederek memleket aleyhine kışkırtmaktan geri kalmıyordu.

İşte bütün bu hâdisat, Sultan Fatih'in muhayyelesini ihata eden işgal fikrini her gün biraz daha kamçılardı. Ve İstanbul'un fethi için icabeden lüzumlu planları hazırlamaya başladı. O devirde İtalyanlar ve bilhassa Venedikliler tarafından Osmanlılara yapılan sarkıntılık, padişahı her gün bir hâl çaresi bulmak için tahrik ve teşvik ediyordu. Nihayet Boğazın en dar yerinde bir hisar inşasına mecbur etti. Ve İstanbul'un fethi hususundaki tasavvurunun ilk temeltaşını teşkil eden hisar Fatih'in işgal işini kolaylaştırdı. Ve bu tasavvurunu tahakkuk ettirmek için mevsimin bahar oluşunu tasarladı. Ve kışın bu inşaat için gerekli malzeme-i inşaiyenin, taş, kereste, demir ve levazımatı sairenin tedarik edilmesi için maiyetine emrû ferman eyledi. Ve bu işleri başaracak mahir, faal ve dürüst elemanların eline tevdi etti. Padişahın bu hazırlıklarını haber alan, zamanın Bizans hükümdarı Kostantin ve ahalisini bir dehşet ve korku aldı. Bu hazırlıkları kendi mukadderatları bakımından hiç de fa'l-i hayr saymıyorlardı. Bu tahminlerinde de yanılmadıklarını birbirlerine söyleyerek zamanı öldürüyorlardı.

Zira hisarın inşasındaki maksat apaçaktı. Kendi ülkeleri için zapt ve gasptan başka bir şey değildi. Bu endişe içinde ne yapacağını düşünemeyen Bizans hükümdarı Kostantin'in şaşkın bir halde ilk baş vurduğu çare şu oldu.

Hissettikleri felâketin mânevî ıstırabını zamanın hakanına ve genç hükümdarına duyurmak ve merhametini celbetmek için bir heyet-i sefaret göndermeye karar verdi. Ve bu suretle hâdisatı ve mukadder âkıbeti belki önlerim ümidiyle hemen teşebbüse geçti. Giden elçiler iki kıt'a arasında inşa edilen hisarın kanuna aykırı ve iki devletin arasında husule gelecek gayri memnunluğu beyan ettiler ve bu şekilde devlet anlayışına göre inşaat yapanları men etmeyi her iki devletin deruhte eylediği mukaveleler mevcut idi. Bütün bu izahata rağmen ve aktedilen muahedeye sadakat gösterilmemesinin Osmanlı Devleti'nin azameti siyasiyesine yakışır bir hareket olmadığını da belirttiler. Her iki devlet arasında imzalanan muahede gereğince: Hukuk ve ahde riayet etmenin bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nun başta gelen şiarı olduğunu anlattılar. Ve padişaha karşı hiçbir taarruzda bulunmayacaklarını da ilave ederek Rumların da taraf-ı padişahı ve Osmanlılardan aynı muamelenin ifasını temenni et-

tiler. Zamanın kahraman hükümdarı Fatih Sultan Mehmed, misafirlerine şu cevabı verdi:

Bizans Elçilerinin Aldığı Cevap

“Ey Rum elçileri ben zannederim ki ne size karşı bir tecavüzde ve ne de ahkâm-ı ahde muhalif bir muamelede bulunmuyorum. Muradım ve maksadım sizlere iras zarar etmeyecek surette kendi menafiimi hıfzetmekten ibarettir. Komşularına muzır olmamak üzere her biri kendi menafiini gözetmek her halde muhakkak ve mahzurdan gayri salim ve bütün insanlara müsaade olunur bir şeydir. Görüyorsunuz ki; yekdiğerinden müteferrik Avrupa ve Asya gibi iki kıt’ada Hükûmetim câri ve her ikisinde de muhalif ve muarızlarım kesirdir.

“Eğer biz kendi memalikimizi kendi ihtiyarımızla hasmaya bırakmak istemez isek her yerde hazır ve nazır olmak ve her iki kıt’anın muktezi bulunduğu ihtiyaçların kâffesine bakmak lâzımdır. Pederim merhumun uhde-i saltanatında, Macarların ülkemize vukubulan tecavüz ve hücumu üzerine Anadolu ordumuzu Rumeli’ye geçireceğimiz zaman İtalyan gemilerinin denizlerimizde dolaşmasından ve bize mâni olmasından ne büyük mahzurlar, tehlikeler tevhit eylediği cümlelerin malûmudur. Bu itibarla bu tarihi hadiseden sonra ülkelerimizi ve memalikimizi yani mülkümüzü düşmandan korumasını temin maksadıyla her türlü tedbiri almak müttehidimdir. Aksi halde uğranılacak zarar ve ziyanlardan maa-da denizlerine ve ülkelerine sahip olmayan hükümdara hecalet-i azime terettüp eder. İmdi şikâyet ettiğiniz bu hisarı inşa edeceğim. Yer zaten bizimdir.

“Menkadimi Asya’dan Avrupa’ya güzergâhımızdır. Eğer devam-ı sulhu arzuluyorsanız, bu meseleye müdahale etmemelisiniz. Şayet bizi, hakkımızdan mahrum etmek istiyor iseniz o zaman bahs değişir. Maamafih sizler haddiniz dairesinde kaldıkça ve bizim işlerimize karışmayarak fazla şeyler ihdas etmedikçe, ben de ne sulhu ihlâl eder ve ne de etmek isterim.”

Padişah bu cevaplarla süferayı iade eyledi. Onlar da avdetlerinde Kayser Konsantin’e vüzerâ ve vükelânın ve sair erkân-ı devletin hazır olduğu mecliste hâdiseyi olduğu gibi hikâye ederek padişahı söz ile ilzam etmenin mümkün olamayacağını beyan ettiler. Teşebbüsünden vazgeçirmek için ancak cebir kuvvetiyle kabil olacağını ve buna da imkân olmadığını ifade ettiler. Bunları dinleyen Bizans hükümdarı bu hareketi zararlı gördü ve tahtının tehlikeye düştüğünü düşünerek çareler aramaya başladı. Onlar bu minval üzere düşünce dursunlar genç hükümdarın planları gelişmekte idi. Hakan Müeyyet Sultan Mehmed Hazretleri mevsim baharın tekarrübünde istihzaratını bitirerek otuz sefine-i harbiye ve bir hayli de sefain-i nakliye tertip ve teçhiz ederek yola çıktı.

Ve harp gemilerinin hasmane bir harekete tesadüflerinde, müdafaaa etmek için lüzumlu kadar asker ve malzeme ile yükledi. Ve donanmayı Gelibolu’dan Boğaziçine müteveccihen yola sevketti. Kendisi de meküp

pa ve Asya gibi iki kıt'ada Hükümetim cârî ve her ikisinde de muhalif ve muarızlarım kesirdir.

Eğer biz kendi memalikimizi kendi iktiyarımızla hasmaya bırakmak istemez isek her yerde hazır ve nazır olmak ve her iki kıt'anın muktezi bulunduğ u ihtiyaçların kâffesine bakmak lâzımdır. Pederim merhumun uhdei saltanatında, Macarların ülkemize vukubulan tecavüz ve hücumu üzerine Anadol u ordumuzu Rumeliye geçireceğ imiz zaman İtalyan gemilerinin denizlerimizde dolışmasından ve bize mâni olmasından ne büyük mahzurlar, tehlikeler tevhit eylediğ i cümleminiz malûmudur. Bu itibarla bu tarihi hâdiseden sonra ülkelerimizi ve memalikimizi yani (mülkümüzü) düşmandan korumasını temin maksadıyla her türlü tedbiri almak müteahhidimdir. Aksi halde uğranılacak zarar ve ziyarlardan masada denizlerine ve ülkelerine sahip olmayan hükümdara hecaleti azime terettüp eder. İmdi şikâyet ettiğ iniz bu hisarı inşa edeceğ im. Yer zaten bizimdir.

Menkademî Asyadan Avrupaya güzergâhımızdır. Eğer devamı sulhu arzulayorsanız, bu mesele-ye müdahale etmemelisiniz. Şayet biz hakkımızdan mahrum etmek istiyor iseniz o zaman bahs değ i- sir. Maamafih sizler haddiniz dairesinde kaldıkça ve bizim iş lerimize karışmıyarak fazla şeyler ihdas etmedikçe, ben de ne sulhu ihlâl eder ve ne de etmek isterim.

Padişah bu cevaplarla süferayı iade eyledi. Onlar da avdetlerinde Kayser Kostantine vüzere ve vükelânın ve sair erkânı devletin hazır olduğ u mecliste hâdiseyi olduğ u gibi hikâye ederek padişahı söz ile ilzam etmenin mümkün olamayacağını beyan ettiler. Teşebbüsünden vazgeçirmek için ancak cebir kuvvetiyle kabul olacağını ve buna da imkân olmadığını ifade ettiler. Bunları dinliyen Bizans hükümdarı bu hareketi zararlı gördü ve tahtının tehlikeye düştüğ ünü düşünerek çareler aramağa başladı. Onlar bu mânaval üzere düşün e dursunlar genç hükümdarın plânları gelişmekte idi. Hakan Müsyyet Sultan Mehmet Hazretleri mevsim baharın tekrârübünde istilzaratını bitirerek otuz sefinei harbiye ve bir hayli de sefaini nakliye tertip ve teçhiz ederek yola çıktı.

Ve harp gemilerinin hasmane bir harekete tesadüflerinde, müdafaa etmek için lüzumlu kadar asker, ve malzeme ile yükledi. Ve donanmayı Geliboluden Boğaziçine müteveccihen yola sevketti. Kendisi de mekûp hümayunu ile kara tarikiyle (Olsuya) vasıl oldu. Askeri yerleştirdikten sonra erbabı vukufu ve birçok tecrübeli ihtiyarları bir araya cem ederek Boğaziçinin etrafını keşfetti. Ve boğazın çok dar olup müthiş akıntıları ve bu akıntıların neticesi gemilerimizin şiddetli dalgaların tesiriyle sert kayalara çarparak parçalanacağını dahi hesaba katarak askeri telef etmek için en kat'î ri-yazî bir anlayışla gereken tedbirlerin alınmasını bildirdi.

Padişaha uzaktan bir göl gibi görünen boğazın korkunç akıntılarını düşünerek en dar yerini mes-

Fatih Sultan Mehmed'in bir minyatürü

ha ettirdi. Boğazın her noktasını ve etraf tepelerini tamamıyla gözden geçirdi. Netice olarak en dar mahalde hisarı inşa etmeğe karar verdi. Surun muhitini kendi işaretleriyle tayin etti. Kale duvarının ve burçların irtifasını, önde ve geride yapılacak, kalelerin kaidelerini ve yekdiğerinden uzaklık mesafelerini plânlaytırdı. Ve bu iş i yapacak alâkalılara gerekli talimatı verdi ve bu inşaatı en çok muvaffak olanlara mükâtafajlar dağıtacağını müjdeledi. Deniz ciheti inşaatını kendi üzerine aldı. Baharda inşaatına başlanan hisar müdirinin rekabetleri sayesinde çok kısa zamanda, bitmiş oldu. Hisarın inşa tarzı top işle-miycek kadar muhkem yapılmıştır.

Uzaktan görülen hisar değil bir küçük şehir kadar muntazam ve muazzam eser olduğunu itiraf etmişlerdir. Hisarın bu şekildeki inşa tarzındaki mak-sat, düşmanı tazyik ve sevkülceysini kırmaktır. Deniz tarafından gemilere ve tepelere hâkim olarak ka-radan tazyik düşmanı kale yakınına sokarak aşağı-dan, yukarıdan atılan topların neticesi imha etmeğ i- tir. Toplardaki şayanı dikkat teknik hususiyeti be-lirtmek yerinde olur. Beş yüz sene evvel dökülen toplarda taraka neticesi kulağa zarar vermiyecek teknik tedbir alınmış olması zamanımızın modern silâh imalinde dikkate değer bir olaydır. Kalenin inşası bitip içi lüzumlu harp malzemesiyle teçhiz edil-dikten sonra güz mevsimine doğru Edirneye avdet etti. Bu hazırlık tarihi Bin dokuz yüz altmışıncı se-nesi Milâttan 1452 sene sonra padişahın ikinci cülûs senesi hitâm bulmuştur. Edirneye avdetinde Meriç kıyılarında kendisine inşa edilen muhteşem bir ka-sırda ikamet etti. Kasrın inşa tarzındaki incelik mi-mari tarz Türk san'at hayatının bir bediası idi. Kasrın dahili ve harici dekorları altın, gümüş ile karışık işlemler ve motiflerle süslü insan ruhunu okşı-

hümayunu ile kara tarikiyle (Olsuya) vasıl oldu. Askeri yerleştirdikten sonra erbab-ı vukufu ve birçok tecrübeli ihtiyarları bir araya cem ederek Boğaziçinin etrafını keşfetti. Ve boğazın çok dar olup müthiş akıntıları ve bu akıntıların neticesi gemilerimizin şiddetli dalgaların tesiriyle sert kayalara çarparak parçalanacağını dahi hesaba katarak askeri telef etmek için kat'î ri-yazî bir anlayışla gereken tedbirlerin alınmasını bildirdi.

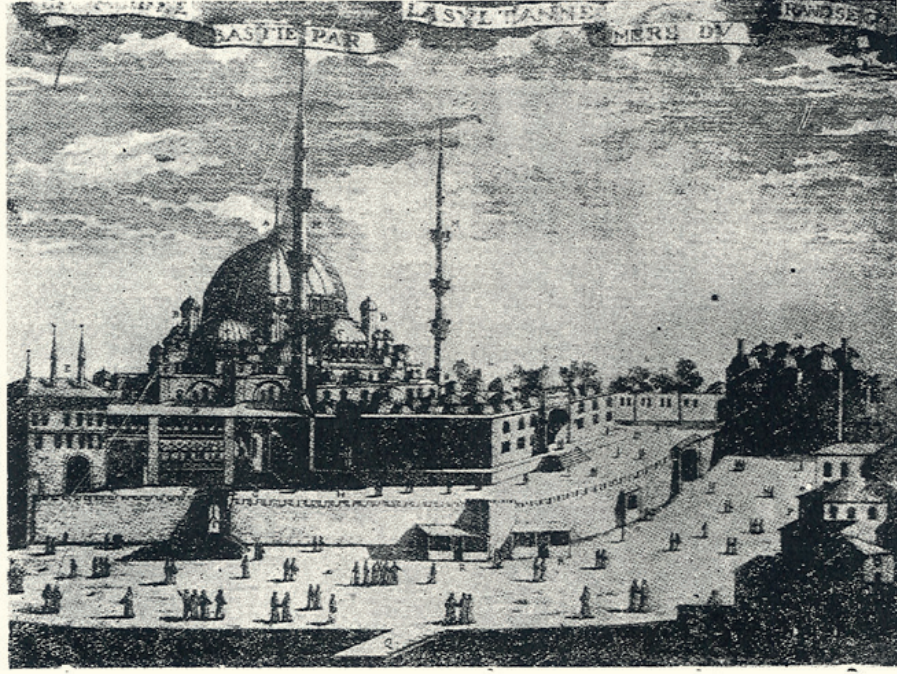
Padişaha uzaktan bir göl gibi görünen boğazın korkunç akıntılarını düşünerek en dar yerini mesaha ettirdi. Boğazın her noktasını ve etraf tepelerini tamamıyla gözden geçirdi. Netice olarak en dar mahalle hisarı inşa etmeye karar verdi. Surun muhitini kendi işaretleriyle tayin etti. Kale duvarının ve burçların irtifasını, önde ve geride yapılacak, kalelerin kai-

delerini ve yekdiğerinden uzaklık mesafelerini planlaştırdı. Ve bu işi yapacak alâkalılara gerekli talimatı verdi ve bu inşaatta en çok muvaffak olanlara mükâfatlar dağıtacağını müjdeledi. Deniz ciheti inşaatını kendi üzerine aldı. Baharda inşaatına başlanan hisar müdiranın rekabetleri sayesinde çok kısa zamanda, bitmiş oldu. Hisarın inşa tarzı top işlemeyecek kadar muhkem yapılmıştır.

Uzaktan görenler hisar değil, bir küçük şehir kadar muntazam ve muazzam eser olduğunu itiraf etmişlerdir. Hisarın bu şekilde inşa tarzındaki maksat, düşmanın tazyik ve sevkülceyşini kırmaktır. Deniz tarafından gemilere ve tepelere hakim olarak karadan tazyik düşmanı kale yakınına sokarak aşağıdan, yukarıdan atılan topların neticesi imha etmektir. Toplardaki şayan-ı dikkat teknik hususiyeti belirtmek yerinde olur. Beş yüz sene evvel dökülen toplarda taraka neticesi kulağa zarar vermeyecek teknik tedbir alınmış olması zamanımızın modern silah imalinde dikkate değer bir olaydır. Kalenin inşası bitip içi lüzumlu harp malzemesiyle teçhiz edildikten sonra güz mevsimine doğru Edirne'ye avdet etti. Bu hazırlık tarihi bin dokuz yüz altmışıncı senesi Milâttan 1452 sene sonra padişahın ikinci cülûs senesi hitam bulmuştur. Edirne'ye avdetinde Meriç kıyılarında kendisine inşa edilen muhteşem bir kasırda ikamet etti. Kasrın inşa tarzındaki incelik mimarî tarz Türk sanat hayatının bir bediası idi. Kasrın dahili ve haricî dekorları altın, gümüş ile karışık işlemeler ve motiflerle süslü insan ruhunu okşayan ve gözler kamaştıran bir ihtişam arz ediyordu. Kasrın etrafı padişahın muhafızlarını içinde ikamet edecek ve azametine yaşıkır bir şekilde ihata edilmişti. Bütün bu güzelliklere ve gözler kamaştıran tezyinata rağmen Sultan Fatih Mehmet bu sarayda bir dakika rahat değildi. Onun süslü saraylarda gözü yoktu. Bütün düşüncesi Bizans hükümdarının tahtını elinden almak ve Türk ülkelerini genişleterek ecdadına lââyık olmaktı. Padişahın kasrın ihtişamına rağmen huzursuzluğunu hisseden vezirleri sebebini sormaya cesaret edemiyorlardı. Fakat nihayet fetih günlerinin yaklaştığını ve bu işi bir an evvel bitirerek rahata kavuşmak için Meclisi huzura davet etti. Müdaveleyi efkârde bulunacağını bildirdi. Bütün vüzeranın ve vükelânın hazır bulunduğu meclisinde Sultan Fatih Mehmed maksadını tarihî vak'alarla süsleyerek uzun bir nutuk irad etti.

Fatih'in Tarihî Nutku

“Ey benim emrarı namıdar ve erkânı sadakatarım. Tarife hacet yoktur ki şimdilik malik olduğumuz şu devlet ve memleket ecdadımızın canlarıyla, kanlarıyla kazanılmış ve cedden cedde intikal ederek bize nasip olmuştur. İhtiyarlarınız o devirleri yaşamış, gençleriniz ise tevatir olarak duymuştur. Tarihleri pek eski olmayup daha dünkü şeylerdir. Ecdadımızın az kuvvetle çok iş, azim ve metanetle büyük işler başardılar. Ceddimiz en güç şartlara göğüs gererek sabır ve tahammül ile gayelerine ulaşmış, büyük işler başarmışlardır. Küçük mukaddeme ile umulmaz neticeler almışlardır. Bütün bu muvaffakiyetleri arasında birçok ülkeleri ele geçi-

XVII inci asırda Yeni cami ve Eminönü meydanını gösteren bir gravür.

«Grelot'nun eserinden.»

yan ve gözler kamaştıran bir ihtişam arz ediyordu. Kasrın etrafını padişahın muhafızlarını içinde ikamet edecek ve azametine yakışır bir şekilde ihata edilmişti. Bütün bu güzelliklere ve gözler kamaştıran tezyinata rağmen Sultan Fatih Mehmet bu sarayda bir dakika rahat değildi. Onun süslü saraylarda gözü yoktu. Bütün düşüncesi Bizans hükümdarının tahtını elinden almak ve Türk ülkelerini genişleterek ecdadına layık olmaktı. Padişahın kasrın ihtişamına rağmen huzursuzluğunu hisseden vezirleri sebebini sormaya cesaret edemiyorlardı. Fakat nihayet feth günlerinin yaklaştığını ve bu işi bir an evvel bitirerek rahata kavuşmak için Meclisi huzura davet etti. Müdaveleyi ofkârda bulunacağını bildirdi. Bütün vüzeranın ve vükelânın hazır bulunduğu meclisinde Sultan Fatih Mehmed maksadını tarihi vak'alarla süsliyerek uzun bir nutuk irad etti.

FATİHİN TARİHİ NUTKU

— Ey benim emrarı namıdar ve erkânı sadakatı. Tarife hacet yoktur ki şimdi malik olduğumuz şu devlet ve memleket ecdadımızın canlariyle, kanlariyle kazanılmış ve ceddin cedde intikal ederek bize nasib olmuştur. İhtiyarlarınız o devirleri yaşamış, gençleriniz ise tevatir olarak duymuştur. Ta-

rihleri pek eski olmayup daha dünkü şeylerdir. Ecdadımızın az kuvvetle çok iş, azim ve metanetle büyük işler başardılar. Ceddimiz en güç şartlara göğüs gererek sabır ve tahammül ile gayelerine ulaşmış, büyük işler başarmışlardır. Küçük mukaddeme ile umulmaz neticeler almışlardır. Bütün bu muvaffakiyetleri arasında bir çok ülkeleri ele geçirerek müslümanlığı genişletmek için, her türlü hamleyi yaptılar. Ümitlerinde yanılmadılar. Kuvvei kalple fakat savleti gazanferane ile Çukurovadan, Toros Cibali eteklerinden kopan düşman savletlerini muzafferane boyun eğdirdiler. Bütün bu işler kolay olmadı. Ey ihtiyar fedakârlar, ey genç ateşli ve şahbaz delikanlılar, bu kadar zaferin pek kolay olmadığı malûmunuzdur.

Fedayı can etmeyen âşık visale erer mi? Ey benim kıymetli fedakâr arkadaşlarım ve cesur yoldaşlarım. Ecdadımızın katlandığı nice musibetlerin türlü mükâfatını görüp göçen, biz onların asil ve kahraman evlâtları maliki bulunduğumuz devletin genişlemesini arzu ediyor isek, hep beraber davâmızda karar kılalım. Dedelerimiz gibi hazerde ve seferde birleşelim. İmdi bizlere düşen nedir? Müsrif miras yediler gibi elimizdeki mülkü çürütecek mi-

rerek müslümanlığı genişletmek için, her türlü hamleyi yaptılar. Ümitlerinde yanılmadılar. Kuvvei kalple fakat savleti gazanferane ile Çukurova'dan, Toros Cibali eteklerinden kopan düşman savletlerini muzafferane boyun eğdirdiler. Bütün bu işler kolay olmadı. Ey ihtiyar fedakârlar, ey genç ateşli ve şahbaz delikanlılar, bu kadar zaferin pek kolay olmadığı malûmunuzdur.

“Fedayı can etmeyen âşık visale erer mi? Ey benim kıymetli fedakâr arkadaşlarım ve cesur yoldaşlarım. Ecdadımızın katlandığı nice musibetlerin türlü mükâfatını görüp göçen, biz onların asil ve kahraman evlâtları maliki bulunduğumuz devletin genişlemesini arzu ediyor isek, hep beraber davâmızda karar kılalım. Dedelerimiz gibi hazerde ve seferde birleş-

lim. İmdi bizlere düşen nedir? Müsrif miras yediler gibi elimizdeki mülkü çürütecek miyiz? Hayır, asla, hayır kat'a, ecdadımıza lâıyk olduğumuzu ispat edeceğiz. Onların izinden giderek ruhlarını şadedeceğiz. Bizden gerilik, tembellik umanlar ahmaktır. Öyle ise o ahmaklara yanıldıklarını ispat edelim.

“Sizlere tarife hacet yoktur ki, Kostantin şehri memalikimizin ortasında mutena bir mevki işgal etmektedir. Hali hazırda kendilerine güvenecek bir halde değildirler. Muharebe ede ede kuvveti kalmamış zayıf ve acze düşmüş bir durumdadır. Dikkat ederseniz görürsünüz, arazisi, bahçe ve otlaktan ibarettir. Binaları viran, surları haraptır. Bizans hükûmetinin bizlerle olan muharebeleri bize ika ettiği zararları hâlâ çıkarmakta oldukları müşkülâtı ve çevirdikleri dolap ve tezviratı bilirsiniz ve el'an da bizi mahvetmek için fırsat kollamaktadırlar. Ey tecrübe sahibi bahadırlarım. Ben bu suretle telâkkiyi ahval ederek esbabı mucibe bularak, şikâyatı azimeden müteessir olarak ahvali hazırayı tahammül fersah zannederek sizleri buraya cemmeyletim. Bu babda cümlenizin verdiğim izahata kani olarak efkârımda müşterek olduğunuzu muhakkak zannederim ve derim ki: serian icrayı icabına teşebbüs ve bu şehri zaptetmeliyiz. Şehri zaptetmez isem Devleti de kaybetmeyi tercih ederim. Onun için bütün kuvvet ve kudretimizle şehrin üstüne hücum edelim. Lâzım gelen bütün eslâhı, askerin yiyeceği, içeceği, tamamıdır. Tâ ki... bu şehri ya zapt eder veya mahvedip devletimiz için her zaman tehlike olmaktan kurtarırız. Pederi ecdadımın eyamında vukubulan hâdisatı tefekkür ve derhatır ederek hiçbiriniz bu şehrin zaptını gayri mümkün bir şeydir sanmayın. Pederim de ceddin de evvelce bahsettiğim fikirde olup bu şehirde nakabili sulh bir harp açarak, düşmanlarını perişan ve bakiyyetissuyufu Tuna'ya döküp Osmanlı saltanatını kurtardı. Bir müddet sonra Moğol cinsinden Timör'ü Bağdat'tan kaldırarak üzerimize saldırdı. Ecdadımız neler çekti. Az kaldı ocağımız sönecekti. İşte Rum Kayseri Kostantin her zaman huzurumuzu kaçırarak çeşitli zulümler yapmak için düşmanlar buldu. Adamlarımızdan onlara iltica edenleri bizim aleyhimize ayaklandırdı. Ve bu hal onlarda hâlâ devam etmektedir. Hattâ dünkü gün denecek kadar yakın bir zamanda aleyhimize tahrik ettiği Olahlı (Yanko) iki üç defa Tuna'yı geçerek pederim Hakani mağfuru pür hali ıstırarda giriftar eylemiştir. Onun için biz bu şehri ya zaptedeceğiz veya imha edeceğiz. Başka türlü Osmanlılara rahat yoktur. İşte bulduğumuz ilk fırsatta düşmanlarımızı ezip yok edelim. Ecdadımızın intikamını alalım ve bunun için beklenecek zaman yoktur. Ben hepinizin önünde ordunun başında olacağım sizinle beraber çarpışacağım, bu dâvânın sonunda muzaffer olacağız. Yarının tarihlerinde zaferlerimizi ve kahramanlık menkıbelerimizi okuyanlar bizi minnetle, şükranla yâdedecektir. Haydi aslanlarım bu dâvânın sonunda sağ kalanlara mükâfatlar ve ihsanlar dağıtacağım. Zafer bizindir. Dünya tarihine de Osmanlıların cengâverliğini duyuracağım. Bu dâvâda efkârımda müşterek iseniz haydin aslanlar bana iltihak ediniz!”, diyerek sözlerine son verdi.

yz? Hayır, asla, hayır kat'a, ecdadımıza lââyk olduğumuzu ispat edeceğiz. Onların izinden giderek ruhlarını şadedeceğiz. Bizden gerilik, tenbellik umanlar ahmaktur. Öyle ise c ahmaklara yâıldıklarını ispat edelim.

— Sizlere tarife hacet yoktur ki, Kostantin şehri meralikimizin ortasında mutena bir mevki işgal etmemektedir. Hali hazırda kendilerine güvenecek bir halde değildirdir. Muharebe ede ede kuvveti kalmamış, zayıf ve acır düşmüş bir durumdadır." Dikkat edenlerin görürsünüç arzadı, bahçe ve otlaktan ibarettiler. Binaları viran, suları haraptırlar. Bizans hükümetinin bizlerle olan muharebeleri bize ika ettiğı zararları hällä çıkarmakta oldukları müşkülâtı ve gevirdikleri dolap ve tevizatı bilirsizin ve el'an da bizi mahvemetmek için fısırt kolamaklatardılar. Ye tırüze sahibi bahâdurlarım. Ben bu suretle telâkîyi şhval müteessir olarak şhvalı hazırayı tahammül ferah zannederken sizleri buraya cemmeyelim. Bu babta cümlemizin verditiğ izahata kani olarak efkârımızda müşterek olduğunuzu muhakkak zannederim ve derim ki: serian ılcayıcıcaına teşebbüs ve bu şehri zaftmetmeliyiz. Şehri zaftmetmez fsem Devleti de kaybetmeğı terciş ederiz. Onun için bütün kuvvet ve kudretimizle askerlin üstüne hücum edelim, lâzım gelen bütün eslân, askerini yiyeceğı, içeceğı, tamamdır. Tâ ki, bu şehri ya zaft edeyim veya mahvedip devletimiz için her zaman tehlike olmaksın kurtarırsınız. Pederi ecdadımın eyamında vukubulan hâdisatı tefekkür ve derhatır ederek hiç biriniz bu şehrin zaftını gayrı mümkün bir şeydir sanmayın. Pederim de ceddim de evvelce bahsettimiğ fikride olup bu şehirde nakabil sulh bir harp açarak, düşmanlarını perişan ve bakiiyetissuyufu Tunaya döktük Osmanlı saltanatını kurtardı. Bir müddet sonra Mogol cinsinden Timör'ü Bağdatdan kaldırarak üzerimize saldırdı. Ecdadımız neler çekti. Az kaldı: ocağımsız sönecek. İşte Rum Kayseri Kostantin her zaman hücrumuzu kaçırarak çeşitli zulümler yapmaktı onun düşmanlar buldu. Adamlarımızın onlara iltica edenleri bizim aleyhimize ayaklandırdı. Ve bu hal onlarda hâlâ devam etmektedir. "Hattâ dünkü gün denemek kadar yakın, bir zamanda aleyhimize tahrik ettiğı Olahlı (Yanko) iki üç defa Tunayı geçerek pederim Karamo mağfurı pür hal ıstıradı yü-züfler eylemiştir. Onun için biz bu şehri ya zaftedeceğiz veya imha edeceğiz. Başka türlü Osmanlılara rahat yoktur. İşte bulduğumuz ilk fırsatta düşmanlarımızı ezip yok edelim. Ecdadımızın intikâmını: alalım ve bunun için bekleniecek zaman yoktur. Ben hepinizin önünde ordunun başında olacağım sizinle beraber çarpışacağım, bu davânın sonunda muzaffer olacağız. Yarının tarihlerinde zaferlerimizi ve kahramanlık mevkibelerimizi okuyanlar bizi minnetle, şükranla yadeedecektir. Haydi aslanlarım bu davânın sonunda sağ kalanlara müşkâfatlar ve ihisanlar dağıtacağım. Zafer bizindir. Dünyâ tarihine de Osmanlıların cengâverliliğini duyuracağım. Bu davada efkârımızda müşterek iseniz haydin aslanlar bana ilti-hak ediniz, diyerek sözlerine son verdi.

Meclis kararını bir gün sonra bildirdi. Cenk meydanında cemoldular, Edirneden sevk edilen top-
lar, tüfekler, kargılar, mızraklar, kalkanlar on gün

Fatih'in babası II. Murat

zarında Kostantine muvasalat etti. Kale duvarına hemen dört stadyna kadar yani yarım kilometre bir mesafe yakınığında idi. Ve Romanos kapıları (yani Topkapıdır) hisarında ordu kuruldu. Harp sefinesi yetkilerle sahili kuşatıldı. Tarihteki rivayete göre bir miktar asker, arkadaşan gelerek orduyu takviye etti ve askerler mevcudu yüz bin olduğu yazıldı. Sultan Mehmet Han Ortakapı ile Eğrikapı arasındaki suru hedefi taarruz itinaaz ederek askeriyle omuz omuza bir ok atması mesafesi kadar sokularak Bizanslıları imana davet etti. Şehir halkı bu teklifi duyunca güzel İstanbul tahribata başladı, ve padişaha karşı dinden gayri her teklifi kabul ederek bütün şeriate kayıtsız şartsız razı olacıklarını ve sulhu kabul edeceklerini beyan ettiler. Ve şehri teslim edeceklerini bildirdiler. Bu cevap Sultan Fatih'i tahrik etti. Yanına bir kaç kişi alarak şehrin karyaya nazır olan duvarını teftişten geçirdi, şehre topların muvasalatını hangi cepheden yerleştirdiği takdirde şehrin çabuk düşeceğini plânlaştırdı, bütün ordusuna şu emri verdi. Deniz ve kara cephesinden Bizans kumandasında bulunan Zağnos Paşanın kumandası ettiği fırkaya daha bir kaç zabıt ilâvesiyle Galatamın muhasarasını, İstanbulun Halig linmanını Galatadan Odunkapısına kadar devam eden sahili onlara ihale etti. Zağnos Paşaya, Keramik ile karşılıklı olarak İstanbul surunun arasında olan Halicin boğazına bir köprü inşasını emretti. Çünkü bu taraftan şehrin üzerine Sıltâtaraya ve Bizanstan asker sevkini temin ederek, bu suretle şehri her tarafından düşeceğini. Şehir halkı için bu feci âkıbet her gün dehşetini bir kat daha artırdı. Gösterdikleri cihiz mukavemet, atukları ok ve taşlar, Bizans İmparatorluğunun son can çekişme âlâmetlerinden başka bir şey değildi. Surlara yerleştirilen toplar ve diğer cenk âletleri ve şehri her tarafından kuşatan Fatih'in sanlı ordusu İmparatorluğu yerinden oynattı. Ve düşünemez hale getirmişti. O gün İstanbul'a Allahın bir mucizesi olarak sabahın akşamı

Meclis kararını birgün sonra bildirdi. Cenk meydanında cemoldular. Edirne'den sevkedilen toplar, tüfekler, kargılar, mızraklar, kalkanlar on gün zarfında Kostantine muvasalat etti. Kale duvarına hemen dört stad-yona kadar yani yarım kilometre bir mesafe yakınlığında idi. Ve Roma-nos kapıları (yani Topkapı'dır) hisarında ordu kuruldu. Harp sefinesi ye-tişerek sahili kuşattılar. Tarihteki rivayete göre bir miktar asker, arkadan gelerek orduyu takviye etti ve askerin mevcudu yüz bin olduğu yazılıdır. Sultan Mehmed Han Ortakapı ile Eğrikapı arasındaki suru hedefi taarruz

ittihaz ederek askeriyle omuz omuza bir ok atımı mesafesi kadar sokularak Bizanslıları imana davet etti. Şehir halkı bu teklifi duyunca güzel İstanbul'u tahribata başladı ve padişaha karşı dinden gayri her teklifi kabul ederek bütün şeriate kayıtsız şartsız razı olacaklarını ve sulhu kabul edeceklerini beyan ettiler. Ve şehri teslim edeceklerini bildirdiler. Bu cevap Sultan Fatih'i tahrir etti. Yanına birkaç kişi alarak şehrin karaya nazır olan duvarını teftişten geçirdi, şehre topların muvasalatının hangi cepheden yerleştirildiği taktirde şehrin çabuk düşeceğini planlaştırdı. Bütün ordusuna şu emri verdi. Deniz ve kara cephesinden Bizans kumandasında bulunan Zağanos Paşa'nın kumanda ettiği fırkaya daha birkaç zabıt ilâvesiyle Galata'nın muhasarasını, İstanbul'un Haliç limanının Galata'dan Odunkapısı'na kadar devam eden sahili onlara ihale etti. Zağnos Paşa'ya, Keramik ile karşısındaki İstanbul surunun arasında olan Haliç'in boğazına bir köprü inşasını emretti. Çünkü bu taraftan şehrin üzerine Silahlarağa ve Bizans'tan asker sevkini temin ederek, bu suretle şehri her tarafından dögecekti. Şehir halkı için bu feci akıbet her gün dehşetini bir kat daha artırıyordu. Gösterdikleri cılız mukavemet, attıkları ok ve taşlar, Bizans İmparatorluğunun son can çekişme alâmetlerinden başka bir şey değildi. Surlara yerleştirilen toplar ve diğer cenk âletleri ve şehri her tarafından kuşatan Fatih'in şanlı ordusu İmparatorluğu yerinden oynattı. Ve düşünemez hale getirmişti. O gün İstanbul'a Allah'ın bir mucizesi olarak sabahdan akşama kadar yağın yağmur ve su baskınları Konstantin'in feci âkıbetini haber veriyordu.

Bu müthiş tabii felâketin ertesi günü İstanbul'u bir sis tabakası kaplamıştı. Hükümdarın hücum hazırlıkları bitmiş, şehir kuşatılmış. Elli gün süren muhasara esnasında Fatih'in kulağına gelen bir haberde, İtalya'dan bir donanmanın yola çıktığı haberi, Fatih'e son talimatı verdirdi. Bir sabah erkenden mevzilerde ve çadırlarda yeni hücum talimatı bekleyen ordusuna son emrini verdi.

Düşman geçen sakin günlerden bir mânâ çıkaramayarak gaflet içinde idi. Bütün alayların davulları, zurnaları çalındı. Allah, Allah nidaları âsümana yükseldi. Bizanslıların en korkunç ölüm kalım çanları çalınmıştı. Yaylarından fırlayan mızraklar, kalkanlar, kılıçlar, zaferin mutlak müjdelarini veriyordu. Surun üzerine tırmanarak cancana başbaşa vuruştukları anda padişah, harbin nasıl cereyan ettiğini tepeden temaşa ediyordu. Gece olmuştu. Kazanılan zaferin ve Bizanslıların mağlubiyetini gecenin zulmeti gizlemeyecek kadar aydınlıktı. Bu hücum karşısında mukavemeti kesilen Bizans askerleri silâhlarını atarak halkla birlikte Ayasofya kilisesinin avlusuna Papanın himayesine sığınarak şehri teslim ettiler. Bütün bu canhıraş hâdiselerden sonra tarih bizi aldatmıyorsa, Padişah Fatih'in amcası Âl-i Osman hanedanından Orhan surun üzerinde olup Rumlara yardım etmekte iken şehrin düştüğünü görünce kendisini açılan bir rahneden aşağı atmış, vatanına ihanetinden dolayı askerlerden biri Orhan'ın başını keserek padişaha getirmişti. O devrin Donanma Kumandanı Hamza Bey artık şehrin zaptını görünce; zincirin üzerine gemilerle hareket

kadar yağın yağmur ve su baskınları Kostantinin feci âkıbetini haber veriyordu.

Bu müthiş tabii felâketin ertesi günü İstanbulu bir sis tabakası kaplamıştı. Hükümdarın hücum hazırlıkları bitmiş, şehir kuşatılmıştı. Elli gün süren muhasara esnasında Fatihin kulağına gelen bir haberde, İtalyadan bir donanmanın yola çıktığı haberi, Fatih'e son talimatı verdirdi. Bir sabah erkenden mevzilerde ve çadırlarda yeni hücum talimatı bekleyen ordusuna son emrini verdi.

Düşman geçen sakin günlerden bir mâna çıkarmıyarak gaflet içinde idi. Bütün alayların davulları, zurnaları çalındı. Allah, Allah nidaları âsumana yükseldi. Bizanslıların en korkunç ölüm kalım çaları çalınıyordu. Yaylarından fırlayan mızraklar, kalkanlar, kılıçlar, zaferin mutlak müjdeleri veriyordu. Surun üzerine turmanarak cencana başbaşa vuruştukları anda padişah, harbin nasıl cereyan ettiğini tepeden temaşa ediyordu. Gece olmuştu. Kazanılan zaferin ve Bizanslıların mağlûbiyetini gecenin zulmeti gizlemeyecek kadar aydınlıktı. Bu hücum karşısında mukavemeti kesilen Bizans askerleri silâhlarını atarak halkla birlikte Ayasofya kilisesinin avlusuna Papanın himayesine sığınarak şehri teslim ettiler. Bütün bu canlıca hâdiselerden sonra tarih bizi aldatmıyorsa, Padişah Fatihin amcası al Osman hanedanından Orhan surun üzerinde olup Rumlara yardım etmekte iken şehrin düştüğünü görünce kendisini açılan bir rahneden aşağı atmış, vatanına ihanetinden dolayı askerlerden biri Orhanın başını keserek padişaha getirmişti. O devrin Donanma kumandanı

Hamza Bey artık şehrin zaptını görünce; zincirin üzerine gemilerle hareket etmiş ve zinciri parçalayarak limana girmiştir. Limanda bulunan İtalyanların büyük ve küçük gemileri yelkenlerini açarak kaçtıkları zaman, Rum yelkenlileri bu hazin manzara karşısında boyunlarını bükmüşler. Hamza Bey gemilerin bir kısmını gark, bir kısmını ise zapt etmiş. Bilâhare bütün asker Hünkâr kapısına kadar yanaşarak, mezkûr kapının henüz açılmadığını gördükte kilitleri ve zincirleri bir vuruşta paramparça ederek böylece şehre girmişler. Bu hazin manzara karşısında Galata sakinleri padişaha arzı teslimiyet ederek kapalı kapıların hepsini açarak askerleriyle içeriye giren kendi soydaşlarından (Zağnos) Paşayı alayla istikbal etmişler. Bu hareketlerinden dolayı hiçbir kötülüğe maruz kalmadılar. İstanbul'a giren Osmanlı ordusu ve Fatih Sultan Mehmet Bizanslılar tarafından harap edildiğini görünce dünyanın en güzel beldesi olan bu şehre acıyarak hiç bir esere el sürülmemesi için askerine emir vermiş, hattâ rivayet edilir ki (Ayasofya) camiinden kilise zamanında bir taşı sökmek isteyen bir yobazı ağır surette cezalandırmıştır.

Muharebedeki kayıplara gelince: Erkek, kadın ve ecebe olmak üzere dört bin kişidir. Esir olanların miktarı elli bindir. Askerden şehit olanlar ise beş yüze yakındır.

Padişah şehre girdiği zaman zaferiyle birlikte şanlı şehitlerin teessürüne rağmen şehrin bütün harabiyetine nazaran ihtişamını muhafaza etmesi kendisini hayran bırakmıştır. Bu şehrin taşıdığı büyük

İstanbul surlarını fetheden Türk ordusuna, Bizans askerlerinin neticesiz kalan son müdafaaaları. -Tarihi filimden-

etmiş ve zinciri parçalayarak limana girmiştir. Limanda bulunan İtalyanların büyük ve küçük gemileri yelkenlerini açarak kaçtıkları zaman, Rum yelkenlileri bu hazin manzara karşısında boyunlarını bükmüşler. Hamza Bey gemilerin bir kısmını gark, bir kısmını ise zapt etmiş. Bilâhare bütün asker Hünkâr kapısına kadar yanaşarak, mezkûr kapının henüz açılmadığını gördükte kilitleri ve zincirleri bir vuruşta paramparça ederek böylece şehre girmişler. Bu hazin manzara karşısında Galata sakinleri padişaha arzı teslimiyet ederek kapalı kapıların hepsini açarak askerleriyle içeri giren kendi soydaşlarından Zağnos Paşayı alayla istikbal etmişler. Bu hareketlerinden dolayı hiçbir kötülüğe maruz kalmadılar. İstanbul'a

Bizans İmparatoru İkinci Konstantin

hususiyetlerden en şayanı dikkat olan tarafı şudur ki; hayatı hemen bin iki yüz senelik bir devri müddet içinde işgal eden imparatorluğun ikbal ve idbarının iki Kostantin zamanı hükümetine tesadüf etmesidir. Validesi Eleni olan Kostantin, bu şehri bina ettiği zaman her türlü tezyinatı bugünün tarihinde yer alacak üstün bir zevki selime ve bir kadın olarak asırlarca evvel derin san'at anlayışına hayran olmamak kabil değildir. Kostantin darülsaltanatının düşman eline geçtiğini görünce silsile hayatına hatime çekmiştir. Kostantin'in işgal devrindeki büyük şanssızlığını tarih şöyle hikâye eder: Saltanatının tehlikeye girdiğini gören hükümdar İtalyadan Papadan yardım istemiş, kendisine gönderilen otuz kadar yardım gemisi ile Sakız adasına muvasalatında rüzgârın şiddetinden ve havanın muhalefetinden deniz ortasında kalmıştır. Bir müddet sonra şehrin zaptını haber alarak şehre avdet etmiş ve açılan sur rahnelerinden birinden kendisini aşağıya atarak hayatına son vermiştir. Ölümünden evvel şu cümleleri terennüm etmiş: Şehir elden gitti, saray, saltanat ve taht

her şey bitti. Daha ben bir hayat mıyım... Tarihçi (Kritovolos) devrinin ve milletin son hükümdarını vatanperverlikle taltif ederek talihsiz olduğunu da ilâve etmiştir. Terki hayat eden Kostantin ile birlikte Bizans imparatorluğu da bir daha dirilmemek üzere beş yüz yıl evvel böylece tarihe karışmış ve Osmanlıların cenk destanlarında ve Kumandan Fatih'in tarihinde mağlûp bir hükümdar olarak göçüp gitmiştir. Tarihçi kendisi için de: Beni bir zaman sonra okuyacak nesiller alçaklıkla itham edebilirler, fakat ben milletimin hakettiği mukadder âkıbeti yazmaktan asla imtina edemem. Tarihim gelecek nesillere, muhteris hükümdarlar hakkında bir örnek olsun, ve tavsiyem Osmanlılarla hiç kimse cenge girmesin netice hazin olur. Beş asır evvel yaşayan ve devrinin tarihini kendi aleyhine dahi olsa tahrif etmeden yazan Bizansın değerli tarihçisini biz lânetle değil hürmetle anarız.

Kritavolos'un tarihinden

Hazırlayan: İhsan İleri

giren Osmanlı ordusu ve Fatih Sultan Mehmed Bizanslılar tarafından harap edildiğini görünce dünyanın en güzel beldesi olan bu şehre acıyarak hiçbir esere el sürülmemesi için askerine emir vermiş, hatta rivayet edilir ki Ayasofya Camii'nden kilise zamanında bir taş sökmek isteyen bir yobazı ağır surette cezalandırmıştır.

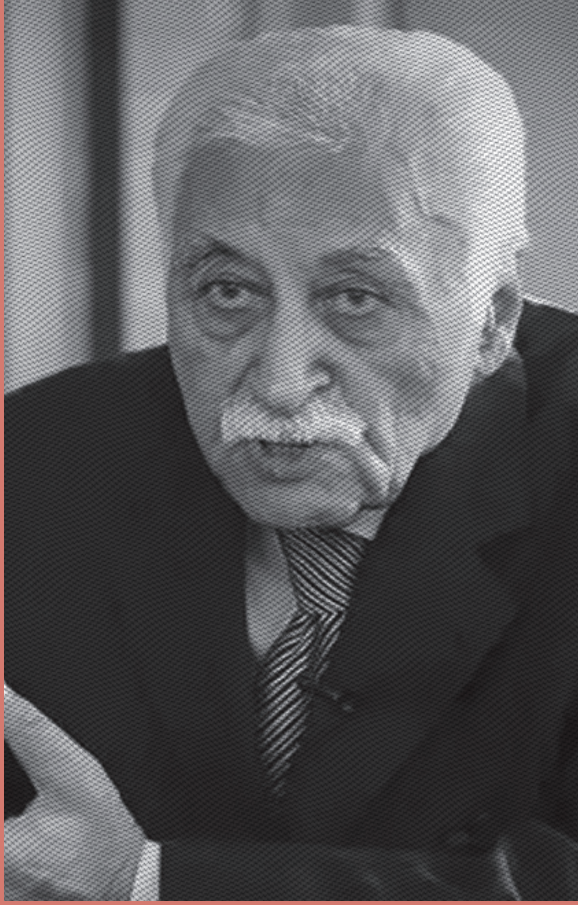
Muharebedeki kayıplara gelince: Erkek, kadın ve ecnebi olmak üzere dört bin kişidir. Esir olanların miktarı elli bindir. Askerden şehit olanlar ise beş yüze yakındır.

Padişah şehre girdiği zaman zaferiyle birlikte şanlı şehitlerin teessürüne rağmen şehrin bütün harabiyetine nazaran ihtişamını muhafaza etmesi kendisini hayran bırakmıştır. Bu şehrin taşıdığı büyük hususiyetlerden en şayanı dikkat olan tarafı şudur ki; hayatı hemen bin iki yüz senelik bir devri müddet içinde işgal eden imparatorluğun ikbal ve ibdarının iki Kostantin'in zamanı hükûmetine tesadüf etmesidir. Validesi Eleni olan Kostantin, bu şehri bina ettiği zaman her türlü tezyinatı bugünün tarihinde yer alacak üstün bir zevki selime ve bir kadın olarak asırlarca evvel derin sanat anlayışına hayran olmamak kabil değildir. Kostantin darüssaltanatının düşman eline geçtiğini görünce silsileyi hayatına hatime çekmiştir. Kostantin'in işgal devrindeki büyük şanssızlığını tarih şöyle hikâye eder: Saltanatının tehlikeye girdiğini gören hükümdar İtalya'dan Papa'dan yardım istemiş, kendisine gönderilen otuz kadar yardım gemisi ile Sakız Adasına muvasalatında rüzgârın şiddetinden ve havanın muhalefetinden deniz ortasında kalmıştır. Bir müddet sonra şehrin zaptını haber alarak şehre avdet etmiş ve açılan sur rahnelerinden birinden kendisini aşağıya atarak hayatına son vermiştir. Ölümünden evvel şu cümleleri terennüm etmiş: Şehir elden gitti, saray saltanat ve taht her şey bitti. Daha ben berhayat mıyım... Tarihçi Kritovulos devrinin ve milletin son hükümdarını vatanperverlikle taltif ederek talihsiz olduğunu da ilâve etmiştir. Terki hayat eden Kostantin ile birlikte Bizans imparatorluğu da bir daha dirilmemek üzere beş yüz yıl evvel böylece tarihe karışmış ve Osmanlıların cenk destanlarında ve Kumandan Fatih'in tarihinde mağlûp bir hükümdar olarak göçüp gitmiştir. Tarihçi kendisi için de: Beni bir zaman sonra okuyacak nesiller alçaklıkla itham edebilirler, fakat ben milletimin hakettiği mukadder âkıbeti yazmaktan asla imtina edemem. Tarihim gelecek nesillere, muhteris hükümdarlar hakkında bir örnek olsun ve tavsiyem Osmanlılarla hiç kimse cenge girmesin netice hazin olur. Beş asır evvel yaşayan ve devrinin tarihini kendi aleyhine dahi olsa tahrif etmeden yazan Bizans'ın değerli tarihçisini biz lânetle değil hürmetle anarız.

Düştü Düşecek Bizans

Yavuz Bülent Bâkiler

Yavuz Bülent Bakiler, "Düştü Düşecek Bizans", *Fikre Sanata Ruha Tohum*, Yıl: 2, Sayı: 20, Mayıs 1965, s. 6.

Yavuz Bülent Bâkiler

*Bir birdenbire değişti her şey
Yelkenler dolup dolup gitti şafaktan
Yürüdü sonra ordular surlara doğru
Bir büyük haber geldi atlılarla ırtaktan
Döndü bizden yana şans
Görünmez oldu ordular birden bire sancaktan
Düştü düşecek Bizans.*

*Düştü taçlı bayraklar surlardan birer birer
Çekildi kulelerden korkulu devriyeler
Ayasofya avlusunda bir kara haber
İndirdi rahiplerin ellerini göklerden
Sustu çanlar kubbeler.*

*Bu gördüğümüz bilmem kaçını büyük pusu
Haliç'te birden bire köpük köpük tutuştu su
Bakır renkli bir bulut geçti üzerimizden
At kişnemesi, kılıç şakırtısı, barut kokusu
Toz duman içinde kaldı birden siperler
Siperleri dümdüz etti hücum borusu...*

*Ey Jüstinyan, Teodos, Antemyus, Lulas
Kılıçları kalkanları elinizden bırakın
Yeni bir çağ doğuyor Roma topraklarına
Yeni çağ aydınlık, yeni çağ yakın.
Her namluda bir gülle durur surlara karşı
Hükmü kalmadı artık kale kapılarının.*

Düştü Düşecek Bizans

Bir birdenbire değişti her şey
Yelkenler dolup dolup gitti şafaktan
Yürüdü sonra ordular surlara doğru
Bir büyük haber geldi atıllarla ıraktan
Döndü bizden yana şans.
Görünmez oldu ordular birden bire sancaktan
Düştü düşecek Bizans.

Düştü taçlı bayraklar surlardan birer birer
Çekildi kulelerden korkulu devriyeler
Ayasofya avlusunda bir kara haber
İndirdi rahiplerin ellerini göklerden
Sustu çanlar-kubbeler.

Bu gördüğümüz bilmem kaçınca büyük pusu
Haliçte birden bire köpük köpük tutustu su
Bakır renkli bir bulut geçti üzerimizden
At kışnemesi, kılıç şakartısı, barut kokusu
Toz duman içinde kaldı birden siperler
Siperleri dümdüz etti hücum borusu...

Ey Justinian, Teodos, Antemyus, Lulas
Kılıçları kalkanları elinizden bırakın
Yeni bir çağ doğuyor Roma topraklarına
Yeni çağ aydınlık, yeni çağ yakın.
Her namlıda bir gülle durur surlara karşı
Hükmi kalmadı artık kale kapılarının.

Yavuz Bülent Bâkiler

BYZANTIVM NUNC CONSTANTINOPOLIS

Palacio di Constantino Imperatore

Cum Privilegio

İstanbul'un Fethi

Halûk Y. Şehsuvaroğlu

Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "İstanbul'un Fethi", *Resimli 20. Asır Haftalık Mecmua*, Sayı: 42, 28 Mayıs 1953, ss. 4-5.

1599 tarihli "Bizans Nunc Konstantinopolis" çizimi, 16. yüzyılın en iyi kuşbakışı tasvirlerinden birisi olarak kabul edilir.

Müslümanlara İstanbul'un fethini evvelâ Hazret-i Muhammed müjdelemişti. Bir gün eshabına "Bir tarafı karaya, iki tarafı denize nazır bir şehirden bahsedildiğini duydunuz mu?" diye sormuştu.

Eshabının "Evet, ya Resulüllah" cevabına karşı da şunları söylemişti: "Bu şehir, İshak Aleyhisselâmın yetmiş bin hafidi tarafından zaptolunmadan kıyamet kopmayacaktır. Onlar şehrin tabyalarına yaklaşırken, silahlarıyla mancınıklarıyla değil, yalnız 'Lâilâhe illallah' ve 'Allahu ekber' sedalarıyla harb edeceklerdir. O vakit denize nazır cihetlerden biri yıkılacak, diğeri de sonra düşecektir. Nihayet kara tarafındaki surlar dahi düşecek ve galipler şehre dahil olacaklardır."

Bir başka defa da Hazret-i Muhammed, İstanbul'un İslâm fütuhâtı dairesine gireceğini bildirmiş ve "Buna muvaffak olan asker ne iyi askerdir ve bu emîr ne iyi bir emîrdir" demişti.

Bu hadisler, Müslüman gönülleri Şehr-i Kostantiniye'nin fethi aşkıyla doldurmuş, iki asır içinde Arap orduları birbiri arkasından yedi defa İstanbul surları önünde görülmüştü.

İlk teşebbüsü, Hicretin 43'üncü senesinde Muaviye orduları yapmışlar, dört yüz pare gemi ile Akdeniz'de fütuhate çıkıp birçok adalar ele geçirerek İstanbul'a gelmişler ve şehre hücum etmişlerdir.

Bu yedi muhasara içinde yedi yıl devam edenleri olmuş, Arap askerleri, İstanbul'un civarında mahalleler, ibadethaneler yapmışlar, tarla edinmişler ve

İSTANBULUN FETHİ

Müslümanlara İstanbul fethini ilkin Hazreti Muhammed müjdelemişti. Buna dair hadisler müslüman gönülleri (Şehr-i Kostantiniye) nin fethi aşkıyla doldurmuş, iki asır içinde Arap orduları birbiri arkasından yedi defa İstanbul surları önünde görmüştü.

Yazan: Halûk Y. ŞEHİSUAROĞLU

MÜSLÜMANLARA İstanbul fethini evvelâ Hazreti Muhammed müjdelemişti. Bir gün eshabına (Bir tarafı kara-ya, iki tarafı denize nazır bir şehirden bahsedildiğini duydu-nuz mu?) diye sormuştu.

Eshabın (Evvel ya Resûlullah) cevabına karşı da günları söyle-mişti: (Bu şehir, İbrahim Aleyhüs-selâmın yetmiş bin hafidi tarafı-ndan zaptolunmadan kıyamet kopmayacaktır. Onlar şehrin tabyalarına yaklaşırsa, silâh-larıyla, mancınıklarıyla değil, yalnız (Lâ ilâhe illallah) ve (Al-lahü ekber) sedalarıyla harp edeceklerdir. O vakit denize na-zır ebhetlerden biri yıkılacak, diğeri de sonra düşecektir. Ni-hayet kara tarafındaki surlar dahi düşecek ve galipler şehre dahi olacaklardır.

Bir başka defa da Hazreti Mu-hammed, İstanbul'un İslâm fütu-hatı dairine gireceğini bil-dirmiş ve: (Buna muvaffak olan asker ne iyi askerdir, ve bu emir ne iyi bir emirdir) demişti.

Bu hadisler, Müslüman gönül-leri (Şehir-i Kostantiniye) nin fethi aşkıyla doldurmuş, iki asır içinde Arap orduları birbiri ar-kasından yedi defa İstanbul sur-ları önünde görmüştü.

İlk teşebbüs, Hicretin 43 üncü senesinde Muaviye orduları yap-mışlar, dört yüz pare gemi ile Akdenizde fütuhate çıkıp birçok adalar ele geçirerek İstanbula gelmişler ve şehre hücum etmiş-lerdi.

Bu yedi muhasara içinde yedi yıl devam edenler olmuş. Arap askerleri İstanbul civarında mahalleler, ihadethaneler yap-mışlar, taria edilmemiş ve bur-da çocuk, çocuk sahibi olmuş-lardı. Şehrin ikinci muhasarasın-da Peygamberin bayraktarı Haz-reti Eyüp şehit düşmüş ve as-kerleri tarafından Eğrikapı Öte-lerinde (Meşezar) içine gömül-müştü. Bizans, Arap ordularının hücumlarını her defasında kâh mukavemetle, kâh sulh yoluyla, ağır vergilerle önlemişti. Fakat 14 üncü asırda Anadolu'da yeni ve kuvvetli bir devlet doğuyor ve bu devlet hudutlarını süratle garba doğru genişletiyordu.

Osmanlı devleti kısa bir za-man içinde, İstanbul'un garbın-da, garbında geniş topraklar el-de etmiş, nihayet dördüncü hükümdar Yıldırım Bayezit 1391 yılında Boğaziçi kıyılarında gö-rünmüştü.

Boğazın Anadolu kıyılarında bir hisar inşa ettiren Yıldırım, İstanbulu iltisadı abluğa altına almayı ve böylece düşürmeyi tasarlamış ve bu plânını on bir sene tatbik etmişti. Fakat haçlı ordularının kendisine karşı ha-reketlerini haber alınca Bizans İmparatoru'nun bazı ağır şartlar

kabul ettirip, muhasarayı kal-dırmıştı.

Yıldırım, haçlı ordularını bü-yük bir hezimate uğratar uğrat-maz, bütün kuvvetiyle tekrar İstanbul selerinde görünüş ve şiddetli hücumlar karşısında şehri düşmek tehlikesine uğrat-mıştı. Bu şiddetli muhasara ara-sında da, Timur'un Anadolu'daki istila hareketi, Yıldırım'ı tekar-rar muhasarayı tatil mecbur etmiş ve Ankara ovasındaki mey-dan muharebesinde harb talih Osmanlı hükümdarının aleyhine dönmüştü.

Timur'un galibiyeti ile Osman-lı beyliği dağılmış ve Bizans bir müddet için istila edilmek teh-likesinden kurtulmuştu. Bu rit-ret devrinin nihayete ermesi üze-rine, büyük imparatorluk plânı-nın bir parçası olan İstanbulu ele geçirmek arzusu tekrar uyan-mış ve bu defa II. Murad ordusuyla beraber İstanbul surları önünde görmüştü.

Anadoludaki bir isyan hareke-ti bu muhasaranın da kaldırıl-masına sebep olmuş, fakat Bi-zanslılar şiddetli Türk akımları-nın artık imparatorluklarına son vereceğine inanmaya başlamış-lardı.

Halk arasında bazı kâhinlere atfedilen efsaneler dolayısıyla, papazlar Bizans sonu geldiğ-i-ne dair tefe'ülde bulunuyor-

Fatih b't. "ze birdenbire Candarlı Halil Paşayı huzuruna çağır-mıştı. Bu zamansız davetle yüreği oynayan sadrazam altın dolu bir tabakla huzura çıkmış ve padişahı giyinmiş bir halde bulmuştu.

lardı. Bir itikada göre, (oldakia müseilâh bir kavim, Bizanslıları mahvedecekti.) Bir başka fa-la göre de, (Osmanlı hanedanından asnak yedi hükümdar gelecek ve sonra bu hanedan Selçuklî-lerin mirasını kaybedecekti.)

Bizansın, şiddetli muhasara-ların tesirinde fallarla, efsaneler-le meşgul olduğu şehrin kilselerinde münakaşalar, ayrılıklar baş gösterdiği yıllarda, Türk dev-letinin başında bulunan II. Sul-tan Mehmed, fütuhât plânına dahil bulunan (Şehir-i Kostanti-

ni) yi ele geçirmek üzere plân-lığın birinde Edirne'ye dönmüş larını ve hamliklarını tamamlı-yordu.

İstanbul fethinin en mehib isareti olarak Rumeliasarın inşasına başlanmıştı. Sultan Meh-med, Anadoluhisarı karşısına kendi verdiği isimle (Boğazke-sen) hisarın üç aydan az bir müddet zarfında yaptırdı.

Bizansın istediği parayı al-mıyan Macar top dökücüü Ur-ban da Sultan Mehmed'in emri-ne girmiş ve Edirne'de imal edil-en büyük top muvaffak olmuş-tu.

Artık hazırlıklar tamamlan-mıştı. İlk çatışmaların zuhuru geçikmemiş, İstanbul civarında-ki tarialarında çıkan Bizanslı-ların mahsulâtı yüzünden bazı ihtilâflar çıkmıştı. İmparator Kostantin, şehrin kapılarını ka-pamış ve Sultan Mehmed'e gön-derdiği bir namede (Şehir bir felâket karşısında bulunuyorsa da Cenabı Hak İmparatorun zahiri olacaktı) demişti.

Sultan Mehmed, 1452 yılı Ey-ve Bizansa yardım imkânlarını da bertaraf etmek üzere Kosta-tin'in biraderleri elinde olan Mora fethine Turhan Beyi me-mur etmişti. Mora istila edil-irken, Sultan Mehmed de Edir-ne'de İstanbul zaptına ait son hazırlıkları tamamlıyordu.

Genç hükümdar, rahatsız gün-ler ve geceler geçiriyor, bütün zamanlarını İstanbulun surları-n, istihkamlarını gösteren plân üzerinde hücum muntakalarını, ordularının, toplarının, muha-sara âletlerinin yerlerini, lâğım açılacak noktaları isaretlemeğe ve hesaplamaya hasrediyordu.

Bir gece birdenbire Candarlı Halil Paşayı huzuruna çağır-mıştı. Bu zamansız davetle yü-reği oynayan sadrazam, altın dolu bir tabakla huzura çıkmış ve padişahı giyinmiş bir halde

Hazreti Muhammed, İstanbul'un İslâm fütuhâtı idâresine gire-ceğini bildirmiş ve: «Buna muvaffak olan asker ne iyi askerdir, ve bu önder ne iyi bir önderdir» demişti.

burada çoluk çocuk sahibi olmuşlardı. Şehrin ikinci muhasarasında Pey-gamberin bayraktarı Hazret-i Eyüp şehit düşmüş ve askerleri tarafından Eğrikapı ötelerinde "Meşezar" içine gömülmüştü. Bizans, Arap orduları-nın hücumlarını her defasında kâh mukavemetle, kâh sulh yoluyla, ağır vergilerle önlemişti. Fakat ondördüncü asırda Anadolu'da yeni ve kuvvet-li bir devlet doğuyor ve bu devlet hudutlarını süratle garba doğru genişle-tiyordu.

Osmanlı devleti kısa bir zaman içinde, İstanbul'un şarkında, garbında geniş topraklar elde etmiş, nihayet dördüncü hükümdar Yıldırım Bayezit 1391 yılında Boğaziçi kıyılarında görünmüştü.

Boğazın Anadolu kıyılarında bir hisar inşa ettiren Yıldırım, İstanbul'u iktisadî abluka altına almayı ve böylece düşürmeyi tasarlamış ve bu plânını on bir sene tatbik etmişti. Fakat haçlı ordularının kendisine karşı hareketlerini haber alınca Bizans İmparatoruna bazı ağır şartlar kabul ettirip, muhasarayı kaldırmıştı.

Yıldırım, haçlı ordularını büyük bir hezimete uğratar uğratmaz, bütün kuvvetiyle tekrar İstanbul önlerinde görülmüş ve şiddetli hücumlar karşısında şehri düşmek tehlikesine uğratmıştı. Bu şiddetli muhasara sırasında da, Timur'un Anadolu'daki istilâ hareketi, Yıldırım'ı tekrar muhasarayı tatile mecbur etmiş ve Ankara ovasındaki meydan muharebesinde harb talihî Osmanlı hükümdarının aleyhine dönmüştü.

Timur'un galibiyeti ile Osmanlı Beyliği dağılmış ve Bizans bir müddet için istilâ edilmek tehlikesinden kurtulmuştu. Bu fetret devrinin nihayete ermesi üzerine, büyük imparatorluk planının bir parçası olan İstanbul'u ele geçirmek arzusu tekrar uyanmış bu defa II. Murad ordusuyla beraber İstanbul surları önünde görülmüştü.

Anadolu'daki bir isyan hareketi bu muhasaranın da kaldırılmasına sebep olmuş, fakat Bizanslılar şiddetli Türk akınlarının artık imparatorluklarına son vereceğine inanmaya başlamışlardı.

Halk arasında bazı kâhinlere atfedilen efsaneler dolaşıyor, papazlar Bizans'ın sonu geldiğine dair tefe'üllerde bulunuyorlardı. Bir itikada göre, "oklarla müsellâh bir kavim, Bizanslıları mahvedecekti". Bir başka fala göre de, "Osmanlı hanedanından ancak yedi hükümdar gelecek ve sonra bu hanedan Selçukîlerin mirasını kaybedecekti".

Bizans'ın, şiddetli muhasaraların tesirinde fallarla, efsanelerle meşgul olduğu, şehrin kiliselerinde münakaşalar, ayrılıklar başgösterdiği yıllarda, Türk devletinin başında bulunan Sultan II. Mehmed, fütuhat planına dahil bulunan Şehr-i Kostantiniyye'yi ele geçirmek üzere planlarını ve hazırlıklarını tamamlıyordu.

İstanbul fethinin en mehib işareti olarak Rumelihisarı'nın inşasına başlanmıştı. Sultan Mehmed, Anadoluhisarı karşısına kendi verdiği isimle "Boğazkesen" hisarını üç aydan az bir müddet zarfında yaptırdı.

Bizans'tan istediği parayı alamayan Macar top dökücüsü Urban da Sultan Mehmed'in emrine girmiş ve Edirne'de imâl edilen büyük top muvaffak olmuştu.

Artık hazırlıklar tamamlanmıştı. İlk çatışmaların zuhuru gecikmemiş, İstanbul civarındaki tarlalarında çalışan Bizanslıların mahsulâtı yüzünden bazı ihtilâflar çıkmıştı. İmparator Kostantin, şehrin kapılarını kapamış ve Sultan Mehmed'e gönderdiği bir namede "Şehir bir felâket karşısında bulunuyorsa da Cenab-ı Hak İmparatorun zahiri olacaktır" demişti.

Sultan Mehmed 1452 yılı Eylül'ünün birinde Edirne'ye dönmüş ve Bizans'a yardım imkânlarını da bertaraf etmek üzere Kostantin'in biraderleri elinde olan Mora fethine Turhan Beyi memur eylemişti. Mora istilâ edilirken, Sultan İstanbul'un zaptına ait son hazırlıkları tamamlıyordu.

yatağı üstünde otururken bulmuştu.

Halil Paşa, hediyesini genç hükümdara sunmak istemiş, fakat Sultan Mehmed (Onun bana lüzumu yok, benim senden istediğim, Kostantine'yi almak için bütün kuvvetine bana muavenet etmemdir) cemişti.

Bizans'tan hediyeler aldığı ve onlarla gıdılı bir ittifakı olduğu dedikodularının yayıldığı bir sırada padişahın böyle konuşması Halil Paşayı daha büyük bir dehşetle düğürmüş ve heyecanla bu fethi uğruna bütün tebas ile beraber baş koyacağına yemin etmişti.

Padişah vezirine: (Bu yatağı görüyor musun, bütün gece bunun içinde çırpıdım, uyumadım, Rumların paralarına aldanmaya dikkat et, yakında cenk başlayacaktır, avıl ilâhi ve imdadı Peygamberi ile beldeyi bu düşmanların elinden alacağız) sözlerini söylemişti.

Sultan Mehmed, baharın tamamen gelişmesini beklemeyen 1453 Şubatında Urban'ın döktüğü büyük topu İstanbul önlerine sevkettirdi. O sırada Kostantini'nin şehri din, fıkra münaazaları içinde çalkanıyordu. Rumlar harici tehlikeyden gıfıli görünüyorlardı. Büyük amiralleri, bir toplantıda: (Bir gün Kostantini'de kardinal şapkası görmekten ise, Türk sarığını görmeyi tercih ederim) diyorlardı.

Sultan Mehmed, 6 Nisan 1453 günü şehrin önünde görülmüş ve Eğrikapı'nın karşısına gelen bugün, Maltepe dedğimiz yere kadını kurdu muştı. Muhasara hattı kaleden bin adım mesafedeydi. Bu harb hattının Yedikule'den Topkapı'ya kadar olan sağ kenar muntakasını Beylerbeyi İshak ve Mahmud Beylerin kumandasındaki Anadolu askerleri tutmuştu. Edirnekapısından Tekbir Sarayına kadar olan sol kenar muntakasında da Beylerbeyi Karaca Bey kumandasındaki Rumeli askerleri bulunuyordu.

Asıl hücum cephesini teşkil eden Topkapı ile Edirnekapı arasındaki merkez muntakasında Sultan Mehmed kumandasındaki hassa askerleri mevki almışlardı.

Büyük toplar merkez muntakasına yerleştirilmiş, diğer on dört batarya da muhtelif yerlere konulmuştu.

Haricet gelecek imdat kuvvetlerine karşı koymak vazifesi de donanmaya verilmişti. Baltaoğlu Süleyman Bey kumandasındaki 145 pare gemiden mürekkep bir filo da bu maksatla Beşiktaş limanında bulunuyordu.

Bizanslıların Jan Hunyad ve diğer Avrupa hükümdarlarından yaptıkları yardım talepleri, muntakalı sebatlarıyla yerine getirilmemişti. Bizanslılar İstanbul'u kendi kuvvetleriyle müdafaa hazırlanmışlar, surlara toplar yerleştirmişler, mazgalların girişine ve burçların hepsine Rum ateşi yapmaya mahsus âletler koymuşlardı.

Cenevizli kumandanlardan Justiniani müdafaa planlarını hazırlamış, şehrin kapılarına ayrı ayrı kumandanlar tayin edilmiş, Papann gönderdiği dört yüz Venedikli'ye, Sarayburnunu müdafaa vazifesi verilmişti. Bugünkü Fatih camii yerine iki bin kişilik bir ihtiyat kuvveti konulmuş, Bizans donanması Halicte bırakılmıştı.

Sultan Mehmed, Nisanın 11 inci günü İmparator'a Mahmud Pa-

Fetih Gününde Hayaller

Falih Rıfkı Atay

İSTANBUL'un anıtlarını bırakarak gerisini yıkıma. Birkaç günün şehirden gittiğini...

Bu yedi tepe üzerinde bize bir şehir kurun, deyiniz. Sanki ben bunu diyecem bir fermanfema oluyorum. Halkı cadılarla çekmişim. Altın kaselerim açmışım. İstanbul teknik ve estetik ilimle yeniden doğuşunu seyrediyordum.

Bu bir doğuş değildi, hemen hemen bir yaratılıştı. Halic yağmağların korumaları kuşandığını görüyordum. Bu esir koyma idi kıyas. Güneş Halic ve güllerinde kemaları gibi idi. Bahçeler içinde yaygın apartman veya evler, her birinin penceresi denize bakarak, küçük oturma odalarını vitanda getiriyordu. Lüks kokusu, duvarları ve pialisi kalkmıştı. Halic yakanmış ve yontulmuş bir mücevher gibi idi. Eşif de kadim bilmeceyi diye düşünüyordum. Galata ve Beyoğlu yakasında da tepeler «Har panzerden deniz» nizamına uymuştu. Her yerde sunum manzara bir önüne manzardır. Kaldırımla göre İstanbul tırlı tabii oluyordu. Güneşten tarayış ve sedir parçaları ve kahver ve gıcır vardı. Boğaziçi surları ve dağları açılıyor, her şey gülmeye geliyor, gülmeye geliyor, tabiatın cazi beleri hatline perde çekiyordu. Çingir'in dala, güdükleri mülletleram tuzum edebiyatına malolduğunu, bakanların güllerinde okuyordum. Diğer yandan bir Boğazın Anadolu, biri de Rumeli kıyısında samsun, Karadeniz, diğerleri sağa, sola ve Şile, solda Kilyos plajlarına ulaşıyordu. Kurumaya ahnan eski ormanlıklar, gümden

«Şu yedi tepe üzerinde bir yeni şehir isterim» diyecek bir fermanfema oluyordum. İstanbul bugünün şartlarına göre yeni baştan inar ve nizamla nasıl fethedilebileceğini bir çarpma bir daha belirtmiş oluyordum.

canlanmağa başlamıştı. Marmara sirtında veya Boğaza doğru her kuru ve parka ilkin bula dağılıyordu. Otlar hep deniz beslenmişti. Seyyahlara bir gün aynı yerde iki yemek yemeyceklerini düşünüyordum. Kalkışlarını Boğaza karşı, Güneş yemelerini Halic ve anıtlara karşı, akşam yemelerini Marmara, yamağlarında mehtapı engine karşı yapıyorlardı.

Adalar yeniden dünyaya gelmişlerdi. Sık mahalleler, dağlık köyler nizamına göre sıralanmıştı. Emsalardan yeniden canlanmıştı. Anadolu yakasının ötesindeki dağlarda orman belitleri görünüyorlardı. Bir levgeli san'atkarı:

— Bu bir şehir değildi, bu bir Şile, diyorlardı. İman buranın peynir zevklerini yulara oturup kalamadığına bitirmişti. Geciktilerde her yıl kıvrımı yeni bir âlem açıyordu. Pendiğin Şiledeki koy ve adanlar da kendi başına emilecek bambaşka bir rüya tabiatı, bir yas sahanı uyandırmıştı. Beniz uyanmış gibi idi.

Marmarada ve Haydarpağada

yor, endüstri tesisleri şehrin te-neffüsüne ve peynirlerine tesir etmeyen köşelere toplanıyordu. Benzerinden İsmaza doğru, ve onu aşarak Florya plajlarına ulaşan koy yolu tatlı bir güneşin daveti gibi insanı gezmeğe çağırıyordu. Harada sevinç ve tırlı vardı. İstanbulda her gecek bu şehrin bir köşesine yerleşmek hasreti ile yanyordu.

Marmara engin gümden bo-yaz transatlantiklerin hayaletleri ile kaph idi. Yelcu uşakları, Yedigözü meydanına üstünde topuk gıcırdaşları gibi uşamak üzere idi.

Çalışan san'atkarlar: — Hic bir şey istemeyiz, ölüncü bin bu şehrin bir mezarlığına gümden, diyorlardı.

HAYALLER yorar, bitirir. Ve rüyadan nihayet uyanır.

Ben de hayallerimden Beyoğlu caddesinin gümden içine düştim. Sonra gıvaz çıktım: Daha ben yaparken İstanbul'un yarısından fazla kısmı yanmış mı idi? Çingir sirtı ara haline gelmiş miydi?

Birinci Dünya Harbi zamanında iki Güneş şehirden çıkıp, şehir inarını san'ata ve İhtisasa bırakmıştı. Benim rüya dediğim şeylerin büyük bir kısmı hakikat olmuş muydı?

İstanbul gıcırdaşların en kötü otup bitirmiş hemis gümden, toları bile kurumamış değildi mi?

Magrutiyet ve Cumhuriyet, İstanbul «yapılmış bitmiş» değil, yapılarak bir şehir olarak devinmişti. İstanbul son kırk yıl içinde yapılmış olanlar değildi. Bize boudok onu! Ve boudoktaydı!

şayı göndererek şehrin teslimini istemiş ve red cevabı. Üzerine toplarla surları dövmek emri verilmişti. Bir taraftan büyük toplar surlarda gedikler açarken, lağmcılar da surları yıkarak emniyetle hendekler istikametine yeraltında tüneller açmaya girişmişlerdi. Bunlar yapılırken, piyadeler de o idarla mütemadi hücumlarda bulunuyorlardı.

Sultan Mehmed'in evvelce yaptırdığı tekerlekler üzerinde yürüten dört kule de muharebeye sokulmuştu. Kulelerin içinde yüz yenileri bulunuyordu. Topkapı karpasına getirilen bu kulelerden biri, 18 Nisan'da Bizanslılar tarafından Rum ateşiyle yıkılmıştı.

Kuleler surlara doğru ilerliyor ve muhacimler merdivenlerle burçlara çıkarak teğbülüslerine giriyorlardı. Bu cesurane hareketlere karşı müdafiler yu-karıdan büyük taşlar yuvarlıyarak, Rum ateşi atarak ve kaynar sular dökerek yenileriyle plü-kürtüyorlardı. Müteharrik kulelerin hücumu bir fayda vermiyordu, topçuların

açtığı gedikler, geceleri Rumlar tarafından örtülüyordu. On iki gün devam eden şiddetli muhasaranın bir fayda vermemesi Sultan Mehmed'e daha az metin olan Halic surlarını zorlamayı düşündürmüştü.

O günlerde Karaman, Germiyan, Teke, Aydın ve Saruhan oğulları da emirlerindeki kuvvetlerle, Sultan Mehmed'in emrine gelmişler ve Yedikule, Silivrikapi, Mevlevihane ve Topkapı muntakalarında mevzi almışlardı.

Bu sırada Bizansa yardım etmek üzere beş parçadan mürekkep bir imdat filosu İstanbul ci-varında görünmüştü. Bir kum Türk gemileri bu filoyu karpılamak emriyle yelken kaldırmış ve muhasım gemilerle Zeytinbur-nu önlerinde buluşmuşlardı.

Türk gemilerinin inşa tarzları bu Ceneviz kalyonlarıyla karşı-mağa müsait değildi. İlk müsa-demeler muvaffakiyetsiz oldu. Sultan Mehmed gemi mürettebatını tekdin ve tepeci etmek üzere atını bayıl denize doğru sürmüş ve onlara yılmadan hücum etmek emri vermişti. Fakat

imdat filosu gemilerimiz arasından ayrılmış ve kolaylıkla açılan zincirden Halice girmişti.

(Devamı 31. sayıfede)

Genç hükümdar, rahatsız günler ve geceler geçiriyor, bütün zamanlarını İstanbul'un surlarını, istihkâmlarını gösteren plan üzerinde hücum muntakalarının, ordularının, toplarının, muhasara âletlerinin yerlerini, lâğım açılacak noktaları işaretlemeye ve hesaplamaya hasrediyordu.

Bir gece birdenbire Çandarlı Halil Paşa'yı huzuruna çağırtmıştı. Bu zamansız davetle yüreği oynayan sadrazam, altın dolu bir tabakla huzura çıkmış ve padişahı giyinmiş bir halde yatağı üstünde otururken bulmuştu.

Halil Paşa, hediyesini genç hükümdara sunmak istemiş, fakat Sultan Mehmed "Onun bana lüzumu yok, benim senden istediğim, Kostantiniy-

ye'yi almak için bütün kuvvetinle bana muavenet etmendir" demişti.

Bizans'tan hediyeler aldığı ve onlarla gizli bir ittifakı olduğu dedikodularının yayıldığı bir sırada padişahın böyle konuşması Halil Paşa'yı daha büyük bir dehşete düşürmüştü ve heyecanla bu fetih uğruna bütün tebaa ile beraber baş koyacağına yemin etmişti.

Padişah vezirine, "Bu yatağı görüyor musun, bütün gece bunun içinde çırpındım, uyumadım, Rumların paralarına aldanmamaya dikkat et, yakında cenk başlayacaktır, avn-i ilâhî ve imdâd-ı Peygamberî ile beldeyi bu düşmanların elinden alacağız" sözlerini söylemişti.

Sultan Mehmed, baharın tamamen gelmesini beklemeden 1453 Şubatında Urban'ın döktüğü büyük topu İstanbul önlerine sevkettirdi. O sırada Kostantin'in şehri din, fırka münazaaları içinde çalkalanıyor, Rumlar haricî tehlikeden gafil görünüyorlardı. Büyük amiralleri, bir toplantıda, "Bir gün Kostantiniyye'de kardinal şapkası görmekten ise, Türk sarığını görmeyi tercih ederim" diyordu.

Sultan Mehmed, 6 Nisan 1453 günü şehrin önünde görülmüş ve Eğrikapının karşısına gelen bugün Maltepe dediğimiz yere çadırını kurdurmuştu. Muhasara hattı kaleden bin adım mesafedeydi. Bu harp hattının Yedikule'den Topkapı'ya kadar olan sağ cenah mıntikasını Beylerbeyi İshak ve Mahmud Paşaların kumandasındaki Anadolu askeri tutmuştu. Edirnekapı'sından Tekfur Sarayına kadar olan sol cenah mıntikasında da Beylerbeyi Karaca Bey kumandasındaki Rumeli askerleri bulunuyordu.

Asıl hücum cephesini teşkil eden Topkapı ile Edirnekapı'sı arasındaki merkez mıntikasında Sultan Mehmed kumandasındaki hassa askerleri mevki almışlardı.

Büyük toplar merkez mıntikasına yerleştirilmiş, diğer ondört batarya da muhtelif yerlere konulmuştu.

Hariçten gelecek imdat kuvvetlerine karşı koymak vazifesi de donanmaya verilmişti. Baltaoğlu Süleyman Bey kumandasındaki 145 pare gemiden mürekkep bir filo da bu maksatla Beşiktaş limanında bulunuyordu.

Bizanslıların Jan Hunyad ve diğer Avrupa hükümdarlarının yaptıkları yardım talepleri, muhtelif sebeplerle yerine getirilmemişti. Bizanslılar İstanbul'u kendi kuvvetleriyle müdafaaya hazırlanmışlar, surlara toplar yerleştirmişler, mazgalların gerisine ve burçların hepsine Rum ateşi yapmaya mahsus âletler koymuşlardı.

Cenevizli kumandanlardan Justinyani müdafa planlarını hazırlamış, şehrin kapılarına ayrı ayrı kumandanlar tayin edilmiş, Papa'nın gönderdiği dört yüz Venedikli'ye, Sarayburnu'nu müdafa vazifesi verilmişti. Bugünkü Fatih Camii yerine iki bin kişilik bir ihtiyat kuvveti konulmuş, Bizans donanması Haliç'te bırakılmıştı.

Sultan Mehmed, Nisan'ın 11'inci günü İmparatora Mahmud Paşayı göndererek şehrin teslimini istemiş ve red cevabı üzerine toplarla surları dövmek emrini vermişti. Bir taraftan büyük toplar surlarda gedikler açarken, lâğımcılar da surları yıkmak azmiyle hendekler istikametinde

yeraltında tüneller açmaya girişmişlerdi. Bunlar yapılırken, piyadeler de oklarla mütemadi hücumlarda bulunuyorlardı.

Sultan Mehmed'in evvelce yaptırdığı tekerlekler üzerinde yürüyen dört kule de muharebeye sokulmuştu. Kulelerin içinde yüz yeniçeri bulunuyordu. Topkapı karşısına getirilen bu kulelerden biri, 18 Nisan'da Bizanslılar tarafından Rum ateşiyle yakılmıştı.

Kuleler surlara doğru ilerliyor ve muhacimler merdivenlerle burçlara çıkmak teşebbüslerine girişiyorlardı. Bu cesurane hareketlere karşı müdafiler yukarıdan büyük taşlar yuvarlayarak, Rum ateşi atarak ve kaynar sular dökerek yeniçerileri püskürtüyorlardı.

Müteharrik kulelerin hücumu bir fayda vermiyor, topçuların açtığı gedikler, geceleri Rumlar tarafından örülüyordu. On iki gün devam eden şiddetli muhasaranın bir fayda vermemesi Sultan Mehmed'e daha az metin olan Haliç surlarını zorlamayı düşündürmüştü.

O günlerde Karaman, Germiyan, Teke, Aydın ve Saruhanogulları da emirlerindeki kuvvetlerle, Sultan Mehmed'in emrine gelmişler ve Yedikule, Silivrikapı, Mevlevihane ve Topkapı muntikalarında mevzi almışlardı.

Bu sırada Bizans'a yardım etmek üzere beş parçadan mürekkep bir imdat filosu İstanbul civarında görünmüştü. Bir kısım Türk gemileri bu filoyu karşılamak emriyle yelken kaldırmış ve muhasım gemilerle Zeytinburnu önlerinde buluşmuşlardı.

Türk gemilerinin inşa tarzları bu Ceneviz kalyonlarıyla çarpışmaya müsait değildi. İlk müsademeler muvaffakiyetsiz oldu. Sultan Mehmed gemi mürettebatını takdir ve teşci etmek üzere atını hayli denize doğru sürmüş ve onlara yılmadan hücum etmek emri vermişti. Fakat imdat filosu gemilerimiz arasından sıyrılmış ve kolaylıkla açılan zincirden Haliç'e girmişti.

Uzun süren muhasara ve bu deniz mağlubiyetinden sonra Sultan Mehmed şayanı hayret planını tatbik etmiş ve kızaklar döşeterek hazırlattığı bir yoldan bir gece içinde donanmasını Tophane limanından karaya çekip Galata sırtından aşırılmış ve Haliç'e indirmişti. Fatih, ayrıca iki kıyının irtibatı için de Hasköy'den Ayvansaray'a bir köprü inşa ettirtmişti.

Bu köprüden Haliç sahilindeki surlar önüne top ve asker geçirilmiş, donanma da surlar önünde mevki almıştı. Bu sırada, Beşiktaş'ta bırakılan donanmadan bir kısmı da Marmara'ya gelecek muhtemel yardım filolarına karşı vazifelendirilmişti.

Artık şehrin Haliç surları da tazyik ediliyor, kara cihetindeki surlarda ise, yedi haftalık şiddetli muharebeler neticesinde büyük gedikler açılmış bulunuyordu. Fatih, fazla kan dökülmemesi için Bizans İmparatoruna bir elçi daha göndermiş, fakat İmparator'un topladığı harb meclisi "Şehri, ölünceye kadar müdafaa" kararı vermişti.

Bu karar üzerine Fatih Sultan Mehmed, Mayıs'ın 29'uncu gününü umumî hücum tarihi olarak tesbit etmişti. Hükümdar, tekmil malların ve

İstanbul'un Fethi

(Baştafah 5. sahifede)

Uzun süren muhasaran ve bu deniz mağlûbiyetinden sonra Sultan Mehmed sayanı hayret planını tatbik etmiş ve kızaklar döşeterek hazırlattığı bir yoldan bir gece içinde donanmasını Top-hane limanından karaya çekip Galata sırtından aşırması ve Halice indirtmişti. Fatih, ayrıca iki kıynın irtibatı için de Hasköy'den Ayvansaray'a bir köprü inşa ettirmişti.

Bu köprüden Haliç sahilindeki surlar önüne top ve asker geçirilmiş, donanma da surlar önünde mevki almıştı. Bu sırada, Beşiktaşa bırakılan donanmadan bir kısım da Marmaraya gelecek muhtemel yardım filolarına karşı vazifelendirilmişti.

Artık şehrin Haliç surları da tazyik ediliyor, kara cihetindeki surlarda ise, yedi haftalık şiddetli muharebeler neticesinde büyük gedikler açılmış bulunuyordu. Fatih, fazla kan dökülmemesi için Bizans İmparatoruna bir elçi daha göndermiş, fakat İmparatorun topladığı harb meclisi (Şehri, ölüncüye kadar müdafaa) kararı vermişti.

Bu karar üzerine Fatih Sultan Mehmed, Mayısın 29 uncu gününü umumî hücum tarihi olarak tesbit etmişti. Hükümdar, tek-mil malların ve ganimetlerin askere ait olacağını, surlara ilk çıkacak mücahitlere tımarlar, sancaklar vereceğini de ilân eylemişti.

24/25 Mayıs gecesi, Fatih'in ordugâhında borularla umumî donanma şenliği işareti verilmiş, Boğaziçi kıyılarından, Galata tepelerine kadar bütün çadırlar, meşalelerle aydınlatılmıştı. Liman boyunca ve bütün harb hattı üzerinde binlerce defa tekbir sesleri yükseliyor, dervişlerin âyinleri, tehlilleri karanlık Bizans üzerine haşyet ve dehşet veren bir ilâhî musiki halinde yağıyordu.

Büyük taarruz, 29 Mayıs sabahı şafakla beraber başlamıştı. Tekbirler, trampet ve tabıl seslerine karışıyordu. Taşlar ve oklar dolu gibi yağıyor, duvarlara merdivenler atılıyor, koşuşanlar, devrilenler, kalkanlar ve ruhlarını teslim edenler arasında Fatih ve kumandanlarının kâh tekdir, kâh takdir sesleri duyuluyordu.

da Fatih ve kumandanlarının kâh tekdir kâh takdir sesleri duyuluyordu.

Bu sırada Ulubadlı Hasan ismindeki bir yeniçerinin dokuz arkadaşıyla beraber başında miğfer ve sağ elinde pala olduğu halde hücumla geçtiği bir istihkâm üzerine vardığı görülmüştü. Yukarıdan atılan mancınıklarla, taşlarla muhacimler savulmuş ve Hasan aşağı yuvarlanmıştı. Yaralı Hasan'ın son davranışı da bir ok yağmuruyla durdurulmuştu.

Tekfur Sarayının aşağısında yer altında bulunan ufak sirk kapısı umumî hücumdan birkaç gün evvel tahkimatı kolaylaştırmak için açılmış fakat kapatılması unutulmuştu. Elli yeniçeri bu kapıyı keşfetmiş ve buradan dış sur ile iç sur arasına girmişlerdi.

Bu haber, İmparatorla beraber vuruşanlara dehşet salmış ve Kostantin artık çırpınmalarının faydasızlığını anlamıştı. Çünkü gelen diğer haberlerden den öğrenildiğine göre, Türkler Edirnekapısı yanındaki gedikten, Topkapıdaki gedikten ve nihayet Unkapanı Kapısından kesif kuvvetler halinde şehri istilâya

başlamışlardı.

Bu sırada, yirmi bin Bizanslı Ayasofya'ya dolmuş ve kapılarını kapatarak duaya, feryada koyulmuşlardı. Frenkler Kadırga, Lânga limanlarından kendilerini yelken üstündeki gemilere atıyorlardı. Kostantin: (Şehir alındı, benim başımı alacak Hristiyan yok mu?) diye Ayasofya is-kametinde firar ederken biri yüzünden, diğeri arkasından iki kılıç darbesiyle yere serilmişti.

Aynı gün, Türk ordularının genç ve mehib serdarı Fatih Sultan Mehmed, kır atının üstünde ve muharip muhafızlarının önünde Topkapıdan şehre girmişti.

Sade ve asil tavrıyla geçtiği yollardaki harab manzarayı teessürle süzüyor ve büyük mâbede doğru sükûnetle ilerliyordu.

Fatih Ayasofyayı hayranlıkla seyretmiş, orada askerleriyle beraber ilk namazı kılmişti.

Rumlar kılıçtan geçirilmiyor, büyük mâbedler, âbideler tahripten korunuyor ve 15 inci asır dünyasına karşı Fatih Sultan Mehmed Rumlara dinlerinde, ibadetlerinde ve ticaretlerinde serbest bulunduklarına dair fermanlar veriyordu.

ganimetlerin askere ait olacağını, surlara, ilk çıkacak mücahitlere tımarlar, sancaklar vereceğini de ilân eylemişti.

24/25 Mayıs gecesi Fatih'in ordugâhında borularla umumî donanma şenliği işareti verilmiş, Boğaziçi kıyılarından, Galata tepelerine kadar bütün çadırlar, meşalelerle aydınlatılmıştı. Liman boyunca ve bütün harb hattı üzerinde binlerce defa tekbir sesleri yükseliyor, dervişlerin âyinleri, tehlilleri karanlık Bizans üzerine haşyet ve dehşet veren bir ilâhî musiki halinde yağıyordu.

Büyük taarruz, 29 Mayıs sabahı şafakla beraber başlamıştı. Tekbirler, trampet ve tabıl seslerine karışıyordu. Taşlar ve oklar dolu gibi yağıyor, duvarlara merdivenler atılıyor, koşuşanlar, devrilenler, kalkanlar ve ruhlarını teslim edenler arasında Fatih ve kumandanlarının kâh tekdir, kâh takdir sesleri duyuluyordu.

Bu sırada Ulubadlı Hasan ismindeki bir yeniçerinin dokuz arkadaşıyla beraber başında miğfer ve sağ elinde pala olduğu halde hücumla geçtiği bir istihkâm üzerine vardığı görülmüştü. Yukarıdan atılan mancınıklarla, taşlarla muhacimler savulmuş ve Hasan aşağı yuvarlanmıştı. Yaralı Hasan'ın son davranışı da bir ok yağmuruyla durdurulmuştu.

Tekfur Sarayı'nın aşağısında yer altında bulunan ufak sirk kapısı umumî hücumdan birkaç gün evvel tahkimatı kolaylaştırmak için açılmış fakat kapatılması unutulmuştu. Elli yeniçeri bu kapıyı keşfetmiş ve buradan dış sur ile iç sur arasına girmişlerdi.

Bu haber, İmparatorla beraber vuruşanlara dehşet salmış ve Kostantin artık çırpınmalarının faydasızlığını anlamıştı. Çünkü gelen diğer haberlerden de öğrenildiğine göre, Türkler Edirnekapısı yanındaki gedikten,

Topkapı'daki gedikten ve nihayet Unkapanı Kapısı'ndan kesif kuvvetler halinde şehri istilâya başlamışlardı.

Bu sırada, yirmi bin Bizanslı Ayasofya'ya dolmuş ve kapılarını kapatarak duaya, feryada koyulmuşlardı. Frenkler Kadirga, Lânga limanlarından kendilerini yelken üstündeki gemilere atıyorlardı. Kostantin, "Şehir alındı, benim başımı alacak Hristiyan yok mu?" diye Ayasofya istikâmetinde firar ederken biri yüzünden, diğeri arkasından iki kılıç darbesiyle yere serilmişti.

Aynı gün, Türk ordularının genç ve mehib serdarı Fatih Sultan Mehmed, kır atının üstünde ve muharip muhafızlarının önünde Topkapı'dan şehre girmişti.

Sade ve asîl tavrıyla geçtiği yollardaki harap manzarayı teessürle süzüyor ve büyük mabede doğru sükûnetle ilerliyordu.

Fatih Ayasofya'yı hayranlıkla seyretmiş, orada askerleriyle beraber ilk namazı kılmıştı.

Rumlar kılıçtan geçirilmiyor, büyük mâbedler, âbideler tahripten korunuyor ve 15'inci asır dünyasına karşı Fatih Sultan Mehmed Rumlara dinlerinde, ibadetlerinde ve ticaretlerinde serbest bulunduklarına dair fermanlar veriyordu.

Fatih'in Yaralandığı Harp

Mithat Sertoğlu

Mithat Sertoğlu, "Fatih'in Yaralandığı Harp", *Resimli 20. Asır Haftalık Mecmua*, Sayı: 42, 28 Mayıs 1953, s. 19

Mithat Sertoğlu

1456 yılında, yani İstanbul'un alınışından üç yıl sonra, Fatih, yüzelli bin kişilik bir ordu, iki yüz gemiden mürekkep Tuna donanması ve üçyüz kadar topla ikinci defa olarak Sırbistan seferine çıktı. Gerçi bu memleket o sırada Osmanlılara haraç vermekte ve yüksek Türk hâkimiyetini tanımakta idi; lâkin Fatih artık burasını tamamen ilhak edip bir vilâyet haline koymak ve Macaristan seferleri için üs olarak kullanmak istiyordu.

Sırbistan'ın başkenti bu esnada Belgrad'ın kırk beş kilometre güneydoğusunda bulunan Semendre şehri idi. Belgrad ise Macarların hâkimiyetinde bulunuyordu ve Türklerin Avrupa istilâsına karşı koyan müstahkem bir yerdi. Fatih'in ilk hedefi burasıydı. Belgrad düşerse, müşterek bir Sırp-Macar hareketine artık imkân kalmaz ve bir Macar müdahalesi olmadan Sırbistan kolayca istilâ ve ilhak olunabilirdi. Bunu Türkler kadar bilen Avrupa Hristiyan âlemi büyük bir heyecana kapıldı. Meşhur Borjiya ailesinden olan Papa Üçüncü Calixtus, derhal harekete geçti ve bir haçlı ordusu kurmaya Ulah aslından Giovanni di Capistrano adlı bir papazı memur etti. Türk ve İslâm âleminin büyük düşmanlarından olan bu papaz, Bohemya, Almanya ve İtalya'dan altmış bin kişilik bir haçlı kuvveti toplayarak gelip Belgrad'a kapandı.

Fatih, o kışı Edirne'de geçirerek Morova nehri üzerindeki Grasvaç'da toplar döktürüp bunları Tuna kenarına naklettirmiş ve Hırsova'da bulunan Rumeli Beylerbeyisi Dayı Karaca Paşa'ya yollamıştı.

Sonra kendisi Edirne'den hareket edip Sofya üzerinden Sırbistan'a girdi. Sırp despotu Yorgi Brankoviç, hiçbir mukavemet göstermeden Macaristan'a kaçtı. Osmanlı ordusu 13 Haziran 1456'da Belgrad önüne vardı ve kaleyi kuşattı. Burası, Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği yerde, bir yarımada halinde sarp ve müstahkem bir kale idi. Kara tarafı ise, su ile dolu geniş hendeklerle çevrilmişti.

Bu sırada Macar kumandanı ve millî kahramanı Hunyadi Yanoş, Papa'nın teşvikiyle mühim bir kuvvet ve ikiyüz parça Tuna gemisiyle Belgrad'ın imdadına koştu. Onun gelişi haber alındığı zaman Dayı Karaca Paşa, bir kısım kuvvetle Macar topraklarına geçip karşılamayı teklif etti. Lâkin Rumeli akıncı kumandanları ve sancak beyleri bu fikre muhalefet ettiler. Vidin'de toplanmış olan Osmanlı donanması süratle Belgrad önüne geldiyse de Hunyadi Yanoş'un üstün kuvvetteki filosu da bu sırada

aynı yere varmış bulunuyordu. Türk donanması aleyhine olan stratejik şartlarla muharebeyi kabul etmek zorunda kaldı ve neticede bir başarı elde edemedi.

Türkler, bu muhasara sırasında Belgrad'a karşı üç büyük yürüyüşte bulunmuşlardır. Kaleye kapanmış olan haçlı askerleri "Gayret-i cahilâne ile pek basıp" direniyorlar, papaz Copistrano'nun teşviki ve hummalı faaliyeti sayesinde büyük kayıplar verdikleri halde mukavemet ediyorlardı. Fatih'in maksadı ise, Macar kuvvetleri yetişmeden kaleyi almak, bu suretle daha büyük ve uzun sürecek bir müdafaa ile uğraşmak zorunda kalmamaktı.

Nihayet Temmuz'un 22'nci ve muhasaranın 39'uncu günü son büyük hücumla geçildi. Türk ordusu haçlıların mukavemetini kırıp evvelâ şehrin varoşunu zaptetti. Sonra kaleye girdi. Lâkin aynı anda Hunyadi Yanoş yetişip ordusuyla birlikte o da aksi istikametten şehre girmiş ve boğaz boğaza müthiş bir mücadele başlamıştı. Türk askeri 39 günlük harb sonunda oldukça yorgun düşmüş bulunuyordu. Macar ordusu ise hem zinde, hem daha kalabalıktı. Buna rağmen galebe Türklerde kalacak gibi idi. Hattâ, Hunyadi Yanoş bile bir aralık harbin kaybedildiğine kani olmuş, Türkler hemen hemen şehre hâkim olmuşlardı. Macarlar, her noktada çekilmeye başlamış bulunuyorlardı. Hunyadi artık bütün gayretini bir paniğe uğramadan çekilmeye hasrediyor, bu dar sahada ordusuyla birlikte sıkışıp büsbütün mahvolmamanın çarelerini arıyordu.

Tam bu sırada papaz Capistrano, topladığı haçlı ordusu bakiyesiyle Türklere yandan taarruz etti. Bir taraftan ise yaktırdığı kükürtlü çalıların boğucu ve öldürücü dumanını rüzgâr Osmanlı ordusuna doğru savurma-

FATİH'İN YARALANDIĞI HARP

Bir yandan kalabalık düşman, bir yandan boğucu duman, Osmanlı ordusunu bozguna uğrattır gibi idi; Fatih, atını ileri sürdü; birkaç düşman askerini tepeledi; padişahlarının bu gayreti çözülmek üzere olan yenilgileri coşturdu. Biraz sonra Fatih bir kargı yarısı almasıydı, Sırbistan o günden bir Osmanlı vilayeti oluvercekti!

Yazan: Mithat SERTOĞLU

1456 yılında, yani İstanbul alınışından üç yıl sonra, Fatih, yücelti bin kişilik bir ordu, iki yüz gemiden mürekkep Tuna donanması ve üçyüz kadar topla ikinci defa olarak Sırbistan seferine çıktı. Gerçi bu memleket o sırada Osmanlılara haraç vermekte ve yülmek Türk hâkimiyetini tanımakta idi; lâkin Fatih artık burasını tamamen ilhak edip bir vilâyet haline koymak ve Macaristan seferleri için us olarak kullanmak istiyordu.

Sırbistanın başkenti bu esnada Belgrad'ın kırk beş kilometre güney - doğusunda bulunan Semendre şehri idi. Belgrad ise Macarların hâkimiyetinde bulunuyordu ve Türklerin Avrupa istilasına karşı koyan müstahkem bir yerd. Fatih'in ilk hedefi burasıydı. Belgrad düşerse, müstarek bir Sırp - Macar hareketine artık imkân kalmaz ve bir Macar müdahalesi olmadan Sırbistan kolayca istila ve ilhak olunabilirdi. Bunu Türkler kadar bilen Avrupa Hristiyan âlemi büyük bir heyecana kapıldı. Meşhur Borjia ailesinden olan Papa Üçüncü Callistus, derhal harekete geçti ve bir haçlı ordusu kurmağa Ulah aslından Giovanni di Capistrano adlı bir papazı me-nur etti. Türk ve İslâm âleminin büyük düşmanlarından olan bu papaz, Bohemya, Almanya ve İtalya'dan altmış bin kişilik bir haçlı kuvveti toplayarak gelip Belgrad'a kapandı.

Fatih, o kış Edirne'de geçire-rek Morova nehri üzerindeki Grosvaç'da toplanarak döktürüp bun-ları Tuna kenarına naklettirmiş ve Hırsova'da bulunan Rumeli Beylerbeyi Dayı Karaca Paşaya yollamıştı. Sonra kendisi Edirne'den hareket edip Sofya üzerinden Sırbistana girdi. Sırp despotu Yorgi Branković, hiçbir muka-vemet göstermeden Macaristana kaçtı. Osmanlı ordusu 13 Hazir-an 1456 da Belgrad önüne var-dı ve kaleyi kuşattı. Burası, Tu-na ve Sava nehirlerinin birleştiği yerde, bir yarımada halinde asır ve müstahkem bir kale idi. Kara-rafatı ise, su ile dolu geniş hen-deklerle çevrilmisti.

Bu sırada, Macar kumandanı ve millî kahramanı Hunyadi Ya-nos, Papazın teşvikiyle mühim bir kuvvet ve ikiyüz parça Tuna gemisiyle Belgrad'ın imdadına koştı. Onun geliş haber alın-dığı zaman Dayı Karaca Paşa, bir kısm kuvvetle Macar top-raklarına peçip karşılaştı; tek-lif etti. Lâkin Rumeli akıncı ku-

mandanları ve sancak beyleri bu fikre muhalefet ettiler. Vidin'de toplanmış olan Osmanlı donan-ması süratle Belgrad önüne gel-diye de Hunyadi Yanos'un üstün kuvvetteki filosu da bu sırada aynı yere varmış bulunuyordu. Türk donanması aleyhine olan stratejik gartlarla muharebeyi kabul etmek zorunda kaldı ve neticede bir başarı elde edemedi çekildi.

Türkler, bu muhasara sırasın-da Belgrad'a karşı üç büyük yü-rüyüşte bulunmuşlardır. Kaleye kaplanmış olan haçlı askerleri «Gayret!» cahlâne ile pek basıp» direniyorlar, papaz Capistrano'nun teşviki ve hummalı faaliye-ti sayesinde büyük kayıplar ver-dikleri halde mukavemet ediyor-lardı. Fatih'in maknâdı ise, Ma-car kuvvetleri yetismeden kale-yi almak, bu suretle daha büyük ve uzun sürecek bir müdafaa ile

uğraşmak zorunda kalmamaktı.

Nihayet Temmuzun 22 nci ve muhasaranın 39 uncu günü son büyük hücum geçildi. Türk or-dusu haçlıların mukavemetini kırıp evvelâ şehrin varoğunu za-ptetti, sonra kaleye girdi. Lâkin aynı anda Hunyadi Yanos yetişip ordusuyla birlikte o da aksi istikametten şehre girmiş ve boğaz boğaza müthiş bir mücadele baş-lamıştı. Türk askeri 39 günlük harb sonunda oldukça yorgun düş-müş bulunuyordu. Macar ordusu ise hem zinde, hem daha kalaba-lıktı. Buna rağmen galebe Türk-lerde kalacak gibi idi. Hattâ, Hunyadi Yanos bile bir aralık partinin kaybedildiğine kana ol-muş. Türkler hemen hemen şeh-re hâkim olmuşlardı. Macarlar, her noktada çekilmeğe başlamış bulunuyorlardı. Hunyadi artık bütün gayretini bir panîşe uğ-ranadan çekilmeğe hasrediyor, bu dar sahada ordusuyla birlikte sıkışıp bûsbütün mahvolmanın çarelerini arıyordu.

Tam bu sırada papaz Capis-trano, topladığı haçlı ordusu ba-kiyesiyle Türkleri yandan taar-ruz etti. Bir taraftan ise yakır-dığı kükürtlül, gahların boğucu ve öldürücü dumanını rüzgâr Os-manlı ordusuna doğru savurma-ğa başlamıştı. Türk askeri, bu umudimadık darbe karşısında çe-kilmeğe mecbur kaldı. Capistra-no ise, bu fırsatı kaçırmıyarak süratle Osmanlı ordugâhına doğ-ru ilerledi.

Fatih, vaziyetin birdenbire aleyhlerine döndüğünü gördü. Vezirler, şahna bir zarar gel-memesi için ordugâhı terkedip çe-kilmesini tavsiye ettiler. Lâkin

büyük Türk hakanından aldıkları cevap şu oldu:

«Düşmandan yüz çevirmek sığın (1) nişanıdır. Bu ise bize gerekmez, tâ ölmeyince...»

Sonra, yakınına kadar sokul-muş olan düşmanın üzerine atını sürüp ozzat hücum a geçti. Bir anda üç düşman askerini te-peledi. Onun bu halini gören pa-ziler, çığ ve huruşa gelip arka-sından bir sel gibi aktılar. Düş-man bir anda karargâhtan çık-a-rıldı. Bu sırada Türk süvarisi karşı taarruza geçmiş bulunuyor-du. Fatih ise, elinde yalın kılıcı bulunduğunda halde daima en önde idi. Onun bu kahramanca hücu-mu, büyük bir bozgunu önledi. Türkler yine Belgrad kapıları-na vardılar. Lâkin Fatih tam bu sırada bir düşman kargısıyla kal-çasından yaralandı. Bunun üze-rine taarruz yarım kaldı. Lâkin aynı hücum sırasında hem papaz Capistrano hem de Hunyadi Ya-nos ağır surette yaralanmışlardı. Nitekim, kısa bir zaman sonra ikisi de öldü.

Padişahın yaralanması üzerine, Türkler Belgrad muhasarasını kaldırarak geri döndüler. Fakat bir sene sonra Sivricehisar, Bô-gürdeien, Güzelcehisar zapt olundu. Ertesi yıl da, yani 1459 da Semendre fetholunup Sırbis-tan bir Osmanlı vilâyeti haline kondu. Belgrad'ı Macarlardan al-mak ise, 1521 yılında, yani bu hâdiseden altmış beş sene sonra Fatih'in torununun oğlu büyük Türk İmparatoru Kanunîye na-sıp olmuştur.

(1) Bozgun.

Fatih ordusuyla Belgrad'ın varoşlarına girdikten biraz sonra, aksi istikametten gelen bir yeni haçlı ordusuyla karşılaşılmıştı; boğaz boğaza müthiş bir mücadele oldu; Fatih öne atılıp askerlerini coşturmaya idi 39 günlük muhasara zahmeti boşa gidecekti!

Resim: Münif Fehim - 20. Asır

— 19 —

ya başlamıştı. Türk askeri, bu umulmadık darbe karşısında çekilmeye mecbur kaldı. Capistrano ise, bu fırsatı kaçırmayarak süratle Osmanlı ordugâhına doğru ilerledi.

Fatih, vaziyetin birdenbire aleyhlerine döndüğünü gördü. Vezirler, şahsına bir zarar gelmemesi için ordugâhı terkedip çekilmesini tavsiye ettiler. Lâkin büyük Türk hakanından aldıkları cevap şu oldu:

“Düşmandan yüz çevirmek sığın (bozgun) nişanıdır. Bu ise bize gerekmez, tâ ölmeyince...”

Sonra, yakınına kadar sokulmuş olan düşmanın üzerine atını sürüp bizzat hücum a geçti. Bir anda üç düşman askerini tepeledi. Onun bu hali-

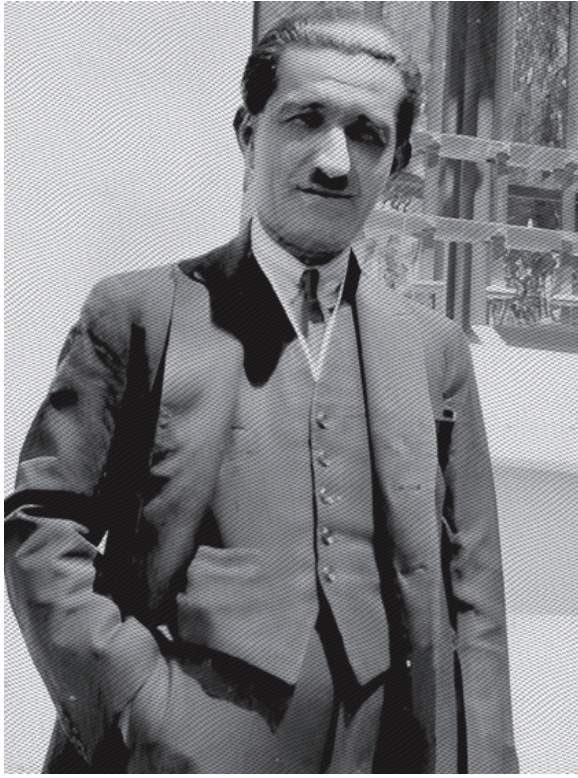
ni gören gaziler, cûş ve huruşa gelip arkasında bir sel gibi aktılar. Düşman bir anda karargâhtan çıkarıldı. Bu sırada Türk süvarisi karşı taarruza geçmiş bulunuyordu. Fatih ise, elinde yalın kılıcı bulunduğu halde daima en önde idi. Onun bu kahramanca hücumu, büyük bir bozgunu önledi. Türkler yine Belgrad kapılarına vardılar. Lâkin Fatih tam bu sırada bir düşman kargisiyle kalçasından yaralandı. Bunun üzerine taarruz yarım kaldı. Lâkin aynı hücum sırasında hem papaz Capistrano hem de Hunyadi Yanoş ağır surette yaralanmışlardı. Nitekim, kısa bir zaman sonra ikisi de öldü.

Padişah'ın yaralanması üzerine, Türkler Belgrad muhasarasını kaldırarak geri döndüler. Fakat bir sene sonra Sivricehisar, Böğürdelen, Güzelcehisar zaptolundu. Ertesi yıl da, yani 1459'da Semendre fetholunup Sırbistan bir Osmanlı vilâyeti haline kondu. Belgrad'ı Macarlardan almak ise, 1521 yılında, yani bu hâdiseden altmış beş sene sonra Fatih'in torununun oğlu büyük Türk İmparatoru Kanunî'ye nasip olmuştur.

İstanbul Fethinin Dört Asır Süren Hazırlıkları

İsmail Hâmî Danişmend

İsmail Hâmî Danişmend, "İstanbul Fethinin Dört Asır Süren Hazırlıkları", *Hafta Dergisi*, No: 192, 29 Mayıs 1953, ss. 20-21.

İsmail Hâmî Danişmend

İslâm âlemine İstanbul'un fethini kudsî bir ideal şeklinde telkin eden hadîsler Hicretin daha ilk asrından itibaren Emevîleri ve İkinci asrında da Abbâsîleri harekete getirmiş, Bizans'a karşı karadan ve denizden büyük seferler açılmış, Hicretin 34 ve Milâdın 655 tarihinden H. 165=M. 782 tarihine kadar 127 sene içinde tam beş İstanbul seferi sıralanmıştır: Bunların ilk dördü Emevîler ve sonuncusu da Abbâsîler devrindedir.¹ Bu beş seferin yalnız ikincisiyle dördüncüsünde İstanbul şehri muhâsara edilebilmişse de fethedilememiş ve elde edilen yegâne netice, dördüncü sefere tesadüf eden ikinci muhâsarada Bizans İmparatorluğunun İstanbul'da bir câmi inşasına mecbur edilmesinden ibaret kalmıştır.

Fetih idealinin Araptan Türk'e intikali Horasan ve İran'a hâkim olan büyük Selçukî İmparatorluğunun H. 482=M. 1040 tarihine tesadüf eden teşekkülü üzerindedir. Daha ilk Selçukî Pâdişahı Sultan Tuğrul Bey devrinde ve H. 441=M. 1049 tarihinde Türk hâkanına yaranmak isteyen Bizans İmparatorluğu Emevîlerden sonra harâb olan İstanbul câmiîyle minâresini tâmir ve imâr ettirmiş ve hattâ İbnü'l-Esîr'in kaydına göre mihrâbına bir okla yay koydurmuştur.² Okla yay, Selçukî armasına alâmettir.

¹ Bu seferler için bkz., Marius Canard, *Les Expéditions des Arabes Contre Constantinople*, tarihsiz Paris tab'ı, s. 63-104. Ayrıca *İstanbul Fethinin İnsanî ve Medenî Kıymeti*, ismindeki eserimizin 8-10'uncu sayfelerine de bakılabilir.

² İbnü'l-Esîr, *Târîhü'l-Kâmil*, 1303 Mısır tab'ı, C. 10, s. 10.

Anadolu'nun fethiyle bugünkü Türkiye devletinin kuruluşu 1071'deki Malazgird zaferimizin en büyük neticesidir: "Danişmendnâme" ve "Mirkatü'l-Cihad" gibi sade yahut münşîâne Anadolu fetihnâmelerindeki an'aneye göre Küçük Asya denilen büyük ülke Türk ordusuna İstanbul yolunu açmak için fethedilmiştir. Anadolu fethinin şanlı kahramanı Melik Ahmed Danişmend Gazi'nin huzurunda toplanan bir harp meclisinde:

"Evvelâ Kostantîniyye fethine gidelüm!" denildiğinden bahsedilir.³

Bu sözün kıymeti, onbirinci asırdaki Anadolu fatihlerinin yalnız Küçük Asya için değil, aynı zamanda İstanbul ideali için de kan dökmüş olduklarını göstermesindedir: 1071'deki Malazgird muharebesinden iki sene sonra, daha Milâdın 1073 ve Hicretin 465 tarihinde Kapudağ yarımadasından Üsküdar ve Kadıköy'e kadar Marmara deniziyle Boğaziçi'nin Anadolu sahillerine hâkim olan Türklerin Üsküdar'ı üs-sülhareke ittihâz ederek İstanbul'u tehdide başlamaları ve hattâ Boğaziçi'ni geçip en büyük hedefleri olan Ayasofya "Kızılme" sına doğru ilk hamlelerini yapmaları Danişmendnâme'deki eski Türk an'anesinin ne kadar doğru olduğunu bütün vuzuhiyetiyle gösteren tarihî bir hakikattir: O zamanki Papa Yedinci Gregoire'ın 1074'te yazdığı bazı mektuplarda Bizans imparatorluğuna yardım lüzumundan bahsetmesi işte bundandır.⁴

Onbirinci asrın son senelerinde Arz-ı Mukaddesi Türk hâkimiyetinden kurtarmak için Bizans imparatorluğuyla anlaşarak Anadolu üzerinden yol açmaya kalkışan ilk Ehl-i Salib ordularının mükerrer hamleleri 1073'ten beri İstanbul'u tehdit eden Türkleri Anadolu'nun şimaligarbîsinden içerilere doğru çekilmeye mecbur etmiş, Anadolu Selçukîlerinin Bizans'a yakın olmak için Konya'dan evvel merkez ittihâz etmiş oldukları İznik şehri elden çıkmış, netice olarak o havâli yeniden Bizans idaresine geçmiş, bu suretle Türk'ün en büyük ideal yolu kapanmış ve işte o yüzden İstanbul Fatih devrine kadar takriben dört asır gecikmiştir.

Bu millî idealimizin bütün askerî harekâtımızda yeniden esas olması, fetihten ve Fatih'ten çok evvel Osmanlı Türklerinin daha ilk fütuhâtıyla başlamıştır. İlk Osmanlı harekâtı harita üzerinde takip edildiği takdirde, daha Osman Gazi devrinden itibaren bütün askerî hareketlerimizin İstanbul'u ihâta fikriyle alâkadâr olduğu âdeta gözle görülebilecek kadar vâzıh bir hakikat şeklini alır. Herhalde Osman Gazi'ye sonraları izafe ve isnâd edilmiş olan manzum vasiyetnamedeki:

"İslâmbol'u aç gülizâr yap!" tavsiyesi, Osmanlılarda İstanbul idealinin eskiliği hakkındaki millî telâkkinin muahhar ve haklı bir edebî ifadesi demektir.⁵

³ Âli Çelebi, *Mirkatü'l-Cihâd*, Raşid Efendi Kütüphanesi, No: 676, "Mukaddime".

⁴ Bkz.: J. Laurent, *Byzance et les Turcs Seldjoudides dans l'Asie Occidentale Jusqu'en 1081*, 1913 Nancy tab'ı, ss. 93, 98-99.

⁵ Bu manzum vasiyetnamenin tamamı için bkz.: Tayyazâde Ahmet Atâ Bey, *Târih-i Atâ*, 1293, İstanbul tab'ı, C. 4 s. 6.

İstanbul Fethinin Dört Asır Süren Hazırlıkları

Yazan: İsmail Hami Danişmend

İslâm âlemine İstanbul'un fethini kudsi bir ideal şeklinde telkin eden hadisler Hicretin daha ilk asrından itibaren Emevîleri ve ikinci asrında da Abbâsîleri harekete getirmiş, Bizans'a karşı karadan ve denizden büyük seferler açılmış, Hicretin 34 ve Milâdın 655 tarihinden H. 165 = M. 782 tarihine kadar 127 sene içinde tam beş İstanbul seferi sıralanmıştır: Bunların ilk dördü Emevîler ve sonuncusu da Abbâsîler devrindedir (1). Bu beş seferin yalnız ikincisiyle dördüncüsünde İstanbul şehri muhâsara edilebilmişse de fethedilememiş ve elde edilen yegâne netice, dördüncü sefere tesadüf eden ikinci muhâsara Bizans imparatorluğunun İstanbul'da bir câmi inşasına mecbur edilmesinden ibaret kalmıştır.

Fetih idealinin Araptan Türkî intikali Horasan ve İran'a hâkim olan büyük Selçukî imparatorluğunun H. 432 = M. 1040 tarihine tesadüf eden teşekkülü üzerinedir: Daha ilk Selçukî pâdisahı Sultan Tuğrulbey devrinde ve H. 441 = M. 1049 tarihinde Türk hâkânına yaranamak isteyen Bizans imparatorluğu Emevîlerden sonra harab olan İstanbul câmiyle minâresini tâtîr ve imâr ettirmiş ve hattâ (İbn-ül-Esir) in kaydına göre mihrâbına bir okla yay koymuştur (2): Okla yay, Selçukî armasına âlâmettir.

Anadolu'nun fethiyle bugünkü

(1) Bu seferler için bakınız: Marius Canard, "Les expéditions des arabes contre Constantinople", tarihsiz Paris tab'ı, S. 63 - 104. Ayrıca "İstanbul fethinin insani ve medenî kıymeti" isimdeki eserimizin 8 - 10 uncu sayfelerine de bakılabilir.

Türkiye devletinin kuruluşu 1071'deki Malazgird zaferimizin en büyük neticesidir: "Danışmend-nâme" ve "Mîrkaat-ül-cihâd" gibi sâde yahut münşîâne Anadolu fethinâmelerindeki an'aneye göre Küçük - Asya denilen büyük ölçe Türk ordusuna İstanbul yolunu açmak için fethedilmiştir. Anadolu fethinin şanlı kahramanı Melik Ahmed Danişmend Gazi'nin huzurunda toplanan bir harp meclisinde:

— Evvelâ Kostantiniyye fethine gidelim!

Denildiğinden bahsedilir (3). Bu sözün kıymeti, On-birinci asırdaki Anadolu fâtihlerinin yalnız Küçük - Asya için değil, aynı zamanda İstanbul ideali için de kan dökmüş olduklarını göstermesindedir: 1071'deki Malazgird muharebesinden iki sene sonra, daha Milâdın 1073 ve Hicretin 465 tarihinde Kapıdağ yarımadasından Üsküdar ve Kadıköy'e kadar Marmara deniziyle Boğazici'nin Anadolu sâhillerine hâkim olan Türklerin Üsküdar'ı üssül-hareke ittihaz ederek İstanbul'u tehdide başlamaları ve hattâ Boğaziçi'ni en büyük hedefleri olan Aya-sofya "Kızıl-elma" sma doğru ilk hamlelerini yapmaları Danişmend-nâme'deki eski Türk an'anesinin ne

kadar doğru olduğunu bütün vuzuhiyle gösteren tarihi bir hakikattir: O zamanki papa Yedinci Grégoire'in 1074'de yazdığı bazı mektuplarda Bizans imparatorluğuna yardım lüzumundan bahsetmesi işte bundandır (4).

On-birinci asrın son senelerinde Arz - 1 - Mukaddes-i Türk hâkimiyetinden kurtulmak için Bizans imparatorluğuyla anlaşarak Anadolu üzerinden yol açmaya kalkışan ilk Ehl - i - Salib ordularının mükerrem hamleleri 1073'den beri İstanbul'u tehdit eden Türkleri Anadolu'nun şimaligarisinden içerilere doğru çekilmiye mecbur etmiş, Anadolu Selçuklularının Bizans'a yakın olmak için Konya'dan evvel merkez ittihaz etmiş oldukları İznik şehri elden çıkmış, nitece olarak o hâvali yeniden Bizans idaresine geçmiş, bu suretle Türkün en büyük ideal yolu kapanmış ve işte o yüzden İstanbul fethi Fâtih devrine kadar takriben dört asır gecikmiştir.

Bu millî idealimizin bütün askerî hareketimizde yeniden esas olması, fetih'ten ve Fâtih'ten çok evvel Osmanlı - Türklerin daha ilk fütuhâtıyla başlamıştır. İlk Osmanlı hareketi harita üzerinde takib edildiği takdirde, daha Osman - Gazi

(4) Bakınız: J. Laurent, "Byzance et les Turcs Seldjucides dans l'Asie occidentale jusqu'en 1081", 1913 Nancy tab'ı, S. 93 ve 98-99.

devrinden itibaren bütün askerî hareketlerimizin İstanbul'u ihâta fikriyle âlakadâr olduğu âdetâ gözle görülebilecek kadar vâzih bir hakikat şeklini alır. Her halde Osman - Gazi'ye sonraları izâfe ve isnâd edilmiş olan manzum vasiyetnâmedeki: **İslâmbol'u aç gülizâr yapı!** tavsiyesi, Osmanlılarda İstanbul idealinin eskiliği hakkındaki millî telâkkinin muahhar ve haklı bir edebî ifâdesi demektir (5).

Osmanlı menbâlarında devlet müessisi olarak tebcil edilen Osman - Gazi'nin şahsiyeti ve takib ettiği büyük fikirle oynadığı rolün zamanına göre azameti maatteessüf henüz tamamiyle tebarüz ettirilememiştir: Hattâ fütuhâtı bile bir takım Rum "tefur" larından gelişigüzel kaleler fethine münhasır gösterilmiş ve netice itibariyle "Gazevât-ı Battal - Gazi" den daha vâzih bir şey yapılmamıştır! Halbuki Osman - Bey'in askerî hareketini harita üzerinde en sathî bir nazarla bile takib eder etmez, bu çok büyük adamın her şeyden evvel muayyen bir plân takib ettiği ve bütün hareketlerinin işte o mükemmel plâna göre ayarlanmış hesaplı adımlardan başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır.

İnkırâza doğru giden Bizans imparatorluğunun fecî hâlini çok iyi takdir eden Osman - Gazi'nin askerî plânında en mühim esas, Karadeniz'le Marmara'ya dayanıp Bizans'ın Anadolu ile âlakasını kesmek ve On-birinci asırdaki Anadolu fâtihleri gibi Boğaziçi'nden karşı yakaya geçmesini te'min edecek jeopolitik bir vaziyet elde etmektir: Öyle bir vaziyetin en tabii neticesi de İstanbul'un etrafındaki araziye ısgal edip şehri ihâta ve tecrid ederek kendikendine yaşayamıyacak bir ada hâline getirmektir: Zâten Osman - Gazi Bursa'nın fethini de öyle te'min etmiştir.

İstanbul'un etrafındaki arazinin ısgaliyle şehrin çember içine alınması ve bu suretle Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerindeki Bizans topraklarıyla ittisâlinin kesilmesi ilk üç Osmanlı hükümdârının müsterek eseridir: Bu bakımdan Fâtih'in fethini Osman, Orhan ve Murad - Hudâvendigâr Gaziler hazırlamış demektir. Bu hazırlıklar şöyle sıralanabilir:

1 - An'aneye göre babası Er tuğrul - Gazi'nin Söğüt - Domanıç mülâkânesinden şimal istikametine, yani denizlere doğru hareket eden Osman - Gazi'nin en kuvvetli rivayete göre H. 684 = M. 1285 tarihinde fethettiği ilk kasaba, Domanıç'ın şimaline tesadüf eden Kulacahisar'dır. O tarihten itibaren bütün fütuhâtında hep denizlere doğ-

(5) Bu manzum vasiyetnâmenin tamamı için bakınız: Tayyar-zâde Ahmed Atâ Bey, "Tarih-i Atâ", 1293 İstanbul tab'ı, C. 4, S. 8.

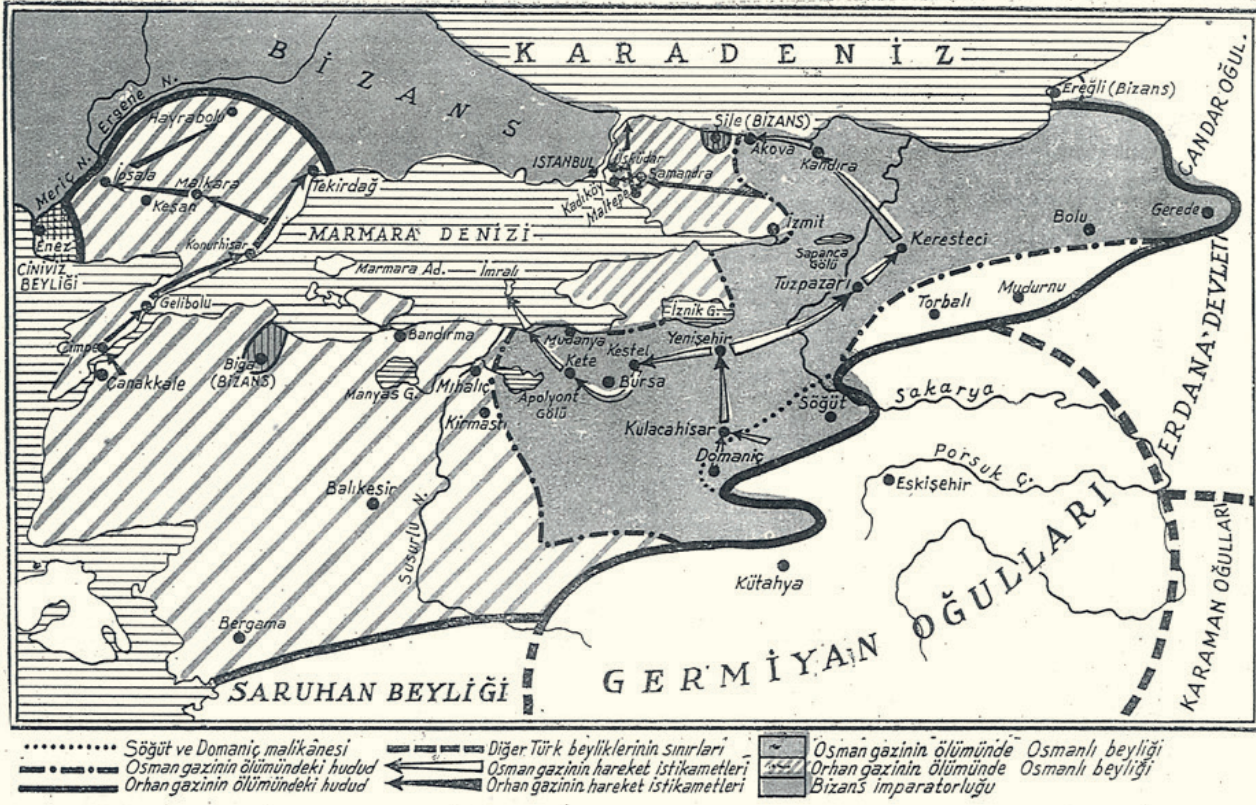
— Birinci Murad devrinin 1372 Senesinde Çatalca ve İnciğiz in fethi üzerine Osmanlı hududlarının vaziyeti
— Birinci Muradın hareket istikametleri: ■ Orhan Gazi fütuhâtı, ■ Birinci Muradın fütuhâtı ■ Bizans imparatorluğu

Osmanlı menbâlarında devlet müessisi olarak tebciil edilen Osman Gazi'nin şahsiyeti ve tâkip ettiği büyük fikirle oynadığı rolün zamanına göre azameti maatteessüf henüz tamamıyla tebâruz ettirilememiştir: Hattâ fütuhâtı bile bir takım rum "tekfur"larından gelişi güzel kaleler fet-hine münhasır gösterilmiş ve netice itibariyle "Gazevât-ı Battal Gazi"den daha vâzih bir şey yapılmamıştır! Halbuki Osman Bey'in askerî harekâtı-nı harita üzerinde en sathî bir nazarla bile takip eder etmez, bu çok büyük adamın her şeyden evvel muayyen bir plan takip ettiği ve bütün hareket-lerinin işte o mükemmel plana göre ayarlanmış hesaplı adımlardan baş-ka bir şey olmadığı derhal anlaşılır.

İnkırâza doğru giden Bizans İmparatorluğunun fecî hâlini çok iyi tak-dir eden Osman Gazi'nin askerî planında en mühim esas, Karadeniz'le Marmara'ya dayanıp Bizans'ın Anadolu ile alâkasını kesmek ve onbirinci asırdaki Anadolu fatihleri gibi Boğaziçi'nden karşı yakaya geçilmesini te-min edecek jeopolitik bir vaziyet elde etmektir: Öyle bir vaziyetin en tabîî neticesi de İstanbul'un etrafındaki araziye işgal edip şehri ihata ve tecrid ederek kendi kendine yaşayamayacak bir ada hâline getirmektir: Zâten Osman Gazi Bursa'nın fethini de öyle temin etmiştir.

İstanbul'un etrafındaki arazinin işgaliyle şehrin çember içine alınması ve bu suretle Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerindeki Bizans toprak-larıyla ittisalının kesilmesi ilk üç Osmanlı hükümdarının müşterek eseri-dir: Bu bakımdan Fatih'in fethini Osman, Orhan ve Murad Hüdâvendigâr gaziler hazırlamış demektir. Bu hazırlıklar şöyle sıralanabilir:

1. An'aneye göre babası Ertuğrul Gazi'nin Söğüt-Domaniç malikâne-sinden şimal istikametine, yani denizlere doğru hareket eden Osman Gazi'nin en kuvvetli rivayete göre H. 684=M. 1285 tarihinde fethettiği ilk kasaba, Domaniç'in şimaline tesadüf eden Kulacahisar'dır. O tarihten iti-baren bütün fütuhâtında hep denizlere doğru şimal istikametini takip eden Osman Bey nihayet H. 701=M. 1301 tarihindeki Yenişehir fethiyle ilk hedefi olan İznik gölünün cenup sahiline dayanmıştır. Buradan itibaren Osmanlı fütuhâtı artık iki kola ayrılmaktadır: Bursa istikametinde gar-ba doğru giden kolun hedefi Marmara denizi ve Kandıra istikametinde, şimale doğru giden kolun hedefi de Karadeniz'dir. Birinci kol H. 708=M. 1308'de Marmara'ya dayanıp Bursa şehri ihata altına alınmış ve İstanbul'a karşı deniz üssü olarak da İmralı adası işgal edilivermiştir: Tabîî bundan maksat, Bursa'nın İstanbul'dan yardım görmesine mâni olmaktır. Şima-le tevcih edilen ikinci kol harekâtının Karadeniz'e dayanması da, Osman Gazi'nin klasik telakkide ölüm tarihine müsâdif gösterilen H. 726=M. 1326'daki Bolu, Kandıra ve Akova fütûhâtıyla temin edilmiştir; bu muvaf-fakiyet üzerine şimaldeki Osmanlı kaması artık Kocaeli yarımadasının ortalarına dayanarak Boğaziçi'ne doğru bir hayli yayılmış ve şimal ucu İmralı adasına dayanan ok da daha o tarihten itibaren İstanbul'un deniz yolunu tehdide başlamıştır: İzmit körfezinin cenup sahilinde hâlâ kendi ismini taşıyan kasaba ile etrâfındaki sahil boylarında deniz üsleri kurmuş olan ilk Osmanlı Kapdan-ı Deryâsı Karamürsel Bey'in hafif donanması

ru şimal istikametini tâkib eden Osman Bey nihayet H. 701 = M. 1301 tarihinde Yenişehir fethiyle ilk hedefi olan İznik gölünün cenup sâhiline dayanmıştır. Buradan itibaren Osmanlı fütûhâtı artık iki kola ayrılmaktadır: Bursa istikametinde garba doğru giden kolun hedefi Marmara denizi ve Kandıra istikametinde şimale doğru giden kolun hedefi de Karadeniz'dir. Birinci kol H. 708 = M. 1308 de Marmara'ya dayandı Bursa şehri ihâta altına alınmış ve İstanbul'a karşı deniz üssü olarak da İmralı adası işgal edilmiştir. Tabii bundan maksat, Bursa'nın İstanbul'dan yardım görmesine mâni olmaktır. Şimale tevcih edilen ikinci kol hareketinin Karadeniz'e dayanması da, Osman-Gazi'nin klâsik telâkkide ölüm tarihine müsadif gösterilen H. 726 = M. 1326 daki Bolu, Kandıra ve Akova fütûhâtıyla te'min edilmiştir; bu muvaffakiyet üzerine şimaldeki Osmanlı kaması artık Kocaeli yarımadasının ortalarına dayanarak Boğaziçi'ne doğru bir hayli yayılmış ve şimal ucu İmralı adasına dayanan ok da daha o tarihten itibaren İstanbul'un deniz yolunu tehdide başlamıştır: İzmit körfezinin cenup sâhiline hâlâ kendi ismini taşıyan kasaba ile etrafındaki sâhil boylarında deniz üssleri kurmuş olan ilk Osmanlı Kapdan - ı - ceryâsi Karamürsel Bey'in hafif donanması da o sırada Bizans'ın inhitat hâlindeki deniz kuvvetlerine meydan okumaya başlayacak bir inkişaf hâlindeydi. Gene o sırada Bizans'ın Anadolu şimalgarbisindeki arzâzisi de Osmanlı kamalarından dolayı artık birbirleriyle ittisâli kesilmiş birkaç parça hâline gelmiştir.

2 — Osman - Gazi'nin hedefini oğlu ve halefi Orhan - Gazi de büyük bir dikkat ve dirâyetle tâkib etmiştir: Babasının yerine geçer geçmez bu büyük adamın ilk işi Koca-

eli fütûhâtını hızlandırarak H. 726 = M. 1326 daki Aydos ve Samandıra fütûhâtıyla Kartal civarındaki Maltepe'ye dayanmak olmuştur. Bilhassa H. 729 = 1329 tarihindeki Pelekano = Maltepe muharebesinde Bizans imparatoru Üçüncü Andronikos Paleologos'un müthiş bir bozguna uğrayıp kaçmasıyla neticelenen Osmanlı zaferi üzerine Türk hududu Alem-dağı civârına yaklaşmış ve H. 738 = M. 1337 tarihinde de Orhan - Gazi'nin bu cephedeki fütûhat hamlesi Boğaziçi'nin şimal sâhillerine dayanmakla neticelenmiştir. H. 748 = M. 1347 de Karası beyliği arzâzisinin tamamıyla işgali üzerine Osmanlı beyliği Marmara ile Karadeniz'den sonra Adalar - denizine de çıkmış, İstanbul - boğazi'nden sonra Çanakkale - boğazi'nin da Anadolu sâhiline hâkim olmuş ve bu vaziyet İstanbul'un istikbal bakımından fevkalâde mühim bir dönüm noktası teşkil etmiştir: Çünkü artık Osmanlı - Türkleri istedikleri anda karşı yakaya geçip Anadolu'dan sonra Rumeli tarafından da Bizans'ı çember içine alabilecek bir vaziyet te'min etmişler demektir. O sırada Bizans imparatorluğu Boğaziçi'nin Anadolu sâhiline yalnız Üsküdar'la Kadıköy'ü'ne hâkimdir: Fakat Orhan - Gazi H. 753 = M. 1352 tarihinde bunları da işgal etmiş ve bu suretle Bizans'ın bu dış mahalleleri İstanbul'un fethinden yüz bir sene evvel Türk idaresine geçmiştir.

Osmanlı - Türklerin Rumeli yakasına geçip yerleşmeleri H. 755 = M. 1354 tarihinde Şehzade - Süleyman Paşa'nın Gelibolu yarımadasındaki Çimpe iskelesine yaptığı ihraçla başlamış ve o sene içinde Çimpe'den Gelibolu'ya kadar bütün sâhil boyunca işgali üzerine Çanakkale - boğazi'ni artık her iki sâhilden Türk hâkimiyetine girmiş-

tir: İstanbul'da büyük bir heyecan uyandıran bu korkunç vaziyet üzerine birçok Bizans âilelerinin Avrupa'ya kaçıklardan bahsedilir. İşte o andan itibaren başlıca hedef şimal istikametidir: Bu suretle cenuptan şimale doğru saplanacak bir Osmanlı kaması nihayet Karadeniz'e dayanarak Bizans arzâzisini ikiye bölecek ve İstanbul'un hinterlandıyle ittisâli kesecektir. Bu hareket, vaktiyle Osman - Gazi'nin Anadolu'da yaptığını yukarıda gördüğümüz hareketin Rumeli'de aynen tatbik edilen bir naziresi demektir. Şehzade - Süleyman Paşa'nın Gelibolu yakasına geçişinden dört sene sonra H. 759 = M. 1358 tarihinde Osmanlı fütûhâtının şimale doğru Marmarolu'ya ve Ergene boylarına dayanması, Orhan-Gazi'nin tâkib ettiği büyük hedefi bütün vuzuhiyle gösteren bir vaziyet demektir.

3 — Osman ve Orhan Gazilerin millî plânını Murad - Hudâvendigar aynen tatbika devam etmiş, bir taraftan Balkan fütûhâtıyla meşgul olurken bir taraftan da babasının zamanında Gelibolu'dan Hayrabolu'ya kadar çıkan Osmanlı hududunu şimalisarkıye doğru genişleterek H. 736 = M. 1362 deki Çorlu, Lüleburgaz ve Pınarhisar fütûhâtıyla Karadeniz'e bir hayli yaklaşmıştır. Birinci Murad'ın Rumeli tarafında Karadeniz'e dayanması H. 769 = M. 1367 deki Aydos, Karınova ve Burgaz fütûhâtı üzerinedir ve bu suretle Burgaz limanı Rumeli'nin Karadeniz sâhiline ilk Türk iskelesi olmuştur. Bu vaziyet üzerine ilk maksat istihâl edilmiş ve Rumeli'deki Bizans arzâzisi ikiye bölünerek birbirleriyle ittisâli kesilmiştir. Bundan sonra Hudâvendigar'ın İstanbul'a doğru iki hamlesi vardır: H. 770 = M. 1368 de Kırkiliş ile Vize'nin fethi Osmanlı hududunu İstanbul yarımadasına dayamakla neticelenmiş, H. 774 = M. 1372 de İnciğiz'le

Çatalca'nın fethi Bizans'ın hinterlandını Silivri ile Marmara - Ereğlisi'ne münhasır bir hale getirmiş ve netice itibariyle İstanbul hem Anadolu, hem Rumeli taraflarından boydanboya Türk arzâzisiyle ihâta edilip kısıvrak bir çember içine alınmıştır.

Osmanlı - Türklerin Yıldırım-Bâyezid devrinden itibaren süratlanan ve sonuncusu fetihle neticelenen yedi İstanbul muhâsarası işte bu sayededir: Anadolu - hisarı da işte bu muhâsara devrinin açmış olan Yıldırım'ın eseridir. Eğer Osman, Orhan ve Birinci Murad Gaziler bu coğrafi ve askerî çemberi kurmuş ve Yıldırım devrinden itibaren teselsül eden altı muhâsaranın dalga dalga saldırın kahramanları da köhne Bizans'ı büsbütün yıpratmış olmasalardı, Fâtih'in yedinci muhâsarası fetihle neticelenebilir miydi? Eğer Fâtih Osmanlı sınırlarını Bizans'ın kapularına kadar dayanmış bulmasaydı, acaba İstanbul'u muhâsara bile edebilir miydi?

İşte bütün bunlardan dolayı İstanbul fethi On-birinci asırdaki Anadolu fethinden itibaren hazırlanmış bir netice demektir ve bu muazzam neticeyi istihâl eden büyük Fâtih tebci edilirken, ona zemin hazırlayanlar unutulmamalıdır.

Herhalde İstanbul fethi On - birinci asırdan On - beşinci asra kadar dört asırlık bir ideal uğruna da ihtiyâr edilmiş millî bir külfetin te'min ettiği tarihi bir ni'met demektir.

da o sırada Bizans'ın inhitat halindeki deniz kuvvetlerine meydan okumaya başlayacak bir inkişaf hâlinedir. Gene o sırada Bizans'ın Anadolu şimaligarbîsindeki arâzisi de Osmanlı kamaralarından dolayı artık birbiriyle ittisâli kesilmiş birkaç parça hâline gelmiştir.

2. Osman Gazi'nin hedefini oğlu ve halefi Orhan Gazi de büyük bir dikkat ve dirayetle takip etmiştir. Babasının yerine geçer geçmez bu büyük adamın ilk işi Kocaeli fütûhatını hızlandırarak H. 726=M. 1326'daki Aydos ve Samandıra fütûhâtıyla Kartal civarındaki Maltepe'ye dayanmak olmuştur. Bilhassa H. 729=1329 tarihindeki Pelekanon=Maltepe muharebesinde Bizans İmparatoru Üçüncü Andronikos Paleologos'un müthiş bir bozguna uğrayıp kaçmasıyla neticelenen Osmanlı zaferi üzerine Türk hududu Alemdağı civarına yaklaşmış ve H. 738=M. 1337 tarihinde de Orhan Gazi'nin bu cephedeki fütûhat hamlesi Boğaziçi'nin şimal sahillerine dayanmakla neticelenmiştir. H. 748=M. 1347'de Karası Beyliği arazisinin tamamıyla işgali üzerine Osmanlı Beyliği Marmara ile Karadeniz'den sonra Adalar Denizine de çıkmış, İstanbul Boğazı'ndan sonra Çanakkale Boğazı'nın da Anadolu sahiline hakim olmuş ve bu vaziyet İstanbul'un istikbali bakımından fevkalâde mühim bir dönüm noktası teşkil etmiştir: Çünkü artık Osmanlı Türkleri istedikleri anda karşı yakaya geçip Anadolu'dan sonra Rumeli tarafından da Bizans'ı çember içine alabilecek bir vaziyet temin etmişler demektir. O sırada Bizans İmparatorluğu Boğaziçi'nin Anadolu sahilinde yalnız Üsküdar'la Kadıköy'üne hâkimdir: Fakat Orhan Gazi H. 753=M. 1352 tarihinde bunları da işgal etmiş ve bu suretle Bizans'ın bu dış mahalleleri İstanbul'un fethinden yüz bir sene evvel Türk idaresine geçmiştir.

Osmanlı Türklerinin Rumeli yakasına geçip yerleşmeleri H. 755=M. 1354 tarihinde Şehzâde Süleyman Paşa'nın Gelibolu yarımadasındaki Çimpe iskelesine yaptığı ihraçla başlamış ve o sene içinde Çimpe'den Gelibolu'ya kadar bütün sahil boyunun işgali üzerine Çanakkale Boğazı artık her iki sahilinden Türk hâkimiyetine girmiştir. İstanbul'da büyük bir heyecan uyandıran bu korkunç vaziyet üzerine birçok Bizans ailelerinin Avrupa'ya kaçtıklarından bahsedilir. İşte o andan itibaren başlıca hedef şimal istikametidir: Bu suretle cenuptan şimale doğru saplanacak bir Osmanlı kaması nihayet Karadeniz'e dayanarak Bizans arazisinikiye bölecek ve İstanbul'un hinterlandıyla ittisalini kesecektir. Bu hareket, vaktiyle Osman Gazi'nin Anadolu'da yaptığını yukarıda gördüğümüz hareketin Rumeli'de aynen tatbik edilen bir nazîresi demektir. Şehzâde Süleyman Paşa'nın Gelibolu yakasına geçişinden dört sene sonra H. 759=M. 1358 tarihinde Osmanlı fütûhâtının şimale doğru Hayrabolu'ya ve Ergene boylarına dayanması, Orhan Gazi'nin takip ettiği büyük hedefi bütün vuzuhiyle gösteren bir vasiyet demektir.

3. Osman ve Orhan gazilerin millî planını Murad Hüdavendigâr aynen tatbikata devam etmiş, bir taraftan Balkan fütûhâtıyla meşgul olurken bir taraftan da babasının zamanında Gelibolu'dan Hayrabolu'ya kadar çıkan Osmanlı hududunu şimalişarkîye doğru genişleterek H. 736=M. 1362'deki

Çorlu, Lüleburgaz ve Pınarhisar fütûhâtıyla Karadeniz'e bir hayli yaklaştırmıştır. Birinci Murad'ın Rumeli tarafından Karadeniz'e dayanması H. 769=M. 1367'deki Aydos, Karınova ve Burgaz fütûhâtı üzerinedir ve suretle Burgaz limanı Rumeli'nin Karadeniz sahilinde ilk Türk iskelesi olmuştur. Bu vaziyet üzerine ilk maksat istihsâl edilmiş ve Rumeli'deki Bizans arazisi ikiye bölünerek birbiriyle ittisâli kesilmiştir. Bundan sonra Hudâvendigâr'ın İstanbul'a doğru iki hamlesi vardır: H. 770=M. 1368'de Kırkkilise ile Vize'nin fethi Osmanlı hududunu İstanbul yarımadasına dayamakla neticelenmiş, H. 774=M. 1372'de İncigiz'le Çatalca'nın fethi Bizans'ın hinterlandını Silivri ile Marmara Ereğlisi'ne münhasır bir hale getirmiş ve netice itibarıyla İstanbul hem Anadolu, hem Rumeli taraflarından boydanboya Türk arazisiyle ihata edilip kısıkvrak bir çember içine alınmıştır.

Osmanlı Türkleri'nin Yıldırım Bâyezid devrinden itibaren sıralanan ve sonuncusu fetihle neticelenen yedi İstanbul muhasarası işte bu sayededir: Anadoluhisarı da işte bu muhasaralar devrini açmış olan Yıldırım'ın eseridir. Eğer Osman, Orhan ve Birinci Murad gaziler bu coğrafî ve askerî çemberi kurmuş ve Yıldırım devrinden itibaren teselsül eden altı muhasaranın dalga dalga saldıran kahramanları da köhne Bizans'ı büsbütün yıpratmış olmasalardı, Fatih'in yedinci muhasarası fetihle neticelenebilir miydi? Eğer Fatih Osmanlı sınırlarını Bizans'ın kapılarına kadar dayanmış bulmasaydı, acaba İstanbul'u muhasara bile edebilir miydi?

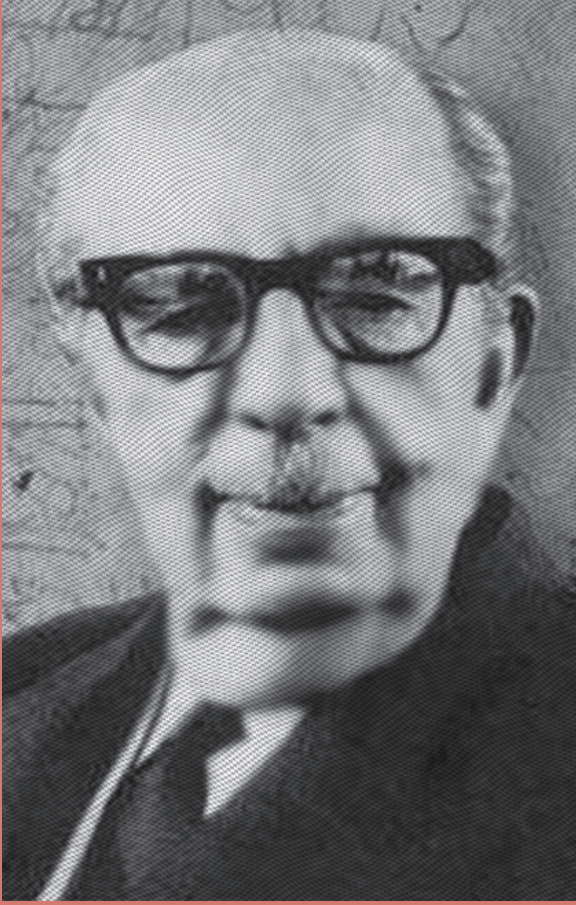
İşte bütün bunlardan dolayı İstanbul fethi Onbirinci asırdaki Anadolu fethinden itibaren hazırlanmış bir netice demektir ve bu muazzam neticeyi istihsal eden büyük Fatih tebci edilirken, ona zemin hazırlayanlar unutulmamalıdır.

Herhalde İstanbul fethi on birinci asırdan on beşinci asra kadar dört asırlık bir ideal uğurunda ihtiyar edilmiş millî bir külfetin temin ettiği tarihî bir nimet demektir.

İstanbul'un Fethi

Orhan Seyfi Orhon

Orhan Seyfi Orhon, "İstanbul'un Fethi", *Fikre Sanata Ruha Tohum*, Yıl: 8, Sayı: 88, Haziran 1975, s. 2.

Orhan Seyfi Orhon

*Türk ordusu İstanbul'u sarmış çepeçevre
Dünya girecektir bu sabah bir yeni devre
Birdenbire gök kubbe dolar velvelerle,
Atlar koşar ön safta kabarmış yelelerle!..*

*Bir burca zafer sancağı dikmiş Ulubatlı,
İlk hızla girer Topkapı'dan yirmi bin atlı.
"Türkler geliyor" çığlığı aksetmede dağ dağ,
Bir çağ kapanır böylece başlar yeni bir çağ.*

*Ey ünlü kumandan paşalar, tuğlu vezirler!
Ey tolgalı erler, ağalar, beyler, emirler!..
Haşmetli zafer menkıbeniz geçti şafaktan
Gördüm düşünürken sizi beşyüz yıl uzaktan.*

Fikre Sanata Ruha TOHUM

Türk Ordusu İstanbul'u sarmış çepeçevre
Dünya girecektir bu sabah bir yeni devre
Birdenbire gök kubbe dolar velvelelerle,
Atlar koşar ön safta kabarmış yeşellerle!...

Bir burca zafer sancağı dikmiş Ulubatlı,
İlk hızla girer Topkapıdan yirmi bin atlı.
«Türkler geliyor» çığlığı aksetmede dağ, dağ.
Bir çağ kapanır böylece başlar yeni bir çağ.

Ey ünlü kumandan paşalar, tuğlu vezirler!
Ey tolgalı erler, ağalar, beyler, emirler!...
Haşmetli zafer mevkibiniz geçti şafaktan
Gördüm düşünürken sizi beşyüz yıl uzaktan.

Orhan Seyfi ORHON

Sahibi: İstanbul İmam - Hatip Mezunları Derneği Adına Faruk Kaya.

Yazı İşleri Müdürü: Mehmet Birgül

İdârehane: Beyaz Saray No: 17 Beyazıt — İstanbul.

Yazışma ve havâle adresi: P.K. 43 Beyazıt — İstanbul.

Telefon: 26 68 05

Abone: Yıllık 48 TL.

Reklâmlar: Pazarlığa tabiidir. Her yazının mes'uliyeti yazarına aittir.

Yazılar basılsın basılmasın iade edilmez. Basıldığı yer: Fatih Gençlik

Vakfı Matbaası (Tel: 26 30 03) İstanbul.

Basıldığı Tarih: 1/6/1975.

Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

İstanbul'un Fethinin Dünyadaki Tesirleri

Samih Nafiz Tansu

Samih Nafiz Tansu, "İstanbul'un Fethinin Dünyadaki Tesirleri", *Milliyet*, 29 Mayıs 1953, s. 5.

Samih Nafiz Tansu

Fatih Sultan Mehmed'in 1453 milâdi yılının 29 Mayıs sabahı zaptettiği bu şehir, gerek millî bünyemizde, gerek dünya muvacehesinde fevkalâde ehemmiyetli tesirler ve neticeler yaratmıştır. O zamana kadar Anadolu'da Fırat kaynaklarına, Rumeli'de Tuna boylarına kadar uzanmış olan Osmanlı devleti, ortasında tarihî Bizans İmparatorluğu ile ikiye bölünmüş sayılabilirdi.

Vaziyeti icabı sık sık ordularını Anadolu'dan Rumeli'ye, Rumeli'den Anadolu'ya geçirmek zorunda olan Osmanlı padişahları, her defasında Rum gemilerine baş vurmak, fahiş fiyat mukabili askerlerini bir kıyıdan diğer sahile taşımak mecburiyetinde kalmışlardı. Bu suretle her iki toprak parçasında da, Türkler için tam bir hâkimiyet sağlanamamakta idi. İşte İstanbul'un zaptı bin seneden fazla bir maziye dayanan Bizans İmparatorluğunun tarihe karışması demekti. Her şeyden evvel Türklere bu hadise, kendi öz yurtlarında bir birlik imkânı vermiş oluyordu. O halde, memleketin ilk vahdetini temin eden şahsın, büyük bir hükümdar olan Fatih Sultan Mehmet olduğunu söylemek lâzım gelecektir. Bunlardan başka Karadeniz ve Akdeniz yollarına hâkim bulunan İstanbul ve Çanakkale boğazlarına sahip bulunmak da, şu iki denizin emniyetini kontrol etmek fırsatını Türklere bahşediyordu. Daha sonraki asırlarda Karadeniz'e inen Ruslarla Akdeniz'de sahil tutan İngiliz ve Fransızların birinin diğeri üzerine üstün ve mevki ele etmekten doğacak avakıbını dünya sulhunun ve Avrupa muvazenesinin bozulmasına mani olmak bahsinde Türklerin ifa ettiği hizmetlerle ölç-

mek çok yerinde olur. Bu suretle Türkler, hâkimi bulundukları bir vatan bölgesinin vahdetini bozacak olan bu su yollarına asırlarca malik bulunmakla, bölünmez ve parçalanmaz bir vatan manzarası ile karşımıza çıkmaktadırlar.

Diğer taraftan İstanbul'un zaptı, dünya üzerinde de derin akisler bırakmış ve birçok sahalarda pek ehemmiyetli neticeler yaratmıştır. Bunlardan birincisi, fethin coğrafi keşiflere yol açmasıdır. O zamana kadar aylarca devam eden Asya kervan yollarının kuzeyden getirdiği ipekli kumaşlarla, deriden mamul eşyanın ve iyi su verilmiş Türk kılıçlarının ulaştığı Karadeniz limanları ve onların Cenevizli mutavassıtları, yine cenuptan gelen ve Hindicininin baharatını, Hindin şallarını, Arabistan'ın kokulu nebatlarını Akdeniz sahillerine taşıyan kabilelerin vardı. Akdeniz limanları ve onların Venedikli mutavassıtları, Türklerin bu yollara hakim olması ve boğazlara sahip bulunması üzerine, ticaretin kendileri için artık faydalı olmadığını görerek bu mesleklerini terke mecbur kalmışlar, bu ihtiyacı şiddetle duyan Avrupa'nın tatmin edebilmesi için ise, İberik yarım adasının İspanyol ve Portekizli sakinlerini yeni yollar, yeni sahiller bulmaya zorlamışlardır. Bu sayede kaptan Bartelmi Diyaz (Bartolomeu Dias), Vaşkodogama (Vasco da Gama) cenup yolunu açmışlar, yine bu sayede Kristof Kolomp (Christopher Columbus), Amerika Vespuşi (Amerigo Vespucci) de batıya giderek, yeni bir dünyanın mevcudiyetini kâinata duyurmuşlar. Yine Türklerin İstanbul'u zaptı

ile Romaya kaçırılmış binlerce eser ve bunları götüren yüzlerce ilim adamı, Hristiyanlığın bu geri merkezinde skolastik ilimleri ve eski bilgileri ortaya atarak Umanizm'e bir cereyan hazırlamışlar, Greko-Romen medeniyetinden İtalya'yı haberdar ederek, tekrar eskiye dönmekte olan Rönesans'ın doğmasına sebep olmuşlardır. Bu sanat da hürriyet telakkisi daha sonraki asırlar, Avrupa'da gittikçe kuvvetlenen bir vicdan hürriyetine yol açmış ve Reform dediğimiz dinî ve içtimâ hareket, gittikçe büyüyen ve kıymeti artan yepyeni bir dünyayı karşımıza çıkarmıştır. Bu sarsıntının neticeleri ise bizi iki asır sonra Fransız ihtilâline, dolayısıyla yepyeni bir devrin zuhuruna götürmüştür.

İstanbul'un fethi, Türklerin Balkanlar'da yerleşmelerini, Avrupa ortalarına kadar uzanmalarını mümkün kılmış, daima bir Türk tehlikesinin Avrupa'yı tehdit eylemesi, orta çağda pek uyuşuk bir halde yaşayan bu kıtayı süratle kalkınmaya, tehlike karşısında toplanıp hazırlanmaya mecbur etmiştir. Bu da Avrupa'nın en kısa yoldan inkişafına, terakki ve tekâmülüne yaramıştır.

Bu suretle Türkler, İstanbul'u ele geçirmekle, uyumakta olduğu derin uykusundan bütün bir garp âlemini uyandırmış oluyor demektir. Görülüyor ki denizciliğin inkişafında, müstemlekecilğin başlamasında, sanat hareketinin yepyeni bir yoldan yeni ufuklara doğru yürümesinde, vicdan hürriyetinin inatçı ve şekilci kilise mevcudiyetini sarsmasında, tam mânâsıyla Türklerin Bizans İmparatorluğu'nu yıkmak suretiyle meydana getirdikleri yepyeni bir devrin büyük hissesi mevcuttur. Bundan başka istiklâl ve mevcudiyetini kaybetmiş, benliğini inkâr eylemiş, manevi zenginliğini feda etmiş olan Bizans'ın meşhur Ortodoks mezhebi, bir ara tamamen Katolik kilisesine katılmayı, bu suretle intiharı göze almışken, Fatih'in tam zamanında müdahalesi ve şehri ele geçirmesiyle yeniden dirilmiş ve büyük padişahın mucize yaratan eliyle tekrar kaybettiği tah-tını ve tacını elde etmiştir. Ortodoksluğun bu yeniden kuruluşunda Fatih Sultan Mehmed'in nihayetsiz bir feragat ve olgun bir anlayışın rolü ne kadar büyüktür. Şayet İstanbul Türkler tarafından alınmamış olsaydı, Ortodoksluk diye bir mezhep şimdi yeryüzünde bulunmayacak, patrikhane bugünkü mevkiini muhafaza eyleyemeyecek ve Rumlar bugünkü siyasî, dinî, içtimâî varlıklarını asla muhafaza edemeyeceklerdi. Ancak dünya tarihinde nâdir gelen bir şahsiyet sayılan Fatih Sultan Mehmed'in o yalnız şahsına münhasır kalan fedakârlığının neticesidir ki, bugün ayak üzerinde duran muazzam bir mezhep, şimdi bütün âyinleri, mâbedleri ve bunun mensuplarıyla ayak üzerinde durmaktadır.

O halde İstanbul'un zaptı, vakıa ömrü bin seneyi geçmiş bir medeniyeti tarihe gömmüştür. Fakat buna mukabil büyük bir mezhebi ve onun mensuplarını başka bir dine ve başka bir hüviyete kalb olarak, varlıklarını inkârdan alıkoymuştur.

İşte bütün bu tesir ve neticelerinden dolayı, İstanbul'un zaptı, tarihte yeni zamanların başlangıcı sayılmakta devam edecek, Türkler, dünya tarihinin çehresini değiştiren bir millet addolunmakta haklı bir şöhretin mümessili bulunacaklardır.

S. Sophia die fümme größte und größte Kirche in ganzem Christen-
tum von dem Christlichen Kaiser Justinianus gebauet. et haben aber
die Türken sieel gebauet und man thut es gebauet.

Alman kökenli Rönesans ressamı ve
matbaacı Melchior Lorck'un (1526-1583)
çizdiği 21 parçadan oluşan İstanbul'un
genel görüntüsü.

S. Sophia.

Die welt der Türckischen Kaiser (Sultan) nicht anders
besser den Christen mit. a. d. turkischen d. d. d. d.
Lage der andern turkischen.

porta liona de la mura.

500'üncü Yılı Kutlarken

"500'üncü Yılı Kutlarken", *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1953, s. 1.

“

**Osmanlı
İmparatorluğu
satvet ve îtilâ
devrinde Avrupa,
Asya ve Afrika'da
geniş ülkelere
sahip ve denizlerde
hükümran
olmuştur; fakat
bu Türk devleti,
ancak İstanbul
sayesindedir ki
dünya ölçüsünde
bir ehemmiyet
kazanmıştır.**

Beş yüz yıl önce bugün, dünya çapında muazzam bir hâdise vuku bulmuş, Türk-Osmanlı devletinin 7'nci Hakanı İkinci Sultan Mehmed İstanbul'u almış ve tarih kendisine Fatih unvanını vermişti.

Feth-i Mübin diye andığımız bu büyük zafer Avrupa ile Asya'nın birbirine el uzattığı bir mevki-de kâin bulunan İstanbul'u, Osmanlı İmparatorluğunun merkezi yapmış ve bu hâdise, 150 yıl önce kurulmuş olan genç Türk devletini, bir anda dünya ölçüsünde mühim ve muhteşem bir devlet mertebesine yükseltmişti.

Karadeniz Boğazı gibi stratejik ehemmiyeti aşikâr coğrafi bir geçide hâkim olan İstanbul'un mânen ve maddeten tereddi etmiş Bizans İmparatorluğu yerine genç ve kudretli Türk-Osmanlı devletinin eline geçmiş olmasını, tarihçiler pek haklı olarak Ortaçağı kapatarak Yeniçağı açan cihanşümul bir hâdise diye kabul etmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu satvet ve îtilâ (yükselme) devrinde Avrupa, Asya ve Afrika'da geniş ülkelere sahip ve denizlerde hükümran olmuştur; fakat bu Türk devleti, ancak İstanbul sayesindedir ki dünya ölçüsünde bir ehemmiyet kazanmıştır. Bugün dahi Türkiye Cumhuriyeti, İstanbul sayesindedir ki dünya devletleri arasında mümtaz bir mevkie sahip bulunuyor. İstanbul'suz Türkiye, Türkistan'dan pek farklı olamazdı demek yanlış değildir.

İstanbul için şiirler söylenmiş, methiyeler, kasideler yazılmıştır: İstanbul'u ziyaret eden ecnebler, İstanbulumuzun, dünyanın en güzel şehri oldu-

Cumhuriyet

İstanbul ve fetih üzerine eski ve yeni en güzel şiirlerden seçilerek meydana getirilen bu eserde metinlerin hatasız ve eksiksiz verilmesine âzami itina edilmiştir. Varlık Yayınevinin çıkardığı bu kitabın fiyatı 1 liradır.

Cuma 29 Mayıs 1953

ğunda ittifak etmişlerdir. Napoleon “İstanbul’a sahip olan dünyaya hükmeder” demek suretiyle, kahraman Fatih’in Türk milletine hediye ettiği bu şehrin âlemşümül ehemmiyetine işaret etmiştir. İstanbul’u bir ecnebi muharrir şöyle tasvir ediyor:

“İstanbul! Cephesi Asya’ya müteveccih olarak uzanan muazzam şehir; cazibesi ile bütün fatihleri, bütün milletleri çeken dünya ziyneti, ırkların ve dinlerin yol kavşağı, hiçbir payitahta hiçbir zaman nasib olmayan bir şekilde mücadele mevzuu olan devlet merkezi, asırlar boyunca fetihlerin ve istilâların med ve cezri üstünden geçen eşsiz belde.”

Büyük Atatürk’ün şu sözleri İstanbul’u ne güzel ifade etmiştir:

“İki büyük cihanın mültekasında Türk vatanının ziyneti, Türk tarihinin serveti, Türk milletinin gözbebeği İstanbul bütün vatandaşların kalbinde yeri olan şehirdir.”

Türk milleti, 500 yıl önce İstanbul’u fethetmek için olduğu gibi tarih boyunca İstanbul’a göz dikmiş olanlara karşı İstanbul’u müdafaa için de mübarek kanını dökmüştür. Birinci Dünya Harbinde, Çanakkale mucizesini yaratan bu millet, İstanbul için dövuşmüş, 80.000 şehid, yüz binlerce yaralı vermiş ve İstanbul’u düşman eline geçerek Ruslara peşkeş çekilmek felâketinden kurtarmıştır. İstiklâl Harbinde, İnönü’nde, Sakarya’da, Dumlupınar’da can veren şehidler, ter ve kan döken gaziler, vatanın bütünlüğü, milletin efendiliği, devletin istiklâli için olduğu kadar, İstanbul’un halâsı için de dövuşmüşler ve muzaffer olmuşlardır.

Bugün İstanbul’un 500’üncü fetih yılını kutluyoruz. Bu kutlama, tören bakımından İstanbul fethinin muazzam tarihi ehemmiyeti ile mütenasib bir şekilde olmadığı gibi, Türk İstanbul’un büyük ve eşsiz kıymetine de uygun değildir. Fakat törenlerin sönük ve zayıf olmasına mukabil, bütün Türklüğün ruhunda İstanbul aşkı alev alev yaşamaktadır. Her Türk yüreğinin tâ içinden Fethi Mübin’i kutlamakta, her Türk Fatih Sultan Mehmed’in manevî huzurunda taziz ve tekrim duyguları, minnet ve şükran hisleriyle eğilmektedir. Kahraman Fatih’i “Türbendir en azimi fethettiğin diyarın...” diye hürmetle anarken onun yüce mertebesine lâayık bir kutlama yapamadığımız için üzülyor, teessür duyuyoruz ve aziz ruhundan özür dileyerek Abdülhak Hâmid gibi,

“Affeyle bu kusurun sen ol güneşkârın” diye niyaz ediyoruz.

— Cumhuriyet

Fethin Önemi

Hasan Âli Yücel

Hasan Âli Yücel, "Fethin Önemi", *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1953, s. 2.

Hasan Âli Yücel

Osmanlı Devleti, Selçuk kalıntıları üzerinde Uç Beyliği şeklinde kurulduktan kısa bir zaman sonra arkasını Anadolu'ya dayayıp yüzünü Garba çevirmişti. 1326'da Bursa'nın alınmasından ancak otuz yıl geçmişti ki, atalarımızı Avrupa kıyılarına ayak basmış görüyoruz. Bir otuz sene daha geçince Osmanlılar Bulgaristan'dadırlar. Hüdavendigâr Murad'ın orduları, 1389'da Kosova Meydan Muharebesi'yle Avrupa kapılarına dayanıyor. Bu süratli ilerleyişe Garbdan gelen en kuvvetli tepki, Yıldırım tarafından 1395'te Niğbolu önünde yok edilmiştir. Fakat 1402'de şarktan kopan ve mayası gene bizden olan Timur, bu yeni doğmuş, genç, kuvvetli Türk devletini ezip parçalıyor.

1402... Osmanlı devletinin kuruluşundan bu yana şöyle böyle bir asır. Buna yarım asır daha ilave ediniz; elde edeceğiniz tarih şu olur:

1452, 1453...

İstanbul muhasarasına hazırlık ve fetih.

Dünya tarihinin hiçbir faslında Temür'ünki kadar şiddetli bir yumrukla parçalanmış bir devletin, yarım asırda kendini toplayıp İstanbul kıymetinde bir şehre ve Bizans ehemmiyetinde bir devlete son verecek derecede kuvvetlenmiş olması görülmüş olaylardan değildir. Atalarımız, bunu, büyük bir hayat hamlesiyle ve çok yüksek bir siyasî dehâ ile yapmaya muvaffak olmuşlardır. İstanbul'u açarak Ortaçağı kapayan, onlardır.

1453'e kadar Osmanlıların baş durakları iki şehirdi: Bursa, Edirne. Bursa, Anadolu yakasının, Edirne

Rumeli bölgesinin merkezi. Anadolu'nun kalbi yerinde olan Ankara'yı kesin olarak alan Sultan Murad I., Edirne'yi de zaptederek tıpkı bir terazinin iki kefesini vücuda getirmişti. Fakat asıl ibreyi denk edebilmek için bu kefelerin ortasındaki tutamak yerini avuç içine almak gerekiyordu. Anadolu'da rakip müslüman ve hristiyan devletlerle çıkması muhtemel savaşlar ve Rumeli'de atlaya atlaya yapılan şiddetli akınlar, böyle birbirine uzak iki merkezden zor idare edilebilirdi.

Edirne'nin daha hareketli ve daha atılgan ruhu, Hüdavendigâr Murad'ı ve ondan sonraki Osmanlı hükümdarlarını Bursa'nın daha nizamlı, daha muhafazakâr hayatından koparıp kendi hür havasına çekiyordu. Edirne; kuzeye, batıya ve nihayet güneye hareket ettirilecek ordular için umumi bir karargâh olmuştu. Bezm ile eğlence ile döğüşme arasında taksim edilen Osmanlı hükümdarlarının günlük hayatlarına Edirne daha uygun geliyordu. Osmanlı padişahlarının en büyüklerinden biri olan Murad II. Edirne'de öldü. Osmanlı devletini tam bir imparatorluk haline getiren Fatih Sultan Mehmed Edirne'de saltanat tahtına oturdu.

Osman Bey'in kurduğu küçük devlet, adım adım İstanbul'un etrafında büyümüştür. Osmanlı devleti büyüdükçe İstanbul sarılıyordu. İkinci Murad'ın oğlu genç Mehmed'e bıraktığı ülke, bu muhteşem hedefin düşmesi için en olgun bir halde idi. Ne Emevilerin, ne de Abbasilerin sevkettikleri büyük Arap orduları, bu hedefi elde edememişlerdi. İslâm dünyasınca malûm olan iki istikametten birinde Kâdisiye'nin düşmesi, Peygamberimizin müslümanlara gösterdiği gayelerden birincisinin gerçekleşmesini temin etti. Fakat ikinci gaye olan Bizans ve İstanbul hakkındaki görüşü tahakkuk edebilmek için Osmanlı Türklerini ve İkinci Mehmed'i sekiz buçuk asır bekledi.

Arap orduları ya Şam'dan, ya Bağdat'tan hareket ediyordu. İstanbul'un surları önünde kifayetsiz ve tecrübesiz bir savaşla duraklıyor, sonra geldikleri gibi dönüyorlardı. Yalnız inanmak ve kendi başına manevî kuvvetler zafer için yetmiyordu. Osmanlılar, yüz elli sene, Bizanslılarla ve diğer Balkan kavimleriyle dostça veya düşmanca temas ederek onların hayat şartlarını ve savaş vasıtalarını iyiden iyiye öğrenmişlerdi. Aynı tekniğin âletlerini kullanmadan iki milletin savaşmasında zafer elde edilemeyeceğini bizimkiler pek yakından biliyorlardı. Fatih'in Edirne'de döktürdüğü toplar, dünya harp tarihinde topçuluğun ehemmiyetini isbat eden ilk misali İstanbul surlarını delerken vermişlerdir.

Yüz elli senelik, uzun İstanbul kuşatması; Osmanlıların maddece ve ruhça diğer komşularına üstün olduğunu göstermiştir. Mala, cana tecavüz etmeyen Türk akıncıları; yabancıların ruhuna telkin ettikleri adalet hissiyle, henüz zaptedemedikleri memleketlerde oturan başka dinde ve başka kültürdeki milletleri kendilerine hayran bırakmışlardı. Bunun neticesi, hayatî ve iktisadî emniyetin kendi hükümdarlarından çok Osmanlı beylerinin idaresinde olduğunu anlatarak, bozuk bir yaşama nizamından düzgün bir yaşama nizamına geçmeleri arzusunun onlarda uyanmaması oldu. Osmanlı iktidarı, kimsenin dinine zorla karışmıyor, kimsenin yaşa-

CUMHURİYET

K Ö Ş E M D E N

Fethin Önemi

Osmanlı devleti, Selçuk kalıntıları üzerinde Uç Beyliği şeklinde kurulduktan kısa bir zaman sonra arkasını Anadolu'ya dayayıp yüzünü Garba çevirmişti. 1326'da Bursanın alınmasından ancak otuz yıl geçmişti ki, atalarımızı Avrupa kıyılarına ayak basmış görüyoruz. Bir otuz sene daha geçince Osmanlılar Bulgaristan'dırlar. Hüdavendigâr Murad orduları, 1389'da Kosova meydan muharebesiyle Avrupa kapılarını dayanıyor. Bu süratli ilerleyişe Garbdan gelen en kuvvetli tepki, Yıldırım tarafından 1395'te Niğbolu önünde yokedilmiştir. Fakat 1402'de Şarktan kopan ve mayası gene bizden olan Temür, bu yeni doğmuş, genc, kuvvetli Türk devletini ezip parçalıyor.

1402... Osmanlı devletinin kuruluşundan bu yana şöyle böyle bir asır. Buna yarım asır daha ilâve ediniz; elde edeceğiniz tarih şu olur:

1452, 1453... İstanbul muhasarasına hazırlık ve Fethi.

Dünya tarihinin hiç bir bölümünde Temürünki kadar şiddetli bir yumruklara parçalanmış bir devletin, yarım asırda kendini toplayıp İstanbul kıymetinde bir şehre ve Bizans ehemmiyetinde bir devlete son verecek derecede kuvvetlenmiş olması görülmüş olaylardan değildir. Atalarımız, bunu, büyük bir hayat hamlesile ve çok yüksek bir siyasi deha ile yapmağa muvaffak olmuşlardır. İstanbulu açarak Ortaçağı kapayan, onlardır.

1453'e kadar Osmanlıların baş durakları iki şehirdi: Bursa, Edirne. Bursa, Anadolu yakasının, Edirne Rumeli bölgesinin merkezi. Anadolu'nun kalbi yerinde olan Akharayı kesin olarak alan Sultan Murad I, Edirneyi de zaptederek tıpkı bir te razinin iki kefesini vücude getirmişti. Fakat asıl ibreyi denek edebilecek için bu kefelelerin ortasındaki tutamak yerini avuc içine almak gerekiyordu. Anadolu'da rakib müslüman ve hristiyan devletlerle çıkması muhtemel savaşlar ve Rumelide atlaya atlaya yapılan şiddetli akınlar, böyle birbirine uzak iki merkezden zor idare edilebilir-di.

Edirnenin daha hareketli ve daha atılın ruhu, Hüdavendigâr Murad ve ondan sonraki Osmanlı hükümdarlarını Bursanın daha nizamlı, daha muhafazakar hayatından koparıp kendi hür havasına çekiyordu. Edirne; kuzeye, batıya ve nihayet güneye hareket ettirilecek ordular için bir ümyon'ı gibi olmuştu. Bezin ile kumaşın lence ile dögüşme arasında taksim edilen Osmanlı hükümdarlarının günlük hayatlarına Edirne daha uygun geliyordu. Osmanlı padişahlarının en büyüklerinden biri olan Murad II, Edirne'de öldü. Osmanlı devletini tam bir imparatorluk haline getiren Fatih Mehmed Edirne'de saltanat tahtına oturdu.

Osman Beyin kurduğu küçük devlet, adım adım İstanbulu etrafında büyümüştür. Osmanlı devleti

Yazan:

HASAN - ÂLİ YÜCEL

büyüdükçe İstanbul sarılıyordu. İkinci Murad'ın oğlu genc Mehmede bıraktığı ülke, bu muhteşem hedefin düşmesi için en olgun bir halde idi. Ne Emevilerin, ne de Abbassilerin sevkettikleri büyük Arab orduları, bu hedefi elde edememişlerdi. İslâm dünyasına malûm olan iki istikametten birinde Kadiyenin düşmesi, Peygamberimizin müslümanlara gösterdiği gayelerden birincisinin gerçekleşmesini temin etti. Fakat ikinci gaye olan Bizans ve İstanbul hakkındaki görüşü tahakkuk edebilmek için Osmanlı Türklerini ve İkinci Mehmed'i sekiz buçuk asır bekledi.

Arab orduları ya Şamdan, ya Bağdaddan hareket ediyordu. İstanbulun surları önünde kifayetsiz ve tecrübesiz bir savaşla duraklıyor, sonra geldikleri gibi dönüyorlardı. Yalnız inanmak ve kendi başına manevî kuvvetler zafer için yetmiyordu. Osmanlılar, yüz elli sene, Bizanslılarla ve diğer Balkan kavimleriyle dostça veya düşmanca temas ederek onların hayat şartlarını ve savaş vasıtalarını iyiden iyiye öğrenmişlerdi. Aynı tekniğin âletlerini kullanmadan iki milletin savaşmasında zafer elde edilemeyeceğini bizimkiler pek yakından biliyorlardı. Fatih'in Edirne'de döktürdüğü toplar, dünya harb tarihinde topluluğun ehemmiyetini ispat eden ilk misali İstanbul surlarını delerken vermişlerdir.

Yüz elli senelik, uzun İstanbul kuşatması; Osmanlıların maddece ve ruhça diğer komşularına üstün olduğunu göstermiştir. Mala, cana tecavüz etmeyen Türk akıncıları;

yabancıların ruhuna telkin ettikleri adalet hissile, henüz zaptetmedikleri memleketlerde oturan baskı dinde ve başka kültürdeki milletleri kendilerine hayran bırakmışlardı. Bunun neticesi, hayatî ve iktisadî emniyetin kendi hükümdarlarından çok Osmanlı beylerinin idaresinde olduğunu anlatarak, bozuk bir yaşama nizamından düzgün bir yaşama nizamına geçmeleri arzusunun onlarda uyanmaması oldu. Osmanlı iktidarı, kimsenin dinine zorla karışmıyor, kimsenin yaşama vasıtası olan toprağını elinden almıyordu. Manevî baskı yapmamakla Osmanlılar, ileriki uyruklarının gönüllerini de fethetme muvaffak olmuşlardı.

Türk ordu ve donanmasının sarıldığı Bizans, maddî ve manevî hayat bakımından ağır bir iç baskının altında idi. Rum ve Latın kilişeleri birleşmeli mi, ayrı mı kalmalı; davasının buhranları içinde idi. Bir taraftan saray rühbanarı, papazlar, diyakoslar imparatorla beraber Kardinal İsidor'un yaptığı katolik âyinine hazır bulunurken diğer rahibler ve keşişler bundan nefret edip Patrik Gennadius'un kapanmış olduğu manastıra sığınıyorlardı. Hatta en nüfuzlu Bizans şahsiyetlerinden biri olan Amiral Notaras, bir gün Kostantinyede kardinal şapkası görmektense Türk sarığı görmeyi tercih edeceğini söylemekten çekinmiyordu. Halkın büyük korkuluğu da bu inanışta idi. Muhasara sırasında Osmanlı ordusunda bulunan Macar elçisi, büyük toplan atılmasında hazır bulunurken nişancının acemiliğini görüp ona yapacağı şeyleri canla başla öğretmişti. Çünkü hristiyan âleminin selâmetini İstanbulun Türkler eline geçmesinde görüyordu.

Fatih, maddî ve manevî olarak atalarının sarıldığı İstanbul surları önünde elli üç gün ve gece bir an rahat etmeden askerlerini hücumu sevk ediyor, hazırlıklara nezarete bulunuyor, donanmasını karalardan asırıp Halice sokuyor, tam bir kumandan olarak aksakallı paşalarına emirler veriyor, durup dinlenmeden uğraşiyor, tehlikelerden sakınmadan ileri atılıyor. 29 Mayıs sabahı, bu sabah, şafakla Türklerin hücumu başladı. Allah - Allah sesleri, Bizansın kapılarını zorlayıp şehrin göklerini tiftiriyordu. Borular ve davullar, gürleyen topların iniltilerini korkunc bir müzik ile karıştırarak surlar üstünde düşen Türk askerine kuvvet, Bizans savunucularına hayyet veriyordu. Mahsur hükümdar erkeğe düşüştü. Fakat gelen kudret, önünde durulmıyacak kadar heybetli

idi. Türklerin müttefiki, maddî ve manevî üstünlüktü. Yani Kaza ve Kader idi. İstanbul, kuruluşunun 1125 inci yılında düştü.

Topkapıdan İstanbul'a, beyaz atının üstünde, başında tuğlu tuğlası, sağ elinde pırı pırı kılıcı, müslümanlığın ve Türklüğün muhteşem timsali Fatih, vezirleri, uleması ve kahraman askerle girdi. Fatih kimdi? İstanbul'a giren bu yiğit, delikanlı hükümdarı kendinden dinliyelim:

«Ben, ki Emir-i âzam Sultan Murad Beyin oğlu Padişah-ı muazzam ve Emir-i âzam Sultan Mehmed Beyim, yeri ve gökî yaradan namına, büyük Peygamberimiz Muhammed namına, biz müslimanların inandığımız Yedi Âyet namına, Allahın yüz yirmi dört bin peygamberi namına, büyük babamın ve babamın ruhuna, oğullarının namına, kuşandığım kılıc aşkına yemin ederim ki...»

Fatih, bu Fatih'ti. İstanbulun fethi insanlık, Şarkta ve Garbda büyük bir tarih olayının doğuşuna şahid oldu. Şark İslâm dünyası, Haçlı ordularıyla bozulmuş huzur ve sükununu yeniden kazandı. Hatta Fatih'in hiç haberi olmayan müslüman kütüphane bile emniyete erdiler. Hristiyan Garb, İstanbulun düşüşüne sarıldı, fakat uyardı. Dini taassubun boyunduruğundan silkinip eski Yunandaki serbest düşüncünün yeniden hayat verici kaynaklarına döndüler. Hür tefekkür hareketi olan Renaissance, meydanına geldi. Bunun sonucu olan ve hristiyanlığı millî bir din haline getiren reforma kalkınması oldu. Bütün dünya milletlerinin kendi dilleri, dinleri ve umumiyetle kültür ve hayat şartlarına göre geçirecekleri gelişme merhalelerinin her yerden önce Avrupada oluşu âmillerinden biri, İstanbul fethi olmuştur. Yeniden doğuş sebeplerinin belki en önemlisini biz vücude getirdiğimiz halde bundan haberdar olmadığımız şüphesizdir. Hatta bugün bile bu noktayı henüz anlamamış olanlarımız, az sayılmaz. Fethi bu cephelele, ciddi ve korkusuz, incele-yip anlamağa ve anlatmağa ihtiyacı vardır. Bunu ilerinin işi bilerek büyük günün millî heyecanını yaşamağa kendimizi bırakalım. Bütün Türk milleti, şu anda, hürmet ve minnet duygularıyla Fatih'in sandukası etrafına toplanmış haldedir. Durmuş başında bekler bir kavim türbedârı!...

Sözünün gerçekleştiği bu tarihi gün, Türk ruhundaki istiklâl aşkının yeni bir hamlesine ileri istikamette bir dönüm noktası olmuştur.

Yugoslav Ticaret Bakanı şerefine ziyafet

Şehrimizde bulunan Yugoslav Ticaret Bakanı şerefine dün Emirân köşkünde bir ziyafet verildi. Ziyafette Vali ve Belediye Başkanı ile Ticaret Odası erkânı ve bazı davetliler hazır bulunmuştu.

FATİH DARÜŞŞİFASI

DÜNYADA TİB

Büyük Fatih'e ithaf edilmiştir. Yıllık Abone 12 TL.

ACİL HASTALIKLARDA

Teghis ve Tedavi Özel sayımı tükenmeden alınız. Ödemeli gönderilir. Dünyada Tıb P.K. 131 Şişli - İst.

ma vasıtası olan toprağını elinden almıyordu. Manevî baskı yapmamakla Osmanlılar, ileriki uyruklarının gönüllerini de fethetme muvaffak olmuşlardı.

Türk ordu ve donanmasının sardığı Bizans, maddî ve manevî hayat bakımından ağır bir iç baskının altında idi. Rum ve Lâtin kiliseleri birleşmeli mi, ayrı mı kalmalı; davasının buhranları içinde idi. Bir taraftan saray ruhbanları, papazlar, diyakoslar imparatorla beraber Kardinal İzidor'un yaptığı katolik âyinine hazır bulunurken, diğer rahipler ve keşişler bundan nefret edip Patrik Gennadius'un kapanmış olduğu manastıra sığınıyorlardı. Hatta en nüfuzlu Bizans şahsiyetlerinden biri olan Amiral Notaras, bir gün Kostantaniye'de kardinal şapkası görmektense Türk sarığı görmeyi tercih edeceğini söylemekten çekinmiyordu. Halkın büyük çoğunluğu da bu inanışta idi. Muhasara sırasında Osmanlı ordusunda bulunan Macar elçisi, büyük topun atılmasında hazır bulunurken nişancının acemiliğini görüp ona yapacağı şeyleri canla başla öğretmişti. Çünkü Hristiyan âleminin selametini İstanbul'un Türkler'in eline geçmesinde görüyordu.

Fatih, maddî ve manevî olarak atalarının sardığı İstanbul surları önünde elli üç gün ve gece bir an rahat etmeden askerlerini hücumla sevk ediyor, hazırlıklara nezarete bulunuyor, donanmasını karalardan aşırıp Haliç'e sokuyor, tam bir kumandan olarak aksakallı paşalarına emirler veriyor, durup dinlenmeden uğraşıyor, tehlikelerden sakınmadan ileri atılıyordu. 29 Mayıs sabahı, bu sabah, şafakla Türklerin hücumu başladı. Allah Allah sesleri, Bizans'ın kapılarını zorlayıp şehrin göklerini titretiyordu. Borular ve davullar, gürleyen topların iniltilerini korkunç bir musiki ile karıştırarak surlar üstünde döğüşen Türk askerine kuvvet, Bizans savunucularına haşyet veriyordu. Mahsur hükümdar erkekçe döğüştü. Fakat gelen kudret, önünde durulmayacak kadar heybetli idi. Türklerin müttefiki, maddî ve manevî üstünlüktü. Yani "Kaza ve Kader" idi. İstanbul, kuruluşunun 1125'inci yılında düştü.

Topkapı'dan İstanbul'a, beyaz atının üstünde, başında tuğlu tulgası, sağ elinde pırl pırl kılıcı, müslümanlığın ve Türklüğün muhteşem timsali Fatih, vezirleri, uleması ve kahraman askeriyle girdi. Fatih kimdi? İstanbul'a giren bu yiğit, delikanlı hükümdarı kendinden dinleyelim:

"Ben ki, Emîr-i Âzam Sultan Murad Bey'in oğlu Padişah-ı Muazzam ve Emîr-i Âzam Sultan Mehmed Bey'im, yeri ve gökü yaradan namına, büyük Peygamberimiz Muhammed namına, biz müslümanların inandığımız Yedi Âyet nâmına, Allah'ın yüz yirmi dört bin peygamberi namına, büyük babamın ve babamın ruhuna, oğullarımın namına, kuşandığım kılıç aşkına yemin ederim ki..."

Fatih, bu Fatih'ti. İstanbul'un fethiyle insanlık, Şarkta ve Garbta büyük bir tarih olayının doğuşuna şahid oldu. Şark İslâm dünyası, Haçlı ordularıyla bozulan huzur ve sükûnunu yeniden kazandı. Hatta Fatih'ten hiç haberi olmayan müslüman kütüphaneler bile emniyete erdiler. Hristiyan Garp, İstanbul'un düşüşüyle sarsıldı, fakat uyandı. Dinî taassubun boyunduruğundan silkinip eski Yunan'daki serbest düşünüşün yeniden hayat verici

kaynaklarına döndüler. Hür tefekkür hareketi olan Rönesans, meydana geldi. Bunun sonucu olan ve hıristiyanlığı millî bir din haline getiren reforma kalkınması oldu. Bütün dünya milletlerinin kendi dilleri, dinleri ve umumiyetle kültür ve hayat şartlarına göre geçirecekleri gelişme merhalelerinin her yerden önce Avrupa'da oluşu âmilllerinden biri, İstanbul fethi olmuştur. Yeniden doğuş sebeplerinin belki en önemlisini biz vücuda getirdiğimiz halde bundan haberdar olmadığımız şüphesizdir. Hatta bugün bile bu noktayı henüz anlamamış olanlarımız, az sayılamaz. Fethi bu cepheleriyle, ciddi ve korkusuz, inceleyip anlamaya ve anlatmaya ihtiyaç vardır. Bunu ilerinin işi bilerek büyük günün millî heyecanını yaşamaya kendimizi bırakalım. Bütün Türk milleti, şu anda, hürmet ve minnet duygularıyla Fatih'in sandukası etrafına toplanmış haldedir.

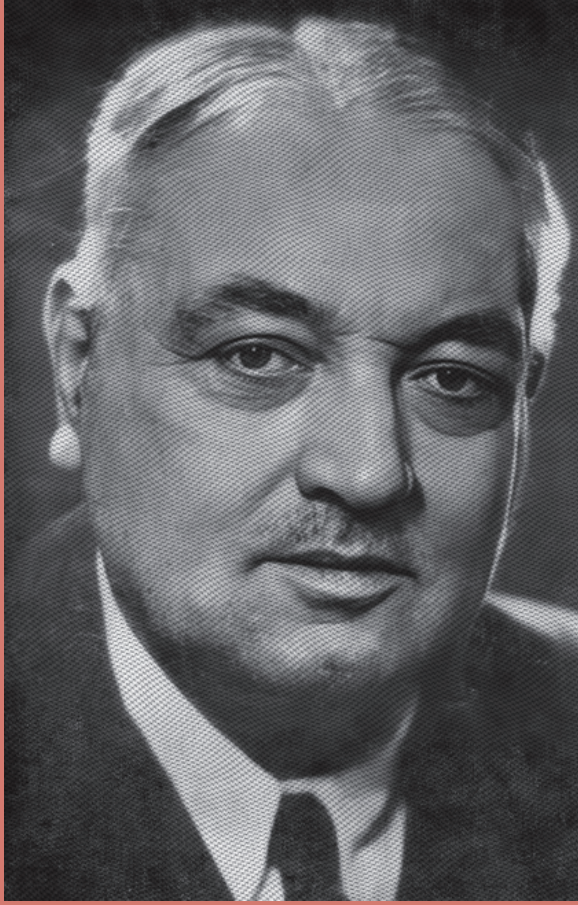
“Dormuş başında bekler bir kavm türbedârın!..”

sözünün gerçekleştiği bu tarihî gün, Türk ruhundaki istiklâl aşkının yeni bir hamlesine ileri istikâmette bir dönüm noktası olsun.

İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar

Yahya Kemal

Yahya Kemal, "İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar", *Fikre Sanata Ruha Tohum*, Yıl: 8, Sayı: 88, Haziran 1975, s. 30.

Yahya Kemal

*Üsküdar, bir ulu rü'yayı görenler şehri!
Seni gıpta ile hatırlar vatanın her şehri.*

*Hepsi der: "Hangi şehir görmüş onun gördüğünü?
Bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü!"*

*Elli üç gün en mehâbetli temâşâ idi o!
Sanki halkın uyanık gördüğü rü'yâ idi o!*

*Şimdi beş yüz sene geçmiş o büyük hâtıradan;
Elli üç günde o hengâme görülmüş buradan;*

*Canlanır levhası hâlâ beşer ettikçe hayâl;
O zaman ortada, her saniye gerçek bir hâl.*

*Gürlemiş Topkapı'dan bir yeni şiddetle daha
Şanlı nâmıyle "Büyük Top" denilen ejderha.*

*Sarfedilmiş nice kol kuvveti gündüz ve gece,
Karadan sevk edilen yüz gemi geçmiş Haliç'e;*

*Son günün cengi olurken ne şafakmış o şafak,
Üsküdar, gözleri dolmuş, tepelerden bakarak,*

*Görmüş İstanbul'a yüzbin meleğin uçtuğunu;
Saklamış durmuş asırlarca hayâlinde bunu.*

Fikre Sanata Ruha TOHUM

Yahya Kemal

Üsküdar, bir ulu rü'yâyı görenler şehri!
 Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri,
 Hepsi der: «Hangi şehir görmüş onun gördüğünü?
 Bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü!»
 Elli üç gün ne mehâbetli temâşâ idi o!
 Sanki halkın uyanık gördüğü rü'yâ idi o!
 Şimdi beşyüz sene geçmiş o büyük hâtıradan;
 Elli üç günde o hengâme görülmüş buradan;
 Canlanır levhası hâlâ beşer ettikçe hayâl;
 O zaman ortada, her sâniye, gerçek bir hâl.
 Gürlemiş Topkapı'dan bir yeni şiddetle daha
 Şanlı nâmıyle «Büyük Top» denilen ejderha.
 Sarfedilmiş nice kol kuvveti gündüz ve gece,
 Karadan sevkedilen yüz gemi geçmiş Halic'e;
 Son günü cengi olurken, ne şafakmış o şafak,
 Üsküdar, gözleri dolmuş, tepelerden bakarak,
 Görmüş İstanbul'a yüzbin meleğin uçtuğunu;
 Saklamış durmuş, asırlarca hayâlinde bunu.

İstanbul
 Fethini
 G
 ö
 r
 e
 n
 Üsküdar

İstanbul
 Fethinden

Yeniçeriye

Gazel

Vur pençe-i Alî'deki şemşîr aşkına
 Gülbangi âsmânı tutan pîr aşkına
 Ey leşker-i müfettihi'l-ebvâb vur bugün
 Feth-i mübînî zâmin o tebşîr aşkına
 Vur deyr-i küfrün üstüne rekz-i hilâl için
 Gelmiş bu şehsüvâr-ı cihangir aşkına
 Düşsün çelengi Rûm'un egilsün ser-i Firenk
 Son savâletinle vur ki açılsın bu sûrlar
 Vur Türk'ü gönderen yed-i takdîr aşkına
 Fecr-i hücum içindeki Tekbîr aşkına

Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

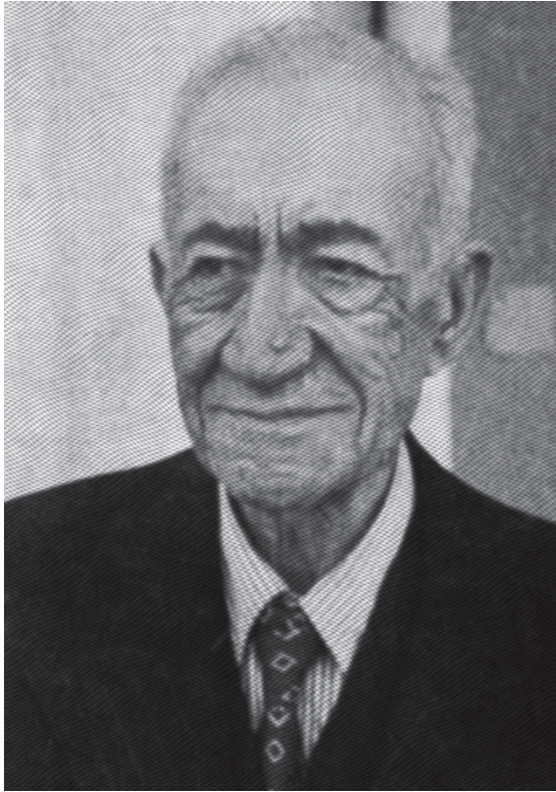

Fetih Esnasında Galata

Celâl Esat Arseven

Celâl Esat Arseven, "Fetih Esnasında Galata", "500'üncü Fetih Yılı 'Dünya' İlâvesi", 29 Mayıs 1953, s. 6

Celâl Esat Arseven

Bugün İstanbul'un bir mahallesi olan Galata, eski Yunan müstemlekeçilerinin Bizans şehrini tesis ettikleri vakit birkaç balıkçı kulübesi ile bazı mandıraları havi bir köydü. Müverrih Strabon'a göre buraya incirlik mânasına Sikai derlermiş.

Galata ismine gelince: 1120 tarihinde Bizans'ta doğan ve 1180'de vefat eden Pierre Gilles'in bahsettiği şair ve müverrih Tzetzes'in ifadesine göre Bizanslıların Galat tâbir ettikleri Gol'lerin bir kısmı 278 tarihinde Tuna yukarılarından inerek buraya yerleşmişler ve bu sebeple Galat'ların memleketi mânasına buraya Galatea denilmiş.

Bazı müellifler de bu ismin burada inek ahırları bulunduğu Rumca süt mânâsına olan Gala sözünden geldiğini ifade etmekte iseler de bunun bir uydurma olduğu anlaşılmaktadır. Bizanslı Etienne zamanında Galata'ya Justinianopolis denirmiş. Bunun sebebi de büyük Konstantin tarafından surları İmparator Jüstinyen'in tamir ettirerek Galata'da bazı binalar ve hatta bir saray yaptırmış olması imiş.

On ikinci asırda İstanbul'u ziyaret eden İbni Batuta burasının Galata tesmiye edildiğini yazmaktadır.

Bizanslılar Karşıyaka mânasına buraya Pera derlerdi. Hatta Cenevizler Bizans'tan aldıkları imtiyazla buraya yerleşip müstakil bir cemiyet halinde yaşadıkları vakit kendi cemaatlerine Magnifica Communita di Pera, yani, "Pera Cemaat-i Mufahhimesi" (Yüce Pera Cemaati) ismini vermişlerdir.

Fatih tarafından Cenevizlere verilen fermanda

Galata isminin görülmesi o zamanları surlarla muhat olan kısma Galata denildiğini ve Pera isminin kale dışındaki bağlar kısmına yani şimdiki Beyoğlu'na hasredildiğini anlatmaktadır.

Bizans tarihinde Galata'nın da mühim bir rolü olmuştur. Akdeniz'de ticaret yapan Venedik, Cenova, Pire gibi İtalya cumhuriyetleri Bizans'ın ticarî mevkiini nazarı itibara alarak oraya yerleşmek ve müstemleke kurmak için çalışmışlar ve hatta aralarındaki rekabet dolayısıyla, mütemadî savaşlar yapmışlardır.

Şark İmparatorluğu Roma'dan ayrıldığı zamanlarda bile İtalyanların İstanbul'da mühim bir ticarî mevkileri vardı. O vakitten beri bunlar Bizans'ta bir misafirden ziyade bir mal sahibi gibi hareket etmişler ve Bizans İmparatorluğunun zayıf zamanlarından istifade ederek birtakım muahedat ve imtiyaz elde etmişlerdi.

İstanbul'da iktisadî imtiyazlara malik olanlar evvelâ Amaligmalılarla Venedikliler ve sonra da Pizalılarla Cenevizlerdir. Bunların Bizans tarafında her cemaate mahsus üstü kapalı çarşıları, hanları ve mağazaları vardı.

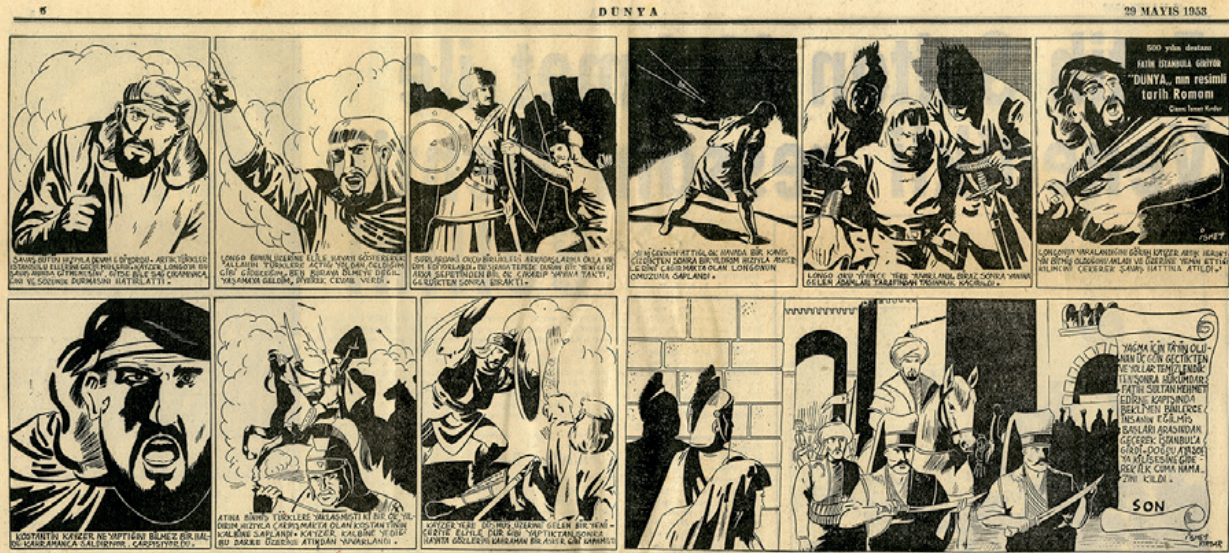
Bizans'ın darlığı sebebiyle Venediklilerin bir kısmı Galata dışında iskân etmekte idiler. Venediklilerle Bizanslılar arasındaki muharebelerde Cenevizlerin hizmet ve muavenetine mukabil 1261'de İmparator tarafından Galata Cenevizlere verildi.

Galata'ya yerleşen Cenevizler artık bu şehri tahkim ettiler. Hududu büyüttüler ve hendeklerini genişleterek kârgir kuleler ve surlar inşa ettiler. Cenevizlerin büyümesinden telâşlanan Bizans Venediklilerle birleşerek Cenevizlerle muharebeye tutuştu. Fakat mağlûp olacağını anlayınca 1352'de onlarla akd-i müsalâha etti.

O esnada Türkler Rumeli cihetinde fütuhatta bulunuyorlardı. Bir müddet sonra Sultan İkinci Mehmed Han Boğaziçi'nde Rumelihisarı'nı inşa etmeye başladığı zaman Cenevizler endişeye düştüler ve Sultan Mehmed Han ile bir muahede akdetteler.

İstanbul'un fethi esnasında Cenevizler zahiren bitaraflığını muhafaza eder gibi göründülerse de her türlü ihtimale karşı Bizans'a dahi muavenetten geri kalmıyorlardı. Surları içine çekilmişler, kale kapılarını kapamışlar, muharebenin neticesine intizar etmekte bulunmuşlardı. Fatih Sultan Mehmed de her türlü ihtimali düşünerek Galata'nın surları haricine ve Beyoğlu tepelerine ordusunun bir kısmını yerleştirmişti.

Fatih'in Cenevizlere emniyeti yoktu. Hatta Galata arkasından gemilerini Haliç'e indireceği vakit Galatalılar tarafından görülmesi ve Bizanslılara ihbar edilmemesi için tedbirler almıştı. Binaenaleyh bu gemilerin Tophane'den Kumbaracı yokuşu vasıtasıyla indirilmiş olduğu faraziyesi düşünülecek bir meseledir. Vakıa bu yol en kısa bir yoldur. Fakat diktir ve Galata'nın surları ve Galata kulesi tarafından görülür. Bu hale göre, gemilerin Dolmabahçe'den ve Gümüşsuyu sırtlarından Kasımpaşa deresine indirilmiş olması daha muhtemeldir. Vakıa bu yol biraz daha uzuncadır,

Fetih esnasında Galata

Bugün İstanbul'un bir mahallesi olan Galata, eski Yunan müstemlekeçilerinin Bizans şehri tesis ettikleri vakit birkaç belhuk kolubası ile baş nazarında lavi harı bir köyü. Müverrih Strabon'a göre buraya isirlik maksadına Sikaı denirmiş.

Galata isminin gelene: 1120 tarihinde Bizans'ta doğan ve 1180 de vafat eden Pierre Gilles'in habestelliği sair ve müverrih Treves'a ifadesine göre Bizanslıların Galatı tabir ettikleri Galat'in bir kısmı 178 tarihinde Tuna yukarılarından inerek buraya yerleşmişler ve bu sebeple Galat'ın ismiyle ketti münasaba buraya Galates denilmiş.

Bian müstefli de bu ismin burada inek ahırları bulundundan Rumca süt maksadına olan Gala sözünden gelmişli ifade etmekte iseler de bunun bir uydurma olduğu anlaşılmaktadır. Bizans Elineza zamanında Galat'a Justinianopolis denilmiş. Bunun sebebi de büyük Konstantin tarafından surları imparator İstifianus'un tamir ettirerek Galat'a da baş ismar ve hatik bir saray yapturmuş olman imiş.

On ikinci asrda İstanbul'u ziyareten eden İbn Batuta burasının Galata temine ediliğini yazmaktadır. Bizanslılar Karpayaka maksadına buraya Pera derlerdi. İtalya Cenevizler Bizans'ın aladıkları istinyaya buraya yerleşip müstakil bir cemiyet halindeki zaaflıkları vakit kendi emmaletlerini Magnifica cemaumita di Peyra, yâni, "Pera cemaati muhafizması" ismini vermişlerdi.

Fatih tarafından Cenevizlere verilen fermandan Galata isminin gerilmesi o zamanları zorla muhat olan kaama Galata denildiğini ve Pera isminin kale dışındaki bağlar kısmına yâni şimdiki Beşiktaş'a hâsredildiğini anlatmaktadır. Bizans tarihinde Galat'ın da mühim bir rolü olmuştur. Akdeniz'de ticaret yapan Venedik, Cenova, Pisa gibi İtalya cumhuriyetleri Bizans'a ticaret mevkini nazari itibare olarak ortaya yerleşmek ve müstemleke kurmak için girişimler ve hatik aralarındaki rekabet dolayısıyla müstemleke savşları yapmışlardır.

Sark İmparatorluğu Roma'dan ayrıldığı zamanlarda bile İtalyanların İstanbul'da mühim bir ticaret mevkileri vardı. O vakitlerden bunlar Bizans'ta bir müstemleke sızde bir mal sahibi gibi hareket etmişler ve Bizans İmparatorluğunun zararlı zamanlarından istifade ederek bir takım muahedat ve istinyalar elde etmişlerdi.

İstanbul'da ikinci istinyaya malik olanlar evvelk Anadoluların Venedikler ve sonra da Pisalıların Cenevizlerdi. Bunların Bizans tara-

Galata'nın fetihini müteakkip çekilmiş güsterir "kandikim" tarzından yapılan harita

finda her cemaate mahsus üslu kapalı çarşıları, hanları ve mabazaları vardı. Bizans'ın darlığı sebebiyle Venediklerin bir kısmı Galata'da iskân etmekle idiler.

VAZAN :
CELÂL ESAT ARSEVEN

Venediklilerin Bizanslılar arasındaki muahabelerinde Cenevizlerin hizmet ve muavenetine mukabil 1261 de İmparator tarafından Galata Cenevizlere verildi.

Galata'ya yerleşen Cenevizler artık bu şehri tahkim ettirir. Hadebe büyüttiler ve ben kederini zenginleterek kâğıt kuşeler ve surlar inşa ettirir. Cenevizlerin büyümesinden tahakkusan Bizans Venediklilerle birleşerek Cenevizlerle muharebeye girişir. Fakat müddet otuz yıl kadar sürmüştü 1352 de surlar la akdi müstakka etti.

O anada Türkler Rumeli ci-betinde fütuhatta bulunsuyorlardı. Bir müddet sonra İkinci Sultan Mehmet Han Boğaziçinde Rumelilihan'ın itina etmişliği bağladığı zaman Cenevizler endişe dışıdır ve Sultan Mehmet Han ile bir muahede akdettiler.

İstanbul'un fetih o zamanında Cenevizler sahilden bîtarafılığına muhafaza eder gibi görünülürler de her türlü ihtimalle karşı Bizans dahi muavenetleri geri kalmazlardı. Surları de her türlü ihtimalle dışınerek Galata'nın surları baricine ve Beşiktaş tepelerine ordusuna bir kısmı yerleştirilmişti.

dikkatlerini, bağlarını kendilerine bırakıp ve kütüphaneleri de çalmamak şartıyla ibadet etmelerine ve cemaatlerinin ilerlerini görmek için cemaat tarafından münasip bir tatil istahakki müsaade etti.

Fatih'in iradesi muhtemelen Galata surlarının bir kısmı yıkıldı ve Galata kulesinin üst kısmından yalnız o ayrı kâğıt kısmı bedmihimlikle iftifa edildi.

Sahipleri fırtın eden ve boş kalan evler ve mağazalar mübâhirdi. Uç ay sonunda avret edereklere kendi evleri ve mağazaları teslim edileceği mübâhirdi vasiyetle ilân olundu. Fakat halkın zengin kısmı şehri terkettüğinden boş kalan kimselere yavaş yavaş Türkler yerleşti.

Artık İstanbul ve Galata'da bulunan Lâtinlerin kâffesi "Bizans devleti âlipe" esasına yerleşti. Cemaatlerinin reisi de, "Vali-i mültâ" reaysı; Lâtin ismini aldı. İste o tarihten itibaren İstanbul'daki Cenevizler ve Lâtinler bir hükümet olarak değil, bir "Cemaat-i dinliye" olarak kaldılar (1).

Fatih tarafından Galatalılara bakihihsan müstahidim beromani Hammer'in ikinci cildinde sahife 252 de müstemlece.

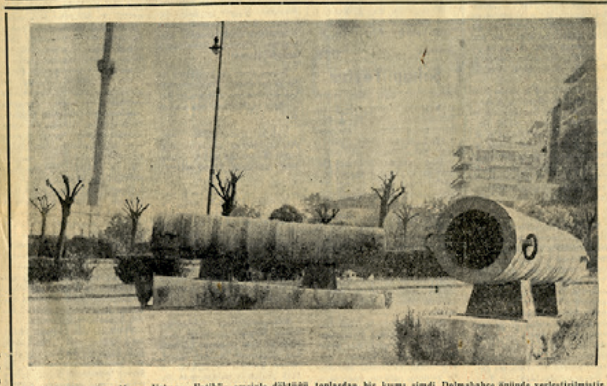
(1) Galata hakkında daha muassal malumat için muharebiri (Eski Galata) kitabına müraacaat edilmesi tavsiye olunur.

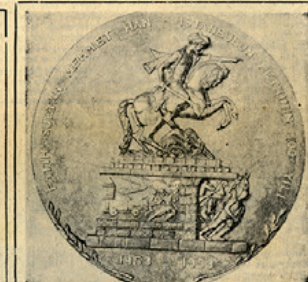
Fatih Medresesi-Eski Üniversite

İstanbul muhasarası temin maksadıyla Fatih tarafından yaptırılan Rumelilihan'dan bir görünüş

Türk tabiiyetine giren Macar Urbannu Fatih'in emriyle dükkânı toplayan bir kısmı şimdiki Dolmabahçe önünde yerleştirilmiştir.

Arkasolli Müzesi heykeltıraş Mustafa Ertaçan, Fatih'e ait bir âhde kompozisyona hasretlenmiştir. Bizans surlarını imar ettiğinden bir kâide üzerinde atını denize süren Fatih görülmektedir. Kaldırım pölvez kısmında Bizans'ın saptından evvelki hanırlıklar izah edilmekte, surlar çekildikten yapılan bitümlü tarihî rekabetsi etmektedir. Bu kompozisyon bir metre kütünde bir deniz patallı bir rölüye madalyon olarak hasretlenmiştir

fakat arazi itibariyle daha az meyillidir. Herhalde bu mesele tetkike muhtaçtır.

Galatalıların hariçten Bizans'a imdada gelen düşman gemilerini Ha-liç'e nasıl soktukları tarihçe malûmdur. Bu da Fatih'in Cenevizlere itimat etmemekte haklı olduğunu gösterir.

İstanbul fetholunduktan sonra Galatalılar hemen şehrin anahtarlarını Fatih'e teslim ettiler ve evvelce Bizans vaktinde haiz oldukları imtiyazın yine kendilerine bahşedilmesini rica ettiler.

Padişah ise muhasara ve fetih esnasında Cenevizlerin muahedelerine sadık kalmadıklarını ve Bizans'a gizlice muavenette bulunduklarını dermeyan ederek Galata surlarının yıkılmasını emretti.

Galatalıların bir hayli kısmı gemileriyle İtalya'ya hicret ettiler. Fatih ise kalan Galatalıların evlerini, mağazalarını, dükkânlarını, bağlarını kendilerine bıraktı ve kiliselerinde çan çalmamak şartıyla ibadet etmelerine ve cemaatlerinin işlerini görmek için cemaat tarafından münasip bir zatın intihabına müsaade etti.

Fatih'in iradesi mucibince Galata surlarının bir kısmı yıkıldı ve Galata kulesinin üst kısmından yalnız on arşın kadar kısım hedmedilmekle iktifa edildi.

Sahipleri firar eden ve boş kalan evler ve mağazalar mühürlendi. Üç ay zarfında avdet edeceklere kendi evleri ve mağazaları teslim edileceği münadiler vasıtsiyle ilân olundu. Fakat halkın zengin kısmı şehri tekrettiğinden boş kalan kısımlara yavaş yavaş Türkler yerleşti.

Artık İstanbul ve Galata'da bulunan Lâtinlerin kâffesi "Reaya-ı Devlet-i Aliyye" sırasına girmişti. Cemaatlerinin reisi de, "Vekil-i Millet-i Reaya-ı Lâtin" ismini aldı. İşte o tarihten itibaren İstanbul'daki Cenevizler ve Lâtinler bir hükûmet olarak değil, bir "Cemaat-i Diniye" olarak kaldılar.¹

Fatih tarafından Galatalılara bahşolunan müsaadatın tercümesi Hammer'in ikinci cildinde sahife 532'de münderiçtir.

¹ Galata hakkında daha mufassal malûmat için muharririn "*Eski Galata*" kitabına müracaat edilmesi tavsiye olunur.

500'üncü Yıl

Hasan Bedreddin Ülgen

Hasan Bedreddin Ülgen, "500'üncü Yıl", *Hürriyet*, 29 Mayıs 1953, s. 2.

“

İstanbul Türk'ün eline, hakiki sahiplerine geçtikten sonra tezebzüpten kurtulmuş, değerini kazanmış, her yerinde tarihimizin bir hâtırasını yaşatan eserlerle süslenmiş ve beş asırlık mazisinde Türk ulusunun en büyük adamlarının ebedî istirahatgâhı olmuştur.

Bugün, İstanbul'un 500'üncü fetih yılını kutluyoruz. Karadeniz'le Akdeniz girintisini Marmara'ya birleştiren güzel Boğazın kenarında bulunan İstanbul'un; yer yüzünde hiç benzeri olmayan bin bir güzellikler ve hususiyetlerle dolu bir şehir olduğunu bilmem söylemeye hacet var mıdır?

Bize bu şehri hediye etmekle Fatih adını alan Sultan İkinci Mehmed'i bugün anıyor, hâtırasını yaşıyor, kendisine gereken minnettarlık duygusunu gösteriyoruz. İstanbul Türk'ün eline, hakiki sahiplerine geçtikten sonra tezebzüpten kurtulmuş, değerini kazanmış, her yerinde tarihimizin bir hâtırasını yaşatan eserlerle süslenmiş ve beş asırlık mazisinde Türk ulusunun en büyük adamlarının ebedî istirahatgâhı olmuştur.

İstanbul yalnız bu bakımlardan bizim en büyük şehrimiz değil, tarihimizin ve kültürümüzün de canlı merkezidir. 500'üncü fetih yıldönümü müna-sebetiyle bütün bunları bugün bir kere daha gözden geçirmek, tetkik etmek imkânını buluyoruz. Tetkiklerimizde onların ihtişamı karşısında gururlanıyor, vecd duyuyoruz. Bu güzel beldenin coğrafya ve tarih bakımından olduğu gibi, imar ve şehircilik bakımından da tekâmül etmesini bekliyoruz.

İtiraf etmek lâzımdır ki bugünkü haliyle İstanbul, çok emeğe muhtaçtır. Yolları, caddeleri, binaları, seyrüseferi, turistik bakımından müesseseleri baştan aşağıya kadar hem noksan ve hem de mevcutlarının bir revizyona tâbi tutulmasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçlarını İstanbul'un yalnız kendi

vilâyet ve belediye bütçesiyle tahakkuk ettirmesi için birkaç beş yüz yıl beklemesi lâzım geldiği inkâr edilemez bir hakikattir ve fazla hayale kapılmaktır. Vilâyet, belediye, dolayısıyla İstanbul hemşerisi kendine düşeni yapacaktır.

Fakat İstanbul'u tarihî değerine, mevkiine ve ehemmiyetine lâyık bir şehir olarak görmek istersek, hükûmetin de yardım etmesini, mühim dâvalarını eline almasını elzem görüyoruz. Ancak o zaman İstanbul, hakikî bir cennet olacaktır.

Hürri

DÜŞÜNCELER

500 üncü yıl

Bugün, İstanbul'un 500 üncü fetih yılını kutluyoruz. Karadenizle Akdeniz girintisini Mar maraya birleştiren güzel Boğazın kenarında bulunan İstanbul; yer yüzünde hiç benzeri olmayan bin bir güzellikler ve hususiyetlerle dolu bir şehir olduğunu bilmem söylemeğe hâcet var mıdır?

Bize bu şehri hediye etmekle Fatih adını alan İkinci Sultan Mehmed'i bugün anıyor, hatırasını yasatıyor, kendisine gereken minnettarlık duygusunu gösteriyoruz. İstanbul Türkün eline, hakikî sahiplerine geçtikten sonra tezebzüpten kurtulmuş, değerini kazanmış, her yerinde tarihimizin bir hatırasını yasatan eserlerle süslenmiş ve beş asırlık mazisinde Türk ulusunun en büyük adamı, onların ehedi tatirahatgâhı olmuştur.

İstanbul yalnız bu bakımlardan bizim en büyük şehrimiz değil, tarihimizin ve kültürümüzün de canlı merkezidir. 500 üncü fetih yıldönümü münezzehetâyile bütün bunları bugün bir kere daha gözden geçirmek, tetkik etmek imkânını buluyoruz. Tetkiklerimizde onların ihtisamı karşısında gururlanıyor, vecd duyuyoruz. Bu güzel heldenin coğrafya ve tarih bakımından olduğu gibi, imar ve şehircilik bakımından da tekâmül etmesini bekliyoruz.

İtfar etmek lâzımdır ki bugünkü haliyle İstanbul, çok emeğe muhtaçtır. Yolları, cad-deleri, binaları, seyrüseferi, turistik bakımından müesseseleri baştan aşağıya kadar her noksan ve hem de mevcudlarının bir revizyona tâbi tutulmasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaçlarını İstanbul'un yalnız kendi vilâyet ve belediye bütçesiyle tahakkuk ettirmesi için bir kaç beş yüz yıl beklemesi lâzım geldiği inkâr edilemez bir hakikattir ve fazla hayale kapılmaktır. Vilâyet, belediye, dolayısıyla İstanbul hemşerisi kendine düşeni yapacaktır.

Fakat İstanbul'u tarihî değerine, mevkiine ve ehemmiyetine lâyık bir şehir olarak görmek istersek, hükûmetin de yardım etmesini, mühim dâvalarını eline almasını elzem görüyoruz. Ancak o zaman İstanbul, hakikî bir cennet olacaktır.

Hasan Bedrettin Ülgen

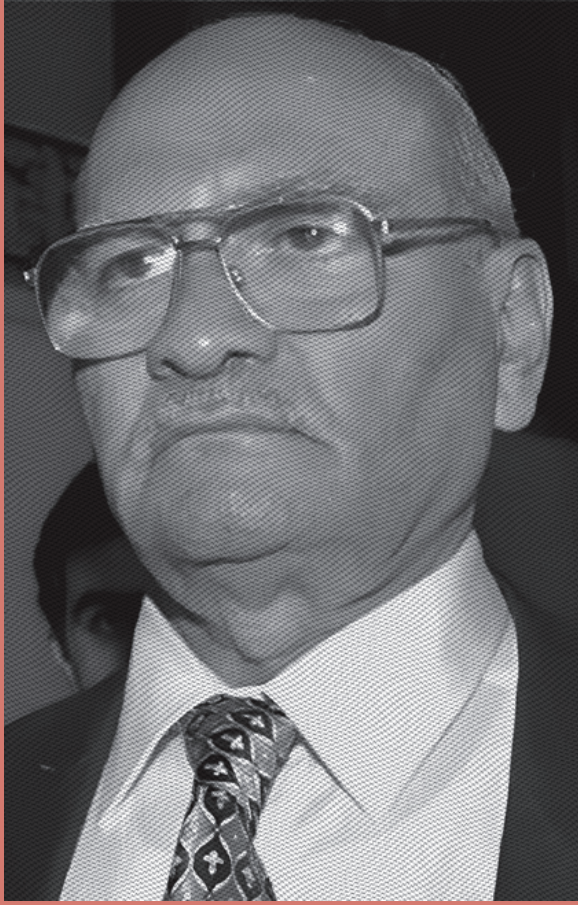
1590'lı yılların başında Konstantinopolis'in şehir görünümü. Kulaklı denilen parçalar halinde Topkapı Sarayı'ndan Eyüpsultan'a kadar çizilmiş bir tasvir.

İstanbul'un Fethi

S. Ârif Emre

S. Ârif Emre, "İstanbul'un Fethi", *İslam Medeniyeti, Dînî, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua*, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul'un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, s. 28.

S. Ârif Emre

*Bu tecelli ezelîdir yine Allah'a gider
Fethi İstanbul'a ruhsat o büyük Şah'a gider.
Canlı bir fırtınadır ki yayılır emr-i sefer,
Erişir arşa haber cümle ferîştaha gider.
Gürleyen cezbe-i Yezdân ile dağlar sarsılır,
Mâveradan akan ordu o karargâha gider.
Fatih'in şemsi verir müjdeyi Nur'dan alarak,
Süt beyaz atlara binmiş ulu dergâha gider.
Kararan orta çağın bahtını keşf etmek için,
Gemiler dağları aşmış nice fersaha gider.
Uykusuz kaç gece şimşek gibi bir kanlı bakış
Çakar âfâkına garbın, ünü Fettah'a gider.
Patlayıp dehşeti Kahhar ile surlar yarılr,
Korkunun mahşeri mabetlere hep aha gider.
Koparır Avrupa'nın kalbini yurtar bu fetih,
Âsuman sarsılarak râşesi ervâha gider.
Bir hadis şanını yazmıştı şehamet yoluna,
Bu kılınç caha değil, ruhları iflaha gider.
Ârif'in ruhu o meydanı celadette bugün,
Olur ecdada mülâki ebedi râha gider.*

SAYFA : 28 — — — — — İSLAM MEDENİYETİ — — — — — 15 MAYIS 1968

hazin kaderi buna da yukarıda işaret ettiğimiz gibi müsaade etmemiştir. Feth'in 500. yılından biraz önce bir dini terbiye ve kültür müessesesinin sosyal zarureti karşısında açılan İmam-Hatip Mektepleri, İlahiyat Fakültesi ve Y.I.E.leri şimdi bizi yeni bir vaziyet karşısında bulunduruyor. Son yılların, gerçek İslâmiyet'le hiç bir alakası olmayan, fakat İslâmiyet adına ileri sürülen cereyanlarla mücadele laik, lâdini müessese ve şahsiyetlerin değil, işte bu üç derecesi dini terbiye ve öğretim müesseselerini idare edenlere düşmektedir. Zira laik çevreler pozitivist, hattâ ateist temayüller besleyebilirler, dini müessesenin mânâ ve suurunu idrak edemezler. Bu yüzden onları herhangi bir şekilde tenkit etmek de doğru değildir. Esasen bu gibi makam ve zevatın davranışları ve düşünceleri kitleler tarafından kayıtsızlık ve güphe ile karşılanır. Sosyolojik zihniyete göre her sosyal müessese, ancak kendi a-

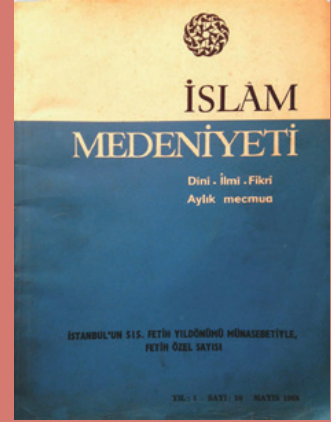
damları ve mensupları tarafından yönetilmelidir. Bu mensupların ise ancak bu üç dereceli dini kültür müesseselerinin son iki — yani Fakülte ile Enstitüler — dereceli müesseseler yetiştirecektir.

Kanaatimce Osmanlı Türkiyesine üçüncü bir yeni Devlet merkezi kazandıran 1453'ün her yadediliğinde, Garba ve Şarka açık bir zihniyet taşıyan genç Hükümdarın davranışı tahlil edilmelidir. Çıkardığı Mecmua ile bu yolda yürümeye başlayan Y.I.E.T.F., bu sahada yeni bir çıkış açabilirse, gerek kendi öğretim derecesi altındaki İ.H. Mekteplerine, gerek İlahiyat Fakültesine pedagojik sahada rehberlik yapmış olacaktır. Ancak bu suretle din müessesesi, diğer sosyal müesseselerle ahenkli bir düzen içinde elele verecek, yeni bir tabir ile içtimal Entegrasyon ameliyesi gerçekleştirilecek, laik çevrelerin Devrim!! namına yıkıcı tasallut ve tahakkümünden kendini kurtaracaktır.

İstanbul'un Fethi

● S. ARİF EMRE

Bu tecelli ezeldir yine Allaha gider
Fethi İstanbul'a ruhsat o büyük Şaha gider.
Canlı bir fırtınadır ki yayılır emri sefer,
Erişir arşa haber cümle ferîştaha gider.
Gürleyen cezbe-i Yezdan ile dağlar sarsılır,
Mâveradan akan ordu o karargâha gider.
Fatih'in şemsi verir müjdeyi Nurdan alarak,
Süt beyaz atlara binmiş ulu dergâha gider.
Kararan orta çağın bahtını keşf etmek için,
Gemiler dağları aşmış nice fersaha gider.
Uykusuz kaç gece şimşek gibi bir kanlı bakış
Çakar âfâkına garbın, ünü Fettaha gider..
Patlayıp dehşeti Kahhar ile surlar yararır,
Korkunun mahşeri mabetlere hep aha gider.
Koparır avrupanın kalbini yırtar bu fetih,
Asuman sarsılarak râsesi ervaha gider..
Çırpınır imparator hak ile yeksen olarak,
Yıkılan saltanatıyla adı eyvaha gider..
Bir hadis şavvı yazmıştı şehamet yoluna..
Bu kılınç caha değil ruhları iflaha gider.
Arifin ruhu o meydanı celadette bugün,
Olur ecdada mülaki ebedi raha gider..

1590'lı yılların başında Konstantinopolis'in
şehir görünümünden bir kesit gösteren
illüstrasyon.

Fatih'in Türk Milletine Ebedî Vediası: 29 Mayıs 1453

Mehmed Reşid

Mehmed Reşid, "Fatih'in Türk Milletine Ebedî Vediası: 29 Mayıs 1453", *Hürriyet Gazetesi Fetih İlavesi Posterî Arka Yüz Yazısı*, 29 Mayıs 1953.

“

**Ulubadlı Hasan'ın
bu emsalsiz
kahramanlığıdır
ki surların
ilk burcunun
düşmesine ve bunu
müteakip diğer
kalelerin üzerinde
Türk bayrağının
dalgalanmasına
imkân vermişti.**

İkinci Sultan Mehmed'in Kostantiniyye şehrini muhasarası elli güne yaklaşıyordu. Genç Padişah harbe zaferle nihayet verecek kat'i tedbirleri alacağı sırada İtalyanlar ve Macarlardan mürekkep yeni bir yardım ordusunun ve aynı zamanda filonun Bizanslıların yardımına gelmek üzere olduğu kat'iyetle söylenmeye başlanmıştı. Bu rivayet, Bizanslıları neşeli bir ümide sevketmiş, Türk muhacimlerinin de maneviyatlarını hayli sarsmıştı: Şayet böyle bir yeni vaziyet tahakkuk ederse, Türklerin bir taraftan bizzat Bizans müdafileri, diğer taraftan arkadan gelecek yeni kuvvetler arasında ezilmek tehlikesi mevcuttu!

Bu tarihteki birçok emsaline de uyar bir hâdis olabiliirdi. İşte bu rivayet önünde Türkler surlar etrafında, müteredit bir vaziyette, bütün ulema ve asker hep birlikte Allah'a yalvarmaya başlamışlardı. Bu esnada İstanbul üzerine bir zulmet çöktü; şiddetli gök gürültüleri arasında şimşekler çakmaya, yıldırımlar düşmeye başladı. Gökyüzü kıpkızıl bir hale geldi. Bu manzara karşısında asker dualarının kabul edildiğini görerek maneviyatları düzelmiş; Bizanslılar ise meşum âkibetin yaklaşmakta bulunduğunu hissederek teş'üm ediyorlardı. Bu arada bazı müdafiler de bulundukları yeri terkederek gizlice Türk saflarına iltihak ederek Müslüman oldular.

Bu vaziyet üzerine 26 Mayıs Cumartesi günü Sultan İkinci Mehmed, bir harp meclisi toplayarak vaziyeti yeniden tetkik ettirerek kat'i bir hücum karar verildi. Padişahın ittihaz ettiği umumî hücum

20 Mayıs 1953

Hürriyet

Sayfa: 5

Fatih'in Türk Milletine Ebedî Vediası: 29 MAYIS 1453

İkinci Sultan Mehmed'in Konağına yaklaşıyordu. Genç Padişah tahttan inip şehrin muhasarası eli kolları zahire nihayet verecek kat'i tedbirleri alacığı sırada İtalyanlar ve Macarlardan-mürekkep yeni bir yardım ordusunun ve aynı zamanda bir Floum Bizanslıların yardımına gelmek üzere olduğu kat'iyetle söylenmeye başlamıştı. Bu rivayet, Bizanslıları ceset bir ümide sevk etmiş, Türk muharremlerinin de maneviyatlarını hayli sarsmıştı. Seyret böyle bir yeni vaziyet, tahakkük ederken, Türklerin bir taraftan bizzat Bizanslı müdafileri, diğer taraftan arkadan gelecek yeni kuvvetler arasında estilmek tehlikesi mevcuttu! Bu tarihteki bir çok emsaline de uyur bir hâdise ola bilirdi. İyice bu rivayeti duyan Türkler surlar etrafında, mütereddit bir vaziyette, bütün ulema ve asker hep birlikte Allaha yalvarmaya başlamışlardı... Bu sırada İstanbul üzerine bir zulmet çöktü; şiddetli gök gürültüleri arasında simerler çıkmaya, yıldırımlar düşmeye başladı. Gökyüzü kızılsı bir hale geldi. Bu manzara karşısında asker dualarının kabul edildiğini gören maneviyatları düzeldi; Bizanslılar ise mesum âkıbetin yaklaşmakta bulunduğunu hissederek teslim ediyorlardı. Bu sırada bazı müdafiler de bulundukları yeri terk ederek gizlice Türk saflarına iltihak ederek Müslüman oldular... Bu vaziyet üzerine 26 Mayıs cumartesi günü İkinci Sultan Mehmed, bir harp meclisi toplayarak vaziyeti yeniden teklif ettirerek 29 Mayıs günü gece yarısı Padişahın itihaz ettiği umumî hücum planına göre sağ cenaha yüzbin, sol cenaha ellibin kişilik kuvvetler tefrik ettirilip ve kendisi bizzat onbeş bin Yeniçeri ile merkezde kalmıştı. Genç Hakan Sultan Mehmed, bütün muhasara hatlarını birer birer dolaşmış; nutuklarla, hitabelerle askeri teşci ve teşvik ederek yapılacak umumî hücum neticesinde Bizans payitahtını behemehal ele geçireceğini söyleyerek Hazret-i Peygamber'e hadisi ile vâki tebşiratını tekrar ve telkin etmişti. Padişah, bu meyanda surların üzerine ilk Türk bayrağını dikecek büyük kahramana da ihsanlar vâdetmişti.

Hazret-i Muhammed İstanbul'u zapt edecek kumandan ve askerler için der ki: "Fatih Muhammed Konstantinyyete fethini emir emrâna velenimel cevâtı şâhkeleceye. Mânâsı şöyledir: 'İstanbul elbette fethedilecektir. Onu fetheden emir ne ula ve onun askeri ne müslü askerdir...' "Fatih Hadisi, denilen bu hadisi Ayasofya ve Fatih camilerinin kapı ve girişlerini üstünde bulundurmaktadır.

kahramana da ihsanlar vâdetmişti.

Mayısın yirmi sekizinci pazartesi günü, ordunun umumî hücum için bütün tedbirleri aldığını gören İkinci Sultan Mehmet, o gece bütün muhasara kuvvetlerini büyük bir âyin yaptırmış ve bunu mütekip Lakerne Sarayında maiyeti halkıyla vedalaşarak atına binmiş o da askerlerinin maneviyatlarını takviyeye çalışmıştı.

Diğer taraftan İmparator Konstantin de o gün Ayasofya'da büyük bir âyin yaptırmış ve bunu mütekip Lakerne Sarayında maiyeti halkıyla vedalaşarak atına binmiş o da askerlerinin maneviyatlarını takviyeye çalışmıştı.

Mayısın yirmi sekizinci pazartesi günü, ordunun umumî hücum için bütün tedbirleri aldığını gören İkinci Sultan Mehmet, o gece bütün muhasara kuvvetlerini büyük bir âyin yaptırmış ve bunu mütekip Lakerne Sarayında maiyeti halkıyla vedalaşarak atına binmiş o da askerlerinin maneviyatlarını takviyeye çalışmıştı.

Mayısın yirmi sekizinci pazartesi günü, ordunun umumî hücum için bütün tedbirleri aldığını gören İkinci Sultan Mehmet, o gece bütün muhasara kuvvetlerini büyük bir âyin yaptırmış ve bunu mütekip Lakerne Sarayında maiyeti halkıyla vedalaşarak atına binmiş o da askerlerinin maneviyatlarını takviyeye çalışmıştı.

Mayısın yirmi sekizinci pazartesi günü, ordunun umumî hücum için bütün tedbirleri aldığını gören İkinci Sultan Mehmet, o gece bütün muhasara kuvvetlerini büyük bir âyin yaptırmış ve bunu mütekip Lakerne Sarayında maiyeti halkıyla vedalaşarak atına binmiş o da askerlerinin maneviyatlarını takviyeye çalışmıştı.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u aldıktan sonra ZağanosPaşaya yapılacak işler hakkında izahat veriyor.

ve aynı zamanda tarihî Türk şehitleri silsilesinin en parlak mertebesine de nâil olmuştu. Uluabdi Hasan'ın bu emsalist kahramanlığıdır; ki surların ilk burcunun düşmesine ve bunu mütekip diğer kaleleri üstünde Türk bayrağının dalgalanmasına imkân vermişti. İşte bu tarihî netice üzerine başta Fatih Sultan Mehmed Han

Hararetli olduğu halde musaffer Türk Ordusu Topkapı meşhalinde seyre dahil olmuş muvaffak olmuş ve tarihin bu müessesesi vâzifesi ile ederek Türk - İslam İstikbalini teminli gerek muhasara, gerekse umumî hücum arasında şehit düşenlerin kanlarıyla yorularak Türk milletine ve tarihine ebedî bir veda halinde bahşemek arzusu ermişti. Mehmed Reşid

Bu akşamdan itibaren

planına göre sağ cenaha yüzbin, sol cenaha ellibin kişilik kuvvetler tefrik ettirilmiş ve kendisi bizzat onbeş bin Yeniçeri ile merkezde kalmıştı. Genç Hakan Sultan Mehmed, bütün muhasara hatlarını birer birer dolaşmış; nutuklarla, hitabelerle askeri teşci ve teşvik ederek yapılacak umumî hücum neticesinde Bizans payitahtının behemehal ele geçirileceğini söyleyerek Hazret-i Peygamberin hadisi ile vâki tebşiratını tekrar ve telkin etmişti. Padişah, bu meyanda surların üzerine ilk Türk bayrağını dikecek büyük kahramana da ihsanlar vâdetmişti.

Mayısın yirmi sekizinci pazartesi günü, ordunun umumî hücum için bütün tedbirleri aldığını gören İkinci Sultan Mehmet, o gece bütün muhasara kuvvetlerine büyük şenlikler yapılmasını da emretmişti.

Dinî telkin ve irşatlarla takviye edilmiş ordunun maneviyatı yeniden canlandığı için bu şenliklere askerin meserret avazeleri inzimam ediyordu. Artık askerde sabırsızlıkla hücum emrini beklemek heyecanı hâkimdi.

Diğer taraftan İmparator Konstantin de o gün Ayasofya'da büyük bir âyin yaptırmış ve bunu mütekip Lakerne Sarayı'nda maiyeti halkıyla vedalaşarak atına binmiş o da askerlerinin maneviyatlarını takviyeye çalışmıştı. Nihayet 29 Mayıs Salı günü, şafak sökerken, Padişah umumî hücumu geçilmesini emretmiş ve bu emir üzerine bir taraftan tekbir nidaları ve "Allah Allah" sesleriyle gerek karadan, gerek denizden son hücumu başlanmıştı. Bunun üzerine muhasımlar arasında tarihin pek az kaydettiği şiddetli bir boğuşma olmuş ve bu kanlı mücadelede Türk cengâverleri,

gayelerine bir an evvel erişmek için, cesaretin en mükemmel tezahürünü gösterdikleri gibi, müdafiler de vatanlarını, her ne bahasına olursa olsun, behemehal müdafaa etmek fedakârlığından çekinmemişlerdi.

Çarpışmanın pek ziyade kızıştığı bir anda, Türk hamasetinin parlak bir timsali olan, Ulubadlı Hasan isminde bir kahraman, bir elindeki kalkanı ile başını siper ederek, diğer elinde kılıçla kale duvarına evvelce getirilen merdivenlere tırmanmaya muvaffak olmuş ve bu merdâne hareketini gören diğer arkadaşları da kendisini takip etmişlerdi. Lâkin Bizanslıların şiddetli ateşiyle vücudu delik deşik olan Ulubadlı Hasan, burçtan aşağı yuvarlanmasına rağmen, bütün kuvvet ve gayretini toplayarak tekrar kaleye çıkmaya muvaffak olmuş ve mukaddes vazifesini tamamlayarak Topkapı burcuna ilk zafer nişanesi olan Türk bayrağını dikmek saadetine erişmiş ve aynı zamanda tarihin Türk şehitleri silsilesinin en parlak mertebesine de nail olmuştur.

Ulubadlı Hasan'ın bu emsalsiz kahramanlığıdır ki surların ilk burcunun düşmesine ve bunu müteakip diğer kalelerin üzerinde Türk bayrağının dalgalanmasına imkân vermişti.

İşte bu tarihî netice üzerine başta Fâtih Sultan Mehmed Han Hazretleri olduğu halde muzaffer Türk Ordusu Topkapı methalinden şehre dahil olmaya muvaffak olmuş ve tarihin bu mukaddes vazifesini ifa ederek Türk-İslâm İstanbul'u temelini gerek muhasara, gerekse umumî hücum sırasında şehit düşenlerin kanlarıyla yoğurarak Türk milletine ve tarihe ebedî bir vedîa halinde bahşetmek sırrına ermişti.

Fetih Üzerinde Düşünelim

N. Mustafa Polat

N. Mustafa Polat, "Fetih Üzerinde Düşünelim", *Babıalide Sabah*, 29 Mayıs 1967, s. 2.

N. Mustafa Polat

İstanbul fethedileli 514 yıl oldu. Kâinatın Efendisi Peygamberimiz Aleyhissalatü Vesselâm'ın "İstanbul mutlaka fetholunacaktır; onu fetheden emir ne güzel emîr; o askerler ne güzel askerlerdir." meâlindeki hadîs-i şerîflerinin sekiz asır sonra tahakkuk eden mânâsı karşısında bütün garp dünyası altı asırdan beri hâlâ hayrettedir ve hâlâ bu mucizenin izharındaki derin mânâyı kavramış değildir.

Büyük fetih; bir çağın kapanıp, diğer bir çağın açılmasına esas kabul olunmuştur da; bu fethin meydana gelişindeki müstesnâ hadise üzerinde durulmamıştır. Avrupa'nın suratında kırbaç gibi şaklayan ve onları rönesans ve reforma iten kuvvet, Kostantinopol'un İslâmbol haline getirilişi olduğu halde; fethin maddî-manevî esaslarına nüfuz etmek; güneş gibi ortaya çıkan büyük mucizenin sırrını araştırmak gibi ciddi bir teşebbüse dahi girişilmemiştir.

Bunu yapamayan sadece garplı mı?

Bizde de aynı ruhî buhranla malûl olanlar vardır.

Milletimizin beyni mesabesinde olan Üniversite, âdeta felç geçirmiş ve bu mezvuda düşünemez olmuştur. Kendisine "İlerici Aydın" yaftaları ile cemiyette yer beğendirilemeyen kof gurur sahibi ordinaryüsler, profesörler, doçentler, feylosof tavırlılar, müzmin garp yobazları bu büyük fethi, muhteşem hâdiseyi madde madde ele alıp incelemek zahmetine bile katlanmamışlardır.

Henüz bıyığı terlemiş 23 yaşındaki bir delikanlıya böylesine muhteşem bir fetih nasib eden kuvvet nedir?

Sabah

ÖNCE HAKKIN. SONRA HALKIN EMRİNDE

29 MAYIS 1967

SÖZÜN
ÖZÜ

N. Mustafa Polat

FETİH ÜZERİNDE DÜŞÜNELİM

İstanbul fethedileli 514 yıl oldu. Kâinatın Efendisi Peygamberimiz Aleyhissalat ü Vesselâm'ın «İstanbul mutlaka fetholunacaktır; onu fetheden emir ne güzel emir; o askerler ne güzel askerlerdir.» meâlindeki hadis - i şeriflerinin sekiz asır sonra tahakkuk eden mânâsı karşısında bütün garp dünyası altı asırdag beri hâlâ hayrettedir ve hâlâ bu mucizenin izbarındaki derin mânâyı kavramış değildir.

Büyük fetih; bir çağın kapanıp, diğer bir çağın açılmasına esas kabul olunmuştur da; bu fethin meydana gelişindeki müstesnâ hadise üzerinde durulmamıştır. Avrupa'nın suratında kurbaç gibi şaklayan ve onları rönensans ve reforma iten kuvvet, Kostantinopol'un İslâmbol haline getirilişi olduğu halde; fethin maddî - mânevî esaslarına nüfûz etmek; güneş gib ortaya çıkan büyük mucizenin sırrını araştırmak gibi ciddi bir teşebbüse dahi girişilmemiştir.

Bunu yapamıyan sadece garplı mı?

Bizde de aynı ruhi buhranla malûl olanlar vardır.

Milletimizin beyni mesabesinde olan Üniversite, adeta felç geçirmiş ve bu mevzuda düşünemez olmuştur. Kendisine «İlerici Aydın» yaf-taları ile cemiyette yer beğendirilemeyen kof gurur sahibi ordinarvüsler, profesörler, doçentler, feylesof tavırlılar, müzmin garp yobazları bu büyük fethi, muhteşem hâdiseyi madde madde ele alıp incelemek zahmetine bile katlanmamışlardır.

Hentüz bıyığı terlemiş 23 yaşındaki bir delikanlıya böylesine muhteşem bir fetih nasîb eden kuvvet nedir?

Zamanın en modern ordusunu teşkil eden devlet, bu hamleyi nereden ve nasıl almıştır?

Muzaffer bir kumandanın harp esirlerine «Misafir» muamelesi yapmasının sebepleri hangi esaslara oturtulabilir? Hangi hukuk telâkkisi böyle bir bir hak ve hürriyet bahş edebilir.

Bunlar maalesef «İlerici Aydınlar» ın bilmedikleri, bilmek istemedikleri şeylerdir.

514 yıldır tes'îd etmeye devam ettiğimiz bu muhteşem fethi hâlâ onların meçhulüdür ve hâlâ «Dinin terakkiye mâni olduğu» hezeyanında ısrar edip dururlar.

Halbuki Sultan Mehmed'i «Fatiha» yapan, Kostantinopol'u «İslâmbol» haline getiren, harp esirlerini «Misafir» muamelesine tabi tutan şey dindir ve zamanın Osmanlı Ordusunu en emin, en sağlam, en cesur, en müterakki ordu yapan da aynı kuvvettir.

Başkumandanından, en küçük neferine kadar bütün bir ordu; mânevî terbiye neticesinde bu fethi gerçekleştirmiş; tahtları, tacları devirerek tarihe şan ve şeref dolu sahifeler hediye etmiştir.

Ulubatlı Hasan bayrağı İstanbul burçlarına dikip şehid olurken; vazifesini yapan insanların iç huzuru içerisinde ruhunu teslim etmiş bütün bir ordu aynı halet - i ruhiye içerisinde harbin sonuna kadar dayanmıştır.

Ya gemileri karadan yürüten deha?

Ya bir rumla kadı huzuruna çıkabilecek derecede adâlete bağlı olan ve şeriatın kestği parmağın acımayacağına inanan Hükümdar?

Ya dâvaya geç bakması sebebiyle ihtilaf mevzuu olan hayvanın ölmesi üzerine husule gelen zararı bizzat ödeyen kadı?

Ya satın aldığı tariadan çıkan bir küp dolusu altunu, (Benim hakkım değil) diye eski sahibine vermek isteyen köylü?

Bunlar hangi meteryalist görüşle izah edilebilir?

Kat'iyyen edilemez! Çünkü meteryalizmin giremeyeceği tek saba budur ve burada ancak din hâkimdir. O cem'iyyeti, o hükümdarı, o hakimî, o köylüyü, o askeri o hale getiren yegâne kuvvet dindir.

Evet, «Feth - i mübin - i Kostantiniyye» nin 514 üncü fetih yıldönümünde bütün bunları düşünüyor; sonra da liseler ve hatta baştan başa bütün tahsil müesseselerine din derslerinin konulması zaruretine bir defa daha inamıyoruz.

Var mı itiraz elini uzatabilen?

Zamanın en modern ordusunu teşkil eden devlet, bu hamleyi nereden ve nasıl almıştır?

Muzaffer bir kumandanın harp esirlerine “misafir” muamelesi yapmasının sebepleri hangi esaslara oturtulabilir? Hangi hukuk telâkkisi böyle bir hak ve hürriyet bahşedebilir.

Bunlar maalesef “İlerici Aydınlar”ın bilmedikleri, bilmek istemedikleri şeylerdi.

514 yıldır tes’id etmeye devam ettiğimiz bu muhteşem fetih hâlâ onların meçhulüdür ve hâlâ “Dinin terakkiye mâni olduğu” hezeyanında ısrar edip dururlar.

Halbuki Sultan Mehmed’i “Fatih” yapan, Kostantinopol’u “İslâmbol” haline getiren, harp esirlerini “Misafir” muamelesine tabi tutan şey dindir ve zamanın Osmanlı Ordusu’nu en emin, en sağlam, en cesur, en müterakki ordu yapan da aynı kuvvettir.

Başkumandanından, en küçük neferine kadar bütün bir ordu; mânevî terbiye neticesinde bu fethi gerçekleştirmiş; tahtları, taçları devirerek tarihe şan ve şeref dolu sahifeler hediye etmiştir.

Ulubatlı Hasan bayrağı İstanbul burçlarına dikip şehid olurken; vazifesini yapan insanların iç huzuru içerisinde ruhunu teslim etmiş; bütün bir ordu aynı halet-i ruhiye içerisinde harbin sonuna kadar dayanmıştır.

Ya gemileri karadan yürüten deha?

Ya bir rumla kadı huzuruna çıkabilecek derecede adâlete bağlı olan ve şeriatın kestiği parmağın acımayacağına inanan Hükümdar?

Ya davaya geç bakması sebebiyle ihtilaf mevzuu olan hayvanın ölmesi üzerine husule gelen zararı bizzat ödeyen kadı?

Ya satın aldığı tarladan çıkan bir küp dolusu altunu, “Benim hakkım değil!” diye eski sahibine vermek isteyen köylü?

Bunlar hangi materyalist görüşle izah edilebilir?

Kat’iyyen edilemez! Çünkü materyalizmin giremeyeceği tek saha budur ve burada ancak din hâkimdir. O cemiyeti, o hükümdarı, o hakimi, o köylüyü, o askeri o hâle getiren yegâne kuvvet dindir.

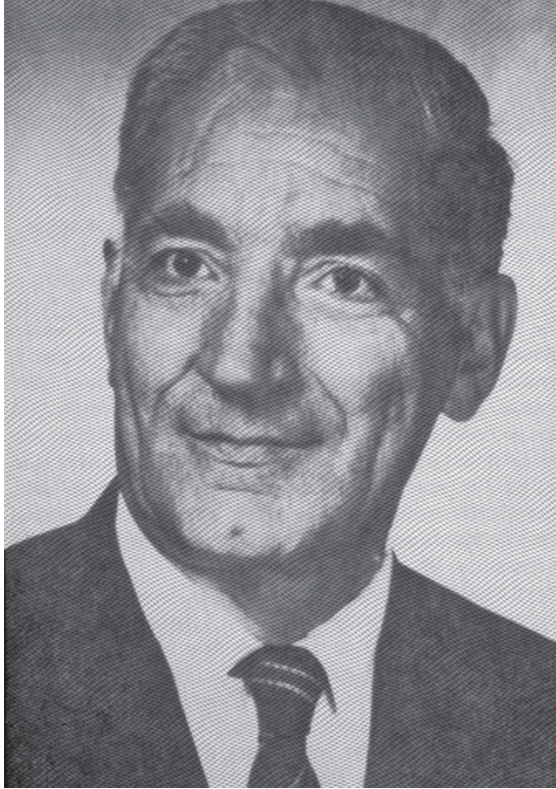
Evet, “Feth-i Mübîn-i Kostantiniyye”nin 514’üncü fetih yıldönümünde bütün bunları düşünüyor; sonra da liseler ve hatta baştan başa bütün tahsil müesseselerine din derslerinin konulması zarureti bir defa daha inanıyoruz.

Var mı itiraz elini uzatabilen?

Türk Tarihinin Ebediyen Malı Olan Şehir İstanbul'un Fethi

Prof. Dr. Enver Ziya Karal

Prof. Dr. Enver Ziya Karal, "Türk Tarihinin Ebediyen Malı Olan Şehir İstanbul'un Fethi", *Ulus'un Fetih İlavesi*, 29 Mayıs 1953, s. 2.

Prof. Dr. Enver Ziya Karal

Dünyada güzel şehirlerin sayısı çoktur. Fakat bu güzel şehirlerin içinde en güzelinin İstanbul olduğuna bütün dünya inanmıştır.

İki kıtanın başladığı ve bittiği yerde, iki denizin kavuştuğu kıyılarda yükselen İstanbul, tabiatla insanın elbirliği ederek yarattıkları bir güzel âlem; şiirin, musikin ve sanatın eşsiz bir mecmuasıdır. O, bu haliyle şair Nedim'in de ifade ettiği gibi, "Bimislü bahadır". Benzeri olmayan şehirler şehri İstanbul, Türk zevkinin, Türk zekâsının ve gücünün bir âbidesidir.

Dünyada bütün şehirlerin birer şehir tarihi vardır. Fakat İstanbul'un tarihine kıtaların, takvimlerin, milletlerin ve dinlerin tarihleri de karışmıştır. İstanbul'un tarihi, Türk tarihinin malıdır.

İstanbul, Türkler tarafından fethedilinceye kadar doğudan ve batıdan yirmi dokuz defa kuşatılmış ve sekiz defa saldırı ile zaptedilmiştir. İstanbul'u kuşatanlar arasında Persler, Bulgarlar, Lâtinler ve Grekler vardır. Yedi defa da İslâmlar tarafından kuşatılmıştır. Son dört muhasarayı Osmanlı Türkleri yapmışlardır. Bu son dört muhasaradan birincisi ve ikincisi Yıldırım Bayezit, üçüncüsü Musa Çelebi, dördüncüsü de İkinci Murat tarafından yapılmıştır.

İstanbul'a yöneltilen bu yirmi dokuz kuşatma ve saldırının sebebi acaba nedir?

Her kuşatmanın yapıldığı devrin şartlarından ve hususiyetlerinden başka bütün kuşatmaları bir tek sebep ile açıklamak mümkündür. Bu da İstanbul'un tek başına bir imparatorluk değerinde olmasıdır.

İşte tek başına bir İmparatorluk değerinde olan bu şehri fethederek, ona yöneltilen muhasaralar silsilesine son vermek, İkinci Murad'ın oğlu İkinci Mehmet'e, Fatih'e nasip olmuştur.

Dünya tarihi pek çok fetihler kaydetmiştir, fakat bunlar içinde hangisi Fatih Sultan Mehmet'le mukayese edilebilir? Babasının ölümü üzerine tekrar tahta çıktığı vakit Fatih Sultan Mehmet, henüz 22 yaşında idi. Genç, cesur, zeki, çalışkan ve enerjikti. Gençlerde, çok defa bulunması tabii olan bu vasıflardan başka kuvvetli bir tahsilin getirdiği sağlam ve lüzumlu bilgilere de sahip olduğunu görüyoruz. Arapça, Farsça ve Rumca biliyordu. Tarih ve coğrafya öğrenmişti. Devrinin harp sanatının özelliklerini kavramıştı. Siyaset sanatının da bütün inceliklerine vâkıftı. O, bütün bu meziyetlerini ve bilgilerini dedelerinden ve babasından miras kalmış bir düşüncenin gerçekleşmesine hasretti, İstanbul'u fethetmek... Bu düşüncenin bütün varlığını sardığını ve kendisine uyku uyutmadığını şu olaydan anlıyoruz: Bir gece Sadrazam Halil Paşa'yı ansızın yanına çağırıyor ve şaşkın bir halde bulunan devletin bu emektarına:

“Bu yatağı görüyor musun? Bütün gece içinde döndüm durdum. Gözüme uyku girmedir. Senden beklediğim Konstantiniye fethine bütün kuvvetinle gayret etmendir” diyor.

İstanbul'u fethetmek düşüncesi, Padişahın olduğu kadar bütün paşaların, ordunun, bütün milletin ve bütün müslümanların da düşüncesi idi. Fatih Sultan Mehmet bu düşüncüyü gerçekleştirmek işine girişti.

Dünya tarihi yüzlerce şehrin fetih olaylarını anlatır. Fakat bu fetih olayları içinde İstanbul'un Türkler tarafından fethine ayrılan yer hiç birisine ayrılmamıştır. Olayın büyüklüğü ve önemi onların seyrinden de anlaşılmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet, bütün kuvvetini İstanbul üzerine sevkedeabilmek için Bizans'ın dışında kalan âlem ile barış halinde bulunmak mecburiyetinde idi. Bu sebeple tahta çıktığı andan itibaren komşularıyla ve kendisine tâbi hükûmetlerle anlaşmalar yaptı. Sonra İstanbul'u tecrit etmek için tedbirler aldı. Karadeniz'den gelmesi muhtemel yardıma karşı boğazın en dar yerinde, Anadoluhisarı karşısında, Boğazkesen hisarını yaptırdı. Akdeniz'den gelebilecek kuvvetleri önlemek için de büyük bir donanma kurdu. Edirne'de o vakte kadar görülmemiş çapta büyük toplar döktürdü. Bu toplarla birlikte İstanbul surlarına saldıracak azametli imparatorluğun ve İslâm âleminin her tarafına haberler uçurdu. Kendisine tâbi prenslere, kuvvet göndermeleri için fermanlar gönderdi. Padişahın bu dâveti üzerine insan dalgaları İstanbul istikametinde harekete geçtiler. Edirne'deki düzenli kuvvetler ve toplar, 1453 yılının Şubatında ve Martında yola çıktı. Bu toplar arasında Urban'ın döktüğü ve elli çift mandanın çektiği top, yüzlerce amelenin ve işçinin refakatinde ağır ağır ilerliyordu. Mayıs'ta İstanbul'un karadan ve denizden muhasarası başladı. Kara ordusu, harpçi olan ve olmayan olmak üzere 250.000 kişiye varmakta idi. Donanma ise 400 yelkenliden kurulmuştu. Kara ordusunda, devrin büyük bilginleri, şeyhleri ve müritleri de bulunuyordu. Bunlar arasında Akşemseddin, Karaşemseddin, Molla Mehmet Gürânî, Molla Fenârî, Emîr

Buhârî vardır. Yalnız Akşemsetdin'in 20.000 müridi ile geldiği rivayet edilir. Ordunun mânevî kıymetini yüksek tutmak için bu zatların büyük tesiri olacaktır.

Fatih'in otağı, Eğrikapı'nın karşısındaki tepeye kurulmuştu. Sağ kanatta 100.000, sol kanatta 50.000 asker yereldi. Büyük top ile 14 batarya önceden hazırlanan mevzilere yerleştirildi. Ordunun muhasara ve taarruz için hazırlanmış muhasara kuleleri, binlerce merdiven, ok ve taş atan mancınıkları da derhal hizmete hazır bir duruma getirilmişti. Tarihin hiçbir devrinde Bizans surları önünde bu kadar azametli bir ordu toplanmamıştı. Bizanslılar bu orduyu görünce dehşet içinde kaldılar.

Bizans İmparatoru Konstantin Dragazes, daha Boğazkesen hisarının yapıldığı günden beri İmparatorluğun sayılı günler yaşadığını anlamış bulunuyordu. Padişah ile anlaşmak hususunda yaptığı teşebbüsler netice vermeyince, Avrupa'nın yardımını sağlamak için Katoliklik ile Ortodoks-luk arasında mevcut dinî uçurumun kaldırılması hususunda Papa'ya başvurdu. Papanın yolladığı büyük rütbeli dinî bir temsilci, İstanbul'da İmparator tarafından iyi karşılandı fakat ruhban sınıfı bu anlaşma teşebbüsünü nefretle karşıladı. Birçokları, İstanbul'da Katolikleri görmektense Türkleri görmeye taraftar olduklarını açıkça ifade ediyorlardı. Bundan başka halkın ağzında İstanbul'un son günlerini yaşadığına dair bir takım efsaneler ve rivayetler dolaşmaya başlamıştı. Şehrin morali Türk taarruzuna karşı müdafaa edecek gibi değildi.

İmparatorun emrinde, müdafaa için, 35.000 kadar yetişmiş asker vardı. Fakat bu sıralarda nüfusu yüzbinleri bulan İstanbul halkının bu kuvvete yardım edebileceği hesaba katılıyordu. Müdafilerin en büyük ümidi surların Türk topçusuna karşı göstereceği mukavemette idi. Bu ümit beyhude idi. Çünkü Türklerin ağır toplarıyla harp sanatında yeni bir devir açılıyordu. Surların da Bizans ile birlikte yıkılması mukadderdi.

İstanbul muhasarası, 6 Nisan'dan 29 Mayıs'a kadar olmak üzere 53 gün sürdü. Mayıs'ın 24'üncü günü Padişah, İmparatora bir heyet göndererek boş yere kan dökülmemesi için, şehri kendisine teslim etmesini istedi. Buna karşılık, İmparator ve maiyeti bütün kuvvetleri ve hazineleriyle dile-dikleri yere gidebileceklerdi. Halkın da can ve mal emniyeti sağlanacaktı. İmparator, bu teklifi reddetti.

26 ve 27 Mayıs'ta Padişah, büyük bir divân topladı. Bu divânda İstanbul üzerine umumî bir hücum yapılmasına karar verildi.

26 Mayıs'tan itibaren Türk ordugâhında, her gece, geceyarısına kadar bir ateş donanması yapıldı. Bu suretle hem surlar üzerinde top ateşi sağlanmış oldu, hem de düşmanın kuvve-i mâneviyesi sarsıldı. Bizans'ın maddî ve mânevî kuvvetini ezen önemli bir olay da Türk donanmasının Haliç'e girmesi oldu. Bizanslılar bu girişi önlemek için Galata ile İstanbul arasına büyük bir zincir germiş bulunuyorlardı. Fatih bir gecede gemileri Dolmabahçe'den kızaklara çekerek Haliç'te, Balat ve Ayvansaray önüne indirdi. Bu, akılları durduracak kadar büyük bir işti. Çünkü bu olaya kadar üstün olan düşünce gemilerin ancak su üzerinde durabileceği ve hareket edebileceği idi.

Yirmi dokuz Mayıs sabahı Türk ordusu denizden ve karadan İstanbul'u Türklere kazandıracak büyük taarruza başladı. Türk ordusu "Allah Allah!" sadalarıyla büyük surun her tarafına birden saldırdı. Binlerce hücum merdiveni ve seyyar kuleler, harp müziği aletlerinin ruhları vecde getiren nağmeleriyle birlikte surlara dayanıyordu. Surlara karşı ilk atılan birlikler, müdafileri yormak ve yıpratmak vazifesiyle mükelleftiler. Bunlar, üzerlerine atılan taşlara, dökülen sıcak sulara ve yağlı paçavralara aldırış etmeden, merdivenleri duvarlara dayamaya ve tırmanmaya başladılar. İki, ikibuçuk saat devam eden bu mücadeleden sonra Padişah, bu birliklerin yerine daha iyi yerleştirilmiş ikinci grup birlikleri sürdü.

Düşman gittikçe yoruluyor ve zayıflıyordu. Türk askerlerinin her biri bir hârika idi. Bu esnada şehirde ümitsizlik son haddini bulmuştu. Halktan döğüşmeyenler, yalın ayak, başı kabak kiliselerde veya mukaddes tasvirlerin önünde ağlamak ve dua etmekle meşguldü. İmparator ve maiyetindekiler de saatlerinin sayılı olduğunu anlıyorlardı. Başkomutanları yaralanmış ve tedavi için harp yerinden ayrılmıştı. Bu esnada Padişah, son sakladığı en iyi birliklerine, Yeniçerilere hücum emrini verdi. Bu taze ve dehşet verici kuvvet karşısında müdafiler büsbütün şaşkırdılar ve gerilediler. Türk kuvvetleri saat dokuz ile on arasında Topkapı'daki ve Haliç'teki surların gediklerinden ve üzerlerinden şehre girdiler. İstanbul'un üzerinde Türk bayrakları dalgalanmaya başlamıştı. İstanbul fethedilmiş, İkinci Murad'ın oğlu Sultan Mehmed Sultan Mehmet olmuştu.

Fatih öğleye doğru, parlak bu zafer alayının başında Topkapı'dan şehre girdi ve doğru Ayasofya'ya gitti. Yolda İmparatorun ölmüş olduğu öğrenildi. Ayasofya'da Patrik, Ortodoks kilisesinin büyükleri ve halk korkudan titreyip ağlaşıyorlardı. Fatih, Patriğe ve halka şöyle hitabetti:

"Ayağa kalk! Ben Sultan Mehmet, sana ve arkadaşlarına ve bütün halka söylüyorum ki, bugünden itibaren artık ne hayatınız ne de hürriyetiniz hususunda benim gazabımdan korkmayınız" dedi. Sonra ordunun komutanlarına dönerek askerin halka hiçbir fenalık yapmamalarını ve eğer herhangi birisi buna itaat etmezse ölümle cezalandırılacağını bildirdi.

Bu sözler, silâhını bırakmış olanlara karşı Türkün ruhunda merhamet, şefkat ve adaletten başka hislerin mevcut olmadığına en açık delilidir.

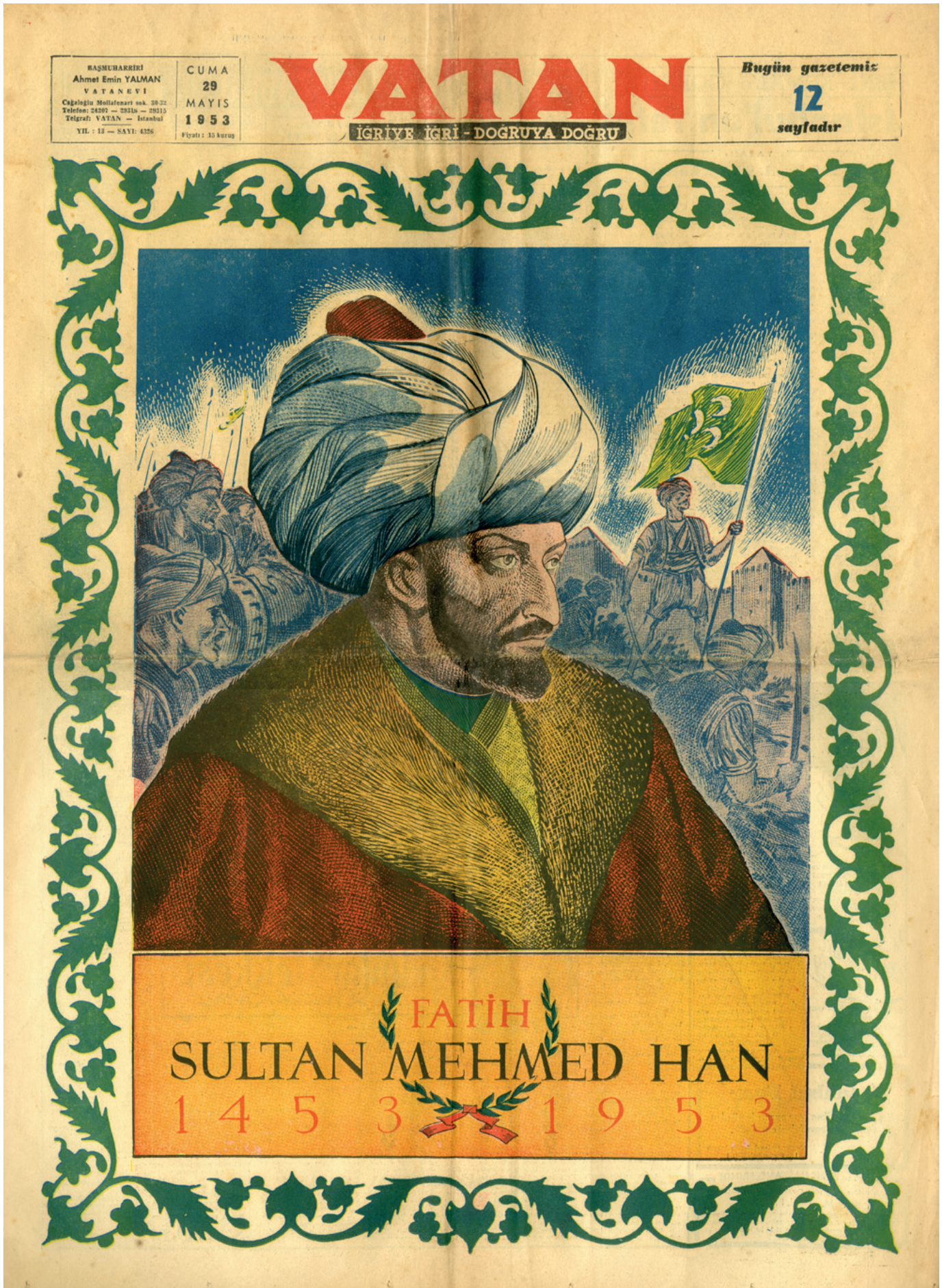
İstanbul'un fethi, yalnız kuvvetin zaferi değildir. İstanbul'un fethi akla, zekâyâ, bilgiye, imana, feragate ve fedakârlığa dayanan bir kuvvetin şaheseridir.

Dünya tarihi, büyük şehirlerin fethedilmesiyle hasıl olan büyük tesirleri de anlatır. Fakat hiçbir şehir, İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesinden doğan tesir bakımından onunla yarışamaz. İstanbul'un fethiyle on bir asırlık bir İmparatorluk son bulmuş ve insanlık tarihinde on asırlık bir devir, ortaçağ kapanmıştır.

İstanbul'un fethi ile insanlar için yeni çağ başlamış; İstanbul'un fethi ile Türklerin Asya ve Avrupa'da yükselen varlığı kuvvetlenmiş ve ebedileşmiştir.

İstanbul'un fethinin bu yıldönümünde onun için şehit düşen kahramanların, onun için canla başla çalışmış olan gazilerin huzurunda saygı ile ve minnetle eğiliyoruz. Eğiliyoruz ve onları rahmetle anıyoruz.

29
Mayıs
1953
Cuma

Adres: Nuruosmaniye Türbedar
Sokak No: 18 İSTANBUL
Telgraf: MILLİYET - İstanbul
YİL: 4-84 YI: 1099
Posta Kutusu : 492
TELEFON: 36614
FİATİ : 35 Kuruş

Milliyet
MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

Beş asır önce tarihin seyrini değiştiren Fatih Sultan Mehmed'in ruhu şâd olsun

**İstanbul'un 500. üncü fetih yılını
bugün büyük törenle kutluyoruz**

Fetih ve neticeleri

[illegible][illegible]

Şehir 1204 de yeni vahşi Lâtin derebeyleri tarafından işgal edilince yağmaya uğramış yakılmış, halkı kötlüm edilmiş, meydanları teyizin eyleyen süttünların üzlerideki tunc levhaları varınca ya kadar her şey asırılmıştı. Bizans onlardan kurtarıldığı zaman çok geniş bir harabe idi. İmparatorluk çoktan dağıldığı için artık kalkınmamış, fethe kadar böyle kalmıştı. Enebol müverrihler gehrir Türkler tarafından zaptı anlatırken bir çok mezalim yapıldığını, halkın tamamıyla kıhnetan ge-

[Devamsı Sa. 7 Ss. 1 de]

Buğün, büyük fetih hissiyle bu yüzyılın dördüncü yilını kutlarken bir odevi Türk milletini bilgilendirmek için, Adiladele harekati olmasın. Hürriyetin buferi olmasın. Hak Halka, adilete, hürriyete karşı yürüten muazzaf deşifir haydutları. Yagana hakikatı ta'murcaz yagana hakikatı hakikatı, Tarhişidele övünüyözü. küçüki ö insanşığı sürürözü.

Fetih bir ordu değil, bir başka orduyu yenil değil, medeniyetin aşılmasıdır. Asım'ın talimatı zafere ölenemeye hale getiren kalın ve kafaını eserdir. Kibemiz kiminden vaktinde çıkar, tam vaktinde kama girer ve bu daima böyle olmuştur. Bütün bayramlarımızda olduğu gibi bugün de bir gâlibiyet kutlamıyoruz; çünkü bizde mağlubumuz yoktur.

Merasimin programı

Törene saat 10 da Vali-
nin bir hitabesi ile
başlanacak

[illegible]

Alay bu suretle Topkapıda Akaray - Atatürk bulvarı yolu ile Fatih meydanına hareket edecektir.

Fatih meydanında halk, okullar, askeri birlik ve mahalle takımı kendilerine ayrılan yerleri alması bulunsacaklardır.

[Devrin Sa. 7 Sn. 4 de]

**Başvekil
şehrimize
geliyor**

Adnan Menderes, Londra-ya gitmek üzere bugün şehrimize gelecek

Ankara, 28 (Milliyet) — Başvekili Adnan Menderes yarın İstanbul'a hareket edecektir. Başvekilin, İngiltere Kraliçesinin taç giyme merasiminde bulunmak üzere İstanbul'da Londra'ya hareket etmesi tahakkuk etmiştir.

Nitekin; Demokrat Parti Gr
pusun bugünkü kasa süren top
lantısında Bayvekil, Londra
gideceğini ifade etmiştir.

Fethi Çelikbaş
Ticaret Vekili
o l u y o r

Devlet Vekilliklerine kimin geleceği henüz belli değil

Ankara, 28 (Milliyet). — Şirve Gümrük'nin istifası ile açılan Ekonomi ve Ticaret Vekilliklerine Devlet Vekilli Fethi Çelikkaya'nın adaylıklarını resmen tasarrüf etmiştir.

(Diyadin, No. 7, 80, 2. d.)

Millî takımımız
bugün geliyor

**Futbolcularımız Yeşilköyde
tezahüratla karşılanacak**

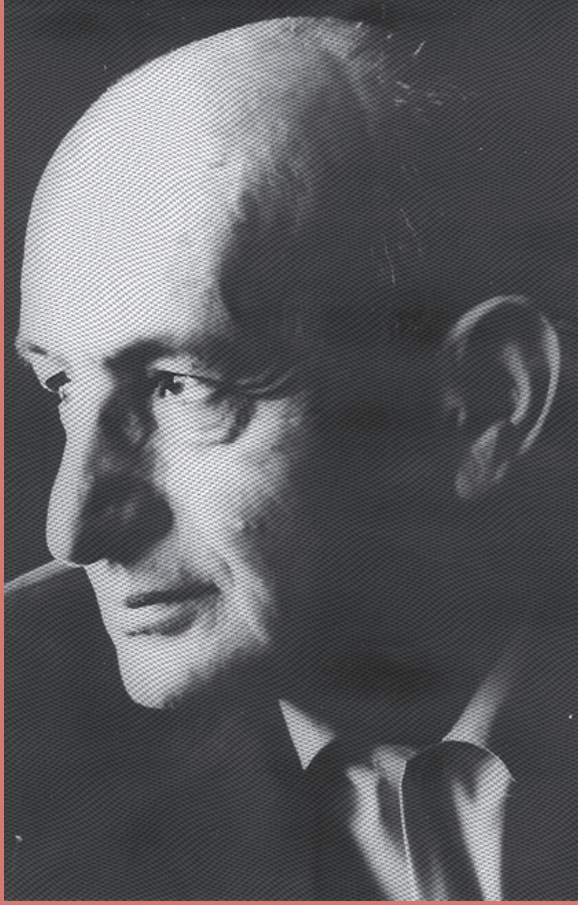
Evvelki gün Cenevre'de yapılan İsviçre «B» millî takımını da güzel bir oyunla 1-0 yemiş olan millî takımımız elemanları bu sabah saat 9.30 da uçakla şehrimize döneceklerdir.

Muvaffakiyetleri bütün yurtta büyük bir sevinç uyandıran milli takım oyuncularının Yeşilköyde karşılamak için bir program hazırlanmıştır. Bunun dışında bir çok vatandaşlarımız da yüz kadar otobüs ve otomobil kiralarak sporenlarımızı karşılamak üzere Yeşilköye gideceklerdir

İstanbul Fethi İçin Mısralar

Nihad Sâmi Banarlı

Nihad Sâmi Banarlı, "İstanbul Fethi İçin Mısralar", *Hürriyet*, 29 Mayıs 1953, s. 1.

Nihad Sâmi Banarlı

*Coşkunsâ gönül, çekilmiyor sed...
Rûhum, yine dalga dalga hasret:*

*Gelseydin eğer Fetih gününde,
Vursaydı kulaklarımda nevbet;
Fâtih, yine ordunun önünde,
Çıkmuş gibi bir kılıç, kınından,
Uçsaydı beyaz küheylânıyla...*

*Son haddine yaklaşıncâ savlet,
Şahin gibi şahlanıp da Sultan,
At sürdüğü hür denizde, bir an,
Geçseydi bir ürperiş sularından...*

*Top sesleri gürleseydi, yer yer,
Yer yer donanıp şehid kanıyla,
Olsaydı benim, bu şanlı belde...*

*Gülbângini dinletip yakından,
Dolsaydı sadâ sadâ o erler,
Gök kubbeli şehre bir seherde...*

*Rûhum bu tahayyülün yanından
Geçmekle de bahtiyâr olurdu.*

*

*Tanrım!.. ki değer verip, ezelde,
Seçtin beni Fâtih'in kanundan;*

Kıldın vatan en şerefli yurdu;
Ettin bana bir cihânı kismet...
Göster, göreyim, şu göklerinde,
Bir ak bulut ortasında resm et,
Göster... Nasıl anlı şanlı girdi,
İstanbul'a, âh İkinci Mehmed!

Lâkin ben o kavmin oğluyum ki:
Şâhâne gazâ devirlerinde,
Fâtih ile çağdaş olmasam da,
Târihimî doldursun mehâbet,
İstanbul'u zapteden o cedler,
Bir gün uyanır kabirlerinde:

Toplar, yine anlı şanlı gürler,
Fatih, heyecanlanır derinde;
Geçmiş, güne duyduğum bu hasret,
Bir vuslata yol bulur, müebbed,
Başlar yolun ortasında rü'yâ...
Fethin sesi yükselince bir gün,
Gök kubbede her sadâdan üstün
Mimar Sinan'ın minâresinde,
İtrî'nin uğuldayan sesinde,
Nâmık Kemâl'in nesirlerinde,
Yahyâ Kemâl'in şiirlerinde.

29 MAYIS 1453 - 29 MAYIS 1953

Fethin 500. Yılı
Bugün yapılacak olan törenlerle kutlanacak

BUGÜN
Tarihî günün ve müesseselerin şükûle yitmişler için büyük anı gününü kutlamak

Yaralı ve esirlerimiz Kore'den dün döndüler
22 yaralı ve 12 esirimiz geldi

Hürriyet'in 500. ü Fethi Yılı Hatırası
Bu gün, Cumhuriyet'in 500. yıldönümü ve Fethi'nin 500. yıldönümü aynı günde. Bu Fethi Yılı Hatırası, İstanbul'da bulunan bütün Hürriyet okuyucularına ücretsiz olarak gönderilecektir.

İstanbul Fethi İçin Misra'lar

Coşkunsa gönül, çekilmiyor sed..
Rûhum, yine dalga dalga hasret;

Gelseydin eğer Fethi gününde,
Vursaydı kulaklarında nevbet;
Fâtih, yine ordunun önünde,
Çıkış gibi bir kılıç, kumandan,
Uçsaydı beyaz küheylânıyla..

Son haddine yaklaşınca savlet,
Şâhin gibi şahlamp da Sultan,
At sürdüğü hür denizde, bir an,
Geçseydi bir ürperiş sulardan..

Top sesleri gürleseydi, yer yer,
Yer yer donanıp şehid kanyile,
Olsaydı benim, bu şanlı belde..

Güllângini dinletip yakundan,
Dolsaydı sadâ sadâ o erler,
Gök kubbeli şehre bir seherde..

Rûhum bu tahayyülün yanından
Geçmekle de bahtiyâr olurdu.

Tanırım! ki değer verip, ezelde,
Seçdin beni Fâtih'in kamından;
Kıldın vatan en şerefli yurdu;
Ettin bana bir cihânı kismet..
Göster, göreyim, şu göklerinde,
Bir ak bulut ortasında resm - et,
Göster.. Nasıl anlı şanlı girdi,
İstanbul'a âh İkinci Mehmed!

Lâkin ben o kavmin oğluyum ki:
Şâhâne gazâ devirlerinde,
Fâtih ile çağdaş olmasam da,
Târihimî dolduran mehâbet,
İstanbul'u zapteden o cedler,
Bir gün uyanır kabirlerinde:

Toplar, yine anlı şanlı gürler,
Fâtih, heyecanlanır derinde;
Geçmiş güne duyduğum bu hasret,
Bir vuslata yol bulur, müebbed,
Başlar yolun ortasında rü'yâ..
Fethin sesi yükselince bir gün,
Gök kubbede her sadâdan üstün
Mimar Sinan'ın minâresinde,
İtrî'nin uğuldayan sesinde,
Nâmık Kemâl'in nesirlerinde,
Yahyâ Kemâl'in şiirlerinde.

Nihad Sami BANARLI

Sayı: 26
198 Mayıs
1965

YENİ
İstiklâl
• HAFTALIK SIYASİ GAZETE • NÜSHASI 50 KURUŞ • ABONE ŞARTLARI: YILLIK 35, ALTI AYLIK 12,5 LİRA •

12 sayfa
50 kuruş

«İstanbul elbette feth olunacaktır. Onun fâtihî ne güzel başbuğ ve ordusu ne güzel ordudur» **«Hüdis-i Şerif»**

BÜYÜK FETİH

Kahraman ve asil ceddimiz Fatih Sultan Mehmed Han hazretleri bundan 512 yıl önce İstanbul'u fethetmişlerdi. Onüçüncü 25 Mayıs'ta bu mübarek fetih yıldönümünü kutluyoruz. İmanlı bir karanlıktan aydınlığa çıkaran Büyük Kurtarıcı, Yüce Peygamberimiz'in (S.A.) «İstanbul elbette feth olunacaktır. Onu fetheden kumandan ne iyi kumandandır. Onu fetheden askerler ne iyi askerlerdir.» Besaretili haberinde ögülen başbuğ ve hak erlerine gönülden dualar ve selamlar olsun: İstanbul sarıların, İslâm Türk âleminin Kızılması olmuştur. Fatih Sultan Mehmed Han orayı zaptettikten sonra Kızılmeşe Rum Papa yan Roma şehrine intikal etti. Büyük Hünkâr, bir yahudi dönmüş olan Yakup Paşa tarafından zehirlendiği son seferine, kim bilir, belki de Roma'yı fethetmek amacıyla çıkmıştı.

Fatih İstanbul'u stratejik seherlerle, elverişli bir hava ve ya renginle tamamiyle değil, fakat sadece «İla-yı kelimetullah» için feth etmişti. Fatih'in hayatından aldığımız şu fikir, yarın bütün işlerde, onun baş gâvesinin Allah yolunda görünmek olduğunu çokça göstermektedir. Osmanlı devletinin ilk asırları hakkında en sağlıklı bilgiler ih diva eden Nesri tarihinde Fatih'in Trabzon seferi esnasında vuku bulan şöyle bir hadise anlatılmaktadır:

«Söyle rivayet ederler ki, ne zaman ki Sultan Mehmed Kovalı hisar'ı feth etti, o anda sonra Erzinçan tarafına yürüdü. Bunun üzerine Akkoyunlu beyi Uzun Hasan, annesi Sâre Hatun'un vânnı» Cemîşgâzîk Berî Seyh Hasan'ı katti, elilelele Sultan Mehmed'e gönderdi. Bunlar dahi gelip Bolgar dağlarında padişah'la buluştular. Gayet iyi armağanlar getirdiler. Padişah armağanları kabul edip, bunlara gayet iyi tazimlerle

etti; Uzun Hasan'ın anasına «ana» deyip, Seyh Hasan'a «baba» dedi. İkisini dahi yanına alıp, Trabzon'a doğru gitti. Bolgar dağlarına çıktılar, Trabzon tarafına iner oldular. Bu dağ bir sarp dağdır ki, padişah ekser yerlerde piyade yürüdü. Bunu üzerine Sâre Hatun Padişah'a şöyle dedi: «Hey oğul, bu Trabzon için bunca zahmetleri çekmek ne den? Padişah cevap verdi ki: «Ana, bu zahmetler Trabzon için değildir, belki bu zahmetler Allah içindir. Zira elimizde İslâm kılıcı vardır. Eger bu zahmeti ihtiyar etmesek bize Gazi demek lâzım olmaz. Ve hem yarın Hak Hazretlerinin huzurunda yüzdüme kara çıkar, dedi. El-Hâşimî hemen Trabzon'un üzerine yürüdüler.»

İşte dedelerimiz bu imanla muvaffak olmuşlardı. Aradan 512 sene geçtikten sonra bir de şu günkü halimize bakalım Sinsi düşmanlar tarafından kısıyarak başlanmış da çoğumuzun haberi bile yok Ayasofya'da ezanlar susturulmuş, viedonlara kilit vurulmuş, Fatih'i zehirlenmiş dönmeye Yakup Paşa'nın (Jacopo Maestro) torunları herseyimize hâkim olmuşlar. Bizans hortlamış bütün rezilîyle, sefahatîyle cemîyetimizi telvis ediyor. Minarelerimize çan takmak, mihrapları, rimiz put koymak için çalışan misyonerler «Türk» eteli düşmanı olan Moskof'un borusunu «ben kudur komünistler bütün dünyayı el altından söndüren Mason emperyalizmi ve icimizde türeyen «İtali bozma» Fatih'in büyük mirasını elimizden almışlar.

Türk halkı, Akhî ve İmanını yitirmemiş olan Anadolu çocukları, Sâire hitao ediyoruz: — Fatih'in su 512'ci yıldönümünde, olsun gıyâmet. Bizans hortaklarını, siyonistleri, kuzl baskınları saf harici edecek hâmile bu uyanıştan doğacaktır.

YENİ İSTİKLAL

Kaflı: «Devlet Tiyatrosu Kıp kızıl Olmuştur» dedi

M illî Eğitim Bakanlığı büncesi'nin görüşülmesi sırasında C.K.M.P. grubu a'dına söz alan Konya Milletvekili Kadircan Kaflı «Devlet Tiyatroları kıpkızıl olmuştur, izahla lüzum görmüyorum.» demiştir. Kaflı Eğitim sistemini ten-

kid etmiş. Üniversitelerin memur yetiştirmekten başka bir işe yaramadığını ileri sürmüş, şunları söylemiştir: «Tiyatrolar kıpkızıl olmuştur. Millîyet duvarı su her nesilde biraz daha azaltıyır. Bakanlık bu konuda gerekli çalışmaları yapamamaktadır.»

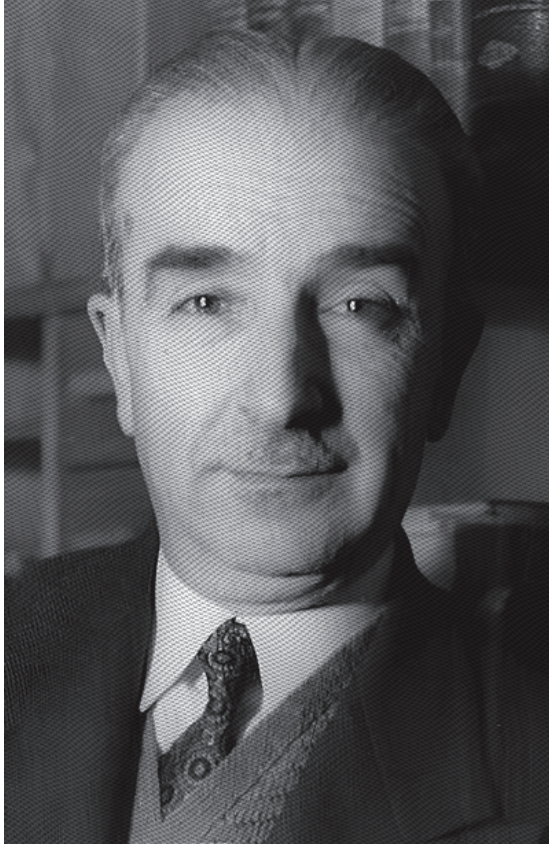
Fatih ve emrindeki şehitler, gaziler ordusu İstanbul'u Hakkın yardımı ve kılıçlarının kuvveti ile alıp, Ayasofyayı cami yapmışlardı. Onu müzeye çevirenler hangi hakka dayanıyorlar? Elbet bir gün adalet tecelli edecek

İbni Kemal'e Göre İstanbul'un Fethi

Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, "İbni Kemal'e Göre İstanbul'un Fethi", *Vatan*, 29 Mayıs 1953, s. 2.

Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

Tokatlı İbni Kemal (Şemsettin Ahmet bin Süleyman İbni Kemal Paşa) Fatih devrinin talebelerinden ve İkinci Bayezit devrinin âlim ve müderrislerindendir. Nihayet Yavuz Sultan Selim'in de meşhur Şeyhülislâmı olmuştur.

İstanbul'un fethine şahit olanlara yetişmiş, kendi devrinin edebî üslûbuyla ve biraz da terkipli Osmanlıcasıyla *Tarih-i Feth-i Kostantaniye* adlı 44 sayfalık bir risale yazmıştır. Bu risalenin şimdiye kadar elimize geçen tek nüshası, Süleymaniye umumî kütüphanesinde, Şehit Ali Paşa kitapları arasında, 2720 sayıda kayıtlı risaleler içindedir.

Niyetimiz; onu burada hülâsa etmek ve İstanbul'un fethinin 500'üncü yıldönümü dolayısıyla bugünkü dilimize aynen çevrilmesinin ehemmiyetli ve lüzumlu olacağına işaret etmektir.

Şairâne ve hakimane tesbitlerini, anlaşılması zorca cümlelerini telhis ederek, onun diliyle "Feth-i Mübin"i anlatalım:

"... Sultan Mehmet Edirne'den göçüp yola girdi. Halil, Saruca, Şahabettin ve Zağanos paşaları başına koyarak Rumelihisarı'nı yaptırdı. Buna 'Boğazkesen Hisarı' adı verildi. 'Ol Kalayı Kûh-u Peyker Kalesi'nin minberinde, İstanbul'un fethi hutbesi okundu. Sultan, bir dizdar bırakıp Edirne'ye döndü. Bizanslılar, muhafızlarına bir vesile ile hücum ettiler. Sultan Mehmet duydu ve kızdı. İstanbul'u fetih tedarikine başladı. Tekfur özür diledi, kabul edilmedi. 857 baharında Rumeli ve Anadolu emirlerine haber giderek askerler hazır oldu. Toplar döküldü ve her türlü hazırlıklar tamamlandı.

“Yardıma gelen Frenk (Avrupalı) askerler Topkapısı tarafını muhafazayı istediler. Bizanslılar buna razı olmadılar. Biz de gideriz dediler. Dediklerini yapturdılar. Lâkin bizimkiler bu taraftan girerek şehri aldılar.

“Medede gelenlerin adedi azdı. Mezkûr gediği kapatamadılar.

“54 gece ve gün bizimkiler Hisarı döğüp birçok yerleri yıktılar. Ufak burçlar ortadan kalktı. Akşemseddin İstanbul'un gazasında idi. Sultan Mehmet, Veliyüddinoğlu Ahmet Paşa'yı gönderip ‘Kal’ayı alabilecek miyiz?’ diye hatırını sordurdu. Muvafık cevabı aldıysa da tekrar Ahmet Paşa'yı gönderdi. Akşemseddin'i mürakabede buldu: ‘Yarın gün doğacağına yakın filân yerden Hisara yürüyüş ola. İstanbul’u alırlar ve gaziler sabah namazını hisar içinde kılarlar.’ haberini getirdi. Fetih seferine başlandı.

“İki beylerbeyi iki koldan, biri sağdan, biri soldan, kapı halkı orta yerden ümera ile hisar gediklerine ve duvar gediklerine yürüdüler. Savaş yürüyüşü çalındı. Askerler birbirini merdiven yapıp hisarın duvarına çıktılar. Topkapısı'ndan fetih kapısı açıldı. Oradan kapı halkı yürüyüş etmişti. Önce Yeniçeri girip döğüştü. İstanbul'a böyle girildi. Düşman şiddetli mukavemette bulundu. Harp çok kanlı oldu. Yardıma gelenlerin başını bir tîrendazımızın attığı okla Burgaz'dan (kule) düşürdüler. Düşmanın mukavameti kırıldı.

“Duvarın ikinci katı mükemmeldi. İki sur arasında mahbus kaldılar. Gaziler ardından gelip kılıçtan geçirdiler. İki sur arası düşman ölüleriyle doldu. Âdetâ hisarın duvarına merdiven oldular ve gazilerimiz buradan burca çıkarak mukavemet edenleri dağıttılar.

“Sultan Mehmed'in ak bayrağı her taraftan görülüyordu, bunu alıp kal'aya diktiler ve her tarafı tekbir sadası kapladı.

“Silivrikapısı tarafından Anadolu, Edirnekapısı tarafından Rumeli askerleri hücum edip gülgün (gül rengi) bayraklarını çektiler. Liman tarafından gönüllü azeb bahadırları hücum ile yürüdüler. Gemiler üstünden köprü yapılmıştı. Oradan fevç fevç geçip duvar gediklerinden hisar içine aktılar. İçeri giren bir azeb yorulmuş, yerde yatmaktadır. Bozgun heyet üzerine varır, Tanrı fırsat verip kalkıp mücadeleye gider, bu arada yalnız hüddamiyle ve beylerinin birkaçı ile kaçan tekfuru bilmeden öldürür. Mezkûr azepler bunun tekfur olduğunu bilmemişler. Elbisesini alıp başına itibar etmemişler. Diğerleri yakalanıp esir alındı. Bu kargaşalıkta kendisinin ve kaçan yoldaşlarının başına gelenler bu azeplerden öğrenilmiş. Lâkin sair ölenlerle kaldırılmış.

“İstanbul bu suretle Hicretin 857 yılında Cumadülevvelin yirmincisi Şenbe (Salı) günü tarafımızdan alınmış ve tekfur da bu suretle helâk olmuş, Osmanoğluym diye kendisine ad takan da bu arada içerde vurulmuştu. Ayasofya cami olmuştur.”

İkinci Sultan Bayezid zamanında Dursun Bey de bir Fetihnâme kaleme alır. Fakat bu bizi tatminden uzaktır. Tarihlerimizde ve “Tevarihi Âli Osman”larla verilen malûmat da, keza kâfi değildir.

Bu muazzam fetih hâdisesini o zamanlarda tarihlerimiz ne kadar sahî karşılamışlar.

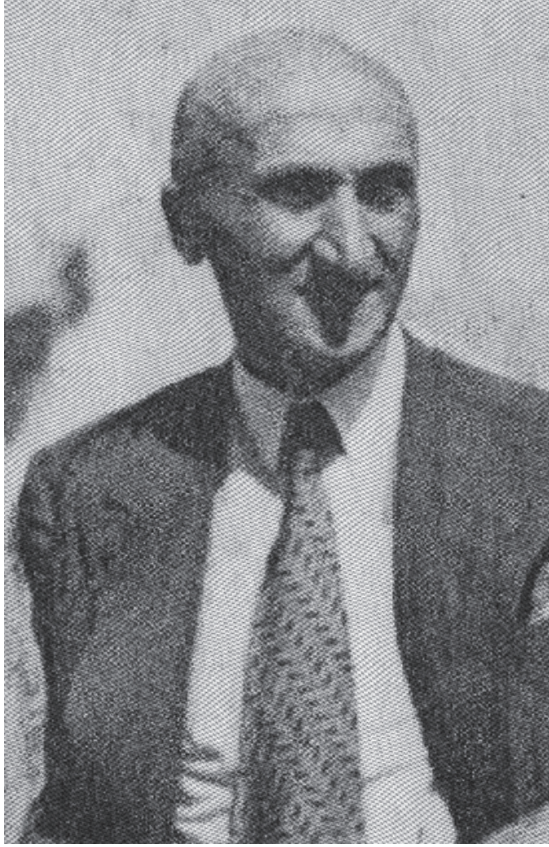
Biz acaba daha yeni kaynaklar bulur, bilinenlere bir kelime daha ilâve edebilir miyiz diye rahmetli İbni Kemal'in İstanbul fetihnâmesini şöylece hülâsa ettik. Son söz tarihçelerimizindir.

500'üncü Fetih Yılını Kutlama Hazırlıkları Nasıl Başladı ve Nasıl Nihayete Erdi?

Tahsin Öz

Tahsin Öz, "500'üncü Fetih Yılını Kutlama Hazırlıkları Nasıl Başladı ve Nasıl Nihayete Erdi?", *Yeni İstanbul*, 29 Mayıs 1953, s. 5.

* Topkapı Sarayı Müzesi eski müdürü

Tahsin Öz

Dünya olaylarının en önemlilerinden biri olan İstanbul'un fethinin 500'üncü yılının yaklaştığına ve bu mesut günün lâyık olduğu bir şekilde kutlanması için hazırlıklar yapılması lüzumuna dair tahminen 15 sene evvel değerli imzalarla bazı gazetelerde yazılar çıktı.

Bundan sonra ilk teşebbüsü ele alan Türk Tarih Kurumu'dur. Kurum 1953 senesi iptidalarında Hikmet Bayur'un başkanlığında, İstanbul Fethini Kutlama Kurulunu teşkil etti. Bu kurul da, fetih mevzuunun siklet merkezi İstanbul'da olduğunu düşünerek şehrimizde tâlî bir komite kurdu. Kurulun gayesi, bu büyük hâdisenin ehemmiyetini ve tesirlerini çeşitli konularda belirtmektir. Bunun için de Fatih devrine ait yerli ve yabancı kaynaklara dayanarak eserler hazırlanması, tercümeler yaptırılması, geniş ölçüde malzeme toplanması merkezinde idi. Bu mevzular için kimlerden istifade edilebileceği de ele alınmış ve mesai programının ana hatları çizilmişti.

İşte bu sırada Millî Eğitim Vekâleti, kendisini birinci derecede vazifeli görerek, fetih yılı konusunun ele alınması için bir proje hazırlanmasını bir heyete havale etti. Tabii bu programda neşriyattan başka, başta Fatih devri anıtları olmak üzere mühim mimarî eserlerin tamiri, Fatih ve askerî müzelerinin kurulması, İstanbul Edebiyat Fakültesinde Fatih kürsüsünün ihdası gibi çeşitli maddeler bulunuyordu. Bir taraftan da derhal monografilerin neşrine başlanması isteniyordu.

Bu mesaiden haberdar olan İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı birçok sebep ve tesirlerle cidden kalkınmaya muhtaç bir halde olan güzel İstanbul'un imarı için bir program hazırlayarak ortaya atıldı. Böyle bir günde, bilhassa Cumhuriyet devrinde şehrin kendisine lâîk bir çehre almasını kim istemezdi.

Nihayet... 15.11.1945 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığında müze müdürlükleri, mimarlar ve belediye mümessillerinden mürekkep bir danışma komisyonu toplandı.

500'üncü yıldönümünün 1953 yılının 29 Mayıs'ından 29 Kasım'ına kadar 6 ay millî ve milletlerarası bir kültür ve sanat bayramı halinde kutlanması gayesiyle geniş ölçüde bir kanun tasarısı hazırlandı. Bu kanunda müze ve eski eserler mevzuu için 20 milyon lira konmuştu. Fatih Camii ve medreseleri, Topkapı Sarayı, Çinili Köşk, Yedikule, Rumeli ve Anadoluhisarı gibi birçok mühim anıtlar başta gelmekte idi.

Şehrin imarı ve bu meyanda muhtelif devirlere ait eski eserlerin de tamiri için 86 milyon lira tahmin edilmişti. Anayollar yapıyor, oteller, tiyatrolar, sergi ve olimpiyat sahaları, hayvanat ve nebatat bahçeleri tesisi gibi birçok hususlar bulunuyordu.

Ayrıca neşriyat, merasim ve şenlikler de tasarıya dahil idi. Bu proje Başbakanlıkça uygun görülmedi. Belki İkinci Dünya Harbinin neticesi ne olacağı meşkûk bulunduğu bir sırada malî bir endişe vârit görülebilir. Fakat senelere taksim edileceğine nazaran duruma göre vaziyetin idaresi mümkün olmakla beraber tâdili de mümkündü. Bu projenin bir kısmı tahakkuk ettirilmiş olsaydı, şehir ve memleket namına mühim bir kazanç olacağı gibi, bugünkü hazin duruma da düşülmemiş olurdu.

Ne kadar gariptir ki Türk Tarih Kurumu da, Millî Eğitim Vekâletince yapılacağı kanaatiyle neşriyata ait mesaisini durdurmuştu. Fakat seneler akıp geçiyordu. Nihayet Tarih Kurumunun 1948 yılı umumî toplantısında Hükûmetin bu alâkasızlığı mevzuu bahis oldu, mevzuun ehemmiyeti belirtilerek Başbakanlığa bildirildi... Başbakan Hasan Saka idi. Millî Eğitim'e verdiği cevap menfi ve mucip sebepler de çok yersizdi. Bu kutlama, fethin üstün bir kültür ve sanata dayandığı insan haklarına ve din serbestisine 500 sene evvel gösterilen hürmeti ve geniş toleransı belirtecekti. Bu yolda gerekli cevaplar verildi, fakat bir netice alınamadı.

Nihayet Tarih Kurumu Başkanı, başbakan oldu, senelerce takip edilen bu dâvanın, kısalan zamana göre tatbik edilecek bir programa bağlanmasını Millî Eğitim'e bildirdi. Vekâlet, birtakım ilim adamlarıyla bakanlıklarası zevattan mürekkep 25-30 kişilik bir heyet teşkil etti, tâli komiteler çalıştı. 1949 Aralık ayında hazırlanan programın bölümleri:

- A. Tarihî anıtların restorasyonu.....5.925.000
- B. İmar işleri5.900.000
- C. İlmî araştırma ve yayınlar..... 695.000
- D. Sanat eserleriyle ilgili işler 4.500.000

E. Kongre ve sergiler.....310.000

F. Propaganda.....300.000

G. Merasim ve protokol işleri.....500.000

Yekûn, 18 milyon lira tutuyordu, bu da tâdil ile 13 milyon liraya indi ve 3 seneye taksim edilerek sarfedilecek idi. Restorasyon ve imar işlerinde çok lüzumlu ve hayırlı maddeler bulunuyordu.

Sanat eserleri bölümüne; Fatih heykeli için 3 milyon lira konmuştu. Fakat müsabaka şartları Fatih'e lââyık olmasını temin edici bir mahiyette ve pek titiz olduğundan tahakkuku belki de şüpheli idi. Yine Fatih'in hayatına ve İstanbul fethine ait bir film çevrilmesi için de bir milyon lira konmuştu. Bunun kifayetsizliği düşünülmüş ve yabancı film müesseseleriyle teşriki mesai edilmesi ve muvaffak bir eser yapılamayacağı anlaşılırsa tayyedilecekti. Her halde bu işlerin birçoğu kalan zaman çerçevesine sığdırılabilecek bir durumda idi. Halbuki Millî Eğitim Bakanlığı, gerekli ödeneklerin alâkalı Bakanlıklar ve İstanbul Belediyesi bütçelerinden tasarrufla karşılık temin etmelerini teklif ediyor. Şüphesiz bunun tatbik kabiliyeti yoktu, itirazlar edildi, fakat Vekâlet iddiasında ısrar ediyordu. Delegeleler hayal kırıklığına uğradılar, ümitsiz bir halde dağıldılar. Bir de sözü geçen Vekâlet, halkın yardımından istifade edilmek üzere 500'üncü Fetih Yılı Kutlama Derneği'nin kurulmasını tavsiye etti. Böylece aylar geçti. Bir taraftan da seçimler oldu. Kabine değişti. Yeni Hükûmet, elinde bulunan bütçede bu işe dair bir santim ödenek konmamış olduğundan hiçbir teşebbüse giremedi.

Fetih Yılı Kutlama Derneği ise, gayesini lââyıkıyla belirterek bir muhit toplayamadığından bir gelir temin edemedi. Hükûmetten maddî yardım istiyordu. Halbuki dernek, halkın maddî yardımını sağlamak gayesiyle kurulmuştu. Maamafih böyle ehemmiyetli bir mevzuu Hükûmetin de benimsemesi ve ele alması gerekti. Fakat bu da anlatılmadı, hatta oldu, oluyor havası yaratılıyordu.

Ortada durmayan yalnız aylar ve senelerdi, geçip gidiyordu. İşe nereden başlanılacağına dair bir tereddüt vardı.

Nihayet Başbakanlık cezrî bir yol tuttu. Bu makama bağlı Vakıflar Umum Müdürlüğüne Fatih Camii ve külliyesi için emir verdi.

1. Fatih Camii

Bilindiği veçhile Fatih Sultan Mehmet II (1462-1470) senelerinde külliyesi ile beraber bu camii yaptırmıştı. Mimarı, Sinan-ı Atiktir.¹ Bu cami Türk mimarî tarihinde önemli bir mevki tutmaktadır. Ne çare ki 1765 senesinde bir zelzelede yıkıldığından Üçüncü Sultan Mustafa zamanında

¹ Sinaneddin Yusuf bin Abdullah-ül Atikülmimar. Kendi eseri Fatih Nişancası civarında ve Kumrulumescit nâmiyle maruf cami hazîresinde medfundur. Mezar taşı, Fatih devrinin süslemelerini taşıyan nefis eserlerdendir.

1767-1771 senelerinde Mimar Ahmet Halife tecdiden ihya etmiştir. Her ne kadar ilk camiin kubbesinin iki pilpayeye ve iki sütuna müstenit bulunduğu anlaşıyor ise de bazı âlimler mâbedin daha ufak olduğu kanaatinde dirler. Onlara göre, camie şimdiki vüs'atı Mimar Ahmet Halife, mihrap cihetinden genişleterek vermiştir. Hatta bu yüzden mihrabın yerinde bulunan Fatih Türbesinin ileriye nakledildiği ve Fatih'in nâşının mihrap altında kaldığı rivayetleri vardır.

Fakat bugün gözle görülüyor ki camiin şadırvan avlusu değişmemiştir. Haricinde pencerelerin üstünde Ali Elsukî'nin nefis yazıları mozayik olarak durmaktadır. Dâhilde de iki çini pano mevcuttur. Camiin azametli cümle kapısı kitabesiyle beraber ayaktadır. Son yapılan tetkikler, bilhassa Fatih zamanı mimarî eserleri üzerinde etüdler yapmış olan ve eseri basılmakta bulunan Yüksek Mühendis Ekrem Hakkı Ayverdi, camiin tevsi edilmediğini yaptığı rölövelerle, bazı dökümanlarla, türbenin yerinden oynamadığını da, zelzeleden evvel yapılmış olan su yolu haritaları ile tesbit etmektedir. Maamafih türbenin yanında yapılan kazıda çıkan temel de eski olduğunu belirtmiştir. Bu suretle Fatih Camii, Türk mimari tarihinde bir devrim noktası oluyor. Maamafih camiin bugünkü durumu da klâsik ve aynı zamanda bardan organları bir arada sanatkârane surette mezcedilmiş olduğundan orjinalitesi âşikârdır.

İşte bu tarihî mâbet üç seneden beri Vakıflar eliyle tamir edilmekte olup, şimdiye kadar 400 bin lira sarfedilmiştir. Zaman mefhumuna sığdırılamamış kalan bazı işler vardır ki, bilhassa camiin kubbelerine kadar sirayet eden kalem işleridir. Son zamanlarda bu süslemelerin köşelere isabet eden parçalarının bir haç veya insan başı şeklinde olduğundan şikâyetler de yapılmıştır. Yapılan tetkikler böyle bir şey olmadığını gösteriyor. Fakat ortada bir hakikat varsa bu kalem işleri cidden kaba ve zevksizdir. Bunun da önümüzdeki senelerde baştan başa ele alınması için etüdler yapılmaktadır.

Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

500'üncü Yılda

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay*

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, "500'üncü Yılda", *Yeni Sabah 500. Yıl İlavesi*, 29 Mayıs 1953, s. 3.

* İstanbul Vali ve Belediye Reisi

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay

Beş yüz yıl evvel bugün insanlık âlemi yeni bir çağın güneşiyle sabaha kavuşuyor, ortaçağın karanlık perdesi kalkıyor, yeni bir âlemin fikir ve vicdanları aydınlatan nuru insanlık ufuklarını aydınlatıyor. İnsan hakları, fikir ve vicdan hürriyeti geniş bir saygı görüyor. İlimsever Türk hükümdarı Fatih, medeniyetini, medeniyetin eserlerini koruma emrini veriyor. Patrikhanede din ve vicdan hürriyetine dokunulmamasını haşmetle irade ediyor. Bugün beş yüz yıl sonra şanlı ecdadımızın azametli mefahiriyle öğünüyoruz.

İstanbul'da Bizans'ın, Türk'ün eserleri yanyana ihtişamla kültür dünyasını zenginleştiriyor. Millî tarihimizin âbideleşmiş şaheserlerini, Sinanların ölmezlerini, millî hazinemizin erişilmez servetlerini taşıyan İstanbul beş yüzüncü yılını memleketin parlak yarınına inanla, imanla bakarak idrâk ediyor. Fatih'in eserlerini onarma ile işe başladık. Bir zamanlar ihmale uğramış Fatih külliyesi tâmir ediliyor. Fatih civarı baştanbaşa ele alınmıştır. Onun büyük ruhunu, en büyük saygımız eserlerini onarma, onun adına ilmî eserler neşretmek suretiyle şâdetmek yolundayız. Ulu Tanrı bizleri hiçbir sahada mahcup etmesin, büyük milletimize ebede kadar şanlı mefahir nasib etsin...

Yüz Sene Evvelki “İstanbul Kapıları”

Ercan Güneri

Ercan Güneri, “Yüz Sene Evvelki İstanbul Kapıları”, *Petek, Aylık Meslek ve Sanat Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 57, Haziran 1957, ss. 10, 22.

“

**Prof. Süheyl
Ünver’in hususî
kütüphanesinde
bulunan bir el
yazmasına göre
bundan bir asır
önce Abdülmecit
devrinde İstanbul
surlarında 31 kapı
vardı. Bunlar
o devirlerde
halen harap
olmadığından,
geceleri bekçiler
tarafından kapanır
ve sabahları açılırdı.**

Güzel İstanbulumuz, kuruluşundan bu yana her asırda çehresi değişikliklere uğrayan talihsiz bir şehirdir. Daha Greklere bağlı, küçük bir müstemleke iken, güzelliğinden dolayı, kıskançlık ve tahrikleri üzerine çekmiştir.

196’da, Roma İmparatoru Septim-Sever tarafından cezalandırılmak üzere yakıp yıkılan “Zigos” şehrinden; bugün tarih kitaplarındaki isimden başka bir şey kalmamıştır.¹ Sonradan gene aynı imparator, tamamen başka forumlarıyla yeni bir şehrin inşasına başladı. Bu imar hareketine Büyük Kostantin ve II. Teodos zamanında devam edilerek, bu meyanda, halen gördüğümüz surlar yapılmıştı (330-412). Fakat Jüstinyen’in ilk saltanat yıllarında patlak veren “Nika” ihtilalinde (532), şehrin merkezi kütlesini teşkil eden, Sultanahmet ve civarı dahil, pek geniş bir kısım yanıp, harabeye dönmüştü. Bundan sonra 3 asır devamlı bir tekamül geçiren İstanbul, hakiki bir Bizans hüviyetine bürünmüştür. Son olarak şehri zaptederek, bir Lâtin imparatorluğu kuran, Haçlı kumandanı Dandola’nın (1204-1261) yaptığı katliam ve yağmalar karşısında galeyana gelen halkı cezalandırmak için, çıkardığı yangınlar, tam 8 gün sürmüştür. İşte bundan sonra, İstanbul iki asır, boyunca günden güne biraz daha harap olarak, kendine yeni bâni olacak Fatih’in fethini bekledi.

Fetih günü, şehri Ayasofya’nın kubbesinden seyreden Büyük Fatih, onun perişan halini Farsça bir

¹ Ligos: Sarayburnu’nda kurulan ilk şehir.

beyitle pek güzel ifade etmiştir.

Bûm növbet-i ber tarem-i Efrâsiyâb.

Perdedâr-i mi-künet der kasr-ı Kayser ankebut

Baykuşlar, nasıl Efrasiyab'ın² sarayının nöbetçisi ise, Kayser sarayının nöbetçisi de, örümcekler olmuş."

Türkler, her fethettikleri şehri imar ederek oralara millî hars ve benliğimizin silinmez damgasını vurmuşlardır.

Fetihten sonra bizzat Fatih Sultan Mehmet, onu takiben Kanunî Sultan Süleyman, I. Ahmet, III. Ahmet devirlerinin imarı, İstanbul'umuza o efsûnlu güzelliği kazandıran hamlelerdir.

Bu ara Yavuz Sultan Selim devrinde şehrin 1/3'ini yıkan ve 18. asırda bilhassa camilerimizi tahrip eden zelzeleler; 17. asırdan sonra en ziyade 18-19. asırlarda bazan koca koca semtleri ortadan kaldıran yangınlar; denilebilir ki, bu şehrin pek çok hususiyetlerinin kaybolmasına sebep olmuştur.

Prof. Süheyl Ünver'in hususî kütüphanesinde bulunan bir el yazmasına göre³ bundan bir asır önce Abdülmecit devrinde İstanbul surlarında 31 kapı vardı. Bunlar o devirlerde halen harap olmadığından, geceleri bekçiler tarafından kapanır ve sabahları açılırdı.

Bu sebeple İstanbul'un yüzyıl evvelki kapılarının bir listesini dercediyoruz.

1. Valdekasrı Kapısı (Yeni Cami kemerinin üstünde)

2. Yeni Cami'de İhtisap Kapısı (İstanbul Belediye makamı, hâlen Eminönü'ne rastlar.)

3. İncili Kapı

² Efrâsiyab: Firdevsî'nin Şehnâme'sinde bu adla gösterilen yarı mitolojik bir Türk kahramanı. Bizim destanlarımızda "Alp-Er Tunga", diye gösterilir.

³ Bu kısa bir not halinde Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü Belleteni'nde yayınlanmıştır. (Sayı: 88, Mayıs 1949) Biz bu tercümeyi esas aldık.

YÜZ SENE EVVELKİ "İSTANBUL KAPILARI"

Ercan Güneri

Güzel İstanbulumuz, kuruluşundan bu yana her asırda çehresi değişikliklere uğrayan talihsiz bir şehirdir. Daha greklere bağlı, küçük bir müstemleke iken, güzelliğinden dolayı, kıskançlık ve tahrikleri üzerine çekmiştir.

196 da, Roma imparatoru Septim Sever tarafından cezalandırılmak üzere yakıp yıkılan "Zigos" şehriden; bugün tarih kitaplarındaki isimden başka bir şey kalmamıştır. (1) Sonradan gene aynı imparator, tamamen başka forumlarıyla yeni bir şehrin inşasına başladı. Bu imar hareketine büyük Kostantin ve II. Teodos zamanında devam edilerek, bu meydana, hâlen gördüğümüz surlar yapılmıştı. (330-412). Fakat Jüstinyenin ilk saltanat yıllarında patlak veren "Nika" ihtilalinde, (532) şehrin merkezi kütesini teşkil eden, Sultanahmet ve civarı dahil, pek geniş bir kısım yanıp, harabeye dönmüştü. Bundan sonra 3 asır devamlı bir tekâmül geçiren İstanbul, hakiki bir Bizans hüviyetine bürünmüştür. Son olarak şehri zapt ederek, bir Lâtin imparatorluğu kuran, Haçlı kumandanı Dandola (1204-1261) yaptığı katliam ve yağmalar karşısında galeyana gelen halkı cezalandırmak için, çıkardığı yangınlar, tam 8 gün sürmüştür. İşte bundan sonra, İstanbul 2 asır, boyuna günden güne biraz daha harap olarak, kendine yeni bânî olacak Fatih'in fethini bekledi...

Fetih günü, şehri Ayasofyanın kubbesinden seyrede Büyük Fatih, o'nun perişan halini farsça bir beyitle pek güzel ifade etmiştir.

Bûm növbet-i ber tarem-i
Efrâsiyâb.

Perdedâr-i mi-künet der kasr-ı
Kayser ankebût

"Baykuşlar, nasıl Efrâsiyabın (2) sarayının nöbetçisi ise, Kayser sarayının nöbetçisi de, örümcekler olmuş"

Türkler, her fethettikleri şehri imâr ederek oralara millî hars ve benliğimizin silinmez damgasını vurmuşlardır.

Fetihten sonra bizzat Fatih Sultan Mehmet, onu takiben Kanuni Sultan Süleyman, I-Ahmet,
Devamı 22 de

İSTANBUL KAPILARI

Sahife 10 dau devam

III. Ahmet devirlerinin imarı, İstanbulumuza o efsünlu güzelliği kazandıran hamlelerdir.

Bu ara Yavuz Sultan Selim devrinde şehrin 1/3 ini yıkan ve 18. asırda Bilhassa camilerimizi tahrip eden zelzeleler. 17 asırdan sonra, en ziyade 18-19. asırlarda bazan koca koca semtleri ortadan kaldıran yangınlar, denilebilir ki, bu şehrin pek çok hususiyetlerinin kaybolmasına sebep olmuştur.

Prof: Süheyl Ünver'in hususi kütüphanesinde bulunan bir el yazmasına göre. (3) Bundan bir asır önce Abdülmecit devrinde İstanbul surlarında 31 kapı vardı: Bunlar o devirlerde halen harap olmadığından, geceleri bekçiler tarafından kapanır ve sabahları açılırdı.

Bu sebeple İstanbulun yüz yıl evvelki kapılarının bir listesini dercediyoruz.

- 1 — Valdekasrı kapısı (Yeni camii kemerinin üstünde)
- 2 — Yenicami'de ihtisap kapısı (İst. Belediye makamı, hâlen Eminönü'ne rastlar)
- 3 — İncili kapı.
- 4 — Top der saray-ı hümayûn-Topkapısı (Tam saray burnunda)
- 5 — Yalıköşkü kapısı.
- 6 — Yedikule kapısı.
- 7 — Mevlevihane (Mevlâne) kapısı.
- 8 — Silivri kapısı
- 9 — Dakik (Unkapanı kapısı)
- 10 — Cibali kapısı.
- 11 — Edirne kapısı.
- 12 — Balık pazarı kapısı.
- 13 — Eğri kapı
- 14 — Balat kapısı
- 15 — Fener kapısı
- 16 — Petro kapısı
- 17 — Cedid kapısı
- 18 — Çatladı kapı
- 19 — Kum kapısı.
- 20 — Ayazma kapısı
- 21 — Narlı kapı

- 22 — Zindan kapısı
 - 23 — Cedid Langa (yeni Langa) kapısı
 - 24 — Samatya kapısı.
 - 25 — Top kapısı.
 - 26 — Aya kapısı
 - 27 — Ahır kapısı
 - 28 — Balikhane kapısı
 - 29 — Hatap (Odun) kapısı.
 - 30 — Bağçe kapısı.
 - 31 — Ayvansarayı kapısı.
- Bugün bunların ancak bazıları mevcuttur. Allah geri kalanlarını korusun. **Ercan Güneri**

(1) Ligos: Sarayburnunda kurulan ilk şehir.

(2) Efrâsiyab: Firdevsinin Şehna mesinde bu adla gösterilen yarı mitolojik bir Türk kahramanı. Bizim destanlarımızda "Alp-Er Tunga" diye gösterilir.

(3) Bu kısa bir not halinde, "Türkiye Turing ve Otomobil klübü belleteninde" yayınlanmıştır. (Sayı 88. Mayıs. 1949) Biz bu tercüme-yi esas olarak aldık.

4. Top der Saray-ı Hümayûn-Topkapısı (Tam Saray Burnu'nda)

5. Yalıköşkü Kapısı

6. Yedikule Kapısı

7. Mevlevihane (Mevlânâ) Kapısı

8. Silivri Kapısı

9. Dakik (Unkapanı Kapısı)

10. Cibali Kapısı

11. Edirne Kapısı

12. Balık Pazarı Kapısı

13. Eğri Kapı

14. Balat Kapısı

15. Fener Kapısı

16. Petro Kapısı

17. Cedid Kapısı

18. Çatladı Kapı

19. Kum Kapısı

20. Ayazma Kapısı

21. Narlı Kapı

22. Zindan Kapısı
23. Cedid Langa (Yeni Langa) Kapısı
24. Samatya Kapısı
25. Top Kapısı
26. Aya Kapısı
27. Ahır Kapısı
28. Balikhane Kapısı
29. Hatap (Odun) Kapısı
30. Bağçe Kapısı
31. Ayvansarayı Kapısı

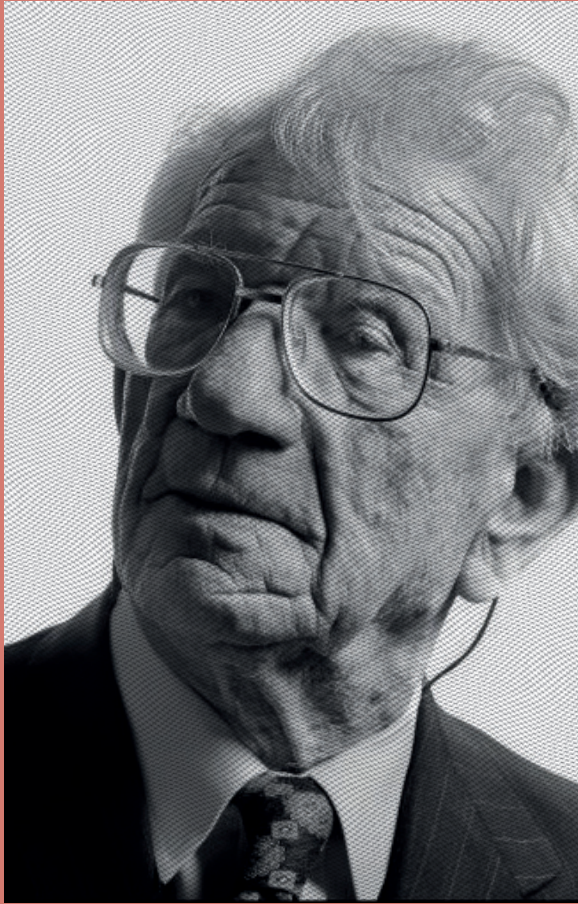
Bugün bunların ancak bazıları mevcuttur. Allah geri kalanlarını korusun.

Fetih Destanı

Cahid Tanyol*

Cahid Tanyol, "Fetih Destanı", *Hafta Dergisi*, No: 192, 29 Mayıs 1953, s. 19.

*Cahid Tanyol'un hazırlamakta olduğu Fetih Destanı'ndan parçalar.

Cahid Tanyol

I

Yüz binlerin alnı secdede...
Akşemseddin dua etti:
Toprak çıldırdı sevincinden
Eyüp sahrası ihtida etti.

Gülbank, tekbir, davul, kudum
Bir cezbede iklim-i Rum
"Ehl-i Tevhid"e uyup gitti

II

Gün çözülür, yay gerilir...
Otağı Hümayûndan fermân verilir.

Gök şahit, yer şahit olsun!
Bilinsin haşredeki
Nasıl can verilir...

Gün çözülür, yay gerilir...
Tan yeri ağarmadan
"Hücum olacak" denilir.

III

Gök düşünür, yer susar...
 Otağı Hümayûnda meşveret var,
 Ayakta Sultan Mehemmed Han,
 Sağında Molla Gürânî pürvakar,
 Önünde Akşemseddin duahan.

Vezir, beyler, paşalar.
 Gerilmiş bir yay gibi huzurunda...
 Gök düşünür, yer susar...

IV

Sultan Mehemmed gibi er oğlu eri
 Görünce önlerinde yirmi bin yeniçeri,
 Çalkandı Doğu, Batı
 Bir âyet gibi sindi toprağa
 Top ve tekbir saltanatı...

V

Dağ taş, gök ve deniz
 Utandı varlığından ilk defa...
 İnsan olmanın şevkini duydu insan
 Eşya olmanın kahri çöktü toprağa...
 Gökte şehit, yerde yiğit
 Cümleten fethe âyettir...

Gedikler yerle bir oldu
 "Küffara kıyamettir."

İstanbul Kaç Defa ve Kimler Tarafından Muhasara Edildi?

Altan Kıymaz

Der.: Altan Kıymaz, "İstanbul Kaç Defa ve Kimler Tarafından Muhasara Edildi?", *Petek, Aylık Meslek ve Sanat Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 57, Haziran 1957, s. 18.

İtalyan gezgin ve papaz Cristoforo Buondelmonti'nin (d. 1385 - ö. 1430), İstanbul haritası.

- 616 İstanbul ilk defa İranlılar tarafından Kyrus II kumandasında muhasara edildi.
- 626 İranlılarla Avarların birlikte muhasarası.
- 666 Araplar, Muaviye zamanında şehri denizden kuşattılar.
- 675 Araplar tarafından şehrin ikinci muhasarası. Bu esnada Arap kumandanlarından Hazret-i Halid muhasara esnasında vefat etmiş, Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u zaptedince, Akşemseddin Hazretlerinin rüyasında malûm olan Eyüp semtindeki mevkîe Hazret-i Halid'in türbesini inşa ettirmiştir.
- 717 Beni Ümeyye zamanında Arapların üçüncü muhasarası.
- 722 Mervan'ın kumandasında Arapların dördüncü muhasarası.
- 782 Emevilerden Mervan bin Hakem kumandasındaki Arap birlikleri, Galata'da bir müddet kalmışlar ve İstanbul'u 50.000 altın haraca bağlayarak dönmüşlerdir.
- 854 Abbasiler zamanında Yahya bin Ali namındaki kumandanın emrinde Arapların altıncı muhasarası.
- 864 Rusların hücumu ve mağlup olarak geri dönmeleri.
- 869 Harunürreşid'in kumandası altındaki Arap kuvvetleri 4 ay muhasaradan sonra İmparatorla anlaşarak geri döndüler.
- 870 Bizans İmparatorunun sözünde durmaması üzerine Harunürreşid'in ikinci muhasarası ve Bizanslıların haraca bağlanması.

İSTANBUL KAÇ DEFA VE KİMLER TARAFINDAN MUHASARA EDİLDİ?..

Yıl		
616	İstanbul ilk defa İranlılar tarafından Kyrus II kumandasında muhasara edildi.	hasararı ve Bizanslıların haraca bağlanması.
626	İranlılarla Avarların birlikte muhasarası.	904 Rusların altıncı Leon zamanında İstanbul'a ikinci hücumu.
666	Araplar, Muaviye zamanında şehri denizden kuşattılar.	936 İstanbulu muhasara eden bir Rus donanması, Rum ateşiyle tamamen tahrip ediliyor.
675	Araplar tarafından şehrin ikinci muhasarası. Bu esnada Arap kumandanlarından Hazreti Halid muhasara esnasında vefat etmiş, Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u zaptedince, Akşemsettin Hazretlerinin rüyasında mâlûm olan Eyüp semtindeki mevkî Hazreti Halid'in türbesini inşa ettirmiştir.	959 Macarlar, karadan surları kuşattılar, fakat bir şey elde edemedi dördüler.
717	Beni Ümeyye zamanında Arapların üçüncü muhasarası.	1204 Haçlı ordularının başında bulunan Lâtinler İstanbulu şiddetle muhasara ederek, 12 Nisanda şehri zapta muvaffak oldular.
722	Mervan'ın kumandasında Arapların 4 üncü muhasarası ,	1261 Altıncı Mişel Paleolog İstanbul'u Lâtinlerden geri almaya muvaffak oldu.
782	Emevilerden Mervan Bin Hakem kumandasındaki Arap birlikleri, Galata'da bir müddet kalmışlar ve İstanbul'u 50.000 altın haraca bağlayarak dönmüşlerdir.	1302 Bir Venedik donanması tarafından muhasarası.
854	Abbassiler zamanında Yahya Bin Ali namındaki kumandanın emrinde Arapların altıncı muhasarası.	1348 Galatadaki Cenevizlilerin İstanbul'a hücumu ve geri püskürtülmeleri.
864	Rusların hücumu ve mağlup olarak geri dönmeleri.	1328 Galatanın Cenevizliler tarafından zaptı
869	Harunürreşid'in kumandası altındaki Arap kuvvetleri 4 ay muhasaradan sonra İmparatorla anlaşarak geri döndüler.	1390 Yıldırım Beyazıt tarafından İstanbul'un birinci muhasarası.
870	Bizans İmparatorunun sözünde durması üzerine Harunürreşid'in ikinci muhasarası ve Bizanslıların haraca bağlanması.	1391 Yıldırım Beyazıt'ın ikinci muhasarası ve İmparatorla anlaşarak muhasaradan vazgeçmesi.
		1422 İstanbul'un Murat II tarafından muhasarası.
		1437 Cenevizlilerin ikinci defa Bizans'a taarruzları ve mağlubiyetleri.
		1453 İstanbul'un FATİH SULTAN MEHMET tarafından 29 Mayıs 1453 tarihinde zaptı ve BİZANS İmparatorluğunun SONU .

- 904 Rusların Altıncı Leon zamanında İstanbul'a ikinci hücumu.
- 936 İstanbul'u muhasara eden bir Rus donanması, Rum ateşiyle tamamen tahrip ediliyor.
- 959 Macarlar, karadan surları kuşattılar, fakat bir şey elde edemedi dördüler.
- 1024 Haçlı ordularının başında bulunan Lâtinler İstanbul'u şiddetli muhasara ederek, 12 Nisan'da şehri zapta muvaffak oldular.
- 1261 Altıncı Mişel Paleolog İstanbul'u Lâtinlerden geri almaya muvaffak oldu.
- 1302 Bir Venedik donanması tarafından muhasarası.
- 1348 Galata'daki Cenevizlilerin İstanbul'a hücumu ve geri püskürtülmeleri.
- 1328 Galata'nın Cenevizliler tarafından zaptı.
- 1390 Yıldırım Bayezıt tarafından İstanbul'un birinci muhasarası.
- 1391 Yıldırım Bayezıt'ın ikinci muhasarası ve İmparatorla anlaşarak muhasaradan vazgeçmesi.
- 1422 İstanbul'un II. Murat tarafından muhasarası.
- 1437 Cenevizlilerin ikinci defa Bizans'a taarruzları ve mağlubiyetleri.
- 1453 İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından 29 Mayıs 1453 tarihinde zaptı ve Bizans İmparatorluğu'nun sonu.

Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

Fetih ve İstanbul Üniversitesi

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, "Fetih ve İstanbul Üniversitesi, *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları*, İstanbul 1964, ss. 7-11.

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan

Anadolu'da bin yılı ve Asyanın içinde binlerce Aylılı dolduran Türk medeniyet tarihinde yüksek öğretim müesseselerinin sayı ve kıymetce önemi daima göze çarpmaktadır.

Milletimizin oluşma ve gelişme devrelerinde yüksek öğretime ayırmış bulunduğu büyük yer, tevcih etmiş olduğu derin dikkat ve ihtimam; medeniyetimizin özlü ve köklü olmasını sağlayan en üstün kuvvete, yüksek mertebede tahsil görmüş aydınlarımızın yetişmesine imkân hazırlamıştır.

Biz burada tarihin çok iyi tanıdığı Hiyve, Buhara, Semerkend'daki Türk yüksek öğretim müesseselerinden, hatta onlara göre çok daha yakınımızda olan Anadolu Türk tesislerinden bahsedecek değiliz.

1071 Malazgird zaferiyle küçük Asya'ya giren ve onun kıyılarına kadar yerleşen, kısa zamanda Avrupa kıtasına atlayan enerji dolu bir milletin bütün bu hızlı gelişmesini ve yerleştiği topraklarda camilerden kervansaraylara, sebillerden, çeşmelerden hanlara, yollara, köprülere kadar bütün bir mamureler manzumesine vücut verişini ancak zamanın üstün bilgilerine sahip bulunmasıyla izah etmek mümkün olur. Bu hakikat; XIII. ve XIV'üncü yüzyıllara ait vesikalarda bütün parlaklığı ile görülmektedir: Konya, Sivas, Kayseri medreseleri, darüşşifaları kısmen Anadolu birliği kurulduktan, fakat kısmen de buna bile muvaffak olunmadan tesis edilmiş yüksek öğretim mektepleri, medreseler ve hastahanelerdir. Aynı hareketi Osmanlı devrinde Bursa, İznik ve Edirne'nin alınmasını hemen

“FETİH” VE İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan

Anadolu'da bin yılı ve Asyanın içlerinde binlerce yılı dolduran Türk medeniyet tarihinde yüksek öğretim müesseselerinin sayı ve kıymetce önemi daima göze çarpmaktadır.

Milletimizin oluşma ve gelişme devrelerinde yüksek öğretime ayırmış bulunduğu büyük yer; tevcih etmiş olduğu derin dikkat ve ihtimam; medeniyetimizin özlü ve köklü olmasını sağlayan en üstün kuvvete, yüksek mertebede tahsil görmüş aydınlarımızın yetişmesine imkân hazırlamıştır.

Biz burada tarihin çok iyi tanıdığı Hiyve, Buhara, Semerkend'daki Türk yüksek öğretim müesseselerinden, hatta onlara göre çok daha yakınımızda olan Anadolu Türk tesislerinden bahsedecek değiliz.

1071 Malazgird zaferiyle küçük Asya'ya giren ve onun kıyılarına kadar yerleşen, kısa zamanda Avrupa kıtasına atlayan enerji dolu bir milletin bütün bu hızlı gelişmesini ve yerleştiği topraklarda camilerden kârvan-saraylara, sebillerden, çeşmelerden hanlara, yollara, köprülere kadar bütün bir mamureler manzumesine vücut verişini ancak zamanın üstün bilgilerine sahip bulunmasıyla izah etmek mümkün olur. Bu hâkikat; XIII. ve XIV. üncü yüzyıllara ait vesikalarda bütün parlaklığı ile görülmektedir: Konya, Sivas, Kayseri medreseleri, Darüşşifaları kısmen Anadolu birliği kurulduktan, fakat kısmen de buna bile muvaffak olunmadan tesis edilmiş yüksek öğretim mektepleri, (Medreseler) ve hastahanelerdir. Aynı hareketi Osmanlı devrinde Bursa, İzmit ve Edirne'nin alınmasını hemen müteâkip milletçe tekrarlanmakta görüyoruz. Bütün bu bilgiler, bize şu hakikatları öğretiyor: a) Türk nereye girmişse orada ilk olarak öğretim müesseseleri kurar.

müteâkip milletçe tekrarlanmakta görüyoruz. Bütün bu bilgiler, bize şu hakikatları öğretiyor:

a) Türk nereye girmişse orada ilk olarak öğretim müesseseleri kurar.

b) Bu müesseselerde öğretimin en ileri derecede yüksek seviyede ve verimli olması için yalnız kendi milletin bilginleriyle yetinmez, gerekirse yakından, uzaktan âlimler getirterek bu müesseselerde görevlendirir, yani din, ırk, milliyet kayıtları olmaksızın bilgiyi yerleştirme ve yaymada geniş bir müsamaha hâkimdir.

c) Yüksek öğretim müesseselerine karşı hükümdarından en küçük ferdine kadar milletçe büyük bir saygı gösterilir ve ders verme payesine yükselenlere istisnâ yetkiler ve imtiyazlar tanınır.

İstanbul'da fetihten evvel bir üniversitenin kurulmuş ve devam etmiş bulunduğu muhakkaktır. Şarkî Roma imparatorluğunun aynı zamanda ilim merkezi olan bu şehrin üniversitesi Prof. Honig'e göre 321'de başlar.

b) Bu müesseselerde öğretimin en ileri derecede yüksek seviyede ve verimli olması için yalnız kendi milletinin bilginleriyle yetinmez, gerekirse yakından, uzakdan âlimler getirterek bu müesseselerde görevlendirir, yani din, ırk, milliyet... kayıtları olmaksızın bilgiyi yerleştirme ve yaymada geniş bir müsamaha hâkimidir.

c) Yüksek öğretim müesseselerine karşı hükümdarından en küçük ferdine kadar milletçe büyük bir saygı gösterilir ve ders verme payesine yükselenlere istisnai yetkiler ve imtiyazlar tanınır.

..

İstanbul'da fetih'den evvel bir Üniversitenin kurulmuş ve devam etmiş bulunduğu muhakkaktır. Şarki Roma imparatorluğunun aynı zamanda ilim merkezi olan bu şehrin Üniversitesi Prof. Honig'e göre 321 de başlar. Başka vesikalar asıl Üniversitenin imparator ikinci Theodosius'un zevcesi imparatoriçe Athenais Evdoksia tarafından (405-450) arasında Sultanahmed meydanının denize bakan kısmında yanan eski Adliye binası arsasında kurulduğunu göstermektedir (7). Latin ve Yunan âlimlerinden oluşan hocalar kadrosu ile bu Üniversitede evvelâ Felsefe, Gramer, Belagat ve Hukuk okutuldu ve öğretim dili 425 den yedinci yüzyılın başına kadar Latince ve Yunanca olarak devam etti. Hukuk öğretimi ilk meyvasını yine Theodosius zamanında (codex) in yayınlanması ile vermiştir.

Justinianus, Üniversiteyi çok geliştirmiş ve hâlen yerleşmiş bulunan (Roma Hukuku) nün esası onun zamanında İstanbul Üniversitesinde toplanan bilginler tarafından tedvin edilmiştir. Büyük Konstantin de Üniversite ile çok ilgilenmiştir : Üniversitenin bir kısım hocalarını vergiden muaf tutmak, onlara karşı dava açılmasını menetmek (5) hocaları askere almamak gibi imtiyazlar onun zamanında verilmiş ve devrinde (337) yeni hukuku tedvin ederek yukarıda adı geçen iki imparatora Üniversite zihniyeti bakımından çok yaklaşımıştır.

Elde bulunan vesikalardan 12-3-370 tarihli bir emirnameye göre Roma ve İstanbul Üniversitelerini nögretim ve talebe yönetmelikleri bu tarihlerde birbirinin tamamen aynıdır.

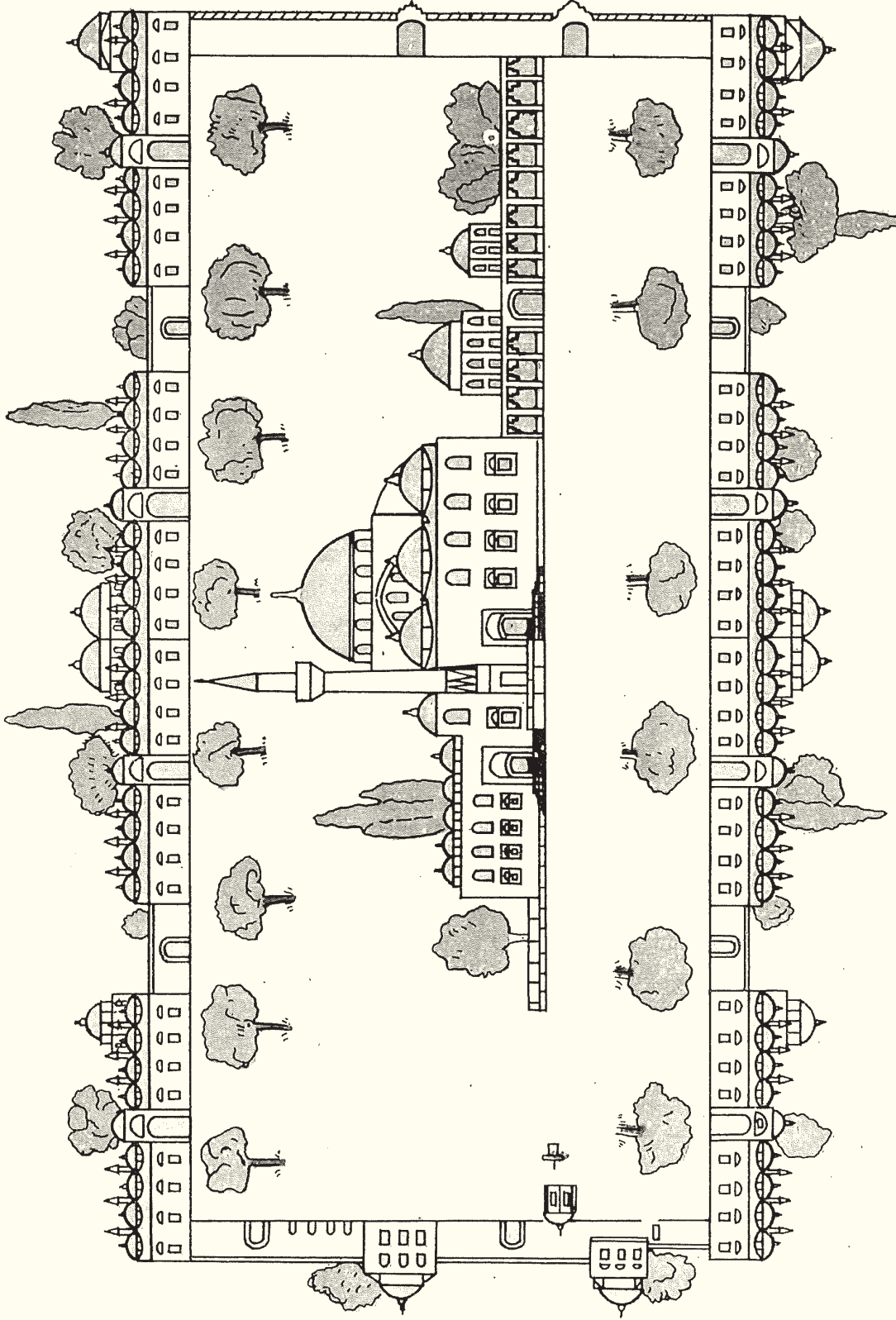
İstanbul Bizans Üniversitesi (600) ve onu tâkip eden bir kaç yıl zarfında bir düşme ve anarşi göstermiş, (640) da yeniden kuvvetlendirilmiştir. Bu aralık Üniversite, daha çok kilisenin tesirine girmiş, kuvvetli patrikler öğretimi tamamen teolojik sahaya sürüklemişler, san'atı, resmi menetmeye kalkışmak gibi hareketlere kadar cesaret etmişlerdir. Bu hâkimiyeti temin edenler ikonoklast'lardır.

Başka vesikalar asıl üniversitenin imparator İkinci Theodosius'un zevcesi imparatoriçe Athenais Evdoksia tarafından (405-450) arasında Sultanahmed meydanının denize bakan kısmında yanan eski Adliye binası arsasında kurulduğunu göstermektedir.¹ Latin ve Yunan âlimlerinden oluşan hocalar kadrosu ile bu üniversitede evvelâ Felsefe, Gramer, Belagat ve Hukuk okutuldu ve öğretim dili 425'ten yedinci yüzyılın başına kadar Lâtince ve Yunanca olarak devam etti. Hukuk öğretimi ilk meyvesini yine Theodosius zamanında "codex" in yayınlanması ile vermiştir.

Justinianus, üniversiteyi çok geliştirmiş ve hâlen yerleşmiş bulunan Romu Hukuku'nun esası onun zamanında İstanbul Üniversitesinde toplanan bilginler tarafından tedvin edilmiştir. Büyük Konstantin de üniversite ile çok ilgilenmiştir: Üniversitenin bir kısım hocalarını vergiden muaf tutmak, onlara karşı dava açılmasını menetmek² hocaları askere almak gibi imtiyazlar onun zamanında verilmiş ve devrinde 337 yeni huku-

¹ Muzaffer Ramazanoğlu, *Türkiye-Resimli*, 1951.

² Sıddık Sami Onar, *İstanbul Üniversitesi Öğrenci Rehberi*, 1949.

II. FATİH KÜLLİYESİ

(Devrinin resim usulünc bir hâtıra olarak çizilmiştir.)

(Dr. A. S. Ünver)

ku tedvin ederek yukarıda adı geçen iki imparatora üniversite zihniyeti bakımından çok yaklaşmıştır.

Elde bulunan vesikalardan 12.3.370 tarihli bir emirnameye göre Roma ve İstanbul Üniversitelerinin öğretim ve talebe yönetmelikleri bu tarihlerde birbirinin tamamen aynıdır.

İstanbul Bizans Üniversitesi 600 ve onu takip eden birkaç yıl zarfında bir düşme ve anarşi göstermiş, 40'ta yeniden kuvvetlendirilmiştir. Bu aralık Üniversite, daha çok kilisenin tesirine girmiş, kuvvetli patrikler öğretimi tamamen teolojik sahaya sürüklemişler, sanatı, resmi menetmeye kalkışmak gibi hareketlere kadar cesaret etmişlerdir. Bu hakimiyeti temin edenler ikonoklast'lardır. Bununla beraber daha sonra üniversiteye yeni

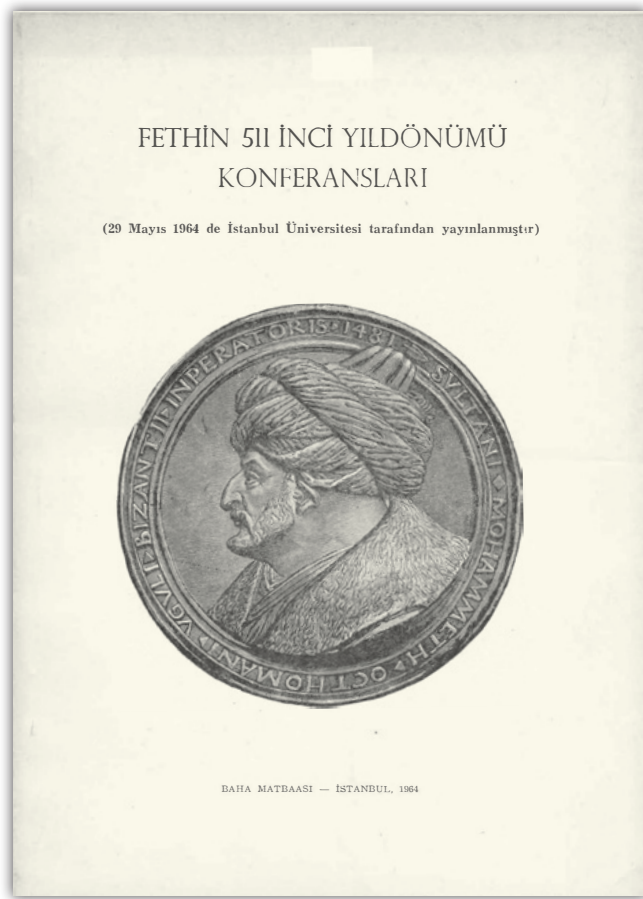
bir hamle verme imkanı sağlanmış olduğu içindir ki bilhassa astronomi, matematik ve felsefenin, 800 ve onu takip eden yıllarda İstanbul'da kuvvetle öğretilmekte bulunduğunu görmekteyiz.³ 1045 yılında İstanbul Üniversitesi'nde bilhassa Hukuk ve Felsefe öğretimi bakımından reform yapılmıştır. Büyük bir hatip ve feylesof olan ve "Felsefe Konsülü" ünvanını alan Psellos bu devrede yetişmiştir.

Bütün bu iniş, çıkışlardan sonra Bizans'ın son devrinde her türlü ihtilaflar arasında üniversitenin de düşmekte olduğu muhakkaktır.

1453 yılının 29 Mayıs'ında İstanbul'a giren Türk ordusunun başbuğu genç hükümdar Fatih Sultan Mehmed, çocukluğundan beri ciddî bir öğretim ile yetişmiş bulunuyordu.

1432'de Edirne sarayında doğan Fatih Sultan Mehmed, İkinci Sultan Murad'ın oğludur. Annesi Bursa şer'iye sicillerine göre Hüma hatundur.

İkinci Murad İstanbul'u iki defa sarmış, fakat şehri düşürmeye muvaffak olamamıştır. Rivayete göre muhasarayı çözdükten sonra Edirne sarayında hep bu emel üzerine çalışır, düşünürken kendisini ziyarete gelen Hacı Bayram Veli'ye İstanbul'u alamadığından hayıfla bahseder ve ne yapması gerektiğini ondan sorar: Şeyh Hacı Bayram Veli "Beyim, İstanbul'u sen alamayacaksın, ben de göremeyeceğim. Onu şu beşikteki şehza-

³ Muzaffer Ramazanoğlu, *Türkiye-Resimli*, 1951.

Bununla beraber daha sonra Üniversiteye yeni bir hamle verme imkânı sağlanmış olduğu içindir ki bilhassa astronomi, matematik ve felsefenin (800) ve onu takip eden yıllarda İstanbul'da kuvvetle öğretilmekte bulunduğunu görmekteyiz (7). 1045 yılında İstanbul Üniversitesinde bilhassa Hukuk ve Felsefe öğretimi bakımından reform yapılmıştır. Büyük bir hatip ve filesop olan ve (Felsefe konsülü) ünvanını alan Psellos bu devrede yetişmiştir.

Bütün bu iniş, çıkışlardan sonra Bizans'ın son devrinde her türlü ihtilâflar arasında Üniversitenin de düşmekte olduğu muhakkaktır.

1453 yılının 29 Mayıs'ında İstanbul'a giren Türk ordusunun başbuğu genç hükümdar Fatih Sultan Mehmed, çocukluğundanberi ciddi bir öğretim ile yetişmiş bulunuyordu.

1432 de Edirne sarayında doğan Fatih İkinci Mehmed, İkinci Sultan Murad'ın oğludur. Annesi Bursa şer'iye sicillerine göre Hüma hatundur.

İkinci Murad İstanbul'u iki defa sarmış, fakat şehri düşürmeye muvaffak olamamıştır. Rivayete göre muhasarayı çözdükten sonra Edirne sarayında hep bu emel üzerine çalışır, düşünürken kendisini ziyarete gelen Hacı Bayram Veli'ye İstanbul'u alamadığından hayfle bahseder ve ne yapması gerektiğini ondan sorar: Şeyh Hacı Bayram Veli "Beyim, İstanbul'u sen alamayacaksın, ben de göremiyeceğim. Onu şu beşikteki şehzade şu köse şeyh ile beraber alacaklar" diye keramette bulunarak Fatih ile Akşemseddin'i işaret eder (13).

Fatih'in, ilk çocukluk çağlarında okuma yazmadan ziyade eğlenceye, ata binme ve cirid gibi sporlara merak ettiği ve günlerini bunlarla doldurduğu da naklen gelen rivayetler arasındadır.

Şurası muhakkaktır ki babası ikinci Murad, bilgiye çok değer veren, âlimleri meclisine toplayan, bilgi müesseselerini geliştiren dikkatli, ince ruhlu, hassas bir hükümdardır.

Bursa'da (Sultaniye) medresesini kuran da onun babası Çelebi Sultan Mehmed'dir. Bu medresenin hocalarından Molla Yegân (Mehmed bin Armağan) bir yıl hacca gider ve dönüşünde bir müddet Mısır'da kalarak ilim muhitiyle temas eder. O sırada Mısır'da okumakta bulunan Molla Gürânî'yi pek beğendiği için alıp beraberinde getirir ve hediye olarak Sultan Murad'a takdim eder. Sultan Murad bu genç hocayı Manisaya göndermiş bulunduğu oğlu Mehmed Çelebi'ye (Fatih) hoca tayin ederek sevkeyler.

de ve şu köse şeyh ile beraber alacaklar" diye keramette bulunarak Fatih ile Akşemseddin'i işaret eder.⁴

Fatih'in ilk çocukluk çağlarında okuma yazmadan ziyade eğlenceye, ata binme ve cirid gibi sporlara merak ettiği ve günlerini bunlarla doldurduğu da naklen gelen rivayetler arasındadır.

Şurası muhakkaktır ki babası İkinci Murad, bilgiye çok değer veren, âlimleri meclisine toplayan, bilgi müesseselerini geliştiren dikkatli, ince ruhlu, hassas bir hükümdardır.

Bursa'da Sultaniye Medresesi'ni kuran da onun babası Çelebi Sultan Mehmed'dir. Bu medresenin hocalarından Molla Yegân (Mehmed bin Armağan) bir yıl hacca gider ve dönüşünde bir müddet Mısır'da kalarak ilim muhitiyle temas eder. O sırada Mısır'da okumakta bulunan Molla Gürânî'yi pek beğendiği için alıp beraberinde getirir ve hediye olarak Sul-

⁴ Feridun Nafiz Uzluk, 30 Nisan 1946.

İşte böylece Molla Gürani Fatih'in ilk hocası olur. Bir çok nakillere göre eli sopalı, otoriter bir hocadır. Fatih, babasının yerine geçtiği zaman ilk hocasını Bursa kadısı yaptı.

Molla Gürani, Fatih üzerinde cidden etkili olmuş, vezirlik, rütbe v.s. taltiflere boyun eğmiyerek hocalık evsafını hayatının sonuna kadar muhafaza etmiş olduğu gibi Fatih'de ona hürmette asla kusur göstermemiştir.

Manisa'da genç Şehzade iken bu ilk hocasından istifade eden Fatih, bir müddet sonra yine babası tarafından gönderilen diğer iki hocadan (Molla Hüsrev ve Molla İbni Temcit) ders almak imkânına nâil olmuştur.

Yaşı ilerledikçe okuyup yazmanın, arapça, farsça gibi yabancı diller öğrenmenin kıymetini takdir eden genç şehzadenin istidadına bu büyük hocaların kudreti de eklenince Fatih, hakiki bir ilim adamı olmak vasfını kazanmaya başlamıştır. Yine Manisa'da Ak Şemseddin ile görüştüğü ve kendisini İstanbul fethine, en çok bu hocaların hazırlayıp teşvik ettiği kuvvetli rivayetler halinde zamanımıza kadar gelmiştir.

Babasının feragatı üzerine 14 yaşında ilk defa tahta geldiği zaman birinci işi, hocası Molla Hüsrev'i Şeyhülislâm tayin etmek olmuştur. Düşmanın hududu tecavüz etmesi dolayısıyla babasını vazife başına çağırarak kendisi tahsiline ve Manisa beyliği vazifesine devam etmek üzere tekrar Manisa'ya giderken Molla Hüsrev'i de beraberinde götürmüştür.

1451 de İkinci Murad vefat edip Fatih ikinci defa ve kat'i olarak tahta oturduğu zaman da bütün hocalarını etrafına toplamıştır. Devletin idaresi, gelişmesi, İstanbul'un fethi gibi büyük mes'eleler, hep onlarla istişare suretiyle kararlaştırılmıştır.

Fethi ile muhteşem alayla şehre girerken etrafında Ak Şemseddin, Molla Hüsrev ve Molla Gürani yer almışlardır.

Günlerce süren muhasaradan bitkin, müdafaa ümitlerinin tamamen mahvolduğuna kani bulunan şehir halkından bir kısmı Fatih'i karşılamak için surların önünde beklediler ve alay şehre girince tavır ve heybetinden Ak Şemseddin'i Padişah zannederek hep ona teveccüh ettiler. Ak Şemseddin bu hareketten çekinerek beygirini geri çekiyor, çiçek demetlerini uzatanlara önde giden genç padişahı göstererek "Sultan Mehmed odur, ona gidiniz" diye işaretler ediyordu.

Fatih, şeyhinin bu heyecanını sezmışti. Onun işareti üzerine bu defa kendisine yaklaşanlara gülerek "Yine o yaşlı zata gidiniz, Sultan benim, lâkin o benim hocamdır!" diyordu (14).

tan Murad'a takdim eder. Sultan Murad bu genç hocayı Manisa'ya göndermiş bulunduğu oğlu Mehmed Çelebi'ye (Fatih) hoca tayin ederek sevk eder.

İşte böylece Molla Gürânî Fatih'in ilk hocası olur. Bir çok nakillere göre eli sopalı, otoriter bir hocadır. Fatih, babasının yerine geçtiği zaman ilk hocasını Bursa kadısı yaptı.

Molla Gürânî, Fatih üzerinde cidden etkili olmuş, vezirlik, rütbe vs. taltiflere boyun eğmeyerek hocalık evsafını hayatının sonuna kadar muhafaza etmiş olduğu gibi Fatih de ona hürmette asla kusur göstermemiştir.

Manisa'da genç şehzade iken bu ilk hocasından istifade eden Fatih, bir müddet sonra yine babası tarafından gönderilen diğer iki hocadan (Molla Hüsrev ve Molla İbni Temcit) ders almak imkanına nâil olmuştur.

Yaşı ilerledikçe okuyup yazmanın, Arapça, Farsça gibi yabancı diller öğrenmenin kıymetini takdir eden genç şehzadenin istidadına bu büyük hocaların kudreti de eklenince Fatih, hakiki bir ilim adamı olmak vasfını kazanmaya başlamıştır. Yine Manisa'da Akşemseddin ile görüştüğü ve

Hükümdar olduktan, İstanbul'u aldıktan sonra da Fatih, kendisini basit surette harblar, darblar yoluna vermiş bir başbuğ değil, hakiki bir ilim muhitinin içinde okuyan, yetişen, tartışan bir devlet başkanı olarak yaşamıştır. Hattâ kıyafet bakımından da (ilmiye) elbisesini her şeye tercih eylemiştir. Bizim ülemamız için de muntazam bir kisve yapılmasını emreylemiş, ancak hristiyan papaslarından ayırd edilmeleri için cübbelerin kol ağzlarından dirseklerine kadar açılmasını tensip etmiştir. Ulema arasında en yüksek mertebeyi temsil eden Şeyhülislâm elbisesi beyaz "fervei beyza" diğerleri siyah olmak üzere bu ilmiye kisvesi zamanımıza kadar devam edegelmiştir. 1948 yılında İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri için akademik kıyafet tesbit eden senatoda ben de bulundum ve Rektör için beyaz, diğer hocalar için siyah olmak üzere kabul ettiğimiz akademik robun örneğini rahmetli Ebul'ûla Mardin'in meşihat müsteşarı iken giydikleri kıyafetten aldık ve bunun Fatih'ten bize kadar gelmiş olduğunu yine kendilerinden yukarkı rivayet tarzında öğrendik.

Böylece İstanbul Üniversitesi; başlangıcını bu yönden de büyük Fatih'e bağlamış oldu!

Hükümdar iken kendisine hoca tayin ettiği Sinan (Hoca Paşa) ve Molla Hatipzâde'den ilmi istifadelere bulunmuştur.

Fatih'in ilmi hüviyeti, İstanbul'a girer girmez yüksek öğretimi başlatmış olmasıyla çok bariz bir şekilde kendisini gösterdiği gibi on yedi yıl sonra kurmağa muvaffak olduğu külliye de bu hüviyetin ciddiyet ve devamını müşahade edebilmekteyiz.

Fatih, bilgi yolunda çok geniş bir müsamahaya sahipti:

Medicisine topladığı bilginler arasında yalnız Türk ve Müslümanlara değil, uzak diyarlardan onu duyup gelen veya kendisinin getirttiği değişik milletlerden ve garplı bilginlere de yer veriyor, hepsinden istifade ediyordu. İran'dan gelen şâir Hâmidî, Habili, Kabulî, Musevi hekimi, İtalyan ressamı (Bellini, Kostanso de Ferrera) Fatih'in muhitinde devlet adamlarından çok fazla iltifat ve hürmet görmüş bilgin ve sanatkârlardır (15).

Bunun gibi zafer alayı ile vâsıl olduğu İstanbul'da kendisini saygı ile karşılayan ortodoks papaslarına, karşılık hürmet gösterişi ve onları dinî, ilmi çalışmalarında tamamen serbest bırakışı Fatih'teki bilgi düşüncesinin ne yüksek bir mertebeye varmış olduğunu belirten delillerdir.

Liberal devlet adamı, geniş manada, bilgi anlayışına sahip hakiki ilim hamisi Fatih'in bu sıfatları; cihangirlik şöhretinin yanısıra âlem-şumûl olmuştu.

kendisini İstanbul fethine, en çok bu hocanın hazırlayıp teşvik ettiği kuvvetli rivayetler halinde zamanımıza kadar gelmiştir.

Babasının feragati üzerine 14 yaşında ilk defa tahta geldiği zaman birinci işi, hocası Molla Hüsrev'i Şeyhülislâm tayin etmek olmuştur. Düşmanın hududu tecavüz etmesi dolayısıyla babasını vazife başına çağırarak kendisi tahsiline ve Manisa Beyliği vazifesine devam etmek üzere tekrar Manisa'ya giderken Molla Hüsrev'i de beraberinde götürmüştür.

1451'de İkinci Murad vefat edip Fatih ikinci defa ve kat'i olarak tahta oturduğu zaman da bütün hocalarını etrafına toplamıştır. Devletin idaresi, gelişmesi İstanbul'un fethi gibi büyük meseleler, hep onlarla istişare suretiyle kararlaştırılmıştır.

Fethi ile muhteşem alayla şehre girerken etrafında Akşemseddin, Molla Hüsrev ve Molla Gürânî yer almışlardı.

Günlerce süren muhasaradan bitkin, müdafaa ümitlerinin tamamen mahvolduğuna kani bulunan şehir halkından bir kısmı Fatih'i karşılamak için surların önünde beklediler ve alay şehre girince tavır ve heybetinden

Akşemseddin'i Padişah zannederek hep ona teveccüh ettiler. Akşemseddin bu hareketten çekinerek beygirini geri çekiyor, çiçek demetlerini uzatanlara önde giden genç padişahı göstererek "Sultan Mehmed odur, ona gidiniz!" diye işaretler ediyordu.

Fatih, şeyhinin bu heyecanını sezmişti. Onun işareti üzerine bu defa kendisine yaklaşanlara gülerek "Yine o yaşlı zata gidiniz, Sultan benim, lâkin o benim hocamdır!" diyordu.⁵

Hükümdar olduktan, İstanbul'u aldıktan sonra da Fatih, kendisini basit surette harpler, darpler yoluna vermiş bir başbuğ değil, hakikî bir ilim muhitinin içinde okuyan, yetişen, tartışan bir devlet başkanı olarak yaşamıştır. Hatta kıyafet bakımından da "ilmiye" elbisesini her şeye tercih eylemiştir. Bizim ulemamız için de muntazam bir kisve yapılmasını emreylemiş, ancak hıristiyan papazlarından ayırd edilmeleri için cüppelerinin kol ağızlarından dirseklerine kadar açılmasını tensip etmiştir. Ulema arasında en yüksek mertebeyi temsil eden Şeylühislâm beyaz "ferve-i beyza", diğerleri siyah olmak üzere bu ilmiye kisvesi zamanımıza kadar devam edegelmiştir. 1948 yılında İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri için akademik kıyafet tespit eden senatoda ben de bulundum ve Rektör için beyaz, diğer hocalar için siyah olmak üzere kabul ettiğimiz akademik robun örneğini rahmetli Ebu'l-‘ulâ Mardin'in meşihat müsteşarı iken giydikleri kıyafetten aldık ve bunun Fatih'ten bize kadar gelmiş olduğunu yine kendilerinden yukarıki rivayet tarzında öğrendik.

Böylece İstanbul Üniversitesi; başlangıcını bu yönden de büyük Fatih'e bağlamış oldu!

Hükümdar iken kendisine hoca tayin ettiği Sinan Hoca Paşa ve Molla Hatipzâde'den ilmî istifadelerde bulunmuştur.

Fatih'in ilmî hüviyeti, İstanbul'a girer girmez yüksek öğretimi başlatmış olmasıyla çok bariz bir şekilde kendisini gösterdiği gibi on yedi yıl sonra kurmaya muvaffak olduğu külliye de bu hüviyetin ciddiyet ve devamını müşahade edebilmekteyiz.

Fatih, bilgi yolunda çok geniş bir müsamahaya sahipti:

Meclisine topladığı bilginler arasında yalnız Türk ve Müslümanlara değil, uzak diyarlardan onu duyup gelen veya kendisinin getirttiği değişik milletlerden ve garplı bilginlere de yer veriyor, hepsinden istifade ediyordu. İran'dan gelen şair Hâmidî, Kabulî, Musevi hekimi, İtalyan ressamı (Bellini, Kostanso de Ferrera) Fatih'in muhitinde devlet adamlarından çok fazla iltifat ve hürmet görmüş bilgin ve sanatkârlardır.⁶

Bunun gibi zafer alayı ile vâsıl olduğu İstanbul'da kendisini saygı ile karşılayan Ortodoks papazlarına, karşılık hürmet gösterişi ve onları dinî, ilmî çalışmalarında tamamen serbest bırakışı Fatih'teki bilgi düşüncesinin ne yüksek bir mertebeye varmış olduğunu belirten delillerdir.

⁵ Kâzım İsmail Gürkan, *Tıp Yolunda* Yılbaşı 1944, (Câfer Çelebi Tezkeresi'nden).

⁶ Süheyl Ünver, *İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri*, İstanbul Belediyesi Yayınları, 1947-5.

12

Fatih, devri, hareketleri üzerine yapılmış yerli ve yabancı bütün etüdler —bir iki gazezkâr müstesna— onun bu cephesini belirtmekte müttetikler. Nihayet son yüz yılın büyük Türk şâiri (Abdülhak Hamit Tarhan) Fatih'te taassubdan iz bile göstermeyen büyük beşerî anlayış ve ilmî düşüncü şu iki mısra'nın içine sıkıştırarak ifade etti:

Tevhid idi meramın islâm ile enâmı
Birleşti ol uğurda ilminle iktidarın!

**

Fatih İstanbul'da, Ayasofya'nın yanbaşındaki sönmüş bir (Pandidaktrion) bulmuştur.

Girdiği şehirde âlimlere dokunulmaması, serbestçe öğretime devam olunması, din âlimlerinin de gerek öğretim ve gerek tatbikat şeklinde dinî vazifelerine devamlarının teminat altına alınması, ilk verdiği emirler arasındadır. Bununla beraber fetihden sonra Ayasofya'da bulunan hocalar gibi Pantokrator* da bulunan ve uzun zaman içlerinde ders verilmiş olan odaları işgal eden bir kısım papaslar da odalardan çıktılar. Fatih; câmi haline çevirdiği Ayasofyanın yakınında bulunan odaları yine öğretime ayırmayı muvafık bularak burada hocası (Molla Hüsrev) i derse memur ettiği gibi Pantokrator odalarına da diğer hocası (Molla Zeyrek)i tayin ederek iki yerde birden öğretimi başlatmış oldu.

Tesis bunlarla kalmamış; Fatih programlarının gelişmesini, öğrencilerin rağbetinin sağlanmasını, bilhassa hoca kadrosunun kuvvetlenmesini gaye edinen devamlı bir çalışma ile öğretimin seviyesini hızla inkişaf ettirmiştir. Şahsen kendisine de hocalık eden Molla Gürani ve Türkistandan getirttiği Semerkend rasathane müdürü matematikçi Ali Kuşçu'nun da öğretim kadrosuna girişi birer büyük hamle olmuştur. Molla Ali Kuşçu ders programlarını Molla Hüsrev ile istişare ederek tesbit eylemiştir (6).

Ayasofya ve Zeyrek'de devam eden ve gittikçe kuvvetlenen öğretim 17 yıl sonra Fatih'in adını taşıyan câmiin etrafında tam teşekküllü kadrosu, binaları ile her türlü imkânlarla malik bir Üniversiteye vücut vermiştir "Fatih Külliyesi" adını taşıyan bu tesis bir vakıfname ile vakfa maledilmiş, gündelik siyasî ve dinî tesirlerden de kurtarılmıştır:

Fatih külliyesi; câmi de içine alan ve eski Havâriyun kilisesinin civarına yapılmış olan bir bütündür (2). Câmî namaz zamanları dı-

* Atatürk Bulvarının batısında ve Fatih mahallesinin doğusunda bulunan ve (Zeyrek) adını taşıyan yerdir.

Liberal devlet adamı, geniş mânâda, bilgi anlayışına sahip hakikî ilim hamisi Fatih'in bu sıfatları; cihangirlik şöhretinin yanbaşındaki âlemşumûl olmuştu.

Fatih, devri, hareketleri üzerine yapılmış yerli ve yabancı bütün etüdler —bir iki gazezkâr müstesna— onun bu cephesini belirtmekte müttetikler. Nihayet son yüz yılın büyük Türk şâiri Abdülhak Hamid Tarhan Fatih'te taassubtan iz bile göstermeyen büyük beşerî anlayış ve ilmî düşüncü şu iki mısra'nın içine sıkıştırarak ifade etti:

*Tevhid idi meramın İslâm ile enâmı
Birleşti ol uğurda ilminle iktidarın!*

Fatih İstanbul'da, Ayasofya'nın yanbaşındaki sönmüş bir Pandidaktrion bulmuştur.

Girdiği şehirde âlimlere dokunulmaması, serbestçe öğretime devam olunması, din âlimlerinin de gerek öğretim ve gerek tatbikat şeklinde dinî vazifelerine devamlarının teminat altına alınması, ilk verdiği emirler ara-

sındadır. Bununla beraber fetihten sonra Ayasofya'da bulunan hocalar gibi Pantokrator'da⁷ bulunan ve uzun zaman içlerinde ders verilmiş olan odaları işgal eden bir kısım papazlar da odalardan çıktılar. Fatih; cami haline çevirdiği Ayasofya'nın yakınında bulunan odaları yine öğretime ayırmayı muvafık bularak burada hocası Molla Hüsrev'i derse memur ettiği gibi Pantokrator odalarına da diğer hocası Molla Zeyrek'i tayin ederek iki yerde birden öğretimi başlatmış oldu.

Tesis bunlarla kalmamış; Fatih programlarının gelişmesini, öğrencilerin rağbetinin sağlanmasını, bilhassa hoca kadrosunun kuvvetlenmesini gaye edinen devamlı bir çalışma ile öğretimin seviyesini hızla inkişaf ettirmiştir. Şahsen kendisine de hocalık eden Molla Gürânî ve Türkistan'dan getirttiği Semerkand rasathane müdürü matematikçi Ali Kuşçu'nun da öğretim kadrosuna girişi birer büyük hamle olmuştur. Molla Ali Kuşçu ders programlarını Molla Hüsrev ile istişare ederek tespit eylemiştir.⁸

Ayasofya ve Zeyrek'te devam eden ve gittikçe kuvvetlenen öğretim 17 yıl sonra Fatih'in adını taşıyan camiin etrafında tam teşekküllü kadrosu, binaları ile her türlü imkanlara malik bir Üniversiteye vücut vermiştir. Fatih Külliyesi adını taşıyan bu tesis bir vakıfname ile vakfa maledilmiş, gündelik siyasî ve dinî tesirlerden de kurtarılmıştır.

Fatih Külliyesi; camii de içine alan ve eski Havâriyyun Kilisesi'nin civarına yapılmış olan bir bütündür.⁹ Cami namaz zamanları dışında civardaki medreseler için bir toplantı yeri vazifesini görür. Medreseler yüksek mertebede sekiz tane "sahn-ı saman" ve bunlara hazırlayıcı öğretim yapan "tetimme" medreseleri yahut "musile-i sahan" adı verilen diğer medreselerden tereküp eder. Öğretimin derecelerine, programlara alınmış olan müfredata göre (tetimme, musile) yahut (dahil ve hariç) derslerini lise ayarında, sahn-ı saman'ı ise Üniversite şubeleri olarak kabul etmek tamamen yerinde olur.

Gerçekten, sekiz yüksek medresede matematik, ilâhiyat, edebiyat, hukuk, tıp okutulduğu gibi, medreselerin hemen yanbaşında inşa edilmiş olan geniş Darüşşifa'da da hem hastalar tedavi ediliyor, hem de pratik olarak tıp öğretiliyordu.

Esasen tıbbın yalnız nazarî olarak dershanede değil, aynı zamanda pratik olarak hastanede, hastalar üzerinde öğretilmesi Türkler'de çok daha eskidir. Kayseri Gevher Nesibe Hastanesi'nden başlar (1205).¹⁰

Külliye'nin bina ve diğer tesislerinin fetihten 17 yıl sonra (1470) tamamlanmış olmasına itibar ederek üniversiteyi bu tarihte başlamış farzetmek asla doğru olamaz.¹¹ Böyle düşünülürse külliyelerin, medreselerin, hatta Darülfünun ve Üniversitenin fetihten zamanımıza kadar geçirdiği bir çok

⁷ Atatürk Bulvarının batısında ve Fatih mahallesinin doğusunda bulunan ve Zeyrek adını taşıyan yerdir.

⁸ Süheyl Ünver, *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, Üniversite Yayınları (278), 1946

⁹ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul, 1939.

¹⁰ Kâzım İsmail Gürkan, *Le Faculté de Médecine d'Istanbul*, Princeton, 1951-89.

¹¹ Charles J. Osgood, *Lighe Nassan Hale University of Istanbul*, Princeton, 1951.

şında civardaki medreseler için bir toplantı yeri vazifesini görür... Medreseler yüksek mertebede sekiz tane (sahnı saman) ve bunlara hazırlayıcı öğretim yapan (tetimme) medreseleri yahut (musilei sahan) adı verilen diğer medreselerden tereküp eder. Öğretimin derecelerine, programlara alınmış olan müfredata göre (tetimme, Musile) yahut (dahil ve hariç) derslerini lise ayarında, sahnı semanı ise Üniversite şubeleri olarak kabul etmek tamamen yerinde olur.

Gerçekden, sekiz yüksek medresede matematik, ilâhiyat, edebiyat Hukuk, Tıp okutulduğu gibi medreselerin hemen yanbaşında inşa edilmiş olan geniş (Darüşşifa) da da hem hastalar tedavi ediliyor, hem de pratik olarak Tıp öğretiliyordu.

Esasen tıbbın yalnız nazari olarak dershanede değil, aynı zamanda pratik olarak hastanede, hastalar üzerinde öğretilmesi Türkler'de çok daha eskidir. Kayseri Gevher nesibe hastanesinden başlar (8). (1205).

Külliyenin bina ve diğer tesislerinin fetihden 17 yıl sonra (1470) tamamlanmış olmasına itibar ederek Üniversiteyi bu tarihte başlamış farzetmek asla doğru olamaz (9). Böyle düşünülürse külliyelerin, medreselerin hatta Darülfünun ve Üniversitenin Fetihden zamanımıza kadar geçirdiği bir çok ıslâhat safhalarını, binadan binaya nakilleri hep tarih başlangıcı saymak icabederki bu tabiatıyla yanlış olur. Buna karşılık Külliye'nin programlarındaki müfredatın Ayasofya ve Zeyrek medreselerinde mevcut oluşu Fatih Külliyesinin kuruluşunun fetihle birlikte başlayan yüksek öğretimde ancak bir tekâmül safhası olarak alınması ve Ayasofya öğretiminin Üniversiteye başlangıç olarak tanınması için kâfidir.

Fatih külliyesinde 600 öğrenci, 120 dânişmend (asistan) ve muid (Doçent) ve 8 medresenin her birinde birer kürsü müderrisi (Profesör) mevcuttur. Müderrisin verdiği dersi (Muid) tekrar ederdi. Fatih külliye bütününde (bugünkü manasıyla Üniversite sitesinde) mevcut aşhane ile iki hamam da öğrenciler içindir.

Sekiz medreseden biri tıbbı ayrılmış olup yanbaşındaki Darüşşifada bu tıp medresesinin kliniği olarak çalışmaktadır (3). Sekiz medreseden bir diğeri de (science)a ayrılmış olup Semerkend rasathanesi müdürlüğünden getirtilen molla Ali Kuşçu burada çalışmış, lâkin sonra Ayasofya'ya geçmiştir. Tıp eserlerinden ilki olarak (Cerrahiye-tül ilhâniye) ve Molla Ali Kuşçu'nun iki te'lifi bu devrede vücuda getirilmiştir. Diğer medreselerde Hukuk ve ilâhiyat okutulmuştur. Medreselerdeki Müderrislerle Muidler ve Danişmentler de odalara sahip edilerek devamlı kalmaları, yemeleri ve yatmaları sağlanmış

ıslâhat safhalarını, binadan binaya nakilleri hep tarih başlangıcı saymak icap eder ki, bu tabiatıyla yanlış olur. Buna karşılık Külliye'nin programlarındaki müfredatın Ayasofya ve Zeyrek Medreselerinde mevcut oluşu Fatih Külliyesi'nin kuruluşunun fetihle birlikte başlayan yüksek öğretimde ancak bir tekâmül safhası olarak alınması ve Ayasofya öğretiminin Üniversiteye başlangıç olarak tanınması için kâfidir.

Fatih Külliyesi'nde 600 öğrenci, 120 dânişmend (asistan) ve muid (doçent) ve 8 medresenin her birinde birer kürsü müderrisi (profesör) mevcuttur. Müderrisin verdiği dersi muid tekrar ederdi. Fatih Külliye bütününde, bugünkü mânâsıyla üniversite sitesinde, mevcut aşhane ile iki hamam da öğrenciler içindir.

Sekiz medreseden biri tıbbı ayrılmış olup yanbaşındaki Darüşşifa da bu tıp medresesinin kliniği olarak çalışmaktadır.¹² Sekiz medreseden bir diğeri de "science"a ayrılmış olup Semerkend rasathanesi müdürlüğün-

¹² Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul, 1943.

bulunuyordu. Bunun gibi her medresenin kendi bünyesi içinde bir idare serbestisine malik oluşunu da göz önüne alırsak Fatih külliyesini bugünkü anlamı ile öğretim kadrosunu devamlı olarak iş başında tutan otonom bir tesis olarak kabul etmemize hiç bir engel kalmaz.

Fatih, külliyesi ile çok yakından ve devamlı bir alâka kurmuş, sık sık teftiş etmiş; câmide verilen umumî ve medreselerdeki hususî derslerde bulunmuş, kendi hocalarını öğretime memur etmiş, fakat bunlar himaye şeklinde bir alâkanın (bir devlet chancelier'si gibi) tezahürü olup hocalara, öğretime müdahale mahiyetini asla taşımamışlardır, aksine külliye vakıfname ile tesbit edilmiş olan şartlar içinde devletten ayrı ve kendi bütçesi ile yaşamıştır.

Görülüyorki Fatih külliyesinde (medrese) adını alan parçalar Anglo-Sakson Üniversitelerinin kollejlari mahiyetindedir ve "İstanbul Türk Üniversitesinin en mühim bir mümeyyiz vasfı da dinî, naklî ilimlerle hukuk ilmi yanında Matematik, Tıp gibi müsbet bilgilerin burada okutulmuş olmasıdır (5).

Medreseleri ikmal eden öğrenciler, hocaların direktifi altında muayyen mevzuları hazırlayarak (icazet) alır ve ders verme selâhiyetini kazanınca müdahalesiz ders yaparlardı.

Fatih külliyesi de zamanla kıymet ve mahiyet bakımından değişmelere uğramış; Kanunî Sultan Süleyman, zamanının ihtiyacına uygun yeni bir medrese açmaya muvaffak olmuş, hasılı külliye-medrese-Darülfünun-Üniversite olarak İstanbul; fetih'den bugüne kadar yüksek öğretimle görevli çeşitli tesisler ve bunların içinde inişler, çıkışlar, sönüşler, kavrayışlar görmüştür.

Biz İstanbul'daki yüksek tahsil müesseselerinin fetihden bu yana olan tarihi üzerindeki bilgilerimize geçecek değiliz. Fethin yıl dönümünde İstanbul Üniversitesinin tarihi bakımdan vuzuha kavuşmasını arzu ettiğimiz noktalar şunlardır:

1 — Bugün bütün dünyada mevcut eski Üniversitelerin başlangıcı bir kilise öğretimi ile olmuştur. Buna bakarak hiç bir eski üniversite kendi tarihini mutlaka "Üniversite" kelimesinin kullanılmaya başladığı yıldan değil, fakat kilisede yüksek öğretimin başlamasından tutmuştur. Bundan dolayı biz de Üniversitemiz için: Yüksek tahsil yaptırılan (Medrese) yi başlangıç olarak almakda haklıyız.

2 — "İstanbul Üniversitesi" ni bir şehir Üniversitesi olarak Bizansın Üniversitesi ile devam eder kabul etmek de doğru olamaz. Zira Fetih ile beraber Bizansın bütün müesseseleri gibi Pandidaktirion, Pantokrator da sönmüşlerdir. Buna mukabil Fatih'in başlat-

den getirilen Molla Ali Kuşçu burada çalışmış, lâkin sonra Ayasofya'ya geçmiştir. Tıp eserlerinden ilki olarak *Cerrahiyetü'l-İlhâniye* ve Molla Ali Kuşçu'nun iki telifi bu devrede vücuda getirilmiştir. Diğer medreselerde hukuk ve ilâhiyat okutulmuştur. Medreselerdeki müderrislerle muidler ve danışmentler de odalara sahip edilerek devamlı kalmaları, yemeleri ve yatmaları sağlanmış bulunuyordu. Bunun gibi her medresenin kendi bünyesi içinde bir idare serbestisine malik oluşunu da göz önüne alırsak Fatih Külliyesi'ni bugünkü anlamı ile öğretim kadrosunu devamlı olarak iş başında tutan otonom bir tesis olarak kabul etmemize hiçbir engel kalmaz.

Fatih, külliyesi ile çok yakından ve devamlı bir alâka kurmuş, sık sık teftiş etmiş; camide verilen umumî ve medreselerdeki hususî derslerde bulunmuş, kendi hocalarını öğretime memur etmiş, fakat bunlar himaye şeklinde bir alâkanın, bir devlet chancelier'si gibi, tezahürü olup hocalara, öğretime müdahale mahiyetini asla taşımamışlardır, aksine külliye vakıfname ile tesbit edilmiş olan şartlar içinde devletten ayrı ve kendi bütçesi ile yaşamıştır.

tığı yeni yüksek öğretim —çehresi galip manası ile teolojik olarak— mahiyet itibarıyla bütün bütün yenidir. Yani İstanbul Türk Üniversitesi, İstanbul Bizans Üniversitesi'nin bir devamı değildir.

3 — Fetih'den on yedi yıl sonra inşa ve tessleri tamamlanarak açılan (Fatih Külliyesi) bir başlangıç değil, Ayasofya'da başlamış olan Yüksek öğretim için yeni imkânlar sağlayan bir topluluğun vücut bulması manasını taşır ki bu çeşit medrese, Darülfünun, Fakülte binaları inşaları ve reformlar fetih'den zamanımıza kadar da defalarca görülmüştür.

O halde fethin hemen ertesi günü büyük hükümdarın Ayasofya'da yüksek öğretimi başlatmış olmasını İstanbul Üniversitesi için hakiki başlangıç olarak kabul etmek ve İstanbul Üniversitesini Fethin yıl dönümünde yeni yaşında kabul ederek şehrin bayramı ile birlik-de Ünivrsitemizin de yaşını kutlamak; eslâfımıza karşı borcumuz, dünya medeniyeti içinde de hakkımızdır.

BİBLİYOGRAFYA

- 1) Mehmed Ali Aynî : *Darülfünun tarihi*. İstanbul 1927
- 2) Osman Ergin : *Türkiye Maarif tarihi*. İstanbul 1939
- 3) Adnan-Adivar : *Osmanlı Türklerinde ilim*. İstanbul 1943.
- 4) Cemil Bilsen : *İstanbul Üniversitesi tarihi*. İstanbul 1943.
- 5) Süddik Sami Onar : *İstanbul Üniversitesi Öğrenci rehberi*, 1949
- 6) Süheyl Ünver : *Fatih Külliyesi ve zamanı ilim hayatı*. Üniversite yayınlarından (278), 1946.
- 7) Muzaffer Ramazanoğlu : *Türkiye-resimli-1951*
- 8) Kâzım İsmail Gürkan : *(La Faculté de médecine d'Istanbul), La Semaine des hôpitaux, Paris, 1951-89.*
- 9) Charles J. Osgood : *Lighte Nassan Hale University of Istanbul*, Princeton, 1951.
- 10) Şekayik-i Nu'mâniye : *(Zeyrek) Tercümei hali.*
- 11) Ebûbehrâm Dimişki : *Tercümesi: Üniversite Merkez kütüphanesinde (1522) ve Nuruosmani'de 2994 sayı ile mevcuttur.*
- 12) Fatih vakfiyesi : *(Türkçesi Vakıflar Umum Müdürlüğüne yayınlanmıştır).*
- 13) Feridun Nafiz Uzluk : *30.Nisan.1946*
- 14) Kâzım İsmail Gürkan : *Tıp yolunda yılbaşı 1944. (Câfer Çelebi tezkeresinden).*
- 15) Süheyl Ünver : *İlim ve san'at bakımından Fatih devri. (İstanbul Belediyesi yayınlarından 1947-5).*

Görülüyor ki Fatih Külliyesi'nde medrese adını alan parçaları Anglo-Sakson üniversitelerinin kolejleri mahiyetindedir ve İstanbul Türk Üniversitesinin en mühim bir mümeyyiz vasfı da dinî, naklî ilimlerle hukuk ilmi yanında matematik, tıp gibi müsbet bilgilerin burada okutulmuş olmasıdır.¹³

Medreseleri ikmal eden öğrenciler, hocaların direktifi altında muayyen mevzuları hazırlayarak icazet alır ve ders verme selâhiyetini kazanınca müdahalesiz ders yaparlardı.

Fatih Külliyesi de zamanla kıymet ve mahiyet bakımından değişmelere uğramış; Kanunî Sultan Süleyman, zamanının ihtiyacına uygun yeni bir medrese açmaya muvaffak olmuş, hasılı külliye-medrese, Darülfünun-Üniversite olarak İstanbul; fetihden bugüne kadar yüksek öğretimle görevli çeşitli tesisler ve bunların içinde inişler, çıkışlar, sönüşler, kavrayışlar görmüştür.

¹³ Süddik Sami Onar, *İstanbul Üniversitesi Öğrenci Rehberi*, 1949.

Biz İstanbul'daki yüksek tahsil müesseselerinin fetihten bu yana olan tarihi üzerindeki bilgilerimize geçecek değiliz. Fethin yıl dönümünde İstanbul Üniversitesi'nin tarihi bakımdan vuzuha kavuşmasını arzu ettiğimiz noktalar şunlardır:

1. Bugün bütün dünyada mevcut eski üniversitelerin başlangıcı bir kilise öğretimi ile olmuştur. Buna bakarak hiçbir eski üniversite kendi tarihini mutlaka "üniversite" kelimesinin kullanılmaya başladığı yıldan değil, fakat kilisede yüksek öğretimin başlamasından tutmuştur. Bundan dolayı biz de üniversitemiz için, yüksek tahsil yaptıran "medrese"yi başlangıç olarak almakta haklıyız.

2. İstanbul Üniversitesi'ni bir şehir üniversitesi olarak Bizans'ın üniversitesi ile devam eder kabul etmek de doğru olamaz. Zira fetih ile beraber Bizans'ın bütün müesseseleri gibi Pandidaktriom, Pantokrator da sönmüşlerdir. Buna mukabil Fatih'in başlattığı yeni yüksek öğretim – çehresi galip mânâsı ile teolojik olarak– mahiyet itibarıyla bütün bütün yenidir. Yani İstanbul Türk Üniversitesi, İstanbul Bizansı Üniversitesinin bir devamı değildir.

3. Fetihten on yedi yıl sonra inşâ ve tesisleri tamamlanarak açılan Fatih Külliyesi bir başlangıç değil, Ayasofya'da başlamış olan yüksek öğretim için yeni imkânlar sağlayan bir topluluğun vücut bulması mânâsını taşır ki bu çeşit medrese, Darülfünun, fakülte binaları inşâları ve reformlar fetihten zamanımıza kadar da defalarca görülmüştür.

O halde fethin hemen ertesi günü büyük hükümdarın Ayasofya'da yüksek öğretimi başlatmış olmasını İstanbul Üniversitesi için hakiki başlangıç olarak kabul etmek ve İstanbul Üniversitesi'ni fethin yıl dönümünde yeni yaşında kabul ederek şehrin bayramı ile birlikte üniversitemizin de yaşını kutlamak; eslâfımıza karşı borcumuz, dünya medeniyeti içinde de hakkımızdır.

Fetih ve Dünya

Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak

Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, "Fetih ve Dünya", *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları*, İstanbul, 1964, ss. 84-85.

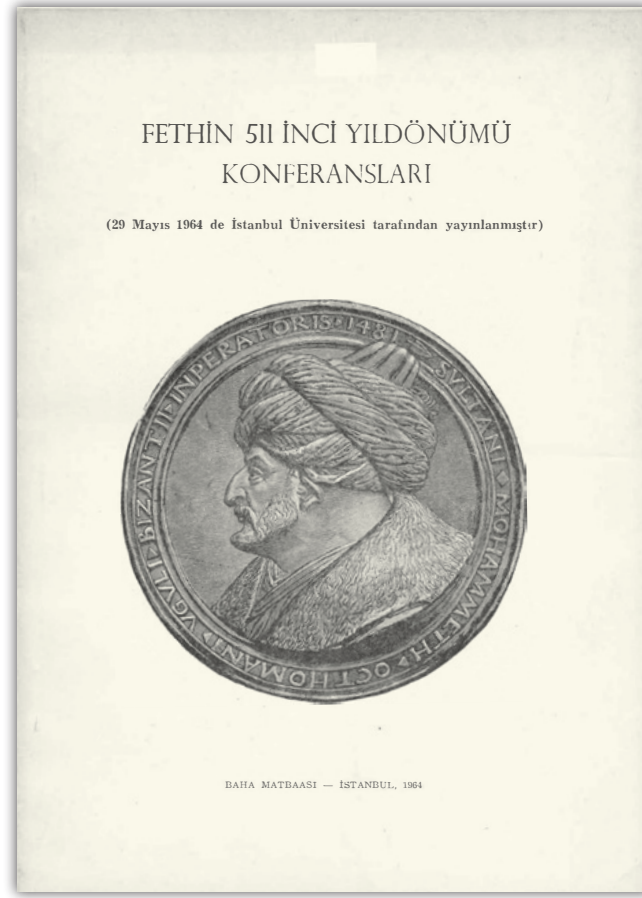

Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak

İstanbul'un fethi, bir şehrin üstün bir askerî kuvvetle veya yüksek bir şecaatla zapt ve işgalinden ibaret bir olay değildir. Bu fetih, bir "Feth-i Mübin"-dir. Yani çürümüş ve gerilemiş bir medeniyet yerine, üstün bir medeniyet iradesinin kaim olmasıdır.

İstanbul fethi ile birlikte Türklerin cihanla kültür münasebetleri geniş ölçüde başlamıştır. İstanbul fethinden bir yıl sonra Giovanni Maria Angiollelo'nun "La breve narrazione della vita et fatti del signor ussan cassano" isimli eseri İtalyancadan Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Aynı günlerde Fatih'in Sarayında Nikolaus Sogundinus isimli bir İtalyan âlimi yaşamış ve birçok eserler vermiştir. Bu zatın anlattığına göre Fatih, bilhassa Büyük İskender, Sezar ve Pompe'nin hayatlarını yakından tetkik etmiştir. Yine Fatih'in sarayında yaşamış olan Dominiko Yerusalmi ilk olarak Fatih'in kütüphanesi hakkında bilgi vermiştir. Bu zatın anlattığına göre Fatih'in kütüphanesinde bulunan Batlamyus'un "Dünya Etrafında Dolaşma" isimli meşhur eseri yer almış ve bu eser Jacobus Angellus tarafından İtalyancaya tercüme edilmiştir. Aynı eser birkaç yıl sonra Francesco Berlingieri tarafından ikinci defa olarak İtalyancaya tercüme edilmiştir. Bu tercümenin bir nüshası Fatih'in oğlu Cem'e yollanmıştır.

Fatih'in bütün yerli ve yabancı çağdaşları şu noktada birleşmektedirler ki, o, belki bütün zamanların ilk lâik müslümanıdır. Sarayında müslüman ve hristiyan bilginleri yan yana yaşamakta ve itikat konuları dahil her ilmî meseleyi en büyük bir mü-

samaha ile tartışabilmektedir. Fatih Bizans bilginlerine dilerlerse İstanbul'da kalmak ve dilerlerse başka yerlere göç etmek için geniş bir hürriyet tanımıştır. Fatih birçok ecnebi bilgin ve sanatçıları kendi yanına davet etmiştir. Bunlar meyanında Siraguzalı Piziccolli; Ankonalı Krakus, Flelfolu Françesco bulunmaktadır. Fatih'in Michel Ange ve Leonardo da Vinci'yi de İstanbul'a davet ettiği bilinmektedir. Bu daveti kabul etmiş, fakat son dakikada Milano Dükünün muhalefeti ile seyahattan vazgeçmek mecburiyetinde kalmıştır.

Fatih'in kütüphanesi hakkında geniş bir etüd yayınlamış olan Mordmann diyor ki: "Bu kütüphane insanlık tarihinin temel noktalarından biridir. Fatih lâik bir hükümdardı ve hem Doğu, hem de lâtin kültürüne hakimdi."

Devrin Papası ikinci Pius Fatih'e yazdığı bir mektupta şöyle diyordu: "Bütün dünyanın efendisi olman için bir damla vaftiz suyu kâfi gelecektir."

Fatih'in en mühim kültür hamlelerinden birisi devrin en büyük ressamlarından olan Gentile Bellini'yi İstanbul'a getirtmiş olmasıdır. Bu zat 1479 senesinde İstanbul'a gelmiş ve uzun yıllar Fatih'in sarayında kalarak meşhur Fatih portresini yaptığı gibi İstanbul manzaralarına dair birçok peyzaj resimleri yapmıştır. Ne çare ki bu meşhur portre Sultan İkinci Abdulhamid tarafından İngiliz sefirine hediye edilmiş ve portre böylece elimizden çıkarak İngiliz müzesine mal olmuştur. Bellini'nin yaptığı tabiat resimleri ise İkinci Beyazıt zamanında taassubun galebesiyle yakılmıştır.

FETİH VE DÜNYA

Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak

İstanbul'un fethi, bir şehrin üstün bir askeri kuvvetle veya yüksek bir gencatla zapt ve işgalinden ibaret bir olay değildir. Bu fetih, bir "Feth-i mübin" dir. Yani çürümüş ve gerilemiş bir medeniyet yerine, üstün bir medeniyet iradesinin kaim olmasıdır.

İstanbul fethi ile birlikte Türklerin cihanla kültür münasebetleri geniş ölçüde başlamıştır. İstanbul fethinden bir yıl sonra İtalyancadan "Giovanni Maria Angiollelo'nun" La breve narrazione della vita et fatti del signor ussan cassano" isimli eseri İtalyancadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Aynı günlerde Fâtih'in Sarayında Nikolaus Sogundinus isimli bir İtalyan âlimi yaşamış ve birçok eserler vermiştir. Bu zatın anlattığına göre Fâtih, bilhassa büyük İskender, Sezar ve Pompe'nin hayatlarını yakından tetkik etmiştir. Yine Fâtih'in sarayında yaşamış olan Dominiko Yeruşalmi ilk olarak Fâtih'in kütüphanesi hakkında bilgi vermiştir. Bu zatın anlattığına göre Fâtih'in kütüphanesinde bulunan Batlamyus'un "Dünya etrafında dolaşma" isimli meşhur eseri yer almış ve bu eser Jacobus Angellus tarafından İtalyancaya tercüme edilmiştir. Aynı eser birkaç yıl sonra Francesco Berlingieri tarafından ikinci defa olarak İtalyancaya tercüme edilmiştir. Bu tercümenin bir nüshası Fâtih'in oğlu Cem'e yollanmıştır.

Fâtih'in bütün yerli ve yabancı çağdaşları şu noktada birleşmektedir ki, O, belki bütün zamanların ilk lâik müslümanıdır. Sarayında müslüman ve hristiyan bilgileri yan yana yaşamakta ve itikat konuları dahil her ilmi meseleyi en büyük bir müsamaha ile tartışabilmektedir. Fâtih Bizans bilgilerine dilerse İstanbul'da kalmak ve dilerse başka yerlere göç etmek için geniş bir hürriyet tanımıştır. Fâtih birçok ecnebi bilgin ve sanatçıları kendi yanına davet etmiştir. Bunlar meydanında Siraguzalı Pizicelli, Ankonalı Krakus, Flefolu Francesco bulunmaktadır. Fâtih'in Michel Ange ve

85

Leonardo da Vinci'yi de İstanbul'a davet ettiği bilinmektedir. Bu daveti kabul etmiş, fakat son dakikada Milano Dükünün muhalefeti ile seyahattan vazgeçmek mecburiyetinde kalmıştır.

Fâtih'in kütüphanesi hakkında geniş bir etüd yayımlamış olan Mordmann diyor ki: "Bu kütüphane insanlık tarihinin temel noktalarından biridir. Fâtih lâik bir hükümdardı ve hem Doğu, hem de lâtin kültürüne hâkimdi.

Devrin Papası ikinci Pius Fâtih'e yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "Bütün dünyanın efendisi olman için bir damla vâftiz suyu kâfi gelecektir."

Fâtih'in en mühim kültür hamlelerinden birisi devrin en büyük ressamlarından olan Gentile Bellini'yi İstanbul'a getirtmiş olmasıdır. Bu zat 1479 senesinde İstanbul'a gelmiş ve uzun yıllar Fâtih'in sarayında kalarak meşhur Fâtih portresini yaptığı gibi İstanbul manzaralarına dair birçok peyzaj resimleri yapmıştır. Ne çareki bu meşhur portre Sultan İkinci Abdulhamid tarafından İngiliz sefirine hediye edilmiş ve portre böylece elimizden çıkarak İngiliz müzesine mal olmuştur. Bellini'nin yaptığı tabiat resimleri ise İkinci Beyazıt zamanında taassubun galebesiyle yakılmıştır.

Fâtih'in kültür adamı olarak en şerefli hareketi belki şudur: 1478 yılında Venedik'le yaptığı muâhadenin bir maddesi, Venedik'li en büyük bir ressamın İstanbul'a gönderilmesi idi. Bunun üzerine Venedik Cumhuriyeti Bellini'yi seçmiş ve bu suretle Venedik'i kurtarmıştı.

Bellini mukabele olarak Türk sanatının öylesine tesiri altında kalmıştır ki Venedik'e dönerken İstanbul'dan birçok şey götürmüştür. Öyle ki vatandaşları kendisine "İl Turco" lakabını vermişlerdi.

Emil Cammerts'e göre Bellini portresi enerji ile hülyaperestliği birleştiren bir sanat eseridir. Bellini İstanbul'dan Türk dekorasyon sanatını Avrupaya götürmüştür.

1519 yılında Tomaso Adolphi, Mikel Ange'a yazdığı bir mektubda şöyle diyor: "İstanbul'a gitmenizi bütün kalbimle tavsiye ederim. Bugün Türklerin başında öyle bir hükümdar var ki sanatın baş koruyucusudur. Türkler seni çok takdir edecekler ve lütuf ve ihsanlara boğacaklardır. Fâtih'e yazdığım mektup da seyahatınızı kolaylaştırmamı rica ettim. Bu seyahat size hayal edemeyeceğiniz nimetleri temin edecektir. Bana güveniniz, acele geliniz, fakat gelemeyeckseniz sizden sonra İtalya'nın en büyük ressamını gönderiniz."

Fâtih devri bu heybeti ile Türk milletinin kültür sahasında ulaştığı zirvelerden birisini temsil eder. Dünya bu zirveden çok faydalanmıştır. Onun için fetih bir Feth-i mübin'dir.

Fatih'in kültür adamı olarak en şerefli hareketi belki şudur: 1478 yılında Venedik'le yaptığı muâhadenin bir maddesi, Venedik'li en büyük bir ressamın İstanbul'a gönderilmesi idi. Bunun üzerine Venedik Cumhuriyeti Bellini'yi seçmiş ve bu suretle Venedik'i kurtarmıştı. Bellini mukabele olarak Türk sanatının öylesine tesiri altında kalmıştır ki Venedik'e dönerken İstanbul'dan birçok şey götürmüştür. Öyle ki vatandaşları kendisine "İl Turco" lakabını vermişlerdi.

Emil Cammerts'e göre Bellini portresi enerji ile hülyaperestliği birleştiren bir sanat eseridir. Bellini İstanbul'dan Türk dekorasyon sanatını Avrupaya götürmüştür.

1519 yılında Tomaso Adolphi, Mikel Ange'a yazdığı bir mektupta şöyle diyor: "İstanbul'a gitmenizi bütün kalbimle tavsiye ederim. Bugün Türklerin başında öyle bir hükümdar var ki sanatın baş koruyucusudur. Türkler seni çok takdir edecekler ve lütuf ve ihsanlara boğacaklardır. Fatih'e yazdığım mektupta seyahatınızı kolaylaştırmamı rica ettim. Bu seyahat size hayal edemeyeceğiniz nimetleri temin edecektir. Bana güveniniz, acele geliniz, fakat gelemeyecekseniz sizden sonra İtalya'nın en büyük ressamını gönderiniz."

Fatih devri bu heybeti ile Türk milletinin kültür sahasında ulaştığı zirvelerden birisini temsil eder. Dünya bu zirveden çok faydalanmıştır. Onun için fetih bir Feth-i Mübin'dir.

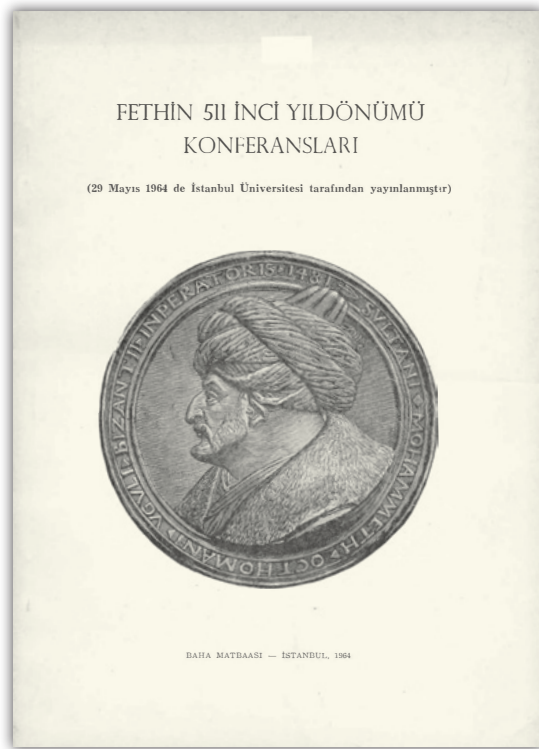

Fetihten Sonra İstanbul

Prof. Dr. M. C. Şehabeddin Tekindağ

Prof. Dr. M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Fetihten Sonra İstanbul", *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları*, İstanbul, 1964, ss. 42-47.

Fethi takip eden günlerde, bir müddet karışıklıklar içinde kalan İstanbul, fethin üçüncü günü sükûna kavuşmuş olduğundan, Fatih, şehirde üç gün süren muazzam şenlikler yaptırmış ve sefere iştirak eden gazilere de büyük ziyafetler vermiştir.¹ Bununla beraber, şenlik ve ziyafetten sonra ordu ve donanmayı yerlerine iade ile askerin şehirde dolaşmasını kat'i surette yasak eden Fatih'in, fetih sırasında şuraya-buraya gizlenen veya Galata'da Cenevizlilerin himayesine sığınan halkın din ve ananelerini gereğince yaşayabileceklerini ilan edip bir kısım esirleri de fidye ile kurtardığı malumdur. Nitekim, o, fidyesini veren veyahud İstanbul'a dönen rumlara şehirde yerleşme müsaadesini bahşettiği gibi, kendi hissesine düşen esirleri Haliç sahillerindeki evlere yerleştirmiş ve ilk cuma namazını 1 Haziran 1453'te, alelacele minber ve mahfil ilavesiyle ibadete açılan Ayasofya Camiinde, cemaatle birlikte kılmasını müteakip, latin kilisesi ile ortodoks kilisesinin ittihadına muhalif olanlara II. Anastasios'un istifasından beri boş duran patriklik makamına birini seçmelerini emretmiştir.

Bu makamı boş bırakmak elinde olduğu halde İstanbul'da Türkler ile hıristiyanlar arasında tam bir anlaşma husule getirmek ve dolayısıyla şehre rumları celp etmek gayesini istihdaf ettiği anlaşılan Fa-

¹ Bkz.: Phrantzes, *Chronicon*, neşr. I. Bekker, Bonnac, 1836, s. 304; Ducas, *Historia Byzantina*, terc. Mirmiroğlu, İstanbul, 1956, s. 187; G. Th. Zora, *İstanbul'un Zabtı...*, terc. Şerif Baştav, *Belleten*, 69, s. 80; Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme* I, 111.

FETİHDEN SONRA İSTANBUL

Prof.Dr.M.C.Şehabeddin Tekindağ

Fethi tâkip eden günlerde, bir müddet karışıklıklar içinde kalan İstanbul, fethin üçüncü günü sükûna kavuşmuş olduğundan, Fâtiḥ, şehirde üç gün süren muazzam şenlikler yaptırmış ve sefere iştirâk eden gâzilere de büyük ziyâfetler vermiştir¹. Bununla beraber, şenlik ve ziyâfetten sonra ordu ve donanmayı yerlerine iâde ile askerinin şehirde dolaşmasını kat'î surette yasak eden Fâtiḥ'in, fetih sırasında şuraya-buraya gizlenen veya Galata'da cenevizlilerin himaysine sığınan halkın din ve an'aneleri gereğince yaşayabileceklerini ilân edip bir kısım esirleri de fidye ile kurtardığı malûmdur. Nitekim, o, fidyesini veren veyahud İstanbul'a dönen rumlara şehirde yerleşme müsaadesini bahşettiği gibi, kendi hissesine düşen esirleri Haliç sahillerindeki evlere yerleştirmiş ve ilk cuma namazını 1 Haziran 1453'de, alelacele minber ve mahfil ilâvesiyle ibâdete açılan Ayasofya Câmî'inde, cemâatle birlikde kılmasını müteâkip, lâtin kilisesi ile ortodoks kilisesinin ittiḥadına muhalif olanlara Anastasios II.un istifasından beri boş duran patriklik makamına birini seçmelerini emretmiştir.

Bu makamı boş bırakmak elinde olduğu halde İstanbul'da türklerle ile hristiyanlar arasında tam bir anlaşma husule getirmek ve dolayısıyla şehre rumları celp etmek gayesini istihdaf ettiği anlaşılan Fâtiḥ, fethin dördüncü günü, kilise reisleri, râhibler ve halk tarafından Gennadios lâkabı ile patrik seçilen Georgios Skolarios'u yemeğe dâvet etmiş ve ona ruhanî reisliği temsil eden patriklik âsası ile tâcını vererek, sarayın kapısına kadar uğurlamış, Ayasofya Câmî'inde türk hakamı namına hutbe okunduğu cihetle, patriklik ma-

1. Bakınız: Phrantzes, *Chronicon*, neşr. I. Bekker, Bonnæ, 1836, s. 304; Ducas, *Historia Byzantina*, terc. Mirmiroğlu, İstanbul, 1956, s. 187; G. Th. Zora, *İstanbul'un zabtı...*, terc. Şerif Başta, *Belleten*, 69, s. 80; Evliyâ Çelebi, *Seyahat-nâme*, I, 111.

tiḥ, fethin dördüncü günü, kilise reisleri, rahipler ve halk tarafından Gennadios lakabı ile patrik seçilen Georgios Skolarios'u yemeğe davet etmiş ve ona ruhanî reisliği temsil eden patriklik asası ile tacını vererek, sarayın kapısına kadar uğurlamış, Ayasofya Camiinde Türk hakamı namına hutbe okunduğu cihetle, patriklik makamı olarak Havariler Kilisesi'ni (=Sts. Apôtres, Ayon Apostolon, sonradan: Fatih Camii) tahsis etmiştir.² Bu arada, fetih esnasındaki dürüst hareketlerinden dolayı yahudi cemaatine de havralarına sahip olmak hakkı tanınmış, Haham Rabbi Mose Kap-

2 Bkz.: Phrantzes, s. 304. Martinus Crusius, *Turcograeciae*, Basilac, 1578, s. 107; Banduri, *Imperium orientale...*, Paris, 1711, s. 209; Aurel Decei, Gennadios Skolarios'un İtikadnâmesi, *Fâtih ve İstanbul Mecmuası*, I, 100.

kamı olarak Havârilere Kilisesi (= Sts. Apôtres, Ayon Apostolon, sonradan: Fâtih Câmii) ni tahsis etmiştir². Bu arada, fetih esnasındaki dürtüst hareketlerinden dolayı yahudi cemâatine de havralarına sahip olmak hakkı tanınmış, Haham Rabbi Mose Kapsali'ye de iltifatta bulunulmuştur. Burada, bilhassa, Arpacılar Mescidi'nin bulunduğu yerde bir Kenassaları bulunan karay cemâati bahis konusudur³. Sonradan (1461'de), altı cemâat adı verilen ermenilerin başına Ovakim isminde bir patrik tâyin edilmek suretiyle cemâatler arasında bir muvazene teessüs etmiştir.

Bununla beraber, 2 Haziran 1453'de Galata'yı işgal ettirip bir ihtiyati tedbir olmak üzere kara tarafındaki surları yıktıran Fâtih, şehirde derhal bir imâr faaliyetine girişmiş, bu arada bazı manastırlar kendi adına, bazıları da maiyetindeki askerî emirler veya tarikat erbabı tarafından câmî veya mescide çevrilmiştir. Ancak, bu gibi mabedlerin tahvil keyfiyeti, şehrin imârı ve müslüman mahallelerinin teşekkülü ile alakalı olup, nisbeten yavaş cereyan etmiştir. Bu arada, Fâtih vakfiyelerinde sık-sık bahsedilen Çukaliça, aya, lips, kiramarta ve aleksi gibi manastırların rumlar elinde kaldığını belirtmek isteriz⁴. Nitekim, Sulu-Manastır tarafında rumlara bırakılan manastır ve kiliseleri misâl olarak gösteren bir kısım osmanlı müellifleri, İstanbul'un Edirne-Kapısı cihetinden sulh yoluyla feth edildiğini iddia ederler.

İstanbul'un imâr ve iskânı için yapılan ilk teşebbüs, 13 Klm.² lik bir sahayı çevreleyen surların tâmiridir. Fetih esnasında harap olan surların tâmiri ile şehrin yeniden tanzimi işini senelerce Bursa subaşılığında bulunup surlara ilk osmanlı sancağını dikmeğe muvaffak olduğunu bildiğimiz Karıştıran Süleyman Bey'le ilk İstanbul Kadısı Hızır Bey Çelebi'ye tevdi eden Fâtih, müsellemler ve yaya sancakları beylerine de hendeklerin temizletilmesini emretmiş idi⁵.

2. Bakınız: Phrantzès, s. 304; Martinus Crusius, *Turcograeciae*, Basilae, 1578, s. 107; Banduri, *Imperium orientale...*, Paris, 1711, s. 209; Aurel Decei, *Gennadios Şkolaris'un iktidârı, Fâtih ve İstanbul Mecm.*, I, 100.

3. 1104/1604 tarihli ferman, bakınız: A. Refik, *Hicri XII. asırda İstanbul hayatı*, İstanbul, 1930, s. 11, nr. 21; Fr. Babinger, *Archiv Orientalny*, 1932, s. 109, not. I.

4. Bakınız: Osman Ergin, *Fâtih imâreti vakfiyesi*, İstanbul, 1945, s. 13...; *Fâtih Mehmed II. vakfiyeleri*, Ankara, 1938, s. 220...; Mehmed b. Ali el-Fenârî, *Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri*, M. Cevdet yazm. 0,64; *Zwei Stiftungsurkunden des sultans Mehmed II. Fâtih*, neşr. T. Öz, s. 20...

5. Bakınız: Tâcîzâde Câfer Çelebi, *Muhtasaru İstanbul fethnâmesi, Târih-i osmanî Eucümeni Mecm.*, 1331, s. 24.

sali'ye de iltifatta bulunulmuştur. Burada, bilhassa, Arpacılar Mescidi'nin bulunduğu yerde bir Kenassaları bulunan Karay cemaati bahis konusudur.³ Sonradan (1461'de), altı cemaat adı verilen ermenilerin başına Ovakim isminde bir patrik tayin edilmek suretiyle cemaatler arasında bir muvazene teessüs etmiştir.

Bununla beraber, 2 Haziran 1453'te Galata'yı işgal ettirip bir ihtiyati tedbir olmak üzere kara tarafındaki surları yıktıran Fatih, şehirde derhal bir imar faaliyetine girişmiş, bu arada bazı manastırlar kendi adına, bazıları da maiyetindeki askerî emirler veya tarikat erbabı tarafından cami veya mescide çevrilmiştir. Ancak, bu gibi mabedlerin tahvil keyfiyeti, şehrin imarı ve müslüman mahallelerinin teşekkülü ile alakalı olup, nisbeten yavaş cereyan etmiştir. Bu arada, Fatih vakfiyelerinde sık sık bahsedilen Çukaliça,

Ayalips, Kramarta ve Aleksi gibi manastırların rumlar elinde kaldığını belirtmek isteriz.⁴ Nitekim, Sulu Manastır tarafında rumlara bırakılan manastır ve kiliseleri misal olarak gösteren bir kısım Osmanlı müellifleri, İstanbul'un Edirne Kapısı cihetinden sulh yoluyla feth edildiğini iddia ederler.

İstanbul'un imar ve iskânı için yapılan ilk teşebbüs, 13 kilometrekarelik bir sahayı çevreleyen surların tamiridir. Fetih esnasında harap olan surların tamiri ile şehrin yeniden tanzimi işini, senelerce Bursa subaşılığında bulunup surlara ilk osmanlı sancağını dikmeye muvaffak olduğunu bildiğimiz Karıştıran Süleyman Bey'le ilk İstanbul Kadısı Hızır Bey Çelebi'ye tevdi eden Fatih, müsellemler ve yaya sancakları beylerine de hen-

3. 1104/1604 tarihli ferman, bkz.: A. Refik, *Hicri XII. Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul, 1930, s. 11, nr. 21; Fr. Babinger, *Archiv Orientalny*, 1932, s. 109, not. I.

4. Bkz.: Osman Ergin, *Fâtih imâreti Vakfiyesi*, İstanbul, 1945, s. 13...; *Fâtih Mehmed II Vakfiyeleri*, Ankara, 1938, s. 220...; Mehmed b. Ali el-Fenârî, *Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri*, M. Cevdet yazm. 0,64; *Zwei Stiftungsurkunden des Sultans Mehmed II. Fatih*, neşr. T. Öz, s. 20.

deklerin temizletilmesini emretmiş idi.⁵

Hızır Bey Çelebi'nin takdim ettiği arizadan (=rapor) anlaşıldığına göre, hummalı bir faaliyet sonunda, Yalı Kapısı ile Top Kapısı arasındaki yıkık yerler tamir edilmiş ve mezkur kapı civarındaki gedik ise yeni baştan inşa olunmuştur (Bkz.: 11975 numaralı vesika, Topkapı Sarayı Müz. Arş.).

Fatih'in esas gayesi yeni feth edilen şehrin iskânı ve kalkındırılması idi. Bundan dolayı fetih esnasında devlet malı ilan edilen Bizans evlerini (vakfiyelerde: *kâfirîyyü'l-bînâ*), başlangıçta, her gelene, bilhassa, İstanbul'un fethinde yararlık gösteren kimselere parasız ve mülk olarak vermiş, arzu edenlerden divana müracaat edecek olanlara da "mülk-nâme-i hümayûn" sadaka olunacağını bildirmiş idi. Bu suretle, mülk-nâme alarak tuttıkları evleri temellük eden kimseler bulunduğu dair Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri'nde kayıtlar vardır; bu gibi binaların ismi geçtikçe yanlarına şerh verilmiştir.⁶ Bununla beraber, davete icabet eden müslümanların sayısı kafi olmadığından, boş mahalleleri şehrin eski sekene ile doldurmak zarureti hasıl oldu. Bu suretle, İstanbul'a müslüman, hristiyan ve yahudiler getirilmiş, köylerden celp edilenler de civar topraklara yerleştirilip has-kul olarak istihdam edilmiştir. Bu arada, bir kısım Türk köylüsünün de İstanbul'a sürüldüğüne dair Kanunnamelerde "İstanbul sürgünü müslüman" şeklinde kayıtlar vardır.⁷

Bu iskân ve sürgünler üzerine, şehirde yerleşen ümera ve tarikat erbabının te'sis ettikleri ilk mescidler (858/1454'ten itibaren) etrafında, gel-

44

Hızır Bey Çelebi'nin takdim ettiği arıza (= rapor) dan anlaşıldığına göre, hummalı bir faaliyet sonunda, Yalı-Kapısı ile Top-Kapısı arasındaki yıkık yerler tamir edilmiş ve mezkûr kapı civarındaki gedik ise yeni baştan inşa olunmuştur (bakınız: 11975 numaralı vesika, Topkapı Sarayı Müz. Arş.).

Fatih'in esas gayesi yeni feth edilen şehrin iskânı ve kalkındırılması idi. Bundan dolayı fetih esnasında devlet malı ilan edilen bizans evlerini (vakfiyelerde: *kâfirîyyü'l-bînâ*), başlangıçta, her gelene, bilhassa, İstanbul'un fethinde yararlık gösteren kimselere parasız ve mülk olarak vermiş, arzu edenlerden divana müracaat edecek olanlara da "mülk-nâme-i hümayûn" sadaka olunacağını bildirmiş idi. Bu suretle, mülk-nâme alarak tuttıkları evleri temellük eden kimseler bulunduğu dair Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri'nde kayıtlar vardır; bu gibi binaların ismi geçtikçe yanlarına şerh verilmiştir⁶. Bununla beraber, davete icabet eden müslümanların sayısı kâfi olmadığından, boş mahalleleri şehrin eski sekene ile doldurmak zarureti hasıl oldu. Bu suretle, İstanbul'a müslüman, hristiyan ve yahudiler getirilmiş, köylerden celp edilenlerde civar topraklara yerleştirilip has-kul olarak istihdam edilmiştir. Bu arada, bir kısım türk köylüsünün de İstanbul'a sürüldüğüne dair Kanûn-nâmelerde "İstanbul sürgünü müslüman" şeklinde kayıtlar vardır⁷.

Bu iskân ve sürgünler üzerine, şehirde yerleşen ümerâ ve tarikat erbabının te'sis ettikleri ilk mescidler (858/1454'den itibaren) etrafında, geldikleri veya bulundukları yer ve mahallere izâfe edilen ilk müslüman mahalleleri teşekküle başlamıştır⁸. İstanbul'daki idarî ve beledî teşkilâtın esas olduğu bilinen mahalle teşkilâtında nâzım rol oynayan câmi veya mescidlerin imamı kazâî haklara sahip olup gece bekçiliği sıra ile mahalle sekene tarafından deruhde ediliyordu. Sonradan yeni iskânlarla şehirdeki mahalleler sur haricine taşmış, bu

6. Edirne Kadısı Mehmed b. Ali el-Fenârî tarafından 926/1519'da arabça olarak kaleme alınan bu defterde (M. Cevdet, 0,64), şehirdeki bizans evleri hakkında bilgi vardır. Zira, burada bizansdan kalma binalar ile yeni yapılanlar veya eskilere ilâve edilenler birbirlerinden ayrılmıştır.

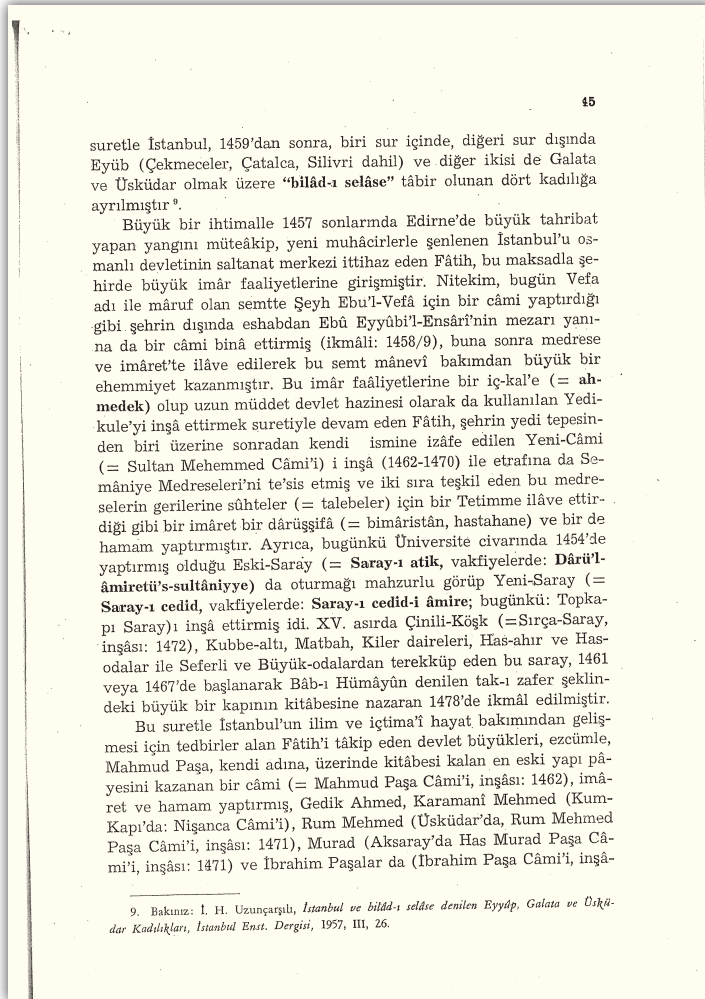
7. Mesela bakınız: *Kânûn-nâme-i sultânî*, neşr. H. İnalcık-R. Anhegger, s. 50. Tafsilat için bakınız: M. C. Şehabeddin Tekindağ, *İstanbul, İslâm Ansiklopedisi*, 1959, cüz, 53, s. 1205-1207.

8. Bu hususta bakınız: Osman Ergin, *Fatih imdretti vakfiyesi*, s. 21; *Fatih Mehmed II. vakfiyeleri*, s. 123, 220, 223, 226; Zueri, s. 13, 20, 32; Angioloello, *Della vita...*, Vicenza, Bizzoliana B., nr. 32, s. 44; M. Crusius, s. 13; Evliya Çelebi, I, 114. Ayrıca bakınız: Schneider, *Straßen und Quartiere Konstantinopels*, *Mit. des Deut. Arch. Inst.*, 1930, I, 68.

5 Bkz.: Tâcizâde Câfer Çelebi, Mahrûsa-i İstanbul Fetihnâmesi, *Târih-i Osmanî Encümeni Mecm.*, s. 24.

6 Edirne Kadısı Mehmed b. Ali el-Fenârî tarafından 926/1519'da Arapça olarak kaleme alınan bu defterde (M. Cevdet, 0,64), şehirdeki Bizans evleri hakkında bilgi vardır. Zira burada Bizans'tan kalma binalar ile yeni yapılanlar veya eskilere ilâve edilenler birbirlerinden ayrılmıştır.

7 Mesela bkz.: *Kânûnnâme-i Sultânî*, neşr. H. İnalcık-R. Anhegger, s. 50. Tafsilat için bkz.: M. C. Şehabeddin Tekindağ, İstanbul, *İslâm Ansiklopedisi*, 1959, cüz, 53, s. 1205-1207.

suretle İstanbul, 1459'dan sonra, biri sur içinde, diğeri sur dışında Eyüb (Çekmeceler, Çatalca, Silivri dahil) ve diğeri ikisi de Galata ve Üsküdar olmak üzere "bilâd-ı selâse" tabir olunan dört kadılığa ayrılmıştır.⁹

Büyük bir ihtimalle 1457 sonlarında Edirne'de büyük tahribat yapan yangını müteakip, yeni muhâcirlerle şenlenen İstanbul'u Osmanlı devletinin saltanat merkezi itti haz eden Fâtih, bu maksadla şehirde büyük imâr faaliyetlerine girişmiştir. Nitekim, bugün Vefa adı ile maruf olan semtte Şeyh Ebu'l-Vefâ için bir câmi yaptırdığı gibi şehrin dışında eshabdan Ebû Eyyûbi'l-Ensârî'nin mezarı yanına da bir câmi binâ ettirmiş (ikmâli: 1458/9), buna sonra medrese ve imâret'te ilâve edilerek bu semt mânevî bakımdan büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. Bu imâr faaliyetlerine bir iç-kal'e (= ahmedek) olup uzun müddet devlet hazinesi olarak da kullanılan Yedikule'yi inşa ettirmek suretiyle devam eden Fâtih, şehrin yedi tepesinden biri üzerine sonradan kendi ismine izafe edilen Yeni-Câmi (= Sultan Mehmed Camii) i inşa (1462-1470) ile etrafına da Semaniye Medreseleri'ni tesis etmiş ve iki sıra teşkil eden bu medreselerin gerilerine suhteler (= talebeler) için bir Tetimme ilâve ettirdiği gibi bir imâret bir dârüşşifâ (= bimâristân, hastahane) ve bir de hamam yaptırmıştır. Ayrıca, bugünkü Üniversite civarında 1454'de yaptırmış olduğu Eski-Saray (= Saray-ı atik, vakfiyelerde: Dârü'l-âmiriyye's-sultâniyye) da oturacağı mahzurlu görüp Yeni-Saray (= Saray-ı cedid, vakfiyelerde: Saray-ı cedid-i âmiri; bugünkü: Topkapı Sarayı) inşa ettirmiş idi. XV. asırda Çinili-Köşk (= Sırça-Saray, inşası: 1472), Kubbe-altı, Matbah, Kiler daireleri, Has-ahır ve Has-odalar ile Seferli ve Büyük-odalardan terekkep eden bu saray, 1461 veya 1467'de başlanarak Bâb-ı Hümayûn denilen tak-ı zafer şeklindeki büyük bir kapının kitâbesine nazaran 1478'de ikmâl edilmiştir.

Bu suretle İstanbul'un ilim ve içtima'î hayat bakımından gelişmesi için tedbirler alan Fâtih'i tâkip eden devlet büyükleri, ezcümle, Mahmud Paşa, kendi adına, üzerinde kitâbesi kalan en eski yapı pâyesini kazanan bir câmi (= Mahmud Paşa Camii, inşası: 1462), imâret ve hamam yaptırmış, Gedik Ahmed, Karamanî Mehmed (Kum-Kapı'da: Nişanca Camii), Rum Mehmed (Üsküdar'da, Rum Mehmed Paşa Camii, inşası: 1471), Murad (Aksaray'da Has Murad Paşa Camii, inşası: 1471) ve İbrahim Paşalar da (İbrahim Paşa Camii, inşası:

9. Bakınız: İ. H. Uzunçarşılı, *İstanbul ve bilâd-ı selâse denilen Eyyûp, Galata ve Üsküdar Kadılıkları*, *İstanbul Enst. Dergisi*, 1957, III, 26.

dikleri veya bulundukları yer ve mahallere izafe edilen ilk müslüman mahalleleri teşekküle başlamıştır.⁸ İstanbul'daki idari ve beledi teşkilatın esası olduğu bilinen mahalle teşkilatında nâzım rol oynayan cami veya mescidlerin imam-ları kazâî haklara sahip olup gece bekçiliği sıra ile mahalle sekenesi tarafından deruhte ediliyordu. Sonradan yeni iskânlarla şehirdeki mahalleler sur haricine taşmış, bu suretle İstanbul, 1459'dan sonra, biri sur içinde, diğeri sur dışında Eyüb (Çekmeceler, Çatalca, Silivri dahil) ve diğeri ikisi de Galata ve Üsküdar olmak üzere "bilâd-ı selâse" tabir olunan dört kadılığa ayrılmıştır.⁹

Büyük bir ihtimalle 1457 sonlarında Edirne'de büyük tahribat yapan yangını müteakip, yeni muhâcirlerle şenlenen İstanbul'u Osmanlı devletinin

saltanat merkezi itti haz eden Fatih, bu maksatla şehirde büyük imar faaliyetlerine girişmiştir. Nitekim, bugün Vefa adı ile maruf olan semtte Şeyh Ebu'l-Vefa için bir cami yaptırdığı gibi şehrin dışında ashtan Ebû Eyyûbi'l-Ensârî'nin mezarı yanına da bir cami bina ettirmiş (ikmali: 1458/9), buna sonra medrese ve imâret de ilave edilerek bu semt manevi bakımdan büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. Bu imar faaliyetlerine bir iç-kal'e (=ahmedek) olup uzun müddet devlet hazinesi olarak da kullanılan Yedikule'yi inşa ettirmek suretiyle devam eden Fatih, şehrin yedi tepesinden biri üzerine sonradan kendi ismine izafe edilen Yeni Camii (=Sultan Mehmed Camii) inşa (1462-1470) ile etrafına da Semaniye Medreseleri'ni tesis etmiş ve iki sıra teşkil eden bu medreselerin gerilerine suhteler (=talebeler) için bir Tetimme ilave ettirdiği gibi, bir imâret, bir darüşşifâ (bimâristân, hastahane) ve bir de hamam yaptırmıştır. Ayrıca, bugünkü Üniversite civarında 1454'te yaptırmış olduğu Eski Saray'da (=Saray-ı

8 Bu hususta bkz.: Osman Ergin, *Fatih İmâreti Vakfiyesi*, s. 21; *Fatih Mehmed II. Vakfiyeleri*, s. 123, 220, 223, 226; Zwei, s. 13, 20, 32; Angiolello, *Della vita...*, Vicenze, Bettoliana B., nr. 32, s. 44; M. Crusius, s. 13; Evliyâ Çelebi, I, 114. Ayrıca bkz.: Schneider, *Strassen und Quartiere Kostantinopels*, *Mitt. Des Deut. Arch. Inst.*, 1950, I, 68.

9 Bkz.: İ. Hakkı Uzunçarşılı, "İstanbul ve Bilâd-ı Selâse Denilen Eyyûp, Galata ve Üsküdar Kadılıkları", *İstanbul Enst. Dergisi*, 1957, III, 26.

Atik, vakfiyelerde: Darü'l-Âmire-tü's-Sultâniyye) oturmayı mahzurlu görüp Yeni Saray'ı (=Sarayı cedid, vakfiyelerde: Saray-ı Cedid-i Âmire; bugünkü: Topkapı Sarayı) inşa ettirmiş idi. XV. asırda Çinili Köşk (=Sırça Saray, inşası: 1472), Kubbealtı, Matbah, Kiler daireleri, Hasahır ve Hasodalar ile Seferli ve Büyükdalardan terekkep eden bu saray, 1461 veya 1467'de başlanarak Bâb-ı Hümayûn denilen tak-ı zafer şeklindeki büyük bir kapının kitabesine nazaran 1478'de ikmal edilmiştir.

Bu suretle İstanbul'un ilim ve içtimaî hayat bakımından gelişmesi için tedbirler alan Fatih'i takip eden devlet büyükleri, ezcümle, Mahmud Paşa, kendi adına, üzerinde kitabesi kalan en eski yapı payesini kazanan bir cami (=Mahmud Paşa Camii, inşası: 1462), imaret ve hamam yaptırmış, Gedik Ahmed, Karamanî Mehmed (Kumkapı'da: Nişanca Camii), Rum Mehmed (Üsküdar'da, Rum Mehmed Paşa Cam'i, inşası: 1471), Murad (Aksaray'da Has Murad Paşa Camii, inşası: 1471) ve İbrahim Paşalar da (İbrahim Paşa Camii, inşası: 1478) bu kabil müesseseler vücuda getirmişlerdir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre, Fatih ve ümerâsı tarafından kiliseden çevrilen Bodrum (Laleli civarında), Eski İmaret, Kalenderhane (Bozdoğan Kemerinin yakınında), Kilise Mescidi (=Molla Gürânî Camii) ve Zeyrek Kilise Camileri de dahil olmak üzere bütün bu cami, medrese ve imaretlerin su ihtiyaçları, Belgrad Ormanlarındaki menbalardan gelen Kırk Çeşme, Turunçlu Suyu, Mahmud Paşa Suyu ve Bayram Paşa sularından temin ediliyordu.¹⁰ Öte yandan, darüşşifa, imaret, han, kervansaray gibi binaların kesretle inşa edildiği bu devirde, İstanbul'un en işlek yerindeki Kapalı Çarşı (=Bezzâzistan) ile Eski Ayasofya, Balık Pazarı, Dikilitaş (=Çenberlitaş), Acemioglanlar ve Mahmud Paşa Dükkanları (iç-bedestan) çarşıları, şehri tezyin eden eserler olup, Aksaray, At, Sultan ve Karaman pazarları, gittikçe ka-

46

sı: 1478) bu kabil müesseseler vücuda getirmişlerdir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre, Fatih ve ümerâsı tarafından kiliseden çevrilen Bodrum (Laleli civarında), Eski İmaret, Kalenderhane (Bozdoğan Kemerinin yakınında), Kilise Mescidi (= Molla Gürânî Camii) ve Zeyrek Kilise Camileri de dahil olmak üzere bütün bu cami, medrese ve imaretlerin su ihtiyaçları, Belgrad Ormanlarındaki menbalardan gelen Kırk Çeşme, Turunçlu-suyu, Mahmud Paşa-suyu ve Bayram Paşa sularından temin ediliyordu.¹⁰ Öte yandan, darüşşifa, imaret, han, kervansaray gibi binaların kesretle inşa edildiği bu devirde, İstanbul'un en işlek yerindeki Kapalı Çarşı (= Bezzâzistan) ile Eski Ayasofya, Balık-Pazarı, Dikili taş (= Çenberlitaş), Acemioglanlar ve Mahmud Paşa Dükkanları (iç-bedestan) çarşıları, şehri tezyin eden eserler olup, Aksaray, At, Sultan ve Karaman pazarları, gittikçe kalabalıklaşan şehrin ihtiyacına cevap veriyordu. Nitekim, 882 Zilhicce başlarında (1477 Mart ortaları) İstanbul Kadısı Mevlânâ Muhiddin ve İstanbul Za'imi Mahmud tarafından tanzim edilen Muhasebe İcmâl Defteri'ne göre, İstanbul'da 14,803 hâne, 3,667 dükkân, Galata'da 1,521 hâne ve 260 dükkân sayılmıştır.¹¹ Bu suretle, fetihden 25 sene sonra yeni merkezde 60 ilâ 70,000 insanın yaşadığını anlamak mümkündür; nüfusun artması Bayezid II. ve Kanunî Sultan Süleyman devirlerinde daha da hızlanmış olmalıdır.

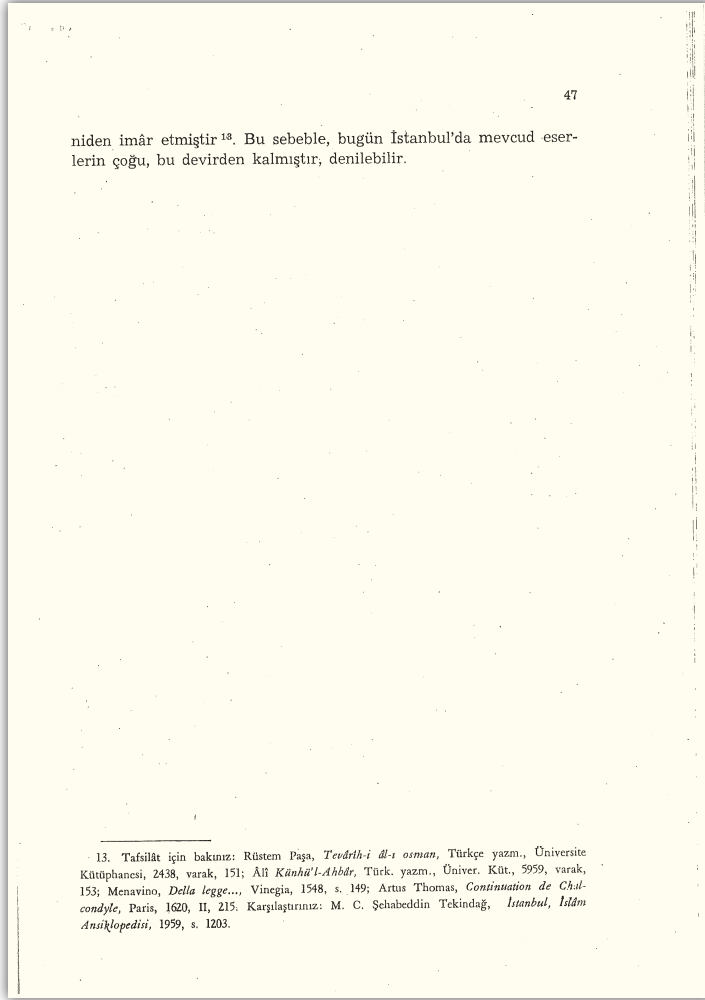
Bununla beraber Hartmann Schedel'in 1493'de Nurenberg'de neşr olunan Weltchronik'inde mevcut resimde olduğu gibi, bu asrın sonunda doğuda seyahat eden Kolonya'lı Arnold von Harff'in eserinde de sağlam surlar ile çevrili büyük bir şehir olarak tasvir edilen İstanbul¹², 14 Eylül 1509'da, 45 gün müddetle devam eden büyük ve korkunç bir zelzele sonunda yıkılmıştır. Çağdaş müllifler tarafından kıyâmet-i suğrâ (= küçük kıyâmet) olarak belirtilen bu zelzelede şehirde 109 cami ve mescid, 1,070 ev yıkılmış, şehir içinde minâre namına bir şey kalmamış idi. Her 20 evden bir kişi celp etmek suretiyle 80,000 kişi toplayan Bayezid, 29 Mart'tan 1 Haziran 1510'a kadar süren inşaat sonunda yıkılan yerleri tâmir, dolayısıyla İstanbul'u ye-

10. Bakınız: Osman Ergin, *Fatih imâretî vakfiyesi*, s. 17; Nâzım, *İstanbul Vilâyeti Şehremânetine Evkaftan Devrolunan Sular*, İstanbul, 1341, Zeyil, I, s. 19, 22; aynı müel., *İstanbul Suları*, İstanbul, 1946; aynı müel., *İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmed devri türk su medeniyeti*, İstanbul, 1953; E. H. Ayverdi, *Fatih devri mimârîsi*, İstanbul, 1953, s. 42.

11. Bakınız: Topkapı Sarayı Müz. Arşivi, nr. 9524; neşr. Rifki Melâl Meriç, *İstanbul Enst. Dergisi*, 1957, III, 33.

12. Bakınız: von Groot, *Die Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Köln*, Cologne, 1860, s. 203.

10 Bkz.: Osman Ergin, *Fatih imâretî Vakfiyesi*, s. 17; Nâzım, *İstanbul Vilâyeti Şehremânetine Evkaftan Devrolunan Sular*, İstanbul, 1341, Zeyil, I, s. 19, 22; aynı müel., *İstanbul Suları*, İstanbul 1946; aynı müel., *İstanbul'da Fatih II. Sultan Mehmed Devri Türk Su Medeniyeti*, İstanbul, 1953; E. H. Ayverdi, *Fatih Devri Mimarisi*, İstanbul, 1953, s. 42.

labalıklaşan şehrin ihtiyacına cevap veriyordu. Nitekim, 882 Zilhicce başlarında (1477 Mart ortaları) İstanbul Kadısı Mevlana Muhiddin ve İstanbul Za'imî Mahmud tarafından tanzim edilen Muhasebe İcmal Defteri'ne göre, İstanbul'da 14.803 hâne, 3.667 dükkan, Galata'da 1.521 hane ve 260 dükkan sayılmıştır.¹¹ Bu suretle, fetihden 25 sene sonra yeni merkezde 60 ila 70.000 insanın yaşadığını anlamak mümkündür; nüfusun artması II. Bayezid ve Kanunî Sultan Süleyman devirlerinde daha da hızlanmış olmalıdır.

Bununla beraber Hartmann Schedel'in 1493'te Nurenberg'de neşr olunan Weltchronik'inde, bu asrın sonunda doğuda seyahat eden Kolonyalı Arnold von Harff'in eserinde de sağlam surlar ile çevrili büyük bir şehir olarak tasvir edi-

len İstanbul¹², 14 Eylül 1509'da, 45 gün müddetle devam eden büyük ve korkunç bir zelzele sonunda yıkılmıştır. Çağdaş müellifler tarafından kıyamet-i suğrâ (=küçük kıyamet) olarak belirtilen bu zelzelede şehirde 109 cami ve mescid, 1.070 ev yıkılmış, şehir içinde minare namına bir şey kalmamış idi. Her 20 evden bir kişi celp etmek suretiyle 80.000 kişi toplayan Bayezid, 29 Mart'tan 1 Haziran 1510'a kadar süren inşaat sonunda yıkılan yerleri tamir, dolayısıyla İstanbul'u yeniden imar etmiştir.¹³ Bu sebeble, bugün İstanbul'da mevcut eserlerin çoğu, bu devirden kalmıştır, denilebilir.

¹¹ Bkz.: Topkapı Sarayı Müz. Arşivi, nr. 9524; neşr. Rıfık Melûl Meriç, *İstanbul Enst. Dergisi*, 1957, III, 33.

¹² Bkz.: Von Groot, Dmie Pilgerfahrt des Ritters Arnold von Harff von Cöln, Cologne, 1860, s. 203.

¹³ Tafsîlat için bkz.: Rüstem Paşa, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, Türkçe yazm., Üniversite Kütüphanesi, 2438, varak, 151; Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, Türk. Yazm., Üniver. Küt., 5999, varak, 153; Menavino, *Della Legge...*, Vinegia, 1548, s. 149; Artus Thomas, *Continuation de Chaldondyle*, Paris, 1620, II, 215. Karşılaştırınız: M. C. Şehabeddin Tekindağ, *İstanbul, İslâm Ansiklopedisi*, 1959, s. 1203.

1590'lı yılların başında Konstantinopolis'in
şehir görünümünden bir kesit gösteren
illüstrasyon.

İstanbul'un Fethi

Feridun Dirimtekin

Feridun Dirimtekin, "İstanbul'un Fethi", *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları*, İstanbul, 1964.

Feridun Dirimtekin

Fatih Sultan Mehmet ikinci defa tahta çıktığı zaman İstanbul'un zaptı suretiyle o zamana kadar hiç bir hükümdara nasip olmayan bu muvaffakiyeti kazanmak suretiyle kendisine tarihte büyük bir mevki temin etmeyi kararlaştırmıştı.

Bu şehirler melikesinin zaptı, o zamana kadar bütün hükümdarların teşebbüs ettikleri fakat muvaffak olamadıkları bir husustu. Bundan başka Osmanlı Devletinin Asya ve Avrupa kıtalarındaki iki parçası arasında bir diken gibi duran iki kıta arasındaki muvasalaya hükmeden bu şehrin zaptı Türk Hükûmeti için de elde edilmesi lazım gelen stratejik bir hedefti.

Fatih bu maksatla evvelce bir hazırlık yaptıktan sonra 26 Mart 1452'de Rumeli Hisarının inşasını başlattı. Ağustos nihayetinde kalenin inşaatı bitti. Gerek buraya ve gerekse karşıdaki Anadolu Hisarına yerleştirilen ağır toprakla Boğazdan geçiş kontrol altına alındı. Dur emrine itaat etmeyen bir Venedik gemisinin batırılması Türk-Venedik harbinin başlamasına sebep oldu.

Rumelihisarı yapısının bitmesinden sonra Fatih büyük bir süvari kuvvetiyle Constantinopolis önüne gelerek 3 gün burada kaldı, surları inceledi, muhasara planını tesbit etti, sonra Edirne'ye döndü.

İmparator Constantin Dragas, şehrin muhasara edileceğini anlayınca her tarafa, bu arada Jean Hunyadi'ye elçiler göndererek yardım istedi. Papalık, Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleştirilmesi ve kendisinin hristiyan âleminin dini şefi olarak

İSTANBUL'UN FETHİ

Feridun Dirimtekin

Fatih Sultan Mehmet 2. defa tahta çıktığı zaman İstanbul'un zaptı suretile o zamana kadar hiç bir Hükümdara nasip olmayan bu muvaffakiyeti kazanmak suretile kendisine tarihte büyük bir mevki temin etmeyi kararlaştırmıştı.

Bu şehirler melikesinin zaptı, o zamana kadar bütün hükümdarların teşebbüs ettikleri fakat muvaffak olamadıkları bir hususdu. Bundan başka Osmanlı Devletinin Asya ve Avrupa kıtalarındaki iki parçası arasında bir diken gibi duran iki kıta arasındaki muvasalaya hükmeden bu şehrin zaptı Türk Hükümeti için de elde edilmesi lâzım gelen stratejik bir hedefti.

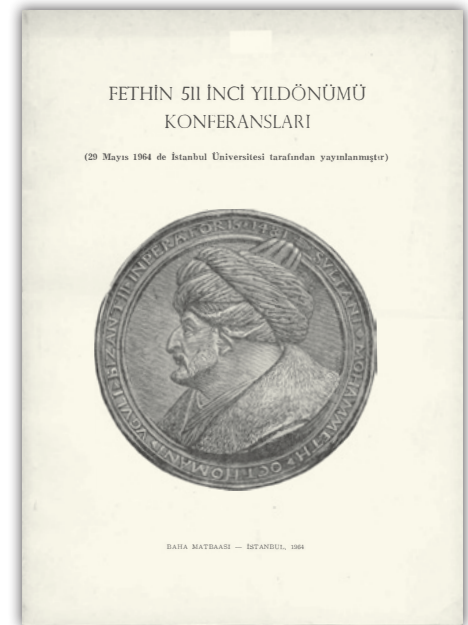
Fatih bu maksatla evvelce bir hazırlık yaptıktan sonra 26 Mart 1452 de Rumeli Hisarının inşasına başlattı. Ağustos nihayetinde kalenin inşaatı bitti. Gerek buraya ve gerekse karşıdaki Anadolu hisarına yerleştirilen ağır toplarla Boğazdan geçiş kontrol altına alındı. Dur emrine itaat etmiyen bir Venedik gemisinin batırılması Türk - Venedik harbinin başlamasına sebep oldu.

Rumeli hisarı yapısının bitmesinden sonra Fatih büyük bir suvari kuvvetile Constantinopolis önüne gelerek 3 gün burada kaldı, surları inceledi, muhasara plânını tesbit etti sonra Edirneye döndü.

İmparator Constantin Dragas, şehrin muhasara edileceğini anlayınca her tarafa, bu arada Jean Hunyadi'ye elçiler göndererek yardım istedi. Papalık, Katolik ve Ortodox kiliselerinin birleştirilmesi ve kendisinin hristiyan âleminin dinî şefi olarak tanınması mukabilinde yardım yapmayı kabul etti. Bu maksatla Cardinal İsidore'le beraber 200 kadar er ve para yönderdi. Sakızlı Cenevizlilerden Guistiniani di Longo 400 ü zırh elbiseli 700 erle yardıma geldi ve İmparator tarafında müdafaa komutanlığına tayin edildi. Diğer yardıma gelen-

tanınması mukabilinde yardım yapmayı kabul etti. Bu maksatla Cardinal İsidoros'la beraber 200 kadar er ve para yönderdi. Sakızlı Cenevizlilerden Guistiniani di Longo 400'ü zırh elbiseli 700 erle yardıma geldi ve İmparator tarafından müdafaa komutanlığına tayin edildi. Diğer yardıma gelenlerle beraber harp başladığı zaman şehri müdafaa eden Bizanslılarla beraber Venedik, Ceneviz ve gemilerdeki kuvvetin miktarı muhtemelen 1500 kişiyi buldu. Buradaki müttefik donanma 36 gemiden mürekkepti.

Fatih 1452-1453 Kasım'ını hazırlıkla geçirdi. Rumeli hisarı inşasında, İmparator'dan kâfi derecede yüksek aylık alamadığı için kendisine iltica eden top dökücü ustası Urban'ı, mühendis Sarucabey

lerle beraber harp başladığı zaman şehri müdafaa eden Bizanslılarla beraber Venedik, Cineviz ve gemilerdeki kuvvetin miktarı muhtemelen 1500 kişiyi buldu. Buradaki müttefik donanma 36 gemiden mürekkepti.

Fatih 1452-1453 Kasımı hazırlıkla geçirdi. Rumeli hisarı inşası sırasında - İmparator'dan kâfi derecede yüksek aylık alamadığı için kendisine iltica eden top dökücü ustası Urban'i mühendis Sarucabey ve mimar Muslihüddinle beraber İstanbul surlarını yıkmak için ağır topları yapmaya memur etti. Yapılan topların bir tanesi verilen malûmata nazaran 88 cm çapında idi.

İlkbaharın başlangıcında ordunun öncüsü Karacabey 10.000 kişilik bir suvari kuvvete hareket etti, kendisine verilen vazife o zamana kadar Bizans İmparatorluğu emrinde kalmış Vize dahil kaleleri zaptetmek ve ağır topları İstanbul önüne götürmektir. Öncünün hareketinden sonra Rumeli ordusu da İstanbul üzerine yürüdü. Yolda Çanakkale boğazından Trakya'ya geçmiş olan Anadolu ordusuyla birleşti.

Ordu 1 Nisanda Büyük Çekmece'ye, 2 Nisanda Küçük Çekmece'ye ve 5 Nisanda İstanbul önüne gelerek surlardan 4 Km. uzakta yerleşti. 6 Nisanda ordu muhasara için açılarak surlara 750 m kadar yaklaştı. Dursun bey ordunun 6 Nisan günü surlara yaklaşmasını şöyle anlatmaktadır. İstanbul önüne konulacağı gün Bermuktezai tavrı ci-handari tertibi Sufuf ve alay etti. Akkale revan - Beyaz börklü yeniçeriler - tayifesi merkezde Kızılhisar revan - Kırmızı börklü azap askeri - sağ ve sol kenarlarda, suvari yan'ı deliran arkalarında yürür bir şekilde tertibat alarak kaleye yaklaşıldı. Bu esnada köse ve tabırlar v.s. çalgılar çalıyorlardı.

Ordunun Anadolu beylerbeyi İshak paşa ve Mahmut paşa komutalarındaki ordu sağ kanadı Altın kapıdan Topkapı'ya kadar olan cephe,

Fatih'in komutasındaki kapıkulu askerleri v.s. birliklerinden mürekkep merkez ordusu Topkapı'dan Edirnekapi'ya kadar olan bölgede,

Rumeli Beylerbeyi Karacabey komutasındaki sol kanat ise Edirnekapi'dan Halice kadar olan cephe yer almışlardı.

Beyoğlu cephesinde ise Zağanos paşa komutasındaki kuvvetler bulunuyor; bunlar, Hasköy ile karşıdaki Halic sahili arasında bir köprü kurmak vazifesini almış bulunuyorlardı.

Fatih'in otağı şimdiki Maltepe hastanesinin bulunduğu yerdedi. Bizans ve müttefiklerine gelince: Kuvvetlerinin ağırlık merkezi Fatih'in karargâhının bulunduğu Topkapı ile Edirnekapi arasındaki

ve mimar Muslihüddin'le beraber İstanbul surlarını yıkmak için ağır topları yapmaya memur etti. Yapılan topların bir tanesi verilen malumata nazaran 88 cm çapında idi.

İlkbaharın başlangıcında ordunun öncüsü Karacabey 10.000 kişilik bir süvari kuvvetiyle hareket etti. Kendisine verilen vazife o zamana kadar Bizans İmparatorluğu emrinde kalmış Vize dahil kaleleri zaptetmek ve ağır topları İstanbul önüne götürmektir. Öncünün hareketinden sonra

bölgede bulunmakta idi. Bütün kapılar esaslı bir surette tutulmuş buralara çoğu Venedikli ve Cenevizli olmak üzere komutanlar tayin edilmiş ve ara siperleri tutulmuştu. Taarruza uğraması müşkül olarak Marmara sahil surlarında tarassut kuvvetleri vardı. Haliç surları da başlangıçta zayıf bir surette tutulmuştu.

İmparatorun karargâhı Topkapıda idi. Müdafaa komutanı Giustiniani ilk zamanlarda Ayvansaray - Edirnekapi - mıntikasında bulundu. Asıl hücum cephesinin Topkapı olduğu anlaşıldıktan sonra 400 ü zırhlı olan 700 Cenevizli ile buraya geldi.

Muhasaranın başlangıcından evvel Sarayburnundaki Eugenius burcu ile Galata kalesi - şimdiki kurşunlu mahzenin yerinde - arasında zincir gerilerek Haliç kapatıldı. Donanma bunun gerisinde yer aldı.

Şehir müdafaa surlarına gelince; Yedikule Marmara Sahilinden Tekfur Sarayına kadar uzanan surlar V. Yüzyılın başında İmparator II. Thodisius tarafından yaptırılmıştır. Bu surlar önde geniş ve derin bir hendek ve bunun arkasında hendek müdafaa siperi, daha geride ufak burçlarla takviye edilmiş ikinci hat, daha geride Şehremini Ahetenius tarafından yaptırılmış olması dolayısıyla bu isimle anılan esas surdan mürekkep üç katlı bir müdafaa tesisi idi.

Tekfur Sarayından Halice kadar uzanan kısımdaki surlardan Tekfur Sarayı bölgesindekiler X. Yüzyılda ve daha Güneydekiler XII. Yüzyılda yapılmış gayet kuvvetli burçları olan tek katlı surlardır. Bunların gerisindeki IV. Yüzyılda yapılmış olan XIV. mıntika surları iyi bir vaziyette bulunuyor ve Tekfur Sarayından Ayvansaray güneyindeki Emir Buhari bölgesine kadar devam ediyordu. Ayvansaray bölgesinin alçak kısmındaki surlar zayıf görüldüğünden IX. Yüzyılda bu kısmın önünde Leon surları denilen ön surlar yapılmıştır.

Haliç ve Marmara Denizi kenarındaki surlar tek katlı idi.

Muharebe 6 Nisanda başladı. 11 Nisanda ağır topçu ateşi başladı. Topçu evvelâ Topkapı, Edirnekapi ve Blachernai (Ayvansaray) mıntakasına taksim edilmişti. Sonra topçu kuvveti Topkapı mıntakasına toplandı.

I. Devir 6 ile 17 Nisan

Daha ilk günden itibaren ağır topçunun 600 kilo ağırlığındaki granit mermileri karşısında surların dayanamayacağı anlaşıldı. Bunun üzerine her iki taraf arasında bir yıkma ve onarma savaşı başladı. 17 Nisana kadar geçen devre zarfında donanma kızıl adalar diğer birlikler de civardaki birkaç küçük kaleyi zaptettiler.

Rumeli ordusu da İstanbul üzerine yürüdü. Yolda Çanakkale boğazından Trakya'ya geçmiş olan Anadolu ordusuyla birleşti.

Ordu 1 Nisan'da Büyük Çekmece'ye, 2 Nisan'da Küçük Çekmece'ye ve 5 Nisan'da İstanbul önüne gelerek surlardan 4 km uzakta yerleşti. 6 Nisan'da ordu muhasara için açılarak surlara 750 metre kadar yaklaştı. Dursun Bey ordunun 6 Nisan günü surlara yaklaşmasını şöyle anlatmaktadır: "İstanbul önüne konulacağı gün, bermuktezai tavrı cihandari teri-

II. Devir 18 Nisan ile 11 Mayıs

18 Nisan taarruzu: Surlar üzerinde kâfi yıkma yapılmış olduğu zannedilerek 18 Nisan akşamı güneş battıktan sonra yapılan taarruz 2 saat sürdü. Bu taarruzda seyyar kuleler de kullanılmış, bunların en büyüğü Topkapının yanındaki burca kadar ileri sürülmüştü. Fakat Alman mühendisi Grant bunları Rum ateşi ile yakmış ve zırhlı elbiseli müdafiler de bu taarruzu durdurmaya muvaffak olmuşlardı. Fatih bunun üzerine donanmanın Halici kapayan zinciri kırma teşebbüsünün muvaffak olmadığını da nazarı dikkate alarak düşmanı, Halice cephesinde de müdafaaya mecbur ederek kuvvet ayırtmak için donanmanın bir kısmını karadan Halice geçirtmeye karar verdi. Bunun için Tophaneden başlayarak Boğazkesen - Rus konsoloshanesinin - bulunduğu yer Perapalas yakınından geçerek Halice inen bir yol hazırlattı. Bunun üzerine dört köşe ağaçlar ve üzerlerine de kallaslar kondu, bunlar yağlandı. Dik yerlerden gemileri çekmek için Bocurgatlar, koşum hayvanları ve her gemi için bir beşik hazırlandı. Bu işi çabuk başarmak için donanma personelinden bir kısmı karaya çıkartıldı. Bunlar Zağanos paşa kuvvetleriyle iş birliği yaptılar.

20 Nisan sabahı içersi yiyecek ve cephane dolu 3 Ceneviz ve 1 Bizans kadirgasının gelmekte olduğu haberi alındı. Kadirgalardan üçü Papa tarafından gönderiliyor ve her birinde 400 kadar zırhlı asker ve para bulunuyordu. Bunlar yüksek güverteli ve deniz muharebesine yetiştirilmiş askerler tarafından idare ediliyordu. Donanma komutanı Baltaoğlu Süleyman bey deniz erlerinin bir kısmının karada çalışmakta olması dolayısıyla hareket edebilecek vaziyette olan gemilerle bunları karşıladı.

Türk donanması ufak ve kısmen güvertesiz gemilerden mürekkepti. personel deniz muharebesi için kâfi derecede yetiştirilememişti. Muharebenin ilk safhası Yeşilköy açıklarında oldu. Fatih Zeytinburnundan muharebeyi takip ediyordu. Üç saatlik bir çarpışmadan sonra donanmanın muvaffak olamadığını görünce mevkiin sığ olmasından faydalanarak atını denize sürdü ve donanma kumandanı Baltaoğluna düşmanı behemahal imha etmesini emretti. Bu sırada eser rüzgâr her iki donanmayı Yedikuleye doğru sürmüştü. Muharebenin ikinci safhası Yedikule ile Langa arasında cereyan etti. Düşman gemileri çıkan kuvvetli rüzgârdan faydalanarak Marmara sahilindeki limanlardan birisine girdiler ve geceden istifade ederek Halice girdiler.

Fatih donanma kumandanını azlederek yerine Hamza Beyi tayin etti ve 22-23 Nisan gecesi hazırlanan kara yolunda 72 küçük gemi ha-

bi sufuf ve alay etti. Akkale Revan-Beyaz börklü yeniçeriler tayifesi merkezde, Kızılhisar Revan-Kırmızı börklü azap askeri sağ ve sol kenarlarda, suvâriyân-ı dilârân arkalarında yürür bir şekilde tertibat alarak kaleye yaklaşıldı. Bu esnada kös ve tabıllar vs. çalgılar çalıyorlardı.”

Ordunun Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa ve Mahmut Paşa komutalarındaki ordu sağ kanadı Altın Kapı'dan Topkapı'ya kadar olan cephede, Fatih'in komutasındaki kapıkulu askerleri vs. birliklerinden mürekkep merkez ordusu Topkapı'dan Edirnekapi'ya kadar olan bölgede, Rumeli Beylerbeyi Karacabey komutasındaki sol kanat ise Edirnekapi'dan Halice'ye kadar olan cephede yer almışlardı.

Beyoğlu cephesinde ise Zağanos Paşa komutasındaki kuvvetler bulunuyor; bunlar, Hasköy ile karşısındaki Haliç sahili arasında bir köprü kurmak vazifesini almış bulunuyorlardı.

Fatih'in otağı şimdiki Maltepe hastahanesinin bulunduğu yerdeydi. Bizans ve müttefiklerine gelince: Kuvvetlerinin ağırlık merkezi Fatih'in karargâhının bulunduğu Topkapı ile Edirnekapı arasındaki bölgede bulunmakta idi. Bütün kapılar esaslı bir surette tutulmuş buralara çoğu Venedikli ve Cenevizli olmak üzere komutanlar tayin edilmiş ve ara siperleri tutulmuştu. Taarruza uğraması müşkül olarak Marmara sahil surlarında tarassut kuvvetleri vardı. Haliç surları da başlangıçta zayıf bir surette tutulmuştu.

İmparatorun karargâhı Topkapı'da idi. Müdafaa komutanı Giustiniani ilk zamanlarda Ayvansaray Edirnekapı mıntıkasında bulundu. Asıl hücum cephesinin Topkapı olduğu anlaşıldıktan sonra 400'ü zırhlı olan 700 Cenevizli ile buraya geldi.

Muhasaranın başlangıcından evvel Sarayburnu'ndaki Eugenius burcu ile Galata kalesi –şimdiki kurşunlu mahzenin yerinde– arasında zincir gerilerek Haliç kapatıldı. Donanma bunun gerisinde yer aldı.

Şehir müdafaa surlarına gelince; Yedikule Marmara sahilinden Tekfur Sarayına kadar uzanan surlar V. yüzyılın başında İmparator II. Thodisius tarafından yaptırılmıştır. Bu surlar önde geniş ve derin bir hendek ve bunun arkasında hendek müdafaa siperi, daha geride ufak burçlarla takviye edilmiş ikinci hat, daha geride Şehremini Ahetenius tarafından yaptırılmış olması dolayısıyla bu isimle anılan esas surdan mürekkep üç katlı bir müdafaa tesisi idi.

Tekfur Sarayı'ndan Haliç'e kadar uzanan kısımdaki surlardan Tekfur Sarayı bölgesindekiler X. yüzyılda ve daha güneydekiler XII. yüzyılda yapılmış gayet kuvvetli burçları olan tek katlı surlardır. Bunların gerisindeki IV. yüzyılda yapılmış olan XIV. mıntıka surları iyi bir vaziyette bulunuyor ve Tekfur Sarayı'ndan Ayvansaray güneyindeki Emir Buhari bölgesine kadar devam ediyordu. Ayvansaray bölgesinin alçak kısmındaki surlar zayıf görüldüğünden IX. yüzyılda bu kısmın önünde Leon surları denilen ön surlar yapılmıştır.

Haliç ve Marmara Denizi kenarındaki surlar tek katlı idi.

Muharebe 6 Nisan'da başladı. 11 Nisan'da ağır topçu ateşi başladı. Topçu evvela Topkapı, Edirnekapı ve Blachernai (Ayvansaray) mıntıkasına taksim edilmişti. Sonra topçu kuvveti Topkapı mıntıkasına toplandı.

I. Devir: 6 ile 17 Nisan

Daha ilk günden itibaren ağır topçunun 600 kilo ağırlığındaki granit mermileri karşısında surların dayanamayacağı anlaşıldı. Bunun üzerine her iki taraf arasında bir yıkma ve onarma savaşı başladı. 17 Nisan'a kadar geçen devre zarfında donanma kızıl adalar, diğer birlikler de civardaki birkaç küçük kaleyi zaptettiler.

II. Devir: 18 Nisan ile 11 Mayıs

18 Nisan taarruzu: Surlar üzerinde kâfi yıkma yapılmış olduğu zannedilerek 18 Nisan akşamı güneş battıktan sonra yapılan taarruz iki saat sürdü. Bu taarruzda seyyar kuleler de kullanılmış, bunların en büyüğü Topkapı'nın yanındaki burca kadar ileri sürülmüştü. Fakat Alman mühendisi Grant bunları Rum ateşi ile yakmış ve zırhlı elbiseli müdafiler de bu taarruzu durdurmaya muvaffak olmuşlardı. Fatih bunun üzerine donanmanın Haliç'i kapayan zinciri kırma teşebbüsünün muvaffak olmadığını da nazarı dikkate alarak düşmanı, Haliç cephesinde de müdafaaya mecbur ederek kuvvet ayırtmak için donanmanın bir kısmını karadan Haliç'e geçirtmeye karar verdi. Bunun için Tophane'den başlayarak Boğazkesen Rus konsoloshanesinin bulunduğu yer Perapalas yakınından geçerek Haliç'e inen bir yol hazırlattı. Bunun üzerine dört köşe ağaçlar ve üzerlerine de kalaslar kondu, bunlar yağlandı. Dik yerlerden gemileri çekmek için Bocurgatlar, koşum hayvanları ve her gemi için bir beşik hazırlandı. Bu işi çabuk başarmak için donanma personelinin bir kısmı karaya çıkartıldı. Bunlar Zağanos Paşa kuvvetleriyle iş birliği yaptılar.

20 Nisan sabahı içerisi yiyecek ve cephaneye dolu 3 Ceneviz ve 1 Bizans kadirgasının gelmekte olduğu haberi alındı. Kadırgalardan üçü Papa tarafından gönderiliyor ve her birinde 400 kadar zırhlı asker ve para bulunuyordu. Bunlar yüksek güverteli ve deniz muharebesine yetiştirilmiş askerler tarafından idare ediliyordu. Donanma komutanı Baltaoğlu Süleyman Bey deniz erlerinin bir kısmının karada çalışmakta olması dolayısıyla hareket edebilecek vaziyette olan gemilerle bunları karşıladı.

Türk donanması ufak ve kısmen güvertesiz gemilerden mürekkepti. Personel deniz muharebesi için kâfi derecede yetiştirilememişti. Muharebenin ilk safhası Yeşilköy açıklarında oldu. Fatih Zeytinburnu'ndan muharebeyi takip ediyordu. Üç saatlik bir çarpışmadan sonra donanmanın muvaffak olamadığını görünce mevkiin sığ olmasından faydalanarak atını denize sürdü ve donanma kumandanı Baltaoğlu'na düşmanı behermahal imha etmesini emretti. Bu sırada esen rüzgâr her iki donanmayı Yedikule'ye doğru sürmüştü. Muharebenin ikinci safhası Yedikule ile Langa arasında cereyan etti. Düşman gemileri çıkan kuvvetli rüzgârdan faydalanarak Marmara sahilindeki limanlardan birisine girdiler ve geceden istifade ederek Haliç'e girdiler.

Fatih donanma kumandanını azlederek yerine Hamza Bey'i tayin etti ve 22-23 Nisan gecesi hazırlanan kara yolunda 72 küçük gemi Haliç'e nakledildi. Düşman donanmasının 28 Nisan gecesi bunları yakmak için yaptığı teşebbüs netice vermeyince müttefikler Haliç surlarına da kuvvet ayırmaya ve burasını müdafaaya mecbur oldular. Kara surlarında bu devrede topçu bombardımanı devam etti.

6 Mayıs Taarruzu: Surlar üzerinde kâfi derecede tahribat yapıldığı zannedildiği için 6 Mayıs'ta gurutpan 4 saat sonra 30.000 kişilik bir kuvvetle Lygos – Bayrampaşa vadisinde – bir taarruz yapıldı. Diğer cephelerde bulunan kıtalar ve Haliç'te bulunan donanma bu taarruzu desteklemedi-

lice nakledildi. Düşman donanmasının 28 Nisan gecesini bunları yakmak için yaptığı teşebbüs netice vermeyince müttefikler Halic surlarına da kuvvet ayırmaya ve burasını müdafaaya mecbur oldular. Kara surlarında bu devrede topçu bombardımanı devam etti.

6 Mayıs taarruzu: Surlar üzerinde kâfi derecede tahribat yapıldığı zannedildiği için 6 Mayıs'ta gurutun 4 saat sonra 30.000 kişilik bir kuvvetle Lygos - Bayrampaşa vadisinde - bir taarruz yapıldı. Diğer cephelerde bulunan kıtalar ve Haliçte bulunan donanma bu taarruzu desteklemediler. Müttefikler 3 saatlik bir mücadeleden sonra bu taarruzu durdurmaya muvaffak oldular.

6 Mayıs taarruzu müdafiler tarafından umumi taarruzun bir başlangıcı zannedildiğinden cephenin takviyesi için zincir gerisindeki 3 Venedik kadırgası personelinin 400 kişi alınarak Ayvansaray bölgesinin müdafaası bunlara verildi.

12 Mayıs Taarruzu :

Devamlı bombardıman neticesi ön surun kısmen yıkılması ve geri surlarda da tahribat yapıldıktan sonra da 12 Mayıs akşamı Tekfur sarayı ile Edirnekapı arasındaki surlara yapılan taarruz iki tarafın ihtiyatlarını bu mıntıkaya getirmeleri ve nihayet müdafa komutanı Justinien'in maiyetindeki kuvvetlerle buraya gelmesi ve 1000 kişilik en son ihtiyatın da müdahalesi sayesinde müşkülâtla durduruldu. Diğer cephelerde Türk ordusu ciddi bir hareket yapmamış ve donanma bir hareket göstermemişti.

Bu taarruzun muvaffak olmaması üzerine Galata tepesinde bulunan topçu karşıya nakledilerek Ayvansaray kapısı ile Blechernea saray kapısı ile Blacherna saray kapısı arasındaki bölgeye nakledilerek bu mıntakadaki surlarda topçu ateşine tutulmaya başlandı. Bütün elde bulunan topçu kuvveti Topkapı bölgesine nakledilerek neticenin buradan alınmasına karar verildi.

III. Devre

(13 Mayıs ile 27 Mayıs)

13 ile 15 Mayıs günleri bombardıman devam etti.

16 Mayıs'tan itibaren surların tek katlı olan Tekfur sarayının kuzeyinde bulunan kısmına karşı lâğam muharebesi başladı. Lâğamlar Tekfur Sarayı ile İğrikapı arasındaki surlara karşı yapılıyordu. Fakat müdafiler kazma, kürek seslerinden bunlardan haber aldılar ve müdafa komutanı yanında bulunan Alman mühendisi Grant bunların bertaraf edilmesine çalıştı ve mukabil lâğamlarla bunlar bertaraf edilmeye başlandı. 16 Mayıs'ta atılan bir lâğamla bir burç kısmen yıkıldı. 18 Mayıs'ta Türkler seyyar kuleleri surlara yaklaştı-

ler. Müttefikler 3 saatlik bir mücadeleden sonra bu taarruzu durdurmaya muvaffak oldular.

6 Mayıs taarruzu müdafiler tarafından umumî taarruzun bir başlangıcı zannedildiğinden cephenin takviyesi için zincir gerisindeki 3 Venedik kadırgası personelinin 400 kişi alınarak Ayvansaray bölgesinin müdafaası bunlara verildi.

12 Mayıs Taarruzu: Devamlı bombardıman neticesi ön surun kısmen yıkılması ve geri surlarda da tahribat yapıldıktan sonra da 12 Mayıs akşamı Tekfur Sarayı ile Edirnekapı arasındaki surlara yapılan taarruz iki tarafın ihtiyatlarını bu mıntıkaya getirmeleri ve nihayet müdafa komutanı Justinien'in maiyetindeki kuvvetlerle buraya gelmesi ve 1.000 kişilik en son ihtiyatın da müdahalesi sayesinde müşkülâtla durduruldu. Diğer

cephelerde Türk ordusu ciddi bir hareket yapmamış ve donanma bir hareket göstermemiştir.

Bu taarruzun muvaffak olmaması üzerine Galata tepesinde bulunan topçu karşıya nakledilerek Ayvansaray kapısı ile Blechernae saray kapısı arasındaki bölgeye nakledilerek bu mıntıkadaki surlarda topçu ateşine tutulmaya başlandı. Bütün elde bulunan topçu kuvveti Topkapı bölgesine nakledilerek neticenin buradan alınmasına karar verildi.

III. Devre

(13 Mayıs ile 27 Mayıs)

13 ile 15 Mayıs günleri bombardıman devam etti.

16 Mayıs'tan itibaren surların tek katlı olan Tekfur sarayının kuzeyinde bulunan kısmına karşı lağam muharebesi başladı. Lağamlar Tekfur Sarayı ile İğrikapı arasındaki surlara karşı yapılıyordu. Fakat müdafiler kazma, kürek seslerinden bunlardan haber aldılar ve müdafaa komutanı yanında bulunan Alman mühendisi Grant bunların bertaraf edilmesine çalıştı ve mukabil lağamlarla bunlar bertaraf edilmeye başlandı. 16 Mayıs'ta atılan bir lağamla bir burç kısmen yıkıldı. 18 Mayıs'ta Türkler seyyar kuleleri surlara yaklaştırdılar ve surları yıkmaya çalıştılar. Seyyar kuleler Topkapı, Altınkapı ve Silivrikapı cephesinde kullanılmıştı. Bunlardan Topkapı'da kullanılan bir seyyar kule sayesinde hendek dolduruldu, kule ileri sürüldü. Kule üzerinden atılan taşlarla surlar zedelenmeye başlandı ve bu bölgede tehlike baş gösterdi. Kulenin bir gece içinde yapılması da Bizanslılar üzerinde bir baskın tesiri yapmıştı. Fakat gece iyi muhafaza altına alınmamış kule Rum ateşi sayesinde yakıldı. Şehir ahalisinin yardımını ile hendek boşaltıldı ve açılmış olan gedik kapatıldı. 21, 22, 23 Mayıs'ta Türklerin açmış olduğu lağamlar bertaraf edildi, fakat bir burcun yıkılmasına muvaffakiyet hasıl olmuştu. 24 ve 25 Mayıs'ta surlara karşı yapılan bombardıman düşmana göz açtırmayacak bir şekilde devam etmişti.

Muhtemelen 26 Mayıs'ta toplanan Türk Harp Meclisi umumi taarruzun 29 Mayıs'ta yapılmasına karar verdi. Aynı akşamdan itibaren de gecede muharebe ve top ateşinin devamının temini için mum donanması yakılmaya başlandı. Bu suretle surların tamiri için düşmana zaman bırakılmıyordu.

Zağanos Paşa Galata cihetinde ufak bir kuvvet bıraktıktan sonra asıl kuvvetleri ile geceleyin köprüden Haliç'in karşı yakasına geçerek kısmen kara surları nihayetinden kuzeye doğru Blacherna mıntikasına ve kısmen de Ayvansaray'daki Haliç surlarına taarruz edecekti. Daha doğudaki bölgeye donanma azapları ve Şeyhlerin maiyeti taarruz edeceklerdi.

Bombardıman dolayısıyla Silivrikapısı ile Mevlevihanekapısı arasında, Topkapı'nın kuzeyinde, Tekfur Sarayı'nın güneyindeki surlar üzerinde üç gedik açılmış, bunlardan Topkapı kuzeyindeki gedik 200 adım genişliğinde idi. Bu gediği düşman ağaç kazıklar üzerine bağlanan büyük kalaslardan yapılmış bir şarampol siperi ile kapamış ve bunun gerisinde

dılar ve surları yıkmaya çalıştılar. Seyyar kuleler Topkapı, Altınkapı ve Silivrikapı cephesinde kullanılmıştı. Bunlardan Topkapıda kullanılan bir seyyar kule sayesinde hendek dolduruldu, kule ileri sürüldü. Kule üzerinden atılan taşlarla surlar zedelenmeye başlandı ve bu bölgede tehlike baş gösterdi. Kulenin bir gece içinde yapılması da Bizanslılar üzerinde bir baskın tesiri yapmıştı. Fakat gece iyi muhafaza altına alınmamış kule Rum ateşi sayesinde yakıldı. Şehir ahalisinin yardımı ile hendek boşaltıldı ve açılmış olan gedik kapatıldı. 21 - 22 - 23 Mayıs'ta Türklerin açmış olduğu lağamlar bertaraf edildi, fakat bir burcun yıkılmasına muvaffakiyet hasıl olmuştu. 24 ve 25 Mayıs'ta surlara karşı yapılan bombardıman düşmana göz açtırmayacak bir şekilde devam etmişti.

Muhtemelen 26 Mayıs'ta toplanan Türk Harp Meclisi umumi taarruzun 29 Mayıs'ta yapılmasına karar verdi. Aynı akşamdan itibaren de - gecede muharebe ve top ateşinin devamının temini için - Rum donanması yakılmaya başlandı. Bu suretle surların tamiri için düşmana zaman bırakılmıyordu.

Zağanos Paşa Galata cihetinde ufak bir kuvvet bıraktıktan sonra asıl kuvvetleri ile geceleyin köprüden Halic'in karşı yakasına geçerek kısmen kara surları nihayetinden kuzeye doğru Blechern muntıkasına ve kısmen de Ayvansaraydaki Haliç surlarına taarruz edecekti. Daha doğudaki bölgeye donanma azapları ve Şeyhlerin maiyeti taarruz edeceklerdi.

Bombardıman dolayısıyla Silivrikapısı ile Mevlevihane kapısı arasında, Topkapının kuzeyinde, Tekfur Sarayının güneyindeki surlar üzerinde üç gedik açılmış, bunlardan Topkapı kuzeyindeki gedik 200 adım genişliğinde idi. Bu gediği düşman ağaç kazıklar üzerine bağlanan büyük kalaslardan yapılmış bir şarampol siperi ile kapamış ve bunun gerisinde bir hendek kazmıştı. 27 - 28 Mayıs günleri hazırlıkla geçti. Topçu fasılasızca surları bombardıman etti. Ordu surlara taarruz için lazım gelen merdivenleri ve hendeklere doldurmak için bütün malzemeyi hazırladı. Mum Donanması bütün gece devam ederek siperlerin tamiri önlendi.

Fatih 28 Mayıs günü bütün cepheyi gezerek ordusunu teftiş etti ve komutanlara lazım gelen talimatı verdi. 28 - 29 Mayıs gecesi Mum Donanması takriben gece yarısına kadar devam etti, ondan sonra bütün Türk ordu karargâhında derin bir sükût başladı.

Müdafiler gerek hazırlıktan gerekse Türk ordusunda mevcut hristiyan askerlerin verdikleri haberlerden taarruz gününü haber almışlardı. Bunun için gece yarısı Ayasofya Kilisesinde bir ayın ya-

bir hendek kazmıştı. 27-28 Mayıs günleri hazırlıkla geçti. Topçu fasılasızca surları bombardıman etti. Ordu surlara taarruz için lazım gelen merdivenleri ve hendeklere doldurmak için bütün malzemeyi hazırladı. Mum Donanması bütün gece devam ederek siperlerin tamiri önlendi.

Fatih 28 Mayıs günü bütün cepheyi gezerek ordusunu teftiş etti ve komutanlara lazım gelen talimatı verdi. 28-29 Mayıs gecesi Mum Donanması takriben gece yarısına kadar devam etti, ondan sonra bütün Türk ordu karargâhında derin bir sükût başladı.

Müdafiler gerek hazırlıktan gerekse Türk ordusunda mevcut hristiyan askerlerin verdikleri haberlerden taarruz gününü haber almışlardı. Bunun

pıldı ve bundan sonra herkes birliğe ve şehri kahramanca müdafaa etmek için çalışmaya davet edildi. Bundan sonra imparator mabeyincisi ile beraber ata binerek surları teftişe çıktı. Tekfur Sarayının kuzeyindeki köşe burcuna geldikleri zaman birden bire Türk taarruzu başladı. Saat takriben sabahın bir buçuğu idi.

Türk taarruzu bütün cephelerde yapılacaktı. Fakat asıl hücum merkez cephesinde Topkapı kuzeyindeki büyük gedige karşı yapı-lıyordu.

Bu bölgedeki hücum kolları 1000 er kişilik olarak teşkil edil-mişti. İlk hücum hafif silahlarla teçhiz edilmiş Rumeli Birlikleri ta-rafından yapıldı.

Hücumdan evvel Arbaletçiler (Tatar oku), okçular ve sapancılar surlara yaklaşıp surların üzerlerinde bulunanlara ok ve taş yağ-dırmaya başladılar. Rumeli birlikleri hendeği aşarak surlara yak-laştılar ve merdiven dayıyarak surlara çıkmaya ve buradaki erlerle mücadeleyle başladılar. Mancınıklar da ön sur ve bunun gerisindeki sahayı dövüyorlardı. Erlerin bir kısmı da ellerindeki uzun kanca-larla müdafilerin yıkılan mazgalları yerine koydukları toprak dolu fiçileri be benzerlerini aşağıya atmaya çalışıyorlardı. Müdafiler ise bunların üzerlerine ok, taş, kaynatılmış yağ ve Rum ateşi atarak surlara çıkmalarını önlemeye çalışıyorlardı. Muharebe bu şekilde bir saatten fazla devam etti. Toplar ve mancınklar mütemadiyen sur-ları ve sur gerisindeki ihtiyatları dövüyordu. Kösler, davullar v.s. musiki aletleri mütemadiyen çalarak askerin muharebe şevkini arttı-rıyordu.

Fatih Rumeli Birliklerinin yorulmuş olduklarını ve düşmanın da kâfi derecede zedelenmiş olduğunu görünce bunları geri çekerek yer-lerine kısmen zırhlı Anadolu Birliklerini sevketti. Bunlar Arslanlar gibi ileri atılarak hendeği geçtiler ve surlara merdiven dayayarak ve kalkanlarını başlarının üzerine tutmak sureti ile kaplumbağa teş-kil ederek surlara taarruza başladılar. Bunlardan bir kısmı da düş-manın şarmpol siperine hücum etti ve baltalarla bunları yıkmaya bşladı. Bu suretle surların önünde bir ölüm ve dirim savaşı başla-mış oldu. Şarmpol siperlerine hücum eden 300 kadar er toz duman arasında bu siperden içeri girmeye muvaffak oldularsa da arkadaş-ları bunu farkedemediler. Bunlar cepheden ve yandan yapılan karşı hücumda dışarı atıldılar.

Anadolu erleri bu suretle düşmanı tamamilen ezdikten ve hırpa-ladıktan ve zaferi hazırladıktan sonra Fatih bunları geri çekti ve yerine kapı kulu birliklerini bizzat hücumu sevketti. Yeniçeriler si-

için gece yarısı Ayasofya Kilisesi'nde bir ayin yapıldı ve bundan sonra her-kes birliğe ve şehri kahramanca müdafaa etmek için çalışmaya davet edildi. Bundan sonra imparator mabeyincisi ile beraber ata binerek surları teftişe çıktı. Tekfur Sarayı'nın kuzeyindeki köşe burcuna geldikleri zaman birden bire Türk taarruzu başladı. Saat takriben sabahın bir buçuğu idi.

Türk taarruzu bütün cephelerde yapılacaktı. Fakat asıl hücum merkez cephesinde Topkapı kuzeyindeki büyük gedige karşı yapı-lıyordu.

Bu bölgedeki hücum kolları 1.000'er kişilik olarak teşkil edilmişti. İlk hücum hafif silahlarla teçhiz edilmiş Rumeli Birlikleri tarafından yapıldı.

Hücumdan evvel Arbaletçiler (Tatar oku), okçular ve sapancılar surlara yaklaşıp surların üzerlerinde bulunanlara ok ve taş yağdırmaya başla-dılar. Rumeli birlikleri hendeği aşarak surlara yaklaştılar ve merdiven da-

peri geçerek surlara yaklaştılar ve tırmanmaya başladılar. Bu hücum düşmanı sarsmıştı. Fakat artık asıl hücum yeri belli olduğundan ihtiyatlarını buraya getirdiler ve bu hücumu da başlangıçta durdurmaya muvaffak oldular.

Fakat tam bu esnada müdafaa komutanı Jüstiniyani ağır bir surette yaralandı ve maiyeti tarafından gemisine nakledildi, anlaşıldığının göre bir kısım maiyeti de fırsattan faydalanarak gemilerine gittiler. İmparator komutayı eline aldı. Fakat Jüstiniyani'nin yaralanması düşmanda bir tereddüt ve bir duraklama hasıl etti. Bunu farke-den Fatih zaferin temin edilmiş olduğunu söyleyerek birliklerini hücumla sevketti. Bir hücum kollunun başında bulunan gayet iri vücutlu bir Yeniçeri, Bizans kaynaklarına nazaran Ulubatlı Hasan arkadaşları ile beraber sur'a tırmanmaya muvaffak oldu ve kalkanını siper yaparak arkadaşlarının yukarı çıkmasını temin etti. Hasan bir taş isabetile şehit oldu ve arkadaşlarının bir kısmı da şehadet mertebesine eriştilerse de kalanlar tutunmaya ve diğer arkadaşlarının surlar üzerine çıkmasını temin ettiler. Bu suretle bu muntıkada surlar Türk birliklerinin eline geçmişti.

Şarmpol siperlerine hücum eden Yeniçeriler buraya girmeye ve burada bulunan müdafileri kendilerinin açtığı hendeğe atmaya muvaffak oldular. Bunun üzerine bu bölgede bulunan müdafilerden bir kısmının Topkapıya, bir kısmının da Penton kapısına (Sulukule kapısına) doğru kaçarak canlarını kurtarmaya çalıştıkları görüldü. Penton kapısına doğru kaçanlar arasında İmparator Constantin de vardı. Kendisi İmparatorlara mahsus erguvani mantosunu bırakmış zırhlı elbiseler giymiş olduğundan kendisini diğerlerinden farketmek müşküldü. Topçunun ve muharebenin hasıl ettiği toz duman arasında ayaklarındaki erguvani renkteki çizmeyi kimse farkedecek düdumda değildi. Erleri arasında kaçarken omuzundan bir mızrak darbisiyle yaralanarak yere düştü, muhtemelen orada çığnenerek öldü. Ve sonra da orada ölenler arasında anonim bir şahıs olarak gömüldü.

Yeniçeriler gedikten şehre girerek surların arkasından hareketle evvela Topkapıyı sonra diğer kapıları açarak o zamana kadar şehre girmemiş olan Rumeli ve Anadolu birliklerinin şehre girmesini temin ettiler. Fatih ilk zaptedilen ve üzerine Türk Bayrağı dikilmiş olan burçlardan birisinin üzerinde askerlerinin ilerleyişini takip ediyordu. Dursun Bey'e nazaran şehre girmek şerefi hususu ile kapı kulu halkına faiz olmuştu. Bunlar düşman askerini kıra kıra sokaklara döktüler. Henüz Rumeli ve Anadolu ve gemi halkı ehli taraf-

yayarak surlara çıkmaya ve buradaki erlerle mücadeleye başladılar. Mancınıklar da ön sur ve bunun gerisindeki sahayı dövüyorlardı. Erlerin bir kısmı da ellerindeki uzun kancalarla müdafilerin yıkılan mazgalları yerine koydukları toprak dolu fiçileri ve benzerlerini aşağıya atmaya çalışıyorlardı. Müdafiler ise bunların üzerlerine ok, taş, kaynatılmış yağ ve Rum ateşi atarak surlara çıkmalarını önlemeye çalışıyorlardı. Muharebe bu şekilde bir saatten fazla devam etti. Toplar ve mancınıklar mütemadiyen surları ve sur gerisindeki ihtiyatları dövüyordu. Kösler, davullar vs. mûsikî aletleri mütemadiyen çalarak askerin muharebe şevkini artırıyorlardı.

Fatih Rumeli Birliklerinin yorulmuş olduklarını ve düşmanın da kâfi derecede zedelenmiş olduğunu görünce bunları geri çekerek yerlerine kısmen zırhlı Anadolu Birliklerini sevketti. Bunlar arslanlar gibi ileri atılarak

ları muharebe ve müdafaada sabit durmuşlardı. Bu esnada Güneş doğmak üzereydi.

Düşman ordusundan Bizanslılar şehrin zaptedildiğini görünce mevkillerini bırakarak evlerine çekildiler, ecnebler ise gemilerle kaçtılar. Kara cephesinden şehre girenler Haliç surlarına arkadan taarruz edinceye kadar buradaki müdafaaya devam etti. Donanmaya gelince bunlar burçlar üzerine çekilen Türk bayraklarını görünce şehrin zaptedildiğini anladılar ve Bahçekapı bölgesine yanaşarak buradan şehre girdiler ve düşman donanması ile meşgul olmadılar. Onlar da bu sayede 29 - 30 Mayıs günleri alabildikleri kadar kendi tabaa-larını ve Rumları alarak Çanakkale Boğazından geçerek memleketlerine döndüler. Sabahleyin saat 8.00 de şehirdeki bütün müdafaaya durmuştu.

Şehre ilk giren Yeniçeriler, mukavemet olmadığını görünce şehrin içine yürüdüler ve nihayet Ayasofya'ya geldiler. Dukas'a nazar-ı Ayasofya'nın kapıları kapanmıştı, buraya iltica edenler eskiden kalma itikata inanarak içeri giren ordunun bir melek yardımı ile dışarı atılmasını bekliyorlardı. Yeniçeriler kapatılmış olan kapıları kırdılar ve içeri girdiler, hiçbir mukavemete rastgelmediler. Erler içerde bulunanları esir ettiler. Ayasofya'nın içinde hiçbir çarpışma olmadı.

Fatih Sultan Mehmet başlangıçta şehre üç gün sonra girmeye karar vermişti. Fakat şehirde hiç bir mukavemet olmadığını görünce aynı gün öğleden sonra girmeye karar verdi.

Fatih yanında Vezirleri, Emirleri, Ulâması ve etrafında hassa kuvvetleri olduğu halde büyük bir alayla şehre girdi. Ve Ayasofya'ya giderek mabedin önünden atından indi ve binayı gezerek bir fetih hakkı olarak câmiye çevrilmesini emretti ve ilk Cuma namazı burada kılındı.

Galata Cenevizlileri şehrin anahtarlarını Fatih'e takdim ettiler. Surların bir kısmı yıkılmak surtiyle kendilerine orada serbestçe ticaret yapmak müsaadesi verildi. Şehirden 50.000 kişi esir alınmış, 10.000 kişi yaşlı ve işe yaramaz oldukları için bırakılmıştı. Rivayete nazaran muhasara esnasında muharebelerde 5.000 kişi ölmüştü. Şehirde bulunan ermenilerle musevilere dokunulmadı.

İki üç gün sonra son Bizans kalesi olan Silivri de teslim oldu. Bu suretle Bizans İmparatorluğu nihayet bulmuş ve yerine Osmanlı İmparatorluğu kurulmuş oldu.

İstanbul'un fethi Dünya tarihinde yeni bir çağın başlangıcını teşkil etti. XIII. Yüzyılın başlangıcından beri günden güne harap

hedeği geçtiler ve surlara merdiven dayayarak ve kalkanlarını başlarının üzerine tutmak sureti ile kaplumbağa teşkil ederek surlara taarruza başladılar. Bunlardan bir kısmı da düşmanın şarampol siperine hücum etti ve baltalarla bunları yıkmaya başladı. Bu suretle surların önünde bir ölüm ve dirim savaşı başlamış oldu. Şarampol siperlerine hücum eden 300 kadar er toz duman arasında bu siperden içeri girmeye muvaffak oldularsa da arkadaşları bunu farkedemediler. Bunlar cepheden ve yandan yapılan karşı hücumda dışarı atıldılar.

Anadolu erleri bu suretle düşmanı tamamıyla ezdikten ve hırpaladıktan ve zaferi hazırladıktan sonra Fatih bunları geri çekti ve yerine Kapıkulu Birliklerini bizzat hücumu sevketti. Yeniçeriler siperi geçerek surlara yaklaştılar ve tırmanmaya başladılar. Bu hücum düşmanı sarsmıştı. Fakat artık asıl hücum yeri belli olduğundan ihtiyatlarını buraya getirdiler

olan bu şehir üç kıta üzerinde hükmeden bir imparatorluğun Baş kent'i oldu. Bu hükûmetin Asya ve Avrupa Kıtaları arasında muvasalasını tehlikeye koyan bir engel de ortadan kaldırılmıştı. Fatih ve ordusu II. Hicri yüzyıla ait olduğu anlaşılan İstanbul'u fethedecek olan komutan ve ordu için söylenen fahir verici sözlere lâyık olduklarını ispat ettiler.

ve bu hücumu da başlangıçta durdurmaya muvaffak oldular.

Fakat tam bu esnada müdafaa komutanı Jüstiniyani ağır bir surette yaralandı ve maiyeti tarafından gemisine nakledildi. Anlaşıldığına göre bir kısım maiyeti de fırsattan faydalanarak gemilerine gittiler. İmparator komutayı eline aldı. Fakat Jüstiniyani'nin yaralanması düşmanda bir tereddüt ve bir duraklama hasıl etti. Bunu farkedene Fatih zaferin temin edilmiş olduğunu söyleyerek birliklerini hücumu sevketti. Bir hücum kolunun başında bulunan gayet iri vücutlu bir Yeniçeri, Bizans kaynaklarına nazaran Ulubatlı Hasan arkadaşları ile beraber sur'a tırmanmaya muvaffak oldu ve kalkanını siper yaparak arkadaşlarının yukarı çıkmasını temin etti. Hasan bir taş isabetiyle şehit oldu ve arkadaşlarının bir kısmı da şehadet mertebesine eriştilerse de kalanlar tutunmaya ve diğer arkadaşlarının surlar üzerine çıkmasını temin ettiler. Bu suretle bu muntıkada surlar Türk birliklerinin eline geçmişti.

Şarampol siperlerine hücum eden Yeniçeriler buraya girmeye ve burada bulunan müdafileri kendilerinin açtığı hendeğe atmaya muvaffak oldular. Bunun üzerine bu bölgede bulunan müdafilerden bir kısmının Topkapı'ya, bir kısmının da Penton kapısına (Sulukule kapısına) doğru kaçarak canlarını kurtarmaya çalıştıkları görüldü. Penton kapısına doğru kaçanlar arasında İmparator Constantin de vardı. Kendisi İmparatorlara mahsus erguvani mantosunu bırakmış, zırhlı elbiseler giymiş olduğundan kendisini diğerlerinden farketmek müşküldü. Topçunun ve muharebenin hasıl ettiği toz duman arasında ayaklarındaki erguvani renkteki çizmeyi kimse farkedecek durumda değildi. Erleri arasında kaçarken omuzundan bir mızrak darbesiyle yaralanarak yere düştü, muhtemelen orada çığnenerek öldü. Ve sonra da orada ölenler arasında anonim bir şahıs olarak gömüldü.

Yeniçeriler gedikten şehre girerek surların arkasından hareketle evvela Topkapı'yı, sonra diğer kapıları açarak o zamana kadar şehre girmemiş olan Rumeli ve Anadolu birliklerinin şehre girmesini temin ettiler. Fatih ilk zaptedilen ve üzerine Türk Bayrağı dikilmiş olan burçlardan birisinin üzerinde askerlerinin ilerleyişini takip ediyordu. Dursun Bey'e nazaran

şehre girmek şerefi hususu ile kapıkulu halkına faiz olmuştu. Bunlar düşman askerini kıra kıra sokaklara döktüler. Henüz Rumeli ve Anadolu ve gemi halkı ehli tarafları muharebe ve müdafaada sabit durmuşlardı. Bu esnada güneş doğmak üzereydi.

Düşman ordusundan Bizanslılar şehrin zaptedildiğini görünce mevkillerini bırakarak evlerine çekildiler, ecnebler ise gemilerle kaçtılar. Kara cephesinden şehre girenler Haliç surlarına arkadan taarruz edinceye kadar buradaki müdafa devam etti. Donanmaya gelince bunlar burçlar üzerine çekilen Türk bayraklarını görünce şehrin zaptedildiğini anladılar ve Bahçekapı bölgesine yanaşarak buradan şehre girdiler ve düşman donanması ile meşgul olmadılar. Onlar da bu sayede 29-30 Mayıs günleri alabildikleri kadar kendi tebaalarını ve Rumları alarak Çanakkale Boğazından geçerek memleketlerine döndüler. Sabahleyin saat 8.00'de şehirdeki bütün müdafa devam etmişti.

Şehre ilk giren Yeniçeriler, mukavemet olmadığını görünce şehrin içine yürüdüler ve nihayet Ayasofya'ya geldiler. Dukas'a nazaran, Ayasofya'nın kapıları kapanmıştı, buraya iltica edenler eskiden kalma itikata inanarak içeri giren ordunun bir melek yardımı ile dışarı atılmasını bekliyorlardı. Yeniçeriler kapatılmış olan kapıları kırdılar ve içeri girdiler, hiçbir mukavemete rastgelmediler. Erler içeride bulunanları esir ettiler. Ayasofya'nın içinde hiçbir çarpışma olmadı.

Fatih Sultan Mehmet başlangıçta şehre üç gün sonra girmeye karar vermişti. Fakat şehirde hiç bir mukavemet olmadığını görünce aynı gün öğleden sonra girmeye karar verdi.

Fatih yanında vezirleri, emirleri, uleması ve etrafında hassa kuvvetleri olduğu halde büyük bir alayla şehre girdi. Ve Ayasofya'ya giderek mâbedin önünde atından indi ve binayı gezerek bir fetih hakkı olarak camiye çevrilmesini emretti ve ilk Cuma namazı burada kılındı.

Galata Cenevizlileri şehrin anahtarlarını Fatih'e takdim ettiler. Surların bir kısmı yıkılmak suretiyle kendilerine orada serbestçe ticaret yapmak müsaadesi verildi. Şehirden 50.000 kişi esir alınmış, 10.000 kişi yaşlı ve işe yaramaz oldukları için bırakılmıştı. Rivayete nazaran muhasara esnasında muharebelerde 5.000 kişi ölmüştü. Şehirde bulunan ermenilerle musevilere dokunulmadı.

İki üç gün sonra son Bizans kalesi olan Silivri de teslim oldu. Bu suretle Bizans İmparatorluğu nihayet bulmuş ve yerine Osmanlı İmparatorluğu kurulmuş oldu.

İstanbul'un fethi dünya tarihinde yeni bir çağın başlangıcını teşkil etti. XIII. yüzyılın başlangıcından beri günden güne harap olan bu şehir üç kıta üzerinde hükmeden bir imparatorluğun Başkent'i oldu. Bu hükûmetin Asya ve Avrupa kıtaları arasında muvasalasını tehlikeye koyan bir engel de ortadan kaldırılmıştı. Fatih ve ordusu II. Hicri yüzyıla ait olduğu anlaşılan İstanbul'u fethedecek olan komutan ve ordu için söylenen fahir verici sözlere lâayık olduklarını ispat ettiler.

İstanbul'un Fethi

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan, "İstanbul'un Fethi", *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları*, İstanbul, 1964, ss. 86-91.

Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan

Tarihimizin en mutlu günlerinden birini, İstanbul'un Türk olduğu 29 Mayıs tarihini beş günden beri bilgi ve sanatın tarafsız açısından inceledik. Derinliğine, genişliğine gidildikçe bu konunun el dokunmamış, bakir taraflarının yeni ve ileriki kuşakların araştırmalarını beklediği bir daha çıplak bir hakikat olarak kendini gösterdi.

1953'te fethin beş yüzüncü yıl dönümü kutlanırken Üniversite, Fetih Derneği, değişik teşekküller ve kişiler Millî Kütüphanemize elli kadar cilt eser kazandırdılar. Bir hazine kıymetini taşıyan bu değerli kaynaklara bu arada yabancı memleketlerde yapılan yayınlara da her yıl bilgilerini eklemek bu milletin halis evlatlarının görevi ve iftihar olacaktır.

Fatih Sultan Mehmed kimdir?

Osmanlı devletinin başkentini Bursa ile Edirne'ye taşıyan babası İkinci Sultan Murad, hudutsuz enerjisi ve parlak zekasıyla Akdeniz ve Güney Avrupa hakimiyetini ele alabilecek kudreti kendinde duymuştu. Venedik ve Cenevizlilerin yerleşmiş ticaret durumları, Grek vilayet ve Latin kavimleri, hatta yukarıdan gelecek bir Macar mukavemeti onun için mesele olmaktan çıkmalı ve bu alanın kilit noktası (belde-i tayyibe İstanbul) avuçlarının içine düşmeliydi. Sultan Murad, davayı cedleri Yıldırım Bayezid ve Birinci Mehmed gibi parça parça değil, topyekûn mütalâa etmiş ve Avrupanın güneyinde sönen medeniyetlerin yerini taptaze eserleri ile yeni bir medeniyet ülkesi haline getirmeye karar vermişti. Onun içindir ki Edirne'yi başkent yapışı

İSTANBUL'UN FETHİ

Oral Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan

Tarihimizin en mutlu günlerinden birini, İstanbul'un Türk olduğu 29 Mayıs tarihini beş gündenberi bilgi ve san'atın tarafsız açısından inceledik. Derinliğine, genişliğine gidildikçe bu konunun el dokunmamış, bakir taraflarının yeni ve ileriki kuşakların araştırmalarını beklediği bir daha çıplak bir hakikat olarak kendini gösterdi.

1953 de fethin beşyüzüncü yıl dönümü kutlanırken Üniversite, Fetih Derneği, değişik teşekküller ve kişiler millî kütüphanemize elli kadar cild eser kazandırdılar. Bir hazine kıymetini taşıyan bu değerli kaynaklara bu arada yabancı memleketlerde yapılan yayınlara da her yıl bilgilerini eklemek bu milletin halis evlâdlarının görevi ve iftihar olacaktır.

Fâtih Sultan Mehmed kimdir?

Osmanlı devletinin baş kentini Bursa ile Edirne'ye taşıyan babası İkinci Sultan Murad, hududsuz enerjisi ve parlak zekâsıyla Akdeniz ve Güney Avrupa hâkimiyetini ele alabilecek kudreti kendinde duymuştu. Venedik ve Ceneviz'lilerin yerleşmiş ticaret durumları, grek vilâyet ve lâtın kavimleri, hattâ yukardan gelecek bir Macar mukavemeti onun için mes'ele olmakdan çıkmalı ve bu alanın kilid noktası (belde-i tayyibe = İstanbul) avuçlarının içine düşmeliydi. Sultan Murad, davâyı cedleri Yıldırım Bayezid ve Birinci Mehmed gibi parça parça değil, topyekûn mütalâa etmiş ve Avrupanın günyinde sönen medeniyetlerin yerini taptaze eserleri ile yeni bir medeniyet ülkesi haline getirmeye karar vermişti. Onun içindir ki Edirne'yi başkend yapışı rasgele değil, tarihte daima kıt'alar değiştirmiş olan medeniyetin Asyadan Avrupaya geçiş tecrübelerinden bu yenisinde tutunup muvaffak olmasını sağlamak azminin ilk temel taşı olarak alınmalıdır.

rastgele değil, tarihte daima kıt'alar değiştirmiş olan medeniyetin Asyadan Avrupaya geçiş tecrübelerinden bu yenisinde tutunup muvaffak olmasını sağlamak azminin ilk temel taşı olarak alınmalıdır.

Bu gaye uğruna Anadolu'daki beylikleri, başta Karamanoğlu İbrahim Bey'i saf dışı ederken 29 Mart 1440'ta Selanik'i zapt edişi stratejiyi açıklıyordu. Zira böylece Sainte-Marc cumhurluğu da İkinci Murad'ın yanında yer almış, Ceneviz ve Venedik ticari menfaatlerinden mahrum ve İstanbul'a oradan da aciz duruma düşünce Bizans İmparatorluğu fiilen değilse bile, hükmen çökmüştü.

1432 yılında 30 Mart günü Edirne sarayında İkinci Murad'ın Humâ Hâtun'dan üçüncü oğlu Mehmed dünyaya geldi.¹ Tarih, Türk beylerinin kulaklarına hatifden gelen emri şöyle fısıldamıştı: "İstanbul'u aç, gülzâr yap!" Bu fısıltı Edirne Sarayı'nda sallanan beşikteki çocuğun kulağına da doldu. Babası, İstanbul'u alamamış olmanın hıncı içinde Şeyhi Hacı

1 Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Şer'iye Sicilleri, Defter 201*, s. 64; *Defter 370*, s. 40; *Defter 31*, s. 35.

Bu gaye uğruna Anadoludaki beylikleri, başda Karamanoğlu İbrahim bey'i saf dışı ederken 29.Mart.1440 da Selâniği zapt edişi stratejiyi açıklıyordu. Zira böylece Sainte-Marc cumhurluğu da İkinci Murad'ın yanında yer almış, Ceneviz ve Venedik ticarî menfaatlerinden mahrum ve İstanbul'a oradan da aciz duruma düşünce Bizans İmparatorluğu fiilen değilse, hükmen çökmüştü.

**

1432 yılında 30 Mart günü Edirne sarayında İkinci Murad'ın Hümâ hâatun'dan üçüncü oğlu Mehmed Dünyaya geldi ¹. Tarih, Türk beylerinin kulaklarına hatifden gelen emri şöyle fısıldamışdı: "İstanbul'u aç, gülzâr yap!" Bu fısıltı Edirne sarayında sallanan beşikdeki çocuğun kulağına da doldu. Babası, İstanbul'u alamamış olmanın hıncı içinde şeyhi Hacı Bayram Veli'den ne yapması gerektiğini sorunca şu cevabı aldı: "Beyim İstanbul'u sen alamayacaksın, ben de göremeyeceğim, onu şu beşikdeki Şehzâde şu köse şeyh ile beraber alacaklar". Köse şeyh Ak Şemseddin idi, Hacı Bayram Veli'nin kerameti yirmi bir yıl sonra tarih sahifesine bir hâkikat olarak çıkacaktı.

İkinci Murad, bilgiye çok değer veren, âlimleri meclisine toplayan, bilgi kurullarını geliştiren ince ruhlu, ve dikkatli bir hükümdardı. Oğlunu yetiştirmeye karar verdi. Onu önce Amasya, sonra Manisa beyliğine gönderdiği zaman (Molla Yegân) ın Mısır'dan getirip kendisine hediye ettiği (Molla Gürânî) yi de hoca tayin ederek gönderdi. Fâtih ilk hocası (Molla Gürânî) den sonra yine babasının tayin ettiği (Molla Hüsrev) ve (Molla İbni Temcid) den de faydalanmıştır. Kezâ Ak Şemseddin onu okutan, hazırlayan bir hocasıdır.

Taze beyninde çağdaş bilgi ve san'atı böylece yoğurmaya başlayan genç Şehzâde hükümdar olduğu zaman da insanlığın bu üstün sıfatlarını arttırmaktan çekinmeyecek, (Hoca Paşa) ve (Molla Hatibzâde) den faydalanacak, nihayet iktidarının şahikasında bir ilim ve san'at adamı olarak belirecektir...

Fâtih, şiirde gazel tarzını tercih etmiş ve (Avnî) adını (Mahlas) ² kullanıyordu.

Tarih, din ve dil bilgisine gösterdiği büyük bilgi (İbni Temcid) in geniş ihâtasında cevaplarını bulmuş, Türkçe, Arabca, Farsca ve Fransızca şiir söyleyen bu hoca, (Kadı Beydâvî) tefsirine yazdığı hâşiyeyi de Sultan Mehmed'e okutmuştu. Fâtih hakkında Aragon

Bayram Veli'den ne yapması gerektiğini sorunca şu cevabı aldı: "Beyim, İstanbul'u sen alamayacaksın, ben de göremeyeceğim, onu şu beşikteki şehzade şu Köse Şeyh ile beraber alacaklar". Köse Şeyh Akşemseddin idi, Hacı Bayram Veli'nin kerameti yirmi bir yıl sonra tarih sahifesine bir hâkikat olarak çıkacaktı.

İkinci Murad, bilgiye çok değer veren, âlimleri meclisine toplayan, bilgi kurullarını geliştiren ince ruhlu, ve dikkatli bir hükümdardı. Oğlunu yetiştirmeye karar verdi. Onu önce Amasya, sonra Manisa beyliğine gönderdiği zaman Molla Yegân'ın Mısır'dan getirip kendisine hediye ettiği Molla Gürânî'yi de hoca tayin ederek gönderdi. Fatih ilk hocası Molla Gürânî'den sonra yine babasının tayin ettiği Molla Hüsrev ve Molla İbni Temcid'den de faydalanmıştır. Keza Akşemseddin onu okutan, hazırlayan bir hocasıdır. Taze beyninde çağdaş bilgi ve sanatı böylece yoğurmaya başlayan genç şehzade hükümdar olduğu zaman da insanlığın bu üstün sıfatlarını arttırmaktan çekinmeyecek, Hoca Paşa ve Molla Hatipzade'den faydalanacak, nihayet iktidarının şahikasında bir ilim ve sanat adamı olarak belirecektir.

kralına verilen bilgi arasında Sultanın yanında ona eski çağlar tarihini öğreten iki hekimin de bulunduğu yazılıdır.

Fâtihin başka yabancı diller de öğrenmiş olduğu hakkındaki rivayetler incelenmeye değer! Herhalde bu saydıklarımızdan başka yabancı dil (Grek, Lâtin, İranî, Slav...) öğrenmemiş olsa dahi bu dillerdeki yayınların bildiği dillere çevrilmiş yazmalarını okuduğunu kabul etmek doğru olur².

İstanbul'a girdikten sonra Blacherna kral sarayını gezerken bulunduğu perişan hâl karşısında Sa'dî'nin:

Perdedârî mikuned der kasr-ı kayser ankebut
Bum nevbet mîzened ber târem-i Efrâsiyâb

beytini tedarî edişi bu vukufun başhca belirtilerindendir.

Fâtih'de bilgi ile ülfeti, ve bilginlere hürmeti hayatı boyunca devam etmiştir. Hükümdârın şahsiyeti ve etrafının bu özelliği gösteriyor ki İstanbul muhasarası ve fetih bir bilginler hey'eti tarafından hazırlanmış, Saruca, Çandarlı, Cebe Ali, Balta oğlu bu plânın daha çok tatbiki cephesini ele almışlardır. Aslında bilginin yarattığı hakiki tevazu ve kendine inanmanın en güzel özelliğini vezirlerine yaptırdığı Rumelihisarı burçlarına onların adını vermiş olmasında görürüz.

Fetihden önce Sultan'ın sarayında tertiplenen münazaralar İstanbul fethinin siyasi, ekonomik ve askerî plânlarına kaynak olduğu gibi fetihden sonrakilerde Üniversite ve diğer öğretim müesseselerinin doğup yaşamasını sağlamışlardır. Ayasofya ve Zeyrek yüksek öğretim müesseseleri onun için zamanın bilgisini öğretme ve araştırmaya yetmedi. Fetihden on bir yıl sonra adına yaptırdığı câmiin etrafında sekizi yüksek dereceli kollej olmak üzere on altı parçalık medreseye vücut verdi. Fâtih külliyesi ve nakli bilgilerin yanında müsbet bilgileri çağdaş derecede okutan ve öğreten ilk bilgi müessesemiz, Üniversitemiz olduğu için fethin bir medenî vakıa olduğu kadar bütün bir saltanat yerinin bilgi mihverinden gelerek İstanbul'u güzîlâr yaptığını açıkladığı için de iftiharımızdır.

Manisa'da başlayıp Edirne'de gelişen Kütüphanesi ile onu çevreleyen sahifeleri İstanbul'da yatan medeniyetlerin san'at eserlerini de ayağa kaldırma zehniyet ve zevkini ona vermişlerdir.

Bütün saltanatı boyunca dilimize çevirttiği eser, Batlamyus'dan Sabuncuoğlu'na kadar Ali Kuşcular, Ali Tusîler, Fahreddin-i Acemi,

Fatih, şiirde gazel tarzını tercih etmiş ve "Avni" adını mahlas² olarak kullanıyordu.

Tarih, din ve dil bilgisine gösterdiği büyük bilgi İbni Temcid'in geniş ihtasında cevaplarını bulmuş, Türkçe, Arapça, Farsca ve Fransızca şiir söyleyen bu hoca, Kadı Beydavi Tefsiri'ne yazdığı hâşiyeyi de Sultan Mehmed'e okutmuştu. Fatih hakkında Aragon kralına verilen bilgi arasında Sultanın yanında ona eski çağlar tarihini öğreten iki hekimin de bulunduğu yazılıdır.

Fatih'in başka yabancı diller de öğrenmiş olduğu hakkındaki rivayetler incelenmeye değer! Herhalde bu saydıklarımızdan başka yabancı dil (Grek, Latin, İranî, Slav...) öğrenmemiş olsa dahi bu dillerdeki yayınların bildiği dillere çevrilmiş yazmalarını okuduğunu kabul etmek doğru olur.³

İstanbul'a girdikten sonra Blacherna kral sarayını gezerken bulunduğu perişan hal karşısında Sadî'nin:

² Tek nüsha olan el yazması divânını bulan rahmetli Ali Emiri Efendi'dir.

³ Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, 1936.

*Perdedari mikuned der kasr-ı kayser ankebut
Bum nevbet mizened ber tarem-i Efrasiyab*

beytini tedai edişi bu vukufun başlıca belirtilerindendir.

Fatih'te bilgi ile ülfeti ve bilginlere hürmeti hayatı boyunca devam etmiştir. Hükümdarın şahsiyeti ve etrafının bu özelliği gösteriyor ki İstanbul muhasarası ve fetih, bir bilginler heyeti tarafından hazırlanmış, Saruca, Çandarlı, Cebe Ali, Baltaoğlu bu planın daha çok tatbiki cephesini ele almışlardır. Aslında bilginin yarattığı hakiki tevazu ve kendine inanmanın en güzel özelliğini vezirlerine yaptırttığı Rumeli Hisarı burçlarına onların adını vermiş olmasında görürüz.

Fetihten önce Sultan'ın sarayında tertiplenen münazaralar İstanbul fethinin siyasi, ekonomik ve askeri planlarına kaynak olduğu gibi fetihten sonrakiler de Üniversite ve diğer öğretim müesseselerinin doğup yaşamasını sağlamışlardır. Ayasofya ve Zeyrek yüksek öğretim müesseseleri onun için zamanın bilgisini öğretme ve araştırmaya yetmedi. Fetihten on bir yıl sonra adına yaptırttığı camiin etrafında sekizi yüksek dereceli kolej olmak üzere on altı parçalık medreseye vücut verdi. Fatih külliyesi ve nakli bilgilerin yanında müsbet bilgileri çağdaş derecede okutan ve öğreten ilk bilgi müessesemiz, Üniversitemiz olduğu için fethin bir medenî vakıa olduğu kadar bütün bir saltanat yerinin bilgi mihverinden gelerek İstanbul'u gülzâr yaptığını açıkladığı için de iftiharımızdır.

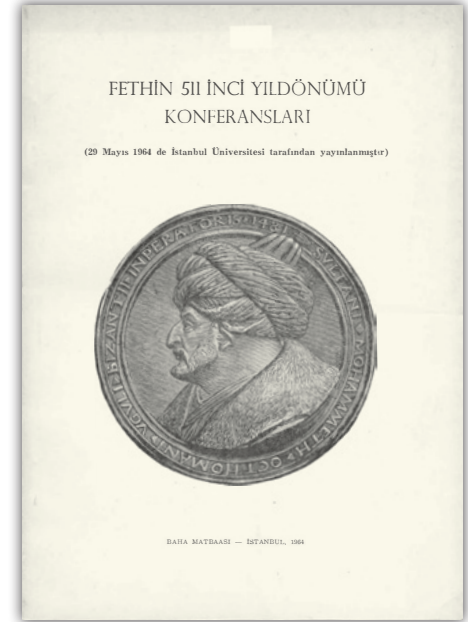
Manisa'da başlayıp Edirne'de gelişen kütüphanesi ile onu çevreleyen sahifeleri İstanbul'da yatan medeniyetlerin sanat eserlerini de ayağa kaldırma zihniyet ve zevkini ona vermişlerdir.

Bütün saltanatı boyunca dilimize çevirttiği eser, Batlamyus'dan Sabuncuoğlu'na kadar Ali Kuşcular, Ali Tusiler, Fahreddin-i Acemi, Fadlullah-ı Hurûfî... bugün devam eden müsbet bilgiler kütüphanemizin adeta babalarıdır.

Güzel sanatlar vadisinde başlıca dikkati çeken eserler, Çinili yahut Sırça Köşk'tür (1472). Hükümdar burada İznik ve Bursa'nın on üçüncü yüzyıl eserlerini devam ettirmek emelini çinilerle ve nakışlarla gösteriyor.

Muhterem Misafirlerimiz,

İstanbul şehrinden önce Kadıköy'ün (Kalkedon) iskân edilmiş olduğu, sonra Haliç'in etrafında şehir kurulmuş bulunduğu malumunuzdur. İstanbul şehir olarak böylece coğrafya sahifesine çıktığı andan beri kıt'aları yalnız kara ve hava olarak değil, espri, medeniyet, ekonomi ve ticaret merkezi olarak da yerleştirmek görevini kendiliğinden üzerine almış ve bu kader onu hem sevilen, hem kıskanılan bir hüviyete bürümüştür.

Fadlullah-ı Hurûfi... bugün devam eden müsbet bilgiler kütüphanemizin adeta babalarıdır.

Güzel san'atlar vadisinde başlıca dikkati çeken eserler, Çinili yahut Sırça Köşk (1472) dir. Hükümdar burada İznik ve Bursa'nın on üçüncü yüzyıl eserlerini devam ettirmek emelini çinilerle ve nakışlarla gösteriyor.

Muhterem misafirlerimiz,

İstanbul şehrinde önce Kadıköy (Kaldedon) un iskân edilmiş olduğu sonra Halic'in etrafında şehir kurulmuş bulunduğu malûmunuzdur. İstanbul şehir olarak böylece coğrafya sahifesine çıktığı andan beri kıt'aları yalnız kara ve hava olarak değil, espi, medeniyet, ekonomi ve ticaret merkezi olarak da yerleştirmek görevini kendiliğinden üzerine almış ve bu kader onu hem sevilen, hem kıskaçlanan bir hüviyete bürümüştür.

Bulgar beylerinden Ermeni hükümdarlarına (Beşinci Leo) kadar bu şehrin kapılarına dayanmayan kalmamıştır.

İstanbul ve Boğazlar tarih ve coğrafyanın kendine yüklediği bu medeniyet köprüsü görevini yapabildikçe ona dokunmak mümkün değildi, mümkün olmamıştır. Aristo, Fârâbî, İbni Sina gibi grek ve müslüman medeniyeti mümessilleri Avrupaya intikal ettiği zaman Bizans imparatorluğu elbette İran'a, (Heraklius-Hüsrev Perviz) e galebe eder.

Fakat son İstanbul İmparatorluğu, şarkî Roma'nın geleneği, ilim ve medeniyet havasından uzaklaşıp ortodoks kilisesiyle katolik kavgalarına zemin olduğu ve vicdan hürriyeti baskıya alındığı zaman iş değişti.

Latin âlimleri şehri terkeder oldular, ticaret bozuldu. İnsanlar medeniyetin bir yerde düşüşünü görünce onu ya ayakta kaldırır, veya yerini değiştirirler, insan haklarını yeniden kuracak idareleri ararlar. Bizans bu görevi yapamayacak derecede bitgin hale gelirken şarkî garba bağlayabilecek kudretli ve taze bir millet -Trakya-Boğazlar-Kuzey Anadoluda yerleşmiş bulunuyordu. (1345 Şehzâde Süleyman Paşa'dan başlayarak) İşte İstanbul'un kaderini asıl değiştiren bu manevî düşüştü, onu ramplase etmek bir zaruretti. Fâtih, babası ve çevresi bu Conception'la Bizansın tacını düşürmeyi, medeniyeti gelişmekten yoksun bırakmayı kaderin verdiği bir görev olarak aldılar.

Şunu da ilâve edeyim ki Bizansın düşüşünden çok evvel Avrupada - bilhassa İtalya - rönesans ceryanları başlamış, şarkî Roma ise buna hiç bir vechile ayak uyduramamıştı. Bilgi ve medeniyet alanının

Bulgar beylerinden Ermeni hükümdarlarına (Beşinci Leo) kadar bu şehrin kapılarına dayanmayan kalmamıştır:

İstanbul ve Boğazlar tarih ve coğrafyanın kendine yüklediği bu medeniyet köprüsü görevini yapabildikçe ona dokunmak mümkün değildi, mümkün olmamıştır. Aristo, Farabi, İbni Sina gibi grek ve müslüman medeniyeti mümessilleri Avrupaya intikal ettiği zaman Bizans imparatorluğu elbette İran'a, Heraklius-Hüsrev Perviz'e galebe eder.

Fakat son İstanbul İmparatorluğu, şarkî Roma'nın geleneği, ilim ve medeniyet havasından uzaklaşıp ortodoks kilisesiyle katolik kavgalarına zemin olduğu ve vicdan hürriyeti baskıya alındığı zaman iş değişti.

Latin âlimleri şehri terkeder oldular, ticaret bozuldu. İnsanlar medeniyetin bir yerde düşüşünü görünce onu ya ayakta kaldırır veya yerini değiştir-

da bu düşüş askerî düşüşten çok evveldir ve vahimdir. Okadar ki (Roma hukuku) nun esasını yapan Kodekse beşik olan Ayasofya'daki (Pan didaktiryon) günün bilgisini bile yapamaz hale gelmişti.

Fetihden sonra ise, İstanbul ve dolaylarında mezhep veya şahsî hak kavgaları, insan haklarına tecavüz, yağma kat'î surette durmuştur. Türk idaresi çürümüş, miskinleşmiş bir idare yerine her bakımdan tam bir adalet nizamı kurmuştur. keza fetih ile İstanbul'a tekniğin en ileri mahsulleri gelmiş ve bilhassa düşmüş olan yüksek öğretim müesseseleri ayağa kaldırılmış ve yenilenmiştir.

Hakikatte Bizansın manevî, moral düşüşü on beşinci yüzyılın başından çok öncedir. Daha 1391 de şehri sarıp Anadolu Hisarını yaptıran Yıldırım Bayezid bu bölgeyi zabtedebilirdi. Timur vak'ası fethi yarım yüzyıl kadar geri bırakmıştır.

Fetih; dinde, dilde, türlü yönleriyle kültürde en geniş anlayışı gösterince Rum Ortodoksların taassubundan bizar olan bütün bilginler yeni rejimin yanında yer almışlardır. Paleolog Hanedanı bakiyesi, Has-Murad Paşa bunların öncüleridir. İşte sadece bu moral, olgunluk, tolerans son Bizans imparatorlarının her şeyi kurtarmak için Lyon konsülüne, Vatikana ve Floransa'ya baş vurmalarını boşa çıkarmıştır. İtalyan müellifi Petrarca olayı "Türkler düşmandırlar, lâkin mutaassıp Rumlar bu düşmandan beterdır" diye dile getirmiştir.

Tafsîlâtına girmeden muhterem hey'etinize hatırlatmak isterim ki fetih şehirde yerleşecek bütün kavimlere tam vicdan hürriyeti, dinlere, bu arada ortodoks kilisesine imtiyazlar tanımıştır ⁴. Bu hakikatlar Rum ortodoks müellifleri Ducas, Kritovulos'un itiraflarıyla sâbittir.

Kültürün yayılmasına, vicdan hürriyetini köstekleyen bir idare böylece yıkılıp yeni rejim İstanbul'da kurulunca her şeyden önce günün hristiyan cemiyetlerinde yerleşmiş olan ruhân, zâdegân sınıflarının imtiyazı ortadan kalkmış, halk hak ve adalet anlayışı önünde eşit muameleye tâbi olmuştur.

Bizzat hükümdar bir amme dâvasında halkdan biri gibi şahidlik etmiş, san'at ve hırfetin icrasında sınıf, din, mezhep farkları kökünden ortadan kaldırılmıştır. Yalnız İstanbul'da değil, Anadolu'da kökleşmiş olan hristiyanların da Türk idaresini Bizans idaresine tercih edişlerinin başlıca sebebi, işte bu vicdan hürriyeti ve adalet eşitliğidir.

tirirler, insan haklarını yeniden kuracak idareleri ararlar. Bizans bu görevi yapamayacak derecede bitkin hale gelirken şarkı garba bağlayabilecek kudretli ve taze bir millet Trakya,Boğazlar, Kuzey Anadolu'da yerleşmiş bulunuyordu. (1345 Şehzade Süleyman Paşa'dan başlayarak.) İşte İstanbul'un kaderini asıl değiştiren bu manevî düşüştü, onu ramplase etmek bir zaruretti. Fatih, babası ve çevresi bu Conception'la Bizansın tacını düşürmeyi, medeniyeti gelişmekten yoksun bırakmayı kaderin verdiği bir görev olarak aldılar.

Şunu da ilâve edeyim ki Bizansın düşüşünden çok evvel Avrupada – bilhassa İtalya– rönesans ceryanları başlamış, şarkî Roma ise buna hiç bir veçhile ayak uyduramamıştı. Bilgi ve medeniyet alanında bu düşüş askeri düşüşten çok evveldir ve vahimdir. O kadar ki Roma hukukunun esasını yapan Kodekse beşik olan Ayasofya'daki Pandidaktiryon, günün bilgisini

bile yapamaz hale gelmişti. Fetihten sonra ise, İstanbul ve dolaylarında mezhep veya şahsî hak kavgaları, insan haklarına tecavüz, yağma kat'î surette durmuştur. Türk idaresi çürümüş, miskinleşmiş bir idare yerine her bakımdan tam bir adalet nizamı kurmuştur. Keza fetih ile İstanbul'a tekniğin en ileri mahsulleri gelmiş ve bilhassa düşmüş olan yüksek öğretim müesseseleri ayağa kaldırılmış ve yenilenmiştir.

Hakikatte Bizansın manevî, moral düşüşü on beşinci yüzyılın başından çok öncedir. Daha 1391'de şehri sarıp Anadolu Hisarını yaptıran Yıldırım Bayezid bu bölgeyi zabtedebilirdi. Timur vak'ası fethi yarım yüzyıl kadar geri bırakmıştır.

Fetih; dinde, dilde, türlü yönleriyle kültürde en geniş anlayışı gösterince Rum Ortodoksların taassubundan bizar olan bütün bilginler yeni rejimin yanında yer almışlardır. Paleolog Hanedanı bakiyesi, Has-Murad Paşa bunların öncüleridir. İşte sadece bu moral, olgunluk, tolerans son Bizans imparatorlarının her şeyi kurtarmak için Lyon konsülüne, Vatikan'a ve Floransa'ya başvurmalarını boşa çıkarmıştır. İtalyan müellifi Petrarca olayı "Türkler düşmandırlar, lâkin mutaassıp Rumlar bu düşmandan betterdir." diye dile getirmiştir.

Tafsilâtına girmeden muhterem heyetinize hatırlatmak isterim ki fetih şehirde yerleşecek bütün kavimlere tam vicdan hürriyeti, dinlere, bu arada ortodoks kilisesine imtiyazlar tanımıştır.⁴ Bu hakikatlar Rum ortodoks müellifleri Ducas, Kritovulos'un itiraflarıyla sabittir.

Kültürün yayılmasına, vicdan hürriyetini köstekleyen bir idare böylece yıkılıp yeni rejim İstanbul'da kurulunca her şeyden önce günün hıristiyan cemiyetlerinde yerleşmiş olan ruhban, zadegan sınıflarının imtiyazı ortadan kalkmış, halk hak ve adalet anlayışı önünde eşit muameleye tabi olmuştur.

Bizzat hükümdar bir amme davasında halktan biri gibi şahitlik etmiş, sanat ve hırfetin icrasında sınıf, din, mezhep farkları kökünden ortadan kaldırılmıştır. Yalnız İstanbul'da değil, Anadolu'da kökleşmiş olan hıristiyanların da Türk idaresini Bizans idaresine tercih edişlerinin başlıca sebebi, işte bu vicdan hürriyeti ve adalet eşitliğidir.

Hülâsa, bu yaşlı kürenin üstünde yaşamış olan insanların hayatında, medeniyet tarihinde orta çağı kapayıp yeni çağı açan İstanbul fethi, bu şehrin topraklarında ömür tüketmiş çeşitli medeniyetlerin sonunda bir Rum-Ortodoks hükûmetinin manevî izmihlali üzerine gelen taze bir medeniyetin temsilcileri tarafından beldenin ele geçirilmesi gibi askeri bir hareketle tamamlanan bir kültür vakıasıdır.

Türkler başı yeni bilgiler ve düşüncülerle dolu kemer burunlu başbuğlarının idaresinde bu dünyanın en güzel şehrinde saraylarından prens adalarına kadar türlü adaletsizlik ve zulüm iniltileri dolu köşeleri insan haklarıyla bezenmiş adem oğullarıyla doldurmak için zor ve uzun çalışmalara mecbur kaldılar.

⁴ Ducas ve Kritovulos.

Hülûsa, bu yaşlı kürenin üstünde yaşamış olan insanların hayatında, medeniyet tarihinde orta çağı kapayıp yeni çağı açan İstanbul fethi, bu şehrin topraklarında ömür tüketmiş çeşidli medeniyetlerin sonunda bir Rum-ortodoks hükûmetinin manevî izmihlâli üzerine gelen taze bir medeniyetin temsilcileri tarafından beldenin ele geçirilmesi gibi askerî bir hareketle tamamlanan bir kültür vakıasıdır.

Türkler başı yeni bilgiler ve düşüncülerle dolu kemer burunlu başbuğlarının idaresinde bu dünyanın en güzel şehrinde saraylarından prens adalarına kadar türlü adaletsizlik ve zulüm iniltileri dolu köşeleri insan haklarıyla bezenmiş adem oğullarıyla doldurmak için zor ve uzun çalışmalara mecbur kaldılar.

Asırlar boyu etrafındaki ihtiras halkası gevşemeyen bu hârikulâde şehre bir zafer alayı ile giren delikanlı başbuğun kim bilir ne acemilikler yapacağını bekleyenleri ne mükemmel yanıltmış olan Fâtih, Bizansın bilgi buhranından ve taassubundan düştüğünü iyice bildiği içindir ki bilgiye yer ve taassubun yerine müsamahaya imkân verdi. Fâtih! 3.Mayıs.1481 de bu âleme gözlerini yumdun, maddeten bizden uzak, fakat benliğimizdeki aksi-sedâ bize sesleniyor ki sen aramızdasın:

Her köşesinde dehrin nam-ı beka nesârin

Şâyestedir denilse âlem senin mezârın

Türbendir en azimi feth ettiğin diyârın.

Koca Fâtih bilgi yolunda tükenmez bir gayretle yürürken sen hep içimizdesin. İstanbul Üniversitesinden sana sıcak ve sonsuz saygılar...

Asırlar boyu etrafındaki ihtiras halkası gevşemeyen bu hârikulâde şehre bir zafer alayı ile giren delikanlı başbuğun kim bilir ne acemilikler yapacağını bekleyenleri ne mükemmel yanıltmış olan Fatih, Bizansın bilgi buhranından ve taassubundan düştüğünü iyice bildiği içindir ki bilgiye yer ve taassubun yerine müsamahaya imkân verdi. Fatih! 3 Mayıs 1481'de bu âleme gözlerini yumdun, maddeten bizden uzak, fakat benliğimizdeki aksi-sedâ bize sesleniyor ki sen aramızdasın:

Her köşesinde dehrin nâm-ı bekâ nisârin

Şâyestedir denilse âlem senin mezârın

Türbendir en azimi feth ettiğin diyârın.

Koca Fatih bilgi yolunda tükenmez bir gayretle yürürken sen hep içimizdesin. İstanbul Üniversitesinden sana sıcak ve sonsuz saygılar...

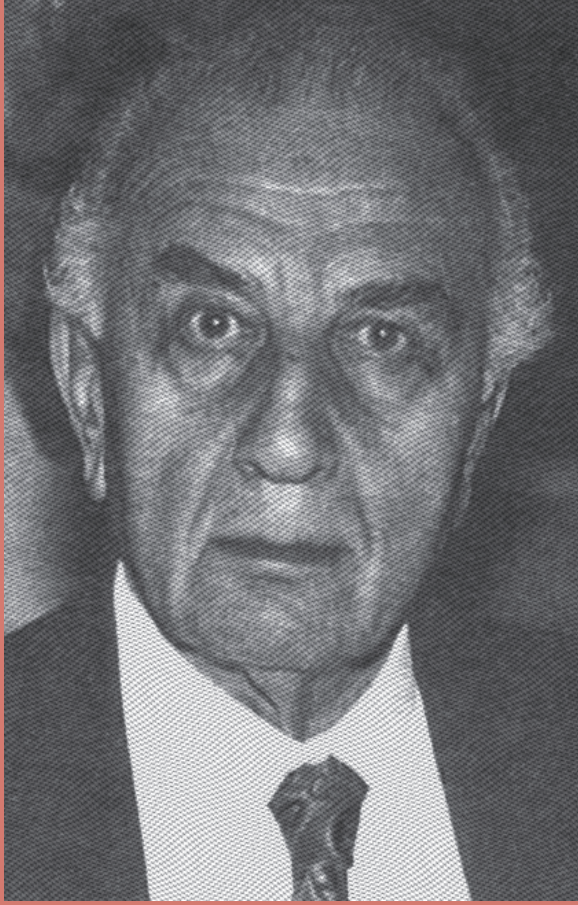
Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

Yol Ortasında Bir Çınar

Mustafa Şerif Onaran

Mustafa Şerif Onaran, "Yol Ortasında Bir Çınar", *Türk Dili Aylık Dergi*, Türk Dil Kurumu, Sayı: 20, Cilt: II, Ankara, 1 Mayıs 1953, s. 540.

Mustafa Şerif Onaran

*Sultanahmet'e doğru, akşam üstü
Yol ortasında bir çınar,
Eski çağları düşündü;
Fetihten önce eski çağlar...*

*Daha çocuk sayılırdı o vakitler;
Göğermiş dalları delice
Bakardı dört bir yanına İstanbul'un,
Uzaklardan Haliç'e.*

*Sonra bir taş ilmiş gövdesine;
Fetih günü için bir nişan.
Durun bir, dinleyin bir kere
Söylenti deyip geçmeyin hemen.*

*Arkasından bizim atlılar,
Fatih Ayasofya'ya doğru yürüyordu.
En derin kökünden, en uzak yaprağına
Çınarın bir özsu yürüyordu.*

*Durdu Fatih, bütün athılar durdu
Deprem sanırdı insan, birden
Öper gibi çınarın gövdesini,
Bir taş koptu atın bastığı yerden.*

*Bakın çınarın gövdesine,
Beşyüz yıldan beri durur bu nişan,
Biz gizli selâm verir İstanbul'a.
Ama nerde farkına varan!*

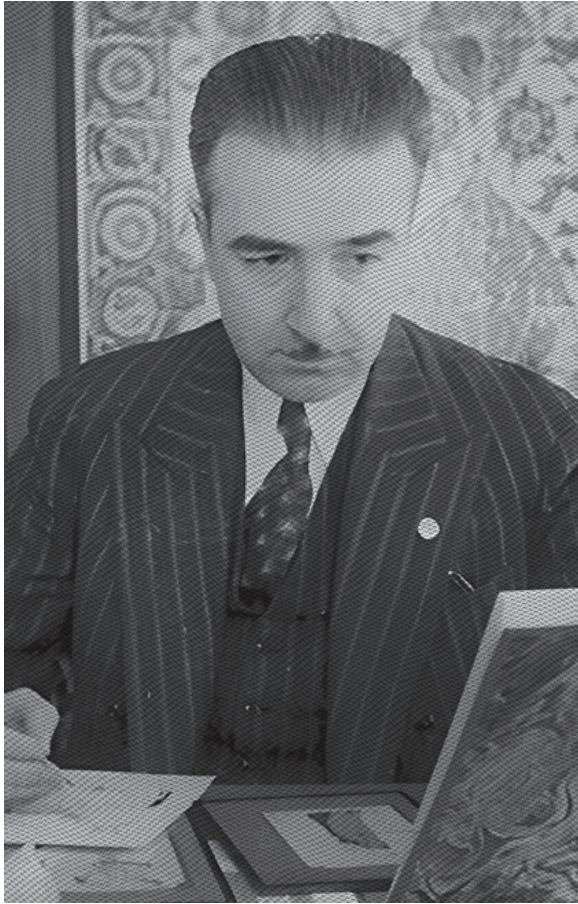
1590'lı yılların başında Konstantinopolis'in
şehir görünümünden bir kesit gösteren
illüstrasyon.

İstanbul'un Fethinden Sonra İlim ve Sanat

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Fethinden Sonra İlim ve Sanat", *Fethin 511. Yıldönümü Konferansları*, İstanbul, 1964, ss. 16-28.

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver

Allah tarafından kaderimize uygun İstanbul fet-
hinin 511'inci yılındayız. İnşallah daha nice
nice yüz yıllara ereriz.

Sizlere İstanbul'un Türk kalbinde yani Ayasof-
ya'da Türk ve İslâm şehri olarak kuruluşu ilk yarım
asrında ilim ve sanat hayatımızın mesut neticeler
veren inkişafından bahsedeceğim.

İç ve dış hüviyetiyle birleşen şu muazzam mabed
9 asır hıristiyan kalmış, 511 senedir de Müslüman.

Daha fetihten önce bazı kalın kâgır duvarlarla
istikbalin bu camiini tahkim etmişiz. İlk tuğla mi-
naresinin muazzam kaidesini iç yoluyla birlikte Fa-
tîh'in Edirne'den gönderdiği mimarımız Ali Neccâr
kurmuş ve üstünde ilk namazı da kılmış. Fatih Aya-
sofya'yı bu noktadan o kadar benimsemişti ki ilk
ziyaretinde bir köşede tahribe yeltenen birisini kılı-
cıyla dürterek "Binalara el sürülmeyecektir, benim-
dir!" diyerek menetmiştir. Ayasofya'nın kaderi icabı
cami olması İstanbul'un fethinin adeta bir tapu se-
nedi mahiyetindedir.

Sizler her şeyin başına değil, sonuna bakın. Aya-
sofya bu suretle İslâmiyetin son, mükemmel ve ebe-
di hüviyetine erişiyor. Her mânâca içimiz içinde. Va-
kıa bir müddettir ibadet edilmiyor. Lakin gönlümüz
bu vazifede berdevam.

Ayasofya'yı o kadar biz yapmışız ki ismini bile
değiştirmek küçüklüğüne kapılmamışız. Bugünkü
şirinliğini ona biz kazandırdık.

İstanbul'a Kostantiniyye diye biz isim vermişiz.
Yani Kostantin'in yer yüzünde tek kalan şehri de

İSTANBUL FETHİNDEN SONRA İLİM VE SAN'AT

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver

Allah tarafından kaderimize uygun İstanbul fethinin 511 inci yılındayız. İnşallah daha nice nice yüz yıllara ereriz.

Sizlere İstanbul'un Türk kalbinde yani Ayasofya'da Türk ve İslâm şehri olarak kuruluşu ilk yarım asrında ilim ve san'at hayatımızın mes'ud neticeler veren inkişafından bahsedeceğim.

İç ve dış hüviyetiyle birleşen şu muazzam mabed 9 asır hristiyan kalmış, 511 senedir de Müslüman.

Daha Fetihden önce bazı kalın kâgir duvarlarla istikbâlin bu câmiini tahkim etmişiz. İlk tuğla minaresinin muazzam kaidesini iç yoliyle birlikte Fatih'in Edirne'den gönderdiği mimarımız Ali Neccâr kurmuş ve üstünde ilk namazı da kılmış. Fatih Ayasofya'yı bu noktadan okadar benimsemişdi ki ilk ziyaretinde bir köşede tahribe yeltenen birisini kılıcıyla dürterek binalara el sürülmeyecektir, benimdir, diyerek men' etmiştir. Ayasofya'nın kaderi icabı cami olması İstanbul'un fethinin adeta bir tapu senedi mahiyetindedir.

Sizler her şeyin başına değil sonuna bakın. Ayasofya bu suretle İslamiyetin son, mükemmel ve ebedi hüviyetine erişiyor. Her manaca içimiz içinde. Vakıa bir müddettir ibadet edilmiyor. Lakin gönlümüz bu vazifede berdevam.

Ayasofya'yı o kadar biz yapmışız ki ismini bile değiştirmek küçüklüğüne kapılmamışız. Bugünkü şirinliğini ona biz kazandırdık.

İstanbul'a Kostantiniyye diye biz isim vermişiz. Yani Kostantin'in yer yüzünde tek kalan şehri de sahibine kavuştu, demektir. İsim değiştirmeleriyle ulvi ruha malik olmayanlar iftihar duyar.

İstanbul'u almışız. Bu kendi şehrimize sessiz iç mübarek heyecanımızla girmişiz. Ayasofya'ya varınca onu öyle benliğimizle sarmışız ki artık bunu başka bir hüviyette tasavvur edemeyiz.

sahibine kavuştu; demektir. İsim değiştirmeleriyle ulvi ruha malik olmayanlar iftihar duyar.

İstanbul'u almışız. Bu kendi şehrimize sessiz iç mübarek heyecanımızla girmişiz. Ayasofya'ya varınca onu öyle benliğimizle sarmışız ki artık bunu başka bir hüviyette tasavvur edemeyiz.

İçini ve dışını içimizden gelen büyük hislerle öyle bezemişiz ki bunları terazinin bir köşesine korsak ilavelerimiz ve ruhumuzdan kattıklarımızla daha ağır bastığını görürüz.

Onu dışında gördüğünüz büyük payandalar ve mütemadi tamirlerle ayakta tutmakla kalmamışız. Dünyaya bizden önceki Bizans sanatını da tanıtmakta da başta gelmişiz. Hem onu koruyarak ve adeta benimseyerek tarihe biz mal etmişiz. Bu ne olgun bir düşünce ve umumi sanata

bağlılığımızın ne ince bir ifadesidir. Medeni seviyemizin ne kadar ileride olduğunu azameti nisbetinde bildirmektedir. Türkün asla tahripkâr olmadığının âbidesi yine Ayasofya'nın bakımı ve korunmasıdır.

Bu şehir daha almadan bizim olmuş. Bizim Üsküdar'dan İstanbul'a daha fetihten 101 sene önce, bugünkü gibi, ferahlıkla geçmişiz ve girmişiz.

Feth-i Mübin'in dördüncü Cuma günü "22 buçuk" yaşındaki, Peygamberimizin medh ettiği "Nimel Emir" mutlu Fatih beyaz atına binerek "Nimel Ceyş" mutlu askerleri olan maiyyeti, âlimleri, ordu erkânı ve mensublarıyla şehre ikinci defa ve lâkin resmî merasimle giriyor.

Edirne kapısından girince duruyor. Güzel kaderimiz icabı bu şehrin hakiki sahibi olarak bir nazar ediyor.

Ah bu nazar.

Fatih ve maiyetindekilerin bu ilk umumi bakışlarının gördükleri üzerinde bir tül gibi örtüldüğünü daima düşünür ve onu öper ve her tarafta bu mubarek nazarları serili görürüm.

Ayasofyamızı da saran bu nazarları tülünden dolayı mübarekleştirir ve onların görüşlerini yanlarında imişim gibi hissedirim. Her tarafta beş asırdır gelip geçen insanlarımızın ulvî nazarları akislerini görür gibi olurum.

İşte torunu, Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı Mihrümah Sultan bu hatıraya hörmeten durduğu bu yere bir anıt olan meşhur ve zarif camiini Mimar Koca Sinan'a yaptırmıştır.

Bu muazzam zafer alayı Ayasofya'ya varır.

Türk düşmanı garazkâr tarih yazarları "Fatih atıyla camiye girdi!" derler. Yine küçük ruhlu bazı ressamlar da Fatih'i atı ile bu yeni camiye sokar ve bir çok uydurma ölülerini de yerlerde serili gösterir.

Fatih, pek rabıtalı, cidden asil ruhlu, açık fikirli, diğer dinlere de hürmetkâr örnek bir müslüman hükümdardır. Bu isnadları utanmadan yazanları nefretle reddederiz. Atını Ayasofya hududu dışında bırakarak inmiş ve yürüyerek putlarını temizlettiği ve resimlerini sanat değerlerini takdir ederek şöple örttirdiği mâbede kemâl-i hürmetle girmiştir.

İşte artık maddeten ve manen bizim olan Ayasofya'yı dolduran Peygamberimizin mutlu olarak vasıflandırarak değerlendirdiği ordumuz her kademedede mensupları, âlimler, ruh sağlığımızın koruyucusu dervişler, idarede bulunanlar Cuma namazını kılarak Allah'a şükürler ederler. Bu mesut günde de zamanında İmparatorluğumuzu idareten muazzam bir teşkilâta kavuşturan ve yeni devletimizin hakikî kurucularından Mahmud Paşa da Veziriâzam olur.

İşte bu 1 Haziran 1453 Cuma günü genç ve âlim Fatih Sultan Mehmed hocaları saydığı âlimlere ve müderrislere:

"Yarın Ayasofya'da derse başlayın.", diyor.

İşte bu, İstanbul Üniversitesi'nin 511 yıl önce fethi müteakip hemen kuruluşunun tam tarihidir.

Papazlardan boşalan odalara öğrenme iştiağını tazeleyen talebe yerleştiriliyor.

İçini ve dışını içimizden gelen büyük hislerle öyle bezemiş ki bunları terazinin bir köşesine korsak ilâvelerimiz ve ruhumuzdan kattıklarımızla daha ağır basdığını görürüz.

Onu dışında gördüğünüz büyük payandalar ve mütemadi tamir-lerle ayakta tutmakla kalmamışız. Dünyaya bizden önceki Bizans san'atini de tanıtmakta da başta gelmişiz. Hem onu koruyacak ve ade-ta benimsiyerek tarihe biz mal etmişiz. Bu ne olgun bir düşünce ve umumî san'ata bağlılığımızın ne ince bir ifadesidir. Medenî seviyemi-zin nekadar ilerde olduğunu azemeti nisbetinde bildirmektedir. Tür-kün asla tahribkâr olmadığının âbidesi yine Ayasofya'nın bakımı ve korunmasıdır.

Bu şehir daha almadan bizim olmuş. Bizim Üsküdar'dan İstan-bul'a daha fetihden 101 sene önce, bugünkü gibi, ferahlıkla geçmi-şiz ve girmişiz.

Fethi Mübinin dördüncü Cuma günü "22 buçuk" yaşındaki, Pey-gamberimizin medh ettiği "Nimel Emir" mutlu Fatih beyaz atına binerek "Nimel Ceyş" mutlu askerleri olan maiyyeti, âlimleri, ordu erkânı ve mensublariyle şehre ikinci defa ve lâkin resmî merasimle giriyor.

Edirne kapısından girince duruyor. Güzel kaderimiz icabı bu şeh-rin hakiki sahibi olarak bir nazar ediyor.

Ah bu nazar.

Fatih ve maiyyetindekilerin bu ilk umumî bakışlarının gördük-leri üzerinde bir tül gibi örtüldüğünü daima düşünür ve onu öper ve her tarafta bu mubarek nazarları serili görürüm.

Ayasofyamızı da saran bu nazarları tülünden dolayı mübarek-

leşdirir ve onların görüşlerini yanlarında imişim gibi hissederim. Her tarafta beş asırdır gelip geçen insanlarımızın ulvî nazarları akis-lerini görür gibi olurum.

İşte torunu, Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı Mihrümah Sultan bu hatıra hürmeten durduğu bu yere bir anıt olan meşhur ve zarif câmiini Mimar Koca Sinan'a yaptırmıştır.

Bu muazzam zafer alayı Ayasofya'ya varır.

Türk düşmanı garazkâr tarih yazarları Fatih atıyla câmie girdi derler. Yine küçük ruhlu bazı ressamlar da Fatih'i atı ile bu yeni câ-mi'e sokar ve bir çok uydurma ölülerini de yerlerde serili gösterir.

Fatih, pek râbitalı, cidden asil ruhlu, açık fikirli, diğer dinlere de hörmekâr örnek bir müslüman hükümdardır. Bu isnadları utan-madan yazanları nefretle reddederiz. Atını Ayasofya hududu dışın-da bırakarak inmiş ve yürüyerek putlarını temizlettiği ve resimleri-

Fatih'in ikinci hocası Molla Hüsrev bu kurulan Ayasofya medresesine baş müderris seçilmiştir. Ve hemen derse başlanır.

Molla Hüsrev'in ders günleri evinden alınıp Ayasofya'ya getirilmesi her seferinde mesut bir hâdisе olur. Doçent mahiyetinde muidleri ve tah-sil merhalesinde ilerlemiş danışmendleri ve bilhassa kendisinin ve padi-şaha kadar cümlelerin iftiharını kazanan Molla Mağnisa oğlu ve talebesi evine kadar giderler. Hocalarını ata bindirirler. Muidler yanında, danış-mentler ve talebe arkada yer alır.

Alay yola düzülür. Her gören bunlara hürmet gösterir.

Ayasofya'ya girdiklerinde cemaat ön safta namaz kılacak mollaya riâyeten ayağa kalkıp yol verirler. Namaz edâ edilir. Sonra ders başlar. Bitiminde aynı surette evine uğurlanır. Bazen hoca kendisini getirenle-

ni san'at değerlerini takdir ederek şöple örttirdüğü ma'bede kemâli hürmetle girmiştir.

İşte artık maddeten ve manen bizim olan Ayasofya'yı dolduran

Peygamberimizin mutlu olarak vâsıflandırarak değerlendirdiği ordu-muz her kademedede mensubları, âlimler, ruh sağlığımızın koruyucusu dervişler, idarede bulunanlar Cumâ namazını kılarak Allaha şükürler ederler. Bu mes'ud günde de zamanında İmparatorluğumuzu idareten muazzam bir teşkilâta kavuşturan ve yeni devletimizin hakikî kurucularından Mahmud Paşa'da Veziriâzam olur.

İşte bu 1 Haziran 1453 Cuma günü genç ve âlim Fatih Sultan Mahmed hocaları saydığı âlimlere ve müderrislere:

— Yarın Ayasofya'da derse başlayın, diyor.

İşte bu, İstanbul Üniversitesinin 511 yıl önce fethi müteâkip hemen kuruluşunun tam tarihidir.

Papaslardan boşalan odalara öğrenme iştiağını tazeleyen talebe yerleştiriliyor.

Fatih'in ikinci hocası Molla Hüsrev bu kurulan Ayasofya medresesine baş müderris seçilmiştir. Ve hemen derse başlanır.

Molla Husrev'in ders günleri evinden alınıp Ayasofya'ya getirilmesi her seferinde mes'ud bir hâdise olur. Doçent mahiyetinde mü-idleri ve tahsil merhalesinde ilerlemiş danışmendleri ve bilhassa kendisinin ve padişaha kadar cümlelerin iftiharını kazanan Molla Mağnisa oğlu ve talebesi evine kadar giderler. Hocalarını âta bindirirler. Müidler yanında, danışmentler ve talebe arkada yer alır.

Alay yola düzülür. Her gören bunlara hürmet gösterir.

Ayasofya'ya girdiklerinde cemaat ön safta namaz kılacak molla-ya riayeten ayağa kalkıp yol verirler. Namaz edâ edilir. Sonra ders başlar. Bitiminde aynı surette evine uğurlanır. Bazen hoca kendisini getirenleri yemeğe alıkor. Yolda ve revak altında hep ilmî mevzularda vuzuh ile konuşulur.

İstanbul'un ilk kadısı ve Ayasofya'yı câmi' olarak tescil eden Molla Hızır Bey Çelebi'de ilk müderrislerinden olur.

İstanbul'u bir harabeye çevirerek perişan eden Lâtinlerin İstilâsında karargâh olan Pantokrator manastırının altı üstlü 50 odasına yerleştirilen talebeye Molla Zeyrek Mehmedî, Fatih müderris nasbeder ve aldığı emirle derse başlar.

Fatih'in çok sevdiği bu mübarek hocayı takiben Molla Ali Tûsî, Hoca-zade, Molla Abdülkerim ve diğerleri bu yeni Zeyrek kolejinde ilk tedris vazifeleri üzerlerine verilenlerdir.

Bu zevâtî ozamanın Üniversite Rektörü gibi hareket eden Fa-

ri yemeğe alıkor. Yolda ve revak altında hep ilmî mevzularda vuzuh ile konuşulur.

İstanbul'un ilk kadısı ve Ayasofya'yı câmi olarak tescil eden Molla Hızır Bey Çelebi de ilk müderrislerinden olur.

İstanbul'u bir harabeye çevirerek perişan eden Lâtinlerin istilasında karargâh olan Pantokrator manastırının altı üstlü 50 odasına yerleştirilen talebeye Molla Zeyrek Mehmedî, Fatih müderris nasbeder ve aldığı emirle derse başlar.

Fatih'in çok sevdiği bu mübarek hocayı takiben Molla Ali Tûsî, Hoca-zade, Molla Abdülkerim ve diğerleri bu yeni Zeyrek kolejinde ilk tedris vazifeleri üzerlerine verilenlerdir.

tih Sultan Mehmed ilmî hüviyetlerini yakinen bildiğinden bizzat tâyinlerini yapmıştır. Bu seçtiği Hocaların derslerine zaman zaman gider, bir defasında yeni Veziriâzamı Mahmud Paşa ile Zeyrek medresesine gelmiştir.

Derslerinde bulunduğu bu zevatı hemen her seferinde maddî ve manevî taltif de etmiştir.

İşte İstanbul Üniversitesinin iki şubesi bu suretle hemen faaliyete geçirilmiştir. Yeni bir hava içinde ve sevinçle dersler devam eder.

Ancak bu kuruluşun 17 sene sonra 1470 de, Fatih 41 yaşında iken, muazzam câmiini de geniş bir toplantı yeri olarak içine alan 16 kolejli, hamam, umumî bir tıp mektebi olarak hastahane, misafirhane, ziyafethane, kervansaray, ilk mektebi ile tam tesisli yeni üniversiteye Zeyrek Kolleji talebesi ve Molla Zeyrek'ten başka hocaları taşınırlar. Fakat Ayasofya medresesi taşınmaz. Yerinde kalarak tedrisata müstakil olarak devam eder.

Ayasofya ilimler tarihimizin bildirdiği üzere 5 asır boyunca aslâ ehemmiyetini kaybetmemiştir. Bilhassa Fatih Sultan Mehmed'in 30 senelik devrinde müsbet ilimleri öğreten müstakil bir kollej halinde faaliyet göstermiştir.

Ayasofya'ya verilen ilmî paye pek itibardadır ve o rütbeye mazhar olmak büyük bir teveccüh eseridir. Zira buna nail olmak ilmî liyakate bağlıdır.

Ayasofya-i Kebîr medresesi mazbûatı salatin medreselerinin kıdem ve ehemmiyetce başında gelir.

Ayasofya medresesi artık Fatih Külliyesine umumî olarak verilmiyen zamanları fennî "müsbet ilimler" tedrisine ayrılmıştır. Yeni Fatih Üniversitesinde münhasıran naklî "şer'î" ilimler okutulur. Bilhassa değerli ulemeden Molla Ali Kuşçu'nun bize gelmesinden sonra Ayasofya'da tamamen müsbet "aklî" ilimler gösterilmiştir.

Molla Ali Kuşçu derslerini burada yalnız nazarî vermekle kalmaz, amelî de gösterir.

Bu fen kollejinin ilk medresesi Ayasofya'nın Şimal tarafına bitişik olarak inşa edilmiştir. İkinci Sultan Bayezid bir kat daha ilâve eder ve evkafını kendi tesisine bağlar.

İstanbul muhasara ve fethinde ordunun manevî gücünü arttırmakta büyük payı olan zamanının âlim hekimlerinden Ak Şemseddin Hazretlerinin Halvethanesi de medrese yanındadır. Burası bir müddet kütüphane müderrislerine vakfedilmiş ve muid "doğent" hücresi de olmuştur.

Bu zevatı o zamanın Üniversite Rektörü gibi hareket eden Fatih Sultan Mehmed ilmî hüviyetlerini yakinen bildiğinden bizzat tâyinlerini yapmıştır. Bu seçtiği hocaların derslerine zaman zaman gider, bir defasında yeni Veziriâzam Mahmud Paşa ile Zeyrek Medresesine gelmiştir.

Derslerinde bulunduğu bu zevatı hemen her seferinde maddî ve manevî taltif de etmiştir.

Ancak bu kuruluşun 17 sene sonra 1470'te, Fatih 41 yaşında iken, muazzam camiini de geniş bir toplantı yeri olarak içine alan 16 kolejli, hamam, umumî bir tıp mektebi olan hastahane, misafirhane, ziyafethane, kervansaray, ilk mektebi ile tam tesisli yeni üniversiteye Zeyrek Kolleji talebesi ve Molla Zeyrek'ten başka hocaları taşınırlar. Fakat Ayasofya med-

resesi taşınmaz. Yerinde kalarak tedrisata müstakil olarak devam eder.

Ayasofya ilimler tarihimizin bildirdiği üzere 5 asır boyunca asla ehemmiyetini kaybetmemiştir. Bilhassa Fatih Sultan Mehmed'in 30 senelik devrinde müsbet ilimleri öğreten müstakil bir kolej halinde faaliyet göstermiştir.

Ayasofya-i Kebîr Medresesi mazbut selatîn medreselerinin kıdem ve ehemmiyetçe başında gelir.

Ayasofya Medresesi artık Fatih Külliyesi'ne umumî olarak verilmeyen zamanları fennî "müsbet ilimler" tedrisine ayrılmıştır. Yeni Fatih Üniversitesi'nde münhasıran naklî "şer'î" ilimler okutulur. Bilhassa değerli ulemadan Molla Ali Kuşçu'nun bize gelmesinden sonra Ayasofya'da tamamen müsbet "aklî" ilimler gösterilmiştir.

Molla Ali Kuşçu derslerini burada yalnız nazarî vermekle kalmaz, amelî de gösterir.

Bu fen kolejinin ilk medresesi Ayasofya'nın şimal tarafına bitişik olarak inşa edilmiştir. İkinci Sultan Bayezid bir kat daha ilave eder ve evkafını kendi tesisine bağlar.

İstanbul muhasara ve fethinde ordunun manevî gücünü artırmakta büyük payı olan zamanının âlim hekimlerinden Akşemseddin Hazretlerinin Halvethanesi de medrese yanındadır. Burası bir müddet kütüphane müderrislerine vakfedilmiş ve muid (doçent) hücresi de olmuştur.

Bugün bu medresenin üstü sonradan ilavedir. Ayasofya'nın bütünlüğünü o noktadan maskeleyen, sakim düşüncesiyle maalesef yeni tarihlerde temeline kadar yıktırılmıştır.

Yalnız şer'î ilimlere değil, fenni ilimlere yani aritmetik, fizik ve astronomiye de meraklı olan Fatih Sultan Mehmed ekseriya derslere dinleyici olarak gelir. Hocaları ve talebeyi taltif ve teşvik eder. Her veçhile Ayasofya koleji Fatih zamanında çok iyi çalışmış ve iyi sonuçlar vermiştir.

İşte bu Fatih'tir ki İstanbul'daki sarayında din ve fen âlimleriyle hekimler, sanatkârlar ve şairlerle ayrı ayrı akademik toplantılar yapar. Kendisi taraf tutmayarak mubahase ve hatta münakaşalarını dikkatle dinler ve iltifatlar eder. Münazaraları, seferlerde yanına aldığı âlimlerle daha çok vakidir.

Dini meselelerden Vacibin isbatı ve Tehafütü'l-Felasife meseleleri hep huzurunda ele alınmış ve bu konularda tartışılmış ve bunlar bilahare kaleme aldırılmıştır.

Hocazade meşhur Tehafüt'ü Zeyrek Medresesinde 33 yaşında müderris iken yazmıştır.

Fatih, zamanın olgun âlimlerinin fikirlerinden çok faydalanmıştır. Onlarla birlikte bulunmaktan o kadar haz duymuştur ki refakatinde her vesile ile intihap ettiklerinden kıymetli ilim adamları bulunmuştur. Onların yalnız sohbetlerinden faydalanmakla kalmaz, devri âlimleri gibi başında sarık ve sırtında cübbe ile gezer. İlme o kadar büyük bir mevki vermiş ve hayatı boyunca bu kisveyi muhafaza etmiştir.

Bugün bu medresenin üstü sonradan ilâvedir. Ayasofya'nın бүтүнлүгүнү o noktadan maskeleyesin, sakim düşüncesiyle maalesef yeni tarihlerde temeline kadar yıktırılmıştır.

Yalnız şer'i ilimlere değil, fennî ilimlere yani aritmetik, fizik, ve astronomiye de meraklı olan Fatih Sultan Mehmed ekseriya derslere dinleyici olarak gelir. Hocaları ve talebeyi taltif ve teşvik eder. Her veçhile Ayasofya kolleji Fatih zamanında çok iyi çalışmış ve iyi sonuçlar vermiştir.

İşte bu Fatihdir ki İstanbul'daki sarayında din ve fen âlimleriyle hekimler, sanatkârlar ve şâirlerle ayrı ayrı akademik toplantılar yapar. Kendisi taraf tutmayarak mubahase ve hatta münakaşalarını dikkatle dinler ve iltifatlar eder. Münazaraları, seferlerde yanına aldığı âlimlerle daha çok vaki'dir.

Dinî meselelerden vacibin isbatı ve Tehafütül Felasife meseleleri hep huzurunda ele alınmış ve bu konularda tartışılmış ve bunlar bilahare kaleme aldırılmıştır.

Hocazâde meşhur Tehafütü Zeyrek Medresesinde 33 yaşında müderris iken yazmıştır.

Fatih, zamanı olgun âlimlerinin fikirlerinden çok faydalanmıştır. Onlarla birlikte bulunmaktan okadar haz duymuştur ki refakatinde her vesiyle ile intihab ettiklerinden kıymetli ilim adamları bulunmuştur. Onların yalnız sohbetlerinden faydalanmakla kalmaz, devri âlimleri gibi başında sarık ve sırtında cübbe ile gezer. İlme okadar büyük bir mevki' vermiş ve hayatı boyunca bu kisveyi muhafaza etmiştir.

Koca Padişah doğuştan büyük bir asker ve kumandandır. Devletçi ve teşkilâtçı olduğu halde ileri derecede fikren uyanık, müteaddid diller bilen bir hükümdardır. Huzurunda teveccühe mazhar olanlar kadar bilgi ve görgü sahibidir.

Âlim olduğu kadar da sanatın en ince teferruatına kadar bilir, aklî ve naklî ilimlerde olduğu gibi şâir tab'ı dolayısıyla edebiyat, resim ve ince sanat konularında bilgi sahibidir. Duyguları kendisini sanat mensubu da itibar ettirecek derecede kuvvetlidir. Zamanında mehteri bile ıslah ettirmiştir. Maiyyetindekilerin gürbüz ve mahir olmaları amacıyla spora kıymet vermiştir. Okculuk ve binicilik sporlarına ihtimam göstermiştir.

Tıp ile ilgisinin fazla olduğunu İstanbul'da ve Edirne'de ve gerek maiyyetinde zamanlarına göre birer değer olan hekimlerin mevcudiyetinden öğreniyoruz.

Bu açık fikirli hükümdar zamanı Avrupa'sının en kudretli resamlarından G. Bellini'yi davetle vefatından 10 ay önce resmini yap-

Koca Padişah doğuştan büyük bir asker ve kumandandır. Devletçi ve teşkilâtçı olduğu halde ileri derecede fikren uyanık, müteaddid diller bilen bir hükümdardır. Huzurunda teveccühe mazhar olanlar kadar bilgi ve görgü sahibidir.

Âlim olduğu kadar da sanatın en ince teferruatına kadar bilir, aklî ve naklî ilimlerde olduğu gibi şâir tab'ı dolayısıyla edebiyat, resim ve ince sanat konularında bilgi sahibidir. Duyguları kendisini sanat mensubu da itibar ettirecek derecede kuvvetlidir. Zamanında mehteri bile ıslah ettirmiştir. Maiyyetindekilerin gürbüz ve mahir olmaları amacıyla spora kıymet vermiştir. Okculuk ve binicilik sporlarına ihtimam göstermiştir.

Tıp ile ilgisinin fazla olduğunu İstanbul'da ve Edirne'de ve gerek maiyyetinde zamanlarına göre birer değer olan hekimlerin mevcudiyetinden öğreniyoruz.

tırmış ve onunla resim mevzuundaki konuşmaları ve mütalaaları bu münasebetten bahseder eserlerde belirtilmiş ve anlayışlı olgunluğu meydana çıkmıştır.

Molla Ali Kuşçu Orta Asya türk dünyasında Semerkend şehrinin sonra İstanbul'da 1474 de ölümler Eyübsultan Panteonuna defne ve temelli olarak bizde kalmıştır. Lâkin iki sene gibi kısa bir ikamet-ten sonra İstanbul'da 1474 de ölümler Eyübsultan Panteonuna defne edilmiştir. Bir buçuk asır önce kaybolan tarihi beş asırlık mezar taşı yeniden bulunarak kabrine dikilmiştir.

İşte Semerkand'da Uluğ Bey rasadhanesinde güzide hizmetlerde bulunan ve Uluğ Bey ziyecinin tamamlanmasında ilmi yardımı sebat eden Bursa'lı Kadızâde Rumî'nin talebesinden olan Ali Kuşçu burada da boş durmamış, Müderris olduğu Ayasofya Kollejinde müsbet ilimler kürsüsünü muvaffakiyetle kurmuş ve idare etmiştir.

Ayasofya kubbesi aleminde İstanbul'un tul - arz derecesini yeni bir tetkik ile doğrulamıştır. Bu ilmi faaliyeti, tedrisati ve te'lifatı arasında Ayasofya tarihi hakkında da bir etüd hazırlamıştır.

Fatih Sultan Mehmed daha Vâli Mehmed Çelebi olarak Mağnişa sarayında görevde iken kurduğu zengin kütüphanesini padişah olunca Edirne'ye getirtmiş, İstanbul fethinin müteâkip de 1454 de Bayezid'de yaptırdığı saray "Eski saray" a ve sonra 1462 de inşa ettirdiği Topkapı "yeni saray" ına naklettirmiş ve kıymetli kitaplarının münasiblerinden ayırtarak kurduğu külliyesinin 8 "Sahnı Seman" medresesine, câmiine, Ayasofya ve Zeyrek medreselerine göndererek hepsini birer kütüphaneye kavuşturmuştur.

İstanbulda 1453 ve 1481 arasındaki ilim hayatından bahsederken kurulan kütüphaneleri şu suretle sıralayabiliriz:

- 1 — Fatih'in önce eski, sonra yeni saraydaki hususî kütüphanesi,
- 1 — Eyüp Sultan sitesinde,
- 1 — Ayasofya Medresesinde,
- 1 — Zeyrek Medresesinde,
- 1 — Mahmud Paşa Medresesi dershanesinde,
- 1 — Fatih Sultan Mehmed câmiî dolaplarında,
- 8 — Fatih külliyesinin sekiz sahn medresesinde ayrı ayrı bir kütüphane. Hepsini bu hesaba 14 ediyor.

Âdimlerin ve medrese mezunu bir bilgin olan Sadrîâzam Mahmud Paşa'ya kadar cümlesinin hususî kütüphanesi vardır. Bilâhara çoğu kitaplarını Fatih Külliyesine bırakmışlardır.

Sekiz medrese, Fatih Câmiî ve bu zevatin vakfettiği kitapları bir-

Bu açık fikirli hükümdar zamanı Avrupa'sının en kudretli ressamlarından G. Bellini'yi davetle vefatından 10 ay önce resmini yaptırmış ve onunla resim mevzuundaki konuşmaları ve mütalaaları bu münasebetten bahseder eserlerde belirtilmiş ve anlayışlı olgunluğu meydana çıkmıştır.

Molla Ali Kuşçu Orta Asya Türk dünyasında Semerkand şehrinde yetişmiş, daha sonra Osmanlı ülkesinde büyük bir şöhret kazanmış olan Türk astronom ve matematikçisidir. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Ali Kuşçu'yu elçisi olarak Fatih Sultan Mehmed'e gönderdi. İlmine hayran olan Fatih'in ısrarı üzerine elçilik görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a döndü ve yol boyunca büyük törenlerle, armağanlarla karşılandı. Fatih 1473'te Uzun Hasan üzerine yaptığı sefere birlikte götürdüğü Ali Kuşçu'yu dönüşte Ayasofya Medresesi'ne müderris tayin etti. Lâkin

iki sene gibi kısa bir ikametden sonra İstanbul'da 1474'te ölerək Eyübsultan Panteonuna defnedilmiştir. Bir buçuk asır önce kaybolan tarihi beş asırlık mezar taşı yeniden bulunarak kabrine dikilmiştir.

İşte Semerkand'da Uluğ Bey rasathanesinde güzide hizmetlerde bulunan ve Uluğ Bey ziycinin tamamlanmasında ilmi yardımını sebkaten Bursalı Kadızade Rumî'nin talebesinden olan Ali Kuşçu burada da boş durmamış, müderris olduğu Ayasofya Kolejinde müsbet ilimler kürsüsünü muvaffakiyetle kurmuş ve idare etmiştir.

Ayasofya kubbesi aleminden İstanbul'un tûl-arz derecesini yeni bir tetkik ile doğrulamıştır. Bu ilmî faaliyeti, tedrisatı ve telifatı arasında Ayasofya tarihi hakkında da bir etüd hazırlamıştır.

Fatih Sultan Mehmed daha Vâli Mehmed Çelebi olarak Mağnisa sarayında görevde iken kurduğu zengin kütüphanesini padişah olunca Edirne'ye getirtmiş, İstanbul fethini müteâkip de 1454'te Bayezid'de yaptırdığı "Eski Saray"a ve sonra 1462'de inşa ettirdiği Topkapı "yeni saray"ına naklettirmiş ve kıymetli kitaplarının münasiplerinden ayırtarak kurduğu külliye'nin 8 "Sahnı Seman" medresesine, camiine, Ayasofya ve Zeyrek medreselerine göndererek hepsini birer kütüphaneye kavuşturmuştur.

İstanbul'da 1453 ve 1481 arasındaki ilim hayatından bahsederken kurulan kütüphaneleri şu suretle sıralayabiliriz:

1 Fatih'in önce eski, sonra yeni saraydaki hususî kütüphanesi,

1 Eyüp Sultan sitesinde,

1 Ayasofya Medresesinde,

1 Zeyrek Medresesinde,

1 Mahmud Paşa Medresesi dershanesinde,

1 Fatih Sultan Mehmed camii dolaplarında,

8 Fatih külliyesinin sekiz sahn medresesinde ayrı ayrı birer kütüphane. Hepsi bu hesapça 14 ediyor.

Âlimlerin ve medrese mezunu bir bilgin olan Sadrâzam Mahmud Paşa'ya kadar cümlesinin hususi kütüphanesi vardır. Bilâhare çoğu kitaplarını Fatih Külliyesine bırakmışlardır.

Sekiz medrese, Fatih Camii ve bu zevatın vakfettiği kitapları birleştirerek Birinci Sultan Mahmud, camiin önünde yeniden inşa edilen müstakil kütüphanede muhafaza altına aldırmıştır.

Gerek Molla Husrev'in ve gerekse Molla Ali Kuşçu derslerine devam eden talebenin çok ilerleyenleri, hal tercümelerinden bahseden Şakayık-ı Nu'mâniye ve zeyilleri eserlerinde ileride birer şahsiyet oldukları da yer almış bulunmaktadır. Bilhassa Ali Kuşçu'nun derslerini bizzat şer'î ilimlerde bir âlim olan Tokatlı Molla Lutfi de takip etmiş ve ondan da 20 yaşında Fatih Sultan Mehmed'e hususî hoca nasbedilen Sinan "Hoca Paşa" da bilvasıta çok faydalanmıştır. Bu zevat Ali Kuşçu'nun çocuk ve torunu Kutbüddin ile Mirim Çelebi'nin bu esaslar dahilinde yetişmelerine âmil olmuştur.

leştirerek Birinci Sultan Mahmud; câmiin önünde yeniden inşa edilen müstakil kütüphanede muhafaza altına aldırılmıştır.

Gerek Molla Husrev'in ve gerekse Molla Ali Kuşçu derslerine devam eden talebenin çok ilerliyenleri, hâl tercümelerinden bahseden Şakayık-ı Nu'mâniye ve zeyilleri eserlerinde ileride birer şahsiyet oldukları da yer almış bulunmaktadır. Bilhassa Ali Kuşçu'nun derslerini bizzat şer'î ilimlerde bir âlim olan Tokatlı Molla Lütfî de tâ'kip etmiş ve ondan da 20 yaşında Fatih Sultan Mehmed'e hususî hoca nasbedilen Sinan "Hoca Paşa" da bilvasıta çok faydalanmıştır. Bu zevvat Ali Kuşçu'nun çocuk ve torunu Kutbüddin ile Mirim Çelebi'nin bu esaslar dahilinde yetişmelerine âmil olmuştur.

Molla Ali Kuşçu fennî mes'eleleri burada da araştırırken meşgul olduğu Astronomi ve aritmetik bahislerinde eski telifatını daha zenginleştirerek Fatih'e takdim etmiş ve bunlar Sultanın Hususî kütüphanesinde en mutena yerini almıştır.

Bu arada Fatih semtinde inşa edilen 16 medrese "Kolej"li yeni üniversite bahçesinde bir de güneş saati vücuda getirmiştir. Bu Ayasofya kolejinin çok tekrime zamanımızın Ebû Hanîfesidir diye hususî bir itibar ve takdire mazhar ve Fatih'in daha şehzadelğinde cidden mükemmel yetişmesinde âmil olan hocalarından Molla Husrev, yeni ve çok takdir ettiği arkadaşı Molla Ali Kuşçu ile birlikte Külliye'nin bir de ilmî tüzüğünü hazırlamıştır.

Bu esas program Fatih medreselerinde ve diğerlerinde 3-4 asır değişmeden devam etmiştir. Henüz bu "Kanun-ı Talebe-i Ulûm"un tamamını elde edebilmiş durumda değiliz.

Bu tüzüğe asırlarca riâyet edilmiş ve ilim müstakı ve istikbalini bu yolda düzenlemek istiyerek hariçten gelen talebe çok himaye görmüş ve refah içinde yetiştirilmiştir. Bunlara da nişancılığa kadar en mühim yerler tevcih edilmiştir.

Ayasofya ve Zeyrek medreselerinde olduğu gibi Türkiye ve islâm âleminin belirli yerlerinden güzide âlimler de celb olunarak tedris kadrosu külliyyede kuvvetlenmiş ve Fatih devrinde İstanbul adeta "Aşşül Ulemâ" âlimler yuvası haline gelmiştir.

Bu âlim müderrisler en refahlı, mükemmel ve bağımsız bir ilim havası içinde zamanın akli ve nakli ilimlerinde yeni bilgiler ortaya koymuşlar, her mütahassıs kendi konusunda yeni ve bütünleyici metinler, sayısız şerhler, haşiyeler ve tálıklar yazmışlardır ki kütüphanelerimizde bunların çoğu, yazma olarak muhafaza edilmektedir.

Fatih Sultan Mehmed ilk öğretim yeri olan Ayasofya medresesi hocaları ve talebesiyle daima temas halinde'dir.

Molla Ali Kuşçu fennî meseleleri burada da araştırırken meşgul olduğu astronomi ve aritmetik bahislerinde eski telifatını daha zenginleştirerek Fatih'e takdim etmiş ve bunlar Sultanın hususî kütüphanesinde en mutena yerini almıştır.

Bu arada Fatih semtinde inşa edilen 16 medrese "Kolej"li yeni üniversite bahçesinde bir de güneş saati vücuda getirmiştir. Bu Ayasofya kolejinin çok tekrime zamanımızın Ebû Hanîfesidir diye hususî bir itibar ve takdire mazhar ve Fatih'in daha şehzadelğinde cidden mükemmel yetişmesinde âmil olan hocalarından Molla Husrev, yeni ve çok takdir ettiği arkadaşı Molla Ali Kuşçu ile birlikte Külliye'nin bir de ilmî tüzüğünü hazırlamıştır.

Bu esas program Fatih medreselerinde ve diğerlerinde 3-4 asır değişmeden devam etmiştir. Henüz bu "Kanun-ı Talebe-i Ulum"un tamamını elde edebilmiş durumda değiliz.

Meselâ Fatih birgün Molla Husrev'e medresede bir odada sabaha kadar sönük bir ışığın yanması sebebini sorar. Meğerse orada Molla Magnisa Oğlu oturur ve sabahlara kadar uykusunu feda ederek ders çalışmış. Yine Molla Husrev'e birgün en güzide talebesinin Ayasofya'da kim olduğunu sorar. Hemen yine Molla Magnisa oğlu (Muhiddin Mehmed) dir, der. Daha henüz Topkapı Sarayı, sürü çevrilmemiştir. Bu cihetle fevkanî olması muhtemel odasındaki ışığı Fatih de görmüştür, denir.

Molla Husrev'in talebesinden Molla Lutfi'yi de Ayasofya'da talebelerden ve onun muavini olarak buluyoruz.

Molla Husrev'in Ayasofya medresesinde yetiştirdiği kıymetli talebesinin adedi çoktur. Molla Husameddin de bunların en güzidelelerinden. Medreselerden mezun talebenin isimlerini havî bir defter Fatih'in yanında durur, bu suretle haklarında bilgi sahibi olurdu.

Ayasofya'yı Garplı bazı garazkâr yazarlar Türk câmilerine esas olduğunu bildirirler. Bu yanlıştır. Her millette san'at vardır ve milletler birbirlerinden alırlar, ona kendi hüviyetlerini verirler. Artık bu onların olur. Kubbe Bizans icadı değildir. Daha eskiden de vardır. Ona her millet kendi tesirlerini vermişlerdir. Süleymaniyede de bir kubbe vardır. Fakat o Türk kubbesidir. Ayasofya'nın basık kubbesi taklidi değildir. Bir çocuğa bile iki kubbeyi gösterin, derhâl bu Süleymaniye, bu Ayasofya'nındır, diye farkeder.

Ayasofya hakkında türk ve müslüman efsâneleri sayısız denecek derecede çoktur. Bunlarla Ayasofya'yı bağrımıza basmış ve benimsemişiz. Bu cihetle pek çok sevmişiz. Onun bizim için benimsenen, bu mabed kubbesinin yapılıp defalarla yıkılması efsanesine göre, Peygamberimizin daha fetihden 9 asır önce Medine'den gönderdiği toprak ve harcına katılacak bir maddesi karıştırıldıktan sonra kubbesinin tutup bir daha yıkılmaması tedbirinden tutun da İstanbul'un ilk kadısı Molla Hızır Bey Çelebi'nin zamanında câmi' olarak tescilinden kinaye Hızır'ın câmi içine girerek parmağını bir mermer sütuna sokup Kâbeye çevirdiği hususuna kadar söylenen misaller pek çoktu.

Fatih Ayasofya câmi' olunca önce muvakkaten bir ahşab minare yaptırır. Sonra meşhur ve parin tuğla minareyi daha önce mimarının hazırladığı payendeli kaidesi üzerine inşâ ettirir.

Bu ahşab minare Yavuz Sultan Selim zamanında da durur. İkinci Sultan Bayezid'in ilâvesi ikinci minareden sonra bile, Dedem Fatih'in fetih hatırasıdır diye yıktırtmamıştır.

Ayasofya'nın Fetih zamanından beri Bizanstan kalan hiçbir nok-

Bu tüzüğe asırlarca riâyet edilmiş ve ilim müştakı ve istikbalini bu yolda düzenlemek isteyerek hariçten gelen talebe çok himaye görmüş ve refah içinde yetiştirilmiştir. Bunlara da nişancılığa kadar en mühim yerler tevcih edilmiştir.

Ayasofya ve Zeyrek medreselerinde olduğu gibi Türkiye ve İslâm âleminin belirli yerlerinden güzide âlimler de celb olunarak tedris kadrosu külliyyede kuvvetlenmiş ve Fatih devrinde İstanbul adeta "Aşşül Ulemâ", âlim yuvası haline gelmiştir.

Bu âlim müderrisler en refahlı, mükemmel ve bağımsız bir ilim havası içinde zamanın akli ve nakli ilimlerinde yeni bilgiler ortaya koymuşlar, her mütehasıs kendi konusunda yeni ve bütünleyici metinler, sayısız şerhler, haşiyeler ve talikler yazmışlardır ki kütüphanelerimizde bunların çoğu, yazma olarak muhafaza edilmektedir.

Fatih Sultan Mehmed ilk öğretim yeri olan Ayasofya medresesi hocaları ve talebesiyle daima temas halindedir.

Mesela Fatih birgün Molla Husrev'e medresede bir odada sabaha kadar sönük bir ışığın yanması sebebini sorar. Meğerse orada Molla Mağnisa oğlu oturur ve sabahlara kadar uykusunu feda ederek ders çalışmış. Yine Molla Husrev'e bir gün en güzide talebesinin Ayasofya'da kim olduğunu sorar. Hemen yine "Molla Mağnisa oğlu Muhiddin Mehmed'dir." der. Daha henüz Topkapı Sarayı, sûru çevrilmemiştir. Bu cihetle fevkanî olması muhtemel odasındaki ışığı Fatih de görmüştür, denir.

Molla Husrev'in talebesinden Molla Lutfî'yi de Ayasofya'da talebelerden ve onun muavini olarak buluyoruz.

Molla Husrev'in Ayasofya medresesinde yetiştirdiği kıymetli talebesinin adedi çoktur. Molla Husameddin de bunların en güzidelerindendir. Medreselerden mezun talebenin isimlerini havî bir defter Fatih'in yanında durur, bu suretle haklarında bilgi sahibi olurdu.

Ayasofya'yı Garplı bazı garazkâr yazarlar Türk camilerine esas olduğunu bildirirler. Bu yanlıştır. Her millette sanat vardır ve milletler birbirlerinden alırlar, ona kendi hüviyetlerini verirler. Artık bu onların olur. Kubbe Bizans icadı değildir. Daha eskiden de vardır. Ona her millet kendi tesirlerini vermişlerdir. Süleymaniye'de de bir kubbe vardır. Fakat o Türk kubbesidir. Ayasofya'nın basık kubbesi taklidî değildir. Bir çocuğa bile iki kubbe-yi gösterin, derhal bu Süleymaniye, bu Ayasofya'nındır, diye farkederek.

Ayasofya hakkında Türk ve müslüman efsaneleri sayısız denecek derecede çoktur. Bunlarla Ayasofya'yı bağrımıza basmış ve benimsemişiz. Bu cihetle pek çok sevmişiz. Onun bizim için benimsenen, bu mabed kubbesinin yapıp defalarla yıkılması efsanesine göre, Peygamberimizin daha fetihden 9 asır önce Medine'den gönderdiği toprak ve harcına katılacak bir maddesi karıştırıldıktan sonra kubbesinin tutup bir daha yıkılmaması tedbirinden tutun da İstanbul'un ilk kadısı Molla Hızır Bey Çelebi'nin zamanında cami olarak tescilinden kinaye Hızır'ın cami içine girerek parmağını bir mermer sütuna sokup Kâbe'ye çevirdiği hususuna kadar söylenen misallar pek çoktur.

Fatih Ayasofya cami olunca önce muvakkaten bir ahşap minare yaptırır. Sonra meşhur ve narin tuğla minareyi daha önce mimarının hazırladığı payendeli kaidesi üzerine inşa ettirir.

Bu ahşap minare Yavuz Sultan Selim zamanında da durur. İkinci Sultan Bayezid'in ilavesi ikinci minareden sonra bile, "Dedem Fatih'in fetih hatırasıdır." diye yıktırtmamıştır.

Ayasofya'nın fetih zamanından beri Bizans'tan kalan hiçbir noktasına dokunulmamıştır. Hüsnü muhafazasına bilhassa itina olunmuştur.

Beş asırlık cami devresinde içinde İslâm ve Türk dünyasının en büyük dini şahsiyetlerine birer makam bile tayin edilmiştir. Bu makamlar muhtelif ve dikkate değer hususlarda ziyaret edilmekte ve bunları bilenler muradlarının husulü için bu makamlarda ibadeti tercih etmişlerdir.

tasına da dokunulmamıştır. Hüsnü muhafazasına bilhassa itina olunmuştur.

Beş asırlık câmi devresinde içinde islâm ve türk dünyasının en büyük dinî şahsiyetlerine birer makam bile tayin edilmiştir. Bu makamlar muhtelif ve dikkate değer hususlarda ziyaret edilmekte ve bunları bilenler muradlarının husulü için bu makamlarda ibadeti tercih etmişlerdir.

Bu inanışlarla beş asır boyunca saadet ve iyi telkinlerin tesiriyle bahtiyarlık duyanlar nazarında Ayasofya kudsî bir Müslüman sitesi olmuştur. İsa Peygamberin beşiğine kadar Hristiyan dünyanın inançları yerine on dokuz yeni Müslüman an'aneleri kaim olmuştur.

Hele samimî ve saf inanışların bize kadar getirdiği bu misâller söylendiği kadar da yazılmıştır. Bunların şi'riyetinden fikirlerde yer eden taraflar az değildir. Fakat Bizanstan gelen bazı batıl itikadların bizde yerleşmesine bizzat Fatih mani' olmuştur ki misâlleri hâlen söylenir. Bu Ayasofya'da bizim kurduğumuz bu yeni düşünceler Hristiyan bid'atlerini önleyici bir mahiyet kazanmıştır.

Tarihimizin en zengin vakfı Ayasofya'da kurulmuştur. Şehir dışı kurulan bütün evler ve dükkânlar Ayasofya'nındır. Okadar çok varidat elde edilmiştir ki bu "Ayasofya-i Kebir vakfı" diğer vakıflara ve tesislerine maddî yardımda bulunmuş ve bir çok yerlere ve işlere imdad elini uzatmıştır. Ayrıca İstanbul'un Şer'î Cizyesi ve gümrük gelirleri de Ayasofya'ya tahsis edilmiştir. Arada bazı mahlulâtın buraya bağlanması da gelirini arttırmıştır.

Ayasofya'nın avkafı defteri halen Muallim M. Cevdet merhumun Belediye Kütüphanesinde ayrı bir kısımda yazma kitapların arasında (0.80) durmaktadır. 418 sahifedir. 955 (1548) Şevvalinde tertib olunmuştur.

Fatih Zamanında San'at Konusu

Başlangıçta akli ve naklî ilimlerin durumuna kısaca temas ettik. Bunu ilk ele alanların şahsiyetlerini kitaplarda yazılı tafsilatı tekrarlamıyarak kısa geçtik. Fakat İstanbul gibi yeni ele geçmiş ve başkend olmuş bir şehri tamamen bizleştirerek hayrete şayan bir teşkilât ile kurarken onun mimari hüviyyetinin asaletine çok itina gösterilmiştir.

İstanbul'un bu yeni ve dinamik bir ruh ile yeniden inşası esnasında Konya ve Anadolu Selçukî tezyinatı esnasından Bursa ve Edirne'de gelişen Türk süsleme ekolü de burada yerleşerek çok dikkate şayan ilk ve lâkin en olgun eserlerini vücade getirmiştir.

Bu inanışlarla beş asır boyunca saadet ve iyi telkinlerin tesiriyle bahtiyarlık duyanlar nazarında Ayasofya kudsî bir müslüman sitesi olmuştur. İsa Peygamberin beşiğine kadar Hristiyan dünyanın inançları yerine on dokuz yeni müslüman ananeleri kaim olmuştur.

Hele samimi ve saf inanışların bize kadar getirdiği bu misaller söylendiği kadar da yazılmıştır. Bunların şi'riyetinden fikirlerde yer eden taraflar az değildir. Fakat Bizans'tan gelen bazı batıl itikadların bizde yerleşmesine bizzat Fatih mani' olmuştur ki misalleri hâlen söylenir. Bu Ayasofya'da bizim kurduğumuz bu yeni düşünceler Hristiyan bidatlerini önleyici bir mahiyet kazanmıştır.

Tarihimizin en zengin vakfı Ayasofya'da kurulmuştur. Şehir dışı kurulan bütün evler ve dükkânlar Ayasofya'nındır. O kadar çok varidat elde edilmiştir ki bu "Ayasofya-i Kebir Vakfı" diğer vakıflara ve tesislerine

maddi yardımda bulunmuş ve bir çok yerlere ve işlere imdad elini uzatmıştır. Ayrıca İstanbul'un Şer'î Cizyesi ve gümrük gelirleri de Ayasofya'ya tahsis edilmiştir. Arada bazı mahlulatin buraya bağlanması da gelirini artırmıştır.

Ayasofya'nın evkafı defteri halen Muallim M. Cevdet merhumun Belediye Kütüphanesinde ayrı bir kısımda, yazma kitapların arasında (0.80) durmaktadır. 418 sahifedir. 955 (1548) Şevvalinde tertib olunmuştur.

Fatih Zamanında Sanat Konusu

Başlangıçta aklî ve naklî ilimlerin durumuna kısaca temas ettik. Bunu ilk ele alanların şahsiyetlerini kitaplarda yazılı tafsilatı tekrarlamayarak kısa geçtik. Fakat İstanbul gibi yeni ele geçmiş ve başkent olmuş bir şehri tamamen bizleştirerek hayrete şayan bir teşkilat ile kurarken onun mimari hüviyetinin asaletine çok itina gösterilmiştir.

İstanbul'un bu yeni ve dinamik bir ruh ile yeniden inşası esnasında Konya ve Anadolu Selçukî tezyinatı esasından Bursa ve Edirne'de gelişen Türk süsleme ekolü de burada yerleşerek çok dikkate şayan ilk ve lakin en olgun eserlerini vücuda getirmiştir.

Yeni payitahtın kuruluşunda hızlı bir imar safhası vardır. Bu teşekkülünü takiben durmamış ve her asır şehrimiz yeni çehreler kazanmıştır

Bir defa düşünelim. İstanbul'un ilk camii ve sitesi veziriâzam Mahmud Paşa tarafından kuruluyor. Onu yeni mahalleler takip ediyor ve oralara mükemmel ve millî bir hüviyet kazandırıyor.

Fatih şehitleri öldükleri yerlere defnolunarak mahallerinin manevî bir şerefi olarak asırlarla tevkir olunuyor. Mahalle mescitleri, geleneklerimizin icabına uyularak semt semt yükselen ancak orta büyüklükte camilerle doluyor.

İstanbul artık bugün de anılan, başta Eyübsultan olmak üzere Büyük Ayasofya, Mahmud Paşa, Fatih, Aksaray, Dikilitaş, Firuzağa, Toklu Dede, Yavedud, Ayvansaray, Kadırga, Galata, Okmeydanı, Zeyrek, Eski Odalar, Kalenderhane, Vefa, Yeni İmaret, Eski İmaret, Aşık Paşa, Kariye, Yedikule (Köşe Saray), Çakırağa, Tahtakale, Saraçhane, Yavaşca Şahin, Muradpaşa, Büyük ve Küçük Karaman, Güngörmez, Üskübî, Altımermer, Silivri Kapısı, Akbıyık, Akşemseddin ... siteleri kuruluyor.

Fatih semti 1470'ten itibaren üniversite sitesi oluyor. Müderrislere bahşedilen yerlere oturmaları için binalar yapılıyor.

Bütün bu imar esnasında binaların mimari karakterimizde ve süslü olmasına itina gösteriliyor. Bunların misalleri çoktur. İşte eski Fatih Caminden kalan çiniler, Küçük Ayasofya Camii freskleri diğer emsali gibi gösterilebilir. Bilhassa Fatih Külliyesi medreselerine konan kapılar Türk tahta oymacı sanatkarlarının şaheserleri meyanında sayılmaya değer. Nitekim bunların mevcut birkaçı onarılarak Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Dairesine konulacak derecede büyük bir değere malik olduğu anlaşılmıştır.

Yeni pâyitahtın kuruluşunda hızlı bir imâr safhası vardır. Bu teşekkülünü tâkiben durmamış ve her asır şehrimiz yeni çehreler kazanmıştır.

Bir defâ düşünelim. İstanbul'un ilk câmii ve sitesi veziriâzam Mahmud Paşa tarafından kuruluyor. Onu yeni mahalleler tâkip ediyor ve oralara mükemmel ve millî bir hüviyyet kazandırıyor.

Fetih şehidleri öldükleri yerlere defnolunarak mahallerinin manevî bir şerefi olarak asırlarla tevkir olunuyor. Mahalle mescidleri, geleneklerimizin icabına uyularak semt semt yükselen ancak orta büyüklükte câmi'lerle doluyor.

İstanbul artık bugün de anılan, başta Eyübsultan olmak üzere Büyük Ayasofya, Mahmud Paşa, Fatih, Aksaray, Dikilitaş, Firuzâğa, Toklu Dede, Yavedud, Ayvansaray, Kadirga, Galata, Okmeydanı, Zeyrek, Eski Odalar, Kalenderhane, Vefa, Yeni İmâret, Eski İmâret, Aşık Paşa, Ka'riye, Yedikule (Köşe Saray), Çakırağa, Tahtakale, Saraçhane, Yavaşca Şahin, Muradpaşa, Büyük ve Küçük Karaman, Güngörmez, Üskübî, Altımermer, Silivri Kapısı, Akbıyık, Ak Şem-seddin siteleri kuruluyor.

Fatih semti 1470 den itibaren Üniversite sitesi oluyor. Müderris-lere bahşedilen yerlere oturmaları için binalar yapılıyor.

Bütün bu imâr esnasında binaların mimarî karakterimizde ve süslü olmasına itina gösteriliyor. Bunların misâlleri çoktur. İşte eski Fatih Câmiinden kalan çiniler, Küçük Ayasofya câmii freskleri diğer emsali gibi gösterilebilir. Bilhassa Fatih Külliyesi medreselerine konan kapılar Türk tahta oymacı sanatkârlarının şaheserleri meyanında sayılmağa değer. Nitekim bunların mevcut birkaçı onarılarak Topkapı Sarayı Müzesi Hazine dairesine konulacak derecede büyük bir değere malik olduğu anlaşılmıştır.

İstanbul öyle disiplinli bir surette ele alınmıştır ki bugünkü düşüncemizle bu olgunluğu takdir ile karşılamak isteriz.

Diğer taraftan çeşitli bilgilere ve sanat dallarında tenevvua yaradılışı itibariyle çok meraklı olan Fatih Sultan Mehmed bugünkü Güzel San'atlar Akademisi makamında Yeni Sarayında bir nakışhane kurmuş ve başına da Özbek asıllı Baba Nakkaş'ı getirmiştir.

Memleketimizin ve Şarkın ünlü hattatları ve vatanımızın dört bucağından gelen mücellidler, nakkaşlar ve talebesi en aşağı 40-50 kişilik bir gurup halinde çalışmışlardır.

Bunlar yukarıda bahis mevzuu olan Yeni saraylar, binalar, câmi'ler ve mescidleri süsleme yolunda çalışmakla beraber Fatih'in hususî kütüphanesi için nadide pek çok kitaplar istinsah edilmiştir.

İstanbul öyle disiplinli bir surette ele alınmıştır ki bugünkü düşüncemizle bu olgunluğu takdir ile karşılamak isteriz.

Diğer taraftan çeşitli bilgilere ve sanat dallarında tenevvua yaradılışı itibariyle çok meraklı olan Fatih Sultan Mehmed bugünkü Güzel Sanatlar Akademisi makamında Yeni Sarayında bir nakışhane kurmuş ve başına da Özbek asıllı Baba Nakkaş'ı getirmiştir.

Memleketimizin ve Şarkın ünlü hattatları ve vatanımızın dört bucağından gelen mücellidler, nakkaşlar ve talebesi en aşağı 40-50 kişilik bir grup halinde çalışmışlardır.

Bunlar yukarıda bahis mevzuu olan yeni saraylar, binalar, camiler ve mescitleri süsleme yolunda çalışmakla beraber Fatih'in hususî kütüphanesi için nadide pek çok kitaplar istinsah edilmiştir.

Bunların itinalı nüshaları müzehhibler tarafından birbirine benze-memek şartıyla çok ince bir dikkatle bugün birer şaheser saydığımız tez-hiblerle ve el ile nakışlı kaplar içinde hazırlanarak padişaha takdim olun-muşlardır. Bunlar hususi kütüphanesinde birkaç yüz cildi bulmuştur.

Aynı zamanda Fatih için tarihler, medhiyeler de bu nakışhanede yazıl-makta ve tezhib olunarak huzura sunulmaktadır.

Baba Nakkaş'ın cilbendinde olup devrinin en mutena yazı ve tezyinî örneklerini yösteren numuneler bir cild içinde Topkapı Sarayında asırlar-la muhafaza olunmuştur. Halen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Mü-zesinde durmaktadır.

Bu albüm her sahada millî bir tezyinat ekolünün İstanbul'da kuruldu-ğunda en güzel numunelerini ihtiva etmektedir.

Türkler İstanbul'da Bizans mimarisi ve tezyinatından hiç faydalan-mamışlar ve fethe kadar memleketimizde olgunlaşan mimari ve tezyini esaslarından asla ayrılmamışlardır.

Fatih devrinin en süslü ve güzel hatıralarından biri de Eski Eserler Müzesi ile Sarayburnu parkının arasına rastlayan sahadaki Çinili Köşk-tür. Parçalı çinilerle süslü bu bina saray mensuplarının temaşasına ayrıl-mıştır. Kum "cirid" meydanı stadyum sahasına nazır, padişahın hususi tribünü mahiyetindedir. Tezyinatı dikkatle izlenmeye layıktır. Sadrâzam Mahmud Paşa'nın türbesi dışında taşlar arasında çini parçacıklarla süs-lemelerin bir hususiyeti meydandadır. Bu maksatla verilecek pek çok mi-sallerin en nazara çarpanlarındandır.

Ayasofya câmiasında millî eserlerimizin en mühimlerinden bazılarını sıralayabiliriz:

— Fatih camie çevirmiş, önce ahşab ve sonra bir tuğla minare ile bir medrese ilave etmiş ve evkafını tanzim etmiştir.

— İkinci Sultan Bayezid bir minare daha yaptırmıştır, medreseyi ve evkafı genişletmiştir.

— İkinci Sultan Selim diğer iki kalın minareyi Mimar Koca Sinan'a inşa ettirmiş, mermer küpleri ve dört mermer mahfili koydurmuştur. Zaman zaman yeni kalın payandalar camiin salabetini artırmıştır.

— Üçüncü Sultan Murad bir taş kürsü vaz'ettirmiştir.

— Dördüncü Sultan Murad birinci tabakada mahfil yaptırmıştır.

— Birinci Sultan Mahmud kütüphane, şadırvan, mektep ve imaret kurdurmuştur.

— Büyük kubbeye asılı bir top kandil Üçüncü Sultan Ahmed saltanatı sonlarında konmuştur. Aslında onun yerinde büyük bir altun top vardır.

— Beş türbeden:

1. İkinci Sultan Selim'e aittir. İçinde haremi Nurbânu Sultan, kerimesi ve şehzâdeleri, Üçüncü Sultan Murad şehzâdelerinden 42 kişi yatar.

Bunların itinalı nüshaları müzehhibler tarafından birbirine benze-memek şartıyla çok ince bir dikkatle bugün birer şaheser saydığımız tezhiblerle ve el ile nakışlı kaplar içinde hazırlanarak padişaha tak-dim olunmuşlardır. Bunlar hususî kütüphanesinde birkaç yüz cildi bulmuştur.

Aynı zamanda Fatih için tarihler, medhiyeler de bu nakışhanede yazılmakta ve tezhib olunarak huzura sunulmaktadır.

Baba Nakkaş'ın cilbendinde olup devrinin en mutena yazı ve tez-yinî örneklerini yörenen numuneler bir cild içinde Topkapı Sarā-yında asırlarla muhafaza olunmuştur. Halen İstanbul Üniversitesi Kü-tüphanesi Müzesinde durmaktadır.

Bu albüm her sahada millî bir tezyinat ekolünün İstanbul'da kurulduğunda en güzel numunelerini ihtiva etmektedir.

Türkler İstanbul'da Bizans mimârîsi ve tezyinatından hiç fayda-lanmamışlar ve fethe kadar memleketimizde olgunlaşan mimarî ve tezyinî esaslarından asla ayrılmamışlardır.

Fatih devrinin en süslü ve güzel hatıralarından biri de Eski Eser-ler Müzesi ile Saray Burnu parkının arasına rastlayan sahadaki Çi-nili Köşktür. Parçalı çinilerle süslü bu bina saray mensublarının temâşasına ayrılmıştır. Kum "cird" meydanı stadyum sahasına na-zır, padişahın hususî tribünü mahiyetindedir. Tezyinatı dikkatle iz-lenmeğe lâyıktır. Sadrîâzam Mahmud Paşa'nın türbesi dışında taşla arasında çini parçacıklarla süslemelerin bir hususiyeti meydanda-dır. Bu maksadla verilecek pek çok misâllerin en nazara çarpanların-dandır.

Ayasofya câmiasında Millî eserlerimizin en mühimlerinden bazı-larını sıralayabiliriz:

- Fatih câmie çevirmiş, önce ahşab ve sonra bir tuğla minare iler bir medrese ilâve etmiş ve evkafını tanzim etmiştir.
- İkinci Sultan Bayezid bir minare daha yaptırmıştır, medre-seyi ve evkafı genişletmiştir.
- İkinci Sultan Selim diğer iki kalın minareyi Mimar Koca Si-nan'a inşa ettirmiş, Mermer küpleri ve dört mermer mahfilî koy-durmuştur. Zaman zaman yeni kalın payandalar câmiin salabetini arttırmıştır.
- Üçüncü Sultan Murad bir taş kürsü vaz'ettirmiştir.
- Dördüncü Sultan Murad birinci tabakada mahfil yaptırmış-tır.
- Birinci Sultan Mahmud kütüphane, şadırvan, mektep ve ima-ret kurdurmuştur.

2. Üçüncü Sultan Murad türbesi: Yakınlarından 53 kişi gömülüdür.

3. Üçüncü Sultan Mehmed türbesi: İçinde 25 kişi ve dışarıda dört kişi medfun.

4. Birinci Sultan Mustafa ve İbrahim'in türbelerinde daha 13 kişi vardır.

5. Üçüncü Sultan Murad'ın dört şehzadesi ve bir kerimesi merkadleri mevcud.

— Bir yazı müzesini dolduracak derecede büyük kıt'ada, nefis güzel yazılarımız koleksiyonu ve çini süsler, şamdanlar ve saire.

— Sultan Abdülmecid mütemadi tamirlerden sonra en esaslısını yap-tırmıştır. Her sene tamirler ve bakım devam etmektedir.

Ayrıca pekçok hayır sahiplerinin Ayasofya Evkafı için ek vakfiyeleri de vardır.

Büyük kubbeye asılı bir top kandil Üçüncü Sultan Ahmed saltanatı sonlarında konmuştur. Aslında onun yerinde büyük bir altın top vardır.

— Beş türbeden

1 — İkinci Sultan Selim'e aittir. İçinde haremi Nur Banu Sultan, kerimesi ve şeyhzâdeleri, Üçüncü Sultan Murad Şeyhzâdelerinden 42 kişi yatar.

2 — Üçüncü Sultan Murad türbesi. Yakınlarından 53 kişi gömülüdür.

3 — Üçüncü Sultan Mehmed türbesi. İçinde 25 kişi ve dışarda dört kişi medfun.

4 — Birinci Sultan Mustafa ve İbrahim'in türbelerinde daha 13 kişi vardır.

5 — Üçüncü Sultan Murad'ın Dört şehzadesi ve bir kerimesi merkadleri mevcut.

— Bir yazı müzesini dolduracak derecede büyük kıt'ada, nefis güzel yazılarımız koleksiyonu ve çini süsler, şamdanlar ve saire.

— Sultan Abdülmecid mütemadî tâmirlerden sonra en esaslısını yaptırmıştır. Her sene tamirler ve bakım devam etmektedir.

Ayrıca pekçok hayır sahiblerinin Ayasofya Evkafı için ek vakfiyeleri de vardır.

Netice:

İstanbul yalnız fethedilmekle kalmamış, nazarlarını bize çevirmiş hristiyan ve korkudan sinen Avrupa'ya karşı burasını asrının en ileri bir ilim sitesi haline getirmiştir.

Fatih otuz bir senelik saltanatında ilme lâyık olduğu en büyük değeri vermiş, değerli âlimler İstanbul'da toplanmış, mühim bir kısmını kendisi davet ederek Avrupa'da mevcut olmayan en büyük bağımsız bir üniversite kurmuş ve âlim müderrislerine ilmi muhtariyeti vermiştir.

Fatih zamanında tüzükleriyle tedris hayatı bir intizama sokulmuş ve çıkanlar mühim bevkilere geçmişler ve asırlar boyunca teessüs eden ilmi bir an'ane kurulmuştur. Nakli yani Şer'i ilimler medreselerin ihtisası bölümlerinde yegâne takib edilen kol olmuş. İlk defa Ayasofya medresesinde programlarda yer alan müsbet "aklî" ilimlerin tedrisi sultanın hayatı boyunca devam etmiş, medresenin yüksek ihtisas sınıflarında yer alamayınca meraklıları ve buna şiddetle lüzum hisseden hakikî ilim adamları hususî olarak bu sahada

Netice:

İstanbul yalnız fethedilmekle kalmamış, nazarlarını bize çevirmiş hristiyan ve korkudan sinen Avrupa'ya karşı burasını asrının en ileri bir ilim sitesi haline getirmiştir.

Fatih otuz bir senelik saltanatında ilme layık olduğu en büyük değeri vermiş, değerli âlimler İstanbul'da toplanmış, mühim bir kısmını kendisi davet ederek Avrupa'da mevcut olmayan en büyük bağımsız bir üniversite kurmuş ve âlim müderrislerine ilmi muhtariyeti vermiştir.

Fatih zamanında tüzükleriyle tedris hayatı bir intizama sokulmuş ve çıkanlar mühim mevkilere geçmişler ve asırlar boyunca teessüs eden ilmi bir anane kurulmuştur. Nakli yani şer'i ilimler medreselerin ihtisası bölümlerinde yegâne takib edilen kol olmuş. İlk defa Ayasofya medresesinde programlarda yer alan müsbet "aklî" ilimlerin tedrisi sultanın hayatı boyunca devam etmiş, medresenin yüksek ihtisas sınıflarında yer alama-

ilerlemişler ve beş asırlık ilimler tarihimizde lâyık oldukları yer ve bahislerde isim bırakmışlardır.

Ayasofya, başlangıçta ilk talim yeri olması ve bunu asırlarca devam ettirmesi cihetiyle ilimler tarihimizde müstesna bir yere sahip olmuştur.

Ayasofya bu cihetle yalnız bir câmi' olarak kalmamış en mühim payeli ilmî sitelerimizden birisi hâline gelmiş. Hepinizin nazarı üzerine serpilmiş olarak birçok ilâvelerle Ayasofya tamamen bizim millî ve dinî hüviyyetimize bürünmüştür ki halâ da bu hususiyetini tamamen muhafaza etmektedir.

Fatih zamanında aklî ve naklî ilimler ilim dünyasında açık alınla çıkacak bir seviyeye ulaştığı kadar da diğer mimarî ve tezyinî hususiyetlerimizle devir her türlü mes'ud inkişafırla mazhar olmuştur.

Bu ilk 31 senelik İstanbul'un Türk ilmi ve san'atı tarihinin bütün menkul ve gayri menkul hatırlarına tamamen sahip bulunuyoruz. Bununla öğünebiliriz. Şunu unutmamalı ki Fatih devrinde ilim ve san'at garpteki muahhar emsaline nisbetle çok ileride idi. Vakıâ cihanşumul yapamadık, amma İstanbul fethi bizde yeni bir maddî ve manevî çalışma ve ilemleme, mevzii kalsa bile rönesans hareketimiz olarak mutalaa edilmelidir.

Fatih devrinin olgun ve dolgun her daldaki âlimleri ve san'atkârları ve ilim yolunda yetişmiş ilk idarecilerinin hatırlarını buradan hayırla anar ve hepimizin müfekkremizde yer ederek yeni bir çalışma ve ilerleme hızına cümlemizi mazhar etmesini buradan kâinatın ve dünyamızın sahip ve yaratıcı Tanrısından dilerim.

yınca meraklıları ve buna şiddetle lüzum hisseden hakiki ilim adamları hususi olarak bu sahada ilerlemişler ve beş asırlık ilimler tarihimizde lâyık oldukları yer ve bahislerde isim bırakmışlardır.

Ayasofya, başlangıçta ilk talim yeri olması ve bunu asırlarca devam ettirmesi cihetiyle ilimler tarihimizde müstesna bir yere sahip olmuştur.

Ayasofya bu cihetle yalnız bir cami olarak kalmamış en mühim payeli ilmî sitelerimizden birisi haline gelmiş. Hepinizin nazarı üzerine serpilmiş olarak birçok ilâvelerle Ayasofya tamamen bizim millî ve dinî hüviyyetimize bürünmüştür ki hâlâ da bu hususiyetini tamamen muhafaza etmektedir.

Fatih zamanında aklî ve naklî ilimler ilim dünyasında açık alınla çıkacak bir seviyeye ulaştığı kadar da diğer mimarî ve tezyinî hususiyetlerimizle devir her türlü mesut inkişafırla mazhar olmuştur.

Bu ilk 31 senelik İstanbul'un Türk ilmi ve sanatı tarihinin bütün menkul ve gayri menkul hatırlarına tamamen sahip bulunuyoruz. Bununla öğünebiliriz. Şunu unutmamalı ki Fatih devrinde ilim ve sanat garpteki muahhar emsaline nisbetle çok ileride idi. Vakıâ cihanşumul yapamadık, amma İstanbul fethi bizde yeni bir maddî ve manevî çalışma ve ilerleme, mevzii kalsa bile rönesans hareketimiz olarak mütalaa edilmelidir.

Fatih devrinin olgun ve dolgun her daldaki âlimleri ve sanatkârları ve ilim yolunda yetişmiş ilk idarecilerinin hatırlarını buradan hayırla anar ve hepimizin müfekkremizde yer ederek yeni bir çalışma ve ilerleme hızına cümlemizi mazhar etmesini buradan kâinatın ve dünyamızın sahip ve yaratıcı Tanrısından dilerim.

Zeynebime Şiirler

Jülide Gülizar Ergüven

Jülide Gülizar Ergüven, "Zeynebime Şiirler", *Türk Dili Aylık Dergi*, Türk Dil Kurumu, Sayı: 20, Cilt: II, Ankara, 1 Mayıs 1953, s. 538.

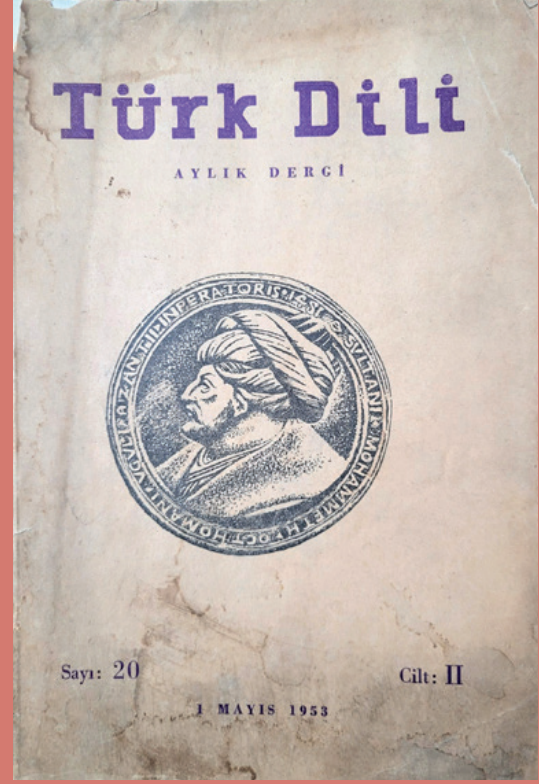
Jülide Gülizar Ergüven

*Fetih sabahıdır bu sabah Zeynep
Bir yel esip esip gider sulara doğru
Yel yeni, zaman yeni..
Yedi rengi vurmuş gökyüzünün, burçlardan
Yedi tepe üstüne, renkten, ışıktan yeni..*

*Gün vurur dalgalara, gün vurur pırıl pırıl
Mavisinden, morundan
Etek açmış İstanbul tekbir sesine
Dmağlar taşlar haykırır cümle cihana:
Bu saat, bu an yeni*

*Bir at koşar dalgalara beyaz, bembeyaz
Üstünde Sultan Mehmet
Tığ gibi delikanlı, yirmi üçünde
Savulun, savulun bre kâfirler
Bu tende bu can yeni..*

*Sûrlar önünde bir at, beyaz, bembeyaz
Üstünde Sultan Mehmet
Bir kılıç elinde, göklere doğru
Açıl kapım açıl sûrlar içine
Bu gelen Sultan yeni..*

*O ne? Yetmiş pâre gemi gelmiş karadan
Arkada Sultan Mehmet
Karaları deniz m'etmiş Yaradan
Emret Sultanım emret
Türkteki iman yeni..*

*Bir çağın başı burda
Bir günün şafağı sanki İstanbul
Çanlar susmuş, ezan sesleri gelir Ayasofya'dan
Gayri bilsin, bilsin ki bütün cihan
Din yeni, ezan yeni..*

*Bırakın, keyfince vursun davullar
Bir çağ başladı çağlardan yeni..
Fetih sabahıdır bu sabah Zeynep
Ölen öldü, kalan kaldı bu cenkte
Ölen eski, kalan yeni..*

29 Mayıs'ın Ehemmiyeti

Nihad Sami Banarlı

Nihad Sami Banarlı, "29 Mayıs'ın Ehemmiyeti", *Fikre Sanata Ruha Tohum*, Yıl: 2, Sayı: 20, Mayıs 1965, s. 7-8.

Nihad Sami Banarlı

29 Mayıs, büyük bir millete mensup olmanın gurunu idrak edebilenler için, bizim belki de en şerefli günümüzdür.

Şu sebeptedir ki bugün, Oğuz Türkleri'nin Türkiye topraklarına tam mânâsıyla sahip ve layık oluşlarını perçinlemiştir.

Gerçi bugünün büyük fatihi, kazandığı zaferlerin ehemmiyetini çok iyi bilmekle beraber, onun yıldönümlerini türlü şatafatlarla kutlamaya lüzum görmeyecek hatta tenezzül etmeyecek kadar, yeni hamleler ve yeni zaferlerle meşguldür. Fakat bugün, böyle günleri kutlamakta büyük fayda vardır. Hele bizim şimdi ekmek gibi, su gibi muhtaç olduğumuz millî güven duygumuzu ancak böyle hatıralar yükseltecektir.

Başkalarının layık olmadıkları toprakları fethederek, o topraklara en yakışır millet olduğumuz ve böyle bir vatan üzerinde sayısız iman âbideleri yücelterek engin medeniyet kurduğumuz çağları hatırlamak şimdi ne büyük saadettir.

Gerçi bir vatan fethetmenin şerefli hareket olmadığını, hatta en büyük fatihin aleyhinde yazacak kadar cesaretle söyleyen ve bu cesareti bizim sükûtumuzdan alan zavallılar bu yurttan görülmüştür.

Bunlar bilemezler ki:

Yeryüzünde bir karış toprak yoktur ki bir tarih çağında bir millet tarafından fethedilmiş olmasın.

Bu fethedilmiş toprakların en azîzi ise, tereddütsüz, bugünkü Türkiye topraklarıdır. İstanbul fethi için:

29 MAYIS'IN Ehemmiyeti

Nihad Sami BANARLI

29 Mayıs, büyük bir millete mevsup olmanın gururunu idrâk edebilenler için, bizim belki de en şerefli günümüzdür.

Şu sebeple ki bu gün, Oğuz Türkleri'nin Türkiye topraklarına tam mânâsıyla sâhip ve lâiyk oluşlarını perçinlemiştir.

Gerçi bu günün büyük fâtih, kazandığı zaferlerin ehemmiyetini çok iyi bilmekle beraber, onun yıldönümlerini türlü şatafatlarla kutlamaya lüzum görmeyecek hattâ te-nezzül etmiyecek kadar, yeni hamleler ve yeni zaferlerle meşguldür. Fakat bugün, böyle günleri kutlamakta büyük fâide vardır. Hele bizim şimdi ekmek gibi, su gibi muhtaç olduğumuz millî güven duygumuzu artıracak böyle hâtıralar yükseltecektir.

Başkalarının lâiyk olmadıkları toprakları fethederek, o topraklara en yoksul millet olduğumuz ve böyle bir vatan üzerinde sayısız iman âbideler yücelterek en gin medeniyet kurduğumuz çağları hatırlamak şimdi ne büyük saâdetdir.

Gerçi bir vatan fethetmenin şerefli hareket olmadığını, hattâ en büyük fâtihin aleyhinde yazacak kadar cesaretle söyleyen ve bu cesareti bizim şükâtımızdan alan zavallılar bu yurtta görülmüştür.

Bunlar bilemezler ki?

Yeryüzünde bir karış toprak yoktur ki bir târih çağında bir millet tarafından fethedilmiş olmasın...

Bu fethedilmiş toprakların en azîzi ise, tereddütsüz, bugünkü Türkiye topraklarıdır. İstanbul fethi için:

**Bir âlem açan zaferlerin en geniş
İstanbul fethi Tanrı'nın kutlu işi
Gün doğmadan evvel o güzel saatte
On bin yiğidin Büyük Gedik'den girişi**

diyen türkçe rubâî ne kadar güzel ve doğru ise "İstanbul Fethi'yle Türkler dünyanın kaderini değiştirdiler!" diyen Avrupalı tarihçiler de o derece haklı söylemişlerdir.

Çünkü, İstanbul fethi, sıradan bir mâcerâ, bir talih veya tesadüf eseri değildir. Bu fetih, uzun asırların ve büyük ideallerin hazırladığı bir netice ve parlak bir neticedir.

Denilebilir ki İstanbul fethi, Oğuz Hanla, Hz. Muhammed'in müşterek hedefi, Türk kanyile İslâm imânının birleşmesinden doğan büyük kudretin eseridir:

Eski Türklüğün destan kahramanı Oğuz Han, o zamanki Asya Türklerine: "Bu denizler, bu ırmaklar bize yetmez!... Daha deniz, daha ırmak istiyoruz!... Yurdumuzu öylesine genişletelim ki onun üzerinde gök kubbesi bir çadır, güneş de bayrak olsun!" derken, milletine Karadeniz ve Akdeniz ufuklarını göstermişti.

Hız. Muhammed ise daha açık konuşmuş ve: "İstanbul elbette fetholunacaktır! Onu fethedecek emir, ne ulu emir ve onun askeri ne mutlu askerdir!" buyurmuştu.

Bu kadar güzel iki imânın bu ölçüde güzel iki sözü bir hedefte birleşir ve bu hedef bir gün, Fâtih gibi bir cihangir tarafından, İstanbul'u fetheden Türk ordusu gibi aziz bir orduya gösterilirse, İstanbul, elbette fethedilirdi.

★

7

*Bir âlem açan zaferlerin en geniş
İstanbul fethi Tanrı'nın kutlu işi
Gün doğmadan evvel o güzel saatte
On bin yiğidin Büyük Gedik'ten girişi*

diyen Türkçe rubâî ne kadar güzel ve doğru ise, "İstanbul fethiyle Türkler dünyanın kaderini değiştirdiler!" diyen Avrupalı tarihçiler de o derece haklı söylemişlerdir.

Çünkü, İstanbul fethi, sıradan bir macera, bir talih veya tesadüf eseri değildir. Bu fetih, uzun asırların ve büyük ideallerin hazırladığı bir netice ve parlak bir neticedir.

Denilebilir ki İstanbul fethi, Oğuz Hanla, Hz. Muhammed'in müşterek hedefi, Türk kanyile İslâm imânının birleşmesinden doğan büyük kudretin eseridir.

Eski Türklüğün destan kahramanı Oğuz Han, o zamanki Asya Türklerine: "Bu denizler, bu ırmaklar bize yetmez! Daha deniz, daha ırmak istiyoruz! Yurdumuzu öylesine genişletelim ki onun üzerinde gök kubbesi bir çadır, güneş de bayrak olsun!" derken, milletine Karadeniz ve Akdeniz ufuklarını göstermişti.

Hız. Muhammed ise daha açık konuşmuştu ve “İstanbul elbette fetholunacaktır! Onu fethedecek emîr, ne ulu emîr ve onun askeri ne mutlu askerdir!” buyurmuştu.

Bu kadar güzel iki iman bu ölçüde güzel iki sözü bir hedefte birleşir ve bu hedef bir gün, Fatih gibi bir cihangir tarafından, İstanbul’u fetheden Türk ordusu gibi aziz bir orduya gösterilirse, İstanbul, elbette fethedilirdi.

Fatih Sultan Mehmed, sıradan bir hükümdar değil, bir millî kahramandır. O, Türk milletinin, hükümdarlar devrinde bir şahlanışı, daha doğru bir söyleyişle, ezeli ve ebedî Türk Mehmedciği’nin hükümdarlık vazifesi almış bir timsalidir.

Daima beyaz bir at üstünde, denize bile atla yürüyen bu şahin bakışlı, heybetli insan, nice asırların hazırladığı bir netice, yontuluşu yüzyılları kaplamış bir canlı heykeldi: Fatih, Osman Bey, Orhan Bey, Birinci Murad,

Yıldırım Bayezid, Birinci Mehmed ve İkinci Murad gibi, her biri, bir milletin kaderinde tek başına büyük şeref sayılacak, gazi ve şehid olmuş bir cihangirler serisinin üstün evladıydı.

İyi tahsil, yüksek terbiye görmüştü. Yalnız sosyal bilgilerde değil, fen bilgilerinde de derin kültürü vardı. Devrinin en büyük şairleriyle yarışacak ve bu yarış kazanacak kadar şiir sanatına ve sanat kültürüne sahipti. Babasından ve hükümdar olduktan sonra, camide bile ayağa kalkarak selamladığı hocalarından gerçek feyiz almıştı.

İstanbul fethine dünya tarihinin nurdan harflerle yazılmış bir alın yazısı tarafından memur edildiğini biliyordu.

Onun askerine Allah’ın askeri denilmesi bundandır.

İstanbul’u Fetheden Yeniçeri’ye Gazel şiirinde, eski şiirin rüzgârıyla söylenen, top gürlemesini andırır seslerin:

Vur pençe-i Alî’deki şemşir aşkına

Gulbangi âsmânı tutan pîr aşkına

Ey leşker-i müfettihü’l-ebvâb, vur bugün

Feth-i mübînî zâmin o tebşîr aşkına

Son savletinle vur ki, açılsın bu sûrlar

Fecr-i hücum içindeki Tekbîr aşkına

sadalarının mânâsı budur. Çünkü müfettihü’l-ebvab, kapıları açan Allah demektir. Böyle bir Allah’ın ve böyle bir milletin askeri olarak, İstanbul kapılarını açan Türk ordusu, Hz. Muhammed’in müjdelediği asker olmak şerefine layıktı.

Fatih Sultan Mehmed'in, çocuk denecek bir yaşta, İstanbul'u fethetmek gibi büyük başarısı, milletin kudretine îmanındandı.

23 yaşındaki İstanbul Fatih'i, bu şehri aldığı gün neden mağrûr oldu? Neden hakimiyeti altına giren milletlere, yeryüzünde görülmemiş bir din ve vicdan hürriyeti verdi? Âdetlerinde, geleneklerinde, kıyafetlerinde onları hür bıraktı? Müslüman Türk hükümdarı Fatih, neden hristiyan din ve sanat eserlerine saygı ve anlayış gösterdi? Gök kubbesi altında ancak 23 yıl çarpmış bu genç kalbi, duyduğu şefkat ve gösterdiği adaletle bütün insanlığı kucaklayan ve insanlık örneği yapan büyük olgunluk nereden geliyordu?

Tereddütsüz söylenebilir ki Osman Gazi'nin torunu, bu vicdan terbiyesini, milletimizin dünya nizamında söz sahibi olduğu asırlardaki medeni üstünlüğümüzden almıştı.

Bu üstünlük, bizim yeni medeniyetteki yaşama ve yükselme şansımızın da, hâlâ, en şerefli temel taşıdır. "İktidarımın vasıl olduğu mertebeye ecdadımın âmâli bile erişememiştir!" diyen Türk hükümdarının dayandığı, inandığı, güvendiği kaynak buydu.

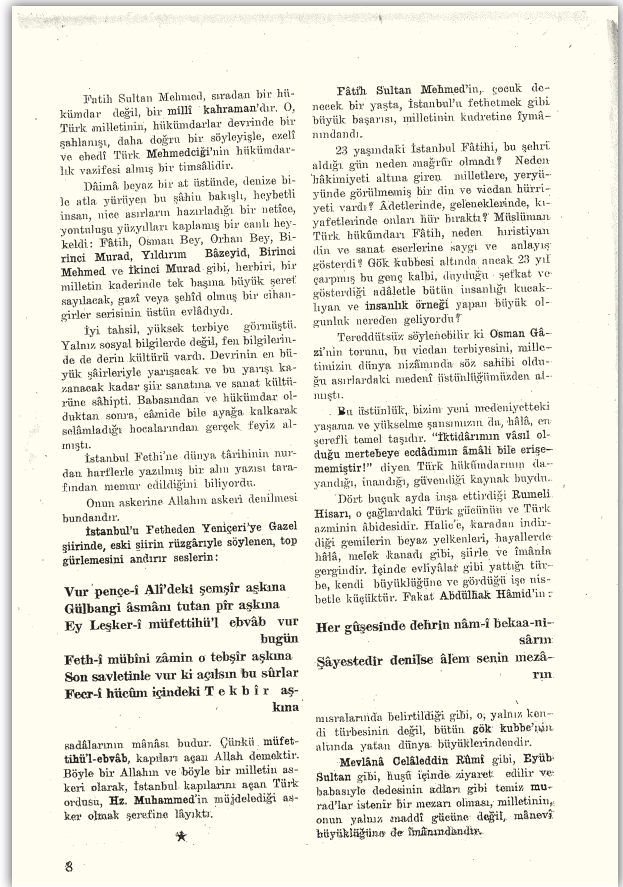
Dört buçuk ayda inşa ettirdiği Rumeli Hisarı, o çağlardaki Türk gücünün ve Türk azminin âbidesidir. Haliç'e, karadan indirdiği gemilerin beyaz yelkenleri, hayallerde hâlâ, melek kanadı gibi, şiirle ve imanla gergindir. İçinde evliyalara gibi yattığı türbe, kendi büyüklüğüne ve gördüğü işe nisbetle küçüktür. Fakat Abdülhak Hamid'in,

Her kûşesinde dehrin nâm-ı beka-nisârin

Şayestedir denilse, âlem senin mezarın

mısralarında belirtildiği gibi, o, yalnız kendi türbesinin değil, bütün gök kubbenin altında yatan dünya büyüklerindendir.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî gibi, Eyüb Sultan gibi, huşû içinde ziyaret edilir ve babasıyla dedesinin adları gibi temiz murad'lar istenir bir mezarı olması, milletin, onun yalnız maddî gücüne değil, mânevî büyüklüğüne de imanındandır.

Fatih Sultan Mehmed, sıradan bir hükümdar değil, bir millî kahraman'dır. O, Türk milletinin, hükümdarlar devrinde bir şahlanış, daha doğru bir söyleyişle, ezeli ve ebedî Türk Mehmedîliği'nin hükümdarlık vazifesi olmuş bir timsalidir.

Dâimâ beyaz bir at üstünde, denize bile atla yürüten bu şahin bakışlı, heybetli insan, nice asırları hazırladığı bir netice, yontulmuş yüzyılları kaplamış bir canlı heykeldir: Fatih, Osman Bey, Orhan Bey, Birinci Murad, Yıldırım Bâyezîd, Birinci Mehmed ve İkinci Murad gibi, herbiri, bir milletin kaderinde tek başına büyük şeref sayılacak, garî veya şehîd olmuş bir ehan-girler serisinin üstün evlâdıdır.

İyi tahsil, yüksek terbiye görmüştü. Yalnız sosyal bilgilerde değil, fen bilgilerinde de derin kültürü vardı. Devrinin en büyük şairleriyle yarışacak ve bu yarışa kazanan kadar şair sanatına ve sanatsal kültürüne sahipti. Babasından ve hükümdar olma-dukdan sonra, cümle bile ayağa kalkarak selâmladığı hovalarından gerçek feyiz almıştı.

İstanbul Fethi'ne dünya tîrîhinin mürdan harflerle yazılmış bir alnı yazısı tarafından memur edildiğini biliyordun.

Onun askerine Allahın askeri denilmesi bundandır.

İstanbul'u Fetheden Yenicî'ye Gazel şiirinde, eski şiirin rûzgârıyla söylenen, top gülmesini andırır seslerin:

Vur peñce-i Alî'deki şemşir aşkına
Gülbañgî âsmân tutan pîr aşkına
Ey Leşker-i müfettihi'l evbâb vur
bugün
Feth-i mübînî zâmin o tebsîr aşkına
Son savletinle vur ki açılın bu surlar
Fez-i hücum içindeki T e k b i r aş-
kına

sadâlarının mânâsı budur. Çünkü müfettihi'l-evbâb, kapıları açan Allah demektir. Böyle bir Allahın ve böyle bir milletin askeri olarak, İstanbul kapılarını açan Türk ordusu, Hz. Muhammed'in müjdelediği asker olmak şerefine layıktır.

★

Fatih Sultan Mehmed'in, çocuk denecek bir yaşta, İstanbul'u fethetmek gibi büyük başarısı, milletin kudretine îmanındandı.

23 yaşındaki İstanbul Fatih'i, bu şehri aldığı gün neden mağrûr olmadı? Neden hakimiyeti altına giren milletlere, yeryüzünde görülmemiş bir din ve vicdan hürriyeti vardı? Âdetlerinde, geleneklerinde, kıyafetlerinde onları hür bıraktı? Müslüman Türk hükümdarı Fatih, neden hristiyan din ve sanat eserlerine saygı ve anlayış gösterdi? Gök kubbesi altında ancak 23 yıl çarpmış bu genç kalbi, duyduğu şefkat ve gösterdiği adaletle bütün insanlığı kucaklayan ve insanlık örneği yapan büyük olgunluk nereden geliyordu?

Tereddütsüz söylenebilir ki Osman Gazi'nin torunu, bu vicdan terbiyesini, milletimizin dünya nizamında söz sahibi olduğu asırlardaki medeni üstünlüğümüzden almıştı.

Bu üstünlük, bizim yeni medeniyetteki yaşama ve yükselme şansımızın da, hâlâ, en şerefli temel taşıdır. "İktidarımın vasıl olduğu mertebeye ecdadımın âmâli bile erişememiştir!" diyen Türk hükümdarının dayandığı, inandığı, güvendiği kaynak buydu.

Dört buçuk ayda inşa ettirdiği Rumeli Hisarı, o çağlardaki Türk gücünün ve Türk azminin âbidesidir. Haliç'e, karadan indirdiği gemilerin beyaz yelkenleri, hayallerde hâlâ, melek kanadı gibi, şiirle ve imânla gergindir. İçinde evliyalara gibi yattığı türbe, kendi büyüklüğüne ve gördüğü işe nisbetle küçüktür. Fakat Abdülhak Hamid'in:

Her kûşesinde dehrin nâm-ı beka-nisârin
Şayestedir denilse âlem senin mezarın

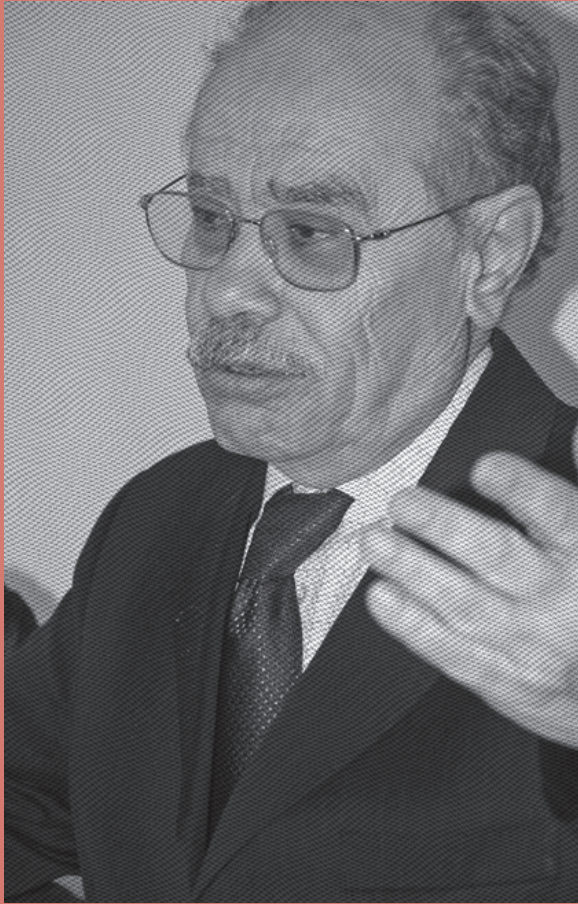
mısralarında belirtildiği gibi, o, yalnız kendi türbesinin değil, bütün gök kubbesinin altında yatan dünya büyüklerindendir.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî gibi, Eyüb Sultan gibi, huşû içinde ziyaret edilir ve babasıyla dedesinin adları gibi temiz murad'lar istenir bir mezarı olması, milletin, onun yalnız maddî gücüne değil, mânevî büyüklüğüne de îmanındandır.

Fetih

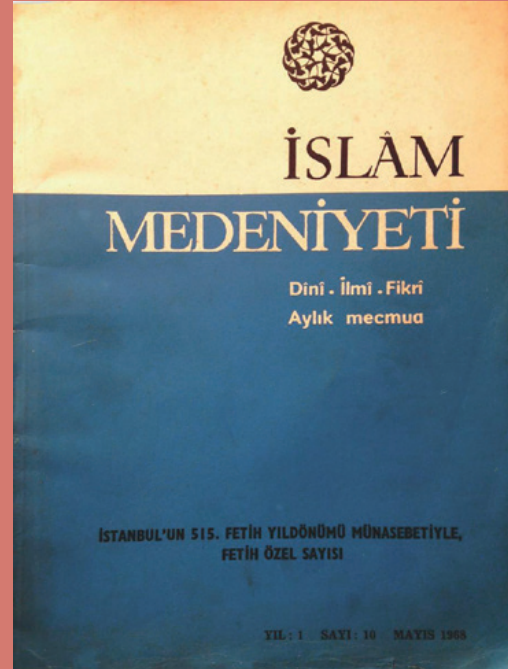
Kenan Seyithanoğlu

Kenan Seyithanoğlu, "Fetih", *İslâm Medeniyeti, Dini, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua*, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul'un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, s. 40.

Kenan Seyithanoğlu

*Toplar Roma'nın beynine çevrildiği gün
Tekbir sesinin namluya aksettiği gün
Şahit Ayasofya Mehmed'in kudretine
Şahinlerin İstanbul'u fethettiği gün*

Fetih Ruhunu Zedeleyen Hareketlerimiz

Kemaleddin Nomer

Kemaleddin Nomer, “Fetih Ruhunu Zedeleyen Hareketlerimiz”, *Fikre Sanata Ruha Tohum*, Yıl: 2, Sayı: 20, Mayıs 1965, s. 9-11.

Kemaleddin Nomer

Yunan millî politikasının “Büyük Yunanistan Davası”, yani Türkiye toprakları üzerinde Bizans devleti kurmak siyaseti maalesef Türkiye’de hakıyla idrak edilememiş ve bu yüzden varlığımızın düşmanı olan bu davaya hizmet eden ve fetih ruhunu rencide eden öyle hareketlerimiz olmuştur ki, bunları yaparken düşünmediğimiz gibi, hâlâ tenkid edilmesini de istemeyiz. Mesela Ayasofya Bizans hakimiyetinin, Bizans idealinin bir sembolüdür. 1453’te fethin ve Türk hakimiyetinin bir sembolü olarak cami haline getirilmiş ve maddeten de bu sayede bugüne kadar yıkılmadan durabilmiş, beş asra yakın bir zaman cami vasfını muhafaza etmiş, hatta İstanbul’un işgal yıllarında bile Yunanlıların onu kilise haline sokma teşebbüsleri –ona el sürdürmektense berhava etmeyi bile göze alacak kadar fiilen müdafaaya kararlı olduğumuzun anlaşılması üzerine– akim bırakılmış idi. İşte böyle bir vasa malik olan Ayasofya Camii’nin Yunan dostluğu ve garp âlemine hoş görünmek düşüncesiyle (?) kendi elimizle hod be hod vakfiyesini bozup camilikten çıkarmış ve müze adı altında fiilen onu fetihten önceki haline sokmuşuzdur.

Yunanistan’daki bazı teşekküllerin desteklediği “Amerikan Bizans Enstitüsü” mensuplarının Ayasofya’yı kilise haline sokmak ve İstanbul’daki tek mil Bizans eserlerini ihya, yeniden inşa etmek teşebbüslerine ön ayak olup, bundan memnuniyet duymuşuzdur. Bugün restore adı altında 5 asırlık Ayasofya, Kariye, Fenârî İsa camilerindeki Türk sanatının damgasını ve en güzel örneklerini taşıyan,

Türk sanatkârlarının iz ve eserleri bozulmuş, çıkarılmış, tahrip edilmiş, yıkılmış ve bunlar fetihten önceki kilise hallerine ifrağ edilmişlerdir. Lâleli'deki Mesihpaşa (Bodrum) Camii'nin enkazının yine restore adı altında kilise olarak inşa ve ihyası faaliyetine başlanmış bulunmaktadır. İstanbul'u "Kostantinopolis" olarak görmek isteyen Yunanlıların hayalleri her gün biraz daha canlanıp, gayretleri artmaktadır.

Hikmet-i vücudu mâbed olan ve fetihten bu yana beşyüz sene İslâm mabedi olarak kullanılagelen Ayasofya, Kariye ve emsali camilerin bugün camilikten çıkarılıp MÜZE olarak kullanılması, 6570 sayılı Kanunun "Mâbedler kiraya verilemez ve ibadethane dışında hiçbir iş için de kullanılamaz." hükmünü taşıyan 1. maddesine de aykırıdır.

Bugün sınırlarımız dışında kalan Türk eserleri sistemli bir şekilde mah-

vedilir, camiler depo olarak kullanılırken; bizim asırlar boyunca Türk sanat ve mimarisini üzerine nakşettiğimiz eserleri kendi elimizle Bizans planlarını tatbik ederek kiliseye çevirmemiz Türk sanatına suikast olduğu kadar, millî menfaatlerimize de uygun düşmez.

Ayasofya Camii'nin civarı arkeolojik saha ilan edilmiş, Bizans'ın hatırasını yaşatacak tarzda planlar değişmiştir. Adliye Sarayı'nın tamamlanması için yapılması gereken blokların da inşaaından vazgeçilip yeri park haline sokularak, Bizans'tan kalma duvar taşları ortaya çıkarılmıştır. İstanbul vilayetinin bahçesinde aynı hal vardır. Keza Bayezid'den Aksaray'a inen caddenin de istikameti değiştirilip daraltılmış ve topraktan çıkarılan taşlar cadde kenarına sıralanmıştır.

İstanbul'un eski bir Bizans şehri olduğunu sanki ispat etmek için, topra-

ğın altındaki ve üstündeki taşları, duvarları, Bizans'ın molozlarını teşhir ve ihyadan garip bir zevk ve gurur (?) duymaktayız. Buna mukabil ecdat yâdigarı millî eserlerimize ehemmiyet bile vermeyip, onları ihmal ile zamanın ve kazmanın tahribine bırakıyoruz.

Birinci Cihan Harbi sonunda İstanbul'un Türklere bırakılıp bırakılmamasının münakaşa mevzuu olduğu günlerde, bu iş için Amerika'dan İstanbul'a gelen bir ecnebi heyetin camiler ile kiliseleri tespit ve mukayesesi neticesinde, camilere nisbetle kiliselerin yok denecek kadar az olduğunu müşahade etmesi sonunda İstanbul'un bir Müslüman-Türk şehri sayılması icap ettiğine dair resmen rapor vermesi hadisesinin delâlet ettiği mânâ üzerinde elbetteki durmak gerekir.

FETİH RUHUNU ZEDELEYEN Hareketlerimiz

Kemaleddin NÖBER

Yunan millî politikasının "Büyük Yunanistan davası", yani Türkiye toprakları üzerinde Bizans devleti kurmak - siyasi maalesef Türkiye'de hakkiyle idrak edilememiş ve bu yüzden varlığını sürdürmüş olan bu davaya hizmet eden ve Fetih ruhunu rencide eden böyle hareketlerimiz olmuştur ki, bunları yaparken düşünmediğimiz gibi, hâlâ tenkid edilmesini de istemeyiz. Meselâ Ayasofya - Bizans hükümetinin, Bizans idealinin bir sembolüdür. 1453 de fethin ve Türk hükümetinin bir sembolü olarak câmi haline getirilmiş ve madde-ten de bu sayede bugüne kadar yıkılmadan durabilmiş, beş asrı yakın bir zaman câmi vasfını muhafaza etmiş, hatta İstanbul'un ılgal yıllarında bile Yunanlıların onu kilise haline sokmak teşebbüsleri - ona el sürdükten sonra herhava etmediği bile gözle alacak kadar fiilen müdafaya kararlı olduğumuzun anlaşılması üzerine - akim bırakılmış idi. İşte böyle bir vassa mülk olan Ayasofya Câmiini Yunan dostluğu ve garb âlemine hoş görünmek - düşüncesiyle (?) kendi elimizle hod be hod vakfiyesini bucup camilikten çıkarmış ve müze adı altında fiilen onu fetihten önceki hâline sokmuşuzdur.

Yunanistan'daki bazı teşekküllerin desteklediği "Amerikan Bizans Enstitüsü" mensuplarının Ayasofya'yı kilise hâline sokmak ve İstanbul'daki tekâmül Bizans eserlerini ihyâ, yeniden inşa etmek teşebbüslerine ön ayak olup, bundan memnuniyet duymuşlardır. Bugün restore adı altında 5 asırlık Ayasofya, Kariye, Fenârî İsa câmilerindeki Türk sanatının dâgasunu ve en güzel örneklerini taşıyan, Türk sanatkârlarının iz ve eserleri bozulmuş, çıkarılmış, tahrip edilmiş, yıkılmış ve bunlar Fetih-ten önceki kilise hallerine ifrağ edilmişlerdir. Lâleli'deki "Mesihpaşa (Bodrum) Camii'nin enkazının da yine restore adı altında kilise olarak inşa ve ihyası faaliyetine başlamış bulunmaktadır. İstanbul'u "Kostantinopolis" olarak görmek isteyen Yunanlıların hayalleri hergün biraz daha

canlanıp, gayretleri artmaktadır.

Hikmeti vücut mabed olan ve Fetih-ten bu yana beşyüz sene İslâm mabedi olarak kullanılagelen Ayasofya, Kariye ve emsali camilerinin bugün camilikten çıkarılıp MÜZE olarak kullanılması, 6570 sayılı Kanunun "Mâbedler kiraya verilemez ve ibadethane dışında hiçbir iş için de kullanılamaz." hükmünü taşıyan 1. maddesine de aykırıdır.

Bugün sınırlarımız dışında kalan Türk eserleri sistemli bir şekilde mahvedilir, camiler depo olarak kullanılırken; bizim asırlar boyunca Türk sanat ve mimarisini üzerine nakşettiğimiz eserleri kendi elimizle Bizans planlarını tatbik ederek kiliseye çevirmemiz Türk Sanatına suikast olduğu kadar, millî menfaatlerimize de uygun düşmez.

Ayasofya camii'nin civarı arkeolojik saha ilan edilmiş, Bizans'ın hatırasını yaşatacak tarzda planlar değişmiştir. Adliye Sarayı'nın tamamlanması için yapılması gereken blokların da inşaaından vazgeçilip yeri park haline sokularak, Bizans'tan kalma duvar taşları ortaya çıkarılmıştır. İstanbul vilayetinin bahçesinde aynı hal vardır. Keza Bayezid'den Aksaray'a inen caddenin de istikameti değiştirilip daraltılmış ve topraktan çıkarılan taşlar cadde kenarına sıralanmıştır.

İstanbul'un eski bir Bizans şehri olduğunu sanki ispat etmek için, toprağın altındaki ve üstündeki taşları, duvarları, Bizans'ın molozlarını teşhir ve ihyadan garip bir zevk ve gurur (?) duymaktayız. Buna mukabil ecdat yâdigarı millî eserlerimize ehemmiyet bile vermeyip, onları ihmal ile zamanın ve kazmanın tahribine bırakıyoruz.

1. Cihan Harbi sonunda İstanbul'un Türklere bırakılıp bırakılmamasının münakaşa mevzuu olduğu günlerde, bu iş için Amerika'dan İstanbul'a gelen bir ecnebi heyetin camiler ile kiliseleri tespit ve mukayesesi neticesinde, camilere nisbetle kiliselerin yok denecek kadar az olduğunu mü-

Yunan hükûmetinin bastırıp yeni tedavüle çıkardığı paraların bir yüzünde “Konstantin” ismini alan yeni kralın kabartması, diğer yüzünde ise Bizans İmparatorluğunun arması bulunmaktadır. Buna karşılık Türkiye’de PTT idaresinin çıkardığı hatıra pullarında Bizans’tan kalma eser ve mahallerin, Meryem Ana ve diğer Hristiyan azizlerinin ve onlara atfedilen mahallerin resimleri çıkmaktadır. Hatta Kars’ın fethinin 900. yıldönümü için çıkarılan “Kars Kalesi” pulunun üstünde Kars Kalesinin gayet ufak ve belirsiz görünüşüne mukabil ön planda Havariyyun Kilisesi gayet büyük bir görünüşle yer almakta ve en garibi aynı mevkide ve panorama içinde olan “Kalın Minareli Tarihî Evliya Camii” ise görünüş fotoğrafından çıkartılmış bulunmaktadır. Uzaktan Kars Kalesini gösteren pul üzerindeki resim ile Kars Kalesini aynı noktadan tespit eden hakiki fotoğrafın mukayesesi bu durumu tespite kâfidir. (Fotoğrafın aslı *İslâm Mecmuası*’nın 1964 Ağustos sayısının kapağında mevcuttur.)

Millî kıymetlerimize bu derece bigâne hatta düşman, Bizans asarına ise böylesine hayran olabilmek ruhumuzun ve millî şuurumuzun ne kadar zedelenmiş ve zaafa uğramış olduğuna delâlet eder. Bugün sadece İstanbul değil, Türkiye’nin muhtelif yerlerinde Bizans eserlerini ve kiliseleri ihya ve yeniden inşa için hummalı bir faaliyet vardır. Turist celbi, döviz temini sloganı altında Bizans ve Hristiyan misyonerlerinin arzuları tahakkuk etmekte, memleketin taşı toprağı “Hristiyanlarca Mukaddes Yer” ilan edilmekte, kiliseler yapıp misyoner ve papazların karargâhı haline gelmektedir.

Efes’te mevhum bir Meryemana Evi ihdas edilmiş, Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsünce yapılan tahlil sonunda verilen rapora göre içilmesi caiz olmayan bir su “Şifalı Su” diye ilan edilip ziyaretgâh haline getirilmiştir. (*İslâm*, Sayı 61, s. 6) Helvacı Baba’ya adak adayan, ölüden istiâne etmek için mezar başında toplananların din namına, memleket hesabına utanç verici hallerde gazetelerde tenkid edilir ve bu yüzden Helvacı Baba’ya izafe edilen mezar Şehzade Camii avlusundaki yerinden kaldırılıp şehir dışına nakledilmek suretiyle önleyici tedbirler alınırken; Meryem Ana’ya adaklar adayıp, ondan yardım isteyen, ona isnad edilen suyunu içip, Papazların idare ettiği âyinlere katılarak dualar okuyanların teşvik bulup hoşgörûlmelerindeki garâbet dikkate değer.

şahede etmesi sonunda İstanbul’un bir Müslüman - Türk şehri sayılması icab ettiğine dair resmen rapor vermesi hadisesinin delâlet ettiği mânâ üzerinde elbetteki durmak gerekir.

Yunan hükûmetinin bastırıp yeni tedavüle çıkardığı paraların bir yüzünde “Konstantin” ismini alan yeni kralın kabartması, diğer yüzünde ise Bizans İmparatorluğunun arması bulunmaktadır; buna karşılık Türkiye’de P.T.T. idaresinin çıkardığı hatıra pullarında Bizans’tan kalma eser ve mahallerin, Meryem Ana ve diğer Hristiyan azizlerinin ve onlara atfedilen mahallerin resimleri çıkmaktadır. Hatta Kars’ın fethinin 900. yıldönümü için çıkarılan “KARS KALESİ” pulunun üstünde Kars Kalesinin gayet ufak ve belirsiz görünüşüne mukabil ön planda Havariyyun Kilisesi gayet büyük bir görünüşle yer almakta ve en garibi aynı mevkide ve panorama içinde olan “Kalın minareli tarihî EVLİYA CAMİ” ise görünüş fotoğrafından çıkartılmış bulunmaktadır. Uzaktan Kars Kalesini gösteren pul üzerindeki resim ile Kars Kalesini aynı noktadan tespit eden hakiki fotoğrafın mukayesesi bu durumu tesbite kâfidir. (Fotoğrafın aslı *İslâm mecmuasının* 1964 Ağustos sayısının kapağında mevcuttur.)

Millî kıymetlerimize bu derece bigâne hatta düşman, Bizans asarına ise böylesine hayran olabilmek ruhumuzun ve millî şuurumuzun ne kadar zedelenmiş ve zaafa uğramış olduğuna delâlet eder. Bugün sadece İstanbul değil, Türkiye’nin muhtelif yerlerinde Bizans eserlerini ve kiliseleri ihya ve yeniden inşa için hummalı bir faaliyet vardır. Turist celbi, döviz temini sloganı altında Bizans ve Hristiyan misyonerlerinin arzuları tahakkuk etmekte, memleketin taşı toprağı “HIRSTİYANLARCA MUKADDES YER” ilan edilmekte, kiliseler yapıp misyoner ve papazların karargâhı haline gelmektedir.

Efes’de mevhum bir Meryemana Evi ihdas edilmiş, Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsünce yapılan tahlil sonunda verilen rapora göre içilmesi caiz olmayan bir su “Şifalı Su” diye ilan edilip ziyaretgâh haline getirilmiştir. (*İslâm*, Sayı 61, sayfa 6) Helvacı Baba’ya adak adayan, ölüden istiâne etmek için mezarbaşında toplananların din namına, memleket hesabına utanç verici hallerde gazetelerde tenkid edilir ve bu yüzden Helvacı Baba’ya izafe edilen mezar Şehzade Camii avlusundaki yerinden kaldırılıp şehir dışına nakledilmek suretiyle önleyici tedbirler alınırken; Meryem Ana’ya adaklar adayıp, ondan yardım isteyen, ona isnad edilen suyunu içip, Papazların idare ettiği âyinlere katılarak dualar okuyanların teşvik bulup hoşgörûlmelerindeki garâbet dikkate değer.

lanların din namına, memleket hesabına utanç verici halleri gazetelerde tenkid edilir ve bu yüzden Helvacı Baba’ya izafe edilen mezar Şehzade Camii avlusundaki yerinden kaldırılıp şehir dışına nakledilmek suretiyle önleyici tedbirler alınırken; Meryem Ana’ya adaklar adayıp, ondan yardım isteyen, ona isnad edilen suyunu içip, Papazların idare ettiği âyinlere katılarak dualar okuyanların teşvik bulup hoşgörûlmelerindeki garâbet dikkate değer.

Bizans eserlerinin, kiliselerin önünden geçirilecek bir HAC YOLU inşaası, Papannın Kudüs’den gönderteceği “Mukaddes Taş” ile Antakya’da “SENPIYER” adına kilise inşası, Sülfeye’nin de hristiyanlar için hac mahalli yapılması gibi teşebbüslerin ilerde Türkiye’nin başına ne galeleler açabileceğini, nele mal olabileceğini kestirmek için, biraz Tarih bilmek kâfidir. Sırf bir lütuf ve ârifet eseri olan Kaputülâsyanların, sonradan devletin başına ne galeleler açtığı, İstanbul’da bırakılan Patrikhanes’in nasıl belâ kesildiği ve Lozda’da bile atılmadığı bilinen şeylerdir. Yahudilerin MUKADDES TOPRAK telâkki ettikleri Filistin 2000 yıl sonra nasıl yerleştiler, Yunanlıların BİZANS devletini ihyâ için nasıl çalışmakta oldukları ortada iken, Turizm mülahazasıyla kilise yapmak, Anadolu’nun her bir köşesini vâflis ettirip MUKADDES HIRSTİYAN ÜLKESİ hâline getirmek çok tehlikeli bir harekettir.

Mukaddes (!) taşlarla kiliseler yapılması kolay olur, fakat o kilisenin bir taşına zarar gelirse bütün Hristiyan âlemi ayağa kalkar. Nitekim bir kilisedeki kırık birkaç cam sebebiyle - birkaç hafta önce - notalar teâhi edildiği ve kırık pencere camının yeni kırılmış olmayıp, eskidenberi kırık bulunduğunu Devlet Radyolarından resmen ilân ederek harice karşı kendimizi tebriye ve mîdafaa etmek mecburiyetini hissettiğimize göre, ilerde bu Azizler namına yapılan kutsal kiliselerin bir taşı yerinden oynarsa ne hâle geleceğimizi, nelele maruz kalabileceğimizi şimdiden tahmin etmek zor değildir.

Turist gelecek diye kilise yapmak, dünyada emsali görülmemiş bir teşebbüsdür. Hâlen turizm sanayinden en fazla gelir sağlayan memleketlerin hiçbirinde turist celbetmek için kilise veya câmi yapıldığı

işitilmemiştir. Kendi millî varlığımıza ait turistlere gösterilecek o kadar çok eserlerimiz vardır ki, bunları göstermek, bunların üzerinde durmak lâzım ve kâfi gelir. Kendi öz vatanımızda Bizans'ın tuzağına düşmeyip yabancıların ellerine hüccetler, müdahale ve fesat imkânları vermemeliyiz. Üç kıt'adan elimizde kalan yalnız Anadolu'dur; Türklüğün artık gidecek, hicret edecek yeri kalmamıştır. Anadolu'nun taşına toprağına sımsıkı sarılmak, üzerine titremek gerekir. Türkiye, Türklük âleminin dünya üzerindeki tek melekidir.

Bu memleketin çocuklarını, Türk Tarihine, Türk Medeniyetine, Türk San'atına ait temel bilgilerden mahrum bırakırken, Yunan Mitolojisinin teferruatını bile ihmal etmeyen bir tedris sisteminin, İzmir'de 23 Nisan Millî Hâkimiyet ve Çocuk bayramında talebelerini "papaz" kıyafetine sokarak merasime iştirâk ettirebilen bir Millî Eğitim zihniyetinin (Yeni Sabah, 23/4/1964), Kur'anı Kerim'i mektep kütüphanelerine sokmayan bir Maarif anlayışının, Radyodan ezan sesi duyulmasını ve camiden naklen Mevlid yayınlanmasını arzu etmeyen, birkaç vatandaşın birlikte Kur'an okuyup tek bir getirmesini bile "âyin yapmak suçtur!" diye mahkemeye sevkederken papazlarını

caddelerde mutatan, muhteşem âyinleri icra etmesine karışmayan (Efes'deki âyinler hakkında: 6/9/64 T.li Son Havadis gazetesi), şarap festivalleri düzenleyen Romalı kıyafetine sokulan Türk kızlarına sâkîlik yaptıran zihniyetin ele alınması ve ayarlanması gerekir.

Din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan derneklerin kurulması Cemiyetler Kanununun 9, 10, 14. maddeleri ile yasaklanmış olduğu halde, "Meryemana Evi Derneği" kurulup, Avrupa'da bile şubeler açacak kadar faaliyet göstermekte, radyo ve gazetelerde reklâmı yapılmaktadır.

Millî suura sahip olarak millî varlığımızı vücuda getiren değerlere itina göstermedikçe, millî benliğimize sahip olmadıkça, millî düşmanlarımızın plânlarını farketmedikçe millî bir politika sahibi olmaya da imkân yoktur. Herşeyden önce Kıbrıs meselesinin Kıbrıs'a münhasır ve Makariosa ait bir ihtilâf olmadığını, Türk - Yunan münasebetleri için Yunan emperyalizmine, Megalo İdea'ya taallük eden bir dâva olduğunu, Türklüğün selâmeti ile ilgili olup Kıbrıs'ın kaybından sonraki gelişmelerin Anadolu üzerinde başlayacağı idrâk edilmeli ve kaybettiğimiz Fetih ruhunu tekrar bulmalıyız.

Bizans eserlerinin, kiliselerin önünden geçirilecek bir Hac Yolu inşası, Papanın Kudüs'ten gönderteceği "Mukaddes Taş" ile Antakya'da "Sen Piyer" adına kilise inşası, Silifke'nin de Hristiyanlar için Hac mahalli yapılması gibi teşebbüslerin ileride Türkiye'nin başına ne gaileler açabileceğini, nelere mal olabileceğini kestirmek için, biraz tarih bilmek kâfidir. Sırf bir lütuf ve âtifet eseri olan Kapitülasyonların, sonradan devletin başına ne gaileler açtığı, İstanbul'da bırakılan Patrikhane'nin nasıl bela kesildiği ve Lozan'da bile atılamadığı bilinen şeylerdir. Yahudilerin Mukaddes Toprak telâkki ettikleri Filistin'e 2000 yıl sonra nasıl yerleştikleri, Yunanlıların Bizans devletini ihyâ için nasıl çalışmakta oldukları ortada iken, turizm mülâhazasıyla kilise yapmak, Anadolu'nun her bir köşesini vaftiz ettirip Mukaddes Hristiyan Ülkesi hâline getirmek çok tehlikeli bir harekettir.

Mukaddes (!) taşlarla kiliseler yapılması kolay olur, fakat o kilisenin bir taşına zarar gelirse bütün Hristiyan âlemi ayağa kalkar. Nitekim bir kilisedeki kırık birkaç cam sebebiyle – birkaç hafta önce – notalar teâtî edildiği ve kırık pencere camının yeni kırılmış olmayıp, eskiden beri kırık bulunduğunu Devlet Radyolarından resmen ilân ederek harice karşı kendimizi tebriye ve müdafaa etmek mecburiyetini hissettiğimize göre, ileride bu Azizler namına yapılan kutsal kiliselerin bir taşı yerinden oynarsa ne hâle geleceğimizi, nelere maruz kalabileceğimizi şimdiden tahmin etmek zor değildir.

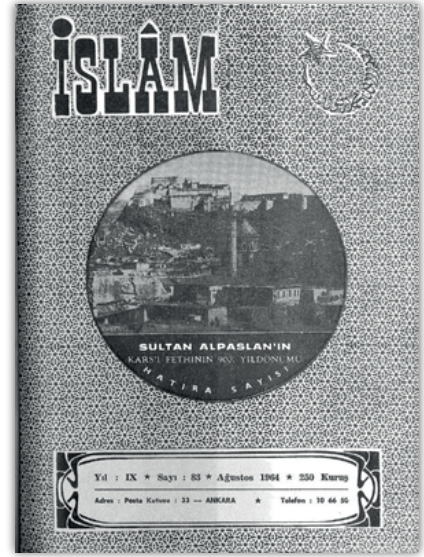
Turist gelecek diye kilise yapmak, dünyada emsali görülmeyen bir

teşebbüstür. Hâlen turizm sanayiinden en fazla gelir sağlayan memleketlerin hiçbirinde turist celbetmek için kilise veya cami yapıldığı işitilmemiştir. Kendi millî varlığımıza ait turistlere gösterilecek o kadar çok eserlerimiz vardır ki, bunları göstermek, bunların üzerinde durmak lazım ve kâfi gelir. Kendi öz vatanımızda Bizans'ın tuzağına düşmeyip yabancıların ellerine hüccetler, müdahale ve fesat imkânları vermemeliyiz. Üç kıt'adan elimizde kalan yalnız Anadolu'dur; Türklüğün artık gidecek, hicret edecek yeri kalmamıştır. Anadolu'nun taşına toprağına sımsıkı sarılmak, üzerine titremek gerekir. Türkiye, Türklük âleminin dünya üzerindeki tek melceidir.

Bu memleketin çocuklarını Türk tarihine, Türk medeniyetine, Türk sanatına ait temel bilgilerden mahrum bırakırken, Yunan mitolojisinin teferruatını bile ihmal etmeyen bir tedris sisteminin, İzmir'de 23 Nisan Millî Hâkimiyet ve Çocuk Bayramında talebelerini "papaz" kıyafetine sokarak merasime iştirak ettirebilen bir Millî Eğitim zihniyeti (*Yeni Sabah*, 23/3/1964), Kur'an-ı Kerim'i mektep kütüphanelerine sokmayan bir maarif anlayışının, radyodan ezan sesi duyulmasını ve camiden naklen Mevlid yayınlanmasını arzu etmeyen, birkaç vatandaşın birlikte Kur'an okuyup tekbir getirmesini bile "âyin yapmak suçtur!" diye mahkemeye sevkederken papazların caddelerde mutantan, muhteşem âyinleri icra etmesine karışmayan (Efes'teki âyinler hakkında: 6/9/1964 tarihli *Son Havadis* gazetesi), şarap festivalleri düzenleyen, Romalı kıyafetine sokulan Türk kızlarına sâkilik yaptıran zihniyetin ele alınması ve ayarlanması gerekir.

Din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan derneklerin kurulması Cemiyetler Kanununun 9, 10, 14. maddeleri ile yasaklanmış olduğu halde, "Meryama-na Evi Derneği" kurulup, Avrupa'da bile şubeler açacak kadar faaliyet göstermekte, radyo ve gazetelerde reklâmı yapılmaktadır.

Millî şuura sahip olarak millî varlığımızı vücuda getiren değerlere itina göstermedikçe, millî benliğimize sahip olmadıkça, millî düşmanlarımızın planlarını farketmedikçe, millî bir politika sahibi olmaya da imkân yoktur. Herşeyden önce Kıbrıs meselesinin Kıbrıs'a münhasır ve Makarios'a ait bir ihtilâf olmadığını, Türk-Yunan münasebetleri için Yunan emperyalizmine, Megalo İdea'ya taallûk eden bir dava olduğunu, Türklüğün selâmeti ile ilgili olup Kıbrıs'ın kaybindan sonraki çekişmelerin Anadolu üzerinde başlayacağı idrâk edilmeli ve kaybettiğimiz fetih ruhunu tekrar bulmalıyız.

Yazıda sözedilen *İslâm Mecmuası*'nın Ağustos 1964 tarihli kapağı

İstanbul'un Beşyüzüncü Fetih Yıldönümü Kutlama Teşebbüsü: Bunun Tarihçesi ve Hazin Akibeti

Dr. Fethi Erden

Dr. Fethi Erden, "İstanbul'un Beşyüzüncü Fetih Yıldönümü Kutlama Teşebbüsü: Bunun; Tarihçesi ve Hazin Akibeti", *Türk Yurdu*, Yıl: 54, Cilt: 4, Sayı: 6 (Genel Sayı: 312), Haziran 1965, ss. 1-5

Türk Yurdu Dergisi, bu nüshasını, tarihimizin en kudretli bir hâdisesini teşkil eden ve cihan tarihine yeni bir çığır açan büyük Türk hükümdarı Sultan Fatih Mehmed'e ve tarihin dönüm noktası olan İstanbul'un fethine tahsis etmiş bulunuyor. Bu konu üzerinde gerek bizde ve gerek dünyanın her tarafında yazılmamış ve söylenmemiş hiçbir şey kalmadığını bildirmek bir hakikatin ifadesidir. Fakat, eşsiz bir tarih destanını dile getiren bu büyük hadisenin bazı kısımlarının tekrarlanması, genç nesillere ibret dersleri verecek bir mahiyet taşıması itibariyle bundan, faydalar mülâhaza edilmiştir.

Biz bu yazımızla, bir zamanlar İstanbul fethinin 500'üncü yıldönümünü kutlamak maksadıyla teşebbüse giren Hükûmetin ve ona yardımcı olmak üzere teşekkül eden bir derneğin mesaisini ve neticede insanı ümitsizliğe sevkeden safhalarının ne tarzda husule geldiğini bu kutlama işinin bir tarihçesi ile hazin âkibetini anlatmak istiyoruz.

İstanbul'un 500'üncü fetih yıldönümü tarihi, 1953 yılına tesadüf ediyordu. Bu tarihten tahminen on sene kadar evvel başlayan ve devamlı surette, İstanbul fethinin muhakkak surette muhteşem bir tazda kutlanması lâzım geldiği hakkındaki mütalâalar, gazetelerde, mecmualarda muhtelif muharrirlerin yazıları görülmeye başlamıştı. Her gün tekrarlanan bu arzu ve ısrarlı isteklere çok geç olmakla beraber, en nihayet hükûmet büyük bir program tanzimiyle bu işi ele aldı.

**İstanbulun Beşyüzüncü
Fetih yıldönümünü
Kutlama teşebbüsü**

**Bunun;
Tarihçesi
ve
Hazin
Akibeti**

Dr. Fethi ERDEN

(Topkapı Sarayı Müzesindeki Nakşi bey tablosu:)
Fâtih, zamanının âlimlerinden Molla Zeyrek, Molla
Seyit Ali, Molla Hocaşade ve Sadrazam Mahmut
Paşa ile bir musahabede. (Prof. Dr. Süheyl Ünver'in
arşiv'inden)

TÜRK Yurdu Dergisi, bu nüshasını, Tarihimizin en kudretli bir hâdisesini teşkil eden ve Cihan tarihine yeni bir çığır açan büyük Türk Hükümdarı Sultan Fâtih Mehmede, ve tarihin dönüm noktası olan İstanbul'un fethine tahsis etmiş bulunuyor. Bu konu üzerinde gerek bizde ve gerek Dünyanın her tarafında yazılmamış ve söylenmemiş hiç bir şey kalmadığını bildirmek bir hakikatin ifadesidir. Fakat, eşsiz bir tarih destanını dile getiren bu büyük hâdisenin bazı kısımlarının tekrarlanması, genç nesillere ibret dersleri verecek bir mahiyet taşıması itibarile bundan, faydalar mülâhaza edilmiştir.

Biz bu yazımızla, bir zamanlar İstanbul fethinin 500 ncü Yıldönümünü kutlamak maksadile teşebbüse girişen Hükümetin ve ona yardımcı olmak üzere teşekkül eden bir Derneğin mesaisini, ve neticede insanı ümitsizliğe sevkeden sahnalarının ne tarzda husule geldiğini bu kutlama işinin bir tarihçesi ile hâzin âkibetini anlatmak istiyoruz. İstanbul'un 500 ncü fetih yıldönümü tarihi, 1953 yılına tesadüf ediyordu. Bu tarihten tahmi-

nen on sene kadar evvel başlayan, ve devamlı surette, İstanbul fethinin muhakkak surette muhteşem bir tarzda kutlanması lâzımgeldiği hakkındaki mütalâalar, gazetelerde, mecmualarda muhtelif muharrirlerin yazıları görölmeğe başlamıştı. Her gün tekrarlanan bu arzu, ve ısrarlı isteklere çok geç olmakla beraber, en nihayet Hükümet büyük bir program tanzimile bu işi ele aldı.

1949 senesinin sonlarına doğru Ankara'da (Bakanlıklar ve Kurullararası Daimi Komisyonu) adlı bir teşekkül kuruldu.

İstanbul'un 500 üncü fetih yıl dönümünü kutlamak, ve bu vesile ile İstanbul'un Fâtih devrine ait kıymetli eserlerini tamir ve harabiden kurtarmak maksadile kurulan bu komisyonu, bir devri kapayan ve yeni bir devri açan, Dünya ölçüsünde bu muazzam tes'îd hâdisesinin nihayet hakikate ulaşacağına kani olanlar, bunu büyük bir sevinç ve heyecanla karşıladı.

(Bakanlar ve Kurullararası Daimi Komisyonu) nun programı tetkik edilince, hakikaten büyük bir emek sarfedildiği ve Hükümetin de büyük yardımlarda bulunacağı anlaşılyordu. 500 üncü

Topkapı Sarayı
Müzesindeki Nakşi Bey
tablosu: Fâtih, zamanının
âlimlerinden Molla
Zeyrek, Molla Seyit
Ali, Molla Hocaşade
ve Sadrazam Mahmut
Paşa ile bir musahabede.
(Prof. Dr. Süheyl Ünver'in
arşivinden.)

1949 senesinin sonlarına doğru Ankara'da "Bakanlıklar ve Kurullararası Daimî Komisyonu" adlı bir teşekkül kuruldu.

İstanbul'un 500'üncü fetih yıl dönümünü kutlamak ve bu vesile ile İstanbul'un Fâtih devrine ait kıymetli eserlerini tamir ve harabiden kurtarmak maksadıyla kurulan bu komisyonu, bir devri kapayan ve yeni bir devri açan, dünya ölçüsünde bu muazzam tes'îd hâdisesinin nihayet hakikate ulaşacağına kani olanlar, bunu büyük bir sevinç ve heyecanla karşıladı.

"Bakanlıklar ve Kurullararası Daimi Komisyon"un programı tetkik edilince, hakikaten büyük bir emek sarfedildiği ve hükûmetin de büyük yardımlarda bulunacağı anlaşılyordu. 500'üncü fetih yıldönümü merasimi, öteye beriye beş on bayrak asmak ve bazı gösterilerden ibaret kalma-

yacak, o güne kadar düşünülmemiş, tatbik edilmemiş bir çok yenilikler yapılacaktı.

İstanbul'un imarı, Fatih'e ait bir çok eserlerin ve bunların arasında tarihî âbidelerin restorasyonu, Fatih'e ait ilmî araştırmalar ve yayın işleri, sanat eserleri ile ilgili işler, sergi işleri, propaganda işleri ve protokol işleri programda yer almış bulunuyordu.

Nitekim bu iş için:

Onarmalara	5.926.000 Lira
İmar işlerine	5.900.000 Lira
İlmî araştırmalara	695.000 Lira
Sanat işleri ile ilgili işlere	4.500.000 Lira
Kongre ve sergilere	310.000 Lira
Propaganda işlerine	300.000 Lira
Merasim ve propaganda işlerine.....	500.000 Lira
Cem'an yekûn	18.131.000 Lira

kadar bir parayı Vekâletler kendi bütçelerine koyacak ve dört yılda, fetih yılı zamanına kadar bu iş için ayrılan paralar sarfedilecekti. Çok güzel tertip edilmiş bu planın tahakkuku için, İstanbul'da bulunan üyeleri vasıtasıyla teşkil olunacak tali komisyonlar bu işi halletmeye çalışacaktı. Daimî Komisyonun İstanbul'da bulunan ve birinci üyesi, o zaman, İstanbul Valisi olan Prof. Dr. Fahrettin Kerim Bey'di. Prof. Fahrettin Kerim Bey çok müteferrik ve aslında dağınık olan bu işlerin halledilebilmesi için bir dernek teşkilini düşünerek İstanbul'da bulunan resmî daireler müdürleri, Banka ve Şirket Direktörleri, bir çok hayır ve içtimâî teşekküllerin mümessilleri ve İstanbul'un tanınmış şahsiyetlerinden müteşekkil bir kitleyi, hâlen Talebe Birliği'nin toplantılarına tahsis edilen Cağaloğlu'ndaki salonda topladı.

13 Şubat 1950 tarihinde yapılan bu toplantıda, maksad izah edildikten sonra, Derneğin kurucularını ve ilk İdare Heyetini teşkil etmek üzere 11 kişiden mürekkep bir heyetin seçilmesini teklif etti. Seçimin neticesinde o zamanki meslek ve vazifeli kimseler, Cemiyetin İdare Heyetini teşkil ettiler.

Kurucu ve ilk İdare Kurulu üyelerinin isimleri:

Ord. Prof. Dr. F. K. Gökay	: İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı (Derneğin Fahri Başkanı)
Ali Vasfi Egeli	: Yüksek Mimar
Aziz Ogan	: İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü
Cemil Topuzlu	: Eski İstanbul Şehremini
Dr. Fethi Erden	: Türk Ocağı Genel Sekreteri
Halis Kaynar	: İstanbul İş Bankası Müdürü
İhsan İpekçi	: İpek Sineması Müdürü
İzzet Akosman	: İstanbul Tüccar Derneği Başkanı

fetih yıldönümü merasimi, öteye beriye beş on bayrak asmak, ve bazı basit gösterilerden ibaret kalmayacak, o güne kadar düşünülmemiş, tatbik edilmiş bir çok yenilikler yapılacaktır.

İstanbul'un imarı, Fatih'e ait bir çok eserlerin ve bunların arasında tarihi âbidelerin restorasyonu, Fatih'e ait ilmi araştırmalar ve yayın işleri, san'at eserleri ile ilgili işler, sergi işleri, propaganda işleri, ve protokol işleri programda yer almış bulunuyordu.

Nitekim bu iş için : Onarmalara	5,926.000 Lira
İmar işlerine	5,900.000 "
İlmi araştırmalara	695.000 "
San'at işleri ile ilgili işlere	4,500.000 "
Kongre ve sergilere	310.000 "
Propaganda işlerine	300.000 "
Merasim ve propaganda işlerine	500.000 "
Cem'an yekûn	18.131.000 Lira

kadar bir parayı Vekâletler kendi bütçelerine koyacak, ve dört yılda, fetih yılı zamanına kadar bu iş için ayrılan paralar sarfedilecekti. Çok güzel tertip edilmiş bu plânın tahakkuku için, İstanbul'da bulunan üyeleri vasıtasile, teşkil olunacak tali komisyonlar bu işi halletmeğe çalışacaktır. Daimî Komisyonun İstanbulda bulunan ve birinci üyesi, o zaman, İstanbul Valisi olan Prof. Dr. Fahrettin Kerim beydi... Prof. Fahrettin Kerim Bey çok müteferrik ve aklında dağınık olan bu işlerin halledilebilmesi için bir Dernek teşkilini düşünerek İstanbulda bulunan resmi daireler müdürleri, Banka ve Şirket Direktörleri, bir çok hayır ve içtimai teşekküllerin mümessilleri ve İstanbulun tanınmış şahsiyetlerinden müteşekkil bir kitleyi, hâlen Talebe Birliğinin toplantılarına tahsis edilen Çağaloğlu'ndaki salonda topladı.

13. Şubat, 1950 tarihinde yapılan bu toplantıda, maksad izah edildikten sonra, Derneğin kuruluşunu ve ilk İdare Heyetini teşkil etmek üzere 11 kişiden mürekkep bir heyetin seçilmesini teklif etti. Seçimin neticesinde o zamanki meslek ve vazifeli kimseler, Cemiyetin İdare Heyetini teşkil ettiler.

Kurucu ve ilk İdare Kurulu üyelerinin isimleri:

Ord. Prof. Dr. F. K. GÖKAY :	İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı (Derneğin Fahri Başkanı)
ALİ VASFİ EGELİ :	Yüksek Mimar
AZİZ OĞAN :	İstanbul Arkeoloji müzeleri müdürü
CEMİL TOPUZLU :	Eski İstanbul Şehremini
Dr. FETHİ ERDEN :	Türk Ocağı Genel Sekreteri

HALİS KAYNAR :	İstanbul İş Bankası Müdürü
İHSAN İPEKÇİ :	İpek Sineması Müdürü
İZZET AKOSMAN :	İstanbul Tüccar Derneği Başkanı
MUHİDDİN ÜSTÜNDAĞ :	Eski İstanbul Vali ve Milletvekili
NEJAT SİREL :	Heykeltraş
OSMAN NURİ ERGİN :	Eski İstanbul Mektupçusu
VASFİ RIZA ZOBU :	İstanbul Şehir Tiyatrosu artistlerinden

Kısa bir zaman sonra: Nejat Sirel, Osman Ergin ve Ali Vasfi Egelinin istifasından sonra :

Ekrem Hakkı Ayverdi :	Yük. Mühendis, Muteahhit
Dr. Emin Erkul :	Operatör, Eski Şehremini
Ferit Ramiz Gökçe :	Ressam, Gazeteci.

İdare Heyetinde vazife aldılar.

Kurulan bu Derneğin adı (İstanbul'un Beşyüzüncü ve müteakıp Fetih yıllarını kutlama Derneği) oldu. Ve Vekâletlerle yapılan ilk temaslarda, her Vekâletin bu kutlama işine büyük yardımlarda bulunacağı merkezinde idi.

Dernek işe başlayınca Fetih yılını kutlama işini üç şekilde mütalâa etmişti:

Birincisi: İstanbul fethinin muazzam bir şekilde kutlanması ile, yalnız bir şehrin zaptedildiği ve bizim elimize geçtiği mahiyetinde olmayacak, İstanbulun Türkler tarafından fethedilmesi ile başka din ve ırklara mensup mağlûplara karşı taassup ve garazkârlığa asla kapılmayan ve âdil bir devlet idaresi bakımından, bu zamana kadar bu mefhumdan mahrum Avrupa kıtasının cidden bir tarih dönümü sayılmaya değer hâdisenin belirtilmesi ile, kahramanlık ve celâdetin, ulüvvücenab ve müsamaha ile adalet ve sükûnun nasıl telif edildiğini, İstanbul'un fethi ile diğer ırk ve dinde olanların, Türklerin himayesinde bugünkü terakki imkanlarının nasıl bahşedildiğini anlatmak.

İkincisi : Hükûmet programında tespit edilmiş ve bir çok milyonlara ihtiyaç gösteren işlerin Dernek tarafından temin edilmesine imkân olmadığı, onun için hayallere kapılmadan derneğin yapabileceği işler gözden geçirilerek bunların en başında, Türk milletinin akıncı kudretini temsil eden 22 yaşındaki bir Türk Hâkanının, dünya tarihini üzerinde büyük tesirlerini gösteren, Türklüğe hediye ettiği İstanbul toprakları üzerinde, beş yüz sene, değil, nice bir çok beş yüz seneler, nesilden nesillere milletimizin en büyük ruhi kudret

Muhiddin Üstündağ

: Eski İstanbul Valisi ve Milletvekili

Nejat Sirel

: Heykeltraş

Osman Nuri Ergin

: Eski İstanbul Mektupçusu

Vasfi Rıza Zobu

: İstanbul Şehir Tiyatrosu artistlerinden

Kısa bir zaman sonra: Nejat Sirel, Osman Ergin ve Ali Vasfi Egelinin istifasından sonra:

Ekrem Hakkı Ayverdi

: Yük. Mühendis, Muteahhit

Dr. Emin Erkul

: Operatör, Eski Şehremini

Ferit Ramiz Gökçe

: Ressam, Gazeteci,

İdare Heyetinde yer aldılar.

Kurulan bu derneğin adı “İstanbul’un Beşyüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği” oldu. Ve Vekâletlerle yapılan ilk temaslarda, her Vekâletin bu kutlama işine büyük yardımlarda bulunacağı merkezinde idi.

Dernek işe başlayınca Fetih yılını kutlama işini üç şekilde mütalâa etmişti:

Birincisi: İstanbul fethinin muazzam bir şekilde kutlanması ile yalnız bir şehrin zaptedildiği ve bizim elimize geçtiği mahiyetinde olmayacak, İstanbul’un Türkler tarafından fethedilmesi ile başka din ve ırklara mensup mağlûplara karşı taassup ve garazkârlığa asla kapılmayan ve âdil bir devlet idaresi bakımından, bu zamana kadar bu mefhumdan mahrum Avrupa kıtasının cidden bir tarih dönümü sayılmaya değer hâdisenin belirtilmesi ile kahramanlık ve celâdetin, ulüvvücenab ve müsamaha ile adalet ve sükûnun nasıl telif edildiğini, İstanbul’un fethi ile diğer ırk ve dinde olanların, Türklerin himayesinde bugünkü terakki imkânlarının nasıl bahşedildiğini anlatmak.

İkincisi: Hükûmet programında tespit edilmiş ve bir çok milyonlara ihtiyaç gösteren işlerin dernek tarafından temin edilmesine imkân olmadığı, onun için hayallere kapılmadan derneğin yapabileceği, Türk milletinin akıncı kudretini temsil eden 22 yaşındaki bir Türk Hâkanının, dünya tarihi üzerinde büyük tesirlerini gösteren, Türklüğe hediye ettiği İstanbul toprakları üzerinde, beş yüz sene, değil, nice bir çok beş yüz seneler, nesilden nesillere milletimizin en büyük ruhî kudret kaynağının bir sembolü olabilecek azamette Fatih için bir âbide yapılması işi gelmekte.

Üçüncüsü: 1953 yılında Fetih Günü kutlanmasının, memleket ölçüsünde ve millî heyecan halinde tes’idi için yapılacak tezahürat ve eğlenceler gelmekte idi.

Bu küçük notlardan anlaşılacağı veçhile İstanbul fethinin kutlanma hadisesi, yalnız askeri bakımdan, silahlı bir mücadele zaviyesinden değil insanlık, müsamaha, adalet ve aynı zamanda insan haklarına riayet eden âdil, civanmert, bilgili bir hükümdarın çok ehemmiyet verdiği ilim, sanat ve kültür bakımından izahı keyfiyeti idi. Bu devre ait meçhul kalmış bilgilerin ortaya konması, Avrupanın her tarafına yayılmış kıymetli vesikaların bulunması, tarihimizin meçhul kalmış bir çok köşeleri hakkında malumat edinilmesi, en ön planda tutulması icabeden bir çalışma mevzuu olacaktı. Bunun içindir ki, dernek bu muazzam işin yalnız kendi omuzlarına yüklenmesinin mânen ve maddeten mümkün olamayacağını anlamış, iş bölümü kaidelerine riayet ederek bu büyük işin başarılmaması için alâka, meslek ve ihtisaslarından istifade edilebilecek kıymetli şahsiyetlerden mürekkep komiteler teşkil etmiştir.

1. İlmî Komite:
2. Güzel Sanatlar Komitesi
 - A. Anıt Kolu
 - B. Resim Kolu
 - C. Müzik Kolu

kaynağının bir sembolü olabilecek azamette Fatih için bir âbide yapılması işi gelmekte.

Üçüncüsü : 1953 yılında Fetih Günü kutlanmasının, memleket ölçüsünde ve millî heyecan halinde tes'idi için yapılacak tezahürat ve eğlenceler gelmekte idi.

Bu küçük notlardan anlaşılacağı veçhile İstanbul fethinin kutlanma hâdisesi, yalnız askerî bakımdan, silâhlı bir mücadele zâviyesinden değil insanlık, müsamaha, adalet ve aynı zamanda insan haklarına riayet eden âdil, cıvanmert, bilgili bir hükümdarın çok ehemmiyet verdiği ilim, sanat ve kültür bakımından izahı keyfiyeti idi. Bu devre ait meçhul kalmış bilgilerin ortaya konması, Avrupalının her tarafına yayılmış kıymetli vesikaların bulunması, tarihimizin meçhul kalmış bir çok köşeleri hakkında malûmat edinilmesi, en ön plânda tutulması icabeden bir çalışma mevzuu olacaktı. Bunun içindir ki, Dernek bu muazzam işin yalnız kendi omuzlarına yüklenmesinin mânen ve maddeten mümkün olamayacağını anlamış, iş bölümü kaidelerine riayet ederek bu büyük işin başlatılması için âlaka, meslek ve ihtisaslardan istifade edilebilecek kıymetli şahsiyetlerden mürekkep komiteler teşkil etmiştir.

1 : İLMÎ KOMİTE:

2 : GÜZEL SANATLAR KOMİTESİ:

- A — Anıt kolu,
- B — Resim kolu,
- C — Müzik kolu.

3 : PROPAGANDA KOMİTESİ

4 : MALÎ KOMİTE :

İLMÎ KOMİTE :

Nitekim Feridun Dirimtekin'in başkanlığında Halit Göktuğ, Viladimir Mırmıroğlu, Esat Serezli, Osman Ergin, Haluk Şehsuvaroğlu, Prof. Dr. Süheyl Ünver, M. Zeki Pakalın, Ekrem Hakkı Ayverdi, Kâmil Kepeci, İsmail Baykal, Eftalettin Tekiner, Rüstem Duyuran, Naşit Baylan, Cemalettin Server, Prof. Dr. Arif Müfit Mansel, Selâhattin Elker'den müteşekkil ilmi bir komite Fatih'in şahsiyeti, Fetih, Fetihten evvelki ve sonraki devirler. Ve Fatih devrinde güzel san'atlar konuları havi 3000 sahifelik büyük bir eserin yayınlanmasını temin, hattâ bütün konuların kimler tarafından yazılacağı bile tesbit edilmişti.

Güzel San'atlar Komitesi: Heykel, Resim, Müzik branşlarında Fatih devrini canlandırmak, bilinmeyen eserleri meydana çıkarmak, yeni eserler hazırlamak gibi çok mühim bir vazifeyi başarmak için faaliyete hazırlanmıştı. Bunun için Heykel koluna; Heykeltraş Nijad Sirel'in Başkanlığında Yüksek Mühendis Ekrem Hakkı Ayverdi, Ragıp Devres, Hüsnü Keseroğlu, Yüksek Mühendis Ertağrul Eğilmez, Hasan Rıza Ergezen, Fikret Yücel, Heykeltraş Acudoğlu, Zühdü Müridoğlu, Nusret Suman, Kenan Yontunc, Reha Arıcan, Turgut

Pura ve Hüseyin Anık'dan müteşekkil anıt kolu geceli gündüzlü çalışmış, eşsiz bir tarih destanını dile getiren büyük Hükümdarın şanına lâyık bir heykelin dikilmesi amacıyla müsabaka şartlarını hazırlarken Türk San'atkarlarının fikir ve temayüllerini nazarı itibara almak suretile müsabakanın iki safhaya olmasını kabul etmiş, mevzuun şehircilik ve mimarlıkla alakası olması hasebile, Heykeltraşla mimarınin müşterek mesailerinin icabetliğine kani olarak düşündüklerini formüle etmişlerdi.

Birinci safha olarak bütün Türk Heykeltraş ve mimarları arasında açılacak bir müsabaka ile işe başlanması, ikinci safhası da Beynelmilel bir müsabaka açılması suretile bu heykel işinin tahakkuk ettirilmesi keyfiyeti mevzuubahis olmuş, hattâ İstanbul toprakları üzerinde dikilecek bu muazzam heykel'in, şehircilik, tarih ve estetik noktaî nazarıdan en muvafık olan yere dikilmesi hususu araştırılarak komisyon bu yerin Sarāhanebaşı civarı olacağına kanaat getirmişti.

Fatih'in resmî ve hususî hayatını, muhtelif fetih hâdiselerini, Fâtihi devrindeki imar faaliyeti ile kültürel hareketleri nazarı itibare alarak geniş mevzular dahilinde muhtelif kompozisyonlar meydana getirmek maksadile ozaman Türk - İslâm Eserleri Müzesi Müdürü bulunan Ressam Naci E-lif'in başkanlığı altında; İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Feyhaman Duran; Ali Karsan; Halil Dikmen; Zeki Falk İzer; Hâmid Görele; Ziya Keseroğlu; Edib Hakkı Köseoğlu; Cemal Tollu; Bedri Rahmi Eyüboğlu; Nurullah Berk; Fahri Arkunlar; Nihad Akyumak; Mahmud Cuda ve daha bir çok tanınmış ressamlarımızın iştirâkile toplanan resim kolu, büyük bir mesai sarfederek kutlama zamanına kadar bir "Fatih Galerisi" meydana getirmeğe karar vermiş ve bu hususta çalışma programını, talimatnamesini ve jürisini hazırlamıştı. Fatih galerisi için resim kolunun hazırladığı mevzular şunlardı:

- A — Fatih'in yetişmesi ve tarzı terbiyesi
- B — Fatih'in birinci ve ikinci cülûsları
- C — Fatih'in tahtından ferağı
- D — İstanbul'un muhasarası
- E — Fetih hazırlıkları
- F — İstanbul'a giriş ve buna bağlı muhtelif cephelerde fetih hâdisesini canlandıran sahnalar
- G — Fatih'in izdivacı, gözdeleleri
- H — Fatih'in hususî hayatı
- I — Fatih devrinde inşaat faaliyeti
- J — Fatih devrinde kültür faaliyeti
- K — Fatih devrinde denizcilik ve bununla ilgili vakalar, deniz harpleri vesaire.

500 üncü fetih yılı kutlama hâdisesi münasebetile kıymetli ressamlarımızın büyük değerinde sanat eserleri yaratacaklarına emin olunmuştur.

Buraya kadar verilen izahattan anlaşılacağı üzere; gerek bu işin başında bulunan idare kurulu-

3. Propaganda Komitesi

4. Malî Komite

İlmî Komite:

Nitekim Feridun Dirimtekin'in başkanlığında Halit Göktuğ, Viladimir Mırmıroğlu, Esat Serezli, Osman Ergin, Haluk Şehsuvaroğlu, Prof. Dr. Süheyl Ünver, M. Zeki Pakalın, Ekrem Hakkı Ayverdi, Kâmil Kepeci, İsmail Baykal, Eftalettin Tekiner, Rüstem Duyuran, Naşit Baylan, Cemalettin Server, Prof. Dr. Arif Müfit Mansel, Selâhattin Elker'den müteşekkil ilmi bir komite Fatih'in şahsiyeti, fetih, fetihten evvelki ve sonraki devirler ve Fatih devrinde güzel sanatlar konularını havi 3000 sahifelik büyük bir

eserin yayınlanmasını temin, hatta bütün konuların kimler tarafından yazılacağı bile tesbit edilmişti.

Güzel Sanatlar Komitesi: Heykel, resim, müzik branşlarında Fatih devrini canlandırmak, bilinmeyen eserleri meydana çıkarmak, yeni eserler hazırlamak gibi çok mühim bir vazifeyi başarmak için faaliyete hazırlanmıştı. Bunun için Heykel koluna; Heykeltraş Nijad Sirel'in Başkanlığında Yüksek Mühendis Ekrem Hakkı Ayverdi, Ragıp Devres, Hüsnü Keseroğlu, Yüksek Mühendis Ertuğrul Eğilmez, Hasan Rıza Ergezen, Fikret Yücel, Heykeltraş Acudoğlu, Zühdü Müridoğlu, Nusret Suman, Kenan Yontunc, Reha Arıcan, Turgut Pura ve Hüseyin Anki'dan müteşekkil anıt kolu geceli gündüzlü çalışmış, eşsiz bir tarih destanını dile getiren büyük Hükümdarın şanına lâayık bir heykelin dikilmesi amacıyla müsabaka şartlarını hazırlarken Türk sanatkârlarının fikir ve temayüllerini nazar-ı itibara almak suretiyle müsabakanın iki safhalı olmasını kabul etmiş, mevzuun şehircilik ve mimarlıkla alakası olması hasebiyle, heykeltraşla mimarının müşterek mesailerinin icabettiğine kani olarak düşündüklerini formüle etmişlerdi.

Birinci safha olarak bütün Türk heykeltraş ve mimarları arasında açılacak bir müsabaka ile işe başlanması, ikinci safhası da beynelmilel bir müsabaka açılması suretiyle bu heykel işinin tahakkuk ettirilmesi keyfiyeti mevzuubahis olmuş, hatta İstanbul toprakları üzerinde dikilecek bu muazzam heykelin, şehircilik, tarih ve estetik nokta-i nazarından en muvafık olan yere dikilmesi hususu araştırılarak komisyon bu yerin Saraçhanebaşı civarı olacağına kanaat getirmişti.

Fatih'in resmî ve hususî hayatını, muhtelif fetih hadiselerini, Fatih devrindeki imar faaliyeti ile kültürel hareketleri nazar-ı itibara alarak geniş mevzular dahilinde muhtelif kompozisyonlar meydana getirmek maksadıyla o zaman Türk-İslâm Eserleri Müzesi Müdürü bulunan Resam Naci Elif'in başkanlığı altında; İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Ali Karsan, Halil Dikmen, Zeki Faik İzer, Hamid Görele, Ziya Keseroğlu, Edib Hakkı Köseoğlu, Cemal Tollu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nurullah Berk, Fahri Arkunlar, Nihad Akyumak, Mahmud Cuda ve daha bir çok tanınmış ressamlarımızın iştirakiyle toplanan resim kolu, büyük bir mesai sarfederek kutlama zamanına kadar bir "Fatih Galerisi" meydana getirmeye karar vermiş ve bu hususta çalışma programını, talimatnamesini ve jürisini hazırlamıştı. Fatih galerisi için resim kolunun hazırladığı mevzular şunlardı:

- A. Fatih'in yetişmesi ve tarz-ı terbiyesi
- B. Fatih'in birinci ve ikinci cülûsları
- C. Fatih'in tahtından feragati
- D. İstanbul'un muhasarası
- E. Fetih hazırlıkları
- F. İstanbul'a giriş ve buna bağlı muhtelif cephelerde fetih hadisesini canlandıran safhalar

G. Fatih'in izdivacı, gözdeleri

H. Fatih'in hususî hayatı

İ. Fatih devrinde inşaat faaliyeti

J. Fatih devrinde kültür faaliyeti

K. Fatih devrinde denizcilik ve bununla ilgili vakalar, deniz harpleri vesaire.

500'üncü fetih yılı kutlama hadisesi münasebetiyle kıymetli ressamlarımızın büyük değerinde sanat eserleri yaratacaklarına emin olunmuştı.

*

Buraya kadar verilen izahattan anlaşılacağı üzere; gerek bu işin başında bulunan idare kurulunun, ilmî heyetin ve anıt kolu ile resim galerisi kolunu teşkil eden zevatın memleketin tanınmış ve mütehassıs kimse-lerden ibaret oluşu, bu işin başarıya ulaşacağı ümitlerini uyandırmış bu çalışmalara, Hükûmetin vaadettiği yardımlar da inzimam edince bu kutlama işinin de muhakkak surette muvaffak olunacağı kanaati hasıl olmuştı.

Kutlama Derneği faaliyete geçtiği zaman, devlet, Hükûmet ve partiler erkânı, milletvekilleri, şehir ve belediye meclisi azaları, profesörler, doktorlar, avukatlar, banka ve direktörleriyle ticari ve iktisadi teşekküller, şirketler, tüccarlar, vesaire olmak üzere üç binden fazla eşhasa broşür, nizamname ve aza beyannamesi yollanmıştı. Bunlardan ancak 238 kişi aza kaydolmuştu. Bundan başka, bir memleket ve tarih meselesi olan bu mühim ve cihanşümul işin başarılabilmesi bu mutlu yıldönümünün Büyük Fatih'in şanına lâayık bir programla kutlanması, bir sanat, kültür, neşriyat ve imar sahalarında bir çok konuların salâhiyetli kimseler tarafından tamamlanıp ortaya konması her münevveri, her ferdi, her vatandaş alâkadar eden bir keyfiyetti.

Kıymetli ve kadirşinas vatandaşların birer fert olarak her türlü maddi, manevi yardımlarını esirgemeyeceklerinden emin olan dernek, memleketin iktisadi ve ticari hayatında rol oynayan gayretli, azimkar eller tarafından bünyeleri gün geçtikçe tekemmül ve inkişaf eden teşekküllerin, şirketlerin müzaheret ve yardımlarını temin için büyük bir sirküler hazırlayarak, kendilerine göndermişti. Yardım talebinde bulunulan banka, iktisadi devlet teşekkülleri ve şirket gibi 121 müesseseden maalesef yalnız 18 müessese cevap vermişti. Bunlardan altısı müsbet cevap vermiş; 12'si yardım yapamayacaklarını bildirmişti.

Fatih için yaptırılacak bir anıt ve bu mutlu hadisenin kutlanması hususundaki teşebbüslerin yalnız İstanbul topraklarında yaşayanların değil bütün Türk vatandaşlarının canla başla iştiraklerinden zevk alacaklarını ümit ederek, aynı yardım ve müzaheret sirküleri bütün vilayet ve belediye başkanlıklarına gönderilmişti.

63 vilâyetimize yapılan müracaattan, 6 vilayet yardım yapmak imkansızlığını bildirmiş; 57 vilayet hiç bir cevap vermemişti. Aynı şekilde 66 belediye başkanlığına yapılan müracaata, 11 belediye başkanlığı cevap

nun, ilmi heyetin, ve Anıt kolu ile, resim galerisi kolunu teşkil eden zevatın memleketin tamnımsı ve mütehasısı kimselerden ibaret oluşu, bu işin başarıya ulaşacağı ümitlerini uyandırmış bu çalışmalara, Hükümetin vaadettiği yardımlar da inzıman edince bu kutlama işinin de muhakkak surette muvaffak olunacağı kanaati hasıl olmuştu.

KUTLAMA DERNEĞİ faaliyete geçtiği zaman, Devlet, Hükümet ve partiler erkânı, Millet Vekilleri, Şehir ve Belediye Meclisi âzaları, profesörler, doktorlar, avukatlar, banka ve direktörleri, Ticari ve İktisadi teşekküller, Şirketler, Tüccarlar, vesaire olmak üzere üç binden fazla eşhasa broşür, nizamname ve âza beyannamesi yollanmıştı. Bunlardan ancak 238 kişi âza kaydolmuştu. Bundan başka, bir memleket ve tarih meselesi olan bu mühim ve cihanşümül işin başarılabilmesi bu mutlu yıldönümünün Büyük Fatih'in şanına lâyık bir programla kutlanması, bir sanat, kültür, nesriyat ve imar sahalığında bir çok konuların salâhiyetli kimseler tarafından tmamlanıp ortaya konması her münevver, her ferdî her vatandaşın âlâkadar eden bir keyfiyetti.

Kıymetli ve kadirşinas vatandaşların birer fert olarak her türlü maddî, manevî yardımlarını esirgemeceklerinden emin olan Dernek, memleketin iktisadi ve ticarî hayatında rol oynayan gayretli, azimkâr eller tarafından bünyeleri gün geçtikçe tekemmül ve inkişaf eden teşekküllerin, şirketlerin müzaheret ve yardımlarını temin için büyük bir sirküler hazırlayarak, kendilerine göndermişti. Yardım talebinde bulunulan banka, iktisadî devlet teşekkülleri ve şirket gibi 121 müesseseden maalesef yalnız 18 müessese cevap vermişti. Bunlardan altısı müsbet cevap vermiş; 12 si yardım yapamayacaklarını bildirmişti.

Fatih için yaptırılacak bir anıt ve bu mutlu hâdisenin kutlanması hususundaki teşebbüslerin yalnız İstanbul topraklarında yaşayanların değil bütün Türk vatandaşlarının canla başla iştiraklerinden zevk alacaklarını ümit ederek, aynı yardım ve müzaheret sirküleri bütün vilâyet ve belediye başkanlıklarına gönderilmişti.

63 vilâyetimize yapılan müracaattan, 6 vilâyet yardım yapmak imkânsızlığını bildirmiş; 57 vilâyet hiç bir cevap vermemişti. Aynı şekilde 66 belediye başkanlığına yapılan müracaata, 11 belediye başkanlığı cevap vermiş, 4'ü yardımda bulunacaklarını; 7 si de yardım yapmak imkânsızlığını bildirmişler diğer belediye başkanlıkları hiç bir cevap vermemişlerdi.

Derneğin bütün uğraşmalarına ve didinmelerine rağmen; günler, haftalar, hattâ aylar geçiyor... Vekâletlerde en küçük bir kıpırdama âlâmeti görülüyordu, imar ve restorasyonlara ayrılan paradan bahseden olmuyor, ve en küçük bir faaliyet göze çarpmıyordu.

Çizilen programın, Derneğin fakir omuzlarına yüklenmesi, ve çok zayıf olan bütçesi ile bunların başarılabilmesi imkânsızdı. Fakat dernek büyük bir hüsnüniyet ile, evvelce yapılan vaadlere inanarak 500 üncü yıldönümünün mükemmel olması, ve tam mânâsile memleket çapında bir bayram havası içinde kutlanması için Avrupadan en büyük lunapark ve sirklerin İstanbul'a getirilmesi için teşebbüslere bile geçmişti. Gün geçtikçe âlâkasızlığın, gerek hükümet çevrelerinde ve gerek diğer âlâkalı muhitlerde artmakta olduğu göze çarpıyordu.

En nihayet günün birinde, resmen ve yazı ile bildirmemekle beraber, bazı siyasi düşünceler sebebiyle, bu kutlama töreninin her zaman olduğu gibi etrafta büyük reaksiyonlar tevhit etmeyecek bir şekilde yapılmasının muvafık olacağı tavsiyesinde bulunuldu. Bu teklif uzun zamandanberi, Derneğin başında büyük bir mesai sarfeden ve mühim şahıslardan müteşekkül heyet, bir hayal sukûtuna uğrattı. Artık yapılacak bir şey kalmamıştı, Dernek kurucuları; sokaklara beş - on bayrak asmak, mehter takımını surların yanında çaldırmak, civar okul öğrencilerinin törene iştirak etmelerini temin için böyle bir heyetin iş başında bulunmasına ve mesai sarfetmesine ihtiyaç bulunmadığına kanaat getirerek 7 Mayıs 1951 tarihinde bütün heyet toplanarak çok ümit bağladıkları bu zevkli ve fahri vazifeden üzümlere çekildiler. Cemiyetin ismi (İstanbul Fethi Derneği) olunca, bu işle yakından âlâkadar olmuş bazı hamiyetli ve mütehasısı kimselerin yöneticiliği ile o günden bugüne kadar devam etmiş mevcudiyetini idame etmeğe muvaffak olmuştur. Ve kutlama hâdisesi dolayısıyla, ilmi şekilde çalışmalara devam edilmiş ve cidden başarılı neticeler elde edilmiştir.

1953 yılında, 500 ünnü yıl kutlama törenleri, diğer senelerde olduğu gibi Hükümetin arzusu ve çihilâ basit bir şekilde kutlanmış, yalnız

"Sayın Cumhurbaşkanım
Celâl Bayar'ın
yüksek himayetlerinde

Sayın Bayan
Gökay'ın rıyasetine

İSTANBUL FETHİ DERNEĞİ

6 Haziran 1953 Cumartesi günü Fethi Merasiminin kapanışı münasebetle, saat 16 dan itibaren Dolmabahçe sarayında verilecek garden partide bulunmanızı saygılarla rica eder"

şeklinde hazırlanan bir davetiye ile diğer senelerden biraz farklı, biraz daha şatafatlı olarak sona ermişti.

Yukarıdanberi izah ettiğimiz İstanbul'un Beş-

vermiş, 4'ü yardımda bulunacaklarını; 7'si de yardım yapmak imkânsızlığını bildirmişler, diğer belediye başkanlıkları hiç bir cevap vermemişlerdi.

Derneğin bütün uğraşmalarına ve didinmelerine rağmen; günler, haftalar, hatta aylar geçiyor... Vekâletlerde en küçük bir kıpırdama âlâmeti görülüyordu, imar ve restorasyonlara ayrılan paradan bahseden olmuyor ve en küçük bir faaliyet göze çarpmıyordu.

Çizilen programın, Derneğin fakir omuzlarına yüklenmesi ve çok zayıf olan bütçesi ile bunların başarılabilmesi imkânsızdı. Fakat dernek büyük bir hüsnüniyet ile evvelce yapılan vaadlere inanarak 500'üncü yıldönümünün mükemmel olması ve tam mânâsıyla memleket çapında bir bayram havası içinde kutlanması için Avrupadan en büyük lunapark ve sirklerin

İstanbul'a getirilmesi için teşebbüslere bile geçmişti. Gün geçtikçe alâkasızlığın, gerek hükûmet çevrelerinde ve gerek diğer alâkalı muhitlerde artmakta olduğu göze çarpıyordu.

En nihayet günün birinde, resmen ve yazı ile bildirmemekle beraber, bazı siyasî düşünceler sebebiyle, bu kutlama töreninin her zaman olduğu gibi etrafta büyük reaksiyonlar tevhit etmeyecek bir şekilde yapılmasının muvafık olacağı tavsiyesinde bulunuldu. Bu teklif uzun zamandan beri, derneğin başında büyük bir mesai sarfeden ve mühim şahıslardan müteşekkil heyeti, bir hayal sukutuna uğrattı. Artık yapılacak bir şey kalmamıştı. Dernek kurucuları; sokaklara beş-on bayrak asmak, mehter takımını surların yanında çaldırmak, civar okul öğrencilerinin törene iştirak etmelerini temin için böyle bir heyetin iş başında bulunmasına ve mesai sarfetmesine ihtiyaç bulunmadığına kanaat getirerek 7 Mayıs 1951 tarihinde bütün heyet toptan istifa ederek çok ümit bağladıkları bu zevkli ve fahri vazifeden üzümler çekildiler. Cemiyetin ismi "İstanbul Fethi Derneği" olunca, bu işle yakından alâkadar olmuş bazı hamiyetli ve mütehassıs kimselerin yöneticiliği ile o günden bugüne kadar devam etmiş mevcudiyetini idame etmeye muvaffak olmuştur. Ve kutlama hâdisesi dolayısıyla, ilmî şekilde çalışmalara devam edilmiş ve cidden başarılı neticeler elde edilmiştir.

1953 yılında, 500'üncü yıl kutlama törenleri, diğer senelerde olduğu gibi Hükûmetin arzusu ve hile basit bir şekilde kutlanmış, yalnız;

*"Sayın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın
yüksek himayelerinde
Sayın Bayan Gökay'ın riyasetinde*

İSTANBUL FETHİ DERNEĞİ

6 Haziran 1953 Cumartesi günü Fethi Merasiminin kapanışı münasebetiyle, saat 16'dan itibaren Dolmabahçe sarayında verilecek garden partide bulunmanızı saygılarımla rica eder."

şeklinde hazırlanan bir davetiye ile diğer senelerden biraz farklı, biraz daha şatafatlı olarak sona ermişti.

Yukarıdan beri izah ettiğimiz İstanbul'un beş yüzüncü yıldönümü kutlama hadisesinin büyük bir hızla girişilen teşebbüsün hazin akibeti...

Beş yüzüncü yıldönümünün kutlanması keyfiyeti, düşünüldüğü ve arzu edildiği şekilde yapılamamış ise de, bu münasebetle kurulan ilmî Komitenin mesaisini şükranla anmak büyük bir kadirşinaslıktır. Derneğin kuruluşunda 3000 sahifeye yakın "Fatih Külliyyatı" vücuda getireceklerini vaadeden kıymetli yazarlar, vaadlerini tutmuşlar ve vaadedilen eserlerin bir çoğunu memleketin irfan âlemine koyabilmişlerdir. Büyük bir fahri gururla bu eserleri ve kıymetli yazarların isimlerini mecmuamızın sütunlarına dercetmekle bahtiyarlık duyuyoruz.

1. Ayverdi Ekrem Hakkı : *Fatih Devri Mimarîsi*
- 2 Ayverdi Ekrem Hakkı : *Fatih Devri Mimarîsi Zeyl* kısmı da çıkmıştır.
- 3 Ayverdi Ekrem Hakkı : *Fatih Devri Mimarî Eserleri*
4. Ayverdi Ekrem Hakkı : *Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı*
5. Ayverdi Ekrem Hakkı : *19. Asırda İstanbul Haritası*
6. Ayverdi Samiha : *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih*
7. Barbaro Nicola : *Kostantiniye Muhasarası Ruznamesi*
8. Baykal İsmail Hakkı : *Enderun Mektebi Tarihi, C. I.*
9. Çelebi Asaf Halet : *Divan Şiirinde İstanbul (Antoloji)*
10. Danişmend İsmail Hâmî : *İstanbul Fethinin Medenî Kıymeti*
11. Danişmend İsmail Hâmî : *The Importance of The Conquest of Istanbul For Mankind and Civilization*
12. Danişmend İsmail Hâmî : *La Valeur Humanitaire de la Conquete de Constantinopl*
13. Danişmend İsmail Hâmî : *Fatih'in Hayatı ve Fetih Takvimi*
14. Dirimtekin Feridun : *Fatih'ten Sonraki İstanbul*
15. Dirimtekin Feridun : *İstanbul After the Conquest*
16. Dirimtekin Feridun : *İstanbul Après La Conquête. Aynı eserin Fransızca nüshası.*
17. Dirimtekin Feridun : *Fetihten Önce Marmara Surları*
18. Dirimtekin Feridun : *Fetihten Önce Haliç Surları*
19. Dukas : *Bizans Tarihi*
20. Prof. N. Lugal-Doç. A. Erzi : *Fatih Devrine Ait Münşeât Mecmuası*
21. Hisar Abdülhak Şinasi : *İstanbul ve Pierre Loti*
22. İnciciyan : *XVIII. Asırda İstanbul*
23. Konyalı İbrahim Hakkı : *Azathı Sinan (Sinan-ı Atik)*
24. Levend Agah Sırrı : *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*
25. Okurer Cahid : *Büyük Fetih*
26. Orhon Orhan Seyfi : *İstanbul'un Fethi (Şiir)*
27. Şefik Eşref : *Tarihî Türk Güreşleri*
28. Şehsuvaroğlu Bedi : *İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız*
29. Prof. N. Lugal-Doç. A. Erzi : *Tâci-zâde Sâdî Çelebi Münşeâtı*
30. Ünver A., Süheyl : *Edirne'de Fatih'in Cihannuma Kasrı*
31. Ünver A., Süheyl : *Fatih Aşhânesi Tevzi'nâmesi*
32. Ünver A., Süheyl : *Fatih Devri Hamlelerine Umumî Nazar*
33. Ünver A., Süheyl : *İstanbul'da Sahabe Kabirleri*

yüzüncü yıldönümü kutlama hâdisesinin büyük bir hızla girişilen teşebbüsün hazin akıbeti...

Beşyüzüncü yıldönümünün kutlanması keyfiyeti, düşünüldüğü ve arzu edildiği şekilde yapılamamış ise de, bu münasebetle kurulan İlmî Komitenin metaisini gükranla anmak büyük bir kadirinaslıktır. Derneğin kuruluşunda 3000 sahife-

ye yakın (Fatih Külliyesi) vücutte getireceklerini vaadeden kıymetli yazarlar, vaadlerini tutmuşlar, ve vaadedilen eserlerin bir çoğunu memleketin ırfan âlemine koyabilmişlerdir. Büyük bir fahrı gururla bu eserleri ve kıymetli yazarların isimlerini mecmuamızın sütunlarına dercetmele bah-tiyarlık duyuyoruz.

1 — Ayverdi Ekrem Hakkı	: Fâtih Devri Mimârisi.
2 — Ayverdi Ekrem Hakkı	: Fâtih Devri Mimârisi Zeyl kısmı da çıkmıştır.
3 — Ayverdi Ekrem Hakkı	: Fâtih Devri Mimâri Eserleri.
4 — Ayverdi Ekrem Hakkı	: Fâtih Devri Hattatları ve Hât San'atı.
5 — Ayverdi Ekrem Hakkı	: 19. Asırda İstanbul Haritası.
6 — Ayverdi Sâmîha	: Edebîve Mânevî Dünyası İçinde Fâtih.
7 — Barbaro Nicola	: Kostantiniye Muhâsarası Ruznâmesi.
8 — Baykal İsmail Hakkı	: Enderun Mektebi Tarihî C. I.
9 — Çelebi Asaf Hâlet	: Divan Şîrinde İstanbul (Antoloji).
10 — Danişmend İsmail Hâmi	: İstanbul Fethinin Medenî Kıymeti.
11 — Danişmend İsmail Hâmi	: The Importance of The Conquest of Istanbul For Mankind And Civilization.
12 — Danişmend İsmail Hâmi	: La Valeur Humanitaire de la Conquete de Constantinople.
13 — Danişmend İsmail Hâmi	: Fâtihin Hayatı ve Fethî Takvimi.
14 — Dirimtekin Feridun	: Fâtih'ten Sonrakı İstanbul.
15 — Dirimtekin Feridun	: İstanbul After The Conquest.
16 — Dirimtekin Feridun	: İstanbul Après La Conquête. Aynı Eserin Fransızca nüshası.
17 — Dirimtekin Feridun	: Fethitten önce Marmara Surları
18 — Dirimtekin Feridun	: Fethitten önce Haliç Surları.
19 — Dukas	: Bizans Tarihi.
20 — Prof. N. Lugal — Doç. A. Erzi	: Fâtih Devrine Ait Münşeat Mecmuası.
21 — Hısar Abdülhak Şinasi	: İstanbul ve Pierre Loti.
22 — İnceliyan	: XVIII. Asırda İstanbul.
23 — Konyalı İbrahim Hakkı	: Azatlı Sinan (Sinan-ı Atik).
24 — Levend Ağah Sırrı	: Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul.
25 — Okurur Câhid	: Büyük Fethi.
26 — Orhan Orhan Seyfi	: İstanbul'un Fethi (Şiir).
27 — Şefik Eşref	: Tarihî Türk Güreşleri.
28 — Şehsuvaroğlu Bedi	: İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız.
29 — Prof. N. Lugal - Doç. A. Erzi	: Tâci-zâde Sâdi Çelebi Münşeatı.
30 — Ünver A. Süheyl	: Edirne'de Fâtih'in Cihannûmâ Kasrı.
31 — Ünver A. Süheyl	: Fâtih Aghânesi Tevzi'nâmesi.
32 — Ünver A. Süheyl	: Fâtih Devri Hamlelerine Umumi Nazar.
33 — Ünver A. Süheyl	: İstanbul'da Sahâbe Kabirleri.

MECMUALAR

34 — İstanbul Enstitüsü Dergisi C. I
35 — İstanbul Enstitüsü Dergisi C. II
36 — İstanbul Enstitüsü Dergisi C. III
37 — İstanbul Enstitüsü Mecmuası C. IV
38 — Fâtih ve İstanbul C. I sayı 1
39 — Fâtih ve İstanbul C. I sayı 2
40 — Fâtih ve İstanbul C. I sayı 3 - 6
41 — Fâtih ve İstanbul C. II sayı 7 - 12
42 — İstanbul Enstitüsü Mecmuası V

Mecmualar

34. İstanbul Enstitüsü Dergisi C. I
35. İstanbul Enstitüsü Dergisi C. II
36. İstanbul Enstitüsü Dergisi C. III
37. İstanbul Enstitüsü Mecmuası C. IV
38. Fatih ve İstanbul C. I sayı 1
39. Fatih ve İstanbul C. I sayı 2
40. Fatih ve İstanbul sayı 3-6
41. Fatih ve İstanbul C. II sayı 7-12
42. İstanbul Enstitüsü Mecmuası V

Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

İstanbul'un Fethi

Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk

Prof. Dr. F. N. Uzluk, "İstanbul'un Fethi", *Türk Yurdu*, Yıl: 54, Cilt: 4, Sayı: 6 (Genel Sayı: 312), Haziran 1965, ss. 6-10.

Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk

Aksak Timur ile Yıldırım Beyazıt arasında Ankara'nın Çubuk ovasında 19 Zilhicce 804/20 Temmuz 1402 tarihinde vaki olan savaş, Yıldırım Beyazıt'ın esirliği ile sona ermiş, Velihaht bulunan Emir Süleyman Çelebi, baş vezir Sarhoş Ali Paşa ile Yeniçeri Ağasını da alarak süratle harp alanından uzaklaşmışlar, Bursa'ya uğrayıp o zamana kadar toplanmış olan hazineleri dahi kurtarmaya vakit bulamadan, süratle deniz kıyısına ulaşmış oradan karşı yakaya geçmişlerdir. Arkasını takip eden Timur kuvvetleri, avlarını kaçırdıklarını anlamışlardır.¹

¹ Osman Oğulları ocağının fizik yapısı şöyledir: Bütün insanların alt tarafları yani belden aşağı kısmı, vücudunun belden yukarısından uzun olduğu halde, Osmanlı Hanedanında aksinedir, yani alt tarafı (bacakları) kısa, gövde kısmı uzundur. Binaenaleyh gerek koltukta, gerek sandalyede, gerek at üstünde oturdukları zaman Almanların Ringer Sitzung yani pehlivan oturmuş dedikleri gibi, bütün hanedanın sağ gözü şaşındır. Burunları da keza Yavuz'un tabiri ile kiraza konmuş şahine benzer. Netekim Lütü Paşa'nın Tevârih-i Ali Osman isimli eserinde şöyle diyor. Sultan Selim o yaz İstanbul'da yazlayıp derya kurbinde (yakınında) mermer köşk demekle ma'ruf köşkü bina etti. Bir gün derya kenarında Sultan Selim köşkü demekle meşhur olan köşkü bina ederken bahçeye inüp seyr buyurdular. Meğer nakkaşlar nakşe meşgul idiler. Bir müsavvir merhum Sultan Mehmet Hazretlerinin endamı mütenasip olan şeklini tasvir etmiş. Dilsiz görüp, alıp manzeri padişahiye (padişahın huzuruna) getirmiştir. Dilsiz, tasviri Padişaha arzedecek, filhal merhum Sultan Mehmet Hazretlerini tasvir etmek istemiş amma, benzetememiş. Merhum bizi çocukluk halimizde mübarek dizleri üstüne almışlardır. Sureti şerifleri hayalimdedir, doğan burunlu idiler. Bu nakkaş tamamca benzetememiş deyim... Osmanlı oğullarının şehlâ bakışlı olduklarını anlatan ikinci bir örnek, Yıldırım'ın esir olmasından sonra melankolik depresyona düşmesi üzerine Timurlenk ona, Şu dünyanın halini gör, benim gibi bir topal ile senin gibi bir köre kalmıştır. Bu sözden Yıldırım Beyazıt'ın da kendisinden önce, kendisinden sonra gelenler gibi şaşı gözlü olduğu anlaşılır. Biz şaşıllara da kör deriz. Ve kör aksi diye bunlara söyleniriz. Fatih'in elde mevcut resimleri ile madalyaları hep sol tarafından yapılma-

İ S T A N B U L U N F E T H İ

Prof. Dr F. N. UZLUK

AKSAK Timur ile Yıldırım Beyazıt arasında Ankara'nın Çubuk ovasında 19 Zilhicce 804/20 Temmuz 1402 tarihinde vaki olan savaş, Yıldırım Beyazıt'ın esirliği ile sona ermiş, Veliaht bulunan Emir Süleyman Çelebi, baş vezir Sarhoş Ali Paşa ile Yeniçeri ağasını da beraberine alarak sür'atle harp alanından uzaklaşmışlar, Bursaya uğrayıp o zamana kadar toplanmış olan Hazinele dahi kurtarmağa vakit bulamadan, sür'atle deniz kıyısına ulaşıp oradan karşı yakaya geçmişlerdir. Arkasını takip eden Timur kuvvetleri, avlarını kıldıklarını anlamışlardır.

Osman Oğulları ocağının fizik yapısı şöyledir:
Bütün insanların alt tarafları yani belden aşağı kısmı, vücudunun belden yukarisından uzun olduğu hal-

Kostantınyye muhakkak fetholunacaktır. Onu fetheden emir ne güzel emir, O ordu ne güzel ordu.
"Hadis"

II. Murat, 3 Muharrem 855/5 Şubat 1451 Cuma günü, Edirne'de öldü. Saltanat yerine geçecek Şehzade Mehmet, henüz 21 yaşında idi. Babasının ölümünü ancak 3 gün sonra öğrenmiş oldu. Bu haberi, Başvezir Çandarlı Halil Paşa'nın Edirne'den Manisadaki şehzadeye gönderdiği Tatar, getirdi. II. Mehmet, bir küheylâna binerek — beni seven arkamdan gelsin — deyip yola çıktı. Peykleri (les port - épées), baltacıları (les couréurs) birlikte 2 gün içerisinde Gelibolu'ya ulaştı. Maiyetinin geri kalanını bekliyerek (9 Şubat, 1451) Edirne ahalisine ulaştırmak için 2 gün de Gelibolu'da kaldı.

de, Osmanlı Hanedanında aksinedir, yani alt tarafları (bacakları) kısa gövde kısmı uzundur. Binaenaleyh gerek koltukta, gerek sandalyada, gerek at üstünde oturdukları zaman Almanların Ringer Sitzung yani pehlivan oturuşlu dedikleri gibi, bütün hanedanın sağ gözü şaşır. Burunları da keza Yavuz'un tabiri ile kiraza konmuş şahine benzer. Netekim Lütfi Paşa'nın Tevarih-i Ali Osman isimli eserinde şöyle diyor. Sultan Selim o yaz İstanbul'da yazlayıp derya kurbinde (yakınında) mermer köşk demekle ma'ruf köşkü bina etti.

Bir gün derya kenarında Sultan Selim köşkü demekle meşhur olan köşkü bina ederken bahçeye inüp seyr buyurdular. Meğer nakkaşlar nakşe meşgul idiler. Bir müsavvir merhum Sultan Mehmet hazretlerinin endamı mütenasip olan şeklini tasvir etmiş, Dilsiz görüp, alıp manzeri padişahiye (padişahın huzuruna) getirmişti. Dilsiz, tasviri Padişaha arzedecek, filhal merhum Sultan Mehmet hazretlerini tasvir etmek istemiş amma, benzetememiş. Merhum bizi çocukluk halimizde mübarek dizleri üstüne almışlardır. Sureti şerifleri hayalindedir, doğan burunlu idiler. Bu nakkaş tamamca benzetememiş deyim...

Osmanlı oğullarının sehlâ bakışlı olduklarını anlatan ikinci bir örnek, Yıldırım'ın esir olmasından sonra Melankolik depresyon düşmesi üzerine Timurlenk ona,

Şu dünyanın halini gör, benim gibi bir total ile senin gibi bir köre kalmıştır.

Bu sözden Yıldırım Beyazıt'ın da kendisinden önce, kendisinden sonra gelenler gibi şaşı gözlü olduğu anlaşılır. Biz şaşılarla da kör deriz. Ve kör aksi diye bunlara söyleniriz.

Fatih'in elde mevcut resimleri ile Madalyaları hep sol tarafından yapılmasının tek sebebi onun sağ gözünün sehlâ olmasıdır. Sultan Abdülhamid'in gözü, çocuklarının mecmualarda, salnamelerde bulunan fotoğrafları sanatkar fotoğrafcılarımızın rütüşlarına rağmen bu şaşılık açıkça görülmektedir.

Sultan Hamid'in de üst tarafı alt tarafından uzun olduğu için bacaklarının bu çirkinliğini kapatmak için baş terzisinin Redingot giymesini tavsiye etmesi üzerine, elçileri redingotla kabul etmesinin sebebi vücut arızasını örtmek için imiş.

Yıldırım Beyazıt gayet gazaba gelip, Timurlenk'e

II. Murat, 3 Muharrem 855/5 Şubat 1451 Cuma günü, Edirne'de öldü. Salтанat yerine geçecek Şehzade Mehmet, henüz 21 yaşında idi. Babasının ölümünü ancak 3 gün sonra öğrenmiş oldu. Bu haberi, Başvezir Çandarlı Halil Paşa'nın Edirne'den Manisa'daki şehzadeye gönderdiği Tatar, getirdi. II. Mehmet, bir küheylana binerek "Beni seven arkamdan gelsin!" deyip yola

çıktı. Peykleri (les port - épées), baltacıları (les coureurs) birlikte 2 gün içerisinde Gelibolu'ya ulaştı. Maiyetinin geri kalanını bekleyerek (9 Şubat, 1451) Edirne ahalisine ulaştırmak için 2 gün de Gelibolu'da kaldı.

Yeni padişahlarını selamlamak için her taraftan ahali, yol üzerine döküldüler. Vezirler, Beylerbeyler, beyler, bilginler, şeyhler karşı çıkarak şehirden bir fer-sah mesafeye kadar geldiler. Yeni padişaha ulaşınca, atlarından inerek Edirne'nin kapılarına kadar, yayan gittiler; lakin şehre girmezden önce duraklayarak II. Murat'ın hatırasına son saygılarını göstermek istiyor-lar gibi ağlayıp inlemeye başladılar. Sultan Mehmet dahi atından inerek orada onların göz yaşlarına katıl-dı. Burada el öpme merasimi yapıldıktan sonra karşı-cılar Şehzadeyi, Saraya kadar götürdüler. Ertesi günü vezirlerle devlet ulularından birçokları hazır oldukları

halde, tahta oturttular. Kızlarağası Şahin ile İbrahim Paşa, derhal padişahın yanbaşındaki durdular. İshak Paşa ile ulu Vezir Halil Paşa, biraz ötede kalmışlardı. Halil Paşa, iki defa tahtından uzak düşürdüğü, menfaya gön-dermiş olduğu genç padişahın teveccühünden pek de emin değildi.

sının tek sebebi onun sağ gözünün sehlâ olmasıdır. Sultan Abdülhamid'in gözü, çocuklarının mecmua-larda, salnamelerde bulunan fotoğrafları sanatkar fotoğrafçılarımızın rütuşlarına rağmen bu şaşılık açıkça görülmektedir.

Sultan Hâmid'in de üst tarafı alt tarafından uzun olduğu için bacaklarının bu çirkinliğini kapatmak için baş terzisinin redingot giymesini tavsiye etmesi üzerine, elçileri redingotla kabul etmesinin sebebi vü-cut arzasını örtmek için imiş.

Yıldırım Beyazıt gayet gazaba gelip, Timurlenk'e sövüp mühmelât söyledi. Timur Han dahi gayet bi huzur olup eyiddi.

Bire cellâl sakallı köstehor, senin nene gerek idi, mühmel haberler gönderesin, yerimden kaldırıp bunda getirdin, ben de senin başına bunu getirdüm dedi. Cellâh sakallı dediği bu idi ki, Yıldırım Han'ın iki çatal uzun sakalı vardı.

Tewârih-i Selâtin-i Âli Osman, Bei J. B. Podestâ, Türkischer Chronic Erster Theil. Nürnberg 1617, P. 19. Timur'un kendisini Semerkand'e götüreceğini öğrenmesi üstüne yüzüğünün taşında taşımakta olduğu zehiri içmek suretiyle 14 Şaban 805 tarihine rastlayan 8 Mart 1403 Perşembe günü Akşehir'de intihar suretiyle hayatına son vermiştir.

Yıldırım Beyazıt'ın intiharı meselesi, F. Köprülü, *Belleten*, Sayı: 27, 1943, S. 591-600'de uzun uzadıya münakaşa etmekte, intiharını kabul etmektedir.

Yıldırım Beyazıt'ın cesedi Seyyid Mahmud-u Hayrani civarında bulunan bir mescit altındaki mahzende saklanmış. Daha sonra oğlu Musa Çelebi ile birlikte Bursa'ya gönderilip şimdiki türbesine gömülmüş, daha sonra Emir Süleyman, babasının üstüne türbe yaptırmıştır.

Yıldırım'ın esir düşmesi, onun haksız yere Anadolu'daki beylikleri kaldırıp mesela Karamanoğlu Ebül-feth Alaeddin Bey'in oğlu Murad-ı Hüdavendigâr'ın Kızı Melek Hatundan doğan Mehmet Bey'le, Kardeşi Ali Bey'in Bursa Kalasında hapsedilmesi, Timur Anadolu'yu tekrar eski beylerine vermiş, daha sonra da şehzadeler birbirine düşmüşler 1403'ten 1413 yılına kadar 10 yıl Yıldırım'ın oğulları yekdiğeriyle kavgalar etmişler, birbirlerini öldürmüşler, sonunda en küçük Şehzade Çelebi Mehmet, hepsine üstün gelerek 816/1413 yılında dedelerinin tahtına oturmuş, 8 yıllık saltanattan sonra 1421'de Edirne'de ölmüştür.

Tarihlerin Düzmece Mustafa diye kasıtlı yanlış olarak adlandırdıkları zat, sağ kaldığı için büyük bir tehlike göstermekte idi. Bundan ötürü Çelebi'nin ölümünü, hâkimane tertiplerle paşalar, 18 gün gizli tutmuş-lar, II. Murat'ın Amasya'dan Bursa'ya gelip babalarının tahtına oturmasıyla bu korku ortadan kalkmıştır.

Yeni padişahlarını selâmlamak için her taraftan ahali, yol üzerine döküldüler. Vezirler, Beylerbeyler, beyler, bilginler, şeyhler karşı çıkarak geyherden bir fersah mesafeye kadar geldiler. Yeni padişaha ulaşınca, atlarından inerek Edirne'nin kapılarına kadar, yayan gittiler; lakin şehre girmezden önce duraklıyarak II. Murat'ın hâtrasına son saygılarını göstermek istiyorlar gibi ağlayıp inlemeye başladılar, Sultan Mehmet dahi atından inerek orada onların göz yaşlarına katıldı. Burada el öpme merasimi yapıldıktan sonra karşıcılar Şehzadeyi, Saraya kadar götürdüler. Ertesi günü vezirlerle devlet ulularından birçokları hazır oldukları halde, tahta oturtular. Kızlarağası Şahin ile İbrahim Paşa, derhal padişahın yanbaşında durdular. İshak Paşa, ile ulu Vezir Halil Paşa, biraz ötede kalmışlardı. Halil Paşa, iki defa tahtından uzak düşürdüğü menfaya göndermiş olduğu genç padişahın tevaccühünden pek de emin değildi.

Sultan Mehmet, kızlar ağasına hitaben (vezirlerim niçin benden bu kadar irak duruyorlar? Halil'e söyle âdet olan yerinde dursun; İshak Paşa'ya gelince ben onu Anadolu valisi sıfatıyla baba-

söyüp mühmelât söyledi. Timur Han dahi gayet bi huzur olup eyyidi.

Bire celâlî sakallı köstehor, senin nene gerek idi, mühmel haberler gönderesin, yerimden kaldırıp bunda getirdin, ben de senin başına bunu getirdim dedi. Celâlî sakallı dediği bu idi ki, Yıldırım Han'ın iki çatal uzun sakalı vardı.

Tevdîhî selâtin-i Âli Osman, Bei J. B. Podestâ, *Türkischer Chronik Erster Theil*. Nürnberg 1617, P. 19. Timur'un kendisini Semerkand'e götürceğini öğrenmesi üstüne yüzüğünün taşında taşımakta olduğu zehiri içmek suretiyle 14 Şaban 805 tarihinde rastlayan 8 Mart 1403 Perşembe günü Akşehirde intihar suretiyle hayatına son vermiştir.

Yıldırım Beyazıt'ın intiharı meselesi, F. Köprülü, *Belleten*, Sayı: 27, 1943, S. 591 - 600 de uzun uzadıya münakaşa etmekte intiharını kabul etmektedir.

Yıldırım Beyazıt'ın cesedi Seyyidi Mahmud-u Hayrani civarında bulunan bir mescit altındaki mahzende saklanmıştır. Daha sonra oğlu Musa Çelebi ile birlikte Bursa'ya gönderilip şimdiki türbesine gömülmüş, daha sonra Emir Süleyman, babasının üstüne türbe yaptırmıştır.

Yıldırım'ın esir düşmesi, onun haksız yere Anadolu'daki beylikleri kaldırıp meselâ Karamanoğlu Ebu'lfez Ahmedin Beyin oğlu Murad-ı Hüda'vendiğâr'ın Kız Melek Hatundan doğan Mehmet Bey'e, Kardeşi Ali Bey'in Bursa Kallasında hapsedilmesi, Timur Anadolu'yu tekrar eski beylerine vermiş, daha sonra da şehzadeler birbirine düşmüşler 1403 ten 1413 yılına kadar 10 yıl Yıldırım'ın oğulları yekdiğerleriyle kavgalar etmişler, birbirlerini öldürmüşler, sonunda en küçük Şehzade Çelebi Mehmet, hepsine üstün gelerek 816/1413 yılında dedelerinin tahtına oturmuş, 8 yıllık saltanattan sonra 1421 de Edirne'de ölmüştür.

Tarihlerin düzmece Mustafa diye kasıtlı yanlış olarak adlandırıldıkları zat, sağ kaldığı için büyük bir tehlike göstermekte idi. Bundan ötürü Çelebi'nin ölümünü, hâkimane tertiplerle pasalar, 18 gün gizli tutmuşlar, II. Murat'ın Amasya'dan Bursa'ya gelip babalarının tahtına oturmasıyla bu korku ortadan kalkmıştır.

mın naaşını Bursa'ya gönderme işiyle görevlendirdim) dedi. Halil Paşa, şu suretle memuriyetinde kalması üzerine, padişaha yaklaşıp elini öptü, İshak Paşa, II. Murat'ın naaşını tayin olunan yere, yani Bursa'ya götürdü. Cenazenin gidişi sırasında o zamana kadar benzeri görülmemiş bir ihtişam ile avuç dolusu sadakalar dağıtıldı. (1) Sultan Mehmet, Culus eder etmez, kardeşi İsfendiyar kızından doğan Ahmedî boğdurmak sureti ile saltanat hakkını temin etmeyi düşündü. II. Murat Sinop Padişahı İsfendiyar Bey'in kızı ile evlendiğinden henüz meme'de bir erkek evladı bırakmıştı. Yeni padişah - kendisi bir cariyeden (2) doğmuş olduğu halde, kardeşinin mevrû bir zevceden doğmuş bulunmasından dolayı — bu şehzadenin daha sonra saltanat iddia edebilmesi ihtimaline dayanarak bir ihtiyatın neticesi olarak, Evranosza'de Ali'yi, Şehzade Ahmed'in boğulmasına memur eyledi. Bu irade, merhametsizce yerine getirildi, şehzade harem dairesindeki hamamda boğuldu. Murat'ın musibet görecekt zevcesi, duçar olacağı yeni felâketlerden habersiz olarak Sultan Mehmet'e — tebriklerini arzettiği sırada — oğlu, ruhunu teslim ediyordu. Ali, bir çocuğun kanına elini buluşturmuş olduğunun ertesi günü, idam edildi. (3)

II. Mehmet'in tahta oturmasından sonra Bizans İmparatoru Kostantin Dragozes bir sefaret heyeti göndererek İstanbul'da rehlin gibi tutulmakta olan Emir Süleyman Çelebi'nin torunu Orhan'ın geçimi için (300,000) akçe istedi. Aksi takdirde Şehzadeyi tehdit makamında belirttiler. Candarlı Halil Paşa Başvezir sıfatı ile gelenlere durumu anlatmışsa da gözlerini gaflet perdesi örten Rumlar başları etrafında dolayan tehlikeyi anıyamadılar. II. Mehmet, İstanbul'u almak için büyük babasının babası, Yıldırım'ın yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın karşı tarafına yeni bir kala inşa ettirmek istiyordu. Bunu haber alan imparator ile İstanbul ahâlisi, bir felâketin kendilerine gelmek üzere olduğunu anıyarak yeni bir elçiler heyeti gönderdiler. Şehzade Orhan'a alt tahsisatının II. ci defa olarak evvelki taleplerden vazgeçtiklerini, Hisarın yapılmasını rica ettiler. Fatih, onlara, öfkeli bir tavırla şu cevabı verdi: "Ben sizin geyherin aleyhinde bir düşüncede bulunmuyorum. Memleketimin emniyetini hazırlamak, ahdi bozmak, değildir. İmparatorunuzun, Macarlarla ittîfak edip de babamın Rumeli'ye geçmesine engel olmak istediği zaman, ne kadar kötü bir durumda kaldığımızı unuttunuz mu? Kadırgaların boğazı kapadı, babam II. Murat, Cenevizlilerden yardım istemeye mecbur oldu. Ben o vakit henüz pek genç olarak Edirne'de idim. Müslümanlar dehşetten titiyorlardı, siz onların musibetlerine karşı tahkirlerde bulunuyordunuz, babam, Rumeli sahilinde bir Hisar yaptırmayı daha Varna Muharebesinde iken adamıştı. O adağı ben yerine getiriyorum. Kendi toprakların üzerinde gönlümün istediği şeyi yapmaktığuma muhalefet için elinizde ne hak, ne

Sultan Mehmet, kızlar ağasına hitaben "Vezirlerim niçin benden bu kadar irak duruyorlar? Halil'e söyle âdet olan yerinde dursun; İshak Paşa'ya gelince ben onu Anadolu valisi sıfatıyla babamın naaşını Bursa'ya gönderme işiyle görevlendirdim" dedi. Halil Paşa, şu suretle memuriyetinde kalması üzerine, padişaha yaklaşıp elini öptü, İshak Paşa, II. Murat'ın naaşını tayin olunan yere, yani Bursa'ya götürdü. Cenazenin gidişi sırasında o zamana kadar benzeri görülmemiş bir ihtişam ile avuç dolusu sadakalar dağıtıldı.² Sultan Mehmet, culus eder etmez, kardeşi İsfendiyar

² II. Sultan Murat'ın bir vasiyetnamesi mevcut olup, kendi devrinde Türkçeye de tercüme edilmiştir. Bu konuda Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın Vakıflar Dergisi Sayı IV., Ankara 1958'de 1-19'uncu sayfaları arasında makaleye ek olarak kendi devrinde Cemazelahir ortası 850/1446'tarihini taşıyan Arapça aslı da faksimile olarak konulmuştur. Bu vasiyetname, sahibinin inancını tam, itikadını mükemmel bir müslüman olduğunu gösterdiği gibi kapalı türbede değil, üstünün açık olup Allah'ın rahmetinden mahrum kalmamasını istemesi, demokrat bir ruha sahip olduğunu gösterir.

kızından doğan Ahmed'i boğdurmak sureti ile saltanat hakkını temin etmeyi düşündü. II. Murat Sinop Padişahı İsfendiyar Bey'in kızı ile evlendiğinden henüz meme'de bir erkek evladı bırakmıştı. Yeni padişah –kendisi bir cariyeden³ doğmuş olduğu halde, kardeşinin meşru bir zevceden doğmuş bulunmasından dolayı– bu şehzadenin daha sonra saltanat iddia edebilmesi ihtimaline dayanarak bir ihtiyatın neticesi olarak, Evranoszade Ali'yi, Şehzade Ahmed'in boğulmasına memur eyledi. Bu irade, merhametsizce yerine getirildi, şehzade harem dairesindeki hamamda boğuldu. Murat'ın musibet görececek zevcesi, duçar olacağı yeni felaketlerden habersiz olarak Sultan Mehmet'e –tebriklerini arzettiği sırada– oğlu, ruhunu teslim ediyordu. Ali, bir çocuğun kanına elini bulaştırmış olduğunun ertesi günü, idam edildi.⁴

II. Mehmet'in tahta oturmasından sonra Bizans İmparatoru Kostantin Dragozes bir sefaret heyeti göndererek İstanbul'da rehin gibi tutulmakta olan Emir Süleyman Çelebi'nin torunu Orhan'ın geçimi için (300,000) akçe istedi. Aksi takdirde Şehzadeyi tehdit makamında belirttiler. Çandarlı Halil Paşa Başvezir sıfatı ile gelenlere durumu anlatmışsa da gözlerini gaflet perdesi örten Rumlar, başları etrafında dolaşan tehlikeyi anlayamadılar. II. Mehmet, İstanbul'u almak için büyük babasının babası, Yıldırım'ın yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın karşı tarafına yeni bir kale inşa ettirmek istiyordu. Bunu haber alan imparator ile İstanbul ahalisi, bir felâketin kendilerine gelmek üzere olduğunu anlayarak yeni bir elçiler heyeti gönderdiler. Şehzade Orhan'a ait tahsisatının ikinci defa olarak evvelki taleplerden vazgeçtiklerini, Hisarın yapılmamasını rica ettiler. Fatih, onlara, öfkeli bir tavırla şu cevabı verdi: “Ben sizin şehriniz aleyhinde bir düşüncede bulunmuyorum. Memleketimin emniyetini hazırlamak, ahdi bozmak, değildir. İmparatorunuzun, Macarlarla ittifak edip de babamın Rumeli'ye geçmesine engel olmak istediği zaman, ne kadar kötü bir durumda kaldığımızı unuttunuz mu? Kadırgalarınız boğazı kapadı,

Hammer'in, o zamana kadar görülmemiş derecede çok sadaka verildiğinden bahsetmesi, II. Murat'ın vasiyetnamesini görmemiş olduğuna delalet eyler.

³ Humâ Hatun isimli olan Fatih'in annesi, oğlunu –Sultan Murat'ın üçüncü erkek çocuğudur.– 30 Mart 1432 Pazar günü sabahın alaca karanlığında dünyaya getirmiştir.

Humâ Hatun, Recep 853 (= 1449 senesi Eylül ayının ortasında) ölmüş, kocası Sultan Murat'ın türbesi civarında ayrı bir kubbe altına defnedilmiştir.

Şu halde Şehzade Mehmet'in Humâ Hatun öldüğü tarihte Şehzade Mehmet (Fatih) 17 yaşında olur. (1432-1449)=17) Franz Babinger, *Mehmet der Eroberer und Seiner Zeit*, München, 1953, S. 8, ind, 62.

⁴ Fatih'in Kanunname-i Ali Osman adıyla Osmanlı Tarih Encümeni Mecmuasının ilavesi olarak 1330/1912 yılında 32 sayfa halinde basılan Kanunname-i Ali Osman adlı eserin 27'nci sayfasında. şöyle diyor:

Ve her kimesneye evladından saltanat müyesser ola, kardeşlerini –nizamı âlem için– katletmek münâsip-tir, ekser ulema dahi tecviz etmiştir, anınla âmil olalar.”

Bu şehzade katli olayı ne yazık ki uzun yüzyıllar hiç bozulmadan devam etmiş, hatta meşhur IV. Murat (1623-1640) kardeşi Deli İbrahim'i boğduracağı yerde onu hayatta bırakarak son derece akıllı, zeki her mânâsı ile cesur iki kıymetli yetişmiş kardeşini boğdurmak suretiyle Osmanlı hanedanının dejenere olmasına sebep olmuştur. Halbuki o iki şehzade hayatta kalıp, İbrahim boğulsa idi Osmanlı tarihinin yüzü elbette başka türlü olurdu.

Ne yazık ki, Genç Osman dediğimiz o acayip Şehzade padişah olunca Lehistan seferine çıkmadan önce çok kıymetli bir padişah çocuğu olduğu anlaşılan kardeşini haksız yere öldürtmüş, son nefesinde söylediği sözler hepimizi hem teessüre götüren, hem son derece acındıran şehzadenin ahı tutmuş, Genç Osman'ı yakışsız şekilde Yeniçeriler boğmak suretiyle âdeti o zavallının intikamını almışlardır. Bununla beraber gene hepsine rahmet okuyalım, Tanrı kusurlarını bağışlasın.

kudret vardır. İki sahil de benimdir, Anadolu sahili benimdir, çünkü ahalisi Osmanlıdan ibarettir. Rumeli sahili de benimdir, çünkü siz müdafaasını bilmiyorsunuz. Gidiniz, efendinize söyleyiniz ki, şimdiki Osmanlı Padişahı, kendisinden öncekilere asla benzemez. Şimdi benim iktidarımın ulaştığı yerlere, onların emelleri bile yetişmemiştir.”

Bundan sonra şu sözleri de ekledi:
Sizin geri dönmenize müsaade ediyorum, lakin bundan sonra sizin getirdiğiniz gibi haberleri getirecek bulunursa, onların diri diri derilerini yüz-düreceğim.

Sultan Mehmet, bundan sonra bir elçi daha gönderdi. 1452 Mart ayı sonlarında, İzmit'ten, Karadeniz kıyısındaki Ereğli'den inşaat için lazım olan kereste geldi. Anadolu'dan, külliye için miktarda taş, kireç getirildi. Padişah Anadolu, Rumeli ordu kumandanlarının, beylerin, subaşların, kendisinden önce gidip de toplanmış oldukları inşaat yerine, varılmak üzere Edirne'den hareket etti.

Yeni hisar, Yıldırım Beyazıt'ın hisarının tam karşısında idi. Kale duvarlarının Muhammet kelimesini terkip eden Arap harfleri ile yazılmış şekilde (4) bir kule bulunması istedi. Yeni Kale sür'atle yükseldi, kulelerden ikisi birbirinin yanında, karaburunun eteğinde, 3. necisi bütünü deniz kenarında idi.

Kalenin yapılması için binlerce duvarcı ile iki-gerbin ırgat yerli yabancı çalışmakta idi. Şu suretle inşaat için kullanılan amele 6 bine yükseliyordu. Her sınıftan birçok insan bunlara yardım ediyordu. Hatta yüksek mevkide bulunanlar bile kireç, kiremit taşımakla uğraşıyorlardı.

Fakat meyusluğa düşmüş olan Bizans İmparatoru, evvelce izlediği siyasi yoldan birdenbire dönerek, padişaha bir sefaret heyeti gönderen Kostantin Boğaziçi sahilindeki köylerde bulunan Rumların mahsullerini tahrip ettirmemesini rica etti. Bundan başka padişahın sofrasına hergün en seçme yiyecek içecek gönderiyordu. Fakat Padişaha, Kostantin'in ne istihamları, ne de ağırlaması, ikram etmesi bir tesir yapmıyordu. Bilâkis Mehmet, atların, katırların Rumlara ait araziye çayıra çıkarılmasını, her kim silâhla engel olacak olursa def edilmesini emretti. Asya sahilinde Edremit'ten henüz gelmiş olan Padişahın güveysi İsfendiyar-oglunun, yük hayvanları Epibados bahçelerini tahrip etti.

Bu sırada bir Türk seyisi hayvanların otlamasına engel olmak isteyen bir Rum'u dövmüş olduğundan diğer Rumlar da koşuştular, bu gürültü sırasında iki taraftan da birkaç kişi öldü.

Bu hâdise üzerine İçişleri Bakanı anlamında ki Devlet Kethudasına verilen rapor Padişaha takdim edildi. Ceza olarak kırlarda tesadüf edilecek olan Epibados'ta oturanların tamamen parça parça edilmesini emreyledi. Bir gün orakcılar işlerine gittikleri sırada, Türk askerleri birdenbire üzerlerine saldırarak bunları katliam ettiler. (Haziran

1452) Şu âleni kavga, Bizans İmparatorluğunu ilelebet yok edecek olan harbin başlangıcı oldu. İmparator, karşılık olarak şehrin kapılarını kapatıp, içindeki Türklerin hepsini hapsedirdi. Mahpusların arasında birkaç genç harem ağası vardı. Hemen serbest bırakılmadıkları halde sonra padişahın yanına giderlerse behemehal idam edileceklerini İmparatora arzettiller, Harem ağalarının istihamlarından acı duyan İmparator, onları 3 gün sonra Padişaha geri vermekle beraber aşağıda yazdığımız satırları kapsayan bir mesajı götüren sefaret heyeti teşkil etti:

“Şehir, bir felâket karşısında bulunuyorsa da, Cenabı Hak İmparatorun yardımcısı olacaktır; şehrin kapıları ancak mütareke, açıktan açığa bozulduğu için kapanmıştır. Cenabı Hak, Padişaha daha barışçı hisler ilhâm edinceye kadar şehir ahalisi kendilerini, kuvvetleri derecesinde savunacaklardır.”

Bunun üzerine Sultan Mehmet — tecavüzüne hiç bir sebep göstermeksizin — derhal harp ilân eyledi. Kostantin dahi, bir gün bozulacağını hisseylediği cihetle şehrin anbarlarını doldurmuş olduğundan kapıların örülmesini buyurdu. Bu aralık S. Mehmet'in yapılmakta olan kal'ası bütünü ikmâl edilmiş idi. Kal'a boğazın en dar yerinde yapılmış olduğu için gemilerin geçmesine engel olmakla Sultan Mehmet bunu Boğaz kesen diye adlandırdı. Rumlar, Boğaz kelimesi ile Baş kelimesini karıştırdıklarından “Baş kesen” zannediyorlardı. Onlar Hermon Burnuna çarparak kırlan dalgaların hareketinden dolayı Laymekopas yani dalgakesen diye adlandırmışlardır.

Firuzğa 400 Yeniçeri ile kal'aya kumandan tayin edildi. Milletlerin farklarını gözetmeksizin gemileri tevkif edilecek, muayene ile kendilerinden bir vergi aldıktan sonra geçmelerine müsaade edilmesi şeklinde emir verildi. Halil Paşa kulesi, denize en yakın, binaenaleyh boğaza hâkim olduğundan gerektiğinde kale kumandanlarının buyruklarını te'yit edebilmek üzere bunların emrine cesa-metli toplar konuldu. 1452 senesi Ağustosunun 28. gününde Sultan Mehmet, Boğazkesen ordugâhından hareket ederek İstanbul Hendeklerini kontrol ederek Edirne'ye döndü.

S. Mehmet, Edirne'de hiç durmaksızın İstanbul'un muhasarasına lazım olan hazırlıklarla uğraşıyordu. Geçen yaz Boğazkesen kalesinin inşası edilmesi sırasında Urban adında Macarlı bir top dökücüsü, ücretinin arttırılması için Konstan'tın vükelasına yaptığı devamlı müracaatlar, yerine getirilmediğinden usanç duymuş, oradan kaçarak Türklere hizmet için maruzatta bulunmuştu. Padişah Urbanı hediyeyle mükâfatlandırmış, kendisine büyük bir aylık tayin eylemişti.

Bizans devlet adamları bu ücretin 1/4 ünü vermiş olaydılar, Urban İstanbul'dan hiç çıkmazdı.

babam II. Murat, Cenevizlilerden yardım istemeye mecbur oldu. Ben o vakit henüz pek genç olarak Edirne'de idim. Müslümanlar dehşetten titriyorlardı, siz onların musibetlerine karşı tahkirlerde bulunuyordunuz, babam, Rumeli sahilinde bir Hisar yaptırmayı daha Varna Muharebesinde iken adamıştı. O adağı ben yerine getiriyorum. Kendi topraklarım üzerinde gönlümün istediği şeyi yapmağıma muhalefet için elinizde ne hak, ne kudret vardır. İki sahil de benimdir, Anadolu sahili benimdir, çünkü ahalisi Osmanlıdan ibarettir. Rumeli sahili de benimdir, çünkü siz müdafaasını bilmiyorsunuz. Gidiniz, efendinize söyleyiniz ki, şimdiki Osmanlı Padişahı, kendisinden öncekilere asla benzemez. Şimdi benim iktidarımın ulaştığı yerlere, onların emelleri bile yetişmemiştir.”

Bundan sonra şu sözleri de ekledi:

“Sizin geri dönmenize müsaade ediyorum, lakin bundan sonra sizin getirdiğiniz gibi haberleri getirecek bulunursa, onların diri diri derilerini yüzdüreceğim.”

Sultan Mehmet, bundan sonra bir elçi daha görmedi. 1452 Mart ayı sonlarında, İzmit'ten, Karadeniz kıyısındaki Ereğli'den inşaat için lazım olan kereste geldi. Anadolu'dan, külliyetli miktarda taş, kireç getirtildi. Padişah Anadolu, Rumeli ordu kumandanlarının, beylerin, subaşılının, kendisinden önce gidip de toplanmış oldukları inşaat yerine, varılmak üzere Edirne'den hareket etti.

Yeni hisar, Yıldırım Beyazıt'ın hisarının tam karşısında idi. Kale duvarlarının Muhammed kelimesini terkip eden Arap harfleri ile yazılmış şekilde⁵ bir kule bulunmasını istedi. Yeni Kale süratle yükseldi, kulelerden ikisi birbirinin yanında, karaburunun eteğinde, üçüncüsü büsbütün deniz kenarında idi.

Kalenin yapılması için binlerce duvarcı ile ikişer bin ırgat yerli yabancı çalışmakta idi. Şu suretle inşaat için kullanılan amele 6 bine yükseliyordu. Her sınıftan birçok insan bunlara yardım ediyordu. Hatta yüksek mevkide bulunanlar bile kireç, kiremit taşımakla uğraşıyorlardı.

Fakat meyusluğa düşmüş olan Bizans İmparatoru, evvelce izlediği siyasi yoldan birdenbire dönerek, padişaha bir sefaret heyeti gönderen Kostantin Boğaziçi sahilindeki köylerde bulunan Rumların mahsüllerini tahrip ettirmemesini rica etti. Bundan başka padişahın sofrasına hergün en seçme yiyecek içecek gönderiyordu. Fakat Padişaha, Kostantin'in ne istirahatları, ne de ağırlaması, ikram etmesi bir tesir yapmıyordu. Bilakis Mehmet, atların, katırların Rumlara ait araziye çayıra çıkarılmasını, her kim silahla engel olacak olursa def edilmesini emretti. Asya sahilinde Edirmit'ten henüz gelmiş olan Padişahın güveysi İsfendiyaroğlunun, yük hayvanları Epibados bahçelerini tahrip etti.

Bu sırada bir Türk seyisi hayvanların otlamasına engel olmak isteyen bir Rum'u dövmüş olduğundan diğer Rumlar da koşuştular, bu gürültü sırasında iki taraftan da birkaç kişi öldü.

Bu hadise üzerine İçişleri Bakanı anlamındaki Devlet Kethudasına verilen rapor Padişaha takdim edildi. Ceza olarak kırlarda tesadüf edilecek olan Epibados'ta oturanların tamamen parça parça edilmesini emreyledi. Bir gün orakcılar işlerine gittikleri sırada, Türk askerleri birdenbire üzerlerine saldırarak bunları katliam ettiler (Haziran 1452). Şu aleni kavga, Bizans İmparatorluğunu ilelebet yok edecek olan harbin başlangıcı oldu. İmparator, karşılık olarak şehrin kapılarını kapatıp, içindeki Türklerin hepsini hapsedtirdi. Mahpusların arasında birkaç genç harem ağası vardı. Hemen serbest bırakılmadıkları halde sonra padişahının yanına giderlerse behemehal idam edileceklerini İmparatora arz ettiler, Harem ağaları-

⁵ Halil Ethem (Eldem), “İstanbul'da En Eski Osmanlı Kitabesi (Rumeli Hisarı)”, *Osmanlı Tarih Encümeni Mecmuası*, Sene: 2, s. 484.

S. Mehmet İstanbul'un surlarını sarsacak kadar kuvvetli topları döküp dökemiyeceğini sormuş: Urban, Kostantiniyeyi değil, hattâ Babil surlarını yerle bir edecek top dökebilirim, benim sanatımın emniyetim vardır, ancak topun ne kadar mesafeye gülle atabileceğini önceden tahmin edemem, cevabını verdi.

S. Mehmet, topun mesafesi sonra tayin edileceğini söyleyerek Urban'ın hemen işe başlamasını meretti. Urban, fevkalade büyük çapta bir top dökerek Boğaz Kesen Kal'asının denize yakın, kulesi üzerine koydu. Topun mesafe Denemesi yelkenlerini kapamayan ilk gemi üzerine icra olundu. Kaptan Riçin'in kumandası altında bir Venedik gemisi yelkenlerini kapamaksızın Boğazı geçmek istediğinden üzerine nişan alındı, Urban'ın top dökme işinde başarılı olduğu sabit oldu; gemi top dânesi ile (gülesi ile) parçalanarak denize battı. Riçi, 30 tayfası ile bir sandal içinde kaçarken akıntı, Rumeli sahiline doğru sürükleyerek kale muhafızlarının eline düştü. Esirlere zincir vurularak Demitokadaki padişahın huzuruna götürdüler. Padişah, kaptanı kazığa vurdurdu; tayfanın başları kesilerek gövdelerinin gömülmesi men olundu. O aralık, Demitoka'da bulunan Tarihçi Dukas bunları o halde gözleri ile görmüştür. S. Mehmet Urban'ın maharetinden tecrübenin sonucundan memnun kalarak bu kerre öncekinin iki misli büyüklüğünde bir top dökmesini emretti. Bu top, topçuluk, kuşatma "siège = investissement" tarihlerinde yazılı bulunan topların hiç şüphesiz en büyüğüdür. Fakat bu topun kullanılmasına o zamanki Türklerin bilgisizlikleri sebep olmuştur. Urban'ın döküğü bu ikinci top 12 el ayası muhitinde olup, 12 kantar ağırlığında gülle atıyordu. Sonra bu top bir atış esnasında dayanamıyarak parçalanmış hem ustasını hem de etrafındaki adamları öldürmüştür.

İstanbul'un muhasara ve fethi hakkında ayrı eserler bulunduğu gibi Hammer Joseph Baron V. Hammer (1774 - 1856) gibi büyük tarihçilerin eserlerinde özellikle bu son Avusturyalı tarihçinin almanca 10, Fransızca haritaları ile birlikte 18 ciltlik eserinde çok geniş bilgi vardır. Esasen biz de yazımızı ondan istifade ederek meydana getirdik.

İstanbul'un alınması, Hazret-i Peygamberin — yazımızın başına koyduğumuz kutsal Hadisi gereğince ümmetine emir, tavsiye buyrulmuştur. Bundan ötürü Abbasiler devrinde kuşatıldığı gibi, Osmanlı Türkleri tarafından da birinci defa Yıldırım Beyazıt'ın saltanatı günlerinde, II. defa Yıldırım'ın oğlu Musa Çelebi Zamanında, II. Murat devrinde 2 defa muhasara altına alınmış, 5 nci defa Fatih idaresinde yapılan büyük son kuşatma üstüne şehir 29 Mayıs 1453 Salı gününe rastlayan 20 Cemaziyevvel 857 Hicri Kameri'de bu şerefli iş görülmüştür.

Kur'anê Kerim'in 34 ncü Seba süresinde bulunan 15 nci Ayeti Kerimede mevcut Beldetün Tayyibetün yani bu iki kelime ebced cümlesince 857 rakamını gösterir ki, bu İstanbul'un fethi edildiği Hicri 857 yılı demek oluyor. Bu kelimeleri İstanbul'un fethine tarih olarak bulunan zat tevki Mehmet Paşadır. (5) Mevlânâ oğullarından Mehmet Celâleddin Paşa B. Ârif Çelebi Osmanlı tarihi hakkında yazdığı arapça 2 eser vardır ki, bunlardan birisi Ayasofya Kütüphanesinde 3204, diğeri Aşir Efendi kitaplığında 234 numaralarda kayıtlıdır. Mükrimin Halil Bey tarafından tercümesi Türk Tarih Encümeni Mecmuasının 1 Mart 1924 No: 2 (79) da birinci kısmı yayınlandığı gibi, 2 nci kısmı dahi aynı derginin 1 Mayıs 1924 sayı 3 (80) de neşredilmiştir. Paşa 2 nci eserinde şöyle demektedir. Kailin "söyleyenin (Beldetün Tayyibetün) kavli "sözü" fethi mübinin tarihi oldu" demek suretiyle bu güzel iki kelimenin tarih olarak bulunduğunu, bulunan kendisi olduğunu açıkça bildirmektedir. Ayrıca o paragrafın sonunda her iyi anlayış sahibi onu (İstanbul'u) gördüğü vakit kutsardan salım bularak (Beldetün Tayyibetün ve Rabbün Gafur Hakkın kavlidir diyor.

Seba süresinin 15 nci Ayeti Kerimesinin malen Türkçesi: Lekadkâne Seba Kavminin meskenlerinde bir ibret var idi: Biri sağında, diğeri solunda olmak üzere 2 bakçe var idi. Peygamberleri onlara, "Rabbınızın rızından yiyeceğinizi, ona şükür ediniz, memleketiniz lâtif, suyu, havası hoş bir memleket Rabbınız dahi yargılayan Rab'dır". demisti.

İstanbul Muhasarası birkaç cihetten dikkatimizi çeker. 1) Türklerin yaptığı 4 muhasara arzu edilmeyen olaylar karşısında yarıda bırakılmak suretiyle ikmal edilememiştir. 2) Yazıcızade Salâhaddin'in tercüme ettiği Melhame denilen türkçe manzum bir eser vardır ki, Meteorolojik, Astrolojik bazı önemli olaylar için işaretler elde edilmektedir. Yazıcızadenin Melhamesinden şu beyitleri okuyalım :

*Harp öfüş ola âhi arzül acem
Rumelinde yıkılır bir kal'a hem
Hem deniz kıragudur ol şar uü
Şalla İstanbul ola ey bahtlı*

Bunu bugünkü anlayışımıza tercüme edecek olursak şöyle demek olur: Ey kardeş, Türk ilinin gayri bir toprakta harp çok ola, Rumelinde hem bir kal'a yıkıla. O ulu şehir, deniz kıyısında, deniz kenarındadır, inşallah orası, (o şehir) İstanbul ola, ey güzel bahtlı.

Türkler İstanbul'un muhasarası için hazırlıklar yapmakla uğraştıkları sırada, Bizans payitahtındaki Rumlar, Doğu Kilisesine mi, yoksa Batı Kilisesine mi tabi olacaklarını münakaşa ediyorlardı. Bazıları pek ileri giderek İstanbul'da Lâtinlerden bir kardinalin mitrali (onların başına giy-

nın istirhamlarından acı duyan imparator, onları 3 gün sonra Padişaha geri vermekle beraber aşağıda yazdığımız satırları kapsayan bir mesajı götüren sefaret heyeti teşkil etti:

“Şehir, bir felaket karşısında bulunuyorsa da, Cenabı Hak İmparatorun yardımcısı olacaktır; şehrin kapıları ancak mütareke, açıktan açığa bozulduğu için kapanmıştır. Cenab-ı Hak, Padişaha daha barışçı hisler ilham edinceye kadar şehir ahalisi kendilerini, kuvvetleri derecesinde savunacaklardır.”

Bunun üzerine Sultan Mehmet –tecavüzüne hiç bir sebep göstermek-sizin– derhal harp ilan eyledi. Kostantin dahi, bir gün bozuşulacağını hisseylediği cihetle şehrin anbarlarını doldurmuş olduğundan kapıların örülmesini buyurdu. Bu aralık S. Mehmet'in yapılmakta olan kal'ası bütünü ikmal edilmiş idi. Kal'a boğazın en dar yerinde yapılmış olduğu için

gemilerin geçmesine engel olmakla Sultan Mehmet bunu Boğazkesen diye adlandırdı. Rumlar, Boğaz kelimesi ile Baş kelimesini karıştırdıklarından “Başkesen” zannediyorlardı. Onlar Hermon Burnuna çarparak kırılan dalgaların hareketinden dolayı Laymekopas yani dalga kesen diye adlandırmışlardır.

Firuzâğa 400 Yeniçeri ile kal'aya kumandan tayin edildi. Milletlerin farklarını gözetmeksizin gemileri tevkif edilecek, muayene ile kendilerinden bir vergi aldıktan sonra geçmelerine müsaade edilmesi şeklinde emir verildi. Halil Paşa kulesi, denize en yakın, binaenaleyh boğaza hakim olduğundan gerektiğinde kale kumandanlarının buyruklarını teyit edebilmek üzere bunların emrine cesametli toplar konuldu. 1452 senesi Ağustosunun 28. gününde Sultan Mehmet, Boğazkesen ordugahından hareket ederek İstanbul hendeklerini kontrol ederek Edirne'ye döndü.

* * *

S. Mehmet, Edirne'de hiç durmaksızın İstanbul'un muhasarasına lazım olan hazırlıklarla uğraşıyordu. Geçen yaz Boğazkesen kalesinin inşa edilmesi sırasında Urban adında Macarlı bir top dökücüsü, ücretinin artırılması için Konstantin'in vükelasına yaptığı devamlı müracaatlar yerine getirilmediğinden usanç duymuş, oradan kaçarak Türklere hizmet için maruzatta bulunmuştu. Padişah Urban'ı hediyelerle mükafatlandırmış, kendisine büyük bir aylık tayin eylemişti.

Bizans devlet adamları bu ücretin 1/4'ünü vermiş olaydılar, Urban İstanbul'dan hiç çıkmazdı.

S. Mehmet İstanbul'un surlarını sarsacak kadar kuvvetli topları döküp dökemeyeceğini sormuş: Urban, Kostantaniye'yi değil, hatta Babil surlarını yerle bir edecek top dökebilirim, benim sanatımdan emniyetim vardır, ancak topun ne kadar mesafeye gülle atabileceğini önceden tahmin edemem, cevabını verdi.

S. Mehmet, topun mesafesinin sonra tayin edileceğini söyleyerek Urban'ın hemen işe başlamasını emretti. Urban, fevkalade büyük çapta bir top dökerek Boğazkesen Kal'asının denize yakın, kulesi üzerine koydu. Topun mesafe denemesi yelkenlerini kapamayan ilk gemi üzerine icra olundu. Kaptan Riçin'in kumandası altında bir Venedik gemisi yelkenlerini kapamaksızın Boğazı geçmek istediğinden üzerine nişan alındı, Urban'ın top dökme işinde başarılı olduğu sabit oldu; gemi top danesi ile (güllesi ile) parçalanarak denize battı. Riçi, 30 tayfası ile bir sandal içinde kaçarken akıntı, Rumeli sahiline doğru sürükleyerek kale muhafızlarının eline düştü. Esirlere zincir vurularak Demitoka'daki padişahın huzuruna götürdüler. Padişah, kaptanı kazığa vurdurdu: tayfanın başları kesilerek gövdelerinin gömülmesi men olundu. O aralık, Demitoka'da bulunan Tarihçi Dukas bunları o halde gözleri ile görmüştür. S. Mehmet Urban'ın maharetinden, tecrübenin sonucundan memnun kalarak bu kerre öncekinin iki misli büyüklüğünde bir top dökmesini emretti. Bu top, topçuluk, kuşatma “siège = investissement” tarihlerinde yazılı bulunan topların hiç şüphe yok en büyüğüdür. Fakat bu topun kullanılmasına o zamanki

Türklerin bilgisizlikleri sebep olmuştur. Urban'ın döktüğü bu ikinci top 12 el ayası muhitinde olup, 12 kantar ağırlığında gülle atıyordu. Sonra bu top bir atış esnasında dayanamayarak parçalanmış, hem ustasını hem de etrafındaki adamları öldürmüştür.

* * *

İstanbul'un muhasara ve fethi hakkında ayrı eserler bulunduğu gibi Hammer Joseph Baron V. Hammer (1774-1856) gibi büyük tarihçilerin eserlerinde özellikle bu son Avusturyalı tarihçinin Almancası 10, Fransızcası haritaları ile birlikte 18 ciltlik eserinde çok geniş bilgi vardır. Esasen biz de yazımızı ondan istifade ederek meydana getirdik.

İstanbul'un alınması, Hazret-i Peygamberin –yazımızın başına koyduğumuz– kutsal Hadisi gereğince ümmetine emir, tavsiye buyrulmuştur. Bundan ötürü Abbasiler devrinde kuşatıldığı gibi, Osmanlı Türkleri tarafından da birinci defa Yıldırım Beyazıt'ın saltanatı günlerinde, ikinci defa Yıldırım'ın oğlu Musa Çelebi zamanında, II. Murat devrinde 2 defa muhasara altına alınmış, 5'inci defa Fatih idaresinde yapılan büyük son kuşatma üstüne şehir 29 Mayıs 1453 Salı gününe rastlayan 20 Cema-ziyelevvel 857 Hicri Kameri'de bu şerefli iş görülmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'in Sebe Sûresinde bulunan 15'inci âyet-i kerîmede mevcut "Beldetün Tayyibetün" yani bu iki kelime ebced cümlesince 857 rakamını gösterir ki, bu İstanbul'un fethedildiği Hicri 857 yılı demek oluyor. Bu kelimeleri İstanbul'un fethine tarih olarak bulan zat Tevkii Mehmet Paşadır.⁶ Mevlânâ oğullarından Mehmet Celâleddin Paşa b. Arif Çelebi Osmanlı tarihi hakkında yazdığı Arapça 2 eser vardır ki, bunlardan birisi Ayasofya Kütüphanesinde 3204, diğeri Âşir Efendi kitaplığında 234 numaralarda kayıtlıdır. Mükrimin Halil Bey tarafından tercümesi Türk Tarih Encümeni Mecmuasının 1 Mart 1924 No: 2 (79)'da birinci kısmı yayınlandığı gibi, ikinci kısmı dahi aynı derginin 1 Mayıs 1924 sayı 3 (80)'de neşredilmiştir. Paşa ikinci eserinde şöyle demektedir. "Kailin (söyleyenin) (Beldetün Tayyibetün) kavli (sözü) feth-i mübinin tarihi oldu." demek suretiyle bu güzel iki kelimenin tarih olarak bulduğunu, bulanın kendisi olduğunu açıkça bildirmektedir. Ayrıca o paragrafın sonunda "Her iyi anlayış sahibi onu (İstanbul'u) gördüğü vakit kusurdan salim bularak 'Beldetün Tayyibetün ve Rabbün Gafur' Hakkın kavlidir", diyor.

Sebe Sûresinin 15'inci âyet-i kerîmesinin mealen Türkçesi: "Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda, biri solda iki

⁶ Tevkii Mehmet Paşa, Nişancı Mehmet Paşa, Karamanî Mehmet Paşa gibi adlarla Osmanlı tarihinde yeri olan büyük bir zattır, kendisi Mevlânâ oğullarından olup nesep silsilesi Sultan Veled'den Mevlânâ'ya ulaşır. Tevkii denilen nişancılikten sadrazamlığa yükselmiş, yıllarca Fatih gibi büyük bir Türk padişahına Vekili Mutlak sıfatıyla vazife görmüştür. Fatih'in 3 Mayıs 1481 tarihinde ölümünden bir gün sonra dönmelerin kovuculuğu ile ayaklanan Yeniçeriler tarafından şimdiki Süleymaniye'nin yanında Kız Lisesi olan eski Şeyhülislâm Kapısı onun konağı imiş. Paşa burada boğdurulmuş, cenazesi Kadirga Nişancısı'ndaki camisinin yanına gömülmüş, konağı yağma edilmiştir. Yazdığı Arapça, birbirini tamamlayan 2 eseri, dikkate şayandır. Osmanlı tarihi hakkında en eski, en doğru kaynaktır. Akkoyunlu Padişahı Uzun Hasan'a yazılan, Hasan padişahın yenilgisi ile son bulan Otluk Beli yahut Tercan ovası muharebesi vuku bulmuştur. Paşa'nın yazdığı Türkçe ulti-matom hem edebi, hem kısa olması bakımından büyük değer taşır.

bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: ‘Rabbinizin rızkindan yiyin ve O’na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.’”

İstanbul muhasarası birkaç cihetten dikkatimizi çeker. 1) Türklerin yaptığı 4 muhasara arzu edilmeyen olaylar karşısında yarıda bırakılmak suretiyle ikmal edilememiştir. 2) Yazıcızade Salahaddin’in tercüme ettiği Melhame denilen türkçe manzum bir eser vardır ki, metorolojik, astrolojik bazı önemli olaylar için işaretler elde edilmektedir. Yazıcızadenin Melhamesinden şu beyitleri okuyalım:

*Harp öğüş⁷ ola âhi arzül acem
Rumelinde yıkılır bir kal’a hem
Hem deniz kıragudur ol şar ulu
Şalla İstanbul ola ey bahtlu*

Bunu bugünkü anlayışımıza tercüme edecek olursak şöyle demek olur: Ey kardeş, Türk ilinin gayri bir toprakta harp çok ola, Rumelinde hem bir kal’a yıkıla. O ulu şehir, deniz kıyısında, deniz kenarındadır, inşaallah orası, (o şehir) İstanbul ola, ey güzel bahtlı.

Türkler İstanbul’un muhasarası için hazırlıklar yapmakla uğraştıkları sırada, Bizans payitahtındaki Rumlar, Doğu Kilisesine mi, yoksa Batı Kilisesine mi tabi olacaklarını münakaşa ediyorlardı. Bazıları pek ileri giderek İstanbul’da Lâtinlerden bir kardinalin mitralini (onların başına giydiği başlık) göreceğine, bir Yeniçerinin sarığını görmeyi tercih eylediğini söylüyordu.

Bu adeta bizim, Balkan Harbinde “kumanda eden zat ittihatçıdır, yahut itilafçıdır, onun kumandası ile muharebe etmeyiz” demesine benzer.

Fatih’in beraberinde İstanbul’un alınmasına başlıca engel olan kal’aları, surları yıkacak yeni bir top icad edilmedikçe bu kal’a alınmaz diyerek geri dönmüştü.

1683 II. Viyana muhasarasında, Budin Valisi İbrahim Paşa, elde mevcut harp vasıtaları ile yani destidarp ile Viyana’yı alamayız demiştir.

Haliç’in ağzı o zamanki vasıtalarla kesilmesi mümkün olmayan bir zincirle kapandığı için, Türk gemileri Haliç’ten içeri giremiyordu. Bu ancak Be-

⁷ Öğüş = çok
Öğüşdür adı vü bir oldu zâtı
Bu yere perdedir binbir sıfatı
Hurşitname XIV. yüzyıl.
Adı çoktur, fakat zâtı birdir. Onun binbir sıfatı bu yere perdedir. Bu zat Allah’tır. (Allah’ın binbir adı vardır.)
Kıran = Kenar, uç, sınır, etraf, ufuk.
Şalla = İnşallah demektir.
Melhame, Merhale vezninde Azimü’l-Kital olan yani çok kişilerin öldüğü olayların, harplere, karışıklıklara denir. Kamus tercümesi 1270/1854 baskısı, C. 3, s. 556.
Şu halde Meteorolojik olaylardan hükümler çıkarma ilmine bu isim verilmiştir. Araplar buna Kitabü’l-Melahim tabir etmişlerdir. Bursalı Tahir, Osmanlı Müellifleri, 1925, C. III, s. 307’de Yazıcızade Salahaddin maddesinde bilgi vermektedir. Salahaddin’in Melhamesi eski hat ile harekeli olarak güzel bir nüshası Millî Eğitim Bakanlığı kitaplığında numara 314’tedir (Ankara şehrinde).

diği başlık) ni göreceğine, bir Yeniçerinin Sarığı-
nı görmeyi tercih eylediğini söylüyordu.

Bu adeta bizim, Balkan Harbinde kumanda
eden zat ittihaftıdır, yahut itilafçıdır, onun ku-
mandası ile muharebe etmeyiz demesine benzer.

Fatih'in beraberinde İstanbul'un alınmasına
başlıca engel olan kal'aları, surları yıkacak yeni
bir top icad edilmedikçe bu kal'a alınmaz diyerek
geri dönmüştü.

1683 II. Viyana muhasarasında, Budin Valisi
İbrahim Paşa, elde mevcut harp vasıtaları ile, yani
destidarp ile Viyana'yı alamayız demiştir.

Haliç'in ağzı o zamanki vasıtalarla kesilmesi
mümkün olmayan bir zincirle kapandığı için, Türk
gemileri Haliç'ten içeri giremiyordu, Bu ancak Be-

şiktaş - Kasımpaşa sirtlarından — karadan yürüt-
mek suretiyle — Haliç'e gemileri sokarak zayıf o-
lan surların bu durumundan istifade ile mümkün
idi.

Fatih'in havan topunu icat ettiği söyleniyorsa
da, bu harpte kullanmış mıdır onu bilemiyorum.
Harp edenler arasında maneviyat âlemine
mensup gönül erleri vardı: Akşemseddin bunların
başındadır.

İstanbul'un alınması tarihte büyük devrin a-
çılmasına delâlet eder. Gönül isterdi ki, Fatih yal-
nız memleketleri fethetmekle kalmamalı, matbaa
gibi elifbenin keşfinden sonra en büyük icat olan
okuma, yazma vasıtasını İstanbul'a getirsin, onu
şark memleketlerine yaymış olsun, Fakat, bu şeref
Nevşehirli İbrahim Paşa'ya nasip olmuştur.

(1) II. Sultan Murat'ın bir vasiyetnamesi mevcut olup,
kendi devrinde türkeye de tercüme edilmiştir. Bu
konu'da Prof. I. Hakkı Uzunçarşılı'nın Vakıflar
Dergisi Sayı IV., Ankara 1938 de 1-19 uncu sayfa-
sı arasında makaleye ek olarak kendi devrinde Ce-
malehâir ortası 850/1446 tarihini taşıyan Arapça
aslı da faksimile olarak konulmuştur. Bu vasiyet-
name, sahibinin inancı tam, itikadı mükemmel bir
müslüman olduğunu gösterdiği gibi kapalı türbede
değil, üstünün açık olup Allah'ın rahmetinden mah-
rum kalmamasını istemesi, Demokrat bir ruha sa-
hip olduğunu gösterir.

Hammer'in, o zamana kadar görülmemiş derecede
çok sadaka verildiğinden bahsetmesi, II. Murat'ın
vasiyetnamesini görmemiş olduğuna delâlet eyler.

(2) Humâ Hatun isimli olan Fatih'in Annesi, oğlunu -
Sultan Murat'ın 3. ncü erkek çocuğudur. - 30 Mart
1432 Pazar günü sabahın alaca karanlığında dünya-
ya getirmiştir.
Humâ Hatun, Kecep 823 (= 1449 senesi Eylül ayı-
nın ortasında ölmüş, kocası Sultan Murat'ın türbesi
civarında ayrı bir kubbe altına defnedilmiştir.
Şu halde Şehzade Mehmet'in Huma Hatun öldüğü
tarihte Şehzade Mehmet (Fatih) 17 yaşında olur.
(1432 - 1449) = 17) Franz Babinger Mehmet der
eraberer und seiner Zeit, München, 1933, S. 8, ind,
62.

(3) Fatih'in Kanunname-i Ali Osman adıyla Osmanlı
Tarih Encümeni Mecmuasının ilâvesi olarak 1330/
1912 yılında 22 sayfa halinde basılan Kanunname-i
Ali Osman adlı eserinin 27. nci sayfasında şöyle di-
yor:
Ve her kimesneye evladından saltanat müesses ola,
kardeşlerini — nizâmı âlem için — katletmek mü-
nasiptir, ekser ülema dahi teviz etmiştir, anında
âmil olalar".
Bu şehzade katli olayı ne yazık ki uzun yüzyıllar hiç
bozulmadan devam etmiş, hattâ meşhur IV. Murat
(1623 - 1640) kardeşi Deli İbrahim'i boğduracağı
yerde onu hayatta bırakarak son derece akıllı, zeki
hır mânâsı ile cesur iki kayırdan yetmiş kardeşini
boğdurmak suretiyle Osmanlı hanedanının dejenera-
olmasına sebep olmuştur. Halbuki o iki şehzade ha-
yatta kalıp, İbrahim boğulsa idi Osmanlı Tarihinin
yüzü elbette başka türlü olurdu.
Ne yazık ki, Genç Osman dediğimiz o acıyıp Şehza-
de padişah oluncu Lehistan seferine çıkmadan önce
çok kıymetli bir padişah çocuğu olduğu anlaşı-
lan kardeşini haksız yere öldürmüştü, son nefesinde
söylediği sözler hepimizi hem teessüre götüren,
hem son derece acıduran şehzadenin ahı tutmuş,

Genç Osman'ı yakışsız şekilde Yeniçeriler boğmak
suretiyle âdeta o zavallının intikamını almışlardır.
Bununla beraber zene hıpsine rahmet okuyulmuş,
Tanrı kusurağını bağışla.

(4) Halî Ehem (Eldem), İstanbul'da en eski Osmanlı
kitabesi (Kumeli Hısarı) Osmanlı Tarih Encümeni
Mecmuası sene: 2, Sayfa: 484.

(5) Tevkîl Mehmet Paşa, Nisancı Mehmet Paşa, Kara-
manlı Mehmet Paşa gibi adlarla Osmanlı Tarihinde
yeri olan büyük bir zattır, kendisi Mevlânâ oğula-
rından olup Nesep silsilesi Sultan Veleddin Mev-
lânâ oğullarından olup Nesep silsilesi Sultan Ve-
led'den Mevlânâyı alır. Tevkîl denilen Nisancı-
lıktan Sadrazamlığa yükselmiş, yıllarca Fatih gibi
büyük bir Türk Padişahına Vekîlî Mutlak sıfatıyla
vazife görmüştür.

Fatih'in 3 Mayıs 1481 tarihinde ölümünden bir gün
sonra dönmelerin kovuculuğu ile ayaklanan Yeni-
çeriler tarafından şimdiki Süleymaniye'nin yanında
Kız Lisesi olan eski Seyhislam Kapısı onun konağı
imiş. Paşa burada boğdurulmuş, cenazesi Kadırga
Nişanesindeki Caminin yanına gömülmüş, konağı
yağma edilmiştir. Yazdığı Arapça, birbirini tamam-
layan 2 eseri, dikkate şayandır. Osmanlı Tarihî
hakkında en eski, en doğru kaynaktır. Akkoyunlu
Padişahı Uzun Hasan'a yazılan, Hasan padişahın ye-
nîlgesi ile son bulan Ötlük Beli yahut Tercan ovası
muharebesi vukuu bulmuştur. Paşa'nın yazdığı
Türkçe Ültûmatom hem debî, hem kısa olması ba-
kımından büyük değer taşır.

(6) Öğüs = çok
Öğüsdür adı vü bir oldu zâti
Bu yere peydedir binbir sıfat
Hürşitname XIV. Yüzyıl.
Adı çoktur, fakat zâti birdir. Onun binbir sıfatı bu
yere peydedir. Bu zat, Allah'dır. (Allah'ın binbir adı
vardır).
Kıran = Kenar, uç, sınır etraf, üfûk.
Şalla = İnşallah demekdir.
Melhame, Merhale vezinde Azîmül Kifal olan yani
çok kışkırtın olduğu olayların, harplere, karışıklık-
lara denir. Kamus tercümesi 1279/1854 baskısı C: 3
S: 556.
Şu halde Meteorolojik olaylardan hükümler çıkar-
ma ilmine bu isim verilmiştir. Araplar buna Kifal-
bîl Melahim tabir etmişlerdir. Bursa'lı Tahir, Os-
manlı Müellifleri, 1925, C. III, S. 367 de yarızade
Salahaddin maddesine bilgi vermektedir. Salahad-
din'in Melhamesi eski hat ile hareketli olarak güzel
bir nüshası Milli Eğitim Bakanlığı kitaplığında nu-
mara 314 dedir (Ankara şehrinde).

şiktaş-Kasımpaşa sirtlarından karadan yürütmek suretiyle Haliç'e gemileri
sokarak zayıf olan surların bu durumundan istifade ile mümkün idi.

Fatih'in havan topunu icat ettiği söyleniyorsa da, bu harpte kullanmış
mıdır onu bilemiyorum.

Harp edenler arasında maneviyat âlemine mensup gönül erleri vardı:
Akşemseddin bunların başındadır.

İstanbul'un alınması tarihte büyük devrin açılmasına delâlet eder. Gö-
nül isterdi ki, Fatih yalnız memleketleri fethetmekle kalmamalı, matbaa
gibi elifbenin keşfinden sonra en büyük icat olan okuma, yazma vasıta-
sını İstanbul'a getirsin, onu şark memleketlerine yaymış olsun. Fakat, bu
şeref Nevşehirli İbrahim Paşa'ya nasip olmuştur.

Panorama 1453 Tarih Müzesi
panoramasından bir kesit.

İstanbul Fethinin Bugün Taşıdığı Anlam ve Önem

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin, "İstanbul Fethinin Bugün Taşıdığı Anlam ve Önem", *Türk Yurdu*, Yıl: 54, Cilt: 4, Sayı: 6 (Genel Sayı: 312), Haziran 1965, ss. 17-20.

Prof. Dr. M. Tayyib Gökbilgin

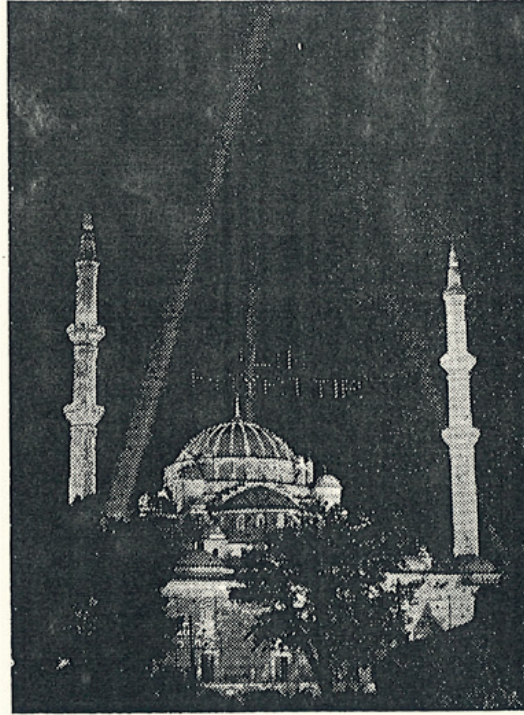
Bir kısım batılı mütefekkirler göre, en eski zamanlardan beri daimi bir Doğu-Batı mücadelesi olmuştur. Asya ile Avrupa, Doğu ile Batı arasında zaman zaman zihniyet ve medeniyet ayrılıkları hasıl olmuş ve bu yüzden karşılıklı olarak mücadeleye, hücum ve istilâlara rastlanılmıştır. Antikitede ve Orta Çağ'da tezahürlerini ve tecellilerini gördüğümüz bu mesele, Osmanlı Türklerinin enerjik hükümdarı Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u feth etmesi ile yeniden tazelenmiş, aynı batılı düşünürlerin anlayışına göre, bu tarihi olay ile mücadele yeni bir safhaya girmiştir. Hakikati halde, bu meselenin bir kaç asırlık evveliyatı vardı. Osmanlı Türklerinin ve daha evvelki Anadolu Selçuklularının Bizans İmparatorluğu ile mücadelesi eksik olmamıştır. Fakat "feth-i mübin" ve bunu takip eden İmparum Ottomanum'un tam mânâsıyla ve bütün icaplarıyla kurulması gerçekten muazzam bir olay sayılabilir ve Türk tarihinde olduğu kadar, dünya tarihinde de bir dönüm noktası addolunabilirdi. Türk milleti o zamana kadar Doğu dünyasında daima egemen olmuş ve bir çok kavimleri de egemenliği altında yaşatmıştı. Şu kadar var ki, bu hakimiyetin mânâsı epeyce anlaşılmaya ve derinleştirilmeye ihtiyaç gösterir bir niteliktedir. Zira egemen olmak, aynı zamanda bir nizam kurmak, herhangi bir yaşama düzenini toplumda muta kılmak –bu düzen ister kökünü şeriatten alan bir kanun, isterse bir örf olsun– anarşiye ve düzensizliğe son vermek demek olmuştur. Kendi kendisine herhangi bir nizama kavuşamayanlar, bunda acz gösterenler için, Türk milleti daima bir devlet ve hukuk nizamı kuru-

İstanbul Fethinin Bugün Taşıdığı Anlam ve Önem

Prof. M. Tayyib Gökbilgin

BİR kısım batılı mütefekkilere göre, en eski zamanlardan beri daimi bir Doğu-Batı mücadelesi olmuştur. Asya ile Avrupa, Doğu ile Batı arasında zaman zaman zihniyet ve medeniyet ayrılıkları hasıl olmuş ve bu yüzden karşılıklı olarak mücadeleye, hücum ve istilâlara rastlanılmıştır. Antikitede ve Orta Çağ'da tezahürlerini ve tecellilerini gördüğümüz bu mesele, Osmanlı Türklerinin enerjik hükümdarı Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u feth etmesi ile yeniden tazelenmiş, aynı batılı düşüncülerin anlayışına göre, bu tarihi olay ile mücadele yeni bir safhaya girmiştir. Hakikat halde, bu meselenin bir kaç asırlık evveliyatı vardı. Osmanlı Türklerinin ve daha evvelki Anadolu Selçuklularının Bizans İmparatorluğu ile mücadelesi eksik olmamıştır. Fakat "feth-i mübin" ve bunu takip eden Imperium Ottomanum'un tam mânâsıyla ve bütün icaplarıyla kurulması gerçekten muazzam bir olay sayılabilir ve Türk tarihinde olduğu kadar, Dünya Tarihi'nde de bir dönüm noktası addolunabilirdi. Türk Milleti o zamana kadar Doğu dünyasında daima egemen olmuş ve bir çok kavimleri de egemenliği altında yaşatmıştı. Şu kadar var ki, bu hâkimiyetin mânâsı epeyce anlaşılmağa ve derinleştirilmeğe ihtiyacı gösterir bir niteliktedir. Zira egemen olmak, aynı zamanda bir nizam kurmak, herhangi bir yaşama düzenini toplumda muta kılmak - bu düzen ister kökünü şeriaten alan bir kanun, isterse bir örf olsun - anarşiye ve düzensizliğe son vermek demek olmuştur. Kendi kendisine herhangi bir nizama kavuşamayanlar, bunda acz gösterenler için, Türk Milleti daima bir devlet ve hukuk nizamı kurucusu vasfını taşımıştır. Bu gerçeği isbatlayacak tarihi olayları doğuda ve batıda bol bol göstermek kabildir. Türk egemenliği bu gerçek ve derin mânâsı ile anlaşıldığı ve izah edildi-

ği takdirde, zorba bir kuvvetin kuru ve kaba bir kuvvet tezahürünü çok aşan yüksek bir değer taşıdığı, aynı imparatorluk içinde yaşayan halklar arasında barış, hukuk nizamı ve adalet ülküsünün uygulayıcısı ve hâkimi olduğu görülür. Fertlerin kıymeti nasıl çevrelere olan etkileri ile ölçülmek

Fatih camii

cusu vasfını taşımıştır. Bu gerçeği ispatlayacak tarihî olayları doğuda ve batıda bol bol göstermek kabildir. Türk egemenliği bu gerçek ve derin mânâsı ile anlaşıldığı ve izah edildiği takdirde, zorba bir kuvvetin kuru ve kaba bir kuvvet tezahürünü çok aşan yüksek bir değer taşıdığı, aynı imparatorluk içinde yaşayan halklar arasında barış, hukuk nizamı ve adalet ülküsünün uygulayıcısı ve hakimi olduğu görülür. Fertlerin kıymeti nasıl çevrelere olan etkileri ile ölçülmek icap ederse, milletlerin kudretleri ve değerleri de insanlık ailesi içinde ifa ettikleri hizmet ve vazifenin genişliği ile taayyün ve tebellür eder. Her milletin, geçmişte medeniyet alanında yaptığı hizmetleri araştırması kendi kudretinin şuuruna sahip olmak istemesinden ve bu sayede gelecek için, güven ve güç elde etmek arzusundan ileri gelir. Millî tarihimize ve bu arada, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethi olayına bakarken, bize de aynı düşünce, aynı ihtiras hakim olmakta ve mazimizi istikbalimiz için bir kudret kaynağı olarak ele almak, onu bu açıdan tedkik ve izah etmek, değerlendirmek şuuru yerleşmektedir.

Dünkü büyük tarihî olayların, bugünün ve yarının faaliyetini tayin ve ona istikamet ve hız vermekte bir rolü ve değeri olmayacaksa, bunları yeniden ele almak neye yarar? Bu gerçeğin ışığı altında, o halde, diyebiliriz ki, geçmişte bütün Yakındoğu dünyasında uygarlık âbideleri vücuda getiren, çok geniş sahalarda asırlarca müddet hakim olmak kudretini gösteren Türk milleti, elbette, yarın için türlü şekillerde medeniyet dünyasına müessir olmak hüviyet ve kudretini haizdir. Bu iktidarın şuru ise, bize ve gelecek Türk kuşaklarına yeni yeni ufuklar aratacak ve bulduracaktır.

İstanbul fethinin, bugün, 512'nci yıldönümünde, Türk milleti ve Türk toplumu için taşıdığı mânâ ve önemi iyice kavrayabilmek için, bu şehrin asırlar boyunca iktisab ettiği hüviyet ve karakteri, Türk maşeri vicdanında kazandığı değeri, devlet ve fert eliyle, büyük kü-

çük herkes tarafından ne türlü ihtimam ve gayretler harcandığı meselelerini hatırlamak ve buna göre bir yargıya varmak gerekir. Gerçekten, Ebü'l-Feth Sultan Mehmed'den başlamak üzere, Türk İstanbul'un oluşu, kuruluşu ve imarı hususlarında ilmi, tekniği ve güzel sanatları bu uğurda seferber eden bir çok Türk büyükleri görülmektedir ve bunlar bugün de minnet ve şükranla anılmaya değerler. İslâm'ın zuhurundan ve bilhassa Türklerin Yakındoğu'ya gelmelerinden itibaren bütün İslâm-Türk fatihlerinin başlıca gaye-i emel saydıkları belde-i Kostantiniyye fethi gerçekleştikten sonra, bu şehrin fatihi muasır bir kroniğimizin dediği gibi, nice zamandan beri "müşevvişü'l-hâl ve perişan" kalmış olan İstanbul'u reb-i meskûnun miftahı yapmayı kurmuş, "min bad tahtım İstanbul'dur" dedikten sonra mevkii, tabii güzelliği ve her vasfıyla dillere destan olan bu şehrin imarına, iskânına, tertip, tanzim ve tezyini işine girişmişti. Onun, türlü sebeplerle boşalan yerleri doldurmak, Türk ruh ve karakterini buraya nakş etmek, aynı

icap ederse, milletlerin kudretleri ve değerleri de insanlık ailesi içinde ifa ettikleri hizmet ve vazifenin genişliği ile taayyün ve tebellür eder. Her milletin, geçmişte medeniyet alanında yaptığı hizmetleri araştırması kendi kudretinin şuuruna sahip olmak istemesinden ve bu sayede gelecek için, güven ve güç elde etmek arzusundan ileri gelir. Millî tarihimize ve bu arada, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethi olayına bakarken, bize de aynı düşünce, aynı ihtiras hâkim olmakta ve mazimizi istikbalimiz için bir kudret kaynağı olarak ele almak, onu bu açıdan tedkik ve izah etmek, değerlendirmek şuru yerleşmektedir.

Dünkü büyük tarihi olayların, bugünün ve yarının faaliyetini tayin ve ona istikamet ve hız vermekte bir rolü ve değeri olmayacaksa, bunları yeniden ele almak neye yarar? Bu gerçeğin ışığı altında, o halde, diyebiliriz ki, geçmişte bütün Yakındoğu dünyasında uygarlık abideleri vücud getiren, çok geniş sahalarda asırlarca müddet hâkim olmak kudretini gösteren Türk Milleti, elbette, yarın için türlü şekillerde medeniyet dünyasına müessir olmak hüviyet ve kudretini haizdir. Bu iktidarın şuru ise, bize ve gelecek Türk kuşaklarına yeni yeni ufuklar aratacak ve bulduracaktır.

İstanbul fethinin, bugün, 512.'nci yıldönümünde, Türk Milleti ve Türk toplumu için taşıdığı mânâ ve önemi iyice kavrayabilmek için, bu şehrin asırlar boyunca iktisab ettiği hüviyet ve karakteri, Türk maserî vicdanında kazandığı değeri, devlet ve fert eliyle, büyük küçük herkes tarafından ne türlü ihtimam ve gayretler harcadığı meselelerini hatırlamak ve buna göre bir yarıya varmak gerekir. Gerçekten, Ebü'l-Feth Sultan Mehmed'den başlamak üzere, Türk İstanbul'un oluşu, kuruluşu ve imarı hususlarında ilmi, tekniği ve güzel sanatları bu uğurda seferber eden bir çok Türk büyükleri görülmektedir ve bunlar bugün de minnet ve şükranla anılmağa değerler. İslâmın zuhurundan ve bilhassa Türklerin Yakındoğu'ya gelmelerinden itibaren bütün İslâm—Türk fatihlerinin başlıca gaye-i emel saydıkları belde-i Kostantiniyye fethi gerçekleşikten sonra, bu şehrin fatihi muasır bir kroniğimiz dediği gibi, nice zamandan beri "müşevviş ü'l-hal ve perişan" kalmış olan İstanbul'u reb-i meskûnun miftahı yapmayı kurmuş, "min bad tahtım İstanbul'dur" dedikten sonra mevkii, tabii güzelliği ve her vasfıyla dillere destan olan bu şehrin imarına iskânna, tertip, tanzim ve tezyini işine girişmişti. Onun, türlü şebecilerle boşalan yerleri doldurmak, Türk ruh ve karakterini buraya nakş etmek, aynı zamanda kültür ve sanat abidesi haline getirmek için 30 senelik saltanatı boyunca ne emekler ve çabalar harcadığını tamamen biliyoruz. Aldığı yapıcı ve adil tedbir ve kararlarla, İmparatorluğun her tarafından zengin,

fakir, güçlü güçsüz bir çok kimsenin bir program ve plân tahtında İstanbul'a gelerek evler ve konaklar tutmaları, yavaş yavaş çarşılar, bedestenler, pazargâhlar, âyende ve revende için vasi kervansaraylar yaptırılması sağlandı. Bizans'ın son devirlerinde iyice ihmal gören ve harap olan Hipodrom (At meydanı) ve büyük Forumların (Bayezid ve Aksaray meydanları) yerleri yeniden tanzim ve imar ameliyesine tâbi tutuldu. Fatih'in bu yoldaki plânı İstanbul'un bir an önce şenlendirilmesi idi. Derhal Anadolu ve Rumeli'deki Sancakbeyleri ve kadılar, bu maksadı sağlamak maksadıyla, yönettikleri memleket ahâlisinden bir kısmını göndermek emrini aldılar ki, bu plânın uygulanması sonucunda nereden kimlerin İstanbul'a gelip hangi semtlere yerleştiklerini açık seçik bilmekteyiz. Bu meselenin hallinde ve bu plânın yürütülmesinde hiç bir millî veya dinî taassup gösterilmemiş, o devre hâkim olan geniş adalet ve tolerans ilkelerinin ışığı altında muhtelif teknik ve dinî guruplar, sosyal veya ekonomik cemaatler büyük bir nizam ve disiplin altında bu şehrin hayatına, Türk toplumunun üretim gücüne katılmışlardı. Bunlar Türk İstanbul'un ilk sâkinleri oldular. İstanbul'u şenlendirme, imar ve iskân faaliyetlerine o devrin idare, askerlik, ilim ve kültür şahsiyetleri de bütün maddî ve manevî varlıklarıyla iştirak ediyorlardı ki, Mahmud Paşalar, Gedik Ahmed Paşalar, Davud Paşalar, Hoca Sinan Paşa veya Molla Zeyrek'ler de Fatih'in bu yöndeki eserini takip ederek İstanbul'a Türk damgasını ve kendi özel damgalarını vurmuş oldular.

Bundan sonra, milâdın 16. asrı Osmanlı — Türk medeniyeti tarihi bakımından ve Türk İstanbul'un tarihi'nde çok tipik ve önemli bir devir oldu. Bu sırada Türk kuvvet ve satveti dünya siyasetine hâkim olduğu gibi, Türk ilim, sanat ve kültürü de büyük ve kudretli şahsiyetlerle daha da güç kazanmıştı. Türk siyaseti Osmanlı devletine bağlı unsurları yalnız kuvvetle temsil etmiyordu. Bilakis, güzel sanatlar, edebiyat, ticaret ve sanat alanlarındaki faaliyetler ve başarılar bütün dimağlarda ve gönüllerde derin bir haz uyandırıyor. İstanbul bütün bu çalışmaların ve gayretlerin merkezi ve kalbi gibi idi. Tarih, sanat abideleri ile bir kat daha zenginleşiyordu. Türk zekâsı ve dehâsı, millî icat kudret, kabiliyet ve melekelerini İstanbul'da da göstermiş, ötedenberi sürüp gelen sade fakat ince bir zevk eseri olan mimariyi, Türk tekâmülünün mantiki ve tabii nicelelerine sevk etmişti. Bu merhale, Bizans'tan alınan motifler üzerinde durmayarak, kendi şahsiyeti ve Türk ruhu ile mezc ederek başka ve yepyeni bir ahenk ve kompozisyon vücud getirmişti. Fatih ve Bayezid Külliyyelerinden ve bunlara benzeyen diğerlerinden sonra Süleymaniye ve Şehzâde kompozisyonları bu anlayışın ve tekâmülün ve bu başarının şah-eserleri idi. Bu esnada bir çok medrese, mektep, imaret ve kütüphaneler

zamanda kültür ve sanat âbidesi haline getirmek için 30 senelik saltanatı boyunca ne emekler ve çabalar harcadığını tamamen biliyoruz. Aldığı yapıcı ve adil tedbir ve kararlarla, İmparatorluğun her tarafından zengin, fakir, güçlü güçsüz bir çok kimsenin bir program ve plan tahtında İstanbul'a gelerek evler ve konaklar tutmaları, yavaş yavaş çarşılar, bedestenler, pazargâhlar, âyende ve revende için vasi kervansaraylar yaptırılması sağlandı. Bizans'ın son devirlerinde iyice ihmal gören ve harap olan Hipodrom (At meydanı) ve büyük Forumların (Bayezid ve Aksaray meydanları) yerleri yeniden tanzim ve imar ameliyesine tabi tutuldu. Fatih'in bu yoldaki plânı İstanbul'un bir an önce şenlendirilmesi idi. Derhal Anadolu ve Rumeli'deki Sancakbeyleri ve kadılar, bu maksadı sağlamak maksadıyla, yönettikleri

memleket ahalisinden bir kısmını göndermek emrini aldılar ki, bu planın uygulanması sonucunda nereden kimlerin İstanbul'a gelip hangi semtlere yerleştiklerini açık seçik bilmekteyiz. Bu meselenin hallinde ve bu planın yürütülmesinde hiç bir millî veya dinî taassup gösterilmemiş, o devre hakim olan geniş adalet ve tolerans ilkelerinin ışığı altında muhtelif teknik ve dinî gruplar, sosyal veya ekonomik cemaatler büyük bir nizam ve disiplin altında bu şehrin hayatına, Türk toplumunun üretim gücüne katılmışlardı. Bunlar Türk İstanbul'un ilk sakinleri oldular. İstanbul'u şenlendirme, imar ve iskan faaliyetlerine o devrin idare, askerlik, ilim ve kültür şahsiyetleri de bütün maddi ve manevi varlıklarıyla iştirak ediyorlardı ki, Mahmud Paşa'lar, Gedik Ahmed Paşa'lar, Davud Paşa'lar, Hoca Sinan Paşa veya Molla Zeyrek'ler de Fatih'in bu yöndeki eserini takip ederek İstanbul'a Türk damgasını ve kendi özel damgalarını vurmuş oldular.

Bundan sonra, miladın 16. asrı Osmanlı-Türk medeniyeti tarihi bakımından ve Türk İstanbul'un tarihinde çok tipik ve önemli bir devir oldu. Bu sırada Türk kuvvet ve satveti dünya siyasetine hakim olduğu gibi, Türk ilim, sanat ve kültürü de büyük ve kudretli şahsiyetlerle daha da güç kazanmıştı. Türk siyaseti Osmanlı devletine bağlı unsurları yalnız kuvvetle temsil etmiyordu. Bilakis, güzel sanatlar, edebiyat, ticaret ve sanat alanlarındaki faaliyetler ve başarılar bütün dimağlarda ve gönüllerde derin bir haz uyandırıyordu. İstanbul bütün bu çalışmaların ve gayretlerin merkezi ve kalbi gibi idi. Tarih, sanat âbideleri ile bir kat daha zenginleşiyordu. Türk zekası ve dehası, millî icat kudret, kabiliyet ve melekelerini İstanbul'da da göstermiş, ötedenberi sürüp gelen sade fakat ince bir zevk eseri olan mimariyi, Türk tekamülünün mantıki ve tabii neticelerine sevk etmişti. Bu merhale, Bizans'tan alınan motifler üzerinde durmayarak, kendi şahsiyeti ve Türk ruhu ile mezc ederek başka ve yepyeni bir ahenk ve kompozisyon vücuda getirmişti. Fatih ve Bayezid külliyelerinden ve bunlara benzeyen diğerlerinden sonra Süleymaniye ve Şehzade kompozisyonları bu anlayışın ve tekamülün ve bu başarının şaheserleri idi. Bu esnada bir çok medrese, mektep, imaret ve kütüphanelerin, bimarhanelerin, darüşşifa ve imaretlerin, nihayet türbelerin kubbe kompleksi ile bezenmiş mimarlık eserleri ve medeniyet anıtları birer âbide halinde yükselirken, Türk aile hayatının samimiliğini ve saadetini aksettiren dışarıdan basit ve sade, içten ise ziynetli ve süslü ikametgâhlar da Türk sivil mimarisinin aydın ve ferah birer tipleri, uygulamaları oluyordu. Zaten mebdde ve menşeiini Anadolu'dan, geçmiş zamanlardaki hükümlerliklerden alan Türk mimari ruh ve karakteri, İstanbul'da, Osmanlı devlet merkezinde, gelişme ve olgunluk seyrini takip ederek tedrici ve organik bir şekilde en yüksek tekamül noktasına vasil olmuş, saydıklarımız ve bunlara ilave edilebilecek yüzlerce sıfat sanat ve kültür eseri bunu teyit eden ve ispatlayan birer şahit niteliğinde bulunmuştur. Bu esnada İstanbul'da türlü medeniyet eserleri ve anıtlar vücuda getirilirken, şehrin nizamına, halkın yaşayışına, amme hizmetlerinin eksiksiz görülmesine, sokak ve meydanların temiz tutulmasına ve göze çirkin görünecek şeylerin yapılmamasına, hülasa, bütün uygarlık ilkelerinin ve gereklerinin yerine getirilmesine, ilgililerin harfiyyen riyeti ön görülüyordu. O devir-

rin, bimarhânelerin, darüşşifa ve imaretlerin, nihayet türbelerin kubbe kompleksi ile bezenmiş mimarlık eserleri ve medeniyet anıtları birer abide halinde yükselirken, Türk alle hayatının samimiliğini ve saadetini aksettiren dışarıdan basit ve sade, içten ise ziynetli ve süslü ikametgâhlar da Türk sivil mimarisinin aydın ve ferah birer tipleri, uygulamaları oluyordu. Zaten mebde ve menşei Anadolu'dan, geçmiş zamanlardaki hükümlerden alan Türk mimari ruh ve karakteri, İstanbul'da, Osmanlı devlet merkezinde, gelişme ve olgunluk seyrini takip ederek tedrici ve organik bir şekilde en yüksek tekâmül noktasına vasil olmuş, saydıklarımız ve bunlara ilâve edilebilecek yüzlerce sıfat sanat ve kültür eseri bunu teyit eden ve isbatlayan birer şahit niteliğinde bulunmuştur. Bu esnada İstanbul'da türlü medeniyet eserleri ve anıtlar vücuda getirilirken, şehrin nizamına, halkın yaşayışına, amme hizmetlerinin eksiksiz görülmüne, sokak ve maydanların temiz tutulmasına ve göze çirkin görünecek şeylerin yapılmamasına, hülâsa, bütün uygarlık ilkelilerinin ve gereklerinin yerine getirilmesine, ilgililerin harfiyyen riayeti ön görülüyordu. O devirden kalma tarihî belgeler bize bol bol gösteriyor ki, meselâ XVI. yüzyılda, Divan-ı Hümayun, Türk İstanbul'un hüviyetini ve güzelliğini korumak gayesiyle, alâkadarlara, İstanbul surlarına ev yapılmaması, caddeler üzerine şehnişinler ve çardak çıkarılarak usul ve nizamlara aykırı hareket edilmesi, Galata'da yanan evlerin taşdan yapılması, binalarda kullanılacak kerestelerin neveleri, yangınların önünü almak için bulunan çareler, cahil mimarlara iş verilmemesi, vakıf dükkânların önlerindeki kaldırımların tamiri gibi konularda kesin emirler vermiş, bunları bir takip fikri ile izlemiş ve uygulanmasını sağlamıştı. Keza, İstanbul'daki toplum hayatının, amme hizmetlerinin halkın refah ve mutluluğunun gerektirdiği diğer koşulları hazırlamayı da ihmal etmiyordu. Yine meselâ aynı devirde İstanbul'daki sağlık işleri ve hekimlik meseleleri, halkın aldatılmaması, Fatih Darüşşifası'ndaki hastaların bakım ve temizlik işleri attarların yani o zamanki eczacıların hastalara yanlış veya pahalı ilâç vermemeleri, şehirdeki süprütülerin nerelere döküleceği, Atmeydanı ile Bayezid meydanının muntazaman temizlenmesi, hamalların atlara güçlerinden fazla yük vurmaları, işçilerin gündelikleri gibi sosyal ve şehir meseleleri de dikkatten uzak tutulmuyordu. Bütün bu sorunlar, devlet merkezi İstanbul'un nasıl bulunduğu ve ihtimam gördüğünü anlatmağa yer tipik misallerdir.

Zaten bir memleketin bir diğeri üzerine uygarlık bakımından üstünlüğünü göstermek için ele alınacak kıstaslar, kriterler arasında ilk hatıra gelebilecek şeyler bunlardır: Genel hedef, İstanbul'da maddi refahın artması, ölüm nisbetinin azalması, ilim kültür ve güzel sanatların gelişmesi, suç

vakalarının azalması gibi hususları sağlamaktır ve bu kıstaslarla Türk İstanbul'un hayatında bir selâh olup olmadığını tayin etmek mümkün görünüyordu.

İstanbul'un gelişmesinde, Türk sanat ve medeniyetinin yeni bir merhaleye ulaşmasında diğer bir misal olarak XVIII. yüzyıl başlarındaki devri zikr etmek yanlış olmayacaktır. Gerçekten, III. Ahmed devri, İstanbul'un imarı ve birçok sosyal ve bedii eserlerle tezyini bakımından önemli bir devirdir. Gerçi, bu zamanda, Mimar Sinan'ın dehası, Kanunî Süleyman devrinin debdebe ve ihtişamı artık yoktu. Fakat, zamanın devlet adamının, Damat İbrahim Paşa'nın güzel san'atlara karşı ilgisi, meyli, uzunca bir barış, sükûn ve huzur devrini açması, bu eşsiz Türk şehrinin daha mamur ve müzeyyen bir hale getirilmesine müsaide bir zemin yaratmıştı. Vücuda getirilen eserler monümental eserlerden ziyade halkın sanat zevkini okşayacak, onlara hayatın değerini, barış ve medeniyetin nimetlerini anlatacak nitelikte idiler: Zarif çeşmeler, ve sebiller, şuraya buraya serpiştirilmiş güzel, bazan mermerden yapılmış, kütüphâne, mektep ve medreseler, sanat değerleri büyük olan kasırlar, köşkler, gönül okşayıcı bahçeler, havuzlar, lâlezarlar İstanbul'a yeni ve müstesnâ bir renk ve güzellik ilâve ediyordu. İstanbul civarındaki kasırlar, köşkler, saraylar yeni isimler ile (Hümâyun-âbâd, Feyz-âbâd, Negat-âbâd, Hüsrav-âbâd ve saire) dillece destan oluyordu. Bunların herbiri İstanbul'u süsleyen birer sanat ve uygarlık anıtları idi. Milletlerin medenî faaliyetlerini, medenî yaşayışa istidatlarını göstermek hususunda mimari âbideleri kadar canlı eserler olamazdı. Henüz dini kayıtlar heykeltraşlığın kurulmasına ve ilerlemesine manidi ve bu sebeple, Türk milletinin ince zevki, yüksek kudretini mimari alanında teksif, bu devirde de eskilere yeni ve çok değerli eserler ilâve eylemişti.

İstanbul, böylece, fetihten sonra asırlar geçtikçe artık öyle bir mevkie yükselmişti ki, Türk devlet hayatında olduğu kadar, millet hayatında ve şuurunda da vazgeçilmez bir unsur gibi idi. Bu gerçeği, Tanzimat devlet adamı Fuat Paşa'nın en veciz şekilde dile getirdiği görülmektedir. Bir münasebetle İngiliz elçisine demişti ki:

"Devlet-i aliyye dört esas üzerine kurulmuş olup bunlar ile her nasıl istenilirse idaresi ve ilerlemesi kabil olur, bunlardan hangisi noksan olursa idare kabil olmaz." Bu değerli Türk devlet adamı, bu dört temelden birisi olarak İstanbul'u zikr etmektedir. Gerçekten, İstanbul, Türk milli varlığı içinde müstesnâ bir mevki kazanmış, adetâ devletin temellerinden biri sayılmıştır. En buhranlı ve tehlikeli anlarda bile unutulmamış, birbirini izleyen Türk nesilleri İstanbul'u adetâ bir senbol gibi tanımışlardır. Çanakkalede, Sakarya'da yurt müdafaası yapar, mücahitler, o cehennem ve hâli-

den kalma tarihi belgeler bize bol bol gösteriyor ki, meselâ XVI. yüzyılda, Divan-ı Hümayun, Türk İstanbul'un hüviyetini ve güzelliğini korumak gayesiyle, alâkadarlara, İstanbul surlarına ev yapılmaması, caddeler üzerine şehnişinler ve çardak çıkarılarak usul ve nizamlara aykırı hareket edilmesi, Galata'da yanan evlerin taştan yapılması binalarda kullanılacak kerestelerin neveleri, yangınların önünü almak için bulunan çareler, cahil mimarlara iş verilmemesi, vakıf dükkânların önlerindeki kaldırımların tamiri gibi konularda kesin emirler vermiş, bunları bir takip fikri ile izlemiş ve uygulanmasını sağlamıştı. Keza, İstanbul'daki toplum hayatının, amme hizmetlerinin halkın refah ve mutluluğunun gerektirdiği diğer koşulları hazırlamayı da ihmal etmiyordu. Yine mesela aynı devirde İstanbul'daki sağlık işleri ve

hekimlik meseleleri halkın aldatılmaması, Fatih Darüşşifası'ndaki hastaların bakım ve temizlik işleri attarların yani o zamanki eczacıların hastalara yanlış veya pahalı ilaç vermemeleri, şehirdeki süprüntülerin nerelere döküleceği, Atmeydanı ile Bayezid meydanının muntazaman temizlenmesi, hamalların atlara güçlerinden fazla yük vurmamaları işçilerin gündelikleri gibi sosyal ve şehir meseleleri de dikkatten uzak tutulmuyordu. Bütün bu sorunlar, devlet merkezi İstanbul'un nasıl korunduğu ve ihtimam gördüğünü anlatmaya yeter tipik misallerdir.

Zaten bir memleketin bir diğeri üzerine uygarlık bakımından üstünlüğünü göstermek için ele alınacak kıstaslar, kriterler arasında ilk hatıra gelebilecek şeyler bunlardır: Genel hedef, İstanbul'da maddi refahın artması, ölüm nisbetinin azalması, ilim kültür ve güzel sanatların gelişmesi, suç vakalarının azalması gibi hususları sağlamaktı ve bu kıstaslarla Türk İstanbul'un hayatında bir selâh olup olmadığını tayin etmek mümkün görünüyordu.

İstanbul'un gelişmesinde, Türk sanat ve medeniyetinin yeni bir merhaleye ulaşmasında diğeri bir misal olarak XVIII. yüzyıl başlarındaki devri zikretmek yanlış olmayacaktır. Gerçekten, III. Ahmed devri İstanbul'un imarı ve birçok sosyal ve bedii eserlerle tezyini bakımından önemli bir devirdir. Gerçi bu zamanda Mimar Sinan'ın dehası, Kanunî Süleyman devrinin debede ve ihtişamı artık yoktu. Fakat, zamanının devlet adamının, Damat İbrahim Paşa'nın güzel sanatlara karşı ilgisi, meyli, uzunca bir barış, sükûn ve huzur devrini açması, bu eşsiz Türk şehrinin daha mamur ve müzeyyen bir hâle getirilmesine müsait bir zemin yaratmıştı. Vücuda getirilen eserler monümental eserlerden ziyade halkın sanat zevkini okşayacak, onlara hayatın değerini, barış ve medeniyetin nimetlerini anlatacak nitelikte idiler: Zarif çeşmeler ve sebiller, şuraya buraya serpiştirilmiş güzel, bazan mermerden yapılmış, kütüphane, mektep ve medreseler, sanat değerleri büyük olan kasırlar, köşkler, gönül okşayıcı bahçeler, havuzlar, lalezarlar İstanbul'a yeni ve müstesna bir renk ve güzellik ilave ediyordu. İstanbul civarındaki kasırlar, köşkler, saraylar yeni isimler ile (Hümâyûn-âbâd, Feyz-âbâd, Neşat-âbâd, Hüsvrev-âbâd ve saire) dillere destan oluyordu. Bunların herbiri İstanbul'u süsleyen birer sanat ve uygarlık anıtları idi. Milletlerin medeni faaliyetlerini, medeni yaşayışa istidatlarını göstermek hususunda mimari âbideleri kadar canlı eserler olamazdı. Henüz dinî kayıtlar heykeltraşlığın kurulmasına ve ilerlemesine maniydi ve bu sebeple, Türk milletinin ince zevki, yüksek kudretini mimari alanında teksif, bu devirde de eskilere yeni ve çok değerli eserler ilave eylemişti.

İstanbul, böylece, fetihten sonra asırlar geçtikçe artık öyle bir mevkie yükselmişti ki, Türk devlet hayatında olduğu kadar, millet hayatında ve şuurunda da vazgeçilmez bir unsur gibi idi. Bu gerçeği, Tanzimat devlet adamı Fuat Paşa'nın en veciz şekilde dile getirdiği görülmektedir. Bir münasebetle İngiliz elçisine demişti ki:

“Devlet-i Aliyye dört esas üzerine kurulmuş olup bunlar ile her nasıl istenilirse idaresi ve ilerlemesi kabil olur, bunlardan hangisi noksan olursa

levî sahne içinde, İstanbul'un bir vahdet âbidesi gibi göklere yükselen narin minarelerinin hayallerini gözlerinde tecessüm ettirmiş, bu hayallerden millî vicdanı daima heyecana getiren gizli ve lahûtî hitabeler duymuşlar, durumun ve mevkiin kendilerine aşıladığı olağan üstü ve âteşin ruhla kutsal vazifelerini ifa etmişlerdir.

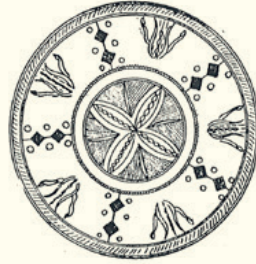
Bu görüş açısdır ki, büyük zaferden sonra ilk İstanbul'a gelişinde, Atatürk'ü de, etkilemiş, duygulandırmış ve bir tarih ve tabiat hazinesi olan bu şehri şu vezir sözleriyle vasıflandırmıştı: "İki büyük cihannın mültekasında Türk vatanının ziyneti, Türk Tarihinin serveti, Türk milletinin göz bebeği İstanbul, bütün vatandaşların kalbinde yeri olan bir şehirdir. Bu şehir meşum hâdiselerle mustarib bulunduğu zamanlar bütün vatandaşların kalblerinde kanayan yaralar açmıştı. Kalbi yaralı olanlardan biri de bendim. Bugün görüyoruz ki, karanlık gecelerin meşiminden kalberimizi meşâr ile dolduran nurlu şehirler doğdu, şimdi gülen ve daha güzelleşen İstanbul'a geldim."

İstanbul, şüphesiz ki, bu sözlerin söylendiği 40 seneye yakın bir zamandan beri daha serpilli, büyüdü güzelleşti. Fakat, yurdun birçok yerlerinde olduğu gibi, İstanbul'daki her biri birer ecdat yadigarı olan güzel sanat eserleri, kendilerine gösterilmesi bizler için borç olan bakım, onarım ve ihtimamı acabâ lâıykı ile gördüler mi? Uzun zamanlar birçoklarının bakımsız kalmalarının nedenlerini ekonomik faktörlerden çok manevî âmillerde aramak gerekir sanırım. Millî suur ve bedil terbiyenin tam ve kâmil mânâsı ile tecelli etmediği zamanların kayıplarını telâfi etmek ise bugünkü ve yarınki Türk kuşakları için bir ödevdir. İstanbul'un imarı ve modern hayatın icapları ile beraber şerefli mazimizin yadigarları, canlı şahitleri, sanat âbideleri de aynı yerde yan yana, temiz ve muntazam bir halde bulunmak zarurettir. Bu

suretle hepimizin geçmiş devirlerden kalma güzel eserlere karşı takdir duygularımızı, bakım, onarım ve güzelleştirme çabalarımızı isbat etmek başlıca vazifemizdir.

İstanbul fethinin 512. yıldönümünde, bu tarihi ve mutlu olayın taşıdığı en büyük anlam, benice, bu keyfiyettir. Derin kültür ve mükemmel bir teknik bilgi ile birlikte Türk İstanbul'un ruhuna ve zevk-i selim özelliklerine uygun ilgi, ihtimam ve gayretlerin bu müsterek gaye ve hedefe teksif edilmesi, kısa zamanda onun tabiat ve tarihine yaraşır ve aynı zamanda bugünün ihtiyaç ve koşullarına cevap verecek yüksek bir seviyeye ulaştırılması, örnek bir şehir haline getirilmesidir. İstanbul'u bilhassa yakındığı dünyası için, bütün diğer değerleri ve vasıfları yanında, bir ilim, kültür ve san'at merkezi haline getirmek kadar heyecan ve zevk verecek bir ülkü olabilir mi? Zira, Fâtih'in bizlere hediye edip sonrakilerin de üzerinde titreyerek binbir ihtimam gösterdikleri bu şehri, eğer yükselme meşalesini tutmaya sahip ve muktedir olduğumuzu iddia ediyor ve eğer bugünkü milletler ve memleketler, şehirler yarışında geri ve pasif kalmayı istemiyorsak, her türlü feragat ve fedakârlık hisleriyle, İstanbul'u tarihine ve Türk milletine yaraşır bir hale getirmeye ve bu ideal peşinde koşmaya mecburuz. Oşekilde ki, Türk milleti ve bu arada onun göz bebeği İstanbul mev'ud ve mukadder geleceğine erişebilmek için daimî bir tatmin imkânı sağlasın, İstanbul'un sosyal, ekonomik ve kültürel üstünlüğü ve ilerleme derecesi, bu mütemadi ve mütevali emek ve çabalarla orantılı olarak daima artsın. Ancak bu takdirdedir ki, aldığımız kutsal emaneti hakkıyla korur, onarır ve gelecek Türk kuşaklarına, mutlu yarınlara gönül ferahlığı ve vicdan huzuru ile devir ve teslim edebiliriz.

Fethin 512. yıldönümü Büyük Türk Milleti'ne kutlu olsun!

idare kabil olmaz." Bu değerli Türk devlet adamı bu dört temelden birisi olarak İstanbul'u zikr etmektedir. Gerçekten, İstanbul, Türk millî varlığı içinde müstesna bir mevki kazanmış, âdeta devletin temellerinden biri sayılmıştır. En buhranlı ve tehlikeli anlarda bile unutulmamış, birbirini izleyen Türk nesilleri İstanbul'u adeta bir sembol gibi tanımışlardır. Çanakkale'de, Sakarya'da yurt müdafaası yapan mücahitler, o cehennemi ve hâilevî sahne içinde, İstanbul'un bir vahdet âbidesi gibi göklere yükselen narin minarelerinin hayallerini gözlerinde tecessüm ettirmiş, bu hayallerden millî vicdanı daima heyecana getiren gizli ve lahûtî hitabeler duymuşlar, durumun ve mevkiin kendilerine aşıladığı olağanüstü ve âteşin ruhla kutsal vazifelerini ifa etmişlerdir.

Bu görüş açısidir ki, büyük zaferden sonra ilk İstanbul'a gelişinde, Atatürk'ü de, etkilemiş, duygulandırmış ve bir tarih ve tabiat hazinesi olan bu şehri şu veciz sözleriyle vasıflandırmıştı: "İki büyük cihanın mültekâsında Türk vatanının ziyneti, Türk tarihinin serveti, Türk milletinin göz bebeği İstanbul, bütün vatandaşların kalbinde yeri olan bir şehirdir. Bu şehir meşum hadiselerle mustarib bulunduğu zamanlar bütün vatandaşların kalplerinde kanayan yaralar açmıştı. Kalbi yaralı olanlardan biri de bendim. Bugün görüyoruz ki, karanlık gecelerin meşiminden kalplerimizi mesar ile dolduran nurlu seherler doğdu, şimdi gülen ve daha güzelleşen İstanbul'a geldim."

İstanbul, şüphesiz ki, bu sözlerin söylendiği 40 seneye yakın bir zamandan beri daha serpildi, büyüdü güzelleşti. Fakat, yurdun birçok yerlerinde olduğu gibi, İstanbul'daki her biri birer ecdat yadigarı olan güzel sanat eserleri, kendilerine gösterilmesi bizler için borç olan bakım, onarım ve ihtimamı acaba lâıykı ile gördüler mi? Uzun zamanlar birçoklarının bakımsız kalmalarının nedenlerini ekonomik faktörlerden çok manevi âmillerde aramak gerekir sanırım. Millî şuur ve bedîî terbiyenin tam ve kâmil mânâsı ile tecelli etmediği zamanların kayıplarını telafi etmek ise bugünkü ve yarınki Türk kuşakları için bir ödevdir. İstanbul'un imarı ve modern hayatın icapları ile beraber şerefli mazimizin yadigârları, canlı şahitleri, sanat âbideleri de aynı yerde yan yana, temiz ve muntazam bir halde bulunmak zaruretindedir. Bu suretle hepimizin geçmiş devirlerden kalma güzel eserlere karşı takdir duygularımızı, bakım, onarım ve güzelleştirme çabalarımızı ispat etmek başlıca vazifemizdir.

İstanbul fethinin 512. yıldönümünde bu tarihi ve mutlu olayın taşıdığı en büyük anlam, bence, bu keyfiyettir. Derin kültür ve mükemmel bir teknik bilgi ile birlikte Türk İstanbul'un ruhuna ve zevk-i selim özelliklerine uygun ilgi, ihtimam ve gayretlerin bu müşterek gaye ve hedefe teksif edilmesi, kısa zamanda onun tabiat ve tarihine yaraşır ve aynı zamanda bugünün ihtiyaç ve koşullarına cevap verecek yüksek bir seviyeye ulaştırılması, örnek bir şehir haline getirilmesidir. İstanbul'u bilhassa yakınoğu dünyası için, bütün diğer değerleri ve vasıfları yanında, bir ilim, kültür ve sanat merkezi haline getirmek kadar heyecan ve zevk verecek bir ülkü olabilir mi? Zira, Fatih'in bizlere hediye edip sonrakilerin de üzerinde titreyerek binbir ihtimam gösterdikleri bu şehri, eğer yükselme meşalesini tutmaya sahip ve muktedir olduğumuzu iddia ediyor ve eğer bugünkü milletler ve memleketler, şehirler yarışında geri ve pasif kalmayı istemiyorsak, her türlü feragat ve fedakârlık hisleriyle, İstanbul'u tarihine ve Türk milletine yaraşır bir hale getirmeye ve bu ideal peşinde koşmaya mecburuz. O şekilde ki, Türk milleti ve bu arada onun göz bebeği İstanbul mev'ud ve mukadder geleceğine erişebilmek için daimi bir tatmin imkanı sağlasın, İstanbul'un sosyal, ekonomik ve kültürel üstünlüğü ve ilerleme derecesi, bu mütemadi ve mütevali emek ve çabalarla orantılı olarak daima artsın. Ancak bu takdirdedir ki, aldığımız kutsal emaneti hakkıyla korur, onarır ve gelecek Türk kuşaklarına, mutlu yarınlara gönül ferahlığı ve vicdan huzuru ile devir ve teslim edebiliriz.

Fethin 512. yıldönümü büyük Türk milletine kutlu olsun!

Mutlu Yıldönümü

Veli Ertan

Veli Ertan, "Mutlu Yıldönümü", *Türk Yurdu*, Yıl: 54, Cilt: 4, Sayı: 6 (Genel Sayı: 312), Haziran 1965, ss. 21-24.

Veli Ertan

Sene 1453 Mayıs ayının 29'uncu Salı günü 1000 yıllık Bizans İmparatorluğunun merkezi, dünyanın en güzel eşsiz şehri İstanbul'un büyük Türk hükümdarı Fatih Sultan Mehmet ve onun yiğit askerleri tarafından fethi tarihidir: Bugünler o fethin 512'inci yıldönümüdür.

İstanbul muhtelif milletler tarafından 29 defa muhasara edilmiştir. Sıra ile İranlılar, Yunanlılar, Romalılar, Avarlar, Bulgarlar, Ruslar, Varaklar ve Lâtinler gelir. Bunlardan başka yedi defa Araplar da Peygamberimiz Hz. Muhammed'in^(sav) "Kostantiniyye muhakkak feth olunacaktır. Onu feth edecek emir ne güzel emir, o ordu ne güzel ordu." mealindeki Hadîs-i Şerifinin sırrına, fetih şerefine mazhar olmak için İstanbul'u muhasaraya yeltenmişlerse de emellerine muvaffak olamamışlar ancak bu emsalsiz şehrin fetih şerefi henüz 23 yaşında bulunan padişah Fatih Sultan Mehmed'e ve onun kahraman askerlerine nasip olmuştur.

Sene 1451 Padişah II. Murad Şubat ayında Edirne'de vefat etmişti. Saltanatın varisi Manisa valisi oğlu Mehmet 21 yaşında bulunuyordu. Babasının vefatını üç gün sonra Vezir-i Azam Halil Paşa'nın Edirne'den göndermiş olduğu bir haberciden öğrenmişti.

Bu haber üzerine atına binen Şehzade Mehmed:

"Beni sevenler arkamdan gelsin!.." demiş atını dolu dizgin sürmüştür. Gelibolu'ya gelmiş burada iki gün kaldıktan sonra Edirne'ye hareket etmiştir.

II. Murad'ın ölüm haberi her tarafa yayılmıştı. Genç padişahı selâmlamak için halk sokaklara

dökülmüştü. Âlimler, vezirler, beyler ve ağalar da şehirden bir fersah mesafeye kadar gelmişlerdi.

Edirne'ye gelişinin ikinci günü II. Mehmed namıyla padişah olmuştu. Halil Paşa'yı sadaret makamında ibka etmiş, bütün Anadolu'nun idaresini de İshak Paşa'ya vermişti.

Bu tarihte Bizans İmparatorluğu genç padişahın kendileri için ne gibi bir yol takip edeceğini bilemedikleri için İstanbul'un etrafındaki surların takviyesi cihetine gitmişlerdi. İmparatorluğun ordusu ve donanması bakımsızlıktan zayıflamıştı. Devletin başında onbirinci Kostantin bulunuyordu. Mert ve cesur bir adam olmasına rağmen talihsizdi. Çünkü karşısında henüz 21 yaşında olan gözü pek bir padişah vardı. Bununla başa çıkmanın imkanı yoktu. Bunun için Kostantin adını taşıdığı meşhur neslin son imparatoru olacağı şüphesizdi.

Padişah II. Mehmet, Avrupa'da Osmanlı devletinin her zaman münasebette bulunabileceği devletlerle iyi geçinmeyi sağlamış, Hünyad ile üç yıllık bir anlaşma yapmıştı.

II. Murad'ın vefatını fırsat bilen Karaman Hakimi bazı vilayetleri istirdat etmek maksadıyla savaş açmıştı. Padişah bu savaşın idaresini İshak Paşa'ya vermiş ve kendisi de harekete geçmişti. Fakat Karaman hakiminin kızıyla evlenme teklifinin vaki olması üzerine her iki taraf da mücadeleden vazgeçmişti.

II. Mehmed babasının ve ecdadının dört defa muhasara edip de her defasında ortaya çıkan bazı muhtelif sebepler dolayısıyla zaptedemedikleri İstanbul'u, feth etmeyi aklına koymuştu.

Osmanlı devleti Anadolu ve Rumeli'de epeyce genişlemişti. Bu kadar geniş bir ülkeye merkez ancak İstanbul olabilir.

İstanbul coğrafi konumu bakımından eski dünya adını verdiğimiz Asya ve Avrupa kıtaları arasında tarihi ve sanatlarıyla tanınmış bir şehirdi.

Sultan II. Mehmed Karaman'dan henüz dönmüştü. Tek emeli Bizans İmparatorluğunu ortadan kaldırmak, sonra Batı Roma'ya hakim olmak emelindeydi.

Bizans İmparatoru Kostantin başına gelecek felaketleri çoktan sezmış, Papa V. Nikola'ya başvurarak imdat istemişti.

Padişah II. Mehmed İstanbul'un fethi hususunda planlar hazırlamış İstanbul Boğazını elinde tutabilmek maksadıyla Anadolu-Rumeli geçidini emniyette bulundurmak ve aynı zamanda Bizans'a boğazdan gelecek yardım yolunu kesmek gayesiyle boğazın Rumeli kısmında Anadoluhisarinin karşısında bir hisar yaptırmayı kararlaştırmıştı.

Bizans İmparatoru bu haberi öğrenince ne yapacağını şaşırılmıştı. Padişaha elçiler göndererek payitahtın kapısı önünde bir hisar yaptırmanın

Mutlu Yıldönümü

Veli ERTAN

Fatih'in (cirit, at yarış) vesaire gibi) spor gösterilerinde "Şereflü köşk" olarak oturduğu çinili köşk

SENE 1453 Mayıs ayının 29 uncu Salı günü 1000 yıllık Bizans İmparatorluğunun merkezi, dünyanın en güzel eşsiz şehri İstanbul'un büyük Türk hükümdarı Fatih Sultan Mehmet ve onun yiğit askerleri tarafından fethi tarihidir: Bugünler o fethin 512 inci yıldönümüdür.

İstanbul muhtelif milletler tarafından 29 defa muhasara edilmiştir. Sıra ile İranlılar, Yunanlılar, Romalılar, Avarlar, Bulgarlar, Ruslar, Vraklar ve Lâtinler gelir. Bunlardan başka yedi defa Araplar da Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.) in "Kostantiniyye muhakkak feth olunacaktır. Onu feth edecek emir ne güzel emir, o ordu ne güzel ordu." mealindeki Hadis-i Şerif'in sırrına, feth şerefine mazhar olmak için İstanbul'u muhasaraya yeltenmişlerse de emellerine muvaffak olamamışlar ancak bu emsalsiz şehrin fethi şerefi henüz 23 yaşında bulunan padişah Fatih Sultan Mehmed'e ve onun kahraman askerlerine nasip olmuştur.

Sene 1451 Padişah II. Murad Şubat ayında Edirne'de vefat etmişti. Saltanatın varisi Manisa valisi oğlu Mehmet 21 yaşında bulunuyordu. Babasının vefatını üç gün sonra Vezir-i Azam Halil Paşa'nın Edirne'den göndermiş olduğu bir haberciden öğrenmişti.

Bu haber üzerine atına binen Şehzade Mehmed:

— Beni sevenler arkamdan gelsin!.. demiş atını dolu dizgin sürmüştür. Gelibolu'ya gelmiş burada 2 gün kaldıktan sonra Edirne'ye hareket etmiştir.

II. Murad'ın ölüm haberi her tarafa yayılmıştı. Genç padişahı selâmlamak için halk sokaklara dökülmüştü. Âlimler, vezirler, beyler ve ağalar da şehirden bir fersah mesafeye kadar gelmişlerdi.

Edirne'ye gelişinin ikinci günü II. Mehmed namıyla padişah olmuştur. Halil Paşa'yı sadaret makamında ipka etmiş, bütün Anadolu'nun idaresini de İshak Paşa'ya vermişti.

Bu tarihte Bizans İmparatorluğu genç padişahın kendileri için ne gibi bir yol takip edeceğini bilemedikleri için İstanbul'un etrafındaki surların takviyesi cihetine gitmişlerdi. İmparatorluğun ordusu ve donanması bakımsızlıktan zayıflamıştı. Devletin başında onbirinci Kostantin bulunuyordu. Mert ve cesur bir adam olmasına rağmen talihsizdi. Çünkü karşısında henüz 21 yaşında olan gözü pek bir padişah vardı. Bununla başa çıkmanın imkânı yoktu. Bunun için Kostantin adını taşıdığı meşhur neslin son imparatoru olacağı şüphesizdi.

sulha aykırı olduğunu söyletmişti. Fakat Sultan Mehmed "Kostantiniyye sınırlarının dışında kalan topraklar bize aittir, müşterek düşmanlarımız olan Rus, Venedik ve Katalonya korsanlarına karşı boğazı emniyet altında bulundurmak lazımdır, Bizans ve Türk ticaretinin menfaati iktizasındandır. Bu işten imparatorun memnun olmalıdır" demişti. Bu cevap karşısında direnmek isteyen elçilere "Kudretimin başaracağı şeyler sizin muhayyelenizin sınırı dışındadır. Bu kerre sizin avdetinize müsaade ediyorum." demekle onlara ne yapmak lazım geldiğini açıkça hissettirmiş ve onlar da ses çıkarmadan uzaklaşmışlardı.

Sene 1452:

Hisar'ın Planı Muslihiddin Ağa tarafından padişahın emriyle Arap alfabesine göre Muhammed adını tertip eden harflere göre düzenlemişti.

Her mim harfinin yerinde de bir kule yapılmıştı. Hisar kısa bir zaman zarfında bitirilmişti.

II. Mehmed Hisar'da Firuz Ağa'nın komutasında 400 kadar seçme muhafız bırakmıştı. Boğazdan geçecek bütün gemilerin sancak selamına durdurulmasının mecbur edilmesini, gemilerin muayene ve teftişten geçirilmesini transit olarak geçecek gemilerden rüsum alınmasını ve bu hususlara itaat etmeyecek gemilerin de batırılmasını emretmişti.

Gelibolu tersanesinde yeniden gemi inşasına başlanmış ve mevcut donanmanın idaresi de Baltaoğlu Süleyman'a verilmişti.

Sultan Mehmed Hisar'ın ikmalinden sonra 50.000 kişilik bir ordu ile İstanbul surlarının önlerinde konaklamış ve burada üç gün kadar arazinin vaziyetini ve Bizans surlarını tetkik ettikten sonra Edirne'ye dönmüştü.

Macar asıllı Urban adında biri Osmanlı devletine iltica etmişti. Bu adam top dökmekte mahirdi. Padişah ona fazla ücret vererek surları yıkabilecek toplar döktürmüştü. Artık harp hazırlığı bitmişti. Bu arada Sultan Mehmed bizzat Urban'ın, mimar Muslihiddin Ağa'nın ve Sarıca Sekban'ın dökmüş olduğu topların denenmesinde hazır bulunmuş ve iyi neticeler alınmıştı.

Sene 1453

Şubat ayının birinde toplar Edirne'den yola çıkarılmıştı. 64 gün süren bir yürüyüşten sonra toplar İstanbul surları önüne getirilerek mevzilerine yerleştirilmişti.

Padişah İmparatorun Mora'daki kardeşlerinden yardım almasına mani olmak üzere Turhan Beyi Mora'ya göndermiş, Bizans etrafındaki yerlerin zaptına da Karaca Paşayı memur etmişti.

Sene 1453

Nisan ayının ikisinde ordu, üç gün sonra da genç padişah İstanbul önlerine gelmişti. Aynı tarihte 130 parçadan müteşekkil gemiler de Beşiktaş önünde demirlemişti.

Önce yapılan plan üzerine her şey zamanında yerine yerleştirilmişti.

Padişah II. Mehmed savaşa katılmadan önce Türk-İslam ananesine göre Vezir Mehmed Paşayı İmparator Kostantin'e göndermiş. Kan dökülmeden şehrin teslimini istemiş, halkın hayatına, malına ve ailelerine dokunulmayacağına dair teminat vermişti. Fakat İmparator bu teklifi reddetmişti.

II. Mehmed ordusunu her türlü maddi kuvvetlerini techiz etmekle kalmamış aynı zamanda manevi kuvvete de değer vermişti. Beraberinde zamanın âlim ve mutasavvıflarından Akşemseddin ve Ak Bıyık Dede gibi velileri hocası Molla Gürânî'yi büyük din âlimi Molla Hüsrev'i beraberinde getirmiş ve ordunun manevi yönünü takviye hususunda bu zatlardan faydalanmıştır.

Padişah II. Mehmet, Avrupa'da Osmanlı devletinin her zaman münasebette bulunabileceği devletlerle iyi geçinmeyi sağlamış, Hünyad ile üç yıllık bir anlaşma yapmıştı.

II. Murad'ın vefatını fırsat bilen Karaman Hâkimi bazı vilâyetleri istirdat etmek maksadıyla savaşı açmıştı. Padişah bu savaşın idaresini İshak Paşa'ya vermiş ve kendisi de harekete geçmişti. Fakat Karaman hâkiminin kızıyla evlenme teklifinin vaki olması üzerine her iki tarafta mücadeleden vaz geçmişti.

II. Mehmed babasının ve ecdadının dört defa muhasara edip te her defasında ortaya çıkan bazı muhtelif sebepler dolayısıyla zaptedemedikleri, İstanbul'u, feth etmeyi aklına koymuştu.

Osmanlı devleti Anadolu ve Rumeli'de epeyce genişlemişti. Bu kadar geniş bir ülkeye merkez ancak İstanbul olabildi.

İstanbul coğrafi konumu bakımından eski dünya adını verdiğimiz Asya ve Avrupa kıtaları arasında tarihi ve sanatlarıyla tanınmış bir şehirdi.

Sultan II. Mehmed Karaman'dan henüz dönmüştü. Tek emeli Bizans İmparatorluğunu ortadan kaldırmak, sonra Batı Roma'ya hâkim olmak emelindeydi.

Bizans İmparatoru Kostantin başına gelecek felâketleri çoktan sezmiş, papa V. Nikolaya başvurarak imdat istemişti.

Padişah II. Mehmed İstanbul'un Fethi hususunda plânlar hazırlamış İstanbul Boğazını elinde tutabilmek maksadıyla Anadolu—Rumeli geçidini emniyette bulundurmak ve aynı zamanda Bizans'a boğazdan gelecek yardım yolunu kesmek gayesiyle boğazın Rumeli kısmında Anadoluhisarının karşısında bir Hisar yaptırmayı kararlaştırmıştı.

Bizans İmparatoru bu haberi öğrenince ne yapacağını şaşırılmıştı. Padişaha elçiler göndererek payitahtın kapısı önünde bir Hisar yaptırmayın sulha aykırı olduğunu söylemişti. Fakat Sultan Mehmed "Kostantiniye sınırlarının dışında kalan topraklar bize aittir, müşterek düşmanlarımız olan Rus, Venedik ve Katalonya korsanlarına karşı boğazı emniyet altında bulundurmak lâzımdır, Bizans ve Türk ticaretinin menfaati ictizasındadır. Bu işten imparatorun memnun olmayacağını" demişti. Bu cevap karşısında direnmek isteyen elçilere "Kudretimin başaracağı şeyler sizin muhayyelenizin sınırı dışındadır. Bu kerre sizin avdetinize müsaade ediyorum" demekle onlara ne yapmak lâzım geldiğini açıkça hissettirmiş ve onlar da ses çıkarmadan uzaklaşmışlardı.

Sene 1452:

Hisar'ın Plânı Muslihiddin Ağa tarafından padişahın emriyle Arap alfabesine göre Muhammed adını tertip eden harflere göre düzenlenmişti.

Her mim harfinin yerinde de bir kule yapılmıştı. Hisar kısa bir zaman zarfında bitirilmişti.

II. Mehmed Hisar'da Firuz Ağa'nın komutasında 400 kadar seçme muhafız bırakmıştı. Boğazdan geçecek bütün gemilerin sancak selâmına durdurulmasının mecbur edilmesini, gemilerin muayene ve teftişten geçirilmesini transit olarak geçecek gemilerden rüsum alınmasını ve bu hususlara itaat etmiyecek gemilerin de batırılması emretmişti.

Gelibolu tersanesinde yeniden gemi inşasına başlanmış ve mevcut donanmanın idaresi de Baltaoğlu Süleyman'a verilmişti.

Sultan Mehmed Hisar'ın ikmalinden sonra 50.000 kişilik bir ordu ile İstanbul surlarının önlerinde konaklamış ve burada üç gün kadar arazinin vaziyetini ve Bizans surlarını tetkik ettikten sonra Edirne'ye dönmüştü.

Macar asıllı Urban adında biri Osmanlı devletine iltica etmişti. Bu adam top dökmekte mahirdi. Padişah ona fazla ücret vererek surları yıkabilecek toplar döktürmüştü. Artık harp hazırlığı bitmişti. Bu arada Sultan Mehmed bizzat Urban'ın, mimar Muslihiddin Ağa'nın ve Sarıca Sekbanın dökmüş olduğu topların denemesinde hazır bulunmuş ve iyi neticeler alınmıştı.

Sene 1453, Şubat ayının birinde toplar Edirne'den yola çıkarılmıştı. 64 gün süren bir yürüyüşten sonra toplar İstanbul surları önüne getirilerek mevzilerine yerleştirilmişti.

Padişah İmparatorun Mora'daki kardeşlerinden yardım almasına mâni olmak üzere Turhan Beyi Mora'ya göndermiş, Bizans etrafındaki yerlerin zaptına da Karaca Paşayı memur etmişti.

Sene 1453. Nisan ayının ikisinde ordu, üç gün sonra da genç padişah İstanbul önlerine gelmişti. Aynı tarihte 130 parçadan müteekkil gemiler de Beşiktaş önünde demirlemişti.

Önce yapılan plân üzerine her şey zamanında yerine yerleştirilmişti.

Padişah II. Mehmed savaşa katılmadan önce Türk—İslâm ananesine göre Vezir Mehmed Paşayı İmparator Kostantin'e göndermiş. Kan dökmüden şehrin teslimini istemiş, halkın hayatına, malına ve ailelerine dokunulmayacağına dair teminat vermişti. Fakat İmparator bu teklifi reddetmişti.

II. Mehmed ordusunu her türlü maddi kuvvetlerini tehz etmekle kalmamış aynı zamanda manevi kuvvete de değer vermişti. Beraberinde zamanın âlim ve mutasavvıflarından Ak Şemseddin ve Ak Bıyık dede gibi velileri hocası Molla Gürani'yi büyük din âlimi Molla Hüseyin'i beraberinde getirmiş ve ordunun manevi yönünü takviye hususunda bu zatlardan faydalanmıştı.

Muhasaranın ilânı günü bu büyük din adamları ordunun içine girmiş, Ordunun manevi gücünü kuvvetlendirmişlerdi.

Muhasaranın ilânı günü bu büyük din adamları ordunun içine girmiş, ordunun manevi gücünü kuvvetlendirmişlerdi.

Muhasaranın üçüncü günü İstanbul surlarına karşı siperler yapılmış, lağımlar kazılmış ve toprak altında dehlizler meydana getirilmişti. Rumlar da buna mukabil lağımlar açmaya başlamışlar ve her iki taraf da yer altında karşılaşmışlardı.

Rumlar lağımlar içine Rum ateşi atmak suretiyle Türklerin geri çekilmelerini mecbur kılmışlardı. Bu defa Türkler surları şiddetli bir top ateşi-

ne tutmuşlar, bu suretle surun önemli bir kısmını tahrip etmeye muvaffak olmuşlar ve hücum hazırlıklarına geçmişlerdi.

Ertesi gün Papa tarafından gönderilen silahlı beş gemi Çanakkale Boğazından geçerek Marmaraya gelmişlerdi. Bu haberi alan padişah Baltaoğlu Süleyman'ı 9 parça gemi ile düşmana karşı göndermiş ve Marmara'da çetin bir deniz muharebesi başlamıştı. Baltaoğlu bu savaşta gözünün birini kaybetmiş olmasına rağmen askerlerini teşci etmekten asla geri kalmamıştır. Harbi Beyoğlu sırtlarında takip eden genç hükümdar Türk donanmasının başarısızlığını görünce sırtlardan yıldırım gibi deniz kıyısına inmiş, hiddetini yenemeyerek atını denize sürmüştü. Padişahın bu hareketi azminden asla dönmeyeceğinin en belirli bir ifadesi idi.

Padişah II. Mehmed'in sadık adamları hemen denize atılmışlar ve padişahı geri çevirmeye muvaffak olmuşlardı. Genç padişah kaptanı huzuruna çağırtmış ve onu takdir etmişti.

Bunun üzerine bir divan toplanmış ve savaş durumu incelenmişti. Bu arada Halil Paşa Rum lehinde konuşma yapmış ve genç padişahın imparatorla sulh akdetmesi hususunda çok çalışmıştı. Bu çaba karşısında Zağanos Paşa ile Molla Gürânî aksi fikri savunmuşlardı.

Sultan Mehmet Haliç düşman elinde kaldığı müddetçe muhasaranın uzayacağını anlamış ve Bizans'ın deniz yönünden de çevrilmesi için Haliç limanına girmek yollarını araştırmıştı.

Yaptırmış olduğu 70 parça gemiyi bir gece ansızın Beyoğlu tepelerinden, Kasımpaşa deresinden Haliç'e indirtmeye muvaffak olmuştu.

Bu durum karşısında Rumlar Türk donanmasını Haliç'te görünce ne yapacaklarını şaşırılmışlardı. Çünkü Bizans karadan ve denizden tam mânâsıyla kuşatılmıştı. Bir aralık Jan Jüstinyan bu gemileri yakmak istemişse de emeline muvaffak olamamıştı.

Türk topları surları kırk günden beri dövüyorlardı. İmparator Kostantin büyük bir heyecan içinde bulunuyordu. Türklerle sulh yollarını araştırıyordu. Bu hususta İmparator Sultan Mehmed'e elçiler göndermişti. Fakat genç padişah kararında ısrar etmişti. "Ya ben İstanbul'u alırım, ya İstanbul beni."

Sene 1453

Mayıs ayının 24'ünde divan tekrar toplanmıştı. Sadrazam Halil Paşa İmparatorun teklifinin kabul edilmesine taraftardı. Zağanos Paşa ise bu fikirde değildi.

Sene 1453 Mayıs'ın 28'inci günü padişah bütün mevkileri tutmuştu. Sağ ve sol cenahlara yeteri kadar kuvvetler yerleştirmiş ve kendisi de 15.000 kadar yeniçeri ile merkezde kalmıştı. 28/29 Mayıs gecesi Türkler kendi âdetlerine göre mum donanması yapmışlar ve her tarafta ateşler yakmışlardı. Donanmalarda görülen fenerler, kandiller birdenbire İstanbul'u bir ateş çemberi içine almıştı.

Artık Kostantin durumun nezaket kesbettiğini çoktan anlamış Aya-sofya'ya giderek Allah'a yalvarmaya ve ağlamaya başlamıştı.

Muhasaranın üçüncü günü İstanbul surlarına karşı siperler yapılmış lağımlar kazılmış ve top- rak altında dehlizler meydana getirilmişti. Rum- lar da buna mukabil lağımlar açmaya başlamış- lar ve her iki tarafta yer altında karşılaşmışlar- dı.

Rumlar lağımlar içine Rum ateşi atmak su- retiyle Türklerin geri çekilmelerini mecbur kıl- mışlardı. Bu defa Türkler surları şiddetli bir top ateşine tutmuşlar, bu suretle surun önemli bir kısmını tahrip etmeye muvaffak olmuşlar ve hü- cum hazırlıklarına geçmişlerdi.

Ertesi gün Papa tarafından gönderilen silâhlı beş gemi Çanakkale Boğazından geçerek Marmara- ya gelmişlerdi. Bu haberi alan padişah Balta- oğlu Süleyman'ı 9 parça gemi ile düşmana karşı göndermiş ve Marmara'da çetin bir deniz muha- rebesi başlamıştı. Baltaoğlu bu savaşta gözünün birini kaybetmiş olmasına rağmen askerlerini tesci etmekten aslâ geri kalmamıştır. Harbi Be- yoğlu sirtlarında takip eden genç hükümdar Türk donanmasının başarısızlığını görünce sirtlardan yıldırım gibi deniz kıyısına inmiş, hiddetini yene- miyerek atını denize sürmüştü. Padişahın bu ha- reketi azminden aslâ dönmiyeceğinin en belirli bir ifadesi idi.

Padişah II. Mehmed'in sadık adamları hemen denize atılmışlar ve padişahı geri çevirmeye mu- vaffak olmuşlardı. Genç padişah kaptanı huzuru- na çağırtmış ve onu takdir etmişti.

Bunun üzerine bir divan toplanmış ve savaş durumu incelenmişti. Bu arada Halil Paşa Rum lehinde konuşma yapmış ve genç padişahı İmpa- ratorla sulh akdetmesi hususunda çok çalışmıştı. Bu çaba karşısında Zağnos Paşa ile Molla Gürani aksi fikri savunmuşlardı.

Sultan Mehmet Haliç düşman' elinde kaldığı müddetçe muhasaranın uzayacağını anlamış ve Bizans'ın deniz yönünden de çevrilmesi için Ha- liç limanına girmek yollarını araştırmıştı.

Yaptırmış olduğu 70 parça gemiyi bir gece ansızın Beyoğlu tepelerinden Kasımpaşa dere- sinden Haliç'e indirtmeye muvaffak olmuştu.

Bu durum karşısında Rumlar Türk donan- masını Haliç'te görünce ne yapacaklarını şaşır- mışlardı. Çünkü Bizans karadan ve denizden tam mânâsıyla kuşatılmıştı. Bir aralık Jan Jüstinyan bu gemileri yakmak istemişse de emeline muvaf- fak olamamıştı.

Türk topları surları kırk günden beri dövü- yorlardı. İmparator Kostantin büyük bir heyecan içinde bulunuyordu. Türklerle sulh yollarını ara- ştırıyordu. Bu hususta İmparator Sultan Meh- med'e elçiler göndermişti. Fakat genç padişah ka- rarında ısrar etmişti. "Ya ben İstanbul'u alırım, ya İstanbul beni".

Sene 1453 Mayıs ayının 24 ünde divan tek- rar toplanmıştı. Sadrazam Halil Paşa İmparato- run teklifinin kabul edilmesine taraftardı. Zağ- nos Paşa ise bu fikirde değildi.

Sene 1453 Mayıs'ın 28. ci günü padişah bütün mevkileri tutmuştu. Sağ ve sol cenahlara yeterli kadar kuvvetler yerleştirmiş ve kendisi de 15.000 kadar yeniçeri ile merkezde kalmıştı. 28/29 Ma- yıs gecesi Türkler kendi âdetlerine göre mum do- nanması yapmışlar ve her tarafta ateşler yakmış- lardı. Donanmalarda görülen, fenerler, kandiller birdenbire İstanbul'u bir ateş çemberi içine almış- tı.

Artık Kostantin durumun nezaket kesbettiği- ni çoktan anlamış Ayasofya'ya giderek Allah'a yalvarmaya ve ağlamağa başlamıştı.

Sene 1453. Mayıs'ın 29 uncu günü gece yarısından sonra saat bir de umumi hücumu geçilmiş. Ordu Bizans'ı çepeçevre sarmıştı. Allah Allah avazı göklere yükseliyor Sultan Mehmed'in şanlı sancağı dalgalanıyordu.

II. Mehmed "Ey benim paşalarım, beylerim, ağalarım bu İstanbul cenginde silâh arkadaşla- rım, sizlerle kararlaştırdığım umumi hücumdan, şimdiye kadar fedakârlıktan daha büyük fedakâr- lık için topladım" diye nutuk söylüyor ve harekâ- tı bizzat idare ediyordu. Harp sahası âdeta bir mahşer yerini andırıyor, kılıçlar parlıyor toplar gürlüyordu. Burası bir cenk ovası, Türkün en bü- yük bir savaş yeri olmuştu.

Sura tırmanan ilk kahraman bir yeniçeri eri olan Ulubatlı Hasan'dı. Bir elinde sancak bir elin- de pala olduğu halde arkadaşlarının önüne düş- müş kale duvarına tırmanmıştı. Fakat kaleden düşmanlar yıldırım, ölüm yağdırıyorlardı. Buna rağmen Ulubatlı Hasan Allah'ın, dinin, müsü- manlığın ve Türklüğün namus ve şerefini kur- tarmak için gönülden atılmıştı. İlk şehit olandır. Bu suretle Allah'ın sevgili kulu olduğunu göster- mişti. Bu suretle yüce Peygamberimizin şefaatına nail olmuştur.

Surlarda birtakım gedikler açılmış, Yeniçeri askeri içeri girmişti. Surların içinde Rumlar Türkleri görünce şaşırılmışlar deliler gibi öteye be- riye kaçmaya başlamışlardı. Bu arada Jüstinyan da yaralanmıştı. İmparator Kostantin "Aman or- duyu bırakma" demesine rağmen Jüstinyan git- mekte ısrar etmişti. Bunun üzerine Kostantin ne- reden çıkacağını sormuştu. O da:

— "Allah'ın Türklere açtığı yoldan" cevabını vermişti.

Jüstinyan'ın çekilmesi üzerine Bizanslıların maneviyatı tamamiyle bozulmuştu. Artık İmpa- rator tek başına kalmıştı.

II. Mehmet askerlerinin önünde açılan gedik- ten şehre girmiş gaziler ayrılmayın peşinden de- mişti.

Sene 1453

Mayıs'ın 29'uncu günü gece yarısından sonra saat birde umumi hücu- ma geçilmiş. Ordu Bizans'ı çepeçevre sarmıştı. Allah Allah avazı göklere yükseliyor Sultan Mehmed'in şanlı sancağı dalgalanıyordu.

II. Mehmed "Ey benim paşalarım, beylerim, ağalarım, bu İstanbul cenginde silah arkadaşlarım, sizlerle kararlaştırdığım umumi hücum- dan, şimdiye kadar fedakârlıktan daha büyük fedakârlık için topladım." diye nutuk söylüyor ve harekâtı bizzat idare ediyordu. Harp sahası adeta

bir mahşer yerini andırıyor, kılıçlar parlıyor toplar gürlüyordu. Burası bir cenk ovası, Türk'ün en büyük bir savaş yeri olmuştu.

Sura tırmanan ilk kahraman bir yeniçeri eri olan Ulubatlı Hasan'dı. Bir elinde sancak bir elinde pala olduğu halde arkadaşlarının önüne düşmüş kale duvarına tırmanmıştı. Fakat kaleden düşmanlar yıldırım, ölüm yağdırıyorlardı. Buna rağmen Ulubatlı Hasan Allah'ın, dinin, müslümanlığın ve Türklüğün namus ve şerefini kurtarmak için gönülden atılmıştı. İlk şehit olandır. Bu suretle Allah'ın sevgili kulu olduğunu göstermişti. Bu suretle yüce Peygamberimizin şefaata nail olmuştur.

Surlarda birtakım gedikler açılmış, Yeniçeri askeri içeri girmişti. Surların içinde Rumlar Türkleri görünce şaşırılmışlar, deliler gibi öteye beriye kaçmaya başlamışlardı. Bu arada Jüstinyan da yaralanmıştı. İmparator Kostantin "Aman orduyu bırakma!" demesine rağmen Jüstinyan gitmekte ısrar etmişti. Bunun üzerine Kostantin nereden çıkacağını sormuştu. O da:

"Allah'ın Türklere açtığı yoldan!" cevabını vermişti.

Jüstinyan'ın çekilmesi üzerine Bizanslıların maneviyatı tamamıyla bozulmuştu. Artık İmparator tek başına kalmıştı.

II. Mehmet askerlerinin önünde açılan gedikten şehre girmiş "Gaziler ayrılmayın peşimden!" demişti.

İşte 512 yıl önce Mayıs ayının 29'uncu Salı günü Türk orduları şafak sökerken Bizans'ın 1000 yıllık merkezi olan İstanbul'u feth etmiş, o gün doğan güneş İstanbul'u Türklerin elinde bulmuştu.

Cihan tarihinin bir dönüm noktasını teşkil eden bu parlak zafer üzerine Sultan Mehmed'e muazzam bir unvan verilmişti. Fatih...

Fatih Sultan Mehmet gazi, ulema ve umerasıyla birlikte atının üzerinde büyük bir ihtişamla Ayasofya'ya doğru yürümüşü. Bütün Bizanslılar yüce Fatih'i alkışlıyorlardı.

Şehrin ortasına doğru gelen Fatih duraklamış, etrafında bulunan askerlere:

"Ey mücahid askerler, Allah'a hamd ü senalar olsun ki Kostantiyineye'nin fethi şerefini kazanmış bulunuyorsunuz!" dedikten sonra kendilerine Resûl-i Zîşân Efendimizin Hadîs-i Şeriflerini hatırlatmıştı.

Padişah Ayasofya'ya gelmişti. Cenab-ı Hakka tekrar şükran borçlarını secdeye kapamak suretiyle ödemiş ve kilisede bulunan Bizanslıların evlerine dönmelerini can, mal ve namuslarının emniyetinde olduklarını söylemiştir. Maiyetiyle birlikte ikindi namazını burada kılmıştır.

Artık on asırlık Bizans İmparatorluğu yıkılmış. Yedinci Osmanlı Padişahı II. Mehmed tarafından feth olunmakla dünya tarihinde Orta Çağ kapanmış ve Yeni Çağ tarihi başlamıştı.

Adı Kostantaniyedir anın

Tahtgâhudır Âli Osman'ın

İki bahreylemiş o şehri penah,

Biri bahrisefid ve biri siyah

İşte 512 yıl önce Mayıs ayının 29 uncu Salı günü Türk orduları şafak sökerken Bizans'ın 1000 yıllık merkezi olan İstanbul'u feth etmiş, o gün doğan güneş İstanbul'u Türklerin elinde bulmuştu.

Cihan tarihinin bir dönümü noktasını teşkil eden bu parlak zafer üzerine Sultan Mehmed'e muazzam bir unvan verilmişti, Fatih..

Fatih Sultan Mehmet gezi, ulema ve umera-siyle birlikte atınan üzerinde büyük bir ihtişamla Ayasofya'ya doğru yürümüşü, Bütün Bizanslılar yüce Fatih'i alkışlıyorlardı.

Şehrin ortasına doğru gelen Fatih durakla-mış etrafındaki bulunan askerlere:

"Ey mücahid askerler, Allah'a hamd ü sena-lar olsun ki Kostantiniyenin fethi şerefini ka-zanmış bulunuyorsunuz" dedikten sonra kendile-rine Resûlu zi-şan Efendimizin Hadis-i Şeriflerini hatırlatmıştı.

Pad'sah Ayasofya'ya gelmişti. Cenabı Hakka tekrar şükran borçlarını secdeye kapanmak sure-tiyle ödemiş ve kilisede bulunan Bizanslıların ev-lerine dönmelerini can, mal ve namuslarının em-niyette olduklarını söylemiştir. Milyetiyile birlik-te ikinci namazını burada kılmiştir.

Artık on asırlık Bizans İmparatorluğu yıkıl-mış. Yedinci Osmanlı Padişahı II. Mehmed tara-

fından feth olunmakla dünya tarihinde ortaçağ kapanmış ve yeniçağ tarihi başlamıştı.

Adı Kostantaniyedir anın
Tahtıgâhıdır Ali Osmanın
İki bahreylemiş o şehri penah,
Biri bahreşefid ve biri siyah
Girdi bah içine o şehri ema
Dizine çıkmadı anın der ya
Kuşanır surdan gümüşlü kemer
Bu acebdır ki asuman gerdar,
Bir kenarında yedi kulesi var
(Tacuttevarih, Sayfa: 430) dan

Kısa bibliyografya

Tacü'ttevarih — Saadettin Efendi Hoca — Dev-let-i Osmaniye Tarihi, Hammer mütercimi Meh-med Ata 1329 İstanbul — İstanbul'un muhasa-rası ve zaptı, Güstav Şlumbesje Mütercim M. Na-hit 1331 İstanbul. — Büyük Türk hükümdarı İs-tanbul fatihi Sultan Mehmed Han ve adalet haya-tı Ali Himmet Berki İstanbul 1953 — Bizans karşısında, Türkler, Ahmet Refik — El cami us-sagır Celâleddin Suyuti. Sahaifi muzafferiyat — Ahmet Refik, İslâm Ansiklopedisi, Mf. V. — Bi-zans İmparatorluğunun inkırazı ve sultanı. Ah-met Refik, Tarihi Devleti Osmaniye Abdurrah-man Şeref.

*Girdi bahr içine o şehri ema
Dizine çıkmadı anın derya
Kuşanır surdan gümüşlü kemer
Bu acebdır ki asuman gerdar,
Bir kenarında yedi kulesi var
(Tâcü't-Tevârih, s. 430)*

Kısa bibliyografya

Hoca Saadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*.

Hammer, (müt. Mehmet Ata), *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, İstanbul 1329.

Güstav Şlumbesje (müt. M. Nahit), *İstanbul'un Muhasarası ve Zaptı*, İstanbul 1331.

Ali Himmet Berki, *Büyük Türk Hükümdarı İstanbul Fatih Sultan Mehmed Han ve Adalet Hayatı*, İstanbul 1953.

Ahmet Refik, *Bizans Karşısında Türkler*.

Celâleddin Suyuti, *el-Camiu's-Sağır*, Sahaifi Muzafferiyat.

Ahmet Refik, *İslâm Ansiklopedisi*, Mf. V.

Ahmet Refik, *Bizans İmparatorluğunun İnkırazı ve Sultanı*.

Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniye*.

Fethin Felsefesi

Nurettin Topçu

Nurettin Topçu, "Fethin Felsefesi", *Türk Yurdu*, Yıl: 54, Cilt: 4, Sayı: 6 (Genel Sayı: 312), ss. 28-29.

Nurettin Topçu

Büyük fethin siyasî değerinin altında barınan derin mânâsının yani hikmetinin (Sagesse) yanında, dış manzarası cidden küçük kalıyor. İstanbul alınmış, Bizansın baştacısı olan belde Türkleştirilmiş, Asyadan kopup gelen bir millet Avrupanın büyük kapısının bekçiliğini ele geçirmiş. İslam medeniyeti, Hıristiyan dünyasıyla karşı karşıya gelmiş, tarihte yeni bir devir başlamış, bütün bunlar, bu zaferler ve bu inkılâplar fethin ruh dünyasında yarattığı harikaların yanında sönük kalmaktadır. Ruhlardaki inkılâp, fethin asıl hikmetini teşkil ediyor. Zira bu inkılâbın kahramanı, sadece kılıçların fatihi değildir; o, ilimle, imanla dimağların ve kalplerin fatihi olmuştur.

Fatih'in en büyük eseri olan ruhlardaki bu inkılâp, henüz safiyeti bozulmamış bir ırkı sonsuzluğa yönelten ruh kudretlerinin hepsini getirdi. Milletimizi sayısız ruhi servetlerin varisi yaptı. Ruhların tarihindeki seyri değiştirdi. Biz fethin getirdiği harikalardan yedi tanesini kaydedeceğiz:

1. Fethin ilk ve en büyük eseri, bir iman harikası oluşudur. Yirmi iki yaşındaki gencin kıt'aların kıldını açma kararı, bu dev iradesi, Akşemseddin'in istihare denilen Allah'a danışmasından işaret alıyor. Allah izni alındıktan sonra ne şüphe kalıyor, ne bir an tereddüt; ne ye's, ne de korku. O artık dünyalardan da kuvvetlidir. İstanbul alınacaktır, mutlaka alınacaktır. Çünkü Allah'tan müjde gönderilmiştir. İman kuvveti tamam olunca gemiler dağlardan aşılır, et ve kemikten bedenler akan ateşlere meydan olurlar. Bu hadisede Cebraî'lin yerinde Akşemseddin'i görüyoruz.

BÜYÜK Fethin siyasi değerinin altında barınan derin mânâsının yani hikmet (Sagesse)inin yanında, dış manzarası cidden küçük kalıyor. İstanbul alınmış, Bizansın baştaçı olan belde Türkleştirilmiş, Asyadan kopup gelen bir Millet Avrupanın büyük kapısının bekçiliğini ele geçirmiş. İslâm' medeniyeti, Hristiyan dünyasıyla karşı karşıya gelmiş, tarihte yeni bir devir başlamış, bütün bunlar, bu zaferler ve bu inkılaplar Fethin ruh dünyasında yarattığı harikaların yanında sönük kalmaktadır. Ruhlardaki inkılap, Fethin asıl hikmetini teşkil ediyor. Zira bu inkılabın kahramanı, sadece kılıçların fatihi değildir; O, ilmîle, imanile dimağların ve kalplerin fatihi olmuştur.

Fatih'in en büyük eseri olan ruhlardaki bu inkılap, henüz safiyeti bozulmamış bir ırkı sonsuzluğa yönelten ruh kudretlerinin hepsini getirdi. Milletimizi sayısız ruhi servetlerin varisi yaptı. Ruhların tarihindeki seyrini değiştirdi. Biz fethin getirdiği harikalardan yedi tanesini kaydedeceğiz:

1 — Fethin ilk ve en büyük eseri bir iman harikası oluşudur. Yirmi iki yaşındaki gencin küt'aların kilidini açma kararı, bu dev iradesi, Akşemseddinin istihare denilen Allaha danışmasından işaret alıyor. Allah izni alındıktan sonra ne şüphe kalıyor, ne bir'an tereddüt; ne ye'si, ne de korku. O artık dünyalardan da kuvvetlidir. İstanbul ahnacaktır, mutlaka alınacaktır. Çünkü Allahtan müjde gönderilmiştir. İman kuvveti tamam olunca gemiler dağlardan aşırılır, et ve kemikten bedenler

akan ateşlere meydan olurlar. Bu hâdisede Cebrailin yerinde Akşemseddini görüyoruz.

2 — Büyük fetihle kuruluşu tamamlanan yeni devletin felsefi temeli ruhçuluk (spiritnalisme) dir. Orta Asyadan Anadolu kıyılarına kadar akıp gelen

istilâcı realizm, Malazgirt kapılarında idealizme yerini terketti. Kesilen kafalarla kule yapma hırsı, Gönüller Sultanı Alparslan'da yerini kazanılan kalplerden kale yapma aşkına bıraktı. İslâm idealizmi, Asyanın putperest realizmine galebe çaldı. Bu zamana kadar göğüslerinde hançerden başka birşey taşımayanlar, Anadolu'ya ayak bastıktan sonra kılıcı da kalplerin futhatı için vasıta olarak kullandılar. İslâm spirtualizmini, bir kaç sarsıntı devrinin üstünden sıçrayarak, Tıpkı Peygamberin getirdiği ruhla, Osman Oğullarını yeniden yaşattılar.

3 — Fethin, Doğunun büyük beldesinde yapılacak rönesansın kapısı olacaktı. Fatih Mehmet, buradan Asya'ya bir aydınlık asrı getirebilecek insandı. Yüksek âlim şahsiyeti, yaratıcı dehasile ilimlerde ve san'atlarda batıdaki rönesansın öncü hamlesini Peygamberin övdüğü bu şehirden başlatabilirdi. Molla Hüsrevlerin, Molla Zeyreklerin, Hocazadelerin elile Fatih külyesini Bizansta ilk İslâm Üniversitesi olarak açan Padişah, mütefekkirler arasında yaptırdığı ilmi münakaşalarla işe başlamıştı. Bunlardan Molla Zeyrekle Hocazade arasında kendi tertiplemediği Tehafüt münakaşası bir hafta sürdü. Biz zat kendisinin takip ettiği bu münakaşayı, filyozoflara karşı İmamı Gazzalîyi iltizam eden Hocazade kazandı. Fikir hürriyetinin kudretli koruyucusu, Hocazadeyi takdir etti, ve bu fikirlerini bir eser halinde negretmesini söyledi.

4 — Topkapı Sarayından başlayarak Türk Dünyasının İstanbul'da yeni bir san'at idealine

Nurettin TOPÇU

2. Büyük fetihle kuruluşu tamamlanan yeni devletin felsefi temeli ruhçuluk (spiritnalisme)'dir. Orta Asyadan Anadolu kıyılarına kadar akıp gelen istilâcı realizm, Malazgirt kapılarında idealizme yerini terketti. Kesilen kafalarla kule yapma hırsı, Gönüller Sultanı Alparslan'da yerini kazanılan kalplerden kale yapma aşkına bıraktı. İslâm idealizmi, Asyanın putperest realizmine galebe çaldı. Bu zamana kadar göğüslerinde hançerden başka birşey taşımayanlar, Anadolu'ya ayak bastıktan sonra kılıcı da kalplerin futhatı için vasıta olarak kullandılar. İslâm spirtualizmini, bir kaç sarsıntı devrinin üstünden

sıçrayarak, tıpkı Peygamberin getirdiği ruhla, Osman Oğullarını yeniden yaşattılar.

3. Fetih, Doğunun büyük beldesinde yapılacak rönesansın kapısı olacaktı. Fatih Mehmet, buradan Asya'ya bir aydınlık asrı getirebilecek in-sandı. Yüksek âlim şahsiyeti, yaratıcı dehasıyla ilimlerde ve sanatlarda batıdaki rönesansın öncü hamlesini Peygamberin övdüğü bu şehirden başlatabilirdi. Molla Hüsrevlerin, Molla Zeyreklerin, Hocazadelerin eliyle Fatih külliyesini Bizansta ilk İslâm Üniversitesi olarak açan Padişah, mütefekkirler arasında yaptırdığı ilmî münakaşalarla işe başlamıştı. Bunlardan Molla Zeyrekle Hoca-zade arasında kendi tertiple-diği Tehafüt münakaşası bir hafta sürdü. Bizzat kendisinin takip ettiği bu münakaşayı, filozoflara karşı İmam-ı Gazzali'yi iltizam eden Hoca-zade kazandı. Fikir hürriyetinin kudretli koruyucusu, Hoca-zade'yi takdir etti ve bu fikirlerini bir eser halinde neşretmesini söyledi.

4. Topkapı Sarayından başlayarak Türk Dünyası'nın İstanbul'da yeni bir sanat idealine kavuşacağını müjdeleyen rönesans Sultanı Batıdan Mastori Parli, Matheos Bellini gibi şöhretli sanatkârları getirtti. Cem Sultan babasına varis olsaydı, Sinan asrına basamak olması lazım gelen bu hazırlık devri, Türk-İslâm dünyasının Giotto'larını, Mazoccis'lerini Andrea del Sarto'larını yetiştirebilirdi. O zaman bunlarla Léonard de Vinci'ler, Michel-ange'in doğudaki muhteşem rakibi Sinan'a el vereceklerdi.

5. Hüdavendigarla Yıldırımlar'ın başlattığı Anadolu'nun Millî Birlik davası, Fatih'in, kabzasına Allah adı yazılı kılıncıyla tamamlandı. Sonraki asırların her taraftan yıkıp da viran ettiği Anadolu Millî Birliği, Doğunun bu rönesans asrında bir olan Allah idealine bağlı İslâm spirtualizminin temelleri üstüne kuruldu. Birliğin muhafazasına muktedir, otoriteli devlet prensibi,

bütün ruhî ve ahlâkî zaafların sığınağı olan Yahudi rejimlerine yerini terkedinceye kadar; cihan tarihinin en büyük Türk-İslâm devleti Anadolu'da hâkim yaşadı. Ancak aklın otoritesi yerini içgüdülerin hürriyetine bırakmaya mecbur olduğu zaman Ulu Devlet parçalanacaktır.

Manevî iktidarın önünde eğilen Fatih, maddî kudretlerin hepsine diz çöktürmenin halkı Hakka götürecektik tek yol olduğunu ilmiyle, imanıyla kavrayan bir devlet dahisi idi. Bu görüşe sahip olmayan oğlu Beyazıd'ın ahlâkî şahsiyeti dahi devlette ilk tehlike belirtilerini yok edemezdi. İslâm dünyasının masonları demek olan Şiilere karşı Yavuz Selim imdada yetişmeseydi, Anadolu Türkü İslâm idealizmini Avrupa'nın ortasına kadar götüremeyecekti. İlk çağın Yunan dünyasını yıkıp çökerten ayağa düşürülmüş iktidar ideal olduğu zaman, hak ve adalet prensiplerini okuyan Yıldırımlarla Fatihlerin, Yavuzların Güneş Devleti hırsların oyuncağı olacaktı.

kavuşacağını müjdeleyen rönesans Sultanı Batıdan Mastori Parli, Matheos Bellini gibi şöretli san'atkarları getirtti. Cem Sultan babasına varis olsaydı, Sinan asrına basamak olması lâzım gelen bu hâzırlık devri, Türk—İslâm Dünyasının Giotto'larını, Mazoccis'lerini Andrea del Sarto'larını yetiştirebilirdi. O zaman bunlarla Léonard de Vinci'ler, Michel-ange'in doğudaki muhteşem rakibi Sinana el vereceklerdi.

5 — Hüdavendigâr'la Yıldırım'ın başlattığı Anadolunun Milli Birlik davası, Fatih'in, kabzasına Allah adı yazılı kılıncile tamamlandı. Sonraki asırların her taraftan yıkıpta viran ettiği Anadolu Milli Birliği, Doğunun bu rönesans asrında bir olan Allah idealine bağlı İslâm spirtualizminin temelleri üstüne kuruldu. Birliğin muhafazasına muktedir, otoriteli devlet prensibi, bütün ruhi ve ahlâki zaafıların sığınağı olan Yahudi rejimlerine yerini terkedinceye kadar, Cihan tarihîş en büyük Türk — İslâm Devleti Anadoluda hâkim yaşadı. Ancak aklın otoritesi yerini içgüdülerin hürriyetine bırakmaya mecbur olduğu zaman Ulu Devlet parçalanacaktır.

Manevî iktidarın önünde eğilen Fatih, maddî kudretlerin hepsine diz çöktürmenin halkı Hakka götüreceği tek yol olduğunu ilmile, imanile kavrayan bir devlet dahisi idi. Bu görüşe sahip olmayan oğlu Beyazıd'ın ahlâki şahsiyeti dahi devlette ilk tehlike belirtilerini yok edemezdi. İslâm Dünyasının masonları demek olan Şiilere karşı Yavuz Selim imdada yetişmeseydi, Anadolu Türkü İslâm idealizmini Avrupanın ortasına kadar götüremeyecekti. İlk çağın Yunan

Dünyasını yıkıp çökerten ayağa düşürülmüş iktidar ideal olduğu zaman, hak ve adalet prensiplerini okuyan Yıldırım'larla Fatihlerin, Yavuzların Güneş Devleti hırsların oyuncağı olacaktı.

6 — Yeni Türk Devletinin temeli adaletti. Ahlâk idealinin usanmaz hizmetkârı olan bir Handan'ın, bütün mânâsile büyük olan bir sülâlenin Cihan tarihine yeni bir devir açan çocuğu, fethettiği şehrin yeni açılan külliyesinde, bu külliyyenin müderrisleri talimata uygun bulmayarak reddettikleri için, kendisine şerefe bahşisi diye istediği bir küçük odaya bile sahip olamamıştı. Vazifesini suistimal ettiği için kolunu kestirdiği bir Rum duvarcı tarafından hakkında dava açılarak hâkim huzurunda alelade bir ferde gibi aynı ceza ile hükümlenen Hükümdar, cihad yolunda Helâgüleri değil, en büyük İslâm idealisti Ömerulfaruku kendisine örnek almıştı. İşte bu adalet iktidarı, Rum cemaatinin kendileri için ayrı mahkeme kurulması hususundaki isteklerini, Fatih'in hâkimlerini dinledikten sonra, yine kendilerine geri aldırttı. Bu, adaletin Hattâbın oğlundan beri görülmemiş zaferiydi.

7 — İkinci Muradın oğlunun kalbinden taşarak siyasî dehasile birleşen affu rahmet, Fethin en emin bekçisi oldu. Bu şehir Hatemülenbiyanın ruhundan kopup gelen affurahmetle dolup taşmadan tam mânâsile Türk'ün olamazdı. Ayasofyanın kubbesinin üstüne konulan Bizans kızıl elması Rahmet Nurile aydınlanmadan ebedî kalamazdı. Genç Fatih'in kalbi kadar büyük dehası, mağrur ve mağlup Bizans'ın halkını kayıdsız şart-

sız affetmekle kalplerin fatihi oldu. Batı medeniyet merkezinin perişan halkına tam hürriyet, tam huzur, tam selâmet sundu. Onlara her hususta serbest olduklarını, hattâ isterlerse camilerimizin duvarına bitişik kilise yaptırabileceklerini ilân etti. Bu hareketile, kendisini öven büyük Peygamberin izninden yürüyordu. O Peygamber ki Mekkeyi fethettikten sonra İlâhî beldenin valiliğini, biraz önce kendisine diş bileyen Attâb İbn-i Esid'e vermişti, bu kalp harikasının meftunu olan ikinci Mehmet de, Hazreti Muhammed gibi davranırken Peygamberinin yolunda yürüdüğünü isbat ediyordu. Kalbin harikası eseri ebedileştirdi. Fetihten sonra Bizans'tan Türkleri atmak gayretile Avrupada büyük bir haçlı ordusu hazırlanıyordu. Onu Bizansın Fatihi mi karşılayacaktı. Hâdisse, kalpler Fatihinin kalbine kâbus mu çöktürecek. Hayır. Allahın evini koruma işini sahibine bırakan Peygamber ceddı gibi, Fetholunan beldenin korunmasını da O, gerçek sahibine bıraktı. Haçlı hazırlığından Bizans halkı telâşlandı. Parise gönderilen piskoposlar, orada hazırlanan yeni haçlı ordusunun önüne durdular. "Hayır, hristiyan kardeşlerimiz, dediler, bizi kurtarmağa gelmeyin. Biz, Türk Hükümdarı ile pek iyi anlaştık, sizi istemiyoruz."

İşte fethin yedi harikası bunlardır. Hepsinde ebedî olmak isteyen insan iradesi sonsuzluğa uzanmaktadır. Hepsinde "İnsanla Allahın terkibi olan hareket" insan üstü bir âleme uzanıyor. Bu yedi harikadan, daha yedi asır geçmeden elimizde kalan, sadece bu şehrin sakladığı bir tabiat harikasıdır.

6. Yeni Türk Devletinin temeli adaletti. Ahlâk idealinin usanmaz hizmetkârı olan bir Hanedan'ın, bütün mânâsıyla büyük olan bir sülâlenin cihan tarihine yeni bir devir açan çocuğu, fethettiği şehrin yeni açılan külliyesinde, bu külliyyenin müderrisleri talimata uygun bulmayarak reddettikleri için, kendisine şerefe bahşisi diye istediği bir küçük odaya bile sahip olamamıştı. Vazifesini suistimal ettiği için kolunu kestirdiği bir Rum duvarcı tarafından hakkında dava açılarak hâkim huzurunda

alelâde bir ferd gibi aynı ceza ile hükümlenen Hükümdar, cihad yolunda Hülagüleri değil, en büyük İslâm idealisti Ömer Faruk'u kendisine örnek almıştı. İşte bu adalet iktidarı, Rum cemaatinin kendileri için ayrı mahkeme kurulması hususundaki isteklerini, Fatih'in hâkimlerini dinledikten sonra, yine kendilerine geri aldirttı. Bu, adaletin Hattâbın oğlundan beri görülmemiş zaferiydi.

7. İkinci Murad'ın oğlunun kalbinden taşarak siyasi dehasıyla birleşen affu rahmet, fethin en emin bekçisi oldu. Bu şehir Hatemü'l-Enbiya'nın ruhundan kopup gelen aff-u rahmetle dolup taşmadan tam mânâsıyla Türk'ün olamazdı. Ayasofya'nın kubbesinin üstüne konulan Bizans kıvılcı elması Rahmet Nuruyla aydınlanmadan ebedî kalamazdı. Genç Fatih'in kalbi kadar büyük dehası, mağrur ve mağlup Bizans'ın halkını kayıtsız şartsız affetmekle kalplerin fatihi oldu. Batan medeniyet merkezinin perişan halkına tam hürriyet, tam huzur, tam selâmet sundu. Onlara her hususta serbest olduklarını, hatta isterlerse camilerimizin duvarına bitişik kilise yaptırabileceklerini ilân etti. Bu hareketiyle, kendisini öven büyük Peygamberin izninden yürüyordu. O Peygamber ki Mekke'yi fethettikten sonra İlâhî beldenin valiliğini, biraz önce kendisine dış bileyen Attâb İbn-i Esid'e vermişti, bu kalp harikasının meftunu olan ikinci Mehmed de, Hazret-i Muhammed gibi davranırken Peygamberinin yolunda yürüdüğünü isbat ediyordu. Kalbin harikası eseri ebedileştirdi. Fetihden sonra Bizanstan Türkleri atmak gayretiyle Avrupada büyük bir haçlı ordusu hazırlanıyordu. Onu Bizansın Fatihi mi karşılayacaktı? Hâdise, kalpler Fatihinin kalbine kabus mu çöktürecek? Hayır. Allah'ın evini koruma işini sahibine bırakan Peygamber cediti gibi, fetholunan beldenin korunmasını da o, gerçek sahibine bıraktı. Haçlı hazırlığından Bizans halkı telaşlandı. Paris'e gönderilen piskoposlar, orada hazırlanan yeni haçlı ordusunun önüne durdular. "Hayır, hristiyan kardeşlerimiz, dediler, bizi kurtarmaya gelmeyin. Biz Türk hükümdarı ile pek iyi anlaştık, sizi istemiyoruz."

İşte fethin yedi harikası bunlardır. Hepsinde ebedi olmak isteyen insan iradesi sonsuzluğa uzanmaktadır. Hepsinde "İnsanla Allah'ın terki-bi olan hareket" insan üstü bir âleme uzanıyor. Bu yedi harikadan, daha yedi asır geçmeden elimizde kalan, sadece bu şehrin sakladığı bir tabiat harikasıdır.

İstanbul'un Fethini Kutlama Projesi ile İlgili Bir Belge

Hamit Z. Koşay

Hamit Z. Koşay, "İstanbul'un Fethini Kutlama Projesi ile İlgili Bir Belge", *Türk Yurdu*, Yıl: 54, Cilt: 4, Sayı: 6 (Genel Sayı: 312), ss. 37-38

Hamit Zübeyir Koşay

Fethin beş yüzüncü yılını kutlamaya 12 yıl kala, Eski Eserler ve Müzeler Müdürü sıfatıyla ilgiliniyordum. Mesai arkadaşım Y. Mimar Sedat Çetintaş'a hazırlıklı olmamız gerektiğini söyledim. O da İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'a meseleyi açtı. Birden Türkiye matbuatı heyecanla kutlama konusunu ele aldı. En çok Fatih'in heykeli ve dikileceği yer üzerinde duruluyordu. Arkadaşımız Sedat Çetintaş *Cumhuriyet*'te 12 Temmuz 1942'de çıkan "Fatih'in Heykeli Dikmeden Evvel" adlı makalesi ile heykel fikrine şiddetli tepki gösterdi. Aynı gazetenin 29 Ocak 1944 tarihli nüshasında yayınlanan "İş çok eleman az, vakit dar" adlı makalesi de bir feryat idi.

Merkezde kurulan Bakanlıklar Arası Özel Komisyon'un gayretli rapörtörlerinden Vedat N. Tör, Yeni Çağ'ı açan yüce hâdisenin, uluslararası nitelikte turistik ve kültürel kalkınma hamlesi olarak kutlanmasını istiyordu. Her yıl bütçeye konan normal ödeneklerle bu iş başarılamazdı.

O devrin Gümrük ve Tekel Bakanı Sayın S. Hayri Ürgüplü'nün Millî Eğitim Bakanlığına yaptığı bir teklif çözüm yolunu gösteriyordu. Tekel Maddelerine cüz'î eklerle, istenen ödenek sağlanabilirdi.

Kısa bir süre için yurttaşların bu fedakârlığa seve seve katlanacakları umulurdu.

Bu müjde üzerine Millî Eğitim Bakanının da muvafakatını alarak, onun adına bir teşekkür yazısı hazırladım. Maalesef bu yazıyı imzalatmaya fırsat bulmadan hava değişti. Sayın S. H. Ürgüplü hakkında temize çıkacağı bir Meclis tahkikatı açıldı.

Resmen açıklanmamakla beraber, bazı mahfillerin kutlamayı, dostunuz Yunanlıları gücendirmemek ve hıristiyan âlemini kuşkulandırmamak endişesi ile fazla tahrik yapmadan geçiştirmek istedikleri seziliyordu.

Merkezdeki komisyon dağılınca İstanbul'da aynı komisyon teşkil edildi. Fethi kutlama esas amacını kaybederek, sönük bir şekilde gelip geçti.

Sayın S. H. Ürgüplü'ye hitap eden ve yukarıda açıklanan şartlar altında sevkedilmeden kalan teşekkür yazısı komisyonun düşüncelerini aksettirmesi bakımından önemlidir. Bu yazının müellifi sıfatıyla, bir suretini özel dosyamda saklamış bulunuyorum.

İstanbul fethini tekrar ele alan *Türk Yurdu* vasıtasıyla onu tarihe malediyorum:

Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığına

Hususî Kalem Müdürlüğü ifadesiyle gelen 28.11.1945 tarih ve 9/192 sayılı yazıları karşılığıdır:

Yurdumuzun her ilinde onarılması gereken eski eserlerin güzelleştirilmesi, düzene sokulması, kurtarılması; İstanbul'un 500'üncü fetih yılının kutlanması, İzmir'in bütün eski değerleriyle bir gezi yurdu yapılması; Cumhuriyetin anıt ve heykellerinin meydana getirilmesi amacıyla inhisar maddelerine yapılacak çok ufak zamlarla yılda 15-17.5 milyon lira ve 10 yılda 150-175 milyon lira sağlanabileceğine dair müjdeleri beni son derece mütehassis etti.

Bu asil jest Türk anıtlarını, onarma, menkul eski sanat ve tarih eserlerini evkaf müzesine toplama suretiyle yurdumuza unutulmaz hizmetler ifa eden rahmetli pederleri Evkaf Nazırı Hayri Beyefendi'yi tekrar saygı ile anmamıza vesile oldu.

Tasarlanan proje tahakkuk ettirildiği takdirde büyüklerimizin tarihî anıtların korunmasına ait yüksek direktif ve emirleri yerine getirilmiş ve yurdumuz için aşağıdaki faydalar sağlanmış olacaktır:

A. Ötedenberi medenî bir cemiyet olduğumuz ve beşer kültürüne aslî değerde eserler vermek suretiyle hizmet ettiğimiz ve modern insanlık içinde şerefli bir mevkie layık olduğumuz cihan önünde bir kere daha ispat edilmiş olacaktır.

B. Eski Cemiyet-i Akvam Beynelmîlel Fikri İşbirliği Bürosu 23 Kasım 1932'de üye olan devletlere gönderdiği muhtıradan anıtların ve sanat eserlerinin korunması için en sağlam teminatın bu eserlere karşı ulusların besledikleri hürmet ve bağlılık olduğunu belirtmiş ve halkı bütün medeniyet eserlerinin himayesine iştirak ettirmek üzere hükûmetlerin müdahalesini istemişti.

İkinci Cihan Savaşı ulusların kâfi derecede olgun olmadığını ve askerî amaçlar için en büyük sanat eserlerinin feda edildiğini göstermiştir. Yeni

İSTANBUL'UN FETHİNİ KUTLAMA PROJESİ İLE İLGİLİ BİR BELGE

Hamit Z. KOSAY

FETHİN Begyüzüncü yılını kutlamaya 12 yıl kala, Eski Eserler ve Müzeler Müdürü sıfatıyla ilgileniyordum. Mesal arkadaşım Y. Mimar Sedat Çetintaşa hazırlıklı olmamız gerektiğini söyledim. O da İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'a meseleyi açtı. Birden Türkiye matbuatı heyecanla kutlama konusunu ele aldı. En çok Fatih'in heykeli ve dikileceği yer üzerine duruluyordu. Arkadaşımız Sedat Çetintaş Cumhuriyet'te (12 Temmuz 1942) de çıkan "Fatih'in heykelini dikmeden evvel" adlı makalesi ile heykel fikrine şiddetli tepki gösterdi. Aynı gazetenin 29. Ocak, 1944 nüshasında yayınlanan "İş çok e-leman az, vakit dar" adlı makalesi de bir feryad idi.

Merkezde kurulan Bakanlıklar arası özel komisyon (gayretli rapörtörlerinden Vedat N. Tör), Yeni çağı açan yüce hâdisenin, Uluslararası nitelikte turistik ve kültürel kalkınma hamlesi olarak kutlanmasını istiyordu. Her yıl bütçeye konan normal ödeneklerle bu iş başarılamazdı.

O devrin Gümrük ve Tekel Bakanı Sayın S. Hayri Ürgüplü'nün M. Eğ. Bakanlığına yaptığı bir teklif çözüm yolunu gösteriyordu. Tekel Maddelerine cüz'î eklerle, istenen ödenek sağlanabilirdi.

Kısa bir süre için yurttaşların bu fedakârlığa seve seve katlanacakları umulurdu.

Bu müjde üzerine M. Eğ. Bakanının da muvafakatını alarak, onun adına bir teşekkür yazısı hazırladım. Maalesef bu yazıyı imzalatmağa fırsat bulmadan hava değişti. Sayın S. H. Ürgüplü hakkında temizce çıkacağı bir meclis tahkikatı açıldı.

Resmen açıklanmamakla beraber, bazı mahfillerin kutlamayı, dostumuz (1). Yunanlıları gücendirmemek ve hristiyan âlemi ni kuşkulandırmamak endişesi ile fazla tahrik yapmadan geçiştirmek istedikleri seziliyordu.

Merkezdeki komisyon dağılıncıca İstanbul'da aynı komisyon teşkil edildi. Fethi kutlama esas amacını kaybederek, sönük bir şekilde gelip geçti.

Sayın S. H. Ürgüplü'ye hitap eden ve yukarıda açıklanan şartlar altında sevk edilmeden kalan teşekkür yazısı komisyonun düşüncelerini aksettirmesi bakımından önemlidir. Bu yazının müellifi sıfatıyla, bir suretini özel dosyamda saklamış bulunuyorum.

İstanbul fethini tekrar ele alan Türk Yurdu vasıtasıyla onu tarihe malediyorum:

Gümrük ve İhisarlar Bakanlığına

Hususi Kalem Müdürlüğü i-fadesile gelen 28.11.1945 tarih ve 9/192 sayılı yazıları karşılığidir:

Yurdumuzun her ilinde onarılması gereken eski eserlerin güzel-

leştirilmesi, düzene sokulması, kurtarılması; İstanbul'un 500 üncü fetih yılının kutlanması, İzmir'in bütün eski değerlerle bir gezi yurdu yapılması; Cumhuriyetin anıt ve heykellerinin meydana getirilmesi amacile inhisar maddelerine yapılacak çok ufak zamlarla yılda 15 - 17.5 milyon lira ve 10 yılda 150 - 175 milyon lira sağlanabileceğine dair müjdeleri beni son derece mütehasşis etti.

Bu âsil jest Türk anıtlarını, onarma, menkul eski san'at ve tarih eserlerini evkaf müzesine toplama suretile yurdumuza unutulmaz hizmetler ifa eden rahmetli pederleri Evkaf Nazırı Hayri Bey efendiyi tekrar saygı ile anmamıza vesile oldu.

Tasarlanan proje tahakkuk ettirildiği takdirde büyüklerimizin tarihi anıtların korunmasına ait yüksek direktif ve emirleri yerine getirilmiş ve yurdumuz için aşağıdaki faydalar sağlanmış olacaktır:

A — Ötedenberi medenî bir cemiyet olduğumuz ve beşer kültürüne aslı değerde eserler vermek suretile hizmet ettiğimiz ve modern insanlık içinde şerefli bir mevkie lâyık olduğumuz cihan önünde bir kere daha ispat edilmiş olacaktır.

B — Eski cemiyeti akvam bey-nelmilel fikri iş birliği bürosu 23 Kasım 1932 de üye olan devletlere gönderdiği muhtıradan anıtlar-

barış görüşmelerinde ve harp sonu nizamı kurulurken bu meselelerin yenden ele alınacağına şüphe yoktur. Türkiye'nin bu alanda örnek olacak şekilde tekaddümü uluslar arasında manevî kredimizi yükseltecektir.

C. Topraklarımız üstünde Türkiye'yi, harpten önceki İtalya gibi baştan başa bir müze haline koyacak sayısız eski eserler ve tarihi anıtlar vardır. Hatta tenevvü ve değer itibarıyla yurdumuzdaki eski eserler bütün komşu ülkelere üstündür. Bu anıtları onarmak için harcanacak ödenekler iç ve dış turizmin gelişmesini sağlayacağı cihetle çok kısa zamanda devlete emsalsiz bir varidat kaynağı olacaktır.

Harpten sonraki ödeme vasıtası ve döviz kaynağı olarak turizm, ihracatımızın doğrudan doğruya yardımcısı ve kalkınma vasıtası olacaktır.

Yapılan incelemelere göre turizm gelirinin nihai dağılışı: % 20'si vergi ve resim olarak devlet hazinesine; % 20'si ücret şeklinde gıda maddeleri olarak, ziraate; % 20'si ücret şeklinde müstahdemine ve her türlü hizmet sahiplerine ve % 15'i sanayie isabet etmektedir. Beş senelik çalışma neticesinde İtalya'nın 1935 yılında bütçesine turizm hareketinden üçbuçuk milyar lîre gelir sağladığı ve İsviçre'nin tabii güzelliklerini istismar sayesinde geçindiği malumdur.

Türkiyede turizmin belli başlı cazibesini ve ilk sermayesini onarıma ve bakıma muhtaç olan eski eserler ve anıtlar teşkil ettiğine göre bu sermayeyi mahv ve harap olmaktan kurtarmak iktisadî kalkınma için de zaruridir.

D. Yurdumuzda henüz ayakta duran ve çoğunluğu Türk yapısı olan anıtlar milyonlarca insanın emeği ve Türk kahramanlığının sağladığı maddî imkânlar sayesinde vücut bulmuş olup kültür değerlerinden sarfınazar bugün dahi maddî bir kıymet ifade eden ve önemli bir kısmı asrî ödevlerle müze, kütüphane, talebe yurdu, enstitü, dispanser v.s. olarak kullanılması mümkün olan yapılardır. Eski kervansaraylardan ve hanlardan birçoğunu halen Millî Müdafaa Vekilliği menzil, Toprak Ofis ise depo olarak kullanmaktadır.

E. Modern Türk mimarisi taklitten değil, geleneğe dayanan şuurlu çalışmadan doğacaktır. Bunun için de eski örneklerin kurtarılması gerektir.

Bu düşüncelere mebni geniş mânâda hepsi Millî Emlak'ten olan ancak bakımsızlık, imarı yanlış anlayış, mercisizlik ve mesuliyetin bölünüşü gibi sebepler yüzünden her gün değerlerinden bir parça kaybeden ve daha fazla ihmal edilirse bir gün harabe yığınlarından ibaret olarak kalacak olan eski eserlerimizi Cumhuriyet idaresine has bir hamle ile kurtarmanın sırası gelmiştir. Onarılması gerekli anıtlar hakkında bir fikir vermek amacıyla Bakanlığımız Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve önem derecelerine göre A, B, C züinrelerine ayrılan anıtlar listesini sunuyorum. Bu onarım projesinin ve harpten sonra Bergama'da temsiller verme ve İzmir'i bir gezi yurdu yapma amaçlarıyla telifi mümkündür.

Türkiye'de turizmin gelişme alanlarını:

- 1. Marmara bölgesi (İstanbul, Bursa, İznik, Edirne).*
- 2. Ege bölgesi (Trova, Bergama, İzmir, Efes, Söke'de Milet, Piryen, Didim, Denizli'de Pamukkale).*
- 3. Antalya bölgesi (Eski Antalya, Perga, Aspendos, Stratonis).*
- 4. Adana ve Silifke (Adana, Tarsus, Silifke, Uzunburç).*
- 5. Orta Anadolu bölgesi (Ankara, Boğazköy, Hüyük, Kayseri, Niğde, Konya).*
- 6. Hatay bölgesi (İskenderun, Antakya).*
- 7. Doğu Anadolu bölgesi (Mardin, Diyarbakır, Ahlat, Van).*

gibi kısımlar halinde mütalâa etmek ve nakil vasıtaları geliştikçe bunları bir bütün halinde birleştirmek yerinde olur sanıyorum.

rın ve sanat eserlerinin korunması için en sağlam teminatın bu eserlere karşı ulusların besledikleri hürmet ve bağlılık olduğunu belirtmiş ve halkı bütün medeniyet eserlerinin himayesine iştirak ettirmek üzere hükümetlerin müdahalesini istemişti.

İkinci Cihan Savaşı ulusların kâfi derecede olgun olmadığını ve askeri amaçlar için en büyük sanat eserlerinin feda edildiğini göstermiştir. Yeni barış görüşmelerinde ve harp sonu nizamı kurulurken bu meselelerin yeniden ele alınacağına şüphe yoktur. Türkiye'nin bu alanda örnek olacak şekilde tekaddümü uluslararası manevi kredimizi yükselecektir.

C — Topraklarımız üstünde Türkiye'yi, harpten önceki İtalya gibi baştan başa bir müze haline koyacak sayısız eski eserler ve tarihi anıtlar vardır. Hattâ tenevvü ve değer itibarıyla yurdumuzdaki eski eserler bütün komşu ülkelere üstündür. Bu anıtları onarmak için harcanacak ödenekler iç ve dış turizmin gelişmesini sağlayacağı cihetle çok kısa zamanda devlete emsalsiz bir varlık kaynağı olacaktır.

Harpten sonraki ödeme vasıtası ve döviz kaynağı olarak turizm, ihracatımızın doğrudan doğruya yardımcı ve kalkınma vasıtası olacaktır.

Yapılan incelemelere göre turizm gelirinin nihai dağılımında: % 20 si vergi ve resim olarak devlet hazinesine; % 20 si ücret şeklinde gıda maddeleri olarak, ziraate; % 20 si ücret şeklinde müstahdemine ve her türlü hizmet sahiplerine ve % 15'i sanayiye isabet etmektedir. Beş senelik çalışmada neticesinde İtalya'nın 1935 yılında bütçesine turizm hareketinden üçbuçuk milyar lîre gelir sağladığı ve İsviçrenin tabii güzelliklerini istismar sayesinde geçirdiği malumdur.

Türkiyede turizmin belli baş-

lı cazibesini ve ilk sermayesini onarıma ve bakıma muhtaç olan eski eserler ve anıtlar teşkil ettiğine göre bu sermayeyi mahv ve harap olmaktan kurtarmak iktisadî kalkınma için de zaruridir.

D) Yurdumuzda henüz ayakta duran ve çoğunluğu Türk yapısı olan anıtlar milyonlarca insanın emeği ve asırlar zarfında milyarlar sarfı ile ve Türk kahrmanlığının sağladığı maddî imkânlar sayesinde vücut bulmuş olup kültür değerlerinden sarfınazar bugün dahi maddî bir kıymet ifade eden ve önemli bir kısmı asri ödevlerle müze, kütüphane, talebe yurdu, enstitü, dispanser v.s. olarak kullanılması mümkün olan yapılarıdır. Eski kervansaraylardan ve hanlardan birçoğunu halen Millî Müdafaa Vekilliği menzili Toprak Ofis ise depo olarak kullanılmaktadır.

E) Modern Türk Mimarisi taklitten değil, geleneğe dayanan şuurlu çalışmadan doğacaktır. Bunun için de eski örneklerin kurtarılması gerektir.

Bu düşüncelere mebnî geniş mânâda hepsi Millî Emlakten olan ancak bakımsızlık, imarı yanlış anlayış, mercisizlik ve mesuliyetin bölünüşü gibi sebepler yüzünden her gün değerlerinden bir parça kaybeden ve daha fazla ihmal edilirse bir gün harabe yığınlarından ibaret olarak kalacak olan eski eserlerimizi Cumhuriyet dairesine has bir hamle ile kurtarmamızın sırası gelmiştir. Onarılması gerekli anıtlar hakkında bir fikir vermek amacıyla Bakanlığımız Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü tarafından hazırlanan ve önem derecelerine göre A.B.C. zümrelerine ayrılan anıtlar listesini sunuyorum. Bu onarım projesinin ve harpten sonra Bergama'da temsiller verme ve İzmir'i bir gezi yurdu yapma amaçlarıyla telifi mümkündür.

Türkiyede turizmin gelişme alanlarını:

1) Marmara bölgesi (İstanbul, Bursa, İzmit, Edirne).

2) Ege bölgesi (Trova, Bergama, İzmir, Efes, Söke'de Milet, Piryen, Didim, Denizlide Pamuk-kale).

3) Antalya bölgesi (Eski Antalya, Perga, Aspendos, Stratonis).

4) Adana ve Silifke bölgesi (Adana, Tarsus, Silifke, Uzunburç).

5) Orta Anadolu bölgesi (Ankara, Boğazköy, Hüyük, Kayseri, Niğde, Konya).

6) Hatay bölgesi (İskenderun, Antakya).

7) Doğu Anadolu bölgesi (Mar-din, Diyarbakır, Ahlat, Van). gibi kısımlar halinde mütalâa etmek ve nakil vasıtaları geliştirmek bunları bir bütün halinde birleştirmek yerinde olur sanıyorum.

Eski tarihi anıtları onarıırken, Ankara, İstanbul, İzmir gibi merkezlerde tarih ve sanat belgelerini saklayacak olan modern devlet müzeleri yapmak ve mevcutları islah etmek de çalışma programımıza dahil olacaktır.

Yurdun her tarafında âcil onarım tedbirleri almakla beraber derhal gözle görülür ve turistik amaçlara uygun sonuçlar elde etmek için çalışmaları muayyen hedeflere teksif ve imkân nispetinde onarım işlerini yabancı ülkelerde olduğu gibi selâhiyetli uzmanlardan mürekkep bir teşekküle tevdi etmenin zarurî olduğunu sanıyorum.

Eski eserlerin ve anıtların onarım ve tanzimi için ödenek bulunmasını hedef tutan görüşlerine tamamen iştirak ettiğimi, ata yadigârlarının perişanlığına son verecek olan bu cezri hal suretinin bütün yurttaşlar tarafından da sevinçle karşılanacağına emin olduğumu arz eder, saygılarımı sunarım.

Eski tarihî anıtları onarıırken, Ankara, İstanbul, İzmir gibi merkezlerde tarih ve sanat belgelerini saklayacak olan modern devlet müzeleri yapmak ve mevcutları islah etmek de çalışma programımıza dahil olacaktır.

Yurdun her tarafında âcil onarım tedbirleri almakla beraber derhal gözle görülür ve turistik amaçlara uygun sonuçlar elde etmek için çalışmaları muayyen hedeflere teksif ve imkân nispetinde onarım işlerini yabancı ülkelerde olduğu gibi selâhiyetli uzmanlardan mürekkep bir teşekküle tevdi etmenin zarurî olduğunu sanıyorum.

Eski eserlerin ve anıtların onarım ve tanzimi için ödenek bulunmasını hedef tutan görüşlerine tamamen iştirak ettiğimi, ata yadigârlarının perişanlığına son verecek olan bu cezri hal suretinin bütün yurttaşlar tarafından da sevinçle karşılanacağına emin olduğumu arz eder, saygılarımı sunarım.

Hartmann Schedel'in çizdiği ve 1493'te Nürnberg'de *Liber Chronicarum* ismiyle basılan kitap içinden bir Konstantinopolis kesiti.

İstanbul'un Gerçek Fethi

Ahmet B. Karabacak

Ahmet B. Karabacak, "İstanbul'un Gerçek Fethi", *Türk Yurdu*, Yıl: 54, Cilt: 4, Sayı: 6 (Genel Sayı: 312), ss. 47-48.

Ahmet B. Karabacak

Anadolu'da ve Rumeli'de genişleyen Osmanlı devletinin toprakları arasında kıymetini bilen bir el tarafından koparılmasını bekleyen seçkin bir çiçek gibi duran İstanbul beklediği sevgiliye artık kavuşuyordu. Genç, diri bir devletin genç ve diri başbuğu askerlerine son emrini şöyle veriyordu:

"Ey benim paşalarım, ağalarım, beylerim, bu İstanbul cenginde silah arkadaşlarım!.. Sizleri buraya, kararlaştırdığım umumî hücumda şimdiye kadar gösterdiğinizden daha büyük fedakârlık ve cesaret istemek için topladım.

"Cihanda ün salmış İstanbul gibi bir şehri zaptedeceksiniz. İstanbul'un adı geçen yerlerde o şehri zapteden kahramanlar olarak şan ve şerefle anılacaksınız.

"Sahipleri bize daima pusular hazırlayan bu şehri aldıktan sonradır ki, emin yaşayabileceğiz, kapımızı açık bırakabileceğiz.

"Kale duvarlarını toprakla o kadar hırpaladık ki, size hücum hedefi olarak bir kale duvarı değil, bir viranelik gösteriyorum. Fakat bununla beraber şehrin alınmasını pek o kadar kolay zannetmeyin!

"Sur enkazı üzerine atılacak yiğitler büyük tehlikelerle karşılaşacaklardır. Maharetimiz ve cesaretimiz her şeyden üstün gelecektir. Zafer rüzgârı bizden yana esecektir. Kostantaniye bizim olacaktır! Bütün yiğitliğinizi takınınız, askerlerimizi şevk ile dövüşmek üzere koşturunuz!.. Onlara anlatınız ki, askerlik, harp, üç şeye bağlıdır: Namus, itaat, yılmamak! Ne kadar yüksek bir maksada hizmet ettiğimizi gözönünde bulundurunuz!

“Hücumda ben sizin yanınızda olacağım, herkesin vazifesini nasıl yaptığını göreceğim. Şimdi selâmetle çadır ve alaylarınıza dönünüz, yemek yiyiniz, dinleniniz, emirlerimi askerlerimize bildiriniz, hücum emri verildikten sonra söz sizindir.”

29 Mayıs 1453 günü İstanbul Türk askerlerine kucağını açmış, İstanbul Türkün olmuştu. Fakat bu fiili bir hâkimiyetti. Yüksek Türk zekası dünyanın bu en güzel beldesinin gerçek sahibi olmak, İstanbul'u Türk yapmak için hemen o tarihten sonra çalışmaya başladı.

Şehri alan Fatih Sultan Mehmet hemen İstanbul'un imarına girişmişti. Kendisine Türkün zevkine uygun bir saray yaptırdı. Bugünkü Topkapı Sarayı içinde Fatih'ten kalma geniş köşe, İstanbul'un görünüşü en güzel yerleri olan Marmara, Adalar, bütün Anadolu yakası, Boğaz, Galata ile Haliç'i bir çırpıda görür. Bundan sonra Türk zevkine göre yapılan çeşmeler, konaklar, medreseler bu beldeyi gerçek bir yurt

köşesi durumuna getirmeye başladı. Osmanlı Devleti İstanbul'a öylesine bir kıymet verdi ki, eski sahiplerinin bıraktığı kalıntılar şehrin yeni ruhu karşısında onun bu ruhuna bir iz bile koyamadılar. Denebilir ki, Osmanlı devleti zamanında bu devletin gerçek büyüklüğü, gerçek gücü İstanbul'da belirdi, biçimlendi. On yedinci yüzyıl ortalarında yaşamış bir Türk yazarı, Tarihi Gilmanî müellifi Mehmet Halife, devrinin İstanbul'unu şöyle tanımlıyor:

“Hâlen Âl-i Osman'ın karargâhı ve ehl-i İslâm'ın iftiharî olan İstanbul, uleması, kibarı bol, ta fetihten beri bu hicri 1070 tarihine varınca şol mertebe mamur ve âbadan olmuştu ki, revendegâhı cihan olan efraddan bir ferd rûyi zeminde buna mümasil bir şehir görmüştür. Bu şehirde maruf ve meşhur olan sultanlar ve hanımlar ve vüzeralar sarayları yüz yirmiden mütecavizdir ki, her biri binâî şeddaddan nümune idi; kavmi şeddaddan sonra bu güne acip ve gâlib binalar kimseye müyesser olmuş değildir. Ol zikrettiğimiz sarayların ednası At meydanında olan İbrahim Paşa sarayıdır, âlâsı Süleymaniye Camii'nin altında Sultan Süleyman vüzerasından Siyavuş Paşa sarayıdır. Şol mertebe saraydır ki, zamanımızda Veziriazam olan Arnavud Murad Paşa tasarrufuna mâlik oldukta eski saray olduğundan tamirine mübaşeret olundu, sarayda bin ikiyüz pencere saymışlar ve üç yüz odadan mütecaviz ve on beş hamam ve üç ekmekçi dükkânı içinde mevcut idi. Sair ehli divanın ve bezirgânların sarayları hesaba gelmez. Ve bu şehrin büyüklüğüne ve halkın kesretine ve devletine göre hesapsız mahzenler ve dükkânlar ve kervansaraylar ve hamamlar ve hânîkahlar ve tekkeler ve mescidler ve camiler vardır ki, vasfı hadden biründür.”

Türklerin en büyük özelliği olan en iyi nizamı kurma gelenekleri Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş devirlerinde zaman zaman kendini

İstanbul'un Gerçek Fethi

Ahmet B. KARABACAK

ANADOLU'da ve Rumeli'de genişleyen Osmanlı devletinin toprakları arasında kıymetini bilen bir el tarafından koparılmasını bekleyen seçkin bir çiçek gibi duran İstanbul beklediği sevgiliye artık kavuşuyordu. Genç, diri bir devletin genç ve diri başbuğu askerlerine son emrini şöyle veriyordu:

"Ey benim paşalarım, ağalarım, beylerim, bu İstanbul cenginde silâh arkadaşlarım!.. Sizleri buraya, kararlaştırdığım umumi hücumda şimdiye kadar gösterdiğinizden daha büyük fedakârlık ve cesaret istemek için topladım.

Cihanda ün salmış İstanbul gibi bir şehri zaptedeceksiniz. İstanbul'un adı geçen yerlerde o şehri zapteden kahramanlar olarak şan ve şerefle anılacaksınız.

Sahipleri bize daima pusular hazırlıyan bu şehri zaptedeceksiniz. İstanbul'un adı geçen yerlerde o şehri zapteden kahramanlar olarak şan ve şerefle anılacaksınız.

Sahipleri bize daima pusular hazırlıyan bu şehri aldıktan sonradır ki, emin yaşayabileceğiniz, kapımızı açık bırakabileceğiniz.

Kale duvarlarını toprakla o kadar hırpaladık ki, size hücum hedefi olarak bir kale duvarı değil bir viranelik gösteriyorum. Fakat bununla beraber şehrin alınmasını pek o kadar kolay zannetmeyin!

Sur enkazı üzerine atılacak yiğitler büyük tehlikelerle karşılaşacaklardır. Maharetimiz ve cesaretimiz her şeyden üstün gelecektir. Zafer rüzgârı bizden yana esecektir. Kostantaniye bizim olacaktır! Bütün yiğitliğinizi takınız, askerlerimizi şevk ile dövüşmek üzere koşturunuz!.. Onlara anlatınız ki, askerlik, harp, üç şeye bağlıdır: Namus, itaat, yılmamak! Ne kadar yüksek bir maksada hizmet ettiğimizi gözönünde bulundurunuz!

Hücumda ben sizin yanınızda olacağım, herkesin vazifesini nasıl yaptığını göreceğim. Şimdi selâmetle çadır ve alaylarınıza dönünüz, yemek yiyiniz, dinleniniz, emirlerimi askerlerimize bildiriniz, hücum emri verildikten sonra söz sizindir."

29 Mayıs 1453 günü İstanbul Türk askerlerine kucağını açmış, İstanbul Türkün olmuştu. Fa-

kat bu fiili bir hâkimiyetti. Yüksek Türk zekâsı dünyanın bu en güzel beldesinin gerçek sahibi olmak, İstanbul'u Türk yapmak için hemen o tarihten sonra çalışmaya başladı..

Şehri alan Fatih Sultan Mehmet hemen İstanbul'un imarına girişmişti. Kendisine Türkün zevkine uygun bir saray yaptırdı. Bugünkü Topkapı sarayı içinde Fâtih'ten kalma geniş köşe, İstanbul'un görünüşü en güzel yerleri olan Marmara, Adalar, bütün Anadolu yakası, Boğaz, Galata ile Haliç'i bir çırpıda görürüz. Bundan sonra Türk zevkine göre yapılan çeşmeler, konaklar, medreseler bu beldeyi gerçek bir yurt köşesi durumuna getirmeğe başladı. Osmanlı devleti İstanbul'a öylesine bir kıymet verdi ki, eski sahiplerinin bıraktığı kalıntılar şehrin yeni ruhu karşısında onun bu ruhuna bir iz bile koyamadılar. Denebilir ki, Osmanlı devleti zamanında bu devletin gerçek büyüklüğü, gerçek gücü İstanbul'da belirdi, biçimlendi. On yedinci yüzyıl ortalarında yaşamış bir Türk yazarı, Tarihi Gilmanî müellifi Mehmet Halife, devrinin İstanbul'unu şöyle tanımlıyor:

"Hâlen Âl-i Osmanın karargâhı ve ehli İslâmın iftiharî olan İstanbul, uleması, kibarı bol, tâ fetihtenberi bu hicrî 1070 tarihine varınca şol mer-tebe mamûr ve âbadan olmuştu ki, revendegâhı cihan olan efraddan bir ferd rûzî zeminde buna mü-masil bir şehir görmemiştir. Bu şehirde maruf ve meşhur olan sultanlar ve hanımlar ve vüzeralar sarayları yüz yirmiden mütecevizdir ki, her biri binaî şeddaddan nümune idi; kavmi şeddaddan sonra bu güne acip ve gâlib binalar kimseye mü-yesser olmuş değildir. Ol zikrettiğimiz sarayların ednası At meydanında olan İbrahim Paşa sarayıdır âlâsı Süleymaniye caminin altında Sultan Süleyman vüzerasından Siyavuş Paşa sarayıdır; Şol mer-tebe saraydır ki, zamanımızda Veziriâzam olan Arnavud Murad Paşa tasarrufuna malik oldu-ka eski saray olduğundan tamirine mübaşeret olun-du, sarayda bin ikiyüz pencere saymışlar ve üç yüz odâdan müteceviz, ve on beş hamam ve üç ekmek-çi dükkânı içinde mevcud idi. Sair ehli dîvanın ve bezirgânların sarayları hesaba gelmez. Ve bu şehrin büyüklüğüne ve halkın kesretine ve dev-

en belirli biçimde göstermiştir. İnsana, insan hayatına en büyük kıymeti veren Türkler şehir hayatını düzenlerken şimdi bile hayranlıkla karşılanan fermanlar çıkarmışlar ve en güzeli bu fermanları gerektiğinden daha iyi bir biçimde uygulamışlardır. İşte on altıncı yüzyılda şehir nizamını düzenleyen fermanlardan bazıları :

* İstanbul surlarının iç ve dış yüzüne bitişik ev ve dükkan yapmak yasaktır. Her çeşit yapı surlardan en az dört arşın uzak olacaktır. (996 = 1558 tarihli ferman)

* Yollarda dükkan sahibi esnafın her ne suretle olursa olsun yola tecavüzü yasaktır. (975 = 1567 tarihli ferman)

* İstanbul'da inşaatta kullanılan keresteler en, boy ve kalınlık bakımından standardize edilmiştir. (975=1567 tarihli ferman)

* Yangın tehlikesine karşı herkes evinin damına kadar çıkacak bir merdiven ve bir büyük fiçı dolusu su bulundurmağa mecburdur. Bir evde yangın çıktığında mal ve can kaygusundan evvel yangın çıkan yerin yardımına koşulacaktır. (980=1572 tarihli ferman)

* Tabibler ve cerrahlar Hekimbaşı tarafından imtihan edildikten sonra iş görebilirler. Mutatabbiklik yasaktır ve cür'et eden şiddetle cezalandırılır. (981=1573 tarihli ferman)

* Atlı hamalların yük beygirlerine hayvanın tahammülünden fazla yük yüklemesi yasaktır. (995 = 1586 tarihli ferman)

* İstanbul sularında işliyen kayıkların ücretleri kürek sayısına, gidecekleri yerlere ve denizin sakin veya dalgalı olduğuna göre tesbit edilmiştir, kayıkların alacakları yolcu adedi de tesbit edilmiştir. (955 = 1586 tarihli ferman)

* Şehrin erzakında istifçilik ve karaborsacılık şiddetle yasaktır. (967 = 1559 tarihli ferman)

* Kuzuların Hıdırellezden evvel kesilmesi yasaktır. (990 = 1582 tarihli ferman)

* Toptancı ve perakendecilerin yüzde kazançlarının tesbiti. (955 = 1586 tarihli ferman)

* Ham meyva satışının men'i. (980 = 1572 tarihli ferman)

* Odun ve kömür satışının tanzimi. (983 = 1575 tarihli ferman)

* Mahalle aralarında meyhane açma yasağı. (983 = 1575 tarihli ferman)

* İstanbul halkının mahalle imamlarına ikâmetgâh kaydı yaptırtması mecburiyeti. (987 = 1579 tarihli ferman)

Görüldüğü gibi İstanbul alındıktan sonra yapılmaya başlanan eski yıkılan Fatih camisi, sonraları Sultan Selim, Süleymaniye, Muradpaşa, Davudpaşa, Bayezid ve Cerrahpaşa camileri, her yılın yeni bir güzellik eklediği Topkapı Sarayı, yüzlerce küçük büyük cami, medrese, kütüphane, çeşme, su kemeri şehri görünüş yönünden Türkleştirirken, kurulan düzen de bu Türkleşmeyi daha çabuklaştırıyor, daha kuvvetlendiriyordu. Gelen yabancılar on beş yüzyıl Roma hakimiyetinde kalan İstanbul'da

letine göre hesapsız mahzenler ve dükkânlar ve kervansaraylar ve hamamlar ve hâmikahlar ve tekkeler ve mescidler ve camiler vardır ki, vasfı haddenden birundur."

Türklerin en büyük özelliği olan en iyi nizamı kurma gelenekleri Osmanlı devletinin kuruluş ve yükseliş devirlerinde zaman zaman kendini en belirli biçimde göstermiştir. İnsana, insan hayatına en büyük kıymeti veren Türkler şehir hayatını düzenlerken şimdi bile hayranlıkla karşılanan fermanlar çıkarmışlar, ve en güzeli bu fermanları gerektiğinden daha iyi bir biçimde uygulamışlardır. İşte on altıncı yüzyılda şehir nizamını düzenleyen fermanlardan bazıları:

★ İstanbul surlarının iç ve dış yüzüne bitişik ev ve dükkân yapmak yasaktır. Her çeşit yapı surlardan en az dört arşın uzak olacaktır. (996 = 1558 tarihli ferman)

★ Yollarda dükkân sahibi esnafın her ne suretle olursa olsun yola tecavüzü yasaktır. (975 = 1567 tarihli ferman)

★ İstanbulda inşaatta kullanılan keresteler en, boy ve kalınlık bakımından standardize edilmiştir. (975 = 1567 tarihli ferman)

★ Yangın tehlikesine karşı herkes evinin damına kadar çıkacak bir merdiven ve bir büyük fıçı dolusu su bulundurmağa mecburdur. Bir evde yangın çıktığında mal ve can kaygusundan evvel yangın çıkan yerin yardımına koşulacaktır. (980 = 1572 tarihli ferman)

★ Tabibler ve cerrahlar Hekimbaşı tarafından imtihan edildikten sonra iş görebilirler. Mutatabbiklik yasaktır ve cür'et eden şiddetle cezalandırılır. (981 = 1573 tarihli ferman)

★ Atlı hamalların yük beygirlerine hayvanın tahammülünden fazla yük yüklemesi yasaktır. (1995 = 1586 tarihli ferman)

★ İstanbul sularında işliyen kayıkların ücretleri kürek sayısına, gidecekleri yerlere ve denizin sakin veya dalgalı olduğuna göre tesbit edilmiştir, kayıkların alacakları yolcu adedi de tesbit edilmiştir. (955 = 1586 tarihli ferman)

★ Şehrin erzakında istifçilik ve karaborsacılık şiddetle yasaktır. (967 = 1559 tarihli ferman)

★ Kuzuların Hıdırellezden evvel kesilmesi yasaktır. (990 = 1582 tarihli ferman)

★ Toptancı ve parakendecilerin yüzde kazançlarının tesbiti. (955 = 1586 tarihli ferman)

★ Ham meyva satışının men'i. (980 = 1572 tarihli ferman)

★ Odun ve kömür satışının tanzimi. (983 = 1575 tarihli ferman)

★ Mahalle aralarında meyhane açma yasağı. (983 = 1575 tarihli ferman)

★ İstanbul halkının mahalle imamlarına ikâmetgâh kaydı yaptırtması mecburiyeti. (987 = 1579 tarihli ferman)

Görüldüğü gibi İstanbul alındıktan sonra yapılmaya başlanan eski yıkılan Fâtih camisi, sonra-

ları Sultan Selim, Süleymaniye, Muradpaşa, Davudpaşa, Bayazıt ve Cerrahpaşa camileri, her yılın yeni bir güzellik eklediği Topkapı sarayı, yüzlerce küçüklü büyüklü cami, medrese, kütüphane, çeşme, su kemeri şehri görünüş yönünden Türkleştirirken, kurulan düzen de bu Türkleşmeyi daha çabuklaştırıyor, daha kuvvetlendiriyordu. Gelen yabancılar on beş yüzyıl Roma hâkimiyetinde kalan İstanbul'da ölü ve silik Ayasofyanın tek başına bu muazzam Türkleşmeye karşı koyamadığını anlıyorlar ve bu şehrin esas sahiplerinin Türkler olduğunu itiraftan çekinmiyorlardı. On dokuzuncu yüzyıl Fransız edebiyatının şöhretli isimlerinden Théophile Gautier bir İstanbul gezisinden sonra şunları yazmıştı:

"Bence İstanbul, şarkın centilmenleri olan Türkler için yaratılmıştır. Bu centilmenlere, kendi bahadırılık ve kibarlık destanlarını milyonlarca halka dinletmek için ki büyük kıtanın kulak kulağa geldiği, dudak dudağa verdiği böyle bir yer lâzımdı. Tabiat bu yeri yarattı ve Türk, uzun asırlar araya araya — kendisi için yaratılan — cennet köşesini buldu.

İstanbul'un bütün güzelliğiyle, bütün haşmetiyle Türke yaraşır. Zarf ile mazrufun bu kadar uygun düştüğü bir yer, kürenin başka hiç bir tarafında görülemez."

Kolayca savunabiliri zki, dünyanın hiç bir kentine İstanbul kadar şiir yazılmamıştır. Şair bir ulus olan Türkler bu dünyanın en güzel köşesi için ruhlarında canlandırdıkları bütün güzel duyguları mısra mısra dizmişler, onu zaman olmuş bir perinin gözlerine, zaman olmuş bir gonca gülün ipek yapraklarına benzetmişlerdir. İstanbul'un alınışından sonra bu kent için şiir söylemeyen şairimiz yok gibidir. Ve savunabiliriz ki, İstanbul şairleri olmasa ve edebiyatımızda İstanbul olmasa millî edebiyatımız öksüz ve yarım kalır, bütün özelliğini bir anda yitirir.

**"Bu şehri İstanbul ki bi misli behâdır
Bir sengine yekpâre acem mülkü fedadır"**

diyen Nedim, Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiirini söyleyen Yahya Kemal bir şiirleri olmasaydı daha az enteresan olurlardı.

Evet, İstanbul'un gerçek fethi, İstanbul'a Türk ruhu iyice aşılınca gerçekleşmiştir. Bir İstanbul efendisi ortaya gelmiş, biraz kabalaşana, İstanbul görmemiş diye küçümsemeyle bakılmış, gerçek Türk dili İstanbul hanımlarında en olgun durumuna yükselmiş, yabancılar bu kenti ve gerçek sahiplerini yakından tanıyınca İstanbul'un Türkler tarafından alınmasına esef etmemiş, edememişlerdir...

Beşyüz şu kadar yıldır bir gonca gül gibi bağrımıza bastığımız İstanbul'u bundan sonra da daha çok Türk yapmak için uğraşmak bizim ve bizden sonra geleceklerin en büyük zevki olacaktır.

ölü ve silik Ayasofya'nın tek başına bu muazzam Türkleşmeye karşı koyamadığını anlıyorlar ve bu şehrin esas sahiplerinin Türkler olduğunu itiraftan çekinmiyorlardı. On dokuzuncu yüzyıl Fransız edebiyatının şöhretli isimlerinden Theophile Gautier bir İstanbul gezisinden sonra şunları yazmıştı:

“Bence İstanbul, şarkın centilmenleri olan Türkler için yaratılmıştır. Bu centilmenlere, kendi bahadırılık ve kibarlık destanlarını milyonlarca halka dinletmek için ki büyük kıtanın kulak kulağa geldiği, dudak dudağa verdiği böyle bir yer lazımdı. Tabiat bu yeri yarattı ve Türk, uzun asırlar araya araya –kendisi için yaratılan– cennet köşesini buldu.

“İstanbul'un bütün güzelliğiyle, bütün haşmetiyle Türke yaraşır. Zarf ile mazrufun bu kadar uygun düştüğü bir yer, kürenin başka hiç bir tarafında görülemez.”

Kolayca savunabiliriz ki, dünyanın hiçbir kentine İstanbul kadar şiir yazılmamıştır. Şair bir ulus olan Türkler bu dünyanın en güzel köşesi için ruhlarında canlandırdıkları bütün güzel duyguları mısra mısra dizmişler, onu zaman olmuş bir perinin gözlerine, zaman olmuş bir gonca gülün ipek yapraklarına benzetmişlerdir. İstanbul'un alınışından sonra bu kent için şiir söylemeyen şairimiz yok gibidir. Ve savunabiliriz ki, İstanbul şairleri olmasa ve edebiyatımızda İstanbul olmasa millî edebiyatımız öksüz ve yarım kalır, bütün özelliğini bir anda yitiriverir.

“Bu şehri Stanbul ki bi mislü behâdır

Bir sengine yekpâre acem mülkü fedadır”

diyen Nedim, Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiirini söyleyen Yahya Kemal bu şiirleri olmasaydı daha az enteresan olurlardı.

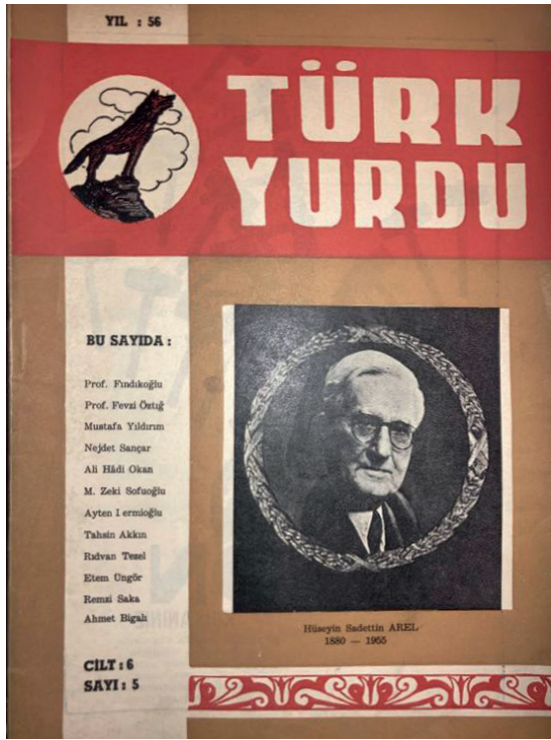
Evet, İstanbul'un gerçek fethi, İstanbul'a Türk ruhu iyice aşılınca gerçekleşmiştir. Bir İstanbul efendisi ortaya gelmiş, biraz kabalaşana, İstanbul görmemiş diye küçümsemeyle bakılmış, gerçek Türk dili İstanbul hanımlarında en olgun durumuna yükselmiş, yabancılar bu kenti ve gerçek sahiplerini yakından tanıyınca İstanbul'un Türkler tarafından alınmasına esef etmemiş, edememişlerdir.

Beş yüz şu kadar yıldır bir gonca gül gibi bağrımıza bastığımız İstanbul'u bundan sonra da daha çok Türk yapmak için uğraşmak bizim ve bizden sonra geleceklerin en büyük zevki olacaktır.

Fatih ve İstanbul'un Fethi

Ali Hâdi Okan

Ali Hâdi Okan, "Fatih ve İstanbul'un Fethi", *Türk Yurdu*, Cilt: 6, Sayı: 5, 28 Mayıs 1967, ss. 10-13.

Bin yüz yirmi beş yıllık bir hayat taşıyan Bizans; tam yirmi dokuz kuşatma savuşturmuştu. Roma ordularına, İran alaylarına, Avarlar hakanına, İslâm akınlarına ve Arap hücumlarına göğüs germişti. Osmanlılar tarafından da yapılan dört muhasara bu hesaba dahildir. Bu beş kuşatmanın ikisi Yıldırım'ın, biri Yıldırım'ın oğullarından Musa Çelebi'nin, biri İkinci Sultan Murad'ın olup sonuncu kuşatma ile İstanbul'u fethetmek şerefi tarih boyunca Fatih unvanıyla anılacak olan Yavuz'un dedesi Murad oğlu İkinci Sultan Mehmed'e nasip olmuştur. Peygamber hadîsi ile mübeşşer olan mümtaz sultanlık makamını o ihraz eylemiştir.

İslâm tarihçileri tarafından rivayet edilerek İstanbul kuşatmasına uygulanan bir inanış vardır ki, bu da Peygamberimiz Hz. Muhmamed'in^(sav) bir hadîsinden çıkarılmıştır. Hz. Peygamber, eshabına şöyle buyurmuştu: "Bir tarafı karaya, bir tarafı denize bakan bir şehirden konuşulduğunu duydunuz mu?"

Ashab: "Evet yâ Resulallah!" karşılığını verirler.

Bunun üzerine Hz. Muhammed, "Bu şehir Hz. İshak'ın yetmiş bin torunu tarafından fetholunmadan kıyamet kopmayacaktır. Onlar şehrin tabyalarına yaklaşırken silahları ile mancınıklarıyla değil, sadece 'Lâilâhe illâllah' ve 'Allah u Ekber!' sözleriyle savaşırlardır. O vakit denize bakan yönlerden biri yıkılacaktır, sonra diğeri de düşecektir. Sonunda kara tarafındaki surlar da düşecek, üstün gelenler şehre gireceklerdir."

Bir başka sefer de Hz. Peygamber, şu mealde konuşmuşlardır: “Kostantiniyye’yi fethedeceklerdir. En iyi emîr, bu fethi başaracak olandır ve en iyi ordu onunkisi olacaktır.”

Sultan İkinci Mehmed, babasının ölümü üzerine üçüncü def’a ve bu sefer kesin olarak Osmanlı tahtına geçer geçmez İstanbul’u fethetmeye azmetmişti. Karaman seferinden avdette Bursa’dan İzmit ve Kocaeli tarafı ile Edirne’ye geçmek üzere Gelibolu karşısına geldiklerinde Bizans gemilerinin boğazı kapaması, kendisinin İstanbul hakkındaki tasavvurları için mükemmel bir zemin hazırlamış olduğundan derhal İstanbul Boğazı’na teveccühle Göksu’ya gelindi. Yıldırım Bayezid’in inşa ettirdiği Anadolu Hisarı’nın bulunduğu tepeye otağını kurdu. Güzelce Hisar namı ile isimlendirilen bu sahil hisarının içine de üstü açık ve muvakkat bir cami yaptırdı. Karşıyaka’da hemen bir kale inşasına başladı. Bu kaleye verdiği “Boğazkesen” adı, maksadının ne olduğunu gösteriyordu. Boğazkesen, yani Rumeli Hisarı pek çabuk inşa olunmuştur. Vaktiyle İran Şahı Büyük Dara’nın ordusunu geçirmek üzere inşa ettirdiği köprünün yeridir. Boğazın en dar mahallidir. Akıntının şiddeti, bhusus yukarıya çıkan gemileri kalelerden birinin önüne gelmeye mecbur ederdi. Bunun için mahal seçiminde isabet vardı. Boğazkesen, birbirine duvarlar ile raptedilmiş üç kule şeklindedir. Her bir kulenin inşasına birer vezirini tâyin etti. Sahildeki Sadrâzam Çandarlı Halil Paşa, dağdakilerin birine Zağanos Paşa, diğerine Sarıca Paşa nezaret ediyorlardı. Asıl mimar ise Meşhur Muslihiddin Ağa idi. Rumeli Hisarı’nın inşasına başlanması Bizans imparatorunun uykusunu kaçırdı. Önce hukuk bahsini karıştırdı. Rumeli Hisarı’nın sahibi kendisi, kiracısı Venediklilerdir. Her iki hükûmetin hukukuna tecavüz demek olduğunu anlatmak istedi. Fayda görülmeyince hediyeler ricalar yoluna gitti. Yiyecek ve içeceklerin en nefislerini sundu, kâr etmedi. Sultan Mehmed’in kasdi kesin idi. Babasının vasiyeti vardı. İlk işin Kostantiniyye’nin fethi olmasını tavsiye etmişti. O olmasa bile Fatih yine maksadının gerektirdiğini yapmakta tereddüt etmeyecekti. Bizans İmparatoru Konstantin Paleologos’un murahhaslarına cevaben dedi ki: “Düşmana karşı giden ecdadımı geçirmemek için kendinden evvelki kayserlerin ne yapa geldiklerini unutmasın. Babam Varna’ya giderken gördüğü münasebetsizlikler üzerine Boğazı elde etmeye yemin etmişti. Ben onu icra ediyorum. Zaten Boğaz Kayser’in değil benimdir. Çünkü Anadolu sahili meşru malımdır. Rumeli sahili ise sahibi tarafından terkolonmuştur, sahibe muhtaçtır. Bugün o dahi benim demektir.”

Kalenin inşâsı dört ayda tamam oldu, topraklarla donatılarak kış yaklaştığı için Edirne’ye gidildi. Bütün kış tedarikât içinde geçti. Urban adında bir Macar yeni usûl bir top icad etmiş, onu kullanmak üzere bazı Avrupa hükümdarlarına baş vurmuş, lâkin onlardan ümidini kesince gelip Kayseri, sonra da Padişaha hizmet arzetmiş idi. Sultan Mehmed teklifi hemen kabul etti. O vakte kadar emsalleri görülmemiş olan cesim havanlar döküldü. Rumeli Hisarı Kalesi’nde ilk denemeleri uygulandı. Boğazdan geçmekte olan bir Venedik gemisine nişan alındı, bir güllede gemi bat-

FATİH VE İSTANBUL'UN FETHİ

Bin yüz Yirmi beş yıllık bir hayat taşıyan Bizans; tam yirmi dokuz kuşatma savuşturmuştu. Roma ordularına, İran alaylarına, Avarlar hakama, İslâm akınlarına ve arap hücumlarına göğüs germiştir. Osmanlılar tarafından da yapılan dört muhasara bu hesaba dahildir. Bu beş kuşatmanın ikisi Yıldırım'ın, biri Yıldırım'ın oğullarından Musa Çelebi'nin, biri İkinci Sultan Murad'ın olup Sonuncu kuşatma ile İstanbul'u fethetmek gereği Tarih boyunca Fatih unvanıyla anılacak olan Yavuz'un dedesi Murad oğlu İkinci Sultan Mehmed'e nasib olmuştur. Peygamber Hadis'i ile mübeşşer olan mümtaz sultanlık makamını o ihraz etmiştir.

İslâm tarihçileri tarafından rivayet edilerek İstanbul kuşatmasına uygulanan bir inanış vardır ki, bu da Peygamberimiz Hazret-i Muhammed (S. A.) in bir Hadis'inden çıkarılmıştır. Hz. Peygamber, eshabına şöyle buyurmuştu: — Bir tarafı kara, diğeri denize bakan bir şehirden konuşulduğunu duyduunuz mu? Eshap: — Evet ya Resullah... karşılığını verirler. Bunun üzerine Hz. Muhammed: (— Bu şehir Hz. İshak'ın yetmiş bin torunu tarafından fetholunmadan kıyamet kopmayacaktır. Onlar şehrin tabyalarına yaklaşırken silâhları ile, mancınıklarıyla değil, sadece «Lâilâhe illâ'lâh» ve «Allah-u Ekber» sözleriyle savaşıyorlardır. O vakit denize bakan yönlerden biri yıkılacaktır, sonra diğeri de düşecektir. Sonunda kara tarafındaki surlar da düşecek, üstün gelenler şehre gireceklerdir.» Bir başka sefer de Hz. Peygamber, şu mealde konuşmuşlardır: «— Kostantiniyyeyi fethedeceklerdir. En iyi emir, bu fethi başaracak olan ve en iyi ordu onunkisi olacaktır.»

Sultan İkinci Mehmed, babasının ölümü üzerine üçüncü def'a ve bu sefer kesin olarak Osmanlı tahtına geçer geçmez İstanbul'u fethetmeğe azmetmişti. Karaman seferinden avdetinde Bursa'dan İzmit ve Kocaeli tarafları ile Edirne'ye geçmek üzere Gelibolu karşısına geldiklerinde Bizans gemilerinin boğazı kapaması, kendisinin İstanbul hakkındaki tasavvurları için mükemmel bir zemin hazırlamış olduğundan derhal İstanbul boğazına tevccühle Gökşu'ya gelindi. Yıldırım Bayezid'in inşa ettirdiği Anadolu hisarının bulunduğu tepeye otağını kurdu. Güzelce Hisar namı ile isimlendirilen bu sahil hisarının içine de üstü açık ve muvakkat bir cami yaptırdı. Karşıyakada hemen bir kale inşasına başladı. Bu kaleye verdiği «Boğazkesen» adı, maksadının ne olduğunu gösteriyordu. Boğazkesen, yani Rumeli Hisarı pek çabuk inşa olunmuştur. Vaktiyle İran şahı Büyük Dara'nın ordusunu geçirmek üzere inşa ettirdiği köprü'nün yeridir. Boğazın en dar mahallidir. Akıntının şiddeti, bahusus yukarıya çıkan gemileri kalelerden birinin önüne gelmeğe mecbur ederdi. Bunun için mahal seçiminde isabet vardı. Boğazkesen, birbirine duvarlar ile rapdedilmiş üç kule şeklindedir. Her bir kulenin inşasına birer vezirini tâyin etti. Sahildeki Sadrazam Çandarlı Halil Paşa, dağdakilerin birine Zağanos Paşa, diğerine Sarıca Paşa nezaret ediyorlardı. Asıl mimar ise meşhur Muslihiddin Ağa idi. Rumeli Hisarının inşasına başlanması Bizans imparatorunun uykusunu kaçırdı. Önce hukuk bahsini karıştırdı. Rumeli Hisarının sahibi kendisi, kiracısı Venediklilerdir. Her iki hükûmetin hukukuna tecaviüz demek olduğunu anlatmak istedi. Fayda görülmevince hediyeler ricalar yoluna gitti. Yiyecek ve içeceklerin en nefislerini sundu, kâr etmedi. Sultan Mehmed'in kasdi kesin idi. Babasının vasiyeti vardı. İlk işin Kostantiniyye'nin fethi olmasını tavsiye etmişti. O olmasa bile Fatih yine maksadının gerektirdiğini

Yazan :
Ali Hâdi
OKAN

tı. Edirne'ye getirtilen Urban on iki pusluk bir havan dökmeye muvaffak oldu. Bu misli görülmemiş büyük bir toptu. Bunun için 300 kantar bakır sarfolunmuştu. Bu top 1.200 okka taştan dane atar ve elli çift manda ile hareket eder ve günde ancak yedi sekiz defadan fazla atılamazdı. Bundan başka bir çok da muhtelif çaplarda toplar döktürüldü. Surlara çıkmak, burçlara tırmanmak için merdivenler, bedenleri tahrip için koç başları gibi her türlü kuşatma levazımı vücuda getirildi.

Büyük top Edirne'den 1453 Şubatında yola çıkarıldı. Elli çift öküzle

çekiliyor, 400 kişi de yanında yardım ediyordu. Binlerce adam önceden yol tesviyesi ile meşgul idiler. Ancak iki ayda top İstanbul surları önüne varabildi. Nisan ayı başlarında Padişah ile ordu da vasıl oldu. Timurtaşlardan Damadzade Karacabey öncü olarak çıkmıştı. Silivri Hisarı'ndan başka kale dışında işgal etmedik bir yer bırakmadı. Fatih ibtida Eğrika-pı önüne inmişti. Lâkin sonraları büyük topu Topkapı'ya sevkettiği gibi Eyüb sahilinden Zeytun Burnu'na kadar bütün kale dışını da kuşatmıştı. Zağanos Paşa dahi Kâğıthane deresinden gidip Şişli ve Beyoğlu tepelerini işgal etti. İktiza ettiğinde Galata'yı dögecek, istilâ edecekti. Cenevizlilerin elinde bulunan Galata o vakitler zaman politikasını tam olarak güdüyorlardı. Gündüzleri alçak gönüllülikle Padişah ordusunun levazımını ikmal ederler, geceleri bütün kuvvetle Bizanslıların yararlarına çalışırlardı. Donanmamız Balta Limanı'nda idi. Komutanı olan Baltaoğlu Süleyman Bey'in lakabı sebebiyle Mirgön koyu öyle yad olunmuştur. Donanmamız 18 kıt'a üç sıra kürekli, 48 kıta iki sıra, diğerleri daha küçük olarak 400 kadar gemiden mürekkepti. Bununla beraber bir gün İstanbul'un imdadına gelmekte olan beş kıta gemiyi limana girmekten men etmeye memur edilmiş iken bunu başaramamış ve aksine olarak idaresizlikten dolayı kendisini zararlara uğratmıştı. Beşiktaş sahilinde buna şahid olan Padişah gazabını yatıştırmak üzere bizzat Baltaoğlu'nu 100 sopa ile cezalandırmıştır.

İstanbul'un ruh ahvali pemperişan idi. Şark ve garp kiliselerinin birleştirilme teşebbüsleri ile kamuoyu ikiye ayrılmış ve rumlarla frenkler arasında dahi münazaa baş göstermiş olduğundan savunma gücü hayliden hayliye gevşemişti. Padişah ordusunun en dehşetli yıldırımları andıran bombardımanı ise ayrıca akılları perişan eden bir hal idi. Bu aralık halk arasında Garp kilisesi aleyhinde bir nefret uyanmış ve "Papazların şapkalarını görmektense Türkler'in sarığını görmek evlâdır!" gibi sözler ve "Türkler şehre girecekler fakat Ayasofya'ya giremeyecekler!" gibi kâhince keşifler halk ağzında dönmeye başlamıştı. Ordumuzda ise ruhanî ahval aksine idi. Şeyh Akşemseddin, rüyasında Hz. Eyub'un (Halid bin Zeyd Eba Eyub-ı Ensari) kabrini keşfetmiş, keyfiyet padişah ile beraber cümlece hayra alâmet sayılmıştı. İlâhî esrara vukufu olduğu sanılan Akşemseddin Hazretlerinden fethin gününü ve saatini de sormuşlar, onu da haber almışlar idi.

Zağanos Paşa, İstanbul halkının "Gemilerin karada yüzdürüldüğü müşahede olununcaya kadar fethin müyesser olamayacağı" hakkındaki itikadını Padişah'a arzetmişti. Kara tarafındaki istihkâmlar pek metin idi. Toplardan o kadar müteessir olamıyordu. Halbuki bilhassa liman içindeki kaleler pek zayıf ve hendeksiz idi. Lâkin limanın ağzı Sirkeci'den Galata'ya doğru gerilmiş bir zincir ile kapatılmış olduğu için limana girilemiyordu. Zinciri kırmaya muvaffak olamadılar. Bunun üzerine Sultan İkinci Mehmed, tarihte ancak birkaç defa emsali görülmüş bir mârifet icra ettirdi. Pangaltı üzerinden, Kasımpaşa deresinden sahile kadar bir yol açtırdı, tahtalar ile yolu döşetti. Tahtaları kuyruk ve iç yağları ile yağlattı. Bir gece

yapmakta tereddüt etmiyecekti. Bizans İmparatoru Konstantin Paleologos'un murahhaslarına cevaben dedi ki: Düşmana karşı giden ecdadımı geçirmemek için kendinden evvelki kayserlerin ne yapa geldiklerini unutmasın. Babam Varna ya giderken gördüğü münasebetsizlikler üzerine Boğazı elde etmeğe yemin etmişti. Ben onu icra ediyorum. Zaten Boğaz kayserin değil benimdir. Çünkü Anadolu sahili meşru malımdır. Rumeli sahili ise sahibi tarafından terk olunmuştur, sahibi muhtaçtır. Bugün o dahi benim demektir.) Kalenin inşası dört ayda tamam oldu, toprakla donatılarak kış yaklaştığı için Edirneye gidildi. Bütün kış tedarikât içinde geçti. Urban adında bir Macar yeni usul bir top icad etmiş, onu kullanmak üzere bazı Avrupa hükümdarlarına baş vurmuş, lâkin onlardan ümidini kesince gelip Kayseriye, sonra da Padişaha hizmet arz etmiş idi. Sultan Mehmed teklifi hemen kabul etti. O vakte kadar emsalleri görülmemiş olan cesim havanlar döküldü. Rumeli Hisarı Kalesinde ilk denemeleri uygulandı. Boğazdan geçmekte olan bir Venedik gemisine nişan alındı, bir güllede gemi battı. Edirneye getirtilen Urban on iki pusluk bir havan dökmeğe muvaffak oldu. Bu misli görülmemiş büyük bir toptu. Bunun için 300 kantar bakır sarfolunmuştu. Bu top 1200 okka taştan dane atar ve elli çift mandala ile hareket eder ve günde ancak yedi sekiz def'adan fazla atılamazdı. Bundan başka bir çok ta muhtelif çaplarda toplar döküldü. Surlara çıkmak, burçlara tırmanmak için merdivenler, bedenleri tahrip için koç başları gibi her türlü kuşatma levazımı vücude getirildi.

Büyük top Edirnedan 1453 Şubatında yola çıkarıldı. Elli çift öküzle çekiliyor, 400 kişi de yanında yardım ediyordu. Binlerce adam önceden yol tesviyesi ile meşgul idiler. Ancak iki ayda top İstanbul surları önüne varabildi. Nisan ayı başlarında Padişah ile ordu da vasil oldu. Tımurtaşlardan Damad zade Karacabey öncü olarak çıkmıştı. Silivri Hisarından başka kale dışında işgal etmedik bir yer bırakmadı. Fatih ibtida Eğrikapı önüne inmişti. Lâkin sonraları büyük topu Topkapı'ya sevkettiği gibi Eyüb sahiline Zeytun Burnuna kadar bütün kale dışını da kuşatmıştı. Zağanoz Paşa dahi Kâğıthane deresinden gidip Şişli ve Beyoğlu tepelerini işgal etti. İktiza ettiğinde Galatayı dögecek, istilâ edecekti. Cenevizlilerin elinde bulunan Ga-

lata o vakitler zaman politikasını tam olarak güdüyorlardı. Gündüzleri alçak gönüllülükle Padişah ordusunun levazımını ikmal ederler, geceleri bütün kuvvetle Bizanslıların yararlarına çalışırlardı. Donanmamız Balta Limanında idi. Komutanı olan Balta oğlu Süleyman Beyin lâkabı sebebiyle Mirgön koyu öyle yad olunmuştur. Donanmamız 18 küt'a üç sıra kürekli, 48 kuta iki sıra, diğerleri daha küçük olarak 400 kadar gemiden mürekkepti. Bununla beraber bir gün İstanbul'un imdadına gelmekte olan beş kuta gemiyi limana girmekten men etmeğe memur edilmiş iken bunu başaramamış ve aksine olarak idaresizlikten dolayı kendisini zararlara uğratmıştı. Beşiktaş sahilinde buna şahid olan Padişah gazabını yatıştırmak üzere bizzat Baltaoğlu'nu 100 sopa ile cezalandırmıştı. İstanbul'un ruh ahvali pemperişan idi. Şark ve garp kiliselerinin birleştirilme teşebbüsleri ile kamu oyu ikiye ayrılmış ve rumlarla frenkler arasında dahi münazaa baş göstermiş olduğundan savunma gücü hayliden hayliye gevşemişti. Padişah ordusunun en dehşetli yıldırımları andıran bombardımanı ise ayrıca akılları perişan eden bir hal idi. Bu aralık halk arasında Garp kilisesi aleyhinde bir nefret uyanmış ve (papasların şapkalarnı görmektense türkerin sarığını görmek evlâdır) gibi sözler ve (Türkler gehre girecekler fakat Ayasofya'ya giremeyecekler gibi Kâhince keşifler halk ağzında dönmeğe başlamıştı. Ordumuzda ise ruhanî ahval aksine idi. Şeyh Akşemseddin, rüyasında hazreti Eyub (Halid Eba Eyubı Ensarî) un kabrini keşfetmiş, keyfiyet padişah ile beraber cümlece hayre alâmet sayılmıştı. İlâhî esrara vukufu sanılan Akşemseddin hazretlerinden fethin gününü ve saatini de sormuşlar onu da haber almışlar idi. Zağanos Paşa, İstanbul halkının «Gemilerin karada yüzdürüldüğü müşahede olununcaya kadar fethin müyesser olamayacağı» hakkındaki itikadını Padişaha arz etmişti. Kara tarafındaki istihkamlar pek metin idi. Toplardan o kadar müteessir olamıyordu. Halbuki bilhassa Liman içindeki kaleler pek zaif ve hendeksiz idi. Lâkin limanın ağzı Sirkeci'den Galata'ya doğru gerilmiş bir zincir ile kapatılmış olduğu için limana girilemiyordu. Zinciri kırmağa muvaffak olamadılar. Bunun üzerine Sultan İkinci Mehmed, tarihte ancak bir kaç def'a emsali görülmüş bir nârifet icra ettirdi. Pangaltı üzerinden, Kasımpaşa deresinden sahile kadar bir yol açtırdı, tahtalar ile

çinde donanmanın mühim bir kısmını üzerinden kaydırıp limanın içine sokturmaya muvaffak oldu. Keyfiyet Bizanslıların mânevî kuvvetlerini büsbütün kırmıştı.

Kuşatmanın elli üçüncü gününe gelinmişti. Akşamdan her mevkide hazırlıklara başladılar. Şeyh Akşemseddin'in müjdelediği gün o idi. Herkes önce davranmaya hazırlanıyordu. Çünkü üç gün yağmaya müsaade vardı. Yalnız binaları muhafaza şartıyla mal ve can askere terk ve tevdi

olunmuştu. Kostantiniyye'nin yani İstanbul'un serveti dillerde destandı. Bunun için yağmaya gelen dervişler ve saireler asker ile beraber gayret gösteriyorlar idi. 857 yılı Cemaziyelahir'inin yirminci ve 1453 Milâdî yılının 29'uncu Salı günü sabah namazından sonra Padişah atına bindi; bütün maiyetiyle birlikte surların önüne geldi. Türk askeri gün ağarırken başlayan kahredici topçu ateşinin himayesinde, surlara tırmanmaya başladı. İstanbul dört bir yanından sıkıştırılıyordu. Donanma, Azapları (deniz piyadesi) Marmara kıyılarında denize bırakıyor, bunlar da deniz surlarına tırmanıyorlardı. Bu arada Topkapı önlerindeki vuruşma pek kanlı geçiyor, her iki taraf da fedakârlığın son haddini gösteriyordu.

Bizans prenslerinin Cenevizlilerle birlikte dövüştükleri bu çetin savaşta nihayet Cenevizlilerin çekilmesi üzerine, Bizans savunmasında bir durgunluk oldu. Taze kuvvetlerle Topkapı önünde bu kesimi kuvvetlendiren İstanbul Fatihi II'nci Mehmed'in bu durum gözünden kaçmamıştı. Yeni bir Türk bölüğünün Topkapı'ya tırmanmasını emretti. Ulubatlı Hasan adındaki küçük rütbeli bir subay, 18 askerle birlikte öteki hücum kollarından önce davranarak, surlara ilk Türk bayrağını dikti. Aynı anda, yüzlerce yönden gelen ateşlerin okların altında şehit oldu.

Bayrağın dikilmesinden birkaç dakika sonra Kerkopoorta kapısı Türklerin eline geçti, Türk askeri buradan şehre adım attı. Bizanslılar bu birliği ezmek için harekete geçtilerse de halk Türk askerini şehirde görünce, müthiş bir paniğe uğradı. Türk birliği ardı arkası kesilmez bölüklerle yeni kuvvetler alıyor, halk Ayasofya yolunda yığınlaşıyordu. Frenklerle İstanbul'un zenginleri gemilerle firar ettiler. Bu sırada Topkapı kesiminde cesaretle savunmaya çalışan Bizans İmparatoru Kostantin Paleogolos yaralı olduğu halde "Bir Hıristiyan yok mudur ki, beni katletsin?" diyerek dövüşürken bir bölük Azap askerine rastgelmiş ve içlerinden birisi imparator olduğunu tanımayarak kılınçla başını kesmiştir. Gene o sıralarda Haliç surlarını Cebe Ali Bey, Tayfur Sarayı surlarını Hamza Bey (derya kaptanı) yarıp şehre girmeye başladılar. Zağanos Paşa'nın büyük birlikleri de şehre girince, Türk askeri her yandan Ayasofya'ya doğru ilerlemeye başladı. İkinci Mehmed, Türk bayrağının surlara dikildiğini görünce, atından inerek toprağa kapandı, Tanrı'ya şükreyledi.

Fatih, şehre girer girmez ilk işi azamet ve ihtişamı dillerde destan olan Ayasofya'yı ziyaretle orada ikindi namazını cemaatle eda etmek olmuştur. Allah'ım, o ne azametli gün ve ne derece Allah indinde makbule geçen bir namaz idi. Muzaffer bir ordunun başkomutanı, yüzyıllarca ikbal şâsaası gözleri kamaştırmış olan büyük bir şehrin fatihi galip askeriyle müezzinlerin "Allahu Ekber!" nidaları, şeyh ve dervişlerin tekbir sadaları şükran secdesine kapanarak yapmışlar ve selefleri fatihler gibi bastığı yerleri toprakla bir etmeyerek yine Cenab-ı Allah'a karşı dini vazife icra olunmak üzere mâbedi aslî hali ile camie tahvil buyurmuşlardır. Cebren (zorla) girdikleri şehirleri yakıp yıkan, ahalisini katliam eden cihangirler Fatih'in mağlup bir millete karşı gösterdiği bu merhamet ve adalet yükseliğini göz önüne getirerek gaddarca muamelelerinden utanmalıdırlar.

yolu döşetti. Tahtaları kuyruk ve iç yağları ile yağlattı. Bir gece içinde donanmanın mühim bir kısmını üzerinden kaydırıp limanın içine sokturmağa muvaffak oldu. Keyfiyet Bizanslıların mânevî kuvvetlerini büsbütün kırmıştı. Kuşatmanın Elli üçüncü gününe gelinmişti. Akşamdan her mevkide hazırlıklara başladılar. Şeyh Akşemseddin'in müjdelediği gün o idi. Herkes önce davranmaya hazırlanıyordu. Çünkü üç gün yağmıya mücadele vardı. Yalnız binaları muhafaza şartıyla mal ve can askere terk ve tevdi olunmuştu. Kostantaniyye'nin yâni İstanbul'un serveti dillerde destandı. Bunun içi yağmaya gelen dervişler ve saireler asker ile beraber gayret gösteriyorlar idi. 857 Yılı Cemaziyelahir'ının yirminci ve 1453 Milâdî yılının 29 uncu Salı günü sabah namazından sonra Padişah atına bindi; bütün maiyetiyle birlikte surların önüne geldi. Türk Askeri gün ağarırken başlayan kahredici topçu ateşinin himayesinde, surlara tırmanmaya başladı. İstanbul dört bir yanından sıkıştırılıyordu. Donanma Azapları (deniz piyadesini) Marmara kıyılarında denize bırakıyor, bunlar da deniz surlarına tırmanıyorlardı. Bu arada Topkapı önlerindeki vuruşma pek kanlı geçiyor, her iki taraf ta fedakârlığın son hadini gösteriyordu. Bizans prenslerinin Cenevizlilerle birlikte dövüştükleri bu çetin savaşta nihayet Cenevizlilerin çekilmesi üzerine, Bizans savunmasında bir durgunluk oldu. Taze kuvvetlerle Topkapı önünde bu kesimi kuvvetlendiren İstanbul Fatih'i II nci Mehmed'in bu durum gözünden kaçmamıştı. Yeni bir türk bölüğünün Topkapıya tırmanmasını emretti. Ulubatlı Hasan adındaki küçük rütbeli bir subay, 18 askerle birlikte öteki hücum kollarından önce davranarak, surlara ilk Türk Bayrağını dikti. Aynı anda, yüzlerce yönden gelen ateşlerin okların altında şehid oldu. Bayrağın dikilmesinden bir kaç dakika sonra (Kerkoport) kapısı türklerin eline geçti, Türk Askeri buradan şehre adım attı. Bizanslılar bu birliği ezmek için harekete geçtiler de halk Türk askerini şehirde görünce, müthiş bir paniğe uğradı. Türk birliği ardı arkası kesilmez bölüklerle yeni kuvvetler alıyor, halk Ayasofya yolunda yığılaşıyordu. Frenklerle İstanbul'un zenginleri gemilerle firar ettiler. Bu sırada Topkapı kesiminde cesaretle savunmaya çalışan Bizans İmparatoru Konstantin Paleogolos yaralı olduğu halde «Bir Hristiyan yok mudur ki beni katletsin» diyerek dövdü-

şürken bir bölük Azap askerine rasgelmiş ve içlerinden birisi imparator olduğunu tanımlayarak kılıncı başını kesmiştir. Gene o sıralarda Haliç surlarını Cebe Ali Bey, Tayfur sarayı surlarını Hamza bey (derya kaptanı) yarıp şehre girmeğe başladılar. Zağanos Paşanın büyük birlikleri de şehre girince, Türk askeri her yandan Ayasofya'ya doğru ilerlemeye başladı. İkinci Mehmed, Türk Bayrağının surlara dikildiğini görünce, atından inerek toprağa kapandı Tanrıya şükreyledi.

Fatih, şehre girer girmez ilk işi azamet ve ihtişamı dillerde destan olan Ayasofya'yı ziyaretle orada ikinci namazını cemaatle eda etmek olmuştur. Allahım o ne azametli gün ve ne derece Allah indinde makbule geçen bir namaz idi. Muzaffer bir ordunun başkomutanı, yüzyıllarca ikbal şâaası gözleri kamaştırmış olan büyük bir şehrin fatihi galib askeriyle müezzinlerin «Allahu Ekber» nidaları, şeyh ve dervişlerin tekbir sadaları şükran secdesine kapanarak yapmışlar ve selefleri fatihler gibi bastığı yerleri toprakla bir etmiyerek yine Cenab-ı Allaha karşı dinî vazife icra olunmak üzere mâbedi aslî hali ile camie tahvil buyurmuşlardır. Cebren (zorla) girdikleri şehirleri yakıp yıkan, ahâlisini katliam eden cihangirler Fatih'in mağlub bir millete karşı gösterdiği bu merhamet ve adalet yüksekliğini göz önüne getirerek gaddarca muamelelerinden utanmışlardır. Fatih İstanbul halkına hiç bir galibin kıyamadığı bir hürriyet ve adalet göstermiştir. İşte bu adalet sebebiyledir ki can kaygusu ile etrafa dağılmış olan İstanbul seknesi birer birer yine İstanbul'a avdete ve Fatih'in adalet kanadına sığınmaya koşmuşlardır. Fatih İstanbul'u fetheder etmez hükûmet merkezi yapmakta acele etmedi. Muhafızlığını (karıştıran Süleyman) Beye tevdi buyurarak Kadılığa Hızır Bey'i atamış ve Başkent Edirneye dönmüştür. İşte İstanbul'un ilk valisi Süleyman bey, ilk Kadısı da Hızır Bey'dir. Fatih'in arpalık olarak İstanbul Kadısı Hızır Bey'e verdiği Kadıköy'e bu ismin verilmesi sebebi de bundan ileri gelmektedir. İstanbul'u son savunan kuvveti rum ve Avrupa müverrihleri küçültmek istemişlerdir. Altı bin imparatorun, üç bin de avrupanın olarak güya topu dokuz bin muhafız mevcut olduğunu iddia ede dururlar. Sırf asker sınıfı itibariyle iddiaları belki doğrudur. Fakat miktarı itibariyle hiç de doğru olamaz, çünkü halkın bütün eli tutar kimi sıralara resmen ka-

Fatih İstanbul halkına hiçbir galibin kıyamadığı bir hürriyet ve adalet göstermiştir: İşte bu adalet sebebiyledir ki can kaygusu ile etrafa dağılmış olan İstanbul seknesi birer birer yine İstanbul'a avdete ve Fatih'in adalet kanadına sığınmaya koşmuşlardır.

Fatih İstanbul'u fetheder etmez hükûmet merkezi yapmakta acele etmedi. Muhafızlığı Karıştıran Süleyman Bey'e tevdi buyurarak, Kadılığa Hızır Bey'i atamış ve Başkent Edirne'ye dönmüştür. İşte İstanbul'un ilk valisi Süleyman Bey, ilk Kadısı da Hızır Bey'dir. Fatih'in arpalık olarak İs-

tanbul Kadısı Hızır Bey'e verdiği Kadıköy'e bu ismin verilmesi sebebi de bundan ileri gelmektedir. İstanbul'u son savunan kuvveti Rum ve Avrupa müverrihleri küçültmek istemişlerdir. Altı bin imparatorun, üç bin de Avrupa'nın olarak gûya topu dokuz bin muhafız mevcut olduğunu iddia ede dururlar. Sırf asker sınıfı itibariyle iddiaları belki doğrudur. Fakat miktarı itibariyle hiç de doğru olamaz, çünkü halkın bütün eli silah tutar kimi sıralara resmen kayıt ve kale burçlarına sevk olunmuştu. Her halde kırk bini mütecaviz adam savunma alanında hazır idi.

21 yaşında İstanbul'u fetheden Fatih Sultan İkinci Mehmet, 30 yıllık son saltanat devresinden sonra 49 yaşında ve bir rivayete göre zehirlenerek hayat ve tarih sahnesinden ayrılmıştır. 20'den fazla devleti, bu arada iki imparatorluğu tarih ve coğrafya alanından silen ve İstanbul'un Fethi ile Şarkî Roma İmparatorluğunun inkırazı sebebiyle Orta Çağ'a son veren Fatih, fetihlerinin yanı sıra ekonomiye, bayındırlığa da birinci derecede önem vermiş, edebiyata, güzel sanatlara meraklı ve Avnî mahlası ile şiirler yazıp küçük bir divan bırakmış şair bir hükümdardır. Her türlü ilim ve fenni olağanüstü korumuş, devrinde yetişen en büyük bilginlere itibarda bulunmuştur. Kendi adı ile anılan kanunnamesiyle de Osmanlı Hukuku'nun, devlet teşkilâtının en büyük hamlelerinden birini yapmıştır. Bazı müverrihler onu dünya tarihinin en önemli şahsiyeti olarak ileri sürmektedirler. Askerliğe yeni kaideler getirmesi, teknik keşifleri yanında siyasî dehâsı, tarihin en büyük askerlik ve siyaset adamlarıyla ancak ölçülebilir.

İstanbul fethinin 514'üncü yıldönümüne rastlayan bu ayın 29'uncu yani 29/5/1967 fetih bayramı münasebetiyle yazdığım bu makaleyi, kendi eserim olan Fetihname manzumesiyle bitirmek ve bu suretle Hazret-i Fatih'in mübarek ruhunu şad etmek istiyorum:

Fetihnâme

*Türkoğlu, şu Bindörtyüz'e bir elliüç ekle,
Tebcil ile an fethi, bu tarihi ekle!..*

*Yâni ki o yıl, Hazret-i Sultan Mehemmed,
Şarkî Roma'nın eyledi teshirine himmet.*

*Tarih ile ünvanına Fatih denecekti,
Arlandı ve yılmazdı savaştan, gözü pekti.*

*Bir gün Rumeli'den dolanıp durdu Boğaz'da,
Himmetle hemen başka hisar kurdu, Boğaz'da.*

Artık bu civardan gemiler pek geçemezdi.

yıt ve kale burçlarına sevk olunmuştu. Her halde kırk bini mütecaviz adam savunma alanında hazır idi.

21 yaşında İstanbul'u fetheden Fatih Sultan İkinci Mehmet, 30 yıllık son saltanat devresinden sonra 49 yaşında ve bir rivayete göre zehirlenerek hayat ve tarih sahnesinden ayrılmıştır. 20 den fazla devleti, bu arada iki imparatorluğu tarih ve coğrafya alanından silen ve İstanbul'un Fethi ile Şarkî Roma İmparatorluğunun inkırazı sebebiyle orta Çağa son veren Fatih, fetihlerinin yanı sıra Ekonomiye, bayındırlığa da birinci derecede önem vermiş, edebiyata, güzel sanatlarla meraklı ve Avnî mahlası ile şiirler yazıp küçük bir divan bırakmış şair bir hükümdardır.

Her türlü ilim ve fenni olağanüstü korumuş, devrinde yetişen en büyük bilginlere itibarda bulunmuştur. Kendi adı ile anılan kanunname-siyle de Osmanlı Hukukunun, devlet teşkilâtının en büyük hamlelerinden birini yapmıştır. Bâzı müverrihler onu dünya tarihinin en önemli şahsiyeti olarak ileri sürmektedirler. Askerliğe yeni kaideler getirmesi, teknik keşifleri yanında siyasî dehâsı, tarihin en büyük askerlik ve siyaset adamlarıyla ancak ölçülebilir.

İstanbul fethinin 514 nci yıldönümüne rastlayan bu ayın 29 ncu yâni 29/5/1967 fetih bayramı münasebetiyle yazdığım bu makaleyi, kendi eserim olan **Fetihname** manzumesiyle bitirmek ve bu suretle Hazreti Fatih'in mübarek ruhunu şaadetmek istiyorum :

FETİHNÂME

Türkoğlu, şu Bindörtüüz'e bir Elliüç ekle,
Tebcil ile an feth'i, bu tarihi etekle!..

Yâni ki o yıl, Hazret-i Sultan Mehmed,
Şarkî Roma'nın eyledi teshirine himmet.

Tarih ile ünvanına FATİH denecekti,
Arslandı ve Yılmazdı savaştan, gözü pekti.

Bir gün Rumeli'den dolanıp durdu Boğaz'da,
Himmetle hemên başka Hisar kurdu, Boğaz'da.

Artık bu civardan gemiler pek geçemezdi.
İsterdi fetih çarçabuk olsun, canı tezdi.

Teslime yanaşmazdı fakat imparator da,
Günlerce bırakmıştı durum, Fatih'i zorda.

Az kaldı at üstünde denizden geçecekti.
Bir anda basiret, onu bir yay gibi çekti,

Bir şeb karadan indi donanmayla Haliç'e,
Bir ölçü bulunmazdı o demlerde sevince..

Toplar döverek surları bir bir yarıyordu.
Çan'lar çalıyor, Belde'yi haşyet sarıyordu.

Fatih, dövüşen askere gıptayla bakarken;
Dört yandan oluklar gibi hep kanlar akarken;

Sancakla Hasan, burc'a çıkıp göğsünü gerdi,
Şarkî Roma'nın sırtını talih yere serdi.

Türkoğlu, şu Bindörtüüz'e bir Elliüç ekle,
Tebcil ile an feth'i, bu tarihi etekle!.

Mevlây-ı Kerîm oldu meleklerle muzahir.
Yer vardı Hadîs'inde Resûl'ün buna dair..

Binyüz yaşı aşmış o günahkâr Bizans'a,
Gavgada da yar olmadı MERYEM ile İSA!..

*İsterdi fetih çarçabuk olsun, canı tezdi.
Teslime yanaşmazdı fakat imparator da,
Günlerce bırakmıştı durum, Fatih'i zorda.*

*Az kaldı at üstünde denizden geçecekti,
Bir anda basiret, onu bir yay gibi çekti.*

*Bir şeb karadan indi donanmayla Haliç'e,
Bir ölçü bulunmazdı o demlerde sevince.*

*Toplar döverek surları bir bir yarıyordu,
Çanlar çalıyor, Belde'yi haşyet sarıyordu.*

*Fatih, dövüşen askere gıptayla bakarken;
Dört yandan oluklar gibi hep kanlar akarken;*

*Sancakla Hasan, burca çıkıp göğsünü gerdi,
Şarkî Roma'nın sırtını talih yere serdi.*

*Türkoğlu, şu Bindörtyüz'e bir elliüç ekle,
Tebcil ile an fethi, bu tarihi etekle!..*

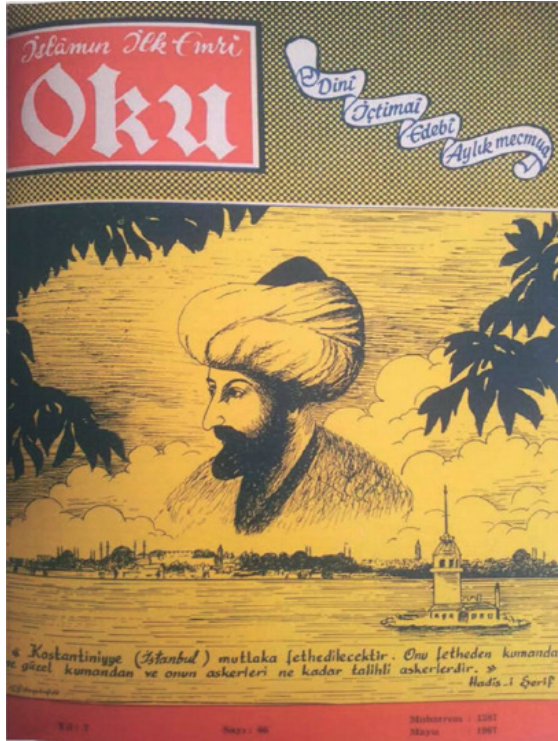
*Mevlây-ı Kerîm oldu meleklerle muzahir,
Yer verdi Hadîs'inde Resûl'ün buna dair...*

*Binyüz yaşı aşmış o günahkâr Bizans'a,
Gavgada da yar olmadı Meryem ile İsa!..*

Bekliyoruz!

Mustafa Ateş

Mustafa Ateş, "Bekliyoruz!", *İslâm'ın İlk Emri Oku*, Yıl: 7, Sayı: 66, Mayıs 1967, ss. 3-4.

Nübüvvet şuuru, metafizik bir sezikle geleceğin meçhullerine uzanan bütün hadiseleri ihata etme gücüne sahiptir. Bir keyfiyet olarak koskoca ağaç her şeyi ile çekirdekte nasıl mevcut ise, istikbale müteveccih her hadise de öylece Peygamberimizin şuurunda mündemiçti. Onda Peygamberliğinden önce başlayan ruhani hayat, Peygamberliğinden sonra da devam etmiş, beşer idrakinin ulaşamayacağı kadar irtifa kazanmıştır. İslâm davasını ve onun yandırdığı cihad ruhunu bir münkir edasıyla değil, tabiatüstü bir tecessüsle ele alan herkes ondaki bu ulvî şuurun varlığını derhal kabul eder. Eşya ve hadiselerin ötesinde yatan mânâyı sezebilenler için bunlar söylenmese de mesele değişmez. Fakat nübüvvetin gözüne kulağına alelâde bir insan gözüyle bakıp her hadiseyi kendi kendine olan kör bir tabiata bağlayanların sağır vicdanlarına çarpmak ve istikbalin karanlıklarını delip geçen görüş tesirini bir kere daha göstermek için ikinci bir "Feth-i Mübîn" olan Bizansın sukutuna ait tebşiratı duyurmak isteriz. Varlığın şifresi, hilkatın remzi olan Kur'ân-ı Kerîm'i, canib-i Hakk'tan cazibe-i Muhammediyye-siyle dünya semtine doğru çekip getiren Allah Resûlünün şuur ve gayr-i meşûru, sonsuzluk denizinde dalga dalga yükselip alçalan her hadisenin tecrübe sahası olmuştur. Bunun içindir ki O, insanlığın kıyamete kadar serencamına vakıftır. Nasıl ki Cenâb-ı Hakk Kitâb-ı Kerîm'inde

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا

BEKLİYORUZ!..

Mustafa ATEŞ

Nübüvvet şuru, metafizik bir sezikle geleceğin meçhullerine uzanan bütün hadiseleri ihata etme gücüne sahiptir. Bir keyfiyet olarak koskoca ağaç her şeyi ile çekirdekte nasıl mevcut ise, istikbale müteveccih her hâdise de öylece Peygamberimizden önce başlayan ruhani hayat, Peygamberliğinden sonra da devam etmiş, beşer idrakinin ulaşamayacağı kadar irtifa' kazanmıştır. İslâm davasını ve onun yandığı cihad ruhunu bir münkir edasıyla değil, tabiat-üstü bir tecessüsle ele alan herkes ondaki bu ulvi şuurun varlığını derhal kabul eder. Eşya ve hadiselerin ötesinde yatan manayı sezebilenler için bunlar söylenmeye de mesele değildir. Fakat nübüvvetin gözüne-kulağına ailede bir insan gözüyle bakıp her hâdiseyi kendi kendine olan kör bir tabiatı bağlayanların sağır viedanlarına çarpmak ve istikbalin karanlıklarını delip geçen görüş tesirini bir kere daha göstermek için ikinci bir 'Feth-i Mübin' olan Bizansın sukutuna ait tebşirâtı duyurmak isteriz. Varlığın şifresi, hilkatın remizi olan Kur'an-ı Kerim'i, canib-i Hakk'tan cazibe-i Muhammediyesiyle dünya semtine doğru çekip getiren Allah Resûlünün şuru ve gayr-i meşhûr, sonsuzluk denizinde dalga dalga yükseliş uçlanan her hâdisenin tecrübe sahâsi olmuştur. Bunun içindir ki O, insanlığın kıyamete kadar serencamına vakıftır. Nasıl ki Cenab-ı Hakk, Kitab-ı Keriminde: (أَفْتَحْنَاكَ = Biz sana bir feth-i mübin açtık.) Öyle bir fetih ki artık müslümanların bir devlet kurma şuuruna yükseldiklerini, bir siyasî vahdet olduklarını müşriklere kabul ettirmekle kalmamış, aynı zamanda 'İlay-ı kelimetullah için kol kol cihana salınan demir kuşaklı pehlivanların kıyamete kadar girişecekleri şanlı fetihlerin de başlangıcı olmuştur.

İslâmın zaferine, hakk dinin galibiyetine, şirkin bütün zulüm ve istibdadıyla karanlıklara gömülüştüne ait âyet-i kerimelerin çokluğu ve bunların, birbirinin mânâsını te'yid eder şekilde ezeli bir ahenk içinde cereyan etmesi de gösteriyor ki Resûller Resûlüne v'ad ü tebşir olunan fetih, bir değil, birçok defalar

vuku' bulacaktır. Zaman içinde şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da beşeriyetin suûd ve sukût (yükseliş ve alçalış) devirleri olacaktır. Buna muvazi olarak da hakk dinin ikbal ve idbar günleri olacaktır. Hakikat güneşi bir tarafta ufûl ederken diğer bir yerde bütün şa'asıyla kainatı aydınlatacak, dimağları nura boğacaktır. Nitekim Endülüste İslâm güneşi gubub vaktini yaşarken Uzak Şarkta, Malaya Adalarının yepyeni bir fikri hareketin feci doğuyordu. Demek ki müslüman kitlelerin 'İlâ ve inhitat seyrî dinin ikbal ve idbar günlerini takip edecek, şanlı fetihler bu hareket-i fikriyenin kapılarını açacaktır. Kur'an-ı Kerim'in

وَآخِرُ نَجْوَاهَا أَتْرَمْنَا قَرِيبَ وَبِشْرَالْمُؤْمِنِينَ
= İslâmın cihad ruhunda bu nimet ve kazançtan başka diğer bir nimet daha vardır ki siz onu seversiniz. O nimet şudur: Allah'tan bir nusret, din düşmanlarına karşı bir muzafferiyet ve yakın bir fetih. Müddele mü'minlere ya Muhammed!.. Bu âyet-i celilesinde de Allahın kendî dinini tutanları zaferden zafere ulaştıracağı ve pek yakında fetihler zincirinin birbirini takip edeceği hakikati aşîkârdır. Allahın nusret ve yadımıyla küfre karşı açılacak bu fetihlerde ve bu fetihleri yapacak olan İslâm cengâverlerinin ruhunda yanan cihad ateşinde zaman zaman küllenme görülsede bu ateş sönmeyecektir. Çünkü bu ateş, ihtirasın körüklediği bir kor değil, imanın parlattığı bir nurdur. Bu ateş toprakları gasb, insanları esir, namusları kirletme duygusunun yaktığı bir ot değil, hakkın ve insanlık duygusunun yandığı bir çerağdır. İslâm cengâverlerini, bir elinde kılıç, bir elinde kalkan zulüm ve istibdadın mürevvici zannedenler ne kadar aldanmıştır. Bu ateş, Allah yolunda cihad fikrinden doğmuştur. Bütün hak ölçüsüne bağlı nasfet ehli hep bu hakikati teslim etmektedirler.

Bu ruhu, bu ateşi, ümmetin serencamını bütün çitelli hayatı boyunca duyan, bilen, gören Fahr-i Kainat Efendimiz İslâmın ilk ölüm-kalım savaşı esnasında, Bedir harbinde yaktı. İman ve küfür ma'rekesinin bütün dehşetiyle devam ettiği hengamede O, hakkı tutmanın ve hakk tarafında bulunmanın verdiği huzur ve sekinetle ellerini, zeminden urûe edercesine, gökleri kaldırmış, dünyaya yeni bir ruh nefes edecek keşbe-i tevhidin galibiyeti için niyazda bulunmuş ve demişti ki 'Ya Rabbi, bugün vadini yerine getir, bugün şu birkaç can da burada telef olursa taâş sabah haşre kadar sana kulluk eden bulunmaz.' Görülüyor ki İslâm davasında buram-buram tüten ruh, yanan ateş bu ulvi niyazın, bu metafizik yakınlığın eseridir.

Camını cehennemde göndermek için bir müşrikin bağrına çöken İslâmın şanlı serdarı İmam-ı Ali Hz., müşrikin, mubarek yüzüne bir tükrük fırlatmasıyla — yaptığı cihadda nefsinin payı olur endişesiyle — derhal onun göğsünden kalkıyor. 'İlay-ı kelimetullah ruhu, mağlûbunu affeden aslanın viedanında da aynı tahita yükselmışti. Özüne bu deryalar çıkmasaydı ey ulu Tanrıml. Senin yüce adımı çok daha uzaklara götürcektim' diyen kumandanın haykırışında da yine aynı duygular hâkimdir. Mağlûp ve mağdur düşman imparatorunu, kendi muhafız kıtasıyla sarayına kadar götüren başbuğün âlicenablığında bu ruhu sezmek mümkün mü? Peygamberimizin:

لَتَنْتَحِنَ الْبَطْنُ طَبْعًا وَلَتَمُوتَ الْأَمِيرُ مَرْمًا وَلَتَمُوتَ الْجَيْشُ ذَلَالًا طَبْعًا

tebşirine mazhar olan genç hünkarın, bir deniz savaşını kıydan takip ederken yanlış bir ta'biye durumunu sezerek beyaz atını denize doğru şahladırmasında (Devamı arkadaş)

"Biz sana bir feth-i mübin açtık."¹ Öyle bir fetih ki artık müslümanların bir devlet kurma şuuruna yükseldiklerini, bir siyasî vahdet olduklarını müşriklere kabul ettirmekle kalmamış, aynı zamanda 'İlay-ı kelimetullah için kol kol cihana salınan demir kuşaklı pehlivanların kıyamete kadar girişecekleri şanlı fetihlerin de başlangıcı olmuştur.

İslâm'ın zaferine, hak dinin galibiyetine, şirkin bütün zulüm ve istibdadıyla karanlıklara gömülüştüne ait âyet-i kerimelerin çokluğu ve bunların, birbirinin mânâsını teyid eder şekilde ezeli bir ahenk içinde cereyan etmesi de gösteriyor ki Resuller Resûlüne v'ad ü tebşir olunan fetih, bir değil,

¹ Fetih Süresi, 1.

birçok defalar vuku' bulacaktır. Zaman içinde şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da beşeriyetin suûd ve sukût (yükseliş ve alçalış) devirleri olacaktır. Buna muvazi olarak da hak dinin ikbal ve idbar günleri olacaktır. Hakikat güneşi bir tarafta ufûl ederken diğer bir yerde bütün şaşaa-sıyla kâinatı aydınlatacak, dimağları nura boğacaktır. Nitekim Endülüs'te İslâm güneşi gurub vaktini yaşarken Uzak Şark'ta, Malaya Adalarında yepyeni bir fikrî hareketin fecri doğuyordu. Demek ki müslüman kitlelerin i'tila ve inhitat seyri dinin ikbal ve idbar günlerini takip edecek, şanlı fetihler bu hareket-i fikriyenin kapılarını açacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'in

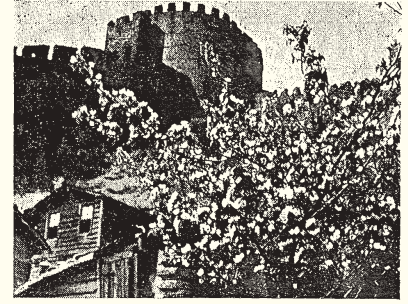
وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ

"İslâmın cihad ruhunda bu nimet ve kazançtan başka diğer bir nimet daha vardır ki siz onu seversiniz. O nimet şudur: Allah'tan bir nusret, din düşmanlarına karşı bir muzafferiyet ve yakın bir fetih. Müjdele müminleri ya Muhammed!.."2

Bu âyet-i celilesinde de Allah'ın kendi dinini tutanları zaferden zafere ulaştıracağı ve pek yakında fetihler zincirinin birbirini takip edeceği hakikatı aşikârdır. Allah'ın nusret ve yardımıyla küfre karşı açılacak bu fetihlerde ve bu fetihleri yapacak olan İslâm cengâverlerinin ruhunda yanan cihad ateşinde zaman zaman küllenme görülse de bu ateş sönmeyecektir. Çünkü bu ateş, ihtirasın körüklediği bir kor değil, imanın parlattığı bir nurdur. Bu ateş toprakları gasp, insanları esir, namusları kirletme duygusunun yaktığı bir od değil, hakkın ve insanlık duygusunun yandırdığı bir چراغdır. İslâm cengâverlerini, bir elinde kılıç, bir elinde kalkan zulüm ve istibdadın mürevvici zannedenler ne kadar aldanmıştır. Bu ateş, Allah yolunda cihad fikrinden doğmuştur. Bütün hak ölçüsüne bağlı nafset ehli hep bu hakikatı teslim etmektedirler.

Bu ruhu, bu ateşi, ümmetinin serencamını bütün çileli hayatı boyunca duyan, bilen, gören Fahr-i Kâinat Efendimiz İslâm'ın ilk ölüm kalım savaşı esnasında, Bedir harbinde yaktı. İman ve küfür ma'rekesinin bütün dehşetiyle devam ettiği hengamede o, hakkı tutmanın ve hak tarafında bulunmanın verdiği huzur ve sekînetle ellerini, zeminden urûc edercesine, göklere kaldırmış, dünyaya yeni bir ruh nefhedecek ketûbe-i tevhidin galibiyeti için

da aynı ateş, aynı veed mevcuttu. Preveze deniz savaşında, bütün maddî imkânları yerli yerinde tatbik ettikten sonra aksi istikamette esen rüzgârın, muvafık yönde esmesi için dua edip, Kur'ân sayfalarını derya üzerine serpererek denizin ve rüzgârın Rabbindan nusret dileyen Barbaros'un gözler yaşartan bu hareketi de tek bir millet haline gelen küfür ordularına karşı ilâhî kelimetullah ruhundan doğan bir davranıştı.

(Rumeli Hisarı)

Evet bu fetihler bitmemiş, bu fetihlerin nesli kesilmemiştir. Bu bir «Sünnetullah»-tır, devam edecektir. Âyet-i kerimelerin mazmûnları bunu ifade etmektedir. Yalnız milletlerin ikbal ve idbar günleri olduğu gibi dinlerinde o dini tutanların takip ettiği hatı-ı harekete tâbî olarak ikbal ve idbar günleri vardır. Fetihler gelecek, ikbal günleri doğacak; fetihler başlayacak, gönüllerde bir meşale uyanacaktır. Bekliyoruz!..

niyazda bulunmuş ve demişti ki, “Ya Rabbî! Bugün va’dini yerine getir, bugün şu birkaç can da burada telef olursa tâ sabah-ı haşre kadar sana kulluk eden bulunmaz.” Görülür ki İslâm davasında buram buram tüten ruh, yanan ateş bu ulvî niyazın, bu metafizik yakınlığın eseridir.

Canını cehenneme göndermek için bir müşrikin bağrına çöken İslâm’ın şanlı serdarı İmam-ı Ali Hazretleri, müşrikin, mübarek yüzüne bir tükürük fırlatmasıyla –yaptığı cihatta nefsinin payı olur endişesiyle– derhal onun göğsünden kalkıyor. İ’lay-ı kelimetullah ruhu, mağlûbunu affeden aslanın vicdanında da aynı tahta yükselmişti. “Önüme bu deryalar çıkmasaydı ey ulu Tanrım!.. Senin yüce adını çok daha uzaklara götürecektim.” diyen kumandanın haykırışında da yine aynı duygular hâkimdir. Mağlûp ve mağdur düşman imparatorunu, kendi muhafız kıtasıyla sarayına kadar götüren başbuğun âlicenaplığında bu ruhu sezmek mümkün mü? Peygamberimizin:

لَتُفْتَحَنَّ الْقُسْطَنَاطِينِيَّةُ . فَلْنَعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا، وَ لْنَعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ

tebşirine mazhar olan genç hünkarın, bir deniz savaşını kıyıdan takip ederken yanlışı bir ta’biye durumunu sezerek beyaz atını denize doğru şahlandırmasında da aynı ateş, aynı vecd mevcuttu. Preveze deniz savaşında, bütün maddi imkanları yerli yerinde tatbik ettikten sonra aksi istikamette esen rüzgârın, muvafık yönde esmesi için dua edip, Kur’ân sayfalarını derya üzerine serpererek denizin ve rüzgârın Rabbi’nden nusret dileyen Barbaros’un gözler yaşartan bu hareketi de tek bir millet haline gelen küfür ordularına karşı i’lay-ı kelimetullah ruhundan doğan bir davranıştı.

Evet bu fetihler bitmemiş, bu fetihlerin nesli kesilmemiştir. Bu bir “sünnetullah”tır, devam edecektir. Âyet-i kerimelerin mazmunları bunu ifade etmektedir. Yalnız milletlerin ikbal ve idbar günleri olduğu gibi dinlerin de o dini tutanların takip ettiği hatt-ı harekete tabi olarak ikbal ve idbar günleri vardır. Fatihler gelecek, ikbal günleri doğacak; fetihler başlayacak, gönüllerde bir meşale uyanacaktır. Bekliyoruz!..

Fetih ve Fatih

Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş

Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş, "Fetih ve Fatih", *Türk Kültürü*, Sayı: 56, Haziran 1967, ss. 566-569.

Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş

Tarihte bazı hadiseler büyük dönüm noktaları, insanlığa yeni ufuklar açan mesut değişmeler teşkil ederler. 514. yıldönümünü kutladığımız İstanbul fethi de işte böyle hadiselerdendir. Türk ve dünya tarihleri içinde çok mühim ve eşsiz bir yer tutmaktadır. Bir devri kapatan, insanlığa yeni bir çağ getiren İstanbul fethi ve onun büyük temsilcisi Sultan Mehmed hakkında ne söylene azdır. Ben burada fethin ve Fatih'in mânevî yönünü belirtecek birkaç çizgi üzerinde durmakla yetineceğim. "Büyük" insanlar, milletlerin tarihinde "kahraman" sayılan kişiler, tarihin seyrini değiştiren, onu yeni istikametlere yönelten kimselerdir. Bunlar bulundukları toprağın, yaşadıkları devrin şartları ve zorlamaları sonunda ortaya çıkmakla beraber, o devre ve o topluluğa hükmeder, kendi damgalarını vururlar.

Büyük şahsiyetler büyük ve tarihi vazifelerle dünyaya gelirler. Onların kaderi bu büyük vazifeyi yerine getirmek üzere çizilmiştir. Hayatlarının gayesi bu büyük vazifeyi başarmaktır.

Fatih Sultan Mehmed de böyle bir vazifeyle gelmişti. Onun vazifesi Türk vatanının birliğini ve bütünlüğünü sağlamaktı. Bunun için İstanbul'un fethi gerekiyordu. Anadolu ve Rumeli topraklarındaki vatan parçalarının birleşmesi, yekpâre bir hâle gelmesi, ancak ara yerdeki İstanbul'un fethi ile mümkün olabilirdi. İstanbul'un fethi için daha önce de teşebbüsler yapılmıştı. Fakat, bu zafer Fatih'e müyesser olacaktı.

Sultan Mehmed, küçük yaştan itibaren bu idealle ve bu mânevî hava içerisinde yetiştirildi. Babası

FETHİ VE FÂTİH

Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş

Tarihte bâzı hâdiseler büyük dönüm noktaları, insanlığa yeni ufuklar açan çok mes'ut değişmeler teşkil ederler. 514. yıldönümünü kutladığımız İstanbul fethi de işte böyle hâdiselerdendir. Türk ve dünya tarihleri içinde çok mühim ve eşsiz bir yer tutmaktadır. Bir devri kapatan, insanlığa yeni bir çağ getiren İstanbul fethi ve onun büyük temsilcisi Sultan Mehmed hakkında ne söylene azdır. Ben burada fethin ve Fâtihi'nin mânevî yönünü belirtecek birkaç çizgi üzerinde durmakla yetineceğim. "Büyük" insanlar, milletlerin tarihinde "kahraman" sayılan kişiler, tarihin seyrini değiştiren, onu yeni istikametlere yönelten kimselerdir. Bunlar bulundukları toprağın, yaşadıkları devrin şartları ve zorlamaları sonunda ortaya çıkmakla beraber, o devre ve o topluluğa hükmeder, kendi damgalarını vururlar.

Büyük şahsiyetler büyük ve tarihi vazifelerle dünyaya gelirler. Onların kaderi bu büyük vazifeyi yerine getirmek üzere çizilmiştir. Hayatlarının gayesi bu büyük vazifeyi başarmaktır.

Fâtihi Sultan Mehmed de böyle bir vazifeyle gelmişti. Onun vazifesi Türk vatanının birliğini ve bütünlüğünü sağlamaktır. Bunun için İstanbul'un fethi gerekiyordu. Anadolu ve Rumeli topraklarındaki vatan parçalarının birleşmesi, yekpâre bir hâle gelmesi, ancak ara yerdeki İstanbul'un fethi ile mümkün olabilirdi. İstanbul'un fethi için daha önce de teşebbüsler yapılmıştı. Fakat, bu zafer Fâtihi'e müyesser olacaktı.

Sultan Mehmed, küçük yaştan itibaren bu ideale ve bu mânevî hava içerisinde yetiştirildi. Babası II. Murad, ona daima, "Mehmed! Sen İstanbul'u Ak Şeyh'le alacaksın." şeklinde telkinlerde bulunmuştu. Çünkü II. Murad, Hacı Bayram Veli'ye, "İstanbul'u almak istiyorum. Büyükbabam Yıldırım Bayezid, amcam Musa Çelebi ve ben muhasara ettik, başarıya ulaşamadık. İstanbul bize gerek, gönül et de bu şehri alayım." deyince Şeyh, "Beğim, bu şehri sen alamıyacaksın, belki ben de göremeyeceğim, lâkin bu şehri beşikteki şehzâde ile bizim köse alacaktır." diye ce-

566

(6)

II. Murad, ona daima, "Mehmed! Sen İstanbul'u Ak Şeyh'le alacaksın." şeklinde telkinlerde bulunmuştu. Çünkü II. Murad, Hacı Bayram Veli'ye, "İstanbul'u almak istiyorum. Büyükbabam Yıldırım Bayezid, amcam Musa Çelebi ve ben muhasara ettik, başarıya ulaşamadık. İstanbul bize gerek, gönül et de bu şehri alayım." deyince Şeyh, "Beğim, bu şehri sen alamıyacaksın, belki ben de göremeyeceğim, lâkin bu şehri beşikteki şehzâde ile bizim köse alacaktır." diye cevap vermişti. İşte Fatih çocukluğunda böyle bir terbiye almış, kendisini bu idealin gerçekleştirilmesi ile vazifeli saymıştır.

İstanbul'u fethetmek, daha başlangıçtan itibaren bir İslâmî ideal olmuştur. Doğuda kurulacak devletin kuvvetli olması, Avrupa'dan gelecek akınlara göğüs gerilmesi, iki âlem arasında denge sağlanması, çekişmelerin sona ermesi, istikrarlı bir durum elde edilmesi için İstanbul'un ele

vap vermişti. İşte Fâtih çocukluğunda böyle bir terbiye almış, kendisini bu idealin gerçekleştirilmesi ile vazifeli saymıştır.

İstanbul'u fethetmek, daha başlangıçtan itibaren bir İslâmî ideal olmuştur. Doğuda kurulacak devletin kuvvetli olması, Avrupa'dan gelecek akınlara göğüs gerilmesi, iki âlem arasında denge sağlanması, gelişmelerin sona ermesi, istikrarlı bir durum elde edilmesi için İstanbul'un ele geçirilmesi gerekiyordu. Bu hususta direktifi Hz. Peygamber vermişti. Bir hadiste, "İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu alan emîr ne güzel emîr ve onun askerleri ne güzel askerdir." buyurmuşlardı. İlk İslâm Devleti kurulduktan sonra, Arap orduları İstanbul'u feth için birkaç kere teşebbüse geçmişlerdi. Fakat bu bahtiyar hükümdar ve kutlu ordu, Fâtih ve Türk Ordusu olacaktı.

İstanbul'u fetih idealine Türkler de gönül vermişti. Osmanlı Türkleri için "Kızılma" İstanbul olmuştur. "Kostantiniyye Kızılması"na varmak için daha Yıldırım Bayezid zamanında gayret gösterilmişti.

Milletleri yaşatan, ilerleten, yükselten sihirli kuvvet büyük idealler ve millî ülkülerdir. Bundan mahrum olan toplulukların, dünya milletleri arasında ehemmiyetli bir yer tutmasına imkân yoktur. Türkler de millî ülküler ardından gittikleri zaman, tarihte büyük işler yapmışlardır. Osmanlı Türkleri "büyük ve kudretli devlet", "cihangir devlet" kurmak idealine bağlı idiler. İstanbul kızılması, bu büyük idealin erişilecek ilk merhalesi idi.

Sultan Mehmed, tahta geçer geçmez çocukluğundan ve ilk gençliğinden beri rüyasını yaşadığı bu ideali gerçekleştirmek için çalışmaya koyuldu. Daha önceki muhasaraların neden başarıya erişemediğini inceledi. Yeni plânlar yaptı. Milletin bütün maddî ve mânevî gücünü seferber etti. En ince teferruata varıncaya kadar her mesele üzerinde duruyordu. İstanbul'un fethi işi onu sabahlara kadar düşündürüyor, uyutmuyordu. Her şeyi iyice hesaplayıp tamamladıktan sonra harekete geçti.

Bundan sonrası hep bildiğimiz hususlardır: Kendisinin de bâzan işçilerle beraber çalışarak, taş taşıyarak Rumeli Hisarı'nı yaptırması; Edirne'de büyük top döktürülerek getirilmesi, donanmanın Haliç'e, karadan indirilmesi gibi azametli işler. Bunlar büyük zaferin maddî yönünü teşkil ediyor. Bir de mânevî yön var. İstanbul muhasarası sırasında Akşemseddin Fâtih'in yanındaydı, okuduğu âyet ve hadislerle onu teşci ediyor, ye'se ve ümitsizliğe düşmekten koruyordu. Molla Hüseyin, Molla Gürânî ve Akbıyık Sultan ile yetmiş kadar şeyh de Fâtih'in yanındaydı. Bunlar ve bun-

geçirilmesi gerekiyordu. Bu hususta direktifi Hz. Peygamber vermişti. Bir hadiste, "İstanbul muhakkak fetholunacaktır. Onu alan emîr ne güzel emîr ve onun askerleri ne güzel askerdir." buyurmuşlardı. İlk İslâm devleti kurulduktan sonra, Arap orduları İstanbul'u feth için birkaç kere teşebbüse geçmişlerdi. Fakat bu bahtiyar hükümdar ve kutlu ordu, Fatih ve Türk ordusu olacaktı.

İstanbul'u fetih idealine Türkler de gönül vermişti. Osmanlı Türkleri için "Kızılma" İstanbul olmuştur. "Kostantiniyye Kızılması"na varmak için daha Yıldırım Bayezid zamanında gayret gösterilmişti.

Milletleri yaşatan, ilerleten, yükselten sihirli kuvvet büyük idealler ve millî ülkülerdir. Bundan mahrum olan toplulukların, dünya milletleri arasında ehemmiyetli bir yer tutmasına imkân yoktur. Türkler de millî ülküler ardından gittikleri zaman, tarihte büyük işler yapmışlardır. Osmanlı

ların maiyetindeki dervişler, ordu birlikleri içinde konuşmalar yapıyor, askerlerin cesaret ve heyecanını son derece çıkarıyorlardı.

Muhasaranın son günü, hücumla geçmeden önce yaptığı konuşmada Sultan Mehmed, öz olarak şunları söylemişti:

“Bu cihanda ün salmış İstanbul gibi bir şehri zapt edeceksiniz. İstanbul'un adı geçen yerlerde, o şehri feth eden kahramanlar olarak şan ve şerefle anılacaksınız. Şehrin alınmasını pek o kadar kolay zannetmeyin. Maharetimiz, cesaretimiz her şeye üstün gelecektir. Zafer rüzgârı bizden yana esecektir. Kostantiniye bizim olacaktır. Bütün yiğitliğinizi takınız. Askerlerinizi şevkle döğüşmek üzere koşturunuz. Onlara anlatınız ki askerlik, harb üç şeye bağlıdır: Namus, itaat, yılmamak! Ne kadar yüksek bir maksada hizmet ettiğimizi gözönünde bulundurunuz. Hücumda ben de sizin yanınızda olacağım.”

Topkapı surlarının burcuna ilk sancağımızı diken Ulubatlı Hasan'ın şehid olduğu anda, bir hücum dalgasının başında at koşturan Sultan Mehmed'in, “Evlâdlarım! Ben de sizinle beraber ölmeğe hazırım!” diye seslendiğini biliyoruz.

İstanbul Türk er, eren ve ermişlerinin elbirliği ile alınmıştır. Tarihin en büyük ordu-milletinin en güzel zaferlerinden biridir. Bunda Fâtih'in ve ordusunun kılıcı kadar, Ak Şemseddin'in ve onun gönül ve ruh ordusunun mânevî gücü de büyük rol oynamıştır. Bu fetih kılıç ve iman birliğinde gerçekleşirdiği bir zaferdir. Esasen bu iki büyük vasfı, Fâtih Sultan Mehmed kendi nefsinde kemâl hâlinde temsil ediyordu.

Burada Türk tarihindeki büyük bir hamlenin, eşsiz bir yükselmenin sırrına kısaca dokunmak faydalı olacaktır. Bu emsâli bulunmayan hâdise, Osmanlı Türklerinin kurduğu devletin 150-200 sene içerisinde, her bakımdan üstün, büyük, ileri ve kudretli bir imparatorluk hâline gelebilmesidir. Bu bir mucizedir. Bu mucizenin maddî tarafını çok üstün vasıflara sahip Türk soyu, mânevî cihetini ise İslâmın yüksek ve mükemmel dünya görüşü, kusursuz nizâmı teşkil etmiştir. İslâm ahlâkı ve benzeri olmayan İslâm adaleti Türk milleti içerisinde en iyi şekilde tecelli etmiş ve etrafın gözlerini kamaştırmıştır. Bu yüzden, ülkeleri ordulardan önce Türk'ün adaleti ve herkese huzur veren idaresi ele geçirmiştir.

Fâtih devri işte böyle bir mânevî havaya sahipti. Yükselme devrinde büyük merhalelere varıldığı bir çağdı.

Fâtih'in mânevî portresini tamamlamak için bir iki çizgi daha eklemek gerekir. Bunlar: İlme ve ilim adamlarına duyduğu büyük saygı (Câ-

Türkleri “büyük ve kudretli devlet”, “cihanir devlet” kurmak idealine bağlı idiler. İstanbul kızılcılması, bu büyük idealin erişilecek ilk merhalesi idi.

Sultan Mehmed, tahta geçer geçmez çocukluğundan ve ilk gençliğinden beri rüyasını yaşadığı bu ideali gerçekleştirmek için çalışmaya koyuldu. Daha önceki muhasaraların neden başarıya erişemediğini inceledi. Yeni planlar yaptı. Milleti bütün maddî ve mânevî gücünü seferber etti. En ince teferruata varıncaya kadar her mesele üzerinde duruyordu. İstanbul'un fethi işi onu sabahlara kadar düşündürüyor, uyutmuyordu. Her şeyi iyice hesaplayıp tamamladıktan sonra harekete geçti.

Bundan sonrası hep bildiğimiz hususlardır: Kendisinin de bazan işçilerle beraber çalışarak, taş taşıyarak Rumeli Hisarı'nı yaptırması; Edirne'de büyük top döktürülerek getirilmesi, donanmanın Haliç'e, karadan indirilmesi gibi azametli işler. Bunlar büyük zaferin maddî yönünü teşkil ediyor. Bir de mânevî yön var. İstanbul muhasarası sırasında Akşemsed-

mide hocasına ayağa kalkacak derecede), engin bir tevazu, dinî bakımdan geniş bir tolerans, sanat sevgisi gibi meziyetlerdir. Tam bir İslâmî görüşe sâhip olan büyük Hükümdâr ileri ve üstün bir nizam kurmuş, ilim ve sanatı himaye etmiş, bütün büyük bilginleri ve sanatkârları ülkesine toplamış, ülkenin her bakımdan yükselmesine çalışmıştır. Bugün Onu beğenmeyenler, Ona zâlim demek küstahlığında bulunanlar, milliyet ve mezheplerinin devamını Onun müsamahasına borçludurlar.

Fâtih büyük bir kumandan ve devlet idarecisi olduğu gibi, iyi bir bilgin ve şâirdi de. O, bize İstanbul'u ve vatanın bütünlüğünü kazandırmış olan büyük bir şahsiyettir. Eşi tarihimizde az görülen millî kahramandır. Vatanımızı kaybettirmek için mel'unca çalışan soysuzların çoğaldığı şu günlerde, bize vatan kazandırmış olan bu büyük kahramanın aziz hâtırasına her zamankinden daha fazla bağlı olmalıyız. Ona lâayık olduğumuzu göstermeliyiz.

din Fatih'in yanındaydı, okuduğu âyet ve hadislerle onu teşci ediyor, ye'se ve ümitsizliğe düşmekten koruyordu. Molla Hüsrev, Molla Gürânî ve Akbıyık Sultan ile yetmiş kadar şeyh de Fatih'in yanındaydı. Bunlar ve bunların maiyetindeki dervişler, ordu birlikleri içinde konuşmalar yapıyor, askerinin cesaret ve heyecanını son dereceye çıkarıyorlardı.

Muhasarının son günü, hücumu geçmeden önce yaptığı konuşmada Sultan Mehmed, öz olarak şunları söylemişti:

"Bu cihanda ün salmış İstanbul gibi bir şehri zapt edeceksiniz. İstanbul'un adı geçen yerlerde, o şehri feth eden kahramanlar olarak şan ve şerefle anılacaksınız. Şehrin alınmasını pek o kadar kolay zannetmeyin. Maharetimiz, cesaretimiz her şeye üstün gelecektir. Zafer rüzgârı bizden yana esecektir. Kostantiniye bizim olacaktır. Bütün yiğitliğinizi takının. Askerlerinizi şevkle döğüşmek üzere koşturunuz. Onlara anlatınız ki askerlik, harp üç şeye bağlıdır: Namus, itaat, yılmamak! Ne kadar yüksek bir

maksada hizmet ettiğimizi gözönünde bulundurunuz. Hücumda ben de sizin yanınızda olacağım.”

Topkapı surlarının burcuna ilk sancağımızı diken Ulubatlı Hasan'ın şehit olduğu anda, bir hücum dalgasının başında at koşturarak Sultan Mehmed'in, "Evlatlarım! Ben de sizinle beraber ölmeye hazırım!" diye seslendiğini biliyoruz.

İstanbul Türk er, eren ve ermişlerinin elbirliği ile alınmıştır. Tarihin en büyük ordu-milletinin en güzel zaferlerinden biridir. Bunda Fatih'in ve ordusunun kılıcı kadar, Akşemsettin'in ve onun gönül ve ruh ordusunun mânevî gücü de büyük rol oynamıştır. Bu fetih kılıç ve îmanın birlikte gerçekleştiği bir zaferdir. Esasen bu iki büyük vasfı, Fatih Sultan Mehmed kendi nefsinde kemâl hâlinde temsil ediyordu.

Burada Türk tarihindeki büyük bir hamlenin, eşsiz bir yükselmenin sırrına kısaca dokunmak faydalı olacaktır. Bu emsâli bulunmayan hâdis-

se, Osmanlı Türklerinin kurduğu devletin 150-200 sene içerisinde, her bakımdan üstün, büyük, ileri ve kudretli bir imparatorluk hâline gelebilmesidir. Bu bir mucizedir. Bu mucizenin maddî tarafını çok üstün vasıflara sahip Türk soyu, mânevî cihetini ise İslâm'ın yüksek ve mükemmel dünya görüşü, kusursuz nizâmı teşkil etmiştir. İslâm ahlâkı ve benzeri olmayan İslâm adaleti Türk milleti içerisinde en iyi şekilde tecelli etmiş ve etrafın gözlerini kamaştırmıştır. Bu yüzden, ülkeleri ordulardan önce Türk'ün adaleti ve herkese huzur veren idaresi ele geçirmiştir.

Fatih devri işte böyle bir mânevî havaya sahipti. Yükselme devrinde büyük merhalelere varıldığı bir çağdı.

Fatih'in mânevî portresini tamamlamak için bir iki çizgi daha eklemek gerekir. Bunlar, ilme ve ilim adamlarına duyduğu büyük saygı (Câmide hocasına ayağa kalkacak derecede), engin bir tevazu, dinî bakımdan geniş bir tolerans, sanat sevgisi gibi meziyetlerdir. Tam bir İslâmî görüşe sahip olan büyük hükümdar ileri ve üstün bir nizam kurmuş, ilim ve sanatı himaye etmiş, bütün büyük bilginleri ve sanatkarları ülkesine toplamış, ülkenin her bakımdan yükselmesine çalışmıştır. Bugün onu beğenmeyenler, ona zâlim demek küstahlığında bulunanlar, milliyet ve mezheplerinin devamını onun müsamahasına borçludurlar.

Fatih büyük bir kumandan ve devlet idarecisi olduğu gibi, iyi bir bilgin ve şairdi de. O, bize İstanbul'u ve vatanın bütünlüğünü kazandırmış olan büyük şahsiyettir. Eşi tarihimize az görülen millî kahramandır. Vatanımızı kaybettirmek için mel'unca çalışan soysuzların çoğaldığı şu günlerde, bize vatan kazandırmış olan bu büyük kahramanın aziz hatırasına her zamankinden daha fazla bağlı olmalıyız. Ona layık olduğumuzu göstermeliyiz.

Fethi Kutlayan Mutlu Bir Eser

M. Şekip Tunç

M. Şekip Tunç, "Fethi Kutlayan Mutlu Bir Eser", *Bilgi, Aylık Fikir, Sanat ve Meslek Mecmuası*, Sayı: 73, Haziran 1967, ss. 1-2.

M. Şekip Tunç

İstanbul fethinin beş yüzüncü yılını kutlamak için neler yapılması icabettiğini araştıran heyetler çalışadursunlar, himmetleri de meşkûr olsun. Bizim asıl beklediğimiz ve beklenmesini birinci planda lazım ve mühim gördüğümüz, bu kutlama vesilesiyle tarihimizin ve dünya tarihinin en benam vakıalarından birini bir dünya görüşü içinde haiz olduğu ve orijinallliği ile göstermeye çalışmış eserler olmalıdır. Vakanüvislik an'anesi içinde kalan tarih kitaplarında bu vakaları hazırlayan şartlar ve yaratan âmilleri görülmez. Sadece sathî ve sözde sebeplerle birbirlerine bağlanmış doğru yanlış tarih malzemeleri bulunur. Tabiat realiteleri yanında beşeri realiteler olarak tekevvün eden tarihi anlamak için bu tekevvüne önderlik eden büyük adamları hazırlayıp yetiştiren maddî ve manevî âmilleri ve onların yönleri olan karşılıklı tesirlerini bir "bütün" halinde meydana çıkararak bu bütünlük içinde mütalaa etmek zamanımız tarihçiliğinden beklenen metodların başında gelir. Aynı zamanda tarihi oluşlar fizik hadiseler gibi sadece objektif sebeplerle izah edilse de anlaşılmış olmaz. Çünkü ölmez beşerî kıymetler, manevî kudret ve değerlerle de sıkı sıkıya bağlı oldukları için "iç hayatını" da "anlamak" zarureti vardır. Bunun için de sadece dış vakıalar üzerinde kalınmayıp bunları tahakkuk ettirenlerin öz varlıklarında yaşattıkları beşeri faziletlerin yine bir bütün halinde teşrih edilmesi lazımdır.

Fatih hakkında bu mahiyette mutlu bir eser vücud getirmekte eğer aldanmıyorsam, önderlik Nezihe Araz'a nasib oluyor.

B İ L G İ

B İ L G İ Y O L U İ L E B İ R L İ K

Türkiye Muallimler Birliği Tarafından Neşredilir Aylık Kültür Mecmuası
Official organ of the Teachers' Union of Turkey

Sayı : 73

Mayıs 1953

Fiatı : 30 Krs.

Fethi Kutlayan Mutlu Bir Eser

M. Şekip TUNÇ

İstanbul fethinin beş yüzüncü yılını kutlamak için neler yapılması icabettiğini araştıran heyetler çalışırsunlar, himmetleri de meşkur olsun. Bizim asıl beklediğimiz ve beklenmesini birinci plânda lâzım ve mühim gördüğümüz, bu kutlama vesilesiyle tarihimizin ve dünya tarihinin en benam vakıalarından birini bir dünya görüşü içinde haiz olduğu ve orijinalliği ile göstermeğe çalışmış eserler olmalıdır. Vak'anüvislik an'anesi içinde kalan tarih kitaplarında bu vak'aları hazırlayan şartlar ve yaratan âmileri görülmez. Sadece sathî ve sözde sebeplerle birbirlerine bağlanmış doğru yanlış tarih malzemeleri bulunur. Tabiat realiteleri yanında beşerî realiteler olarak tekevvün eden tarihi anlamak için bu tekevvüne önderlik eden büyük adamları hazırlayıp yetiştiren maddî ve mânevi âmilleri ve onların yönlere olan karşılıklı tesirlerini bir «bütün» halinde meydana çıkararak bu bütünlük içinde mütalâa etmek zamanımız tarihçiliğinden beklenen metodların başında gelir. Aynı zamanda tarihî oluşlar fizik hâdiseler gibi sadece objektif sebeplerle izah edilse de anlaşılabilir olmaz. Çünkü ölmez beşerî kıymetler, mânevi kudret ve değerlerle de sıkı sıkıya bağlı oldukları için «iç hayatını» da «anlamak» zarureti vardır. Bunun için de sadece dış vakıalar üzerinde kalınmayıp bunları tahakkuk ettirenlerin öz varlıklarında yaşattıkları beşerî faziletlerin yine bir bütün halinde teşrih edilmesi lâzımdır.

Fatih hakkında bu mahiyette mutlu bir

eser vücade getirmekte eğer aldanmıyorsam, önderlik Nezihe Araz'a nasib oluyor.

Mehammed Bin Murad Han
El Muzaffer Daima

adiyle «İnkılâp Kitabevi» nin yayınladığı bu eserde Fatih'i olanca bütünlüğü ve bir dünya görüşü içinde yeniden ve bilhassa iç hayatı bakımından yaratmağa çalışmış olarak görüyoruz. Üç bölüme ayrılan eserin birinci bölümü «Toprak» ikinci bölümü:

Tohum
Mehammed Bin Murad Han

Üçüncü bölümü:

Meyve
El Muzaffer Daima

Toprak bölümünde büyük Orta Şark hükümdarları Melik Davud, Melik Süleyman, İskender, Zülkarneyn, Adil Nuşirevan, Alaidin Keykubat'larda müşterek vasıflar gösteriliyor. Murad Han'ın oğlu Fatih'in tohumu bu toprakta yeşeriyor, bu toprakta «daima muzaffer» bir «meyve» veriyor.

«Bu yeni sima ile o eskiler arasında elbette «müşterek rabıtalılar olacaktı. Bu yeni sima Davud gibi peygamber sıfatlı, şair mizaçlı, Süleyman gibi hikmet sahibi, İskender gibi şevket ve satvet ehli, Nuşirevan gibi âdil ve Keykubat gibi faziletli olmak gerekti. Fakat bu «yeni sima bütün bunlardan daha da fazla bir

«şey olmak zorundaydı; çünkü bir kere beşer-
«rin geçirdiği (yukarıda tafsil edilen) muaz-
«zam tecrübelerin mahsulü idi. Sonra da o sa-
«dece hükümdarlık ettiği milletin değil, bütün
«Avrupa milletlerinin de mukadderatı ile alâ-
«kalı bir kaderin sahibi idi.»

«Onun devri imparatorluğun maddî ve mâ-
«nevî sahadaki hayatında, her hususun kurul-
«duğu, nüvelendiği ve plânlaştığı bir devirdir.
«Osmanlı camiası onun saltanatında bünyeleş-
«miş bir bütün arz ediyordu. Camianın şahsiyet
«yapısı ile merkez kıymetin şahsiyet yapısı ara-
«sında da aşikâr bir benzerlik ve beraberlik
«vardı. Asırlar boyunca geçirdiği hazırlıklar-
«dan sonra kitle kendini bir enerji, bir hamle
«ve bir prensip halinde hükümdarının şahsında
«görüyordu.»

«Osmanlı İmparatorluğu feleğin bütün
«germ-ü serdine rağmen 500 seneye ayakta dura-
«bilmişse bunun sebeplerini bu karşılıklı alış-
«verişte aramak yerinde olur. Camia ile hü-
«kümdarın aralarında tesis ettikleri bu ulvî ay-
«niyet hayatın hemen her safhasında kendini
«inkârsız bir şekilde arz eder.»

«Henüz yirmi üç yaşında toy bir yiğit iken
«bile, adı efsaneye kalb olmuş bir pederşah sı-
2

«fatıyla o, İstanbul'un fethini tebrik için huzu-
«runa varanlara şu mütevazî ve samimî cevabı
«vermişti:

«Şühedaya rahmet-i rahman; gazilere şe-
«ref-ü şân; tebaama fahr-ı şükran lâyıktır.»

«Peki sana, sana ey şanlı hükümdar, şu
«âlem içre lâıyk gördüğün bir şey yok muydu?»

«Bu kemal sahibi serdar şahsına bir pay a-
«yırmamış ve emsali görülmemiş asıl bir gına-
«yı kalb ile şu hikmetli hakikî insanlık âlemine
«hediye etmiştir ki:

**Cümle ehl-i âlemun ma'muresin arzetseler
Ehl-i fahrin hissesine mülk-i istigna düşer.**

Nev'i şahsına mahsus bir kıymetle tema-
yüz eden eserine Fatih'in divanından nakletti-
ği bu beyitle hâtime çeken Nazike Araz', bir
müddet birlikte çalışmak sayesinde yakından
şahit olduğum felsefî ve edebî kültürünün
mümtaziyetine ve feleğin uğrattığı acılara katı-
lan mağduriyetine rağmen yılmak bilmiyen
metaneti, mahviyete kadar yükselen tevazuu
ile kendi köşesinde şair, mütefekkir şahsiyeti-
ni şerefle yaşatıp geliştirmekten başka her şe-
ye karşı istigna âlemini seçmiş mübarek bir si-
ma olarak görmemek kabil değildir.

Mehammed bin Murad Han el-Muzaffer Daima adıyla “İnkılap Kitabevi”nin yayınladığı bu eserde Fatih'i olanca bütünlüğü ve bir dünya görüşü içinde yeniden ve bilhassa iç hayatı bakımından yaratmaya çalışmış olarak görüyoruz. Üç bölüme ayrılan eserin birinci bölümü “Toprak”; ikinci bölümü “Tohum: Mehmed bin Murad Han”; üçüncü bölümü “Meyve: el-Muzaffer Daima.”

Toprak bölümünde büyük Orta Şark hükümdarları Melik Davud, Melik Süleyman, İskender, Zülkarneyn, Adil Nuşirevan, Alaaddin Keykubat'larda müşterek vasıflar gösteriliyor. Murad Han'ın oğlu Fatih'in tohumu bu toprakta yeşeriyor, bu toprakta “daima muzaffer” bir “meyve” veriyor.

Bu yeni sima ile o eskiler arasında elbette müşterek rabıtalalar olacaktı. Bu yeni sima Davud gibi peygamber sıfatlı, şair mizaçlı, Süleyman gibi hikmet sahibi, İskender gibi şevket ve satvet ehli, Nuşirevan gibi âdil ve Keykubat gibi faziletli olmak gerekti. Fakat bu yeni sima bütün bunlardan daha da fazla bir şey olmak zorundaydı; çünkü bir kere beşerin geçirdiği (yukarıda tafsil edilen) muazzam tecrübelerin mahsulü idi. Sonra da o sadece hükümdarlık ettiği milletin değil, bütün Avrupa milletlerinin de mukadderatı ile alakalı bir kaderin sahibi idi.

Onun devri imparatorluğun maddî ve mânevî sahadaki hayatında, her hususun kurulduğu, nüvelendiği ve planlaştığı bir devirdir. Osmanlı camiası onun saltanatında bünyeleşmiş bir bütün arz ediyordu. Camianın şahsiyet yapısı ile merkez kıymetin şahsiyet yapısı arasında da aşikâr bir benzerlik ve beraberlik vardı. Asırlar boyunca geçirdiği hazırlıklardan sonra kitle kendini bir enerji, bir hamle ve bir prensip halinde hükümdarının şahsında görüyordu.

Osmanlı İmparatorluğu feleğin bütün germ-ü serdine rağmen 500 sene ayakta durabilmişse bunun sebeplerini bu karşılıklı alışverişte aramak yerinde olur. Camia ile hükümdarın aralarında tesis ettikleri bu ulvî ayniyet hayatın hemen her safhasında kendini inkarsız bir şekilde arz eder.

Henüz yirmi üç, yaşında toy bir yiğit iken bile, adı efsaneye kalb olmuş bir pederşah sıfatıyla o, İstanbul'un fethini tebrik için huzuruna varanlara şu mütevazî ve samimî cevabı vermişti:

“Şühedaya rahmet-i rahmân; gazilere şeref-ü şan; tebaama fahr-ı şükran lâyıktır.”

Peki sana, sana ey şanlı hükümdar, şu âlem içre lâayık gördüğün bir şey yok muydu?

Bu kemal sahibi serdar şahsına bir pay ayırmamış ve emsali görülmemiş asıl bir gınay-ı kalb ile şu hikmetli hakiki insanlık âlemine hediye etmiştir ki:

Cümle ehl-i âlemin ma'muresin arzetseler

Ehl-i fahrin hissesine mülk-i istiğna düşer.

Nevî şahsına mahsus bir kıymetle temayüz eden eserine Fatih'in divanından naklettiği bu beyitle hatime çeken Nezihe Araz'ı, bir müddet birlikte çalışmak sayesinde yakından şahit olduğum felsefî ve edebî kültürünün mümtaziyetine ve feleğin uğrattığı acılara katılan mağduriyetine rağmen yılmak bilmeyen metaneti, mahviyete kadar yükselen tevazuu ile kendi köşesinde şair, mütefekkir şahsiyetini şerefle yaşatıp geliştirmekten başka her şeye karşı istiğna âlemini seçmiş mübarek bir sima olarak görmemek kabil değildir.

Feth-i Mübin

Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu

Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu, "Feth-i Mübin", *Yeni İstiklal*, Sayı: 290, 25 Haziran 1967, s. 3.

Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu

Devletimizi, asırlarca, İslâm âleminin gözünün bebeği ve gönlünün nuru haline sokmuş olan ulvî zaferin, ulu başarının yani Feth-i Mübîn'in 514. yılı da tamam oldu. Feth-i Mübîn'den kutluluk alan yılların 515'incisi başlıyor.

Mübarek olsun.

Biz nice beylikler, hanlıklar, şahlıklar, şehinşahlıklar, sultanlıklar, padişahlıklar yaratmış ve nihayet bir de Cumhuriyet kurmuş insanların devamı olan nesilleriz. Bazen birleşip büyümüş, genişlemiş, bazen bağlarını koparıp bütünlüğünü yitirmiş, küçük parçalara ayrılıp dağılmış olan bu devletlerimizin her birinde büyük, çok büyük hükümdarlar, devlet reisleri, vezirler, serdarlar yetişmişlerdir. Bunların hepsinin en büyüğü, en ulusu, büyüklerinin en büyüğü mutlaka Feth-i Mübîn'i gerçekleştirmiş olanıdır... Yani Fatih Sultan Muhammed Han Hazretleridir.

Adı ve sanı her Türk'ün ve müslümanın yüreğinde taa haşre dek bir kehkeşan gibi ışıdayacak olan bu pek ihtişamlı Cennetmekân'ın aziz hatırası önünde bir daha saygı ile eğiliriz.

Hazret-i Fatih, Peygamberimiz'in^(sav) Belde-i Tayyibe hakkındaki emrine harfi harfine itaat ettiği için muvaffak olmuştur. Ondan önce dedesinin babası Yıldırım Bayezit Han ile oğlu Mûsa Han ve Yıldırım'ın en küçük oğlu olan Çelebi Mehmed Han'ın oğlu İkinci Murad Han, yarım asrın birçok yıllarını dolduran gayretlerine rağmen, bu kilit şehri zapta muvaffak olamamışlardı. Halbuki, bunlar, yaman

hükümdarlar, bilgili serdarlar ve çok yiğit askerlerdi... Haçlıların çıkara-bildiği en kudretli orduyu Niğbolu'da yok edip İklim-i Rûm Sultanı tanı-nan Cennetmekân Yıldırım Bayezit I. Han Hazretleri, hemen ardından o çok heybetli savaşçı Cennetmekân Sultan Musa I. Han Hazretleri¹, hele "Varna" ve "İkinci Kosova"² gibi pek ünlü iki meydan muharebesinin şan-lı galibi Cennetmekân Sultan İkinci Murad Han Hazretleri, haçlılara iki defa yaman satır atan ve Fatih Hazretlerinin dünyaya gelmesine min ta-raf-illâh vasıta olan bu kudretli ve şevketli büyük Padişah acaba neden başarıya ulaşamamışlardı?

Birçok sebepler sıralanabilir... Bazen şehrin kudretle dayanması... Ba-zen dış yardımların tehdidi... Bazen edinilen ilk kazançlarla yetinme... Fa-kat hepsinin başında:

"Aceleye lüzum yok. Nasıl olsa bir gün elimize düşer..." düşüncesi.

Bunların hepsi İstanbul'a sırf kendi siyasetlerinin penceresinden ba-karak saldırmış lâik hükümdarlardı. Fatih ise İstanbul surlarına bir başka gözle bakmış ve onlarda bulunmayan bir vecd ile o sarsılmaz iradesini tevcih etmiştir.

Bu vecd, ekonomi politik kurallarını, hele tarihî materyalizmin bütün öngörülerini karartan bir cezbedir ki sırf onun Hazret-i Peygambere bağ-rından, beyninden ve ruhundan kavranışı ile ancak izah edilebilir.

Belde-i Tayyibe, surlarını yıkan topraklarla değil Fatih'in salt imanından doğan azm-ü iradesiyle zaptedilmiştir.

Osmanoğlu İkinci Muhammed, Resûl-ü Ekrem Hazret-i Muham-med'in^(sav) Konstantiniye hakkındaki emir ve irşadını ruhuna sindirmiş, bu emre tam bir intibak ile hareket etmiştir:

"Letüftahannel Konstantiniyye..."

İstanbul mutlaka zaptedilecektir!

Ve mutlaka zaptetmek için harbine girişmiştir.

Kendinden öncekiler bu "mutlaka"daki "mutlak vardı" anlayamamış-lardı... Yahut "imhâl" edilebilir sanmışlardı. Fatih, bu hataya sapmayacak derecede tam imana ulaşmış bir kâmil insandı. Hasmına soluk aldırma-mak azmi ile yürüdü ve hadis-i şerifteki mutlak vaid gerçektir...

Ve mutlaka şimdi nûr içinde yatıyordu.

Elbetteki bu ikinci müjde dahi yerini bulmuştur:

"Feleni'me'l-Emir-i Emiruhâ, feleni'me'l-Ceyşi, zâlike'l-Ceyş..."

Evet... bulmuştur. Çünkü kendisi dünyada ün salan kumandan olduğu gibi milletin ordusu da asırlar boyunca hep göz kamaştırdı.

Yense de kamaştı gözler hattâ yenilse de... Yenildiği zamanlarda hep; "Muzaffer sayılır bu yolda mağlup..." dedirtti.

¹ İstanbul'u zaptetmesine ramak kalan Musa Han'ı Avrupa'nın bütün ciddi tarihçileri hükümdar ve sultan olarak kabul ederler.

² Hüdâvendigâr şehid Murad I. Han'ın Kosova Zaferi (Haziran 1389), Sultan İkinci Murad Han'ın Kosova Zaferi (1448). İki zafer arasında "59" yıllık bir zaman geçmiştir.

Feth-i Mübin

Nizamettin Nazif TEPELEENLIOĞLU

Devletimiz, asırlarca, İslâm âlemine göçünü beğli ve göçünü nûru hâline sokmuş olan ulvi zaferin, ulu başarının, yâni Feth-i Mübin'in 514. yılı da tamam oldu. Feth-i Mübin'den kutluluk alan yılların 515. incisi başlıyor.

Mübarek olsun.

Biz nice beylikler, hanlıklar, şahlıklar, şehzadlıklar, sultanlıklar, padişahlıklar yarattık ve nihayet bir de Cumhuriyet kurmuş insanlarımızın devamı olan nesiller... Bâzen birleşip büyümüş, genişlemiş, bâzen bağlarını koparıp bütünlüğünü yitirmiş, küçük parçalara ayrılıp dağılmış olan bu devletlerimizde her birinde büyük, çok büyük hükümdarlar, devlet reisleri, vezirler, serdarlar yetişmişlerdir. Bunların hepsinin en büyüğü, en ulusu, büyüklerinden en büyüğü mutlaka Feth-i Mübin'i gerçekleştirmiş olmalıdır... Yâni Fatih Sultan Muhammed Han Hazretleridir.

Adı ve sanı her Türkün ve milletin yürüdüğü taşa hayre dek bir keşkeşan gibi şıdıyacak olan bu pek iltihamlı Cennetmekân'ın aziz hâtası ölümlü bir daha saygı ile eğiliriz.

Hazret-i Fatih, Peygamberimiz (S.A.) in Belde-i Tayyibe hakkındaki emrine harfi harfine itaat ettiği için muvaffak olmuştur. Ondan önce dedesinin babası Yıldırım Bayezit Han ile oğlu Musa Han ve Yıldırım Han'ın oğlu İkinci Murad Han, yarım asrın bir çok yıllarını dolduran gayretlerine rağmen bu kilit şehri zaptı muvaffak olamamışlardı. Halbuki bunlar, yaman hükümdarlar, bilgili serdarlar ve çok yiğit askerlerdi... Haçlıların çıkarabildiği en kudretli ordusu Nîğbolu'da yok edip İkinci Röm Sultanı tahttan Cennetmekân Yıldırım Bayezit I. Han Hazretleri, hemen ardından o çok heybelli savaşçı Cennetmekân Sultanı Musa I. Han Hazretleri (1), hele «Varos» ve «İkinci Kosova (2)» gibi pek güçlü iki meydan muharebesinde saati galibi Cennetmekân Sultanı İkinci Murad Han Hazretleri, haçlılara iki defa yaman satır atan ve Fatih Hazretlerinin dünyaya gelişine min tarafîlâk, vasata olan bu kudretli ve sevkelli büyük Padişah acaba neden başarıya ulaşamamışlardı?

Bir çok sebepler sıralanabilir... Bâzen şehrin kudretle dayanması... Bâzen dış yardımların tehdidi... Bâzen edillerin ilk kaçağlarla yetinme... Fakat hepsinin başında:

Acıya lüzum yok. Nasıl olsa bir gün elinize düşer... diyeince, Bunların hepsi İstanbul'a sırf kendi siyasatlarının penceresinden bakarak saldırmış İslâm hükümdarlarıdır. Fatih, ise İstanbul şehrini bir başka güle bakmış ve onlarda bulunmayan bir vecd ile o sarımsak iradesini tevhit etmiştir. Bu vecd, ekonomi politik kuralarına, hele tarihî materyalizmin bütün öngörülerini karartan bir cehdetle ki sırf onun Hazret-i Peygambere bağlından, heybünden ve ruhundan kavranışı ile ancak izah edilebilir.

Belde-i Tayyibe, surlarını yıkan topraklar değil Fatih'in salt imanından doğan azz-ü irâdesiyle zaptedilmiştir.

Osmanoğlu İkinci Muhammed, Resûl-i Ekrem Hazret-i Muhammed (A.S.) in Konstantin'ye hakkındaki emir ve irâdını ruhuna alırdır, bu emre tam bir itibak ile hareket etmiştir.

«Letüftahmed Konstantin'ye...» İstanbul mutlaka zaptedilecektir!

Ve mutlaka zaptetmek için harbine girişmiştir.

Kendinden öncekiler bu «mutlaka» dahi «mutlak vardı» anlayamamış veya umuramamışlardır... Yahut «inşâ» edilebilir sanmışlardır. Fatih, bu hatâyı sapırmayacak derecede tam imana ulaşmış bir kâmil insandır. Hasımına soluk abırmamak azmi ile yürüdü ve hadîs-i şerifteki mutlak vâlid gerçekleştirdi.

Ve mutlaka şimdî nûr içinde yatıyor.

Elbetteki şu ikinci müjde dahi yerini bulmuştur:

«Felen'mel Emir-i Emrühâ'Felen'mec Ceyş zâlik - el-Ceyş»

Evet... bulmuştur. Çünkü kendisi dünyada ün salan kumandan olduğu gibi milletinde ordusu da asırlar boyunca hep göz kamaştırır.

Yense de kamaştı gözler, hattâ yenilse de... Yenildiği zamanlarda hep: «Mazaffer sayılır bu yolda mağlup...»

Dedirtti.

Şimdi hangi dilde «Fatih» mânâsına gelen kelime söylene hatıra gelen o'dur. Sultan Muhammed Han Sâni Hazretleri Fatih kelimesinde bir sıfat olmaktan çıkmışlardır. Fatih kelimesi artık milletlerarası siyasî kamûsta kendi öz isimleri halinde kullanılmaktadır.

Ecdâd mirası ülkelerin sekizde yedisini kaybettiğimiz halde hâlâ bir büyük devlet çehresini bize muhafaza ettiren şey, bir Fatih'in hediyesi olan şu Boğazlarla bu İstanbul'dur.

Ayasofya'yı Türk Devletinde İslâm ibadetine açmış ve bağışlanmış olan vakfedici sahip de gene Fatih Hazretleridir.

Ve bu Cennetmekân, bize bahşettiği bu eşsiz şehirde adını taşıyan Cami kurbunda, mütevâzı insanlara ait mezarlar arasında ufacık bir türbede yatmaktadır.

Bir kaç yıl öncesine kadar türbesinin kapısına mihlanmış bir teneke parçası üzerinde şu iki kelimeyi görmüştüm:

Fatih türbesi.

Acaba arayanlar yerini bulamazlar mı sanılıyordu.

(1) İstanbulu zaptetmesine ramak kalan Musa Han'ın Avrupa'nın bütün ciddi tarihçileri hükümdar ve sultan olarak kabul ederler.

(2) Hüdâvendigâr şehid Murad I. Han'ın Kosova Zaferi (20 Haziran 1389) Sultan İkinci Murad Han'ın Kosova Zaferi (1448). İki zafer arasında «59» yıllık bir zaman geçmiştir.

SAHİ
290
HAZİRAN
1947
İDARE HANE
Nispetiye Cad. No. 11/1
Cahangir - İstanbul

YENİ

istiklâl

HAKKIN VE HAKLILARIN HEHMETİNDE HAFTALIK SIYASİ MÜSTAKİL GAZETE

Fiatı: 50 kry.
Abone şartları
1 Yıllık : 35 İrs
6 Aylık : 12,5 İrs

Mukaddes İslam Sehri Kudüs Yahudi işgalinde

İsrail Emperyalizmi İslâm Dünyasını Tehdid Ediyor

İslâmiyet Mağlup
Olmaz! Yenilen
Arap Sosyalizmidir
Sayfa 2 de

Kudüs-i Şerifteki İslâm âbidelerinden: KUBBETUS SAHRA

Son Arap - Yahudi harbinde, bölgenin üçüncü kutsal şehri olan Kudüs, müteakib ve gayri meşrû İsrail devletinin ılgall altına düşmüştür. 1966 seneye yakın zamandan beri istilâsına şerh olan Kudüs'ün külfat istilâsına uğraman, 750 milyon lıttır İslâm âlemine kalbünden yaralanmıştır. Kudüs nîv'elâd şehrî bir Arap nîv'elâd şehrî, yerindekiler HÜTÜN MÜSLÜMANLARI ALAKADAR EDEN BİR İSLÂM MES'LESİDİR. Kudüs muhakkak kurtardır. Kutsal mihlâdın MESİD-i İRŞA'yı pa ayaklarıyla kirden aşak sıyındırtan İslâm âlemidir. Bütün dünya bilirdir ki: KUDÜS'ÜN YAHUDİLER TARAFINDAN İSGALİ MUVAKATİTİR. İSRÂİL, İSLÂM TOPLAKLARINDA FAZLA YASİYAMİYAKTIR. Bütün dünya müslümanları KUDÜS'ÜN KURTULMASI İÇİN ÇALIŞSINIZ, HAZIRLANINIZ! ASIRLARCA ÖNCE HAÇLI ORDULARI NASIL DEFEDEDİYSSE, YAHUDİLER DE KUTULACAKTIR.

Şimdi hangi dilde “Fatih” mânâsına gelen kelime söylene hatıra gelen o'dur. Sultan Muhammed Han Sâni Hazretleri Fatih kelimesini bir sıfat olmaktan çıkarmışlardır. Fatih kelimesi artık milletlerarası siyasî kamûsta kendi öz isimleri halinde kullanılmaktadır.

Ecdâd mirası ülkelerin sekizde yedisini kaybettiğimiz halde hâlâ bir büyük devlet çehresini bize muhafaza ettiren şey, bir Fatih'in hediyesi olan şu Boğazlarla bu İstanbul'dur.

Ayasofya'yı Türk devletinde İslâm ibadetine açmış ve bağışlanmış olan vakfedici sahip de gene Fatih Hazretleridir.

Ve bu Cennetmekân, bize bahşettiği bu eşsiz şehirde adını taşıyan Cami kurbunda, mütevâzı insanlara ait mezarlar arasında ufacık bir türbede yatmaktadır.

Birkaç yıl öncesine kadar türbesinin kapısına mihlanmış bir teneke parçası üzerinde şu iki kelimeyi görmüştüm:

Fatih türbesi.

Acaba arayanlar yerini bulamazlar mı sanılıyordu.

İstanbul'un Fethinin Mânâsı

Prof. Dr. Süheyl Ünver

Prof. Dr. Süheyl Ünver, "İstanbul'un Fethinin Mânâsı", *İslam Medeniyeti*, Dînî, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul'un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, ss. 14-15.

Prof. Dr. Süheyl Ünver

Dünyanın birçok kaderleri vardır. Memleketimizin de kaderleri sayısızdır. Bunun iyi tarafları tahminden fazladır. Türk milleti herşeyden önce kendi nefesine karşı adil olup da, toplum bu ananeyi bozmadığı müddetçe ileri gitmiştir.

Türkler dünyanın en güzel memleketlerinde yerleşmiştir. En aşağı on asırdır Anadolu'dayız. Millet manen iyi yetiştirilmiş, şahsında ve muhitinde adaletten ayrılmadığı müddetçe ileri gitmiştir.

Hem şair ve hem mütefekkir tarihçimiz Yahya Kemal: "Türkler mekânı değil, zamanı fethederler" demişti. Mesela biz Suriye'yi aldık, dört yüz sene oturduk. Fransızlar 25 sene dayanamadı. Mısır'da keza, dört buçuk asır kaldık. İngilizler yarım asır duramadı. Rumeli'yi alırken "Biz burada altı buçuk asır oturacağız." dedik. Fethin ertesi günü camiler, medreseler, mektepler, köprüler, sular getirerek çeşmelerle ve bütün medeni icaplarla siteler kurduk.

Bunu hep şahsi ve şahsi olduğu için umuma karşı adaletten inhiraf etmemekle yaptık. Vaktaki bunun hükümlerinden uzaklaştık, bütün oraları birer birer kaybettik.

Bizans da bir imparatorluktu. İdarecileri ve insanları adaletten uzaklaştılar. O kadar ki bize karşı dayanamadılar. Nihayet bir şehir içinde, yani İstanbul'da sembolik, lafta bir imparatorluk olarak kaldılar.

Nihayet kader yerini buldu. Peygamberimizin de tebşiri üzerine İstanbul'u 1453 senesinde aldık. İsimden ibaret kalan bu şehir bizim yeni payitahtımız oldu. Olan oldu. İslâmiyeti ahlâk güzelliği sayan

SAYFA : 14 ————— İSLÂM MEDENİYETİ ————— 15 MAYIS 1968

İstanbul'un Fethinin mânâsı

ÜNİYANIN birçok kaderleri vardır. Memleketimizin de kaderleri sayısızdır. Bunun iyi tarafları tahminden fazladır. Türk milleti herseyden önce kendi nefsine karşı adil olup ta, toplum bu ananeyi bozmadığı müddetce ıleri gitmiştir. Türkler dünyanın en güzel memleketlerinde yerleşmiştir. En aşağı on asırdır Anadoludayız. Millet mânen iyi yetiştirilmiş, şahsında ve muhitinde adaletten ayrılmadığı müddetce ıleri gitmiştir.

Hem gair ve hem mütefekkir tarihçimiz Yahya Kemal: "Türkler mekânı değil, zamanı fethederler" demişti. Meselâ biz Suriye'yi aldık, dört yüz sene oturduk. Fransızlar 25 sene dayanamadı. Mısır'da keza, dört buçuk asır kaldık. İngilizler yarım asır duramadı. Rumeli'yi alırken "Biz burada altı buçuk asır oturacağız, dedik. Fethin ertesi günü camî'ler, medreseler, mektepler, köprüler, sular getirerek çeşmelerle ve bütün medenî icablarla siterler kurduk.

Bunu hep şahsî ve şahsî olduğu için umuma karşı adaletten inhiraf etmemekle yaptık. Vaktaki bunun hükümlerinden uzaklaştık, bütün oraları birer birer kaybettik.

BİZANS da bir imparatorluktu. İdarecileri ve insanları adaletten uzaklaştılar. O kadar ki bize karşı dayanamadılar. Nihayet bir şehir içinde, yani İstanbul'da sembolik lafda, bir imparatorluk olarak kaldılar.

Nihayet kader yerini buldu. Peygamberimizin de tebhiri üzerine İstanbul'u 1453 senesinde aldık. İsmiden ibaret kalan bu şehir bizim yeni payitahtımız oldu. Olan oldu. İslâmîyet ahlak güzelliği sayan dedelerimiz bu güzel duygularından mükâfatlandı.

İstanbul'da yerleştik.

Fatih'in İstanbul muhasarası ve fethi esnasında kurmay heyetinde âlimler, fazıllar ve müridler de bulunurdu. Elbette ilmin de, faziletin de sözü olacaktı. İstanbul salı günü fethedildi. Şehrin içinde ümitsiz küçük küçük mukavemetler de temizlendi. Mutlu askerlerden olanlar hemen şehid oldukları yerlere gömüldüler. Bu kadirşinas Türk milleti onlara birer türbe yaptı. Her mahallede bunlar muhtelif sayıda idi. İstanbul muhasarasına gelmiş, Peygamberimizin sahabelerinden ve tâbiyyetinden olanlara da namlarıyla anıt kabirler yapılmış. Bu Hristiyanlardan zaten boşalarak küçülmüş şehir, 25 senede her mânâsıyla tam bir Müslüman sitesi olmuştur.

İşte bu fethin şehidleri, kabirleri ve sahabe anıt kabirleriyle birer veli gibi bugüne kadar tevhîr olundu ve semtlerimizin manevî polisleri gibi sayıldı. Fethinden sonra ilk cuma namazı, Fatih'le birlikte, hemen camie çevrilen Ayasofya'da kılındı.

Fatih İstanbul'a atı üzerinde girdiğinde Bizans kızlarından bir grup padişah zannıyla arkasındaki beyaz sakallı Akğemseddin'e çiçek demetlerini uzatıyorlardı. Fatih Sultan Mahmed yirmi iki buçuk yaşında sakalı henüz terliyen bir genç. Bu vaziyet karşısında Akğemseddin buketleri almayarak genç padişaha vermelerini işaret ediyordu. Bunu hisseden Fatih buyurdu ki: — Yine ona götürülp verin. Zira o benim hocamdır, diye âlimleri ne kadar üstün tuttuğunun büyük misâlini verdi. Âlim ve fazılları sayıp, onların sözlerinden çıkmadığı için büyükdü.

AYASOFYA'da kapıda Bizans papazları da karşılayıcılar içinde idi. Onlara tebessüm etti ve gönüllerini aldı.

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver

dedelerimiz bu güzel duygularından mükafatlandı.

İstanbul'da yerleştik.

Fatih'in İstanbul muhasarası ve fethi esnasında kurmay heyetinde âlimler, fazıllar ve müridler de bulunurdu. Elbette ilmin de, faziletin de sözü olacaktı. İstanbul salı günü fethedildi. Şehrin içinde ümitsiz küçük küçük mukavemetler de temizlendi. Mutlu askerlerden olanlar hemen şehid oldukları yerlere gömüldüler. Bu kadirşinas Türk milleti onlara birer türbe yaptı. Her mahallede bunlar muhtelif sayıda idi. İstanbul muhasarasına gelmiş, Peygamberimizin sahabelerinden ve tabiinden olanlara da namlarıyla anıt kabirler yapılmış. Bu Hristiyanlardan zaten boşalarak küçülmüş şehir, 25 senede her mânâsıyla tam bir Müslüman sitesi olmuştur.

İşte bu fetih şehidleri, kabirleri ve sahabe anıt kabirleriyle birer veli gibi bugüne kadar tevkir olundu ve semtlerimizin manevî polisleri gibi sayıldı.

Fetihten sonra ilk cuma namazı, Fatih'le birlikte, hemen camie çevrilen Ayasofya'da kılındı.

Fatih İstanbul'a atı üzerinde girdiğinde Bizans kızlarından bir grup padişah zanniyle arkasındaki beyaz sakallı Akşemseddin'e çiçek demetlerini uzatıyorlardı. Fatih Sultan Mehmed yirmi iki buçuk yaşında sakalı henüz terleyen bir genç. Bu vaziyet karşısında Akşemseddin buketleri almayarak genç padişaha vermelerini işaret ediyordu, Bunu hisseden Fatih buyurdu ki:

"Yine ona götürüp verin. Zira o benim hocamdır." diye, âlimleri ne kadar üstün tuttuğunun büyük misalini verdi. Âlim ve fazılları sayıp, onların sözlerinden çıkmadığı için büyüktü.

Ayasofya'da kapıda Bizans papazları da karşılayıcılar içinde idi. Onlara tebessüm etti ve gönüllerini aldı.

Minbere, hutbeye bizzat belinde kılıncıyla çıktı. Bu fetih hatırasına hatipler, Edirne'de Eski Cami'de ve İstanbul'da Ayasofya'da ve diğer salatin denen büyük camilerde kılınçla çıkmak an'anesine zaman zaman riayet ettiler.

Namaz kılınıp bittikten ve dualar edildikten sonra hazır bulunan hocalarından Molla Gürânî ve Molla Husrevlerdir ki bunlar da mutlu askerlerden sayılarak Peygamberimizin mutlu tebşirine mazhar oldular, Bu ünvan bir nevi manen "istiklal savaşımızın madalyası" gibi idi.

Fatih onlara; hemen tedrisata başlayın, diye emir verdi. Ayasofya'da ve Zeyrek'te Pantokrator manastırında papazlardan boşalan odalara talebe yerleştirilerek dersler her iki yerde verildi. 1470'te, fetihten 17 sene sonra İstanbul alınışının hemen ertesi günü kurulan (Üniversite) külliye en büyük toplantı yeri olan Fatih Camii etrafında muazzam ve 16 kolejli bir tesise kavuştu.

Memleketimize Fatih tarafından davet olunan Molla Ali Kuşçu adında Semerkand Rasadhanesi kurucularından ve Timürlenk'in torunu, o sahanın hükümdarı Uluğ Beyin Hocası da Ayasofya'da derslere devam etti.

Molla Ali Kuşçu ve Molla Husrev bu yeni ve dünya yüzünde 13. sırada Fatih Üniversitesi'nin tüzüğünü hazırladılar. Fen derslerini de programlarına koydular. Fakat Fatih'in ölümünden sonra serbest fikirlerini söylemekten mahrum edilen bu külliyenin hocaları cüz'iyattandır, "yani lüzumsuzdur" diye bu dersleri programdan çıkarttılar. Ne oldu, Avrupa seviyesinde ve onların arasında yer alacak müsbet ilim sahipleri yetişemedi. Bu sahada tam beş asır geri kaldık. Bunun vebalini hâlâ çekmekteyiz.

Peygamberimizin şu hadisi şerifinin mânâsını bilmemezlikten gelmeyelim: "İlim ikidir: Bedenler ilmi, sonra dinler ilmi." Hele: "İlmi Çinde de olsun alınız!" sözü. Bu ilimden maksat müspet yani aklî ilimlerdir. Çin'de Müslümanlığın Nakli "Şer'î ilimleri yoktur ki, alınsın. Binaenaleyh hakiki

15 MAYIS 1968 ————— İSLÂM MEDENİYETİ ————— SAYFA : 15

Minbere, hutbeye bizzat belinde kılıncıyla çıktı. Bu fetih hatırasına hatibler, Edirne'de Eski Cami'de ve İstanbul'da Ayasofya'da ve diğer salatin denen büyük camii'lerde kılınla çıkmak an'anesine zaman zaman riayet ettiller.

Namaz kılıp bittikten ve dualar edildikten sonra hazır bulunan hocalarından Molla Gürani ve Molla Husrevlerdir ki bunlar da mutlu askerlerden sayılarak Peygamberimizin mutlu tebşirine mazhar oldular. Bu ünvan bir nevi mânen «İstiklâl savaşımızın madalyası» gibi idi.

Fatih onlara; hemen tedrisata başlayın, diye emir verdi. Ayasofya'da ve Zeyrekte Pantokrator manastırında papaslardan bogalan odalara talebe yerleştirilerek dersler her iki yerde verildi. 1470 de, fetihden 17 sene sonra İstanbul alınışının hemen ertesi günü kurulan (Üniversite) külliye en büyük toplantı yeri olan Fatih Camii etrafında muazzam ve 16 kollejlî bir tesise kavuştu.

Memleketimize Fatih tarafından davet olunan Molla Ali Kuşci adında Semerkand Rasadhanesi kurucularından ve Timürlenk'in torunu, o sahanın hükümdarı Uluğ Beyin Hocası da Ayasofya'da derslere devam etti.

Molla Ali Kuşci ve Molla Husrev bu yeni ve Dünya yüzünde 13. sırada Fatih Üniversitesinin tüzüğünü hazırladılar. Fen derslerini de programlarına koydular, Fakat Fatih'in ölümünden sonra serbest fikirlerini söylemekten de mahrum edilen bu külliye'nin hocaları cüz'iyattandır, "yani lüzumsuzdur" diye bu dersleri programdan çıkarttılar. Ne oldu, Avrupa seviyesinde ve onların arasında yer alacak müsbet ilim sahipleri yetişemedi. Bu sahada tam beş asır geri kaldık. Bunun vebalini halâ çekmekteyiz.

Peygamberimizin şu hadisi keriminin mânâsını bilmemezlikten gelmiyelim: "İlim ikidir: Bedenler ilmi, sonra dinler ilmi". Hele: "İlimi Çinde de olsun ahınız!" sözü. Bu ilimden maksad müsbet yani aklî ilimlerdir. Çinde Müslümanlığın Nakli "Ser'i" ilimleri yoktur ki, alınsın. Binâenaleyh hakikî Müslümanların Fen bilgisine sahip olması Peygamberimizin sünneti ve Müslümanlığın icabı olduğu Fatih ve zamanında idrak edilmiştir. Hele bugün Müslümanlar ve âlimlerin herşeyden önce bilgilerinde ilerlemeleri Peygamberlerimizin emirlerindendir.

Fatih çok ileri düşünceli, metod sahibi, açık fikirli bir Müslüman hükümdardı. Onun bu cihetle üstün tarafları vardı.

İstanbul'a ilk tayin olunan Molla Hızır Bey Çelebi 6 sene hiçbir mızıltıya meydan vermeyen, ilim ve fazlını hergün artırırken şahsî adalette örnek olarak Fatih'e layık ve onun teveccühüne mazhar olmuş, sayılı ilim adamlarındandır.

Fatih, ordusunun, şehir içinde yağma yapmasına asla müsaade etmemiş ve kalan evlere ve binalara sahip çıkanların yaptıkları kamu oyuna haksızlıkları anlayarak çekilmelerini sağlamıştır. Zira halk hakikaten müslümanlığın ahlâk terbiyesine sahipti. Ve adaletin mânâsını iyi anlıyorlardı.

Fatih, kendisi gibi genç, âlim, fazıl ve şair Sadra'zamî Mahmut Paşa ile devleti yeniden kurmuşlardır. Bu memleketi herşeyin muntazam işlenmesi metodunu sokmuşlardır. Her işin her il ve ilçede birer defteri vardı. Müslümanlar daima işlerini kafadan, şifahi değil, bir deftere yazılı olarak ta'kid ederlerdi. Oğünün terbiyesi bugüne kadar gelmemiş, artık doğuşumuzdan itibaren bir derbederlik içinde işlerimizi müsbet ilim kafasına sahip olamadan, yani ilerliyeniyerek yaşıyoruz. Bu doğru değildir.

İslâmiyetin birçok ictimâî vecibeleri vardır. Onlar da yıpratıcı dedikodulardan uzak kalmak, kimseye haksızlık yapmamak, bûhtanlarda bulunmamak, hangi dine ve kanaatte olursa olsun onları kırmamak, daima yardım elini uzatmak, kendisine muhtac olduğu zaman cömertlik yapmak... Hep bize miras kalmış fetih ödevlerindendir.

Bunları yapmadan herkesin kendisini üstün sayması, hergün yeni ve faydalı bilgilere sahip olamaması, kendisini birçok mahrumiyetlere ve küçüklüklere kaptırması demektir ki bundan çekinmek İstanbul Fethinin nimetlerinden uzaklaşmamak demektir. Bu şehri kirli ve çirkin binalarla kaplamanın temiz tutmanın ayıbı olduğunu unutmamalı.

Fethi Mübinin 515 inci yılı hepimize mutlu olsun.

Müslümanların Fen bilgisine sahip olması Peygamberimizin sünneti ve Müslümanlığın icabı olduğu Fatih ve zamanında idrak edilmiştir. Hele bugün Müslümanlar ve "âlimlerin herşeyden önce bilgilerinde ilerlemeleri Peygamberlerimizin emirlerindendir.

Fatih çok ileri düşünceli, metod sahibi, açık fikirli bir Müslüman hükümdardı. Onun bu cihetle üstün tarafları vardı.

İstanbul'a ilk tayin olunan Molla Hızır Bey Çelebi 6 sene hiçbir mızıltıya meydan vermeyen, ilim ve fazlını hergün artırırken şahsî adalette örnek olarak Fatih'e layık ve onun teveccühüne mazhar olmuş, sayılı ilim adamlarındandır.

Fatih, ordusunun, şehir içinde yağma yapmasına asla müsaade etmemiş ve kalan evlere ve binalara sahip çıkanların yaptıkları kamu oyuna

haksızlıkları anlayarak çekilmelerini sağlamıştır. Zira halk hakikaten müslümanlığın ahlâk terbiyesine sahipti. Ve adaletin mânâsını iyi anlıyorlardı.

Fatih, kendisi gibi genç, âlim, fazıl ve şair Sadrazamı Mahmut Paşa ile devleti yeniden kurmuşlardır. Bu memlekete herşeyin muntazam işlemesi metodunu sokmuşlardır. Her işin her il ve ilçede birer defteri vardı. Müslümanlar daima işlerini kafadan, şifahî değil, bir deftere yazılı olarak takip ederlerdi. O günün terbiyesi bugüne kadar gelmemiş, artık doğuşumuzdan itibaren bir derbederlik içinde işlerimizi müspet ilim kafasına sahip olamadan, yani ilerleyemeyerek yaşıyoruz. Bu doğru değildir.

İslâmiyetin birçok içtimai vecibeleri vardır. Onlar da yıpratıcı dedikodulardan uzak kalmak, kimseye haksızlık yapmamak, bühtanlarda bulunmamak, hangi dinde ve kanaatte olursa olsun onları kırmamak, daima yardım elini uzatmak, kendisine muhtaç olduğu zaman cömertlik yapmak... Hep bize miras kalmış fetih ödevlerindendir.

Bunları yapmadan herkesin kendisini üstün sayması, hergün yeni ve faydalı bilgilere sahip olamaması, kendisini birçok mahrumiyetlere ve küçüklüklere kaptırması demektir ki, bundan çekinmek İstanbul fethinin nimetlerinden uzaklaşmamak demektir. Bu şehri kirli ve çirkin binalarla kaplamanın temiz tutmamanın ayıp olduğunu unutmamalı.

Feth-i Mübin'in 515'inci yılı hepimize mutlu olsun.

1770 - 1780 civarı. Pera'dan İstanbul
görünümü. Antoine van der Steen.

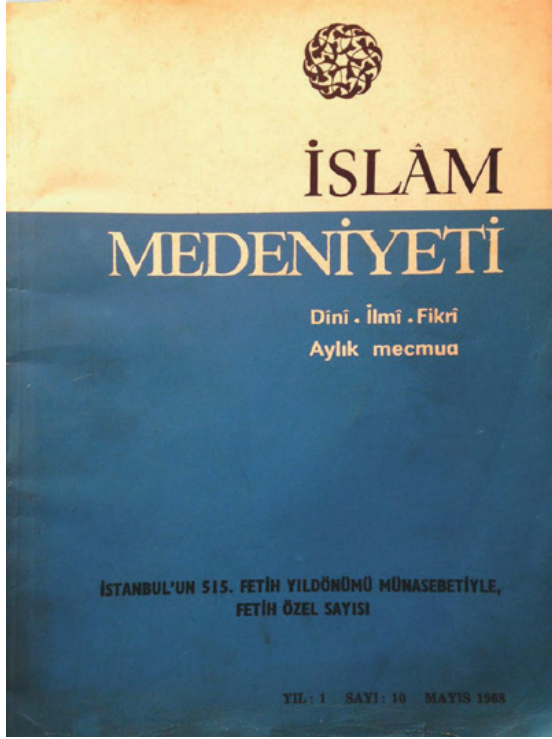

Fetih Hakkında Bibliyografya

Dr. M. C. Şehabeddin Tekindağ

Dr. M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Fetih Hakkında Bibliyografya", *İslam Medeniyeti*, Dini, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul'un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, ss. 16-21.

İstanbul'un fethi hadisesi sebep ve neticeleri bakımından XV. yüzyıl Türk tarihinin en mühim hadiselerinden biridir.

Bu hâdisе hakkında malûmat veren Osmanlı kaynaklarının başında Ebu'l-Hayr-i Rûmî namında bir tarikat şeyhinin Saltıhnâme adlı kitabını zikretmek icabeder.¹ Bu kitapta, müellif, Fatih'in İstanbul'da yerleşmesine muhalif bir ifade kullanıyor.² Biz bu kaydı buraya naklediyoruz: "Pes Sultan Muhammed Padişah oldu. Andan kasd eyledi kim İstanbul'u feth eyleye, ortada beğ iki olmaya müslümanlara; pes beğler eyittiler: Deden Yıldırım (615a) aldı, içinde bin ev kodu, anı sonra kâfirler kırdılar, andan Murad Hân vardı, alayazdı, burca alem dikülüb dururken giru feragat idüp, vaz geçdi. S'ab kal'adır, zabtı müşkildür, hem nuhûs yerdir. Nuhûsta sebep bu oldu kim şeytan aleyhül-la'ne la'net olunup yere inecek, nâmutbarek ayağın bu yere basdı. Pes her devirde anun için yere geçer, husûf olur. Rivayetdir âkıbet yere geçe, zina ve livâta ve fîsk ve fucûrlar olmakdan yirine kara su gice çıka, harab kala idi. Dahi bu şehrin kahtı hergiz gitmez, huzûr ve sürûr

¹ Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine kütüp. Nr. 1612.Bk. Abdülbakî Gölpinarlı, **Yunus Emre, Hayatı**, İstanbul, 1936, s. 253 v.d.; M. Fuad Köprülü, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", **Belleten** VII/27, 1943, s. 430-441.; Adnan Sadık Erzi, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar", **Belleten** XIV/56, 1950, s. 599 (1000 senesi rebiyülevvelinde istinsah edilen yegâne nüsha. İstanbul fethi ile sona ermektedir.) Eserin telif tarihi hakkında bkz.: Abdülbakî Gölpinarlı, any. Yer. Kitap, Fatih'in Uzun Hasan seferine giderken, Edirne'de bıraktığı oğlu şeyhzâde Cem'in arzusu üzerine meydana gelmiştir.

² Bu muhalefetin menşei hakkında bkz.: M. Fuad Köprülü, **ayn. esr.**, s. 437.

Fetih hakkında

● Bibliyografya

DR. M. C. ŞEHABEDDİN TEKİNDAG

İstanbul'un fethi hâdisesi sebep ve neticeleri bakımından XV. yüzyıl Türk tarihinin en mühim hâdiselerinden biridir.

Bu hâdisa hakkında malûmat veren Osmanlı kaynaklarının başında Ebu'l-Hayr-i Rûmî namında bir tarikat şeyhinin Sâlih-nâme adlı kitabını zikretmek icabeder (1). Bu kitapta, müellif, Fâtih'in İstanbul'da yerleşmesine muhalif bir ifade kullanıyor (2). Biz bu kaydı buraya naklediyoruz: "Pes Sultân Muhammed Pâdişâh oldu. Andan kasd eyledi kim İstanbul'u feth eyleye, ortada beğ iki olmaya müslümanlara; pes beğler eyittiler: Dedden Yıldırım (615a) aldı, içinde bin ev kodu, anı sonra kâfirler kırıldılar, andan Murad Hân vardı, alayazdı, burca alem dikülüb dururken giru feragat idüp, vaz geçdi. Sa'b kal'adır, zabtı müşkildür, hem nuhûs yerdir. Nuhûsta sebep bu oldu kim şeytan aleyhü'l-ia'ne la'net olunup yere incek, nâmubarek ayağın bu yere basdı. Pes her devirde anun için yere geçen, husûf olur. Rıvayetdir âkıbet yere geçe, zina ve livâta ve fusk ve fucûrlar olmakdan yirine kara su gıce çika, harab kala idi. Dahi bu şehrin kahtı hergiz gitmez, huzûr ve sürûr yeri değıldür. Meğer alursan, Ayasofya çevresine divar çeküp, bâkisin yıkasın ve eğer bu şehri mâmur eyliyesin tamam âlemi harâb itmesine sebep olursun. Bu hod mâmur olmaz, ne kadar yapasın giru yıkulur" diler. Pâdişah itdi "Hele feth olsun, nihâyet biz yıkavuz" dedi, (Dahi) heman leşker cem' idüp, gazây-i ekberdür diyüp, varup İstanbul'u muhasara eyledi (615b)".

Bundan sonra meslek icabı İstanbul'un fethinde bulunan Dursun Bey'in Târih-i Ebu'l-Fetih adlı eserini zikretmek icabeder (3). Dursun Bey, Fâtih'in Ayasofya'ya duhulünde beraber bulunmuştur. 846-893 seneleri vekayinî ihtiva eden eser, İstanbul'un muhasara ve zahtı hâdisesini tesbit için, en başta gelen bir kaynaktır. Dursun Bey'in, Fâtih'in gemilerini Halic'e indirmesini anlatan satırlarını buraya naklediyorum: "emr itdi ki, kadirgalar vefayık kayıklardan bir nice

gemileri kal'a i Kal'ata ensesinden boğaz denizinden korudan çekdirüp, limon denizine salalar, tâ ki mîn külli'l-cevânib muhasara kılınup, düğmenin tebeddüd ve teferrukuna sebep ola. Bu ferman-ı kader-tuvanla san'at cerr-i eskalde maâhir mühendisîn ve mellâhîn hâzır olundu ve vefk-i pâdişâh-ı islâm gemileri günâgün ve levnâlevn bayraklarla bezeyüp, yelkenler açdılar kal'a Kal'ata ensesinden havada yürütdiler, belki uçurdular (s. 46-47)".

Enveri'nin elimize geçmemiş olan Teferrüc-nâme adlı eserinde de, bu mevzû ile ilgili olacağını zannediyorum. Bu kitap hakkında Düstür-nâme'de şu kayıt vardır:

Çün Teferrüc-nâme'yi kıldım temâm

Pâdişâh adına idüb ihtimâm

(Enveri, Düstür-nâme, nşr. M. Halil [Yınanç], Şst., 1929, s. 4). 1869'da yazılarak Mahmud Paşa'ya ithaf olunan Düstür-nâme, İstanbul'un fethi hakkında ilk malûmat veren eserlerden biri olmasına rağmen, gayet kısadır:

Mülk-i Osmân'da ne kim varsa gemi

Geldi İstanbul'a bile âdemi

Ka'faya karşı konar şâh-ı guzât

Dolû sahra vü kuh leşker her cihât

Toplar düzüldü önünde mitres

Düşdi a'dâ'nın içine vehm ü ters (bk. s. 95)

(Düstür-nâme'nin henüz yarım kalan ayrı bir neşri için bk. İrene Mélikoff-Sayar, Le Destan d'Umur Pacha (Bibl. Byzantine), Paris, 1954).

İstanbul'un muhasara ve zahtından bahseden muhtelif Osmanlı kaynakları arasında mümtaz bir mevki işgal eden Kemal Paşazâde'nin Tevârih-i Âl-i Osmân adlı kitabını burada zikretmek lâzımdır. Burada, diğer kaynaklarından fazla malûmat bulmak mümkündür. İleride vereceğimiz mufassal malûmata intizaren bk. Fr. Babinger, G O W, s. 61-63; L. Forrer, Handschriften osmanischer Historiker in Istanbul, Der Islam, XXVI, 1942, s. 184 v.d.; İstanbul kütüphaneleri Tarih-Coğrafya yazmaları katalogları, 2. fasikül, Türk tarihine âit eserler, İstanbul 1944, s. 120-125.

1 Tonkapasarayı müsesi, Hazine kütüp. nr. 1612. Bk. Abdühakkî Gölpazarlı, Yunus Emre, hayatı, İstanbul, 1936, s. 253 v.d.; M. Fuad Köprülü, Anadolu Selçukluları tarihini yerli kaynakları, Belleten VII/27, 1943, s. 430-441; Adnan Sadık Erzi, Türkiye kütüphanelerinden notlar ve vesikalar, Belleten XIV/56, 1950, s. 599 (1000 senesi rebilülevvelinde istinsah edilen yegâne nüsha, İstanbul fethi ile sona ermektedir). Eserin te'lif tarihi hakkında bk. Abdühakkî Gölpazarlı, ayn. yer; Adnan Sadık Erzi, ayn. yer, not 10; M. Fuad Köprülü, ayn. yer. Kitap, Fâtih'in Uzun Hasan seferine giderken, Edirne'de bıraktığı oğlu şeyhâde Cem'in arzusu üzerine meydana gelmiştir.

2 Bu muhalefetin mese'i hakkında bk. M. Fuad Köprülü, ayn. esr., s. 437.

3 Nşr. Mehmed Ârif, TOEM, cüz. 26-38, İst. 1330-1916, s. 36-56. Eser ve müellif hakkında bk. Fr. Babinger, Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke, Leipzig, 1927, s. 26-27.

yeri değıldür. Meğer alursan, Ayasofya çevresine divar çeküp, bâkisin yıkasın ve eğer bu şehri mâmur eyliyesin tamam âlemi harâb itmesine sebep olursun. Bu hod mâmur olmaz, ne kadar yapasın giru yıkulur" diler. Pâdişah itdi "Hele feth olsun, nihâyet biz yıkavuz" dedi. (Dahi) heman leşker cem' idüp, gazây-i ekberdür diyüp, varup İstanbul'u muhasara eyledi (615b)".

Bundan sonra meslek icabı İstanbul'un fethinde bulunan Dursun Bey'in Târih-i Ebu'l-Fetih adlı eserini zikretmek icabeder.³ Dursun Bey,

³ Nşr. Mehmed Ârif, TOEM, cüz. 26-38, İstanbul 1330-1916, s. 36-56. Eser ve müellif hakkında bkz.: Fr. Babinger, Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke, Leipzig, 1927, s. 26-27.

Fatih'in Ayasofya'ya duhulünde beraber bulunmuştur. 846-893 seneleri vekayiini ihtiva eden eser, İstanbul'un muhasara ve zaptı hadisesini tesbit için, en başta gelen bir kaynaktır. Dursun Bey'in, Fatih'in gemilerini Haliç'e indirmesini anlatan satırlarını buraya naklediyorum:

“Emr itdi ki, kadırgalar vefayik kayıklardan bir nice gemileri Kal'a-i Kal'ata ensesinden boğaz denizinden korudan çekdirüp, liman denizine salalar, tâ ki min külli'l-cevânib muhasara kılınup, düşmenin tebeddüd ve teferrukuna sebep ola. Bu ferman-ı kader-tuvanla san'at cerr-i eskalde maâhir mühendisîn ve mellâhîn hâzır olundu ve vefk-ı pâdişâh-ı islâm gemileri gûnâgûn ve levnâlevn bayraklarla bezeyüp, yelkenler açdılar kal'a Kal'ata ensesinden havada yürütdiler, belki uçurdular (s. 46-47).”

Enverî'nin elimize geçmemiş olan Teferrüc-nâme adlı eserinin de, bu mevzû ile ilgili olacağını zannediyorum. Bu kitap hakkında Düstûr-nâme'de şu kayıt vardır:

Çün Teferrüc-nâme'yi kıldım temâm

Pâdişâh âdına idüb ihtimâm

(Enverî, Düstur-nâme, nşr. M. Halil [Yınanç], İstanbul, 1929, s. 4). 1869'da yazılarak Mahmud Paşa'ya ithaf olunan Düstûr-nâme, İstanbul'un fethi hakkında ilk malûmat veren eserlerden biri olmasına rağmen, gayet kısadır:

Mülk-i Osmân'da ne kim varsa gemi

Geldi İstanbul'a bile âdemi

Kal'aya karşı konar şâh-ı guzât

Doldı sahra vü kuh leşker her cihât

Toplar düzüldi önünde mitres

Düşdi a'dâ'nın içine vehm ü ters (bkz.: s. 95)

(Düstur-nâme'nin henüz yarım kalan ayrı bir neşri için bkz.: İrene Mèlikoff-Sayar, *Le Destan d'Umur Pacha* (Bibl. Byzantine), Paris, 1954).

İstanbul'un muhasara ve zaptından bahseden muhtelif Osmanlı kaynakları arasında mümtaz bir mevki işgal eden Kemal Paşazâde'nin **Tevârîh-i Âl-i Osmân** adlı kitabını burada zikretmek lâzımdır. Burada, diğer kaynaklarınkinden fazla malûmat bulmak mümkündür. İleride vereceğimiz mufassal malûmata intizaren bkz. Fr. Babinger, **GOW**, s. 61-63; L. Forrer, **Handschriften Osmanischer Historiker in Istanbul, Der İslam**, XXVI, 1942, s. 184 v.d.; **İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları**, 2. fasikül, **Türk Tarihine Âit Eserler**, İstanbul 1944, s. 120-125.

Diğer mühim kaynaklar aşağıda gösterilmiştir:

Tevkiî (Nişancı) Mehmed Paşa b. Ârif, **Tevârîhu's-selâtîni'l-Osmâniyye**⁴ (bk. M. Halil [Yınanç], “trc” **Millî tarihimize dair eski bir, ve-**

⁴ Kitap iki risâle halindedir: 1. **Risâle fî tevârîhi's-selâtîni'l-Osmâniyye**. 2. **Risâle fî târih-i Sultân Muhammed b. Murâd Han min Âl-i Osmân**. Bk. Ayasofya Kütüp., nr. 3204, var. 11b-12b.

Diğer mühim kaynaklar aşağıda gösterilmiştir:
Tevkîlî (Nişancı) Mehmed Paşa b. Arif, *Tevârihu 's-selâtinî 'l-Osmâniyye* (4) (bk. M. Halil [Yınanç], "trc." *MİLLÎ İlahîmize dair eski bir vesika*, *TTEM* XIV, 1924/1340, nr. 3 (80), s. 144-146; İ. Hakki Konyalı "trc.", *Osmanlı tarihleri*, I, İst. 1949; (Fr. Babinger, *G O W*, s. 23-26).

Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osmân = Die frühosmanischen Jahrbücher der Uurudsch*, Nach den Handschriften zu Oxford und Cambridge erstmals herausgegeben und ein gelitet von Fr. Babinger, Hannover, 1925, s. 123-124.

Rûhî Çelebî, *Tevârih-i Âl-i Osmân* = Oxford, Bodleian Library, Mss, Marsh 313 (Bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 42-43).

Mehmed b. Hâcî Halîlî 'l-Konevî, *Târîh-i Âl-i Osmân* = paris, Bibl. Nat., Mss. Pers., Suppl. 1394, var. 56a-61a (bk. E. Blocheht, *Catalogue*, Paris, 1900, s. 86; *Catalogue*, I, Paris, 1905, s. 322). Ayrıca bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 18 v.d. Son yapılan bir hulâsa için bk. R. Anhegger, Mehmed b. Hâcî Halîlî 'l-Konevî'nin *Târîh-i Âl-i Osmân*'ı, *Tarih dergisi*, II/3-4, s. 51-56.

Ma'âtî (Mir Seyid Ali b. Muzaffer el-Tûstî), *Tevârih-i Âl-i Osmân*, (*Hünkâr-nâme*) = Topkapısaray müzesi, hazine kütüp. Fars. yaz. Yazılışı: 877 h. 1417, var. 5b 8a. Bir hulâsas için bk. R. Anhegger, *Fâtih devrinde yazılmış farsca manzûm bir eser, Ma'âtî'nin Hünkâr-nâme'si*, T. D., I/1, 1949, s. 145, 166.

Bihîstî, *Târîh-i Âl-i Osmân* = British Museum. nr. Add. 7869 daki nüsha (Anhegger'deki mikrofilminden istifade edilmiştir).

Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, ngr. Âli, İst., 1332; ngr. F. Gliese, *Die altosmanische Chronik des Âşık Paşazâde*, Leipzig, 1929, s. 131-132.

Mehmed Negrî, *Cihân-nümâ* Bk. Fr. Taeschner, *Die alt osmanische Chronik des Mevlânâ Mehmed Neshrî*, Leipzig, 1951, s. 179-180; Ali Emîrî kütüp, nr. 220'deki nüsha, var. 163a-b. Negrî ve eseri hakkında bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 38-39; Falk Reşid Unat, Negrî tarihi üzerinde yapılan çalışmalara toplu bir bakış, *Belleten*, VII/25, 1943, s. 177-201; Negrî, *Kitâb-ı Cihân-nümâ*, Negrî tarihi, hazırlayanlar F. Reşid Unat - Dr. Mehmed A. Köymen, I, Ankara, 1949, s. IX-XVI. Bizi âlâkadar eden ikinci cilt henüz çıkmamıştır.

İdrîs-i Bîdîsî (Hakimü 'd-dîn İdrîs b. Hüsâmî 'd dîn Ali), *Hest bihist*, Nuruosmaniye kütüp. Fars yaz. nr. 3200, V, var. 393a-402b. Bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 45-49; C. A. Storey, *Persian Literature. A bio-bibliographical survey*, Section II, Fasc. 2, London, 1936, s. 412-416.

Sarıca Kemâl (Kemâl-i Zerd), *Selâtin-nâme (Tevârih-i Âl-i Osmân)*, İst. Üniv. Kütüp, Türk yaz. nr. 331, var. 76a-77b. Eseri ve hayatı hakkında bk. E. Anhegger, *Selâtin müellifi Kemâl, Türk Dili ve Edebiyatı dergisi*, IV/4 1952, s. 447-470.

Muhyî'd-dîn Cemâlî, *Târîh-i Âl-i Osmân*, Ali Emîrî kütüp, türk. yaz. nr. 15'teki nüsha, s. 115 (bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 72-74).

Lütfî Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Ngr. Âli, İstü, 141, s. 172-173 (bk. Fr. Babinger, *G O W*, s. 80-81).

Hadîdî, *Târîh-i Âl-i Osmân*, İst. Üniv. kütüp., türk. yaz. nr. 1268, var. 114a v.d.

Rüstem Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İst. Üniv. kütüp. türk. yaz. nr. 2438, var. 111b - 112a.

Tevkîlî (Nişancı) Mehmed Paşa, *Târîh*, İst., 1279, s. 163.

Müellifleri meğul eserler (anonimler):

Târîh-i Sultân Muhammed Hân Fâtih el-İslâmbol bk. Schefer, nr. 1049; Blochet, *Catalogue*, Paris, 1900, s. 165.

Târîh-i Âl-i Osmân (1446-1481), bk. Schefer, nr. 1051; Blochet, s. 165.

Târîh-i Âl-i Osmân (Feth-nâme-i Ebu'l-Hayr), Bibl. Nat., Anciens fonds ture, nr. 117.

Târîh-i Âl-i Osmân (Bayezid II. namına yazılmıştır), Bibl. Nat. Suppl. Turc., nr. 1047.

Târîh-i Âl-i Osmân, İst. Bayezid, Umumi kütüp, nr. 5224, türk. yaz.

Tevârih-i Âl-i Osmân (Bayezid II. zamanında yazılmıştır), Süleymaniye, Es'ad Efendi kütüp., nr. 2080, türk. yaz., var. 126b 127b.

Tevârih-i nesl-i Âl-i Osmân Gazi, Ayasofya kütüp. nr. 3018, türk. yaz., var. 75b-76b; İst. Üniv. kütüp. nr. 3704, var. 66a.66b.

İkinci Sultan Bayezid devrine mahsûs *Târîh*, Nuruosmaniye kütüp türk. yaz. nar. 4895/8.

Târîh-i Âl-i Osmân, Topkapısaray müzesi, Revan kütüp, türk. yaz nr. 1099, var. 62b-64a.

Tevârih-i Âl-i Osmân = Die altosmanischen anonymen Chroniken. In Text und Übersetzung herausgegeben von Dr. Friedrich Gliese, I. Text und Variantenverzeichnis, Breslau, 1922, s. 74.

Aşağıda zikredilen muahhar kaynaklarda İstanbul'un muhasara ve zaptına dair mufassal malûmata tesadüf olunuyor:

Hoca Sa'dü 'd dîn, *Tâci 't-tevârih*, İst., 1279, I, s. 416-429.

Mustafa Âli, *Kühû 'l-ahbâr*, İst., 1285, Rûkn IV, cüz I, s. 250-258.

Müneccim-başı Ahmed, *Sahâ'ifu 'l-ahbâr*, Nedim trc., İst., 1285, III, s. 371 v.d.

Hayrullah Efendi, *Târîh*, İst., 1273, VII, s. 57-76 (Bizans ve latin kaynaklarından istifade etmiştir).

Hasib Efendi (Mu'm'n-zâde), *Sikû'l-câli Âl-i Osmân* (5), Süleymaniye, Hâlet Efendi kütüp. türk. yaz, nr. 596, var. 189b-199b.

Ahmed Bahâü 'd dîn (Cizyedâr), *Târîh*, Süleymaniye, Es'ad Efendi kütüp., nr. 2403. Türk. yaz., var. 194b-198b.

4 Kitap iki risâle halindedir: 1 - *Risâle fi tevârihi's-selâtin 'l-Osmâniyye*, 2 - *Risâle fi târih-i Sultân Muhammed b. Murâd Han min Âl-i Osmân*. Bk. Ayasofya kütüp., nr. 3204, var. 11b-12b.

5 Mühim olan bu manzum eser 18.000 den fazla beyti ihtiva eder. Hepsi bir kafiye ve bir vezindedir. Osman I. dan Fâtih'e kadar muharebelerini, devlet adamlarını, âlimlerin ve sairlerin tercüme-i hallerini nazım yolu ile bildirir. Bk. *Katalog*, fask. 2, s. 162.

sika, TTEM XIV, 1924/1340, nr. 3 (80), s. 144-146; İ. Hakki Konyalı "trc.", Osmanlı tarihleri, I, İst. 1949; (Fr. Babinger, GOW, s. 23-26.)

Oruç b. Âdil, **Tevârih-i Âl-i Osmân = Die frühosmanischen Jahrbücher der Uurudsch**. Nacd den Handschriften zu Oxford und **Cambridge erstmals herausgegeben und ein gelitet** von Fr. Babinger, Hannover, 1925, s. 123-124.

Rûhî Çelebî, **Tevârih-i Âl-i Osmân** = Oxford, Bodleian Library, Mss, Marsh 313 (Bk. Fr. Babinger, **GOW**), s. 42-43.

Mehmed b. Hâcî Halîlî'l-Konevî, **Târîh-i Âl-i Osmân** = paris, Bibl. Nat., Mss. Pers., Suppl. 1394, var 56a-61a (bk. E. Blocheht, **Catalogue**, Paris, 1900, s. 86; *Catalogue*, I, Paris, 1905, s. 322). Ayrıca bk. Fr. Babinger, **GOW**,

s. 18 v.d. Son yapılan bir hulâsa için bk. R. Anhegger, **Mehmed b. Hacı Halîlî'l-Konevî'nin Târîh-i Âl-i Osmân'ı**, **Tarih dergisi**, II/3-4, s. 51-56.

Ma'âtî (Mir Seyid Ali b. Muzaffer el-Tûsî), **Tevârih-i Âl-i Osmân, (Hünkâr-nâme)** = Topkapı Sarayı Müzesi, hazine kütüp. Fars. yaz. Yazılışı: 877 h. 1417, var. 5b 8a. Bir hulâsası için bk. R. Anhegger, **Fâtih devrinde yazılmış farsça manzûm bir eser, Ma'âlî'nin Hünkâr-nâme'si, T.D.**, I/1, 1949, s. 145, 166.

Bihîştî, **Târîh-i Âl-i Osmân** = Biritish Museum, nr. Add. 7869'daki nüsha (Anhegger'deki mikrofilminden istifa edilmiştir).

Âşık Paşa-zâde, **Tevârih-i Âl-i Osmân**, nşr. Âlî, İst., 1332, nşr. F. Giese, **Die altosmanische Chornik des Âşık Paşazâde**, Leipzig, 1929, s. 131-132.

Mehmed Neşrî, **Cihân-nümâ** Bk. Fr. Taeschner, **Die alt osmanische des Mevlânâ Mehmed Neshrî**, Leipzig, 1951, s. 179-180; Ali Emîrî kütüp, nr. 220'deki nüsha, var. 163a-b. Neşrî ve eseri hakkında bk. Fr. Babinger, **GOW**, s. 38-39; Faik Reşid Unat, Neşrî tarihi üzerinde yapılan çalışmalara toplu bir bakış, **Belleten**, VII/25, 1943, s. 177-201; Neşrî, **Kitâb-ı Cihân-nümâ, Neşrî tarihi**, hazırlayanlar F. Reşid Unat-Dr. Mehmed A. Köymen, I, Ankara, 1949, s. IX-XVI. Bizi alâkadar eden ikinci cilt henüz çıkmamıştır.

İdrîs-i Bidlîsî (Hakîmü'd-dîn İdrîs b. Hüsâmî'd-dîn Âlî), **Heşt bihişt**. Nuruosmaniye kütüp. Fars yaz. Nr. 3200, V, var. 393a-402b. Bk. Fr. Babinger, **GOW**, s. 45-49; C. A. Storey, **Persian Literature. A bio-bibliographical Eurvey**, Section II, Fase. 2, London, 1936, s. 412-416.

Sarıca Kemâl (Kemâl-i Zerd); **Selâtin-nâme (Tevârih-i Âl-i Osmân)**. İst. Üniv. Kütüp., Türk yaz. Nr. 331, var. 76a-77b. Eseri ve hayatı hakkında bk. R. Anhegger, **Selâtin müellifi Kemâl, Türk Dili ve Edebiyatı dergisi**, IV/4 1951, s. 447-470.

Muhyî'd-dîn Cemâlî, **Târîh-i Âl-i Osmân**, Ali Emirî kütüp., türk, yaz. Nr. 15'teki nüsha, s. 115 (bkz. Fr. Babinger, **GOW**), s. 72-74.)

Lütfî Paşa, **Tevârih-i Âl-i Osmân**, Nşr. Âlî, İst., 141, s. 172-173 (bkz. Fr. Babinger, **GOW**, s. 80-81.)

Hadîdî, **Târîh-i Âl-i Osmân**, İst. Üniv. Kütüp., türk, yaz. Nr. 1268, var. 114a vd.

Rüstem Paşa, **Tevârih-i Âl-i Osmân**, İst. Üniv. Kütüp. Türk. Yaz. Nr. 2438, var. 111b-112a.

Tevkîî (Nişancı) Mehmed Paşa, **Târîh**, İst., 1279, s. 163.

Müellifleri meçhul eserler (anonimler):

Târîh-i Sultân Muhammed Hân Fâtih el-İslâmbol bk. Schefer, nr. 1049; Blochet, **Catalogue**, Paris, 1900, s. 165.

Târîh- Âl-i Osmân (1446-1481), bk. Schefer, nr. 1051; Blochet, s. 165.

Târîh- Âl-i Osmân (Feth-nâme-i Ebu'l-Hayr). Bibl. Nat., Anciens

SAYFA : 18 — — — — — İSLAM MEDENİYETİ — — — — — 15 MAYIS 1968

İstanbul'un muhasara ve zaptı ile alakalı muahhar diğer Osmanlı kaynakları için bk. Fr. Babinger, G O W , indeks: Forrer, *Handschriften osmanischer Historiker in Istanbul*, Der Islam, XXVI, 1942, s. 176 v.d.; İst. kütüp. Tarih-coğ. yazmaları kataloğu. 2. fasikül: Türk tarihine ait eserler, İst., 1944, indeks.

Fetih-nâmeler :

İstanbul'un zaptından sonra yazılmış Felh-nâmeler de, bu hâdisenin aydınlatılması bakımından, mühimdir. Bunlar, muhasaranın cereyan tarzından ve vukûa gelen çarpışmalar ve neticeleri bakımından — birer edebi inşa nûmuneleri olmalarına rağmen — birinci derecede ehemmiyeti hâizdirler. İstanbul'un fethi hakkında yazılmış fetih-nâmelere bilinenler şunlardır:

İlki Fâtih Sultan Mehmed'in İran şahı (tabii Karakoyunlu hükümdar) Cihân-Şâh'a İstanbul'un fethi tebgiri ile gönderdiği farsca Fetih-nâme olup, Feridun Bey'in Münşeâtü 's-Seiâtin (İst., 1264, I, s. 237-245) de şu bağışta taşımaktadır: "cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultân Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından Hâce Kerimî inşâsıyla İran şahı Cihân Şâh Mirzâ'ya İstanbul'un fethi tebgiriyle gönderilmiş olan nâme-i humâyûnun sûretidir" (6).

Aynı mektup Sarı Abdullah Efendi Münşeât'ında (7) (= Es'ad Efendi kütüp., nr. 3333, var. 34a v.d.) "mükâtebât-ı belâğı ki der zemân-ı merhûm Sultân Muhammed Han ez cânib i işân fristâde güd; fetihnâme-i Kostantiniyye-i uz mâ [ki be-] Melik-i mülk-i Acem fristâde güd ez inşâ-i Cezeri" başlığını taşır. Diğer yine Fâtih Sultan Mehmed tarafından Memlük hükümdarı İnâl'a gönderine arapça nâmedir. Metin, Feridun Bey'de (İst. 1274, ngr. I, s. 235-238) "Cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından İstanbul fethinde Mollâ Gûrânî inşâsıyla aziz-i Mısır İnâl Şâh tarafına yazılmış olan Nâme-i humâyûnun sûretidir" başlığını taşımaktadır (8).

Aynı bir münşeât kitabında, arapça bu metin şu başlık altında bulunuyor: "Merhum Sultan Mehmed Han Gazi mahrusa-i Kostantiniyye'yi feth itdüğü zamanda Sultan ı Mısır merhum Sultan İnâl'a göndermiştir. Mevlânâ Gûrânî-i merhum inşâ etmiştir; mezkûr sultan İnâl'in tebnîye-i saltanatını işaret ve feth-i Kostantiniyye'nin beşâretini işâr ider" (9).

Diğer iki Fetih-nâme'nin başlıkları şu şekildedir: 1. "Şerif-i Mekke-i Mükerreremeye ırsal buyurulan Kostantiniyye Fetih-nâme-i humâyûnun sûretidir (arapça)", bk. Feridun Bey, I, s. 239-240; 2. "Cennetmekân Ebu 'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından İstanbul fethine dair Mekke-i Mükerreme şerifine gönderilmek üzere aziz-i Mısır'a gönderilmiş olan nâme-i humâyûnun sûretidir (arapça)", bk. Feridun Bey, I, s. 240 - 243.

2. Memlûklü kaynakları:

İstanbul'un muhasara ve zaptı hakkında Memlûklü kaynaklarında bulunan malûmat, Osmanlı kaynaklarının (yk. bk. Fetih-nâmeler) İstanbul'un zaptından sonra Mısır sultanı el Melikü'l-Eşref Seyfî'd-dîn İnâl'a bir fetih-nâme gönderildiğini bildiren kayıtlarına uyar. Mezkûr kaynakların, Fâtih'in, hem yeni sultanını tebrik ve hem de bu sevinçli zaferi müjdelemek üzere bir elçi gönderdiğini ve bu elçinin fetih-nâmelerden başka

birtakım hediyeler de getirdiğini bildirmesi, Osmanlı kaynaklarını tamamlamaktadır.

Fâtih'in muasır Memlûklü müellifi İbn Tagrı Birdî (Ebu 'l-Mehâsin Cemâlî 'd-dîn Yusuf, ölm. 1469) (10), bu gelen elçiler vasıtası ile muharebenin günü ve tarihi hakkında uzun tafsilât vermekte, İstanbul ekâbilerinden olan esirlerin Kahire'ye gelmesi ve burada duyulan sevinci anlatarak, şehrin donatılmasını tasvir etmektedir. (bk. Havâdisü 'd-dühûr, I, s. 277).

Aynı müellif En-Nucûmu 'z-Zâhire (11) (= Ayasofya kütüp., arapça yazm. nr. 3499, VII, s. 239)'de, nisbeten kısa olarak tekrarladığı bu bahiste, Kahire'ye gelen Osmanlı elçisinin ismini tasrih etmekte, getirdiği nâmenin manzûm ve mensûr olduğunu bildirmektedir. İzahatımızdan da anlaşılabileceği üzere, bu gibi kaynakları aslâ ihmal etmemek icabeder. Diğer muahhar Memlûk kaynakları (12), umûmiyetle İbn Tagrı Birdî'yi takip ediyorlar (İbn Tagrı için bk. Brockelmann, G A L , II, 2. basım, 1949, s. 51-52).

3. Bizans ve Grek kaynakları:

İstanbul'un muhasara ve zaptı ile ilgili Bizans Grek kaynaklarının başında evvelâ şahitlerden olup, muhasara devamınca şehride bulunan Georgios Phrantzes gelir. Şehrin muhasara ve zaptı hakkında en mufassal malûmatı veren Phrantzes, imparatorun müşavir-i has. sı o'arak, bizzat vekayî içinde yaşamıştır. Bk. Chronicon, ngr. I. Bekker, Bonnæ, 1838, s. 325 v.d. (bk. Gy. Moravcsik, *Byzantinoturica*, Budepest, 1942, I, 151 v.d.; J. B. Papadopoulos, *Georgii Phrantzes Chronicon*, I, Lipsie, 1935; VI. Mirmiroğlu trc.: Yeorgios Francis, *Vekayinâme T.T.K.* nûsha, s. 146 v.d.

6 Türk. trc. aynı eserde yapılmıştır, bk. c. I, s. 245-250; diğer bir tercümesi için bk. A. Ates, *İstanbul'un fethine dair Fâtih Sultan Mehmed tarafından gönderilen mektuplar ve bunlara cevaplar*, *Tarih dergisi*, IV/7, 1952, s. 11 v.d.

7 Münşeât'in tavsifi ile muhteviyatı hakkında yapılan bir tetkik için bk. Adnan Sadık Erzi, *Türkiye kütüphanelerinden notlar ve vesikalar*, *Belleten*, XIV/56, 1950, s. 631-647.

8 Türkçe tercümesi aynı eserde yapılmıştır. Bk. I, s. 237 v.d.; mükemmel bir tercümesi için bk. A. Ates, *ayn. esr.*, s. 11 v.d.

9 Üniv. Kütüp., arap ve türkçe yazm. nr. 67388, var. 9a-11b.

10 Havâdisü'd-dühûr fi mada'eyyâmi ve 's-suhûr, Ayasofya kütüp. arapça yazm. nr. 3185, I, s. 277. W. Popper ngr.: *Extracts from Abû 'l-Mahâsin İbn Taghri Birdî's Chronicle*, entitled *Shuhur*, I, Berkeley - California, 1930.

11 İbn Taghri Birdî's *Annals*, entitled *An-Nujum az-Zâhira fi Mülûk Mısır wal-Kâhira*, Edited by W. Popper, VII, Berkeley-California, 1926.

12 Bu yazının tab'ı sırasında görmedigimiz, İstanbul'un Fâtih tarafından zaptı haberinin gelmesi üzerine yapılan şenlikleri anlatan, bir Memlûk kaynağından bizi haberdar eden A. Ates'in *Orins*'de çıkan şu makalesine bk. *Kastamonu genel kitaplığında bulunan bazı mühim arapça ve farsca yazmalar*: Ali b. Ahmed el-Sehâvi el-Hanefî, *Târih-i Mısır* (809-887 seneleri arasındaki vukuâtı ihtiva eder) = V/1, 1952, s. 45, nr. nr. 52.

fonds turc. Nr. 117.)

Târîh- Âl-i Osmân (Bayezid II. Namına yazılmıştır), Bibl. Nat. Suippl. Turc., nr. 1047.

Târîh- Âl-i Osmân. İst. Bayezid, Umumî kütüp. nr. 5224. türk. yaz.

Târîh- Âl-i Osmân (Bayezid II, zamanında yazılmıştır.). Süleymaniye, Es'ad Efendi kütüp., nr. 2080, türk yaz., var. 126b-127b.

Tevârîh-i nesl-i Âl-i Osmân Gazi, Ayasofya kütüpp. nr. 2018, türk. yaz., var. 75b-76b; İst. Üniv. Kütüp. nr. 3704, var 66a-66b.

İkinci Sultan Bayezid devrine mahsus Târîh, Nuruosmaniye kütüp. türk. yaz. Nar. 4895/8.

Târih- Âl-i Osmân. Topkapı Sarayı müzesi, Revan kütüp. türk. yaz nr. 1099. Var. 62b-64a.

Târih- Âl-i Osmân=Die altosmanischen anonymen Chroniken. In Text und Übersetzung herausgegeben von Dr. Friedrich Giese, I. Text und Variantenverzeichnis, Breslau, 1922, s. 74.

Aşağıda zikredilen muahhar kaynaklarda İstanbul'un muhasara ve zaptına dair mufassal malûmata tesadûf olunuyor:

Hoca Sa'dü'd-dîn, **Tâcü't-tevârih**, İst., 1279, I, s. 416-429.

Mustafa Âli, **Künhü'l-ahbâr**. İst., 1285, Rûkn IV, coz I, s. 250-258.

Müneccim-başı Ahmed, **Sahâ'ifü'l-ahbâr**. Nedim trc., İst., 1285, III, s. 371 v.d.

Hayrullah Efendi, **Târih**, İst., 1273, VII, s. 57-76 (Bizans ve latin kaynaklarından istifade etmiştir.)

Hasib Efendi (Mü'min-zâde), **Silkü'l-eâlî Âl-i Osmân**⁵. Süleymaniye, Hâlet Efendi kütüp. türk. yaz. Nr. 596, var. 189b-199b.

Ahmed Bahâü'd-dîn (Cizyedâr), **Târih**, Süleymaniye, Es'ad Efendi kütüp. nr 2403, Türk. yaz., var. 194b-198b.

İstanbul'un muhasara ve zaptı ile alakalı muahhar diğer Osmanlı kaynakları için bk. Fr. Babinger, **GOW**, indeks; Forrer, **Handschriften osmanischer Historiker in Istanbul, Der Islam**, XXVI, 1942, s. 176 v.d.; İst. Kütüp. **Tarih-coğ. Yazmaları katalogları**, 2. Fasikül: **Türk tarihine âit eserler**, İst., 1944, indeks.

Fetih-nâmeler:

İstanbul'un zaptından sonra yazılmış Fetih-nâmeler de, bu hâdisenin aydınlatılması bakımından, mühimdir. Bunlar, muhasaranın cereyan tarzından ve vukûa gelen çarpışmalar ve neticeleri bakımından –birer edebî inşâ nûmuneleri olmalarına rağmen– birinci derecede ehemmiyeti hâizdirler. İstanbul'un fethi hakkında yazılmış fetih-nâmelerden bilinenler şunlardır:

İlki Fatih Sultan Mehmed'in İran şahı (tabîi Karakoyunlu hükümdarı) Cihân-Şâh'a İstanbul'un fethi tebşiri ile gönderdiği farsca Fetih-nâme olup, Feridun Bey'in Münşeâtü's-Selâtîn (İst., 1264, I, s. 237-245) de şu başlığı taşımaktadır: “cennetmekân Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından Hâce Kerîmî inşâsiyle İran şahı Cihân Şâh Mirzâ'ya İstanbul'un fethi tebşiriyle gönderilmiş olan nâme-i humâyunun sûretidir.”⁶

Aynı mektup Sarı Abdullah Efendi **Münşeâtı**'nda⁷ (=Es'ad Efendi kü-

⁵ Mühim olan bu manzum eser 18.000'den fazla beyti ihtiva eder. Hepsi bir kafiye ve bir vezindedir. Osman İ'dan Fatih'e kadar muharebelerini, devlet adamlarını, âlimlerin ve şairlerin tercüme-i hallerini nazım yolu ile bildirir. Bk. **Katalog**, fask. 2, s. 15.

⁶ Türk. terc. Aynı eserde yapılmıştır. Bk. C. I, s. 245-250; diğer bir tercümesi için bk. A. Ateş, **İstanbul'un fethine dair Fatih Sultan Mehmed tarafından gönderilen mektuplar ve bunlara cevaplar, Tarih dergisi**, IV/7, 1952, s. 11 v.d.

⁷ **Münşeât**'ın tavsifi ile muhteviyatı hakkında yapılan bir tetkik için bk. Adnan Sadık Erzi, Türkiye kütüp-

tüp., nr. 3333, var. 34a v.d.) “mükâtebât-ı belîga ki der zemân-ı merhûm Sultan Muhammed Han ez cânib i işân fristâde şüd; fetihnâme-i Kostantiniyye-i uzmâ [ki be-] (Melik-i mülk-i Acem fristâde şüd ez inşâ-i Cezerî” başlığını taşır. Diğer yine Fatih Sultan Mehmed tarafından Memlûk hükümdarı İnal’a gönderilen arapça nâmedir. Metin, Feridun Bey’de (İst. 1274, nşr. I, s. 235-238) “Cennetmekân Ebu’l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi Hazretleri dergâhından İstanbul fethinde Mollâ Gûrânî inşâsiyle aziz-i Mısır İnal Şah tarafına yazılmış olan Nâme-i humâyûnun sûretidir” başlığını taşımaktadır.⁸

Ayrı bir münşeât kitabında, Arapça bu metin bu başlık altında bulunuyor: “Merhum Sultan Mehmed Han Gazi mahrûse-i Kostantiniyye’yi feth itdüğü zamanda Sultan-ı Mısır merhum Sultan İnal’a göndermiştir. Mevlânâ Gûrânî-i merhum inşâ etmiştir; mezkûr Sultan İnal’ın tebniye-i saltanatını işâret ve feth-i Kostantiniyye’nin beşâretini işâr ider.”⁹

Diğer iki Fetih-nâme’nin başlıkları şu şekildedir: 1. “Şerif-i Mekke-i Mükerreremeye irsal buyurulan Kostantiniyye Fetih-nâme-i humayunun sûretidir (arapça)”, bk. Feridun Bey, I, s. 239-240; 2. “Cennetmekân Ebu’l-Feth Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri dergâhından İstanbul fethine dâir Mekke-i Mükerreme şerîfine gönderilmek üzere azîz-i Mısır’a gönderilmiş olan nâme-i humâyunun sûretidir (arapça)”, bk. Feridun Bey, I, s. 240-243.

2. Memlûklu kaynakları:

İstanbul’un muhasara ve zaptı hakkında Memlûklu kaynaklarında bulunan malûmat, Osmanlı kaynaklarının (yk. Bk. Fetih-nâmeler) İstanbul’un zaptından sonra Mısır sultanı el Melikü’l-Eşref Seyfü’l-dîn İnal’a bir fetih-nâme gönderildiğini bildiren kayıtlarına uyar. Mezkûr kaynakların, Fâtih’in, hem yeni sultanını tebrik ve hem de bu sevinçli zaferi müjdelemek üzere bir elçi gönderdiğini ve bu elçinin fetih-nâmeden başka birtakım hediyeler de getirdiğini bildirmesi, Osmanlı kaynaklarını tamamlamaktadır.

Fatih’in muasırı Memlûklu müellifi İbn Tagrî Birdî (Ebu’l-Mehâsin Cemâlü’l-dîn Yusuf, ölm. 1469)¹⁰, bu gelen elçiler vasıtası ile muharebenin günü ve tarihi hakkında uzun tafsîlât vermekte, İstanbul ekâbrinden olan esirlerin Kahire’ye gelmesi ve burada duyulan sevinci anlatarak, şehrin donatılmasını tasvir etmektedir. (bk. Havâdisü’l-dühûr, I, s. 277).

Aynı müellif **En-Nucûmu’z-Zâhire**¹¹ (=Ayasofya kütüp., arapça yazm.

hanelerinden notlar ve vesikalar, Belleten, XIV/56, 1950, s. 631-647.

⁸ Türkçe tercümesi aynı eserde yapılmıştır. Bk. I, s. 237 v.d.; mükemmel bir tercümesi için bk. A. Ateş, **ayn. esr.**, s. 11 v.d.

⁹ Üniv. Kütüp. arap ve türkçe yazm. Nr. 57338, var. 9a-11b.

¹⁰ **Havâdisü’l-duhûr fi mada’-eyyâmî ve’s-şuhûr**, Ayasofya kütüp. arapça yazm. Nr. 3185, I, s. 277. W. Popper nşr.: **Extracts from Abû’l-Mahâsin İbn Taghrî Birdî’s Chronicle, entitled Shuhur**, I, Berkeley-California, 1930.

¹¹ **İbn Taghrî Birdî’s Annals, entitled An-Nujum az-Zâhira fi Mulûk Misr wal-Kâhira**, Edited by W. Popper, VII, Berkeley-California, 1926.

Nr. 3499, VII, s. 239) de, nisbeten kısa olarak tekrarladığı bu bahiste, Kahire'ye gelen Osmanlı elçisinin ismini tasrih etmekte, getirdiği nâmenin manzûm ve mensûr olduğunu bildirmektedir. İzahatımızdan da anlaşılacağı üzere, bu gibi kaynakları aslâ ihmal etmemek icabeder. Diğer muahhar Memlûk kaynakları¹², umûmiyetle İbn Tagrî Birdî'yi takip ediyorlar (İbn Tagrî için bk. Brockelmann, **GAL**, II, 2. Basım, 1949, s. 51-52).

3. Bizans ve Grek Kaynakları:

İstanbul'un muhasara ve zaptı ile ilgili Bizans Grek kaynaklarının başında evvela şahitlerden olup, muhasara devamınca şehirde bulunan Georgios Phrantzes gelir. Şehrin muhasara ve zaptı hakkında en mufasssal malûmatı veren Phrantzes, imparatorun müşavir-i hassı olarak biz-zat vekayi içinde yaşamıştır. Bk. **Chronicon**, nşr. I, Bekker, Bonnae, 1838, s. 325 v.d. (bk. Gy. Moravcsik, **Byzantinoturcica**, Budapest, 1942, I, 151 v.d.; J.B. Papadopoulos, **Georgil Phrantzes Chronicon, I**, Lipsie, 1935; VI; Mırmıroğlu trc.: Yeorgios Francis, Vekayinâme T.T.K. nüsha, s. 146 v.d.

Bundan sonra muasır olarak Dukas'ı zikretmek icabeder. Bk. **Ducae Michaelis Ducae nepotis historia Byzantina recognovit et interprete italo addito Supplevit Bekkerus**, I, Bonnae, 1834, s. 270 v.d. (Bk. Gy. Moravcsik, aynı esr., I, v.d.). Ve bir de bk. Migne **Patrologia**, ce. CLVII, Paris, 1866, Corections par A. Mullah, Conjecturen, Berlin, 1852.

Şahit olmayanların başında Laonikos Chalkokondiles geliyor. Bk. Nşr. Darko, **Laonici Chalcocondylae historiarum demos Irationes**, Budapestini, 1922-1927, II, 131 v.d. Fransızca trc. Chalcondile, **L'histoire de la décadence de l'empire Grec etc...** trad. En franâais V. Bourbonniois, Paris, M. DC. XX, s. 217, 218, 224-227; ayrıca bk. **Histoire Générale des Turcs, Contenant l'histoire de Chalcocondyle**, trad. Par Blaise de Vigenaire, I, Paris, 1662 (bk. Gy. Moravcsik, **aynı esr.**, I, 230 v.d.).

Yine muâsırlarından olup, şahit olmayanlardan biri Kritoblos'dır. Bk. **Târih-i Sultan Muhammed Hân-ı sâni**, tr.: Karolidi, İstanbul, 1328, **TOEM** ilâvesi, s. 23-85. Fatih devri ricalinden olup, Fatih'in cülûsundan itibaren on yedi senelik vekayii kaleme almıştır. Ayrı neşr. İçin bk. Critobule d'Imbros, Bios tu Moameth. **en cing livres**, éd. C. Müller, **Fragmenta Historicorum graecorum**, c. V, Paris, 1870, et Dethier, fransızca tercümesi ile birlikte, bk. **Mon. Hist. Hung.**, c. XXI; Ubcini, tahlilleri hakkında bk. **l'Annuaire de l'assoc. des etudes grecques**, Paris, 1871.

Müellifi meçhûl "**Historia Turcorum** (1373-1572)", Roma, Bibliotheca Vaticana, Codices Barberiniani, nr. 111. Grekçe olan metne ilk defa işaret eden S. Ricci olmuştur. Bk. **Liste sommaire des manuserits grecs de la Bibliotheca Barberina, Revue des Bibliothèques**, 17 (1907), s. 81-125.

¹² Bu yazının tab'ı sırasında göremediğimiz, İstanbul'un Fatih tarafından zaptı haberinin gelmesi üzerine yapılan şenlikleri anlatan, bir Memlûk kaynağından bizi haberdan eden A. Ateş'in Orins'de çıkan şu makalesine bk. **Kastamonu genel kitaplığında bulunan bazı mühim arapça ve farsça yazmalar**; Ali b. Ahmed el-Sehâvî el-Hanefî, **Târih-i Mısır** (809-887 seneleri arasındaki vukuâtı ihtiva eder) = V/1, 1952, s. 45, nr. nr. 52.

Bundan sonra muassır olarak Dukas'ı zikretmek icabeder. Bk. Ducae Michaelis Ducae nepotis historia Byzantina recognovit et interprete italo addito Supple. vit Bekkerus, I, Bonnae, 1834, s. 270 v.d. (Bk. Gy. Moravcsik, ayn. esr., I, 126 v.d.). Ve bir de bk. Migne, Patrologia, c. CLVII, Paris, 1866; Corections par A. Mullah, Conjecturen, Berlin, 1852.

Şahit olmayanların bağında Laonikos Chalkokondiles gelliyor. Bk. ngr. Darko, Laonici Chalcocondylae historiarum demonis irationes, Buhapestini, 1922-1927, II, 131 v.d. Fransızca trc.: Chalcondile, L'histoire de la décadence de l'empire Grec etc., trad. en français V. Bourbonnois, Paris, M. DC. XX, s. 217, 218, 224.227; ayrıca bk. Histoire Générale des Turcs, Contenant l'histoire de Chalcocondyle, trad. par Blaise de Vigenaire, I, Paris, 1662 (bk. Gy. Moravcsik, ayn. esr., I, 230 v.d.).

Yine muassırardan olup, şahit olmayanlardan öiri Kritoblos'dır. Bk. Tarih-i Sultan Muhammed Hân-ı sâni, trc.: Karolidi, İstanbul, 1328, T O E M ilavesi, s. 23-85. Fâtih devri ricallinden olup, Fâtih'in cülûsundan itibaren on yedi senelik vekayî kaleme almıştır. Ay- rı ngr. için bk. Critobule d'Imbros, Bios tu Moameth. en cinq livres, éd. C. Müller, Fragmenta Historicorum graecorum, c. V, Paris, 1870, et Dethier, fransızca tercümesi ile birlikte, bk. Mon. Hist. Hung., c. XXI; Ubi- cini, tahlilleri hakkında bk. l'Annuaire de l'assoc. des études grecques, Paris, 1871.

Müellifi meghûl "Historia Turcorum (1373-1512)", Roma, Bibliotheca Vaticana, Codices Barberiniani, nr. 111. Grekçe olan metne ilk defa işaret eden S. Ricci olmuştur. Bk. Liste sommaire des manuscrits grecs de la Bibliotheca Barberina, Revue des Bibliothèques, 17 (1907), s. 81-125. Bu grekçe Osmanlı tarihinin ehem- miyetine Gy. Moravcsik ve G. The. Zora (İstanbul'un zaptı ve Fatih II. Mehmed'in hükümdarlığı, rumca, Ati- na, 1952) nazar-ı dikkati çekmişlerdir. Bu metnin türk- çe tercümesi için bk. Dr. Şerif Baştav, XVI. asırda ya- zılmış grekçe anonim osmanlı tarihine göre İstanbul' un muhâsarası ve zaptı, Belleten, cilt XVIII/69, 1954, s. 51-82.

Hierax (1461 yılına kadar geçen vekayî ihtivâ e- den manzum, 734 beyit, Osmanlı tarihi veya İstanbul' un fethi hakkında figan-nâme) = Metin: ngr. Ph. A. Dethier: Monumenta Hungariae Historica, XXI/1; Sathas ngr.: Threnos e dia ten Ton Turkon Basileian, Bibliotheca graeca medii aevi, t. I, Venise, 1872. Ay- rıca bk. Gy Mravcsik, ayn. esr., I, s. 156 v.d.; ayn. mll., Zur Quellenfrage des historischen Gedichtes von Hie- rax, Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher, X, 1932-1934.

4. Lâtince ve diğer kaynaklar:

Leonard de Chio (évêque de Mitylene), De urbis C.P. Jactura Captivitateque veya Historia Captae a Turcis C.P., ngr. l'Ecu, Paris, 1823; ngr. Migne, t. CLIX ve ngr. Dethier, ve De Lesbo a Turcis Capta (Pie II. ye mektup), bk. K. Hopf, Chron. greco-romanes, İstan- bul'un sukutu ve kendisinin esâreti hakkında mektup- tur, 15 Ağustos 1458'de Sakız'da yazılmıştır, İstanbul' un muhâsarası sırasında geyirde bulunuyordu.

Le Cardinal Izidore, Lamentatio, bk. Migne, t.

CLIX. İstanbul'un fethinde geyirde bulunuyordu.

Anonim, Historiola quae inscribitur C.P. nae civi- tatis expugnatis Conscripta anno 1459, ngr. K. Hopf (Mon. Hist. Hung.) 1459'da yazılmış muhtasar İstan- bul'un muhâsarası tarihi.

İskender Nestor, Provest o Tsarigrad (Çarigrad hakkında bir hikâye) = Rusca, ngr.: J. J. Sryezni- jevshy, Pétersbourg, 1854 (Mém. de l'Acad. des Sc.). Fransızca trc. ngr.: Dethier, Mémoires d'un Janissair Polonais, témoin oculaire et actif du siège et de la prise de C.P., etc., éd. et trad. Th. d'Oksza, muhâsara es- nasında Fatih'in ordusunda bulunmuş olan bu Polon- yalı Yeniçeri eserini 1498'de Polonya lisanı ile yaz- mıştır, Anonymus Moscovita (Ngr. ve trc.: Dethier).

Nicolo Barbaro, Giornale dell'assedio di Constanti- nopoli 1453, ngr. E. Cornet, Vienna, 1856. Türk. trc. Ş.T. Diler, Kostantiniye muhâsarası Ruznâmesi, 1453., İst., 1953, 1st. Fethi Derneği negriyatı.

Zorzo Doflin, Asseido e presa die Constantinopoli nell'anno 1453, ngr. George M. Thomas, Belagerung und Eroberung von Constantinopel im Jahre 1453, München, 1868. Türk. trc. Samim Sinanoğlu - Suat Sinanoğlu, 1453 yılında İstanbul'un muhâsarası ve zaptı, Fâtih ve İstanbul, 1. cild. 1. sayı, 1953, s. 19-62.

Aeneas Sylvius, Tractatus de captione urbis C.P. anno 1453.

Angelus Johannes Zaccarias, Podestâ de péra, E. pistole de excidio C.P. no, ngr. S. de Sacy, Not. et extr., XI, Paris, 1827, s. 75-79, Atti della Soc. lig., XIII, s. 229-233.

Ankaralı Abraham, İstanbul'un zaptı hakkında manzum mersiyeye (ermenice) bk. K. Patkanian, Ermeni edebiyatı bakiyeleri (ermence), Moskova, 1884., Ararat Dergisi (ermenice), Egmiazzin, 1895, s. 465-469. Fran- sızca trc. Ed. Boré, Elégie sur la prise de Constanti- nople, Nouv. JA, 1833, pp. 271-278, bk. Eremya Çelebi Kömürcüyan, İstanbul tarihi, trc. H. Andreasyan, İst. 1952, s. 81. not. 3., Çamçıyan, Ermeni tarihi (ermenice), Venedik, 1784, III, s. 499 (burada grek ve latin kaynakları da kullanılmıştır. Bk. III, s. 492-500). Ab- raham fethi esnasında Galata'da bulunuyordu.

Giovanni Maria Angiolello, Historia Turchesca (1300-1514), ngr. Donato da Lezze, Bucureşti, 1909.

Ricoldus (Prisonnier des Turcs et Janissair), De vi- ta et moribus Turcarum, Paris, 1509.

Yine muhâsaraya şahit olanlar arasında, Ubertini Fusculo'nun İstanbul'un fethine dair manzum dört ki- tabı (18) ile Fransızken rahibinin, 4 Temmuz 1453'de geyir muhâsarası hakkındaki eserini (14) de zikret- mek icabeder.

5. Muhtelif tetkikler.

a) İstanbul'un zaptına dair monagrafler.

1) M.M. Stasülevig, Osada i vzyatiye vizaii turka- mi (İstanbul'un Türkler tarafından muhâsara ve zap- tedilmesi); Uçenye Zapiski, 2. kısım Imp. Akad. Na- uk" mecmuasında Kitap I (1854), 65-176. Müellif Bi- zans kroniklerinden istifade etmiştir.

2) A.D. Mordtmann, Belagerung und Eroberung Cons- tantinoples durch die Türken im Jahre 1453, Stuttgart ve Augsburg, 1858. Eşas olarak N. Barbaro'nun eseri

Bu grekçe Osmanlı tarihinin ehemmiyetine Gy. Moravcsik ve G. The Zora (**İstanbul'un zaptı ve Fatih II. Mehmed'in hükümdarlığı, rumca, Atina, 1952**) nazar-ı dikkati çekmişlerdir. Bu metnin türkçe tercümesi için bk. Dr. Şerif Baştav, **XVI. asırda yazılmış grekçe anonim osmanlı ta- rihine göre İstanbul'un muhâsarası ve zaptı, Belleten**, cilt XVIII/69, 1954, s. 51-82.

Hierax (1461 yılına kadar geçen vekayî ihtiva eden manzum, 734 be- yit, Osmanlı tarihi veya İstanbul'un fethi hakkında figan-nâme) = Metin: ngr. Ph. A. Dethier: **Monumenta Hungariae Historica**, XXI/1; Sathas ngr.: Threnos e dia ten Ton Turkon Basileian, **Bibliotheca graeca me- dii aevi**, t. I, Venise, 1872. Ayrıca bk. Gy Mravcsik, **ayn. esr.**, I, s. 156 v.d.;

ayn. mll., **Zur Quellenfrage des historischen Gediches von Hierax, Byzantinisch-Neugrichische Jahrbücher**, X, 1932-1934.

4. Lâtince ve diğer kaynaklar:

Leonard de Chio (évêque de Mitylene), **De urbis C.P. Jactura Captivitate veyah Historia Captae a Turcis C.P.**, nşr. l'Ecuy, Paris, 1823; nşr. Migne, t. CLIX ve nşr. Dethier, ve De Lesbo a Turcis Capta (Pie II. ye mektup), bk. K. Hopf, **Chron. greco-romanes**, İstanbul'un sukutu ve kendisinin esâreti hakkında mektuptur. 15 Ağustos 1458'de Sakız'da yazılmıştır. İstanbul'un muharası sırasında şehirde bulunuyordu.

Le Cardinal Izidore, **Lamentatio**, bk. Migne, t. CLIX, İstanbul'un fetihinde şehirde bulunuyordu.

Anonim, **Historiola quae inscribitur C.P. nae civitatis expugnatiss Conscripta anno** 1459, nşr. K. Hopf (**Mon. Hist. Hung.**) 1459'da yazılmış muhtasar İstanbul'un muhasarası tarihi.

İskender Nestor, **Provest o Tsarigrad** (Çarigrad hakkında bir hikâye) = Rusça, nşr.: J. J. Sryeznjevshy, Petersburg, 1954 (**Mém. De l'Acad. des Sc.**). Fransızca trc. Nşr.: Dethier, **Mémoires d'un Janissair Polonais, temoin oculaire et actif du siège et de la prise de C.P., etc., éd.** et trad. Th. d'Oksza, muhasara esnasında Fatih'in ordusunda bulunmuş olan bir Polonyalı Yeniçeri eserini 1498'de Polonsa lisanı ile yazmıştır. Anonymus Moscovita (Nşr. ve terc.: Dethier).

Nicolo Barbaro, **Giornale dell'assedio di Constantinopoli 1453**, nşr. E. Cornet, Vienna, 1856. Türk. trc. Ş.T. Diler, **Kostantiniye muhasarası Ruznâmesi, 1453.**, İst., 1953, İst. Fethi Derneği neşriyatı.

Zorzo Doflin, **Asceido e presa die Constantinopoli nell anno 1453**, nşr. George M. Thomas, **Belagerung und Eroberung von Constantinopel im Jahre 1453**, Münhen, 1868. Türk. trc. Samim Sinanoğlu-Suat Sinanoğlu, **1453 yılında İstanbul'un muhasarası ve zaptı**, Fatih ve İstanbul, 1. Cild, 1. Sayı, 1953, s. 19-62.

Acneas Sylvius, **Tractatus de captione urbis C.P. anno 1453.**

Angelus Johannes Zaccharias, **Podesta de pera, Epistole de excidio C.P.** no, nşr. S. De Sacy, Not. Et extr., XI, Paris, 1827, s. 75-79, **Atti della Soc. lig.**, XIII, s. 229-233.

Ankaralı Abraham, **İstanbul zaptı hakkında manzum mersiye** (ermenice), Moskova, 1994. Ararat Dergisi (ermenice), Eçmiadzin, 1895, s. 465-469. Fransızca trc. Ed. Boré, **Elégie sur la prise de Constantinople, Nouv. JA**, 1833, pp. 271-278, bk. Eremya Çelebi Kömürcüyan, **İstanbul tarihi**, trc. H. Andreasyan, İst. 1952, s. 81. Not. 3., Çamiçiyan, **Ermeni tarihi** (ermenice), Venedik, 1784, III, s. 499 (burada grek ve latin kaynakları kullanılmıştır. Bkz. III; s. 492-500). Abraham fetih esnasında Galata'da bulunuyordu.

Giovanni Maria Angiolello, **Historia Turchesca (1300-1514)**, nşr.

Donado da Lezze, Bucuresti, 1909.

Ricoldus (Prisonnier des Turcs et Janissair), **De vita et moribus Turcarum**, Paris, 1509.

Yine muhasaraya şahit olanlar arasında, Ubertini Pusculo'nun İstanbul'un fethine dair manzum dört kitabı¹³ ile Fransızken rahibinin, 4 Temmuz 1453'te şehrin muhasarası hakkındaki eserini¹⁴ de zikretmek icabeder.

5. Muhtelif tetkikler.

a) İstanbul'un zaptına dair monografiler.

1) M.M. Stasüleviç, **Osada 1 vzyatiye vizai turkami** (İstanbul'un Türkler tarafından muhasara ve zaptedilmesi); **Uçeniye Zapiski**, 2. Kısım Imp. Akad. Nauk mecmuasında Kitap I (1854), 65-176. Müellif Bizans kroniklerinden istifade etmiştir.

2) A.D. Mordtmann, **Belagerung und Eroberung Constantinopoles durch die Türken im Jahre 1453**, Stuttgart ve Augusburg, 1858. Esas olarak N. Barbaro'nun eseri alınmıştır. Osmanlı kaynaklarından da bazı iktibaslar mevcuttur.

3) Ad. Ellissen, **Analecten der mittel und neugriechischen litteratur, Leipzig**, 1855-1862, V, cild. 3. Cildde müellif İstanbul'un Türkler tarafından muhasara ve zaptı hakkında bir monografi yazmıştır.

4) J. N. Krause, **Die Eroberungen von Konstantinopel im XIII-en und XV-en Jahrhundert nach byzantinischen, frankischen, türkischen Quellen und Berichten**, Halle, 1870. Daha ziyade bir toplamadır.

5) H. Vast, **Le siège et la prise de Constantinople par les Turcs, Revue historique**, XIII (1880, s. 1-40).

6) E. A. Vlasto, **La prise de Constantinople par les Turcs en 1453, Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France**, XV (1881), s. 104-129, ayn. müel., **Les derniers jours de Constantinople**, Paris, 1883.

7) G. Destunis, **Bizans surlarının tarihi ve topografik hülâsası** (Rusça), Odesa 1887. Ayr. bk. **Jurn. Min. Nar. Prosv**, 1889, s. 213, 225.

8) P. D. Pogodin, **1453 senesinde Bizans'ın Türkler tarafından muhasara ve zaptı hakkındaki menbaların hülâsası** (Rusça) = **Jur. Min. Nar. Prosv.**, 1889, s. 117-258.

9) Ch. Mijatovich, **Constantin the last emperor of the Greeks. The conquest of Constantinople, A. D. 1453**, London, 1892.

10) Stasieulévitch, **Siège et prise de Byzance** (rusça), **Mém. de l'acad. des sc. de Pétersbourg**, 1854.

¹³ 1. Kitap 590, 2. Kitap 558, 3. Kitap 7770 ve 4. Kitap 1088 beyti havidir. Bk. Nşr. Dethier (**Mon. Hist. Hung.**)

¹⁴ Bk. Muratori, XVIII, s. 701, Rapporto del Superiore del Franciscani, presente ali assedio ed alla presa di costantinopoli, nşr. Dethier.

11) A. Modrtman, **Esquisse topographique de Constantinople**, Lille, 1882, Ayn. Müel., **Die letzten tage von Byzans, Mitteilungen des deutschen Exkursionsklues in Konstantinopel**, Kons., 1893-1895, Defter I, s. 34-47., Def. II, s. 1-21.

12) L. Fincati, **La Presa di C. P., Rivista Maritima**, Mayıs, 1886, Roma.

13) A. G. Paspatis, **Poliorkia Kai Hhalosis tes K.P. hypo ton othomanon en etei 1453 (İstanbul'un muhasarası ve zaptı)**, Atina, 1849.

14) İstanbul'un zaptı hakkında yazılmış bir Venedik kroniğinin hülâ ve nşr.: Thomas, **Sitzungsberichte der k. Bay. Akademie d. Wissens**, 1868.

15) A. A. Bernardakis, **La prise de Constantinople 1453**, Athènes, 1907.

16) G. Th. Zora, **İstanbul'un zaptı ve Fatih II. Mehmed'in hükümdarlığı** (rumca) = Atina, 1952.

17) Saad-ed-Din, **Relation de la prise de Constantinople par Mahomed II.**, trad. Du turc par Garcin de Tassy, paris, 1826 ve Michaut, **Biblioth. Des croisades**, t. III, 1853. İngilizce trc. Gibb. Glasgow, 1879.

18) Dr. P. A. Dethier, **le Bosphore et Constantinople by the Turks**, London-New York-Bombay, 1903, s. 334 v.d.

19) Gustave Schlumberger, **La Siège, la prise et le sac de Constantinople par les Turcs en 1453**, Paris, 1915. Türk. trc. M. Nahit, **İstanbul'un muhasarası ve zaptı**, İst., 1331.

20) Feridun Dirimtekin, **İstanbul'un fethi**, İst., 1949.

21) Fatih Sultan **Mehmed han-ı sâni ve İstanbul'un fethi**, nşr. M. Şerif Çavdaroglu, İst., 1953.

22) L. Massignon, **Textes prémonitoires et commentaires mystiques relaaifs â la prise de Constantinople par les Turcs en 1453 (=855 H.), Driens VI/1**, 1953, s. 10-17.

Şu iki makaleye de bak.: Prof. C. Amantos, **La prise de Constantinople**; N. Moschopoulos, **La siège et la prise de Constantinople selon les sources Turques, Hellenisme contemporain**. Her iki makalenin tenkidi için bk. Feridun Dirimtekin, **Fatih ve İstanbul**, II. cild, 7-12, sayı, s. 275-282.

b) Yardımcı eserler:

Bizantinolog ve türkologların umumî tarihleri:

Ham materyalin ilmî bir şekilde işlenmesi suretiyle, İstanbul'un zaptı, Bizans tarihine hasredilmiş eserlerde de tetkik edilmiştir. Meselâ bk.

Lebeau, **Histoire du Bas-Empire**, Paris, 1836, XXI, s. 226 v.d.

G. Finlay, **Histoire of the Byzantine and Greek Empires from 1052-1453**, London MDCCCLIV, s. 620, v.d.

Michaud, **Hist. Des croisades**, III (1853).

Türkiye hakkında yazılmış umumî tarihlerde de yine geniş teferruat

almıştır. Osmanlı kaynaklarından da bazı iktibaslar mevcuttur.

3) Ad. Ellissen, *Analecten der mittel und neugriechischen litteratur*, Leipzig, 1855-1862, V, cild. 3, cildde müellif İstanbul'un Türkler tarafından muhasara ve zaptı hakkında bir monografi yazmıştır.

4) J. N. Krause, *Die Eroberungen von Konstantinopel im XIII-en und XV-en Jahrhundert nach byzantinischen, frankischen, türkischen Quellen und Berichten*, Halle, 1870. Daha ziyade bir toplamadır.

5) H. Vast, *Le siège et la prise de Constantinople par les Turcs*, *Revue historique*, XIII (1880, s. 1-40).

6) E. A. Vlasto, *La prise de Constantinople par les Turcs en 1453, Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France*, XV (1881), s. 104-129., ayn. müel., *Les derniers jours de Constantinople*, Paris, 1883.

7) G. Destunis, *Bizans surlarının tarihi ve topografik hülasası* (Rusça), Odesa 1887. Ayr. bk. *Jurn. Min. Nar. Prosv.*, 1889, s. 213, 225.

8) P. D. Pogodin, 1453 senesinde Bizans'ın Türkler tarafından muhasara ve zaptı hakkındaki menbaların hülasası (Rusça) = *Jur. Min. Nar. Prosv.*, 1889, s. 117-258.

9) Ch. Mijatovich, *Constantin the last emperor of the Greeks. The conquest of Constantinople, A. D. 1453*, London, 1892.

10) Stasieulévitch, *Siège et prise de Byzance* (rusça), *Mém. de l'acad. des sc. de Pétesbourg*, 1854.

11) A. Mordtmann, *Esquisse topographique de Constantinople*, Lille, 1882, Ayn. Müel., *Die letzten tage von Byzans, Mitteilungen des deutschen Exkursionsklubs in Konstantinopel*, Kons., 1893-1895, Defter I, s. 34-47., Def. II, s. 1-21.

12) L. Fincati, *La Presa di C. P.*, *Rivista Marittima*, Mayıs, 1886, Roma.

13) A. G. Paspatis, *Poliorkia Kai Hhalosis tes K. P. hypo ton othomanon en etei 1453* (İstanbul'un muhasara ve zaptı), Atina, 1849.

15) İstanbul'un zaptı hakkında yazılmış bir Venedik kroniğinin hülasa ve ngr.: Thomas, *Sitzungsberichte der k. Bay. Akademie d. Wissens.*, 1868).

16) A. A. Bernardakis, *La prise de Constantinople*, 1453, Athènes, 1907.

17) G. Th. Zora, *İstanbul'un zaptı ve Fâtih II. Mehmed'in hükümdarlığı* (rumca) = Atina, 1952.

18) Saad-ed-Din, *Relation de la prise de Constantinople par Mahomed II.*, trad. du turc par Garcin de Tassy, paris, 1826 ve Michaut, *Biblioth. des croisades*, t. III, 1853. İngilizce trc. Gibb. Glasgow, 1879.

19) Dr. P. A. Dethier, *Le Bosphore et Constantinople by the Turks*, London, New York - Bombay, 1903, s. 334 v.d.

21) Gustave Schlumberger, *La Siège, la prise et le sac de Constantinople par les Turcs en 1453*, Paris, 1915. Türk. trc. M. Nahit, *İstanbul'un muhasarası ve zaptı*, İst., 1331.

22) Feridun Dirimtekin, *İstanbul'un fethi*, İst., 1949.

23) Fâtih Sultan Mehmed han-ı sâni ve İstanbul'un fethi, ngr. M. Şerif Çavdaroglu, İst., 1953.

24) L. Massignon, *Textes prémonitoires et commentaires mystiques relatifs à la prise de Constantinople par les Turcs en 1453* (= 855 H.), *Driens* VI/1 1933, s. 10-17.

Şu iki makaleye de bak.: Prof. C. Amantos, *La prise de Constantinople*; N. Moschopoulos, *La siège et la prise de Constantinople selon les sources Turques, Hellenisme contemporain*. Her iki makalenin tenkid için bk. Feridun Dirimtekin, *Fâtih ve İstanbul*, II, cind, 7-12, sayı, s. 275-282.

b) Yardımcı eserler:
Bizantinolog ve türkologların umumî tarihleri:
Ham materyalın ilmi bir şekilde işlenmesi suretille, İstanbul'un zaptı, Bizans tarihine hasredilmiş eserlerde de tetkik edilmiştir. Meselâ bk.

Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, Paris, 1836, XXI, s. 226 v.d.

G. Finlay, *Histoire of the Byzantine and Greek Empires from 1052-1453*, London, MDCCCLIV, s. 620 v.d.

Michaud, *Hist. des croisades*, III (1853).

Türkiye hakkında yazılmış umumî tarihlerde de yine geniş teferruat bulmak mümkündür. Meselâ bk.

Hammer - Purgstall (Joseph von), *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 10 cind. Pest, 1827. Ayr. bir nşr. 4. cild. Pest 1834 - 1836. Fransızca trc.: *Hist. de l'Empire Ottoman*, trad. de l'Allemand par S.-S. Hellert, 18 cild, Paris 1835-1844; Ayr. ngr. par Dochez, Türk. trc. M. Ata, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, 1329-1337.

Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, 5 cild, Hamburg, 1840, I, s. 799-855 (Menbalarından bir çok iktibaslarla bulunuyor).

N. Jorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen Dargestellt*, 5 cild, Gotha, 1908-1913. II, s. 3-38 (Üslûbu çok sade olup, umumiyetle pek itimat edilmez).

Ayrıca gueserlere bakınız:
VL. Mırmıroğlu, *Fâtih'in donanması ve deniz savaşları*, İst, 1946.

VL. Mırmıroğlu, *Fâtih Sultan Mehmed II devrinde nit tarihî vesikalar*, İst., 1945.

F. Babinger, *Mohamet II le conquérant et son temps* (1432-1481), Paris, 1954.

Dr. Selâhattin Tansel, *Osmanlı kaynaklarına göre Fâtih Sultan Mehmed'in siyasi ve askeri faaliyeti*, Ankara, 1953.

K. Paparğopoulos, *Elen milleti tarihî* (rumca), Atina, 1925, V, s. 328 v.d.

II. Muhasaraya dâir hususî tarihler:

Yukarıda kaydedilen muhtelif mahiyette kaynaklar arasında, hususî sûrette muhasaraya dair tarihler, mühim yer ahr. Bunlar, bilhassa, vukua gelen savaşların cereyan tarzı, safhaları ve neticeleri bakımından, —birinci derecede ehemmiyetli birer kaynak olmaları icap eder. Hemen ilâve edelim ki, bizde yazılmış bu

13 1. kitap 690, 2. kitap 558, 3. kitap 770 ve 4. kitap 1088 beyti havîdir. Bk. ngr. Dethier (*Mon. Hist. Hung.*).

14 Bk. Muratori, XVIII, s. 701, *Rapporto del Superiore del Franciscani, presente all'assedio ed alla presa di costantinopoli*, ngr. Dethier.

bulmak mümkündür. Mesela bk.

Hammer-Purgstall (Joseph von), ***Geschichte des Osmanischen Reiches***, 10 cild. Pest, 1827. Ayr. bir nşr. 4. Cild. Pest 1834-1636. Fransızca trc.: ***Hist. De l'Empire Ottoman***, trad. de l'Allemand par S. S. Hellerd, 18 cild, Paris, 1835-1844; Ayr. nşr. par Dochez, Türk. terc. M. Ata, ***Devlet-i Osmaniye Tarihi***, 1329-1337.

Zinkeisen, ***Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen Dargestellt***, 5 cild, Gotha, 1908-1913. II, s. 3-38 (Üslûbu çok sade olup, umumiyetle pek itimat edilmez).

Ayrıca şu eserlere bakınız:

VL. Mirmiroğlu, **Fatih'in donanması ve deniz savaşları**, İst., 1946.

VL. Mirmiroğlu, **Fatih Sultan Mehmed II devrine ait tarihî vesikalar**, İst., 1945.

F. Babinger, **Mohamet II le conquérant et son temps (1432-1481)**, Paris, 1954.

Dr. Selâhattin Tansel, **Osmanlı kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed'in siyasi ve askerî faaliyeti**, Ankara, 1953.

K. Paparğopulos, **Elen milleti tarihi** (rumca), Atina, 1925, V, s. 328 v.d.

II. Muhasaraya dâir hususî tarihler:

Yukarıda kaydedilen muhtelif mahiyette kaynaklar arasında, hususî surette muhasaraya dair tarihler, mühim yer alır. Bunlar, bilhassa, vukua gelen savaşların cereyan tarzı, safhaları ve neticeleri bakımından, –birinci derecede ehemmiyetli birer kaynak olmaları icap eder. Hemen ilave edelim ki, bizde yazılmış bu cins eserlerde bu neviden malûmat ya hiç yoktur veya pek sathî ve noksandır.

1. Yerli Tarihler:

Tâcizâde Cafer Çelebi, **Mahrûse-i İstanbul Fetihnâmesi**, nşr. **TOEM**, İst., 1331. Elde mevcut bu kabil yerli kaynakların –ihtimal– ilkidir. Eserin müellifi olan Cafer Çelebi –daha ziyade Tâcizâde– (ölm. 1515), devrinin –yani Bayezid II. ve Selim I. devri– münşileri arasında mühim bir mevki işgal etmesine rağmen¹⁵, mezkur eserinde İstanbul'un muhasarası ve zaptı hâdisesini, gerekli şekilde nakledememiş, lüzumsuz bir takım tasvirlerle girişmiştir. Mesela, “... düşenbih günü olıcak müslimanlar câmelerini pâk idüp vasiyet nâmelerini yazdırup, gaza niyetine hazır ve müheyya oldılar. Ahşam olup felek ordusunda nücûm ... zuhur idecek orduy-ı hümâyunda dahi şenlikler ve şâdilikler suretin gösterüp, âmme-i leşker çadırları tekbir âvâzı göklere derk-derk oldı... Bir zaman bu uslûb üzre şenlik ve şâdilik itdikten sonra bir lahza dahi halk yatup, âsâyış eyledi. Çün gicenin sülüsânı geçüp sülüs-i âhiri kaldı... her kişi yerinden kalkup, gaza niyetine sâz u selebin kendüye rast itmeğe başladı (s. 17-18)”. (Eserin sadeleştirilmesi hakkında bk. Şeref Kayabuğazı, (**Mahrûse-i İstanbul Fetih-nâmesi**, İst., 1953).

Mehmed Es'ad (İmam-zâde) (ölm. 1276/1859, 1860), **Feth-i Kostanti-niyye**, İst., 1285, s. 22 v.d.; Türk. yzm. Hüsrev Paşa ktp. Nr. 439. Mahmud II.'nin emriyle yazılan eserin ehemmiyeti, bilhassa **“le-tuftahanne...”** hadîsinin izahındadır. Burada, Suyûtî (ölm. 1505)'nin **el-Câmi'u's-sagîr**'inde zikrettiği râvîler tekrar edilmiştir (bk. 5-7). İstanbul'un muhasa-

¹⁵ Biyografisi hakkında bk. M. Tayyib Gökbilgin, **IA**, III, s. 8-10.

15 MAYIS 1968 — — — — — İSLAM MEDENİYETİ — — — — — SAYFA : 21

cins eserlerde bu neviden malûmat ya hiç yoktur, veya pek sathi ve noksandır.

1. Yerli Tarihler:

Tâci-zâde Cafer Çelebi, *Mahrûse-i İstanbul Fetih-nâmesi*, nşr. TOEM, İst., 1331, Elde mevcut bu kabil yerli kaynakların —ihtimâl— ilkidir. Eserin müellifi olan Cafer Çelebi —daha ziyade Tâci-zâde— (ölm. 1515), devrinin —yani Bayezid II. ve Selim I. devri— münsileri arasında mühim bir mevki işgal etmesine rağmen (15), mezkûr eserinde İstanbul'un muhasarası ve zaptı hâdisesini, gerekli şekilde nakledememiş, lüzumsuz birtakım tasvirlerle girişmiştir. Meselâ "... düğün günün olcak müsîlmanlar câmelerini pâk idüp vasiyet nâmelerini yazdırup, gaza niyetine hazır ve müheyya oldılar. Ahşam olup felek ordusunda nücûm... zühur idecek ordu-yı hümayunda dahi gençlikler ve şâdîlikler suretin gösterüp, âhme-i leşker çadırları önünde firâvân şem'ler yakup, her gûşeden tehlîl ve tekbrîr âvâzı göklere derk-derk oldu... Bir zaman bu usûb üzere gençlik ve şâdîlik idtikten sonra bir lahzâ dahi halk yatup, âşâyış eyledi. Çin gicenin sultânı geçüp sultân-ı âhîri kaldı... her kişi yerinden kalkup, gaza niyetine sâz u selebin kendüye rast itmeğe bağladı (s. 17-18)". (Eserin sadeleştirilmesi hakkında bk. Şeref Kayabağcı, *(Mahrûse-i İstanbul Fetih-nâmesi*, İst., 1963).

Mehmed Selim (ölm. 1726), *Tarih-i feth-i İstanbul*, bk. Fr. Babinger, *G o W*, s. 258.

Mehmed Es'ad (İmam-zâde) (ölm. 1276/1869, 1860), *Feth-i Kostantiniyye*, İst., 1285, s. 22 v.d.; Türk. yzm. Hüsrev Paşa ktp. nr. 439. Mahmud II.'nin emrile yazılan eserin ehemmiyeti, bilhassa, "le-tuftahanne..." hadisinin izahındadır. Burada, Suyûtî (ölm. 1505)'nin el-Câmî'u 's-sagîr'inde zikrettiği râvîler tekrar edilmiştir (bk. 5-7). İstanbul'un muhasarası ve zaptı —Fâtih'in İstanbul'u muhasara ve zaptı mevzuubahs olduğuna göre— yalnız Hoca Sa'düddîn ve Kâtib-çelebi'den istifade edilmiştir.

Ahmed Muhtar, *Feth-i celîl-i Kostantiniyye*, nşr. M. Tahir, İst., 1316, Basılmamış ikinci cildi, yazma halinde Üniversite K'ndedir. Müellif, şark ve garp kaynaklarına müracaat etmiştir.

Ayasofya'dan bahseden bir kısım eserlerde de İstanbul'un muhasara ve zaptı ile ilgili malûmata tesadüf olunuyor. Meselâ Ahmed b. Ahmed el-Münşî el-Ceylânî, *Kitâbu zikri kal'at Kostantiniyye ve binâi Ayasofya fi't-târih*, Ayasofya ktp. Pars. yzm. nr. 3124. Mezkûr nüshada (var. 5b) bulunan Bayezid II.'e duadan anlaşıldığı üzere eser 895 h'de yazılmıştır (var. 73a).

Tevârih-i şehîr-i Kostantiniyye, İstanbul Belediyesi, İnkılâp ktp. Türk. yzm. nr. o/39 (Selim I.'in cülûsuna kadar). Burada, Fâtih Sultan Mehmed'in, Boğaz-kesen hisarının inşası hakkında, Tekfur'a gönderdiği bir nâme kayıtlıdır: "Ben ki, İslâm padişahı Sultan Mehmed Han'ım, sen ki Kostantiniyye kiralısın, nâmem vîsûlünde gerekdir ki bizim için Rum-îlî tarafından ..", bk. s. 213. Hemen kaydedelim ki bundan sonra verilen malûmat tarihî roman kabilindendir.

Hilkâyetü tevârihi bi binâi Kostantiniyye ve fethi Kostantiniyye Sultan Muhammed, İstanbul Belediyesi, İnkılâp ktp. nr. o/118.

Derviş Şems, *Kitâbu târihi Ayasofya*, Ayasofya ktp. Pars. yzm. nr. 3025. Fâtih Sultan Mehmed zamanında yazıldığı anlaşılan bu eser de, Fâtih'in İstanbul'u zaptettiği ve ehl-i İslâm'ın Ayasofya'da namaz kıldığı tasvir ediliyor (var. 33b). Burada, Ayasofya hakkında verilen malûmat, müellif'in ifadesine göre, Fâtih'in emrile rumcadan tercüme edilmiştir (bk. var. 33b).

2. Ecnebî tarihler:

N. Jorga, *Une source négligée de la prise de Constantinople*, Académie Roumaine, Bulletin de la section historique, t. XXII (Bucureşti 1927), s. 59 68, 106-128; Türk. trc.: Fazıl İşık-Özül, Adnan S. Erzi, *İstanbul'un zaptı hakkında ihmal edilmiş bir kaynak*, Bel'eten, XIII/49, 1949, s. 107-147.

Diğer ecnebî tarihler hakkında bk. 4. Lâtin kaynakları.

İbn Kemal, Târih.

3. İbn Kemal (Ahmed Şemsü'd-din, Kemal paşazâde) (16), *Târihu fethi Kostantiniyye*, Süleymanîye, Şehid Ali paşa ktp. Türk. yzm. nr. 2720/14. Kitap, içinde bulunduğu mecmuânın 199'uncu yaprağından başlar. Bu mecmuada, ekserisi İbn-i Kemal'e ait olmak üzere, tefsir, fıkıh ve tasavvufa dair 14 risâle vardır. Bk. *İstanbul kütüphaneleri tarih - coğrafya yazmaları katalogları*, fas. 2. *Türkçe tarih yazmaları*, İst., 1943, s. 125.

Hemen söyleyelim ki, İbn Kemal'in İstanbul'un muhasara ve zaptı için yazdığı hususî bir tarih gibi gösterilmek istenen mezkûr eser, onun *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ında, aynı mevzua hasrettiği kısmın diğer bir süretidir. *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Bayezid II.'nin emrile yazıldığına (==bk. Ali Emîrî ktp. nr. 25, Defter I, var. 15a) ve İbn Kemal'in babası Süleyman bey'in İstanbul muhasarasında bizzat bulunduğuna (==bk. Bihîştî) göre, İstanbul'un muhasara ve zaptı için bu kısmın ayrı bir ehemmiyeti vardır. Gerek Fâtih (17) (==nr. 4205) ve gerekse Ali Emîrî (==Millet ktp. nr. 31) kütüphânesindeki *Tevârih-i Âl-i Osmân* nüshaları ile karşılaştırdığımız mezkûr eserde (18) müellif, hâdiselâfi bazan tenkit eder mahiyette bir ifade kullanıyor. Bayezid II.'nin emrine uyarak, eserinde bir çok türkçe kelimeler kullanan müellif, ayrıca bir takım terkîp ve istilahlara da yer vermiştir.

15 Biyografisi hakkında bk. M. Tazyib Gökbilgin, *IA*, III, s. 8-10.

16 İbn-i Kemal (1468-1534), Fâtih ümerasından Kemal paşazâde Süleyman bey'in oğludur. Kendisi, Fâtih, Bayezit II. ve Kanunî devirlerini idrâk etmiş bir devlet adamıdır. Bilhassa, Bayezit II. devrinde tanınarak, Kanunî devrinde Seyhülislâmlık rütbesine yükselmiştir. Biyografyası için bk. *İst ktp.*, s. 120 vd; Şehîr *Tezkire*, 43; Lâlib, *Tezkire*, 79; Fr. Babinger, *G o W*, s. 61-63. Müellifin vefâtı tarihi olarak 939 ve 940 senelerini gösteren muhtelif tarihleri için bk. Nisancı, *Târih-i Âl-i Osman*'a ilâve edilmiş ve muhtelif ölüm tarihlerini havi mecmua, Üniv. ktp. Türk. yzm. nr. 4144, Var. 3b.

17 Bu nüshanın faksimilesi için bk. İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Defter, VII == Ünsüz, index ve içindekileri hazırlayan: Dr. Şerafeddin Turan, T.T.K. Yayınlarından 1. seri, nr. 5, Ankara, 1954.

18 Göremediğimiz diğer bir nüsha için bk. Bibl. Nat. Mss. Turcs. Suppl. 167, Var. 48a-77b; ayr. bk. Dr. Şerafeddin Turan, *ayn. esr.*, Ünsüz s. 6.

rası ve zaptı —Fâtih'in İstanbul'u muhasara ve zaptı mevzuubahs olduğuna göre— yalnız Hoca Sa'düddîn ve Kâtib Çelebi'den istifade edilmiştir.

Ahmed Muhtar, **Feth-i celîl-i Kostantiniyye**, nşr. M. Tahir, İst., 1316, Basılmamış ikinci cildi, yazma halinde Üniversite K'ndedir. Müellif, şark ve garp kaynaklarına müracaat etmiştir.

Ayasofya'dan bahseden bir kısım eserlerde de İstanbul'un muhasara ve zaptı ile ilgili malûmata tesadüf olunuyor. Meselâ Ahmed b. Ahmed el-Münşî el-Ceylânî, **Kitâbu zikri kal'a-i Kostantiniyye ve binâi Ayasofya fi't-târih**, Ayasofya ktp. Pars. Yzm. Nr. 3124. Mezkûr nüshara (var. 5b) bulunan Bayezid II.'e duadan anlaşıldığı üzere eser 895 h'de yazılmış-

tır (var 73a).

Tevârih-i şehir-i Kostantiniyye, İstanbul Belediyesi, İnkılâp ktp. Türk. yzm. Nr. o/39 (Selim I.'in cülûsuna kadar). Burada, Fatih Sultan Mehmed'in Boğazkesen hisarının inşası hakkında, Tekfur'a gönderdiği bir nâme kayıtlıdır: "Ben ki, İslâm padişahı Sultan Mehmed Han'ın, sen ki Kostantiniyye kralısın, nâmem vüsûlunda gerekdir ki Bizim için Rum-ili tarafından..." bk. S. 213. Hemen kaydedelim ki bundan sonra verilen malûmat tarihî roman kabilindendir.

Hikâyetü tevârihi bi binâi Kostantiniyye ve fethi Kostantiniyye Sultan Muhammed, İstanbul Belediyesi, İnkılâp ktp. Nr. o/118.

Derviş Şems, **Kitabu târihi Ayasofya**, Ayasofya ktp. Fars. yzm. Nr. 3025. Fatih Sultan Mehmed zamanında yazıldığı anlaşılan bu eser de Fatih'in İstanbul'u zaptettiği ve ehl-i İslâm'ın Ayasofya'da namaz kıldığı tasvir ediliyor (var. 33b). Burada, Ayasofya hakkında verilen malûmat, müellifin ifadesine göre, Fatih'in emriyle rumcadan tercüme edilmiştir (bak. Varak 33b).

2. Ecnebi Tarihler:

N. Jorga, **Une source négligée de la prise de Constantinople, Academie Roumain, Bulletin de la section historique**, c. XIII (Bucuresti 1927), s. 58-69, 106-128; Türk. trc.: Fazıl Işıközü – Adnan S. Erzi, **İstanbul'un zaptı hakkında ihmal edilmiş bir kaynak, Belleten**, XIII/49, 1949, s. 107-147.

Diğer ecnebi tarihler hakkında bk. 4. Lâtin kaynakları.

İbn Kemal, Târih.

3. İbn Kemal (Ahmed Şemsü'd-din, Kemal paşazâde)¹⁶ **Tarihu fethi Kostantiniyye**, Süleymaniye Şehid Ali Paşa ktp. Türk yzm., nr. 2720/14. Kitap, içinde bulunduğu mecmuanın 199'uncu yaprağından başlar. Bu mecmuada, ekserisi İbn-i Kemal'e ait olmak üzere, tefsir, fıkıh ve tasavvufa dair 14 risale vardır. Bkz. **İstanbul kütüphaneleri tarih-coğrafya yazmaları kataloglar**, fas. 2. **Türkçe tarih yazmaları**, İst., 1943, s. 125.

Hemen söyleyelim ki, İbn Kemal'in İstanbul'un muhasara ve zaptı için yazdığı hususî bir tarih gibi gösterilmek istenen mezkur eser, onun **Tevârih-i Âl-i Osmân**'ında, aynı mevzua hasrettiği kısmın diğer bir sûretidir. **Tevârih-i Âl-i Osmân**, Bayezid II.'nin emriyle yazıldığına (=bk. Ali Emirî ktp. Nr. 25, Defter I, var. 15a) ve İbn Kemal'in babası Süleyman Bey'in İstanbul muhasarasında bizzat bulunduğu (=bk. Bihiştî) göre, İstanbul'un muhasara ve zaptı için bu kısmın ayrı bir ehemmiyeti vardır.

¹⁶ İbn-i Kemal (1468-1534), Fatih ümerasından Kemal paşa-zâde Süleyman Bey'in oğludur. Kendisi, Fatih, Bayezit II. ve Kanunî devirlerini idrak etmiş bir devlet adamıdır. Bilhassa, Bayezit II. devrinde tanınarak, Kanunî devrinde Şeyhülislâmlık rütbesine yükselmiştir. Biyografyası için bk. **İst. ktp.**, s. 120 vd; Şehî **Tezkire**, 43; Lâtifi, **Tezkire**, 79; Fr. Babinger, **GOW**, s. 61-63. Müellifin vefatı tarihi olarak 939 ve 940 senelerini gösteren muhtelif tarihler için bk. Nişancı, **Târih-i Âl-i Osman**'a ilave edilmiş ve muhtelif ölüm tarihlerini havi mecmua, Üniv. Ktp. Türk. yzm. nr. 4144, Var. 3b.

Gerek Fatih¹⁷ (=nr. 4205) ve gerekse Ali Emirî (=Millet ktp. nr. 31) kütüphanesindeki *Tevârih-i Âl-i Osmân* nüshaları ile karşılaştırdığımız mezkur eserde¹⁸ müellif, hâdiseleri bazan tenkit eder mahiyette bir ifade kullanıyor. Bayezid II.'nin emrine uyararak, eserinde bir çok Türkçe kelimeler kullanan müellif, ayrıca bir takım terkip ve ıstıhlara da yer vermiştir.

¹⁷ Bu nüshanın faksimilesi için bk. İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Defter, VII=Önsöz, indeks ve içindekileri hazırlayan: Dr. Şerafeddin Turan, T.T.K. Yayınlarından 1. seri, nr. 5, Ankara, 1954.

¹⁸ Göremediğimiz diğer bir nüsha için bk. Bibl. Nat. Mss. Turcs. Suppl. 157, Var. 8a-77b.; ayr. bk. Dr. Şerafeddin Turan, *ayn. esr.*, önsöz s. 6.

1590'lı yılların başında Konstantinopolis'in
şehir görünümünden bir kesit gösteren
illüstrasyon.

Rum Mayası

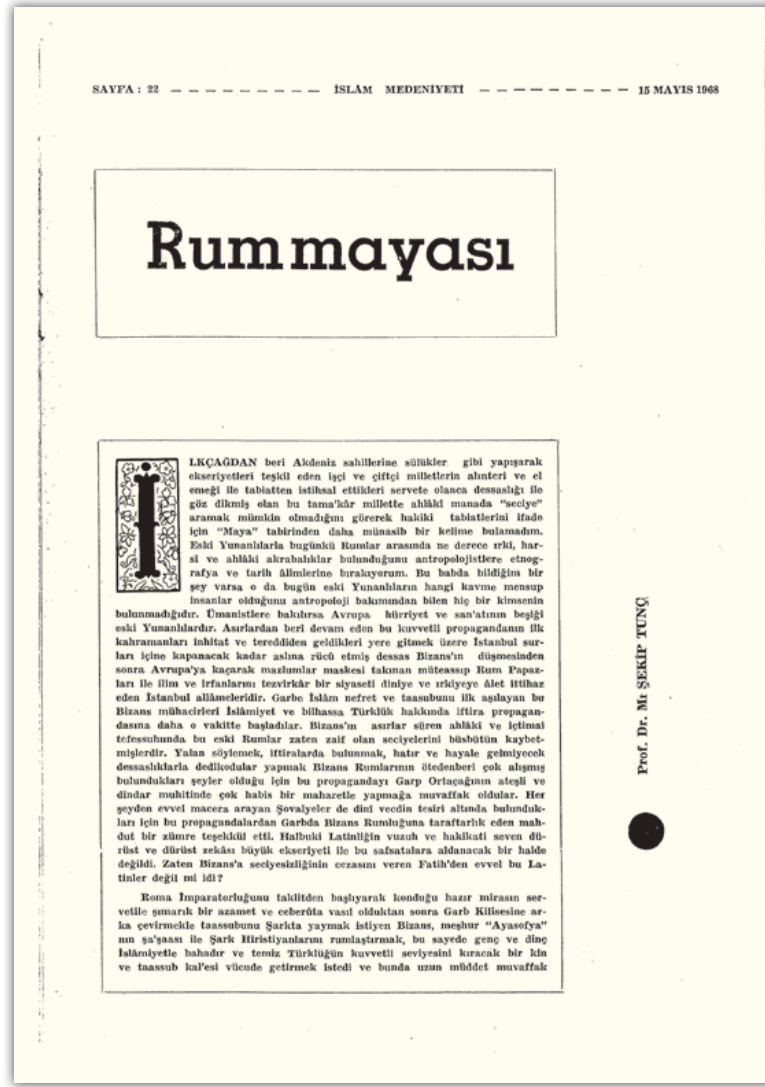
Prof. Dr. M. Şekip Tunç

Prof. Dr. M. Şekip Tunç, "Rum Mayası", *İslam Medeniyeti, Dînî, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua*, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul'un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, ss. 22-23.

Prof. Dr. M. Şekip Tunç

İlkçağdan beri Akdeniz sahillerine sülükler gibi yapışarak ekseriyetleri teşkil eden işçi ve çiftçi milletlerin alinteri ve el emeği ile tabiatan istihsal ettikleri servete olanca dessaylığı ile göz dikmiş olan bu tama'kâr millette ahlâkî mânâda "seciye" aramak mümkün olmadığını görerek hakiki tabiatlarını ifade için "Maya" tabirinden daha münasip bir kelime bulamadım. Eski Yunanlılarla bugünkü Rumlar arasında ne derece ırkî, harsî ve ahlâkî akrabalıklar bulunduğunu antropolojistlere etnografya ve tarih âlimlerine bırakıyorum. Bu babda bildiğim bir şey varsa o da bugün eski Yunanlıların hangi kavme mensup insanlar olduğunu antropoloji bakımından bilen hiç bir kimsenin bulunmadığıdır. Hümanistlere bakılırsa Avrupa hürriyet ve sanatının beşiği eski Yunanlılardır. Asırlardan beri devam eden bu kuvvetli propagandanın ilk kahramanları inhitat ve tereddiden geldikleri yere gitmek üzere İstanbul surları içine kapanacak kadar aslına rücû etmiş dessay Bizans'ın düşmesinden sonra Avrupa'ya kaçarak mazlumlar maskesi takınan mutaassıp Rum Papazları ile ilim ve irfanlarını tezvirkâr bir siyaset-i diniye ve ırkiyeye âlet ittihaz eden İstanbul allâmeleridir. Garba İslâm nefret ve taassubunu ilk aşıl原因 bu Bizans muhacirleri İslâmiyet ve bilhassa Türklük hakkında iftira propagandasına daha o vakitte başladılar. Bizans'ın asırlar süren ahlâkî ve içtimâî tefessuhunda bu eski Rumlar zaten zayıf olan seciyelerini büsbütün kaybetmişlerdir. Yalan söylemek, iftiralarda bulunmak, hatır ve hayale gelmeyecek dessaylıklarla dedikodular yapmak Bizans Rumlarının öteden beri çok alış-

miş bulundukları şeyler olduğu için bu propagandayı Garp Ortaçağının ateşli ve dindar muhitinde çok habis bir maharetle yapmaya muvaffak oldular. Her şeyden evvel macera arayan Şovalyeler de dinî vecdin tesiri altında bulundukları için bu propagandalardan Garpta Bizans Rumluğuna taraftarlık eden mahdud bir zümre teşekkül etti. Halbuki Latinliğin vuzuh ve hakikati seven dürüst ve dürüst zekası büyük ekseriyeti ile bu safsatalara aldanacak bir halde değildi. Zaten Bizans'a secliyesizliğinin cezasını veren Fatih'ten evvel bu Latinler değil miydi?

Roma İmparatorluğunu taklitten başlayarak konduğu hazır mirasın servetiyle şumarık bir azamet ve ceberûta vasıl olduktan sonra Garp Kilisesine arka çevirmekle taassubunu Şarkta yaymak isteyen Bizans, meşhur "Ayasofya"nın şa'saası ile Şark Hristiyanlarını rumlaştırmak, bu sayede genç ve dinç İslâmiyetle bahadır ve temiz Türklüğün kuvvetli seviyesini kırarak bir kin ve taassup kalesi vücuda getirmek istedi ve bunda uzun müddet muvaffak gibi oldu. Zira başlıca dayanağı Hristiyanlığa karşı ümmet duyguları ile dolu, genç muharip, siyasette tecrübesiz Balkan İslavları ile İmparatorluğun azîm serveti idi. Nitekim Bizans bunları da kendisi gibi hûnhar, zalim ve mutaassıp yaptığı için Balkanlar şimdi de

gibi oldu. Zira başlıca dayanağı Hristiyanlığa karşı ömret duyguları ile dolu, genç muharip, siyasette tecrübesiz, Balkan klanları ile İmparatorluğun azim serveti idi. Nitekim Bizans bunları da kendisi gibi hönhar, zalim ve mütaassup yaptığı için Balkanlar şimdi de siyasetle zulmü ayıramıyacak haldedirler. Bunların medeniyet heveslerine rağmen çete ve taassub siyasetlerinden vaz geçmemeleri hep Bizans'ın aşladığı Rum mayası ile izah edilebilir. Hiç korkmadan denebilir ki Bizans Rumunun mayası “Zulüm, İşkence, Kan, Desise” ile yoğrulmuştur.

Bizans'taki ceza barbarlıkları, burun, kulak kesmeler, göz çıkarmalar, idamdan önce en canyakıcı işkencelerle zevk almalarının hikmeti hep Rum mayasındadır. Hele İstanbul Rumları bu hususta şeytanlara bile gözyaşları döktürecek kadar habistirler. Rumlar hakkında verdiğim bu hüküm tarihidir. Nitekim geçenlerde İstanbul'a gelen Sorbon Bizans Tarihi Profesörü Charles Diel, “Bizzance” adlı eserinde İstanbul Rumlarının kendi İmparatorları Andronic Kominius hakkındaki işkencelerini şöyle tasvir ediyor: “Rum milletinin mazlum kurbanları üzerine ne hatır ve hayale gelmez vahşet ve işkence saldırganlığı ile atıldıklarını herkes bilir. Bu binlerce akıbetten birini, Kominius'un macerasını anlatayım. Bu öyle bir facia ki çağdaşlardan biri (Bu vahşete hiç bir insan kalbi tahammül edemezdi.) diyor. Gerçekten tahtından indirilen Hükümdar halkın her türlü tahkirlerine terkedildi. Dişleri kırıldı, sakal ve saçları yolundu, kadınlar tarafından hançerlerle dürtüldü. Daha sonra gözleri oyuldu ve hemen çıplak halde uyuz bir devenin üzerine tersine bindirilerek İstanbul sokaklarında dolaydırıldı... Nitekim tasvirine göre halkın bir kısmı başına odunlarla vuruyor, bir kısmı burun deliklerine tazelek tıktıyor, bir kısmı da yüzüne süngerlerle pislik fışkırtıyorlardı. Bögüne şış sapıyorlar, taş atıyorlar da vardı. Saray nedimelerinden biri mutbaktan getirdiği bir tencere dolusu haşlar suyu Hükümdarın yüzüne döktü. Nihayet Hipodrom'a — bugünkü Sultanahmet meydanına — gelinerek dikili iki kazık arasında bir koyun gibi başaşağı asıldı. Seyirletlerden biri kulucunu ağzına sokarak olanca kuvvetle ta başkalarına kadar tıktı... Bu gibi misallerin Rum tarihinde sonu yoktur. Bu millet bütünü ile kan, şehvet ve ölümsüver. Siyasi ve dini hasımlarına karşı ihtirasları tahrik, hiddetli fevran, kini galeyan etti mi dünyanın vicdanı azabı nedir bilmiyen bu gaddar insanları olurlar...

Dindar olmaktan ziyade hürafe olan Rumlar Hristiyanlığı da kendi vahşetleriyle ifşat etmişlerdir... Bunun için Garbin Hristiyanlığı ile Şark Hristiyanlığını ne ahlak ve medeniyet, ne de hak ve adalet bakımından birbirle kıyas etmemelidir. Her din gibi Hristiyanlık ta beşeriyete bir hayli hizmetler getirmiştir. Fakat bunların asıl hassasını Rum mayası bozmuştur:

Rum, seciyesizliği yüzünden zekasını her türlü hiylelere açık bulundurabildiği için bütün dünyada hiç güvenilmiyen bir millet olarak tanınmıştır. Rum deyince Garb'de, Şark'da ilk hatıra gelen hırsızlık, yalancılık, ahliksizlik ve hainliktir. Bu hükümü veren bir deşiliz. Balımsız Prof. Ch. Diel ne diyor: “XI. asırda yapıyan Mikaili Pselin Bizansın yetistirdiği dikkate sayan bir Akim. Zekasının üstünlüğü ile... geniş bir merakla her şeyi öğrenmiştir. Eftatun'a karşı beslediği sevgi ile Rönesans devri adamlarını andırır... Muharir, muallim, katib, hoş sohbet, açık fikirlilik bir adam... Ahvalı icabı Saraya girdi: Yirmi sene içinde dört Hükümdara nazırlık etti... İyi nutuk söyler, belgi mektuplar yazar, fakat ahlak mayasından mahrum olduğu için zamanıye uymağı her şeye tercih ederdi. Sarayın cıvılsızlığı ile... mestoldüğü için mevkidü bir türlü terk edemezdi... Hile Aleminin kucağına atılmış olduğundan bütün kaba-setik entrikacı oldu. Rivayete balırsız kalenin bir silah olduğu için onu satmaktan fazla bir şey yapmadığı söylenmiştir. Sipariş üzerine eski dostları hakkında ithhamneler yazdığı muhakkaktır. Alçakcasına ihanet ettiği kimselere sonra yerine göre tarziyeler yazmaktan çekinmezdi... Denebilir ki Bizans Sarayı adamlarının en mükemmel nümunesi bu en yühsel Bizanslıdır. Zira ancak Bizans'daki en yüksek zekâ ile en alçak seciye birbirle imtiaz edebilir. (1)

(1) Bk. Ch. Diel: Byzance, sf. 169

siyasetle zulmü ayıramıyacak haldedirler. Bunların medeniyet heveslerine rağmen çete ve taassup siyasetlerinden vazgeçmemeleri hep Bizans'ın aşladığı Rum mayası ile izah edilebilir. Hiç korkmadan denebilir ki Bizans Rumunun mayası “Zulüm, İşkence, Kan, Desise” ile yoğrulmuştur,

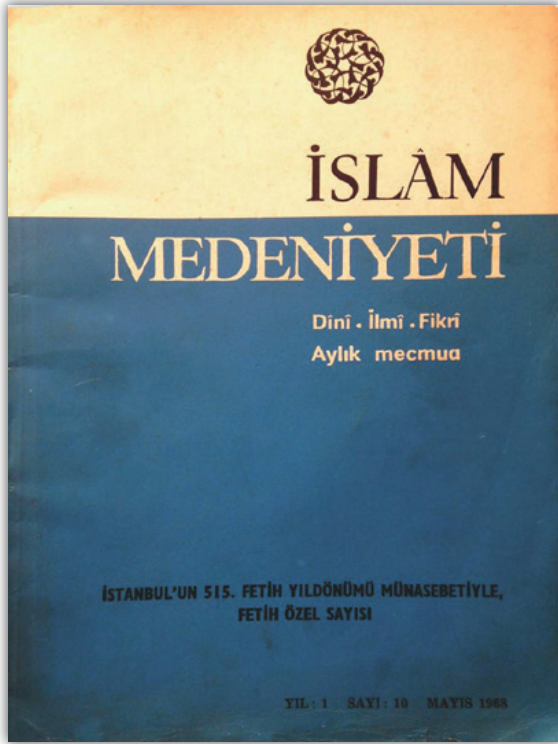
Bizans'taki ceza barbarlıkları, burun, kulak kesmeler, göz çıkarmalar, idamdan önce en canyakıcı işkencelerle zevk almalarının hikmeti hep Rum mayasındadır. Hele İstanbul Rumları bu hususta şeytanlara bile gözyaşları döktürecek kadar habistirler. Rumlar hakkında verdiğim bu hüküm tarihidir. Nitekim geçenlerde İstanbul'a gelen Sorbon Bizans Tarihi Profesörü Charles Diel, “Bizzance” adlı eserinde İstanbul Rumlarının kendi İmparatorları Andronic Kominius hakkındaki işkencelerini şöyle tasvir ediyor: “Rum milletinin mazlum kurbanları üzerine ne hatır ve hayale gelmez vahşet ve işkence saldırganlığı ile atıldıklarını herkes bilir. Bu binlerce akıbetten birini, Kominius'un macerasını anlatayım. Bu öyle bir facia ki çağdaşlardan biri ‘Bu vahşete hiç bir insan kalbi tahammül edemezdi.’ diyor. Gerçekten tahtından indirilen Hükümdar halkın her türlü tahkirlerine terkedildi. Dişleri kırıldı, sakal ve saçları yolundu, kadınlar tarafından hançerlerle dürtüldü. Daha sonra gözleri oyuldu ve hemen

çır çıplak halde uyuz bir devenin üzerine tersine bindirilerek İstanbul sokaklarında dolaştırıldı. Nitekas'ın tasvirine göre halkın bir kısmı başına odunlarla vuruyor, bir kısmı burun deliklerine tezek tıkıyor, bir kısmı da yüzüne süngerlerle pislik fişkırtıyorlardı. Böğrüne şiş saplıyorlar, taş atanlar da vardı. Saray nedîmelerinden biri mutfaktan getirdiği bir tence-re dolusu haşlar suyu Hükümdarının yüzüne döktü. Nihayet Hipodrum'a –bugünkü Sultanahmet meydanına– gelinerek dikili iki kazık arasına bir koyun gibi başaşağı asıldı. Seyircilerden biri kılıncını ağzına sokarak olanca kuvvetiyle tâ bağırsaklarına kadar tıktı. Bu gibi misallerin Rum tarihinde sonu yoktur. Bu millet bütünü ile kan, şehvet ve ölümsever. Siyasî ve dinî hasımlarına karşı ihtirasları tahrik, hiddeti feveran, kini galeyan etti mi dünyanın vicdan azabı nedir bilmeyen bu gaddar insanları olurlar.

Dindar olmaktan ziyade hurafeci olan Rumlar Hristiyanlığı da kendi vahşetleriyle ifsat etmişlerdir. Bunun için Garbın Hristiyanlığı ile Şark Hristiyanlığını ne ahlâk ve medeniyet, ne de hak ve adalet bakımından birbiriyle kıyas etmemelidir. Her din gibi Hristiyanlık da beşeriyete bir hayli hizmetler getirmiştir. Fakat bunların asıl hassasını Rum mayası bozmuştur:

Rum, seciyesizliği yüzünden zekasını her türlü hilelere açık bulundurabildiği için bütün dünyada hiç güvenilmeyen bir millet olarak tanınmıştır. Rum deyince Garb'te, Şark'ta ilk hatıra gelen hırsızlık, yalancılık, ahlâksızlık ve hainliktir. Bu hükmü veren biz değiliz. Bakınız Prof. Ch. Diel ne diyor: "XI. asırda. yaşayan Mikaili Psellin Bizansın yetiştirdiği dikkate şayan bir âlim. Zekasının üstünlüğü ile ... geniş bir merakla her şeyi öğrenmiştir. Eflatun'a karşı beslediği sevgi ile Rönesans devri adamlarını andırır. Muharrir, muallim, ka-

tip, hoş sohbet, açık fikirli bir adam... Ahval icabı Saraya girdi: Yirmi sene içinde dört Hükümdara nazırlık etti. İyi nutuk söyler, belîğ mektuplar yazar, fakat ahlâk mayasından mahrum olduğu için zamaneye uymayı her şeye tercih ederdi. Sarayın cazibesi ile mestolduğu için mevkiini bir türlü terkedemezdi. Hile âleminin kucağına atılmış olduğundan bütün kaba-setik entrikacı oldu. Rivayete bakılırsa kaleminin bir silah olduğu için onu satmaktan fazla bir şey yapmadığı söylenmiştir. Sipariş üzerine eski dostları hakkında ittihamnameler yazdığı muhakkaktır. Alçakçasına ihanet ettiği kimselere sonra yerine göre tarziyeler yazmaktan çekinmezdi. Denebilir ki Bizans Sarayı adamlarının en mükemmel nümunesi bu en yüksek Bizanslıdır. Zira ancak Bizans'tadır ki en yüksek zeka ile en alçak seciye birbiriyle imtizaç edebilir.¹⁹

¹⁹ Bk. Ch. Diel: Byzance, s. 159.

Fethin 515. Yılı Münasebetiyle

Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu

Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Fethin 515. Yılı Münasebetiyle”, *İslam Medeniyeti, Dînî, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua*, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul’un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, ss. 26-28.

Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu

Bir düşünceye göre tarihçesi 1453 ile başlayan İstanbul Üniversitesinin bir şubesini de II. Meşrutiyet öncesi Ulûm-ü Şer’iye Medresesinin teşkil ettiği, sonraları organizasyon değişikliği geçire geçire oldukça müttekâmil bir İlâhiyat Fakültesi haline geldiği malûmdur. Bu fakülte az zaman içinde Garptaki ve Şarktaki benzerlerine ulaşmış, tedrisatı ve bilhassa neşriyatı ile İslâm âleminin ve oryantalistlerin dikkatini çekmiştir.

Fakat bu çok şeyler vadeden İlâhiyat Fakültesi, Cumhuriyet devrinde bir gaflet ve uzağı görmemezlik eseri olarak kapatıldı. Fakat memleketin kültürel gelişmesi bakımından çok faydalı hizmetleri dokunacak olan müesseseyi, aynı iktidar 1946-1950 arasında yeni devlet merkezinin üniversitesinde bir şube olarak yeniden vücûda getirdi. Bu yeni fakültenin eskisini çoğu zaman arattığını ve hâlâ kendi elemanlarını tamamıyla bulamamış olduğunu, “oturmamış”, “davasız ve problemsiz” durumda bulunduğunu iddia edenlerin ne derece haklı oldukları ancak derinliğine yapılmış etraflı bir monografi ile anlaşılabilir.

Cumhuriyet devrindeki bu değişiklik, yani bir İlâhiyat Fakültesi kurma işi sonradan genişlemiş, İmam Hatip mektepleriyle, Yüksek İslam Enstitüleri (YİE) vücûda getirilmiştir. Sayısı şimdilik dört olan bu Enstitülerin bir müddetten beri Türkiye’deki mecmuacılık hareketine bir dergiyle katıldıkları, şimdi de 1453’ün 515. yıldönümünü kutlulama sayısı çıkarmaya çalıştıkları görülüyor. Her yıl değilse bile, her beş veya on yılda bir bu büyük hadiseyi yeni ne-

Feth'in 515. Yılı münasebetiyle

Prof. Ziyaeddin Fahri
FINDIKOĞLU

İR düşünceye göre tarihçesi 1453 ile başlayan İstanbul Üniversitesinin bir şubesi de II. Meşrutiyet öncesi Ulûm-ü Şer'îye Medresesinin teşkil ettiği, sonraları organizasyon değişikliği geçire geçire oldukça mükemmel bir İlahiyat Fakültesi haline geldiği malûmdur. Bu fakülte az zaman içinde Garp'taki ve Şark'taki benzerlerine ulaşmış, tedrisatı ve bilhassa negriyatı ile İslâm âleminin ve Oryantalistlerin dikkatini çekmiştir.

Fakat bu çok şeyler vadeden İlahiyat Fakültesi Cumhuriyet devrinde bir gaflet ve uzağı görmemezlik eseri olarak kapatıldı. Fakat memleketin kültürel gelişmesi bakımından çok faydalı hizmetleri dokunacak olan müesseseyi, aynı iktidar 1946-1950 arasında yeni devlet merkezinin üniversitesinde bir şube olarak yeniden vücuda getirdi. Bu yeni Fakültenin eskisini çoğu zaman arattığını ve hâlâ kendi elemanlarını tamamiyle bulamamış olduğunu, «oturmamış», «dâvâsız ve problemsiz» durumda bulunduğunu iddia edenlerin ne derece haklı oldukları ancak derinliğine yapılmış etraflı bir monografi ile anlaşılabilir.

Cumhuriyet devrindeki bu değişiklik, yani bir İlahiyat Fakültesi kurma işi sonradan genişlemiş, İmam-Hatip mektepleriyle, Y.İ.E. leri vücuda getirilmiştir. Sayısı şimdilik dört olan bu Enstitülerin bir müddetten beri Türkiye'deki mecmuacılık hareketine bir dergiyle katıldıkları, şimdi de 1453'ün 515. yıldönümünü kutlulama sayısını çıkarmaya çalıştıkları görülmüyor. Her yıl değışse bile, her beş veya on yılda bir bu büyük hâdiseyi yeni nesillere, bilhassa bu nesillerin modern din adamı yetiştiren öğretim müesseseleri gençliğine tanıtmak aynı zamanda pedagojik mahiyeti haiz millî bir vazifedir.

- II -

Y.İ.E. gençliğinin bu asıl hareketine bir yazı ile katılma teklifini aldığım zaman, gayri ihtiyarî onbeş yıl önceki yuvarlak 500. yılı hatırladım. Pek ciddi olmayan 1953'ten hiç değışse bir kaç sene evvel yapılması gereken hazırlıklara dayanmayan bir anma merasimi, Ankara'nın hangi korkak, şursuz ve şarsız makamından geldiği bilinmeyen bir emirle durdurul-

mustu. Halbuki o sırada Fener Patrikhanesindeki kapalı odanın açılması, Ayasofya'ya hac asılması, Kibris'in Anadolu'ya atlama taşı yapılması... gibi ideolojik kaprislerle bezennmiş merasimler ve toplantılar Atina ve Selânik Üniversitelerinde birbirini takip ediyordu. Sırası gelince beş asırlık tarihçesinden bahseden Üniversite o makamlardan gelen "emr'e karşı hiç bir direnme göstermedi. Büyük ve değerli ruhiyatımız Prof. Mustafa Şekip'in "Rum mayası" dediği mayanın ne olduğunu bilmeyen gafil ve tarih şuurundan mahrum bir politika böylece «Rum mayası» potasına düşmüş, neticede 500. yıl kendini bilenler için bir yas ve matem yılı olmuştur. Aradan geçen onbeş yıl içinde bağında seçme münevverlerin bulunduğu (Fetih Derneği) ve teselli serpen negriyatı müstesna, ne 1958 (505. yıl), ne de 1963 (510. yıl), in matemli ağır havasını unutturacak bir harekete girişildiğini göstermedi. Şimdi dünya tarihinin istikametini değıştiren o büyük hadisenin 515. senesinde bulunuyoruz. Aynı gaflet devam ederken, 515. yılında da millî tarih şuurundan mahrum bir fikir anarşisi içinde bocalarken, hattâ rehberlik yapamadığı bir kısım şaşkın gençlik Stalin, Nazım, Mao, Vietnam, Nato bağırılırları ile zamanı geçirirken T.İ.E.T.F. nun teşebbüsü âdeta zulmet içinde bir parıltı, sosyal bir bunalma içinde ferahlatıcı bir ümit ışığı değerini kazanmıştır.

- III -

HER yıldönümü gibi 1453'ün yıldönümü de, biri düne, ötekisi yarına dönük iki hedef gütmeli. İstanbul fethi, yalnız millî ölçüde değil dünya çapında bir hadisedir. Bu hadisenin değil yuvarlak yıldönümleri, hemen her yıl Türk tarih ve sosyolojisine «eser» kazandırma ve bunları kendi dilleriyle Avrupahya anlatma vesilesi olmalıdır. Hele yarına ve istikbale ait meseleler kazanan daha çok dikkatimizi çekmelidir. Bunlardan birinin esprisini ben 1453 zaferini 21 yaşındaki delikanlı Türk padişahının bir davranışında buluyorum.

Bizans'ın İstanbul'unda, o tarihlerde bir fikir hayatı bulunduğu, bu hayatı temsil edenlerin İtalya'ya göç etmeleri neticesinde Rönesans hareketinin doğduğu bir masal olsa gerek. Zira Bizans, en kara ve en koyu dini iskolastisizm'in sahnesi olduğuna göre Rönesans'a

sillere, bilhassa bu nesillerin modern din adamı yetiştiren öğretim müesseseleri gençliğine tanıtmak aynı zamanda pedagojik mahiyeti haiz millî bir vazifedir.

II

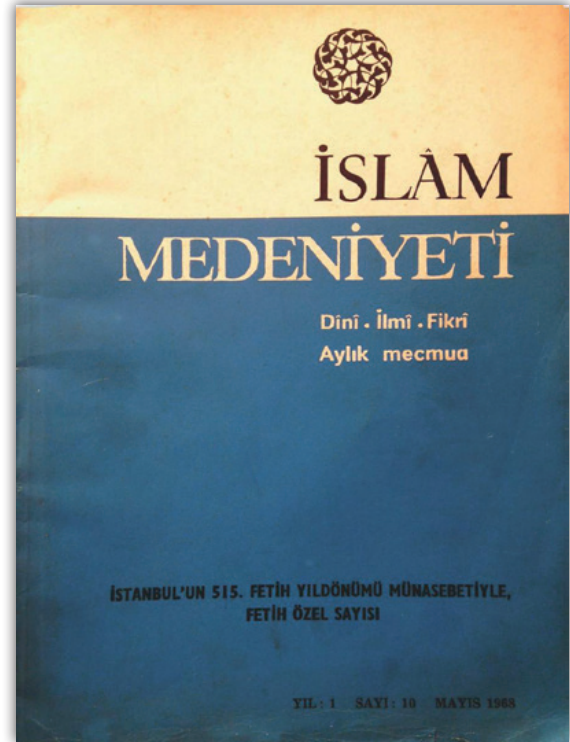
YİE gençliğinin bu asıl hareketine bir yazı ile katılma teklifini aldığım zaman, gayri ihtiyarî onbeş yıl önceki yuvarlak 500. yılı hatırladım. Pek ciddi olmayan 1953'ten hiç değışse birkaç sene evvel yapılması gereken hazırlıklara dayanmayan bir anma merasimi, Ankara'nın hangi korkak,

şuursuz ve şıarsız makamından geldiği bilinmeyen bir emirle durdurulmuştu. Halbuki o sırada Fener Patrikhanesindeki kapalı odanın açılması, Ayasofya'ya haç asılması, Kıbrıs'ın Anadolu'ya atlama taşı yapılması gibi ideolojik kaprislerle bezenmiş merasimler ve toplantılar Atina ve Selanik Üniversitelerinde birbirini takip ediyordu. Sırası gelince beş asırlık tarihçesinden bahseden Üniversite o makamlardan gelen "emr"e karşı hiçbir direnme göstermedi. Büyük ve değerli ruhiyatçımız Prof. Mustafa Şekip'in "Rum Mayası" dediği mayanın ne olduğunu bilmeyen gafil ve tarih şuurundan mahrum bir politika böylece "Rum Mayası" potasına düşmüş, neticede 500. yıl kendini bilenler için bir yas ve matem yılı olmuştur. Aradan geçen onbeş yıl içinde başında seçme münevverlerin bulunduğu Fetih Derneği ve teselli serpen neşriyatı müstesna, ne 1958 (505. Yıl), ne de 1963 (510. Yıl) ın matemli ağır havasını unutturacak bir harekete girişildiğini göstermedi. Şimdi dünya tarihinin istikametini değiştiren o büyük hadisenin 515. senesinde bulunuyoruz. Aynı gaflet devam ederken, 515. yılında da millî tarih şuurundan mahrum bir fikir anarşisi içinde bocalarken, hatta rehberlik yapamadığı bir kısım şaşkın gençlik Stalin, Nazım, Mao, Vietnam, NATO bağırımları ile zamanını geçirirken T.İ.E.T.F.'nin teşebbüsü âdeta zulmet içinde bir parıltı, sosyal bir bunalma içinde ferahlatıcı bir ümit ışığı değerini kazanmıştır.

III

Her yıldönümü gibi 1453'ün yıldönümü de, biri düne, ötekisi yarına dönük iki hedef gütmeli. İstanbul fethi, yalnız millî ölçüde değil, dünya çapında bir hadisedir. Bu hadisenin değil yuvarlak yıldönümleri, hemen her yıl Türk tarih ve sosyolojisine "eser" kazandırma ve bunları kendi dilleriyle Avrupalıya anlatma vesilesi olmalıdır. Hele yarına ve istikbale ait meseleler kazanan daha çok dikkatimizi çekmelidir. Bunlardan birinin esprisini ben 1453 zaferini 21 yaşındaki delikanlı Türk padişahının bir davranışında buluyorum.

Bizans'ın İstanbul'unda, o tarihlerde bir fikir hayatı bulunduğu, bu hayatı temsil edenlerin İtalya'ya göç etmeleri neticesinde Rönesans hareketinin doğduğu bir masal olsa gerek. Zira Bizans, en kara ve en koyu dinî iskolastisizmin sahnesi olduğuna göre Rönesans'a kaynaklık yaptığı nasıl kabul edilebilir? Aksine Fatih 1453'ü takip eden yıllarda orijinal bir Türk Rönesans hareketi vücuda getirmeye çalışmış, davet ettiği İtalyanlar vasıtasıyla kendi sarayını hareketli bir Rönesans sahnesi haline sokmuştur. Öte yandan ilk Osmanlı devlet merkezinde, Bursa'da, taazzuv etmiş olan

kaynaklık yaptığı nasıl kabul edilebilir? Aksine Fatih 1453'ü takip eden yıllarda orijinal bir Türk Rönesans hareketi vücutta getirmeye çalışmış, davet ettiği İtalyanlar vasıtası ile kendi sarayını hareketli bir Rönesans sahnesi haline sokmuştur. Öte yandan ilk Osmanlı devlet merkezinde, Bursa'da, taazzuv etmiş olan fikir hayatını da İstanbul'a aktarma teşebbüsü acaba Garp ile Şark arasında bir sentez başlangıcı sayılamaz mı? Tarih felsefecilerimizden — eğer bu nevi tarihçilerimiz varsa — bu mühim konu ile alakalı bir veya bir kaç deneme beklenebilir. Sosyolojik bakımdan verilebilecek hüküm şudur: — Herhalde Osmanlı-Türk cemiyetinin sosyo-kültürel yapısı bir büyük adamın bu çok orijinal davranışı için elverişli değildi. Bu yüzden davranış çevrede kök salmadı. Nihayet Kâtip Çelebi'nin şikâyetlerine meydan veren bir dogmatizm tarafından mağlûp edildi. Anlaşıldığına göre II. Meşrutiyet (1908-1918), millî mücadele (1919-1923), hattâ ilk cumhuriyet yılları arasındaki İlahiyat Fakültesi'ne kadar bu dogmatizm devam etti. Yeni İlahiyat Fakültesi ile yeni Y.L.E. lerinin bu bakımdan Fatih'in davranışını ele almaları ve yürütmeleri lâzımdır.

- IV -

YENİ devlet merkezleri eskilerinin kültürel varlıklarını da kendi çevrelerine aktarmak isterler. Bu bakımdan Bursa ve Edirne, yalnız başındaki padişah ve sarayı ile değil bilgi ve kültür hayatını temsil eden şahsiyetlerle de kısmen olsun yeni devlet merkezine aktarılacaktır.

Gerçekten elde mevcut vesikalar, Osmanlıları saltanatının kuruluş günlerinde bu kuruluşa âmil olan Türk hanedanının aynı zamanda genç Türk devletinin kültürel müesseseleri ile de alakadar olduğunu gösteriyor. Bursa'dan evvel geniş mânadaki Bursa muntikasının bir parçası olan İznik'te devrin oldukça ehemmiyetli ilk medresesi, eski bir müellifin lisanıyla "Selâtinî Osmanîyenin devletine bina olunan medarisi samiyenin mukaddemi" faaliyetine geçmiştir (1). Osmanlılarının ikinci hükümdarı Orhan Gazi tarafından bu medreseye getirilen müderrislerden birinin şahsiyeti, bizi aynı zamanda Selçukîoğulları ile Osmanlıoğulları zamanındaki kültür Türklüğünün nasıl birbirine bağlı olduğunu düşündürüyor. İznik'teki medresenin bağında, Selçukîoğulları zamanının şöretli ilim merkezi olan Kayseriden Davud-u Kayserî getirilmiştir (2). Osmanlıoğulları devrinin ilmi faaliyeti hakkında 30 sene evvel Fransa'da çok değerli fakat muhitimizde kâfi derecede tanınmamış olan Fransızca bir eserinde Dr. Adnan bey bu noktadan hareket ederek Selçukî medresesi ile Osmanlı medresesi arasında bir devamlılık görmekte, İznik medresesinde de kendine göre liberal olan bir zihniyetin hakimiyetinden bahsetmektedir (3).

Bursa'nın devlet merkezi olusundan bir müddet sonra felsefi hayatın sikket merkezi, gayet tabii olarak İznik'ten Bursa'ya intikal ediyor. İstanbul'un fethinden evvelki Bursa'nın felsefi hayat itibarıyla arzettiği manzarayı aydınlatmak için Bursalı Türk feylesofu Hocaadeyi gösterebiliriz.

Bursalı feylesof Hocaoğlu'nun 1453'den pek az zaman sonra İstanbul'a daveti, yeni Türk tefekkürü-

nün an'anesini tesis işinde istihdamı, bu işin genç Hükümdarın önünde Huzur Dersi halinde başlaması ayrıca üzerinde durulacak bir noktadır (4). Umumiyetle İslâmî tefekkürde düşünce sistemi bir «üstâda», bir «pir»e bağlı bulunması eserlerin isimlerinden de bellidir. Müteakip eserler ekseriya ya Şerh, Tahşîye, yahut Hülâsa veya Telhis şeklindedir. Hocaoğlu'nun Fatih önünde verdiği dersler, yaptığı münakaşalar da bu ananeye uygun olarak bizlere kalmıştır. Kendinden önce Gazalî bir eser yazmış, İbnî Rüşd aynı adı kullanmış. Hocaoğlu da fikirlerinin bu Tehafüt'lere cevap olarak bizlere bırakmış bulunmaktadırlar (5).

Gerçekten her üç İslâm feylesofunun eseri aynı adı taşımaktadır. Gazalî İslâm felsefesinin din ile ilgili bir takım iddialarını birbirini ardısıra redetmekte, İbnî Rüşd ise, Gazalî'nin muhakemelerini tenkit etmektedir. Onuncu asır sonlarından itibaren İslâm felsefesinin rehberliğini yapmağa başlayan Türklerin XV. asırdan yetiştirdiği feylesof Bursalı Hocaoğlu da tekrar Ebdülbâli feylesofa karşı çıkmakta, münakaşa yolunu ilk aşan Gazalî'yi benimsemektedir (6).

- V -

BU satırlarla demek istediğimiz şu ki, bir taraf-tan Garba, davet ettiği İtalyan ilim, edebiyat ve sanat mensupları vasıtasıyla pencere açmak isteyen, öte yandan vahdeti kavuşturduğu Osmanlı Devletinin yeni merkezini bir fikir ve kültür çevresi haline sokma gibi yülsek bir harsî politika takip eden büyük Hükümdar, kendi hayatı sonlarında kısmen, ölümünden sonra tamamen takipiz kalmıştır. Bu durum benim kanaatime göre II. Meşrutiyetin İlahiyat Fakültesine kadar devam etmiş ise de, kültür tarihimizin

(1) Bk. Şekayik Tercemesi, C. I, Sf. 146

(2) Osmanlı Devletinin "Bânî Sânisî — İkinci Kurucusu" Mehmet Çelebi'nin, kardeşi Mûsa Çelebi'ye taraftar olan Seyh Bedreddin'i İznik'te ikamete memur ettiği, Seyh'in İznik Medreselerinde öğretimde bulunduğu, hattâ âdeta bir Medenî Kanun olan (Fesul)ü'nü İznik'te yazdığı malumdur. Bk. Z.F.F.: Sosyalizm, 1967 İktisat Fakültesi Nesriyatı, Ş.B. Faslı, Sf. 44-84

(3) Bk. Dr. A. Adnan: La science chez les Ottomans, Paris, 1939, Sf. 10

(4) Değerli Hukuk âlimimiz Ebdü'lâzî Bey'in (Huzur Dersleri) araştırmaları ile alakalı olan bu nokta belki Hoca-oğlu'na kadar gerilere götürülebilir. Yalnız Huzur Dersleri, Fatih önündeki felsefi münakaşalarla pek alakalı olmasa gerektir.

Bk. Hocaade: Tehafüt, Mısır tab'ı, 1888

(5) Bk. Şekayik Tercemesi, C. I, Sf. 145 (Hocaade'nin adı Muslihiddin, bazı kayıtlarda Mustafa olarak gösteriliyor. İkinci ihtimal belki daha doğru. Diğer dini islah mânasına olmak üzere verilmiş bir tevcehîh işareti olması da muhtemeldir. Nitekim kendi hemşerisi olan ve Türk ilim tarihinde meşhur bir sima teşkil eden Kadızade'ye de aynı makamda Salâhaddin denilmiştir.

(6) Bk. Kamûs, C. I, Sf. 335, Mütercim Anım, "Tehafüt"ün aynı zamanda "Teakub" demek olduğunu da söylüyor. Bu taklidi her üç feylesof için de muhaliflerinin fikrini birbirini ardı sıra reddetkilerinden kitaplarına bu ismi vermişlerdir. Hocaoğlu'nun hayatı hakkında su risaleye bakılabilir, Bk. Z. F.F.: İstanbul'un Türk kültür merkezi olarak teşekkülü, 1953, Türkiye Harsî ve İhtimal Araştırmalar Derneği nesriyatı, Sayı: 26.

fikir hayatını da İstanbul'a aktarma teşebbüsü acaba Garp ile Şark arasında bir sentez başlangıcı sayılamaz mı? Tarih felsefecilerimizden —eğer bu nevi tarihçilerimiz varsa— bu mühim konu ile alakalı bir veya birkaç deneme beklenebilir. Sosyolojik bakımdan verilebilecek hüküm şudur:

“Herhalde Osmanlı-Türk cemiyetinin sosyo-kültürel yapısı bir büyük adamın bu çok orijinal davranışı için elverişli değildi. Bu yüzden davranış çevrede kök salmadı. Nihayet Kâtip Çelebi'nin şikâyetlerine meydan veren bir dogmatizm tarafından mağlûp edildi. Anlaşıldığına göre II. Meşrutiyet (1908-1918), millî mücadele (1919-1923), hatta ilk cumhuriyet yılları-

rı arasındaki İlâhiyat Fakültesi ile yeni YİE'lerinin bu bakımdan Fatih'in davranışını ele almaları ve yürütmeleri lazımdır.

IV

Yeni devlet merkezleri eskilerinin kültürel varlıklarını da kendi çevrelerine aktarmak isterler. Bu bakımdan Bursa ve Edirne, yalnız başındaki padişah ve sarayı ile değil, bilgi ve kültür hayatını temsil eden şahsiyetlerle de kısmen olsun yeni devlet merkezine aktarılacaktır.

Gerçekten elde mevcut vesikalar, Osmanoğulları saltanatının kuruluş günlerinde bu kuruluşa âmil olan Türk hanedanının aynı zamanda genç Türk devletinin kültürel müesseseleri ile de alâkadar olduğunu gösteriyor. Bursa'dan evvel geniş mânadaki Bursa mıntıkasının bir parçası olan İznik'te devrin oldukça ehemmiyetli ilk medresesi, eski bir müellifin lisanıyla "Selâtin-i Osmaniye'nin devletine bina olunan medarisi samimiye'nin mukaddemi" faaliyete geçmiştir.¹ Osmanoğullarının ikinci hükümdarı Orhan Gazi tarafından bu medreseye getirtilen müderrislerden birinin şahsiyeti, bize aynı zamanda Selçukoğulları ile Osmanoğulları zamanındaki kültür Türklüğünün nasıl birbirine bağlı olduğunu düşündürüyor. İznik'teki medresenin başında, Selçukoğulları zamanının şöhretli ilim merkezi olan Kayseri'den Davud-u Kayserî getirtilmiştir.² Osmanoğulları devrinin ilmî faaliyeti hakkında 30 sene evvel Fransa'da çok değerli, fakat muhitimizde kâfi derecede tanınmamış olan Fransızca bir eserinde Dr. Adnan Bey bu noktadan hareket ederek Selçukî medresesi ile Osmanlı medresesi arasında bir devamlılık görmekte, İznik medresesinde de kendine göre liberal olan bir zihniyetin hakimiyetinden bahsetmektedir.³

Bursa'nın devlet merkezi oluşundan bir müddet sonra felsefî hayatın sıklet merkezi, gayet tabîi olarak İznik'ten Bursa'ya intikal ediyor. İstanbul'un fethinden evvelki Bursa'nın felsefî hayat itibarıyla arzettiği manzarayı aydınlatmak için Bursalı Türk feylesofu Hocazade'yi gösterebiliriz.

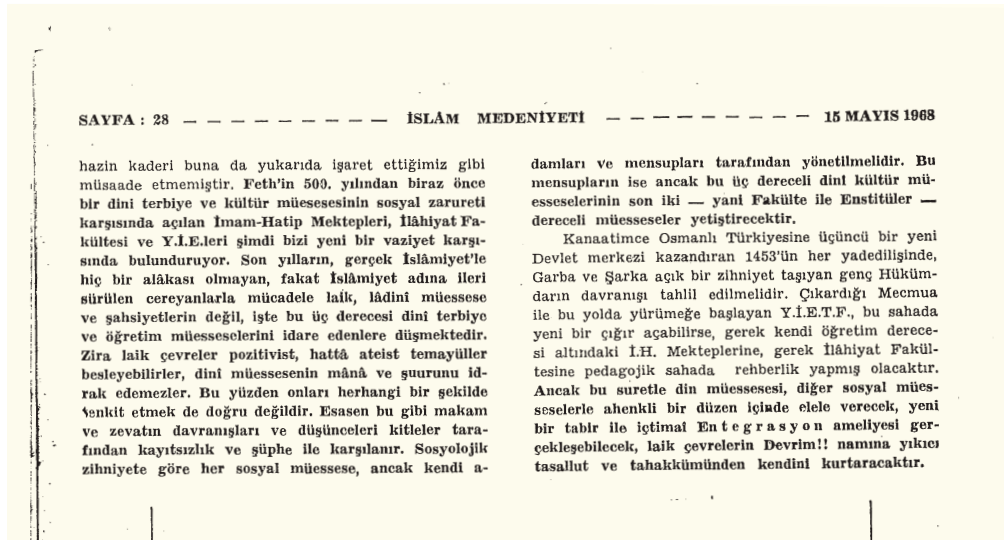
Bursalı feylesof Hocaoglu'nun 1453'ten pek az zaman sonra İstanbul'a avdeti, yeni Türk tefekkürünün an'anesini tesis işinde istihdamı, bu işin genç Hükümdarın önünde Huzur Dersi halinde başlaması ayrıca üzerinde durulacak bir noktadır.⁴ Umumiyetle İslâmî tefekkürde düşünce sistemi bir "üstad"a, bir "pîr"e bağlı bulunması eserlerin isimlerinden de bellidir. Müteakip eserler ekseriya ya Şerh, Tahşiye yahut Hülâsa veya Telhis şeklindedir. Hocaoglu'nun Fatih önünde verdiği dersler, yaptığı münakaşalar da bu ananeye uygun olarak bizlere kalmıştır. Kendinden önce Ga-

¹ Bk. *Şekayik Tercemesi*, C. I. S. 146.

² Osmanlı Devletinin "Bân-i Sânisî-İkinci Kurucusu" Mehmet Çelebi'nin, kardeşi Mûsa Çelebi'ye taraftar olan Şeyh Bedreddin'i İznik'te ikamete memur ettiği, Şeyh'in İznik Medreselerinde öğretimde bulunduğu, hatta âdeta bir Medenî Kanun olan Fusûl'ünü İznik'te yazdığı malumdur. Bk. Z.F.F, *Sosyalizm*, 1967 İktisat Fakültesi Neşriyatı, Ş.B. Faslı, s. 44-84.

³ Bk. Dr. A. Adnan: *La science chez les Ottomans*, Paris, 1939, s. 10.

⁴ Değerli hukuk âlimimiz Ebu'l-ülâ Bey'in (Huzur Dersleri) araştırmaları ile alâkalı olan bu nokta belki Hocaoglu'na kadar gerilere götürülebilir. Yalnız Huzur Dersleri, Fatih önündeki felsefî münakaşalarla pek alâkalı olmasa gerektir. Bk. Hocazade, *Tehafüt*, Mısır tab'i, 1888.

zali bir eser yazmış, İbni Rüşd aynı adı kullanmış. Hocaoglu da fikirlerini bu Tehafüt'lere cevap olarak bizlere bırakmış bulunmaktadır.⁵

Gerçekten her üç İslam feylesofunun eseri aynı adı taşımaktadır. Gazali İslâm felsefesinin din ile ilgili bir takım iddialarını birbiri ardısıra reddetmekte, İbni Rüşd ise, Gazali'nin muhakemelerini tenkit eylemektedir. Onuncu asır sonlarından itibaren İslâm felsefesinin rehberliğini yapmaya başlayan Türklerin XV. asırda yetiştirdiği feylesof Bursalı Hocaoglu da tekrar Endülüslü feylesofa karşı çıkmakta, münakaşa yolunu ilk açan Gazali'yi benimsemektedir.⁶

V

Bu satırlarla demek istediğimiz şu ki, bir taraftan Garba, davet ettiği İtalyan ilim, edebiyat ve sanat mensupları vasıtasıyla pencere açmak isteyen, öte yandan vahdete kavuşturduğu Osmanlı Devletinin yeni merkezini bir fikir ve kültür çevresi haline sokma gibi yüksek bir harsî politika takip eden büyük Hükümdar, kendi hayatı sonlarında kısmen, ölümünden sonra tamamen takipsiz kalmıştır. Bu durum benim kanaatime göre II. Meşrutiyetin İlahiyat Fakültesine kadar devam etmiş ise de, kültür tarihimizin hazin kaderi buna da yukarıda işaret ettiğimiz gibi müsaade etmemiştir. Fethin 509. yılından biraz önce bir dini terbiye ve kültür müessesesinin sosyal zarureti karşısında açılan İmam Hatip Mektepleri, İlahiyat Fakültesi ve YİE'leri şimdi bizi yeni bir vaziyet karşısında bulun-

⁵ Bk. *Şekayık Tercemesi*, C. I, s. 145. Hocaade'nin adı Muslihiddin, bazı kayıtlarda Mustafa olarak gösteriliyor. İkinci ihtimal belki daha doğru. Diğerini dini islah mânasına olmak üzere verilmiş bir teveccüh işareti olması da muhtemeldir. Nitekim kendi hemşerisi olan ve Türk ilim tarihinde meşhur bir sima teşkil eden Kadızâde'ye de aynı makamda Salâhaddin denilmiştir.

⁶ Bk. *Kamûs*, C. I, s. 335. Mütercim Asım, Tehafüt'ün aynı zamanda Teakub demek olduğunu da söylüyor. Bu takdirde her üç feylesof için de muhaliflerinin fikirlerini birbiri ardı sıra reddettiklerinden kitaplarına bu ismi vermişlerdir. Hocaoglu'nun hayatı hakkında şu risaleye bakılabilir, bk. Z. F. F. İstanbul'un Türk Kültür Merkezi Olarak Teşekkülü, 1953, *Türkiye Harsî ve İctimai Araştırmalar Derneği Neşriyatı*, Sayı: 26.

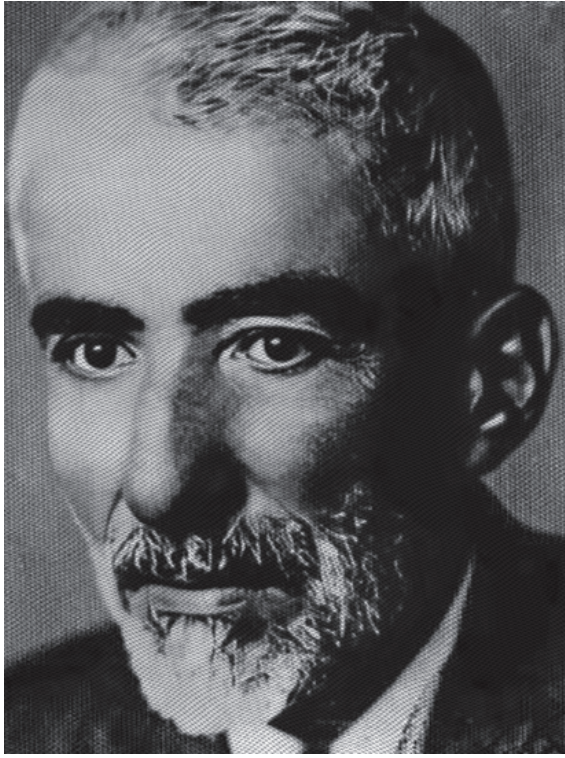
duruyor. Son yılların, gerçek İslâmiyet’le hiçbir alâkası olmayan, fakat İslâmiyet adına ileri sürülen cereyanlarla mücadele laik, lâdinî müessese ve şahsiyetlerin değil, işte bu üç derecesi dinî terbiye ve öğretim müesseselerini idare edenlere düşmektedir. Zira laik çevreler pozitivist, hatta ateist temayüller besleyebilirler, dinî müessesenin mânâ ve şuurunu idrak edemezler. Bu yüzden onları herhangi bir şekilde tenkit etmek de doğru değildir. Esasen bu gibi makam ve zevatin davranışları ve düşünceleri kitleler tarafından kayıtsızlık ve şüphe ile karşılanır. Sosyolojik zihniyete göre her sosyal müessese, ancak kendi adamları ve mensupları tarafından yönetilmelidir. Bu mensupların ise ancak bu üç dereceli dinî kültür müesseselerinin son iki –yani Fakülte ile Enstitüler– dereceli müesseseler yetiştirecektir.

Kanaatimce Osmanlı Türkiyesine üçüncü bir yeni devlet merkezi kazandıran 1453’ün her yadedilişinde, Garba ve Şarka açık bir zihniyet taşıyan genç Hükümdarın davranışı tahlil edilmelidir. Çıkardığı Mecmua ile bu yolda yürümeye başlayan YİETF (Yüksek İslam Enstitüsü Talebe Federasyonu), bu sahada yeni bir çağır açabilirse, gerek kendi öğretim derecesi altındaki İmam Hatip Mekteplerine, gerek İlâhiyat Fakültesine pedagojik sahada rehberlik yapmış olacaktır. Ancak bu suretle din müessesesi, diğer sosyal müesseselerle ahenkli bir düzen içinde elele verecek, yeni bir tabir ile içtimaî entegrasyon ameliyesi gerçekleştirebilecek, laik çevrelerin Devrim (!) namına yıkıcı tasallut ve tahakkümünden kendini kurtaracaktır.

... Ve 29 Mayıs

Ali Himmet Berki

Ali Himmet Berki, "... Ve 29 Mayıs", *İslam Medeniyeti, Dînî, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua*, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul'un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, ss. 29-33.

Ali Himmet Berki

Bugün dünyada yeni bir devir açılmış ve İslâm âlemi vukuu muhakkak bir tehlikeden kurtulmuştu. Türk ve İslâm âlemi için bu günü her yerde tes'it etmek millî ve dini bir vazife olduğu halde maa-lesef bu günün müjdelediği istikbal layıkı gibi takdir olunamamaktadır. O devirlerde ehli-salib saldırıları, bazı Tatar ve Moğol mezalimi ile müslüman Türk âleminin ne halde bulunduğu unutulmuş gibidir.

Bu mes'ut günün kahramanı Hz. Resûl Ekrem'in tebciline mazhar olan büyük Türk Hükümdarı Sultan İkinci Mehmet ve onun kahraman ve fedakâr ordusu idi. Burada bu büyük Hakanın şahsiyeti, ilim ve irfan derecesi ile idari ve askeri sahalardaki müstesna ve mümtaz mevkii üzerinde duracağız.

Sultan Mehmet, en mevsuk rivayetlere göre Hicri 7 Receb 833 yılında dünyaya gelmiştir.¹ Babası Osmanlı Padişahlarının en büyüklerinden Sultan II. Murad ve dedesi, Timurlenk beliiyesinden sonra büyük bir anarşiye maruz kalarak dağılmak tehlikesi karşısında mevcudiyet ve hayat-ı siyasiyesi tarihten silinmeye ramak kalmış olan Osmanlı devletinin ikinci bânisi Mehmet Çelebi'dir. Merhumun annesi Kastamonu Beyi İsfendiyar Bey'in kızı Hatice Alime

¹ Merhumun doğum tarihinde muhtelif rivayetler vardır. *Şekayıkı Numaniye*'de doğum tarihi 885 ve *Âli Tarih*'inde 7 Receb 834 ve *Esmar-ı Tevarih*'te 26 Receb 838 olarak kaydolunmuştur. Ahmed Cevdet Paşa merhum 7 Receb 833 olmak üzere kayd eylemiştir. Müverrihlerin ekserisinin tespit eylediği culûs tarihi ile müddeti ömrü bu rivayeti, yani doğum yılının 833 olduğunu teyid eder. Culûs tarihi 16 Muharrem 855 ve âhirete intikal tarihi 4 Rebiülevvel olup, müddet-i ömrünün 58 olduğunda ittifak bulunmasına göre, doğum tarihi 833 olmak lazım gelir.

15 MAYIS 1968 — — — — — İSLÂM MEDENİYETİ — — — — — SAYFA : 29

...Ve 29 Mayıs

● ALİ HİMMET BERKİ

BUGÜN dünyada yeni bir devir açılmış ve İslâm âlemi vukuu muhakkak bir tehlikeden kurtulmuştu. Türk ve İslâm âlemi için bu günü her yerde tes'it etmek mülli ve dinî bir vasıfı olduğu halde maalesef bu günün müjdelediği istikbâl layıkı gibi takdir olunamamaktadır. O devirlerde Ehlişalib saldırıları, bazı Tatar ve Moğol mezalimi ile müslüman Türk âleminin ne halde bulunduğu unutulmuş gibidir.

Bu mes'ut günün kahramanı Hz. Resûl Ekrem'in tebelline mazhar olan büyük Türk Hükümdarı Sultan II.ci Mehmet ve onun kahraman ve fedakâr ordusu idi. Burada bu büyük Hâkâmın şahsiyetini, ilim ve irfan derecesi ile, idarî ve askerî sahalarındaki müstesna ve mümtaz mevki üzerinde duracağız.

Sultan Mehmet, en mevsuk rivâyetlere göre Hicri 7 Receb 833 yılında dünyaya gelmiştir (1). Babası Osmanlı Padışahlarının en büyüklerinden Sultan II. Murad ve dedesi, Timurlenk beliyesinden sonra büyük bir anarjiye maruz kalarak dağılmak tehlikesi karşısında mevcudiyet ve hayatı siyasiyesel tarihten silinmeye ramak kalmış olan Osmanlı devletinin ikinci bânisi Mehmet Çelebi'dir. Merhumun annesi Kastamonu beyi İsfendiyar beyin kızı Hatice Alime hanımdır. Tarih tetebbuu ile uğraşan bazı zevatın Fâtih'in annesi Hatice hanımın İsfendiyar bey zâde İbrahim beyin kızı olduğu yolundaki beyanları doğru değildir. Çünkü vakıflar arşivinde bulunan Hicri 906 tarihli vakfiyeye nazaran, İbrahim bey'in kızı Hatice hanımın bu tarihte sağ olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki Fâtih'in annesinin Hicri 853 tarihinden evvel vefat etmiş olduğu biraz sonra terceme edeceğimiz türbesindeki kitabe ile sabittir. Bu türbe Bursa'da Muradiye mahallesindedir. Kitabesi Arapçadır. Türkçe tercemesi şudur: «Allah'a hamd olsun bu türbe-i münevvere mevlâna sultanı âzam ve Hâkâmı muazzam sultan zâde sultan Beyazıd Hanın oğlu Mehmet Hânın oğlu Murad Hân "Allah mülkünü ebedî kılın" oğlu ve gözünün nuru Resulullah Sallallahu aleyhi ve sellem'in semiyi (ad ortağı) seyid ve necib sultan Mehmet Çelebi'nin emriyle hâtunların ulusu annesi merhume için inşa olundu. Allah onun esas saltanatını muhalled ve erkânı devlet ve izzetini müşeyyed kılın. 853 Receb'de hitam buldu.»

Müverrih Hammer İstanbul'daki Fatih câmiî şerifinin etrafındaki binalara dair bilgi verirken şunları söylemektedir: «Câmiin etrafında, fakat daha uzak bir sahada, sebilhane, hamam, bir kütüphane, Hadis öğretimine mahsus bir Medrese ve bir sofayı hâvi bir Türbe görünüyor. Mehmet Sâninin valdesi sultan Alime hanımın kabri onun yakınındadır.» Bursa'daki türbe ve kitabe-

(1) Merhumun doğum tarihinde muhtelif rivayetler vardır. Şekayıkı Numanîye'de doğum tarihi 835 ve Âli Tarihinde 7 Receb 834 ve "Emnâri Tevarih"de 26 Receb 833 olarak kayd olunmuştur. Ahmet Cevdet Paşa merhum 7 Receb 833 olmak üzere kayd etmiştir. Müverrihlerin ekserisinin tesbit eylediği cülûs tarihi ile müddeti ömrü bu rivayeti, yani doğum yılının 833 olduğunu teyid eder. Cülûs tarihi 16 Muharrem 855 ve ahirete intikal tarihi 4 Rebiülevvel olup, müddeti ömrünün 53 olduğunda ittîfak bulunmasına göre, doğum tarihi 833 olmak lâzım gelir.

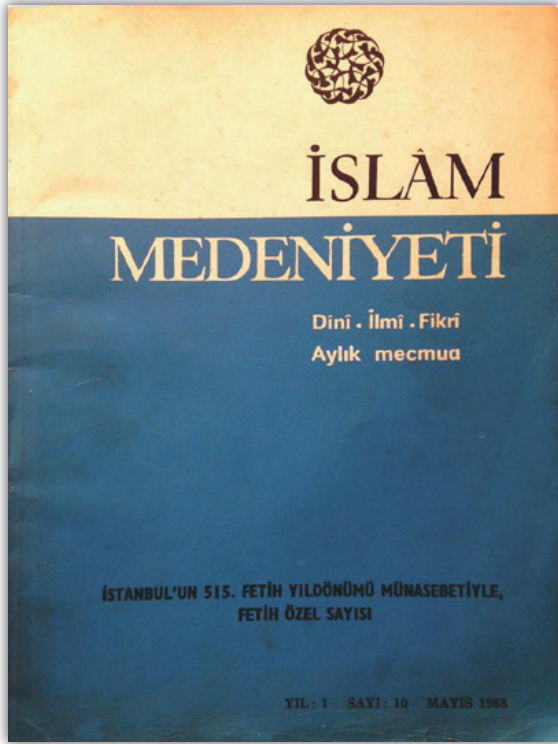
hanımdır. Tarih tetebbuu ile uğraşan bazı zevatın Fatih'in annesi Hatice Hanım'ın İsfendiyar Beyzâde İbrahim Bey'in kızı olduğu yolundaki beyanları doğru değildir. Çünkü vakıflar arşivinde bulunan Hicri 906 tarihli vakfiyeye nazaran, İbrahim Bey'in kızı Hatice Hanım'ın bu tarihte sağ olduğu anlaşılmaktadır. Halbuki Fatih'in annesinin Hicri 853 tarihinden evvel vefat etmiş olduğu biraz sonra terceme edeceğimiz türbesindeki kitabe ile sabittir. Bu türbe Bursa'da Muradiye mahallesindedir. Kitabesi Arapçadır. Türkçe tercemesi şudur:

"Allah'a hamd olsun bu türbe-i münevvere mevlâna sultan-ı âzam ve Hâkâm-ı muazzam sultan zâde Sultan Beyazıd Hân'ın oğlu Mehmed

Han'ın oğlu Murad Han 'Allah mülkünü ebedî kılsın' oğlu ve gözünün nûru Resulullah Sallallahu aleyhi ve sellem semiyi (ad ortağı) seyid ve necib Sultan Mehmet Çelebi'nin emriyle hâtunların ulusu annesi merhume için inşa olundu. Allah onun esas saltanatını muhalled ve erkân-ı devlet ve izzetini müşeyyed kılsın. 853 Receb'de hitam buldu."

Müverrih Hammer İstanbul'daki Fatih Camii Şerifi'nin etrafındaki binalara dair bilgi verirken şunları söylemektedir: "Camiin etrafında, fakat daha uzak bir sahada, sebilhane, hamam, bir kütüphane, hadis öğretimi-ne mahsus bir medrese ve bir sofayı hâvi bir türbe görünüyor. Mehmed Sâninin validesi sultan Alime hanımın kabri onun yakınındadır." Bursa'daki türbe ve kitabesine nazaran bunda bir yanlışlık vardır. Hristiyan bazı tarihçiler Fatih merhumun annesinin Fransız veya Sırp olduğunu iddia ederler. Bunlar, Türklerin mefahirinden Hristiyan âlemine bir his-

se ayırmak için uydurulmuş, hakikatle ilgisi olmayan şeylerdir. Ahmet Refik Bey gibi büyük İslâm müverrihleri Fatih'in annesinin bir müslüman kadın olduğunu kabul etmişlerdir. Hülâsa Fatih'in annesi bir müslüman Türk hanımı idi. Hicri 863 tarihli şimdiki halde "anam Despina" ibaresini taşıyan ve tuğrası Fatih'e ait olduğu malum olmayan bir Ferman'a dayanarak Fatih'in anasının hristiyan olduğu yolundaki iddia da yanlış ve gülünçtür. Bursa'daki türbesindeki kitabede görüldüğü üzere, Fatih'in annesi 853 tarihinden evvel âhirete intikal etmiştir. 863 tarihinde sağ olan Despina Fatih'in nasıl annesi olabilir.

Fatih'in Talim ve Terbiyesi

Saffet ve selâbet-i ahlâkiyyeye sahip bir cemiyet içinde yetişen merhum müstetna bir itina ile müteaddit âlimler ve bü-

yük hocaların talim ve terbiyeleri altında büyümüştür. Yirmi bir yaşına kadar fitrî istidadını ilim ve irfan ile temniye ederek büyük bir devletin başına geçecek mertebe iktisabı kemal eyleyip, babası o büyük ve âdil padişahın necip oğlu olduğunu ispat eylemiştir. Manisa'da geçmiş olan afif ve nezih hayatı o kemalin eseri idi. Merhum babasının hayatında Molla Gürânî gibi büyük hocalardan İsâmi ilimlerle beraber devlet idaresi için lazım olan ilim ve fenleri tahsil eylemiş ve devlet mesuliyetine nasıl tahammül edileceğini ve harici ve dahili devlet nizamlarını tetkik eylemişti.

Şer'î ilimlerde büyük bilgi sahibi olan merhum, diğer ilimleri sevdiği gibi resim ve şiiri de sever ve bu arada felsefe ve hey'et (astronomi) ilimlerini de tettebbu ederdi. Küçük yaşından itibaren lisan bilgisine büyük kıymet verir, diğer ilimlerle beraber lisan öğrenmeye çalışırdı. Tarihi bilgiye

sine nazaran bunda bir yanlışlık vardır. Hristiyan bazı tarihçiler Fâtih merhumun annesinin Fransız veya Sırp olduğunu iddia ederler. Bunlar, Türklerin mefahirinden hristiyan âlemine bir hisse ayırmak için uydurulmuş, hakikatle ilgisi olmayan şeylerdir. Ahmet Refik bey gibi büyük İslâm müverrihleri Fâtih'in annesinin bir müslüman kadın olduğunu kabul etmişlerdir. Hülâsa Fâtih'in annesi bir müslüman Türk hanımı idi. Hierî 863 tarihli şimdiki halde «anam Despina» ibaresini taşıyan ve Tuğrası Fâtîhe alt olduğu mâlum olmayan bir Ferma'na dayanarak Fâtih'in anasının hristiyan olduğu yolundaki iddia da yanlış ve gülünçtür. Bursa'daki Türbesindeki kitâbede görüldüğü üzere, Fâtih'in annesi 853 tarihinden evvel ahirete intikal etmiştir. 863 tarihinde sağ olan Despina Fâtih'in nasıl annesi olabilir.

FÂTİHİN TÂ'LİM VE TERBİYESİ:

Saffet ve selâbeti ahlâkiyye sahip bir cemiyet içinde yetişen merhum müstefî bir itina ile müteaddit âlimler ve büyük hocaların tâlim ve terbiyeleri altında büyümüştür. Yirmi bir yaşına kadar fitrî istidadını ilim ve irfan ile temniye ederek büyük bir devletin başına geçecek merteye iktisabı Kemal eyleyip, babası o büyük ve âdil pâdigahın necip oğlu olduğunu ispat etmiştir. Manisada geçmiş olan affet ve nezih hayatı o kemalın eseri idi. Merhum babasının hayatında Molla Gürani gibi büyük hocalardan islâmî ilimlerle beraber Devlet idaresi için lâzım olan ilim ve fenleri tahsil etmiş ve devlet mes'uliyetinin nasıl tahammül edileceğini ve harici ve dahili devlet nizamlarını tetkik etmişti.

Şer'i ilimlerde büyük bilgi sahibi olan merhum, diğer ilimleri sevdiği gibi resim ve şiiri de sever ve bu arada felsefe ve Hey'et ilimlerini de tetebbü ederdi. Küçük yaşından itibaren lisan bilgisine büyük kıymet verir, diğer ilimlerle beraber lisan öğrenmeğe çalışırdı. Tarihi bilgiye nazaran, Arabca, Farsca, Lâtince, Rumca, İslavca, İbranice lisanlarını öğrenmişti. Arabca ve Farsca'yı edebiyatı ile bildiğinde şüphe yoktu. Bunun en bariz delili nazım ve şiirleridir. Lâtince ve Rumca konuşabildiğini bazı müverrihler kaydetmektedirler. Diğer lisanlara vukuf derecesi hakkında mevsûk rivayet mevcut değildir.

Merhumun hayatı basit idi. Okumaktan, harp fenlerinden ve mümareselerinden başka bir şeyle iştigâl etmezdi. Vakit bulunca arasına ava çıkardı. İlim ve irfan zevki ve millet-i İslâmiyenin istikbali düşünceleri içinde ve kendi âleminde yaşardı; menhiyatdan içtinab ederdi. Merhum, ilmî musahabelerden zevk duyardı. Osmanlı padişahları arasında en çok muhasebelerden haz duyan Fâtih'di. İlim ve ülemaya muhabbet gösterir, mümtaz âlimlere huzurunda muhasebeler yaptırır ve bu muhasebelere bazen kendisi de iştirak ederdi. Bu esnada hükümdarlık sıfatından tecerrüt ederek ilmî bir meclisin bir uzvu gibi hareket ederdi. Merhum, şahsen ince kalbli ve merhametli idi. Tab'ında unuf ve şiddet yoktu. Bu rikakat ve merhametin derecesini anlamak için büyük bir kitap hacminde olan vakfiyesini okumak, yaptırdığı imarethane, misafirhane ve hastahaneleri, fakir, âciz, yetim ve dullara ibzal eylediği atıyye ve ihsanları göyle bir hatırlamak kâfidir. İdare ve iş başında kendisinde görülen şiddet, devrindeki siyasi ve içtimai durumun ve geçen müessif hâdise ve vâkiaların ve için için kaynayan kin ve intikam hâletinin icabı idi. Böyle bir durumda, bir Devlet başka türlü idare edilemez ve Devletin başında bulunan zat başka türlü hareket edemezdi. Henüz beşikte olan kardeşi Ahmedin hamamda boğulması hâdisesinin hakiki faili ve sebebi mazinin erişilmez derinliklerinden halâ bir sır gibi kalmaktadır. Fâtih'in kardeş katlini câiz gördüğünü tazammun eden ve Fâtih kanunnamesi denilen kanunun hakikatle ilgisi olmadığını "yeni istiklâl" de neşretmiştim.

KISACA Fâtih, bir hükümdara yakışır tarzda merhametli ve şefkatli ve bir hükümdara lâzım olduğu kadar ategîn tabiatlı idi. Merhum hakkında gen'l bazı isnat ve iftirada bulunulmuştur. Bunlar fetih esnasında kaçan bir kaç şahıs tarafından uydurulmuştur! Malesef müverrih Hammer de bun-

(2) Seyyidül havâtini meshiye.

nazaran, Arapça, Farsça, Latince, Rumca, İslavca, İbranice lisanlarını öğrenmişti. Arapça ve Farsça'yı edebiyatı ile bildiğinde şüphe yoktu. Bunun en bariz delili nazım ve şiirleridir. Latince ve Rumca konuşabildiğini bazı müverrihler kaydetmektedirler. Diğer lisanlara vukuf derecesi hakkında mevsuk rivayet mevcut değildir.

Merhumun hayatı basit idi. Okumaktan, harp fenlerinden ve mümareselerinden başka bir şeyle iştigal etmezdi. Vakit bulunca arasına ava çıkardı. İlim ve irfan zevki ve millet-i İslâmiyenin istikbali düşünceleri içinde ve kendi âleminde yaşardı; menhiyattan içtinap ederdi. Merhum, ilmî musahabelerden zevk duyardı. Osmanlı padişahları arasında en çok

musahabeden haz duyan Fatih'ti. İlim ve ulemaya muhabbet gösterir, mümtaz âlimlere huzurunda musahabeler yaptırır ve bu musahabelere bazen kendisi de iştirak ederdi. Bu esnada hükümdarlık sıfatından tecerrüt ederek ilmî bir meclisin bir uzvu gibi hareket ederdi. Merhum, şahsen ince kalpli ve merhametliydi. Tab'ında unf ve şiddet yoktu. Bu rikkat ve merhametin derecesini anlamak için büyük bir kitap hacminde olan vakfiyesini okumak, yaptırdığı imarethane, misafirhane ve hastahaneleri, fakir, âciz, yetim ve dullara ibzal eylediği atıyye ve ihsanları şöyle bir hatırlamak kâfidir. İdare ve iş başında kendisinde görülen şiddet, devrindeki siyasî ve içtimaî durumun ve geçen müessif hadise ve vâkıaların ve için için kaynakayan kin ve intikam hâletinin icabı idi. Böyle bir durumda, bir devlet başka türlü idare edilemez ve devletin başında bulunan zât başka türlü hareket edemezdi. Henüz beşikte olan kardeşi Ahmed'in hamamda boğulması hadisesinin hakiki faili ve sebebi mazinin erişilmez derinliklerinde hâlâ bir sır gibi kalmaktadır. Fatih'in kardeş katlini câiz gördüğünü tazammun eden ve Fatih Kanunnamesi denilen kanunun hakikatle ilgisi olmadığını "Yeni İstiklâl"de neşretmiştim.

Kısaca Fatih, bir hükümdara yakışır tarzda merhametli ve şefkatli ve bir hükümdara lazım olduğu kadar ateşin tabiatlı idi. Merhum hakkında şen'i bazı isnat ve iftirada bulunulmuştur. Bunlar fetih esnasında kaçan bir kaç şahıs tarafından uydurulmuştur! Maalesef müverrih Hammer de bunları hristiyanlık taassubu ile yazdığı tarihe geçirmekten çekinmemiştir.

Cami'ül-Ezher mezunlarından Endonezyalı Salimürreşdi efendi tez olarak Mısır'da "Essultanı Muhammed Fatih" adlı bir eser yazmış ve imtihan heyetince, takdir olunarak kendisine "tarih üstadı" ünvanı verilmiştir. Bu eserde, müellif garbın bitaraf meşhur müverrihlerini işhad ederek bu iftira ve isnadları kimin uydurduğunu ve rivayetleri kimin yaptığını derin bir tetebbu ve vukufla bir gûna şüpheye mahal bırakmayacak derecede belirtmiştir. Ben Fatih merhumun hayat ve şahsiyeti ve devri hakkında bu kadar tafsilatlı ve mevsuk bir esere tesadüf etmedim.²

Bu rağbetin eseri olacak ki asrında iştihar etmiş ve etmemiş sayısız şâirler ve nâzımlar yetişmiştir. Hatta şiir ve edebiyatla iştigal eden bazı âlimler aynı zamanda Türk, Arap ve Fars edebiyatını bilir, istedikleri zaman bir mazmunu nazım ile ifade edebilirlerdi. Eserlerinde görüldüğü üzere vâkıaları bazen nesir ve bazen nazım ile ifade eylemişlerdir. Hanedana mensup erkân ve efradın ekserisi aynı kudrette idiler.

Az evvel Fatih'in resim ve şiiri sevdiğini yazmıştım. Esasen kendisi şairdi ve şiirlerini Avnî lakabı ile yazardı. Bu şiirler neşredilen eserlerde kısım kısım neşredilmiş olduğu gibi Kemal Edip Bey tarafından toplu olarak bir kitap halinde de neşrolunmuştur. Şiir söylemekten ve dinlemek-

² Bu eser İsmail Ezherli Bey'le tarafımdan Türkçe'ye terceme edilerek basılmak üzere İlim Yayma Hey'etine verildiği ve üzerinden seneler geçtiği halde maalesef hâlâ neşredilmemiştir. Bu kadar kıymetli bir eserin neşrolunmaması sebebini anlamak cidden zordur. Muhterem Hey'et, hâlâ Fatih aleyhinde yazılan kitaplardan haberdar olmasa gerektir.

ları hristiyanlık taassubu ile yazdığı tarihe geçirmekten çekinmemiştir. Cami'ü'ezher mezunlarından Endenozya'lı Salimürresdi efendi 'Tez olarak Mısır' da "Essultani Muhammed Fâtih" adlı bir eser yazmış, ve imtihan Hey'etine, takdir olunarak kendisine "tarih üstadı" ünvanı verilmiştir. Bu eserde, müellif garbın bitaraf meşhur müverrihlerini iştah ederek bu iftira ve inanları kimin uydurduğunu ve rivayetleri kimin yaptığını derin bir tettebbû ve vukûfa bir gûna şüpheye mahal bırakmayacak derecede belirtmiştir. Ben Fâtih merhumun hayat ve şahsiyeti ve devri hakkında, bu kadar tafsilâtli ve mevzuak bir esere tesaduf etmedim. (3)

Bu rağbetin eseri olacak ki asrında iştihar etmiş ve etmemiş sayısız şâirler ve nazımlar yetismişti. Hattâ şîir ve edebiyatla iştigal eden bazı âlimler aynı zamanda Türk, Arab ve Fars edebiyatını bilir, istedikleri zaman bir mazmunu nazım ile ifade edebilirlerdi. Eserlerinde görüldüğü üzere vâkiaları bâzen nesir ve bazen nazım ile ifade etmişlerdir. Hânedana mensup erkân ve efradın ekserisi aynı kudrette idiler.

Az evvel Fâtih'in resim ve şiiri sevdiğini yazmıştım. Esasen kendisi şâirdi ve şiirlerini Avnî lakabı ile yazardı. Bu şiirler negredilen eserlerde kısmı negredilmiş olduğu gibi Kemal Edip Bey tarafından toplu olarak bir kitap halinde de negrolunmuştur. Şîir söylemekten ve dinlemekten haz duyar ve vatan ve milleti ne olursa olsun şâirlere ihsan ve ikramda bulunurdu. Bu ikram ve iltifatlar ta Hind şâirlerine kadar ulaşıyordu.

Sultan Fâtih, söylediğimiz ilimlerle beraber harp ilim ve fenninde deha derecesinde ihtisas sahibi idi. İstanbul'u muhasara planını bizzat kendisi hazırlamış ve Haliçe denizden gemiler sokamayınca Beşiktaş koyundan Galata kulesi istikametinde yetmiş gemiyi bir gecede kızaklarla Haliçe indirmeye muvaffak olmuştu. Bu fevkalâde vak'a, merhumun dehası eseri idi. Bu hususiyetidir ki, fırsat bekleyen düşmanlarından hükmi altında bulunan bir sahanın istikbalini temin için Bizans ve Trabzon İmparatorlukları ile, Sırbistan, Bosna, Arnavutluk, Buğdan, Mora, Karaman, Kastamonu Devletlerinin mevcudiyetlerine nihayet vermişti.

Mısırlı muhterem Doktor Mehmet Saffet Bey "Mühemmedül Fâtih, Fâtihül Kostantiniye" adlı arabca eserinde Fâtih'in ve Osmanlıların muvaffakiyet âmillerini izah ederken derki: başlıca bu muvaffakiyetlerin âmillerinden biri İslâm dinine farî temessükleri ve bu dine sunağı sarılmaları ve büyük bir feragat ve seccaatle İslamiyeti müdafaa uğrunda sarsılmak bilmiyen azim ve gayretleri olmuştur. İslâm dini devleti Osmaniyenin medarı fahir ve vahdeti olup, bu yolda giriştikleri mücadele onları, hayata, be-kaya ve nusrete götürmüştür".

BÜYÜK hükümdar ilim ve irfana ve adâlet işlerine verdiği ehemmiyet siyaset ve harp işlerine verdiği ehemmiyetden az değildi. Fâtih bir milletin satvet ve gevketinin yalnız maddî kudret ve harp kuvvetiyle mümkün olmadığını biliyor ve vatanın her tarafında ilim ve irfan merkezleri kurulmasına itina gösteriyordu. Bu gaye ile Maveraünnehirden büyük âlim ve riyaziye Ali Kuşçu'yu akraba ve taallukatiyle birlikte İstanbul'a getirmiş ve ona her nevi ikram, itibar ve ihsanlarda bulunmuş, Molla Hüsrev ve Sivrihisarlı Hüdîr Bey Çelebi ve Hoca zade, Hayâlî ve Zeyrek gibi büyük ve bilgili âlimleri en yüksek mevkilere yükseltmiştir. Bir taraftan ta köylere varıncaya kadar mektepler ve merkezlerde Medreseler ve gehir ve kasabalarda mahkemeler tesis etmişti. İstanbul'da Ayasofya, Zeyrek medreseleri gibi medreselerin yanında Fâtih câmil gerifinin etrafında Akdeniz ve Karadeniz taraflarında sekiz medrese, ve arkalarında tetimmei medreselerinde müteşekkil bir külliye vücûda getirmişti ki, İslâm âleminde vücûda getirilen ilim müesseselerinin hepsinin üstünde idi. Gerçi vaktiyle Bağdat'da "Nizamülmülk"

(3) Bu eser İsmail Eşerî hey'le tarafından türkçeye terceme edilerek basılmak üzere İlim Yayma Hey'etine verildiği ve üzerinden seneler geçtiği halde maalesef hâlâ negredilmemiştir. Bu kadar kıymetli bir eserin negrolunmaması sebepini anlamak eidden zordur. Muhterem Hey'et, hâlâ Fâtih aleyhinde yazılan kitaplardan haberdar olmasa gerektir.

ten haz duyar ve vatan ve milleti ne olursa olsun şâirlere ihsan ve ikramda bulunurdu. Bu ikram ve iltifatlar ta Hind şâirlerine kadar ulaşıyordu.

Sultan Fatih, söylediğimiz ilimlerle beraber harp ilim ve fenninde deha derecesinde ihtisas sahibi idi. İstanbul'u muhasara planını bizzat kendisi hazırlamış ve Haliçe denizden gemiler sokamayınca Beşiktaş koyundan Galata kulesi istikametinde yetmiş gemiyi bir gecede kızaklarla Haliçe indirmeye muvaffak olmuştu. Bu fevkalade vak'a, merhumun dehası eseri idi. Bu hususiyetidir ki, fırsat bekleyen düşmanlarından hükmi altında bulunan bir sahanın istikbalini temin için Bizans ve Trabzon İmparatorlukları ile Sırbistan, Bosna, Arnavutluk, Boğdan, Mora, Karaman, Kastamonu Devletlerinin mevcudiyetlerine nihayet vermişti.

Mısırlı muhterem Doktor Mehmet Saffet Bey "Mühemmedül-Fatih,

Fatihü'l-Kostantiniye" adlı Arapça eserinde Fatih'in ve Osmanlıların muvaffakiyet âmillerini izah ederken der ki: Başlıca bu muvaffakiyetlerin âmillerinden biri İslâm dinine fart-ı temessükleri ve bu dine sımsıkı sarılmaları ve büyük bir feragat ve şecaatle İslâmiyeti müdafaa uğrunda sarsılmak bilmeyen azim ve gayretleri olmuştur. İslâm dini devlet-i Osmaniye'nin medar-ı fâhir ve vahdeti olup, bu yolda giriştikleri mücadele onları, hayata, bekaya ve nusrete götürmüştür".

Büyük hükümdarın ilim ve irfana ve adâlet işlerine verdiği ehemmiyet, siyaset ve harp işlerine verdiği ehemmiyetten az değildi. Fatih bir milletin satvet ve şevketinin yalnız maddi kudret ve harp kuvvetiyle mümkün olmadığını biliyor ve vatanın her tarafında ilim ve irfan merkezleri kurulmasına itina gösteriyordu. Bu gaye ile Maverâünnehir'den büyük âlim ve riyaziyeci Ali Kuşçu'yu akraba ve taallukatiyle birlikte İstanbul'a getirmiş ve ona her nevi ikram, itibar ve ihsanlarda bulunmuş, Molla Hüsrev ve Sivrihisarlı Hıdır Bey Çelebi ve Hocaşâde, Hayâli ve Zeyrek gibi büyük ve bilgili âlimleri en yüksek mevkilere yükseltmiştir. Bir taraftan ta köylere varıncaya kadar mektepler ve merkezlerde medreseler ve şehir ve kasabalarda mahkemeler tesis eylemişti. İstanbul'da Ayasofya, Zeyrek medreseleri gibi medreselerin yanında Fatih camii şerifinin etrafında Akdeniz ve Karadeniz taraflarında sekiz medrese ve arkalarında tetimme medreselerinden müteşekkil bir külliye vücuda getirmişti ki, İslâm âleminde vücuda getirilen ilim müesseselerinin hepsinin üstünde idi. Gerçi vakıfıyla Bağdat'ta "Nizamülmülk" tarafından tesis olunan Nizamiye Medresesi ile Nişabur'da Nizamülmülk Medresesi; zamanlarında dünyanın en büyük külliyesi halinde idi. Bu medreselerde Ebu İshak-ı Şîrazî, İmam-ı Sühreverdi, İmam-ı Gazali gibi büyük alimler ders veriyorlardı. Hakîm, mütefekkir ve şair Şeyh Sadi burada yetişmişti. Merhum bu medresede bir müddet mudlik (müzakerecilik) yapmıştır. Ancak Fatih medreseleri Hastahane, Darülhadis, Nekahathane gibi müstemilatı ve sair teşkilatı ile daha mütekamil halde idi. Bu meziyetleriyle büyük Hakan otuz küsur sene içinde başarılmaması asırlara vâbeste çok geniş ve fevkalâde muvaffakiyetlerle dünyada yeni bir devir açtıktan sonra 886 senesi Sefer ayının 26'ncı günü rahatsız olmasına rağmen muhteşem bir ordu ile İstanbul'dan Üsküdar'a geçerek Gebze'ye varmıştı. Nereye gidildiğini kimse bilmiyordu. Fatih mühim hareket ve niyetlerini gizli tutardı. Bu esnada Tekfur Çayırı, diğer adı Tekür ve en son adı Sultan Çayırı olan mahalde hastalığı şiddetlendi. Fıraşı ızdırabında kelime-i şهادet ve zikr-i ilâhî ile meşgul iken, ruh-u mübarekleri ervah-ı kudsiyeye iltihak etti.

Âşık Paşazâde merhum sebep ve sureti vefatını pek acıklı olarak şöyle ifade eder:

*"Tabibler şerbeti kim verdiler hâna
O hân içti şarabı kana kana
Ciğerin doğradı şerbet o hânın
Heman dem zari etti yana yana*

tarafından tesis olunan Nizamiye medresesi ile Nişaburda Nizamülmülk medresesi; zamanlarında dünyanın en büyük külliyesi halinde idi. Bu medreselerde Ebu İshak Şirazi, İmamı Sühreverdî, İmamı Gazalî gibi büyük âlimler ders veriyorlardı. Hakîm, mütefekkir ve şâir Şeyh Sadî burada yetişmişti. Merhum bu medresede bir müddet müdriklik (müzakerecilik) yapmıştır. Ancak Fâtih medreseleri Hastahane, Darülhadis, Nekahathane gibi müstemilâtı ve sair teşkilâtı ile daha mükemmel halde idi. Bu meziyetleriyle büyük Hâkan otuz küsur sene içinde başarılmış asırlara vâbeste çok geniş ve fevkalâde muvaffakiyetlerle dünyada yeni bir devir açtıktan sonra 886 senesi Sefer ayının 26 ncı günü rahatsız olmasına rağmen muhteşem bir ordu ile İstanbul'dan Üsküdar'a geçerek Gebze'ye varmıştı. Nereye gidiğini kimse bilmiyordu. Fâtih mühlüm hareket ve niyetlerini gizli tutardı. Bu esnada Tekfur çayı, diğer adı tekür ve en son adı Sultan Çayı olan mahalde hastalığı şiddetlendi. Fıraşı ızdırabında kelime-i şahadet ve zikri ilâhî ile meşgul iken, ruhu mübarekleri ervahı kutsiyeyle iltihak etti.

Âşık Paşa zade merhum sebep ve sureti vefatını pek acıklı olarak şöyle ifade eder:

"Tabibler şerbeti kim verdiler hâna
O hân içti şarabı kana kana
Çiğeri doğradı şerbet o hânın
Heman dem zarı etti yana yana
Dedi niçin bana kıydı tabibler
Boyadılar çiğeri canı kana
İsabet etmedi tabib şarabı
Timarları kamu vardı ziyana"
"Tabibler hâne çok taksirlik etti"
"Budur doğru kavil düşme kümana"

Bu tazallumatdan aşağıda kayd edilecek olan rivayetlerden padişaha bir suikastden şüphe etmemek mümkün değildir. Âşık paşazâdenin tabiblerin taksirinden bahsetmesi şüpheyi kuvvetlendirmektedir. Şekayık Nu'maniyede bu hususta daha fazla tafsilat vardır. Merhumun tedavisinde bir kusur olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız anlaşılamayan cihet, kusur veya suikaste bulunan şahsın kim olduğudur. Hekim Yakup mu, Tabib Lari mi? Padişahı evvelâ Yakup tedavi etmekte olduğu halde, sonra tabib Lari'nin tedavi ettiği mevsuken malûmdur. Şekayık tercümesi hekim Yakub'un hal tercümesinde hâdiseyi şöyle anlatır: Sultan Mehmet Han hazretleri hastalanınca hekim Yakuba müracaat etti, hekim Yakup tedaviye başlayıp kanunu şifa üzere ilâç vermeye başladı. Mehmet Paşa bu hizmete hekim Lari'yi sevk etti. Hekim Lari hekim Yakubun ilâçlarını muvafık bulmayıp ilâcı değiştirdi. Padişah hazretleri kuvvetinde zaaf göverek mizacları Lari'nin ilâcıyla imtizaç etmediğini anlayınca tekrar Yakubun tedavi etmesini emreylemiş; fakat hekim Yakup Padişahın hastalığının kabili ilâç olmadığını söyleyip Lari'nin rey ve tedbirini tasvile kendi usulü üzere tedaviden imtina eylemiştir. Hâdiseyi bu tarzda hikâye ettikten sonra Hekim Lari'den bahsederken şu suretle beyanda bulunmaktadır: "Lari bilâdî acemden diyarı Ruma gelip diyarı rûmun büyük hükümdarı Sultan Mehmet Han merhumun yüksek hizmetine girmiştir. İlimi tıpta gayet mahareti varken Padişah hazretlerinin mualecesinde Vezirülvüzera karamanî Mehmet paşanın reyî fâsîd ve hâtilına uymuş, bu hususta hatâ edip kahabat eylemiştir. Şekayık müellifi bu kıssayı Ebu Eyüb Ensarî hazretlerinin kabri civarında mutavattin olan Amasyalı Seyid İbrahim-den dinledim diye nakletmiştir.

ÇÖRÜLÜYÖR ki, gerek Âşık Paşazâde gerek Şekayık müellifi Padişahın ölümünde taksir bulunduğu beyanda mütefiktirler. Yalnız ifadelerinde fâilîn kim olduğu açık olarak anlaşılamamaktadır. Fâil Mehmet Paşa mı, hekim Yakub mu, hekim Lari midir? Biraz evvel naklettiğimiz beyandan Mehmet Paşa olduğu kanaati hâsıl olur. Ancak mesele hakkında Amasyalı Seyyid İbrahim'in hikâyesinden başka bir delil ve vesika yoktur. Hekim Yakub'dan bahsedilirken Lari'nin rey ve tedbirini tasvip ederek tedaviden imtina eyledi yolundaki beyan mânâlıdır. Mâhaza, terceme Arabca aslına uygun değildir. Asıl arabçasında Hekim Lari Sultan'ın tedavisinde Meh-

Dedi niçin bana kıydı tabibler

Boyadılar çiğeri canı kana

İsabet etmedi tabib şarabı

Timarları kamu vardı ziyana"

"Tabibler hâne çok taksirlik etti"

"Budur doğru kavil düşme kümana"

Bu tazallumattan aşağıda kayd edilecek olan rivayetlerden padişaha bir suikastten şüphe etmemek mümkün değildir. Âşık Paşazâde'nin tabiplerin taksirinden bahsetmesi şüpheyi kuvvetlendirmektedir. Şekayık-ı Nu'maniye'de bu hususta daha fazla tafsilat vardır. Merhumun tedavisinde bir kusur olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız anlaşılamayan cihet,

kusur veya suikastte bulunan şahsın kim olduğudur. Hekim Yakup mu, Tabib Lari mi? Padişahı evvela Yakup tedavi etmekte olduğu halde, sonra Tabip Lari'nin tedavi ettiği mevsûken malûmdur. *Şekayik Tercümesi* hekim Yakup'un hal tercümesinde hadiseyi şöyle anlatır: "Sultan Mehmet Han Hazretleri hastalanınca Hekim Yakup'a müracaat etti. Hekim Yakup tedaviye başlayıp kanunu şifa üzre ilaç vermeye başladı. Mehmet Paşa bu hizmete hekim Lari'yi sevk etti. Hekim Lari Hekim Yakup'un ilaçlarını muvafık bulmayıp ilacı değiştirdi. Padişah Hazretleri kuvvetinde zaaf görerek mizaçları Lari'nin ilacıyla imtizaç etmediğini anlayınca tekrar Yakup'un tedavi etmesini emreylemiş; fakat hekim Yakup Padişahın hastalığının kabili ilaç olmadığını söyleyip Lari'nin rey ve tedbirini tasviple kendi usulü üzre tedaviden imtina eylemiştir."

Hadiseyi bu tarzda hikâye ettikten sonra Hekim Lari'den bahsederken şu suretle beyanda bulunmaktadır:

"Lari bilad-ı acemden Diyar-ı Rum'a gelip Diyar-ı Rum'un büyük hükümdarı Sultan Mehmet Han merhumun yüksek hizmetine girmiştir. İlm-i tıpta gayet mahareti varken Padişah hazretlerinin mualecesinde Vezirülvüzerâ Karamanlı Mehmet Paşa'nın rey-i fâsid ve bâtılına uymuş, bu hususta hata edip kabahat eylemiştir." Şekayik müellifi bu kıssayı "Ebu Eyyub-ü Ensarî Hazretleri'nin kabri civarında mutavattın olan Amasyalı Seyid İbrahim'den dinledim", diye nakleylemiştir.

Görülüyor ki, gerek Âşık Paşazâde, gerek Şekayik müellifi Padişahın ölümünde taksir bulunduğu beyanda müttefiktirler. Yalnız ifadelerinde failin kim olduğu açık olarak anlaşılamamaktadır. Fail Mehmet Paşa mı, Hekim Yakup mu, Hekim Lari midir? Biraz evvel naklettiğimiz beyandan Mehmet Paşa olduğu kanaati hâsıl olur. Ancak mesele hakkında Amasyalı Seyyid İbrahim'in hikâyesinden başka bir delil ve vesika yoktur. Hekim Yakup'tan bahsedilirken Lari'nin rey ve tedbirini tasvip ederek tedaviden imtina eyledi, yolundaki beyan mânâlıdır. Maahaza, terceme Arapça aslına uygun değildir. Asıl Arapçasında Hekim Lari Sultan'ın tedavisinde Mehmet Paşa'nın reyine mütabaat ve isteğine mütavaat etmiştir, dendiği halde tercemede Padişahın tedavisinde Vezirülvüzerâ Karamanlı Mehmet Paşa'nın rey-i kâsid ve fâsidine ve fikr-i âtıl ve bâtılına mütabaat eyledi tarzındadır.

Hülâsa, hadise şöyle anlaşıyor:

"Mehmet Paşa, Padişahı ötedenberi sevmediği Yahudilikten dönme Yakub'un tedavisini istemeyip Lari'nin tedavi etmesini istemiş, fakat Lari'nin ilaçları ile Fatih'in hastalığı arttığından tekrar merhum, Yakub'un tedavisini istemiş, ancak Yakup Lari'nin takip ettiği tedavi usulünün uygun olduğunu beyanla tedaviden imtina eylemiştir. Maahaza merhumun hasta olduğu halde sefere çıkması ve bu hususta her iki doktoru ile istişare ederek hareket edip etmediği hususları aydınlığa kavuşmuş meselelerden değildir.

Fatih merhumun hayat ve daha, şevket ve haşmetine dair yüzlerce eser intişar eylemiş; faziletleri hakkında bir çok kaside ve manzumeler

met Paşa'nın re'iyine mütabaat ve isteğine mütavaat etmiştir, dendiği halde terceme pādışahın tedavisinde Vezirülvüzerâ Karamanlı Mehmet Paşa'nın re'yi kâsîd ve fâsîdine ve fikri âtil ve bâtilna mütabaat eyledi tarzındadır. Hûlâsa: hâdise şöyle anlaşılıyor: "Mehmet Paşa, pādışahı ötedenberi sevmediği yahudilikden dönme Yakub'un tedavisini istemeyip Lari'nin tedavi etmesini istemiş, fakat Lari'nin ilâçları ile Fâtihin hastalığı arttığundan tekrar merhum, Yakub'un tedavisini istemiş, ancak Yakub Lari'nin tâkip ettiği tedavi usulünün uygun olduğunu beyanla tedaviden imtina eylemiştir. Mâhaza merhumun hasta olduğu halde sefere çıkması ve bu hususta her iki doktoru ile istişare ederek hareket edip etmediği hususları aydınlığa kavuşmuş meselelerden değildir.

Fâtih merhumun hayat ve daha, gevket ve haşmetine dair yüzlerce eser intişar eylemiş; faziletleri hakkında bir çok kaside ve manzumeler yazılmıştır. Bunlardan Heratın meşhur âlim, mutasavvîf ve şâiri Molla Câmînin farsca mektubu ile şâiri âzam Abdülhak Hâmit beyin manzume-i garrası Türk ve İslâmların fahir ve gurur hislerini okşayacak birer bedia mahiyetindedir. Bu mektup ve manzume bir çok eserlerde tab ve neşrolunmuş olduğu gibi, "Büyük Türk Hükümdarı Sultan Mehmet Han" adlı eserimizde aynen nakledilmiştir. Câmî merhumun mektubunun bir kaç parçası ile dâhî şâirimiz Abdülhak Hâmid bey merhumun her mısraı birer şiir olan manzumesinin ilk ve son beyitlerini hürmet ve tazimle yâda vesile olmak için buraya geçiriyoruz:

M E K T U P T A N :

"Fazıl ve keremin zirvesine vâsıl olmuş senin gibi bir hükümdar az görülmüştür. Hükmetin müşkilleri senin sözlerinle halledilir. Senin sözün her mücmenin beyandır. Meşâillerin yolu senden aydınlandı. İsrâkilerin nuru senden parladı. Senin âteşin tab'ın yüzünden hikmeti tabiyenin mudil meselelerinin keşif ve istihracına imkân hâsıl oldu. Senin kalbinde parlayan hikmeti ilâhî سایesinde dünyanın yüzüne çekilen zulmet ve melâhi peçeleri düştü. Senin efkârı sâibin müsbet bir tariki iltizam etmesi üzerine riyazi ilmi ebediyet olacak bir varlığa kavuştu; Seriatı Nebeviye senin cehdü ikdamıyla kuvvetlendi. Çarhın hareketi devam ettikçe, küre arz durduğu müddetce, çarhın (4) ve hareketi reyine muvafık olarak devam etsin. Yerin şerefi senin ayağının toprağı ile kaim olsun. Ey ruhlara anber saçan nesim böylece dua ve senayı yerine getir."

Şâiri âzamımızın manzume-i garrasından:

"Her küşesinde dehrin
Nâmı bekâ nısarın
Şâyestedir denilse
Alem senin mezarış
Kaldın cihanda bir an
Her ânın oldu bir devr
Mülkü ezeldi güyâ
Tahtında hem civarın
Sensin o pādışah ki
Bu ümmeti necibe
Emsar bahşışındır
Ebharı yâdigârın"
Titirerdi secdegâhın
Oldukça sen cebinsay
Halâ gelir zeminden
Tekbiri zâr-ı zârın
Her azmin eylemişti
Tefsiri âyeti Hak
Zâhirdi nâsiyende
Âsarı çarı yârın
Medhin de şâirane
İlhamlar gerektirir
Tarihi yerde bitmez
Arşa çıkan kibarın"

(4) Revs.

yazılmıştır. Bunlardan Herat'ın meşhur âlim, mutasavvîf ve şâiri Molla Câmî'nin Farsça mektubu ile Şâiri Âzam Abdülhak Hâmit Bey'in manzume-i garrası Türk ve İslâmların fahir ve gurur hislerini okşayacak birer bedia mahiyetindedir. Bu mektup ve manzume bir çok eserlerde tab ve neşrolunmuş olduğu gibi, "Büyük Türk Hükümdarı Sultan Mehmet Han" adlı eserimizde aynen nakledilmiştir. Câmî merhumun mektubunun bir kaç parçası ile dâhî şâirimiz Abdülhak Hâmid Bey merhumun her mısraı birer şiir olan manzumesinin ilk ve son beyitlerini hürmet ve tazimle yâda vesile olmak için buraya geçiriyoruz:

Mektuptan:

“Fazıl ve keremin zirvesine vâsıl olmuş senin gibi bir hükümdar az görülmüştür. Hikmetin müşkülleri senin sözlerinde halledilir. Senin sözün her mücmelin beyanıdır. Meşşâilerin yolu senden aydınlandı. İshrâkilerin nuru senden parladı. Senin âteşin tab'ın yüzünden hikmeti tabiiyenin mudil meselelerinin keşif ve istihracına imkân hâsıl oldu. Senin kalbinde parlayan hikmet-i ilâhî sayesinde dünyanın yüzüne çekilen zulmet ve melâhi peçeleri düştü. Senin efkârı sâiben müsbet bir tariki iltizam etmesi üzerine riyazi ilmi ebediyet olacak bir varlığa kavuştu; Şeriat-ı Nebviye senin cehd ü ikdamınla kuvvetlendi. Çarhın hareketi devam ettikçe, küre-i arz durduğu müddetçe, çarhın³ ve hareketi reyine muvafık olarak devam etsin. Yerin şerefi senin ayağının toprağı ile kaim olsun. Ey ruhlara anber saçan nesîm böylece dua ve senayı yerine getir.”

Şâir-i Âzam'ımızın manzume-i garrasından:

*Her köşesinde dehrin
Nâmı bekâ nisarın
Şâyestedir denilse
Âlem senin mezarın
Kaldın cihanda bir an
Her ânın oldu bir devr
Mülkü ezeldi güyâ
Tahtında hem civarın
Sensin o padişah ki
Bu ümmeti necibe
Emsar bahşışindir
Ebharı yâdigârın
Titrerdi secdegâhın
Oldukça sen cebînsay
Hâlâ gelir zeminden
Tekbiri zâr-ı zârın
Her azmin eylemişti
Tefsiri âyeti Hak
Zâhirdi nâsiyende
Âsârı çarı yârın
Mehdin de şâirane
İlhamlar gerektirir
Tarihi yerde bitmez
Arşa çıkan kibarın.*

Çehresi Değişen Şehir

Ekrem Hakkı Ayverdi

Ekrem Hakkı Ayverdi, "Çehresi Değişen Şehir", *İslâm Medeniyeti*, Dîni, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul'un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, ss. 44-46.

Ekrem Hakkı Ayverdi

İstanbul'un bütün tepelerine birer alem gibi oturan camilerin, tuğ gönderleri misillü yükselen minarelerin, Topkapı Sarayı'nın bulunmadığı bir İstanbul'u tasavvur edebilir, havsalamıza sığdırabilir miyiz? İstanbul ancak onlarla benliğini buluyor; bir mânâ kazanıyor. Camilerimiz yapılmadan evvelki Kostantiniyye'yi gözümüzde tecessüm ettirmemiz pek mümkün değildir. Beldenin mavi gök üzerindeki çizgileri bize o kadar tabii görünür, o kadar tabiatın bir parçası gibi ruhumuza öyle işlemiştir ki, başka türlü bir İstanbul olmasına ihtimal vermeyiz.

Zaten onlar olmasaydı İstanbul yassı bir tümsek olup kalırdır. Öyle kalmıştır da. On dört asır toprağın isteklerine göz yumulmuştu. Halbuki bu şehir bütün cömertliğine sahipti. Şehri şehir yapan umumî görünüş, binlerce yıl zarfında beldemize temin edilememiştir. Ne Garbî ne Şarkî Roma İmparatorlukları, ne Bizans; bu işi becerebildi.

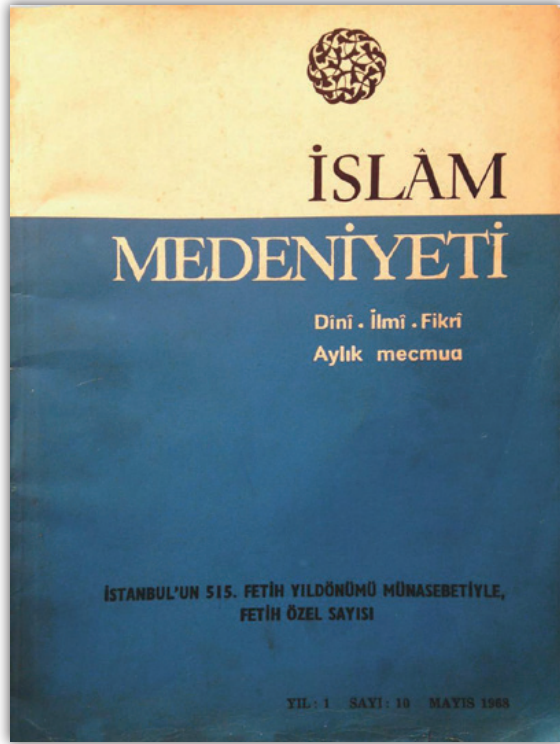
Bu toprak müstakbel sahibini asırlarla bekledi, bulunca da hemen belde-i tayyibe oluverdi. Zaten hadise, bugünün şaşkın terazisinin tartmak kabiliyetinde olmadığı, lahûtî bir ses tarafından tebşir edilmemiş mi idi? Ne ki, onun icrakârı biz Osmanlı Türkü olduk: Kostaniyye'yi İstanbul yaptıktan başka, şehrin içiçe bir parçası olduğu halde hiç keşfedilmemiş bir kıt'a gibi yüz üstü bırakılan Boğaziçi'ni bulduk; yerden devşirip bir Boğaziçi Medeniyeti kurduk. İçinde ömür sürdürdüğümüz evimizin içinde bile zaruri bir değişikliği uzun zaman düşünür, taşınır da yapabiliriz. Türkler İstanbul'a girdikle-

ri zaman bir buçuk asırdır üzerinde işleyip geliştirdikleri üsluba taban tabana zıt bir şehir buldular. Bir kere Kostantiniyye'de ilim ve idare tesisleri hemen hemen yoktu; bir köşede çok evvelden harap olmuş saray parçaları bulunuyordu. Mesken mıntıkları sahillere üst üste yayılmıştı; ticaretgâhlar için de transit esas alınmış zaten iktisadî kudretten mahrum halkın iç pazarı perişan ve dağınık bırakılmıştı. Bu kararsızlık ortamında Türkler şaşırmadılar; eski yerleşme tarzı ve mahalleri onları kayd altına sokmadı. O devirde unveten yani zor ile, alınan beldelere tatbik edilen ahvale göre, bulduğu, alabildiği, mala temellük hakkını üç gün için kullanan gaziler, daha dördüncü günü bu şehri temizlemeye başladılar, demek hata yoktur. Akşemseddin Veli'nin Okmeydanı Nutku ne ibretlerle doludur. Çeriye "İnşaallah, cümlemiz mağfuruz; fakat gaza malını israf etmeyip İstanbul içinde hayrata sarfediniz." Emir'e, yani padişaha

da "hemen mücahid fî sebilillah ol!. "Buna karşı Fatih'in cevabı şahanedir: "Cihad-ı asgar bitti; şimdengeru cihad-ı ekberdir." Akılları durduran bir hak tecellisine mazhar olan koca şehri birkaç gün evvel almış bulunan bir cihangirin şu mütevazı cevabına bir bakınız; cihad-ı ekber dediği zafer sarhoşluğunun zerresine kapılmadan, gurur muhlikesine düşmeden, eğlenceye, sefahate kendini terk etmeden mülk için çalışmaktı.

İşte Fatih, gazilerin kanı kurumadan işe başlayıp üç asır boyunca dünyanın en büyük, en muhteşem, en güzel şehri olacak İstanbul'u bu karar ve azm ile kurdu. Fethi takip eden iki hafta içinde Bizans'ın o sapa yerlerdeki saraylarının binasına da yerine de kıymet vermeden Bayezid tepesinin, boğaz içine hakim bir mevkiine, şehrin orta yerine idare merkezi olan sara-

yı kurdurmakla ilk tohumu attı. Bu isabetli kararı vermiş oldu. O üç denizle kucak kucağa duran burnu intihapta on beş sene gecikilmesine karşı gösterilecek yeri on beş sene sonra terk edip daha uygun olan Topkapı Sarayı'nı inşa ettirmesi, ilk kararının hatalı olduğunu mu gösterir? Buna müsbet cevap verilemez. Çünkü ilk senelerde sarayın daha büyük olmasına muhakkak ki lüzum yoktu. Fakat 17 müstakil hükümet ve devlete egemenlikten sonra daha büyük bir merkeze ihtiyaç duyuldu. Bu tevsiada Bayezid müsaide değildi; daha genişletilse şehir ikiye bölünürdü. Ağaçlık, fundalık içindeki Saray burnunun değerini çabucak takdir etmekte Fatih Sultan Mehmed isabetlidir; özürlerin on beş asır geriden başladığını unutmamalıdır; zira daha evvel bu yerlere sahip olanlar bu uzun müddet zarfında kör gibi, burayı görememişlerdir. Esasen Bayezid'in intihabı bile seleflerinin görüşlerine kat kat tefevvuk eder.

Çehresi değişen şehir

EKREM HAKKI
AYVERDİ

İstanbul'un bütün tepelerine birer alem gibi oturan camilerin, tuğ gön-derleri misillü yükselen minarelerin, Topkapı Sarayının bulunmadığı bir İstanbul'u tasav-vur edebilir, hav-salamıza sığdırabi-
bilir miyiz? İstanbul ancak on-larla benliğini buluyor; bir mâ-nâ kazanıyor. Camilerimiz ya-pılmadan evvelki Kostantiniy-ye'yi gözümüzde tecessüm ettir-memiz pek mümkün değildir. Beldenin mavi gök üzerindeki çizgileri bize o kadar tabii gö-rünür, o kadar tabiatın bir par-çası gibi ruhumuza böyle işlemiştir ki, başka türlü bir İstanbul olmasına ihtimal vermiyiz.

Zaten onlar olmasaydı İstan-bul yassı bir tümsek olup ka-ırdı. Oyle kalımdır da. On dört asır toprağın isteklerine göz yumulmuştu. Halbuki bu şehir bütün cömertliğine sahipti. Şeh-ri şehir yapan umumî görünüş, binlerce yıl zarfında beldemize temin edilememiştir. Ne garbi ne Şarkî Roma İmparatorluk-ları, ne Bizans; bu işi becere-bildi.

Bu toprak müstakbel sahibini asırlarla bekledi, bulunca da he-

men "belde-i tayyibe" oluver-di. Zaten hadise, bugünün şaş-kın terazisinin tartmak kabili-yetinde olmadığı, lahûttî bir ses tarafından tebşir edilmemiş mi idi? Ne ki, onun icrakârı biz Osmanlı Türkü olduk: Kostan-tiniyyeyi İstanbul yaptıktan başka, şehrin içi içe bir parçası olduğu halde hiç keşf edilmemiş bir kı't'a gibi yüz üstü bırakılan Boğaziçi'ni bulduk; yerden dev-şirip bir Boğaziçî Medeniyeti kurduk. İçinde ömür sürdüğü-müz evimizin içinde bile zarurî bir değişikliği uzun zaman dü-ğünür, taşınır da yapabiliriz. Türkler İstanbul'a girdikleri za-man bir buçuk asırdır üzerinde işleyip geliştirdikleri üsluba ta-ban tabana zıt bir şehir buldu-lar. Bir kere Kostantiniyye'de ilim ve idare te'sisleri hemen he-men yoktu; bir kögede çok evvel-den harab olmuş saray parçala-rı bulunuyordu. Mesken munt-kaları sahilere üst üste yayıl-mıştı; ticaretgâhlar için de tran-sit esas alınmış zaten iktisadî kudretten mahrum halkın iç pa-zarı perisan ve dağınık bırakıl-mıştı. Bu kararsızlık ortasında Türkler şaşırmadılar; eski yer-leşme tarzı ve mahalleri onla-rı kaydetme sokmadı. O devir-de unveten yani zor ile, alınan beldelelere tatbik edilen ahvale

göre, bulduğu, alabildiği, mala temellük hakkını üç gün için kullanan gaziler, daha dördün-cü günü bu şehri temizlemeye başladılar, demekte hâta yok-tur. Ak Şemseddin Veli'nin Ok Meydanı Nutku ne ibretlerle doludur: çeriye "İngallah, cüm-lemiz mağfuruz; fakat gaze malını israf etmeyip İstanbul içinde hayrata sarfediniz." Emir'e, yani padişaha da "he-men Mücahid fî sebilillah ol!". Buna karşı Fatih'in cevabı şa-hanedir: "Cihad-ı asgarı bittî; şimdengeru cihad-ı ekberdir." Akılları durduran bir hak tecel-lisine mazhar olan koca şehri bir kaç gün evvel almış bulu-nan bir cihangirin şu mütevazî cevabına bir bakınız; cihad-ı ekber dediği zafer sarhoşluğu-nun zerresine kapılmadan, gu-rur muhlikesine düşmeden, eğ-lenceye, sefahate kendini terk etmeden mülk için çalışmaktı. **İ**STE Fatih, gazilerin kamî kurumadan işe başlayıp üç asır boyunca dünyanın en bü-yük, en muhteşem, en güzel şehri olacak İstanbul'u bu ka-rar ve azm ile kurdu. Fethi ta-kip eden iki hafta içinde Bil-zansın o sapa yerlerdeki saray-larının binasına da, yerine de kıymet vermeden Bayezit te-pesinin, boğaz içine hakim bir

Fatih'in İstanbul'da ilk icraatından biri de İslâmların yedi asır evvel yaptıkları muhasaralarda şehit düşmüş Ensar ve Tabiîn'in kabirlerini tespit etmek ve buralara birer meşhed yapmak olmuştur ki, bunların ba-şında Eba Eyyüb el-Ensarî'nin makberesinin geldiğini bilmeyen yoktur denilebilir. Bu yolla İstanbul'un toprağının altının bile İslâmlaştırılmış olduğunu zihinlerinde yerleştirdi. Yeni sakinler, şehitlerin ruhaniyyatını bir gül gibi koklayarak şehri mekân tuttular.

İstanbul'un ilk büyük camii Eyüb Sultan'ın türbesi önünde yapılmış, yakınında imaret, medrese hamam tesis olunmuştu. Bunu o zamana ka-dar hiçbir yerde misli bulunmayan pek ince düşünülmüş tepelerin kusur-suz bir şekilde oturtulmuş bir mimarî topluluk, 26 metreli kubbeli büyük

camii ile 16 medrese, tabakhane, şifahane, imaret, kervansaray, kütüphane ve muvakkıthaneden mürekkep manzumesi takip etti. Ondan otuz sene evvel Edirne'deki Üç Şerefeli Camii'de yapılan şadırvan, avlusu ve camii ölçülerindeki uygunluk, dolu ve boş satırların, pencerelerin nisbeti, sütunlar, kapılar, mihrap ölçüleri silmelerin tertibi ve satırlara düşürdüğü gölgelerin kıvamı, tezyinatındaki ağır başlılık ve vakar bu manzumede artık tam istikrarını bulmuştur. Bu manzumenin mimarisindeki sadelik içinde vekar ve haşmet Osmanlı klasiğinin değişmez üslûbu kaidesi olmuş, asırlarla devam etmiştir. Yalnız söylediklerimiz eski Fatih Camii için varid olup şimdiki bina 200 sene evvel zelzelede yıkılmış ve daha ufak bir kubbe ile yapılmıştır. Eskisinden yalnız şadırvan avlusu tak kapı ve mihrap yerinde kalmıştır.

Fatih manzumesiyle hemen aynı zamanda da Mahmut Paşa, Murad Paşa, Rum Mehmed Paşa, Davud Paşa, Atik Ali Paşa gibi her biri bir kıymet olan mimarî topluluğu yapılmıştır.

Bu büyük eserlerin ikmaline kadar, Ayasofya dahil olmak üzere, kiliseler tahvil edilmiş 17 camide namaz kılınmış, bir yandan da, acele bir tertibe baş vurularak çatılı camiler inşa edilmiştir. İstanbul'da yapılan ilk iki camii de bir esnafın, Attar Hacı Halil'in eseridir. Bunlardan biri Unkapanı'nda eski Beylik Değirmen'in yanındaki mescid olup el'an mevcuttur. İkinci Rüstem Paşa Camii'nin yerinde idi. Gittikçe artan müslüman nüfusu, böyle çatılı camilerin birbirini takip etmesine âmil olmuştur. Fatih devri içinde yapılan 215 camii ve mescitten dördte üçü ahşap çatı ile örtülüdür. Çok süratli genişleyip büyümesi yüzünden, Edirne'de de bu çareye başvurulmuştur. Bursa ve sair şehirlerde büyük ekseriyet kubbeli olanlardır.

İstanbul'da ehemmiyetli camilerin yanlarında umumiyetle birer de medreseleri bulunmaktadır. Medreselerin ilki, Zeyrek Camii'nde papaz odaları denilen hücrelerde ve eski imaret camii'nde kurulmuş, Ayasofya'nın şimal tarafına bir ikisi yapılmıştır. Fatih'in 16 medresesinin inşasından sonra, yalnız Ayasofya bırakılmış, ihtiyaç kalmayan diğer ikisi kapatılmıştır. Fatih devrinde medrese adedi dörde balığ olmuştur. Fatih zamanında medreseler plan ve mimarî itibarıyla, en yüksek devir olduğu umumiyetle kabul edilen XVI. asrın binalarından farksızdır. Halbuki camii mimarîsi yüz sene içinde daha tekemmül etmiş ve en yüksek seviyeye o zaman erişmişti.

Şehrin büyük ihtiyacı olan hamamlar da hemen yapılmaya başlanmıştır. Bizans'tan kalma bir hamam bilinmemektedir. Fatih zamanında 32 umumî hamamın ismi tespit olunabilmiştir. Hamam mimarîsi de, medreselerde olduğu gibi, bu asırda en yüksek derecesini bulmuştur. Tahtakale, Mahmut Paşa ve şimdi mevcut olmayan Çukurhamam, en güzel, büyük, ferah binalardır. Sonradan da daha fazlası yapılmış değildir.

Fatih zamanında 12 kadar ticaret hanı ismi malûm ise de yalnız bir tanesi zamanımıza erişmiştir; o da Mahmud Paşa'nın Kürkçü Hanı'dır. Çifte avlu olan bu büyük binanın bir benzeri aynı zatın Bursa'da yaptırdığı Fidan Hanı'dır. Bunlar II. Sultan Bayezid'in muhteşem Bursa hanlarının

mevkiine, gehrin orta yerine idare merkezi olan sarayı kur-durmakla ilk tohumu attı. Bu betli kararı vermiş oldu. O üç denizle kucak kucağa duran burnu intihapta on beş sene gecikilmesine karşı gösterilecek yeri on beş sene sonra terk edip daha uygun olan Topkapı Sa-rayını inşa ettirmesi, ilk kara-rının hatâlı olduğunu mu gös-terir? Buna müsbet cevap veri-lemez. Çünkü ilk senelerde sa-rayın daha büyük olmasına mu-hakkak ki lüzum yoktu. Fakat 17 müstakil hükümet ve devlete egemenlikten sonra daha büyük bir merkeze ihtiyaç duyuldu. Bu tevsîada Bayezit müsaîd değildi; daha genişletilse şehir ilde bölünürdü. Ağaçlık, fun-dalık içindeki Saray burnunun değerini çacacak takdir etmek-te Fatih Sultan Mehmed isabet-lidir; özürlerin onbeş asır geriden bağladığını unutmamalıdır; zi-ra daha evvel bu yerlere sahip olanlar bu uzun müddet zarfın-da kör gibi, burayı görememiş-lerdir. Esasen Bayezit'in intihabı bile seleflerinin görüşlerine kat kat tefevvuk eder.

FATİH'in İstanbul'da ilk ic-raatından biri de islâmların yedi asır evvel yaptıkları muha-saralarda geiht düşmüş Emsar ve Tablinin kabirlerini tesbit etmek ve buralara birer meşhed yapmak olmuştur ki, bunların başında Eba Eyyüb-el-Emsari'nin makberesinin geldiğini bil-meyen yoktur denilebilir. Bu yolla İstanbul'un toprağının al-tının bile islâmlaştırılmış oldu-ğuna zihinlerinde yerleştirdi. Yeni sakinler, şehitlerin ruha-nîyyatını bir gül gibi koklaya-rak şehri mekân tuttular.

İstanbul'un ilk büyük camii Eyyüb Sultan'ın türbesi önünde yapılmış, yakınında imaret, medrese hamam te'sis olunmuş-tu. Bunu o zamana kadar hiç bir yerde misli bulunayan pek ince düşünülmüş tepelerin ku-sursuz bir şekilde oturtulmuş bir mimarî topluluk, 26 metre-li kubbeli büyük camii ile, 16 medrese, tabakhane, gıfahane, imaret, kervansaray, kütüphane ve muvakkıthaneden mürekkep manzumesi takip etti. Ondan

otuz sene evvel Edirnedeki üç şerefeli Camide yapılan gadır-van, avlusu ve camii ölçülerinde-ki uygunluk, dolu ve boş sath-ların, pencereelrin nisbeti, sütun-lar, kapılar, mihrap ölçüleri sil-melerin tertibi ve sathlara dü-şürdüğü gölgelerin kıvamı, tez-yinattaki ağır başlılık ve vakar bu manzumede artık tam istik-rarını bulmuştur. Bu manzume-nin mimarisindeki sadelik için-de vekar ve haşmet Osmanlı klâsığının değişmez üslûbu kai-desi olmuş, asırlarla devam et-miştir. Yalnız söylediklerimiz eski Fatih Camii için varid olup şimdiki bina 200 sene evvel zel-zelede yıkılmış ve daha ufak bir kubbe ile yapılmıştır. Eskişin-den yalnız gadırvan avlusu tak-kapı ve mihrap yerinde kalmış-tır.

Fatih manzumesiyle hemen aynı zamanda da Mahmut Paşa, Murad Paşa, Rum Mehmed Pa-şa, Davud Paşa, Atik Ali Paşa gibi her biri bir kıymet olan mimarî topluluğu yapılmıştır.

Bu büyük eserlerin ikmaline kadar, Ayasofya dahil olmak üzere, kiliseden tahvil edilmiş 17 camide namaz kılınmış, bir yandan da, acele bir tertibe baş vurularak çatılı camiler inşa edilmiştir. İstanbul'da yapılan ilk iki camii de bir esnafın, at-tar Hacı Halil'in eseridir. Bun-lardan biri Un kapani'nda eski Beylik Değirmeni'nin yanındaki Mescid olup el'an mevcûddur. İkinci Rüstem Peşe Camii'nin yerinde idi. Gittikçe artan müs-lüman nüfusu, böyle çatılı ca-milerin birbirini takip etmesine âmil olmuştur. Fatih devri için-de yapılan 215 camii ve mescid-den dörtte üçü ahşab çatı ile örtülmüştür. Çok sür'atlı genişle-yip büyümesi yüzünden, Edirne-de de bu çareye baş vurulmuş-tur. Bursa ve sair şehirlerde büyük ekseriyet kubbeli olanlar-dır.

İSTANBUL'da ehemmiyetli camilerin yanlarında umu-miyetle birer de medreseleri bu-lunmaktadır. Medreselerin ilki, zeyrek caminde Papas odaları denilen hücrelerde ve eski ima-ret caminde kurulmuş, Ayasof-ya'nın şimal tarafına bir ikisi

yapılmıştır. Fatih'in 16 medre-sesinin inşasından sonra, yalnız Ayasofya bırakılmış, ihtiyaç kalmayan diğer ikisi kapatılmış-tır. Fatih devrinde medrese adedi dörde balığ olmuştur. Fatih zamanında medreseler plân ve mimarî itibarıyla, en yüksek de-vir olduğu umumiyetle kabul edilen XVI. asrın binalarından farkıdır. Halbuki camii mimarisi yüz sene içinde daha tekem-mül etmiş ve en yüksek seviye-ye o zaman erişmişti.

Şehrin büyük ihtiyacı olan hamamlar da hemen yapılmaya başlanmıştır. Bizansdan kalma bir hamam bilinmemektedir. Fa-tih zamanında 32 umumî hamamın ismi tesbit olunabilmiştir. Hamam mimarisi de, medrese-ler de olduğu gibi, bu asır da en yüksek derecesini bulmuştur. Tahtakale, Mahmut Paşa ve şindi mevcut olmayan Çukur hamam, en güzel, büyük, ferah binalardır. Sonradan da daha fazlası yapılmış değildir.

Fatih zamanında 12 kadar ti-careti hanı ismi malûm ise de yalnız bir tanesi zamanımıza erişmiştir; o da Mahmud Paşa'nın Kırkçü Hanıdır. Çifte avlu-lu olan bu büyük binanın bir benzeri aynı zatın Bursa'da yaptırdığı Fidan hanıdır. Bun-lar II. Sultan Bayezid'in muh-tegem Bursa hanlarının tutu-munda ve aynı büyüklüktedir. Yalnız bu sonunculara başka bir hava veren o tantanalı tak kapılar bunlarda bulunmaz. Bu da padişah ve vezir mevkileri arasındaki fark nisbetindedir. Fatih'in İstanbul'a en büyük hediyelerinden biri, çarşı ve bedestenlerdir. İstanbul Fetholun-bu; buraya Türk kavmi, Türk medeniyeti yerleşti. İlim, sanat, musiki, hat, tezhib ve hepsinden fazla mimarî burada kol saldı. Fakat bunlar üç asır sonra, de-veranın met ve cezrine maruz kaldı; inkılâblara, tahavvüllere uğrayıp seviyeleri çok düşmüş-tü. Çarşı ve bedestenler ise, XX. asra kadar aynı hayatîyet ile yaşadı, durdu. Zelzeleler ve yan-ğınların tahribatına rağmen, hâlâ da kıymeti kaybolmuştur denemez.

O zamanın nakil vasıtalarını

tutumunda ve aynı büyüklüktedir. Yalnız bu sonunculara başka bir hava veren o tantanalı tak kapılar bunlarda bulunmaz. Bu da padişah ve vezir mevkileri arasındaki fark nisbetindedir. Fatih'in İstanbul'a en büyük hediyelerinden biri, çarşı ve bedestenlerdir. İstanbul fetholundu; buraya Türk kavmi, Türk medeniyeti yerleşti. İlim, sanat, musiki, hat, tezhib ve hepsinden fazla mimarî burada kol saldı. Fakat bunlar üç asır sonra, de-veranın met ve cezrine maruz kaldı; inkılâblara, tahavvüllere uğrayıp seviyeleri çok düşmüştü. Çarşı ve bedestenler ise, XX. asra kadar aynı haya-tiyet ile yaşadı, durdu. Zelzeleler ve yangınların tahribatına rağmen, hâlâ da kıymeti kaybolmuştur, denemez.

SAYFA : 46 ————— İSLAM MEDENİYETİ ————— 15 MAYIS 1968

göz önüne alınca, çarşı yerinin intihabındaki isabet derhal anlaşılır. Bu gün 300 dükkân, 30 kadar han ve içindeki 1000 ticaretgâh ile bu çarşı ve bedestenlerin, şark ve garp memleketlerinin birinde emsali ne görülmüştür; ne görülecek.

Çarşı haricinde balık pazarı, bahçe kapısı, demir kapı, Ayasofya, Mahmud Paşa, Fatih'de Sultan pazarı, Saraçhanebaşı Fener, Balat vesaire gibi mevkilerde Fatih'in vakfettikleriyle beraber 5000 kadar daha dükkân vardır. Hepsini beraber onbinin üstündedir. Fatih devrinde yüzünü aşmayan İstanbul nüfusu için fazla görülecek bu miktar, padişahın ileride varacağı inkıfâ mertebesini ilk günlerden hesaplayarak gebri kurduğunu ispat etmektedir. İleriye bu kadar dükkân yetismemiştir.

Bedestenler, büyük Bedesten, Sandal ve Galata olmak üzere üç tanedir. Edirne, Bursa ve sair şehirdekilerden daha büyüktür. Hepsinin etrafına dükkânlar ve iç tüneller vardır. Söylemeye ne hacet, bunların kıymeti ise herkeşe bilindir.

İşte, mâbedi ilim ocakları, ticaret ve sanat destgâhlarıyla İstanbul şehri böyle doğdu, durmadan serpildi; Dünyanın madeten en güzel mânen en özlü, en kıvamlı beldesi oldu. Fakat Arslanların nâdanlar elinde kedi gibi küçülmesi nevinden, düştü düştü; bu günkü yoluk, yümünüz halini buldu.

Şimdiye kadar kale içinden bahis açtık; bir de dışarıya tağan gümrah varoşları vardı. Daha ilk günlerde, bir sürücü mandırasından ibaret Eyup gelişt ve şehir arasındaki boş kurlarda mahalleler teşekkül etti. Yedikule de Fatih devrinde te'sis olundu. Halicin karşı yakası, Hasköyün, Kasımpaşa'nın fundalıkları dönandı; İskân mıntıkaları meydana geldi. Galata'dan sonra şehir İleriye doğru yürüdü. Evvelce bomboş duran Tophane, Fındıklı, Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Rumeli Hisarı mamurelerle genlendi. Fatih Rumeli Hisarını severdi. Oraya emeği geçmişti. Halil Paşa burcunda bir odada kaldığı söylenir. Boş zaman bulunca Bağa-

zın başka köylerinde, Anadolu Hisarında. Kanlıca'da gezintiler yapardı. Beykoz'da kendi ismine tokat bahçesini yaptırdığı meşhurdur.

Bu demektir ki boğazi keşeden Fatih'dir. O halde Boğaziçi medeniyeti denilen emsalsiz, nazırsız olgun mimarı olarak Ebul Feth'i bilmek lâzımdır.

FATİH devrindeki 215 camii, 24 medresesi, 32 hamamı, 12 ham, bedestenleri, çarşısı, yeni kurulmuş 200 mahallesiyse, yök-tan meydana gelen onbeş kadar mamûresiyse, Boğaziçi medeni-

yetiyle ve hepsini hüviyetiyle damgalayan zihniyet ve ince zevkiyle şehir böylece çehre değiştirdi. Kostantiniye'den İstanbul'a döndü.

Bu gün bu muazzam vakıyı yalnız kâğıd üstünde bilmek mevkîindeyiz. Yani sadece dil ile icrar ediyoruz. Fakat içimize işlemiş değildir. Henüz o zihniyeti benimsememiş olduğumuz aşikârdır. Bu hâdise günlümüzde, müfekkiremizde yer tutmuş, yani kalb ile de tasdik ettiğimiz gün, ancak o gün İstanbul tekrar ihtida edecektir.

Vedâ

Yüce Rabbe bin senâ selâm Fahr-ı Cihân'a
Ümid, iman, cehd ile çıkıyoruz meydâna!..
Kur'an başta tâcımız; rehberimiz Habîb'dir,
Seninle "BÜYÜK FETH" bîzenillah karîbdir!..
Ececektir dâima iman yüklü o yelin,
Kurutacak kökünü, her soysuzca emelin!..

İlim, irfan gücümüz, imânımız, hıznımız,
Senin ile dınecek her acımız, sızımız!
"Lâ taknatâ!.." sırrını veren bize sen oldun,
Âlemlerin gönlüne, ümit olup sen doldun!..
Mâteminden sıyrılıp; şu gök-kubbe, şâfak,

Evet... bütün insanlık, hep bahtiyar olacak!..
Nesillerden nesile, senin feyzin akacak,
Sineleri o Nur'un, tutuşturup yakacak!
Taşdığın o mânâ; ne büyüktür ne büyükle!
İrfânımla doyan kalp, sinesinde değil yük!
Târihler yeni baştan, yazılacak imanla,
Ürperecek her suar, o verdiğin is'anla!..
Sâhibiyye bu mülkân, dâvâ bizim dâvâmız,
Ülkemizde topyekün; genç, ihtiyar, kadın, kız...
Nusratını bizlere, lâtfedecek Zül-Celâl,
Ebediyyen bir daha, sönmeyecek bu Hilâl!..

Varlığın mülke neş'e, varlığınma semboldür,
Ececektir seninle, ölmecliğe her ömür!..
Dâim yansın meş'alen, pür-nûr olsun her sine,
Artık sana elvedâ, ey ilâhî hazîne!..

T. SITKI BALCI

(Konya Y. İslâm Ens. Son Sınıf Öğrencisi)

O zamanın nakil vasıtalarını göz önüne alınca, çarşı yerinin intihabındaki isabet derhal anlaşılır. Bugün 300 dükkân, 30 kadar han ve içindeki 1000 ticaretgâh ile bu çarşı ve bedestenlerin, şark ve garp memleketlerinin birinde emsali ne görülmüştür; ne görülecek.

Çarşı haricinde balık pazarı, bahçe kapısı, demir kapı, Ayasofya, Mahmud Paşa, Fatih'te Sultan Pazarı, Saraçhanebaşı, Fener, Balat vesaire gibi mevkilerde Fatih'in vakfettikleriyle beraber 5000 kadar daha dükkân vardır. Hepsini beraber on binin üstündedir. Fatih devrinde yüz bini aşmayan İstanbul nüfusu için fazla görülecek bu miktar, padişahın ileride va-

racığı inkişaf mertebesini ilk günlerden hesaplayarak şehri kurduğunu ispat etmektedir. İleriye bu kadar dükkân yetişmemiştir.

Bedestenler, büyük Bedesten, Sandal ve Galata olmak üzere üç tane-
dir. Edirne, Bursa ve sair şehirdekilerden daha büyüktür. Hepsinin etra-
fında dükkanlar ve iç tüneller vardır. Söylemeye ne hacet, bunların kıy-
meti ise herkesçe bilinir.

İşte, mâbed, ilim ocakları, ticaret ve sanat destgâhlarıyla İstanbul şeh-
ri böyle doğdu, durmadan serpildi. Dünyanın maddeten en güzel mânen
en özlü, en kıvamlı beldesi oldu. Fakat arslanların nâdanlar elinde kedi
gibi küçülmesi nevinden, düştü düştü; bugünkü yoluk, yümünsüz halini
buldu.

Şimdiye kadar kale içinden bahis açtık; bir de dışarıya taşan gümrâh
varoşları vardı. Daha ilk günlerde, bir sürücü mandırasından ibaret Eyup
gelişti ve şehirle arasındaki boş kırlarda mahalleler teşekkül etti. Yedikule
de Fatih devrinde tesis olundu. Haliç'in karşı yakası, Hasköy'ün, Kasım-
paşa'nın fundalıkları donandı, iskân mntıkaları meydana geldi. Gala-
ta'dan sonra şehir ileriye doğru yürüdü. Evvelce bomboş duran Tophane,
Fındıklı, Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Rumeli Hisarı mamurelerle şenlendi.
Fatih Rumeli Hisarı'nı severdi. Oraya emeği geçmişti. Halil Paşa burcun-
da bir odada kaldığı söylenir. Boş zaman bulunca Boğaz'ın başka köyle-
rinde, Anadolu Hisarı'nda, Kanlıca'da gezintiler yapardı. Beykoz'da kendi
ismine tokat bahçesini yaptırdığı meşhurdur.

Bu demektir ki Boğaz'ı keşfeden Fatih'tir. O halde Boğaziçi medeni-
yeti denilen emsalsiz, nazirsiz oluşun mimarı olarak Ebu'l-Feth'i bilmek
lazımdır.

Fatih devrindeki 215 camii, 24 medresesi, 32 hamamı, 12 hanı, bedes-
tenleri, çarşısı, yeni kurulmuş 200 mahallesiyle, yoktan meydana gelen
onbeş kadar mamûresiyle, Boğaziçi medeniyetiyle ve hepsini hüviyetiyle
damgalayan zihniyet ve ince zevkiyle şehir böylece çehre değiştirdi. Kos-
tantiniye'den İstanbul'a döndü.

Bugün bu muazzam vakıayı yalnız kağıt üstünde bilmek mevkiinde-
yiz. Yani sadece dil ile ikrar ediyoruz. Fakat içimize işlemiş değildir. Henüz
o zihniyeti benimsememiş olduğumuz aşikârdır. Bu hadise gönlümüzde,
müfekkiremizde yer tuttuğu, yani kalp ile de tasdik ettiğimiz gün, ancak
o gün İstanbul tekrar ihtida edecektir.

Pera'dan İstanbul manzarası. Jean Baptiste
Vanmour'un tablosu Rijk Museum
(Amsterdam, Hollanda) envanterinde
kayıtlı.

İstanbul'un Kuruluşu

Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç

Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç, "İstanbul'un Kuruluşu", *İslâm Medeniyeti*, Dini, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua, Yıl: 3, Sayı: 10 (İstanbul'un 515. Fetih Yıldönümü Münasebetiyle, Fetih Özel Sayısı), Mayıs 1968, ss. 61-63.

Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç

Evvela Bizans İmparatorluğunun son zamanlarındaki İstanbul'un durumunu gözden geçirelim:

Şehri çeviren Anadolu ve Rumeli sahilleri tamamen Türklerin eline geçmişti. Diğer taraftan, Galata, Cenevizlilerin elinde bulunuyordu. Bu durum, büyük bir mübadele merkezi olan şehrin iktisadi ehemmiyetini kaybetmesine sebep olmuştu. Sadece Akdeniz ve Karadeniz arasında çalışan gemilerin uğrak yeri halindeydi. Bu vaziyet karşısında İstanbul küçülmüştü. Şehrin nüfusu 100 ile 150 bin arasındaydı. Nüfusun daha az olması ihtimali kabul edilse Bizans eserlerinin bakımsızlıktan kendi kendine yıkılması icap ederdi. Halbuki bize intikal eden eserler yıkık değildi. Bunlar arasında dört tane saray vardı. Birincisi Sultanahmet'te bulunan Mukaddes Saraydı. Küçük bir şehir kadar büyük olan bu sarayda, yangın sebebiyle, oturulmuyordu. İkincisi, Beyazıt meydanında bugünkü İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerdeki Saraydı. Üçüncüsü, Valakerna Sarayı ki bizim dilimizde Ayvansaray olmuştur. Dördüncüsü ise Edirnekapı ile Eğrikapı arasında bulunan Tekfur Sarayıdır. Makedonya sülalesi tarafından yaptırılan bu saray sur kenarında bulunması sebebiyle, fetih esnasında harap olmuştur. En büyük kiliseleri Ayasofya idi. Şehrin sokakları dardı ve evler kerpiçten yapılmıştı.

Fatih Sultan Muhammed Han elli üç gün süren muhasaradan sonra İstanbul'u almıştı. Türkler hristiyanlardan aldıkları bütün memleketlerde eski İslamların geleneklerine göre hareket ederdi. Eğer

İSTANBUL'UN KURULUŞU

Prof. Dr. M. Halil YINANÇ

vvelâ Bizans İmparatorluğunun son zamanlarındaki İstanbul'un durumunu gözden geçirelim:

Şehri çeviren Anadolu ve Rumeli sahilleri tamamen Türklerin eline geçmişti. Diğer taraftan, Galata, Cenevizlilerin elinde bulunuyordu. Bu durum, büyük bir mübadele merkezi olan şehrin iktisadi ehemmiyetini kaybetmesine sebep olmuştu. Sadece Akdeniz ve Karadeniz arasında çalışan gemilerin uğrak yeri halindeydi. Bu vaziyet karşısında İstanbul küçülmüştü. Şehrin nüfusu 100 ile 150 bin arasındaydı. Nüfusun daha az olması ihtimali kabul edilse Bizans eserlerinin bakımsızlıktan kendi kendine yıkılması icap ederdi. Halbuki bize intikal eden eserler yıkık değildi. Bunlar arasında dört tane saray vardı. Birincisi Sultanahmette bulunan Mukaddes Saraydı. Küçük bir şehir kadar büyük olan bu sarayda, yangın sebebiyle, oturulmuyordu. İkincisi, Beyazıt meydanında bugünkü İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerdeki Saraydı. Üçüncüsü, Valakerna Sarayı ki bizim dilimizde Ayvansaray olmuştur. Dördüncüsü ise Edirnekapi ile Eğrikapi arasında bulunan Tekfur Sarayıdır. Makedonya sülâlesi tarafından yaptırılan bu saray surkenarında bulunması sebebiyle, fetih esnasın-

şehir harp ile alınmışsa o şehrin Katedrali Camiye tahvil edilirdi. Sulhen alınan şehirlerde İslâmlarla Hıristiyanlar aralarında anlaşılır, kiliselerin bazılarını camiye tahvil ederlerdi. Çünkü, İslâm dinine nazaran Allah ibadetine tahsis edilen bir mabedi harap etmek, tahkir etmek veya başka bir işte kullanmak en büyük günahı. Binaenaleyh Allah evi yine Allah evi olarak kullanılırdı. Bu geleneğe dayanarak Türkler başta Ayasofya olmak üzere birçok kiliseleri camiye tahvil etmişlerdi. Küçük Ayasofya Camii, Kariye Camii, Fethiye Camii, Gül Camii, Aksaray Kilise Camii, Zeyrek'te iki tane Kilise Camii, Vefa'daki Kilise Camii, Atatürk Bulvarındaki Cami ve Şehzadebaşı'ndaki Kilise Camii bunlar arasındaydı.

İstanbul'u zapt eden büyük cihangir Fatih Sultan Muhammed Han

Beyazıt meydanında bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yerdeki sarayı kendisine mesken olarak seçmişti. Bütün saraylar gibi bunun da etrafı küçük bir surla çevrilmiş bulunuyordu. Bilahare Uzun Hasan'ın oğlu Mehmet Han babası ile bozuşarak Fatih Sultan Muhammed Han'a iltica etmiş ve ona damat olmuştu. Bu zât, büyük bir şehrin ortasında etrafı iyi tahkim edilmemiş bir sarayda Padişahların oturmalarını doğru bulmadığını, söyledi. İfadesine göre, herhangi bir isyan vukuunda sarayın zaptedilmesi ihtimali mevcuttu. Bu itibarla başka bir yerde, kalın surlarla çevrili, bir saray inşa ettirmesini Fatih Sultan Muhammed'e tavsiye etmişti.

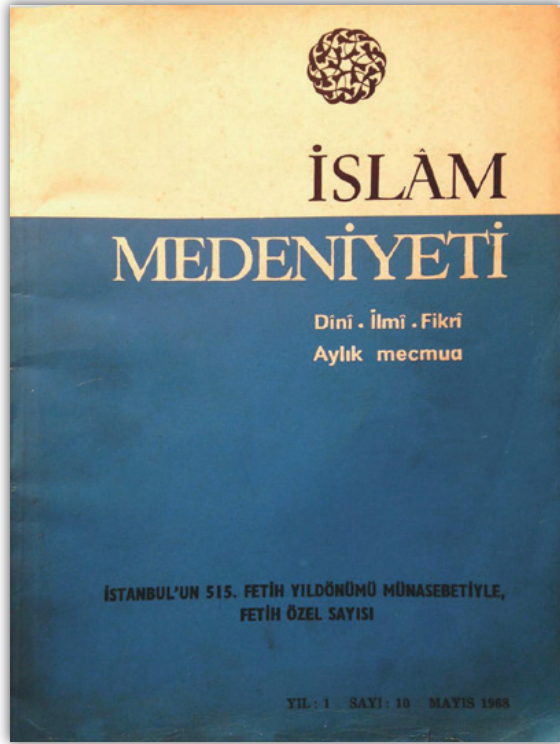
Damadı ile birlikte İstanbul'un etrafını gezen Fatih Sultan Muhammed eski Akropol'un yani eski Bizantiyum Kasabasının bulunduğu tepeyi beğenmişti. Beğenmiş olduğu bu tepenin etrafına yüksek kuleli ve

mazgallı muhteşem bir sur inşa ettirdi. Bu surun içerisine de Çinili Köşk denilen bir saray inşa ettirdi. Bu sarayın inşasından sonra Beyazıt'taki Saraya Eski Saray adı verilmişti. Bundan böyle de bu Eski Saray, ölen padişahların hanımları ile kızkardeşlerine ve ölen şehzadelerin ailelerine tahsis edilmişti.

Fatih Sultan Muhammed Han şehri Türklerle iskân etmek ve dolasıyla İstanbul'u bir İslâm beldesi yapmak istiyordu. Bunun için her taraftan ahali nakledildi. İstanbul'un ilk ahalisini Bursa, Bolu ve Balıkesir mıntıkasından gelen halk teşkil etmiştir. Bursa ve Bursa havalisinin asil ve büyük aileleri evlerini İstanbul'a nakle başlamışlardı. Gelenler arasında Veliyüddin Zadel, Fenârî Zadel ve Candarlı Zadel başta bulunuyordu. Dünyanın en mesut insanları lâzım gelen, elli üç günlük

İstanbul muhasarasını seyreden Üsküdar Türklerinin mühim bir kısmı da İstanbul'a geçmişlerdi. Bundan sonra Anadolu'nun muhtelif yerlerinden İstanbul'a halk gelmeye başlamıştı. Bunlar iskân edildikleri yerlere ekseriya geldikleri yerlerin isimlerini vermişlerdir. Cide'den gelenler Cide Mahallesini, Konya Çarşambasından gelenler Çarşamba semtini, Karaman'dan gelenler Karaman Mahallesini ve Aksaray'dan gelenler Aksaray semtini meydana getirmişlerdir. Keza, Antalya, Akseki, Elmalı ve Manavgat tarafından da ahali gelmişti. Bunlar esnaflık ve daha ziyade meyvecilik yaparlardı. Meyvecilerin en mühimleri Manavgatlı oldukları için bunlara Manav denmiştir.

İstanbul'da ilk imar edilen semt, Fatih semtidir. Sebebi de Fatih Sultan Muhammed Han'ın kendi camiini orada yaptırmış olmasıdır. Eski-

15 MAYIS 1968 ————— İSLAM MEDENİYETİ ————— SAYFA : 61

da, harap olmuştur. En büyük kiliseleri Ayasofya idi. Şehrin sokakları dardı ve evler kerpiçten yapılmıştı.

Fatih Sultan Muhammed Han elliüç gün süren muhasaradan sonra İstanbul'u almıştı. Türkler Hristiyanlardan aldıkları bütün memleketlerde eski İslamların geleneklerine göre hareket ederdi. Eğer şehir harp ile alınmışsa o şehrin Katedrali Camiye tahvil edilirdi. Sulhen alınan şehirlerde İslamlarla Hristiyanlar aralarında anlaşır, kiliselerin bazılarını Camiye tahvil ederlerdi. Çünkü, İslam dinine nazaran Allah ibadetine tahsis edilen bir mabedi harap etmek, tahkir etmek veya başka bir işde kullanmak en büyük günahı. Bineaneleyh Allah evi yine Allah evi olarak kullanılırdı. Bu geleceğe dayanarak Türkler başta Ayasofya olmak üzere birçok kiliseleri camiye tahvil etmişlerdi. Küçük Ayasofya Camii, Kariye Camii, Fethiye Camii, Gül Camii, Aksaray Kilise Camii, Zeyrek'te iki tane Kilise Camii, Vefa'daki Kilise Camii, Atatürk Bulvarındaki Cami ve Şehzadebaşı'ndaki Kilise Camii bunlar arasındaydı.

İstanbul'u zapt eden büyük cihangir Fatih Sultan Muhammed Han Beyazıt meydanında bugünkü İstanbul Üniversitesinin bulunduğu yerdeki sarayı kendisine mesken olarak seçmişti. Bütün saraylar gibi bunun da etrafı küçük bir surla çevrilmiş bulunuyordu. Bilâhare Uzun Hasan'ın oğlu Mehmet Han babası ile bozuşarak Fatih Sultan Muhammed Han'a iltica etmiş ve ona damat olmuştu. Bu zat, büyük bir şehrin ortasında etrafı iyi tahkim edilmiş bir sarayda Padişahların oturmalarını doğru bulmadığını, söyledi. İfadesine göre, herhangi bir isyan vukuunda sarayın zahtedilmesi ihtimali mevcuttu. Bu itibarla başka bir yerde, kalın surlarla çevrili, bir saray inşa ettirmesini Fatih Sultan Muhammed'e tavsiye etmişti.

Damadı ile birlikte İstanbul'un etrafını gezen Fatih Sultan Muhammed eski Akropol'un yani eski Bizantiyum Kasabasının bulunduğu tepeyi beğenmişti. Beğenmiş olduğu bu tepenin etrafına yüksek kuleli ve mazgalı muhteşem bir sur inşa ettirdi. Bu surun içersine de Çinili Köşk denilen bir saray inşa ettirdi. Bu sarayın inşasından sonra Beyazıt'taki saraya Eski Saray adı verilmişti. Bundan böyle de Eski Saray, ölen padişahların hanımları ile kızkardeş-

lerine ve ölen şehzadelerin ailelerine tahsis edilmişti.

Fatih Sultan Muhammed Han şehri Türklerle iskân etmek ve dolayısıyla İstanbulu bir İslam beldesi yapmak istiyordu. Bunun için her taraftan ahali nakledildi. İstanbul'un ilk ahaliğini Bursa, Bolu ve Balıkesir muntakasından gelen halk teşkil etmiştir. Bursa ve Bursa havâlisinin asıl ve büyük aileleri evlerini İstanbul'a nakle başlamışlardı. Gelenler arasında Velîyüddin Zâdeler, Fenâri Zâdeler ve Candarlı Zâdeler başta bulunuyordu. Dünyanın en mes'ut insanları sayılması lâzım gelen, elli üç günlük İstanbul muhasarasını seyreden Üsküdar Türklerinin mühim bir kısmı da İstanbul'a geçmişlerdi. Bundan sonra Anadolu'nun muhtelif yerlerinden İstanbul'a halk gelmeye başlamıştı. Bunlar iskân edildikleri yerlere ekseriya geldikleri yerlerin isimlerini vermişlerdir. Cide'den gelenler Cide Mahallesini, Konya Çarşamba'sından gelenler Çarşamba semtini, Karaman'dan gelenler Karaman Mahallesini ve Aksaray'dan gelenler de Aksaray semtini meydana getirmişlerdir. Koza, Antalya, Akseki, Elmalı ve Manavgat tarafından da ahali gelmişti. Bunlar esnafık ve daha ziyade meyvacılık yaparlardı. Meyvacıların en mühimleri Manavgatlı oldukları için bunlara Manav denmiştir.

İstanbul'da ilk imar edilen semt, Fatih semtidir. Sebebi de Fatih Sultan, Muhammed Han'ın kendi camiini orada yaptırmış olmasıdır. Eskiden beri İstanbul Patriklerinin ikametgâhı olan Havariyun Kilisesi, fetihten sonra, Camiye tahvil edilmişti. Fatih Sultan Muhammed bu camiye yıktırıp yerine kendi camiini inşa ettirmiştir. Bu cami yapıldıktan sonra etrafını Medrese, Han, Hamam ve çarşı ile süslediler. İstanbul'a gelen müslümanlar da bu camiin etrafına yavaş yavaş yerleşmeye başladılar. Medresesi, hanı, hamamı ve çarşısı halkın ihtiyaçlarını karşılamaya kâfi geliyordu. Bu şekilde müslüman Fatih semti doğmuş ve genişlemeye başlamıştı. Daha sonra Fatih Sultan Muhammed Han Camiye tahvil edilen Ayasofya'nın yanında bir medrese inşa ettirmiştir. Bu medrese Akli ilimlere, bilhassa Riyaziyyet tedrisine, tahsis edilmişti.

İmar politikasını ciddi bir şekilde ele alan Fatih Sultan Muhammed Han, Aksaray'ın daha alt kısmında Yeniçeri kışlaları inşa ettirdi. Şehrin alt kısmında Yeniçeri kışlaları inşa ettirdi.

den beri İstanbul Patriklerinin ikametgâhı olan Havariyyun Kilisesi, fetihten sonra, camiye tahvil edilmişti. Fatih Sultan Muhammed bu camiye yıktırıp yerine kendi camiini inşa ettirmiştir. Bu cami yapıldıktan sonra etrafını medrese, han, hamam ve çarşı ile süslediler. İstanbul'a gelen müslümanlar da bu camiin etrafına yavaş yavaş yerleşmeye başladılar. Medresesi, hanı, hamamı ve çarşısı halkın ihtiyaçlarını karşılamaya kâfi geliyordu. Bu şekilde müslüman Fatih semti doğmuş ve genişlemeye başlamıştı. Daha sonra Fatih Sultan Muhammed Han camiye tahvil edilen Ayasofya'nın yanında bir medrese inşa ettirmiştir. Bu medrese akli ilimlere, bilhassa riyaziyyet tedrisine, tahsis edilmişti.

İmar politikasını ciddi bir şekilde ele alan Fatih Sultan Muhammed Han, Aksaray'ın daha alt kısmında Yeniçeri kışlaları inşa ettirdi. Şehrin diğer kısımlarını da imar etmek için boş muntakaları vezirlerine tahsis

etti. İstanbul'un imarında büyük hisseleri bulunan bu vezirler kendilerine tahsis edilen yerlerde faaliyete geçmişlerdir. Bunlardan Mahmud Paşa kendisine verilen semtte hayratını yani Camisini, medresesini ve hamamını inşa ettirmişti. Gedik Ahmed Paşa çarşısını yaptırıp, vakfetmişti. Gedik Ahmed Paşa kendi adını taşıyan semtte imaratını husule getirdi. Nişancı Paşa bugünkü Nişancı semtinde bir cami yaptırdı. Vezir Rum Mehmed Paşa Üsküdar'da bir medrese ve bir imaret inşa ettirdi. Diğer uleması da aynı şekilde cami ve medreseler yaptırarak kendi adlarına mahaleller ve semtler meydana getirdiler. Molla Zeyrek, Hızır Çelebi ve Molla Gürânî semtleri, bu şekilde meydana gelmiştir. Bu meydana Hazret-i Halid Ebu Eyyub el-Ensârî'nin mezarı bulunmuş ve Eyüb'deki türbesi inşa ettirilmiştir.

Görülüyor ki İstanbul'un büyük ve mühim semtlerinden olan Mahmutpaşa, Gedikpaşa, Molla Gürânî ve Zeyrek gibi yerler o zamanın paşaları ve uleması tarafından kurulmuştur. Buralar zaman geçtikçe genişlemiş ve bugünkü duruma gelmiştir. Mahmutpaşa gibi İstanbul'un ticarî hayatında mühim bir yer işgal eden çok hareketli bir semt Fatih Sultan Muhammed devrinin hediyesidir.

Meydana gelen bu semtleri birbirine bağlayan yollar umumiyetle darı. Anadolu şehirlerinin sokaklarına benzeyen bu yollar düz olmayıp kavisliydi. Soğuk rüzgârlardan müteessir olmamak için bu şekilde yapılması muvafık görülmüştü. İstanbul'un üç tane ana yolu vardı. Bunlardan birisi merasim caddesi olarak kullanılan Edirnekapı yoluyla, Topkapı Sarayı'ndan başlar, Sultanahmet-Divanyolu-Bayezit-Şehzadebaşı-Fatih ve oradan da Edirnekapı'ya giderdi. Bizans İmparatorluğunun merasim caddesi bu değildi. Onlar merasim caddesi olarak Yedikule yolunu kullanmışlardı. Cadde Yedikule'deki Altın Kapı'dan başlar Aksaray'a gelir, Aksaray'dan Tak-ı Zafer'in altından Beyazıt'a ve oradan da Sultanahmet'e giderdi. Yukarıda belirtildiği gibi Türkler bu caddeyi kullanmamışlar Altın Kapı'nın yanında Yedikule namıyla bir kapı yaptırmışlardı. İstanbul'un ikinci ana yolu Topkapı yoluydu ki, aşağı yukarı bugünkü yolun geçtiği yerdir. Fakat bu yol az kullanılırdı. Üçüncü yol, Edirnekapı-Sultan Selim-Fatih yoluydu. Keza bu yol da diğer yol gibi çok az kullanılmaktaydı.

İstanbul'un hıristiyan ahalisine gelince... Onlar tam bir serbesti içerisinde ticarî sahada çalışmaktaydılar. Ortodokslar, Patriklerinin oturmaları için, bir yer tahsisi hususunda Fatih Sultan Muhammed'e ricada bulundular. Sultan, Ortodoks Patriğinin Fethiye Camiinde oturmasına izin vermişti. 136 sene burada kalan patrikhane Üçüncü Murad zamanında Fener'de bugünkü yerine nakledilmiştir.

Sultan İkinci Bayezid zamanında İstanbul'da büyük bir zelzele olmuştu. Birçok binalar yıkılmış ve çatlamıştı. Yıkılan binaların altında kalarak ölen insanlar çoktu. Bu zamana kadar İstanbul'da ahşap evlerin inşasına müsaade edilmemişti. Zelzelelerden daha az hasar görmek gayesiyle ahşap evlerin yapılmasına izin verildi. Bu zelzeleden yıkılan ve harap olan camiler, medreseler, hamamlar ve bilumum binalar tamir edilmiş-

SAYFA : 62 ————— İSLAM MEDENİYETİ ————— 15 MAYIS 1968

Şehrin diğer kısımlarını da imar etmek için boş mıntakaları Vezirlerine tahsis etti. İstanbul'un imarında büyük hisseleri bulunan bu vezirler kendilerine tahsis edilen yerlerde faaliyete geçmişlerdir. Bunlardan Mahmut Paşa kendisine verilen semtte hayratını yani Camisini, medresesini ve hamamını inşa ettirmişti. Bu yapılanlara varidat temin etmek için de Mahmut Paşa çarşısını yaptırıp, vakfetmişti. Gedik Ahmet Paşa kendi adını taşıyan semtte imaratını husule getirdi. Nişancı Paşa bu günkü Nişancı semtinde bir cami yaptırdı. Vezir Rum Mehmet Paşa Üsküdar'da bir medrese ve bir imaret inşa ettirdi. Diğer üleması da aynı şekilde cami ve medreseler yaptırarak kendi adlarına maralleler ve semtler meydana getirdiler. Molla Zeyrek, Hızır Çelebi ve Molla Gürani semtleri bu şekilde meydana gelmiştir. Bu meyanda Hazreti Halid Ebu Eyyub el Ensari'nin mezarı bulunmuş ve Eyübdaki türbesi inşa ettirilmiştir.

Görülüyor ki İstanbul'un büyük ve mühim semtlerinden olan Mahmutpaşa, Gedikpaşa, Molla Gürani ve Zeyrek gibi yerler o zamanın paşaları ve üleması tarafından kurulmuştur. Buralar zaman geçtikçe genişlemiş ve bu günkü duruma gelmiştir. Mahmutpaşa gibi İstanbul'un ticari hayatında mühim bir yer işgal eden çok hareketli bir semt Fatih Sultan Muhammed devrinin hediyesidir.

Meydana gelen bu semtleri birbirine bağlayan yollar umumiyetle dardı. Anadolu şehirlerinin sokaklarına benzeyen bu yollar düz olmayıp kavisliydi. Soğuk rüzgârlardan müteessir olmamak için bu şekilde yapılması müvafık görülmüştü. İstanbul'un üç tane ana yolu vardı. Bunlardan birisi merasim caddesi olarak kullanılan Edirnekapi yoluyla. Topkapı sarayından başlar, Sultanahmet - Divanyolu - Beyazıt - Şehzadebaşı - Fatih ve oradan da Edirnekapi'ya giderdi. Bizans imparatorluğunun merasim caddesi bu değildi. Onlar merasim caddesi olarak Yedikule yolunu kullanmışlardı. Cadde Yedikuledeki Altın Kapıdan başlar Aksaray'a gelir, Aksaray'dan Takı Zafer'in altından Beyazıt'a ve oradan da Sultanahmet'e giderdi. Yukarıda belirtildiği gibi Türkler bu caddeyi kullanmamışlar Altın Kapının yanında Yedikule namıyla bir kapı yaptırmışlardı. İstanbul'un ikinci ana yoluda Topkapı yolu'du ki aşağı yukarı bugünkü yolun geçtiği yerdir. Fakat bu

yol az kullanılırdı. Üçüncü yol, Edirnekapi - Sultan Selim - Fatih yolu'du. Keza bu yol da diğer yol gibi çok az kullanılmaktaydı.

İstanbul'un hristiyan ahalisine gelince... Onlar tam bir serbesti içersinde ticari sahada çalışmaktaydılar. Ortodokslar, Patriklerinin oturmaları için, bir yer tahsisi hususunda Fatih Sultan Muhammed'e ricada bulundular. Sultan, Ortodoks Patriğinin Fethiye Camiinde oturmasına izin vermişti. 136 seneye burada kalan patrikhane üçüncü Murad zamanında Fenerde bugünkü yerine nakledilmiştir.

Sultan ikinci Beyazıt zamanında İstanbul'da büyük bir zelzele olmuştu. Birçok binalar yıkılmış ve çatlamıştı. Yıkılan binaların altında kalarak ölen insanlar çoktu. Bu zamana kadar İstanbul'da ahşap evlerin inşasına müsaade edilmemişti. Zelzelelerden daha az hasar görmek gayesiyle ahşap evlerin yapılmasına izin verildi. Bu zelzeleden yıkılan ve harap olan camiler, medreseler, hamamlar ve bilumum binalar tamir edilmişti. S. 2. Beyazıt zamanında da şehirde büyük imar hareketleri olmuştur. Padişahın belli başlı en büyük eseri Beyazıt Camii, hamamı, medresesi, kütüphanesi ve imaretidir. Bunların masraflarını karşılamak ve varidat temin etmek için de Kapalı Çarşıyı inşa ettirmiştir. Beyazıt caminin en büyük vakfı Mora'da Koron ve Modon şehirlerinde tesis edilmiştir. Sultan ikinci Beyazıt, aynı zamanda, İstanbul'u bir ilim merkezi yapmaya çalışmıştı. Bunun için de her diyardan bilhassa İrandan Türkistandan, Mısırdan ve Suriyeden âlimler davet etti. Birçok kitaplar getirterek onları tercüme ettirdi. Nitekim Beyazıt meydanındaki şimdiki Belediye Kütüphanesinin olduğu Beyazıt Medresesi İstanbul'un en yüksek medresesi idi. Şeyhülislâmlar buranın tabii müderrisi addolunurdu.

Sultan ikinci Beyazıt'ın Vezirleri de İstanbul'da çok eserler yaptırmışlar ve şehrin imarına büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan birisi Vezir-i Azâm Davud Paşadır. Bu gün kendi ismiyle yâdedilen semtte Cami, medrese ve mescit yaptırmıştır. Mesîh Paşa keza kendi semtinde cami ve medrese yaptırmıştır. Hadım Ali Paşa, Divan yolundaki Camisini, medresesini, imaretini yaptırmış ve şehre su getirmiştir. İskender Paşa Galata Mevlevi hanesini ve İstanbul tarafında da bir mescit yap-

ti. Sultan İkinci Bayezid zamanında da şehirde büyük imar hareketleri olmuştur. Padişahın belli başlı en büyük eseri Bayezid Camii, hamamı, medresesi, kütüphanesi ve imaretidir. Bunların masraflarını karşılamak ve varidat temin etmek içinde Kapalı Çarşı'yı inşa ettirmiştir. Bayezid Camii'nin en büyük vakfı Mora'da Koron ve Modon şehirlerinde tesis edilmiştir. Sultan İkinci Bayezid, aynı zamanda, İstanbul'u bir ilim merkezi yapmaya çalışmıştı. Bunun için de her diyardan bilhassa İran'dan Türkistan'dan, Mısır'dan ve Suriye'den âlimler davet etti. Birçok kitaplar getirterek onları tercüme ettirdi. Nitekim Bayezid meydanındaki şimdiki Belediye Kütüphanesinin olduğu Beyazıt Medresesi İstanbul'un en yüksek medresesi idi. Şeyhülislâmlar buranın tabii müderrisi addolunurdu.

Sultan İkinci Bayezid'in vezirleri de İstanbul'da çok eserler yaptırmışlar ve şehrin imarına büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan bi-

risi Vezir-i Âzam Davud Paşa'dır. Bugün kendi ismiyle yâdedilen semtte Cami, medrese ve mescit yaptırmıştır. Mesih Paşa keza kendi semtinde cami ve medrese yaptırmıştır. Hadım Ali Paşa, Divan yolundaki camisini, medresesini, imareti yaptırmış ve şehre su getirmiştir. İskender Paşa, Galata Mevlevihanesini ve İstanbul tarafında da mescit yaptırmıştır. Derviş Mustafa Paşa bir mescit, bir hamam, bir tekke yaptırmış ve şehre su getirmiştir. Vezir-i âzam Koca Mustafa Paşa kendi semtindeki camiye, medresesi ve imareti inşa ettirdi. Diğer ulema da küçük mikyasta hayratlar yapmışlar ve şehrin imarına hissedar olmuşlardır.

İşte bu şekilde, boş İstanbul şehri yavaş yavaş dolmaya başlamıştı. Fatih Sultan Muhammed zamanında husule gelen semtlere yenileri ilave edilmiş ve şehir iktisadî bakımdan da gelişmeye başlamıştı. Mahmud Paşa çarşısından sonra Kapalı Çarşı'nın yapılması İstanbul'u ikinci büyük pazar yerine kavuşturmuştu. Tarihi Koca Mustafa Paşa semti bu devrin bıraktığı en büyük mirastan biridir. Her zaman İstanbul'u tepeden seyreden bu semtte nice hatıralar yaşar. Keza, Sultan İkinci Bayezid devrinin en mühim eserlerinden biri de Bayezid hamamıdır. Bu hamam maalesef halkın ağzına Patrona Halil ile bir alâkası olmayıp Bayezid Camii'nden evvel inşa edilmiştir. Bayezid Camii'nin inşası sırasında işçiler, her sabah bu hamamda yıkanır, işe ondan sonra başlardı. Binaenaleyh bu hamamın kıymeti Sultan İkinci Bayezid devrinden kalmış bir eser olmaktan ileri gelmektedir.

Yavuz Sultan Selim zamanında İstanbul'a belli başlı imar hareketi olmuş sayılamaz. Sadece Vezir-i Âzam Piri Mehmet Paşa Zeyrek'teki medresesi yaptırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu devrinde İstanbul'da en muazzam imar hareketi Kanunî Sultan Süleyman zamanında olmuştur. Gerek Padişah ve gerekse onun vezirleri her yerde eserler yaptırmışlardır. Çünkü Kanunî zamanında büyük fütuhat yapılmış ve büyük servet elde edilmişti.

Kanunî Sultan Süleyman evvela Şehzade Mehmet'in hatırasına izafeten Şehzadebaşı'ndaki Şehzade Camii'ni yaptırdı. Sonra da ölen diğer Şehzade Cihangir için Cihangir Camii'ni inşa ettirdi. Bu suretle Cihangir semti bir İslâm mahallesi olmaya başlamıştı. Büyük Padişah Kanunî Sultan Süleyman babası Yavuz Sultan Selim'in hatırasına hürmeten Sultan Selim Camii'ni, medresesini ve türbesini yaptırmıştır. Bu imaratın etrafında da Sultan Selim semti meydana gelmiştir. Bundan sonra Sultanahmet meydanındaki sadrazam İbrahim Paşa Sarayı yapılmıştır. Padişah ekseriya bu saraya gelir kendisi için yapılmış olan yerde merasimleri ve düğünleri seyrederdi. Kanunî Sultan Süleyman asıl en büyük imarı Süleymaniye Camii, medrese, hamam ve etrafındaki muazzam teşkilâttır. Buranın alt tarafında çarşılar yapılmış ve muhtelif mahalleler meydana gelmiştir. Buralara, İspanya'dan gelen müslüman muhacirler iskân ettirilmişti. Bu Arap muhacirler, etrafı uçurumlara muhat olan Süleymaniye manzumesini bir kale addediyorlardı. Bu sebeple de kendi oturdukları yere Tahte'l-kale yani kale altı diyorlardı. Sonraları bu söz halkın ağzında Tahtakale gibi gülünç bir şekil almıştır. Zira malumdur ki, tahtadan kale olmaz. Bundan başka İspanya'dan gelen bu Arapların Arapçaları gayet bozutu ve Lâtin aksanıyla konuşuyorlardı. Bunun içindir ki, bozuk

15 MAYIS 1968 ————— İSLÂM MEDENİYETİ ————— SAYFA : 63

tırmıştır. Derviş Mustafa Paşa bir mescit, bir hamam, bir tekke yaptırmış ve şehre su getirmiştir. Vezir-i Azâm Koca Mustafa Paşa kendi semtindeki Camii, medreseyi ve imareti inşa ettirdi. Diğer ülema da küçük mikyasta hayratlar yapmışlar ve şehrin imarına hissedar olmuşlardır.

İşte bu şekilde, boğ İstanbul şehri yavaş yavaş dolmaya başlamıştı. Fatih Sultan Muhammed zamanında husule gelen semtlere yerleri ilâve edilmiş ve şehir iktisadî bakımdan da gelişmeye başlamıştı. Mahmut Paşa çarşısından sonra Kapalı çarşının yapılması İstanbul'u ikinci büyük pazar yerine kavuşturmuştu. Tarihi Koca Mustafa Paşa semti bu devrin bıraktığı en büyük mirasdan biridir. Her zaman İstanbul'u tepeden seyreden bu semtte nice hatıralar yaşar. Keza, Sultan ikinci Beyazıt devrinin en mühim eserlerinden biri de Beyazıt hamamıdır. Bu hamam maalesef halkın ağzına Patrona Halil ile bir alakası olmayıp Beyazıt Camiinden evvel inşa edilmiştir. Beyazıt Camiinin inşası sırasında işçiler, her sabah bu hamamda yıkanır, işe ondan sonra başarlardı. Binaenaleyh bu hamamın kıymeti Sultan ikinci Beyazıt devrinden kalmış bir eser olmaktan ileri gelmektedir.

Yuvuz Sultan Selim zamanında İstanbul'da belli başlı imar hareketi olmuş sayılmaz. Sadece Vezir-i Azâm Piri Mehmet Paşa Zeyrekteki medreseyi yaptırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu devrinde İstanbul'da en muazzam imar hareketi Kanuni Sultan Süleyman zamanında olmuştur. Gerek Padişah ve gerekse onun vezirleri her yerde eserler yaptırmışlardır. Çünkü Kanuni zamanında büyük fütühat yapılmış ve büyük servet elde edilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman evvelâ Şehzade Mehmet'in hatırasına izafeten Şehzadebaşındaki Şehzade Camiini yaptırdı. Sonra da ölen diğer Şehzadesi Cihangir için Cihangir Camiini inşa ettirdi. Bu suretle Cihangir semti bir İslâm mahallesi olmaya başlamıştı. Büyük Padişah Kanuni Sultan Süleyman babası Yavuz Sultan Selim'in hatırasına hürmeten Sultan Selim Camiini, medresesini ve türbesini yaptırmıştır. Bu imaratın etrafında da Sultan Selim semti meydana gelmiştir. Bundan sonra Sultanahmet meydanındaki sadrazam İbrahim Paşa Sarayı yapılmıştır. Padişah ekseriya bu saraya gelir kendisi için yapılmış olan yerde merasimleri ve

düğünleri seyrederdi. Kanuni Sultan Süleyman asıl en büyük imarı Süleymaniye Camii, medrese, hamam ve etrafındaki muazzam teşkilâtıdır. Buranın alt tarafına çarşılar yapılmış ve muhtelif mahalleler meydana gelmiştir. Buralara, İspanyadan gelen müslüman muhacirler iskân ettirilmiştir. Bu Arap muhacirler, etrafı uçurumlara muhat olan Süleymaniye manzumesini bir kale addediyorlardı. Bu sebeple de kendi oturdukları yere «Tahtel Kale» yani kale altı diyorlardı. Sonraları bu söz halkın ağzında Tahtakale gibi gülünç bir şekil almıştır. Zira malûmdur ki tahtadan kale olmaz. Bundan başka İspanyadan gelen bu Arapların Arapçaları gayet bozuktı ve Lâtin aksaniyle konuşuyorlardı. Bunun içindir ki, bozuk Arapça'ya Tahtakale Arapçası demek moda olmuştu. İşte Süleymaniye ve Tahtakale semtleri bu suretle meydana gelmişti.

Kanuni Sultan Süleymanın kızı ve Rüstem Paşanın zevcesi olan Mihrimah Sultan Edirnekapıdaki Mihrimah Sultan Camiini ve medresesini yaptırdı. Haseki Hürrem Sultan da Haseki hastanesini ve imaretini yaptı. Kanuni devrinin vezirlerine gelince, hemen hepsi de eserler yaptırmışlardır. Meşhur vezir Kasım Paşa kendi adıyla anılan semtte hayratını yaptırdı. Hüseyin Paşa Sarıgüzelde, Ayazpaşa, Ayazpaşa semtinde, Rüstem Paşa kendi semtindeki Camii ve medreseyi yaptırmıştır. Sadrazam Ahmet Paşa bir Dızdaryede ve diğeri Azapkapıda iki cami yaptırmıştır. Bu vezirlerin bir kısmı da Üsküdar tarafında binalar yaptırmıştır. Keza bu devirde milyonlar sarfedilerek Romalılar zamanından kalan su bentleri tamir edilmiş ve yenileri yapılmıştır. Topkapı sarayının ikinci suru, içindeki saray ve cami de Kanuni Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır.

Dr. Neclâ Pekolcay'ın
İSLAMİ TÜRK EDEBİYATI
Kitabının 2.cildi
İSLAM MEDENİYETİ
Yayınları arasında çıktı

Arapça'ya Tahtakale Arapçası demek moda olmuştu. İşte Süleymaniye ve Tahtakale semtleri bu suretle meydana gelmişti.

Kanunî Sultan Süleyman'ın kızı ve Rüstem Paşa'nın zevcesi olan Mihrimah Sultan Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camii'ni ve medresesini yaptırdı. Haseki Hürrem Sultan da Haseki hastanesini ve imaretini yaptı. Kanunî devrinin vezirlerine gelince, hemen hepsi de eserler yaptırmışlardı. Meşhur vezir Kasım Paşa kendi adıyla anılan semtte hayratını yaptırdı. Hüseyin Paşa Sarıgüzeld'e, Ayazpaşa, Ayazpaşa semtinde, Rüstem Paşa kendi semtindeki cami ve medreseyi yaptırmıştır. Bu vezirlerin bir kısmı da Üsküdar tarafında binalar yaptırmıştır. Keza bu devirde milyonlar sarfedilerek Romalılar zamanından kalan su bentleri tamir edilmiş ve yenileri yapılmıştır. Topkapı Sarayı'nın ikinci suru, içindeki saray ve cami de Kanunî Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır.

İstanbul Nasıl Fethedildi?

Kadircan Kafı

Kadircan Kafı, "İstanbul Nasıl Fethedildi?", Fetih ve Ayasofya, *Bugün* gazetesi ilavesi, 29 Mayıs 1970, ss. 8-9.

Kadircan Kafı

Genç Hükümdar:

Cesur, iyi kalpli ve şair bir hükümdar olan Osmanlı padişahı İkinci Murad 1451 yılı Şubatının beşinci günü gözlerini hayata yumdu; yerine henüz yirmi bir yaşındaki oğlu Şehzade Mehmed geçti.

II. Mehmed o devrin yüksek hocalarından ders almış, babasının sağlığında bir müddet hükümdarlık yapmış, Manisa'da altı sene valilik ederek idarecilikte tecrübe sahibi olmuş bir gençti; birkaç dil biliyordu, şairdi, âlimdi, askerliğe ve silahlara dair teknik bilgilere sahipti.

Osmanlı Devleti Anadolu'da Konya ve Sivas'a; Rumeli'de ise Tuna, Sırbistan, Arnavutluk ve Mora'ya kadar yayılmıştı; Bizans İmparatorluğunun merkezi olan İstanbul henüz fethedilmemişti; bu şehir, Marmara ile Karadenizi birleştiren Boğaz üzerinde olduğundan ve Osmanlı devletini ikiye ayırdığından Türkler için her zaman tehlikeliydi; nitekim Varna savaşından evvel Bizanslılar Türk ordusunun Asya'dan Avrupa'ya geçmesine mani olmuşlar ve II. Murat Ceneviz gemilerine Boğazın bir yakasından diğerine geçmek için her asker başına bir altın lira vermek zorunda kalmıştır.

Osmanlı devletinin selameti ve daha ziyade genişlemesi Bizans'ın fethedilmesine bağlıydı; Sultan Mehmed padişah olur olmaz bu işi en kısa zamanda mutlaka başarmak kararını verdi.

Bizans'ın Durumu

Miladın 395 senesinde kurulan Doğu Roma

İmparatorluğu yedinci asırdan beri Doğu'dan Arapların, İranlıların ve Türklerin; Batıdan da Hunlar'ın, Avarlar'ın, Bulgarlar'ın, Venedikliler'in hücumları yüzünden çok zayıflamıştı; imparatora bağlı olan topraklar İstanbul ve civarındaki birkaç kasabadan, Burgaz ve Vasilikoz kalelerinden, Midilli, İmroz gibi birkaç küçük adadan, Atina civarı ile Mora yarımadasının iç kısımlarından ibaret.

Bizanslılar Ortodoks mezhebindeydiler. Katoliklerin başkanı olan Papayı tanımıyorlardı. Bununla beraber imparatorlar Avrupa devletlerinin yardımlarını sağlamak için her iki mezhep mensupları arasında bir birlik kurulmasına çoktan beri çalışıyorlardı. Son Bizans imparatoru XI. Kostantin bunu başarmıştı ve Papanın vekili İstanbul'a gelmek üzereydi.

İstanbul şehri bakımsızdı; nüfusu ikiyüz binden daha azdı; fakat surlar çok sağlamdı ve bunların tamirleri için kiliseleri bile yıkarak taşlarından faydalandıkları olmuştu.

İstanbul şehri, kara tarafı Haliç'te Ayvansaray'dan Marmara kıyısında Yedikule'ye kadar uzayan ve diğer tarafları denizle çevrilmiş olan üçgen üzerindeydi; yüksek, kalın ve sağlam surları vardı. Hele kara tarafındaki surlar çok sağlamdı ve hücumla aşılma imkanı yoktu. Çünkü evvela on metre derinliğinde ve yirmi metre genişliğinde su dolu bir hendek vardı. Hendeğin iç tarafında ise sırasıyla iç duvar, onbeş metre yüksekliğinde kale duvarları, ayrıca yirmibeş metre yükseliğinde daha sağlam kale duvarları vardı. Kalınlıkları sekiz on metreyi bulan bu duvarlar boyunca kırk elli metre aralıkla çok sağlam ve kuvvetli kaleler yapılmıştı. Şehre denizden büyük bir hücum yapmanın imkanı yoktu, karadan hücum için de evvela hendeği doldurmak, sonra surları top ateşiyle yıkmak lazımdı!

İlk Tedbirler

Sultan Mehmed tebrik için gelen ecnebi elçilere iyi kabul gösterdi. Avrupa'daki komşularıyla anlaşmalar yaptı. Hatta Bizans İmparatoru adına gelen kardeşi Dimitriyos'a nazik davrandı. Süleyman Çelebi'nin torunu olup İmparatorun yanında bulunan şehzade Orhan için senede üçyüz bin akçe vereceğini söyledi. Sonra Anadolu'ya geçti. Vakit vakit Osmanlı devletini rahatsız eden Karaman hükümdarı İbrahim Bey üzerine yürüdü. İbrahim Bey kaçtı. Sultan Mehmet Konya'ya girdi. Daha sonra İbrahim Bey itaatini bildirdi. Kızını Padişaha verdi ve affedildi.

Bu sırada Bizans İmparatoru, Şehzade Orhan için verilen paranın iki misline çıkarılmasını istedi. Aynı zamanda paranın vaktinde ödenmediğinden şikayet etti. Sultan Mehmet bu isteğin cevabının Edirne'de verileceğini söyledi. Edirne'ye varınca da hiçbir şey vermeyeceğini bildirdi.

Sultan Mehmet 1452 Martının sonlarında vaktiyle Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Güzelcehisar'a geldi. Boğaz'ın en dar noktası olan karşıdaki yamaçların kendisine verilmesini İmparator'dan istedi. İmparator oraların Cenevizlilere ait olduğu cevabını verdi. Sultan Mehmet beraberindeki askerleri, iki bin duvarcı ile dört bin ırgadı karşıya geçirdi. Orada bir hisar yaptırmaya başladı. İmparator bu hareketi protesto etti. Ve Sultan Meh-

Bugün Gazetesinin Müslüman Türk Milletine Armağanı

29
Mayıs
1970

FETİH VE AYASOFYA

Bugünün
liâvesidir
Ayrıca parayla
Satılmaz

«KAFİRE» kıyameti: İstan-
bul fethine tarih. Hattat Ha-
mid bey hattıyla

GENÇ HÜKÜMDAR:

Genç surlar, iyi kalbli ve
gür bir hükümdar olan
Osmanlı padişahı I.
kinci Murad 1451 yılı Şubat-
ının beşinci günü güzlerini
hayata yumdı; yerine he-
nüz yirmi bir yaşındaki oğ-
lu şehzade Mehmed geçti.

II. Mehmed o devrin yüksek
hocalarından ders almış, ba-
hasının sağlığında bir müd-
det hükümdarlık yapmış. Mu-
nisa'da altı sene valilik ece-
rek idarecilikte tecrübe sahi-
bi olmuş bir gençti; bir kaç
dül biliyordu, şairdi, âlimdi,
askerliğe ve silâhlara dair
teknik bilgilere sahipti.

Osmanlı Devleti Anadolu-
da Konya ve Sivas'a; Rume-
lide ise Tuna, Sırbistan Ar-
navutluk ve Mora'ya kadar
yayılmıştı; Bizans imparator-
luğunun merkezi olan İstan-
bul henüz fethedilmemişti;

BİZANSIN DURUMU:

Müslüman 395 senesinde
kurulan Doğu Roma
İmparatorluğu yedinci
asrın beri Doğu'dan Arap-
ların, Batı'dan da Hunlar'ın,
Avarların, Bulgarların, Ve-
nediklilerin hücumları yüzün-
den çok zayıflamıştı; İmpa-
ratora bağlı olan topraklar
İstanbul ve civarındaki bir
kaç kasabadan, Burgaz ve
Vasiliko kalelerinden, Midil-
li, İmroz gibi bir kaç küçük
adadan, Atina civarı ile Mo-
ra yarımadasının iç kısmı-
rından ibaretti.

Bizanslılar Ortadoks mez-
hebindeydiler; Katoliklerin baş-
kanı olan Papayı tanımyor-
lardı; bununla beraber İmpa-
ratorlar Avrupa devletleri-
nin yardımlarını sağlamak iç-
in her iki mezhep mensupla-
rı arasında bir birlik kurul-
masına çoktanberi çalışıyor-
lardı. Son Bizans imparatoru
XI. Kostantin bunu baş-
armıştı ve Papanın vekili
İstanbul'a gelmek üzere idi.
İstanbul şehri bakımsızdı;
nüfusu iktiyüz binden daha
azdı; fakat surlar çok sağ-
lamdı ve bunların tamirleri
için kiliseleri bile yıkarak to-
parlarından faydalandıkları ol-
muydu.

İstanbul şehri, kara tarafı
Halikçe Ayvansaray'dan Mar-
mara kıyısında Yedikule'ye ka-
dar uzayan ve diğer tarafla-
rı denizde çevrilmiş olan üç

gen üzerindeydi; yüksek, kalın
ve sağlam surları vardı; he-
le kara tarafındaki surlar
çok sağlamdı ve hücumla a-
şılacak imkânı yoktu; çünkü
evvelâ on metre derinliğinde
ve yirmi metre genişliğinde
su dolu bir hendek vardı;
hendegin iç tarafında ise sı-
rasile bir duvar, onbeş metre
yüksekliğinde kale duvarla-
rı, ayrıca yirmibeş metre
yüksekliğinde daha sağlam
kale duvarları vardı; kalın
likları sekiz on metreyi bulan
bu duvarlar boyunca kırk
elli metre aralıkla çok sağ-
lam ve kuvvetli kaleler yapılmış-
tı. Şehre denizden büyük
bir hücum yapılmamış imkânı
yoktu, karadan hücum için
de evvelâ hendegi doldurmak
sonra surları top ateşle yıkmak
lazımdı.

İLK TEDBİRLER:

Sultan Mehmed tebrik iç-
in gelen cenebi elçile-
re iyi kabul gösterdi.
Avrupa'daki konsullari-
le anlaşmalar yaptı, hattâ
Bizans İmparatoru adına ge-
len kardeşi Dimitriyos'a na-
zık davrandı. Süleyman Çe-
lebinin torunu olup İmparato-
run yanında bulunan şehzade
Orhan için sende üyüz bin
akceverceğini söyledi. Sonra
Anadolu'ya geçti, vaki-
tinde Osmanlı devletini
rahatsız eden Karatman hü-
kumdarı İbrahim Bey üzeri-
ne yürüdü, İbrahim Bey kaç-
tı, Sultan Mehmed Konya'ya
girdi. Daha sonra İbrahim
Bey itaatini bildirdi, kızını
Padişaha verdi ve affedildi.
Bu sırada Bizans İmparato-
ru, Şehzade Orhan için ve-
rilen paranın iki misline çık-
arılmasını istedi, aynı zaman-
da paranın vakitinde bedene
diğinden şikâyet etti. Sultan
Mehmed bu istegin cevabını
Edirne'de verileceğini söyle-
di, Edirne'ye varınca da hiç
bir şey vermiyeceğini bildir-
di.

Sultan Mehmed 1452
Martın sonlarında vakitile
Yıldırım Bayazidin yaptırdı-
ğı Güzelcehisara geldi; Bo-
ğazın en dar noktası olan kar-
şadaki yamaçların kendisine
verilmesini İmparator'dan istedi;
İmparator oraların Cenev-
zilere ait olduğu cevabını
verdi. Sultan Mehmed bera-
berindeki askerleri, iki bin
duvarcı ile dört bin ırgadı kar-
şıya geçirdi; orada bir hisar
yaptırmağa başladı. İmparato-
ru bu hareketi protesto etti.
Ve Sultan Mehmed, onun el-
çilerine şu cevabı verdi:
«Babam Varna savaşına gi-
derken Boğazdan karşıya
geçmesine mâni olduğunuz iç-
in buraya bir kale yaptırmak-
la karar vermişti; ben o ka-
rarı yerine getiriyorum. İmpa-
ratorunuza söyleyiniz ki,
şimdiki Osmanlı Padişahı ev-
velkilere benzemez. Gücümün
ettiği yerlere onların emel-
leri bile varamaz».

Hisarın inşası içinde Padi-
şah ve vezirler bile ırgat gi-
bi çalışıyor ve dört ay sonra
tamamlandı; toprak ve muha-
fızlar kondu.

Bizans imparatoru şehirde-

ki Türkleri hapsedirdi; kapı-
ları ördürdü, savunma ted-
birlerine hız verdi.

Sultan Mehmed Ağustos or-
talarında Bizans hendekleri-
ni ve surlarını gözden geçirdi,
Eylülün birinde Edirne'ye
döndü, Turhan Beyi bir süva-
ri kolordusu ile Mora Des-
potları üzerine gönderdi, on-
ların Bizansa yardım etmele-
rini önledi.

HAZIRLIKÇILAR:

İstanbul surlarının yı-
kılması için her şeyden
evvel ağır toplara ihtiyac
vardı; Türkler ilk defa
1389 da, Birinci Kosova sava-
şında top kullanmağa başla-
mışlardı; topçulukta ustay-
dılar. Sultan Mehmed İstan-
bul'un planını elde etti, kuşat-
ma planını yaptı, büyük to-
par döktürülmeleri için mühen-
dis Saruca ile mimar Müslü-
hüddin'e emirler verdi. Bizans
İmparatorundan dilettiği ka-
dar para almadığı için Sultan
Mehmed'in hizmetine giren
Macar topçusu Urban da on-
lara katıldı, bunlar tarihte
misli görülmemiş olan 63
74 santim çapında dört top
döktüler; yapılan desmede
toplardan biri 600 kiloluk
bir güllüğü bir mil uzağa at-
tı. Türlü toplarda bir çok a-
ğır toprak daha döktürüldü.

Sultan Mehmed piyade ve
süvari kuvvetlerini yeniden
teşkil etti; çoğu küçük ge-
milerden mürekkep olmağ
üzere büyük bir donanma mey-
dana getirildi.

Bu sırada Bizans İmparato-
ru Kostantin Dragazes de
surları kuvvetlendirdi, ku-
lelere toprak yerleştirdi, Ha-
licin ağzında Sarayburnun-
dan Galata'ya kadar aralık-
lı sallarla bağlı olan zinciri ge-
dirdi; elleri silâh tutan herke-
si silâhlardı, ambarları ez-
zakla doldurdu. Avrupa dev-
letlerinden imdat istedi. Pa-
panın vekili Kardinal İsidor
İstanbul'a geldi Ayasofya'da
kavgalı münakaşalardan son-
ra bir ayın yaptı, böylece
Ortadoks ve Katolik kilisele-
rinin birleştiği ilân edildi;
halbuki Rum'ların çoğu; «İs-
tanbul'da Kardinal şapkası
görmektense Türk sarığı gör-
meyi tercih ederiz!» diyor-
lardı.

İstanbul'a Venedik'ten, Ce-
nova'dan, Papa'dan ve daha
başka hükümetlerden, gemi-
lerle askerler de geliyorlardı.
TARAFLARIN KUVVETLE-
Rİ:

1453 senesi Ocak ayı
sonlarında Türk ordu-
su Edirne'den çıktı;
elli çift öküzle çekilen bü-
yük topraklarla birlikte İstanbul'a
hareket etti; asker sayısı
160.000'di ayrıca dervişler,
tacirler, sanatkarlar ve her
şey satıcılar da vardı. Meş-
hur hocalar, şeyhler padişah-
ının yanında bulunuyorlardı.
Beğüz davul ve binbeyüz
zilalın peygamberinin (S.A.S.)
verdiği müjdenin artık hakikat
olacağına herkes imân etmiş-
ti.

Türk Ordusu 6 Nisan'da
İstanbul içine ulaştı. 7 Ni-
sanda küçük toprak ateşe baş-
ladı; ağır topraklar ve asker-
lerin plâna göre yerleştiril-
meleri 11 Nisan'a kadar sür-

dü; çoğu ufak olan üyüz
Türk gemisi Bizans surları ü-
nünden geçerek Beşiktaş kı-
yılarında ve Balta limanında
demirledi. Padişahın cadırı
Topkapı ile Edirne kapısı ara-
sındaki Maltepe üzerine kurul-
du.

Müttefik Hristiyan kuvvetle-
ri çoğu milis olmak üzere
80000 den aşağı değildi; do-
nanma ise 26 büyük galeirdi
bunlar arasında Fransız ve
İspanyollar da vardı.

İLK HÜCÜMLAR:

İstanbul onaltıncı günü
büyük toprakdan biri
parçalandı, etrafındaki-
lerin bir çoğu öldü; Sultan
Mehmed bütün gece düşündü
ve ertesi gün toprakları her
atından sonra yağlanmasını
emretti, bir daha böyle bir
kaza olmadı.

Türklerin atakları her mer-
mi surlarda mühim tahrip-
lere sebep oluyordu. Fakat Bi-
zanslılar bu zararları gece ta-
mir ediyorlardı; yahut ge-
diklere kanklardan ve kilili
toprakları şarapollarla ya-
porlardı.

18 Nisan'da Bayrampaşa
deresi bölgesinde ön surun
bir kısmı ve iç surun iki bur-

askerler ve Bizans erkekleri
buraya kostular. Türkleri ge-
kilmek zorunda bıraktılar.
Aynı gün Türk donanma-
sın zinciri kırıp Halice gir-
mek için yaptığı hücum da ne
ticesiz kaldı.

Sultan Mehmed Halikteki
düşman donanmasını tahrip
için Cenevizlilere ait Galata
kulesinin arasına havan
topları yerleştirdi, aşırma
atılıyor yapı, bu atışların ne-
ticeleri pek iyi oldu.

İstanbul'a imdat için ge-
len beş büyük geminin, Ce-
nakkale'den geçtiği haber a-
lındı, Türk donanması Mar-
mara'ya açıldı. 20 Nisan'da
Yeşilköy sulinde bir savaş ol-
du; Türk gemileri küçük ol-
duğundan düşman gemileri
müsaait bir lodos sayesinde
saffarı yardılar, Türk'lere
mühim kayıplar verdirerek
limana girdiler.

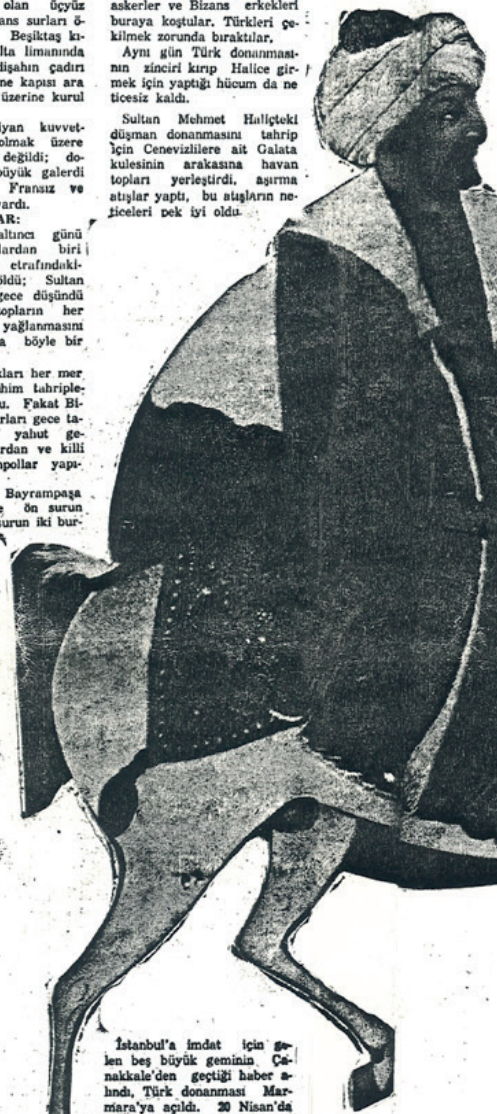
KARADA YÜRÜYEN DONANMA:

Sultan Mehmed Türk do-
nanmasının bir kısmı-
nı Halice sokmağa ka-
rar verdi; Galata'nın arka-
sında, Boğazkesen caddesin-
den Galatasaray'a oradan
Kasımpaşa deresi ağzına ka-
salar döşetti, yağıttı; bir
gece içinde yirmi kadar kü-
çük gemi öküzler ve insanlar
tarafından çekilerek Halice
indirildi; meşalenin ışığında
binlerce Türk'ün davullar
ve zurnalara çalarak, tekbir-

ler getiren gençleri çek-
meleri pbeli bir görü-
nüştü; gece süren u-
ğultunusunu anlayama-
yan Ru Türk gemileri
ni Halikden deşet iç-
inde ki

Venediklilerin Türk do-
nanmamağa karar
verdikleri Mehmed bu-
nu hab; donanmayı
Kasımpaşa ağzına to-
pında, ve toprak yer-
leştirdi.

28 Nisan Venedik-
ler bantları, fakat ge-
rek Tullerin ve ge-
rekse yların atış-
karşı kayıplara uğ-
rayorlar.

Fethedildi?

İmparatorunuza söyleyiniz ki, şimdiki Osmanlı
yerlere, onların emelleri bile varamaz!»

an KAFLI

İMPARATORUN TEKLİFİ:

Kara cephesinde top ateşi ve hücumlar devam ediyordu; fakat Türk'ler gediklerin büyümüş olmasına rağmen ancak birinci suru aşabiliyorlar, ikinci sur önünde gülle, ok, taş ve kurşun sağanağına tutularak geri çekilmek zorunda kalıyorlardı.

Bizans İmparatoru Kostantin, Türk başkomutanı Sultan Mehmet'e bir murahhas göndererek dilettiği kadar verileceğini razı olduğunu bildirdi; Sultan Mehmet: «Şehri teslim etsin; İmparatora Mora Despotluğunu vereyim» dedi.

Edirne kapısı arasındaki gediklere gece hücumları yapıldı; birinci surun yıkılması olmasına, ikinci surun mühim zararlarına uğramış bulunmasına rağmen şehre girilemedi; çünkü hemen hemen bütün mürettek kuvvetler buraya toplanmış ve savunmaya kalmışlardı.

YIPRATAN HÜCUMLAR: Sultan Mehmet bütün ağır topları Topkapı ve Edirne kapısı arasına yerleştirdi; daha sıkı bir borm barmdan yaptırdı. Ayrıca 16

derdi; kendisinin ve dinleyenlerin, gütrebilecekleri mallarla beraber şehri terketmelerini teklif etti. Kostantin «ne kadar ağır olursa olsun vergi veririm, fakat şehri müdafadan vazgeçmem» dedi.

Sultan Mehmet bütün cephe boyunca gece yarısına kadar ateşler yakıyor, top ateşini bazan sabaha kadar devam ettiriyor; bu yüzden Bizanslılar gedikleri kapatma imkânını bulamıyorlardı, çünkü zaten geceler pek kısılmıştı.

İstanbul'da papazlar şehrin teslim edilmesi zarurî olduğunu söylüyorlardı, fakat imparator bu fikirde değildi.

Bizanslılar kiliselerde ve her yerde Allah'tan yardım dileyiyorlardı; Türkler de Medine'ye hicret ettiği zaman İslâm Peygamberini komutan Ebu Eyyub Ensârî'nin mezarının keşfedilmesini. Ak Şemsettin Hazretlerinin kerametlerini zafer âlâmeti sayıyorlardı.

Sultan Mehmet 26 Mayıs akşamı, ertesi gün bütün ordunun oruç tutmasını emretti; sabaha kadar tekbirler getirildi, davullar, zurnalar çaldı, âdetle bayram yapıldı; toplar bu uğultuların üstünde vakit vakit heybetle gürliyordu.

27 Mayıs günü sabahın ağama kadar bütün şehir ve civarı sis içinde kaldı; Bizanslılar çok korktular, fakat Türkler hareketle bulunmadılar, çünkü Sultan Mehmet son ve en büyük hücumunu 29 Mayıs'ta yapmasına karar vermişti.

İmparator bunu haber aldı ve şehride eli silah tutan her kesi surlara sürdü.

İKİ HÜCUM:

453 yılı 29 Mayıs günü henüz başlamıştı; gök yüzünde yarım bir ay parlıyordu. Ortalığa solgun bir aydınlık açıyordu, top ateşi gece yarısından iki buçuk saat sonraya kadar devam etti.

Surlarda yer yer gedikler açılmıştı; fakat en büyük gedik Topkapı ile Edirnekapısı arasındaydı; buralarda birinci kısım sur enkaz halindeydi, ikinci ve en büyük surların da dört kulesi tamamiyle yıkılmıştı. Bizanslılar moloz ve harç yığınları üzerine kankalar çakmışlar aralarına çalı çırpı doldurmuşlar, sonra toprak ve su dökmüşler, çetin bir sed yapmışlardı.

Sultan Mehmet o zamana kadar ihtiyatta kalan yardım ci Hristiyan askerlerini ve genç Türk'leri ileri sürdü; bunlar beygür davulun, yüzlerce boru ve zurnanın harp marşları arasında hücumla geçtiler, taş, gülle, ateş, ok ve kurşun sağanağı altında «İleride merdivenlerle ilerlediler, tırmanarak rampapolları veya duvarların üstüne çıkarak oluyor, fakat derhal öldürülüp geri atılıyor».

Pedışah askere büyük mükâfatta vaatmişti, hattâ şehre ilk girenler olanlara sanacak beyliği vermişti; or-

dudaki hocalar askerleri teşvik için mümkün olanı yapıyorlardı.

Sultan Mehmet şehrin diğer taraflarından da aynı zamanda hücum ettiriyor, böylece Bizanslıların bütün kuvvetlerini asıl hedefe toplamalarına fırsat vermiyordu.

Birinci hücum iki saat sürdü.

Şehre girilmemişli ama düşman yılmıştı.

Sultan Mehmet ilk hücum kollarını geri çekti; iyi alâhlanmış Anadolu askerlerinden mürekkep ikinci hücum kollarını hareket ettirdi.

Şimdi davullar, zurnalar ve borular daha çokundu; bütün cephe boyunca «Allah! Allah!» ve «Ur ha!... Ur, ha!» haykırıları birbirine karıştıyordu.

Şehrin bütün çanları çalınıyordu.

Surlar boyunca sanki bir Cehennem kaynıyordu; ortalığı duman bürümüştü.

Türk'lerden üçyüz asker si perleri aşarak büyük surların önüne kadar vardılar, fakat yanlardan ve cepheden yağın öüm sağanakları altında çoğu şehit oldular, kalanlar geri çekildiler.

SON SALDIRI:

Sultan Mehmet savaşı yakundan idare ediyordu ve bu hal askerlerin gayretlerini son derece artırıyor; Kostantin de surlar üzerindeydi, hattâ döğüyordu.

Sultan Mehmet üçüncü hücumu en seçkin askerler olan on iki bin Yeniçeriye yaptırdı; bunlar evvelkilerin açtıkları yoldan kolaylıkla ilerlediler, surlara yaklaşıncaya eskinenden daha korkunç bir ateşle karşılaştılar, çünkü acı çalan çan sesleri üzerine şehirden son erkekler, hattâ kadınlar cepheye koşmuşlardı; o kadar ki, Bizanslıların sayı üstünlüğüne malik oldukları söylelebiliirdi.

Ulubatlı Hasan adında bir Yeniçeri ilk olarak surlara çıktı, meşhur Cenova'lı General Cüştüyanî ile karşılaştı bayrak dalgalandırarak onunla çarpıştı.

Bayrak surlar üzerinde gören Türk askerleri coşular ve sel halinde saldırdılar.

Ulubatlı Hasan ustaca döğüyordu, Cüştüyanîyi ağır yaraladı ve kaçırdı, kendisi de arkadan atılan büyük bir taşla vurulup şehit düştü; fakat artık Türkler için bir kuvvet tutamazdı; Ulubatlı Hasan'ın yükseliği bayrak şim di başkasının elindeydi ve Bizanslılar her tarafa boğuşa uğrayarak kaçıyorlardı. Bu sırada güneş bütün ilikşimile doğuyor, Türk'ün zaferini kutluyor, yeni bir devrin başladığını haber veriyordu.

Kostantin kurtuluş ümidi kalmadığını görünce kaçmak istedi; Türklerle savaşan bir Bizans müfrezesine

rastladı, tanınamamak için İmparatorluk âlemelerini ve sırmalı mantosunu attı, yola açmak üzere Bizanslı müfrezelerin arasına katıldı, azale denilen askerlerden bir tarafından öldürüldü. Aynı zamanda surların diğer bir çök tarafından da Türkler sığın akın şehre giriyorlardı.

FATİH ŞEHİRDE:

Sultan Mehmet o gün «Fatih» unvanını aldı; öğle namazını dergâhta kıldıktan sonra bütün vezirler, beyler ve hocalarla beraber Topkapı'dan şehre girdi; bu zaferi kendisine başışlayan Ulu Allah'a şükretti ve askerlerini kutladı.

Sultan Mehmet Bizanslılara dil, din ve yaşama hürriyeti verdi; Ayasofya'nın kapısında attan indi, içeri girdi; mabedin ihtişamına hayran oldu, orada ikinci namazını kıldı, camie çevrilmesini ve ilk Cuma namazının orada kılınmasını emretti.

Sultan Mehmet sonra İmparatorların oturdukları saraya gitti oradaki perişanlışı görünce İran'lı bir sairini: «Efrasiyab'ın kubbesinde nöbet baykuşu ötti; Kayserin sarayında örümcek perdelik yapıyordu!»

Mânâsını gelen beytini okudu.

Şehride zulüm yapılmadı, hattâ Ayasofya'nın bir taşını sökmeye kalkışan bir Yeniçeri cezalandırıldı.

Sultan o gün ordugâha döndü, şehride can ve mal emniyetinin sağlanması için kesin emirler verdi; Haziranın birinci günü de bir zafer alayı ile şehre girdi. Rumların yola attıkları çiçek demetleri arasında Ayasofya'ya gitti, Cuma namazında bulundu.

Sultan Mehmet İstanbul'dan kaçanların serbestçe yurtlarına dönebileceklerini ilân etti; o sırada ölen Patrik'in yerine serbestçe seçilen Genedyos'a din hürriyetini ve bazı imtiyazlar verdi. Ona muhteşem bir saray tahsis ettirdi, vezirlerin ve beylerin de bulundukları bir alaya makamına gönderdi.

YENİ DEVİR:

İstanbul'un fethi üzerine Osmanlı devleti Doğu Roma İmparatorluğunun meşrû ve gerçek mirasçısı oldu; üç kuta üzerinden dört yüz sene den fazla süren bir egemenlik kuruldu. İstanbul'un fethi dünya tarihine yeni bir çağ açtı.

Sultan Mehmet henüz yirmi üç yaşında olmasına rağmen o devre göre, dünya çapında bir devlet adamı olduğunu isbat etti. İlim ve sanatı korudu; asrındanberi en ilâhî entrikalara sahne olan, bakımsızlıktan harap bir hale gelen İstanbulu güzelleştirmeye senlendirmeye çalıştı.

Not: Merhum Kadircan Kafa bu makaleyi, fethin 500 üne yıldönümünde yazmıştır. Kendisine Allah'tan rahmet dileriz.

■ «KÜFFARE kıyameti»: İstanbul fethine tarih (Ahmed Muhtar Paşa'nın «Feth-i Cülî Kostantiniyye» (1326) başlıklı eserinden) Hattat Hamid bey hatıyla.

tan Mehmed'e bir murahhas göndererek dilettiği kadar verileceğini razı olduğunu bildirdi; Sultan Mehmet: «Şehri teslim etsin; İmparatora Mora Despotluğunu vereyim» dedi.

Galata kulesinin ardındaki Türk havan toplarının ateşi o kadar tesirli oldu ki, bu kalenin dibine sığınan düşman gemilerinden pek çoğu batı.

İstanbul'un Haliç tarafındaki surları zaafı; Sultan Mehmet buradan da hücum için Hasköy ve Balat arasına kazıkları yanyana bağlamak ve üzerine kalas döşemek suretiyle beş metre kadar genişlikte bir köprü kurdurdu; asker geçirdi ve hücumlar yaptı. Bizanslılar bir kaç defa bu köprüyü yakmağa çalıştılar, beceremediler.

Sultan Mehmet 6 ve 11 Mayıs tarihinde Topkapı ve

Mayıs'ta lûğam savaşları başladı; bazan iki taraf surların altında, karşılıklı açtıkları tünelelerde çarpışıyorlardı.

18 Mayıs'ta beş harp kulesi hendeğe yanaştı, yakın mesafeden savaş oldu; hendeğin bir kısmı dolduruldu, surların kulelerinde mühim tahripier yapıldı.

Surların altındaki ve üstündeki bu çetin savaşlar 23 Mayıs'a kadar sürdü.

Sultan Mehmet 24 Mayıs'ta damadı İsfendiyar oğlu Kasım Beyi İmparatora gön-

med, onun elçilerine şu cevabı verdi: “Babam Varna savaşına giderken Boğazdan karşıya geçmesine mani olduğunuz için buraya bir kale yaptırmaya karar vermişti; ben o kararı yerine getiriyorum. İmparatorunuza söyleyiniz ki, şimdiki Osmanlı Padişahı evvelkilere benzemez. Gücümün yettiği yerlere onların emelleri bile varamaz!”

Hisarın inşası işinde Padişah ve vezirler bile ırgat gibi çalıştılar ve dört ay sonra tamamlandı; toplar ve muhafızlar kondu.

Bizans İmparatoru şehirdeki Türkleri hapsedtirdi; kapıları ördürdü, savunma tedbirlerine hız verdi.

Sultan Mehmet Ağustos ortalarında Bizans hendeklerini ve surlarını gözden geçirdi. Eylül’ün birinde Edirne’ye döndü. Turhan Bey’i bir süvari kolordusu ile Mora Despotları üzerine gönderdi, onların Bizans’a yardım etmelerini önledi.

Hazırlıklar

İstanbul surlarının yıkılması için her şeyden evvel ağır toplara ihtiyaç vardı. Türkler ilk defa 1389’da, Birinci Kosova savaşında top kullanmaya başlamışlardı; topçulukta ustaydılar. Sultan Mehmet İstanbul’un planını elde etti, kuşatma planını yaptı, büyük toplar döktürülmesi için Mühendis Saruca ile Mimar Müslühüddin’e emirler verdi. Bizans İmparatoru’ndan dilediği kadar para alamadığı için Sultan Mehmed’in hizmetine giren Macar topçusu Urban da onlara katıldı. Bunlar tarihte misli görülmemiş olan 63-74 santim çapında dört top döktüler. Yapılan denemede bu toplardan biri 600 kiloluk bir gülleyi bir mil uzağa attı. Türlü çaplarda bir çok ağır toplar daha döktürüldü.

Sultan Mehmed piyade ve süvari kuvvetlerini yeniden teşkil etti. Çoğu küçük gemilerden mürekkebe olmak üzere büyük bir donanma meydana getirdi.

Bu sırada Bizans İmparatoru Kostantin Dragazes de surları kuvvetlendirdi. Kulelere toplar yerleştirdi. Haliç’in ağzında Sarayburnu’ndan Galata’ya kadar aralıklı sallarla bağlı olan zinciri gerdirdi. Elleri silah tutan herkesi silahlandırdı, ambarları erzakla doldurdu. Avrupa devletlerinden imdat istedi. Papanın vekili Kardinal İzidor İstanbul’a geldi. Ayasofya’da münakaşalardan sonra bir ayin yaptı. Böylece Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleştiği ilan edildi. Halbuki Rumların çoğu, “İstanbul’da Kardinal şapkası görmektense Türk sarığı görmeyi tercih ederiz!” diyorlardı.

İstanbul’a Venedik’ten, Cenova’dan, Papa’dan ve daha başka hükûmetlerden, gemilerle askerler de geliyorlardı.

Tarafların Kuvvetleri

1453 senesi Ocak ayı sonlarında Türk ordusu Edirne’den çıktı. Elli çift öküzle çekilen büyük toplarla birlikte İstanbul’a hareket etti. Asker sayısı 160 bindi. Ayrıca dervişler, tacirler, sanatkârlar ve her çeşit satıcılar da vardı. Meşhur hocalar, şeyhler padişahın yanında bulunuyorlardı.

Beş yüz davul ve binbeşyüz zurna çalınıyordu. Büyük İslâm Peygamberi'nin^(sas) verdiği müjdenin artık hakikat olacağına herkes iman etmişti.

Türk ordusu 6 Nisan'da İstanbul önüne ulaştı. 7 Nisan'da küçük toplar ateşe başladı. Ağır topların ve askerlerin plana göre yerleştirilmeleri 11 Nisan'a kadar sürdü. Çoğu ufak olan üçyüz Türk gemisi Bizans surları önünden geçerek Beşiktaş kıyılarında ve Balta limanında demirledi. Padişahın çadırı Topkapı ile Edirne kapısı arasındaki Maltepe üzerine kuruldu.

Müttefik Hristiyan kuvvetleri çoğu milis olmak üzere 80 binden aşağı değildi. Donanma ise 26 büyük galerdi. Bunlar arasında Fransız ve İspanyollar da vardı.

İlk Hücumlar

Nisan'ın onaltıncı günü büyük toplardan biri parçalandı, etrafındakilerin bir çoğu öldü. Sultan Mehmet bütün gece düşündü ve ertesi gün topların her atımdan sonra yağlanmasını emretti, bir daha böyle bir kaza olmadı.

Türklerin attıkları her mermi surlarda mühim tahriplere sebep oluyordu. Fakat Bizanslılar bu zararları gece tamir ediyorlardı. Yahut gediklere kazıklardan ve killi topraktan şarampollar yapıyorlardı.

18 Nisan'da Bayrampaşa deresi bölgesinde ön surun bir kısmı ve iç surun iki burcu yıkılmış, bunların enkazı hendeğin dörtte üçünü doldurmuştu. Sultan Mehmed güneşin batmasından iki saat sonra buraya bir gece hücumu yaptırdı. Türk askerleri tekerlekli ve surlar kadar yüksek beş kuleyi de ileri sürdüler. Fakat Bizans hizmetinde bulunan Granf isimli bir Alman mühendisi Rumateşi ile bu kulelerin büyüğünü yakmaya muvaffak oldu. Devamlı çan sesleri arasında hemen hemen bütün askerler ve Bizans erkekleri buraya koştular. Türkleri çekilmek zorunda bıraktılar.

Aynı gün Türk donanmasının zinciri kırıp Haliç'e girmek için yaptığı hücum da neticesiz kaldı.

Sultan Mehmed Haliç'teki düşman donanmasını tahrip için Cenevizlilere ait Galata kulesinin arkasına havan toparı yerleştirdi, aşırma atışlar yaptı, bu atışların neticeleri pek iyi oldu.

İstanbul'a imdat için gelen beş büyük geminin Çanakkale'den geçtiği haber alındı. Türk donanması Marmara'ya açıldı. 20 Nisan'da Yeşilköy önünde bir savaş olduğundan düşman gemileri müsait bir lodos sayesinde safları yardılar, Türklere mühim kayıplar verdirerek limana girdiler.

Karadan Yürüyen Donanma

Sultan Mehmed Türk donanmasının bir kısmını Haliç'e sokmaya karar verdi. Galata'nın arkasında, Boğazkesen caddesinden Galatasaray'a, oradan da Kasımpaşa deresi ağzına kalaslar döşetti, yağlattı. Bir gece içinde yetmiş kadar küçük gemi öküzler ve insanlar tarafından çekilerek Haliç'e indirildi. Meşalenin ışığında binlerce Türk davullar ve zurnalar çalarak, tekbirler getirdi. Bu gemileri çekmeleri pek heybetli bir görünüşü.

Bütün gece süren uğultunun mânâsını anlayamayan Rumlar, Türk gemilerini Haliç'te görünce dehşet içinde kaldılar.

Venedikliler Haliç'teki Türk donanmasını yakmaya karar verdiler. Sultan Mehmet bunu haber aldı; donanmayı Kasımpaşaderesi ağzına topladı, yamaçlara toplar yerleştirdi.

28 Nisan gecesi Venedikliler baskın yaptılar. Fakat gerek Türk gemilerinin ve gerekse Türk toplarının ateşi karşısında ağır kayıplara uğradılar.

İmparatorun Teklifi

Kara cephesinde top ateşi ve hücumlar devam ediyordu; fakat Türkler gediklerin büyümüş olmasına rağmen ancak birinci suru aşabiliyorlar, ikinci sur önünde gülle, ok, taş ve kurşun sağanağına tutularak geri çekilmek zorunda kalıyorlardı.

Bizans İmparatoru Kostantin, Türk başkomutanı Sultan Mehmed'e bir murahhas göndererek dilediği kadar vergi vermeye razı olduğunu bildirdi. Sultan Mehmed, "Şehri teslim etsin; İmparator'a Mora Destpotluğu'nu vereyim!.." dedi.

Galata kulesinin ardındaki Türk havan toplarının ateşi o kadar tesirli oldu ki, bu kalenin dibine sığınan düşman gemilerinden pek çoğu battı.

İstanbul'un Haliç tarafındaki surları zayıftı. Sultan Mehmed buradan da hücum için Hasköy ve Balat arasına kayıkları yanyana bağlamak ve üzerine kalas döşetmek suretiyle beş metre genişlikte bir köprü kurdurdu; asker geçirdi ve hücumlar yaptırdı. Bizanslılar birkaç defa bu köprüyü yakmaya çalıştılar, beceremediler.

Sultan Mehmed 6 ve 12 Mayıs tarihinde Topkapı ve Edirne kapısı arasındaki gediklere gece hücumları yaptırdı; birinci surun yıkılmış olmasına, ikinci surun mühim zararlara uğramış bulunmasına rağmen şehre girilemedi. Çünkü hemen hemen bütün müttefik kuvvetler buraya toplanmış ve savunmaya katılmışlardı.

Yıpratıcı Hücumlar

Sultan Mehmed bütün ağır topları Topkapı ve Edirne kapısı arasına yerleştirdi; daha sıkı bir bombardıman yaptırdı. Ayrıca 16 Mayıs'ta lağım savaşları başladı. Bazan iki taraf surların altında, karşılıklı açtıkları tünellerde çarpışıyorlardı.

18 Mayıs'ta beş harp kulesi hendeğe yanaştı, yakın mesafeden savaş oldu. Hendeğin bir kısmı dolduruldu, surların kulelerinde mühim tahrip-ler yapıldı.

Surların altındaki ve üstündeki bu çetin savaşlar 23 Mayıs'a kadar sürdü.

Sultan Mehmed 24 Mayıs'ta damadı İsfendiyar oğlu Kasım Beyi İmparator'a gönderdi; kendisinin ve dinleyenlerin, götürebilecekleri mallarla beraber şehri terketmelerini teklif etti. Kostantin "Ne kadar ağır olursa olsun vergi veririm, fakat şehri müdafaadan vazgeçemem!" dedi.

Sultan Mehmed bütün cephe boyunca ateşler yaktırıyor, top ateşini bazan sabaha kadar devam ettiriyordu. Bu yüzden Bizanslılar gedikleri kapatma imkanını bulamıyorlardı. Çünkü zaten geceler pek kısalmıştı.

İstanbul'da papazlar şehrin teslim edilmesi zarurî olduğunu söylüyorlardı, fakat imparator bu fikirde değildi.

Bizanslılar kiliselerde ve her yerde Allah'tan yardım diliyorlardı. Türkler de Medine'ye hicret ettiği zaman İslâm Peygamberini konuklayan Eba Eyyup Ensârî'nin mezarının keşfedilmesini, Akşemseddin Hazretleri'nin kerametlerini zafer alâmeti sayıyorlardı.

Sultan Mehmed 26 Mayıs akşamı, ertesi gün bütün ordunun oruç tutmasını emretti; sabaha kadar tekbirler getirildi, davullar, zurnalar çalındı, âdeta bayram yapıldı. Toplar bu uğultuların üstünde vakit vakit heybetle gürlüyordu.

27 Mayıs günü sabahtan akşama kadar bütün şehir ve civarı sis içinde kaldı. Bizanslılar çok korktular, fakat Türkler harekette bulunmadılar. Çünkü Sultan Mehmed son ve en büyük hücumun 29 Mayıs'ta yapılmasına karar vermişti.

İmparator bunu haber aldı ve şehirde eli silah tutan herkesi surlara sürdü.

İki Hücum

1453 yılı 29 Mayıs günü henüz başlamıştı. Gökyüzünde yarım bir ay parılıyordu. Ortalığa solgun bir aydınlık saçıyordu. Top ateşi gece yarısından iki buçuk saat sonraya kadar devam etti.

Surlarda yer yer gedikler açılmıştı. Fakat en büyük gedik Topkapı ile Edirnekapi arasındaydı. Buralarda birinci kısım sur enkaz halindeydi. İkinci ve en büyük surların da dört kulesi tamamıyla yıkılmıştı. Bizanslılar moloz ve harç yığınları üzerine kazıklar çakmışlar aralarına çalı çırpı doldurmuşlar, sonra toprak ve su dökmüşler, çetin bir sed yapmışlardı.

Sultan Mehmed o zaman kadar ihtiyatta kalan yardımcı Hristan askerlerini ve genç Türkleri ileri sürdü. Bunlar beşyüz davulun, yüzlerce boru ve zurnanın harp marşları arasında hücumla geçtiler. Taş, gülle, ok ve kurşun sağanağı altında ellerinde merdivenlerle ilerlediler. Tırmanarak şarapolların veya duvarların üstüne çıkanlar oluyor, fakat derhal öldürülüp geri atılıyordu.

Padişah askere büyük mükâfatlar vadetmişti. Hatta şehre ilk girecek olanlara sancak beyliği verecekti. Ordudaki hocalar askerleri teşvik için mümkün olanı yapmışlardı.

Sultan Mehmet şehrin diğer taraflarından da aynı zamanda hücum ettiriyor, böylece Bizanslıların bütün kuvvetlerini asıl hedefe toplamalarına fırsat vermiyordu.

Birinci hücum iki saat sürdü.

Şehre girilmemişti ama düşman yılmıştı.

Sultan Mehmet ilk hücum kollarını geri çekti; iyi silahlanmış Anadolu

askerlerinden mürekkep ikinci hücum kollarını hareket ettirdi.

Şimdi davullar, zurnalar ve borular daha coşkundu; bütün cephe boyunca “Allah! Allah!” ve “Ur ha!.. Ur ha!..” haykırırları birbirine karışıyordu.

Şehrin bütün çanları çalınıyordu.

Surlar boyunca sanki bir Cehennem kaynıyordu; ortalığı duman bürümüştü.

Türklerden üçyüz asker siperleri aşarak büyük surların önüne kadar vardılar, fakat yanlardan ve cepheden yağın ölüm sağanakları altında çoğu şehit oldular, kalanlar geri çekildiler.

Son Saldırış

Sultan Mehmed üçüncü hücumu en seçkin askerler olan on iki bin Yeniçeriye yaptırdı. Bunlar evvelkilerin açtıkları yoldan kolaylıkla ilerlediler, surlara yaklaşınca eskisinden daha korkunç bir ateşle karşılaştılar. Çünkü acı acı çalan çan sesleri üzerine şehirdeki son erkekler, hatta kadınlar cepheye koşmuşlardı. O kadar ki, Bizanslıların sayı üstünlüğüne malik oldukları söylenebilirdi.

Ulubatlı Hasan adında bir Yeniçeri ilk olarak surlara çıktı. Meşhur Cenovalı General Cüstinyani ile karşılaştı; bayrağı dalgalandırarak onunla çarpıştı.

Bayrağı surlar üzerinde gören Türk askerleri coştular ve sel halinde saldırdılar.

Ulubatlı Hasan ustaca dövüşüyordu. Cüstinyani'yi ağır yaraladı ve kaçırdı. Kendisi de arkadan atılan büyük bir taşla vurulup şehit düştü. Fakat artık Türkleri hiçbir kuvvet tutamazdı. Ulubatlı Hasan'ın yükselttiği bayrak şimdi başkasının elindeydi ve Bizanslılar her tarafta bozguna uğrayarak kaçıyorlardı.

Bu sırada güneş bütün ihtişamıyla doğuyor, Türk'ün zaferini kutluyor, yeni bir devrin başladığını haber veriyordu.

Kostantin kurtuluş ümidi kalmadığını görünce kaçmak istedi. Türklerle savaşılan bir Bizans müfrezesine rastladı; tanınmamak için İmparatorluk alâmetlerini ve sırmalı mantosunu attı. Yolu açmak üzere Bizanslı müfrezenin arasına katıldı. Azabî denilen askerlerden biri tarafından öldürüldü. Aynı zamanda surların diğeri bir çok taraflarından da Türkler akın akın şehre giriyorlardı.

Fatih Şehirde

Sultan Mehmed o gün “Fatih” unvanını aldı. Öğle namazını dergâhta kıldıktan sonra bütün vezirler, beyler ve hocalarla beraber Topkapı'dan şehre girdi. Bu zaferi kendisine bağışlayan Ulu Allah'a şükretti ve askerlerini kutladı.

Sultan Mehmed Bizanslılara dil, din ve yaşama hürriyeti verdi. Ayasofya'nın kapısında attan indi, içeri girdi. Mabedin ihtişamına hayran oldu.

Orada ikindi namazını kıldı. Camiye çevrilmesini ve ilk Cuma namazının orada kılınmasını emretti.

Sultan Mehmet sonra İmparatorların oturdukları saraya gitti. Oradaki perişanlığı görünce İranlı bir şairin:

“Efrasiyab’ın kubbesinde nöbet baykuşu öttü; Kayser’in sarayında örümcek perdecilik yapıyordu!”

mânâsına gelen beytini okudu.

Şehirde zulüm yapılmadı, hatta Ayasofya’nın bir taşını sökmeye kalkışan bir Yeniçeri cezalandırıldı.

Sultan o gün ordugâha döndü. Şehirde can ve mal emniyetinin sağlanması için kesin emirler verdi. Haziran’ın birinci günü de bir zafer alayı ile şehre girdi. Rumların yola attıkları çiçek demetleri arasında Ayasofya’ya gitti. Cuma namazında bulundu.

Sultan Mehmed İstanbul’dan kaçanların serbestçe yurtlarına dönebileceklerini ilan ettirdi. O sırada ölen Patrik’in yerine serbestçe seçilen Genedyos’a din hürriyetini ve bazı imtiyazlar verdi. Ona muhteşem bir saray tahsis ettirdi, vezirlerin ve beylerin de bulundukları bir alayla makamına gönderdi.

Yeni Devir

İstanbul’un fethi üzerine Osmanlı devleti Doğu Roma İmparatorluğu’nun meşru ve gerçek mirasçısı oldu. Üç kıta üzerinde dörtyüz seneden fazla süren bir egemenlik kuruldu.

İstanbul’un fethi dünya tarihine yeni bir çağ açtı.

Sultan Mehmed henüz yirmi üç yaşında olmasına rağmen o devre göre, dünya çapında bir devlet adamı olduğunu isbat etti. İlim ve sanatı korudu; asırlardan beri en iğrenç entrikalara sahne olan, bakımsızlıktan harap bir hale gelen İstanbul’u güzelleştirmeye, şenlendirmeye çalıştı.

Not: Merhum Kadircan Kaflı bu makaleyi, fethin 500’üncü yıldönümünde yazmıştır. Kendisine Hakk’tan rahmet dileriz.

Fetih Gününden Sonra

Nihad Sâmi Banarlı

Nihad Sâmi Banarlı, *Meydan Mecmuası*, 6 Haziran 1972; (Nihad Sâmi Banarlı, *İstanbul'a Dair*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, Kasım 1986, s. 71-75.)

Nihad Sami Banarlı

İstanbul'un Türkler tarafından fethi hadisesinin 519. yıldönümü, geçen Pazartesi günü, günün ehemmiyetine nisbetle mütevazı sayılacak bir törenle kutlandı. Arkasından, radyo ve televizyonla, hadise, yine mütevazı programlarla halkımıza sunuldu.

Bunlar kâfi değildir.

Dünya tarihinde bir dönüm noktası yaratan böyle millî ve beşerî bir günün, memleket ölçüsünde bunca bayramlar yapan bir millet tarafından, milletçe kutlanacak bir bayram günü sayılmaması, hayli hazindir.

Bu güne hem millî hem beşerî dedik, çünkü dünya tarihinde uzun ve zorlu bir kuşatmadan sonra, fethedilen bir ülke halkına, bu fetih orduları kadar insanca davranan tek bir ordu daha gösterilemez; Müslüman Türk orduları, Fatih Millet olarak girdikleri her ülkede böyle şefkat ve adalet göstermişlerdir. Yaraları sarmışlar ve milletlere insanlık dersi vermişlerdir.

İşte, bütün büyüklüğüne rağmen yalnız İstanbul'da yapılan son fetih yıldönümünde, mehterlerin ve mekteplilerin sur dışına gidişini seyredenlerden biri, diğerine sormuş:

“Bugün yine ne bayramı var?”

Öteki cevap vermiş:

“İstanbul'un kurtuluşu!..”

Bunu soranın bir Türk, cevap verenin de bir Rum olduğunu, aynı hayretle öğrendim.

FETİH GÜNÜNDEN SONRA (*)

İstanbul'un Türkler tarafından fethi hâdisesinin 519. yıldönümü, geçen Pazartesi günü, günün ehemmiyetine nisbetle mütevâzî sayılacak bir törenle kutlandı. Arkasından, radyo ve televizyonla, hâdisе, yine mütevâzî programlarla halkımıza sunuldu.

Bunlar kâfi değildir.

Dünya târihinde bir dönüm noktası yaratan böyle milli ve beşerî bir günün, memleket ölçüsünde bunca bayramlar yapan bir millet tarafından, milletçe kutlanacak bir bayram günü sayılmaması, hayli hâzindir.

Bu güne hem milli, hem beşerî dedik, çünkü dünya târihinde uzun ve zorlu bir kuşatmadan sonra, fethedilen bir ülke halkına, bu fetih orduları kadar insanca davranan tek bir ordu daha gösterilemez; Müslüman Türk orduları, Fâtih Millet olarak girdikleri her ülkede böyle şefkat ve adâlet göstermişlerdir. Yaraları sarmışlar ve milletlere insanlık dersi vermişlerdir.

..

(*) Meydan Mecmûası, 6.6.1972

72

İSTANBUL'A DÂİR

İşte, bütün büyüklüğüne rağmen yalnız İstanbul'da yapılan son fetih yıldönümünde, mehterlerin ve mekteplilerin sur dışına gidişini seyredenlerden biri, diğerine sormuş:

— Bugün yine ne bayramı var?

Öteki cevap vermiş:

— İstanbul'un kurtuluşu!..

Bunu soranın bir Türk, cevap verenin de bir Rum olduğunu, aynı hayretle öğrendim.

Anlaşılan biz, yalnız kurtulmuş ve kurtarılmış bir millet olmanın bayramlarını yapmaya öylesine alışmışız ki; bir zamanlar, Fâtih Millet olarak, ülkeler ve ebedi vatanlar fethettiğimize artık ne aklımız ne de hafızamız ulaşıyor.

Millî temel duygusu ve millî terbiye bakımından, bu bir hazin hâdisedir.

..

Daha hazini de var: geçenlerde İstanbul fethi mevzuunda konuşan bir zât, şöyle bir söz söylemiş:

— İstanbul fethi, neden bu kadar büyültülüyor? Biz, İstanbul'u fethetmeden önce de İstanbul'da idik, Anadolu Hisarı'nı biz yapmıştık!..

Bu söz aslında doğrudur. Hatta biz, İstanbul'u fethetmeden önce, hem de 373 yıl önce, Anadolu fâtihî Süleyman Şah Bin Kutalmış orduları hâlinde Üsküdar kıyılarında görünmüştük. Daha sonra, Osmanlı Türk fâtipleri, buraları, bir daha terketmemek üzere, Türk vatani yaptılar. İstanbul'u almadan önce Gelibolu'ya geçip Rumeli'de büyük fetihler yaptılar. Edirne, Sultan Birinci Murad devrinde ve Üsküp, Yıldırım Bâyezid tarafından alınıp Türk şehri yapıldı.

Anlaşılan biz, yalnız kurtulmuş ve kurtarılmış bir millet olmanın bayramlarını yapmaya öylesine alışmışız ki; bir zamanlar, Fatih Millet olarak, ülkeler ve ebedi vatanlar fethettiğimize artık ne aklımız ne de hafızamız ulaşıyor.

Millî temel duygusu ve millî terbiye bakımından, bu bir hazin hadisedir.

Daha hazini de var; geçenlerde İstanbul fethi mevzuunda konuşan bir zât, şöyle bir söz söylemiş:

İstanbul fethi, neden bu kadar büyültülüyor? Biz, İstanbul'u fethetmeden önce de İstanbul'da idik, Anadolu Hisarı'nı biz yapmıştık!..

Bu söz aslında doğrudur. Hatta biz, İstanbul'u fethetmeden önce, hem de 373 yıl önce, Anadolu fâtihî Süleyman Şah bin Kutalmış orduları hâlinde Üsküdar kıyılarında görünmüştük. Daha sonra, Osmanlı Türk fatihleri, buraları, bir daha terketmemek üzere, Türk vatani yaptılar. İstanbul'u almadan önce Gelibolu'ya geçip Rumeli'de büyük fetihler yaptılar. Edirne, Sultan Birinci Murad devrinde ve Üsküp, Yıldırım Bayezid tarafından alınıp Türk şehri yapılmıştır. Aynı tarihlerde, surlar içindeki İstanbul hariç, Trakya artık bizimdi. İstanbul Fethi'nin ilk şehitleri ise, Rumeli Hisarı yapılırken öldüler. Fakat İstanbul, bu hadiseden bile ancak bir yıl sonra fethedildi.

Dahası da var:

Türkler, asırlardan beri, Karadeniz'in şimalinden gelerek, Peçenekler,

mıştır. Aynı tarihlerde, surlar içindeki İstanbul hâric, Trakya artık bizimdi. İstanbul Fethi'nin ilk şehidleri ise, Rumeli Hisarı yapılırken öldüler. Fakat İstanbul, bu hâdiseden bile ancak bir yıl sonra fethe dildi.

Dahası da var :

Türkler, asırlardan beri, Karadeniz'in şimalinden gelerek, Peçenekler, Kumanlar ve Hristiyan Oğuzlar olarak, defalarca İstanbul'u almaya çalışmışlar fakat alamamışlardır. İstanbul fethi, Hz. Muhmmmed tarafından müjdelendiği için, Arap orduları da, İslâm'ın ilk ve en kuvvetli asrında İstanbul'a gelmiş, şehri kuşatmış fakat alamamıştır. Hatta bugün İstanbul'un Eyüp semtinde türbesi bulunan Ebâ Eyyüb Ensârî, bu muhâsara esnasında ve bugün İstanbul'un mübarek bir semti bilinen Eyüp'de vefât edip oraya gömülmüştür. Şu demek ki :

Evvelce, defalarca belirttiğimiz gibi, İstanbul'u almaya, önce, Türk gücü yetmemiştir. Bu fetih için yalnız İslâm gücü de kâfi gelmemiştir. Kader istemiştir ki Türkler müslüman olsun ve Türk gücüyle İslâm imânının birleşmesinden doğan muazzam kudretle gelsin, İstanbul'u ebedî Türk vatanı hâline koysun.

Vak'a aynen böyle olmuştur.

Bizans nedir? Surlar nedir? Eski devirlerin kal'a şehir sistemleri ne mene şeylerdir? İstanbul, asırlarca, en büyük kuvvetler tarafından kuşatıldığı halde neden alınamamıştır? Fâtih'in zaferi, neden dünya ölçüsünde bir en büyük zaferdir? Bugün bunları bilmeyişin rahatlığı içinde, dört köşe olanlarımızın bulunması çok tabiidir.

Halbuki İstanbul fethini, asırlardan beri bizim

olan Üsküdar'dan seyreden Türkler, bir büyük şairimiz tarafından şu sözlerle kutlulanmıştır :

Üsküdar! Bir ulu rü'yâyı görenler şehri!
Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri.
Hepsi der : Hangi şehir görmüş onun gördüğünü?
Bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü!

Çünkü Türk milliyetinin ruhunu kavramış, büyük bir şair, İstanbul fethi ne demektir? Bunu çok iyi bilir. Aynı şair, bunu, Aziz İstanbul adıyla neşredilen, muhteşem kitabında, bütün mânâ derinliği ile ve bütün şeref ve iftihar çizgileriyle anlatmıştır. İstanbul fethi o mübarek hâdisedir ki, aynı şair asrımızın, insanı milli endişelere düşürdüğü, mākūs hâdiseleri karşısında bir teselli aradığı zaman :

Çık tayy-ı zamân et açılır her perde
Bir devr geçir istediğin her yerde
Ben hicret edip zamânımızdan yaşadım
İstanbul'u fethettiğimiz günlerde.

diyerek, Türk tarihinin en şerefli günlerinde yaşamın hayâliyle sükûn bulmaya çalışmıştır. İstanbul'da bir Türk güzel gördüğü zaman da :

Hayrân olarak bakarsınız da
Hulyânızı fetheder bu hâli,
Beşyüz sene sonra karşınızda
İstanbul fethinin hayâli.

diyen şair de odur. Bu söz, bugün, her en güzel Türk kadınında, İstanbul'u fethetmiş bir milletin asâlet târihinden çizgiler vardır, inancındadır.

Kumanlar ve Hristiyan Oğuzlar olarak, defalarca İstanbul'u almaya çalışmışlar fakat alamamışlardır. İstanbul fethi, Hz. Muhmmmed tarafından müjdelendiği için, Arap orduları da, İslâm'ın ilk ve en kuvvetli asrında İstanbul'a gelmiş, şehri kuşatmış fakat alamamıştır. Hatta bugün İstanbul'un Eyüp semtinde türbesi bulunan Ebâ Eyyub Ensârî, bu muhasara esnasında ve bugün İstanbul'un mübarek bir semti bilinen Eyüp'te vefat edip oraya gömülmüştür. Şu demek ki:

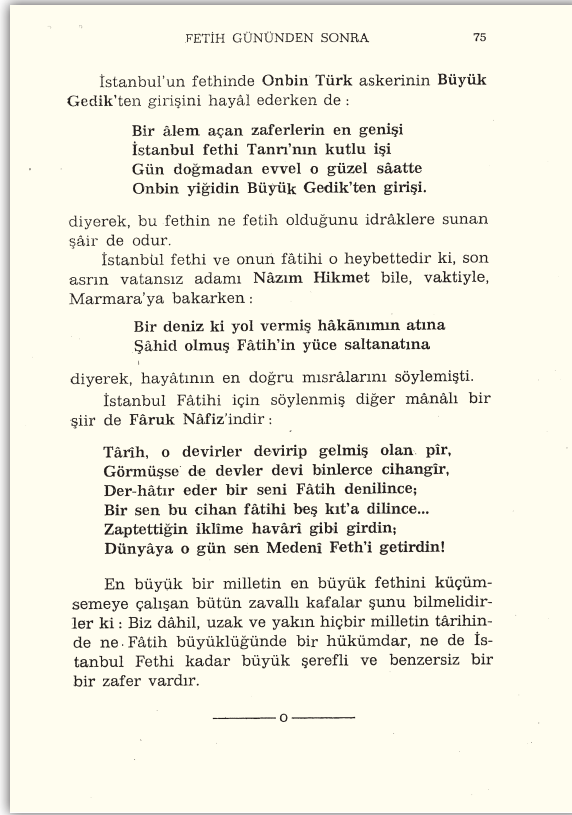
Evvelce, defalarca belirttiğimiz gibi İstanbul'u almaya, önce, Türk gücü yetmemiştir. Bu fetih için yalnız İslâm gücü de kâfi gelmemiştir. Kader istemiştir ki Türkler müslüman olsun ve Türk gücüyle İslâm imânının birleşmesinden doğan muazzam kudretle gelsin, İstanbul'u ebedî Türk vatanı haline koysun.

Vak'a aynen böyle olmuştur.

Bizans nedir? Surlar nedir? Eski devirlerin kal'a şehir sistemleri ne mene şeylerdir? İstanbul, asırlarca, en büyük kuvvetler tarafından kuşatıldığı halde neden alınamamıştır? Fatih'in zaferi, neden dünya ölçüsünde bir en büyük zaferdir? Bugün bunları bilmeyişin rahatlığı içinde, dört köşe olanlarımızın bulunması çok tabiidir.

Halbuki İstanbul fethini, asırlardan beri bizim olan Üsküdar'dan seyreden Türkler, bir büyük şairimiz tarafından şu sözlerle kutlulanmıştır:

Üsküdar! Bir ulu rü'yâyı görenler şehri!
Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri,

Hepsi der: Hangi şehir görmüş onun gördüğünü?

Bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü!

Çünkü Türk milliyetinin ruhunu kavramış, büyük bir şair, İstanbul fethi ne demektir, bunu çok iyi bilir. Aynı şair, bunu, *Aziz İstanbul* adıyla neşredilen, muhteşem kitabında, bütün mânâ derinliği ile ve bütün şeref ve iftihar çizgileriyle anlatmıştır. İstanbul fethi o mübarek hadisedir ki, aynı şair asrımızın, insanı millî endişelere düşürdüğü, mâkûs hâdiseleri karşısında bir teselli aradığı zaman:

Çık tayy-ı zamân et açılır her perde

Bir devr geçir istediğin her yerde

Ben hicret edip zamanımızdan yaşadım

İstanbul'u fethettiğimiz günlerde.

diyerek, Türk tarihinin en şerefli günlerinde yaşamının hayaliyle sükûn bulmaya çalışmıştır. İstanbul'da bir Türk güzeli gördüğü zaman da:

Hayrân olarak bakarsınız da

Hulyânızı fetheder bu hâli,

Beş yüz sene sonra karşınızda

İstanbul fethinin hayâli.

diyen şair de odur. Bu söz, bugün, her en güzel Türk kadınında, İstanbul'u

fethetmiş bir milletin asâlet tarihinden çizgiler vardır, inancındadır.

İstanbul'un fethinde on bin Türk askerinin Büyük Gedik'ten girişini hayal ederken de:

*Bir âlem açan zaferlerin en geniş
İstanbul fethi Tanrı'nın kutlu işi
Gün doğmadan evvel o güzel saatte
On bin yiğidin Büyük Gedik'ten girişi.*

diyerek, bu fethin ne fetih olduğunu idraklere sunan şair de odur.

İstanbul fethi ve onun fatihi o heybettedir ki, son asrın vatansız adamı Nazım Hikmet bile, vaktiyle, Marmara'ya bakarken:

*Bir deniz ki yol vermiş hakanımın atına
Şahid olmuş Fatih'in yüce saltanatına*

diyerek, hayatının en doğru mısralarını söylemişti.

İstanbul Fatihi için söylenmiş diğer manalı bir şiir de Faruk Nafiz'in-dir:

*Tarih, o devirler devirip gelmiş olan pîr,
Görmüşse de devler devi binlerce cihangîr,
Der-hâtır eder bir seni Fatih denilince;
Bir sen bu cihan fatihi beş kıt'a dilince...
Zaptettiğin iklim havari gibi girdin;
Dünyaya o gün sen Medenî Feth'i getirdin!*

En büyük bir milletin en büyük fethini küçümsemeye çalışan bütün zavallı kafalar şunu bilmelidirler ki: Biz dahil, uzak ve yakın hiçbir milletin tarihinde ne Fatih büyüklüğünde bir hükümdar ne de İstanbul Fethi kadar büyük şerefli ve benzersiz bir zafer vardır.

İstanbul'un Fethi

Mehmed Emre

Mehmed Emre, "İstanbul'un Fethi", *Türkiye'de ve Dünyada Sabah*, 29 Mayıs 1975, ss. 3, 7.

Milâttan altı buçuk asır önce Sarayburnu'nda küçük bir köy olarak kurulan İstanbul, zaman geçtikçe genişleyip büyük bir şehir hâline almış idi. Kostantiniyye şehri hâline gelişi Milâdî tarihle 330 yılına tesadüf eder. Bundan 65 yıl sonra da Şarkî Roma İmparatorluğunun merkezi hâline gelince önemi daha çok artmıştır.

İstanbul; lâtif havası, denizi, pırıl pırıl manzarası, suları, yeşillikleri ve Asya ile Avrupa arasında köprü teşkil eden konumu itibariyle pek çok milletlerin hayâlini işgâl etmekte idi. Hükümdarlar ve krallar, bu fevkalâde güzel diyarı elde etmek için, açık veya gizli, tertipler hazırlıyor ve ordular toplayıp İstanbul'u kuşatıyorlardı.

İstanbul, Müslüman Türk milleti tarafından beş defa kuşatılmıştır. Bunlardan ikisi, Yıldırım Bâyezid, biri onun şehzâdesi Mûsa Çelebi tarafından olmuş ve fakat kendilerine fetih müyesser olmamıştı.

Dördüncü defa Sultan İkinci Murad tarafından yapılan kuşatma da neticesiz kalmıştı. Fakat onun mahdumu İkinci Mehmed, bu zor işi başaracak, "Fatih" ünvanı ile tarihe geçecekti.

Fatih 29 Mart 1432 tarihinde İsfendiyar Bey'in kızı ve Sultan İkinci Murad'ın zevcesi Hatice Sultan'dan doğmuştur.

O günün saray teâmüllerine göre, Fâtih'in yetişmesine büyük bir dikkat gösterilmekteydi. Manisa valisi bulunduğu sırada, babası kendisine Molla Gürânî'yi hoca tayin ederek yetişmesine büyük bir titizlik ve gayret göstermişti.

kânlarını kolaylaştıracak ve her iki kıt'ada genişlemeye yardım edecekti.

Azmi önünde alınmayacak kal'a, yıkılmayacak sûr tanımayan İkinci Mehmed, fethi kolaylaştırmak için boğazı kontrol altına almak zarureti-ne inanmış bulunuyordu. Dört ay gibi kısa bir zamanda Rumeli Hisarını yaptırdı.

Din ile tekniği, hacimde şekil gibi rûhuna mecz eden Fatih, bizzat yaptığı sur planını Peygamber Efendimizin "Muhammed"^(sav) ismi şeklinde çizmiş, "Mim" harfinin geleceği yerlere kuleler koydurtmuştu. Taştan surlar inşa ederken Hz. Muhammed'in yoluna baş koyduğunu ifade etmiş oluyordu.

*"Avni Hakk-u himmet-i cund-i ricalüllah ile,
Ehl-i küfrü serteser kahreylemektir niyyetim."*

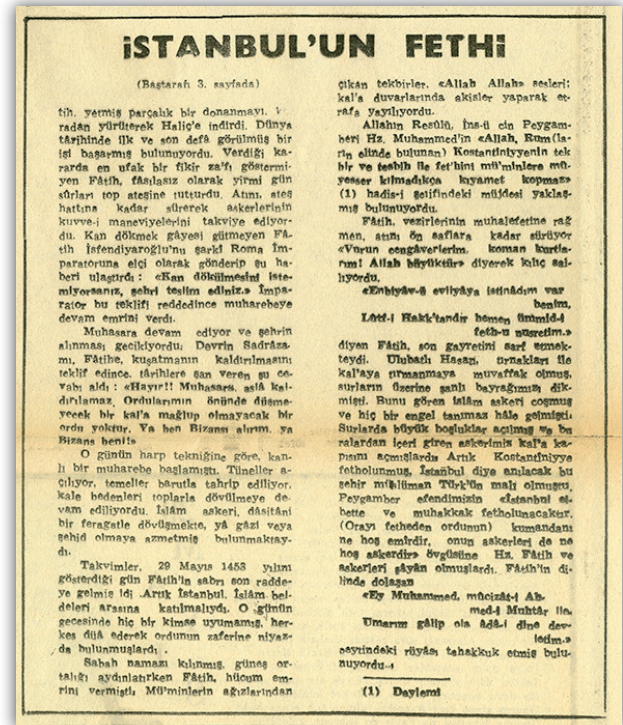
beyti, Allah'a olan tevekkülünü ve ricâlüllaha olan güvenini dile getirmiş oluyordu.

265 bin kişilik ordusunun içinde serâmedân-i evliyadan ve ilmin zirvesinde bulunan ulemadan yetmiş yedi kişi vardı. Bu muhteşem zâtlar, yaptıkları va'z ve verdikleri öğütlerle cihadın faziletini, kulaklardan gönüllere, hayat iksiri gibi, akıtmışlar ve İslâm askerlerini birer "Serdengeçti" İslâm gazisi haline getirmişler idi. Hayatını istihkâr eden İslâm askerleri bu uğurda şehid olmayı yaşamaya tercih etmekteydiler.

İslâm şuuru ile yetişmiş ve cihad hevesiyle bilenmiş bu ordu, 7 Şubat 1453'te Edirne'den hareket etmişti. 5 Nisan'da İstanbul surları önüne varmış bulunuyordu.

Şâir, âlim, âbid ve istikbâlin fatihi; seccâdesini Eyüp tarafına serdirip ordusuna imam olarak öğle namazını bizzat kendisi kıldırdı. Şükür secdesine kapanıp muzaffer kılması için Allah Teâlâ'ya duada bulundu. Bunu takiben muhasaranın başladığını ordusuna ilân ettirdi.

Celâllendiği zaman, atını denize sürüp düşmanı kahretmek isteyen Fatih, yetmiş parçalık bir donanmayı karadan yürüterek Haliç'e indirdi. Dünya tarihinde ilk ve son defa görülmüş bir işi başarmış bulunuyordu. Verdiği kararda en ufak bir fikir za'fı göstermeyen Fatih, fasılasız olarak yirmi gün surları top ateşine tutturdu. Atını, ateş hattına kadar sürerek askerlerinin kuvve-i maneviyelerini takviye ediyordu. Kan dökmek gayesi gütmeyen Fatih İsfendiyaroğlu'nu Şarkî Roma İmparatoruna elçi olarak gönderip şu haberi ulaştırdı: "Kan dökülmesini istemiyorsanız, şehri

teslim ediniz.” İmparator bu teklifi reddedince muharebeye devam emri-
ni verdi.

Muhasara devam ediyor ve şehrin alınması gecikiyordu. Devrin Sadra-
zamı, Fatih'e, kuşatmanın kaldırılmasını teklif edince, tarihlere şan veren
şu cevabı aldı: “Hayır! Muhasara, aslâ kaldırılamaz. Ordularımın önünde
düşmeyecek bir kal'a, mağlup olmayacak bir ordu yoktur. Ya ben Bizans'ı
alırım ya Bizans beni!”

O günün harp tekniğine göre, kanlı bir muharebe başlamıştı. Tüneller
açılıyor, temeller barutla tahrip ediliyor. Kale bedenleri toprakla dövülme-
ye devam ediliyordu. İslâm askeri, dâsitâni bir feragatle dövüşmekte, ya
gazi veya şehid olmaya azmetmiş bulunmaktaydı.

Takvimlerin, 29 Mayıs 1453 yılını gösterdiği gün Fatih'in sabrı son
raddeye gelmiş idi. Artık İstanbul, İslâm beldeleri arasına katılmalıydı. O
günün gecesinde hiçbir kimse uyumamış, herkes dua ederek ordunun za-
ferine niyazda bulunmuşlardı.

Sabah namazı kılınmış, güneş ortalığı aydınlatırken Fatih, hücum em-
rini vermişti. Mü'minlerin ağızlarından çıkan tekbirler. “Allah Allah” ses-
leri kal'a duvarlarında akisler yaparak etrafa yayılıyordu.

Allah'ın Resûlü, İns-ü Cin Peygamberi Hz. Muhammed'in “Allah,
Rûm(ların elinde bulunan) Konstantiniyye'nin tekbir ve tesbih ile fethini
mü'minlere müyesser kılmadıkça kıyamet kopmaz”⁴ hadis-i şerifindeki
müjdesi yaklaşmış bulunuyordu.

Fatih, vezirlerinin muhalefetine rağmen atını ön saflara kadar sürüyor
“Vurun cengâverlerim, koman kurtlarım! Allah büyüktür” diyerek kılıç
sallıyordu.

*“Enbiyâv-ü evliyâyâ istinâdım var benim,
Lûtf-i Hakk'tandır hemen ümmid-i feth-u nüsratim.”*

diyen Fatih, son gayretini sarf etmekteydi. Ulubatlı Hasan, tırnakları ile
kal'aya tırmanmaya muvaffak olmuş, surların üzerine şanlı bayrağımızı
dikmişti. Bunu gören İslâm askeri coşmuş ve hiçbir engel tanımaz hale
gelmişti. Surlarda büyük boşluklar açılmış ve buralardan içeri giren as-
kerimiz kal'a kapısını açmışlardı. Artık Kostantiniyye fetholunmuş, İs-
tanbul diye anılacak bu şehir müslüman Türkün malı olmuştu. Peygam-
ber Efendimizin “İstanbul elbette ve muhakkak fetholunacaktır. (Orayı
fetheden ordunun) kumandanı ne hoş emîrdir, onun askerleri de ne hoş
askerdir!” övgüsüne Hz. Fatih ve askerleri şâyân olmuşlardır. Fatih'in di-
linde dolaşan

*“Ey Muhammed, mucizât-ı Ahmed-i Muhtâr ile
Umarım gâlip ola âdâ-i dine devletim.”*

beytindeki rüyası tahakkuk etmiş bulunuyordu.

⁴ Deylemi.

İstanbul'un Fethinin 522. Yıldönümünü Kutlarken

Ord. Prof. Fahreddin Kerim Gökay

Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay, "İstanbul'un Fethinin 522. Yıldönümünü Kutlarken", *Türkiye'de ve Dünyada Sabah*, 29 Mayıs 1975, ss. 4, 6.

Ord. Prof. Fahreddin Kerim Gökay

1953 yılında Vali ve Belediye Reisi olarak İstanbul fethinin beşyüzüncü yıldönümünü kutlama gibi kutsal bir ödev sorumluluğunu taşıyordum. O günlerde Yunanistan'la aramızda bir muhabbet havası esmekte idi. Bu nedenle zamanın Dışişleri Bakanı rahmetli Fuat Köprülü bu konuda titizce bir dikkat gösteriyor, Yunanlı dostlarımızı incitmek istemiyordu. Aslında sayın Köprülü bu düşüncesinde haksızdı. Biz İstanbul'u Yunanlılardan değil, Bizanslılardan almıştık. Bugünkü Yunanlı ile Bizanslının ilgisinin çok az olduğunu tarihçilerimiz söyler. Sonra artık tarihe mal olmuş, dünya üzerinde çağ değiştiren ve bugün bir insanlık âleminin takdir ve ilgisini toplamış eşsiz ve emsalsiz bir olayı karadan gemiler yürüterek fetheden bir milletin beş yüz sene evvel altın harflerle tarihe geçmiş zaferini kutlamasından kimsenin incinmemesi lâzımdı. Bu kutlamanın milletimizin aslî duyguları etkisi altında şeref ve vekar içinde cereyan edeceğinden emin olarak evvelü Fetih Derneğini kutlamakla işe başladım.

Memuriyet sıfatım dolayısıyla yönetim kurulunda vazife alamadım. Dernek üyeleri Fahrî Şeref Reisliği pâyesini verdiler. Fetih Derneği, sayısı yüze yakın kıymetli eserleri salâhiyetdar üstadlar kalemiyle yayınladı. Bu suretle tarihî kütüphanemiz zengin bir koleksiyona sahip oldu. Fatih Camii avlusunda tören çok parlak geçti. Resmi geçitler ve Beyazıt'a kadar alaylar, gece ısıtmalar yapıldı. Rumeli Hisarı ve Anadolu Hisarı restore edildi. Cumhuriyet devirlerinin gösterdiği zaruret icabı kurtuluştan

bir müddet sonra devrimler başlarken tarihi türbeler kapatılmıştı. 1949 sonunda Vali ve Belediye Reisi olarak sorumluluk yüklenince rahmetli Başbakan büyük üstad Profesör Şemseddin Günaltay kabinesi tarihî şahsiyetler türbelerinin açılmasına ve eski medreselerin dernekler ve sosyal teşekküllere tahsisini kararlaştırmıştı. Ben, Tanzimatın büyük sadrazamı Reşit Paşa'nın türbesini açmakla işe başladım. Sıra ile Yavuz'ların Kanunî'lerin türbeleriyle birlikte Fatih'in ve yine İstanbul fethi için canını veren Peygamberimizin alemdarı Ebâ Eyyûb-u Ensârî'nin türbesini de rahmetli Menderes'in Başbakanlığa başladığı ayın ilk haftasında açmak şerefine nail olmuşum. O törende aydın ve din ulemamızdan Diyanet İşleri Başkanı Aksekili Ahmet Hamdi Efendi de hazır bulunmuştur. Fatih Sultan Mehmed'in Osmanlı Padişahları içinde yüksek zekâsı, büyük cesareti, olgun imanı, ilmî kudreti, savaş zekâsı, gerçekçiliği, uzak görüşü ile dikkati çeken mümtaz şahsiyeti O'na 23 yaşında İstanbul'u fethetmek suretiyle uzun yıllar dünyaya kafa tutan Bizans İmparatorluğuna son vermiş, 28 yıllık saltanatı zamanında iki İmparatorluk, on dört devlet, iki yüz şehir fethederek Fatih ünvanına tamamiyle hak kazanmış, İstanbul'un fetih savaşının kritik günlerinde Fatih Sultan Mehmed Zağanos Paşa ile hocası Molla Gürânî ve Akşemseddin ve diğer ilgililerle toplantı yapmış, muhasaraya devam kararını verdikten sonra eşsiz toplarıyla Dolmabah-

Istanbul Fethi'nin 522.

(Başarılı 4. sayfada)

İbka içindir. Dünyanın her tarafında senin namın olduğuna göre, sandım ki dünyanın her yerinde senin için bir mezar yapılmıştır. Binaenaleyh âlem senin bir mezarındır. Sen cihanda bir an kaldın. Fakat o sınırlı zamanın her fiakikası bir devir oldu. Sen şu kadar senelik belirli bir zamana ebedî bir zamanın feyzini sığırdın. Zamanı bu suretle ebedileştirdiğinden anlıyorum ki, sen mutlaka mekânın da böyle idin. Mutlaka tahtın ezeliyet mekânına bitişikti. Mazi ki bir perde-i gayibtir. Ne kadar büyükler sönüp gitti. Fakat her şeyi eriten maziler geçmiş senin huzurun için daima açıktır. Atı ve gelecek ki karanlık bir yoldur. O raya kimin gidip gidemeyeceği, atıya kimin intikal edip edemeyeceği meçhuldür. Fakat böyle olan atı senin için. Fatih bana ne zaman gelecek diye hazırlanmış divâ duruyor. Senin fethettiğin diyarın en büyüğü türbendir. Çünkü sen türbene girmektedir ki rahmeti de fethettin. O kadar ulvi (yüksek) şeyler yaptın ki, o eserleri ki maddî timsallerle göstermek mümkün olaydı onlara müselsel (silsile halinde) ehramlar ehramlar teşkil ederdi. Sen o kadar yükseldin ki, eğer maddeten de öyle bul-

yuk olaydın dağlar sana yastık olurdu. Sen istiyordun ki «semen»le «yar» birlik olsun. Senin düşman dediğin (dünya), yar dediğin «Allah» idi. İstedin ki Allah ile dünya birleşsin. Dünyanın Allah ile birleşmesi ise bütün dünyanın Allahın dediğini kabul etmesiyle mümkün olacaktı. Sen dünyayı Müslüman yapmayı, bunun için istedin. Tahtın ki yüksektedir. Fakat yüksekte olan o taht, o kadar derindir ki, derinliğin kendisi bile ona hürmeten ayağal kalkar. Mezarın ki derindedir. Fakat o kadar yüksektir ki, ulviyetin kendisi bile ona hürmeten eğilerek rûkûa varır. Sen irtihâl edince sermediyet (devamlılık meleği) feriste-i seni aguşuna (kucağına) almak seni ebedileştirmek istedi. Fakat senin elhanları kaplayan ruhun o kadar genişti ki o feristeyi kapladı. O seni kucaklamak isterken sen onu kucakladın.

İşte sevgili okurlarım.

Türk milleti ve Osmanlı saltanatı böyle bir evlâd eyetistirmekle bahtiyardır. Bizler onların torunları olarak türbesi önünde tazim ve saygı ile eğilir, muazzez ve kutsal olan ruhlarına Fatihâ'lar ithaf ederiz.

çe ile Kasımpaşa arasında kızaklar döşeyerek bir gecede 65 gemiyi Ha- liçe indirmiş, 53 günlük şiddetli bir savaştan sonra Topkapı ve Eğrikapı üzerinden Türk askeri 29 Mayıs 1453'te İstanbul'u fethetmiş ve Orta Çağ kapanmıştır. 27 Mayıs Pazar günü yani İstanbul'a girmeden iki gün evvel askerlerine oruç tutmalarını, ruhlarında temizlik yaparak hazır bulunmalarını medhine lâıyk olmalarını emretti. Orduda bulunan her nefer, bu şerefe nail olmak için sabırsızlık gösteriyordu. Göklere yükselen Tekbir sadaları düşmanın yeis ve ümitsizliğini yüceltiyordu. Ulemâ askere hitaben, "Ey Mücahidler! Biliyor musunuz ki burada Mekke'den Medine'ye hicret sırasında Cenab-ı Peygamberi misafir eden Ebâ Eyyubü'l-Ensârî mücahede sırasında bu topraklarda şehid olmuştur. Burada gömülüdür." Bu sözleri duyan her nefer bir kahramanlık destanı yazar gibi savaşıyordu. Ordular kumandanları olarak Hünkâra "Allah cihadını mübarek kıl-sın!" nidalarını yükseltirlerken O da "Allah'a şükürler olsun. Allah şehid- lerimize rahmet etsin!" diye cevap veriyordu.

Eşsiz Peygamberimizin "Kostantiniye er geç elbette fetholunacaktır. Onun fethine muvaffak olan hükümdar ne güzel hükümdardır ve o asker ne güzel askerdir!" buyurdıklarını da sözlerine ekliyordu. Aynı zamanda asırlar evvel insan haklarının temelini kuruyor. "Ey Mücahidler! İşte siz- ler aziz Peygamberimizin bu iltifatına nail ordusunuz. Gazanız mübarek olsun, zinhar çocukları ve din adamlarını, sizinle harp etmeyen kimse- leri öldürmeyin. Kadınlara dokunmayın. Peygamberimizin sizlere lâıyk gördüğü şerefin ehli olursunuz!"; buyurarak insanlık dünyasına ders ve-

riyordu. Haçlılar seferinde yüzbinlere zulmedenlere ders vermiş, Rumların rahatça işlerine devam etmelerini sağlayarak cihânın hayretlerle dolu takdir minnetini kazanmıştır.

Yazıma Büyük Hâmid'in Türbe-i Fatih'i Ziyaret manzumesiyle son veriyorum:

*Her köşesinde dehrin nâm-ı bekâ nisarın
Şâyestedir denilse âlem senin mezarın*

*Kaldın cihanda bir ân her ânın oldu bir devir
Mülk-ü ezeldi gûyâ tahtında hemcivanın*

diye başlayan bu manzumeyi nesre çevirelim.

Ey Fatih, bu dünyanın her tarafında senin beka saçan namını gördüm. Ölen insanlara mezar yapmak, onun orada namını teyid ve ibka içindir. Dünyanın her tarafında senin namın olduğuna göre, sandım ki dünyanın her yerinde senin için bir mezar yapılmıştır. Binaenaleyh âlem senin bir mezarındır. Sen cihanda bir an kaldın. Fakat o sınırlı zamanın her dakikasını bir devir oldu. Sen şu kadar senelik belirli bir zamana ebedî bir zamanın feyzini sığdırdın. Zamanı bu suretle ebedileştirdiğinden anlıyorum ki, sen mutlaka mekânen de böyle idin. Mutlaka tahtın ezeliyet mekânına bitişikti. Mazi ki bir perde-i gayibtir. Ne kadar büyükler sönüp gitti. Fakat her şeyi eriten maziler (geçmiş) senin huzurun için daima açıktır. Atı ve gelecek ki karanlık bir yoldur. Oraya kimin gidip gidemeyeceği, atıye kimin intikal edip edemeyeceği meçhuldür. Fakat böyle olan âti senin için “Fatih bana ne zaman gelecek” diye hazırlanmış divâ duruyor. Senin fethettiğin diyarın en büyüğü türbendir. Çünkü sen türbene girmektedir ki, rahmeti de fethettin. O kadar ulvî (yüksek) şeyler yaptın ki, o eserleri ki maddî timsallerle göstermek mümkün olaydı onlara müselsel (silsile halinde) ehramlar teşkil ederdi. Sen o kadar yükseksin ki, eğer maddeten de öyle büyük olaydın dağlar sana yastık olurdu. Sen istiyordun ki “semen”le “yâr” birlik olsun. Senin düşman dediğin “dünya”, yâr dediğin “Allah” idi. İstedin ki Allah ile dünya birleşsin. Dünyanın Allah ile birleşmesi ise bütün dünyanın Allah'ın dediğini kabul etmesiyle mümkün olacaktı. Sen dünyayı Müslüman yapmayı, bunun için istedin. Tahtın ki yüksektedir. Fakat yüksekte olan o taht, o kadar derindir ki, derinliğin kendisi ile ona hürmeten ayağa kalkar. Mezarın ki derindedir. Fakat o kadar yüksektir ki, ulviyetin kendisi bile ona hürmeten eğilerek rükûa varır. Sen irtihal edince sermediyet (devamlılık meleş) ferîştesi, seni agûşûna (kucağına) almak, seni ebedileştirmek istedi. Fakat senin cihanları kaplayan ruhun o kadar genişti ki o ferîşteyi kapladı, o seni kucaklamak isterken sen onu kucakladın.

İşte sevgili okurlarım;

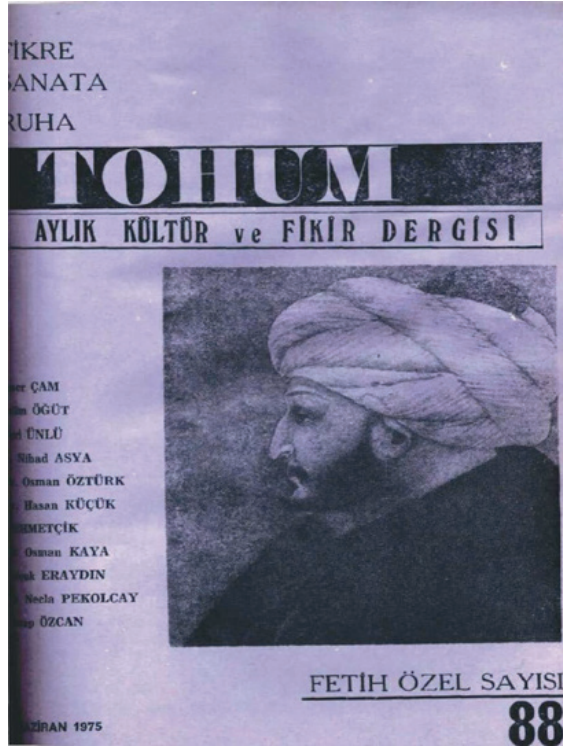
Türk milleti ve Osmanlı saltanatı böyle bir evlâd yetiştirmekle bah-tiyardır. Bizler onların torunları olarak türbesi önünde tazim ve saygı ile eğilir, muazzez ve kutsal olan ruhlarına Fatihâ'lar ithaf ederiz.

522. Yıldönümünde İstanbul Fethinin Felsefî Cephesi

Dr. Hasan Küçük*

Dr. Hasan Küçük, "522. Yıldönümünde İstanbul Fethinin Felsefî Cephesi", *Fikre Sanata Ruha Tohum*, Yıl: 8, Sayı: 88, Haziran 1975, ss. 20-23.

* Yüksek İslam Enstitüsü Öğretim Üyesi

"Bendeki bu sevinci görürsüz. Kostantiniyye fethine sevinür sanman, Akşemseddin benim zamanımda olduğuna sevinürüm!.."

— Fatih

Kendi imkânlarıyla varlığını sürdürmek isteyen her millet, yine kendi öz malı olarak gösterebileceği saf ve berrak bir fikir ve ruh varlığının izafî şerefini haykırmaya mecburdur. Gerçekten de ideoloji sahası öyle bir takım kararsızlıklar içerisinde dönüp dolaşan, yahut da serçe kuşları gibi cıvıldaşan fakat küçük bir çıtırtı karşısında pırlayıp kaçılan yuva değil, bilakis yüksek alakaların rol oynadığı büyük davalara baş vurulan yüce ve cesaretli teşebbüslere girişilebilen bir destanlar âlemidir.

Varlığın felsefî mânâsını ve ülkü istikametini kavrayamamış bir millet veya o milleti temsil eden devlet erkânı, kendilerini bir gâye ve varlığın bir bütünü olarak değil, sadece bir parça, bir âlet veya başkalarının varlıklarını mümkün kılan bir vasıta olarak görürler. Esasen böyle bir toplumda hakikî âlimler, filozoflar, fetihler yapacak büyük devlet adamları, topluma huzur ve istikbal vadeden siyaset adamları değil, bir takım düzenbazlar, hilekârlar, nükteperdazlar, birbirlerine çamur atan, çelme takan, hatta kendi vatandaşlarından aldıkları emanetleri bile şahsî çıkarları pahasına tereddüt etmeden istismar etmede bir sakınca bile görmeyen hebennekalar çıkar!..

Kendi imkânlarıyla varlığını sürdürmek isteyen her millet, yine kendi öz malı olarak gösterebileceği saf ve berrak bir fikir ve ruh varlığının izafî şerefini haykırmağa mecburdur. Gerçekten de ideoloji sahası öyle bir takım kararsızlıklar içerisinde dönüp dolaşan, yahut da serçe kuşları gibi cıvıldaşan fakat küçük bir çıtırdı karşısında pırlayıp kaçılan yuva değil, bilâkis yüksek alâkaların rol oynadığı, büyük dâvalara baş vurulan yüce ve cesaretle teşebbüslere girilebilen bir destanlar âlemdir.

Varlığın felsefî mânâsına ve ülkü istikametini kavrayamamış bir millet veya o milleti temsil eden devlet erkânı, kendilerini bir gâye ve varlığın bir bütünü olarak değil, sadece bir parça, bir âlet veya başkalarının varlıklarını mümkün kılan bir vasıta olarak görürler. Esasen böyle bir toplumda hakikî âlimler, filozoflar, fetihler yapacak büyük devlet adamları, topluma huzur ve istikbal vadeden siyaset adamları değil, bir takım düzenbazlar, hilekârlar, nükteperdazlar, birbirlerine çamur atan, çelme takan, hatta kendi vatandaşlarından aldıkları emanetleri bile şahsî çıkarları pahasına tereddüt etmeden istismar etmede bir sakınca bile görmeyen hebenekalar çıkar!..

Yine varoluşunun hakikî mânâsını ve ülkü istikametini kavrayamamış bir toplumdan, tarih huzurunda kültür ve ideoloji savaşı verebilecek bir düşünürler kafilesi değil, cihana yabancı gözlükler arkasından bakan, sonra da Fatihleri, Yavuzları, Muhteşem Süleymanları eleştirmeye yeltenen ucûbeler, hilkat garibeleri çıkar!.. Üstelik bunlar o derece gaflet ve masiyet içerisindeki ki, memleket varolmak ve yok olmak savaşının içinde, iman dolu göğüsler düşmanın zehirli kurşunlarına siper edilirken, âşüftelerin eşliğinde ve işret sofralarında dilberlerin «raks»larına tempo tutmakta hiç bir mahzur bile görmezler.

Yine varoluşunun hakiki mânâsını ve ülkü istikametini kavrayamamış bir toplumdan, tarih huzurunda kültür ve ideoloji savaşı verebilecek bir düşünürler kafilesi değil, cihana yabancı gözlükler arkasından bakan, sonra da Fatihleri, Yavuzları, Muhteşem Süleymanları eleştirmeye yeltenen ucûbeler, hilkat garibeleri çıkar!.. Üstelik bunlar o derece gaflet ve masiyet içerisindeki ki, memleket varolmak ve yok olmak savaşının içinde, iman dolu göğüsler düşmanın zehirli kurşunlarına siper edilirken, âşüftelerin eşliğinde ve işret sofralarında dilberlerin «raks»larına tempo tutmakta hiç bir mahzur bile görmezler.

Esasen bu gibiler olmuş olanın, yani tarihteki müşahhas mucize örneklerinin hakiki sahiplerini açık ve seçik olarak bilmediklerinden, yaptıkları plan ve tahminleri de durmadan bozarak yeniden başlamaya, ileri sürdükleri fikirler ise yanlış çıktığından durmadan tashih etmeye ve böylece hiç bir müspet netice alamamaya da mahkûmdurlar.

Varlığın gerçek potansiyelinden habersiz, bir takım yarım-yamalak bilgilerin başı-sonu belli olmayan gelişigüzel tahminlerine de tam olarak güvenemeyen, bu yüzden devamlı bir panik içinde varlıklarını sürdürmeye çalışan bu köksüz ideolojilerin zebunu zavallıların herhangi bir isabetli teşebbüsleri ve müspet başarıları da olamadığından, kendilerine tam mânâsıyla güven ve itimatları da yoktur; hatta bu yüzdendir ki, kendi akıllarının ve icraatlarının kontrolünü de mutlaka başkalarından beklerler!

Nitekim tarihin yönünü değiştirmiş “Yüce Fatih”in ülkesi bile iki asırdır bu illete maruz beceriksizler gürûhunun karargâhı haline getirilmeye çalışılmaktadır! Hiç bir ülküleri, bir davaları, bir sorumluluk duyguları dahi bulunmayan bu sözde münevverlerin, ne bu dünya, ne de öteki dünya için bir endişeleri de yoktur; fakat kendilerini illa da ön planda ve söz

Esasen bu gibiler olmuş olanın, yani tarihteki müşahhas mucize örneklerinin hakiki sahiplerini açık ve seçik olarak bilmediklerinden, yaptıkları plân ve tahminleri de durmadan bozarak yeniden bağlamaya, ileri sürdükleri fikirler ise yanlış çıktığından durmadan tashih etmeğe ve böylece hiç bir müsbet netice alamamağa da mahkûmdurlar.

Varlığın gerçek potansiyelinden habersiz, bir takım yarım-yamalak bilgilerin başı-sonu belli olmayan gelişigüzel tahminlerine de tam olarak güvenemeyen, bu yüzden devamlı bir panik içinde varlıklarını sürdürmeğe çalışan bu köksüz ideolojilerin zebunu zavallıların her hangi bir isabetli teşebbüsleri ve müsbet başarıları da olamadığından, kendilerine tam mânâsıyla güven ve itimatları da yoktur; hatta bu yüzdendir ki, kendi akıllarının ve icraatlarının kontrolünü de mutlaka başkalarından beklerler!

Nitekim tarihin yönünü değiştirmiş „Yüce FATİH“in ülkesi bile iki asırdır bu illete maruz beceriksizler gürûhunun karargâhı haline getirilmeğe çalışmaktadır! Hiç bir ülküleri, bir dâvaları, bir sorumluluk duyguları dâhi bulunmayan bu sözde münevverlerin, ne bu dünya, ne de öteki dünya için bir endişeleri de yoktur; fakat kendilerini illa da ön plânda ve söz söyleme mevkiinde görürler. Bunlar bir inatları, bir kaprisleri yüzünden koskoca memleketin mahvına sebep olurlar da tüyleri bile ürpermez.

Bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, „İstanbul Fethi“nin tarihe uzanan müşahhas manzarasına felsefî açıdan bakıldığında hadiseyi bütün berraklığıyla ve doya doya temâşâ edebilmek için bir-kaç hususun mutlaka bilinmesine ihtiyaç vardır. Şöyle ki:

a) İstanbul'un Fethi tarihî bir olay değil, belki Anadolu Türklüğünde devlet bilincinin yerleşmesiydi. Bu yüzdendir ki;

b) Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında düşünce ve eylemin nasıl bir sentezde özleştiğini ve bir atılıma çevrildiğini duyup anlamadan, değil İstanbul'un fethini kavramaya çalışmak, bu topraklar üzerinde yeni ve köklü bir devlet modelinin yerleştirilip temel tutturulmasına çalışmanın da imkânsızlığı ortadadır.

3) Üçüncü bir nokta da Fatihî de hazırlayan ve dünyanın en büyük ve en uzun ömürlü imparatorluğunu kurmuş olan bir toplumun oluş dialektiğini, tarihî bir serüven olarak yorumlamak hem bilgisizlik; hem de haksızlık olur!

İşte bu noktada biraz durulup, Osmanlı Devletinin temelinde yatan (Fatihler, Yavuzlar, Kanûnîler ve daha nicelerini de yetiştiren) bu potansiyel kuvvetin çok iyi bilinmesi ve teşhis olunması icap eder! Aksi halde bu bilinmedikçe, ne fethin mânâsını, ne de (maziye doğru akıp giden nice elli yıllar geride bırakılsa bile) Cumhuriyetin mânâsını anlamak imkânı vardır. Hemen burada işaret edelim ki, Osmanlı Devletini Osmanlı Devleti yapan ve Türklüğün mağlub edilmezliğini cihana teslim ettiren bu gücün kaynağında iki tane kuvvet mevcuttu ki, bunlardan biri „Şeriat“, diğeri ise „Tarikat“ idi. Bu sistemde „şeriat“ = devlet düzeninin, Tarikat ve ahlâk ise idealizmin kaynağıydı. Bu iki gücün, devletin oluşmasına yönelmesini sağlayan temsilciler ise Din Uluları, Mutasavvıflar ve İslâm Filozofları ile Tarikat Şeyhleri idi.

Nitekim onüçüncü yüzyıllardaki Moğal istilâsına maruz kalıp uçan kuştan madet bekleyen Selçuklu Devleti, Moğal valilerinin bir uşağı haline gelmişti ki, bu durumda çaresiz kalan Anadolu halkının imdâdına ilk yetişenler, Sultanül-ülemalar, Mevlânalar, Hacı Bektaş Veliler, Yunus Emreler, Hacı Bayram Veliler, Akşemseddinler, Akçakoca Sultanlar ve daha pek çokları olmuştur. İşte bu büyük gönül sultanları Anadolu halkının ruhunu ve toprağını öylesine üstün bir feragatle mayalamışlardı ki, Osmanlı Devleti böyle bir mayalanışın tarih sahnesine çıkmış müşahhas bir görünüşü idi!..

söyleme mevkiinde görürler. Bunlar bir inatları, bir kaprisleri yüzünden koskoca memleketin mahvına sebep olurlar da tüyleri bile ürpermez.

Bütün bu sebeplerden dolayıdır ki, „İstanbul Fethi“nin tarihe uzanan müşahhas manzarasına felsefî açıdan bakıldığında hadiseyi bütün berraklığıyla ve doya doya temâşâ edebilmek için bir kaç hususun mutlaka bilinmesine ihtiyaç vardır. Şöyle ki:

a) İstanbul'un fethi tarihî bir olay değil, belki Anadolu Türklüğünde devlet bilincinin yerleşmesiydi. Bu yüzdendir ki;

b) Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında düşünce ve eylemin nasıl bir sentezde özleştiğini ve bir atılıma çevrildiğini duyup anlamadan, değil İstanbul'un fethini kavramaya çalışmak, bu topraklar üzerinde yeni ve köklü bir devlet modelinin yerleştirilip temel tutturulmasına çalışmanın da imkânsızlığı ortadadır.

c) Üçüncü bir nokta da Fatih'i de hazırlayan ve dünyanın en büyük ve en uzun ömürlü imparatorluğunu kurmuş olan bir toplumun oluş diya-lektiğini, tarihî bir serüven olarak yorumlamak hem bilgisizlik, hem de haksızlık olur!

İşte bu noktada biraz durulup, Osmanlı Devletinin temelinde yatan (Fatihler, Yavuzlar, Kanunîler ve daha nicelerini de yetiştiren) bu potansiyel kuvvetin çok iyi bilinmesi ve teşhis olunması icap eder! Aksi halde bu bilinmedikçe, ne fethin mânâsını, ne de (maziye doğru akıp giden nice elli yıllar geride bırakılsa bile) Cumhuriyetin mânâsını anlamak imkanı vardır. Hemen burada işaret edelim ki, Osmanlı Devletini Osmanlı Devleti yapan ve Türklüğün mağlub edilmezliğini cihana teslim ettiren bu gücün kaynağında iki kuvvet mevcuttu ki, bunlardan biri "Şeriat", diğeri ise "Tarikat" idi. Bu sistemde şeriat=devlet düzeninin, tarikat ve ahlâk ise idealizmin kaynağıydı. Bu iki gücün, devletin oluşmasına yönelmesini sağlayan temsilciler ise din uluları, mutasavvıflar ve İslâm filozofları ile tarikat şeyhleri idi.

Nitekim onüçüncü yüzyıllardaki Moğol istilasına maruz kalıp uçan kuştan medet bekleyen Selçuklu Devleti, Moğol valilerinin bir uşağı haline gelmişti ki, bu durumda çaresiz kalan Anadolu halkının imdadına ilk yetişenler, Sultanü'l-Ulemalar, Mevlânalar, Hacı Bektaş Veliler, Yunus Emreler, Hacı Bayram Veliler, Akşemseddinler, Akçakoca Sultanlar ve daha pek çokları olmuştu. İşte bu büyük gönül sultanları Anadolu halkının ruhunu ve toprağını öylesine, üstün bir feragatle mayalamışlardı ki, Osmanlı Devleti böyle bir mayalanışın tarih sahnesine çıkmış müşahhas bir görünüşü idi!..

Böyle bir menbadan kuvvet alan Osmanlı Devletinin modeline şeriat imamları ile tarikat uluları ana yapıyı teşkil ederlerse de, tarikat uluları aktüalitik eylemlerde daha bariz bir şekilde dikkati çekerler. O kadar ki, padişahların ünvanlarıyla tarikat şeyhlerinin ünvanları birbirlerine karışmıştır. Nitekim "Hünkâr", "Padişah", "Sultan", "Tac" vb. gibi sıfatlar velilerle hükümdarlar arasında ortaklaşadır. Hatta devlet içinde "Hakk", "Adâlet", "Uhuvvet" (kardeşlik), "Müsavat" (eşitlik) vb. gibi kavramların mânâlarını hükümdara tarikat uluları öğretmiş, hükümdar da bunu aynen tatbik etmiş, böylece de ikinci bir benzeri bulunmayan müstesna bir devlet modeli "Osmanlı Devleti" doğmuştur.

Şimdi, 522. yıldönümünde fethi ve Fatih'i bir daha kalplerde yaşarken, şu samimi ifadenin kulaklarımıza fısıldanışını duyar gibi oluyoruz:

"Bendeki bu sevinci görürsüz, Kostantiniyye fethine sevinür sanman,
"Akşemseddin benim zamanımda olduğuna sevinirün!.."

böyle der Fatih.

Ama doğruyu söylüyor. Nitekim onun için insanlık tarihinde emsali görülmemiş bir mucizeyi gerçekleştirmiş, gerçekleştirmemiş bu önemli değil! Önemli olan Akşemseddin gibi bir mürşide sahip, üstelik de ona talebe oluşudur. Gerçekten de Fatih bu samimi duygusunu davranışlarıyla-

Böyle bir menbada kuvvet alan Osmanlı Devletinin modeline şeriat imamları ile tarikat uluları ana yapıyı teşkil ederlerse de, tarikat uluları aktüalitik eylemlerde daha bâriz bir şekilde dikkati çekerler. O kadar ki, padişahların ünvanlarıyla tarikat şeyhlerinin ünvanları birbirlerine karşınıştır. Nitekim «Hünkâr», «Padişah», «Sultan», «Tac» vb. gibi sıfatlar velilere hükümdarlar arasında ortaklaşadır. Hatta devlet içinde «Hakk», «Adâlet», «Uhuvvet» (kardeşlik) «Müsavat» (eşitlik) vb. gibi kavramların mânalarını hükümdara tarikat uluları öğretmiş, hükümdâr da bunu aynen tatbik etmiş, böylece de ikinci bir benzeri bulunmaya müstesna bir devlet modeli «OSMANLI DEVLETİ» doğmuştur.

Şimdi, 522. yıldönümünde Fethi ve Fatih'i bir daha kalblerde yaşarken, şu samimi ifadenin kulaklarımıza fısıldanışını duyar gibi oluyoruz:

«Bendeki bu sevinci görürsüz, Kostantiniyye fethine sevinür sanman, Akşemseddin benim zamanımda olduğuna sevinirün!..» böyle der Fatih.

Ama doğruyu söylüyor. Nitekim O'nun için insanlık tarihinde emsâli görülmemiş bir mucizeyi gerçekleştirmiş, gerçekleştirmemiş bu önemli değil önemli olan «Akşemseddin gibi bir müride sahip, üstelik de O'na talebe oluşudur. Gerçekten de Fatih bu samimi duygusunu davranışlarıyla de ispatlamıştı. Nitekim hocası Akşemseddin'in önceden de müjdeledikleri gibi, belirli gün ve saatte fetih müyesser olur, başta Akşemseddin Sultan olmak üzere genç cihangir ve maiyeti erkânıyla Kostantiniyye içinde bir geziye çıkılır. Bunu duyan Bizanslı genç kızlar ellerinde çiçek buketleriyle geçecekleri yol üzerine dizilirler korku, heyecan ve merakla hünkârı selâmlamak için beklerlerken, kafilenin önünde ve orta yerde ağır ağır dik başıyla ve vakur adımlarla yürüyen bembeyaz sakallı, nur yüzlü, mütebessim çehreli ve mânalı bakışlarıyla dikkati çeken zatı padişah sanarak çiçek buketlerini O'na sunmak isterler. Fakat O, «Hayır padişah ben değilim şu yanımdaki gençtir, çiçekler O'na verile» der. Fatih, hemen söz alarak «Doğru idersüz, hakikî fatih kendüleridür, çiçekler de benim değil O'nundur!» diyerek hocasını gösterir ve kendisini Hz. peygamberin: «Kostantiniyye bir gün fetholunacaktır, Onun kumandanı ne güzel kumandandır ve onun askerleri ne güzel askerlerdir» mealindeki tebşiratına mazhar kılan hocasına şükran duygularını bu vesiyle ile bir daha te'yid etmek ister.

Tarihin akışını durdurup, yönünü değiştiren İstanbul'un genç fatihi, ordusu surları aşarak şehre dağılırken devlette fikri, inancı ve sosyal yaşantıyı temsil eden Akşemseddin hazretlerine karşı şükranlarını belirtmek için çadırına varır, kuru toprak üzerine oturmuş dua etmekte olan hocasının önünde diz çökerek elini öper ve bir eliyle de Bizans surlarını göstererek «Bu sizin himmetinizdür» diye minnet duygularını ifade ederken, kendisini dergâhta mürid olarak kabul etmesini de niyaz eyler. Fakat Akşemseddin Hazretleri bunu kabul etmeyerek:

«Adâlette öyle mertebeler vardurki ona ulaşmak sana yeter» diyerek Fatih'i uyarır ve ilâve ederek «umur-i devlette işgalin ecir daha ziyade ola» sözleriyle talebesinden, işine daha sıkı sarılmasını ve devlet umuruna hassasiyet göstermesini ister ve genç hünkârı tavsiyelerde bulunur.

Bundan sonradır ki Fatih hep bu direktif üzere hareket etmiştir. Nitekim Trabzon kalesinin fethine giderken Uzun Hasan'ın kayın validesi ve Trabzon Kralının da ka-rısı olan «Sare Hatun»-u Fatih'e ricacı olarak gönderirler. Sare Hatun Osmanlı ordusu-nun konakladığı bir yerde karagâha vasil olur ve kendisini de tanıtarak, Fatih'i görmek istediğini bildirir, haber verirler, huzura kabul olununca, Fatih'den isteklerini açıklar. Bunun üzerine Fatih:

la da ispatlamıştı. Nitekim hocası Akşemseddin'in önceden de müjdeledikleri gibi, belirli gün ve saatte fetih müyesser olur. Başta Akşemseddin Sultan olmak üzere genç cihangir ve maiyeti erkânıyla Kostantiniyye içinde bir geziye çıkılır. Bunu duyan Bizanslı genç kızlar ellerinde çiçek buketleriyle geçecekleri yol üzerine dizilirler korku, heyecan ve merakla hünkârı selâmlamak için beklerlerken, kafilenin önünde ve orta yerde ağır ağır dik başıyla ve vakur adımlarla yürüyen bembeyaz sakallı, nur yüzlü, mütebessim çehreli ve mânalı bakışlarıyla dikkati çeken zatı padişah sanarak çiçek buketlerini ona sunmak isterler. Fakat o, «Hayır padişah ben değilim, şu yanımdaki gençtir, çiçekler ona verile!» der. Fatih, hemen söz alarak «Doğru idersüz, hakikî fatih kendüleridür, çiçekler de benim değil, onundur!» diyerek hocasını gösterir ve kendisini Hz. Peygamberin, «Kostantiniyye bir gün fetholunacaktır. Onun kumandanı ne

güzel kumandandır ve onun askerleri ne güzel askerlerdir.” mealindeki tebşiratına mazhar kılan hocasına şükran duygularını bu vesile ile bir daha teyid etmek ister.

Tarihin akışını durdurup, yönünü değiştiren İstanbul'un genç fatihi, ordusu surları aşarak şehre dağılırken devlette fikri, inancı ve sosyal yaşantıyı temsil eden Akşemseddin Hazretlerine karşı şükranlarını belirtmek için çadırına varır, kuru toprak üzerine oturmuş dua etmekte olan hocasının önünde diz çökerek elini öper ve bir eliyle de Bizans surlarını göstererek “Bu sizin himmetinizdir” diye minnet duygularını ifade ederken, kendisini dergâhta mürid olarak kabul etmesini de, niyaz eyler. Fakat Akşemseddin Hazretleri bunu kabul etmeyerek:

“Adalette öyle mertebeler vardır ki ona ulaşmak sana yeter!” diyerek Fatih'i uyarır ve ilave ederek “umur-ı devletle işigalin ecri daha ziyade ola” sözleriyle talebesinden, işine daha sıkı sarılmasını ve devlet umuruna hassasiyet göstermesini ister ve genç hünkâra tavsiyelerde bulunur.

Bundan sonradır ki Fatih hep bu direktif üzere hareket etmiştir. Nitekim Trabzon kalesinin fethine giderken Uzun Hasan'ın kayınvalidesi¹ ve Trabzon Kralının da karısı olan “Sare Hatun”u Fatih'e ricacı olarak gönderirler. Sare Hatun Osmanlı ordusunun konakladığı bir yerde karargâha vasıl olur ve kendisini de tanıtarak, Fatih'i görmek istediğini bildirir, haber verirler, huzura kabul olununca, Fatih'ten isteklerini açıklar. Bunun üzerine Fatih:

“Valide garazım kale zaptetmek değildir, bana emanet edilen şariat ve adalet kılıcının hakkını yerine getürmek ve vazifemi tamamlamakdur” diyerek, kararının kesin olduğunu bildirir. İşte Fatih bu Fatih, onu yetiştiren sistem de bu sistemdir. Bu itibarlardır ki, kanaatimce bunların hepsi bir arada düşünülüp, aralarındaki mantıkî münasebetler kavranmadıkça, fethin gerçek sırrı hiç bir zaman çözülemeyecektir.

İrşadın eyleme dönüşü ve Rumeli Hisarının yapılışı:

Hisarın inşasında 150.000 kişi çalışıyordu. Çalışan işçiler arasında kuru ve kartal burunlu bir genç, kireçli ellerini silkerek doğruldu ve şöyle bir etrafını süzdü!

İşçiye benzerdi işçi değildi, işçiydi işçiye benzemezdi!

Dedi ki, Git efendine söyle. Bu padişah, bildiği padişahlara benzemez! Bizim kılıcımızın yettiği yere varamaz cedlerinizin umudu bile.

Bu yer benim yerim, bu su benim suyum.

Ve dahi bu dolaylarda yabancının.

Yeli bile olmadan buyruğumuz esemez kendi bildiğine.

Elçiye zeval olmaz; yoksa boynunun üstünde duran şu kelle yürüyüp gidemezdi seninle!..

¹ Burada yazarın verdiği bilgi maalesef doğru değildir. Sare Hatun, Uzun Hasan'ın annesidir.

«Valide garazım kale zaptetmek değildi, bana emanet edilen şeriat ve adâlet kılıcının hakkının yerine getirmek ve vazifemi tamamlamaktır» deyerek, kararının kesin olduğunu bildirir. İşte Fatih bu Fatih, O'nu yetiştirirken sistem de bu sistemdir. Bu itibarla ki, kanaatimce bunların hepsi bir arada düşünülüp, aralarındaki mantıkî münâsebetler kavranmadıkça, fethin gerçek sırrı hiç bir zaman çözülemeyecektir.

İrşadın eyleme dönüşü ve Rumeli Hisarının yapılışı:

Hisarın inşasında 150.000 kişi çalışıyordu. Çalışan işçiler arasında kuru ve kartal burnlu bir genç, kireçli ellerini silkererek doğruldu ve şöyle bir etrafını süzdü!

İşçiye benzerdi işçi değildi, işçiydi işçiye benzemezdi!
Dediki dedi, Git efendine söyle. Bu padişah bildiği padişahlara benzemez!
Bizim kılıcımızın yettiği yere varamaz cedlerinizin umudu bile.
Bu yer benim yerim, bu su benim suyum. Vedahi bu dolaylarda yabancının
Yeli bile olmadan buyruğumuz esemez kendi bildiğine.
Elçiye zeval olmaz, yoksa boynunun üstünde duran şu kelle yürüyüp gide-
mezdi seninle!..

Beliiii elçiye zeval olmaz

Selâmım götür efendine, duyduğunu duyduğun gibi ilet. Ve zira kim bizim
Gadaba bile vaktimiz kıt.

Gösterip kireçli ellerini, görürsüz işimiz kati acele!.. der.

Büyük hünkâr bu sözleri Bizans elçisine söylüyordu. Söylüyordu ya Bizansın hali
pek de iyi sayılmazdı.

Gördü kim gün ağardı, ağaran günün ötesinde süt beyaz ordular vardı.

Ve uğulduyordu ortalık, Akşemseddin kelâma ağz etti, dedi kim,

Şeyhin kerameti var mahal kalmadı şekke

Bir savaş türküsü mırıldanır gibi döküldü dudaklardan

Cenk olacak ve!..

Sene 1453, aylardan Mayıs :

Ve güneş gördüklerini bir daha görmemek üzere battı.

Yarın değişecekti devran. Alaca karanlıkta bir masal ilâhını andırıyordu

Sultan Murad oğlu Mehmed Han. Bir derin sükût oldu ve bir yıldız kaydı

Akşemseddin günleri bir bir saydı. Dediki Mayıs yirmidokuz, gün salı

Vakit Fecir. Düşecek burçlar, hisarlar bir bir. Avarlar kapısında büyük

İ N N Â F E T A H N Â L E K E

Bizans İMAN'İ MUHAMMED'le yoğrulacak!..

Ve güneş gördüklerini bir daha görmemek üzere battı,

Nihayet Bizans ebeddiyyen çöktü.

Asrının en büyük insanı, en büyük hükümdarı ve en büyük kumandanı. Hicrî 886
Rebiülevvelinin dördüncü ve Milâdî 1481 yılının Mayısının üçüncü Perşembe günü
Gebze civarında Sultan çayırındaki otağında hayata gözlerini yumduğunda yaşı 49 du.
21 yaşında gerçekleştirdiği fetih mucizesiyle birlikte 27 yıl, 11 ay, 6 günlük saltanatı sü-
resince, tarihin yönünü değiştiren muzaferiyetinden başka büyüklü-küçüklü 17 devlet
ve 200 den fazla şehir fethetmişti. Şimdi ise âlem-i islâma ve Türk milletine emaneti
olan İstanbul'daki ulu mabedinin hariminde ebedî uykusunda, fevz menbaı Böynükteki
hocası Akşemseddin Sultanla da rabıta halindedirler. Ulabatlı Hasan ise yine 522 yıl
önceki gibi Edirnekapı surları dibindeki nöbet mahallinde emirlerine âmâde, pür dik-
kat, engin ruhiyle kalb trübini elinde beklemektedir.

Cümlesinin ruhları şad, makamları cennet olsun. (âmin)

Beliiii elçiye zeval olmaz.

Selâmım götür efendine, duyduğunu duyduğun gibi ilet. Ve zira kim
bizim,

Gadaba bile vaktimiz kıt.

Gösterip kireçli ellerini, görürsüz işimiz kati acele!.. der.

Büyük hünkâr bu sözleri Bizans elçisine söylüyordu. Söylüyordu ya
Bizansın hali pek de iyi sayılmazdı.

Gördü kim gün ağardı, ağaran günün ötesinde süt beyaz ordular vardı.

Ve uğulduyordu ortalık, Akşemseddin kelâma ağz etti, dedi kim,

Şeyhin kerameti var mahal kalmadı şekke

Bir savaş türküsü mırıldanır gibi döküldü dudaklardan
Cenk olacak ve!..

Sene 1453, aylardan Mayıs:

Ve güneş gördüklerini bir daha görmemek üzere battı.

Yarın değişecekti devran. Alaca karanlıkta bir masal ilâhını andırıyordu Sultan Murad oğlu Mehmed Han. Bir derin sükût oldu ve bir yıldız kaydı. Akşemseddin günleri bir bir saydı. Dedi ki Mayıs yirmidokuz, gün Salı.

Vakit fecir. Düşecek burçlar, hisarlar bir bir. Avarlar kapısında büyük
İNNÂ FETEHNÂ LEKE

Bizans İMAN-I MUHAMMED'le yoğrulacak!..

Ve güneş gördüklerini bir daha görmemek üzere battı,

Nihayet Bizans ebediyyen çöktü.

Asrının en büyük insanı, en büyük hükümdarı ve en büyük kumandanı. Hicri 886 Rebiülevvelinin dördüncü ve milâdî 1481 yılının Mayısının üçüncü Perşembe günü Gebze civarında Sultan çayırındaki otağında hayata gözlerini yumduğunda yaşı 49'du. 21 yaşında gerçekleştirdiği fetih mucizesiyle birlikte 27 yıl, 11 ay, 6 günlük saltanatı süresince, tarihin yönünü değiştiren muzafferiyetinden başka büyüklü-küçüklü 17 devlet ve 200'den fazla şehir fethetmişti. Şimdi ise âlem-i İslâma ve Türk milletine emaneti olan İstanbul'daki ulu mâbedinin hariminde ebedî uykusunda, feyz menbaı Göynük'teki hocası Akşemseddin Sultan'la da rabıta halindedirler. Ulubatlı Hasan ise yine 522 yıl önceki gibi Edirnekapı surları dibindeki nöbet mahallinde emirlerine âmâde, pür dikkat, engin ruhuyla kalp trübini elinde beklemektedir.

Cümlesinin ruhları şad, makamları cennet olsun. (Âmin)

Manevî Fetih ve Akşemseddin

Selçuk Eraydın

Selçuk Eraydın, “Manevî Fetih ve Akşemseddin”, *Fikre Sanata Ruha Tohum*, Yıl: 8, Sayı: 88, Haziran 1975, ss. 31-36.

* Yüksek İslâm Enstitüsü Öğretim Üyesi

Selçuk Eraydın

Fetihler sadece sınırları genişletmek, şahsî kaprisleri tatmin veya maddî nüfuz kazanmak gayesine matuf olmamalıdır.

Gerçek fetih gönüllerde yapılan, ruhlara sürûr, neşe, aşk ve muhabbet bahşeden bir durum arzmelidir.

İslâm mücahidleri, bu mânevî havanın nesilden nesile geçmesine medar olan fazilet duygusuyla bezenmiş birer gönül eridir.

En büyük düşman nefis ve en büyük mücahede gönüllerde yapılacak inkılâb olmalıdır.

Büyük mutasavvıf Cüneyd-i Bağdâdî tasavvufun ceng ile hasıl olacağını söylüyor. Nefis mücadele ve mücahadesi, murâkabe ve muhasebesi neticesinde vücut bulan zafer, insanlık tarihinin en büyük fethi olmuş ve olmaya devam edecektir.

Tasavvufun esası, dünyanın maddî süsünden yüz çevirmek, sade bir hayatı tercih etmek, insanların meyled geldikleri fani lezzetlerden korunmak, halk ile beraber Hakk’a yönelerek gönlü zenginleştirmektir. Bu düşünceden uzak bir hayat kurudur, cılız ve ruhsuzdur.

“Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler
Yevme lâ yenfeûda kalb-i selîm isterler

diyen şair, mala, mansıba aşırı rağbetin insanları hırs ve tama’ uçurumlarına iterek hayatlarını zindan edeceğini, sadece maddenin her iki dünyada da insanlara saadet getirmeyeceğini anlatmak istiyor.

Fikre Sanata Ruha TOHUM

Manevî Fetih
ve
Akşemseddin

Selçuk Eraydın

Yüksek İslâm Ens. Öğretim Üyesi

Fetihler sadece sınırları genişletmek, şahsî kaprisleri tatmin veya maddî nüfûz kazanmak gayesine matuf olmamalıdır.

Gerçek Fetih gönüllerde yapılan, ruhlara sürür, neş'e aşk ve muhabbet bahşeden bir durum arz etmelidir.

İslâm mücahidleri, bu mânevî havanın nesilden nesile geçmesine medar olan fazilet duygusuyla bezenmiş birer gönül eridir.

En büyük düşman nefis ve en büyük mücahede gönüllerde yapılacak inkılâb olmalıdır.

Büyük mutasavvıf Cüneyd Bağdâdî tasavvufun ceng ile hâsıl olacağını söylüyor. Nefis mücadele ve mücahadesi, mürâkabe ve muhâsebesi neticesinde vücud bulan zafer, insanlık tarihinin en büyük fethi olmuş ve olmaya devam edecektir.

Tasavvufun esası, dünyanın maddî süsünden yüz çevirmek, sade bir hayatı tercih etmek, insanların meylededikleri fânî lezzetlerden korunmak, halk ile beraber Hakk'a yönelerek gönlü zenginleştirmektir. Bu düşünceden uzak bir hayat kurudur, cılız ve ruhsuzdur.

«Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler

Yevme lâ yenfeûda kalb-i selîm isterler»

diyen şâir, malâ, mansıba aşırı râğbetin insanları hırs ve tam' uçurumlarına iterek hayatlarını zindan edeceğini, sadece maddenin her iki dünya-

31

Kalb-i selîm; işte insanlar için en büyük sürur kaynağı.

Sadece istila gayesine matuf bir fethin ne faydası olabilir? Bu niyetle hareket eden kimseler insanlığa felaket ve sefaletten başka ne getirirler?

Moğol istilaları, ehl-i salibin şahsî kin ve ihtirastan başka hiçbir gayesi olmayan saldırıları, Napolyon ve Hitler'in maceraları insanlığa ne kazandırdı?

Büyük halife Hz. Ebubekir^(ra) efendimizin Usâme komutasındaki orduya yaptığı konuşma tarihe altın harflerle yazılacak derecede yüksek ve insanîdir:

“Hiyanet etmeyiniz. Gadr etmeyiniz. Haddi aşmayınız. Kimsenin uz-

vunu kesmeyiniz; çocukları, yaşlıları, kadınları öldürmeyiniz. Hurma ağaçlarını kesip yakmayınız. Yemiş veren bir ağaca dokunmayınız. Koyun, inek, deve gibi hayvanları gıdadan başka bir maksat için kesmeyiniz. Yolda manastırlara çekilmiş adamlara rast geleceksiniz; onları kendi hallerine bırakınız.”

Bindörtü yüz sene önce İslâm'ın ruhunu aksettiren bu ifade ile son zamanlardaki harplerde meydana gelen hadiseleri mukayese edersek XX. asrın insanı olmaktan hicap duymamamız mümkün olmaz. İşte Mehmed Âkif'in: “Tek dişi kalmış canavar!” olarak vasıflandırdığı bu medeniyettir.

Müslüman devlet adamlarının gayesi İslâm'ı tebliğ, neşr ve mazlumu zalimlerin pençesinden kurtarmaktır.

Alparslan'ın düşmana üstün gelmesi için okunmasını emrettiği dua ve hutbe metninde şu cümle çok manidardır.

“Ordusunu meleklerinle destekle, niyet ve azmini hayır ve muvaffakiyetle neticelendir. Çünkü O senin rızan için rahatını terketti, mal ve canı ile emirlerine uymak iştîyâkıyla senin yoluna düştü.”

Fatih Sultan Mehmed de bir beytinde aynı fikri müdafaa ediyordu:

*“İmtisâl-i 'Câhidû fi'llah' olubdur niyetim,
Ehl-i İslâm'ın mücerred gayretidir gayretim.”*

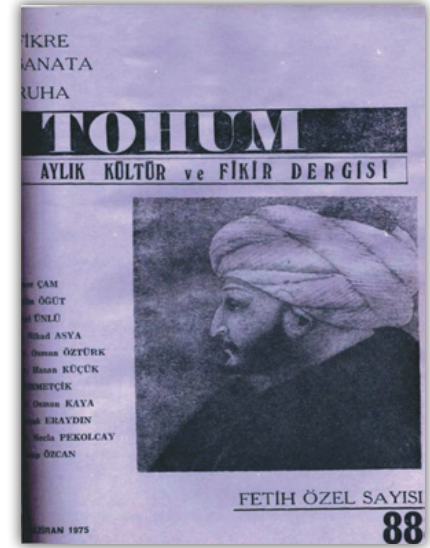
Osman Beyin, ölüm döşeginde iken Orhan Bey'e vasiyet ettiği rivayet edilen şu cümleler de onun din anlayışını bizlere apaçık göstermektedir.

“Senden dileğim zulüm ve fenalığa iltifat etmemendir. Dünyayı doğrulukla şenlendirip benim ruhumu da harplere devam ederek şâd eylemelisin. Şer'i hükümlerin intizamla yapılması için ilim adamlarına hürmet et. Asker ve mal ile gururlanma. Padişahlığın mayası adalettir. Hakkın adaletine aykırı şeylere heves etme. İstedğimiz Allah dînidir. Yoksa, dünya padişahı olmak için kuru mihnetlerle kavga etmek maksadını gütmüyoruz. Ben yalnız din gayesiyle hareket ettiğim gibi, sana da benim yolumda gitmen yaraşır. Yardım ve inâyetin yabancısı olan padişah için saltanat adı efsane kalır. Allah'ın lutfuna yakın olmak için sen de gece gündüz milletini korumaya çalış.”

Osmanlı bu ruhla kaydadı, coştı; bütün ihtirasları bu pota içinde eriyip gitti. Onlarda hizmet aşkı ile meşbu bir gönül vardı.

Şiddeti kullanan kılıç çok emekle sadece kısa bir müddet ilerliyor, kalbin iştirakıyla katedilen yollar âlemi kucaklıyor ve kaba kuvvet yine kendi cinsiyle bitip tükeniyor.

*“Yıldırım, düştüğü taş zindana devlet götürür
Ve Timur sıklet olur girdiği mermer saraya”*

Fikre Sanata Ruha TOHUM

da da insanlara saadet getirmeyeceğini anlatmak istiyor.

Kalb-i selîm; işte insanlar için en büyük sürur kaynağı.

Sadece istila gayesine matuf bir fethin ne faydası olabilir? Bu niyetle hareket eden kimseler insanlığa felâket ve sefâletten başka ne getirirler?

Moğal istilaları, ehl-i salibin şahsî kin ve ihtirasdan başka hiçbir gayesi olmayan saldırıları, Napolyon ve Hitler'in maceraları insanlığa ne kazandırdı?

Büyük halife Hz. Ebubekir (R.A.) efendimizin Üsâme komutasındaki orduya yaptığı konuşma tarihe altın harflerle yazılacak derecede yüksek ve insanidir:

«Hiyanet etmeyiniz. Gadr etmeyiniz. Haddi aşmayınız. Kimsenin uzvunu kesmeyiniz; çocukları, yaşlıları, kadınları öldürmeyiniz. Hurma ağaçlarını kesip yakmayınız. Yemiş veren bir ağaca dokunmayınız. Koyun, inek, deve gibi hayvanları gıdadan başka bir maksad için kesmeyiniz. Yolda manastırlara çekilmiş adamlar rast geleceksiniz; onları kendi hallerine bırakınız.»

Bindörtüyz sene önce İslâmın ruhunu aksettiren bu ifade ile son zamanlardaki harplerde meydana gelen hâdiseleri mukayese edersek XX. asrın insanı olmaktan hicab duymamamız mümkün olmaz. İşte Mehmed Âkif'in: «Tek dişi kalmış canavar» olarak vasıflandırdığı bu medeniyettir.

Müslüman devlet adamlarının gayesi İslâmı tebliğ, neşr ve mazlumu zalimlerin pençesinden kurtarmaktır.

Alparslan'ın düşmana üstün gelmesi için okunmasını emrettiği dua ve hutbe metninde şu cümle çok mânîdardır.

«... Ordusunu meleklerinle destekle, niyet ve azmini hayır ve muvaffakiyetle neticelendir. Çünkü O senin rızan için rahatını terketti, mal ve canı ile emirlerine uymak iştihâkiyla senin yoluna düştü...»

Fatih Sultan Mehmed de bir beytinde aynı fikri müdafaa ediyordu :

«İmtisâl-i «Câhidü fillah» olubdur niyetim,

Ehl-i İslâmın mücerred gayretidir gayretim.»

Osman Beyin, ölüm döşeginde iken Orhan Beye vasiyyet ettiği rivayet edilen şu cümleler de onun din anlayışını bizlere apaçık göstermektedir.

«Senden dileğim zulüm ve fenalığa iltifat etmemendir. Dünyayı doğrulukla şenlendirip benim ruhumu da harplere devam ederek şâd eylemlisin. Şer'i hükümlerin intizamlı yapılması için ilim adamlarına hürmet et. Asker ve mal ile gururlanma. Padişahlığın mayası adalettir. Hakkın adaletine aykırı şeylere heves etme. İstedğimiz Allah dînidir. Yoksa, dünya

beytinde kalıp ve ruh ne güzel ifade edilmiştir: İnsanı uzviyyet olarak düşünmek, onu soba borusundan farksız bir durumda mütalaa etmek olur.

Bugün insanlığın buhranlar, felaketler asrı olması, mânevî fetihlerden mahrum ve ruhsuz bıkırılmasındandır.

Dünyanın her köşesinde insanlığın kâtili menfaat kazanlarının sahnelediği dram geride felaket, fecaat, zulüm, adavet ve kinden başka ne bırakıyor?

Zihinlere sunulan bir miktar ilim, gönüllerden sökülen iman karşılığı olduğu için manevî sefaletler, insanları her gün biraz daha perişan ve muzdarip kılıyor.

Tasavvufun ulaşmak istediği gaye, Allah ve Peygamberinin rızasına uygun evsafı haiz insan vücuda getirmek, müslümanların sayısını çoğalt-

— Filkre Sanata Ruha TOHUM —

pâdişahı olmak için kuru mihnetlerle kavga etmek maksadını gütmüyoruz. Ben yalnız din gayesiyle hareket ettiğim gibi, sana da benim yolumda gitmen yaraşır. Yardım ve inâyetin yabancısı olan pâdişâh için saltanat adı efsâne kalır. Allah'ın lutfuna yakın olmak için sen de gece gündüz millettini korumaya çalış.»

Osmanlı bu ruhla kaydadı, coştı; bütün ihtirasları bu pota içinde eriyip gitti. Onlarda hizmet aşkı ile meşbu bir gönül vardı.

Şiddeti kuşanan kılıç çok emekle sadece kısa bir müddet ilerliyor, kalbin iştirakiyle katedilen yollar âlemi kucaklıyor ve kaba kuvvet yine kendi cinsiyle bitip tükeniyor.

«Yıldırım düştüğü taş zindana devlet götürür

Ve Timur sıklet olur girdiği mermer saraya»

beytinde kalıp ve ruh ne güzel ifade edilmiştir. İnsanı uzviyyet olarak düşünmek, onu soba borusundan farksız bir durumda mütâlaa etmek olur.

Bugün insanlığın buhranlar, felaketler asrı olması, mânevî fetihlerden mahrum ve ruhsuz bırakılmasındandır.

Dünyanın her köşesinde insanlığın kâtili menfaat kazanlarının sahneladığı dram geride felaket, fecaat, zulüm, adâvet ve kinden başka ne bırakıyor?

Zihinlere sunulan bir miktar ilim, gönüllerden sökülen iman karşılığı olduğu için mânevî sefâletler, insanları her gün biraz daha perişan ve muhtarib kılıyor.

Tasavvufun ulaşmak istediği gaye, Allah ve Peygamberinin rızasına uygun evsafa haiz insan vücuda getirmek, müslümanların sayısını çoğaltmak, kibleye insan çevirmektir.

İslâm dini beynelmilel ve âlem-şümûl bir din. Bu mükemmel dinin yayılmasında en büyük âmil sofiyye olmuştur. Meselâ Çeşitiyye, Şattariyye, Nakşbendiyye dervişleri Hindistan'a ve Endonezya'ya giderek yerli halkın lisanlarını öğrenmiş, onların hayatlarına karışmış oldukları için, o memleketleri dışardan gelip fetheden ve başka lisan konuşan mutaassıp fâtihten ziyade ahali arasında İslâmı yaymışlardır.

Hallac Mansûr Türkistan'ın içlerine kadar giderek İslâmı tebliğ ve tâlim etmiştir.

İslâmiyeti Afrikada yerli halk arasında neşrederek milyonlarca insanı putlara tapmaktan kurtaran Kâdiriyye, Şâzeliyye, Ticaniyye ve Sunûsiyye tarikatlarına mensub dervişlerdir.

Akşemseddin de, İstanbul'un fethinde ordunun mânevî cihetini takviye ederek bu zaferin tahakkukunda payı olan büyük mutasavvıfıdır.

mak, kibleye insan çevirmektir.

İslâm dini beynelmilel ve âlem-şümûl bir din. Bu mükemmel dinin yayılmasında en büyük âmil sofiyye olmuştur. Mesela Çeşitiyye, Şattariyye, Nakşbendiyye dervişleri Hindistan'a ve Endonezya'ya giderek yerli halkın lisanlarını öğrenmiş, onların hayatlarına karışmış oldukları için, o memleketleri dışardan gelip fetheden ve başka lisan konuşan mutaassıp fâtihten ziyade ahali arasında İslâm'ı yaymışlardır.

Hallac-ı Mansûr Türkistan'ın içlerine kadar giderek İslâm'ı tebliğ ve tâlim etmiştir.

İslâmiyeti Afrika'da yerli halk arasında neşrederek milyonlarca insanı putlara tapmaktan kurtaran Kâdiriyye, Şâzeliyye, Ticaniyye ve Senûsiyye tarikatlarına mensup dervişlerdir.

Fikre Sanata Ruha TOHUM

AKŞEMSEDDİN VE İSTANBUL'UN FETHİ

Hayatı :

Babası Şerefeddin Hamza Şâmî isimli zattır. Şakâyık-ı Nu'mâniye'de doğum yerinin Şam olduğu kayıtlıdır. Hüseyin Hûşâmeddin efendinin «Amasya Tarihi» ismindeki eserinde annesinin Osmancıklı olduğu yazılıdır.

Akşemseddin tahsilini Osmancık ve Amasya'da tamamladıktan sonra, tavsuvvufa intisab ederek, Hacı Bayram Velî ve Zeynüddin Hafî'den feyz aldı. Önceleri Zeynüddin Hafî'ye bağlanan Akşemseddin Halep'e kadar gitmişse de bir ay sonra Ankara'ya dönerek Hacı Bayram'a mürid oldu. Kısa bir zaman sonra da hilâfet alıp Anadolu'nun bazı beldelerinde irşad vazifesini ifâ etti. Daha sonra «Göynük - Torbalı» kasabasına yerleşerek, orada ömrünün sonuna kadar irşad ile meşgul oldu.

Göynük'te bulunduğu sıralarda, İstanbul'un fethi hazırlığına başlayan Fatih Sultan Mehmed Han tarafından, ordunun mânevî cihetini takviye gâyesiyle çağrıldı. Akbiyık ile birlikte davete icabet ederek fetih sırasında askeri teşci' vazifesini yerine getirdi.

Fatih uzayan muhasara ile sabırsızlaşmaktadır. Huzuru kaçmıştır. Akşemseddin'e müracaat eder. O: «Beyim bu kal'anın fâtihi sen olasun deyü zamân-ı şehzâdeliğinzde tebşir eyledük» diyerek, bu kadar din adamı ve mücahidin azmi, pâdişahın İslâm bayraklarını yükseltmesi sayesinde fethin mutlaka müyesser olacağını bildirir. Fakat bir türlü huzur bulmayan genç Fâtihi daha açık bir müjde haberini rica eder. Bunun üzerine derin bir istiğraka dalan Akşemseddin :

«Yarın sabah şu kapıdan (Topkapıdan) hisara yürüyüş ola, izn-i Hudâ ile bâb-ı zafer feth olup, ezan sadâsı refakatiyle sürün içi dola; gün doğmadan gâziler sabah namazını hisar içinde kılarlar» ifâdeleriyle kesin müjdeyi ve günü belirtti.

Akşemseddin'in Fatih Sultan Mehmed'e başka zaferleri de önceden haber verdiği rivâyet edilir. (Akkoyunlu ve Trabzon devletinin fethi gibi).

Akşemseddin Hz. Ebû Eyyüb'ün kabrini bulmak için Fatih'in müracatını kabul etmiş, sohbet ve duadan sonra, yerden çıkan ışıklara göre mezarı bulmuştur.

Pâdişah daha müsbet bir delil isteyince de, Akşemseddin için de üze-

Akşemseddin de, İstanbul'un fethinde ordunun manevî cihetini takviye ederek bu zaferin tahakkukunda payı olan büyük mutasavvıftır.

Akşemseddin ve İstanbul'un Fethi

Hayatı:

Babası Şerefeddin Hamza Şâmî isimli zattır. Şakâyık-ı Nu'mâniye'de doğum yerinin Şam olduğu kayıtlıdır. Hüseyin Hüsâmeddin Efendi'nin "Amasya Tarihi" ismindeki eserinde annesinin Osmancıklı olduğu yazılıdır.

Akşemseddin tahsilini Osmancık ve Amasya'da tamamladıktan sonra, tasavvufa intisab ederek, Hacı Bayram Velî ve Zeynüddin Hafî'den feyz aldı. Önceleri Zeynüddin Hafî'ye bağlanan Akşemseddin Halep'e

Fikre Senata Ruha TOHUM

rinde yazı bulunan bir marmar taşın çıkacağını da söylemiş ve gerçekten durum aynıyla meydana gelmiştir.

Fatih Akşemseddin'in Eyüb'de oturmasını rica etmişse de O, memleketi olan Göynük'e dönme izni alarak oraya yerleşti. Zira bu gibi muhterem zevat için önemli olay hizmettir.

Akşemseddin Göynük'de birkaç sene sonra «kâşif-i esrâr» ve «mürşid-i tarîk» terkiblerinin delâleti olan 863/1459 tarihinde vefat etti.

Akşemseddin hakkında kaleme alınan şu kıt'a O'nun şahsiyetini çok güzel anlatmaktadır :

Karagün dostu imiş Fatihin Akşemseddin
ki yüzünden lemeân etdi anın feth-i mübîn
Nucreti çeşm-i hakikatde görüp virdi haber
Böyle her şey'i uzaktan görür erbâb-i yakîn

Eserleri :

- 1 — Risâletü'n - Nûriyye
- 2 — Hall-i Müşkilât
- 3 — Maddetü'l-Hayât (tıbba âit bir eser)
- 4 — Makâmât-ı Evliyâ.

Risâletü'n-Nûriyye tarikat adâbından bahseden arapça bir kitaptır. Sâtiyye tarikatının şeriat ve sünnet yolu olduğunu belirttikten sonra, tarikat ehlinin usûl ve adâbından bahsetmektedir.

Lüzumu, kimseyi derecesi üstüne çıkarmamanın, tevâzuun âl-i cenablık olduğu ve hırka giymenin (Tarikat hırkası) hususiyeti hakkında, mâlumat veriyor ve bir şeyhâ intisâbın zaruriyetinden bahsediyor. Kur'ân-ı Kerim'e tâbi olmanın lüzumu, sünnete uymayın zarûretini beyandan sonra, zikir hakkında bilgi veriyor.

Makâmât-ı evliya isimli eserinde makâmîleri muhtelif bablara ayırmıştır :

- 1 — Mürşid ve mürşidin kim olduğu,
- 2 — Velâyet makamının ne olduğu,

kadar gitmişse de bir ay sonra Ankara'ya dönerek Hacı Bayram'a mürid oldu. Kısa bir zaman sonra da hilâfet alıp Anadolu'nun bazı beldelerinde irşad vazifesini ifâ etti. Daha sonra "Göynük-Torbalı" kasabasına yerleşerek, orada ömrünün sonuna kadar irşad ile meşgul oldu.

Göynük'te bulunduğu sıralarda, İstanbul'un fetih hazırlığına başlayan Fatih Sultan Mehmed Han tarafından, ordunun manevî cihetini takviye gayesiyle çağrıldı. Akbıyık ile birlikte davete icabet ederek fetih sırasında askeri teşci' vazifesini yerine getirdi.

Fatih uzayan muhasara ile sabırsızlanmaktadır. Huzuru kaçmıştır. Akşemseddin'e müracaat eder. O, "Beyim bu kal'anın fâtihi sen olasun deyü zamân-ı şehzâdeliğinizde tebşir eyledük." diyerek, bu kadar din adamı ve mücahidin azmi, padişahın İslâm bayraklarını yükseltmesi sayesinde fetihin mutlaka müyesser olacağını bildirir. Fakat bir türlü huzur bulmayan

- Fikre Sanata Ruha TOHUM

- 3 — İkinci velâyetin ne olduğu,
4 — Fenâ makâmı
5 — Hikmet makâmı,
6 — Peygamber (S.A. efendimizin makâmı zikredilmiştir.

Akşemseddin'e âit olduğu rivayet edilen bir beyt şudur:

«Gördün çü Hakkın vechinî ayne'l-yakîn

Yâ Hû diem

Ki sofi lâden dem urur ben her dem illâ

«Hû direm.»

genç Fâtih daha açık bir müjde haberini rica eder. Bunun üzerine derin bir istiğraka dalan Akşemseddin:

“Yarın sabah şu kapıdan (Topkapı’dan) hisara yürüyüş ola, izn-i Hudâ ile bâb-ı zafer feth olup, ezan sadâsı refakatıyla sûrun içi dola; gün doğmadan gâziler sabah namazını hisar içinde kılalar:” ifadesiyle kesin müjdeyi ve günü belirtti.

Akşemseddin'in Fatih Sultan Mehmed'e başka zaferleri de önceden haber verdiği rivayet edilir. (Akkoyunlu ve Trabzon devletinin fethi gibi.)

Akşemseddin Hz. Ebû Eyyüb'ün kabrini bulmak için Fatih'in müracaatını kabul etmiş, sohbet ve duadan sonra, yerden çıkan ışıklara göre mezarı bulmuştur.

Padişah daha müsbet bir delil isteyince de, Akşemseddin için de üzerinde yazı bulunan bir mermer taşın çıkacağını da söylemiş ve gerçekten durum aynıyla meydana gelmiştir.

Fatih Akşemseddin'in Eyüb'de oturmasını rica etmişse de o, memleketi olan Göynük'e dönme izni alarak oraya yerleşti. Zira bu gibi muhterem zevat için önemli olan hizmettir.

Akşemseddin Göynük'te birkaç sene sonra “kâşif-i esrâr” ve “mürşid-i tarîk” terkiplerinin delâleti olan 863/1459 tarihinde vefat etti.

Akşemseddin hakkında kaleme alınan şu kıt'a onun şahsiyetini çok güzel anlatmaktadır:

Karagün dostu imiş Fatih'in Akşemseddin

Ki yüzünden lemeân etti ânın feth-i mübîn

Nusreti çeşm-i hakikatte görüp virdi haber

Böyle her şeyi uzaktan görür erbâb-ı yakîn

Eserleri:

1. Risâletü'n-Nûriyye
2. Hall-i Müşkilât
3. Maddetü'l-Hayât (tıbba âit bir eser)
4. Makâmât-ı Evliyâ

Risâletü'n-Nûriyye tarikat âdabından bahseden Arapça bir kitaptır. Sâtiyye tarikatının şeriat ve sünnet yolu olduğunu belirttikten sonra, tarikat ehlinin usul ve adabından bahsetmektedir.

Lüzumu, kimseyi derecesi üstüne çıkarmamanın, tevazuun âl-i cenaplık olduğu ve hırka giymenin (tarikât hırkası) hususiyeti hakkında, malumat veriyor ve bir şeyhe intisabın zaruriyetlerinden bahsediyor. Kur'ân-ı Kerîm'e tabi olmanın lüzûmu, sünnete uymanın zarureti ni beyandan sonra, zikir hakkında bilgi veriyor.

Makâmât-ı evliya isimli eserinde makamları muhtelif bablara ayırmıştır:

1. Mürşid ve mürşidin kim olduğu
2. Velâyet makamının ne olduğu
3. İkinci velâyetin ne olduğu
4. Fenâ makamı
5. Hikmet makamı
6. Peygamber Efendimizin(sav) makamı zikredilmiştir.

Akşemseddin'e ait olduğu rivayet edilen bir beyt şudur:

*“Gördün çü Hakkın vechini ayne'l-yakîn yâ Hû direm
Ki sofî lâden dem urur ben her dem illâ Hû direm.”*

İstanbul'un Fethi Münasebetiyle: Eşsiz Bir Yıldönümü

Veli Ertan

Veli Ertan, "İstanbul'un Fethi Münasebetiyle: Eşsiz Bir Yıldönümü", *Fikre Sanata Ruha Tohum*, Yıl: 9, Sayı: 102, Mayıs 1977, ss. 4-9.

Veli Ertan

Sene 1453 Mayıs ayının yirmidokuzuncu günü bin yıllık Bizans İmparatorluğunun merkezi dünyanın en güzel şehri İstanbul, yaşça genç, fakat ruh yönünden asalet ve mefkure bakımından çok üstün olan Sultan Mehmed Han ve onun yiğit askerleri tarafından fethedilişinin 524'üncü yıl dönümüdür. Böylece cihan tarihinde bir çağ kapanmış ve yeni bir çağ açılmıştı.

İstanbul, muhtelif milletler tarafından 29 defa muhasara edilmiş, sıra ile İranlılar, Yunanlılar, Romalılar, Avarlar, Bulgarlar, Ruslar ve Lâtinler gelir. Bunlardan başka yedi defa Araplar da, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in(sav) "Konstantiniyye muhakkak fetholunacaktır. Onu fethedecek emir ne güzel emir, o ordu ne güzel ordu!" anlamındaki Hadis-i Şerif'inin sırrına, fetih şerefine mazhar olmak için İstanbul'u muhasaraya yeltenmişlerse de emellerine muvaffak olamamışlar; ancak bu emsalsiz şehrin fetih şerefi henüz 23 yaşında bulunan padişah Fatih Sultan Mehmed'e ve onun kahraman askerlerine nasip olmuştur.

Sene 1451. Padişah İkinci Murad Şubat ayında Edirne'de vefat etmişti. Bu sırada saltanatın varisi, Manisa valisi oğlu Mehmed 21 yaşında bulunuyordu. Babasının vefatını ancak üç gün sonra Vezir-i Azam Halil Paşa'nın Edirne'den göndermiş olduğu bir haberciden öğrenmişti.

Bu haber üzerine bir Arap atına binen Şehzade Mehmed "Beni sevenler arkamdan gelsinler" demiş ve atını dolu dizgin sürmüştü. Nihayet bir kısım maiyetiyle, Baltacılarla birlikte iki gün içinde Geli-

38

Fikre Şan'ata Ruha TOHUM

İstanbul'un fethi Münasebetiyle :**EŞSİZ BİR YILDÖNÜMÜ**

Veli ERTAN

Sene 1453 Mayıs ayının yir-midokuzuncu günü 1000 yıllık Bizans İmparatorluğunun merkezi dünyanın en güzel şehri İstanbul, yaşça genç, fakat ruh yönünden asalet ve mefkûre bakımından çok üstün olan Sultan Mehmed Han ve onun yiğit askerleri tarafından feth edilşinin 524 ncü yıl dönümüdür. Böylece cihan tarihinde bir çağ kapanmış ve yeni bir çağ açılmıştı.

İstanbul, muhtelif milletler tarafından 29 defa muhasara edilmiş, sıra ile İranlılar, Yunanlılar, Romalılar, Avarlar, Bulgarlar, Ruslar ve Lâtinler gelir. Bunlardan başka yedi defa Araplar da, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in «Konstantiniyye muhakkak feth olunacaktır. Onu feth edecek emir ne güzel emir, o ordu ne güzel ordu» anlamındaki Hadis-i Şerif'in sırrına, fetih şerefine mazhar olmak için İstanbulu muhasaraya yeltenmişlerse de emellerine muvaffak olamamışlar; ancak bu emsalsiz şehrin fetih şerefi henüz 23 yaşında bulunan padişâh Fâtih Sultan Mehmed'e ve onun kahraman askerlerine nasip olmuştur.

Sene 1451. Pâdişah İkinci Mu

rad Şubat ayında Edirne'de vefat etmişti. Bu sırada Saltanatın vârisi, Manisa vâlisi oğlu Mehmed 21 yaşında bulunuyordu. Babasının vefatını ancak üç gün sonra Vezir-i Azam Halil Paşanın Edirne'den göndermiş olduğu bir haberciden öğrenmişti.

Bu haber üzerine bir Arap atına binen Şehzâde Mehmed «Beni sevenler arkamdan gelsinler!» demiş ve atını dolu dizgin sürmüştü. Nihayet bir kısım maiyetiyle, Baltacılarla birlikte iki gün içinde Geliboluya gelmiş ve geldiğini de Edirne halkına duyurmuştu. İşte böylece Gelibolu'da iki gün kaldıktan sonra Edirne'ye hareket etmişti.

İkinci Sultan Murad'ın ölüm haberi her tarafta duyulmuştu. Uzaktan ve yakından duyanlar, yeni padişahın istikbaline koşmuşlardı. Âlimler, vezirler, beyler ve ağalar şehrin dışında epeyce uzak bir mesafeye kadar yürümüşleri. Suvâri olanlar atlarından inerek şehzâdenin refakatında yaya olarak şehre dönmüşlerdi. Şehzâde babasının ruhunu şâd etmek maksadıyla atından inerek saraya kadar yaya gitmişti.

İkinci günü devletin ileri ge-

bolu'ya gelmiş ve geldiğini de Edirne halkına duyurmuştu. İşte böylece Gelibolu'da iki gün kaldıktan sonra Edirne'ye hareket etmişti.

İkinci Sultan Murad'ın ölüm haberi her tarafta duyulmuştu. Uzaktan ve yakından duyanlar, yeni padişahın istikbaline koşmuşlardı. Âlimler, vezirler, beyler ve ağalar şehrin dışında epeyce uzak bir mesafeye kadar yürümüşlerdi. Suvâri olanlar atlarından inerek şehzâdenin refakatında yaya olarak şehre dönmüşlerdi. Şehzade babasının ruhunu şâd etmek maksadıyla atından inerek saraya kadar yaya gitmişti.

İkinci günü devletin ileri gelenlerinin huzurunda büyük bir ihtişamla İkinci Mehmed namıyla Padişah olmuştur. Kızlar Ağası Şahin ile İbrahim Paşa, Padişahın yanında İshak Paşa ile Veziri Âzam Halil Paşa da biraz

uzakta geride oturmuşlardı. Padişah, Kızlar Ağasına “Vezirlerim, niçin benden bu kadar uzak duruyorlar? Halil’e söyle, mûtaad olan yerini alsın. İshak Paşa da Anadolu Vâlisi sıfatıyla babamın nâşını Bursa’ya götürsün.” diye emir vermişti.

İkinci Sultan Murad’ın vefatını fırsat bilen Karaman Hâkimi İbrahim Bey’in ayaklanmasını bir hamlede bertaraf eden genç padişah asıl hedefi olan Bizans üzerinde durmuştu.

Bu sırada Bizans’ın başında Onbirinci Konstantin, bulunuyordu. Oldukça dirayetli bir adamdı. Bizans’ın en büyük mabedi Ayasofya idi. Mühim meseleler burada konuşulurdu. Aynı zamanda Ayasofya Bizans’ın dinî merkezi idi. Bununla beraber Roma Kilisesi ile rekabet halinde bulunuyordu. Her zaman Ayasofya’da toplantılar yapılırdı.

Konstantin, Türklerin Anadolu’da ve Rumeli tarafında başdöndürücü bir hızla genişlemesinden endişe ediyor ve bazan ne yapacağını bilmiyordu. Zaten Bizans’ın servet kaynakları da kurumuştı. Şehirde tahakküm, ihtiras, şehvet, cinayet ve isyanlar imparatorluğu günden güne inkıza doğru sürüklüyordu.

Sultan Mehmed, Karaman’dan henüz yeni dönmüştü. Tek emeli Bizans İmparatorluğunu ortadan kaldırmaktı. Esasen Konstantin, başına gelecek felaketi sezmiş, hemen Papa Beşinci Nikola’ya başvurarak imdat istemiş ve:

“Biz de Katolik Kilisesini kabul edeceğiz!” diyerek Ayasofya Kilisesi’nde uzun boylu görüşmeler yapılmıştı. Fakat bir netice elde edilememişti. Hatta Lâtin ırkından olan Genadiyus bile birleşmenin aleyhinde bulunmuştu. Rum olan Genadiyus da Lâtinlerden Rumlara fayda gelmeyeceğini bildiği için iki kilisenin anlaşmasına taraftar olmamıştı.

Sultan Mehmed gece gündüz İstanbul’un fethi için planlar hazırlamış; İstanbul Boğazı’nı elide tutabilmek için de Anadolu-Rumeli geçidini emniyet altında bulundurmak ve aynı zamanda Bizans’a Boğaz’dan gelecek yardım yolunu kesmek emeliyle Boğaz’ın Rumeli kıyısında vaktiyle Yıldırım Bayezid’in yaptırdığı Anadolu Hisarı’nın karşısında bir hisar yaptırmayı kararlaştırmıştı. Bu mevki çok mühimdi. Vaktiyle İran Hükümdarı Dara’nın ordusu da buradan geçmişti.

Bizans İmparatoru bu vaziyet karşısında şaşırıp kalmıştı. Sultan Mehmed’e elçiler göndererek Payitahtın kapısı önünde bir hisar yapmanın sulha aykırı olduğunu söylemişti. Sultan Mehmed de, “Konstantiniyye sınırlarının dışında kalan topraklar benimdir. Rumelinde bir hisar yaptırmak hakkımdır. Müsterek düşmanlarımız olan Rus, Venedik ve Katalonya korsanlarına karşı boğazı emniyette bulundurmak lüzumludur. Bu da hiç şüphesiz Bizans ve Türk ticaretinin menfaati iktizasındandır. Bu işten imparatorunuz memnun olmalıdır.” demişti. Fakat elçilerin ısrarı üzerine “Kudretimin başaracağı şeyler sizin muhayyilenizin hududu haricindedir. Bu defa sizin avdetinize müsaade ediyorum.” demekle onlara ne yapmak lazım geldiğini açıkça hissettirmişti.

Fikre San'ata Ruha TOHUM

lenlerinin huzurda büyük bir ihtişamla İkinci Mehmed namıyla Padişah olmuştur. Kızlar Ağası Şahin ile İbrahim Paşa, Padişahın yanında İshak Paşa ile Veziri Âzam Halil Paşa da biraz uzakta geride oturmuşlardı. Padişah, Kızlar Ağasına «Vezirlerim, niçin benden bu kadar uzak duruyorlar? Halil'e söyle, mütad olan yerini alsın. İshak Paşa da Anadolu vâlisi sıfatıyla babamın nâ'sını Bursa'ya götürsün» diye emir vermişti.

İkinci Sultan Murad'ın vefatını fırsat bilen Karaman Hâkimi İbrahim Beyin ayaklanmasını bir hamlede bertaraf eden genç padişah asıl hedefi olan Bizans üzerinde durmuştu.

Bu sırada Bizans'ın başında Onbirinci Konstantin bulunuyordu. Oldukça dirayetli bir adamdı.

Bizans'ın en büyük mabedi Ayasofya idi. Mühim meseleler burada konuşulurdu. Aynı zaman da Ayasofya Bizans'ın dinî merkezi idi. Bununla beraber Roma Kilisesi ile rekabet halinde bulunuyordu. Her zaman Ayasofya'da toplantılar yapılırdı.

Konstantin, Türklerin Anadolu'da ve Rumeli tarafında başdöndürücü bir hızla genişlemesinden endişe ediyor ve bazan ne ya pacağını bilmiyordu. Zaten Bizans'ın servet kaynakları da kurumuştur. Şehirde tahakküm, ihti-ras, şehvet, cinayet ve isyanlar imparatorluğu günden güne inki-

râza doğru sürüklüyordu.

Sultan Mehmed, Karaman'dan henüz yeni dönmüştü. Tek emeli Bizans İmparatorluğunu ortadan kaldırmaktı. Esasen Konstantin, başına gelecek felâketi sezmiş, hemen Paşa Beşinci Nikola'ya başvurarak imdât istemiş ve :

«Biz de Katolik Kilisesini kabul edeceğiz» diyerek Ayasofya Kilisesi'nde uzun boylu görüşmeler yapılmıştı. Fakat bir netice elde edilememişti. Hattâ Lâtin ırkından olan Genadiyus bile birleşmenin aleyhinde bulunmuştu. Rum olan Genadiyus da Lâtinlerden Rumlara fayda gelmiyeceğini bildiği için iki Kilisenin anlaşmasına taraftar olmamıştı.

Sultan Mehmed gece gündüz İstanbul'un fethi için plânlara zırlamış; İstanbul Boğazı'nı elinde tutabilmek için de Anadolu - Rumeli geçidini emniyet altında bulundurmak ve aynı zamanda Bizans'a Boğaz'dan gelecek yardım yolunu kesmek emeliyle Boğaz'ın Rumeli kıyısında vaktile Yıldırım Beyazıd'ın yaptırdığı Anadolu Hisarı'nın karşısında bir hisar yaptırmayı kararlaştırmıştı. Bu mevki çok mühimdi. Vaktile İran Hükümdarı Dârâ'nın ordusu da buradan geçmişti.

Bizans İmparatoru bu vaziyet karşısında şaşırıp kalmıştı. Sultan Mehmed'e elçiler göndererek Payitahtın kapısı önünde bir hisar yapmanın sulha aykırı oldu

İkinci Mehmed, Rumeli Hisarını, Anadolu Hisarının karşısında, boğazın en dar kısmında Ütarid mabedinin bulunduğu yerde inşa ettirmişti. Kale duvarlarının, Arap alfabesine göre Muhammed ismini teşkil eden harflerden olmasını ve her "Mim" harfinin de yerinde bir kulenin bulunmasını gösterir bir plan hazırlanmasını zamanın mimarı olan Muslihuddin Ağa'ya emretmişti.

Artık Hisarın inşaatı hususunda gerekli malzeme hazırlanmıştı. İnşaatçı çalışan birçok duvarcı, kireççi ustaları ve 6 bine yakın amele vardı.

Kalenin süratle inşasına başlanmıştı. İnşaata bizzat Padişah nezaret etmekteydi. Padişah, dahil, bütün paşalar ve beyler kireç, kum ve taş ta-

şıyorlardı. Hisar üç köşeli olarak yapılmış ve her bir köşesinde de birer büyük kule vardı. Denize bakan kulenin inşasına Sadrazam Halil Paşa, diğer kulelerin inşasına da Sarıca Paşa ile Vezir Zağanos Paşa memur edilmişlerdi.

Bu durum karşısında vaziyetin nezaket kesbettiğini anlayan Bizans İmparatoru, Sultan İkinci Mehmed'e hoş görünmek gayesiyle hisarda çalışan işçilere erzak ve su göndermek suretiyle dost olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

Hisar, kısa bir zaman içerisinde bitirilmişti. İkinci Sultan Mehmed, hisarda Firuz Ağa'nın komutasında 400 kadar seçme muhafız bırakmıştı. Boğazdan geçecek bütün gemilerin durdurulması sancak selamı alınması, gemilerin muayenesi, rüsum alınması hususunda emir vermişti.

Gelibolu tersanesinde yeniden gemi inşasına başlanmış ve mevcut donanmanın idaresi de Baltacıoğlu Süleyman'a verilmişti.

Sultan Mehmed, hisarın ikmalinden sonra 50 bin kişiyi bulan ordu-suyla İstanbul surlarının önünde konaklamış ve burada üç gün kadar kalarak araziye ve Bizans surlarını tetkik ettikten sonra Edirne'ye dönmüştü.

Macar asıllı Urban adında biri Osmanlı devletine iltica etmişti. Bu adam top dökmekte mahirdi. Padişah ona surları yıkabilecek toplar döktürmüştü. Artık harp hazırlığı bitmişti. Bu arada Sultan Mehmed'in bizzat nezareti altında, Urban'ın, mimar Muslihuddin Ağa'nın ve Sarıca Sekban'ın dökmüş olduğu topların denemesi yapılmış ve iyi neticeler alınmıştı.

Sene 1453, Şubat ayının birinde toplar Edirne'den yola çıkarılmıştı. 64 gün süren bir yürüyüşten sonra toplar İstanbul surları önüne getirilerek mevzilere yerleştirilmiştir.

Padişah, imparatorun Mora'daki kardeşlerinden yardım almasına mâni olmak üzere Turhan Bey'i Mora'ya göndermiş, Bizans etrafındaki yerlerin zaptına da Karaca Paşa'yı memur etmişti.

Sene 1453, Nisan ayının ikisinde ordu Bizans surlarının, üç gün sonra da genç padişah İstanbul önlerine gelmişti. Aynı tarihte 130 parçadan müteşekkil gemiler de İstanbul'a demirlemişti.

Önce yapılan plan üzerine her şey zamanında yerine yerleşmişti.

Padişah, Sultan İkinci Mehmed savaşa katılmadan önce Türk İslâm ananesine göre Vezir Mehmed Paşa'yı İmparator Konstantin'e göndermiş ve kan dökülmeden şehrin teslimini istemiş. Kimsenin hayatına, malına ve ailelerine dokunulmayacağına dair teminat vermişti. Fakat buna rağmen İmparator bu teklifi reddetmişti.

Sultan İkinci Mehmed maddî yönden olduğu kadar manevi kuvvete de değer vermişti. Beraberinde zamanın âlim ve mutasavvıflarından Akşemddin ve Akbıyık Dede gibi velileri, hocası Molla Gürânî'yi, büyük âlim Molla Hüseyin'i getirmişti.

Fikre San'ata Ruha TOHUM

ğunu söyletmişti. Sultan Mehmed de: «Konstantiniye sınırlarının dışında kalan topraklar benimdir. Rumelinde bir hisar yaptırmak hakkımdır. Müsterek düşmanlarımız olan Rus, Venedik ve Katolonya korsanlarına karşı boğazı emniyette bulundurmak lüzumludur. Bu da hiç şüphesiz Bizans ve Türk ticaretinin menfaati iktizasındandır. Bu işten imparatorunuz memnun olmalıdır.» demişti. Fakat elçilerin ısrarı üzerine «Kudretimin başaracağı şeyler sizin muhayyilenizin hududu haricindedir. Bu defa sizin avdetinize müsaade ediyorum.» demekle onlara ne yapmak lazım geldiğini açıkça hissettirmişti.

İkinci Mehmed, Rumeli Hisarını, Anadolu Hisarının karşısında, boğazın en dar kısmında Ütarid mâbedinin bulunduğu yerde inşa ettirmişti. Kale duvarlarının, Arap alfabesine göre Muhammed ismini teşkil eden harflerden olmasını ve her «Mim» harfinin de yerinde bir kulenin bulunmasını gösterir bir plân hazırlanmasını zamanın mimarı olan Müslühüddin Ağa'ya emretmişti.

Artık Hisarın inşaatı hususunda gerekli malzeme hazırlanmıştı. İnşaatta çalışan birçok duvarcı, kireççi ustaları ve 6000 e yakın amele vardı.

Sene 1452 (856 H.)

Kalenin sür'atle inşasına başlanmıştı. İnşaata bizzat Padişah nezaret etmekte idi. Padişah,

dahil bütün paşalar ve beyler kireç, kum ve taş taşıyorlardı. Hisar üç köşeli olarak yapılmış ve her bir köşesinde de birer büyük kule vardı. Denize bakan kulenin inşasına Sadrazam Halil Paşa, diğer kulelerin inşasına da Sarıca Paşa ile Vezir Zağanos Paşa memur edilmişlerdi.

Bu durum karşısında vaziye-tin nezaket kesbettiğini anlayan Bizans İmparatoru, Sultan İkinci Mehmed'e hoş görünmek gayesiyle hisarda çalışan işçilere erzak ve su göndermek suretiyle dost olduğunu isbat etmeye çalışmış-tır.

Hisar, kısa bir zaman içersin de bitirmişti. İkinci Sultan Mehmed, hisarda Flruz Ağa'nın komutasında 400 kadar seçme muhafız bırakmıştı. Boğazdan geçecek bütün gemilerin durdurulması ancak selâmi alınması, gemilerin muayenesi, rüsum alınması hususunda emir vermişti.

Gelibolu tersanesinde yeniden gemi inşasına başlanmış ve mevcut donanmanın idaresi de Baltacıoğlu Süleyman'a verilmişti.

Sultan Mehmed, hisarın ikmalinden sonra 50.000 kişiyi bulan ordusuyla İstanbul surlarının önünde konaklamış ve burada 3 gün kadar kalarak arazinin ve Bizans surlarını tetkik ettikten sonra Edirne'ye dönmüştü.

Macar asıllı Urban adında bir Osmanlı devletine iltica etmişti. Bu adam top dökmekte mahir-

Muhasaranın üçüncü günü İstanbul surlarına karşı siperler yapılmış, lağımlar kazılmış ve toprak altında dehlizler meydana getirilmişti. Rum-lar da buna mukabil lağımlar açmaya başlamışlar, böylece her iki taraf da yer altında karşılaşmıştı.

Rumlar lağımlar içine Rum ateşi atmak suretiyle Türklerin geri çekil-melerini mecbur kılmışlardı. Bu defa Türkler surun önemli bir kısmını tahrip etmeye muvaffak olmuşlar ve hücum hazırlıklarına geçmişlerdir.

Ertesi gün Papa tarafından gönderilen silahlı 5 gemi Çanakkale bo-ğazından geçerek Marmara'ya gelmişlerdi. Bu haberi alan Padişah Bal-tacıoğlu Süleyman'ı 9 parça gemi ile düşmana karşı göndermiş ve Mar-mara'da çetin bir deniz muharebesi başlamıştı. Baltacıoğlu bu savaşta gözünün birini kaybetmesine rağmen askerlerini teşyi etmekten asla geri kalmamıştır. Harbi, Beyoğlu taraflarında takip eden genç hükümdar, Türk donanmasının başarısızlığını görünce sırtlardan yıldırım gibi deniz kıyısına inmiş, hiddetini yenemeyerek atını denize sürmüştü. Padişahın bu hareketi azminden asla dönmeyeceğinin en belli bir ifadesiydi.

Fikre San'ata Ruha TOHUM

di. Padişah ona surları yıkabilecek toplar döktürmüştü. Artık harp hazırlığı bitmişti. Bu arada Sultan Mehmed, bizzat nezareti altında Urban'ın mimar Muslihiddin Ağanın ve Sarıca Sekbanın dökmüş topların denenmesi yapılmış ve iyi neticeler alınmıştı.

Sene 1453, Şubat ayının birinde toplar Edirne'den yola çıkarılmıştı. 64 gün süren bir yürüyüşten sonra toplar İstanbul surları (önüne) getirilerek mevzilere yerleştirilmişti.

Padişah, imparatorun Moradaki kardeşlerinden yardım almasına mâni olmak üzere Turhan Beyi Mora'ya göndermiş, Bizans etrafındaki yerlerin zaptına da Karaca Paşayı memur etmişti.

Sene 1453, Nisan ayının 2 sinde ordu Bizans surlarının 3 gün sonra da genç padişah İstanbul önlerine gelmişti. Aynı tarihte 130 parçadan müteşekkil gemiler de İstanbul'a demirlemişti.

Önce yapılan plân üzerine her şey zamanında yerine yerleşmişti.

Padişah, Sultan İkinci Mehmed savaşa katılmadan önce Türk İslâm an'anesine göre Vezir Mehmed Paşa'yı İmparator Konstantin'e göndermiş ve kan dökülmeden şehrin teslimini istemiş. Kim senin hayatına, malına ve ailelerine dokunulmayacağına dair teminat vermişti. Fakat buna rağmen İmparator bu teklifi reddetmişti.

Sultan İkinci Mehmed maddi yönden olduğu kadar mânevî kuvvete de değer vermişti. Beraberinde zamanın âlim ve mutasavvıflarından Ak Şemseddin ve Ak Biyyık Dede gibi velileri hocası Molla Güran'ı büyük âlimi Hüsravî beraberinde getirmişti.

Muhasaranın ilâni günü bu büyük din adamları ordunun mâ neviyatını takviye edeceklerdi.

Muhasaranın üçüncü günü İstanbul surlarına karşı siperler yapılmış, lâğımlar kazılmış ve top rak altında dehlizler meydana getirilmişti. Rumlar da buna mukabil lâğımlar açmaya başlamışlar, böylece her iki taraf ta yer altında karşılaşmıştı.

Rumlar lâğımlar içine Rum ateşi atmak suretiyle Türklerin geri çekilmelerini mecbur kılmışlardı. Bu defa Türkler surun önemli bir kısmını tahrip etmeye muvaffak olmuşlar ve hücum hazırlıklarına geçmişlerdir.

Ertesi gün Papa tarafından gönderilen silâhlı 5 gemi Çanakkale boğazından geçerek Marmara'ya gelmişlerdi. Bu haberi alan Padişah Baltacioğlu Süleyman'ı 9 parça gemi ile düşmana karşı göndermiş ve Marmarada da çetin bir deniz muharebesi başlamıştı. Baltacioğlu bu savaşta gözünün birini kaybetmesine rağmen askerlerini tesvi etmekten asla geri kalmamıştır. Harbi, Beyoğlu taraflarında takip eden genç hükümdar, Türk donanmasının başarısızlığı-

Sene 1453, Mayıs ayının 24'üncü günü divan toplanarak savaş durumu müzakere edilerek imparator tarafından yapılan her türlü teklifler reddedilmişti.

Sene 1453, 28 Mayıs. Padişah bütün mevkileri tutmuştu. Sağ ve sol ve cenahlara yeteri kadar kuvvetler yerleştirmiş ve kendisi de 15 bin kadar yeniçeri ile merkezde kalmıştı. 28-29 Mayıs gecesi Türkler kendi âdetlerine göre mum donanması yapmışlar ve her tarafta ateş yakmışlardı. Donanmalarda görülen bu fenerler, kandiller birden bire İstanbul'u bir ateş çemberi içine almıştı.

Artık Konstantin durumun nezaket kesbettiğini anlamış, Ayasofya'ya giderek Allah'a yalvarmaya başlamıştı.

Sene 1453, 29 Mayıs gece yarısından sonra umumî hücumu geçilmiş ve ordu Bizans'ı çepeçevre sarmıştı. "Allah Allah!" âvâzı göklere yükseliyor, Sultan Mehmed'in şanlı sancağı dalgalanıyordu.

Sultan İkinci Mehmed, "Ey benim paşalarım, beylerim, ağalarım! Bu İstanbul cenginde silah arkadaşlarım, sizlerle kararlaştırdığım umumî hücumdan şimdiye kadar fedakârlıktan daha büyük fedakârlık için top-

Fikre San'ata Ruha TOHUM

nı görünce sırtlardan yıldırım gibi deniz kıyısına inmiş hiddetini yenemiyerek atını denize sürmüştü. Padişahın bu hareketi azmin den asla dönmiyeceğini en belli bir ifadesi idi.

Sene 1453, Mayıs ayının 24 ncü günü divan toplanarak savaş durumu müzakere edilerek imparator tarafından yapılan her türlü teklifler red edilmişti.

Sene 1453, 28 Mayıs Padişah bütün mevkileri tutmuştu. Sağ ve sol cenahlara yeteri kadar kuvvetler yerleştirmiş ve kendisi de 15.000 kadar yeniçeri ile merkezde kalmıştı. 28-29 Mayıs gecesi Türkler kendi âdetlerine göre mum donanması yapmışlar ve her tarafta ateşler yakmışlardı. Donanmalarda görülen bu fenerler, kandiller birden bire İstanbul'u bu ateş çemberi içine almıştı.

Artık Konstantin durumun nezaket kesbettiğini anlamış Aya-sofya'ya giderek Allah'a yalvarmaya başlamıştı.

Sene 1453, 29 Mayıs günü gece yarısından sonra umumî hücum geçilmiş ve ordu Bizans'ı çepeçevre sarmıştı. «Allah! Allah!» âvâzı göklere yükseliyor, Sultan Mehmed'in şanlı sancağı dalgalanıyordu.

Sultan İkinci Mehmed, «Ey benim paşalarım, beylerim, ağalarım! Bu İstanbul cenginde silâh arkadaşlarım, sizlerle kararlaştırdığım umumî hücumdan şimdiye kadar fedakârlıktan daha bü-

yük fedakârlık için topladım» diye nutuk söylüyor ve harekâtı bizzat idare ediyordu. Harp sahası adeta bir mahşer yerini andırıyor, kılıçlar parlıyor, toplar gür-lüyordu.

Sura tırmanan ilk kahraman bir yeniçeri eri olan Ulubatlı Hasan'dı. Bir elinde sancak bir elinde pala olduğu halde arkadaşlarının önüne düşmüş, kale duvarına tırmanmış, direnmiş ve nihayet ilk şehit olmuştur. Allah'ın sevgili kulu olduğunu göstermiş ve Yüce Peygamberimizin şefaatine nail olmuştur.

Surlarda bir takım gedikler açılmış, Yeniçeri askeri içeri girmişti. Surların içinde Rumlar Türkleri görünce şaşırılmışlar, deliler gibi öteye beriye kaçmaya başlamışlardı.

Jüstinyen de yaralanmıştı. İmparator Konstantin «Aman orduyu bırakma» demesine rağmen Jüstinyen gitmekte ısrar etmişti. Bunun üzerine Konstantin nereden çıkacağını sormuştu. O da :

— «Allah'ın Türklere açtığı yoldan» cevabını vermişti.

Jüstintin'in çekilmesi üzerine Bizanslıların mâneviyatı tamamıyla bozulmuş, artık imparator tek başına kalmıştı.

Padişah, açılan gedikten şehre girmiş ve gâziler ayrılma- peşimden demiştir.

İşte 524 yıl önce Mayıs ayının 29 ncü gününde Türk orduları şafak sökerken Bizansın binler

ladım!" diye nutuk söylüyor ve harekâtı bizzat idare ediyordu. Harp sahası adeta bir mahşer yerini andırıyor, kılıçlar parlıyor, toplar gür-lüyordu.

Sura tırmanan ilk kahraman bir yeniçeri eri olan Ulubatlı Hasan'dı. Bir elinde sancak bir elinde pala olduğu halde arkadaşlarının önüne düşmüş, kale duvarına tırmanmış, direnmiş ve nihayet ilk şehit olmuştur. Allah'ın sevgili kulu olduğunu göstermiş ve yüce Peygamberimizin şefaatine nail olmuştur.

Surlarda bir takım gedikler açılmış, Yeniçeri askeri içeri girmişti. Surların içinde Rumlar Türkleri görünce şaşırılmışlar, deliler gibi öteye beriye kaçmaya başlamışlardı.

Jüstinyen de yaralanmıştı. İmparator Konstantin «Aman orduyu bırakma!» demesine rağmen Jüstinyen gitmekte ısrar etmişti. Bunun üzerine Konstantin nereden çıkacağını sormuştu. O da :

«Allah'ın Türklere açtığı yoldan!» cevabını vermişti.

Jüstinyen'in çekilmesi üzerine Bizanslıların maneviyatı tamamıyla bozulmuş, artık imparator tek başına kalmıştı.

Fikre San'ata Ruha TOHUM

'ce yıl merkezi olan İstanbul, feth olunmuş ve o gün doğan güneş İstanbul'u Türklerin elinde bulmuştu.

İstanbul, Avrupa'nın Asya'ya Karadeniz'in Akdenize kavuştuğu nun köşesinde güzelliğiyle mâruf, dünyanın eşsiz bir şehridir.

İstanbul, asırlar boyunca, ya zarlara, şâirlere, filozoflara ve tarihçilere konu olmuş ve konu olmaya da devam etmektedir. Zira bu şehir bütün sanatkârların ve şâirlerin ilham kaynağı olmuştur.

Şâir Nedim, İbrahim Paşaya yazdığı bir kasidesinde :

Bu şehri İstanbul ki bi müsl-ü behadır

*Bir sengine ve yekpâre acem
mülkü fedadır.
Bir gevher yekpâre iki bahr
arasında
Hurşid-i cihantab ile tartılsa
sezâdır.*

dedikten sonra devamla :

*Altında mı üstünde midir
Cennet-i âlâ
Elhak bu he halet bu ne hoş
âb havâdır.*

mısraları bu şehrin üstünlüğünü ve güzelliğini ne güzel dile getirmiştir.

İstanbul'da yapılan muhteşem binalar arasında Cumhuriyetin ellinci yıl dönümünde açılan Boğaziçi köprüsü şehre ayrı bir özellik ve güzellik vermiştir.

Padişah, açılan gedikten şehre girmiş ve gaziler ayrılmayın peşinden demiştir.

İşte 524 yıl önce Mayıs ayının 29'uncu gününde Türk orduları şafak sökerken Bizans'ın binlerce yıl merkezi olan İstanbul, fetholunmuş ve o gün doğan güneş İstanbul'u Türklerin elinde bulmuştu.

İstanbul, Avrupa'nın Asya'ya, Karadeniz'in Akdeniz'e kavuştuğunun köşesinde güzelliğiyle mâruf dünyanın eşsiz bir şehridir.

İstanbul, asırlar boyunca, yazarlara, şâirlere, filozoflara ve tarihçilere konu olmuş ve konuya da devam etmektedir. Zira bu şehir bütün sanatkârların ve şâirlerin ilham kaynağı olmuştur.

Şâir Nedim, İbrahim Paşa'ya yazdığı bir kasidesinde:

*Bu şehri-i Sitanbûl ki bi misl-ü behâdır
Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır*

*Bir gevher-i yekpare iki bahr arasında
Hurşid-i cihan-tâb ile tartılsa sezâdır.*

dedikten sonra devamla:

*Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ?
Elhak, bu ne halet, bu ne hoş âb u hevâdır*

mısraları bu şehrin üstünlüğünü ve güzelliğini ne güzel dile getirmiştir.

İstanbul'da yapılan muhteşem binalar arasında Cumhuriyetin ellinci yıl dönümünde açılan Boğaziçi köprüsü şehre ayrı bir özellik ve güzellik vermiştir.

KUTLU ÇAĞRININ İZİNDE

1

Türk Basınında **İstanbul'un** **Fethi**

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından hazırlanan **Kutlu Çağrının İzinde Türk Basınında İstanbul'un Fethi** kitabı, 1950'lerden itibaren, gazete ve dergilerde İstanbul'un fethine dair çıkan haberleri, dönemin önemli kalemlerine ait makaleleri kronolojik ve bütünlüklü bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Türk ve dünya tarihinin akışını değiştiren en önemli dönüm noktalarından biri olan İstanbul'un fethinin 571. yılında hazırlanan bu eser, Feth-i Mübin'i anlama çabasına sunacağı katkının yanı sıra, tarihimize de ışık tutacak, yeni çalışmalara ve araştırmalara esin kaynağı olacaktır.

CUMHURBAŞKANLIĞI
İLETİŞİM BAŞKANLIĞI YAYINLARI

ISBN 978-625-6281-01-1

